

Uumeleembaa Buŋa Tere Soomongo Gbilial

Borong New Testament and Old Testament Portions 2011 Edition

This Bible is copyrighted by the Bible Society of Papua New Guinea (papuanewguinean.bible) and is produced at cost by the Digital Bible Society (dbs.org). This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

This Bible

Jenesis	4
Ruut	60
Joona	65
Matyuu	68
Maak	112
Luuk.....	137
Jon.....	181
Aposol	215
Room	259
1 Korint.....	281
2 Korint.....	301
Galesia.....	316
Efesus	324
Filipai	332
Kolosi.....	338
1 Tesalonaika.....	344
2 Tesalonaika.....	349
1 Timoti	352
2 Timoti	359
Taitus	364
Filemon	368
Hibruu	370
Jeims	386
1 Piito.....	392
2 Piito.....	399
1 Jon.....	404
2 Jon.....	410
3 Jon.....	411
Juuda	413
Aisisaanη.....	416

Jenesis

Jenasa-asari

Buk koi kanonj sundu koi kaanja jeja: Anutunonj siwe, namo, iikawaa iwoiya kuuya ano ejemba mokoloonj orono singisonjononj kamaanj ururo lombo siimboboloyawo ii balonj so ananaa qanananonj uro. Kaenj kamaanj nunuro Anutunonj oyanboyanj mokoloonj laligowombaaajonj kana nomaanja ii arenjonj ano. Letoqeto (Jenesis) buk kokawaa uutanonj bakaya woi kokaenj ejao:

1) Bonj 1-11 Sundu kanakanaiya: Anutunonj siwe ano namo mokoloonj orono ejemba yonjoo laaligogianonj wala eenjanonj nomaenj kolooro. Aadam ano Iiw, Kein ano Aabel yonjoo sundugia. Nooawaa kambaananonj gboulu somata waama namo tururo. Babilon kanonj taua koriga totoonj megi.

2) Bonj 12-50 Israel yonjoo bemunjaleurugia yonjoo sundugia: Wala Aabrahamnonj Anutu moma laarinj qaaya tenj koma laligoro qaaya jenj tegoro solanjiro. Iwaa gematanonj meria Aisak, esia Jeikob qata monj Israel ano iwaa merauruta 12 yonjoo sundugia kania kania. Eja 12 ii Israel kanagesowaa tuunj 12 yonjoo bemunjalegiaga koloo-gi. Bemunjale Joosefwaa sundu ii qaita monj. Nomaenj kolooro Joosefnonj wala Iijipt keno iwaa gematanonj manja Jeikob ano daremunjuruta kuuya yonjononj kanagenj kaanjagadeenj sumanjurugia iyonjowo Iijipt kantrinonj kema waba laligogi.

Buk koi kanonj ejemba yonjoo laaligogiaa sunduya mamaga jejato, Anutunonj nomaenj ama onjonoti, iikanonj sundu iikawaa bakaya wanja kolooja. Laaligowaa sundu kuuya iikawaa nanamemenj eja wanja ii Anutu. Kanakanaiyanonj siwe, namo ano iyoroo iwoigara kuuya mokoloonj onono singisonjononj kamaanj ururo pondanj Manjia onja laligonj kilenajia gosinj qaagia jenj tegonj ironjia meleema onono qagianonj uro laligogi. Tosianonj Anutu waa qaa baatanonj kenjiti, ii awaagadeenj kalarj koma unjano laaligogianonj iikawaa so utegonj asugiro. Nooawaa kambanonj sumanjuruta 8 yonjononj qaagoto, ejemba tosaanja kuuya yonjononj komugi. Kanagenj soomonggo qaaya ii Aabraham ano gbiliuruta kanagenj koloo-giti, ii onono. Soomonggo qaa iikawaa so Anutunonj kanagesouruta oyanboyanj mokoloowutiwaajonj galenj koma onono laligonj kouma laligonj kouggi. Ejembanonj wala eenjanonj nomaenj Anutu moma laarinj mugiti, sundu towoya iikanonj kambanj kokaamba kaanja-gadeenj momalaarinananonj kotiinj gbilia ewaatiwaajonj ilaanj nonomakeja.

Buk kokawaa bakaya wanja 10 ii kokaenj:

- 1) Siwe, namo ano iwoi kuuya mokolooro. 1.1–2.25
- 2) Singisonjowaa lombo siimboboloyawo kanairo. 3.1-24
- 3) Aadambaa kambaananongga kanainj Nooawaanonj kouro. 4.1–5.32
- 4) Nooawaa kambaananonj apu gboulu somatanonj waaro. 6.1–10.32
- 5) Babilon miri koriga totoonj megi. 11.1-9
- 6) Seembaa kambanonjga kanainj Abrambaanonj kouro. 11.10-32
- 7) Bemunjale karonj Aabraham, Aisak ano Jeikob 12.1–35.29
- 8) Iisoowaa gbiliuruta ii kokaenj: 36.1-43
- 9) Joosef ano iwaa daremunjuruta 37.1–45.28
- 10) Israel kanageso yonjononj Iijipt laligogi. 46.1–50.26

Anutunonj jenj kotoro iwoi kuuya letoma koloo-gi.

1 Kanakanaiyanonj Anutunonj Siwe ano namo mokoloonj orono. ² Mokoloonj orono namo ii gbamenja ano kijikajuyawo ero. Ero apu anjonj dusiitawo ii pangamanonj esuuro ero. Kaenj ero Anutu waa Unja Toroyanonj apu iikawaa qaganonj kema kanj laligoro. ³† Kaenj laligoro Anutunonj kokaenj jenj kotoro:

† 1.3.2 Kor 4.6

“Asasaga mono asugiwa.” Kaenj jenj kotoro gomanj mono asariro. ⁴ Asariro iiro awaa koloooro asasaga ano pangamanj mendeema orono. ⁵ Asasagaa qata weenj ano pangamambaa qata gomantiinja kaenj orono. Kaenj orono weemboria mutuya tegoro gomanj tiinj ano.

⁶ †† Ano Anutunonj kokaenj jenj kotoro: “Mono apu batugianonj sombimbaa jawo kotiga asuginj apu

†† 1.6.2 Piito 3.5

mendeeno eugenj ano emugenj ewao.”⁷ Kaenj jenj kotonj sombimbaa jawo kotiga mokoloonj iikanonj apu mendeeno deema jawo qaganonj eugenj ano jawo baatanonj emugenj eri. Kaenj kolooro.⁸ Anutunonj sombimbaa jawo kotiga eugenjaa qata sombinj qaro. Kaenj qaro weemboria woiya tegoro gomanj mombo tiinj ano.

⁹ Ano Anutunonj kokaenj jenj kotooro: “Apu sombinj baatanonj ejuti, ii mono menj kululuugi tuunj motoonjgo kolooro namo toboga asugiwa.” Kaenj jenj kotooro mono kaenj asugiro.¹⁰ Kaenj asugiro tobogaa qata namo qama apu tuunj somata kululuugiti, iikawaa qata kowe orono. Orooma iriiri iikanonj mono awaa kolooro.¹¹ Awaa kolooro kokaenj jenj kotooro: “Namo qaganonj mono iwoi tonjgonja kuuya kokaenj asuginj waabu: Loloo gbojoja iwoi kogiawo ii mono asuginj waama kuunj sogonjkebu. Gere kasa tanigia kania kania mono namononj asuginj hongia kogiawo kuunj sogonjkebu.” Kaenj jenj kotooro mono kaenj asugiro:¹² Namo qaganonj iwoi tonjgonja kuuya asuginj waagi. Loloo gbojoja iwoi kogiawo tanigia kania kania ii asugigi. Gere kasa tanigia kania kania ii namononj asuginj hongia kuunj sogogi. Kaenj asugiro Anutunonj injiiri iikanonj mono awaa kolooro.¹³ Weemboria karoonja tegoro gomanj mombo tiinj ano.

¹⁴ Ano Anutunonj kokaenj jenj kotooro: “Sombimbaa jawo kotiganonj mono asasaga asuginj weenj ano goman tiinja ii mendeema oroma nama (yara) yambu, konjuru kambanj ano weenj kambanj, gbani kambanj ano weemboria motomotoombaa aiweseyaga ewu.¹⁵ Iikanonj mono sombimbaa jawo kotakota kanonj asasaga ano namo menj asariwu.” Kaenj jenj kotooro mono kaenj asugigi:¹⁶ Anutunonj asasaga somata woi mokoloonj orono: Asasagaa galenja weenj jaaya nano iikawaa kamakamaata koiinj ii gomantiinja galenjaga nama enj ubao. Serjgelao ii kaanjadeenj mokoloonj onjono.¹⁷ Anutunonj ii sombimbaa jawo kotiga iikanonj namo menj asariwutiwaajonj onjono.¹⁸ Ii namo menj asarij weenj ano gomantiinja galenjiaga nama asasaga ano pangamara mendeema orombutiwaajonj onjono. Kaenj asugiro Anutunonj injiiri iikanonj mono awaa kolooro.¹⁹ Weemboria 4:ya tegoro gomanj mombo tiinj ano.

²⁰ Ano Anutunonj kokaenj jenj kotooro: “Apu kowe iikawaa uutanonj mono iwoi isinjonjiawo asuginj sokoma apu qerj kondondongonj lanj kema kanj laligowu. Kaanjadeenj koonja koonja namo qaganonj kanakeewanj elelaonj kotonj kema kanj laligowu.”

²¹ Kaenj jenj kowewaa oroya somasomata ano iwoi isinjonjiawo tanigia kania kania apu qerj kondondongonj qeqelala kema kanjkejuti, ii mokoloonj onjono. Kaanjadeenj koonj tanigia kania kania engangjawi ii mokoloonj onjono. Mokoloonj onjoma injiiri iikanonj mono awaa kolooro.²² Awaa kolooro kotuegonj onjoma qaa kokaenj jenj kotooro: “Onjono ko meragiawo juma seinj apu kowe sokoma laligowu ano koonj onjono mono kaanjadeenj namo qaganonj koloonj seiwu.”

²³ Qaa kaenj jenj kotooro weemboria 5:ya tegoro gomanj mombo tiinj ano.

²⁴ Ano Anutunonj kokaenj jenj kotooro: “Namo qaganonj mono iwoi kuuya laaligogiawo tanigia kania kania asugiwu. Miriwaa oroya, iwoi bagianonj koma kondondongonjkejuti ano duuyaa oroya tanigia kania kania, ii mono asugiwu.” Kaenj jenj kotooro mono kaenj asugigi:

²⁵ Anutunonj duuyaa oroya tanigia kania kania ii mokoloonj onjono. Miriwaa oroya tanigia kania kania ii mokoloonj onjono ano iwoi kuuya bagia namononj koma kondondongonjkejuti, tanigia kania kania ii mokoloonj onjono. Mokoloonj onjoma injiiri iikanonj mono awaa kolooro. Kianj.

Anutunonj eja ano emba mokoloonj orono.

²⁶ † Kawaa gematanonj Anutunonj kokaenj jenj kotooro: “Ayo, anana mono eja anana tani kaanja meni iwoi kuuya galenj koma onjoma laligowa. Iwoi kuuya ii kowewaa soraya, sombimbaa koonja ano miriwaa oroya, namo kuuya ano iwoi kuuya bagia namononj koma kondondongonjkejuti, mono iyonjoo galenjiaga koloonj laligowa.”²⁷ † † † Kaenj jenj kotonj iyanjaa kaitaniaa so eja mokoloooro. Anutuwa kaitania kaanja laligowaatiwaajonj ii mokoloonj muro. Eja ano emba laligowaatiwaajonj ii mokoloonj orono.²⁸ Mokoloonj oroma ii kotuegonj kokaenj jenj kotonj orono: “Oro mono gbili mokoloori koloonj seinj ama balonj sokoma laligowu. Kaenj laligonj balonj toya koloowu. Kaenj koloonj kowewaa soraya, kanakeewambaa koonja ano oro mokolenj lagiso buubuu namononj kema kanjkejuti, mono ii kuuya galenj koma pongia koloonj laligowu.”²⁹ Kaenj jenj kotonj qaa kokaenj irijoro: “Mobu, niinonj monjanj logoya kania kania balonj kuuya sokoma asuginj waama kogia kuunj sogonjkejuti ano gere kasa kuuya honj kogiawo kuunj sogonjkejuti, iikanonj nembanenegia koloowaatiwaajonj anjenj.³⁰ Duuyaa oroya kuuya, kanakeewambaa koonja kuuya ano iwoi kuuya namononj kema kanjkejuti ano tosia kuuya sewanj aasonj horonjkejuti, iyonjoojonj loloo gbojoja tonjgonja kania kania ii nenegia koloowaatiwaajonj anjenj.” Qaa kaenj jero mono kaenj asugiro.³¹ Asugiro Anutunonj iwoi kuuya mokolooroti, ii iiri awaa totoonj kolooro keraqeeangjoro. Weemboria 6:ya tegoro gomanj mombo tiinj ano. Kianj.

Anutunonj kendonj raro.

2 Gomanj ano siwe jakeya jakeya ano namo yoroowoiwara akadamugarawo kuuya ii mono mokoloonj onjondabororo.² † † † Anutunonj gawonja ii mero tegoro weemboria 7 iikanonj kendonj raro. Gawonja kuuya merotiwaajonj weemboria 7 kanonj haamo mero.³ Mokomokoloo gawonja kuuya merotiwaajonj ama weemboria iikanonj haamo mero. Kawaa jonj weemboria 7:ja ii kendonj jenj kotuegonj jenj kobooro. Kianj.

† 1.26 1 Kor 11.7 †† 1.27 Mat 19.4; Maak 10.6 † 1.27 Jen 5.1-2 †† 2.2 Hib 4.4, 10 †† 2.2 Eks 20.11

Oyanboyan gawon qata Eeden

⁴ Anutunon siwe namo mokoloo asugiritiwa sun-duya ii kian. Pon Anutunon siwe namo mokoloon oronoti, kaman iikanon ⁵ Pon Anutuwa uainjaajon namo qaganon kon mende kiro gawon koma koomowaajon eja mon mende laligoroto, namo uutanonja bedu iikanonadeen kouma namo qaga sokoma menj samoriro. Kawaajon duuyaa gere kasa mon me sombembaa loloo gbojoja iwoi mon ii namonon mende asuginj ero.

⁷ † Kaman kanon Pon Anutunon balon sububun menj iikanon eja menj yagon laaligowaa buu aasonja sewananon upiipro kemero horon gbilinj laaligowaa unjayawo kolooro.

⁸ Kaen kolooro Pon Anutunon weenj koukoutanon baagenj gomanj qata Eeden kanon oyanboyan gawon (paradis) komoma eja mokolooroti, ii iikanon oono laligoro. ⁹ †† Oono laligoro jenj kotooro namononja gere tanigia kania kania asuginj waagi. Gere ii iimasiinjiinjiawo kolooro hongia neneya ii naangjawa. Oyanboyan gawon biwianon laaligo kotigaa geria ano momakootowaa geria ii motoon jenj kotooro asugiri. Momakootowaa geriaa kania ii kokaen: Honja nenj iikanon awaa ano bologa iikawaa kania ii moma kotowaobo.

¹⁰ Gere kaen waagi apu mon ii Eedenonja kanainj oyanboyan gawon kotonj kelekele menj iikanonadeen kamaan juma apu boria gowoya 4 koloonj kengji. ¹¹ Apu gowoya mutuyaa qata Piison, ii Hawila balon kuuya liligonj enj kenja. Balon kanonj goul eja. ¹² Balon iikawaa goulya ii awaa soro kolooja. Selemoronj unkoowayawo qata bedelion ano jamo honjawa qata oniks ii kaanagadeen iikanonj ejao. ¹³ Apu gowoya woyaa qata Giihon. Ii (Mesopotemiawaa) balon qata Kuus ii kuuya liligonj kenja. ¹⁴ Apu gowoya karonjaa qata Taigris. Ii Assiria balon batanonj weenj koukoutanonj baagenj kemenj kenja. Apu gowoya janjo 4 iikawaa qata ii Yufreitis.

¹⁵ Kaen kolooro Pon Anutunon eja wama oyanboyan gawon Eeden koma komoma galenj kombaatiwaajon jenj oono. ¹⁶ Ooma kokaen jenj kotonj muro: "Oyanboyan gawon uutanonj gere kuuya nama kenjuti, iyonoo hongia ii saanonj afaanjonj menj nenj laligowa. ¹⁷ Kaento, momakootowaa gere honja ii mono mende newa. Ii nenj awaawaa kania ano bologaa kania moma kotowagati eenj, gii mono weemboria iikanonadeen koomu kotiga komuwaga. Kawaajonj ii mono mende newa."

¹⁸ Kaen jenj Pon Anutunon jero: "Eja anodeen laligoro awaa mende kolooja. Kawaajonj nii mono iyanja kaanja ala-ilailaaya mokoloomanja." ¹⁹ Kaen jenj duuyaa oro kuuya ano kanakeewambaa koonj kuuya ii namonon mokoloonj onoma ejawaa kosianonj unjuama ejanonj qagia nomaenj qabaati, ii iima mobaatiwaajonj iwaa baatanonj onoono. Onoono ejanonj iwoi laaligogiawo kuuya iyonoo qagia motomotoonj qaro Anutunonj kaenj ewaatiwaajonj jenj kotiuro. ²⁰ Kaen kolooro ejanonj miri-

† 2.7 1 Kor 15.45 †† 2.9 Ais 2.7; 22.2, 14 † Hawila: ii Babilonia balombaa jawo kosianonj eja.

waa oro kuuya, kanakeewambaa koonj kuuya ano duuyaa oro kuuya ii qagia qadabororo. Qadaboroto, iyanja kaanja ala-ilailaaya laligowaatiwaajonj monj mende mokoloo.

²¹ Mende mokoloo Pon Anutunon kaenj iima kotonj eja menj bimooro komunagbiili gaonj ero. Ero maronj siita monj horonj siita duja busuyanonj menj kojangiro.

²² Kojanginj maronj siita ejawaanonga meroti, iikanonj emba mero. Menj nama ejawaanonj wama karo. ²³ Wama karo ejanonj ii iima kokaen jero: "Yai! Koi neenaa taninaga. Iwaa sii busuya ii neenaa sii busunonga asugija. Anutunonj ii ejawaa sele kitianonga mero letoma eja tani kaanja laligogiwaajonj qata emba (= ejawaa alia) qabu." ²⁴ † Kaen jero Anutunon jenj kotonj orono: "Kaenj kolooro ejanonj mono nemunjanja oromesaonj embiawo qokotaan selemotoonjgo koloonj laligowao."

²⁵ Eja iikanonj embiawo opo surugara qaa bombolanj laligorito, kilenj iyanjaraajonj gamugara mende moma laligori. Kianj.

Aadam ano Iiw Anutuwaanonj qaa qotogonj kamaan ururo.

3 †† Pon Anutunon namowaa oro laaligogiawo kuuya mokoloonj ononoti, iyonoo batugianonj mokolenonj osonjakale momononj oro kuuya unjuugun uro. Kaenj uma emba kokaen jero: "Oyanboyan gawonj gere kuuya nama kenjuti, iyonoo hongia monj mende newaotiwaajonj Anutunonj onanonj jenj kotonj orono me qaago?"

² Kaen jero embanonj meleema mokolenj kokaen jero: "Oyanboyan gawonj gere tosia nama kenjuti, iyonoo hongia ii saanonj newotiwaajonj jero. ³ Jeroto, gawonj biwianonj gere monj nanji, iikawaa honja ii nenj komuwobotiwaajonj mono kokaen jero: 'Ii mono mende newao. Ii mende oosiriwao.' Kaen jenj kotonj norono laligojo."

⁴ Kaen meleema jero mokolenonj emba kokaen jero: "Ii awawi totoonj! Oro mende komuwaota. ⁵ Kaento, gere iikawaa honja neri weemboria iikanondeenj mono jaaganonj tooro Anutu kaanja koloonj awaawaa kania ano bologaa kania moma kotowaota. Anutunonj kaenj koloowabotiwaajonj moma qaa kaen jero."

⁶ Kaen jero embanonj gere ii uunj iigigiuro honja awaa nenetaa so kolooro. "Ii iima-ainjainjawa nano momakooto somata afaanjkota nombaa," kaenj romonjonj honja monj metogonj nero. Nenj loya iwo laligoroti, ii kaanjiadeenj muro nero. ⁷ Nero jaaganonj mono iikanondeenj tooro bombolanj laligoriti, ii iima kotonj aori. Kaenj iima kotonj aonj nama fig gerewaa senja memburatinj opo suru kaanja uunj lama rari.

⁸ Rari weenj jaaya kemero gomanj gooriro Pon Anutunonj oyanboyan gawonj riinj karo kana otonja mori. Ii moma loemba yorononj Pon Anutuwa jaasewananonga kokomomola menj oyanboyan gawombaa

†† Ejawaa alia: Inklis qaa iiba: man ano woman qaa woi ii orononj tani koloojao. †† 2.24 Mat 19.5; Maak 10.7-8; 1 Kor 6.16; Ef 5.31 ††† 3.1 Ais 12.9; 20.2

gere uugianonj kema asanğori.⁹ Asanğorito, Poñ Anutunonj Aadambaajonj kokaenj qaro, “Gii dakanonj laligojanj?”

¹⁰ Kaenj qaro kokaenj meleeno: “Gii oyanboyanj gawonj uutanonj riinj kana goo kana otonga moma selena bombolanj rajenjiwaajonj toroko mojenj. Kawaajonj kokomomola menj asanğojenj.”

¹¹ Kaenj meleeno kokaenj ijoro: “Gii bombolanj laligojanj, ii morononj gijoro mojanj? Nii gere mombaa kota newabotiwaaja songo ama gombeti, gii iikanonja mon nejana me qaago?”

¹² Kaenj ijoro ejanonj jero: “Emba niwo laligowaatiwaajonj nonati, iinonj gere iikawaa kota nono nejena.”

¹³ † Kaenj ijoro Poñ Anutunonj emba kokaenj qisinj muro: “Gii mono naambaajonja kaenj anjana?” Qisinj muro kokaenj meleeno: “Mokolenonj niijonğoro nejena.”

Anutunonj ironja meleema onğombaatiwaajonj jero.

¹⁴ Kaenj meleeno Poñ Anutunonj mokolenj kokaenj jenj muro: “Kaenj anjanjiwaajonj ama gii mono miriwaaja oro kuuya ano duuyaa oro kuuya yonğoo batugianonj kokaenj jenj qasuaanj gombe laligowa: Gii mono namononj laligowagatiwaaja so baganonj kondondonjonj kema kanj sububunj uutanonj laligonj kikisi iwoi nenkeba. ¹⁵ †† Kaenj nenj embawo batugaranonj kere ama orombe ii moma laligowaga. Kere ii goo gbiliuruga ano iwaa gbiliuruta yonğoo batugianonj toroqenj enj uro kokaenj koloowaa: Yonğoononja eja monjonj goo warğa rinjanğoro gii iwaa kana gbakoyanonj kinkebagaja.”

¹⁶ Toroqenj emba kokaenj jenj muro: “Gii koro ama laligona masu guro siimbobolo somata gombe ii moma merabora onğomakebagaja. Ii kilenj naanğa mono loğaağenj enj gono iinonj galenja koloonj laligowaa.”

¹⁷ ‡ Toroqenj eja kokaenj jenj muro: “Nii gere mombaa honja newabotiwaajonj ‘Ii mende newa,’ jenj songo ama gombeto, giinonj kilenj embagaanonj qaa otaanj nejana. Kawaajonj nii namo ii goojonj ama seigowe ewaa. Kaenj ero gii namononj laligowagatiwaaja so mono urenj aonj siimbobolo moma gawonj mamaga menj nenega mokolonj laligowa. ¹⁸ Gawonj menj laligona goo nene gawononj jonj kowororo iwoi ii kouro duuyaa logoya iwoi nenj laligowa. ¹⁹ Kaenj laligonj nogo arinj gawonj mena gbamo yakaga honja kolooro nenj laligowa. Kaenj laligowagato, namononj menj gombetiwaajonj namo iikanondeenj mombo eleema kemeba. Selega sububunonj menj gombeta laligonj umago mono mombo sububunj koloowaga.” Kaenj jenj muro.

²⁰ Ejanonj embia iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, iyonğoo nemunğia kolooro ejanonj qata Iiw (Eewa) qaro. ‡21 Poñ Anutunonj oro selianonj opo suru menj Aadambawo lama orono laligori.

Anutunonj Aadambawo Iiw Eeden jolonğowononja konjomawo orono.

²² † Kaenja laligori Poñ Anutunonj kokaenj jero: “Yai! Ejemba ii nonoononja mombaa so koloonj awagaa kania ano bologaa kania mendeema orombaotiwaajonj moja. Kaenj kolooro laaligo kotigaa gere kota mende newaotiwaajonj songo ambeto, yorononj kambanj kokaamba toroqenj borogara boraama ii kaanğadeen menj nenj iikaanjonj mende komunj tetegoya qaa kotinij laligonj ubaobo.” ²³ Kaenj jenj kawaajonj oyanboyanj gawonj Eeden iikanonja konjomawo oroma namononja menj oronoti, mono namo iikanonjadenj komakoomo gawonj mewaotiwaajonj wasinj orono seleenjenj kemenj keni. ²⁴ Ejemba kaenj konjomawo oroma oyanboyanj gawonj Eedembawo leegenjonj weenj koukoutanonj baagenj zerubim gajoba tosaanja kuunj onğono laaligo kotigaa gere iikawaa kania utunj galenj konji. Yonğoo borogianonj manjawaa sooya somata ano iikanonj gere bolanj kaanja bilibiliawo jenj batanonj gematanonj liligonj bilisikwaa so kolooro nama galenj koma laligogi. Kianj.

Keinonj Aabel qero komuro.

4 Aadambawonj embiawo laligonj agiminj aori Iiwonj (Eewa) koro ama Kein (Kain) mero. Menj Kein qawaajonj kokaenj jero: “Anutunonj ilaanj nono merana mejenja.” ² Iiwonj kanagenj Aadambawo meria Aabel, Keimbawo koga mero. Aabelonj laligonj somariinj lama galenjiaga kolooro Keinonj komakoomo ejaga koloonj laligoro. ³ Kaenj laligori kambanj monjonj Keinonj gawononja nene tosia menj kanj Pombaajonj siimolonj oonj muro. ⁴ ††† Aabelonj kaanğadeen lama tunjononja mutu kolokolooya monj menj kanj qenj kitia kelegawononj Pombawo siimolonj ooro. Ooro Poñonj Aabel anja ano iwaanonj siimolonj iima moro naanğawo kolooro. ⁵ † Naanğawo kolooroto, Poñonj Kein ano iwaanonj siimolonj ii iima togoro. Kaenj kolooro Keimbawo irinja soono uuta katitigoro jaasewanjonj bosoleero. ⁶ Bosoleero Poñonj Kein kokaenj ijoro. “Irinğaja mono naambaajonj soono jaasewanjonj bosoleeja? ⁷ Gii iwoi awaa ana menj anjalinj gombe saanonj jaasewanja hak otaambaga me qaago? Iwoi awaa mende ana singisonğowaa Toyanonj mono uugaa naguyanonj nama koumambaajonj awelegonj embomakeja. Kaenj embomakejato, gii mono iikawaa songo ama galenj menj haamo amba.”

⁸ †† Poñonj Kein kaenj ijoroto, Keinonj kilenj koga Aabel kokaenj ijoro: “Mono kana anorodeenj gawononj kembo.” Kaenj ijoro gawononj kema Keinonj lugunj koga Aabel qelanjinj menj qero komuro.

⁹ Komuro Poñonj Kein kokaenj qisinj muro: “Koga Aabel ii dakanonj laligoja?” Qisinj muro kokaenj meleeno: “Nii mende mojenj. Nii konaa galenja qaago.”

¹⁰ § Kaenj meleeno Poñonj ijoro: “Gii naa iwoiga anjana? Moba, kogaa sayanonj mono namononja asuginj

† 3.13 2 Kor 11.3; 1 Tim 2.14 †† 3.15 Ais 12.17 ‡ 3.17 Hib 6.8 †† Iiw: qaa iikawaa kania ii ‘Jaawo laligojuti, iyonğoo nemunğia.’

‡† 3.22 Ais 22.14 ††† 4.4 Hib 11.4 ††† 4.8 Mat 23.35; Luuk 11.51; 1 Jon 3.12 § 4.10 Hib 12.24

qaro mojen. ¹¹ Namo kokawaa qaa oota aantama kogaa saya boronganja meji, niinonj mono kokanonja konjoma gombe kembera. Joramoraan angonjora ii mono goo qaganonj ambe uja. ¹² Konjoma gombe komakoomo gawonj mena namononj morianja honja angonj koma gono balonj so momolagonj keqelenj ama oloj koma lanj kema kanj laligowa.”

¹³ Kaenj jero Keinonj Ponj kokaenj ijoro, “Qaanaa ironja meleena qananonj uji, iikanonj mono esunja uugunj bi-mooro bosimambaajonj amamaamaña. ¹⁴ Moba, gii kete nii gawonjeqe balononja notaana jaasewanjanonja momolagonj balonj so keqelenj ama oloj koma lanj kema kanj laligomaña. Kawaajonj mononj nii niima afaanjonj nuro komumambo.”

¹⁵ Kaenj ijoroto, Ponjonj kokaenj jero moro: “Kaenj qaago! Monjonj Kein qero komuwaati eenj, iikawaa ironja mono iwaa qaganonj uro ambenja 7 koloowaa.” Kaenj jey monjonj Kein mokoloonj qero komuwabotiwaaajonj selianonj aiwese tere monj ano. ¹⁶ Kaenj ano Pombaa jaasewanja mesaonj kema kema balonj qata Lansanj ewaewanj (Nood) kanonj keuma laligoro. Balonj ii Eeden weenj koukoutanonj baagenj eja. Kianj.

Keimbaa gbiliuruta

¹⁷ Keinonj embiawo laligonj agimij aori koro ama Henok mero. Keinonj taonj monj menj meriaa qata Henok qaro. ¹⁸ Henokwaa meria qata Irad. Iradwaa meria Mehujael. Mehujaelwaa meria Metusael. Metusaelwaa meria Lamek. Kaenj koloogi. ¹⁹ Lameknonj emba woi orono: Monj qata Ada, monj qata Zila. ²⁰ Adanonj koro ama Jaabal mero. Iinonj ejemba opo sel kuungianonj enj laligonj bao bulmakao galenj koma onoma laligojuti, iyonoo benjisigia kolooro. ²¹ Jaabalwaa kogaa qata Juubal. Iinonj ejemba gita kulele qen awelo uunj laligojuti, iyonoo benjisigia kolooro. ²² Zilanonj kaanagadeenj meria qata Tuubal-Kein mero. Iinonj somariinj gawombaa tulsya ano manjaqeqewaa iwaiya kania kania ii braas ano ainonj ooro bolbolgoro qokotaanj menjkeronj. Tuubal-Keimbaa naanja qata Nama.

²³ Lameknonj kambanj monjonj embawoita ii kokaenj irijoro, “Ada ano Zila embawoina, oro mono geja ama qaana koi mobao:

Monjonj nii nunj qijiriro iikawaa ironjaajonj mono eja monj qewe komuwaa.
Monjonj nii gbilibuurunj nuro sa iikawaa ironjaajonj mono eja gbaworo monj qewe komuwaa.
²⁴ † Monjonj Kein qero ironja iwaa qaganonj uro ambenja 7 koloowaato,
monjonj Lamek nii nuro iikawaa ironja mono iwaa qaganonj uro ambenja 77 koloowaa.” Kianj.

Seet ano Enos

²⁵ Eja mutuya Adam iinonj mombo embiawo laligonj agimij aori meragara monj kolooro kokaenj jero:

† 4.24 Mat 18.22

“Keinonj Aabel qero komurotiwaaajonj Anutunonj Aabelwaa kitianonj merana monj nonja.” Kawaajonj qata Seet (Nonja) qaro. ²⁶ Seetwaa meria kaanagadeenj kolooro qata Enos qaro. Kianj.

Kambanj iikanonj ejemba yonjononj kanaij Pombaa qata qama koolinj laligogi. Kianj.

Aadambaa gbiliuruta yonoo qa arengia

1 Hist 1.1-4

⁵ † Aadambaa esameraanja ano amboisiuruta yonoo qa arengia koi. Anutunonj eja mokoloroti, iinonj ii iyanja kaitaniaa so mero. ² † Kaenj menj eja ano emba laligowaotiwaajonj mokoloonj oroma kambanj kanonj qagara ejemba † qama kotuegonj orono. ³ Adamnonj laligoro yambuya 130 tegoro meria monj kolooro. Ii Adam iyanja kaitaniaa so laligoro qata Seet qaro. ⁴ Seet kolooro kambanj iikanonjadeenj Adamnonj toroqenj yambu 800 laligonj kouma laligoro kambanj batuya kanonj meraboraanja tosaanja koloonj ugi. ⁵ Adamnonj kaenj laligonj uro yambuya mindirinj 930 motogonj komuro.

⁶ Komuro meria Seet iinonj yambuya 105 tegoro meria Enos kolooro. ⁷ Enos kolooro kambanj iikanonjadeenj Seetnonj toroqenj yambu 807 laligonj kouma laligoro kambanj batuya kanonj meraboraanja tosaanja koloonj ugi. ⁸ Ugi Seetnonj laligonj kema kema uro yambuya mindirinj 912 motogonj komuro.

⁹ Komuro meria Enos iinonj yambuya 90 tegoro meria Keinan kolooro. ¹⁰ Keinanonj kolooro kambanj iikanonjadeenj Enosnonj toroqenj yambu 815 laligonj kouma laligoro kambanj batuya kanonj meraboraanja tosaanja koloonj ugi. ¹¹ Ugi Enosnonj laligonj kema kema uro yambuya mindirinj 905 motogonj komuro.

¹² Komuro meria Keinan iinonj yambuya 70 tegoro meria Mahalalel kolooro. ¹³ Mahalalel kolooro kambanj iikanonjadeenj Keinanonj toroqenj yambu 840 laligonj kouma laligoro kambanj batuya kanonj meraboraanja tosaanja koloonj ugi. ¹⁴ Ugi Keinanonj laligonj kema kema uro yambuya mindirinj 910 motogonj komuro.

¹⁵ Komuro meria Mahalalel iinonj yambuya 65 tegoro meria Jared kolooro. ¹⁶ Jared kolooro kambanj iikanonjadeenj Mahalalelnonj toroqenj yambu 830 laligonj kouma laligoro kambanj batuya kanonj meraboraanja tosaanja koloonj ugi. ¹⁷ Ugi Mahalalelnonj laligonj kema kema uro yambuya mindirinj 895 motogonj komuro.

¹⁸ Komuro meria Jared iinonj yambuya 162 tegoro meria Enok kolooro. ¹⁹ Enok kolooro kambanj iikanonjadeenj Jarednonj toroqenj yambu 800 laligonj kouma laligoro kambanj batuya kanonj meraboraanja tosaanja koloonj ugi. ²⁰ Ugi Jarednonj laligonj kema kema uro yambuya mindirinj 962 motogonj komuro.

²¹ Komuro meria Enok iinonj yambuya 65 tegoro meria Metusela kolooro.

²² Metusela kolooro kambanj iikanonjadeenj Enoknonj yambu 300:waa so uuta Anutuwo somonjonj kema

†† 5.1 Jen 1.27-28 † 5.2 Mat 19.4; Maak 10.6 †† Adam: ii Hibruu qaanonj ejemba.

kanj laligoro kambaŋ batuya kanonj meraboraana tosaana koloonj ugi. ²³ Ugi Enoknonj laligonj uro yambuya mindirinj 365 motogoro. ²⁴ † Motogonj uuta Anutuwo somonjonj kema kanj laligoro Anutunonj eenj jaa seliawo mero.

²⁵ Mero meria Metusela iinonj yambuya 187 tegoro meria Lamek kolooro. ²⁶ Kolooro kambaŋ iikanonjadeen Metuselanonj toroqenj yambu 782 laligonj kema kema uro kambaŋ batuya kanonj meraboraana tosaana koloonj ugi. ²⁷ Ugi Metuselanonj laligonj kema kema uro yambuya mindirinj 969 motogonj komuro.

²⁸ Komuro meria Lameknonj yambuya 182 tegoro meria monj kolooro. ²⁹ Kolooro qata Nooa (ulunjkolenj) gama kokaenj jero: "Anutunonj balonj seigoro nono boronananonj gawonj koma komoma seleqeqe ama si-imbobolo moma laligoninj mera koi kanonj mono saanonj ulunjkolenj nonomakebaa." ³⁰ Nooa kolooro kambaŋ iikanonjadeen Lameknonj toroqenj yambuya 595 tegoro kambaŋ batuya kanonj meraboraana tosaana koloonj ugi. ³¹ Ugi Lameknonj laligonj kema kema uro yambuya mindirinj 777 motogonj komuro.

³² Lameknonj komuro meria Nooa iinonj yambuya 500 tegoro merauruta karoonj qagia Seem, Haam ano Jaafet koloogi. Kianj.

Namo ejembanonj bolinj angonjoragiawo koloogi.

6 †† Ejemba namo qaganonj laligogi jaŋgogianonj kanainj somariiro boraurugia ii kaŋagadeen koloogi. ² Koloogi kambaŋ kanonj Anutuwaawo merauruta yonononj ejemba yonoo boraurugia injisoroogi. Injisoroogitiwaa so ii onjonj embaurugia koloogi. ³ Kaenj koloogi kambaŋ iikanonj Ponjonj qaa kokaenj jero: "Namo ejembanonj jaa selewo kambaŋ tetegoya qaa laligonj ubuto, yonononj mono komuwu. Arengia kaenj ama onjonj. Kambaŋ kokaamba kanainj laaligogia mono yambu 120 jaŋgo ii mende uugunj laligonj ubuya." ⁴ † Anutuwaawo merauruta yonononj balonj ejemba yonoo boraurugia onjonj embaurugia koloonj merabora onjonjgiti, kambaŋ iikanonj ano kanagenj kaŋagadeen eja damubiribirigiawo koloonj somariinj namononj laligogi. Monowaa monoyanonga bejurugia qabuŋawo laligogiti, iyonononj mono ii koloogi.

⁵ †† Balonj ejemba yonoo kileŋagia ii somata qatawo kolooro uugiaa momo arengia kuuya ii kambaŋ so bologagadeen suulanj (pororo) ama laligogiti, ii Ponjonj iiro. ⁶ Ii iima ejemba mokoloonj onono namononj laligogiti, iikawaajonj Anutunonj moma bolinj wosobirinonj uuta saa qero siimbobolo moma laligoro. ⁷ Kaenj moma laligonj qaa kokaenj jero: "Ejemba mokoloonj onombeti, niinonj mono ii balononja ununj tiwilaan onomanja. Ejemba, miriwaa oroya, iwoi bagianonj koma kondondonjonjkejuti ano kanakeewambaa koonja mokoloonj onombetiwaajonj moma bolinj aonj ii mono ununj tiwilaan onomanja." ⁸ Kaenj jeroto, eja Nooa iinonj Pombaa jaanonj kiankoomuya

† 5.24 Hib 11.5; Juud 14 †† 6.1 Job 1.6; 2.1 † 6.4 Jarj 13.33
†† 6.5 Mat 24.37; Luuk 17.26; 1 Piito 3.20

mokoloonj laligoro. ⁹ †† Nooawaa gbiliuruta yonoo sundugia ii kokaenj: Merauruta karoonj qagia Seem, Haam ano Jaafet koloogi. Nooanonj ejemba batugianonj eja solanja koposowaa qaaya qaa laligonj uuta Anutuwo somonjonj kema kanj laligoro. ¹¹ Nooanonj kaenj laligoro, ejemba tosaana kuuya ii Anutuwaawo jaanonj dogonj bolidaborogi. Kawaajonj ejemba pororo ununj tiwilaan onjonj, iikanonj balonj kuuya sokoma ero.

¹² Ejemba kuuya namononj kema kanj laaligogia menj bolidaborogi gomanj balonj kuuya yonoo nanamemenjgia ii dogonj angonjorayawo kolooro Anutunonj namononj uunj tanigia kaanja ii iiro.

Wanjo memewaa arena

¹³ Kaenj iima Anutunonj Nooa qaa kokaenj ijoro: "Ejemba yonoojonj ama ununj tiwitiwilaan aooa ii namo kuuya sokoma eja. Kawaajonj niinonj ejemba kuuya menj komunj onjomambaajonj qaana somonjgowe. Moba, niinonj apunonj balonj meleembe kemero iwoi kuuya isinjonjgiawo ii komudaborowuya. ¹⁴ Kawaajonj gii mono geenggo reenj gere koma kanonj wanjgoga mewa. Iikawaa uuta kotona uuta melamelaa koloowa. Wanjgowaa uuta ano selia ii qandononj kuunj mokotaadaborowa. ¹⁵ Wanjo ii kokaanja mewa: korigaya 133 miita (450 fiit), aaregenja 22 miita (75 fiit) ano konjaya 13 miita (45 fiit) kaenj mewa. ¹⁶ Waarenja mejugonj sopa ano waarenj batugaranonj liligonj jengenanj tintinja 44 sentimiita (18 ins) ii kotonj mesaowa. Wangowaa uuta mosona uuta qaga, batuya ano dusiita karoonj koloowu. Wanjo naguya ii nemunjaagenj amba. ¹⁷ Moba! Niinonj mono jewe gboulu somatanonj kouma balonj kuuya qenj tururo ejemba ano iwoi laaligowaa aasonjgiawo kuuya sombinj baatanonj laligojuti, iyonononj mono apu nemotonj komuwu. Kaenj komugi namowaa iwoiya kuuya ii mono qaondaborowuya.

¹⁸ Kaenj asugiwaato, niinonj giwo soomonjgo arenj kokaenj anjenj: Gii mono wanjononj uba. Gii, embaga ano mera enjarouruga onjononj mono motoonj wanjononj ubu. ¹⁹ Uma laligogi iwoi laaligogiawo kuuya ii qaondaborowubotiwaajonj yonoononja woi woi ejia ano embia ii sogianonj unjana giwo motoonj wanjononj ubu. ²⁰ Koonj tanigia kania kania, miriwaa oroya tanigia kania kania ano namowaa mokolenj, loloonj iwoi tanigia kania kania kuuya yonoononja woi woi ii mono komuwubotiwaajonj otana goononj kagi wanjononj ubu. ²¹ Kaŋagadeen onjonjgaa ano koonj, oro iwoi kuuya yonononj newutiwaa so mono nembanene kania kania mokoloonj korama menj kululuunj wanjononj ana kalanj konjonja ewaa." ²² †† Anutunonj Nooa kaenj ambaatiwaajonj jenj kotonj muroti, iikawaa so mono tenj koma ii kuuya ama medabororo.

Ejemba ano oro kuuya ii wanjononj ugi.

7 Nooanonj wanjo medabororo Ponjonj qaa kokaenj ijoro: "Gii ejemba tuunj koi yonoo batugianonj solanja koloonj laligojanj. Niinonj goo kanaga

†† 6.9-10 2 Piito 2.5 ††† 6.22 Hib 11.7

kaerj mokooloojer. Kawaajonj gii ano sumanjuruga kuuya onjo mono wanggononj ubu. ² Oro neneya, donqizizingia qaa ii kuuya yonjoononja sewen sewen, ejia 7 ano embia 7:baa so onjoona goononj koubu. Kaanagadeen oro angojoragiawo kuuya yonjoononja woi woi ejia ano embia kaanja onjoona goononj koubu. ³ Toroqen koonj kania kania kuuya yonjoononja kaanagadeen sewen sewen, ejia 7 ano embia 7 ii onjoona giwo wanggononj ubu. Kaerj ana oro ano koonj tanigia kania kania kuuya ii mende qaombuto, toroqen namononj koloonj seisei ama laligowuya. ⁴ Ugi weemboria 7 tegoro jerj kotowe konj rombuñ somatanonj mono namononj kamaaro gomantiinja weemboria 40:waa so toroqen konj kiwaa. Kaerj kiro iwoi isinjosonggiawo kuuya namononj mokoolonj onjombeti, ii mono motoonj jerj tegowe qaombuya." ⁵ Pononj Nooa kaerj ambaatiwaañonj jerj kotonj muro iikawaa sogadeen mono tenj koma ii kuuya andabororo.

⁶ Kaerj ama mero Nooawaa yambuyanonj 600 kolooro gboulou somatanonj namo qaganonj kouro. ⁷† Koubaatiwaañonj ano Nooa embiawo ano mera enjarourugara yonjononj motoonj gboulunonj komuwubotiwaajonj olonj koma wanggononj ugi. ⁸ Kaanagadeen oro neneya, donqizizinja ano oro angojoragiawo ano koonj ano iwoi kuuya bagianonj koma kondondongonjkejuti, ⁹ ii woi woi kuuya ejia ano embia ii sogianonj kanj wanggononj Nooawaanonj ugi. Anutunonj Nooa jerj kotonj muroti, ii mono iikawaa so kolooro. Ki-anj.

Gboulunonj ejemba turunj onono komugi.

¹⁰ Kaerj kolooro weemboria 7:baajonj jeroti, ii tegoro gboulou somatanonj balonj qaganonj kouro. ¹¹†† Nooawaa yambuyanonj 600 kolooro yambu iikawaa koinja 2 kawaa weemboria janjo 17 kanonj apu jaaya kuuya, apu diinggiawo iikawaa nemungia kuuya ii emugenja somariinj bongunj waagi. Kaanagadeen eukanonj kanakeewambaa apuya iikawaa qaa oogia ii aantangi. ¹² Konj rombuñ somata ii balononj kamaanj kinj ero kema gomantiinja asaga 40 keno. ¹³ Kononj kanainj kimambaañonj ano weemboria kanonj Nooa ano merauruta Seem, Haam ano Jaafet, Nooa embiawo ano enjarourugara karonj yonjononj motoonj wanggononj udaborogi. ¹⁴ Toroqen duuyaa oroya ano miriwaa oroya kuuya, iwoi kuuya bagianonj koma kondondongonjkejuti, koonj kuuya ano iwoi enganggiawo kuuya ii ejemba yonjowo motoonj wanggononj udaborogi. ¹⁵ Anutunonj iwoi kuuya mokoolonj onono laaligowaa aasonj horonjkejuti, iyonjoononja woi woi (2-2) ii Nooawaanonj kouma wanggononj udaborogi. ¹⁶ Anutunonj Nooa jerj kotonj murotiwaa so iwoi isinjosonggiawo kuuya wanggononj udaborogiti, ii ejia ano embia koloori. Kuuyanonj udaborogi Ponj anjo Nooawaa gematanonj wanggowaa naguya kono.

¹⁷ Naguya kono iikanondeenj gboulou somatanonj kanainj gomantiinja asaga 40:waa so toroqen koma turunj waaro. Apunonj somariinj waama balonj koma turunj

uma wanggo namononja metaano uro. ¹⁸ Uro apunonj balonj qaganonj somariinj saa qerj ugi wanggononj apu qaganonj anjodeenj eerj lanj kema karo. ¹⁹ Kaerj kolooro apunonj balonj qaganonj mombo somariinj uro. Baanja koriga koriga sombinj baatanonj nama kenjuti, ii kuuya musulunjonj onjono. ²⁰ Musulunjonj onjoma uma baanja kuuya koma turunj 8 miita (25 fiit) kawaa so unjuugunj ero.

²¹ Kaerj ero iwoi isinjosonggiawo kuuya namo qaganonj kema kanj laligogiti, iyonjononj apu nemotonj komudaborogi. Iwoi kuuya ii koonj me miriwaa oroya me duuyaa oroya me mokolenj, lagiso ano iwoi kuuya tuunj menj balononj qeqelala kema kanjkejuti ano ejemba kuuya ii motoonj qaondaborogi. ²² Iwoi kuuya balonj toboganonj laligonj laaligowaa aasonja sewangianonj horonj laligogiti, ii koreyanonj komudaborogi. ²³ Iwoi laaligogiwao kuuya namononj laligogiti, ii Anutunonj unjudabororo. Iwoi kuuya ii ejemba, oro me iwoi bagianonj koma kondondongonjkejuti me kanakeewambaa koonja koonja ii mono Anutunonj unjudabororo. Nooa ano sumanjuruta wanggo uutanonj laligogiti, iyonjogadeenj mono injiima koboñonj anjonj koma gou gajogia kono. ²⁴ Apu gboulou kanonj balonj qerj turunj mende horonj kemeroto, weemboria 150:waa so ero.

Gboulunonj horonj kamaaro namononj toboriro.

8 Weemboria 150 ii tegoro kanonj Anutunonj Nooawaa ano duuyaa oroya ano miriwaa oroya ano iwoi kuuya iwo wanggononj laligogiti, ii romonjonj onjoma haamo somata ano namo qaganonj qero apunonj kanainj horonj kamaaro. ² Anutunonj emugenj apu diinggiawo iyonjoo jaagia ano eukanonj kanakeewambaa apuya iikawaa qaa oogia ii kojangginj songo ano kononj riima toborinj sombinonja mombo mende kamaaro. ³ Mende kamaaro apu somatanonj kanainj namo qaganonj erotinonja eleema horonj kamaanj kemero. Weemboria 150:waa so apunonj horonj kamaanj kemenj egi. ⁴ Kaerj egi wanggononj koinj 7 kawaa weemboria 17 kanonj baanja qata Ararat kawaa wanganonj mokotaanj kotiinj raro. ⁵ Kanonj raro apu kanonj toroqen horonj kamaanj kamaanj keno. Kema koinj 10 kawaa weenja mutuya kanonj baanja iikawaa wanggia ii asuganonj asugiji.

⁶ Asugigi weemboria 40 tegoro Nooanonj wanggowaa jenggenanja wala memeta ii metano. ⁷ Metama aoao koonj monj wasiro kanakeewanj lanj elelaonj kema kanj mende eleema laligoro balombaa apuya kanonj juguro. ⁸ Kawaa gematanonj Nooanonj kewo monj wasiro keno. Namonj qaganonj apunonj horonj kemeja me qaago, iikawaa kania momambaañonj ii wasiro keno. ⁹ Kewononj kema kanj apunonj toroqen balonj sokoma turunj erotiwaajonj haamo memeyaa raranja mende mokoolonj wanggononj eleeno Nooanonj boria boraama menj wanggo uutanonj oono. ¹⁰ Oono weemboria 7:baa so toroqen mamboma laligonj kanonj kewo ii mombo wanggononja wasiro keno. ¹¹ Kema mare kanonj eleema oil gere senja gbiligibili monj ii motogonj jetanonj kisma Nooawaanonj karo. Kaerj karo

† 7.7 Mat 24.38-39; Luuk 17.27 †† 7.11 2 Piito 3.6

Nooanonj ii iima kokaenj moma asariro: Apunonj mono horonj kamaaro namononj asugidaboroja. ¹² Kaenj moma asarij mombo weemboria 7:baa so mamboma nama kewo ii mombo wasiro elelaonj keno. Kenoto, kambanjan iikanonj ii iwaanonj mombo mende eleema karo.

¹³ Nooawaa laaligo yambuya 601 kawaa koinj mutuyaa weemboria mutuyaa kanonj apunonj namo qaganonj jugunjan toborinj ero. Kaenj kolooro Nooanonjan wanngowaa waarenja mero keno kokaenjan uunjan iiro: Namonjan qaganonjan mono toborinj ero. ¹⁴ Ii iiroto, mombo mambonngi toborinj koinj woiyaa weemboria 27 kanonjan toboridaboronjan ero.

¹⁵ Anutunonjan Nooa qaa kokaenjan ijoro: ¹⁶ "Gii embagawo ano mera enjarouruga, onjo mono wanngo mesaonjan kamaawu. ¹⁷ Kamaanjan oro iwoi laaligogiawo kuuya giwo wanngononjan laligojuti, ii koonjan koonjan, miriwaa oroya ano mokolejan iwoi kuuya bagia namononjan koma kondondonngonkejuti, ii mono kuuya unjuama kamaawu. Kaenjan ana saanonjan balononjan koloonjan seisei ama deema balonjan sokoma laligowuya."

¹⁸ Kaenjan ijoro Nooa embiawo ano mera enjarouruta yonononjan motoonjan wanngo mesaonjan kamaagi. ¹⁹ Kamaagi duuyaa oroya kuuya, mokolejan iwoi kuuya, koonjan kuuya ano iwoi kuuya namononjan kema kankejuti, iyonononjan mono kaanjanideenjan isigiaa so wanngo mesaonjan awanjanonjan kanjan kamaadaborogianjan. Kianjan.

Nooanonjan Anutuwaajanjan siimolonjan oonjan dangisenjan jero.

²⁰ Kamaadaborogianjan Nooanonjan Pombaajanjan siimolonjan alata monjan merjan miriwaa oroya donqizizingiawo ii kuuya ano koonjan donqizizingia qaa ii kuuya yonoononjan tosia onjoma alatanonjan ama Anutuwaajanjan siimolonjan ooro. ²¹ Ooro Pononjan moronjan unkoowaya ainjanawo ii moro sokono uutanonjan qaa kokaenjan jero: "Ejemba yonoo uugiaa momo arengianonjan mono meraboraangianonjan ga kanainjan bologa koloojuto, kilejan namo ii kambanjan monjonjan ejemba yonoojonjan ama mombo mende qasuaamanjan. Iwoi kuuya laaligogiawo laligojuti, niinonjan ii unjudaboroweto, iikawaa so kambanjan monjonjan mombo mende jernjan tegonjan unjumanjan. ²² Namononjan ernjan ubaatiwaa so mono namononjan koma komogianjan honjan kolooro megianjan iikanonjan mono mende qaondaborowaa. Gomanjan olo-mooro sanngonjan momakebu ano gerianjan kolooro gere tooro momakebu. Konjuru kambanjan ano weernjan kambanjan, gomantiinjan ano asasaganjan ii kambanjan kambanjan ewaewanjan ama awanjanonjan ernjan kembao. Ii kuuya tetegoyanjan qaa ernjan uro laligowu. Kananjanonjan mono kaenjan toroqernjan ewaa." Kianjan.

Anutunonjan Nooawo soomongonjan arenjan ano.

⁹ [†] Kaenjan jernjan Anutunonjan Nooa ano meraurutanjan kokaenjan jernjan kotuegonjan onjono: "Onjo mono koloonjan seisei ama gomanjan sokomanjan laligowu. ² Kaenjan anngianjan balombaa oroya kuuya, kanakeewambaa koonjan kuuya, iwoi kuuya bagianonjan namo koma kondondonngonkejuti ano kowewaa sorayanjan kuuya ii mono onjoo

† 9.1 Jen 1.28

borogianonjan onjoombe onjononjan ii galernjan komanjan onjoma laligogianjan yonononjan onjoojonjan keegianjan moma jenengianjan ororo laligowuya. ³ Iwoi kuuya isinjonsonngianjan kema kanjan laligojuti, ii onjoo nenegianjan koloonjan ewaa. Wala logoyanjan iwoi tonngonjan nenegianjan onjombetanjan kete iwoi kuuya koi kaanjanagadeernjan onjonjernjan. ⁴ ^{††} Motoonngonjan ii mono mende newu. Ii oro sayawo. Sa ii laaligowaa sareyanjan koloonjan iwanngonjan ama sonngonjan koi ama onjonjernjan. ⁵ Onjooanngianjan sagianjan ii monjonnanjan monjan mende maaba. Monjonnanjan sa ii maabaati, iikawaa ironjanonjan mono iyanjan qaganonjan ubaa. Oro monjonnanjan me ejembanjan monjonnanjan ejembanjan monjan qero laaligoyaa sareyanjan maabaati, iikawaa ironjanonjan mono iyanjan qaganonjan uro komuwaa. ⁶ [‡] Anutunonjan ejembanjan iyanjan kaitanianjan kaanjan merotiwaaajanjan ama monjan morononjan ejembanjan monjan qero komuwaati, monjonnanjan mono ii kaanjanideernjan qero komuwaa.

⁷ ^{††} Onjo mono koloonjan seinjan laligowu. Kaenjan namonjan qaganonjan koloonjan seigianjan janngogianonjan somariinjan ubaa."

⁸ Anutunonjan toroqernjan Nooa ano meraurutanjan iwoi laligogianjan, iyonoojonjan qaa kokaenjan jero: ⁹ "Niinonjan kete onjo ano onjoo kerasuru-urugianjan kanagenjan koloowuti, onjowo soomongonjan arenjan anjernjan. ¹⁰ Kananjanideernjan iwoi laaligogiawo kuuya, ii miriwaa me duuyaa koonjan oroya kuuya giwo laligonjan wanngonjan kamaajuti, mono balombaa ilawoila laaligogiawo kuuya yonowonjan soomongonjan arenjan kokaenjan anjernjan: ¹¹ Niinonjan soomongonjan arena ii onjowo kokaenjan ama kotiijernjan: Niinonjan apu gboulunonjan ilawoila isinjonsonngianjan kuuya ii mombo mende unjuwe qaombuyanjan. Apu gboulunjan ii namo tiwilaawaatiwanngonjan mombo mende ambe kawaa." ¹² Anutunonjan toroqernjan qaa kokaenjan jero: "Niinonjan mono soomongonjan arenjan koi ii neenaa ano onjo ano ilawoila laaligogiawo kuuya onjowo laligojuti, ananaanjan batunananonjan ambe tetegoyanjan qaa kotiiernjan ernjan ubaa. Soomongonjan arenjan iikawaa aiweseyanjan ii kokaenjan:

¹³ Niinonjan marilolonanjan ii koosunonjan ambe ewaa. Niinonjan neenanjan ano namononjan laligojuti, ananaanjan batunananonjan soomongonjan arenjan anjernjan, marilolonjan kanonjan mono iikawaa aiweseyanjan koloonjan ewaa. ¹⁴ Niinonjan kambanjan monjonnanjan koosuyanjan namo qaganonjan horonjan onjombe kamaanjan ajoroogianjan marilolonnanonjan koosunonjan asugiwaati, ¹⁵ kambanjan iikanonjan niinonjan soomongonjan arena ii romonngomanjan. Ii neenanjan ano onjo ano ilawoila laaligogiawo kuuya tanigianjan kania kania ananaanjan batunananonjan ambetanjan, mono ii romonngomanjan. Kawaaajanjan apu yonononjan mombo kaanjan mende somariinjan iwoi isinjonsonngianjan kuuya tiwilaawutiwanngonjan gboulunjan somatanjan mende koloowaa.

¹⁶ Kambanjan monjonnanjan marilolonnanonjan koosunonjan asugiwaati, niinonjan ii iima iikanondeernjan soomongonjan arena ii romonngomanjan. Ii tetegoyanjan qaa neenanjan ano ilawoila laaligogiawo kuuya tanigianjan kania kania namonjan qaganonjan laligojuti, ananaanjan batunananonjan ama merjan kotiiwe ewaa." ¹⁷ Anutunonjan Nooawaajanjan kaenjan jernjan toroqernjan kokaenjan ijoro: "Niinonjan soomongonjan arenjan koi ii neenanjan ano namowaa ilawoila laaligogiawo kuuya ananaanjan batu-

†† 9.4 Lew 7.26-27; 17.10-14; Lew 19.26; Dut 12.16, 23; 15.23

‡ 9.6 Jen 1.26; Eks 20.13 †† 9.7 Jen 1.28

nananonj ama menj kotiijen. Soomonjgo arenj iikawaa aiweseya ii mono kianj.”

Nooawaa merauruta

¹⁸ Nooawaa merauruta wanjononja kamaagiti, iyonjoo qagia ii Seem, Haam ano Jaafet. [†] Haam ii Keinambaa manjaga. ¹⁹ Yonjononj Nooawaa merauruta karonj koloogi. Ejemba kuuya deenjeema balonj sokoma laligojoni, anana iyonjononja kolooninj.

²⁰ Nooanonj komakoomo ejaga koloonj wain apu kasa gawonj mutuya komoro. ²¹ Ii komoroto, kambanj monjonj wain apu tosia menj nero uuta enjalolonj kolooro iyanjaa opo sel kuunj uutanonj opoqiisia qetegonj bombolanj ero. ²² Keinambaa manja Haam iinonj manjanonj bombolanj eroti, ii iima seleengenj kemenj daremunjwoita irijoro moriti, iikanonj manja gamu qen muro. ²³ Seem ano Jaafet yorononj ii morito, maleku monj menj sawingaranonj ama gemagama uma manjgaranonj bombolanj eroti, ii esuuri. Jaagara monjgenj uuritiwaajonj ama manjgaranonj asuganonj eroti, ii mende iiri. ²⁴ Nooanonj enjalolonja qaono uuta tororo moma waama meria meraanonj sili ama muroti, ii moro. ²⁵ Ii moma uuta duuro Haambaajonj kokaenj jero: “Keinan ii jenj qasuaanj mujen. Iinonj mono daremunjwoita yoroo welenjeqeurugara yonjoo welenjeqegia omaya koloonj laligowaa.” ²⁶ Toroqenj kokaenj jero: “Anutu, Seembaa Ponja, ii mono mepesejejen. Keinanonj mono Seembaa welenjeqeyaya omaya koloonj laligowaa. ²⁷ Anutunonj mono Jaafetwaa balonja menj somariiro Seembaa opo sel kuunonj laligowuya. Keinan yonjononj mono Seem yonjoo welenjeqeurugia omaya koloonj laligowu.”

²⁸ Gboulu somatanonj tegoro Nooanonj toroqenj yambu 350:waa so laligonj uro. ²⁹ Laaligoyaa yambuya ii mindirinj 950 kawaa so laligonj kouma komuro. Kianj.

Nooawaa merauruta yonjoo kerasuru tuunj arengia

¹ Hist 1.5-23

10 Nooawaa merauruta Seem, Haam ano Jaafet yonjoo gbiliurugia gboulu tegoro koloogiti, iyonjoo qa arengia kokaenj:

Jaafetwaa gbiliuruta

² Jaafetwaa merauruta yonjoo qagia ii Goomer, Maagog, Maadai, Jaawan, Tuubal, Mesek ano Tiiras. ³ Goomerwaa merauruta yonjoo qagia ii Askenas, Riifat ano Togarma. ⁴ Jaawambaa merauruta yonjoo qagia ii Elisa, Tarsis ano Saiprus kanageso ano Rodos kanageso. ⁵ Yonjoo esameraurugia ii juma deenjeema (gomanj leelee) Batugaranonj Kowe goraayanonj ano kowe iikawaa watoya watoya kanonj iyanjgiaa balongianonj kema laligoju. Yonjononj isigia so, tuungia so ano qaagia so iyanjgiaa gomangianonj kema laligogi. Jaafetwaa kanagesouruta kianj.

Haambaa gbiliuruta

⁶ Haambaa merauruta yonjoo qagia ii Kuus, ^{††} Iijipt, Libia ano Keinan. ⁷ Kuuswaa merauruta yonjoo qagia ii Seba, Hawila, Sabta, Raama ano Sabteka. Raamawaa merawoita yoroo qagara ii Saba ano Dedan. ⁸ Kuuswaa meria monj qata Nimrod kolooro. Iinonj somariinj waama manjaqeqewaa kawali eja kotiga totoonj koloonj namononj laligoro. ⁹ Iinonj Pombaa jaasewanonj borojanj eja kotiga laligorotiwaajonj ama qaa saanja kokaenj jenjeju: “Monjonj Pombaa jaasewanonj Nimrod kaanja borojanj eja kotiga kolooja.” ¹⁰ Nimrodwaa bentotonja ii balonj koi kaananonj kanaigi: Baabel, Ere, Akad ano Kalne. Taonj 4 ii Babilonia (Sinar) gomanonj eju. ¹¹ Nimrodnonj Babilonia balonj mesaonj Assiria kema gomanj somasomata qagia Niiniwe, Rehobotir ano Kala ii mero. ¹² Kaanagadeenj Resen ii Niiniwe ano siti somata qata Kala yoroo batugaranonj mero.

¹³ Iijiptwaa gbiliuruta yonjononj Libia (Luud) kanageso, Anam kanageso, Lehab kanageso ano Naftu kanageso kolooju. ¹⁴ Kaanagadeenj Patrus, Kaslu ano Kriit. Kriit ii Filistia kanageso yonjoo benjisigia kolooro.

¹⁵ Keinambaa meria mutuya ii Saidon. Iwaa gematanonj Keinanonj kanageso koi kaanja yonjoo benjisigia kolooro: Hit kanageso, ¹⁶ Jebus kanageso, Amor kanageso, Girgas kanageso, ¹⁷ Hiwi kanageso, Arka kanageso, Siini kanageso, ¹⁸ Arwad kanageso, Zemar kanageso ano Hamat kanageso. Keinanonj korebore yonjoo wanjale benjisigia kolooro yonjononj kanagenj juma deenjeengi.

¹⁹ Kaenj deenjeengi Keinan kanageso yonjononj balonj goraaya ii gomanj qata Saidon iikanonja kanainj kema Gerar gomanonj kema Gaza kanonj tegoja. Kaanagadeenj Sodom baagenj kema Gomora kema Adma ano Zeboim kema Lasa kanonj tegoja. ²⁰ Haambaa merauruta ii isigia so, qaagia so, balongia so ano kanageso tuungia so kaenj laligogi.

Seembaa gbiliuruta

²¹ Jaafetwaa data Seem iwaa merauruta kanjideenj koloogi. Seemnonj kaenj Eberwaa merauruta kuuya yonjoo wanjale benjisigia kolooro. ²² Seembaa merauruta yonjoo qagia ii Elam, Asur, Arfaksad, Lidia (Luud) ano Aram. ²³ Arambaa merauruta yonjoo qagia ii Uuz, Huul, Geter ano Mas. Kaenj laligogi. ²⁴ Arfaksadwaa meria Sela kolooro Selawaa meria Eber kolooro. ²⁵ Eberwaa merawoita woi koloori. Monjonj koloonj laligonj kouroti, kambanj iikanonj namo ejembanonj juma deenjeengi. Kawaaajonj iwaa qata Peleg (Siinjererenj) qagi. Kogaa qata ii Joktan. ²⁶ Joktambaa merauruta kokaenj koloogi: Almodad, Selef, Hazarmawet, Jera, ²⁷ Hadoram, Uuzal, Dikla, ²⁸ Oobal, Abimael, Saba, ²⁹ Oofir, Hawila ano Joobab. Eja kuuya ii Joktambaa meraurutaga. ³⁰ Yonjoo rama laaligo balongia ii gomanj qata Meesa iikanonja kanainj gomanj qata Sefar kanonj baagenj kema weenj koukoutaa balonj baanayawo

[†] Jaafet: = seija

^{††} Kuus ii Sudan kantriwaa qata.

kanonj tegoja. ³¹ Seembaa merauruta ii isigia so, qaa-gia so, balongia so ano kanageso tuungia so kaenj laligogi.

³² Nooawaa esameraanjuruta ii isigia so, kanagesogia ano balongia so kaenj koloogi. Yoŋononj juma seiŋ deenqeema kanageso tuunja tuunja koloogi gboulu somatanonj tegoro kema balonj sokoma laligogi. Kianj.

Anutunonj ejemba qaagia mendeeno.

11 Wala eenanonj balonja balonja kuuya yoŋononj qaa motoonggo jegi iikanonj mindirinj onono laligogi. ² Kaenj laligonj mesaonj weenj koukoutanonj baagenj kema Babilon uutanonj balonj koria somata monj mokolonj kanonj mirigia meŋ ragi. ³ Kanonj rama iyanjiodeenj kokaenj amirj mogi: “Mono kawu. Anana mono gbakonj meŋ mozozongonj gerenonj ooninj kotakota koloowaa.” Kaenj jeŋ miri sopaya mewombaaonj jamo kowonjinj qaagoto, birik ama batugianonj namo saposapo qandonj kaanja angij iikanonj birik ii mokotaan onono. ⁴ Gawonj kaenj meŋ toroqenj kokaenj jegi: “Mono kawu. Anana mono ananaaonj siti monj meŋ iikanonj miri koriga totoonj (taua) meninj waarenanonj sombinj oosiriwaa. Kaenj oosiro mende deenqeema balonj kuuya sokoma lanj kema laligowombotiwaajonj mono anana qabunanawo koloowonja.”

⁵ Kaenj jeŋ gawonj megito, Poŋnonj ejemba siti ano miri koriga megiti, ii iimambaaonj kamaaro. ⁶ Kamaanj ii iima kokaenj jero: “Yoŋononj siinsererenj qaagoto, kanatuuru arengia motoonggo qaagia motoonggo jeŋ nama iwoi koi kanainj mejuti eenj, kanagenj ii me woi mewombaa arengia ambuyati, ii mono iikawaajonj mende amamaanj osiwuya. ⁷ Ayo, anana mono balononj kemenj qaagia meŋ sooninj tuunj monj yoŋononj tuunj tosia yoŋoo qaagia mende moma asarinj laligowu.”

⁸ Poŋnonj kaenj jeŋ ejemba kanonj mendeqendeema onono gomanj kuuya sokoma kema kanj siti memewaa gawonja somonjonj mesaogi. ⁹ Poŋnonj ejemba kuuya yoŋoo qaagia meŋ sooroti, iikawaajonj gomanj iikawaa qata Baabel (enkalolonj sisau) jegi. Iikanonja Poŋnonj ii mendeqendeema onono deema balonj kuuya sokoma kengji. Kianj.

Qa areŋ Seembaanonja kanainj Abrambaanonj kenja.

¹ Hist 1.24-27

¹⁰ Seembaa gbiliuruta yoŋoo qa arengia koi. Gboulu gematanonj yambu woi tegoro Seemnonj yambuya 100 tegoro kambanjanonj kanonj meria Arfaksad kolooro. ¹¹ Arfaksadnonj kolooro kawaa gematanonj Seemnonj toroqenjanonj yambu 500 laligoro kambanjanonj batuyajanonj kanonj meraborauruta tosaanjanonj koloogi.

¹² Arfaksadnonj yambuya 35 tegoro meria Sela kolooro. ¹³ Selanonj kolooro kawaa gematanonj Arfaksadnonj toroqenjanonj yambu 403 laligoro kambanjanonj batuyajanonj kanonj meraborauruta tosaanjanonj koloogi.

¹⁴ Selanonj yambuya 30 tegoro meria Eber kolooro. ¹⁵ Ebernonj kolooro kawaa gematanonj Selanonj toro-

qenjanonj yambu 403 laligoro kambanjanonj batuyajanonj kanonj meraborauruta tosaanjanonj koloogi.

¹⁶ Ebernonj yambuya 34 tegoro meria Peleg kolooro.

¹⁷ Pelegnonj kolooro kawaa gematanonj Ebernonj toroqenjanonj yambu 430 laligoro kambanjanonj batuyajanonj kanonj meraborauruta tosaanjanonj koloogi.

¹⁸ Pelegnonj yambuya 30 tegoro meria Reu kolooro.

¹⁹ Reunonj kolooro kawaa gematanonj Pelegnonj toroqenjanonj yambu 209 laligoro kambanjanonj batuyajanonj kanonj meraborauruta tosaanjanonj koloogi.

²⁰ Reunonj yambuya 32 kolooro meria Serug kolooro.

²¹ Serugnonj kolooro kawaa gematanonj Reunonj toroqenjanonj yambu 207 laligoro kambanjanonj batuyajanonj kanonj meraborauruta tosaanjanonj koloogi.

²² Serugnonj yambuya 30 tegoro meria Naahor kolooro. ²³ Naahornonj kolooro kawaa gematanonj Serugnonj toroqenjanonj yambu 200 laligoro kambanjanonj batuyajanonj kanonj meraborauruta tosaanjanonj koloogi.

²⁴ Naahornonj yambuya 29 kolooro meria Tera kolooro. ²⁵ Teranonj kolooro kawaa gematanonj Naahornonj toroqenjanonj yambu 119 laligoro kambanjanonj batuyajanonj kanonj meraborauruta tosaanjanonj koloogi. ²⁶ Teranonj yambuya 70 tegoro meria Abram, Naahor ano Haran koloogi.

Terawaa gbiliuruta.

²⁷ Terawaa gbiliuruta yoŋoo qa arengia koi. Terawaa merauruta Abram, Naahor ano Haran koloogi. Harambaa meria Loot kolooro. ²⁸ Haranonj Kaldia yoŋoo balononj laligonj iyanjaa kolokoloo gomanja qata Uur iikanonj komuro Harambaa manja Teranonj toroqenjanonj laligoro.

²⁹ Abram ano Naahor yorononj ororonjanonj emba meri. Abrambaa embia qata Saara kolooro Naahorwaa embia qata Milka. Milkanonj Harambaa borataga kolooro. Haranonj Milka ano Iska yoroo manjaraga. ³⁰ Saara-inonjanonj emba arunjanonj meria qaa eenj laligoro.

³¹ Teranonj meria Abram, esia Loot Harambaa meria ano enaroya Saara, meria Abrambaa embia ii unjuano motoonj Kaldia balombaa gomanj qata Uur mesaonj Keinan balononj kembombaaonjanonj kengji. Kaenj kengito, Haran gomanj balononjanonj kanjanonj nama kanonj mirigia meŋ ragi. ³² Ragi Teranonj yambuya 205 kolooro Haran gomanjanonj kanonj rama komuro. Kianj.

Anutunonj Abram oono.

12 † Poŋnonj Abram kokaenjanonj ijoro: “Gii gomanja, kanatuuruga ano manjanonjanonj miri iwoi mesaonjanonj balonjanonj qendeema gomanjati, mono iikanonjanonj kembera. ² Niinonjanonj koloonjanonj seisei gombe gbiliuruganonjanonj kanageso somata koloowuya. Niinonjanonj kotuegonjanonj nanjonjanonj gombe qabunjanonjanonj somariinjanonj somata koloowaa. Kaenj kolooro Anutu niinonjanonj goonjanonj ama kanageso tosaanjanonj kotuegonjanonj onjoma laligowaa. ³ †† Daenjanonjanonj yoŋononjanonj gii kotuegonjanonj gombuti, niinonjanonj mono ii kotuegonjanonj onjoma laligomanjanonj. Daenjanonjanonj yoŋononjanonj gii jeŋ qasuaanjanonj gombuti,

† 12.1 Apo 7.2-3; Hib 11.8 †† 12.3 Gal 3.8

niinonj mono ii kaanagadeen jen qasuaan onoma laligomaña. Goojonj ama noo kotumotuenanonj mono namowaa kanageso tuuj kuuya yonoo qagianonj uro oyanboyanj mokoloowuya.”

⁴ Kaen ijoro Abramnonj Ponjonj jerotiwaa so Haran gomanj mesaonj keno Lootnonj iwo keni. Abramnonj yambuya 75 kolooro kanonj Haran gomanj mesaonj keno. ⁵ Kemanj jen embia Saara, beeta Loot, esuhinaya kuuya menj kululuugi seiroti ano welenqege ejemba Haran gomanonj laligonj onjonjgiti, ii unuama gomanjia mesaonj Keinan balononj kembombaajonj kema kema iikanonj keugi.

⁶ Abramnonj balonj kanonj kema laligonj gomanj qata Sekem kanonj kouma jujuu gere somata qata More kawaa kosianonj kuuj menj raro. Kambanj kanonj Keinan ejemba yonononj balonj iikanonj laligogi. ⁷ † Kaen laligogi Ponjonj Abram asuginj muj kokaen ijoro: “Balonj koi ii mono goo gbiliuruga bunja qen onjomaña.” Kaen ijoro Abramnonj Ponj iwaanonj asugiroti, iwaajonj siimolonj oonjoombaa alata monj mero.

⁸ Iikanonjadeenj mesaonj toroqenj Beetel gomambaa weenj koukoutanonj baagenj balonj baanjawo kanonj kema opo sel kuunja mororonjonj mero nano. Kaen nano Beetel gomanj kanonj weenj kemekemetanonj baagenj raro Ai taonjonj weenj koukoutanonj baagenj raro. Kaen rari batugaranonj nama Pombaa siimolonj alata monj iikanonj menj Pombaa qata qama koolinj muro. ⁹ Kawaa gematanonj balonj ii mesaonj toroqenj Saut waagenj kema distrik qata Negew kanonj rama laligogi. Kianj.

Abramnonj Iijipt kantrionj kema laligoro.

¹⁰ Kambanj kanonj Keinan balononj bodi kolooro. Bodi iikanonj kotiinj binjawo kolooro Abramnonj Iijipt kantrionj tawayagadeenj laligowombaajonj kengji.

¹¹ Kananonj kema Iijipt dodowigi Abramnonj embia Saara qaa kokaen ijoro: “Moba, giinonj emba iimasi-injiingawo koloojanj, ii mojenj. ¹² Kawaaajonj Iijipt eja yonononj gii giima kokaen jewuya: ‘Koi iwaa embiaga.’ Kaen jenj nii nugi komumanjato, gii giima koboogi laligowaga. ¹³ †† Kawaaajonj gii mono kokaen jewa: ‘Nii iwaa naanaga.’ Kaen jenago goojonj ama awaagadeenj ama noma noo laaligona gou gajona kongi laligomaña.”

¹⁴ Abramnonj Iijipt keuro Iijipt ejemba yonononj Saara iigi emba iima-ainainjawo awaa soro kolooro.

¹⁵ Iikanondeenj Faarao kinj pombaa ponj qerewenja jawinjuruta yonononj ii iigitiwaajonj Faarao kimbaanonj kema Saara iwaa selia mepeseegi moro. Ii moma jero Saara wama kinj pombaa jinjaronj miri uutanonj ugi.

¹⁶ Ugi Faarao kinjonj Saara iwaajonj ama Abram awaagadeenj ama muro. Kaenj ama muro iwoi koi kaanja ii Abrambaa bunja kolooro: lama, bulmakao, donji eja ano embia, welenqege eja ano emba ano kamel jaasoongoya ii Abram muro bunja qenj aoro.

¹⁷ Ii bunja qenj aoroto, Ponjonj Abrambaa embia Saara inonj Faarao kimbaa mirinonj laligorotiwaajonj ama jero ji bologa kotiganonj Faarao kinj ano ejemba

iwaa jinjaronj mirinonj laligogiti, iyonoo qagianonj uro.

¹⁸ Kaen uro Faarao kinjonj Abram koma hororo karo kokaen qisinj muro: “Gii mono naa terega ama nona? Naambaajonj ‘Ii embanaga,’ kaenj mende jena mobe?”

¹⁹ Naambaajonj ‘Ii noo naanaga,’ jena? Kaenj jena niinonj ii embanaga kolootiwaajonj oombe? Embaga koi. Mono ii wama kembao.”

²⁰ Kaen jenj ejauruta jenj kotonj onono Abram wama kananonj kema onjonjgi embia ano ilawoilaya kuuya enj muroti, ii menj unuama kengji. Kianj.

Loot ano Abram yorononj deeni.

13 Abramnonj Iijipt balonj mesaonj embia ano bao hina iwoiya kuuya menj unuama Lootwo motoonj eleema kema Keinan balombaa leeya Saut waagenj qata Negew kanonj kougi. ² Abrambaanonj lama bulmakao ano goul silwa ii ambembo enj muro eja kindinjbirawo laligoro. ³ Kaen laligonj Negew distrik uutanonj rama mesaonj tawayagadeenj roonjqeqegianonj enj waama kema laligonj Beetel gomanonj kougi. Opo sel kuunja wala Beetel ano Ai gomanj yoroo batugaranonj kuuj mero nanoti, mono iikanonj kougi. ⁴ Wala siimolonj alata meroti, mono iikanonj kouma Pombaa qata qamago qama kooliro.

⁵ Lootnonj Abrambo rama mesaonj laligoroti, iinonj kaanjadeenj lama bulmakao tuunja tuunja ano opo sel kuunja kuunja ii mamaga menj laligoro. ⁶ Kaen laligonj oro esuhina iwoigara mamaga enj orono balononj mende sokono. Ii motoonj unuagiwaotiwaa so mende kolooro kilenj motoonj rama laligowotiwaajonj amamaari. ⁷ Amamaanj Abram ano Loot yoroononj oro galenjgurugara yonoo batugianonj balombaa anjgowowoya asugiro. Kambanj kanonj Keinan kanageso ano Periz kanageso yonononj balonj iikawaa toya koloogi yonowoo motoonj laligogi.

⁸ Kaen laligonj Abramnonj beeta Loot kokaen ijoro: “Anara mono manj mera laligojo. Kawaaajonj nii ano gii batunaranonj me oro galenjgurunara yonoo batugianonj andoruru mono mende ewa. ⁹ Kawaaajonj saanonj deembo. Balonj kuuya mono goo jaasewanjanonj asuganonj enj kenji, ii saanonj iijan. Kaenj ano giinonj qaninaraagenj kemaña jewagi eenj, niinonj saanonj dindinaraagenj kemaña. Me giinonj dindinaraagenj kemaña jewagati eenj, niinonj saanonj qaninaraagenj kemaña.”

¹⁰ ‡ Kaen ijoro Lootnonj Jordan balombaagenj uunj balonj koria somata kuuya iiro Anutunonj ii awaa bedu mero Pombaanonj oyanboyanj urukisi kelegawo kaanja kolooro. Ii Iijipt yonoononj balonj kaanja enj Zoar gomanj baagenj keno. Wala Ponjonj Sodom ano Gomora mende tiwilaan orono kambanj kanonj balonj ii kaanja ero. ¹¹ Kaenj ero Lootnonj ii iima gosinj Jordambaa balonj koria somata kuuya ii meweengonj weenj koukoutanonj baagenj keno. Kaenj ama deeni. ¹² Deema Abramnonj Keinan balononj kema laligoroto, Lootnonj balonj koria somataa taonja taonja yonoo batugianonj kema kanj laligoro. Kaen laligonj opo sel kuunja metogonj menj ku-

† 12.7 Apo 7.5; Gal 3.16 †† 12.13 Jen 20.2; 26.7

‡ 13.10 Jen 2.10

²¹ Ii muro Sodombaa kinanon Abram kokaen ijoro: "Ejembauruna ii nombagato, esuhina ii mono geengaa buŋa koloowa."

²² Kaen ijoroto, Abramnon Sodombaa kinajaan kokaen jero: "Qaana kotiiwaatiwaajon niinon borona Pon Anutu uuta Siwe namo mokolon oronoti, iwaanon baagen menj waama jojopan qaa kokaen jeren: ²³ Nii goonon iwoi mon ii mende totoon memanja. Beweso kasagaa kitia me kana esugaa kasia ii kaanjadeen mende memanja. Kaen ambe giinon kanagen kokaen jewabo: 'Niinon Abram iwoi mube iinon eja esuhina qaqabuŋayawo koloon laligoja.' Gii mono kaen jemambaajon amamaan laligowa. ²⁴ Nii iwoi mon mende toroqen memanjato, ejaurunanon naa iwoiga negiti, ii meleema nonongi sokondaboroja. Kaanagadeen eja alauruna Aner, Eskol ano Mamre niwo kagiti, iyononon mono tawagia soya jejeya mewu." Kian.

Anutunon Abrambo soomongo areŋ ano.

15 Kaen ama Abrambaa jaaya meleeno jaamelen uŋa iiro Ponon qaa kokaen jen asugiro, "Abram, gii toroko mende moba. Niinon goo reen koloojen. Goo tawaga mono somata qatawo koloon en ubaa."

² Qaa kaen ijoroto, Abramnon kokaen jero, "Oo Pon somatana, nii meraborana qaa laligowego tawa nona iikanon mono nomaen ilaen nonaga? Niinon komuwe Damaskas eja Eliezer iinon noo esuhinanaa toya koloowaa." ³ Kaen jen toroqen kokaen jero, "Giinon gbili mon mende nonatiwaajon gawon ejana waŋa noo mirinon laligoji, iinon mono noo ilawoilana kuuya buŋa qen aowaa."

⁴ Kaen jero Pombaanon qaa je mon ii iwaanon kokaen asugiro moro, "Eja iikanon esuhinagaa toya mende koloowaato, geengaa seleganonga mera mon koloowaati, iinon mono goonon ilawoila kuuya buŋa qen aowaa." ⁵ [†] Qaa kaen asugiro Anutunon Abram wama seleenjen kemen qaa kokaen ijoro, "Mono sombinon uuna uro sengelao weenjon onombaatiwaa so koloowaati een, ii mono saanon weenjon onomba." Kaen ijon kokaen toroqen jero, "Goo gbiliuruga yonoo jangogianon mono iikawaa so koloowaa."

⁶ ^{††} Kaen jero Abramnon Pon moma laarin muro momalaaria iiro sokono qaaya jen tegoro solananiro.

⁷ Ponon toroqen qaa kokaen ijoro, "Niinon Pon koloojen. Gii Kaldia balombaa goman qata Uur kanon laligona guambe koi kari. Balon koi gombe buŋa qen aowaatiwaajon ama gii guama koi kawee."

⁸ Kaen jeroto, Abramnon kokaen ijero, "Oo Pon somatana, balon koi kanon noo buŋaga koloowaati, ii mono naa aiwesega iima moma kotomanja?"

⁹ Kaen jero Ponon iwaajon kokaen jero, "Gii mono kema bulmakao embia kowiŋa yambuya karoon, meme (nonin) embia yambuya karoon ano lama eja yambuya karoon ano kewo mon ano kewo susu gbilia mon ii menj noonon kawa."

[†] 15.5 Room 4.18; Hib 11.12 ^{††} 15.6 Room 4.3; Gal 3.6; Jei 2.23

¹⁰ Kaen jero Abramnon kema ii korebore menj kan oro ii biiwianon qosoma onoma leegen leegen ii arengoro kana leelee arenon egi. [‡] Kaen anoto, koon ii mende qosono. ¹¹ Mende qosoma qamogia lee lee arengon onono koon kawalia yononon kan qamo yonoo qagianon kamaan kongito, Abramnon ii konjoma onono kenji.

¹² ^{‡†} Ween jaaya tegon kememambaajon anoti, kamban iikanon Abrambaa jaayanon kamaan mero gaon binjowo ero. Kaen ero pangaman ziwiziwiwaa kanjanon kanon kanon turun muro. ¹³ ^{‡††} Turun muro Ponon kokaen ijoro, "Qaa hona koi mono geja ama moba: Goo gbiliuruganon mono balongia mesaon kantri mononon kema wabaga laligon ubuya. Kaen laligon yonoo welenqeqeurugia omaya koloogi ii yambu 400:waa so melunjon onoma laligowuya.

¹⁴ ^{‡†††} Kaen laligowuyato, niinon kantri welenqeqeurugia omaya koloon laligowuyati, iyonoo qaagia kaanagadeen jen tegon irona meleeme qagianon ubaa. Kaen uro isama ononon kantri ii mesaon esuhinagia mamaga menj eleema kawuya. ¹⁵ Niinon Amor kanageso ii balon kokanon uulanjowo mende onotaamanja. Wala singisonggoya singisonggoya ama bolidaborogi i irona tororo meleema onomanatiwaa kambananon koloowaati, kamban iikanon mono ii onotaamanja. Kawaajon goo esauruga yonoo esaurugia koloon laligowuyati, ^{‡††} kamban kanon goo gbiliuruganon mono eleema koi kawuya. (15) Yononon kaen kawuto, geenggo wala yambugaa kambananon waziin komuro luaenon manasauruga yononon kena ron koma gombuya."

¹⁷ Ponon kaen jero ween jaayanon tegon kemero pangaman mero iwoi kokaen kolooro iiro: Monjon mombaa uutanon gere bolananon kokobilibiliawo jen asariro kowa kondun kondunawo pumpunoro. Iwoi iikanon asugin oro koomuya qosona iyonoo batugianon nama kema karo.

¹⁸ [§] Ponon oro leelee iikawaa batugianon kema kan somaŋa kanon Abrambo soomongo areŋ ama (kaisareyanon ii menj kotiin) qaa kokaen ijoro, "Niinon balon koi ii goo gbiliuruga ii buŋa qen onomanja. Iikawaa jawoya ii Iijiptwaa apu gowoya (Nail) iikanon kanain kanon koi uugun kema apu beren somata qata Yufreitii iikanon tegowaa. ¹⁹ Kamban kokaamba ii kanageso koi kaan yonoo balon eja: Kin kanageso, Kenas kanageso, Kadmon kanageso, ²⁰ Hit kanageso, Periz kanageso ano Refaim kanageso, ²¹ Amor kanageso, Keinan kanageso, Girgas kanageso ano Jebus kanage-

[‡] *Soomongo: Kamban kanon soomongo areŋ ama ii sili kaan kanon menj kotiinkegi. Ejanon oro leeya woi iikawaa batugaranon nama mindirin oroma soomongo ii doonjon galen kono.* ^{††} 15.12 Job 4.13, 14 ^{†††} 15.13 Eks 1.1-14; Apo 7.6 ^{††††} 15.14 Eks 12.40-41; Apo 7.7 ^{†††††} Yambu 430 kamban ii kokaen jen weengogi: *Liwainon laaligo yambuya 137 iikanonadeen yambu 80 ii Iijipt laligoro. Iwaa gematanon eja koi kaananon yambugia kokaen Iijipt laligogi: Kehat 133, Amram 137, Mooses 80. (Iikawaa gematanon Moosesnon Iijipt mesaon toroqen yambu 40 laligoro.)* *Ii mindirin yambu 430 kolooro. Eks 6.16, 18, 29 Dut 34.7 § 15.18 Apo 7.5*

so. Yoŋoonoŋ baloŋ kuuya ii mono meŋ sokoma laligowu." Kianŋ.

Haagar ano Ismael

16 Abrambaa embia Saaraionoŋ aruŋa laligoŋ merabara mende meroto, Saaraiwaa welen embia qata Haagar laligoro. Ii Iijipt embaga. ² Iinoŋ laligoroti-waajoŋ Saaraionoŋ Abram kokaen ijoro: "Poŋnoŋ songo somoŋgoŋ nono merabara mende mewetiwaajoŋ gii mono welen embana mena koro ama merabara moŋ mero noo buŋaga koloonaŋa." Kaen ijoro Abramnoŋ Saaraiwaa qaayaajoŋ uumotooŋgo ano. ³ Abramnoŋ Keinan balonoŋ yambu 10 laligoro tegoro kamban kanon Abrambaa embia Saaraionoŋ Iijiptga welen embia Haagar meŋ loyawo motooŋ ewaotiwaajoŋ muro. ⁴ Kaen muro meŋ laligoro koro ano. Koro anjeŋ, kaen moma galeŋ embia Saarai ii kanaiŋ jejewili ama muro.

⁵ Kaen ama muro Saaraionoŋ Abram kokaen ijoro: "Uunanon boliro siimbobolo momakejeŋi, iikawaa qaayanon mono goo qaanon uma ewaa. Niinoŋ welen embana goo boroganon ambe koro ama ii moma iikanondeen kanaiŋ jejewili ama noma laligoja. Kawaa-joŋ Poŋnoŋ mono nii ano gii anaraa batunaranon qaa gosiŋ jeŋ tegowa."

⁶ Kaen ijoro Abramnoŋ kokaen jero: "Welen embaganon mono geengaa boroganon laligojiwaajoŋ nomaeŋ mona sokonji, mono iikawaa so ii ama muba." Kaen jero Saaraionoŋ Haagar laŋ horon ureeŋ ama muro mesaon togoŋ oloŋ koma keno.

⁷ Keno Pombaanon gajoba moŋnoŋ baloŋ qararanŋkonŋkonŋ apu jaaya mombaa kosianon mokoloŋ muro. Apu jaaya ii Suur gomanon kekembaa kana goraayanon eja. ⁸ Iikanon mokoloŋ muŋ kokaen jero: "Haagar, Saaraiwaa welen embia, gii mono daenŋkaya kajaŋa dakanon kembaga?"

Kaen jero kokaen meleeno:

"Nii galeŋ embana Saaraiwaanonga asanŋon oloŋ koma kajeŋ."

⁹ Kaen jero Pombaa gajobanon Haagar kokaen jeŋ koton muro: "Gii mono mombo Saaraiwaanon kema welenja qeŋ iwaa qaa baatanon laligowa." ¹⁰ Qaa ii toroqen kokaen jero moro: "Haagar, nii mono goo gbiliuruga koloŋseiseigia oŋombe jaŋgogia mende weeŋweeŋgoyaa so kaŋa laligowuya."

¹¹ Pombaa gajobanon mombo toroqen Haagar kokaen ijoro:

"Gii kokowo koloŋjaŋa meraga mewaga.

Dologo koi tapekokoro moma saana

ii mono Pombaa gejianon kemero moja.

Kawaajoŋ merawaa qata Ismael qaba. ¹² Iinoŋ eja doŋgi bao kombo kaŋa koloŋ (aŋaa jaajaa laŋ kema kan) laligowaa. Iinoŋ borianon ejemba kuuya qetaama oŋono ejemba kuuya yoŋonoŋ ii qotogon muŋ laligowuya. Iinoŋ kouruta kuuya yoŋowo kerekere anodeeŋ ama kanawaen qeŋ laligowaa."

¹³ Kaen ijoro Haagarnon kokaen jero: "Niinoŋ mono keteda koi moŋnoŋ nii niimakeji, ii iijeŋ." Kawaaajoŋ

† Ismael: = Anutunon gejianon moja.

Poŋ iwaajoŋ qaa jeroti, iwaa qata kokaen gama muro: "Gii Poŋ nii niimakejaŋi, ii koloŋjaŋ." Qata kaen qaro.

¹⁴ Kania kawaajoŋ ama apu roŋ iikawaa qata ii Beer Lahai Roi (Laaligoyawo laligoŋ niimakejiwaa apu roŋa) qagita eja. Apu roŋ ii toroqen goman woi qagara Kaades ano Bered iyoroo batugaranon eja.

¹⁵ † Haagarnon Abrambaa meria mero. Abramnoŋ iyaŋaa meria Haagar meroti, iwaa qata Ismael qaro.

¹⁶ Abramnoŋ yambuya 86 koloŋo Haagarnon Ismael mera ii Abrambaanonja mero. Kianŋ.

Soomoŋgo arembaa aiweseya ii selekooto.

17 Abramnoŋ yambuya 99 koloŋo Poŋnoŋ asugin muŋ qaa kokaen ijoro: "Niinoŋ Anutu ku-usuŋ kuuyaa Toya koloŋjeŋ. Kawaaajoŋ gii mono noo qaana teŋ koma pondan nanamemeŋ dindiŋa otaan laligowa. ² † Nii soomoŋgo areŋ gii ano nii anaraa batunaranon ambeti, ii meŋ kotiŋ koloŋseisei gombe gbiliuruga yoŋoo jaŋgogianon mono somata totoŋ koloowaa."

³ Kaen ijoro Abramnoŋ simiŋ kuma usugoro Anutunon iwaajoŋ qaa kokaen jero: ⁴ "Moba, niinoŋ soomoŋgo areŋna giwo kokaen anjeŋ: Giinoŋ kanatuuru mamaga yoŋoo wanjale beŋisigiaga koloowaga. Qaa kaen jeŋ somoŋgowe ewaa. ⁵ † Goo qaga Abram ii mende toroqen qagi ewaato, giinoŋ kanatuuru mamaga yoŋoo beŋisigiaga koloowaatiwaajoŋ kuuŋ gonjeŋi, iikawaajoŋ ama qaga mono Aabraham qagi ewaa. ⁶ † Niinoŋ koloŋ seisei gombe gbiliuruga ii honoŋa qaa koloowuya. Yoŋonoŋ juma deema kanageso tuuŋa tuuŋa mamaga koloowuya. Goo gbiliuruga yoŋoononja tosanon kiŋ poŋa poŋa koloowuya.

⁷ † † Niinoŋ mono soomoŋgo areŋna ii neena ano gii ano gbiliuruga goo gemaganon toroqen koloŋ ubuti, ananaa batunananon ambe kotiŋ tetegoya qaa eŋ uma ewaa. Niinoŋ goo Anutuga ano gbiliuruga goo gemaganon koloŋ ubuti, mono iyonoŋ Anutugiaga koloŋ laligomaŋa. ⁸ † † Gii Keinan balonoŋ wabaga laligojaŋi, niinoŋ baloŋ ii jinoŋa qaa gii ano goo gbiliuruga oŋoo buŋaga qeŋ oŋombe buŋagia tetegoya qaa eŋ uma ewaa. Kaen ero niinoŋ mono oŋoo Anutugiaga koloŋ laligomaŋa."

⁹ Anutunon Aabrahambaajoŋ kaen jeŋ toroqen qaa kokaen ijoro: "Kaen laligomaŋato, giinoŋ mono noonon soomoŋgo areŋnaa qaaya ii teŋ koma otaan laligowa. Goo gbiliuruga goo gemaganon toroqen koloŋ ubuti, iyonoŋ mono kaanjadeen ii teŋ koma otaan laligoŋ ubu. ¹⁰ † Gii ano goo gbiliuruga oŋowo soomoŋgo areŋna ama ii otaawutiwaajoŋ jejeŋi, iikawaa aiweseya ii kokaen: Oŋoo batugianon eja kuuya yoŋoo selegianon mono noo aiwesena kotowu. ¹¹ Noo aiwesena mono selegianon kotowu. Iikanon soomoŋgo areŋ nii ano oŋoo batunananon ambe eji, iikawaa aiweseyaga eŋ ubaa.

† † 16.15 Gal 4.22 † 17.2 Hib 13.2 † † 17.5 Room 4.17 † † Abram: ii maŋ uuta. Aabraham ii kanatuuru mamaga yoŋoo beŋisigiaga. † † † 17.7 Luuk 1.55 † † † 17.8 Apo 7.5 † 17.10 Apo 7.8; Room 4.11

¹² Kamban koi kanonja kanainj eja kuuya onjo batu-gianonj toroqenj koloonj ubuti, iyonjo selegianonj mono gomanj boria 8 kolooro kanonj noo aiwesena kotonj laligowu. Onjoanggiaa gomanj uutanonj onjoanggiaa ano welenqeqeurugia yonjo meraurugia koloowuti, ii mono ororonj ama onjoma laligowu. Welenqeqe tosaanja ii waba yonjoononga monenonj sewangia megij yonjo meragia koloowu. Yonjononj iyanggiaa gbiliurugia mende koloojuto, ii kilenj noo aiwesena ii mono yonjo selegianonj kaanjadeenj kotonj laligowu.

¹³ Welenqeqe tosianonj onjoanggiaa gomanj uutanonj koloogi welenqeqe tosaanja ii monenonj sewangia megij yonjo meragia koloowu. Noo aiwesena ii mono yonjo selegianonj kaanjadeenj kotonj laligowu. Noononj soomongo arenjaa aiweseya selegianonj kotowuti, ii mono soomongo arenj tetegoya qaa enj ubaatiwaajonj jenj kotiijenj. ¹⁴ Eja monj morononj noo aiwesena selianonj mende kotogi eenj laligowaati, iinonj mono noo soomongo arenja uugunj qetamakeja. Kawaajonj eja kaanja ii mono ejemba tuunj onjo batugianonjga yakarij mugij selegenj kamaanj laligowaa."

¹⁵ Anutunonj toroqenj Abraham kokaenj ijoro: "Gii embagaa qata Saarai ii mende toroqenj qama laligowato, iwaa qata mono Saara (jawiñ emba) qama laligowaa." ^{†16} Niinonj Saara kotuegonj mube iinonj goojonj mera monj mewaa. Niinonj kotuegonj mube iinonj ejemba tuunja tuunja mamaga yonjo nemunj benjisigiaga koloowaa. Iwaa gbiliuruta yonjoononga tosianonj kanageso tuunj yonjoononj eja ponja ponja koloowuya."

¹⁷ Ponjonj kaenj ijoro Abrahamonj ii moma siminj kuma usugonj uutanonj kokaenj romongonj kawaajonj jomoro, "Eja yambuna 100 kolooro mera mono nomaenj mokoloowenaga? Kaanagadeenj Saaranonj yambuya 90 kolooro mono nomaenj mera menaga?"

¹⁸ Abrahamonj kaenj romongonj walingonj Anutu kokaenj qisijnj muro: "Gii saanonj Ismael kuunj muna qaga bosino noo gbiliuruna ii iwaanongga koloowu."

¹⁹ Kaenj qisiro Anutunonj kokaenj meleeno, "Embaga Saaranonj mono geengaa mera dindiña mewaa. Ii mero qata Aisak (jomoja) qaba. Niinonj Aisakwo ano iwaa gbiliuruta yonjowo soomongo arenja ambe kotiinj tetegoya qaa enj ubaa. ²⁰ Ismael kotuegonj mumambaajonj qisijnj nonjanj, ii kaanjadeenj saanonj moma goma kotuegonj mumaña. Iinonj eja ponj 12 iyonjo nemunj benjisigia koloowaa. Niinonj koloonj seisei mube gbiliuruta yonjo jangogianonj mono somata totoonj koloowaa. Yonjononj seinj kanageso tuunj somata koloowuya.

²¹ Kaenj koloowuyato, Saaranonj geengaa meraga Aisak ii yambu eugenjanonj kambanj kokaamba mewaaati, niinonj mono neenaa soomongo arenja ii iwo ama menj kotiiñanja." ²² Anutunonj Abrahambo qaa kaenj amiri tegoro ii mesaonj waama uro.

²³ Weemboria iikanonjadeenj Abrahamonj Anutuwaanonj qaa tenj koma anjaa meria Ismaelwaa

selianonj Anutuwaa aiweseya kotooro. Kaanagadeenj welenqeqeuruta anjaa miri uutanonj koloogi tosaanja monenonj sewangia mero laligogiti, eja kuuya ii iwaa miri uutanonj ragiti, ii mono kuuya kaanjadeenj ama onjono. ²⁴ Abrahamonj yambuya 99 kolooro selianonj aiwese ii kotogi. ²⁵ Meria Ismael ii yambuya 13 kolooro selianonj ii kotogi. ²⁶ Abraham ano meria Ismael yoroo selegaranonj aiwese ii somaña motoonggo iikanondeenj kotogi. ²⁷ Eja kuuya Aabrahambaa miri uutanonj ragiti, tosianonj iyanjaa miri uutanonj koloogi tosaanja ii waba yonjoononga sewangia mero laligogiti, kuuya iyonjo selegianonj aiwese ii kaanjadeenj kotogi. Kianj.

Saara mera mewaatiwaa qaaya Anutunonj jero.

18 Abrahamonj Mamre gomanonj jujuu gere so-masomata iyonjo batugianonj laligoro Ponjonj asuginj muro. Weemboria monj iikanonj weenj jeta kotakota qero Abrahamonj opo sel kuunjaa qaayanonj raro. ² Rama ataama uuñ iiro eja karonjanonj bataagenj nangi. Nanji injiima opo sel kuunj qaayanonjga alanzanj waama joujolongia menj unuamambaajonj sararagonj bobogariñ keno. Kema waegia menj siminj kuma namononj usugonj kemero.

³ Kemenj kokaenj jero: "Oo ponjurunna, niinonj onjo welenqeqegia koloonj onjo jaagianonj kalenj morianj mokoloonj laligojenj eenj, onjo mono nii mende nuugunj kembu. ⁴ Nii onjo welenqeqegia koloonj saanonj apu monj menj kanj onjombe kanagia songbama gere kokawaa umuganonj rama haamo mewu. ⁵ Nii saanonj nene melaa monj menj kanj onjombe newuya. Iikanonj menj kotiinj onjono saanonj kana mombo toroqenj kembuya. Niinonj koi kaandiaga laligowe onjo nii goda qenj noma kajutiwaajonj saanonj welenj qenj onjomaña." Kaenj jero meleema kokaenj jegi: "Dangisenj, jejanjwaa so kaenj saanonj ambonja."

⁶ Kaenj jegi Abrahamonj uulanjowo bobogariñ sel kuunj uutanonj kema uma Saara kokaenj ijoro: "Gii mono uulanjowo flaua awaa totoonj gomba (sapalanj) karoombaa so menj meleema yonjoonj bered oowa." ⁷ Kaenj menj uulanjowo bulmakao tuunjonj kema bulmakao donja busuya loota meweengonj welenqeqeya monj muro kanainj uulanjowo qenj kojongonj ooro. ⁸ Ii ooro tegoro ii, kele kosiga ano aju apuya tosia menj kema eja ragiti, iyonjo bagianonj ano. Bagianonj ano nenj ragi iyanja kambanj kanonj kosogianonj gere kanianonj galengia nano.

⁹ Nano kokaenj qisijnj mugij: "Embaga Saara ii dakanonj?" Qisijnj mugij jero: "Ii opo sel kuunj uutanonj endu raja."

¹⁰ ^{††} Kaenj jero eja yonjoononga monjonj kokaenj ijoro: "Yambu motoonggowaa so tegoro niinonj onjanonj eleema koi kawee embaga Saaranonj mono meriawo koloonj laligowaa." Kaenj ijoroto, Saaranonj opo sel kuumbaa qaa ootayanonj loyaa gematanonj nama qaa ii gejianonj kemero moro. ¹¹ Abraham ano Saara yorononj ejemba wana koloori yambugaraa jangoy-

† Saarai: Qata kokaembaajonj utegoro: Iinonj ejemba tuunja tuunja mamaga ano kinj ponj tosaanja yonjo nemunj benjisigiaga koloowaa.

†† 18.10 Room 9.9

anon somata kolooro laligori. Saaranon koimbaa aima laligoroti, iikawaa kambaanonon mono uugudabororo. ¹² † Kawaajon Saaranon ii moma uutanon kokaen romonjon jomoro: “Niinon mono emba waña soosooliya koloowe lona eja ponnanon kaanjadeen eja waña kolooro iwo ewotatiwaa naananon mombo asugin nonaga me qaago?”

¹³ Kaen romonjoro Ponjon Abraham qisin mun kokaen ijoro: “Saaranon naambaajon jomoma kokaen romonjoja: ‘Nii emba waña toton koloon onanon merabora mewenaga me?’ ¹⁴ †† Ponjon iwoi mombaajon mende toton osinkeja. Kawaajon jejenj, ‘Yambu motoongowaa so tegoro niinon onanon eleema koi kawe Saaranon mono meriawo koloon laligowaa.’”

¹⁵ Saaranon keeta moma ii qaloween kokaen ijoro: “Nii mende jomojenj.”

Kaen jeroto, Ponjon kokaen ijoro: “Qaago, gii mono onanon jomojana.” Kaen.

Aabrahamnon Sodom taombaajon qama kooliro.

¹⁶ Kaen jero eja karoon yononon waama oromesaon Sodom taonon baagen eleema kembambaajon anji. Aabrahamnon kaanjadeen ii onoomambaajon yonowo motoon kengi. ¹⁷ Ponjon iyanajon kokaen jero: “Nii iwoi amambaajon mojenj, qaa ii alana Aabrahambaa jaanon saanon mende mesanjomana. ¹⁸ Kokaembaajon ii mesanjomambaajon amamaajen: Aabrahamnon noo alana qaita mon. kolooja. Iinon koloon seisei kondooro kanageso somata ku-usunggiawo koloon laligowuya. Noo kotumotuenanon mono iwaajon ama namowaa kanageso tuunja kuuya yonoo qagianon uro oyanboyon mokoloowuya. ¹⁹ Niinon ii kokaembaajon mweenjon muwe: Iinon meraborauruta ano gbiliuruta iwaa gematanon koloon laligon ubuti, ii mono Pombaanon kana injisaama nanamemen dindiña sokomakeji, ii otaawutiwaajon jen koton onoma laligowaa. Kaen laligoro qaaya ten koma otaan laligowuti een, Pon niinon Aabrahambaaajon iwoi asugiwaatiwaajon jen somonjoweti, iikanon mono kuuya honjowo koloonkebaa.”

²⁰ Ponjon anodeen kaen jen toroqen Abraham kokaen ijoro: “Sodom ano Gomora yononon singisonjogo lombotawo binjowo ama laligogi kakasililin somata uuta asugiro mamaganon iikawaajon qama saamakeju. Kawaajon yonoo singisonjogiaa qaayanon mono somariin uuta toton kolooja. ²¹ Kawaajon nii mono yonoonon kemej kaniagia iimana. Kakasililin angitiwaajon ama mamaganon noo jaananon qama saama laligogiti, ii kuuya onanon anji me qaago, niinon ii gosin momambaajon mojenj.”

²² Kaen jero eja woivanon eleema Sodom baagen kenito, Aabrahamnon toroqen Pombaa jaasewananon nano. ²³ Nama Pombaa kosianon kema kokaen qisin muro: “Gii ejemba solana ano ejemba anjonjoragiawo ii motoon tiwilaan onomambaajon jejan me? ²⁴ Taon iikanon ejemba solana 50 laligojuti een, gii ii onanon men kileen onomambaajon jejan me? Taon ii yonoojon

ama injiima koboona me qaago? ²⁵ Gii mono kaen amambaajon amamaanaga. Ii yamagen! (qaago toton!) Giinon ejemba solana ii ejemba anjonjoragiawo yonowo motoon mindirin ununa mende sokombabo. Iyonowo motoon komuwubo. Giinon namo ejemba kuuya nonoo qaanana jen tegonkejanj, iikawaajon mono geenjaa kanaga dindiña otaana sokombaa.”

²⁶ Aabrahamnon kaen ijoro Ponjon meleema kokaen jero: “Niinon Sodom taonon ejemba solana 50 mokoloon onomanjati een, iyonoojon ama taon kuuya ii saanon injiima koboona.”

²⁷ Kaen jero Aabrahamnon mombo kokaen ijoro: “Pon, nii kikisi sububun ometa kaanja koloojento, kilen qaa kotiga Ponna goonon kuun jejen. Ii mende sokonjato, ii kilen moma nomba. ²⁸ Taon iikanon ejemba solana 50 qaagoto, 45 laligowuyagati een, giinon ejemba 5 yonoojon ama taon kuuya ii kilen tiwilaan onombaga me qaago?” Kaen ijoro Ponjon kokaen jero: “Niinon ejemba solana 45 iikanon mokoloon onomanjati een, taon ii mono mende men kileema.”

²⁹ Aabrahamnon dujanon mombo qaa kokaen ijoro: “Ejemba solana 40 taon iikanon mokoloon onombagati een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno: “Ejemba 40 yonoojon ama taon ii mende men kileema.”

³⁰ Kaen ijoro jero: “Oo Pon, uuga waababoto, niinon mombo qaa gijomambaajon mojen. Ejemba solana 30 taon iikanon mokoloon onombagi een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno: “Ejemba solana 30 taon iikanon mokoloon onomanjati een, niinon mono taon ii mende men kileema.”

³¹ Aabrahamnon toroqen kokaen ijoro: “Pon, nii qaa kotiga Ponnaajon kuun jejen. Ii mende sokonjato, ii kilen moma nomba. Ejemba solana 20 ii taon kanon mokoloon onombagi een, gii mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno, “Ejemba 20 iyonoojon ama taon ii mende men kileema.”

³² Kaen jero Aabrahamnon mombo kokaen qisiro: “Oo Pon uuga waababoto, niinon mombo somanja motonjogo koi qaa gijomambaajon mojen. Ejemba solana 10 iikanon mokoloon onombagi een, mono nomaen anaga?” Kaen ijoro kokaen meleeno, “Ejemba 10 iyonoojon ama taon ii mende men kileema.” ³³ Kaen amin mori tegoro Ponjon Abraham mesaon keno iinon mombo eleema mirianon karo. Kian.

Sodom ano Gomora yonoo anjonjora laaligogia

19 Siwe gajoba woi ii Abraham mesaon kema mare kolooro Sodom keuri. Keuri Lootnon taombaa kiropo naguyanon raro. Rama iriima waama joujolonjara jen uruamambaajon kema namonon simin kuma usugon kemero. ² Kemej kokaen jero: “Oo eja ponwina, oro saanon welenqeqegara noo mirinon kan kanagara songbambe niwo motoon ewona. En waama saanon umugawodeen kana toroqen kembao.” Kaen jeroto, yoronon kokaen ijori: “Qaago, noro saanon qenjaaro somben monjon kema ewota.”

† 18.12 1 Piito 3.6 † 18.14 Luuk 1.37

³ Kaen ijorito, Lootnoŋ kotiinj kaparaŋ koma uruama aŋaa mirianoŋ kema ugi. Uma welenqeqeuruta jeŋ koton oŋono bered yiistya qaa oogi. Kaanagadeen nembanene naanawo meagoŋ oon oronŋi neri.

⁴ Ii neŋ gaon ewowaa ani iikanondeen Sodom ejembanon kaŋ miri ii liligogi. Sodom taombaa bakaya kuuya iikanonja ejemba waŋa ano sagbili ii donon donon ambembo horon kougi. ⁵ † Kouma Lootwaajon kokaen qagi: “Eja woi mare goonon kajaoti, ii daenŋen? Eja nono yorowo serowilin ambombaajon mojon. Kawaaŋon mono ii uruama nonoonon kamaawu.”

⁶ Kaen qagi Lootnoŋ nagu metama yonoonon kemen gematanon nagu kono. ⁷ Nagu koma kokaen injoro: “Alauruna, kaen qaago. Sili kilega ii mono mende ambu. ⁸ Mobu. Noo borawoina woi saraŋ laligon kambaŋ moŋnoŋ ejawo mende eri. Ii saanon oŋoojon uruama kamaawe naa iwoiga ambombaajon mojuŋ, ii saanon siingia metogowu. Kaento, noo miri waarenanon eja woi urualeema sopa somonŋon oronji, iiga mono iwoi kilega moŋ mende totoon ama orombu.”

⁹ Kaen injoroto, yonoonon kokaen meleema tereema qagi: “Mono togowa. Giinon koi kaŋ wabaya laligon geenŋaajon moroga jeŋ mona uro nonoga pondan jeŋ koton nonomambaajon mojan? Yoronoŋ mende kamaawaoti een, mono geenŋo nonoonon kana kakasililij tokoronkota ama gombonja.” Kaen jeŋ Loot utanŋi gemagama keno uma miri naguya qosombombaajon ama nangi.

¹⁰ Kaen ama nangito, eja woi yoronon borogara borama Loot horon giliri miri uutanon uro nagu koni.

¹¹ †† Nagu koma nama eja somata melaa miri naguyanon seleenŋen nangiti, ii qaaganon jeŋ jaaŋgia gooro jibujabu qeŋ nagu mokoloowombaajon koroŋoroŋ ama moŋgama amamaagi. Kian.

Lootnoŋ Sodom gomaŋ mesaoro.

¹² Eja woi yoronon Loot kokaen ijori: “Gii merauruga, qegaborauruga ano tinitosauruga tosaŋa kuuya taon kokanon laligojuti, ii mono unuana taon koi mesaon kembu. ¹³ Nono taon koi meŋ kileen kondemondembonja. Kanageso koi yonoo kakasililimbaajon mamaganon Pombaa jaanon hononja qaa qama saama laligogi. Kawaaŋon iinon wasiŋ norono gomaŋ koi meŋ kileen kondemondembojon koi kajo.”

¹⁴ Kaen ijori moma Lootnoŋ kema qega buŋawoita borawoita orombaotiwaajon jero laligoriti, ii kokaen irijoro: “Oro mono alanzaŋ waari gomaŋ koi mesaon kembonja. Poŋnoŋ taon koi tiwilaan kondemondemambaajon anja.” Kaen irijoro yoronon qaa ii mori gonŋeegee tani kolooro.

¹⁵ Gomaŋ wenŋeraŋ suluro Siwe gajoba woi yoronon Loot horon kuun muŋ kokaen jeŋ: “Anutunon Sodom yonoo singisonŋogiaa ironja meleema taonŋia kondemondembaa. Giinon yonowo motoon tiwilaawabotiwaajon mono uulanawo waama embaga ano bora-woiga giwo rajaoti, ii unuama taon koi mesaowu.”

¹⁶ ‡ Kaen jeŋ Lootnoŋ toroŋen ezelobezelo ano eja woi yoronon Lootwaa boria qelanjiŋ meŋ embia ano borawoita yonoo borogia kaanjadeen qelanjiŋ meŋ unuama taon seleenŋen kenggi. Poŋnoŋ kaen kiankomun oŋono. ¹⁷ Taon seleenŋen kenggi eja woi iyorononŋa moŋnoŋ qaa kokaen jero: “Laaligogia anŋon kombutiwaajon oŋo mono uulanawo misingon kemaliwu. Gemagianon mende eleema uun dindina-gadeen kema balon korianon endu keuma kanon kaanagadeen doron mende ambu. Tiwilaawubotiwaajon mono baananon eu uma misingon kemaliwu.”

¹⁸ Kaen jeroto, Lootnoŋ kokaen jero mori: “Oo Poŋna, gii mono kaen ambombaajon mende jewa. ¹⁹ Gii waŋ taraana somonŋon kiankoomu somata qeendeena goo jaanon oŋanon kalen morian mokolon welenqeqega koloojento, moba, niinon baananon eu misingon kemalimambaajon amamaamaŋa. Kondemondem koinon noo qananon uro komumambotiwaawo toroko mojeŋ. ²⁰ Moba, taon melaa moŋ endu ero iijanji, iikanon koriga qaagoto, saanon kembonatiwaa so kolooja. Kawaaŋon saanon jena iikanon misingon kemalin qeangon laligowonja. Gomaŋ melaada ii iina kosere ero iikanon saanon kema waŋ taraanana somonŋowonja.”

²¹ Kaen jero moma moŋnoŋ kokaen meleeno: “Ii awaa! Qaa jejanji, iikawaajon kaanagadeen saanon wambelaan gomaŋa. Taon melaa iikawaajon jejanji, ii mende meŋ kileemaŋa. ²² Ii mende meŋ kileemaŋato, oŋo mono uulanawo iikanon misingon kemaliwu. Iikanon mende keugi kambaŋ batuya kokaamba niinon iwoi moŋ amambaajon amamaamaŋa. Oŋo wala iikanon keugi iikawaa gematanon saanon jeŋ kotowe kondemondem asugiwaa.” Lootnoŋ taombaajon ‘melaada’ jerotiwaajon ama taon iikawaa qata ii Zoar (melaada) qagita eja.

Poŋnoŋ Sodom ano Gomora kondemondem.

²³ Weeŋ kouro Lootnoŋ Zoar taonon keuro. ²⁴ †† Keuro Poŋnoŋ jero sombinonja salfa jamo geriawonon ii koŋ kaŋa Sodom ano Gomora yonoo qagianon kamaan turun oŋono. ²⁵ Turun oŋoma kanon taon woi ii ano gomaŋ koria kuuya kosogaranon eji, ejemba kuuya iikanon laligogiti ano gere kasa iwoi tonŋonja balon iikanon eroti, ii meŋ kileen oŋondabororo. ²⁶ †† Lootwaa embianon loya otaan kema mombo eleema gematanon uun iikanondeen letoma sii jamo koloon tando kaŋa nano.

²⁷ Aabrahamnon umugawodeen waama wala Pombaa jaasewananon nama qaa amiŋ moriti, iikanon keno. ²⁸ Iikanon kema nama Sodom, Gomora ano gomaŋ koria somata kuuya kaambaagen uuro keno balon iikanon kaaso injaŋa somatanon kululuun waaro iiro. Ii gere somata jeŋ kaaso somata waamakeji, iikawaa so kolooro. ²⁹ Anutunon balon koria iikawaa taonja taonja meŋ kileen kondemondemnoti, kambaŋ iikanon Aabraham romonŋon muro. Beeta Lootnoŋ

† 19.5 Poŋ 19.22-24 †† 19.11 2 Kirj 6.18

‡ 19.16 2 Piito 2.7 †† 19.24 Mat 10.15; 11.23-24; Luuk 10.12; 17.29; 2 Piito 2.6; Juud 7 †† 19.26 Luuk 17.32

taonj iikanonj laligoro ii meleeno kemebombaajonj angj Anutunonj kambanj iikanonjadeen jej koto-ro Loot kon-demondeenj iikawaa uutanongja wama kagi. Kianj.

Moab ano Amon kanageso yonoo kanagia

³⁰ Lootnonj Zoar taononj laligomambaa toroko moro. Kawaajonj borawoita uruama Zoar mesaonj balonj baanawo kanonj kema raji. Borawoita woi yorowo kobaa uutanonj enj waama laligogi. ³¹ Iikanonj laligonj borata somatanonj kambanj monjonj kogaajonj kokaenj jero: "Anaraa manjananonj eja wanj koloaja. Ejembanonj gomanj so agimij aonj merabora mokoloonj onjomakejuto, balonj kokanonj eja monj norombaati-waajonj mende laligoja. ³² Kawaajonj saanonj kana manj-nara wain apu muri nejj uuta enjkalolonj kolooro iwo enj koro ama gbili mokoloori kanagesonananonj toroqenj laligowuya."

³³ Kaenj jej gomantiija iikanonjadeenj manjgara wain apu muri nero. Nejj uuta enjkalolonj kolooro datanonj kema iwo ero. Naa kambanonj kooronjonj karoti ano naa kambanonj waaroti, ii manjanonj mende moro.

³⁴ Enj waama borata somatanonj koga kokaenj ijoro: "Niinonj woranj gomantiija manjrawo ejenja. Saanonj kete gomantiija kaanagadeenj wain apu mombo muri nejj uuta enjkalolonj kolooro giinonj mono kema iwo ewao. Kaenj enj manjaraanonja koro ama gbili mokoloori kanagesonananonj toroqenj laligowuya."

³⁵ Kaenj jej gomantiija iikanonj kaanagadeenj manj-gara wain apu muri nero. Nejj uuta enjkalolonj kolooro koganonj kema iwo ero. Naa kambanonj kooronjonj karoti ano naa kambanonj waaroti, ii manjanonj mende moro.

³⁶ Kaenj anitiwaajonj motoongara manjgaraa koro ani. ³⁷ Borata somatanonj mera ejaga menj qata Moab (manjnaanonja) qaror. Moab iwaa gbiliurutanonj koloonj seisei ama kougi kambanj kokaamba kaanagadeenj qag-ia Moab kanageso qamakejonj. ³⁸ Borata gosoganonj kaanjadeenj mera ejaga menj qata Ben Ami (kanages-ona meria) qaror. Eja iikawaa gbiliurutanonj koloonj seisei ama kougi kambanj kokaamba kaanagadeenj qag-ia Amon kanageso qamakejonj. Kianj.

Abrahim ano Abimelek.

20 Abrahamnonj Mamre gomanj mesaonj toroqenj Saut waagenj distrik qata Negew kanonj kema gomanj qagara Kaades ano Sur iyoroo batugaranonj laligoro. Kawaa gematanonj toroqenj taonj qata Gerar kanonj kema tawagadeenj laligoro. ²† Kanonj laligonj ejemba ii kokaenj injijoro mogi: "Saara ii naanaga." Kaenj injijoro Gerarwaa kinja Abimelek iinonj qaa ano keno Saara wama jinjaronj mirianonj kagi.

³ Kaenj anggito, Anutunonj gomantiija monjonj Abimelekwaanonj kanj gaononj kokaenj ijoro: "Emba bunja qenj aojani, ii eja mombaa embiaga. Kawaajonj giij mono iwaajonj ama koomuwaa bunjaga koloowaga."

⁴ Kaenj ijoroto, kinj Abimeleknonj Saara mende meroti-waajonj ama kokaenj jero: "Ponj, nii singisongowaa qaana qaa. Kawaajonj giinonj nii ano kanagesouruna nono eenj tootonj tiwilaanj nonombabo. ⁵ Abrahamnonj mono anjo kokaenj nijoro: 'Emba ii naanaga.' Embanonj kaanagadeenj kokaenj nijoro: 'Abraham ii naanaga.' Kawaajonj uunanonj gbingbaonj mende ero emba ii jewe karo boronanonj kaamaa monj mende anjenja."

⁶ Kaenj jero Anutunonj gaononj kitia kokaenj ijoro: "Qaa jejani, ii onjanonj. Goo uuganonj gbingbaonj monj mende ero goononj karoti, ii mojerj. Kawaajonj giinonj emba ii oosirinj noo jaananonj singisonggo ambaboti-waajonj sopa somonjonj goma laligowe. ⁷ Kawaajonj emba ii mono mombo meleema loya muba. Eja ii geja-tootoo ejaga. Ii saanonj goonjonj qama kooliro mende komuwaga. Ii mombo mende mubagi eenj, qaa koi mono onjanonj moba: Gii ano tinitosauruga onjo mono kuuya komuwuya."

⁸ Qaa kaenj ijoro kinjonj moma umugawodeenj waa-ma ponj jawinjuruta kuuya onjoono ajoroogi Ponjonj qaa kuuya jeroti, ii injijoro moma aarunj lalanjanj toroko mamaga mogi. ⁹ Kaenj moma kinj Abimeleknonj Aabrahambaajonj qaa ano uro kokaenj jej qisinj muro: "Gii mono naa terega ama nonona? Niinonj naa bologa monj ama gombe giinonj kondoonja singisongowaa qaa lombotanonj mono nii ano kanagesona noo sopa totonj uutanonj laligojuti, nonoo qanananonj umambaajonj anja? Giinonj iwoi mende aanja so ii songo waleema ama nona. ¹⁰ Giinonj mono kania naambaajonj sili ii anjanj?" Kinj Abimeleknonj Abraham kaenj qisinj muro.

¹¹ Qisinj muro kokaenj meleeno: "Niinonj qaa ii kokaenj romonjonj jewe: 'Balonj kokawaa kanageso onjononj Anutuwaawaa jeta uuguwubotiwaajonj toroko mende mobuyaga. Kawaajonj nii embanaajonj ama nugi komu-mambo.' ¹² Iinonj onjanonj naanaga, manjnaa borata koloaja. Nemunaa borata mende koloojiwaajonj ii embana mewe. ¹³ Anutunonj manjnaanonj miri mesaonj monjonj kemaariwaajonj nijoroti, niinonj kambanj iikanonj Saara kokaenj ijowe: 'Anara daerj daerj kemboti, iikanonj noojonj naanaga jewa. Kaenj ama iikanonj nii uujopa qendeema noma laligowa.'"

¹⁴ Kaenj ijoro moma Abimeleknonj Aabrahambaa embia Saara meleema muro. Kaanjadeenj lama bulmakao ano welenjeqeje ejemba ii kaanjadeenj muro. ¹⁵ Munj qaa kokaenj jero: "Moba. Noononj balonj koi wosoganonj eji, iikanonj mono geengaa naangaa so laligowa." ¹⁶ Kaenj jej Saara kokaenj ijoro: "Moba. Niinonj monenj silwa jamo 1000:baa so naanga mube kanonj tawaga koloaja. Tawa kanonj kaniaga qendeeno ejemba kuuya giwo laligojuti, iyonjononj ii iima kokaenj jej moma yagowu, 'Singisongowaa qaaya ii Saarawaanonj mende eja.'" Kaenj jero.

¹⁷ Aabrahambaa embia Saarawaajonj ama Ponjonj emba kuuya kinj Abimelekwaawaa miri uutanonj laligogiti, iyonjononj mera memewaa kania somonjgoro. Kawaajonj Abrahamnonj Anutuwaajonj qama kooliro Abimelek menj qeangoro. Kaanagadeenj embia ano

† 20.2 Jen 12.13; 26.7

welenqege embauruta menj qeangon onono mombo meraboragiawo koloogi. Kianj.

Aisak kolooro.

21 Pononj Saara kalen morianj mumambaa qaaya jen somongoro eroti, iikawaa so ii galenj koma muro laligoro. Qaa jeroti, iikawaa so ii kokaen ama muro: ² † Saaranonj koro ano Aabrahamnonj eja waŋa kolooro kilen iwaa meria ejaga mero. Anutunonj mera koloowaatiwaa qaaya walawala jen somongorotiwaa so ii mono kambanj iikanonjadeenj kolooro. ³ Saaranonj Aabrahambaa meria mero qata Aisak (jomoja) qaro. ⁴ †† Qaro Aisaknonj weenja 8 kolooro kambanj kanonj Anutuwaaw aiweseya selianonj kotooro. Anutunonj qaa jenj kotooro erotiwaaw so ii kotooro. ⁵ Aabrahamnonj yambuya 100 kolooro meria Aisak kolooro. ⁶ Kolooro Saaranonj qaa kokaen jero: "Anutunonj jomo mokolononono. Kawaaonj daenj yonononj noo sunduna mobuyati, iyonononj mono niima jomowuya." ⁷ Kaen jenj toroqenj kokaen jero: "Saaranonj mera galenkonjonjaga koloowaati, morononj qaa ii walawala moma Aabrahambaaonj jenaga? Kaen qaagoto, kambanj kokaamba iinonj eja waŋa kolooro niinonj kilen iwaa meria mejenj." Kianj. ⁸ Aisaknonj somariinj aju mesaoro weemboria iikanonjadeenj Aabrahamnonj nene lombanj somata ano.

Saaranonj Haagar ano Ismael konjoma orono.

⁹ Iijipt emba Haagaronj Aabrahambaa meria Ismael meroti, iinonj kambanj mononj koga Aisak mepaegonj gonjgeegee ama muro Saaranonj ii iiro.

¹⁰ ‡ Kaen iima Abraham kokaen ijoro: "Welenj embawaa merianonj mono noo merana Aisakwo goononj ilawoila ii mende mendeema bunja qen aowaota. Welenj emba ii ano meria ii mono konjona kembao."

¹¹ Saaranonj qaa ii jeroti, iikanonj Aabrahambaa uuta qero Ismael ii meria koloorotiwaajonj ama uukamakamaa moro uuta kaambogawo kolooro.

¹² †† Kaen kolooro Anutunonj ii qaa kokaen ijoro: "Meraga ano welenj embaga Haagar yoroononj mono uugoononj somata mende moba. Aisakwaa gbiliuruta yononondeenj mono goo qabunjaga bosima laligowuya. Kawaaonj Saaranonj qaa gijoji, ii kuuya mono moma tenj komba. ¹³ Welenj embagaa merianonj goo gbiliga koloojiwaajonj niinonj ii kaanjadeenj koloonj seisei mube gbiliurutanonj kanageso somata koloowuya."

¹⁴ Kaen jero moma Aabrahamnonj enj gomaamba tootononj waama nene tosia menj apu jua lama selianonj memeta kanonj apu kosonj kanj Haagarwaa sawinonj ama meriawo wasinj orono mesaonj keni. Kema Beerseba balonj qararanjonjononj keuma liligonj laligori. ¹⁵ Laligori lama selianonj apu menj kenoti, iikanonj qaono meria ii bambanj mombaa baatanonj ano ero. ¹⁶ Ano ero nama kokaen romonj-

goro: "Merananonj jaana qaganonj komuwaati, ii iimambaaonj amamaanj doomorona mojenj." Kaen romonjonj mou motogi kenjiwaa so sigensigenj kema rama silama saaro.

¹⁷ Mera saaroti, ii Anutunonj moro gajobayanonj siwenonjga Haagarwaaonj qama kokaen jero: "Haagar, gii naa lombowaa uutanonj laligojanj? Keega mono mende moba. Meranonj endu enj saaji, Anutunonj saaya ii moja. ¹⁸ Mono waama meraga balononjga kobibiina waaro borianonj menj migigiinj muba. Niinonj ii kanagenj koloonjseisei mube gbiliurutanonj seinj kanageso somata qabunjagiawo koloowuya." ¹⁹ Siwe gajobanonj kaen jero Anutunonj jaaya metooro uunj apu ronja monj iiro. Ii iima lama selia menj kema kanonj apu kosonj kanj meria muro nero. ²⁰ Anutunonj Ismaelwo nano somariinj balonj qararanjonjononj laligonj idonj nene ejaga kolooro. ²¹ Balonj gbangbarasia qata Paran kanonj laligoro nemujanonj Iijipt kantrinonjga emba monj menj embiaga muro. Kianj.

Abraham ano Abimelek yorononj uusoomonjgo ani.

²² †† Kambanj kanonj Abimelek ano iwaa manjaqege tuunjaa kawali galenja qata Fikol yorononj Aabrahambaaonj kokaen jeri: "Giinonj ilawoila kuuya ama menjkejani, Anutunonj mono iikanonj giwo namakeja.

²³ Kawaaonj giinonj mono kete kokaamba Anutuwaaw jaanonj jojopanj qaa kokaen jenggo jenj kotiiwa: 'Niinonj gii, merauruga ano gbiliuruga onowo osonkakale monj mende ama laligomanja.' Kaen jenj kotiinj niinonj kiankomunj goma laligoweti, iikawaa so giinonj mono kaanjadeenj balonj koi ano nii kiankoomu noroma laligowa. Gii gomanj kokanonj wabaga koloonj laligojanj."

²⁴ Kaen jeri Aabrahamnonj kokaen jero: "Niinonj jojopanj qaa ii saanonj jenggo jenj kotiiwanja."

²⁵ Kaen jeroto, Abimelekwaa welenjgeqeurutanonj apu ronj monj iyangiaajonj angonj konggiti, Aabrahamnonj iikawaajonj Abimelek jenj muro. ²⁶ Jenj muroto, Abimeleknonj kokaen meleema jero: "Morononj sili ii anoti, ii niinonj mende mojenj. Geenggo iikawaa qaaya monj wala mende jena moma laligonj keteda koi qaa ii mojenj."

²⁷ Kaen meleema jero Aabrahamnonj kema lama ano bulmakao menj kanj Abimelek muro kambanj iikanondeenj batugaranonj soomonggo ani. ²⁸ Iikaenj ama Aabrahamnonj lama tuungianonjgaga lama embia melaa 7 metogonj mendeema onono yangiodeenj nanjgi.

²⁹ Kaen nanjgi Abimeleknonj Abraham kokaen qisinj muro: "Lama embia melaa 7 gosinj endu ama onona yangiodeenj nanjuti, ii kania naambaajonja?"

³⁰ Qisinj muro kokaen meleema: "Niinonj apu ronja koi osowetiwaaw qaaya jeweti, ii moma laarijanj i eenj, lama melaa 7 koi mono noo boronanonjga bunja qen aona noo qaanaa dangunuya koloowaa." ³¹ Kaen meleema eja woi ii balonj kanonj nama jojopanj qaagara jenggo jenj somonjonj aori. Kawaaonj gomanj iikawaa qata Beerseba qamakeju. †††

† 21.2 Hib 11.11 †† 21.4 Jen 17.12; Apo 7.8 ‡ 21.10 Gal 4.29-30 †† 21.12 Room 9.7; Hib 11.18

‡† 21.22 Jen 26.26

³² Beerseba gomanonj soomongo kaen ani tegoro Abimelek ano iwaa manjaqeqe tuunaa kawali galeña Fikol yorononj waama eleema Filistin yonoo balononj keni. ³³ Keni Abrahamnonj beren gere monj Beerseba gomanj iikanonj komoma Ponj Anutu berj kombombanja iwaa qata qama kooliro. ³⁴ Qama koolinj nama Filistin yonoo balononj kambanj koriga wabaga koloonj laligoro. Kianj.

Anutunonj Abraham anjotete menj muro.

22 [†] Iwoi ii kolooro kambanj tosia tegoro Anutunonj Abraham anjotete menj muro. Qata "Abraham!" qaro iinonj "Nii koi nanjen," jenj meleeno.

^{2 ††} Kaenj meleeno kokaen ijoro: "Motoonj mera soroga Aisak uuganonj jopagonj munkejanj, ii mono wama Moorria balononj kema baanja monj qendeema gomajati, iikanonj uma ii noo siimolonj oowa."

³ Kaenj ijoro Abrahamnonj enj gomaamba totonjanonj waama dongi qaganonj dunj raraya meagonj welenqeqeya woi ano meria Aisak unjano. Siimolombaa geria soyanonj kondaboronj boranjonj ama unjama Anutunonj balonj ijoroti, iikanonj keno. ⁴ Kema laligonj weemboria karoona kanonj jaayanonj uunj waama balonj ii iiro koriganonj ero. ⁵ Ii iima welenqeqewoita ii kokaen irijoro: "Oro dongiwo koi rari nii ano mera norononj endu kema Anutu waeya menj mepeseen mombo eleema oroononj kawota."

⁶ Abrahamnonj kaenj irijonj siimolonj oonjoombaa gere boranjawo menj meria Aisakwaa sawinjanonj ano uro anjo gere jo ano soo mero. Kaenj mero motoonj-gara keni. ⁷ Kaenj kema Aisaknonj doronj ama manja Abraham kokaen ijoro: "Ama!" Kaenj ijoro kokaen meleeno: "Wae, merana naama?" Kaenj meleeno kokaen qisiro: "Gere jeta ano gere ii koi menj kajoto, siimolonj oonjoombaa lamaya ii dakanonj?"

⁸ Kaenj qisiro manjanonj kokaen meleeno: "Merana, Anutu anjo mono siimolonj oonjoombaa lamaya monj mokolonj norombaa." Kaenj meleeno toroqenj motonjgara keni.

^{9 †} Kema Anutunonj balonj jeroti, iikanonj keuma nama siimolonj oonjoombaa alataya monj menj gere iikawaa qaganonj ama arengoro. Arengonj meria Aisak somonjgonj alatanonj gere qaganonj ano. ¹⁰ Ama meria uumambaajonj boria boraama soo kopinjanonja horomambaajonj ano. ¹¹ Soo horomambaajonj ano iikanondeenj Pombaa gajobanonj Siwenonja Aabrahambaajonj kokaen qaro: "Abraham, Abraham!" Kaenj qaro "Nii koi nanjen," jenj meleeno.

¹² Kaenj meleeno kokaen ijoro: "Boroga mono merawaa qaganonj mende amba. Iwaa qaganonj iwoi monj mende amba. Giinonj meraga motoonjgo soro ii noonj mende anjonj konjanjwaajonj kanaga kete kokaenj moma yagojenj: Gii Anutuwa qaa jeta uuguwabotjwaajonj keega momakejanj."

†† Beerseba: qaa iikawaa kania woi: jango sewembaa apu ronja ano joponj qaawaa apu ronja. † 22.1 Hib 11.17-19 †† 22.2 2 Kor 3.1 † 22.9 Jei 2.21

¹³ Kaenj ijoro iikanondeenj ataama uunj iiro lama ejia monj ilianonj gere bambanjawononj giliro kemero nano. Ii iima kema menj kanj meriaa kitianonj lama iikanonj siimolonj ooro. ¹⁴ Kawaaajonj Abrahamnonj balonj iikawaa qata ii 'Ponjonj mokolonj norombaa,' jenj qaro. Kambanj kokaamba kaanjadeenj qaa kokaenj qamakeju: "Ponjonj ii baananonj mokolonj norombaa."

¹⁵ Pombaa gajobanonj Aabrahambaajonj Siwenonja mombo kokaen qaro indija woi kolooro: ^{16 ††} "Ponj ninonj kokaen jejenj: Neeno neenaa qananonj qama joponj qaa kokaen jenngo jenj kotijjenj: Giinonj sili koi ama meraga motoondago ii noonj mende anjonj konjanj, ^{17 ††} iikawaaajonj niinonj onjanonj gii kotuegonj goma koloonjseisei gombe gbiliuruga yonononj honombononja qaa seiwuya. Seigi jangogianonj mono sombinj kanakeewambaa sengelaoya kaanja kolooowa ano kowe goraayanonj sakasinj enj kenjuti, iikawaa so kolooowa. Goo gbiliuruga yonononj mono kotijjenj kereurugia unj haamo ama siti balongia unjama anjonj koma laligowuya. ^{18 †††} Giinonj noo qaana tenj konjanj, iikawaaajonj goo gbiliuruga yonoononjga mombaajonj ama noo kotumotuenanonj mono namowaa kanageso tuunj kuuya yonoo qagianonj uro oyanboyanj mokoloowuya."

¹⁹ Pombaa gajobanonj kaenj ijoro Abraham meriawo eleema welenqeqewoita yoroononj kema aitonjonj motoonj Beerseba gomanonj kenji. Abrahamnonj Beerseba gomanj kanonj opo sel kuunja mororonjonj laligoro. Kianj.

Naahorwaa gbiliuruta

²⁰ Kambanj tosia tegoro buzu qaa monj kokaen anji Aabrahambaanonj karo: "Milkanonj kaanjadeenj nemunja kolooja. Iinonj koga Naahorwaa merauruta tosaanja onono." ²¹ Meria mutuyaa qata ii Uz, iwaa koga Buz ano iwaa kanianonj Kemuel, Arambaa manja. ²² Kemuelwaa kanianonj Kesed, Hazo, Pildas, Jidlaf ano Betuel. ²³ Betuelnonj Rebekawaa manjaga kolooro. Milkanonj Aabrahambaa koga Naahorwaa merauruta 8 ii onono. ²⁴ Naahorwaa embia sewanja mende memeta qata Reuma iinonj kaanjadeenj merauruta tosaanja onono. Yonoo qagia ii Tebe, Gaham, Tahas ano Maaka. Kianj.

Saaranonj komuro.

23 Saaranonj laligonj uro yambuya 127 kolooro. ² Saaranonj yambu iikawaa so laligoro. ² Laligonj Keinan balononj gomanj qata Kariat Arba, qata alia Hebron qamakejuti, iikanonj komuro. Komuro Abrahamnonj iikanondeenj embiaajonj jinjenj qama saamambaajonj keno.

³ Kema saaro tegoro waama embiaa qamoya mesaonj kema nama Hit ejemba ii qaa kokaenj injjoro: ^{4 †††} "Nii onoo batugianonj waba kanj tawatawa laligonj. Kawaaajonj onjo mono balongiaa bakaya monj

†† 22.16 Hib 6.13-14 †† 22.17 Hib 11.12 ††† 22.18 Apo 3.25 ††† 23.4 Hib 11.9, 13; Apo 7.16

kokaamba nonji sewanja mewe qasirina kolooro alauruna yonoo qamogia iikanonj ama roj koma onjomake-manja."

⁵ Qaa kaen injjoro Hit yonononj meleema kokaen jegi: ⁶ "Oo eja ponj, gii saanonj nonoononj qaa koi moba. Gii nonoo batunananonj Anutuwa eja jawina laligojanj-waajonj ama qasiriga ainganonj daenkaya iima sororogonj mewaatiwaajonj mojanj, iikanonj mono saanonj qamoga roj komba. Giinonj qamoga osonj roj komanja jena nonoononga mononj ii mende anjonj koma gombaa."

⁷ Kaen jegi Aabrahamnonj waama balonj toya Hit ejemba yonoo wosogianonj kemenj usugonj onono. ⁸ Usugonj onoma nama yonoojonj qaa kokaen jero: "Niinonj qamona osonj roj komanjwaajonj saanonj jewuti eenj, mono noononj qaa koi moma Zoharwaa meria Efron iwaanonj kema qaa jena koi toroqen jenj kuuj mubu. ⁹ Kuuj mugj moma kobaa qata Makpela iwaa bunja koloonj gawonjaa jaanjaagenj eji, mono ii jenj tegoro sewanja memanja. Mono qisigi sewanja dawi jenj tegoro sewanja kuuya mewe noononj qasirina onoo batugianonj ewaa."

¹⁰ Kaen jero Efrononj alauruta Hit kanageso kuuya taongiaa kiropo naguyanonj kanj sombenonj ajoroogiti, iyonoo batugianonj raro qaa geja ama mogj Efrononj Aabraham kokaen meleema muro: ¹¹ "Oo eja ponja, kaen qaagoto, mono jewe geja ama moba. Niinonj balonj koria ii ano kobaa iikanonj nanji, ii kalenaga gonjenj. Neenaa kanagesouruna yonoo jaagianonj nama ii gombe iiju. Qamoga ii saanonj iikanonj osonj roj komba."

¹² Kaen jero Aabrahamnonj balonj toya yonoo wosogianonj mombo kemenj usugonj onono. ¹³ Usugonj onoma nama yonoo jaagianonj Efron kokaen ijoro mogj: "Noononj qaa koi mono geja ama moba. Giinonj saanonj kaen anagato, niinonj mono balonj koria iikawaa sewanja ii gomanja. Ii saanonj jenj tawa mena niinonj qamona iikanonj osonj roj komanja."

¹⁴ Kaen ijoro mogj Efrononj Aabraham kokaen meleema muro: ¹⁵ "Oo eja ponja, noononj qaa koi mono geja ama moba. Balonj iikawaa sewanja ii 400 silwa kota (50 kilogram). Ala-ala koloojotiwaajonj ama kanonj mono anaraa batunaranonj iwoi omaya kolooja. Kawaaonj qamoga saanonj iikanonj osonj roj komba."

¹⁶ Kaen meleema muro moma Aabrahamnonj balonj sewanja jangoya Efrononj Hit kanageso yonoo jaagianonj jero mogiti, iikawaa uumotoonj ano. Jangoya silwa kota 400 ii konkororo ejembanonj kambanj kanonj sewanja soya jegi eroti, iikawaa so monenj ii gosinj muro.

¹⁷ Kaen muro Efrombaanonj balonj koria Mamre kosianonj Makpela kanonj eroti, kobaa iikanonj nanoti ano gere kuuya balonj kawaa jawo uutanonj nangiti, iikawaa qaaya jenj tegoro. ¹⁸ Qaaya jenj tegoro Aabrahambaa bunja kolooro. Hit kanageso kuuya taongiaa kiropo naguyanonj kanj sombenonj ajoroogiti, iyonononj tawa ii iigi bunjaya kolooro.

¹⁹ Kawaa gematanonj Aabrahamnonj embia Saarawaa qamoya ii Keinan balombaa kobaayanonj osonj roj kono. Kobaa ii Mamre qata alia Hebron kawaa kosianonj balonj koria qata Makpela kanonj eja.

²⁰ Kaen kolooro balonj koria ano kobaa iikanonj nanji, ii Hit kanageso yonononj Aabrahambaa bunja qen mugj qasiria kolooro. Kianj.

Aisakwaa embia Rebeka ii wama kagi.

24 Aabrahamnonj eja waja kolooro Anutunonj iwoi kuuya ama meroti, iikanonj ii kotuegonj muro laligonj kouro. ² Kaenj ama kambanj mononj miriaa welenqeqe jawina waja, miria uutanonj ilawoila enj muroti, iikawaa galenja iwaajonj qaa kokaen jero, "Gii mono qaaga jenj kotiiwaatiwaajonj boroga noo tawonaa baatanonj amba. ³ Kaenj ama Ponj, Siwe ano namo yoroo Anutugaraa qatanonj jojopanj qaa kokaen jewa: Niinonj Keinan kanageso yonoo batugianonj koi laligojento, giinonj mono meranaa embia ii yonoo naarj boragiaga monj mende menj muba. ⁴ Kaenj qaagoto, gii mono neenaa kantrinonj kema tinitosauruna yonoononga merana Aisakwaa embiaga wama kawa."

⁵ Kaen jero welenqeqe jawinanonj kokaen qisij muro: "Kema jewe emba kanonj niwo balonj kokanonj kamambaajonj togowaati eenj, niinonj mono nomaen amanja? Meraga Aisak wama kantri kanati, iikanonj mombo eleema kembota me qaago?"

⁶ Kaen qisij muro Aabrahamnonj kokaen meleeno: "Qaago totoonj! Gii noo merana wama kanonj mombo mende kembao. ⁷ Siwewaa Ponja Anutunonj nii manjaa mirinonj ano kolokoloo kantrinanonj qaa kokaen jero mobe jojopanj qaanonj somonjonj nuano kawo: 'Niinonj balonj koi mono goo gbiliuruga yonoo bunja qen onomanja.' Kawaaonj iinonj mono Siwe gajobaya wasiro wala keno giinonj saanonj meranaa emba ii iikanonja wama kawa. ⁸ Kema jena emba kanonj giwo kamamba togowaati eenj, jojopanj qaaga koi kanonj mono mende toroqenj somonjonj gombaa. Noo merana ii mono mende totoonj wama iikanonj eleema kembao-ta."

⁹ Kaen jero welenqeqe jawinanonj qaa ii jenj somonjonj muj jojopanj qaanonj jenj kotiiambaajonj boria somataya Aabrahambaa tawo baatanonj ano.

¹⁰ Kaen jenj kotiin nama somatayaanonj kamel 10 ano iwaa kowianonja iwoi akadamugiawo kania kania motoonj mero. Ii menj mesaonj Noot Mesopotemia (Aram Naharaim) † kantrinonj kema Naahornonj taonj laligoroti, iikanonj keuro. ¹¹ Keuma taonj seleengenj apu ronja eroti, iikawaa kosianonj kameluruta onoono simingia misigonj kemenj haamo megj. Ween jaaya kememambaajonj ano taononja emba yonononj apu kosowombaajonj apu ronjanonj kaka kambangia ii kolooro. ¹² Iikanonj nama kokaen qama kooliro: "Oo Ponj, somatana Aabrahambaa Anutuya, gii mono kete toomorijan noma somatana Aabrahambaajonj qaa jenj somonjonati, iikawaa honjanonj asugiwaa. ¹³ Moba, nii

† Aram: qa ii kambanj kokaamba Siria qamakeju. Naharaim = apu gowoya woi (Yufreitis ano Taigris) iyoroo batugaranonj.

apu roŋ kosianonj kokanonj nambe taombaa emba saraŋurugia yoŋononj apu kosowombaajonj kawuya.

¹⁴ Kagi kokaenj koloowaatiwaajonj qama koolijenj: Niinonj emba saraŋ mombaajonj kokaenj jemaŋa: 'Gii saanonj koworaŋeŋga meeranŋona apu newenaga.' Kaenj jewe iinonj kokaenj meleema nijowaa: 'Saanonj nena kameluruga kaanagadeenj apu unuagimaŋa.' Kaenj nijowaati, emba saraŋ iikaya giinonj welenŋeŋe ejaŋa Aisakwaa buŋa qenati, iinonj mono ii koloowaa. Kaenj kolooro giinonj somatanaajonj qaa jeŋ somonŋonati, iikanonj hoŋawo kolooja, kaenj momaŋa."

¹⁵ Qamakooli ii qama kooliro mende tegoro iikanondeenj emba moŋ qata Rebeka iinonj koworaŋeŋ sawiŋanonj aŋŋonj apu roŋanonj karo. Iinonj Aabrahambaa koga Naahor ano embia Milka, yoroo meragara qata Betuel iwaa borataga. ¹⁶ Emba iikawaa kaitania ii iimaaiŋaiŋawo totoonj kolooro emba saraŋ jumunja ejanonj mende memetaga laligoro. Iinonj kamaan apu roŋonj kemenj apu kosonj kouro. ¹⁷ Kouro iikanondeenj welenŋeŋe jawiŋanonj uulaŋawo iwaa kosianonj kema kokaenj jero: "Gii saanonj koworaŋeŋganonja apu moŋ nona newenaga."

¹⁸ Kaenj jero kokaenj meleeno: "Oo poŋna, saanonj newa." Kaenj jeŋ uulaŋawo koworaŋeŋa borianonj meŋ kamaan meeranŋoro apu nero. ¹⁹ Ii nero kokaenj jero: "Niinonj kameluruga yoŋoojonj kaanagadeenj apu kosonj onŋombe neŋ kema negi unuro mesaowu."

²⁰ Kaenj jeŋ uulaŋawo koworaŋeŋganonja apu molaaro kuuya juunonj kemero mombo qikqigonj kema apu roŋonj apu kosomambaajonj kemenj kameluruta kuuya yoŋoojonj apu sogianonj kosoro. ²¹ Kaenj ano welenŋeŋe jawiŋanonj goronj nama ii tororo iima kokaenj moma romonŋoro: "Onjanonj, Poŋonj kana koriga koi kajeŋatiwaa moriaŋa ii mono kokaenj kondooro asugija me nomaenŋ?"

²² Kaenj romonŋonj nano kamel yoŋononj apu nedaborogi welenŋeŋe jawiŋanonj moponj (pinjonj) goulonj memeta moŋ lombota 5 gram ii meŋ emba sarambaa sewaraŋanonj ama borojenjenj goulonj memeta woi lombogara 110 gram ii borianonj kotoŋoro uro. ²³ Kotogoro uro kokaenj qisiŋ muro: "Gii morowaa borataga? Maŋgaa miri uutanonj nonononj gomantiinja ewonagatiwaa titiŋa moŋ nanja me qaago, ii saanonj jena mobenaga."

²⁴ Kaenj qisiŋ muro kokaenj meleema muro: "Nii Betuelwaa borataga. Au asana qagara Milka ano Naahor." ²⁵ Kaenj jeŋ toroqenj kokaenj jero: "Nonoononj lolo hai ano kamel yoŋoo loloo qaŋanonj neneya ii mamaŋa raja ano gomantiinja gaonj ewutiwaa titiŋa ii kaanagadeenj saanonj nanja."

²⁶ Kaenj jero welenŋeŋe jawiŋanonj namononj kemenj usugonj Pombaa waeya meŋ mepeseero. ²⁷ Mepeseenj kokaenj jero: "Oo Anutu, somatana Aabrahambaa Poŋa, niinonj gii mepeseenj gonjenj. Giinonj somatanaajonj kalenj moriambaa qaaga jeŋ somonŋonati, ii tororo otaana mende looriro. Iikawaa so Poŋ giinonj nuana kana koriga koi kaŋ laligonj somatanaa tinitosauruta yoŋoo mirinonj koujenj."

²⁸ Kaenj asugiro emba saraŋonj uulaŋawo qiqigonj kema iikawaa sunduya ii nemunjaa sumanŋuruta mirinonj laligogiti, ii injijoro mogi. ²⁹ Rebekawaa naanja qata Laban laligoro. Iinonj ii moma Aabrahambaa welenŋeŋe jawiŋa iimambaajonj uulaŋawo seleenŋenj apu roŋanonj qiqigonj keno. ³⁰ Naanja borianonj goul borojenjenj ano sewaraŋanonj goul moponj raro iiro naanja Rebekanonj welenŋeŋe jawiŋanonj qaa jero moroti, iikawaa sunduya jero moma iwaanonj keno. Kema apu roŋanonj keuma eja ii iiro kanonj kameluruta yoŋoo kooronŋianonj nano. ³¹ Nano kokaenj jero: "Poŋonj kotuegonj gono laligojanj, gii mono kana mirinonj kembu. Seleenŋenj kokanonj mende namba. Niinonj onŋonja ewutiwaa miria ano kameluruga yoŋoo duŋ kaanagadeenj meweŋgojenj."

³² Kaenj jero welenŋeŋe jawiŋanonj mirinonj karo kamel qagianonj esuhina raroti, ii Labanonj mesuma mero kamaaro jero kamel yoŋoojonj loloo hai ano qaŋanonj nene meŋ kaŋ onŋonj. Welenŋeŋe jawiŋ ano iwaa ejaurutanonj kanagia songbambutiwaa apuya ii kaanagadeenj motoonj kosonj kaŋ onŋonj. ³³ Kawaa gematanonj nene welenŋeŋe jawimbaa batanonj konŋito, iinonj kokaenj jero: "Wala qaa meŋ kajeŋi, ii jewe mogigo mono nene koi nemaŋa." Kaenj jero Labanonj kokaenj jero: "Ii saanonj jena mobonja."

³⁴ Kaenj jero kokaenj injijoro: "Niinonj Aabrahambaa welenŋeŋe ejaŋa koloojenj. ³⁵ Poŋonj somatana hononja qaa kotuegonj muro eja uuta esuhinawo koloonj laligoja. Poŋonj lama ano bulmakao, silwa ano goul, welenŋeŋe eja ano emba ano kamel, donggi ii mamaga muro laligoja. ³⁶ Somatanaa embia Saara iinonj emba waŋa totoonj koloonj kambaŋ kanonj somatanaajonj meria moŋ mero. Maŋanonj esuhinaya kuuya ii meriaajonj buŋa qeŋ muro laligoja.

³⁷ "Somatananonj niinonj jojonj qaa kokaenj jemambaajonj jeŋ kotonj nono: 'Niinonj Keinan yoŋoo balononj koi laligojento, giinonj mono meranaa embia ii Keinan yoŋoo naamboragiaga moŋ mende meŋ muba.

³⁸ Kaenj qaagoto, gii mono maŋnaa gomaŋ mirinonj neenaa tinitosauruna yoŋoononj kema meranaa emba ii iikanonja wama kawa.'

³⁹ "Kaenj nijoro somatana ii kokaenj qisiŋ mube, 'Niinonj kema jewe emba kanonj niwo mende kawaati eenj, niinonj mono nomaenj amaŋa?' ⁴⁰ Kaenj qisiŋ mube kokaenj meleeno: 'Niinonj Pombaa jaanonj kema kaŋ ama meŋ laligoweti, iinonj mono Siwe gajobaya wasiro giwo keno kana kembagi, iikanonj toomoriaŋawo koloowaa. Kaenj neenaa maŋnaa gomaŋ mirinonj kema tinitosauruna yoŋoononjga meranaa emba ii meŋ kawa. ⁴¹ Noo tinitosauruna yoŋoononj kema jojonj qaa noojonj jenati, iikanonj mono kawaa gematanonj mende toroqenj somonŋonj gombaa. Emba moŋ mende gombuti eenj, giinonj kilenj jojonj qaa iikawaa kasanonja loloowaga.'

⁴² "Kaenj jero kete apu roŋanonj kouma nama kokaenj qama koolijenj: 'Oo Anutu, somatana Aabrahambaa Poŋa, nii kana koriga kajeŋi, ii mono uuaiŋgaa so mona toomoriaŋawo koloowaa. ⁴³ Iiba, niinonj apu roŋ

kokawaa kosianon nanjen. Kokaen nambe emba saran monjon apu kosomambaajon karo niinon ii kokaen ijomaña: "Gii saanon koworanjenangannga apu melaa monj nona newenaga?"

⁴⁴ Kaen jewe iinon kokaen meleema jewaa: "Saanon nena kameluruga yonoo apu kaanjadeen koson onomaña." Kaen meleema jewaati een, niinon iikawaajon kokaen momaña: Ponj giinon ii somatanaa meriaa embiaga koloowaatiwaajon meweengojan.' ⁴⁵ Uunanonga qamakooli ii mende qama koolidaborowe iikanondeen Rebeka iinon koworanjen sawinanon angon iikanon kaja. Kanj apu rojanon kemenj apu kosoro niinon iwaajon kokaen jejenja: 'Saanon apu monj nona newenaga.'

⁴⁶ "Kaen jewe iinon uulanawo koworanjena sawinanon mero kamaaro kokaen jejaa: 'Saanon nena kameluruga yonoo apu kaanjadeen onjombe newuya.' Kaen jero newe kameluruna ii kaanagadeen apu unuagija. ⁴⁷ Unuagiros kokaen qisin mujen, 'Gii morowaa borataga?' Qisin mube kokaen meleenja: 'Nii Betuelwaa borataga. Au asana qagara Milka ano Naa-hor.' Kaen meleenon niinon mopon sewanjon mondon borojenjen borianon mewe uja. ⁴⁸ Kambanj iikanondeen namonon kemenj usugon Pombaa waeya menj mepeseerjenja. Anutu somatana Aabrahambaa Ponjanon mono kana dindija nuano somatanaa kogaa mirinon kanj esia meriaa embiaga koloowaatiwaajon mokoloojen. Kawaajon Ponj mepeseen mujen.

⁴⁹ "Kaen kanj koi nanjen. Kawaajon onjo somatana isosoron sakitiuruta koloojutiwaa qaaya pondanj otaanj kiankomunj mujuti een, ii mono qendeema jegi momaña. Kaen mende ambuti een, qaa ii kaanjadeen jegi momaña. Ii moma monjen eleema kemambaajon romongomaña."

⁵⁰ Kaen jedabororo Laban ano Betuel yoronon kokaen meleema jeri, "Qaa koi Pombaanonnga kaja. Kawaajon noronon qaa kaen me kaen jewotiwaa so qaago. ⁵¹ Moba, Rebekanon koi nanja. Ponjon jenmindij anjiwaa so saanon ii wama kema somatagaa meria muna embia koloowaa."

⁵² Kaen jeri qaagara moma Aabrahambaa welenqeqe jawinanon kamaanj Pombaa jaanon namonon kemenj usugoro. ⁵³ Usugoro tegoro waama gesianonga goul ano silwa akadamuya iima-ainjaingiawo ano opo maleku teregiawo unjuma Rebeka muro. Kaanjadeen kalen iwoi tosia sewangia somata ii nemun naanja orono.

⁵⁴ Oroma ii ano ejauruta iwo kagiti, iyononon nene qaan nenj rama rama gomanj tiiro egi. Egi gomanj ano waagi welenqeqe jawinanon kokaen jero: "Saanon wasinj nongji somatanaanon kemaña."

⁵⁵ Kaen jeroto, nemun naanja yoronon kokaen meleenon, "Saanon naamboranara mesaona toroqen kambanj tosaanja weemboria ten kaen nonowo laligowaa. Kawaa gematanon saanon ii wama kembu."

⁵⁶ Kaen meleenon, welenqeqe jawinanon kokaen meleema jero mogi, "Welen kanana kajeñi, ii Ponjon kotuegoro toomorianawo kolooja. Kawaajon kambana

mono mende qen koriiwu. Mono wasinj nongji saanon eleema kema somatanaanon keumaña."

⁵⁷ Kaen jero moma kokaen jeri, "Saanon emba saran ii qaji karo iyanja qisin mubonja." ⁵⁸ Kaen jenj Rebeka qari karo kokaen qisin muri, "Gii eja kokawo kemambaa mojan me qaago?"

Qisin muri "Saanon kemaña," jero.

⁵⁹ Kaen jero nama naamboragara ii welenj embiawo wasinj orongji Aabrahambaa welenqeqe jawinj ano iwaa ejauruta yononon ii uruama kembombaa anggi. ⁶⁰ Kembombaa anggi kanon nemunjan naanj koanurutanon Rebeka kotuegonj munj kokaen jegi,

"Oo naanj boranana, Ponjon saanon kolooñseisei gono giinonj

gbiliuruga milyonja milyonja yonoo bemunjalegiaga koloowa.

Yononon mono kotiinj kereurugia unun haamo ama siti balongia unuama angonj koma laligowu."

⁶¹ Kaen jegi tegoro Rebekanon welenqeqe embauruta yonowo waama kamel qagianonj uma rama welenqeqe jawinja otaanj kenji. Jawinj iinon Rebeka wama galenj kono eleema kana kenji. ⁶² Kema kema Keinan balonon kougij. Aisaknonj balon kawaa Saut leegenj distrik qata Negew kanonj laligonj kambanj iikanondeen apu ronj qata Ber Lahai Roi † ii mesaonj balon qararanjonjonjonj kanj laligoro. ⁶³ Kanj laligonj gomanj tiimambaa ano kanonj kuunja mesaonj balon koria somata kanonj kema liligonj qaa romongonj jaa rinj waama iiro tosianonj kamel qagianonj rama iwaa kosianonj kawombaajon kagi.

⁶⁴ Kaen kagi Rebekanon jaa rinj waama Aisak iima kamel qaganonj raroti, iikanonjadeen uulanawo lugunj namonon kamaaro. ⁶⁵ Kamaanj welenqeqe jawinajon qisin kokaen jero, "Eja balon korianonj endu nama jaasewanj qen nonoma kaji, ii moronon?" Kaen jero kokaen meleenon, "Iinon mono somatanaa meriaga." Kaen meleenon moma wanj kawasenja horonj jaasewanja esuuro. ⁶⁶ Esuuro aitongonj welenqeqe jawinanonj iwoi kuuya ama menj laligoroti, iikawaa sunduya ii Aisak jero moro. ⁶⁷ Moro tegoro Aisaknonj Rebeka wano nemunja Saarawaa opo sel kuunjonj uma laligoro kanagenj mero embia kolooro uutanonj jopagonj munj laligoro. Aisakwaa nemunjonj komuro wosobiri uutanonj laligorotiwaajonj ama ulunjkolenja kaen mokolooro. Kianj.

Aabrahambaa esa ambouruta tosaanja

1 Hist 1.32-33

25 Aisaknonj emba mero maña Abrahamnonj embia monj qata Ketura mero. ² Mero Keturanonj Aabrahambaa merauruta kokaen onono: Zimran, Joksan, Medan, Midian, Isbak ano Suua. ³ Joksanonj merawoita qagara Seba ano Dedan yoroo mangaraga kolooro. Dedan iinonj Asur kanageso, Letus kanageso ano Leum kanageso yonoo benjisigiaga kolooro.

⁴ Midiambaa merauruta ii Efa, Efer, Hanok, Abida ano

† Apu ronj: Laaligoyawo laligonj niimakejiwaa apu ronja

Elda. Ii kuuya Keturawaa esauruta koloonj laligogi. Kianj.

⁵ Aabrahamnonj esuhinaya kuuya ii meria Aisak bunja qerj muro. ⁶ Ii muroto, embauruta wangia mende memeta yonoo meraurugia yonoojonj kalenj iwoi janj qerj mendeema onono. Mendeema onoma jaawo laligonj wasinj onono dagia Aisak mesaonj balonj monj weenj koukoutanonj baagenj kanonj kenji. Kianj.

Aabrahamnonj komuro ronj kongi.

⁷ Aabrahamnonj laligonj kouro mindimindiri yambuya 175 kolooro komuro. ⁸ Laaligo yambuyaa jangoyanonj uuta koloonj sokono waziinj eja wana koloonj sewanj aasonj konoga horonj goronj qerj komuro Anutunonj wano tinitosauruta komugiti, iyonoononj kema toroqero. ⁹ Komuro merawoita Aisak ano Ismael yorononj mangaraa qamoya menj kema Makpela kobaanonj ronj koni. Kobaa ii Hit eja Efron Zoharwaa meria iwaa balonj korianonj Mamre gomanj mirinonja weenj koukoutanonj baagenj eja. ¹⁰ † Aabrahamnonj balonj koria ii Hit kanageso yonoononja sewanja meroti, iikanonj ii ano embia Saara ii ronj koma oronji. ¹¹ Aabrahamnonj komuro Anutunonj meria Aisak kotuegonj munj laligoro. Iinonj Negew balononj apu ronj qata Ber Lahai Roi (Laaligoyawo laligonj niimakejiwaa apu ronja) iikawaa kosianonj rama laligoro. Kianj.

Ismaelwaa kanagesouruta

1 Hist 1.28-31

¹² Iijipt emba Haagar iinonj Saarawaa welenj embia laligoro Aabrahamnonj mero koro ama meria Ismael mero. Ismaelwaa merauruta yonoo qa arengia kokaenj; ¹³ Ismaelwaa merauruta yonoo qagia ano koloogitiwaa arengia ii kokaenj; Meria mutuya qata Nebaiot. Iwaa gematanonj Kedar, Adbel, Mibsam, ¹⁴ toroqerj Misma, Duma ano Masa, ¹⁵ Hadad, Tema, Jetur, Nafis ano Kedema. ¹⁶ Ismaelwaa meraurutanonj kaenj koloonj asa tuungia 12 koloonj laligonj kougi. Asa qagia qagiti, iikawaa so opo kuunj tambogia ano jigo mirigia kaanagadeenj qama menj laligonj kougi.

¹⁷ Ismaelnonj laligonj kouro yambuya mindirinj 137 kolooro komuro. Kaenj eja wana koloonj sewanj aasonj konoga horonj goronj qerj komuro Anutunonj wano tinitosauruta komugiti, iyonoononj kema toroqero. ¹⁸ Ismaelwaa gbiliuruta yonononj koriganonj koriganonj deema kema laligonj balonj qagara Hawila ano Suur yoroo batugaranonj gomanj menj laligogi. Gomangia ii Iijipt kantriwaa jawoyanonja kanainj weenj koukoutanonj Assiria waagenj kengiti, kana iikawaa kosianonj kanonj eja. Ismaelwaa gbiliuruta yonononj Aabrahambaa gbiliuruta tosaanja kuuya ii kerekere ama onoma laligogi. Kianj.

Iisoo ano Jeikob yorononj koloori.

¹⁹ Aabrahambaa meria Aisak iwaa gbiliuruta yonoo qa arengia ii kokaenj: Aabrahambaa meria Aisak.

† 25.10 Jen 23.3-16

²⁰ Aisaknonj yambuya 40 kolooro Mesopotemia (Padan Aram) kantrinonja Aram eja qata Betuelwaa borata Rebeka embia mero. Rebekawaa naanja ii Aram eja qata Laban. ²¹ Aisakwaa embianonj aranja laligorotiwaajonj ama Ponj qama koolinj muro. Qama koolinj muro qamakoolia moro Rebekanonj koro ano. ²² Koro ano merawoi yorononj nemungaraa goronj uutanonj utama aori. Ii moma kokaenj jero: "Iwoi koi kaanja ii mono naambaajonj asuginj nonja?" Kaenj menj kema iikawaajonj Ponj qisinj muro.

²³ †† Qisinj muro kokaenj ijoro:

"Goo goronj uuganonj tuunj woi yonoo benjisigiaga ejao.

Iyoroononga kanageso woi asuginj deema laligowuya.

Ejemba tuunj monjonj tuunj alia unjuugunj ku-usungia kotakota koloowuya.

Datanonj koga welenj qerj munj laligowaa."

²⁴ Mera meme kambananonj kanj kuuro goronj uutanonj mera sunesune woi eri. ²⁵ Wala goronjanonja asugiroti, iwaa selianonj jejegbili kolooro sele juyanonj selia kuuya sokoma ero. Kawaajonj qata Iisoo (juyawo) qagi. ²⁶ Iwaa kanianonj koganonj Iisoowaa kana gbakoyanonj borianonj menj asugiro. Kawaajonj iwaa qata Jeikob qagi. (Jeikob qaa kawaa kania woi: gbako ano tiligoja.) Aisaknonj yambuya 60 kolooro kamban kanonj Rebekanonj merawoita woi ii orono. Kianj.

Iisoononj borosamo mewaatiwaa qabunajaya qewagoro.

²⁷ Mera woi yorononj asuginj somariiri Iisoononj boronjanj gawombaa kania tororo moma yagonj pondanj jolononj laligomambaajonj moroto, koganonj eja bonjonja koloonj kaparanj koma mirinonj laligoro.

²⁸ Aisaknonj duuyaa oroya nemambaa moma laligoro. Kawaajonj uutanonj Iisoo mamaga jopagonj munj laligoro, Rebekanonj uu womboyanonj Jeikob mamaga jopagonj munj laligoro.

²⁹ Kambanj monjonj Jeikobnonj kozinj menj iyanjaajonj nene qaanj oonj raro datanonj jolononja kanj selia bimooro wosoya mamaga kiro. ³⁰ Kaenj kiro Jeikob kokaenj ijoro: "Selena bimooro wosona mamaga nijjawaajonj mono uulanjawo kozinj qaanja nejongbala ii nona nemaña." Kawaajonj qata Edom (nejongbala) qagi.

³¹ Kaenj ijoro Jeikobnonj jero: "Dana, gii wala asuginagi, qabunajaga ii mono wala togonj nona nene qaanj ii saanonj gombe newa." †

³² Kaenj jero qaa kokaenj meleema muro: "Kona moba, nii komumambaajonj anjenj. Kawaajonj wala asugiwetiwaa qabunananonj mono nomaenj ilaanj nonaga?"

³³ †† Kaenj meleema muro kokaenj ijoro: "Iikawaa qaaya ii mono wala jojopanj qaanonj menj kotiina monanja." Kaenj ijoro ii jojopanj qaanonj menj kotiinj munj

†† 25.23 Room 9.12 ‡ Mutu mera ii wangia: Wala kolooroti, iinonj kouruta yonoo batugianonj wangia kolooro goda qerj qabunja munj kalenja kalenja munj laligogi. Nemunj mangianonj komuri bunjagara mendeengiti, kambanj iikanonj wala kolooroti waa borosamoya ii somaña woi toroqerj mug. †† 25.33 Hib 12.16

wala asugirotiwaa qabunaya ii Jeikob togoj muro nenenonj sewanja mero. ³⁴ Sewanja menj bered ano kozinj qaanja Iisoo muro neñ waama nama mesaonj keno. Iisoononj wala asugirotiwaa qabunaya ii iikawaajonj moro kamakamaata kolooro. Kianj.

Aisaknonj Gerar taononj laligoro.

26 Wala Aabrahambaa kambananonj bodi kolooro. Kaanagadeen Aisakwaa kambanonj bodi mombo koloonj gomanj sokoma ero. Bodi kolooro Aisaknonj mesaonj Filistin yonoo kinj pongia qata Abimelek iwaa gomanonj Gerar kanonj keno. ² Kema laligoro Pongnonj asuginj munj kokaen jero: "Gii Iijipt balononj mende kema. Gomanj koi bunaga koloowaatiwaaajonj jenj kotoweti, mono kokanonj rama laligowa.

³ † Niinonj mangga Aabrahambaaajonj soomonggo qaa munj ii jojopanq qaanonj jenj kotiiweti, ii mono galenj kombe honjawo koloowaa. Niinonj balonj kuuya koi ii gii ano goo gbiliuruga onoo bunaga qenj onomanja. Kawaajonj saanonj balonj kokanonj rama waba laligona niinonj giwo laligonj kotuegonj gombe laligowaga. ⁴ Niinonj gbiliuruga koloonseisei onombe jangogianonj sombinonj senjelao rama kenjuti, mono iikawaa so koloowuya. Kaen anggi balonj kuuya koi ii onoo bunaga qenj onomanja. Goo gbiliuruga yonoononga mombaaajonj ama noo kotumotuenanonj mono namowaa kangeso tuunj kuuya yonoo qagianonj uro oyanboyanj mokoloowuya. ⁵ Niinonj kokaembaajonj kaen amanja: Aabrahamnonj noo qaana tenj koma laligoro. Jojopanq qaana, jenjkooto qaana ano kana qaana muweti, iinonj ii kuuya otaanj laligoro."

⁶ Anutunonj kaen jero Aisaknonj toroqen Gerar taononj rama laligoro. ⁷ †† Laligoro gomanj iikawaa ejia yonononj embiaajonj qisij mugikokaen jero, "Ii naanaga." Kaen jenj uutanonj kokaen romongoro: "Rebekawaa kaitanianonj iima-ainjainjawo koloojiwaaajonj eja iyonononj mono iwaajonj ama nii nugi komumambo." Kaen romongonj "Ii embanaga," kaen jemambaaajonj keeta moma laligoro. ⁸ Aisaknonj iikanonj kambanj koriga laligonj kouma kambanj mononj embiawo sunjgonj angonj aori Filistin yonoo kingia Abimelek iinonj jengenanonga seleenjenj jaa riro kemero ii iriiri. ⁹ Iriima Aisak oono karo kokaen ijoro moro: "Moba, iinonj mono goo embaga kolooja. Mono naambaajonj 'Ii naanaga,' jena?" Kaen moma kokaen meleema muro: "Nii iwaajonj ama nugi komumambotiwaajonj romongonj kaen jewe."

¹⁰ Meleema muro kinj Abimeleknonj kokaen ijoro: "Gii mono naa terega ama nononjanja? Noo ejauruna yonoononja mononj mono afaangonj goo embagawo enaga. Kaen kolooro giinonj kondoona singisongowaa qaa lombotanonj mono nonoo qanananonj unaga."

¹¹ Kaen jenj kanageso tuunja kuuya yonoojonj jenjkooto kokaen ama onono: "Mononj monj eja koi me iwaa embia menj bolinj orombaati, ii mono koomuwaa bunaja jenj tegoninj komuwaa." Kianj.

¹² Aisaknonj balonj iikanonj nene gawonj koma komoro Pongnonj kotuegonj muro yambu iikanonj honja komoroti, ii 100:waa so seinj kolooro. ¹³ Kaen kolooro toomorianj somasomata mokoloonj laligoro esuhinayanonj toroqen somariinj uro kindinj biri eja qaqabunayawo kolooro. ¹⁴ Iwaanonj lama, meme (noninj) ano bulmakao tuunja tuunja ii koloonj seigi. Kaanjadeen welenjqeuruta mamaga onono laligogi.

Kawaajonj Filistin yonononj ii iima kanainj goronjkiki ama gemaqeqe qaa jegi. ¹⁵ Gemaqeqe qaa jenj manja Aabrahambaa welenjqeurutanonj apu ronj iwaa kambanonj osogiti, ii kuuya balononj qenj turudaborogi.

¹⁶ Kaen kolooro kinj Abimeleknonj Aisak kokaen ijoro: "Gii ku-usungawo koloonj mamaga nunuugujanjwaaajonj mono kololonj nonomesaonj monjenj kema."

¹⁷ Kaen jero moma balonj ii mesaonj Gerar doonanonj kema kemej opo sel kuunj mororongonj kuunj kanonj rama laligogi. ¹⁸ Rama laligonj apu ronj manja Aabrahambaa kambanonj osogito, Aabraham komuro Filistin yonononj qenj turugiti, ii Aisaknonj jero mombo osonj luluuma meagogi. Meagogi manjanonj apu ronj qagia qaroti, Aisaknonj ii iikayadeen mombo qaro.

¹⁹ Kaen qaro welenjqeurutanonj dondoonanonj apu ronj osonj laligonj apu ronj apuya soraaya ujunjonj kouroti, ii mokoloogi. ²⁰ Ii mokoloogito, Gerar yonoo lama bulmakao galengianonj Aisakwaa lama bulmakao galenjuruta yonowo kanainj angowowo ama qaa kokaen jegi, "Oo ii nonoononga!" Iyanjawo angowowo qaa kaen jegitiwaaajonj ama Aisaknonj apu ronj iikawaa qata Esek (Angowowo) qaro. ²¹ Iikawaa gematanonj apu ronj monj mombo osogi iikawaajonj kaanagadeen angowowo anggi. Kaen angitiwaaajonj ama apu ronj iikawaa qata Sitna (Kerekere) qaro.

²² Kaen qama balonj ii mesaonj kema apu ronj monj mombo jero osogi. Apu ronj iikawaajonj angowowo qaa mende kolooro kawaajonj qata Rehobot (Tintinja awaa) qama qaa kokaen jero: "Kete Pongnonj tintinja awaa nonono saanonj balonj kokanonj laligonjkoloonj seisei ambonja."

²³ Kaen jenj kanonj laligonj mesaonj Beerseba gomanonj keno. ²⁴ Beerseba keno gomantiinja iikanonj Pongnonj asuginj munj kokaen ijoro: "Niinonj mangga Aabrahambaa Anutuya koloojen. Niinonj giwo laligonj kotuegonj goma laligomanja. Kawaajonj toroko mende moba. Niinonj gawonj ejana Aabrahambaaajonj ama goo gbiliuruga koloonseisei onombe jangogianonj uuta koloowaa."

²⁵ Kaen ijoro Aisaknonj siimolonj alata monj iikanonj menj Pombaa qata qamago qama kooliro. Qama koolinj opo kuunja mororongonj menj rama laligogi. Laligonj jero welenj ejaurutanonj apu ronj monj iikanonj osogi. Kianj.

Aisak ano Abimelek yorononj batugaranonj soomonggo ani.

²⁶ † Aisaknonj Beerseba laligoro kambanj mononj kinj Abimelek iinonj Gerar taonj mesaonj iwaanonj karo.

† 26.3 Jen 22.16-18 †† 26.7 Jen 12.13; 20.2

‡ 26.26 Jen 21.22

Goro qaa jeje alia Ahuzat ano manjaqeqe tuunaa kawali galeña Fikol yoronon iwo motoon kagi. ²⁷ Kagi Aisaknon kokaen qisij onono: "Onjo kere moma noma balongianonga konjoma nongito, kilenj mono naam-baajonja noononj koi kaju?"

²⁸ Qisij onono kokaen meleengi: "Ponjonj giwo nanji, nono ii asuganonj iima moma kotojonj. Kawaajonj kokaen romongojonj: 'Nonononj giwo soomonggo ambombaajonj aijnana mojonj. Saanonj gii ano nonoo batunananonj soomonggo ama ii jojopanj qaanonj jey kotiiniñ kokaen ewaa: ²⁹ Nono kakasililinj moñ mende ama goninto, kambanj so awaa ama goma gome-saoninj luaenonj miriga mesaonj kema kanj laligona. Iikawaa so giinonj kaanjadeenj nono iwoi bologa moñ mende ama nonoma laligowa.' Kambanj kokaamba Ponjonj kotuegonj gono laligojanj." ³⁰ Kaen jegi Aisaknon jejelombanj mozozongonj oonj ano nene qaan nej ragi. ³¹ Rama enj gomaamba umugawo waama soomonggogia somongonj aonj ii jojopanj qaanonj jey kotiigi. Jey kotiigi Aisaknonj ii wasinj onono luae qaganonj mesaonj kenji.

³² Kenji weenj iikanonjadeenj Aisakwaa welenj eja yonononj kanj apu ronj moñ osogiti, iikawaa sunduya kokaen ijogi: ³³ "Nono apu mokoloojonj." Kaen ijogi moma apu ronj iikawaa qata Siba qaro. † Kawaajonj taonj iikawaa qata ii kambanj kokaamba kaanjadeenj toroqen Beerseba qamakejonj. Kianj.

Iisoononj waba emba woi orono.

³⁴ Iisoononj yambuya 40 kolooro Hit emba woi orono. Qagara Judit, maña qata Beeri ano Basemat, maña qata Elon. ³⁵ Emba iyorononj Aisak ano Rebeka ukondunj ano wosobiri somata totoonj mokoloonj oroma laligori. Kianj.

Aisaknonj Jeikob kotuegonj muro.

27 Aisaknonj laligonj kouma eja waña kolooro jaaya umunj kono iwoi mombo iima kotomambaajonj amamaaro. Kaen amamaanj mutu meria Iisoo koma horonj muro karo kokaen ijoro: "Merana moba." Ii moma kokaen meleema muro: "Amana, nii koi nanjenj."

² Meleema muro kokaen ijoro: "Moba, nii eja waña koloojenj. Naa kambanonj komumanjati, ii mende mojenj. ³ Kawaajonj gii saanonj tiwo wasaga ano kisare gesoga menj jolononj kema orowaa boronj menj qen noononj kawa. ⁴ Kanj nene naanjawo aijnana so oonj mozozongonj menj kanj nona nemanja. Ii nenj nama kotumotue gomanja. Ii wala gombe tegoro niinonj iikawaa gematanonj saanonj komumanja."

⁵ Aisaknonj meria Iisoowaajonj qaa kaen jero Rebekanonj ii geja ama moro. Moro Iisoononj mesaonj tiwojunj menj oro qen maña mumambaajonj junjonj keno. ⁶ Keno Rebekanonj meria Jeikob qaa kokaen ijoro: "Merana moba, manjanonj daga Iisoo qaa kokaen ijoro mojenja: ⁷ 'Gii mono oro menj kanj noma

† Siba qaa: iikawaa kania woi: jojopanj qaa ano janggo sewen. Jen 21: 31

nene naanjawo oonj mozozongonj nona nemanja. Nenjo Pombaa jaasewanjonj kotumotue gomanja. Ii wala gombe tegoro iikawaa gematanonj saanonj komumanja. ⁸ Kawaajonj merana, mono geja awaagadeenj ama moba. Qaa dologo koi menj kotonj gomanjati, gii mono iikawaa so amba. ⁹ Mono meme tuunonj kema iikanonja meme (noninj) donja kelegawo woi menj kanj nona niinonj iikanonj mangaa aijnana so nembanene naanjawo oonj mozozongomanja. ¹⁰ Oonj mozozongowe menj kema amaga muna nenj kotumotue gonaga. Iikawaa gematanonj saanonj komuwaa."

¹¹ Kaen jero Jeikobnonj moma nemunja Rebeka kokaen ijoro: "Nemuna moba, dana Iisoononj sele juyawo koloojato, noo selenanonj solanja kolooja. ¹² Manjanonj nii noosirinj monagati eenj, nii iwaa jaasewanjonj tiliqili eja kaanja koloowe moma nombabo. Kaenj moma nono kotumotue qaagoto, qasumasuaa horowe neenaa qananonj ubabo."

¹³ Kaen ijoro nemunjonj kokaen jero moro: "Merana, qasuaanj gonagati eenj, iikanonj mono saanonj noo qananonj ubaa. Giinonj mono kilenj qaa jejenj, ii moma tenj koma kema iwoi ii menj kawa."

¹⁴ Kaen jero kema meme (noninj) woi menj kanj nemunja muro. Muro nene aijnawo manjonj naanja moroti, iikawaa so oonj mozozongoro. ¹⁵ Oonj mutu meria Iisoowaa opoqiisi malekuya awaa totoonj opo kowianonj galenj konoti, ii menj meria kanagenja Jeikob muro mouro. ¹⁶ Mouro meme (noninj) selia ii menj boria kokosiinj aroya solanja esuuro. ¹⁷ Esuunj nene aijnawo ano bered ooroti, ii menj Jeikobwaa borianonj ano.

¹⁸ Ano menj manjanonj kema "Ama!" jero.

Jero kokaen meleeno: "Oo merana, gii morononj?"

¹⁹ Kaen meleeno maña kokaen ijoro: "Nii mutu meraga Iisoo. Jenj kotonj nonjanj, nii mono iikawaa so andaborojenj. Saanonj waama rama orona menj kajenji, ii nenj kotuegonj nomba."

²⁰ Kaen ijoro moma meria kokaen qisij muro: "Merana, ii mono nomaenj uulanjawo mokoloojanja?" Qisij muro kokaen meleeno:

"Anutu, goo Ponjanonj mono ilaanj nono ii uulanjawo mokoloojenja?"

²¹ Kaen meleeno Aisaknonj Jeikob kokaen ijoro: "Merana, gii onjonj merana Iisoo koloojanj me qaago, ii momambaajonj mono saanonj kosonanonj koi kana goosirimanja." ²² Kaen ijoro maña Aisakwaa kosianonj keno oosirinj moma kokaen jero: "Qaa aroganonj Jeikobwaa aroya koloojato, boroganonj Iisoowaa boria kaanja." ²³ Boria juyawo data Iisoowaa boro tani kaanja koloorotiwaajonj Aisaknonj ii mende moma kotonj munj kotuegonj mumambaajonj ano. ²⁴ Kilenj mombo kokaen qisij muro: "Gii onjonj merana Iisooga me qaago?"

Qisij muro kokaen meleeno: "Nii mono Iisooga."

²⁵ Kaen meleeno kokaen ijoro: "Merana saanonj oroga tosaanja nona nenj kotumotuena gomanja." Kaen ijoro ii muro nero. Nero wain apu tosaanja motoonj maama muro nero. ²⁶ Nenj nama meria kokaen ijoro: "Gii saanonj kosonanonj kanj buuna kitorj newa."

²⁷ † Kaer ijoro kosianonj kema buuta kitorj nero. Nero opoqiisi malekuyaa moronja moma kotuegonj munj kokaerj jero:

“Aha merana, Ponjonj junj kotuegoro eji, noo meranaa

selianonj unjkoowa awaa soro kaanja kolooro mojerj.

²⁸ Anutunonj mono siwewaa bedu unjjijiya ano namowaa toomorianja togonj gono yaka logoyaga, yagonj dumunj kota ano wain apu iwoiga ii hononja qaa asuginj seiwu.

²⁹ †† Kantria kantria yonjononj mono welenj qerj goma laligowu.

Kanageso tuunja tuunja yonjononj mono siminj kuma goma laligowu.

Giinonj mono geengaa daremunuruga yonjoo eja ponja koloonj laligowa.

Nemungaa merauruta yonjononj mono siminj kuma goma laligowu.

Monjonj qasuaanj gombaati, qasumasuaanonj mono iwaa qaganonj ubaa.

Monjonj kotuegonj gombaati, kotumotuenonj mono iwaa qaganonj ubaa.” Kianj.

Iisoononj manjanonj kotuegonj mubiwaajonj weleno.

³⁰ Aisaknonj Jeikob kotuegonj mudabororo manjaanonj miri uuta mesaonj seleengenj keno alanzanj iikanonjadeenj data Iisoononj tiwojunj laligoro tegoro mirinonj karo. ³¹ Kanj iinonj kaanjagadeenj nene naanja wo oonj mozozonjonj menj kanj manja munj kokaerj ijoro: “Amana, saanonj waama rama orona tosaanja nerj kotumotuega nomba.”

³² Kaerj ijoro manja Aisaknonj kokaerj qisinj muro: “Gii morononj?” Qisinj muro kokaerj meleema ijoro: “Nii mutu meraga Iisoo.” ³³ Kaerj ijanotiwaajonj Aisaknonj aarunj lalanjaninj jenenja mamaga ororo kokaerj ijoro: “Gii mende kana iikanonj tiwojunj eja monjonj oro menj kanj nonjaati, ii mono morononj? Iinonj ii nono nerj kotumotuega mono mudaborojenja. Ii mudaborojenjaatiwaajonj iikanonj mono onjanonj iwaa qaganonj enj ubaa.”

³⁴ Iisoononj manjaa qaa jeta ii moma uukondunj ama amburerej menj silama saama manjaajonj kokaerj weleno: “Amana, nii mono kaanjagadeenj kotuegonj nomba.”

³⁵ Kaerj welenoto, manjanonj meleema ijoro: “Koganonj mono tiliqili qaganonj kanj goononj kotumotue tagonj menj kenja.”

³⁶ † Kaerj ijoro Iisoononj kokaerj jero: “Konanonj mono indinja woi tiligonj nono laligojenj: Iinonj wala asugiweti-waa qabunjaaya ii wala nuandabororo ano kete noononj kotumotue ii kaanjagadeenj tagonj nuama meja. Kawaajonj qata Jeikob (tiliqili eja) qamakejonj, ii mono soyanonj koloaja. Kotumotue monj mono noojonj enj gonja me qaago?”

³⁷ Kaerj jero manjanonj Iisoowaajonj kokaerj meleeno: “Moba, niinonj koga goo eja ponja laligowaatiwaajonj kuunj mujenj. Tinitosauruta kuuya yonjononj ii welenj qerj munj laligowutiwaajonj jenj kotonj onjonjenj. Yaka lo-

† 27.27 Hib 11.20 †† 27.29 Jen 12.3 † 27.36 Jen 25.29-34

goya, yagonj dumunj kota ano wain apu iwoi ii mono jedaborojenja Anutunonj ii munj laligowaa. Oo merana, naa kotumotuega monj toroqerj enj nonagi, ii gombenaga? Ii mono amamaajenj.”

³⁸ † Kaerj meleeno manjaajonj kokaerj jero: “Oo amana, kotumotue motoonjgo iigadeenj mono enj gonja me nomaenj? Oo amana, mono nii monj kotuegonj nomba.” Kaerj jenj kanainj silama saaro.

³⁹ † Saaro manjanonj kokaerj meleema ijoro:

“Moba, giinonj mono balonj toomorianjawo mesaonj koriganonj kema laligowa.

Iikanonj sombimbaa bedu unjjijiya ii kanakeewanga mende kamaanjkebaa.

⁴⁰ †† Gii manjawaa soo somatanonj ejemba lanj unjunj laaligoga anjonj koma kogaa welenjqeqeya kamakamaata koloonj laligowa.

Kaerj laligowagato, kanawaenj qerj koga utama munj kambanj iikanonj

karej motonj iwaa galenj korjonja unjunj yakarinj geengaa nananj laligowa.”

⁴¹ Manjanonj Jeikob kotumotuega muroti, Iisoononj iikawaajonj ama kanainj koga uukazi moma munj laligoro. Anjaa uutanonj kaerj moma alia mombaajonj kokaerj jero: “Manjaraa koomuyaa kambanjanonj mono torija. Iinonj komuro jingenj qama saama kambanj iikanonj saanonj kona Jeikob qewe komuwaa.”

⁴² Iisoowaa momoyanonj kaanja kolooro monjonj iikawaa buzuya moma Rebekawaanonj kema jero moma meria kanagenja Jeikobwaajonj qaa ano kema wama karo kokaerj ijoro: “Moba, daga Iisoononj mono ironja meleeno qaganonj uro guro komuwagatiwaajonj romonjgoja. ⁴³ Kawaajonj merana, niinonj qaa gijomanjati, ii mono tenj komba. Mono keteda koi waama olonj koma Haran gomanonj naana Labambaanonj kema. ⁴⁴ Kema iwo kambanj tosaanja toroqerj laligona dagaa uuduuduuyanonj olomoowaa. ⁴⁵ Uuduuduuya olomoonj kamaaro iwoi ama munati, ii duduurogo niinonj kawaa gematanonj goojonj qaa ambe karo guama kawu. Iinonj guro komuna monjonj ii qero komuwabo. Mono naambaajonj kambanj motoonjgo iikanondeenj ororonj qaoni oromesaonj saamambo.” Kianj.

Aisaknonj Jeikob wasiro Labambaanonj keno.

⁴⁶ Rebekanonj loya Aisakwaanonj kema kokaerj ijoro: “Niinonj enjarowoina Hit emba yorojonj ama toroqerj laligomambaajonj mojona tiiro siimbobolo momakejenj. Jeikobnonj kaanjagadeenj Hit yonjoo boraurugia yonjononjga monj enjarowoinara kaanja embiaga mewabo. Balonj kokanonj koloogiti, iyonjoo siligia mono kaanjagadeenj eja. Kaanja monj menj kawaboti eenj, niinonj mono laaligona naambaajonj toroqerj laligowenaga? Siimbobolonanonj mono toroqerj hononja qaa koloowabo.” Rebekanonj kaerj jero.

28 Kaerj jero Aisaknonj Jeikob koma hororo karo kotuegonj kokaerj jenj kotonj muro: “Merana, gii Keinan yonjoo naamboragia yonjononjga monj emba-

†† 27.38 Hib 12.17 †† 27.39 Hib 11.20 ††† 27.40 Jen 36.8; 2 Kirj 8.20

ga mende mewa. ² Kaen qaagoto, mono waama Mesopotemia (Padan Aram) balonon kema nemungaa maña Betuelwaa mirinon keuma owaga Labambaa borauruta yonoononga mon embaga mewa. ³ Embaga mena Anutu, ku-usun kuuyaa Toyanon mono gii kotuegon koloonseisei gono gbiliuruga yonoo jan-gogianon sei-ro kanageso tuun mamaga yonoo man benjiaga koloowa. ⁴ † Anutunon mono gii ano gbiliuruga on Abrahamambaa kotumotueya ii toroqen onombaa. Kaanagadeen balon asaga Abraham muro ginon iikanon waba koloon laligojani, ii bunja qen aowaga.”

⁵ Kaen jen Jeikob wasiro mesaon Mesopotemia (Padan Aram) balonon Labambaanon kemambaajon keno. Laban ii Aram eja Betuelwaa meriaga, Jeikob ano Iisoo yoroo nemungara Rebekawaa naanaga. Kian.

Iisoonon ala-ala emba mon mero.

⁶ Aisaknon Jeikob kotuegon mun embia mewiwaajon Mesopotemia balonon wasiroti, ii Iisoonon moro. Kotuegon mun kokaen jen koton muro: “Gii Keinan yonoo naamboragia yonoononga mon embaga mende mewa.”

⁷ Kaen jen koto-ro nemunmanja yoroo qaa jegara ten koma mesaon Mesopotemia (Padan Aram) balonon kenoti, Iisoonon ii kaanagadeen moro. ⁸ Ii moma maña Aisaknon Keinan emba togon moma bolin aon laligoroti, Iisoonon ii iima moma koto-ro. ⁹ Ii moma koton manaa jaanon sokombaatiwaajon asia Abrahamambaa meria Ismaelnon komuro iwaa mirinon kema borata Malahat, Nebaiotwaa naanja ii mero embauruta karonon koloogi. Kian.

Jeikobnon Siwewaa doya gaanonon iiro.

¹⁰ Jeikobnon Beerseba goman mesaon Haran gomanon kemambaajon keno. ¹¹ Kema laligon balon mononon keuma ween jaaya kemerotiwaajon ama iikanon jamo ragiti, iikanonon mon men wan qembona qen gomantiinanon gaon ero. ¹² †† Gaon en iikanon gaon kuku mon kokaen iiro: Do mombaa kitia namonon kuugi kema qaga ii Siwenon uma kuun nano Anutuwa gajobauruta yononon iikanon riin uma kamaan anji.

¹³ ‡ Kaen anji Ponon iwaa kosianon nama qaa kokaen ijoro: “Niinon Pon, asaga Abrahamambaa Anutuya ano manja Aisakwaa Anutuya kolojen. Balon koi ejan, niinon ii gii ano goo gbiliuruga onoo bunaga qen onomanja. ¹⁴ †† Goo gbiliuruga yononon koloon seisei anji jan-gogianon namowaa sububun kaanja koloowaa. Kaen kolooro juma deema balon ween koukoutanon ano kemekemetanon, Saut ano Noot lee lee, eu ano emu iikanon baagen sokoma kema laligowu. Goojon ama goo gbiliuruga yonoononga mombaajon ama noo kotumotuenanon mono

namowaa kanageso tuun kuuya yonoo qagianon uro oyanboyan mokoloowuya. ¹⁵ Moba, niinon giwo laligon daen daen kema kan laligowagati, iikawaa so mono sopa somononon goma laligon uma guambe balon kokanon mombo eleema kawaga. Niinon gii mende gomesaon qaa jen somononon gombeti, iikawaa so ambe honja koloodaborowaa.”

¹⁶ Kaen ijoro Jeikobnon gaon uutanonga uuta tooro moma waama kokaen jero: “Pononon mono onanon balon koi kanon laligojato, niinon ii wala mende monjenja.” ¹⁷ Kaen jero jenenja ororo qaa kokaen jero: “Balon koi mono kowoga ano keemomoyawo koloja. Koi kanon mono onanon Anutuwaanon dun raraya ano Siwewaa naguya koloja.”

¹⁸ Kaen jen goman ano umugawodeen waama jamo qembona qen eroti, ii men waama jawo toon ononon kuun qaganon kele apuya maama moriro. ¹⁹ Morin goman iikawaa qata Betel (Anutuwa miri) qaro. Wala taon iikawaa qata ii Luz qama laligogi. ²⁰ Jeikobnon balon iikawaa qata dongoga Betel qama qaa kokaen jen somononon jojonan qanon jen koti-ro: “Oo Anutu, giinon niwo laligon kana koi kemañati, iikanon nii galen koma noma nembanenena ano selenaa esuya mokolonon nona ²¹ saanon luae qaganon manna mirinon mombo eleema kemañati een, niinon mono goo uuainga ten koma laligowe giinon noo Pon Anutuna koloon laligowa.

²² Jamo koi men waama jawo toon ononon kuunen, iikanon mono goo dun raraga ero iwoi kuuya togon noma laligowagi, niinon ii onanon mendeembe tuun 10 koloogi iikanonon motomotoon men leun goma laligomanja.” Kian.

Jeikobnon Labambaa mirinon keuro.

29 Jeikobnon kaen jen mesaon kana toroqen kema ween koukoutaa kanageso yonoo balonon keuro. ² Kanon keuma balon korianon apu ron mon iiro. Miri toya yononon lama tuungia unuama iikanon apu onoma laligogi. Kaman kanon apu ron kawaa kosianon lama tuun karonon egi apu ron qaa ootanon jamo somata ii mende metangi. ³ Lama galen yononon wala lama tuungia kuuya iikanon men kululuun onoma jamo ii apu ron qaa ootanonga gbililingogi kenogo lamaurugia apu ononon negi jamo ii mombo dunanon komakegi.

⁴ Jeikobnon lama galen ii kokaen qisin onono: “Eja alauruna, onon dakaya?” Qisin onono “Nono Harambaajonja,” kaen meleema mug.

⁵ Meleema mug kokaen qisin onono: “Onon Naahorwaa esia Laban moma muju me qaago?”

Qisin onono “Saanon moma mujon,” jegi.

⁶ Jegi kokaen qisin onoma jero: “Ti saanon laligoja me qaago?”

Kaen jero kokaen ijogi: “Ti saanon laligoja. Iiba, iwaa borata Reizelnon mono endu lama unuama kaja.”

⁷ Kaen ijogi Jeikobnon jero: “Iibu, ween somata ero lama ii gomantiinaajon kululuun onombombaa kambananon mende torija. Kawaaajon saanon lamagia apu

† 28.4 Jen 17.4-8 †† 28.12 Jon 1.51 ‡ 28.13 Jen 13.14-15
†† 28.14 Jen 12.3; 22.18

onjonji negi mombo unjuama laaligogianonj kema onjoonji nenegia newu."

⁸ Kaenj jero kokaenj meleengi: "Kaenj saanonj mende ambonja. Wala lama tuunj kuuya kululuunj onjoma jamo ii apu ronj qaa ootanongga gbililingoninj kenogo mono lamaurunana apu onjoninj newuya."

⁹ Jeikobnonj yonjowo qaa kaenj aminj moma nangji iikanonjadeenj Reizelnonj manjaanonj lama tuunj unjuama karo. Reizel iinonj lama galenj gawonj menj laligoro.

¹⁰ Karo Jeikobnonj owayaa borata Reizel ano owayaanonj lama tuunj injiima apu ronj qaa ootanonj kema jamo ii metaama owaya Labambaanonj lamauruta apu unjuagi. ¹¹ Unjuagidaboronj Jeikobnonj Reizel buuta kitorj nenj kanainj kotakota qama saaro.

¹² Saama Reizelwaajonj jero: "Nii goo mangaa tinitosaya koloojenj. Nii Rebekawaa meriaga." Kaenj jero Reizelnonj moma uulanjowo bobogarinj manjaanonj kema buzu ii jero moro. ¹³ Labanonj naanja meria Jeikobwaa buzuya moma ii uulanjowo mokoloomambaajonj keno. Kema mokoloonj iima suunjonj angomunj buuta kitorj nenj wama mirianonj uri. Uma iwoi kuuya kolooroti, Jeikobnonj iikawaa sunduya jero moro. ¹⁴ Ii moma kokaenj jero: "Saanonj, giinonj neenaa sakitina koloojanj." Kaenj jero koinj motoongowaa so iwo rama laligoro. Kianj.

Jeikobnonj Lea ano Reizel embawoitaga orono.

¹⁵ Kaenj laligoro Labanonj Jeikob kokaenj ijoro: "Gii tinitosana laligojanjwaajonj tawaga qaa eenj welenj qenj nombabo. Ii mende sokombaa. Kawaaajonj tawaga dawu mewagiwaajonj mojanji, ii saanonj jena momanja."

¹⁶ Labambaa borawoita woi laligori. Somataa qata Lea. Kogaa qata Reizel. ¹⁷ Leawaa jaayanonj iima-ainjainjowo kolooroto, Reizel seliaa kaitania ano jaasewanja ii kuuya iima-ainjainjowo totoonj kolooro.

¹⁸ Jeikobwaa uunaanja ii Reizelwaanonj erotiwaajonj ama qaa kokaenj jero: "Niinonj boraga kanagenja Reizel memambaajonj saanonj yambu 7 welenj qenj goma laligomanja."

¹⁹ Kaenj jero kokaenj ijoro: "Ii eja morota monj mube mende sokombaboto, gii gombe sokombaa. Kawaaajonj saanonj niwo koi laligowa." ²⁰ Kaenj jero Reizel memambaajonj yambu 7 welenj qenj munj laligoro. Uunaanjanonj Reizelwaajonj erotiwaajonj ama yambu iikawaajonj moro weenj afaanja tani kolooro. Kianj.

²¹ Yambu 7 tegoro Jeikobnonj owaya Laban kokaenj ijoro: "Noo gawonj meme kambananonj mono tegojjwaajonj saanonj embana Reizel nona iwo enj laligomanja." ²² Labanonj qaa ii moma miri toya kuuya horonj kululuunj onjoma lombanj ano nenj korisoro anjgi. ²³ Ii anjgi tegoro gomanj tiiro Labanonj borata Lea wama kema Jeikob muro miri uutanonj uma motoonj eri. ²⁴ Labanonj welenj embia qata Zilpa ii borata Leawaa welenjqeqeyaga laligowaatiwaajonj muro. ²⁵ Motoonj eri gomanj ano Jeikobnonj embia iima moro Reizel qaagoto, ii Lea kolooro yooyaanonj kema kokaenj jenj muro: "Gii mono naa terega ama nonjanjate? Nii Reizel

memambaajonj welenj qenj goma laligoweto, gii mono naambaajonj tiligonj nonjanj?"

²⁶ Ii moma meleema kokaenj ijoro: "Gomanj kokanonj data eenj laligoro koganonj eja mewaatiwaa nanamemenja ii nonoononj mende eja. ²⁷ Kawaaajonj saanonj maranj korisoro ii Leawo sonda motoongowaa so laligonj aisoona tegoro koga kaanagadeenj gomanja. Ii mewaatiwaajonj mono kaanagadeenj yambu 7 toroqenj welenj qenj noma laligowa."

²⁸ Kaenj ijoro uumotoonggo ama Leawo maranj korisoro kambanj ii sonda motoongowaa so laligoro tegoro Labanonj borata Reizel kaanagadeenj embia kolooawaatiwaajonj muro. ²⁹ Labanonj welenj embia qata Bilha ii borata Reizelwaa welenjqeqeyaga laligowaatiwaajonj muro. ³⁰ Jeikobnonj Reizel ii kaanagadeenj embiaga mero. Uunaanjanonj Reizelwaajonj erotiwaajonj ama Reizel ii Lea uugunj jopagonj munj laligoro. Kawaaajonj yambu 7 toroqenj Laban welenja qenj munj laligoro. Kianj.

Jeikobwaa merauruta kolooji.

³¹ Jeikobwaa uutanonj Leawaajonj mamaga mende ero zizi togoro Ponjonj iiro mende sokono Lea koro ambaatiwaajonj ilaanj muroto, koga Reizelnonj aranja laligoro. ³² Leanonj korowo koloonj laligonj mera ejaga menj qaa kokaenj jero, "Ponjonj tapekokorona iiro lonanonj saanonj kanainj jopagonj noma laligowaa." Kaenj jenj qata iikawaa so Ruuben qar. (Ruuben = Tapekokorona iiro.) ³³ Kanagenj mombo koro ama mera eja monj menj qaa kokaenj jero: "Lonanonj melaada jopagonj nono Ponjonj ii moma mera koi kaanagadeenj nonja." Kaenj jenj qata iikawaa so Simeon qar. (Simeon = Gejianonj moro.)

³⁴ Kawaa gematanonj mombo koro ama mera eja monj menj qaa kokaenj jero: "Nii merauruta karoonj lonaaajonj onjonjenjwaajonj iinonj mono kanainj uuta niwo somongowaa." Kaenj jenj qata iikawaa so Liwai qar. (Liwai = Uuta somongowaa.) ³⁵ Kawaa gematanonj dujanonj mombo koro ama mera eja monj menj qaa kokaenj jero: "Nii kambanj kokaamba Ponj mepesejenj." Kawaaajonj qata iikawaa so Juuda (mepemepese) qar. Kawaa gematanonj mera mombo mende mero. Kianj.

30 Reizelnonj aranja laligonj Jeikobwaajonj merabora monj mende menj iyanjaa kania kaenj iima data Lea gema qenj uutanonj motoqoto moma Jeikobwaajonj qaa kokaenj jero: "Gii mono mera mokoloowa. Ii mende mokoloona niinonj mono laligomambaajonj amamaanj komumanja."

² Kaenj jero Jeikobnonj irinja soono uuduudu moma munj kokaenj ijoro: "Nii mono mera nomaenj mokoloowenaga? Anutunonj gii mera mewagatiwaajonj somonjonj goma laligojanto, niinonj Anutuga qaago."

³ Kaenj jero Reizelnonj kokaenj ijoro: "Noo welenj embana Bilha ii koi. Saanonj iwo ena noo mera monj mewaa. Iinonj nemunj kono niinonj kaanagadeenj iwaanonga merabora mokoloonj onjoma nemunggia koloonj laligomanja." ⁴ Kaenj jenj welenj embia Bilha muro embiaga menj iwo ero. ⁵ Ero Bilhanonj koro ama

Jeikobwaa meria mero. ⁶ Meria mero Reizelnoŋ kokaen jero: "Anutunonŋ gosinŋ nono sokombe qamakooli qaana moma mera ejaga nonja." Kawaajonŋ qata Dan qaro. (Dan = Gosinŋ nono sokonjenŋ.) ⁷ Reizelwaa welenŋ embia Bilhanonŋ mombo koro ama Jeikobwaa meria moŋ mero woi kolooro.

⁸ Kaenŋ mero Reizelnoŋ kokaenŋ jero: "Danawo mama-ga aonŋoronŋ haamo anjenŋ." Kaenŋ jenŋ iikawaa so mera qata Naftali (Aonŋorowe) qaro. ⁹ Leanonŋ mombo koro mende ama ii iima kawaajonŋ iyanŋaa welenŋ embia qata Zilpa meŋ Jeikob muro embiaga kolooro. ¹⁰ Embiaga koloonŋ Jeikobwaa mera ejaga mero. ¹¹ Mero Leanonŋ "Simbawonŋawo!" jenŋ qata Gad (simbawonŋawo) qaro. ¹² Zilpa, Leawaa welenŋ embia kanonŋ Jeikobwaa meria moŋ mombo mero woi kolooro.

¹³ Kaenŋ kolooro Leanonŋ qaa kokaenŋ jero: "Niinonŋ ker-aqeeanŋo somata mojenŋ. Emba yonŋononŋ mono noo-joŋ oyanŋboyanŋ qama laligowuya." Kaenŋ jenŋ iikawaa so mera qata Aser qaro. (Aser = Oyanŋboyanŋ qabu.) ¹⁴ Wiit-onŋ masu qero kooto kambaŋanonŋ somaŋa moŋonŋ Ruubenonŋ seleenŋenŋ kema balonŋ korianonŋ asagbaleŋ hamo † mokolooro. Hamo ii mokolonŋ meŋ kanŋ nemuŋa Lea muro. Muro Reizelnoŋ data kokaenŋ ijoro: "Goo meraganonŋ hamo meŋ kaji, iikawaa tosaŋa mono nona nemaŋa."

¹⁵ Kaenŋ ijoro Leanonŋ kokaenŋ jero: "Giinonŋ lona nuana sokombaatiwaajonŋ romonŋgoweto, gii mono mer-anaanonŋ asagbaleŋ hamo koi ii kaanŋiadeenŋ nuamambaajonŋ mojanŋ. Ii mende sokonja." Kaenŋ jero Reizelnoŋ kokaenŋ ijoro: "Saanonŋ! Meragaanonŋ hamo ii nombaati eenŋ, mono saanonŋ Jeikobwo gomantiinŋa koi ewao."

¹⁶ Kaenŋ jero Jeikobnoŋ mare iikanonŋ gawonŋ mesaonŋ karo Leanonŋ kema mokolonŋ muŋ kokaenŋ ijoro: "Niinonŋ meranaanonŋ asagbaleŋ hamo kanonŋ mono goo sewanŋa mejenŋ. Kawaajonŋ mono niwo ewota." Kaenŋ ijoro Jeikobnoŋ gomantiinŋa iikanonŋ iwo eri.

¹⁷ Iwo eri Anutunonŋ Leawaanonŋ qaa qamakoolia moro koro ama Jeikobwaa meria 5:ya mero. ¹⁸ Ii meŋ qaa kokaenŋ jero: "Niinonŋ welenŋ embana ii lona muwetiwaajonŋ Anutunonŋ iikawaa tawaya koi nonja." Kaenŋ jenŋ iikawaa so qata Aiskar (tawa) qaro. ¹⁹ Kawaa gematanonŋ Leanonŋ mombo koro ama Jeikobwaa meria 6:ya mero. ²⁰ Ii meŋ qaa kokaenŋ jero: "Anutunonŋ kalenŋ awaa soro nonja. Lona Jeikobwaa merauruta 6 mewetiwaajonŋ iinonŋ mono pondanŋ niwo laligonŋ qabuŋa noma laligowaa." Kaenŋ jenŋ iikawaa so mera qata Zebulun qaro. (Zebulun = qabuŋa) ²¹ Kambaŋ tosia tegoro Leanonŋ bora meŋ qata Daina qaro.

²² Anutunonŋ mombo Reizel kaanŋagadeenŋ romonŋgon muŋ qaa qamakoolia moma koro ambiwaajonŋ ilaanŋ muro. ²³ Ilaanŋ muro koro ama mera moŋ meŋ qaa kokaenŋ jero: "Anutunonŋ gamuna metogojia."

²⁴ Kaenŋ jenŋ toroqenŋ kokaenŋ jero: "Poŋonŋ mono merana moŋ toroqenŋ nombaa." Kaenŋ jenŋ iikawaa so mera qata Joosef (= Toroqenŋ nombaa.) qaro. Kianŋ.

Jeikobwaanonŋ lama tuunŋanonŋ sei-ro.

²⁵ Reizelnoŋ meria Joosef mero iikawaa gematanonŋ Jeikobnoŋ Laban kokaenŋ ijoro: "Nii neenaa gomanŋ mirinanonŋ kemambaajonŋ mojenŋ. Kawaajonŋ saanonŋ wasinŋ nona eleema kemaŋa. ²⁶ Emba meraanŋuruna koi yonŋoojonŋ ama goo welenŋa qenŋ laligoweti, mono ii nona motoonŋ kembonŋa. Nii gawonŋ somata totoonŋ meŋ laligoweti, ii geenŋgo saanonŋ mojanŋ."

²⁷ Kaenŋ ijoro Labanonŋ kokaenŋ jero: "Gii moma qeaŋ- gonŋ nonjanŋi eenŋ, mono saanonŋ koi laligowa. Poŋonŋ goojonŋ ama nii kotuegonŋ noma laligoroti, nii unju qewe qaa kaenŋ kolooro mojenŋ."

²⁸ Kaenŋ jenŋ toroqenŋ kokaenŋ jero: "Mono gawonŋгаа tawayaa janŋgoya jena sewanŋa ii saanonŋ gomaŋa."

²⁹ Kaenŋ jero Jeikobnoŋ kokaenŋ ijoro: "Nii goo welenŋ nomaeŋ qenŋ laligonŋ goo gomanonŋ miriwaa oro tuunŋa tuunŋa galenŋ koma onŋombe somariigiti, ii geenŋgo saanonŋ mojanŋ. ³⁰ Wala nii koi mende kawee iikanonŋ oro iwoiga mamaga mende enŋ gonoto, iikanonŋ mono nii kawee kambaŋ kanonŋ seiŋ jaasoŋgo kolooju. Nii daenŋenŋ daenŋenŋ kema kaweti, iikanonŋ Poŋonŋ kotuegonŋ gono laligona. Kaenŋ laligonato, nii mono naa kambaŋanonŋ saanonŋ neenaa kanagesouruna nanŋgonŋ onŋo-mambaajonŋ ama gawonŋ iwoi kanainŋ mewenaga?"

³¹ Kaenŋ ijoro Labanonŋ kokaenŋ qisi-ro: "Nii mono naa-ma gombenaga?" Kaenŋ qisi-ro Jeikobnoŋ meleema kokaenŋ jero: "Iwoi moŋ mende nombato, iwoi motoonŋ-go koigadeenŋ noojonŋ ambagati eenŋ, nii saanonŋ toroqenŋ goononŋ lama tuunŋa tuunŋa ii kalanŋ koma jaagalenŋ meŋ onŋoma laligomaŋa. ³² Nii saanonŋ goononŋ lama ano meme tuunŋa kuuya ii kete inŋiima gosimaŋa. Ii gosinŋ lama meria baronŋ kuuya ano meme (noninŋ) donŋa titogiawo ano teregia diriwenŋ, soŋojinjiri me korombonŋgi ii kuuya mendeema iyanŋgia meŋ kululuunŋ onŋomba. Iyonŋononŋ saanonŋ gawonŋ meŋ laligowetiwaa tawana koloo-wu. ³³ Kanagenŋ gawonaa tawana, lama ano meme ii inŋiima gosimambaajonŋ kawagati, kambaŋ iikanonŋ uuna dindinŋaa kania ii afaanŋgonŋ kokaenŋ mokoloowa: Meme (noninŋ) titogia qaa ano diriwenŋ, soŋojinjiri me korombonŋgia qaa ii kuuya ano lama baronŋa qaago kuuya noo tuunŋanonŋ nambutu, ii niinonŋ yonŋgoro mejenŋ, kaenŋ moma kotowa."

³⁴ Kaenŋ jero Labanonŋ kokaenŋ meleeno: "Nii saanonŋ uumotoonŋgo anjenŋ. Qaa jejanŋi iikaanŋ kana ii ewaa."

³⁵ Kaenŋ meleema weemboria iikanondeenŋ Labanonŋ meme (noninŋ) ejia teregia jirinŋooronŋ ano diriwenŋ soŋojinjiri me korombonŋgia ano meme embia kuuya teregia titogiawo ano diriwenŋ soŋojinjiri me korombonŋgi me sele jugianonŋ iwoi taanŋa raroti, ii kuuya ano lama meria baronŋ kuuya ii gosinŋ metogonŋ onŋoma anŋaa merauruta yonŋoo borogianonŋ ama onŋoono. ³⁶ Labanonŋ ii ama onŋooma yonŋowo Jeikobwaanonŋ lama ano meme tuunŋ ii unŋuama weemboria karonŋ kekembaa so kema kanonŋ laligogi. Koriganonŋ kaenŋ laligogi Jeikobnoŋ toroqenŋ Labambaanonŋ lama ano meme tuunŋa tuunŋa ii galenŋ koma onŋoma laligoro.

† Asagbaleŋ: Emba yonŋononŋ asagbaleŋ hamo nenŋ afaanŋgonŋ koro ambombaajonŋ anŋiti, iikaanŋ moma laarigi.

³⁷ Kaerj laligonj komonj, wakato ano gou gere iikawaa boria gbiligibili kotonj menj selegia jinjororonj kombolatiro biiwianonj taaliro jirinjooronj kolooro. †

³⁸ Kaerj kolooro gere borogia koombolatia ii menj oro yonoo apu juugia kuuya kanonj ano apu newombaajonj kagi wosogianondeenj ero. Kaerj ero lama ano meme tuunj yonononj ejianonj unjualeembutiwaa aijj geriawo moma apu newombaajonj kanj mokoloonj iigi. ³⁹ Kaerj iima meme ejia yonononj gere boria iikawaa koso-gianonj embia unjualeengji. Kaerj unjualeengji koro ama laligogitiwaaajonj meraboraurugia kawentetere, titogiao ano diriwenj, sonjojinjiri me korombonjgi ii onjoma laligogi.

⁴⁰ Kaerj laligogi Jeikobnonj lama ano meme (noninj) meria kaanjia ii gosinj mendeema onjoma anja anja tunjgia so onjonoto, oro somata ii arenjgonj onjono jaagia Labambaanonj oro baronj ano teregia titogiawo yonoononj baagenj suuj nanjgi. Kaerj ama anjaajonj lama ano meme (noninj) tuunja tuunja metogonj mokoloonj onjono. Ii mokoloonj somonjgonj onjono Labambaa lama tuunjanonj mende kema toroqenj onjongji.

⁴¹ Oro embia kotakota yonononj ejianonj unjualeembutiwaa aijj geriawo mogi Jeikobnonj kambanj so iikanonj gere boria ii apu juunonj ano. Kawaajonj oro ejia yonononj kanj ii wosogianonj mokoloonj iima kosianonj kanonj embia ii unjualeema laligogi.

⁴² Kaerj laligogito, oro embianonj esungia kamaanjqeqeta koloogiti eenj, iinonj gere boria ii iyonoo wosogianonj mende ama laligoro. Kaerj ama laligoro oro esungia kamakamaata yonononj Labambaa tuunjanonj toroqegi esungia kotakota yonononj Jeikobwaa tuunjanonj kema toroqegi. ⁴³ Jeikobnonj kaerj ama kindinjibiri eja qaqabunjayawo koloonj toomorianj mokoloooro. Lama ano meme tuunj mamaga bunja qen aonj welenqeqe ejemba unjano kamel ano dongji tunja tuunja asuginj seigi togia kolooro. Kianj.

Jeikobnonj Laban mesaonj oloj koma keno.

31 Labambaa meraurutanonj qaa kokaerj jegi Jeikobwaa gejianonj kemero moro: "Manjnananonj iwoi bunja qen laligoroti, Jeikobnonj ii kuuya kalugonj konjoratinj anjgonj kono. Manjnanaa esuhinaya galenj koma iikawanonja hinaya kuuya ii iyanjaajonj mokoloonj kindinjibiri kolooja." ² Qaa ii moro ano looyaa jaasewanja iima kokaerj moma asariro: "Labanonj wala ala awaa koloonj noma laligonj kouroto, kaanja mende toroqenj ama laligoja."

³ Kaerj moma asariro Ponjonj Jeikob kokaerj ijoro: "Gii mono eleema manjasauruga yonoo balononj kema tinitosauruga yonowo laligowa. Kema laligona niinonj giwo nama laligomanja."

⁴ Jeikobnonj qaa ii moma Reizel ano Lea yoroononj qaa ano keno balonj korianonj lama tuunja tuunja galenj koma onjonoti, iikanonj kari. ⁵ Kari kokaerj irijoro: "Niinonj

† Gere boria: ii sopawaajonj mende ano. Kaanjagadeenj tiriqoonjonj me jenanj amambaajonj qaago. Anutunonj njaawawenj ano owenj jenanj ambombaajonj mende jeroto, Jeikobwaa uutanonj dingoro tenj koma laligorotiwaajonj toomoriambaa kania kaerj kuma muro.

manjgaraa jaasewanja iima kokaerj moma asarijenj: Iinonj wala ala awaa ama noma laligonj kouroto, iikaanja mombo mende ama laligoja. Manjnaa Anutunonj mono kilenj niwo nama laligonj kouro. ⁶ Nii kuusuna kuuya kululuunj iikawaa so manjgara welenj qenj munj laligonj koubeti, oro ii saanonj mojado.

⁷ "Kaerj laligoweto, iinonj anjomokolonj qaganonj ama noma laligonj gawonaa tawaya ii somanja 10:baa so utequte ama laligoro. Kaerj ama noma laligoroto, Ponjonj anjgonj koma muro tiwitiwilaa monj mende ama nono laligowe. ⁸ Kambanj monjonj kokaerj jero, 'Lama ano meme (noninj) titogiawo koloowuti, ii mono goo gawonj tawaga koloowu.' Kaerj jero oro tuunj kuuya yonononj meraboraanggia titogiawo onjongji. Kambanj monjonj kokaerj jero, 'Lama ano meme (noninj) kawentetere koloowuti, ii mono goo gawonj tawaga koloowu.' Kaerj jero oro tuunj kuuya yonononj meraboraanggia kawentetere onjongji. ⁹ Anutunonj kaerj ano asugiro manjgaraa tuunjanonja oro konjoratinj unjama nono seigi.

¹⁰ "Oro ejianonj embia unjualeema laligogiti, kambanj iikanonj gaonj iima jaana suuj waama iibe meme (noninj) ejianonj embia unjualeema nanjgiti, iyonoo selegia ii kawentetere, titogiawo ano diriwenj, sonjojinjiri me korombonjgi kuuya koloogi. ¹¹ Nii gaonj iibe kanonj Anutuwaa gajoba monjonj noojonj 'Jeikob!' qaro. Kaerj qaro 'Koi nanjenj,' jenj meleembe. ¹² Meleembe kokaerj toroqenj nijoro: 'Labanonj iwoi kuuya ama gomakeji, niinonj ii iima mojenj. Kawaajonj saanonj jaaga otaama suuj iiba: Meme (noninj) ejia kuuya embia unjualeema nanjuti, iyonoo selegianonj kawentetere, titogiawo ano diriwenj, sonjojinjiri me korombonjgi kolooja. ¹³ †† Niinonj Betel kanonj asuginj gombe jamo dangunu monj kuunj kele morinj niwo qaa somonjgonj jojopanj qaanonj jenj kotiina. Niinonj Anutu ii ano goojonj qaa kokaerj jejenj: Gii mono keteda koi waama kantri koi mesaonj geengaa kolokoloo gomanganonj mombo eleema kemba."

¹⁴ Jeikobnonj qaaya kaerj jero Reizel ano Lea yorononj kokaerj meleema munj ijori: "Manjnaraa mirinonj borosamowaa bakaya monj ii noroononj mende toroqenj raja. ¹⁵ Iinonj eja norono sewanaranonj karo ii anjaajonjgadeenj menj gilidabororo. Kawaajonj noro mono waba tani ama norono laligonj kouri. ¹⁶ Kawaajonj Anutunonj manjnaraa tuunjanonja esuhina ilawoilla konjoratinj wano seiroti, ii kuuya mono onjanonj anana ano meraboraurunana ananaa bunjaga kolooja. Kawaajonj Anutunonj jenj kotonj gonoti, giinonj mono ii kuuya tenj koma otaawa."

¹⁷ Kaerj ijori waama menj mozozonjgonj menj embamerauruta kobibiinj onjono kamel qagianonj ugi.

¹⁸ Miriwaa oro tuunja kuuya konjoma onjono wala kengji. Esuhina iwoiya kuuya Mesopotemia (Padan Aram) balononj laligonj mokoloooro seiroti, ii korebore kololoonj manja Aisakwaanonj kembombaajonj Keinan balononj baagenj kengji. ¹⁹ Kambanj kanonj Labanonj lama jugia motomambaajonj keno Reizelnonj manjaa mirinonj donjlopionj bubuga yongoro mero. ²⁰ Yonjgoro

†† 31.13 Jen 28.18-22

mero Jeikobnon toroqen looya Aram eja Laban ii kokaen tiligon muro: Kembombaa qaaya ii mende jero moroto, mono oloj mesaon kenggi. ²¹ Kaen oloj kenggi kamel yononon ilawoilaya kuuya menj bosinggi. Kema Yufreitis apu gowoya kotonj Gilead balon baanjawo iikanonj baagenj kenggi. Kianj.

Labanonj Jeikob otaanj keno.

²² Kenggito, weemboria karoona kolooro kanonj qaa kokaen jegi Labanonj moro, "Jeikobnonj mono togon oloj koma keno." ²³ Ii moma waama tinitosa ejauruta unuama weemboria 7:baa so onotaan kema kema Gilead balon baanjawo kanonj mokoloonj ononggi.

²⁴ Ononggiti, gomantiina iikanona Anutunonj Aram eja Laban ii gaononj asuginj qaa kokaen ijoro: "Gii Jeikob-waajonj kotumotue me qasumasuaa qaa monj jew-abotiwaajonj mono moma kotonj galerj menj aowa."

²⁵ Unuanggi Jeikobnonj opo sel kuunja Gilead balon baanawononj mororongonj kuuro Laban ano ejauruta yonononj kaanagadeenj opo sel kuungia iikanonj kuunegi.

²⁶ Eri waama qegia Jeikobwaanonj kema kokaen jero moro: "Gii mono naa terega ama nona? Gii tiligon nonjanj. Kere yonononj manja qen emba yongoro horonkejuti, mono iikawaa tani noo borawoina oloj uruama koi kana. ²⁷ Gii naambaajonj angomokolonj ama noma uulanjawo oloj koma nomesaonj kana? Gii mono naambaajonj qaa monj mende jena mobe lanj kana? Ii mobenagati eenj, nii saanonj rii gbawe ambe komanj koma gita kulele qegi korisoro qaganonj onoombe kawuyaga.

²⁸ "Ii mobenagati eenj, mono saanonj esauruna ano borawoina buugia kitonj nenj yeizozogia jewenaga. Gii mono uuga qaawaa tere kaanja anjana. ²⁹ Niinonj kusunawo kanj saanonj tiwilaan gombenagato, gomantiina ewe mangaa Anutuyanonj qaa kokaen nijojaa: 'Gii Jeikobwaajonj kotumotue me qasumasuaa qaa monj jew-abotiwaajonj mono moma kotonj galerj menj aowa.'³⁰ Kawaajonj mesaowa, geengaa mangaa gomanj mirinonj eleemambaa uuainga somata moma laligonjgo mesaodaboronj kananonj kanj laligojanj. Kawaajonj saanonj kembato, noononj donjlopionjruna ii mono naambaajonj yongoro menj kana?"

³¹ Labanonj kaen ijoro Jeikobnonj kokaen meleema muro: "Giinonj borawoiga manjaqeqe ku-usunj qaganonj nuambabotiwaajonj romonjonj keena moma oloj koma kani. ³² Kaninto, monjonj donjlopionj bubuga mero mokoloowagi, ii saanonj qena komuwaa. Ilawoila kuuya menj laligojenj, ii saanonj tinitosaurunara yonoo jaanonj iima gosinj nama goononj iwoiga monj mokoloonj iima ii saanonj mewa." Jeikobnonj kaen ijoroto, embia Reizelonj donjlopionj ii yongoro meroti, loyanonj ii mende morotiwaajonj ii hanqan qen jero.

³³ Kaen jero qegia Jeikobwaa opo sel kuunjanonj uma qenggama monjgama Leawaa opo sel kuunjanonj uma toroqen welenj embawoi yoroo opo sel kuunjaranonj uma qenggama monjgama iwoi monj mende

mokolooro. Leawaanonj kuunj mesaonj kawaa gematanonj Reizelwaa kuunjanonj uro. ³⁴ Uroto, Reizelonj donjlopionj bubuga ii menj gesononj mouma kamel qaganonj dunj rarawaa uutanonj ama qaganonj uma qelanjinj raro. Kaen raro manjanonj opo kuunja uuta kuuya qenganoto, ii mende mokolooro. ³⁵ Reizelonj manja kokaen ijoro: "Somatana, nii koinonj niiro rajenj-waajonj ama goo jaasewanjanonj saanonj mende waamanja. Kawaajonj uduuduudu mende moma nomba." Kaen ijoro miriwaa donjlopionj bubuga iikawaajonj monjanoto, ii mende mokolooro.

³⁶ Mende mokolooro nama Jeikobnonj irina soono temboma Laban kokaen jenj qisinj muro: "Niinonj naa kanaga ama songiwe? Mono naa sili bologa ama gom-betiwaajonj kakasililinonj tiwowasanonj tigonj nonjanj?"

³⁷ Noo esuhinana kuuya qenggan daboronjgo mono naa iwoiga monj mokoloona goo miri uuta bunjaga koloonaga? Ii saanonj menj koi kanj tinitosaurunara yonoo jaagianonj ana iigi batunaranonj qaa lombo enagati, ii gosinj jenj tegonj mindinonj norombuya.

³⁸ "Niinonj giwo yambu 20 laligonj waabe. Kambanj iikawaa uutanonj gawonjga mewe goononj lama ano mame (noninj) yonononj mende janjonj qaonggito, awagadeenj koloonj seisei ama laligogi. Kaanagadeenj lama eja monj goo oro tuunjonja mende qen newe.

³⁹ Kambanj tosaanonj oro kawalianonj lama qen kito-mitooroti, ii mende menj kanj goma laligoweto, iikawaa kitia ii neenaa tuunjonjga menj kitianonj ama laligowe. Lamaga gomantiinanonj me asasaganonj yongoro menj laligowuyagati, kilenj iikawaa kitia amambaajonj jenkooto ana ii otaanj laligowe.

⁴⁰ "Weenj biwianonj gomanj gerianonj nooro gomantiinanonj memetotonjanonj nuro sanjonja moma laligowe. Kambanj mamaga gaonj gbiligbili laligowe.

⁴¹ Yambu 20:waa so iikaanj goo gomanonj laligonj waabe tegoja. Yambu 14 ii borawoiga oromambaajonj welenj qenj goma laligowe. Iikawaa gematanonj yambu 6 ii lama bulmakao mokoloomambaajonj goononj gawonj menj laligowe. Kaen laligoweto, giinonj gawonj memewaa tawana ii somanja 10:baa so utequte ama laligona.

⁴² "Asana Aabrahambaa Anutuya amana Aisakonj waeya menj mepeseenkeji, iinonj gemananonj aworo koloonj mende kotingonj nonagi eenj, giinonj mono bobora wasinj nona kawenaga. Kaenj ama nonagato, Anutunonj noononj siimbobolo kakasililinj iiro gawonj boronanonj seleqeqe ama menj laligoweti, ii iima kete gomantiinanonj noo qaana gosinj jenj tegoro mojanj." Kianj.

Jeikob ano Laban yorononj soomonjgo ani.

⁴³ Jeikobnonj kaen jero Labanonj kokaen meleema muro: "Emba woi koi mono noo borawoinaga. Yoroo meraboraurugara ii noononja. Lama bulmakao tuunja tuunja koi ii noononja. Iwoi kuuya koi iijanji, ii kuuya noo bunjagadeenj kolooja. Kaento, mesaowa niinonj kete borawoina koi ano meraboraurugara ononiti, yonononj kembutiwaa qaagia jegi ii qewagomambaajonj moma

bimoojen. ⁴⁴ Kawaajon saanon kan gou koma aon batunaranon soomongo ambo. Ii qendeembotiwaajon romongon noroma dangunu kaanja batunaranon ewaa.”

⁴⁵ Kaen jero Jeikobnon jamo menj kuuro moroal-imbanj dangunu kaanja sodogara koloon nano.

⁴⁶ Iikanon nano Jeikobnon tinitosauruta yonoojon jamo menj kululuuwutiwaajon jero. Kaen jero jamo menj qanon qanon ama kululuugi uro iikawaa kosianon nene lomban oon negi. ⁴⁷ Labanon jamo tuun kawaa qata Jegar Sahaduta qaro Jeikobnon qata Galed qaro. †

⁴⁸ Kaen qama looyanon qegia Jeikob kokaen ijoro: “Jamo tuun koi mono kete anaraa batunaranon mo-roalimbanj dangununaraga ewaa.” Kawaajon Jeikobnon iikawaa qata Galed qaro. ⁴⁹ Labanon qaa toroqen kokaen jero: “Ponjon deema laligowoti, kamban iikanon batunaranon jaayanon niriima riinj galen menj noroma laligowaa.” Kawaa so balon iikawaa qata menj Mizpa qaro. (Mizpa = Galen meme miri koriga.)

⁵⁰ Labanon qaa ii toroqen kokaen ijoro: “Giinon borawoina horon ureen aon ama oromba me toroqen emba tosaanja onjombagati een, mono qaa koi moma laligowa: Balon eja monjon kosonaranon mende laligon niriira Anutunon mono kilen saanon niriima batunaranon soomongo ejiwaa qaaya ii nanjon jen laligowaa.”

⁵¹ Kaen ijon mombo toroqen kokaen jero: “Qegana moba, jamo tuun koi ano toon koi kuujeni, iikanon mono anaraa batunaranon dangunu kaanja rama ubao. ⁵² Jamo tuun koi mono dangununara koloon rama ubaa ano toon koi ii kaanjagadeen dangununara koloon rama ubaa. Iikanon soomongonaraajon kokaen romongon noroma rama ubao: Niinon menj bolinj gomambaajon moma jamo tuun koi mende uugun goonon kamaña. Giinon kaanjadeen menj bolinj nomambaajon moma jamo tuun ano toon koi mende uruugun noonon kawa. ⁵³ Aabraham, Naahor ano yoroo mangaraa bengia Anutu iinon mono qaa batunaranon kolooro ii gosinj jen tegon norombaa.” Labanon kaen ijoro Jeikobnon qaa ii somongon Anutuwaa qanon jojopon qaanon jen kotiira. Manja Aisaknon Anutu iikawaa waeya menj mepeseen laligoro.

⁵⁴ Jeikobnon kaen ama balon baanjon oro qen iikanon siimolon oon tinitosauruta horon onono lombanon kagi. Kan nene nen gomantiijanon rii oron baanjon kanon egi. ⁵⁵ Egi goman asariro Labanon umugawodeen waama esauruta ano borawoita buugia kitor nen kotuegon onoma yeizozogia jero. Ii jen onomesaon eleema gomanjon keno. Kianj.

Jeikobnon Iisoowo aitonogowowaajon joronqoron ano.

32 Looyanon keno Jeikobnon kaanjagadeen kananon keno Anutuwaa gajobauruta tosonianon mokoloon mug. ² Mokoloon mug injiima kokaen jero:

† *Dangunu jamo tuun: ii Hibruu qaanon Galed ano Arameik qaanon Jegar Sahaduta.*

“Ti Anutuwaanon manjaqeqe tuun kolooju.” Kawaa so goman iikawaa qata Mahanaim (manjaqeqe tuun woi) qaro.

³ Jeikobnon kananon kema laligon qele ejauruta tosaanja wala wasinj onono Edom kantrinon balon qata Seir kanon data Iisoo iibombaajon kengi. ⁴ Wasinj onoma kokaen jen koton onono: “Ono mono kema da ponja Iisoo kokaen jeni moba: ‘Somatana moba, nii welen ejaga Jeikob. Nii owanara Labambo laligon kouma laligodaboron kamban kokaamba ii mesaon kajej. ⁵ Iikanon laligon bulmakao, dongi, lama, meme (noninj) tuunja tuunja ano welenqeqe ejemba mokoloon unuama kananon kajej. Oo eja ponja, niinon goo jaanon kiankoomu mokoloomambaajon moma qaa buzuna koi wala ambe goonon kaja.”

⁶ Kaen jen koton onono kema eleema kanj kokaen jeni moro: “Nono daga Iisoowaanon keni. Iinon mono ejauruta 400 unuama kananon kanj giwo aitonogowombaajon jojorinj laligoju.” ⁷ Kaen jeni moma awawalin konjilinj somata moro. Kaen moma nama kanagesouruta iwo kagiti, ii ano lama meme tuunja tuunja, bulmakao tuunja tuunja ano kameluruta ii mendeema onono tuun woi koloogi. ⁸ Kokaen romongon kaen ano: “Iisoonon kan manja qen tuun menj unun tiwilaawaati een, tuun menj yonjonon mono saanon olon koma kembuyaga.”

⁹ Kaen romongon kokaen jen qama kooliro: “Oo Anutu, asana Aabraham ano manja Aisak yoroo bengara, gii saanon moma nomba. Ponj, gii geengoo qaa kokaen nijona mobe: ‘Gii mono waama geengaa balon eleema geengaa tinitosauruga yonoonon kamba. Endu kena niinon toomorian gombe laligowa.’ Kaen nijona mobe. ¹⁰ Wala eenanon neenaa taa gbarunanondeen menj Jordan apu gowoya koi koton kembeto, saanon koloon sein kete eleema tuun woi koloon koi kajej. Nii welen ejaga kamaanjqeqeta koloon laligoweto, giinon kilen qaaga pondanj otaanj kiankoomuga kuya qendeema noma laligona. Nii kamakamaata koloon uujopaga ii bunja qen aomambaa so mende koloon laligowe.

¹¹ “Dana Iisoonon kananon kan neena, nemun ano meraboraurunana nono nunun tiwilaan nonombabotowaajon nii keena mojen. Kawaajon giinon mono ilaan nonoma iwaa borianonga metogon nonomba. ¹² †† Gii geengoo qaa kokaen nijona: ‘Niinon toomorian goma gbiliuruga koloonseisei onombe jangogianon somariiro kowewaa sakasiña ejiwaa so koloowu. Ii kelemalelen ewaatiwaajon ama weenweengoyaa so qaago. Qaa ii onanon.”

¹³ Kaen qama koolinj gomantiinja ii balon iikanon ero. Engo oro tuunja tuunja yonoononga data Iisoo kalen mumambaajon oro kokaen gosinj mendeema onoma anjatitiga onono: ¹⁴ Meme (noninj) embia 200, ejia 20, lama embia 200, ejia 20, ¹⁵ kamel 30 meraboraurugia ajunon, bulmakao embia 40, ejia 10, dongi embia 20, ejia 10.

¹⁶ Tuunj kaenj kaenj gosinj mendeema tuunj anja anja ii welenjeqeuruta yonoo borogianonj ama onjoma kokaenj injjoro: "Onj saanonj wala kema oro tuunja tuunja koi yonoo batugianonj tirinj kotonj unjuama awanjaonj kembu."

¹⁷ Kaenj injjorj tuunj mutuya kembutiwaa galaenja kokaenj jenj kotonj muro: "Kananonj kengji dana Iisoonorj mokoloonj onjoma kokaenj qisinj gombaa: 'Gii morowaa welenjeqee ejaga koloojanj? Gii dakanonj kemaenj jenj kajanj? Oro baganonj kajuti, ii morowaanonja?'"
¹⁸ Kaenj qisinj gononj kokaenj jewa: "Ti welenj ejaga Jeikobwaanongja. Ii somataya Iisoo kalenj mumambaajonj ano kaju. Anj mono gemanananonj kananonj kaja."

¹⁹ Kaenj jenj kotonj munj oro tuunj 2:ya, tuunj 3:nja ano oro tuunj tosia kuuya yonoo galengja gemagianonj kagiti, ii kaanagadeenj jenj kotonj onjono mogi: "Onj dana Iisoo mokolooiwuti, mono qaa tania iikayadeenj jegi mobaa."
²⁰ Kaenj jenj kotonj onjoma kokaenj romonj-goro: "Niinonj batogonj uuta menj kamaanj ala kalenj mumambaajonj oro tuunja tuunja wasinj onjombe wala kembu. Dananonj ii injjima uuta bonjonj kono olomoon-aga. Uuta olomooro saanonj neeno iwaa jaasewananonj osonj keube singisongona mesanonj ala menj nonaga." Kaenj romonj-gorj toroqenj kokaenj jegi mobaatiwaaajonj jero: "Goo welenj ejaga Jeikobnonj mono gemanananonj sosooda kaja."

²¹ Kaenj jenj kalenja onjono wala kananonj kengjito, anj gomantiinja ii opo kuunjonj ramanja jenj iikanonj raro. Kianj.

Jeikobnonj Siwe gajobawo aonj orori.

²² Gomantiinja kanonj Jeikobnonj waama embawoita, welenj embawoita ano merauruta 11 ii unjuano kema Jabok apu sakasinja qeleqeleeya ii kotowombaaajonj anj-gi. ²³ Unjuano apu kotonj kema esuhina iwoiya kuuya bunjaya eroti, ii kaanagadeenj menj kendaborogi.

²⁴ † Kendaborogito, Jeikobnonj anjodeenj apu leegen kanonj mombo raro. Anjodeenj raro eja monjonj karo iwo gomantiinjanonj aonj oronj nani gomanj ano. ²⁵ Eja iikanonj haamo ama mumambaajonj amamaanj iima kawaajonj Jeikob ii kupu siitanonj qero. Qero motoonj aonj oronj laligori iikanonj Jeikobwaa kupu siitanonj suno. ²⁶ Siitanonj suno eja iikanonj kokaenj ijoro: "Gomanj amambaajonj anjiwaaajonj mono saanonj nome-saona kemaña." Kaenj iijoroto,

Jeikobnonj kokaenj meleema muro:
"Nii mende kotuegonj nombagi eenj, nii mono mende gomesaowe kembaga."

²⁷ Kaenj meleema muro "Gii qaga moro?" jenj qisinj muro "Jeikob," jero.

²⁸ †† Kaenj jero qaa kokaenj ijoro: "Gii Anutu ano ejemba nonowo aonj oronj laligonj haamo ama nonona. Kawaajonj goo qaga mono toroqenj Jeikob qaagoto, Israel qabu." (Israel = Anutuwo aonjororo.)

²⁹ ‡ Kaenj ijoro kokaenj jero: "Gii saanonj qaga qana momaña." Kaenj jeroto, gajobanonj kokaenj meleema

† 32.24 Hoos 12.3-4 †† 32.28 Jen 35.10 ‡ 32.29 Poj 13.17-18

muro: "Gii nomaembaajonj noo qanaajonj qisijanj?"

Kaenj meleema munj iikanonj nama kotuegonj muro.

³⁰ Kotuegonj muro Jeikobnonj kokaenj jero: "Nii Anutuwo jaasewanj qenj aonj jaaya tororo iijento, kilenj niima kobooro jaawo laligojenj." Kaenj jenj kawaajonj balonj iikawaa qata Penuel qar. (Penuel = Anutuwo jaasewanja) ³¹ Weenj jaayanonj kouro Jeikobnonj Penuel gomanj ii mesanonj uugunj kanj kupu siita sunotiwaajonj ama riinj korinjkorinj keno. ³² Eja kanonj Jeikobwaa kupu sii toroqeqetaa tokotokoyanonj qerotiwaajonj ama Israel kanatuuru yonjononj kamanj kokaamba kaanja-gadeenj oro nenj kanonj kupu sii toroqeqetaa tokotokoya ii togonj mende nenjkeju. Kianj.

Jeikobnonj Iisoowo aitongjori.

33 Jeikobnonj jaaya uunj waama Iisoonorj ejauruta 400 yonjowo motoonj kananonj kagiti, ii injjoro.

Kawaajonj meraborauruta mendeema onjoma Lea, Reizel ano welenj embawoita yonoo borogianonj onjono.

² Kaenj ama onjoma kokaenj arengonj onjono: Welenj embawoita yorononj meraboraurugara unjuama wala kengji. Yonoo gemagianonj Leanonj meraborauruta yonjowo kengji Reizel ano meria Jooselj yorononj daandaanj keni.

³ Sumanja kaenj arengonj onjoma anj yonoo wosogianonj wala kema siminj kuma namononj usugonj waaro indinja 7 kolooro kema dataa jaasewananonj keuro. ⁴ Keuroto, Iisoonorj koga iimambaajonj uulanj-wo bobogarij kanj suungonj munj borianonj aroyanonj giliro kemero buuta kitorj nero urusaanj aori.

⁵ Iisoonorj jaaya uunj waama Jeikobwaa embamerauruta injjima koga qisinj muro: "Koi daenj yonjononj giwo kaju?" Qisinj muro kokaenj meleeno: "Anutunonj kalenj morianja qaganonj merabora koi welenj ejaga nii nonota kajonj."

⁶ Kaenj meleeno welenj embawoita yorononj meraboraurugara yonjowo kosere kouma siminj kuma namononj usugogi. ⁷ Kawaa gematanonj Lea ano meraborauruta yonjononj kaanjadeenj kosere kouma siminj kuma namononj usugogi. Tetegoyanonj Jooselj ano Reizel yorononj kosere kouma siminj kuma namononj usugori.

⁸ Kaenj anjgi Iisoonorj kokaenj qisinj muro: "Eja ano oro tuunj kuuya kananonj mokoloonj onjonjenj, ii kania naata wasinj onjona kajuya?" Kaenj qisinj muro kokaenj ijoro: "Oo eja poña, niinonj ii goo jaaganonj kianjkoomu mokoloomambaajonj ama wasinj onjombe."

⁹ Kaenj jeroto, Iisoonorj qaa kokaenj ijoro: "Oo kona, ii noononj mamaga sonanonj raj. Kawaajonj ii saanonj toroqenj geengaa bunja koloonj ewaa."

¹⁰ Kaenj ijoro Jeikobnonj kokaenj jero: "Kaenj qaago. Giinonj niimanaanj ama ala awaa menj nona goo jaasewanja iibe Anutuwo jaasewanja kaanja kolooja.

Kawaajonj nii goo jaaganonj kianjkoomu mokoloojenj eenj, mono kalena koi saanonj bunja qenj aowa. ¹¹ Anutunonj kalenj morianj qendeema nono laligonj koube iwoi kuuya amamaanjkejenj, ii kuuya saanonj enj nonja. Kawaajonj keraqeeanggo kalena menj kagiti, ii saanonj

mewa." Kaen ijon kaparan koma nanotiwaajon Iisoononj keraqeeanggo kalenja ii bunja qen aoro.

¹² Bunja qen aonj kokaen jero: "Mono saanonj toroqen kembonja. Niinonj koipugia koloowe onjo saanonj niwo kagi kembonja."

¹³ Kaen jeroto, Jeikobnonj kokaen ijoro: "Eja ponja, moba. Meraborauruna yonononj esungia kamakamaata koloaju ano lama nemunja ano bulmakao nemunja meraboragia aju onjomakejuti, niinonj ii kalañ koma onjomakejer. Kaen kolooro ii kana kembuwaajon weemboria motoongowaa so molañkota onjotaawonagati eenj, yonononj mono esungia kamaaro korebore komuwuyaga. ¹⁴ Kawaajonj eja ponja, gii saanonj wala kena welenj ejaga niinonj sosooda gemaganonj gotaanj kamanja. Oro onjotaawe wosonanonj wala kembuti ano meraborauruna esungiaa so osonjononj kanj kanj era Seir gomanonj somatana goononj koubonja."

¹⁵ Kaen ijoro Iisoononj kokaen jero: "Kaen kolooro nii saanonj ejauruna tosaanja onjomesaowe giwo osonj kawu." Kaen jero Jeikobnonj kokaen qisiro: "Gii mono naambaajonj kaen anaga? Oo eja ponja, nii goo jaanonj kiankoomu mokoloowe mono sokoma nono tegoja."

¹⁶ Kaen jero Iisoononj weemboria iikanonjadeen eleema kema Seir gomanonj keuro. ¹⁷ Jeikobnonj Sukot gomanonj kema iikanonj anja miria osonj orouruta yonoononj kuunja kuunja mero. Kawaajonj gomanj miri iikawaa qata Sukot (Halihali) qamakeju. Kianj.

¹⁸ Jeikobnonj tani kaanjon Mesopotemia (Padan Aram) balonj mesaoro. Mesaonj kanj Keinan balombaa taonj qata Sekem kanonj awaagadeen kouro. Kouma opo sel kuunja taonj kosianonj balonj korianonj mororonjon kuunj ragi. ¹⁹ † Opo sel kuunja balonj korianonj kuroti, iinonj gomanj kitia ii Sekembaa manja Hamor iwaa merauruta yonoononjga silwa kota 100 kanonj sewanja mero. ²⁰ Sewanja menj kanonj jiwowonj alata monj menj qata "El, Israelwaa benj Anutuya," kaenj qar. (El = benj)

Sekem yonononj Daina menj bolinj mugj.

34 Leanonj Jeikobwaa borata Daina meroti, iinonj kambanj monjon Keinan emba sarañ injiimambaajon keno. ² Keno balonj iikawaa eja ponja Hamor iinonj Hiwi kanagesowaa ejaga laligoro. Iwaa meria Sekem iinonj Daina iima iikanondeen iimanaañnañ moma horonj menj kileenj muro. ³ Sekemnonj wombota Jeikobwaa borata Dainawaajonj pororogonj somonjonj uukalenjanonj jopagonj munj kele qaayanonj jenj tutugonj munj laligoro. ⁴ Tutugonj munj laligonj manja Hamor kokaen ijoro: "Ama, gii saanonj emba sarañ koi noo embanaga koloowaatiwaajonj qaa gawonj mewa."

⁵ Kambanj kanonj Jeikobwaa meraañjuruta yonononj balonj korianonj kema miriwaa orourugia galenj koma onjoma laligogi Sekemnonj Daina menj kileero manja Jeikobnonj borataa buzu qaa ii kaenj moro. Ii moroto, ii mesanjonj merauruta mirinonj koubutiwaajonj qaaya bogoro mamboma raro. ⁶ Mamboma raro Sekembaa

manja Hamor iinonj qaa gawonj memambaajonj Jeikobwaanonj karo. ⁷ Kanj raro Jeikobwaa meraurutanonj balonj korianonjga kougi. Kouma iikanondeen iwai asugirotiwaa sunduya ii kokaen mogi: Sekemnonj Jeikobwaa borata menj kileero Israel kanatuuru batugianonj sili gamuyawo kolooro. Sili ii mende aanja so kolooro. Ii moma uugianonj kobooro wosobiri moma goroñsoo anggi.

⁸ Goroñsoo mokoloogito, Hamornonj kokaen injijoro: "Merana Sekembaa uuwombotaa naanja ii onjo naamboragiaajonj mokotañ raja. Kawaajonj saanonj jenj tegogi Dainanonj iwaa embia koloona. ⁹ Saanonj nonowo naamboraurunana utequte ama aoninj kema karo laligowonja. Kaen saanonj qenaqena koloonj laligowonja. ¹⁰ Kaen ama saanonj nonoo batunananonj rama laligowu. Nono balonana koi ii mende anjonj kombonjato, onjo saanonj iikanonj lanj kema kanj aingiaa so balonj kitia kitia bunja qen aonj mirigia menj nonowo anjonj-qanjonj ama laligowonja."

¹¹ Kaen jero Sekemnonj Dainawaa manjaañjuruta ii kokaen injijoro: "Niinonj onjo jaanonj kiankoomu mokoloomambaajonj moma qisinj onjonj. Kawaajonj ii me woiwaa qisinj nombuti, nii saanonj ii onjomanja.

¹² Emba sewanja ano kalenj menj kanj onjomanjati, iikawaa janjgoya ii saanonj aingiaa so menj ubu. Ii me woiwaa qisinj nombuyagati, niinonj ii saanonj onjomanja. Qaana kota koi: Onjononj mono jenj tegonj naamboragia nonggi noo embanaga koloowaa."

¹³ Sekemnonj naangia Daina menj kileerotiwaajonj ama Jeikobwaa merauruta yonononj osonjakale qaganonj Sekem ano manja Hamor meleema oroma ¹⁴ qaa kokaen jegi mori: "Eja mombaa selianonj Anutuwwa aiweseya mende kotogiti, nono naamboranana eja iikaanja saanonj mende mubonja. Kaen aninj gamugamu qanananonj ubabo. Kawaajonj nono ii mubombaajonj amamaajonj. ¹⁵ Onjo sili motoonggo kokaen anggi nono uumotoonggo ambonja: Wala Anutuwwa aiweseya ii ejaurugia kuuya onjo selegianonj kotogi tegoro nono laligojonj kaanja koloowuti eenj, mono naamboranana saanonj onjombonja. ¹⁶ Kaen anggi saanonj onjowo naamboraurunana utequte ama aoninj kema karo laligowonja. Kaen saanonj onjo batugianonj rama kanageso tuunj motoonggo koloonj laligowonja. ¹⁷ Kaen laligowonjato, Anutuwwa aiweseya selegianonj kotowombaajonj uumotoonggo mende ambuti eenj, nono mono naamboranana wama monjenj kembonja."

¹⁸ Qaa kaen jegi Hamor ano meria Sekem yorononj qaa kaanja kawaajonj mori sokono.

¹⁹ Kaen mori eja gbaworo Sekemnonj manja sumañjuruta yonoo batugianonj tosaanja unjuugunj qabunja somata menj laligoro. Iwaa uunaañnanonj Jeikobwaa borataajonj mamaga erotiwaajonj ama qaa jegiti, ii otaamambaajonj isinabisina mende ama kambanj mende qenj koriro uro.

²⁰ Kaen kolooro Hamor ano meria Sekem yorononj Sekem taombaa eja alauruta yonjowo qaa jewombaaajonj taombaa nagu kosianonj ajoajoro sombenjianonj kema kokaen jeri: ²¹ "Eja koi yonononj ananawo ala

† 33.19 Joos 24.32; Jon 4.5

awaa men aonkeju. Kawaajon anana saanon jen tego-
niñ yononon ananaa balonon rama lansañ kema kan
mirigia men ananawo angunen-qangunen ama
laligowonja. Yononon balon kitia mewuwaajon titiña
mamaga eja. Anana saanon yonowo naamborau-
runana utequte ama aoniñ kema karo laligowonja.

²² Anana sili motoonngo kokaen aniñ eja yononon
ananawo laligowombaajon uumotoonngo ambu: Anu-
tuwaa aiweseya ii eja iyonoo selegianon kotogi eji,
iikawaa so ii wala kuuya ananaa selenananon kaan-
gadeen kotonin tegoro anana saanon yonowo kanage-
so tuun motoonngo koloon laligowonja.

²³ “Kaen aniñ yonoonon miriwaa oro tuungia ano es-
uhina iwoigia kuuya ii mono ananaa bunja koloowuya.
Kawaajon qaa ninijogiti, ii saanon moma wambelaanin
yononon ananaa batunananon rara dundungia
mokolon laligowu.”

²⁴ Kaen injjori taombaa kiropo naguyanon kan
ajoroogiti, iyononon kuuya Hamor ano meria Sekem
yoro qawaajon uumotoonngo ama jegi Anutuwaai-
weseya ii Sekem taombaa eja kuuya yonoo selegianon
kotodaborogi.

²⁵ Kotodaborogi weemboria 3:a kolooro kanon wiji-
giaa siimboboloya ii kaanjadeen toroqen moma ragi
Jeikobwaa merawoita woi Simeon ano Liwai, Dainawaa
naanwoita yoronon manjawaa soogara somata men
taon iikanon sangabanja kema toogia mende moma
ragi alanzan manja qen eja kuuya japaleñ unjuri ko-
mudaborogi. ²⁶ Hamor ano meria Sekem ii kaanjadeen
manjawaa soo somatanon ururi komuri. Komuri
Sekembaa mirinonnga naangara Daina ii horon kamaan
wama keni.

²⁷ Kaen ani Jeikobwaa meraurutanon Sekemnon
naangia men kileen murotiwaajon ama taonon
sararagon kema eja qamogia injiima taombaa esuhina
iwoiya luluuma qen yongoro megii. ²⁸ Lama, meme,
bulmakao ano dongi tuunja tuunja ano ilawoilagia ku-
uya taon uutanon ano balon korianon egiti, ii kuuya
kalugon medaborogi. ²⁹ Eshuhina iwoigia kuuya korama
emba meraboraurugia kuuya unuama mirigianon
iwoigia tosaña eroti, ii kololon luluuma qen yongoro
men togon kengi.

³⁰ Kaen angi Jeikobnon Simeon ano Liwai kokaen iri-
joro: “Oro kaen ani kakasilin somataa qaayanon
mono noo qananon uro laligomanja. Balon kokawaa
toya Keinan kanageso ano Periz kanageso yononon
mono kazi moma noma laligowu. Nii onoo kanatu-
runa nono afaananon laligojon. Kawaajon yononon
manjaqeqe ejaurugia kululuun onoma qotogon nono-
ma manja qen nombuti een, yononon mono saanon
japaleñ nun nii ano kanatuuruna tiwilañ nonom-
buya.”

³¹ Jeikobnon kaen irijoroto, iyononon qaa kokaen
ijori: “Mononon nonoo naanana kana somata emba
tani ama muroti, nono mono iikawaa ironja meleema
ononin sokonja.” Kianj.

Jeikobnon Betel keno Anutunon kotuegon muro.

³⁵ [†] Anutunon Jeikob qaa kokaen ijoro: “Gii mono
waama Betel gomanon kema rara dundunga
mokolon kanon Anutuwaajon siimolon alata mon
mewa. Daga Iisoowaajon olon koma kena Anutunon
kamban iikanon asugin gonoti, mono iwaajon alata ii
mewa.”

² Kaen ijoro Jeikobnon sumaña ano ejemba kuuya
iwo laligogiti, ii kokaen jen koton onono: “Ben donjlopi-
on iwoi towoya batugianon ejuti, ii mono qetegon gili-
gi keno koma konjoratin men aon selegia songbama
opo malekugia utegowu. ³ Nii konajilin uutanon
laligon Anutu qama kooliwe meleema nono ano daen
daen kema kan laligoweti, iinon iikanon niwo laligon
kouro. Kawaajon onjo mono kagi Betel gomanon kem-
bonja. Nii iikanon Anutuwaajon siimolon alata mon
memanja.” ⁴ Kaen jen koton onono borogianon donjlop-
ion iwoi towoya kuuya egiti ano gejagianon mangi su-
lugiti, ii qetegon kololon Jeikob mugi. Mugi kema ju-
juu gere mon Sekem gomanon nanoti, iikawaa kani-
anon namonon oson ron kono.

⁵ Kaen ama waama kengi taonja taonja liligon ragiti,
Anutunon kanatuurugia iyonoo uugia kuuro sombugia
kanjanawo moma elengia kamaaro Jeikob ano merau-
ruta ii mende onotaagi. ⁶ Kaen kema laligon Jeikobnon
ano kanatuuruya kuuya iwo laligogiti, ii unuama Luz
gomanon keugi. Luz qata mon Betel ii Keinan balonon
eja. ⁷ Kanon keuma Jeikobnon siimolon alata mon
mero. Dataajon olon koma kenoti, kamban iikanon
Anutunon balon iikanon asugin muro. Kawaajon
Jeikobnon goman miri iikawaa qata El Betel qaro. (El
Betel = Betelwaa Benja) ⁸ Betel kanon laligogi Re-
bekawaa welen embia Debora ii komuro. Komuro Be-
tel goman baatanon jujuu gere mombaa kanaanon ron
kongi. Jingen qama saagitiwaajon ama jujuu gere
iikawaa qata ‘Jingen saawaa jujuu’ kaen qagi.

⁹ Jeikobnon Mesopotemia (Padan Aram) balononja
eleema karo Anutunon mombo asugin mun kotuegon
muro. ¹⁰ ^{††} Kotuegon mun kokaen jero moro: “Goo qa-
ga Jeikob (tiliqili eja) qamakejuto, iikaanja toroqen
mende qama laligowu. Kete kanain uma qaga mono
Israel ewaa.” Pononon kaen jen qata Israel qaro. (Israel
= Anutuwo aon orori.)

¹¹ [‡] Qata kaen qama toroqen Jeikob kokaen ijoro: “Nii
Anutu ku-usun kuuyaa Toya koloojen. Gii saanon
koloon seisei ana gbiliuruga yonoo jangogianon so-
mariin ubaa. Goononga kanatuuru mamaga koloon
kanageso tuunja tuunja asugiwu. Gii kiña kiña yonoo
bemunjalegiaga koloowaga. ¹² Niinon balon Abraham
ano Aisak bunja qen orombeti, ii mono goo bunja qe-
manja ano goo gemaganon gbiliuruga yonoo bunjagia
kaanagadeen koloowaatiwaajon ii qemaña.”

¹³ Anutunon qaa kaen ijon Jeikob mesaon goman
miri iikanonja kanakewan uro. ¹⁴ ^{††} Anutunon qaaya
ijoro moroti, Jeikobnon balon iikanon jamo mon men

[†] 35.1 Jen 28.11-17 ^{††} 35.10 Jen 32.28 [‡] 35.11 Jen 17.4-8
^{††} 35.14 Jen 28.18-19

waama toon kuun ii wain ooyanon mamatewooya menj morinj iikawaa qaganon oil gerewaa kelega maaro kemero. ¹⁵ Anutunon qaa Ijoroti, Jeikobnon gomanj miri iikawaa qata Betel (Anutuwaa miri) qaro. Kianj.

Reizelnonj komuro.

¹⁶ Kawaa gematanonj Jeikobnonj sumanjuruta unjuama Betel gomanj mesaonj kema laligonj Efrata gomanj dodowigi Reizelnonj mera meme kambanjon kanj kuuro masu jekania boorongia qero. ¹⁷ Masu qenjenmamjenjawo somata qeroti, kambanj iikanonj koipu embanonj qaa kokaenj jero moro: "Oo Reizel, toroko mende moba. Gii mono kambanj kokaamba kaanagadeenj mera ejaga monj mombo mewaga."

¹⁸ Kaenj jero mera menj komumambaaonj ama tomoya menj kuuro enj qata iikawaaonj Benoni qaro. (Benoni = siimbobolona merana) Kaenj qaroto, manjononj qata Benjamin qaro. (Benjamin = Simbawonj merana)

¹⁹ Reizelnonj kaenj komuro Efrata kana goraayanonj Betlehem kanonj ronj konji. ²⁰ Ronj konji Jeikobnonj toonj jamo monj menj Reizelwaa qasirinonj kuuro. Reizelwaanonj toonj jamo ii kambanj kokaamba kaanagadeenj toroqen nanja.

²¹ Kaenj kolooro Israelonj gomanj ii mesaonj toroqen kema laligonj Eder miri † korigaa teegenj keuma opo sel kuunja iikanonj mororonjonj kuuro. Kianj. ²² Jeikobwaa sumanjuruta yonjononj balonj iikanonj rama laligonj mutu meria Ruuben iinonj manjaa embia sewanja mende memeta Bilha iwaanonj kema motoonj eri manja Israelonj iikawaa buzuya moro. ††

Jeikobwaa merauruta

1 Hist 2.1-2

²³ Jeikobwaa merauruta 12 ii kokaenj: Leawaa merauruta Ruuben ii Jeikobwaa meria mutuya. Iwaa gematanonj Simeon, Liwai, Juuda, Aiskar ano Sebulun. ²⁴ Reizelwaa merawoita qagara Joosof ano Benjamin. ²⁵ Bilha Reizelwaa welenj embawaa merawoita ii Dan ano Naftali. ²⁶ Zilpa Leawaa welenj embawaa merawoita ii Gad ano Aser. Jeikobwaa merauruta kaanja ii Mesopotemia (Padan Aram) balononj koloogi. Kianj.

Aisaknonj komuro.

²⁷ ‡ Jeikobnonj kema laligonj Kariat Arba (qata monj Hebron) kawaa kosianonj Mamre gomanonj manja Aisakwaanonj keuro. Asia Aabraham ano manja Aisak yorononj wala balonj iikanonj waba koloonj laligori. ²⁸ Manja Aisakwaa laaligo kambanja ii yambu 180 kolooro komuro. ²⁹ Eja wana kolooro yambuyanonj momogoro goronj qenj komunj ambosakonjuruta yonjononj toroqero. Merawoita Iisoo (Eesau) ano Jeikob yorononj qamoya ii ronj koni. Kianj.

Iisoowaa gbiliuruta

1 Hist 1.34-37

36 Iisoo qata monj Edom iwaa gbiliuruta yonjoo qa arengia ii kokaenj: ² †† Iisoononj Keinan emba karonj onjonoti, iyonjoo qagia ii kokaenj: Ada ii Hit eja Elon iwaa borataga, Oholibama ii Hiwi eja Zibeombaa meria Ana iwaa borataga. ³ †† Basemat ii Ismaelwaa borata Nebaiotwaa naanja.

⁴ Adanonj Iisoowaa meria Elifaz mero Basematnonj iwaa meria Reuel mero. ⁵ Oholibamanonj Jeus, Jalam ano Kora onjono. Iisoowaa merauruta kaenj ii Keinan balononj koloogi.

⁶ Jeikob ano Iisoo yoroononj miriwaa oro tuunja tuunja mamaga egitiwaaonj balonj wabaga laligori, iikanonj mende sokono. Esuhinaganonj somata totonj kolooro motoonj rama laligowombaaonj amamaagi. (6) Kawaaonj Iisoononj embauruta, meraborauruta ano kanagesouruta kuuya iwaa mirinonj laligogiti, ii unjuano. Ii unjuama lama bulmakao tuunja tuunja, donji kameluruta ano esuhina iwoiya kuuya Keinan balononj laligonj mokoloroti, ii menj koga Jeikob mesaonj balonj monjonj keno. ⁸ Iisoo qata monj Edom iinonj kaenj ama Seir balonj baanjayawo kanonj kema laligogi.

⁹ Iisoononj Seir balonj baanjayawo kanonj laligonj Edom kanageso yonjoo bemunjalegia kolooro, iwaa gbiliuruta yonjoo qa arengia ii kokaenj:

¹⁰ Iisoowaa merauruta yonjoo qagia ii kokaenj:

Embia Ada iwaa meria qata Elifaz. Embia Basemat iwaa meria qata Reuel.

¹¹ Elifazwaa merauruta 5 ii

Teman, Omar, Zefo, Gatam ano Kenaz.

¹² Iisoowaa meria Elifaz iwaa embia sewanja mende memeta qata Timna iinonj Elifazwaa meria Amalek mero. Iisoowaa embia Ada iwaa esa ejauruta ii kianj.

¹³ Reuelwaa merauruta 4 ii

Nahat, Zera, Sama ano Miza. Iisoowaa embia Basematwaa esauruta eja ii kianj.

¹⁴ Iisoowaa embia Oholibama iinonj Iisoowaa merauruta

karonj onjonoti, ii qagia Jeus, Jalamano Kora qagi. Oholibama ii Zibeombaa meria Ana iwaa borata kolooro.

¹⁵ Iisoowaa gbiliuruta tuunja tuunja yonjoo eja ponjia ii kokaenj: Iisoowaa meria mutuya Elifaz iwaa merauruta

eja ponj koloogiti, ii qagia Teman, Omar, Zefo, Kenaz, ¹⁶ Kora, Gatam ano Amalek. Elifazwaa gbiliuruta eja ponj Edom balononj koloogiti, ii kianj. Ii Iisoowaa embia Ada iwaa esaurutaga koloogi.

¹⁷ Iisoowaa meria Reuel iwaa merauruta eja ponj koloogiti,

ii qagia kokaenj: Nahat, Zera, Sama ano Miza. Reuelwaa gbiliuruta eja ponj Edom balononj koloogiti, ii

† Eder: = lama tuumbaa jaagalenj meme miri koriga †† 35.22 Jen 49.4 ‡ 35.27 Jen 13.18

†† 36.2 Jen 26.34 †† 36.3 Jen 28.9

kianj. Ii Iisoowaa embia Basemat iwaa esaurutaga koloogi.

¹⁸ Iisoowaa embia Oholibama iwaa merauruta eja ponj koloogiti,

ii qagia kokaenj: Jeus, Jalamano Kora. Eja ponj ii Iisoowaa embia Oholibama, Anawaa borata iwaa merauruta koloogi.

¹⁹ Iisoo (Esau) qata monj Edom iwaa merauruta kianj ano yonjoo kanagesourugia ano eja ponjgia ii kianj.

Seir kanagesowaa qa arenja

¹ Hist 1.38-42

²⁰ Hoor kanagesowaa eja Seir iwaa merauruta wala Edom balononj laligogiti, iyonjoo qagia ii kokaenj: Lotan, Sobal, Zibeon, Ana, ²¹ Dison, Ezer ano Disan. Seirwaa merauruta ii wala Edom balononj Hoor kanageso yonjoo eja ponjgiaga laligogi Iisoononj kanagenj karo.

²² Lotambaa merawoita woi ii qagara

Hori ano Heman. Lotambaa naanja qata Timna.

²³ Sobalwaa merauruta qagia ii kokaenj:

Alwan, Manahat, Ebal, Sefo ano Onam.

²⁴ Zibeon iwaa merawoita woi qagara Aiya ano Ana. Anawaa sunduya ii kokaenj: Iinonj manja Zibeombaa donggia balonj qararankonjononj galenj koma onjono nene monggama negi iikanonj apu jaaya jaaya geriawo mokolooro.

²⁵ Anawaa meraborawoita woi ii

meria Dison ano borata Oholibama.

²⁶ Disombaa merauruta qagia ii kokaenj:

Hemdan, Esban, Itran ano Keran.

²⁷ Ezerwaa merauruta qagia ii kokaenj:

Bilhan, Zaawan ano Akan.

²⁸ Disambaa merawoita woi ii qagara

Uuz ano Aran.

²⁹ Hoor kanagesoya kanagesoya yonjoo eja ponjurgia yonjoo qagia ii

Lotan, Sobal, Zibeon, Ana, ³⁰ Dison, Ezer ano Diisan.

Hoor kanagesoya kanagesoya yonjoo eja ponjurgia ii arenjgiaa so Seir balononj kaenj laligogi. Kianj.

Edom yonjoononj kinj ponj arenj

¹ Hist 1.43-54

³¹ Israel kanageso yonjoononj kinj ponj monj mende galenj koma onjono walawala kambanjanonj kinj ponj kokaenjanonj Edom balonj kanonj galenj koma onjoma laligogi: ³² Beorwaa meria Bela iinonj Edom yonjoo kinj ponjgia kolooro. Iwaa sitiaa qata Dinhaba.

³³ Belanonj komuro Bozra gomambaa eja qata Jobab, Zerawaa meria iinonj Belawaa dunjanonj kinj koloonj laligoro. ³⁴ Jobabnonj komuro Teman balombaa eja qata Husam iinonj dunjanonj kinj koloonj laligoro. ³⁵ Husam komuro Hadad, Bedadwaa meria iinonj dunjanonj kinj koloonj laligoro. Hadadnonj Moab balononj kema Midian eja yonjowo manja qerj unjnj haamo ano. Iwaa sitiaa qata ii Awit. ³⁶ Hadadnonj komuro Masreka gomambaa eja qata Samla iinonj dunjanonj kinj koloonj laligoro.

³⁷ Samlanonj komuro Saul iinonj kitianonj kinj koloonj laligoro. Iwaanonj gomanj miri Rehobot ii Yufreitis apu gowoyaa kosianonj ero. ³⁸ Saulnonj komuro Baalhanan, Akborwaa meria iinonj Saulwaa kitianonj kinj koloonj laligoro. ³⁹ Akborwaa meria Baalhanan komuro Hadarnonj kitianonj kinj koloonj laligoro. Iwaa sitiaa qata ii Pau. Embiaa qata Mehetabel. Ii Matredwaa borata ano Mezahabwaa esiaga laligoro.

⁴⁰ Iisoowaa gbiliuruta yonjoo eja ponj qa arenjgia ii isigaa so ano gomanj miri balongjaa so kokaenj kolooro:

Timna, Alwa, Jetet, ⁴¹ Oholibama, Ela, Pinon,

⁴² Kenaz, Teman, Mibsar, ⁴³ Magdiel ano Iram. Eja ii Edom kanagesowaa eja ponjurggiaga laligogi qagiaa so gomanj miri balongjaa qagia qagi.

Edom qata monj Iisoo iinonj wala balonj menj rama laligonj Edom kanagesowaa bemunjaleya kolooro. Kianj.

Joosef ano daremunjuruta

37 Aisaknonj Keinan balononj waba koloonj laligoro meria Jeikobnonj iikanonj toroqenj laligoro.

² Jeikobwaa gbiliuruta iyonjoo sundugia kokaenj:

Joosefnonj eja gbaworo yambuya 17 kolooro daremunjuruta, manjaa embawoita sewangara mende memeta Bilha ano Zilpa yoroo merauruta yonjowo lama ano meme (nonin) tuunja tuunja galenj koma onjoma laligogi. Kaenj laligonj daremunjurutanonj sili anggiti, iikawaa sunduya bologa bologa ii manja ijoro moma laligoro.

³ Jeikobnonj eja wana kolooro meria Joosefnonj kolooroti, iikawaajonj manjanonj ii merauruta tosaanja kuuya unjuugunj uutanonj jopagonj munj laligoro. Kambanjanonj maleku koriga iima-ainjanawo boria koriga ii menj Joosef muro. ⁴ Manjanonj ii daremunjuruta kuuya unjuugunj uutanonj jopagonj munj laligoroti, iwaa daremunjurutanonj ii iima kanainj kazi ama munj iwo ala-alawaa qaaya monj mende aminj moma laligogi.

⁵ Gomantiinja monjnonj Joosefnonj gaonj monj iima iikawaa sunduya ii daremunjuruta injijoro mogi. Ii mogi uugianonj waaro kazi mamaga moma munj laligogi.

⁶ Sunduya ii kokaenj jero mogi: "Mobu, nii gaonj monj iijenji, ii kokaenj: ⁷ Anana gawononj laligonj wiit padi boranana somongowombaa tani anjonj. Kaenj aninj noononj wiit padi borana iikanonj waama konja nano onjoononj boranj kanonj mono noononj boranj liligonj sigonj nanjuya."

⁸ Kaenj injijoro moma daremunjurutanonj Joosef kokaenj ijogi: "Gii nonoononj kinj ponjga koloonaga me? Gii onjanonj galenj koma nonomambaaajonj mojanj me?" Joosefnonj gaonja iima kawaa sunduya injijoroti, iikawaajonj yonjoo uugianonj mombo toroqenj waaro kazi somata totoonj moma munj laligogi.

⁹ Kawaa gematanonj gaonj monj mombo iima iikawaa sunduya daremunjuruta kokaenj injijoro mogi: "Niinonj gaonj monj iibe iikanonj weenj, koinj ano sengelao 11 kanonj noononj usugogi."

¹⁰ Sunduya ii manja ano daremunjuruta injijoro mogi manjanonj temboma kokaenj jenj muro: "Gii gaonj tania

kaanja ii nomaembaajon iijanja? Nii, nemunga ano daremunuruga nono mono nomaenanon goonon kan jaasewanjanon simin kuma namonon usugowonaga?"¹¹ † Kaen kolooro daremunurutanon uugianon motogoto moma mun laligogito, manjanon qaa ii uu konojanon ano ero romonjon laligoro. Kian.

Joosef sewanja menj wama Iijipt balonon kenggi.

¹² Kamban monjon Joosefwaa daremunuruta yononon mangiaanon lama tuunuruta galen koma onombombaajon Sekem goman kosianon kema laligogi. ¹³ Iikanon laligogi Israeldon Joosef kokaen ijoro: "Merana, goo daremunuruganon Sekem kosianon lama tuunana galen koma onoma laligojuti, ii mojan. Saanon koi kana wasin gombe yonoonon kemba." Kaen ijoro "Saanon kemaña," jero.

¹⁴ Jero kokaen ijoro: "Gii mono kema daremunuruga ano lama tuunana injiima nomaen laligojuti, iikawaa qaa sunduya ii menj eleema kan jena momaña." Kaen jero moro Hebron dondoonanonga wasin muro kema kema Sekem balonon keuro.

¹⁵ Sekem balonon keuma balon korianon kana mongama lan kema laligoro eja monjon mokolon iima kokaen qisin muro: "Gii naa iwoiga mongama laligojan?"

¹⁶ Qisin muro kokaen meleeno: "Nii daremunuruna yonoonon monjanjen. Yononon dakanon liligon lamaurugia galen koma ononjuti, ii saanon jena momaña."

¹⁷ Kaen meleeno kokaen jero: "Yononon mono goman koi mesaon kenggi. Dotan gomanon kembombaajon jegi mobe." Kaen jero moma daremunuruta yonoo kanagianon onotaan kema Dotan goman kosianon kema mokolon onono.

¹⁸ Mokolon onoma kosogianon mende keuroto, sigensigen endu karo daremunanon ii iima ajoroon Joosef qewombaajon anjonan anggi. ¹⁹ Anjonan ama iyangiodeen kokaen amin mogi: "Tibu, gaon ii-ii eja iikanon mono endu kaja. ²⁰ Ayo, mono kagi kema qenin komuro qamoya apu ronja monjon gilini kemero kokaen jewonja: 'Oro kawalianon mono ii qero komuro.' Gaonaa honanon nomaen koloowaati, ii mono iikawaa gematanon iibonja."

²¹ Kaen amin mogi Ruubenon ii moma Joosef borogianonga metogon laaligoya somongomambaajon moma kokaen jero: "Ii mono mende qenin komuwaa." ²² Toroqen kokaen jero mogi: "Saya mono mende maabu. Balon qararakonkonjonon apu ron koi nanji, ii saanon iikanon giligi kemewaato, borogianon mono iwaa selianon mende oosirin qewu." Ruubenon Joosef borogianonga metogon anjon koma wama manjanon eleema kembojon moma qaa kaen jero.

²³ Kaen jero moma nanji Joosefnon daremunuruta yonoonon kouro. Kouro malekuya koriga iima-ainainawo boria koriga mouma karoti, ii lan horon menjurenjanji. ²⁴ Ii menjurama kogia qelanjin menj kema apu

ronjon giligi kemero. Apu ron ii apuya qaa gbamenjaga nano.

²⁵ Kaen ama nene newombaajon kamaan ragi. Kamaan rama jaagia uugi keno Ismael kanagesowaa komahooro eja tosanon Gilead goman mesaon kamelgia donon donon kuun onoma awanjo kagi injigi. Yononon kamel qagianon dajen rombo, sele morimoriwaa kelega ano marasin gere tokoya qata mor bala ii anggi bosima Iijipt kantrinon kembombaajon kagi.

²⁶ Kaen injiima Juudanon daremunuruta kokaen inji-joro: "Anana konana qenin komuro sayaa qaaya kolatin asangwonjati een, iikanon mono nomaen ilaon nononaga? ²⁷ Iinon ananaa konana kolon ananaa sakitinana koloojiwaajon mono boronananon selianon mende oosirin qewonjato, saanon kagi kema Ismael eja yononon ii sewanja mewutiwaajon onombonja." Kaen inji-joro daremunurutanon ii moma uumotoonjo ama wambelaagi.

²⁸ † Kaen anggi Midian balombaa Ismael kanagesowaa komahooro eja yononon kan kouma unjuuguwombaajon anggi. Kaen anggi kogia Joosef ii apu ronjon horogi kouro silwa kota 20:non sewanja mewutiwaajon ononji. Ononji Ismael eja yononon ii sewanja menj wama Iijipt kantrinon kenggi.

²⁹ Kengi Ruubenon mongenga eleema apu ronjon karo Joosef iikanon mombo mende nano iima wosoya junu wosobiria qendeema malekuya menjurano.

³⁰ Malekuya menjurama kouruta yonoonon eleema kan kokaen inji-joro: "Mera gbaworonon mono daengen alin sooja? Yei, mangaa siita! Iikawaa qaaya ananaa qananon uro mono nomaen ambenaga?"

³¹ Kaen inji-joro meme (nonin) ejia mon menj qegi komuro Joosefwaanon maleku menj meme iikawaa sayanon qendunjon menj boligi. ³² Menj bolin malekuya koriga iima-ainainawo boria koriga ii menj mirinon kema manja qendeema kokaen ijogi: "Nono koi mokolonon. Ii meraga Joosefwaanonga me qaago, ii saanon iima gosiwa."

³³ Kaen jegi iima gosin kokaen jero: "Koi ii meranaanon malekuga. Oro kawalia monjon mono japalelen qero komuro gogoro. Onanon, Joosef ii kito-mitoro borombooron kolooro." ³⁴ Kaen jen amburere ama wosobiria qendeema malekuya menjurama selia namonon menj bolin meriaaon kamban koriga jinjen qama saama laligoro. ³⁵ Kaen laligoro meraborauruta kuuya yononon kan ulunkolen menj mubombaajon anggito, iinon ii qetama togon uukondungadeen moma kokaen jero: "Qaago! Niinon mono jinjen qama saama laligon komun koomu gomanon meranaanon kememaña." Kaen jen Joosefwaaon saama laligoro.

³⁶ Kaen laligoro kamban kanon Midian balombaa komahooro eja yononon Joosef wama Iijipt kantrinon keuma sewanja mewutiwaajon anggi Faarao kimbaa jawina mon qata Potifar, kimbaa laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galenjiaga laligoroti, iinon ii sewanja mero welenqegeya omaya kolooro. Kian.

† 37.11 Apo 7.9

†† 37.28 Apo 7.9

Juuda ano Taamar

38 Kamban kanon Juudanon daremunuruta onjomesaon yagomanan Adulam gomanon kemej eja mon qata Hira iwo rama laligoro. ² Kanon laligon Juudanon Keinan eja mon qata Sua iwaa borata iima embiaga mero motoonj eri. ³ Motoonj eri embianon koro ama mera menj qata Er qaro. ⁴ Kaenj qama mombo koro ama mera menj menj qata Oonan qaro. ⁵ Kawaa baatanon mombo toroqenj mera menj menj iwaa qata Sela qaro. Mera ii Kezib gomanon laligon kanonj mero.

⁶ Kaenj laligogi Juudanon meria mutuya Er iwaajon emba mon qata Taamar muro embiaga kolooro. ⁷ Embiaga kolooroto, Juudawaa meria mutuya Er iinon Pombaa jaanon kilega meme koloonj laligoroti, iikawaajon Pononj jenj tegonj muro komuro. ⁸ Komuro Juudanon meria Oonambaajonj kokaenj jero: "Gii saanonj dagaanonj malo menj qambota koloojanjiwaa kana qaaya otaanj iwo enj dagaajonj gbili mekoloowa."

⁹ Kaenj jeroto, Oonanonj gbili ii iwaa bunja mende koloowaati, kaenj moma sili kokaenj ama laligoro: Dataajonj gbili mekoloowabotiwaajonj iwaa emba maloyawo enj laligoriti, kamban iikanonj kamban so mera mekomekoloowaa sele apuya ii eenj namononj maama laligoro. ¹⁰ Sili kaanj ama laligoroti, ii Pombaa jaanonj killegamonj kolooro. Kawaajonj Pononj ii kaanagadeenj jenj tegonj muro komuro. ¹¹ Komuro Juudanonj enaroya Taamar kokaenj ijoro: "Gii mono mangaa miri gomanonj eleema kema maloya laaligo laligona merana Selanonj somariinj somata koloongo gii gombaa." Keeta kokaenj romonjonj kaenj ijoro: Selawaa dawoita komuri iinonj iikawaa so laligonj kaanagadeenj komuwabo. Kaenj romonjonj Taamar ijoro manjaa gomanonj eleema kema kanonj rama laligoro.

¹² Kanonj rama laligoro kambanj koriga tegoro Suawaa borata, Juudawaa embia iinonj komuro. Komuro jinjenj qama saama laligoro tegoro Juudanonj gomanj balonj qata Timna kanonj eja tosanonj iyanjaa lamauruta yonoo jugia motogiti, ii injiimambaajonj uro. Adulam gomambaa eja alia Hira iwo motoonj iikanonj uri. ¹³ Uri Taamar buzu qaa kokaenj jegi moro: "Moba, goo eja enaroganonj mono lamauruta yonoo jugia motomambaajonj ama Timna gomanj balononj kenja."

¹⁴ Kaenj jegi moro. Juudawaa meria Selanonj mono somariinj somata kolooro kilenj ii embia koloowaatiwaajonj mende muro. Kawaajonj Taamarnonj malo laligomambaa malekuya qetegonj wanj kawosesenonj wanj jaaya esuunj turunj aoro. Kaenj ama Timna kekembaa kananonj kema taonj qata Enaim kanonj keuma kiropo nagu kosianonj raro.

¹⁵ Raro Juudanonj kanj iima jaasewanja esuurotiwaajonj ii mende iima kotonj ii kana somata embaga kaenj romonjgoro. ¹⁶ Enaroyaga raroti, ii mende moma korotowaajonj ama kana goraayanonj iwaanonj kema kokaenj ijoro: "Saanonj kana niinonj giwo ewota."

Kaenj ijoro moma kokaenj qisiro: "Niwo ewagatiwaa tawaya mono naa iwoiga nomba?"

¹⁷ Kaenj qisiro kokaenj ijoro: "Nii neenaa tuunjonja meme meria gbaworoya monj ambe goononj kawaa." Kaenj ijoro kokaenj qisiro:

"Ti wala mende kanj kouro qaagaa honja koloowaatiwaa iwoi monj ii nomba me qaago?"

¹⁸ Kaenj qisiro kokaenj jero: "Noo qaanaa honja koloowaatiwaa iwoi monj ii mono naa iwoiga gombenaga?"

Kaenj jero kokaenj meleeno: "Munjenj aasoganonj qaga mokotaanjenj, ii ano iikawaa kasa wota ano gbaruga boroganonj menj nanjanj, mono ii nomba." Kaenj meleeno iwoi ii munj iwo ero koro ano. ¹⁹ Iwo enj waama mirianonj kema wanj kawoseseja luluuma qetegonj malo laligomambaa malekuya ii mombo mouma laligoro.

²⁰ Kaenj laligoro Juudanonj kamban monjonj Adulam gomambaa eja alia Hira wasinj kokaenj ijoro: "Gii mono meme (noninj) meria gbaworoya menj kema emba ii muna noo qaanaa honja koloowaatiwaa iwoi ii meleema gono menj kawa." Gawonj kaenj mewaatiwaajonj Hira wasiro kenoto, Hiranonj emba ii mende mokolooro. ²¹ Mende mokoloonj Enaim eja tosaanja kokaenj qisij onjoma jero: "Siimolonj jigowaa kana somata embanonj Enaim kokaamba kana goraayanonj raroti, ii dakanonj?"

Kaenj jero kokaenj meleema ijogi: "Emba kaanja monj ii kokanonj mende laligoro."

²² Kaenj jegi Hiranonj eenj eleema Juudawaanonj kanj ijoro: "Niinonj kema emba ii mende iibe. Gomanj iikawaa toya yonononj kaanagadeenj qaa kokaenj jegi mobe: "Siimolonj jigowaa kana somata embia monj ii kokanonj mende laligoro."

²³ Kaenj ijoro Juudanonj kokaenj jero: "Oo alana, mesaowa! Iinonj iwoi ii saanonj menj laligowaa. Iwoi monj amboraga, mono jomoma noronji gamunonj turunj norombabo. Niinonj meme meria gbaworoya koi ii saanonj ambe kenoto, giinonj emba ii mende mokoloona."

²⁴ Kaenj jero koinj karoombaa so tegoro tosanonj Juuda buzu qaa kokaenj ijogi moro: "Goo enaroga Taamarnonj mono serowilinj ama koro ama laligoja."

Kaenj ijogi Juudanonj ii moma Mooseswaa kana qaawaa so jenjkooto kokaenj ano: "Ti mono wama ororaanj gerenonj giligi kemej jewaa."

²⁵ Ii wama ororaanj kenji enaroyanonj Juudawaajonj qaa kokaenj ano keno: "Oo enarona, iwoi kokawaa toyanonj mono nono koro ama laligojenj. Kawaajonj munjenj aaso koi, iikawaa kasa wota ano gbaru koi mono iima gosinj toya mokoloowa."

²⁶ Qaa kaenj ano keno moma anjaa iwoiya ii iima gosinj kokaenj jero: "Iinonj qaa ii onja jeja. Niinonj ii merana Selawaa embia koloowaatiwaajonj mende mube. Kawaajonj iinonj mono nii nuugunj emba dindinja koloonj qaa ii jeja." Kaenj jenj emba iikawo mombo mende ero.

²⁷ Kanagenj merabora memambaa kambanjonj kanj kuuro mera gesoyaa uutanonj sunesune eja meria woi rari. ²⁸ Rari mera memambaajonj ano monjonj boria

suluro kamaaro. Kamaaro koipu embanonj ii iima moma kasa oso popolanj menj borianonj somonjonj kokaenj jero: "Iinonj wala asugija."

²⁹ Kaenj jeroto, mera kanonj boria mombo hororo uro alianonj wala asugiro. Iinonj asugiro koipu embanonj kokaenj jero: "Oo mono iikaanja ama kanaga menjjura ma asugijan." Kaenj jero qata Perez qagi. (Perez = Kania menjjuranja.)³⁰ Kawaa gematanonj aliaa borianonj beweso kasa oso popolanj eroti, iinonj asugiro qata Zera qagi. (Zera = oso popolanj) Kianj.

Joosef ano Potifarwaa embia

39 Kambanj batuya kanonj Ismael kanagesowaa komahooro eja yonononj Joosef wama Iijipt kantrinonj keuma sewanja mewutiwaajonj anjgi. Anjgi Iijipt eja monj qata Potifar, Faarao kimbaa jawina monj ano laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galenjiaga lalig- oroti, iinonj ii sewanja mero welenjgeqeya omaya kolooro.

² Kaenj ama laligoro Ponjonj Joosefwo nano iwoi ku- uya ama menj laligoroti, iikanonj toomorianj mokolooro. Iinonj toya Iijipt eja iwaa mirinonj laligoro. ³ Kaenj lalig- oro Ponjonj Joosefwo nama kondoonj muro iwoi kuuya borianonj menj laligoroti, iikanonj toomorianj kolooro. Kaenj kolooro toyanonj ii iiro. ⁴ Toyanonj ii iiro awaa sokono iwaa jaanonj iima-ainj mokolooro ijoro anjaa laaligoyaa galenja kolooro. Potifarnonj Joosef ku- uñ muro miriaa iwoi kuuya galenj kono esuhina bunyaya kuuya iwaa borononj ano kalanj koma laligoro. ⁵ Miriaa iwoiya ano esuhina bunyaya ii kuuya Joosefnonj galenj kombaatiwaajonj borianonj ano laligoroti, Ponjonj kambanj iikanonjadeenj kanainj Iijipt eja iwaanonj miri iwoiya ii Joosefwaajonj ama kotuegonj laligoro. Potifarwaa mirianonj ano gawonjanonj ila- woilaya kuuya eroti, ii kotumotue qaganonj ero. ⁶ Kaenj ero Potifarnonj ilawoila enj muroti, ii kuuya Joose- fwaaborianonj andaboronj nama anjo ii me woi iikawaa majakakaya monj mende moro. Iinonj nene nemam- baajonj kaangadeenj motoqoto mende moma si- iseweweya qaa laligoro. Joosefwaaborianonj selia onjonbonjonj somariiro kaitanianonj iima-ainjainj koma laligoro.

⁷ Kaenj laligoro kambanj tosia tegoro Potifarwaa em- bianonj Joosef iima iimanaanja moma kokaenj ijoro: "Gii mono kana niwo ewo."

⁸ Kaenj ijoroto, iinonj ii togonj toyaa embia kokaenj ijoro: "Qaago! Moba, tona anjo mirianonj ilawoila ejiwaa majakakaya mende momakejato, esuhina bunyaya ku- uya ii mono niinonj galenj koma laligomambaajonj noo borononj andabororota eja.

⁹ Kaenj ero miri kokawaa uutanonj ii ano nii noroo ku- usunaranonj mono ororonj eja. Giinonj iwaa embia koloojanjwaajonj gii anjonj koma nonoto, iwoi tosia monj ii noojonj mende anjonj kono. Kawaaajonj nii no- maembaajonj ama nanamemenj bologa totoonj kaanja ii ama iikanonj Anutu qotogonj singisonjgo ambenaga? Awawi totoonj"¹⁰ Kaenj ijoro moma qaa kaanja ii weem- boriaa so Joosef ijonj laligoroto, iinonj kilenj ii qotogonj

kema iwaa dunj eenonj kema iwo ewotiwaajonj mende wambelaaro. Kaenj iwo motoonj laligowotiwaajonj kaangadeenj togoro.

¹¹ Kaenj togonj laligoro weemboria monjonj miriwaa welenjgeqeuruta yonoononga monjonj miri uutanonj mende laligoro Joosefnonj gawonja jejeta memambaa- jonj miri uutanonj uro. ¹² Uro emba iikanonj Joosefwaaborianonj qelanjinj menj kokaenj ijoro: "Gii mono kana niwo ewo." Kaenj ijoroto, Joosefnonj malekuya ii iwaa borianonj mesaonj oloñ koma qiqigonj kema sombenonj seleengenj kamaaro. ¹³ Malekuya iwaa bori- anonj mesaonj oloñ koma sombenonj kamaaroti, emba iikanonj ii iiro.

¹⁴ Ii iima miriwaa welenjgeqeuruta onjono kagi ii kokaenj injjoro: "Mobu, lonanonj Hibruu eja ii wama mirinanonj karoti, iinonj mono gonggiso gonggegee ama nonoma laligoja. Iinonj niwo ewojonj noononj kou- jato, niinonj qama gigilaajenj. ¹⁵ Qama gigilaawe moma malekuya noo wosonanonj mesaonj oloñ koma qiqigonj kema seleengenj kemeja."

¹⁶ Kaenj injjionj Joosefwaanonj maleku kosianonj ano ero Joosefwaaborianonj eleema kawaatiwaajonj mam- boma raro karo. ¹⁷ Karo sundu ii kaangadeenj ijoro: "Hibruu welenjgeqe eja ii wana ananaa mirinonj karoti, iinonj mono niwo gonjaangole amambaajonj noononj koujaa. ¹⁸ Koujaato, niinonj qa gigilaawe malekuya noo wosonanonj mesaonj oloñ koma qiqigonj kema se- leengenj kemejaa."

¹⁹ Kaenj ijoro Joosefwaaborianonj toya ii embianonj sundu kaenj jero moro kokaenj ijoro: "Goo welenjgeqeganonj mono kaenj ama nonja." Kaenj ijoro irinja soono uuta gere jero. ²⁰ Uuta gere jero menj kotooro Joosef menj Faarao kimbaa kapuare mirinonj eja galenj koma onjoma lali- gogiti, mono kapuare miri iikanonj oonggi kemenj enj laligoro. ²¹ Joosefnonj kapuare miri iikanonj laligoroto, Ponjonj Joosefwo nama kotuegonj kiankoomu munj laligoro kapuare miriwaa galenj wanjonj ii iima iwaa- jonj iima-ainjainj moro. ²² Iima-ainjainj morotiwaajonj eja kuuya kapuare mirinonj ragiti, ii Joosefnonj galenj koma onjombaatiwaajonj iwaa borononj onjono. Iwoi kuuya kanonj ama menj laligogiti, ii Joosefnonj menj kotonj onjnotiwaa so otaanj ama menj laligogi.

²³ Ponjonj Joosefwo nama kotuegonj munj kondooro iwoi kuuya ama menj laligoroti, ii toomorianj koma asug- inj ero. Kawaaajonj kapuare miriwaa galenj wanjonj Joosef iwoi kuuya nomaenj galenj koma menj kotonj onj- ma laligoroti, iikawaa majakakaya monj mende totoonj moma laligoro. Kianj.

Joosefnonj eja woi yoroo gaongaraa kania jero.

40 Kambanj tosia tegoro Iijiptwaa kinj ponjaa wain apu qambiwaaborianonj galenja ano bered onjoombaa galenja yorononj somatagara Iijiptwaa kinja qotogonj kana songgiri. ² Kaenj ani Faarao kinjonj jawina woi, wain oo qambiwaaborianonj galenja wanja ano bered onjoom- baaborianonj galenja wanja iyorojonj irinja soono. ³ Irija soono menj kotooro uruama kimbaa laaligoyaa sikiriti yonoo

† 39.2 Apo 7.9

†† 39.21 Apo 7.9

kawali galengjaa kapuare mirinon iwaa borianon oroonji kemeri. Joosefnon kapuare miri iikanonadeen laligoro. ⁴ Sikiriti yonoo kawali galenggianon Joosef jen koton muro ii welen qen oroma laligoro. Kaen laligoro kamba tosaanja toroqen kapuare mirinon en waama laligogi.

⁵ Kaen en waama laligogi Iijipt kimbaa wain apu qambiwa galena ano bered oonjoombaa galena yoronon gomantiina motoongoo iikanonadeen gaongara iyanja iyanja iiri. Gaongaraa kania ii anja anja. ⁶ Ii iiri Joosefnon umugawodeen yoroonon uma iriuro uukamakamaa ama bosoleen rari.

⁷ Kaen rari Faarao kimbaa jawinwoita yoronon Joosefwa somatayaa kapuare mirinon iwo motoon rariti, ii kokaen qisin orono: "Oro kete nomaembaajon jaasewangara wosobiri jaajaa uun rajao?"

⁸ Qisin orono kokaen meleema ijori: "Noro gaonara anja anja iijotato, iikawaa kanagara ii moronon jero moboraga?" Kaen ijori Joosefnon kokaen jero: "Anutunon mono gaon kanagia jejetaa Toya koloojato, saanon kilen gaongara nijori momanja."

⁹ Kaen jero wain apu qambiwa galen wananon gaonja iiroti, iikawaa sunduya ii Joosef kokaen qero moro: "Nii gaonaa uutanon wain apu gere mon ii noo wosonanon nano iijen. ¹⁰ Wain apu gerewaa boria karonon nanji kanain sota juma kouma kuuji, kamba iikanonadeen juraya kouma tuno kanjena kanjena asugin momogogi honaa kota osajuya. ¹¹ Osaagi nii Faarao kimbaa qambia borononon menj nama honaa kota menj mejejaawe apuya Faarao kimbaa qambinon kemero kimbaa borianon anjena."

¹² Kaen qero moma Joosefnon kokaen ijoro: "Gaongaa kania ii kokaen: Gere boria karonon ii mono weemboria karoombaa sareya kolooja. ¹³ Weemboria karonon tegoro Faarao kinonon goo wanga metaama isama goma mombo gawonganon goombaa. Gii wala iwaanon wain apu qambiwa galengaga laligon qambi Faarao kimbaa borianon ama laligonati, iikawaa so mono mombo ama laligowaga."

¹⁴ Kaen laligowagato, siiseweweya qaa laligowagati, kamba iikanonon mono nii romononon kiankoomu noma sunduna Faarao kin ijona moba. Kaen ama ilaan nona kapuare miri koi mesaon kamaabenaga. ¹⁵ Moba, nii Hibruu kanagesowaa balononga esunmumu qaganon yongoro nuangi kan kokaamba kaangadeen iwoi bologa mon kapuare miri koikawaa dutanon noongitiwaa so ii mende ambe."

¹⁶ Joosefnon kaen jero moro bered oonjoombaa galen wananon aliaa gaonaa kania awaa jen asariroti, ii iima kokaen jero moro: "Niinon kaangadeen gaon iibe iikanon bered konde karonon noo wananon qindiin kaja. ¹⁷ Niinon kawe konde qaganon eu raji, iikanon bered iwoi naangiwawo kania kania Faarao kimbaajon ejato, koonja koonja yononon kouma konde qindiin kajanati, iikanonadeen ii nedaborojuya."

¹⁸ Kaen jero moma Joosefnon kokaen meleema ijoro: "Gaongaa kania ii kokaen: Konde karonon ii weemboria karoombaa sareyaga. ¹⁹ Weemboria karonon tegoro

Faarao kinonon jen koto wasanon guun qetoon goma wanga ano qamoga metaama gere talonawonon mondongi koonja koonja yononon kouma busuga nedaborowuya."

²⁰ Kaen meleema jero weemboria karonon tegoro Faarao kimbaa kolokoloo kambaanon kan kuuro jawinjuruta kuuya ii nene lomban onon onoono. Ii onon onooma wain apu qambiwa galen wanga ano bered oonjoombaa galen wanga yoroo wanga ii jawinjuruta yonoo jaanon metaano. ²¹ Wain apu qambiwa galenonon wala gawonja menj laligoroti, ii toroqen mewaatiwaajon kuun muro mombo toroqen qambi ii Faarao kimbaa borianon ama laligoro.

²² Kaen laligoroto, kinonon bered oonjoombaa galen wanga qaaya jen tegoro Joosefnon gaongaraa kania jero moritiwaa so ii wasanon uun qetoon wanga ano qamoya ii metaama mondongi nano. ²³ Iikawaa gematanon wain apu qambiwa galen wanga inon Joosef mende romononon muroto, ii duduun qemasolongen laligoro. Kian.

Kinonon gaon iiro Joosefnon kanagara jen asariro.

41 Yambu woi tegoro Faarao kinonon gaon mon kokaen iiro: Iinon Nail apu gowoyaa goraayanon nano ² bulmakao donja 7 awaa soroya kele busugiawo ii apu gowoya iikanonon kouma bowololoo batugianon nama temban kegban negi. ³ Iyonoo gemagianon bulmakao tosaanja 7 sii gbaranggiagadeen kaitanigia kaapirona ii apu gowoya iikanonon kouma bulmakao mutuya iyonoo kosogianon kema apu gowoyaa goraayanon nanji. ⁴ Bulmakao kaapirona sii gbaranggiagadeen iyononon bulmakao donja awaa soroya kele busugiawo 7 ii gogon ononon. Faarao kinonon gaon ii iima iikanondeen uuta tooro moma waaro. ⁵ Waama gaonjaajon mombo moma kemer kema en gaon mon kokaen iiro: Wiit dumun kota gowoya motoongowaa batuyanon honja kota somasomata kangenggiawo 7 awaa totoon ii tongbama giliro kamaan nanji.

⁶ Iyonoo gemagianon honja kangenggiawo 7 ii mombo tongbama giliro kamaan nanji balon qararankononon haamo gerianon ononon soolin gipeya (auta) koloogi. ⁷ Honja boloboolo kangenggiawo yononon honja kangenggiawo kogia somasomata kuukuuya ii gogon ononon. Faarao kinonon iikanondeen uuta tooro moma poran ama waama moro honja qaagoto, ii gaonga kolooro. ⁸ † Goman asariro Faarao kinonon gaonjaajon motoqoto moma Iijipt kantriwaa tiriqoononon ano momakoto eja kuuya horon ononon iwaa jaasewanonon kougi. Kougi gaon iirotiwaa sunduya ii jero mogito, kuuya yononon gaonaa kanagara ii Faarao kimbaajon jen asariwombaaajon amamaagi.

⁹ Amamaagi wain apu qambiwa galen wananon nama Faarao kin kokaen ijoro: "Oo kin, nii kana songiweti, iikawaa qaayanon keteda koi uunanon kouro romononon. ¹⁰ Kamba mononon Faarao kinonon jawinwoita noroonon ama irinon soono noma laaligoyaa sikiriti yonoo kawali galengaa kapuare mirinon noono rabe.

Nii ano bered oonjoombaa galen waja ii niwo iyanjaa kapuare mirianonj noroono rari.

¹¹ "Iikanonj rama laligonj norononj gomantiinja motoonjo iikanonjadeen gaonjara anja anja iiri. Gaonaraa kania ii iyanja iyanja. ¹² Gaonara iiri Hibruu eja gbaworo monjonj iikanonj norowo laligoro. Iinonj sikiriti yonoo kawali galenjaa welenqeqeya laligoro noro gaonara ii ijori. Iinonj gaonaraa kanagara ii iyanja iyanja jen asarinj norono. ¹³ Kanagara jero moritiwaa so honja mono tororo kokaenj asugiro: Niinonj gawona wala menj laligoweti, Faarao kinjonj nii gawonj iikanonj mombo noonoto, alana bered oonjoombaa galenjaa qaaya jenj tegoro wasanonj idonj qetoonj waja ano qamoya ii metaama mondongi nano."

¹⁴ Kaen jero Faarao kinjonj moma Joosefnonj jaasewanjonj koubatiwaajonj jenj kotonj tosaanja wasinj onjono kema kapuare miriwaa dutanongja uulanjawo wama kagi. Kagi jero waj juya motogi opoqiisi malekuya utegonj Faarao kimbaa jaasewanjonj kouro.

¹⁵ Kouro Faarao kinjonj Joosef kokaenj ijoro: "Niinonj gaonj monj iibe kuuyanonj iikawaa kania jewombaajonj amamaajuto, monjonj goo kanaga kokaenj nijoro mojenj: 'Monjonj gaonja gijoro moma giinonj iikawaa kania saanonj jenj asarinjkejan.'"

¹⁶ Kaen jero Joosefnonj Faarao kinj kokaenj meleema muro: "Oo Faarao kinj, niinonj qaagoto, Anutunonj mono gaongaa kania jenj asarinj qaa awaa gono uuganonj qeangowaa."

¹⁷ Kaenj meleema muro Faarao kinjonj kokaenj jero: "Nii gaonj iijenj, iikawaa uutanonj neeno Nail apu gowoyaa goraayanonj nanjenj. ¹⁸ Kanonj nambe bulmakao donja 7 awaa soroya busugia omakelegagiawo ii apu gowoya iikanonja kouma bowololo batugianonj nama tembanj kegbanj nejuya. ¹⁹ Iyonoo gemagianonj bulmakao tosaanja 7 sii gbarangiagadeen kaitanigia kaapironja totoonj ii apu gowoya iikanonja koujuya. Niinonj bulmakao bologa totoonj kaanja ii kambanj monjonj Iijipt balonj kuuya kokanonj mende injiibe.

²⁰ Bulmakao sii gbarangiagadeen kaitanigia kaapironja iyonononj bulmakao donja busugia omakelegagiawo 7 wala koujuti, ii gogonj onjonju.

²¹ "Ti gogonj onjonjuto, ii kilenj kaitanigianonj gogonj onjonjutiwaa so utequte mende kolooro injijento, wala kaitanigianonj kaapironja totoonj kouma nanjuyati, iyonononj kaanjiadeen toroqen nanjuya. Nii gaonj kaenj iima uuna tooro poranj ama waajenja. ²² Waama mombo enj gaonj monj kokaenj iijenja: Wiit dumunj kota gowoya motoongowaa batuyanonj honja kota somasomata kangenggiawo 7 awaa totoonj ii tongbama giliro kamaanj nanjuya.

²³ "Iyonoo gemagianonj honja kangenggiawo tosaanja 7 ii unjuta juma kouma tongbama giliro kamaanj nanji namo qararanjonjonjaa haamo gerianonj ii onjoro soolinj melaada ano gipeya (auta) koloojuya. ²⁴ Honja boloboolo gipeya kangenggiawo ii honja kangenggiawo awaa soroya ii gogonj onjonjuya. Niinonj gaonj woi ii iima tiriqoonjonj ejauruna injijento, kuuya yonononj iikawaa kanagara jenj asarinj nombombaa amamaaju."

²⁵ Faarao kinjonj kaen jero Joosefnonj qaa kokaenj ijoro: "Oo Faarao kinj, goononj gaonjwoi iikawaa kanagara ii motoonggo koloojao. Anutunonj iwoi kanagenj amambaajonj moji, iinonj ii Faarao kinj gii gisaanja.

²⁶ Bulmakao donja 7 awaa soroya ii yambu 7:baa sareya koloju. Wiit dumunj kota honja kangenggiawo awaa totonj 7 ii kaanagadeen yambu 7:baa sareyaga. Kanagara ii ororonj ano motoonggo koloojao.

²⁷ "Bulmakao sii gbarangiagadeen kaitanigia kaapironja 7 kanagenj koujuti, ii yambu 7:baa sareyaga koloju. Wiit dumunj kota honja kangenggiawo 7 balonj qararanjonjonjaa haamo gerianonj onjoro soolinj gipeya (auta) kolojuti, ii bodi laaligowaa yambu 7 iikawaa sareyaga koloju. ²⁸ Anutunonj iwoi kanagenj amambaajonj moji, iinonj ii gi gisaama qendeenja.

Faarao kimbaajonj qaa keteda koi kaenj jejenj, ii mono iikawaajonj ama jejenj. ²⁹ Oo kinj, yambu 7:baa so nene morianj somata qatawo asuginj Iijipt balonj kuuya sokoma ewaa.

³⁰ "Ti ewaato, yambu 7 iikawaa gemagianonj bodiwaa yambu 7 koloonj tiwitiwilaa somata kondooro Iijipt kantrinonj boliwaa. Iikanonj asugiro nene morianj wala Iijipt balononj eroti, ii balonj so yonononj duduudaborowuya. ³¹ Bodi ii kotakota totoonj ewatiwaajonj ama gomanj so ejemba yonononj nene moriambaa yambuya 7 wala Iijipt balononj eroti, iikawaa qaaya ii mombo mende romongonj laligowuya. ³² Anutunonj gaonj kania motoonggo ii ambenja woi gono iijanji, ii kania kokaembaajonj: Anutunonj qaa ii mono somongonj jenj kotiinj anota raja. Ii jenj kotiinj anoti, kawaajonj iikanonj mono uulanjawo asugiwaa.

³³ "Kawaajonj Faarao kinj gii saanonj momakooto eja monj qaa tororo gosinjeji, ii mweengonj kuuna Iijipt kantri koi galenj koma laligowaa. ³⁴ Kaanjiadeen kia waja waja kuunj onjona gomanj sokoma galenggiaga laligowu. Yonononj nene moriambaa yambuya 7 iikaanjaa uugianonj nene honggiawo Iijipt balononj asugiwuti, iikawaajonj jero mendeengi bakagia 5 koloogi yonoonongja motoonggo motoonggo menj gawmambaa kowinonj menj kululuunj laligowu.

³⁵ "Yonononj nama mono jenjkooto angi yambu awaa 7 koloowuti, iikaanjaa uugianonj nene honggia korebore menj kululuunj gosin laligowu. Kaenj ama wiit dumunj kota ii Faarao kimbaa kowi miria miria kanonj menj kululuunj laligowu. Ii taonj so gawmambaa kowi miria miria kanonj menj kululuunj galenj koma laligogi kangembaa nenyaga ewaa. ³⁶ Nene kaenj menj kululuunj laligowuti, ii mono gawmambaa kowi miri so galenj kongi mawosusunonj ero kanagenj bodiwaa yambu 7 Iijipt balonj so koloowaati, kambanj iikanonj ii saanonj menj mendeema nenj laligowuya. Kaenj angi kantriwaa kanatuuru nonononj bodi iikawaa kambanjonj neneewaa mende komunj gororongwonja." Kianj.

Faarao kinjonj Joosef Iijiptwaa eja ponja kuuro.

³⁷ Joosefnonj qaa kaen jero Faarao kinj ano jawinjuruta kuuya yonononj arenj iikawaajonj mogi sokono ainja mogi.

³⁸ Kaerj mogi Faarao kinjon jawinjuruta kokaerj inji-joro: "Eja kokawaa uutanonj berj yonoo unyanonj nano laligoji, nono ii kaanja eja monj saanonj mende mokoloowonja."

³⁹ Kaerj inji-joro mogi Joosef kokaerj i-joro: "Anutunonj qaa arej kuuya koi gisaanji, iikawaajonj gii kaanja momakooto eja qaa tororo gosinagati, ii monj mende laligoja. ⁴⁰ † Kawaajonj gii mono naa jinjkaronj mirinaa galenja wana koloonj laligowa. Giinonj noo kanagesouruna kuuya jenj kotonj onona yonononj mono goononj qaa tenj koma qaagaa baatanonj laligowu. Niinonj jinjkaronj dunj raranonj ramakejenj, iikayadeenj romonjonj kawaajonj ama gii guugunj somataga koloonj laligomaña."

⁴¹ Kaerj ijonj toroqenj kokaerj i-joro: "Moba, niinonj gii Iijipt kantri kuuya kokawaa eja ponjgia laligowagati-waajonj kuunj gonjenj." ⁴² †† Kaerj ijonj boro susuyaa jenjenj kanonj aaso munjenj kaanja qata mokotaanljaligoroti, ii qetegonj Joosefwaa boro susuyanonj mouro. Opoqiisi maleku iima-ainjainjawa opo taanjanonj memeta ii mouma munj soronj goulonj memeta monj ii menj Joosefwaa aroyanonj kono kemero.

⁴³ Kaerj ama hoos kare qabo soroya anjaa kareyaa qerewenja ii iwaajonj jenj tegoro iikanonj uro hoosnonj horogij kema kanj laligoro. Kaerj kema laligoro kimbaa sikiriti manjaqeqe eja monjonj wala qele kema goda qerj mubombaajonj kokaerj qaro qagij laligoro: "Geja! Mono kesaambu!" Kaerj ama munj Iijipt kantri kuuyaa eja ponjgia kuunj muro. ⁴⁴ Faarao kinjonj Joosef kokaerj i-joro: "Niinonj Faarao kinj koloojento, Iijipt kantri kuuya kokaamba monjonj monj mono goo jega qotogonj borria me kania mende metaambaa."

⁴⁵ Kaerj ijonj Joosefwaa qata gbilija (Iijipt qaanonj) Zafenat-Panea qaro. Kaerj qama Heliopolis taombaa jigogawonj galenj qata Potifera iwaa borata Asenat ii embiaga koloowaatiwaajonj muro. Kaerj kantriwaa eja ponjgia koloonj Iijipt kantri iimambaajonj kema liligoro. ⁴⁶ Joosefnonj yambuya 30 kolooro kanonj Faarao Iijiptwaa kinja iwaa jinjkaronj gawonja kanainj mero. Ii menj Faarao kimbaa sitia mesaonj Iijipt uutanonj sokoma liligonj laligoro.

⁴⁷ Nene moriambaa yambuya 7 iikawaa kambanjanonj balongianonj nene honombononja qaa asuginj onono.

⁴⁸ Nene moriambaa yambuya 7 kanj kuugiti, iikawaa kambanjanonj Joosefnonj jenj kotooro nene kania kania Iijipt balononj asugigiti, ii menj kululuunj taonjgia so kema gawmambaajonj angij. Namokoria taonj so liligonj rama kenggiti, iikanonj nene honja asugigiti ii menj taonjgia so kema qenjaaro kowimirigianonj angij.

⁴⁹ Joosefnonj jenj kotooro wiit padia ano dumunj kota tosia ii qenjaaro kowimirigianonj hononja qaa menj kululuunj angij. Ii sakasinj kowe goraayanonj ejiwaa so umanano. Nene morianj kelemalelenj asuginj toroqenj erotiwaajonj nene tarugia ii toroqenj weenjonj bimbimgogij bimooro amamaanj mesaogij.

⁵⁰ Bodi kambanjanonj mende kanj kuuro walawala kanonj embia Asenatnonj Joosefwaa merawoita woi

orono. Asenat ii Heliopolis taombaa jigogawonj galenj qata Potifera iwaa borataga. ⁵¹ Meria mutuya kolooro Joosefnonj qaa kokaerj jero: "Anutunonj ilaanj nono kakasililinj majakakana kuuya ano amanaa gomambaa iwoiya kuuya ii duduunj laligojenj, iikawaajonj." Kaerj jenj meriaa qata Manase (Duduujenj.) qaro. ⁵² Meria kanagenja kolooro Joosefnonj qaa kokaerj jero: "Nii simbolonaa balononj laligowe Anutunonj koloonj-seisei nonjji, iikawaajonj." Kaerj jenj qata Efraim qaro. (Efraim = Koloonjseisei nonja.)

⁵³ Nene morianj somataa yambuya 7 Iijipt balonj sokoma kanj kuugiti, ii enj kougi tegoro. ⁵⁴ † Yambu 7 ii tegoro Joosefnonj qaa jerotiwaa so bodiwaa yambuya 7 ii kanainj kanj kuugi. Bodi ii balonj tosia kuuya sokoma koloonj eroto, Iijipt balononj nene ii gomanj so kowigianonj ero. ⁵⁵ †† Iijipt kanageso korebore yonononj kanainj bodi moma Faarao kimbaa qama nene onjombaatiwaajonj welengij. Welengij moma Faarao kinjonj ii kuuya kokaerj inji-joro: "Onjo mono Joosefwaanonj kengij iwoi ii me ii ambutiwaa jenj kotonj onjombaati, ii mono tenj koma otaanj amakebu."

⁵⁶ Bodinonj kantri kuuya sokoma enj Iijiptwaa gomaña gomaña kuuya kanonj toroqenj mamaga bimooro. Kaerj kolooro Joosefnonj jenj kotooro qenjaaro kowimiria miria iyonoo nagugia horonj nene ii Iijipt yonononj sewanjanj mewutiwaajonj angij. ⁵⁷ Bodi ii balonj kuuya sokoma bimoonj erotiwaajonj ejembanonj gomanj so kanonja Iijipt kanj Joosefwaanonj kouma nene sewanjanj menj laligogij. Kianj.

Joosefwaa dauruta Iijipt balononj kengij.

42 Iijipt kanonj nene eroti, qaa ii Keinan balonj kanonj jegij tuno Jeikobnonj moma merauruta kokaerj inji-joro: "Onjo mono naambaajonj silemale ama kuru jaa aima laligoju? ² †† Iijipt kanonj wiit dumunj kota eji, niinonj qaa kaerj mobe. Anana mende komunj laaligo toroqenj laligowombaa onjo mono waama Iijipt kermenj kanonj nene tosia sewanjanj menj kagij nenj laligowonja."

³ Kaerj inji-joro moma Joosefwaa dauruta 10 iimirigija mesaonj nene sewanjanj mewombaajonj Iijipt balononj kembombaa angij. ⁴ Manjgia Jeikobnonj Joosefwaa koga Benjamimbaa qaganonj tiwitiwilaa monj ubabotiwaajonj toroko moro. Kawaajonj ii dauruta yonowomende wasinj muro kengij.

⁵ Keinan balononj bodi ii kaanjadeenj erotiwaajonj Israelwaa merauruta yonononj Keinan eja tosianonj kenggiti, iyonoo batugianonj wiit dumunj kota sewanjanj mewombaajonj motoonj kengij. ⁶ Kengito, Joosefnonj Iijipt kantriwaa eja ponjgia rama laligoro. Iinonj wiit dumunj kota ii kanagesoya kuuya yonononj sewanjanj mewutiwaajonj ano iwaanonj kouma laligogij. Kawaajonj dauruta kagiti, iyonononj kouma iikanonjadeenj iwaa batanonj siminj kuma namononj usugogij. ⁷ Kaerj usugogij Joosefnonj dauruta injiima moma kotonj onjoto, iyanjaa kania kolatinj onjoma waba eja tani ama onjoma horonj ureenj onjoma qaa geriawo jenj kokaerj qisin

† 41.40 Apo 7.10 †† 41.42 Dan 5.29

‡ 41.54 Apo 7.11 †† 41.55 Jon 2.5 †† 42.2 Apo 7.12

onono: "Ono mono dakaya naambaajonja kajuya?" Qisiñ onono kokaen meleengi: "Nono Keinan balononja nene sewanja mewombaajon kajon."

⁸ Kaen meleengi Joosefnon dauruta injiima moma koton ononoto, yononon ii mende moma koton mugi. ⁹ † Mende moma koton mugi Joosefnon eenanon gaonja yonoonon iiroti, ii momoyanon kouro romonjon son jaa susugia moton kokaen injijoro: "Yei, mangaa siita! Ono kike kakasililiñ ejaga kolooju. Nono kantrinana dakanon baagen looloria ero aworo (defence) ama manja qewombaajon bimoojonji, ononon ii iima gosin mobombaajon koi kajuya!"

¹⁰ Kaen injijoro kokaen meleengi: "Oo eja ponana, kaen qaago. Welenqequeuruga nono nene sewanja mewombaajon kajonja. ¹¹ Nono kore eja motoongowaa merauruta koloojon. Nono eja dindiña laligon qolomolon mende jenkejon. Goo welenqequeuruga nononon balon iimagoosiwaa manjaqede ejaga mende koloojon."

¹² Kaen meleengi totoronkota "Qaago totoon!" qama kokaen toroqero: "Nono kantrinana dakanon baagen aworo (defence) ama manja qewombaa bimoojonji, ononon ii iima gosin mobombaajon koi kajuya!"

¹³ Ii moma kokaen meleengi: "Welenqequeuruga nono Keinan balombaa eja motoongowaa meraurutaga, daremun 12 koloojon. Konana konoganon kaman kokaamba mannanawo mirinon raro mononon mende toroqen laligoja."

¹⁴ Kaen meleengi kokaen jen onono: "Kaen koloorogo ononon onanon goman iimagoosiwaa manjaqede ejaga koloojuti, ii mono injiodaborowe tegoja."

¹⁵ Kaen laligojutiwaajon niinon kokaen angotete men onomanja: Faarao kinonon jaawo laligoji, niinon qaa hon toontoonja iikawaa so jojopon qaa kokaen jen kotiijen: Kogia konoganon koi mende kawaati een, ononon mono balon koi mende mesaon kembuya. ¹⁶ Ononon qaa honja jeju me qaago, niinon ii angotete memambaajon kokaen jejen: Ononon mono batugianonja mon wasigi kema kogia konoga wano koi kawao. Tosaanja ononon koi mamboma kapuare mirinon rama laligowu. Kaen mende ambuti een, ononon onanon balon iimagoosiwaa manjaqede ejaga kolooju. Faarao kinonon jaawo laligoji een, niinon qaa honja toon iikawaa so jojopon qaa ii jen kotiijen."

¹⁷ Kaen jen onoma jero kapuare mirinon onoonon weemboria karoombaa so raga. ¹⁸ Weemboria karoon koloorogo Joosefnon kan qaa kokaen injijoro: "Jaagiawo toroqen laligowombaajon mobuti een, ononon iwoi jemañati, ii angi niinon saanon laaligogia somongomanja. Niinon kaanagadeen ononon kaanja Anutuwaa jeta uugumambotiwaajon keena momakejen. Kawaaon ononon mono kokaen ambu: ¹⁹ Ononon eja dindiña qolomolonia qaa laligojuti een, daremun onoononja mono mononon kapuare mirinon toroqen raro tosaanja ononon saanon wiit dumun kota men gomangianon eleema kumbu. Iikanon kema mirigianon kanagesourugia bodi qaganon laligojuti, ii nene onombu. ²⁰ Ononon

mono kaen kema kogia konoga wama noonon kawu. Kagi qaagiaa honanon kaen asugiro iima moma koton mende unjuwe komuwuya." Qaa kaen injijoro mono iikawaa so angi.

²¹ Yononon Hibruu qaagianon batugianon qaa kokaen amin mogi: "Nono konana sili ama muninji, iikawaa ironja kileganon mono onanon qanananon uja. Iinon laaligoya somonjon kiankoomu mubombaajon welema kuun nonono kakasililiña somata iininto, iwaa qaaya moma ii tondu mende otaanin. Kawaaon kakasililiñ lombotawo koi kanon ananaa qanananon uja."

²² † Kaen amin mogi Ruubenon kokaen jero: "Nii kaman kanon kokaen injijowe: 'Ononon eja gbaworo ii mono sili bologa mende ama mubu.' Kaen injijoweto, ononon noonon qaa ii qewagon silemale angi. Mobu, kaman kokaamba iwaa sayaa ironanon mono qanananon uro kakasililiñ mojon."

²³ Kaen amin mogi Joosefnon yonowon Iijipt qanon qaa jero mononon meleenon. Kawaaon yononon qaagia jega saanon moma asariroto, ii daurutanon mende moma kotogi. ²⁴ Joosefnon qaagia moma asarin eleema saaro. Saama mombo eleema injiima yonowon qaa jero. Yonowon qaa jengo Simeon batugianonja men jero yononon jaagianon somongogi. Kian.

Joosefwaa dauruta Keinan balonon eleengi.

²⁵ Joosefnon jenkotoo kokaen ano: "Welenqeque ononon mono eja iyononon taru gesogianon wiit padi mougi qaa ootanon kouro motomotoon yonoonon monen esugia ii totogianon anja anja tarugianon moubu ano kana kekembaa nene samonja ii kaanideen onombu." Kaen jen koton onono iikawaa so otaan angi. ²⁶ Kaen otaan angi wiit padi tarugia ii dongi qagianon somonjon mesaon kenji. ²⁷ Kema kema gaon ewombaajon miri mononon keuma daremun yonoononja mononon dongia wagimambaajon ama taru kasia isama monen esuya ii taru qaa ootanon nene qaganon raro iiro. ²⁸ Ii iima daremunja kokaen injijoro: "Hei! Ibu, noonon monen koi mono meleema tarunanon mougi rajaa." Kaen moma wosogia junon aarun tililingon aima aon kokaen jega: "Anutunon koi mono naa iwoiga ama nononja aan?"

²⁹ Kema kema Keinan balonon mangia Jeikobwaanon keuma iwoi koloon onononon, iikawaa sunduya ii kuuya kokaen ijogi moro: ³⁰ "Kantri iikawaa eja ponja iinon honon ureen qaa molankota jen goman iimagoosiwaa manjaqede ejaga koloowonagati, iikawaa tani kaanja ama nonono."

³¹ "Kaen ama nononoto, nononon ii kokaen injinon: 'Nono eja dindiña qolomolonana qaa laligon balon iima gosiwombaajon ama mende kajon. Qaago totoon! ³² Nono eja motoongowaa meraurutaga, daremun 12 koloon laligojon. Mononon mende toroqen laligoro konana konoganon kaman kokaamba Keinan balonon mannanawo mirinon raja.'

† 42.9 Jen 37.5-10

†† 42.22 Jen 37.21-22

³³ “Kaen ijoniŋ baloŋ iikawaa eja poŋanoŋ nonoojoŋ qaa kokaen jero: ‘Oŋo eja dindiŋa me qoloŋmoloŋgoya laligojuti, ii kokaen gosiŋ oŋoma momaŋa: Oŋoonoŋga daremungiŋa moŋ ii mono mesaogi niwo koi raro tosaŋa oŋo saanoŋ wiit padi meŋ eleema kembu. Kema mirigianoŋ kanagesourugia bodi laligojuti, ii nene oŋombu. ³⁴ Oŋo gomaŋ iimagoosiwaa manjaqeŋe eja-ga qaagoto, eja dindiŋa qolomoloŋgia qaa laligojuti, ii kokaen gosiŋ oŋoma momaŋa: Oŋo mono kema kogia beju ii wama noonoŋ kawu. Kaen kagi daremungiŋa meleema oŋombe saanoŋ baloŋ kokanoŋ aŋgunen-ŋaŋgunen ama laligowu.”

³⁵ Kaen jeŋ taru gesogianoŋga nene kowigianoŋ maagi moneŋ esugia monenŋgiawo ii tarugianoŋ mototooŋ totogianoŋ raro mokoloogi. Moneŋ esugia mokoloŋoŋ iima ii ano maŋgia motooŋ aaruŋ lalaŋaniŋ toroko moŋgi. ³⁶ Kaen mogi maŋgia Jeikobnoŋ kokaen inŋjoro: “Oŋo merauruna korebore nuambombaajoŋ moju: Joosefnoŋ mende laligoja. Simeon ananawo mende laligoja. Benjamin ii kaanŋadeen nuama wama kembombaajoŋ jeju. Siimbobolo kuuya kanonŋ mono noo qananonŋ uja.”

³⁷ Kaen inŋjoro moma Ruubenonŋ maŋa qaa kokaen ijoro: “Nii Benjamin mende wama eleema kaŋ gomaŋati een, gii saanoŋ neenaa merawoina woi ii uruna komuwao. Benjamin ii saanoŋ noo boronanoŋ ana ii mono galeŋ koma kema laligoŋ wama eleema kaŋ gomaŋa.”

³⁸ Kaen ijoroto, Jeikobnoŋ meleema jero: “Merawoina konoga woi iyoroonoga datanoŋ komuro koganoŋ motooŋgo laligoja. Oŋo kananoŋ kembombaajoŋ mobuti, iikanonŋ tiwitiwilaa moŋnoŋ iwaa qaganonŋ ubaati een, oŋo mono kondoogi wosobiri uutanonŋ mono noo qananonŋ uro komuŋ waŋ juna laŋgoŋa-wonoŋ koomu gomanonŋ kememaŋa. Kawaajoŋ noo merananonŋ mono nomesaonŋ oŋowo mende kemma.” Kian.

Joosefwaa daremunuruta eleema Iijipt kenŋi.

43 Keinan balonoŋ bodi lombotawo ii toroŋen ero. ² Jeikobwaa kanagesourutanonŋ wiit padi Iijipt kantrinonŋa meŋ kagiti, ii kuuya nedaborogi qaono maŋgianoŋ merauruta kokaen inŋjoro: “Oŋo mono mombo eleema kema nenenana tosaŋa sewaŋa mewu.”

³ Kaen inŋjoro Juudanoŋ kokaen jero: “Eja poŋ iionoŋ kaparaŋ koma nonoo galeŋ meme qaa kotakota kokaen jero: ‘Kogianoŋ oŋowo mende kawaati een, oŋo mono noo jaasewananoŋ mombo koubombaajoŋ amamaawu.’ ⁴ Kawaajoŋ giionoŋ konana wasina nonowo kawaati een, nononoŋ saanoŋ gomesaonŋ nenenana sewaŋa mewombaajoŋ kembonŋa. ⁵ Eja iikanonŋ qaa kokaen ninijoro: ‘Kogianoŋ oŋowo mende kawaati een, oŋo mono noo jaasewananoŋ mombo koubombaajoŋ amamaawuya.’ Kawaajoŋ giionoŋ Benjamin aŋgoŋ kombagati een, nono mende kembonŋa.”

⁶ Juudanoŋ kaen jero Israelnoŋ kokaen jero: “Oŋo mono naambaajoŋ kogia moŋ laligojiwaa qaaya eja ii ijogi morotiwaajoŋ nii uulombo somata nonju?”

⁷ Kaen jero kokaen meleema jegi: “Eja iikanonŋ anana ano kanagesourunana ananaajoŋ tororo qiqisi kania kania nonoma kokaen ninijoro, ‘Maŋgianoŋ jaawo laligoja me qaago? Daremungiŋa moŋ laligoja me qaago?’ Kaen jerotiwaajoŋ qiqisiya ii nononoŋ oŋanon-deen jeŋ meleenin. Iionoŋ kanagenŋ konana wama kawutiwaajoŋ jenagati, ii mono walawala kambaŋ kanonŋ nomaen mobonaga?”

⁸ Kaen jegi Juudanoŋ maŋa Israel kokaen ijoro: “Kawaajoŋ eja gbaworo ii mono noo boronanoŋ ama wasina motooŋ kembonŋa. Kaen ana afaaŋgoŋ uulaŋa-wa gomesaonŋ kananoŋ keninŋ nono, gii ano embameraurunana anana mende komuŋ gororoŋgowonŋa.

⁹ Benjamimbaa laaligoyaa doweya iikawaa qaaya mono noo borononŋ ero eleema kaŋ gomambaajoŋ jeŋ kotiijen. Niionoŋ ii mende wama eleema koi kaŋ goo jaasewanganonŋ mende oomaŋati een, iikawaa ironanoŋ mono noo qananonŋ uro goo jaanoŋ bosima laligowe namonoŋ laaligona tegowaa. ¹⁰ Kambaŋ kori-ga ezelobezelo ama mende mambombonagati een, nononoŋ mono endu kema eleema koi kaniŋ ambeŋa woi koloonaŋa.”

¹¹ Kaen jero amagia Israelnoŋ kokaen jero mogi: “Kaen kolooji een, oŋo mono kokaen ambu: Gomaŋ kokawaa toomorianaŋ awaa totoonŋ tosia koi kaŋa ii meŋ taru gesogianoŋ mouma kema eja ii kalen mubu: Sele morimoriwaa kelega tosia, moronŋ apuya, danŋe riki, marasiŋ gere tokoya qata mor gipi, komonŋ, gou ano seu wakato iikawaa hongia. ¹² Silwa moneŋ wala-ga taru gesogiaa qaa oogianoŋ mougi meŋ kagiti, ii ano iikawaa so qaganonŋ toroŋen ama mindirigi jaŋ-goyanoŋ somariiŋ 2:waa so kolooro ii meŋ eleema kema mubu. Tosianoŋ koposo ama ii gesogianoŋ aŋgi me nomaenŋ? ¹³ Kogia kaŋagadeen wama uulaŋawo waama eja iikanonŋ mombo eleema kenŋi. ¹⁴ Anutu ku-usuŋ kuuyaa Toyanoŋ mono eja iikawaa jaanoŋ ki-aŋkoomuya oŋono iionoŋ daremungiŋa moŋ ano Benjamin ii oŋowo mirinoŋ koi eleema kawutiwaajoŋ wambelaawaa. Noo meraurunanoŋ komuntiwilaa ambuti een, niionoŋ mono een totoonŋ laligomaŋa.”

¹⁵ Kaen inŋjoro kalen iwoi ii meŋ silwa moneŋ meŋ kagiti, iikawaa so qaganonŋ toroŋen ama mindirigi jaŋ-goyanoŋ somariiŋ 2:waa so kolooro. Ii meŋ Benjamin motooŋ wama waama uulaŋawo Iijipt kema Joosefwaa jaanoŋ keugi. ¹⁶ Keugi Joosefnoŋ Benjamin ii yoŋoo batugianoŋ iima iikanondeen miriaa galeŋa kokaen jeŋ kotonŋ muro: “Gii mono eja koi unŋuama neenaa mirinoŋ kema oŋoona rabu. Ragi kema oro moŋ qeŋ oonŋ weembaa neneya mozozongona yoŋononŋ saanoŋ niwo motooŋ nene newonŋa.” ¹⁷ Joosefwaa miriaa galeŋanoŋ jeŋ kotonŋ murotiwaa so eja ii unŋuano Joosefwaa mirianoŋ kenŋi.

¹⁸ Unŋuano Joosefwaa mirianoŋ kema jenengiŋa ororo toroko moma kokaen romoŋgoŋ batugianoŋ jegi: “Wala kaniŋ monenana meleema taru gesonananonŋ

mougi menj keninj, iikawaajon yonononj mono nunuama kanj koi nonoongi rajonj. Yonononj mono qelanjinj nunun ureen haamo ama nonoma nonoongi welenqeqeuruta omaya kolooninj donggiurunana kalugonj anjonj koma onombubo.”¹⁹ Kaenj jej nama Joosefwaa miriwa galeña iwaanonj uma kenji miri naguyanonj nano iwaajonj qaa kokaenj jegi: ²⁰“Oo somatanana, nono kambanj mutuya nene sewanja mewombaajonj koi kaniñ. ²¹Kanj nene sewanja menj mombo eleema kema kananonj miri monjonj kema ewombaajonj rama taru gesonanaa kasia isama monenana totonananonj ii kore gesonana anja anja qaa oogianonj nene qaganonj raro iiniñ. Kawaajonj monenj ii kete mombo meleema menj kajonj. ²²Silwa monenj ii morononj taru gesonananonj meleema mombo anoti, ii nono mende mojonj. Nonononj ii ano silwa monenj tosaanja ii qaganonj torokuun nene sewanja mombo mewombaajonj gesonananonj mouma menj kajonj.”

²³ Kaenj jegi miri galeñanorj kokaenj jero: “Majakaka mende mobu. Onjoangiaa ano mangiaa Anutugianonj mono mombaa uuta kuuro silwa monenj ii taru gesogianonj mouro mokoloogi. Niinonj onjoononj silwa monenj ii medaborowe. Kawaajonj keegia mende moma mono uubonjonj rabu.” Kaenj jej Simeon wama yonoononj kari.

²⁴ Kari motoonj unjuama Joosefwaa mirinonj ugi kanga songbambutiwaajonj apu onono ano dongigia loloo gbojoja nenegia unjuagi. ²⁵ Yonononj weembaa neneya Joosefwaa mirinonj motoonj newutiwaa qaaya mogi. Kawaajonj Joosefnorj ween biiwianonj mirianonj koubaatiwaajonj mamboma kalen iwoigia ii asuganonj arengonj ragi. ²⁶ Ragi Joosefnorj mirinonj karo kalen iwoigia menj kanj mirianonj ugiti, ii menj batanonj siminj kuma namononj usugogi. ²⁷ Usugonj waagi jolongia injijonj nomaen laligojuti, qisij onoma kokaenj injijoro: “Mangia eja wajaajonj nijogiti, iinonj nomaen laligoja? Toroqen jaawo laligoja me qaago?”

²⁸ Kaenj jero kokaenj meleengi: “Goo welenqeqega, nonoo amanananonj saanonj laligoja. Mono toroqen jaawo laligoja.” Kaenj meleema goda qen menj siminj kuma namononj usugogi.

²⁹ Kaenj anji jaaya uuro kema karo koga Benjamin, iyanjaa nemunaa meria ii iima kokaenj qisij onono: “Kogia konogaajonj nijogiti, iinonj koi kolooja me nomaen?” Qisij onoma toroqen kokaenj ijoro: “Merana, Anutunonj mono kiankoomu gono laligowa.”

³⁰ Kaenj ijonj koga iima wosoya pororogoro jaaya kalilingoro saamambaajonj moma iikanondeenj alanzanj eleema onomesaonj uulanawo miri uuta oloña monjonj uma anodeenj rama saaro. ³¹ Saadaboronj jaajonj songbama miri uuta oloña ii mesaonj kanj tororo mokosingonj nama iyanja galenj koma aonj nembanene kombutiwaajonj jero. ³² Iijipt yonononj Hibruu ejemba yonowo motoonj nene newombaajonj mogi arokuukuuyawo koloojiwaajonj ii amamaankeju. Kawaajonj Joosefwaa neneya ii iyanja koma mugi raro daremunuruta yonoo ii iyanja koma ononggi ragi Iijipt ejemba iwo nene newombaajonj kanj ragiti, iyonoo

nenegia ii iyanja konggi ragi. ³³ Joosefnorj jero daremunuruta ii koloogitiwaa so arengonj ononggi mutuyanonj jaaqeqeyanonj raro bejugianonj konoganonj raro Joosefnorj jaasewanj qen onoma raro. Kaenj rama iyanjia aima kotonj aonj walingonj ragi.

³⁴ Kaenj ragi Joosefnorj jero iyanjaa nene dunjonja nene tosaanja mendeema menj kanj koma ononggi koga Benjamimbaajonj ambeña 5:waa so toroqen konggi nero. Kaenj nenj Joosefwo jejelombanj ama afaanjkota apu kotiga nenj korisoro qaganonj ragi. Kianj.

Joosefnorj daremunuruta qambiwa a ngobato menj onono.

44 Kawaa gematanonj Joosefnorj miriaa galeña menj kotonj menj kokaenj jero: “Gii mono eja iyonoo taru gesogianonj wiit padi ii elaawutiwaa so mouna qaa oogianonj koubu. Kaanjadeenj motomotoonj yonoononj monenj esugia ii anja anja toto qen taru gesogiaa qaa oogianonj amba. ² Kogia konoga iwa taru gesoyaa qaa ootanonj neenaanonj qambi silwanonj memeta ii mono wiit padiwaa monenja menj karoti, iikawo amba.” Kaenj jej kotonj muro iikawaa so ano.

³ Gomanj asariro umugawodeenj eja ii wasij ononggi dongigia unjuama kananonj kenji. ⁴ Kema siti mesaonj koriganonj mende kenji Joosefnorj miriaa galeña kokaenj menj kotonj muro: “Gii mono uulanawo waama eja ii onjotaan kema mokolonj injiima kokaenj qisij onomba: ‘Eja Ponjonj awaa ama onono onjo mono naambaajonj iikawaa kitia kilegamonj meleema menj kaju?’ ⁵ Noo somatananonj qambia qaanj nenkeji ano qambia iikanonj unju qen qaa aasangoyaa kania mokolonjkeji, onjo qambi ii mono naambaajonj yongoro menj kaju? Onjo mono sili ii bologa totoonj anju!”

⁶ Joosefnorj miriaa galeña kaenj menj kotonj muro kema mokolonj onoma qaaya ii jerotiwaa so ijoro. ⁷ Inijoro moma kokaenj meleengi: “Somatanananonj qaa tania kaanja ii mono naambaajonj jeja? Goo welenqeqeuruga nonononj sili bologa kaanja ii mende totoonj anjonj. Ii yamagenj! ⁸ Moba, nono taru gesonanaa qaa oogianonj silwa monenj esu mokolonj, ii kaanjagadeenj Keinan balononja menj kanj goninj. Nono mono naambaajonj silwa me goul ii somatagaa mirinonjga yongoro mewonaga? ⁹ Welenqeqeuruga nonoononjga mombaa taru gesoyanonj silwa qambi ii mokoloowagati eenj, iinonj mono koomuwaa bunjaga kolooro tosaanja nonononj somatanana, goo welenqeqe omaya koloonj laligowonja.”

¹⁰ Kaenj meleengi kokaenj jero: “Iikaanja kanonj awaa. Jejutiwaa so ii saanonj ambonja. Mombaa taru gesononja silwa qambi ii mokoloomanjati, iinonj mono noo welenqeqena omaya kolooawaato, tosaanja onjoo selegianonj qaa menj mende ero saanonj onjoangiodeenj mirigianonj kembu.” ¹¹ Kaenj jero moma kuuyanonj gesogia anja anja uulanawo qetegonj menj kamaanj namononj ama qaa oogiaa kasia isanggi. ¹² Aisngi Joosefwaa miriaa galeñanorj dagia mutuyaa taru gesoyanonjga kanainj qengama monjgama kema kema ko bejugia Benjamimbaa taru gesoyanonj tetegoyanonj

iima qambi ii iikanonj mokolooro. ¹³ Ii mokolooro yonononj uugia kouma eligoro wosobirigia qendeema malekugia menjuqenjuranji. Kaenj ama esuhinagia dongi qagianonj ama mombo eleema sitinonj kenji.

¹⁴ Juuda ano daremunuruta yonononj eleema Joosef-waa mirinonj kenji iinonj kaanjiadeen mirianonj raro. Raro batanonj keuma siminj kuma namononj usugogi.

¹⁵ Usugogi Joosefnonj kokaenj injijoro: "Onjo mono naa siliga anjuya? Eja nii kaanjanonj mono saanonj unju menj iwoi yongoro megii ii mokoloonjkenji, onjo ii mende moju me?"

¹⁶ Kaenj jero Juudanonj kokaenj meleeno: "Oo so-matanana, nono mono naa qaaga gijowonaga? Nono qaawaajonj monganjonj. Nonononj iwoi bologa mende aninj, ii qendeema gombonatiwaa so qaago. Anu-tunonj mono welenqeqeuruga, nonoo koposowaa qaaya injisaanota asuganonj eja. Kawaajonj mombaa taru gesoyanonga qambi ii mokolooji ano tosaanja nonononj kaanagadeenj eja ponjananaa welenqeqeuruta omaya koloonj laligowonja."

¹⁷ Kaenj meleenoto, Joosefnonj kokaenj jero: "Niinonj iwoi kaanja ii mende ama onjomanja. Ii awawi totoonj! Eja morowaa taru gesoyanonj qambi ii mokolooji, iinondeen mono noo welenqeqena koloonj laligowaa-to, tosaanja onjo saanonj luaenonj eleema manjiaanonj kembu."

Juudanonj Benjamimbaajonj Joosef welema muro.

¹⁸ Kaenj jero Juudanonj Joosefwaa batanonj kema qaa kokaenj jero: "Oo eja ponjna, saanonj wambelaana welenqeqega niinonj qaa tosia eja ponjna goojonj jewnaga. Giinonj Faarao kinj anjowo ororonj koloojanto, kilerj welenqeqega nii kazi mende ama nomba. ¹⁹ Eja ponjna giinonj welenqeqeuruga nono wala kanij kokaenj qisij nonona: 'Onjoo manjgia ano daremunjgia monj laligojao me qaago?'

²⁰ "Kaenj qisij nonona nonononj eja ponjna goojonj kokaenj meleeninj: 'Nonoo manjnana eja wanja koloonj konana eja gbaworoga monj mirinonj rajao. Konana kanonj manjnananonj eja wanja kolooro kambanj kanonj kolooro. Nemujanonj mera woi orono datanonj komuro anjodeen laligoja. Iinonj mono manjaa wombo (komunjua) meriaga kolooja.' ²¹ Kaenj meleeninj giinonj welenqeqeuruga qaa kokaenj ninijona, 'Onjo mono kogia wama nononj koi kagi ii saanonj neenaa jaanonj uunj iimanja.'

²² "Kaenj ninijona nonononj eja ponjnana goojonj kokaenj meleeninj: 'Eja gbaworo ii manja mesaomambaajonj amamaawaa. Manja mesaonagi eenj, manjanonj mono komunaga.' ²³ Kaenj meleeninto, giinonj welenqeqeuruga nonoojonj qaa kokaenj jenj kotona: 'Kogia konoganonj onjowo koi mende kawaati eenj, onjo mono noo jaasewananonj mombo mende asugiwuya.'

²⁴ "Kaenj jenj kotona mirinananonj eleema kema noo manjna, goo welenqeqega eja ponjna goononj qaa ii ijoni. ²⁵ Ii ijoni moma manjnananonj kanagenj kokaenj jero: 'Onjo mono mombo Iijipt kema ananaajonj nene tosaanja sewanja menj kawu.'

²⁶ "Kaenj jero, nono kokaenj jeni, 'Nonononj nononodeen kembombaajonj amamaawonja. Konana konoganonj nonowo motoonj kambaatiwaaajonj jewagi eenj, mono saanonj kembonja. Konana bejuya mende wama kembonjati eenj, nonononj mono eja ponj iikawaa jaasewananonj asugiwombaajonj amamaawonja.'

²⁷ "Kaenj jeni noo manjna goo welenqeqega iinonj kokaenj jero: 'Embana Reizelonj merawoina woi orono. Ii onjonganja saanonj moju. ²⁸ Datanonj nomesaonj kema sooro kokaenj jewe, "Oro kawalianonj mono kitoqitoro komuro me nomaenj?" Kambanj iikanondeen kanainj ii mende iibe. ²⁹ Kete koga koi kaanagadeen nuama kenjgi kananonj tiwitiwilaa monjonj iwaa qaganonj unagati eenj, onjo mono kondooji wosobiri uutanonj noo qananonj uro konjilinj moma komunj wanj juna lanjgonjwononj koomu gomanonj kememaanja.'"

³⁰ Juudanonj toroqen qaa kokaenj jero: "Oo eja ponjnana, niinonj konana eja gbaworo ii mende wama kema manjna, goo welenqeqega iwaa mirinonj keubenagi eenj, amanananonj mono tiwilaawabo. Iinonj mono uuta kuuya meria bejuya iwaanonj somonjgoro laaligogara motoondeen laligonjkejao. ³¹ Kawaajonj eja gbaworo ii mende wama keni manjnananonj ii iima mono koomu mokoloowabo. Goo welenqeqeuruga nonoononj kaenj asugiro nono mono kondooninj wosobiri uutanonj amanana, goo welenqeqega iwaa qaganonj uro komunj wanj juya lanjgonjwononj koomu gomanonj kemebaa. ³² Goo welenqeqega niinonj eja gbaworononj mende tiwilaawaatiwaa qaaya ii manjnaajonj jenj somonjgonj kokaenj ijowe: 'Ii mende wama goononj eleema kamanjati eenj, iikawaa qaa lombotanonj mono goo jaanonj noo qananonj uma ero namononj laaligona kaenj laligonj umanja.' ³³ Kawaajonj gii saanonj jenj tegona niinonj eja gbaworo iwaa kitianonj eja ponjna goo welenqeqega omaya koloonj koi laligowe iinonj dauruta yonjowo eleema mirigianonj kembu.

³⁴ "Eja gbaworo kanonj niwo mende kawaati eenj, niinonj mono nomaenj ama manjnaanonj kembenaga? Wosobiri uutanonj manjnaa qaganonj unagati, niinonj mono ii iimambaajonj togonj kotiijenj. Kawaajonj ii mono mende somonjgowa."

Joosefnonj iyanjaa kania injisaano.

45 [†] Juudanonj kaenj jero ejemba liligonj onjoma nama injiigiti, Joosefnonj kuuya yonjoo jaagianonj toroqen kania kolatinj anja galenj koma aomambaajonj bimoonj amamaaro. Kawaajonj Joosefnonj kokaenj silama qaro: "Onjo mono kore nomesaonj deembu." Kaenj qaro deengji Iijipt eja monjonj kosogianonj mende nano Joosefnonj iyanjaa kania ii daremunuruta ii kokaenj injisaano: ² Iinonj amburerej menj otombeenj qama saaro Iijipt ejemba seleengenj laligogiti, iyonononj ii moma Faarao kimbaa jinjkaronj mirianonj kema buzu qaaya ii jegi mogi.

† 45.1 Apo 7.13

³ Joosefnon saama nama daremunuruta ii kokaen injjoro: "Nii Joosef! Amananon kaanjiadeen jaawo laligoja me qaago?" Kaen injjoro mogito, daremunurutanon uugia kouma gojono aarun tililingon jaayanon eer nama qaa mon mende romonjon meleema mubombaajon amamaagi. ⁴ Amamaan nangi Joosefnon kokaen injjoro: "Ono mono noo kosonanon koi kawu." Kaen injjoro kagi kokaen injjoro: "Nii Joosef, onjo daremungia sewana mewutiwaajon angi Iijipt kaweti, ii mono niinon.

⁵ "Mono uunon konjilinj mende mobu. Anutunon onjo komuwubotiwaajon nii wala wasinj nono walawala koi kaweta ononon kaju. Nii sewana mewutiwaajon ama nongji koi kaweti, iikawaajon mono onjoangiaajon irinsoonsoon mende moma aowu. ⁶ Bodi koi kanon mono yambu woiwaa so namo sokoma eja. Ii toroqen mombo yambu 5:waa so ewaa. Kamban iikawaa uutanon balon qerj koomo mende ama nene hona mende mokolon mej kululuun laligowona.

⁷ "Anutunon mono kana damubiribiriawo otaan onjo laaligogiaa sewana somongoro toroqen jaawo laligon gbili mokolon onoma namo qaganon laligowutiwaajon moja. Kawaajon ama nii wala wasinj nono walawala koi kaweta onjo kaju. ⁸ Kawaajon ononon mende wasinj nongji tanitani koloojato, Anutunon mono ononon wasinj nono koi kawu. Iinon kuun nono Faarao kimbaa jawina mutuya koloon jinjon mirianon naa gawon menkejuti, kuuya ionjon somatagiaga koloojen. Kaen kolooje Anutunon Iijipt kantri kuuya koi ii noo boronanon anota eja ponggiaga koloojen.

⁹ "Ono mono kete koi waama uulanawo amanaanon eleema kema qaa kokaen jegi mobaa: 'Goo meraga Joosefnon qaa kokaen jeja: Anutunon nii kuun noma Iijipt kantri kuuya ii noo boronanon anota eja ponggiaga koloojen. Kawaajon giinon mono kamban mende qerj koriwato, uulanawo noonon kawa. ¹⁰ Koi kan saanon rara dundunga Goosen balonon meagon neenaa kosonanon laligowaga. Gii ano esameraanjuruga, goonon lama bulmakao tuun tuun ano ilawoila kuuya bunaga eji, ii mono mej kololon kawu.

¹¹ "Bodi koi kanon mono mombo toroqen yambu 5:waa so en ubaa. Kamban iikawaa uutanon gii, mirigaa sumanjuruga me tinitosauruga tosaana yonoononga monon bodi laligon nenewaa mojqojoron ama komun gororongowabo. Kawaajon mono Goosen balonon kan laligon naa iwoiwaajon amamaawuti, niinon ii onoma laligomanja.' Amananaajon qaa ii mono kaen jegi mobaa.

¹² "Nii neeno onanon koi nama onoonon qaa jejenj, ii saanon onjoangiaa jaagianon niima kotoju ano kona Benjamin anjo kaanagadeen niima kotoja. ¹³ Kawaajon onjo mono mannaanon kema Iijipt kantrinon qabun somata kuuya nongita laligojenj ano iwoi kuuya iigiti, iikawaa sunduya ii amana jegi mobaa. Ii moro mono uulanawo wama kamaan koi kawu."

¹⁴ Kaen injjon boria koga Benjamimbaa aroyanon giliro kemero saaro Benjaminon kaanjiadeen angon

mun saaro. ¹⁵ Toroqen boria dauruta kuuya yonoo arogianon giliro kemero saama buugia kiton nero. Iikawaa gematanon daremunurutanon iwo qaa amin mogi. ¹⁶ Joosef waa daremunurutanon kagiti, iikawaa buzuyanon Faarao kimbaa jinjon mirinon keno Faarao kin ano jawinuruta kuuya yononon ii moma keraqeeango mogi.

¹⁷ Kaen moma Faarao kinon Joosef kokaen ijoro: "Daremunuruga mono jena kokaen ambu: 'Eshinagia mono dongi qagianon ama mombo eleema gomanjianon Keinan balonon kembu. ¹⁸ Kema mangia ano sumanjuruga unuama eleema noonon kawu. Koi kagi niinon balon awaa toton Iijipt kantri uutanonga meweengon onombe saanon iikawaa kelega mokolon nen korisoro ama laligowuya.'

¹⁹ "Kaanagadeen kokaen jen koton onona ambu: 'Iijipt kokanonon mono hooswaa kareya kareya tosia menj kema embamaurugia iikanon onooma mangia wama motoon koi kawu. ²⁰ Mirigaa iwoiya tosia Keinan balonon mesaowuti, iikawaa majakakaya mende ambu. Niinon iikawaa kitanon Iijipt kantri kuuya kokawaa iwoiya awaa toton ii onombe bunagia koloowaa.'"

²¹ Faarao kinon kaen jero Israelwaa meraurutanon iikawaa so otaan angi. Joosefnon Faarao kimbaa jenkoto qaaya otaan hooswaa kareya tosia onono. Kaanagadeen kana kekembaa nene samon tosaana onono. ²² Ii onomago dauruta motomotoon yonoo opo malekugia dologa totogianon ononoto, koga Benjamimbaajon opo maleku dologa boro mon (faiw) mun monen silwa kota 300 muro. ²³ Manjaajon Iijipt kantriwaa iwoi awaa soroya jaasoonon mej dongi ten yonoo qagianon ano kengi. Kaanjiadeen dongi embia ten yonoo qagianon wiit dumun kota, bered ano nene tosia manaa kana samona ano bosima kengi. ²⁴ Kengi Joosefnon daremunuruta wasinj onono kembombaa-jon angi qaa kokaen injjoro: "Ono kananon kema angowowo mono mende ambu."

²⁵ Kaen injjoro Iijipt mesaon kema Keinan balonon mangia Jeikobwaanon keugi. ²⁶ Keuma mangia qaa sundu kokaen ijogi: "Joosefnon toroqen jaawo laligoja. Iijipt kantri kuuya ii iwaa borianon ero eja ponggiaga koloon laligoja." Kaen ijogi qaa ii mende moma laarirotiwaajon uuta toroqen olomoro raro.

²⁷ Kaen raroto, Joosefnon qaa kuuya jeroti, ii jegi moro ano hooswaa kare tosia ii wama Iijipt kemaatiwaajon ano karoti, mangia Jeikobnon ii iima nama uu selianon qeleeno geregere ano. ²⁸ Geregere ama kokaen jero: "Oo, ii onanon! Ii moma kotiijen. Merana Joosefnon mono toroqen jaawo laligoja. Niinon mono kema ii iimago kanagen saanon komumanja." Kian.

Jeikobnon kanatuuru-uruta yonowo Iijipt kengi.

46 Israelnon esuhina iwoiya kuuya kopepereen menj waama keno. Kema Beerseba gomanon keuma nama kanon manja Aisakwaa Pon Anutuyaajon siimolon ooro.

² Ii oonj gomantiija ero jaaya meleeno unja iima iikanonj Anutunonj Israel qaa ijonj qata "Jeikob, Jeikob!" garo

"Nii koi," jenj meleeno.

³ Meleeno kokaenj ijoro: "Nii Anutu, goo mangaa benj sakonja. Gii Iijipt kememambaajonj toroko mende moba. Niinonj iikanonj kotuegonj gombe kanagesoga tuunjeleme somata koloowuya. ⁴ Niinonj giwo Iijipt kememaña ano kaanagadeenj gbiliuruga iikanonja unjuambe mombo eleema koi kawuya. Giinonj komuna Joosef iyanjaa borianonj mono goo jaa juga kuno ka-maawaa."

⁵ Kawaa gematanonj Jeikobnonj Beerseba gomanj mesaowonja jero Israelwaa meraurutanonj mangia ano embameraurugia ii kojojoonj onjonji hoos karenonj ugi. Faarao kinjonj hoos kare iikanonj unjuama kawutiwaa-jonj jenj tegonj anota menj kengji. ⁶ † Eshuinagia ano miri orogia kuuya Keinan balononj laligonj bunja qen menj laligogiti, ii kaanjadeenj motoonj menj kengji. Jeikob ano gbiliuruta kuuya yonjononj kaenj Iijipt kengji. ⁷ Gbiliuruta kuuya, esameraanjuruta eja ano emba ii kuuya unjuama Iijipt kengji.

⁸ Israel qata monj Jeikob ano iwaa gbiliuruta Iijipt kengiti, iyonjoo qagia ii kokaenj:

Jeikobwaa meria mutuya Ruuben.

⁹ Ruubembaa merauruta qagia Hanok, Palu, Hezron ano Karmi.

¹⁰ Simeombaa merauruta qagia Jemuel, Jamin, Ohad, Jakin, Zohar ano Saul. Saulwaa nemunja ii Keinan emba monj.

¹¹ Liwaiwaa merauruta qagia Gerson, Kohat ano Merari.

¹² Juudawaa merauruta qagia Er, Onan, Sela, Perez ano Zera. (Er ano Oonan yorononj Keinan balononj komuri.) Perezwaa merawoita ii Hezron ano Eer.

¹³ Aiskarwaa merauruta qagia Tola, Puwa, Jasub ano Simron.

¹⁴ Zebulumbaa merauruta qagia Sered, Elon ano Jalel.

¹⁵ Jeikobwaa merauruta embia Leanonj Mesopotemia (Padan Aram) balononj onjonoti, iyonjoo qagia kianj. Boragara Daina ii kaanagadeenj mero. Jeikob ano Lea yoroo esameraanjurugara ii kaenj weengonj mindirigi 33 kolooro.

¹⁶ Gadwaa merauruta qagia Zefon, Hagi, Suni, Ezbon, Eeri, Arodi ano Areli.

¹⁷ Aserwaa merauruta qagia Imna, Iswa, Iswi ano Beria. Naangiaa qata Sera.

Beriawaa merawoita qagara ii Heber ano Malkiel.

¹⁸ Labanonj emba qata Zilpa borata Leawaa welenj embaga laligowaawaajonj muroti, iinonj Jeikobwaa merauruta kaenj onjono. Jeikob ano Zilpa yoroo esameraanjurugara ii kaenj weengonj mindirigi 16 kolooro.

¹⁹ Jeikobwaa embia Reizelwaa merawoita ii Joosef ano Benjamin. ²⁰ †† Joosefwaa merawoita Iijipt kantrinonj kolooriti, ii qagara Manase ano Efraim. Nemunj-garaa qata Asenat ii Heliopolis (On) taombaa jigo gawonj galenj qata Potifera iwaa borataga.

²¹ Benjamimbaa merauruta qagia

Bela, Beker, Asbel, Geera, Naaman, Eehi, Ros, Mupim, Hupim ano Ard.

²² Jeikobwaa merawoita Reizelnonj oronoti, iyoroo qagara kianj. Jeikob ano Reizel yoroo esameraanjurugara kaenj weengonj mindirigi korebore 14 kolooro.

²³ Dambaa meria qata

Husim.

²⁴ Naftaliwaa merauruta qagia

Jaziel, Guni, Jezer ano Silem.

²⁵ Labanonj emba qata Bilha borata Reizelwaa welenj embaga laligowaatiwaaajonj muroti, iinonj Jeikobwaa merauruta kaenj onjono. Jeikob ano Bilha yoroo esameraanjurugara ii kaenj weengonj mindirigi korebore 7 kolooro.

²⁶ Jeikobwaa esameraanjuruta dindinja toonj iwo Iijipt kengiti, iyonjoo jangogia weengonj mindirigi korebore kanatuuru 66 koloogi. Meraanjuruta yonjoo embagia ii jangoo iikanonj mende toroqegi. ²⁷ † Joosefwaa merawoita Iijipt kantrinonj kolooriti, ii woi. Jeikobwaa kanatuuruuruta Iijipt kengiti, iyonjoo jangogia ii kaenj weengonj mindirigi 70 kolooro. Kianj.

Jeikobnonj kanagesouruta yonjowo Iijipt keugi.

²⁸ Kananonj kema laligonj Jeikobnonj Juuda wala wasinj kokaenj ijoro: "Gii mono Joosefwaanonj kema Goosen balononj kekembaa kaniaajonj qisij muba." Kaenj ijoro kema karo Goosen prowinsnonj keugi. ²⁹ Joosefnonj keugitiwaa buzuya moma jero hoos karenonj somonj-gonj mozozongogi qaganonj uma manja Israelwo aitorj-gowowaajonj Goosen balononj keno. Kema iima iwaa jaanonj keuma boria aroyanonj giliro kemero anjonj munj kambanj koriga qaqateteya menj urusaanj qero. ³⁰ Israelnonj Joosef kokaenj ijoro: "Giinonj toroqenj jaawo laligojanj, ii neeno giijenja kambanj kokaamba saanonj jororinj komumanja."

³¹ Kaenj ijoro Joosefnonj daremunjuruta ano manjaa kanagesoya kokaenj injoro mogi: "Niinonj mono Faarao kimbaanonj uma qaa kokaenj ijomanja: 'Daremunjuruna ano manjaa kanagesoya Keinan balononj laligogiti, iyonjononj mono noononj kajuya. ³² Daremunjuruna yonjononj lama bulmakao galengia koloonj ii galenj koma onjoma laligojutiwaa kawombaajonj ama lama tuungia, bulmakao tuungia ano esuhina ilawoilagia kuuya ii unjuama kajuya.' ³³ Kawaaajonj Faarao kinjononj onjono jaasewanjonj keugi kokaenj qisij onjombaa: 'Onjo naa gawonja menjkeju?'"

³⁴ "Kaenj qisij onjono onjo kokaenj meleema mubu: 'Welenjgeqeuruga nonononj mono au asaurunana wala menj laligogitiwaa so meraanananonja lama bulmakao galenjonjonj gawonja menj laligonj kouma laligojonj.' Kaenj meleema mugi iinonj saanonj Goosen

† 46.6 Apo 7.15

†† 46.20 Jen 41.50-52 ‡ 46.27 Apo 7.14

prowinsnoŋ rara dundungia meagowutiwaajon "Oonj!" jero laligowuya. Iijipt ejemba yonononj lama bulmakao galen konkonj ejemba kuuya yonoojonj mogi arokuukuugiawo koloonkeju." Joosefnonj qaaya kaen injijoro.

Joosefnonj kimbaa jaanonj kouro.

47 Joosefnonj kema Faarao kinj kokaen ijoro: "Noo manj daremunuruna yonononj lama bulmakao tuungia ano esuhina ilawoilagia kuuya menj Keinan balonj mesaonj kanj kanj kete koi Goosen balononj kouma laligoju." ² Iinonj daremunuruta yonoonongja eja 5 unuama Faarao kimbaa jaanonj uma nangi injiuro.

³ Injiima kokaen qisiin onono: "Onjo naa gawonja menjkeju?"

Kaen qisiin onono kokaen meleema ijogi: "Welenqeqeuruga nono manjurunananonj wala laligogitiwaa so lama bulmakao galenkonkonj gawonja menj laligonj kouma laligojonj."

⁴ Kaen ijorj toroqenj kokaen jegi: "Keinan balononj bodi lombotawo ejiwaajonj welenqeqeuruga nono lama bulmakao tuunjana yonoojonj nene mende mokoloninj. Kawaajonj nono balonj kokanonj tatawaga laligowombaajonj kajonj. Kaen kolooro welenqeqeuruga saanonj 'Oonj!' jenjo jenj tegonj nonona nono Goosen prowins kanonj rara dundunana meagowonja."

⁵ Kaen jegi Faarao kinjonj Joosef kokaen ijoro: "Manj daremunuruganonj goononj kaju." ⁶ Iijipt kantri koi asuganonj goo jaanonj ejiwaajonj saanonj manj daremunuruga balonj bakaya kelega awaa iikanonj onjoona laligowu. Saanonj Goosen prowinsnoŋ laligowu. Batugianonj gawonj awaa soro meme eja tosaanja laligojuti, ii moma onjombagati eenj, saanonj noo miriwaa oro tuunja ii iyonoo borogianonj ama onjona galenj koma onjoma laligowu."

⁷ Kaen ijoro Joosefnonj manja Jeikob Faarao kimbaa jaanonj wama karo iiro Faarao kinj ii kotuegonj muro.

⁸ Kotuegonj muro kokaen qisiin muro: "Goo yambuga dawi koloaja?"

⁹ Qisiin muro kokaen meleeno: "Noo yambuna 130:waa so namononj liligonj laligonj kouma laligojenj. Noo laaligonaa yambuya kuuya ii afaangoya ano osiqosigiawo kolooro. Manjurunanonj yambu seiseiya namononj liligonj laligogiti, noo yambu jangonanonj yonoononj kawo so motoonggo mende koloaja."

¹⁰ Kaen jenj Faarao kinj ii mombo kotuegonj munj jaasewananonja kamaanj keno. ¹¹ Joosefnonj manj daremunja ii Faarao kinjonj jenj kotorotiwaa so Iijipt kantrinonj onjoma Iijiptwaa balonj bakaya kelega awaa monj ii Rameses prowins (Goosen) kanonj onjono. ¹² Joosefnonj kaanagadeenj manj daremunuruta ano manjaa kanagesouruta kuuya ii nenegia embameraurugia laligogiti, jangogiaa so sogianonj onjoma laligoro.

Bodi kamban lombotawo.

¹³ Bodi somata ii lombotawo ero nenenonj balonj so qaono Iijipt ano Keinan kantri iyoroo kanagesogarononj mono nenewaa komunj jambederjonj laligogi.

¹⁴ Kaen laligonj Joosefwaanonj kanj wiit dumunj kota sewanja megii iinonj monenj kuuya Iijipt ano Keinan kantri uutanonj eroti, ii menj kululuunj Faarao kimbaa jinjaronj miriwaa kowanonj ano. ¹⁵ Iijipt kanageso ano Keinan kanageso yonoononj monenj qaondabororo Iijipt kuuya yonononj Joosefwaanonj kanj kokaen ijogi: "Monenananonj qaondaborojiwaajonj giinonj mono nene nonomba. Nene mende nonombagati eenj, nono goo jaasewananonj komuwonja."

¹⁶ Kaen ijogi Joosefnonj kokaen jero: "Monengianonj qaonjiwaajonj onjoononj lama ano bulmakao ejuti, ii mono menj kanj nonji niinonj nene onjomanja."

¹⁷ Kaen jero kema lama bulmakaogia unuama kanj Joosef mugi. Yonononj hoosgia, lamagia, memegia, bulmakaogia ano donjigia ii unuama kanj nenewaa sewanaga Joosef munj nene menj laligogi. Lama bulmakaogia kuuya ii Joosef mugi iinonj nene onjoma iikaanja kanonj yambu motoonggowaa uutanonj laaligogia nangoro mende komugi.

¹⁸ Mende komugi yambu kanonj tegoro. Tegoro yambu gbilianonj dunanonj mombo iwaanonj kanj kokaen jegi: "Eja ponjana, monenana qaonjiwaajonj kanianana honja ii goo jaaganonj saanonj mende kolatiwonja. Nonoononj lama bulmakaonana ii kaanagadeenj goninj goo bunjaga kolodaboroja. Nono ii kuuya eja ponjana gii gondaboronijiwaajonj nononana ano balonana iikayadeenj enj nononja. Kawaajonj mono naa iwoi monj gombonaga? ¹⁹ Nono mono kania naambaajonj goo jaanonj tondju komuwonaga? Nono komuninj balonananonj mono naambaajonj eenj enj gbangbarasinj bolinaga? Kawaajonj mono nononana ano balonana sewanana menj iikanonj nembanene nonona nono saanonj Faarao kimbaa welenqeqe omaya kolooninj balonananonj kaanagadeenj iwaa bunjaga koloowaa. Nono toroqenj jaawo laligonj komuwombotiwaajonj mono nene kota nonomba. Nonona balonj gawonj muninj eenj mende enj qanda kotiga koloowaa."

²⁰ Bodi kotiga totoonj iikanonj Iijipt kanatuuru yonowo erotiwaajonj yonononj kuuya motomotoonj gawonj balongia koria ii sewanjaajonj anjgi Joosefnonj Iijipt balonj kuuya ii sewanja mero Faarao kimbaa bunjaga kolodabororo. ²¹ Joosefnonj Iijipt kanatuuru gomanj so kantriwaa jawo tetegoya uutanonj laligogiti, ii kuuya unuano gawmambaa welenqeqe omaya koloonj laligogi. ²² Faarao kinjonj jigo gawonj galenj yonoo footnait tawagia onjono menj iikanonj laaligogia nangonj laligogi. Kaen kolooro nenegiaajonj mende bimooro balongia Joosefnonj sewanja mewaatiwaajonj mende anjgi. Kawaajonj jigo gawonj galenj yonoononj balonj iikanonj motoonggo kinj Faaraowaa bunja mende koloogi.

²³ Joosefnonj kanageso kokaen injijoro: "Mobu, niinonj onjoangia ano balongia sewangia mewe tegoro Faarao kimbaa bunjaga koloaja. Kawaajonj niinonj nene kota onjombe ii saanonj menj namononj komowu. ²⁴ Komogi honja kolooro ii mono gosigi tuunj 5 koloogi kanongja motomotoonj ii Faarao kimbaajonj ama munj laligowuto, tuunj 4 ii mombo namononj komowutiwaajonj ano nenegiaajonj ewaa. Ii onjoangia, embameraurugia ano

tosaanja mirigianonj laligojuti, mono onoo nenega ewaa."

²⁵ Kaenj injjoro kokaenj jegi: "Giinonj nonoo laaligonana bodinonga metogona. Kawaajonj eja ponjanaa jaanonj kiankoomu mokoloowonjati eenj, nono saanonj Faarao kimbaa welenqeqe omaya koloonj laligowonja."

²⁶ Joosefnonj Iijipt yonoo balombaajonj jenjkooto ano enj waama koi oojenji, kambaanj kokaamba kaanagadeenj toroqenj eja. Jenjkooto ii kokaenj: Nene gawombaa honjgia ii mono mendeengi tuunj 5 kolooro iikanonja motomotoonj ii Faarao kimbaa bunjaga koloowaatiwaaajonj ama laligowu. Jigo gawonj galenj yonoononj balonj iikanonj motoonjgo Faarao kimbaa bunja mende koloo-gi.

Jeikobnonj qamoyaajonj Joosef qisiro Oonj jero.

²⁷ Israel yonononj Iijipt balombaa prowins qata Goosen kanonj rara dundungia menj balonj anjonj koma laligogi. Kanonj laligonj koloonj seisei anjgi janjgogianonj mamaga somariiro. ²⁸ Jeikobnonj laaligoyaa yambu 17 ii Iijipt balononj laligoro. Laaligoyaa kuuyaa yambuyaa ii mindirinj 147 kolooro.

²⁹ † Israelwaa koomu kambaajanonj dodowiro meria Joosef jero karo kokaenj ijoro: "Niinonj goo jaanonj kewoonjgo mokoloojenji eenj, giinonj mono keteda koi uukalenj qendeema qaa kokaenj pondanj otaanj menj yagomambaajonj jenj boroga noo tawonaa baatanonj ama kokaenj jenj somonjgowa: Niinonj komuwe qamona ii Iijipt balonj kokanonj mende ronj komba. ³⁰ Niinonj komunj manj asaanjruna yonowoo haamo menj emanjati, kambaanj iikanonj noo qamona ii mono Iijipt kantrinonja menj kema manj asaana ronj koma ononjgiti, iyonoo qasirigianonj osonj ronj komba." Kaenj jero kokaenj ijoro: "Jenjanjwaa so ii saanonj otaanj amanja."

³¹ Kaenj ijoro manjanonj kokaenj jero: "Qaa ii mono joponj qaanonj jenj kotiinj nomba." Kaenj jero Joosefnonj ii joponj qaanonj jenj kotiio Jeikobnonj ii moma ligonj wanja menj kemenj gbaruyaa kitianonj ama laarinj Anutuwaawaa waeya menj mepeseero. Kianj.

Jeikobnonj Manase ano Efraim kotuegonj orono.

48 Kambaanj tosia tegoro Jeikobnonj ji mokolooro qaa ii Joosef ijogi moro. Ii moma merawoita woi Manase ano Efraim ii uruama manjaanonj keno. ² Keno tosonianonj Jeikob kokaenj ijogi, "Meraga Joosefnonj gimambaajonj kaja." Israelnonj qaa ii moma ku-usunja eroti, ii kululuunj ee dunjayanonja waama raro. ³ † Waa-rama rama Joosef kokaenj ijoro: "Anutu ku-usunj kuuyaa Toya iinonj Keinan balombaa Luz gomanj kanonj noononj asuginj kotuegonj nono.

⁴ Ii noma kokaenj nijoro: 'Niinonj koloonjseisei gombe gbiliuruga yonoo janjgogianonj mono somariinj somariinj uro giinonj kanageso tuunja tuunja mamaga yonoo bemunjalegiaga koloowaga. Gbiliuruga kanagenj koloonj ubuti, niinonj balonj koi ii bunja qenj onjombe iyonoo bunjagiaga tetegoyaa qaa enj ubaa.'

⁵ Anutunonj kaenj nijoro. Wala nii Iijipt balononj goononj mende kaweti, kambaanj iikanonj embaganonj merawoiga woi Iijipt kokanonj oronoti, iyorononj mono noo bunja koloowao. Manase ano Efraim yorononj mono Ruuben ano Simeon kaanja noo bunja koloowao.

⁶ Kaenj koloori kanagenj balonj mosoma yoroononj distrik woi orombu. Efraim ano Manase yoroo bagaranonj meraborauruga tosaanja koloogiti, iyonononj mono geengaa bunjaga koloowuyaa. Yonononj balonj bakaya bunja qenj aowuti, ii mono Efraim ano Manase yoroononj distrik woi iikawaa uutanonj egi yorononj wanjgia koloori dawoigara yoroo newo baogaranonj laligowuyaa. ⁷ † Niinonj Mesopotemia (Padan Aram) mesaonj eleema Keinan balononj kanj Efrata taonj dodowiwe embana Reizelonj komuro wosobiri somata koloonj nono. Komuro qamoya ii Efrat kekembaa kana goraayanonj ronj kombe. Efrat gomambaa qata monj ii Betlehem."

⁸ Israelnonj kaenj jenj Joosefwaa merawoita iriima kokaenj qisijnj muro: "Mera woi koi ii morononj morononj?"

⁹ Qisijnj muro Joosefnonj manja kokaenj ijoro: "Noo merawoina Anutunonj Iijipt kokanonj nonoti, mono ii." Kaenj ijoro Israelnonj jero: "Niinonj kotuegonj oromambaajonj ii saanonj uruana noo kosonanonj kawao."

¹⁰ Kaenj ijoro Joosefnonj merawoita uruama kosianonj kagi boria giliro arogaranonj kemero buugara kitonj nero. Israelnonj eja wanja kolooro jaaya umunj kono iwoi monj iima kotomambaajonj hanjanj qenj ama- maaro. ¹¹ Buugara kitonj nenj Joosef kokaenj ijoro: "Niinonj wala goo jaasewanja mombo giimambaajonj mende mamboma laligoweto, Anutunonj kana meleuro kete koi geengaa ano merawoiga kaanagadeenj inji-ijen."

¹² Kaenj ijoro Joosefnonj merawoita manjaa tawoyanonjga uruama siminj kuma usugonj kemero.

¹³ Usugonj kemenj waama merawoita borogaranonj menj uruano anjaa manjaa batanonj kari. Efraim ii boria dindijanonj menj Israelwaa boria qanianonj ama Manase ii boria qanianonj menj Israelwaa boria dindijanonj ano. ¹⁴ Kaenj ama oronoto, Efraim koga kolooro asianonj kilenj boria dindijanonj boraama iwaa wanjanonj ano. Manasenonj Joosefwaa meria mutuyaa kolooroto, asianonj kilenj boria qanianonj iwaa wanjanonj ano. Kaenj ama boria maripoonj kaanja ama kotonj wanjaranonj ano. ¹⁵ Kaenj ama rama Joosef kotuegonj munj kokaenj jero:

"Asana Aabraham ano manjna Aisak yorononj Anutuwaawaa jaanonj

kema kanj ama menj laligori.

Niinonj koloonj laligonj koubeti, Anutunonj mono kambaanj iikanonj pondanj kalanj koma noma laligonj kouro.

¹⁶ Siwe gajobanonj nii bologa kuuyaa iikanonja metogonj anjonj koma noma

laligoroti, iinonj mono eja gbaworo woi koi kotuegonj oroma laligowa.

† 47.29 Jen 49.29-32; 50.6 †† 48.3 Jen 28.13-14

‡ 48.7 Jen 35.16-19

Ejembanonj yoroo qagara qagi iikanonj mono nii ano man asana

Aisak ano Aabraham nonoo qabuñanana bosima laligowao.

Yoroo kanagesogaranonj mono namo qaganonj hononja qaa seiñ laligowuya."

¹⁷ Kaenjeroto, Joosefnonj manjanonj boria dindinanonj Efraimbaa wañanonj ano ii iiro mende sokono kawaañonj moma bolin manjaa boria dindinanonj meñ Efraimbaa wañanonja metogonj Manasewaa wañanonj amambaajonj ano. ¹⁸ Kaenjer ama manja kokaenjer ijoro: "Amana, kaenjer mende mewa. Mera koi kanonj mutu merana koloaja. Kawaañonj boroga dindinanonj mono iwaa wañanonj amba."

¹⁹ Kaenjer ijoroto, manjanonj ii amambaajonj qetama Joosef kokaenjer ijoro: "Merana, ii saanonj mojenj. Niinonj ii mojenj. Manasenonj kañagadeenj wañawo kolooro iwaa gbiliurutanonj kañagadeenj koloñ seisei ama kanageso somata koloowuyato, Efraimbaa qaqabuñayanonj mono Manasewaanonj qabuñawo uugun ewaa. Iwaa gbiliurutanonj mono koloñ seisei somata ama kanageso tuñña tuñña mamaga koloñ laligowuya."

²⁰ † Kaenjer ijoro moro weemboria iikanonjadeenj kotuegonj oroma kokaenjer jero:

"Israel yonononj mono oroo qagara qama kanagesogia

kotuegonj onjoma kokaenjer jewuya:

Anutunonj mono oyanjboyanj ama onjonta onononj Efraim ano Manase kañña koloowu."

Kaenjer jer Manase ii Efraimbaa newo baatanonj ano.

²¹ Israelonj kotuegonj onjono tegoro Joosefwaa qaa kokaenjer jero: "Moba, niinonj komumambaajonj anjento, Anutunonj onjowo laligonj ubaa. Iinonj mono unjano manj asaurugia yonoo balonj eleema kembuya.

²² Iikanonj kema batugianonj balonj mosonji niinonj goononj balonj toroqenj Sekem balonj kelegawo ii gonjenj. Niinonj balonj bambañña ii Amor kanageso yonjowo manja qenj neenaa tiwo ano manjawaa soo somata iikanonj yonoononja mewe. Joosef gii daremunuruga yonoo wañña kolojanjiwaañonj ii daremunuruga yonooñonj qaagoto, goo buñaga jenj tegoweta ewaa." Kianj.

Jeikobnonj merauruta kotuegonj onjono.

49 Kawaa gematanonj Jeikobnonj merauruta onjono kagi qaa kokaenjer jero: "Onjono mono horonj ajoroogi niinonj laaligogianonj kanagenj nomaenj koloowaati, iikawaa gejatootoo qaaya injisaama jewe mobu:

² "Jeikobwaa merauruta, onjono mono kanj ajoroonj amagia Israelwaanonj qaa geja ama mobu.

³ "Oo Ruuben, giinonj neenaa mutu meranaga kolojanj.

Giinonj noo ku-usuna ano emba mewe esunjmumunaa honja mutuya koloona.

Qabuñagaa akadamyua ano ku-usunja kanonj

kouruga yonoononj unjuuguja.

⁴ Haamononj kowe siri qindiiro kalumalu kema kankeji,

goo uganonj mono iikawaa so waaro kalugonj lanj kema kankejanj.

Giinonj manja noo dunj eenanonj uma qembonanonj qenj embanawo ena

dunj kanonj mono anjonjorayawo koloñ tilooro.

Kawaañonj goo qabuñagaa akadamyuanonj mono kouruga mende toroqenj unjuugun ewaa.

⁵ "Simeon ano Liwai yorononj daremunuruga koloñ jao.

Yoroo tiwo wasa gawonjgaranonj mono kike kakasililinj kondoonkeja.

⁶ Yorononj irinsoonsoonj qaganonj eja unjuri komugi eenj totoonj ainqaajonj bulmakao eja iyonoo

kana boro iwoigia lanj unjuri kotori meendañgoya koloogi.

Kawaañonj yorononj qaa areñ somonjonkebaati,

niinonj iikawo uumotoonj mende amakemañña.

Ajoajoroo ambaati, niinonj iikanonj iyorowo mende toroqenj ramañña.

⁷ Uukaziganonj geriawo koloñjiwaañonj ii jenj qasuañj oronjenj.

Uuduuduugaranonj kanjanawo koloñjiwaañonj ii jenj jororañj oronjenj.

Niinonj kanagesogara kondeema onjombe yonononj Jeikobwaa balonj sokoma kembu.

Niinonj mendeema onjombe yonononj Israel batugianonj lanj goonjpora ama laligowu.

⁸ "Oo Juuda, goo daremunuruganonj gii mepeseenj goma laligowuya.

Goo boroganonj mono kereuruga yonoo aro kotonjgianonj rabaa.

Manjaa merauruta yonononj mono goonj usugonj siminj kuma laligowu.

⁹ † Oo Juuda, giinonj laion gbaworoya kañña laligojanj.

Oo merana, gii borojanj meñ oro qenj neñ laligonj iikanonjadeenj eleema kajanj.

Iinonj laion kañña selia ama qeteterenj

laion embia kañña kamaññ koma enkeja.

Kuuyanonj ii kawali koloñ utunj mondowombaajonj keegia momakeju.

¹⁰ Ku-usumbaa aiweseya ii monjonj

Juuda yonoo borogianonja mende unjuambaa.

Eja pombaa gbaruyanonj kania batugaranonj nano monjonj ii mende qetegowaa. Qaago!

Iyanja ano gbiliuruta jinjanonj dunjanonj rama

laligonj ugi kanagenj monjonj asugiro kanageso tuñña tuñña yonononj iwaa jeta tenj koma laligowu.

¹¹ Iinonj donjgia wain apu gere batuyanonj somonjgoro nambaa.

Donjgia meria ii wain apu kasa batugaranonj gbadooro ewaa.

Iinonj opoya ii wain ooyanonj songbambaa.

Malekuya ii wain kotaa oo sayanonj qesaama qejaambaa.

† 48.20 Hib 11.21

†† 49.9 Jan 24.9; Ais 5.5

¹² Wain oo nero jaayanonj wain oo apu kaanja osaan injanj kombaa.

Aju tokoya nero jetanonj aju ooya kaanja taaliwaa.

¹³ "Zebulun kanageso yonononj kowe goraayanonj laligowu.

Yonoo gomanonj wangoya wangoya sulunkebu.

Balongiaa jawoya iikanonj mono Saidon taonj baagenj kema ewaa.

¹⁴ "Aiskar ii dongi siita koukouya iikawaa so koloaja.

Dongj qaganonj dunj rarawaa gesoya woi iikawaa batugaranonj ama qeteterenj lokolinj sologonj enjkebaa.

¹⁵ Lokolinj sologonj haamo menj ero dunj miria ii saanonj sokono gomananonj naanj totoonj koloowaa.

Ii iima gemata iwoi lombotawo anjomambaajonj usugonj kemero tosanonj welenqeqe gawonj mewaatiwaajonj kuunj somongonj munjkebuya.

¹⁶ "Tosianonj Dambaa kanagesouruta mendunjonj onjonji

Dan iinonj mono aworo (defence) nama qaa dindinaajonj manja qenj laligowaa.

Dan tuunj yonononj Israelwaa tuunj tosaanja iikaanja koloonj laligowuya.

¹⁷ Dan iinonj qato mokolenj kaanja kanaanonj enj hooswaa gbakotononj kiro aarunj lalanjaninj giliro qaganonj rabaati, iinonj mono tama gemagama namononj kemebaa.

¹⁸ "Oo Ponj, giinonj nii kasa gbadononga metogonj anjonj koma nombaatiwaajonj jaa rinj mambomake-manja.

¹⁹ Kike kakasililinj tuunj yonononj Gad kanageso ununj onoonj laligowuto, Gad yonononj mono meleema

kanagianonj onotaanj iyanggia ununj onoonj laligowuya.

²⁰ "Aserwaa balononj nene morianj mamaga asuginjkebaa.

Kinj yonononj nene naangiwao nenjkejuti, iinonj mono nene kaanja ii balononj komoro seinj iikanonj tosaanja ilaanj onoma laligowaa.

²¹ "Nembarononj anjaa jaajaa naanjaajonj uulanjawo lansanj goonjpora amakeji,

Naftalinonj mono iikawaa so koloonj meraboraanjuru-ta injiima-ainjaingiwao ii onoma laligowaa.

²² "Wain gere apu jaayaa kosianonj komogi kota mamaga kuunj

boria giliro kema sopa qisigonj seleenjenj kemakeji, Joosefnonj mono iikawaa so koloaja.

²³ Iwaa kereurutanonj tiwo jangbenggia menj uugere qaganonj

Joosefwaa tuunj ii onotaanj injidonj ununj onoonj laligowu.

²⁴ Kaenj laligowuto, Jeikobwaa benja Anutu ku-usunja-wo

iwaa borianonj mono menj kotiinj muro iinonj tiwo tokoya mende mesaonj boro siita sombanja qaa qero laligowaa.

Anutunonj mono uuwaa lama galenja koloonj Israelwaa anjonjkonjkonj Toya koloaja.

²⁵ Manjaa Anutuyanonj mono ilaanj goma laligowaa.

Benj ku-usunj kuuyaa Toyanonj mono

kokaenj kotuegonj gono laligowa:

Kombaa kotumotueyanonj mono kanakeewanga

goononj kamaaro

namo dusiita emuyaa apuyanonj mono goononj

kouro

merabora ano oro mamaga mokoloonj onoma

laligowa.

²⁶ Baanja baanja iyonoo kotumotuegianonj

kambanja kambanja ejemba sokoma onono laligonj kougj.

Baanja soroganonj yambu so nene gawonjgia menj laligogi

nene morianj asugiro laligonj kougito,

goo amagaa kotumotueyanonj mono ii kuuya

uuguwaa.

Kotumotue kaanja kaanjaonj mono Joosefwaa wanaa

qaganonj ubu.

Daremunj batugianonj ponj qerewenja jawinj tak-

kootoya koloojiwaa laaligoyanonj ii kuuya mono enj ubu.

²⁷ "Benjamin ii kasu kawalia kaanja koloaja.

Gomaamba so tiwojunj tigonj oro ununj nenj gogonj onomakeja.

Weenj asaganonj iwoi luluuma qenjkeji, ii gomantiinja so mendeemakeja." Kianj.

²⁸ Israelwaa tuunj kuuya janggogia 12 ii kianj. Man-

gianonj kotuegonj onoma qaa kaanja kaanja jero mogi.

Kotumotuegia morota morota ii anja anja mendeema kuuya kotuegonj onono. Kianj.

Jeikobnonj komuro.

²⁹ Kotuegonj onoma nama qaa kokaenj jenj kotonj onono: "Anutunonj mono nuano niinonj isi alauruna komugiti, iyonowoo toroqemambaa anjenj. Noo qamona ii mono manjruna yonoo kooronjianonj kobaa Hit eja Efrombaa balonj korianonj eji, iikanonj ronj koma nombu. ³⁰ † Kobaa ii Keinan balononj Makpela balonj korianonj Mamre kosianonj eja. Aabrahamnonj balonj koria kobaayawo ii isinanaa qasiria ewaatiwaajonj Hit eja qata Efron iwaanonga sewanja mero.

³¹ †† Aabraham ano embia Saara ii kobaa iikanonj ronj koma oronjgi. Kaanagadeenj Aisak ano embia Rebeka ii iikanonj ronj koma oronjgi. Niinonj toroqenj Lea iikanonj ronj kombe. ³² Aabrahamnonj namo koria kobaayawo ii wala Hit yonoononga sewanja merota eja." ³³ ‡ Jeikobnonj merauruta qaa kaenj jenj kotonj onono tegoro kanawoita hororo dunj eeyanonj uro goronj qenj komuro Anutunonj wano isi alauruta yonoononj toroqero. Kianj.

† 49.30 Jen 23.3-20 †† 49.31 Jen 25.9-10; 35.29 ‡ 49.33 Apo 7.15

Jeikob roŋ kongi.

50 Jeikobnoŋ komuro Joosefnoŋ lugun maŋa ke-pelaan mun ligoŋ kema aroyanoŋ giliro kemero buuta kitoŋ nero. ² Kawaa gematanonŋ Joosefnoŋ dok-tauruta jeŋkootoyaa baatanonŋ laligogiti, ii maŋaa qamoya sele meŋ kotikotii keleganoŋ moriwutiwaajonŋ jeŋ kotonŋ oŋono. Jeŋ kotonŋ oŋono yoŋononŋ Israelwaa qamoya kaenŋ ama mugi. ³ Gawonŋ ii meŋ laligogi weemboria 40 kuuya tegoro. Qamogia kelenonŋ morinŋkegi, iikawaa gawoŋa ii kambaŋ koriga kaenŋ meŋ laligoŋkegi. Iijipt kanatuuru yoŋononŋ Jeikobwaa-joŋ weemboria 70:waa so jingereŋ qama saama laligogi.

⁴ Saama jingereŋ koma wosobiri laligogitiwaa kambaŋa iikanonŋ tegoro Joosefnoŋ Faarao kimbaa jingkaronŋ mirinonŋ gawonŋ meŋ laligogiti, ii qaa kokaenŋ injjoro: "Niinonŋ oŋoo jaagianonŋ kiankoomu mokolooweti een, oŋo mono noo jenanoŋ meŋ Faarao kiŋ qaa kokaenŋ jegi mobaa: ⁵ † Maŋnanonŋ jaawo laligoŋ qaa kokaenŋ somonŋonŋ jojopariŋ qaanonŋ jeŋ kotiiambaajonŋ jeŋ kotonŋ nono: 'Niinonŋ komumambaajonŋ anjeŋ. Nii neenaajonŋ jamo kobaa Keinan balononŋ osoweta nanji, noo qamona ii mono iikanonŋ kema roŋ komba.' Kawaaajonŋ saanonŋ kete jeŋ kotona nii iikanonŋ kema maŋnaa qamoya roŋ komago mombo eleema kamaŋa."

⁶ Kaenŋ injjoro jegi Faarao kiŋnonŋ ii moma kokaenŋ jero, "Gii maŋgaajonŋ qaa somonŋonŋ jojopariŋ qaanonŋ jeŋ kotiinati, iikawaa so saanonŋ kema maŋnaa qamoya roŋ komba."

⁷ Kaenŋ jero Joosefnoŋ maŋnaa qamoya roŋ komambaajonŋ uro. Faarao kimbaa jawinŋuruta qabuŋagiawo kuuya, jingkaronŋ miriaa ano Iijipt kantriwaa jo-tamemeuruta qabuŋagiawo ii kuuya iwo motoonŋ keŋgi. ⁸ Joosefwaa miriwaa sumanŋuruta korebore, iwaa daremunŋuruta ano maŋnaa kanagesouruta yoŋononŋ kaanŋagadeenŋ motoonŋ keŋgi. Embameraurugia, lama, meme ano bulmakao tuuŋa tuuŋa iigadeenŋ mono oŋomesaogi Goosen gomanonŋ ragi. ⁹ Hooswaa kareya kareya ano eja hoos qagianonŋ ragiti, ii kaanŋagadeenŋ keŋgi. Kaenŋ mindirinŋ tuuŋ somata totoonŋ keŋgi.

¹⁰ Kema kema Jordan apu gowoya kotonŋ leegenŋ toroqenŋ kema Atad gomanonŋ wiit dumunŋ kotawaa hoŋa ano kaawoya mendeema gosigiti, miri balonŋ iikanonŋ keuma jingereŋ aro metaama qama silama saama bolinŋ laligogi. Joosefnoŋ maŋnaajonŋ weemboria 7:baa so jingereŋ qama saama laligoro. ¹¹ Atad gomanonŋ jingereŋ qama saagi balonŋ toya Keinan kanageso yoŋononŋ ii iima moma kokaenŋ jegi, "Iijipt yoŋononŋ mono jingereŋ saawaa areŋa uuta anju." Kaenŋ jegi miri balonŋ iikawaa qata ii kanainŋ Abel Mizraim †† qagi. Ii Jordan apu gowoyaa weenŋ koukoutaagenŋ eja.

¹² Jeikobnoŋ merauruta jeŋ kotonŋ oŋonoti, yoŋononŋ iikawaa so otaanŋ ama mugi. ¹³ ‡ Yoŋononŋ qamoya anŋgonŋ Keinan balononŋ kema Mamre kosianonŋ Makpela balonŋ korianonŋ kobaa eji, iikanonŋ kema roŋ kongi.

† 50.5 Jen 47.29-31 †† Abel: = *Jingereŋ saawaa areŋa. Mizraim = Iijipt. Hibriu qaa kaanŋa.* ‡ 50.13 Apo 7.16

Aabrahamnoŋ waladeenŋ balonŋ koria kobaayawo ii qasirigia ewaatiwaajonŋ Hit eja Efron iwaanonŋga se-waŋa mero. ¹⁴ Joosefnoŋ maŋnaa qamoya roŋ kono tegoro anŋa, daremunŋuruta ano tosaanŋa kuuya iwo maŋnaa qamoya roŋ kombombaajonŋ keŋgiti, iyoŋononŋ mombo Iijipt balononŋ eleema kagi. Kianŋ.

Joosefnoŋ ironŋa mende meleemambaajonŋ mombo jero.

¹⁵ Joosefwaa daremunŋurutanonŋ maŋgia komuro rama iima kotonŋ kokaenŋ romonŋonŋ jegi: "Joosef sili bologa kuuya ama muninŋi, iinonŋ iikawaaajonŋ uduuduudu moma nonoma kambaŋ kokaamba kanainŋ ironŋa meleema nonombabo." ¹⁶ Kaenŋ jeŋ Joosefwaa qaa kokaenŋ anŋgi keno, "Maŋganonŋ komumambaama nonoojonŋ qaa kokaenŋ jeŋ kotoŋo: ¹⁷ 'Oŋo mono Joosefwaaajonŋ qaa kokaenŋ jegi mobaa: Daremunŋuruganonŋ sili bologa ama tiwilaanŋ gombombaajonŋ anŋgiti, giinonŋ mono iyoŋoo singisongogia ano kakasililingia ii mesaowa. Kawaaajonŋ giinonŋ saanonŋ maŋnaa Anutuyaa welenŋqeqeuruta nonoo singisongonana mesaowa." Yoŋononŋ qaa ii anŋgi Joosefwaanonŋ karo moma mono qama saaro.

¹⁸ Kawaa gematanonŋ Joosefwaa daremunŋuruta iyanŋgio kanŋ balononŋ tama batanonŋ usugonŋ kamaanŋ kokaenŋ ijogi: "Moba, nono goo welenŋqeqeuruga omaya koloojonŋ."

¹⁹ Kaenŋ ijogito, Joosefnoŋ meleema kokaenŋ jero: "Mono keegia mende mobu. Niinonŋ Anutuwaaki-tianonŋ mende nanjeŋ. ²⁰ Oŋanonŋ, oŋo sili bologanonŋ tiwilaanŋ nombombaajonŋ kaparanŋ koma anŋgito, Anutunonŋ ii meleeno kitianonŋ iwoi awaa asugiwaatiwaajonŋ kaparanŋ koma ano. Kaenŋ ama kondoonŋ kuunŋ nono kanatuuru mamaga oŋoo laaligogia somonŋgowe iikawaa hoŋanonŋ kambaŋ kokaamba asuganonŋ kolooro iima kotojonŋ. ²¹ Kawaaajonŋ mono keegia mende mobu. Niinonŋ mono oŋoanŋgia ano embameraurugia oŋoo laaligogia kuuya nanŋonŋ oŋoma laligomaŋa." Kaenŋ jeŋ kilenŋagiaa ironŋa ii mende meleemambaajonŋ mombo jeŋ kotiinŋ gumbonjonŋonŋ ama oŋono. Kianŋ.

Joosefnoŋ komuro.

²² Joosefnoŋ maŋnaa kanagesouruta yoŋowo toroqenŋ Iijipt balononŋ laligogi. Joosefnoŋ laligoŋ uro yambuya 110 kolooro komuro. ²³ Joosefnoŋ esa amboanŋa Efraimbaanongga koloogi ii injiuro. Kaanŋagadeenŋ Manasewaa meria Makir iwaa meraboraanŋa koloogi Joosefwaa tawoyanonŋ oŋoanŋgi doonŋonŋ oŋono.

²⁴ Kawaa gematanonŋ Joosefnoŋ daremunŋuruta yoŋoojonŋ qaa kokaenŋ injjoro, "Nii komumambaajonŋ anjento, Anutunonŋ mono kalaŋ koma oŋono laligowuya. Iinonŋ oŋo balonŋ kokainonŋga unuama balonŋ Aabraham, Aisak ano Jeikob yoŋoo buŋaga koloowaatiwaajonŋ jeŋ tegonŋ jojopariŋ qaanonŋ jeŋ kotiiroti, mono iikanonŋ kema laligowu."

²⁵ † Kaenŋ injjoro Israelwaa meraurutanonŋ qaa jeŋ somonŋonŋ jojopariŋ qaanonŋ kokaenŋ jeŋ kotiiwutiwaajonŋ

jen kotoŋ oŋono: "Anutunoŋ kalaŋ koma oŋono laligo-
gi niinoŋ komuwe noo siina ii mono baloŋ kokainoŋga
angoŋ Keinan balonoŋ kembu." ²⁶ Kaen jen yambuya

110 kolooro komuro. Komuro Iijipt kanon qamoya ii
sele meŋ kotikotiiwaa keleganoŋ moriŋ qamo bok-
isnoŋ anŋi ero. Kiaŋ.

†† 50.25 Eks 13.19; Joos 24.32; Hib 11.22

Ruut

Jenasa-asari

Eja ponj yonoo kambangianonj Israel yonoo laaligogia ii uma kamaanjowo. Uugia meleengi oyanjboyanj laligogito, iikawaa gematanonj silemale laligogi kamaanj kamaanj sooro lombo uutanonj deenjeema siinjerereng laligogi. Laligonj iikawaa gematanonj uugia meleengi. Kaanj kaanj ama laligogi. Ruutnonj kambanj iikanonj luaewaa kania qendeenonj. Moab emba iinonj Israel ejaga mero. Eja kanonj komuro Ruutnonj enaroya Israel emba iwo pondanj ororonj somonjonj Israelwaa Anutuyawo tororo qokotaanj laligoro. Kaenj laligonj kantria Moab mesaonj Israel uutanonj kanj tetegoyanonj loya mutuyaa tinitosauruta yonoo batugianonjga eja dologa monj mokoloonj mero. Yoroo gbiligara monjonj kinj Deiwidwaa amboya kolooro. Deiwid iinonj Israel yonoo kinj ponjgia qabunjaya uuta laligoro. Deiwidwaa gbiliala monj ii Jiisas. Ruutnonj yambu 1110–1100 Kraist mende koloorotononj laligoro. Eja ponj buk iikawaa sunduya kanonj laaligowaa kania kokaenj qendeengi: Ejembanonj Anutu gema qegi kambanj kanonj kakasililinj kondemondoenj somatanonj qagianonj umakero. Ruutwaa sunduyanonj kana kokaenj qendeenja: Waba emba iinonj uuta Israelwaa Anutuyaanonj meleema momalaari kanagesononj toroqero kotumotuenonj qaganonj uro oyanjboyanj mokoloo.

Buk kokawaa bakaya wanja 3 ii kokaenj:

- 1) Naominonj Ruutwo Betlehem eleeni. 1.1-22
- 2) Ruutnonj Boazwo aitonjgori. 2.1–3.18
- 3) Boaznonj Ruut ii embiaga mero. 4.1-22

Elimelek ano sumanjuruta yonononj Moab kenji.

1 Kerugenj Israel uutanonj kinj monj mende laligoro eja ponj yonononj kanatuuru galenj koma onjoma laligogi. Kambanj kanonj bodi koloonj balonj kuuya sokoma ero. Bodi kambanj kanonj Juuda eja monjonj embia ano merawoita unjama taonjgia Betlehem mesaonj kantri qata Moab kanonj kema raranj dundunjgia meagonj waba laligogi. ² Eja qata Elimelek, embia qata Naomi ano merawoigara qagara Malon ano Kilion balonjgia qata Efrata. Yonononj taonjgia Betlehem mesaonj Moab balononj kema kanonj laligogi. [†]

³ Iikanonj laligogi Naomiwaa loya Elimelek komuro. Komuro Naominonj emba maloya koloonj merawoita yorowo laligogi. ⁴ Merawoita yorononj laligonj somariinj Moabga emba woi qagara Orpa ano Ruut ^{††} agiminj aogi. Agiminj aogi toroqenj Moab balononj yambu 10:baa so laligonj kougi. ⁵ Laligonj kouma merawoita woi Malon [‡] ano Kilion yorononj kaanjagadeenj komuri. Komuri nemungara Naomi iinonj lomeria qaa anjodeenj laligoro. Kianj.

Naomi ano Ruut yorononj Betlehem eleeni.

⁶ Naominonj anjodeenj Moab kantrinonj laligonj kambanj monjonj qaa kokaenj jegi moro: 'Ponjonj kanatuurya ilaanj onjoma Israel kanonj nembanene sogianonj mokoloonj onjmakeja.' Kaenj moma Moab mesaonj Israel balononj eleema kemambaajonj joronjoronj ama enarowoita yorowo waagi. ⁷ Waama gomanj balonj laligoroti, ii mesaonj Juuda balononj eleema kemambaajonj ano enarowoita yorowo motoonj kananonj kenjgi.

⁸ Kananonj kema Naominonj enarowoita kokaenj irijoro: "Emba woi, oro mono eleema nemunwoigara yoroo gomanonj kema laligowao. Oro noo lomeraana komugiti ano nii nono awaagadeenj kalaanj koma noma laligori Ponjonj mono kawaa so tawaya meleema awaagadeenj kianjkoomu orono laligowao. ⁹ Ponjonj saanonj kana mero oro eja mombo agiminj aonj laaligo rarangara yoroo mirinonj mokoloonj uukorisoro qaganonj laligowao." Kaenj irijonj buugara kitonj neroto, yorononj amburerej ama silama saari.

¹⁰ Saama kokaenj ijori: "Qaago! Noro mono giwo eleema goo kanageso tuunja yonoononj kembonja."

¹¹ Kaenj ijori meleema kokaenj irijoro: "Oo enarowoina, mono naambaajonj niwo kawowaajonj anjao? Nii mombo eja merawoina mewe somariiri ii orombaoraga me? Kaenj romonjgowaoragati eenj,

[†] Efrata: ii Betlehem gomanj liligonj ejati, balonj iikawaa qata. Ruut 4: 11, Jen 35: 19, 1 Sml 16: 18, Mai 5: 2 ^{††} Ruut: qa iikawaa kania ii ala-ala. Jiisaswaa ambosakonj uruta yonoo batugianonj emba 4 kokaenj laligogi: Taamar, Raahab, Ruut ano Batseba. Mat 1.3-6 [‡] 3 Malon: qa iikawaa kania ii esunjakamakamaa eja

iikanonj mende sokonja. Qaago totoonj! Mono keteda koi eleema kembao. ¹² Nii emba waja koloojeriwaajon eja moŋnonj nii mende nombaa. Oo enarowoina, oro mono eleema mirigaranonj kembao. Nii mombo eja memambaajonj romonjonj kete gomantiinja eja mombo en korowo kolooj merawoina qokolooj orombenagati eenj, ii mono kilej bimobimooyawo.

¹³ Mera ii somariiri lowoigara oromambaajonj mam-boma laligowaoraga me qaago? Yoroojonj ama eja memegaraa kania somonjonj aonj kambanj batuya koriga ii eenj laligowaobo. Ii mende sokonja. Oo enarowoina, iikaanj qaago. Poŋnonj boria boraama lona nuano komurotiwaajonj laaligonananonj bimooro nii oroojonj wosojinjina mojenj.

¹⁴ Kaenj irijoro mombo toroqenj silama saari. Saari tegoro Orpanonj enaroyaa yeizozoya jenj buuta kitoj nenj eleema mirianonj keno. Orpanonj kenoto, Ruutnonj kaparanj koma sele kopaya kaanja qokotaaro. ¹⁵ Kaanja qokotaaro Naominonj kokaenj ijoro: "Moba, alaganonj kenja. Iinonj anja bejsakonj ano anja ejemba tuuj yonoononj kenja. Gii mono kaanjgadeenj eleema miriganonj kema."

¹⁶ † Kaenj ijoroto, Ruutnonj kilej kokaenj meleeno: "Nii mono gii gomesamanjatiwaajonj kaparanj mende koma jewa. Saanonj jena giwo kembo. Gii noma nomaeenj kembagati, nii mono kaanjgadeenj giwo iikanonj kema. Gii dakanonj dakanonj laligowagati, nii mono kaanjgadeenj iikanonj laligoma. Goononj ejemba tuuj ii noo ejemba tuujnaga kolooj goononj Anutu ii noo Anutuga kolooj laligoma."

¹⁷ Gii dakanonj komuwagati, nii mono kaanjgadeenj iikanonj komuwe roj koma nombutiwaajonj mojenj. Qaa ii kokaenj jenj kotiijenj: Koomu motoonjononj mono mendeema norombaa. Iwoi morota moŋnonj mendeema norombaati eenj, Poŋnonj saanonj iikawaa ironja meleeno noo qananonj uba."

¹⁸ Kaenj jenj iwo kembaaajonj kotakotagadeenj kaparanj kono iima moma kotoj kawaa qaaya mombo mende ijoro.

¹⁹ Mende ijoroto, motoongara kema kema Betlehem taononj keuri. Keuri taononj ejemba kuuyanonj ii iriima korisoro somata moma ajoroogi. Emba yonononj qama Naomi koma horonj jolonja kokaenj jegi: "Ei! Ii onjanonj, Naomi yanjo me nomaenj? Oowe oowe oowe!"

²⁰ Kaenj jegi Naominonj kokaenj injoro: "Noo qana Naomi ii eenj mende qabu. Nii uukorisoro embaga qaago. Anutu ku-usuj Toyanonj mono kondoonj nono uukondurj moma laligojenj. Kawaajonj noo qana Mara qagi sokombaa. ††²¹ Noononj iwoi mamaga wala ero taonj koi mesaonj kembeto, kete Poŋnonj nuano bobora eleema eenj omaya kajej. Poŋ ku-usuj Toyanonj qaana gosinj menj bolinj nono konjilinj qaganonj laligojenj. Kawaajonj qana Naomi ii mono eenj qabubo." Kianj.

²² Naomi ano enaroya Ruut, Moab emba kanonj Moab mesaonj Betlehem taononj kariti, kambanj

iikanonj ejembanonj kanainj padiwaa alia baali ii gawonj-gianonj kema borogianonj kunjgi.

Ruutnonj Boazwaa gawononj baali otano.

2 Naomiwaa loya Elimelekwa isi uutanonj tintosaya, eja qabunayawo moŋ qata Boaz laligoro.

² ‡ Kambanj moŋnonj Moab emba Ruut iinonj enaroya Naomi kokaenj ijoro: "Saanonj jenj tegona nii gawonj moŋnonj kema ejemba baali gowia kuma reremonja mesaonjkejuti, ii otama menj kululuuma. Nii saanonj eja mombaa jaanonj iima-aij mokoloowe nisosoroonj 'Oonj!' jero saanonj iwaa gematanonj kema ii menj kululuuma." Kaenj jero Naominonj ijoro: "Oo enarona, saanonj kema."

³ Kaenj ijoro mesaonj gawonj moŋ morowaanonj gawonja, ii mende moma kilej tondu kema nama baali kunjgi yonoo gemagianonj kema gowia motomotoonj qeqlala kamaanj egiti, ii otama otama keno. Gawonj korianonj kenoti, ii Boazwaanonj gawonja. Boaz ii enaroya Elimelekwa isinonja moŋ.

⁴ Boaznonj ketego koi Betlehemga kouma gawonj ejembauruta injiima jolonja kokaenj jero: "Bonjonj! Poŋnonj mono onjowo laligowa." Kaenj jero meleema kokaenj qagi: "Poŋnonj mono kotuegonj gomba."

⁵ Kaenj qagi Boaznonj gawonj galenjaajonj kokaenj qisiro: "Emba ii morononj?"

⁶ Kaenj qisiro kokaenj meleeno: "Emba ii koriganonja. Ii Naomiwo Moab kantrinonja kari. ⁷ Iinonj gomaamba amandiinanonj kanj qisij nono 'Oonj!' jewe gawonj ejemba yonoo kanagianonj onotaanj baali gowia otama menj kululuuja. Gawonj pondanj menj laligonj ketada koi kuujonj endu kema haamo menj raja."

⁸ Kaenj meleeno Boaznonj Ruut kokaenj ijoro: "Borana moba, nii qaa goroga moŋ goma. Gii gawonj koi mende mesaonj tosaanja yonoo gawononj mende kema baali menj kululuuwa. Mono noo welenjeqe embauruna yonowo motoonj koikanonj otama laligowa. ⁹ Nii gawonj ejauruna goosiriwubotiwaa songo anjenj. Gawonj noma nomaeenj kema dumuj kota kumbuti, gii mono iikawaa jaalenj ano yonoo gemagianonj kema emba yonowo laligowa. Apugaajonj mobagati eenj, welenjeqe yonononj apu koworanenonj kosojuti, saanonj iikanonj kema apu newa."

¹⁰ Kaenj ijoro Ruutnonj moma balononj kemenj usugonj Boaz kokaenj ijoro: "Nii nomaembaajonj waba laligonj kilej goo jaanonj kiankoomu mokoloowe iikaanja kala koma nonjanj?"

¹¹ Kaenj ijoro kokaenj meleeno: "Nii goo nanamemen-gaa sunduya ii kuuya jegi mojenj. Gii loganonj komuro enaroga awaagadeenj galenj koma laligonj kouna. Gii nemunmanga ano kolokoloo kantriga mesaonj ejemba wala mende moma nononati, kilej nonoo batunananonj kanj laligojanj. ¹² Gii sumanjuruga sili awaa qendeema onona Anutu Israel nonoo Poŋnananonj mono iikawaa tawaya gomba. Kurunonj enganjanonj meraanja reenreenj koma onjmakeji, iikawaa so gii Anutuwaa umuganonj laligomambaajonj koi kana."

† 1.16 Ruut 2.11-12; 2 Kirj 2.2-6 †† Qa woi: ii Hibruu qaa kanagarawo. Naomi = uukorisoro. Mara = uukondurj.

‡ 2.2 Lew 19.9-10; Dut 24.19

¹³ Kaerj ijoro Ruutnoŋ kokaerj meleeno: "Somatana, nii goo gawoŋ meme embauruga yoŋoo tani qaagoto, giinoŋ kileŋ sili awaa qendeema nonjaŋ. Giinoŋ qaa nuna selenatunja." Kaerj meleeno.

¹⁴ Nembanene kambaŋanoŋ karo Boaznoŋ Ruut kokaerj ijoro: "Saanoŋ koi kaŋ bered kitia meŋ wain apu aasonŋawonoŋ qenduŋgoŋ newa." Kaerj ijoro gawoŋ ejemba yoŋowo raro Boaznoŋ baali hoŋa oonŋkootoya tosia muro. Ii muro neŋ tomeŋa juno nene tosia mesaoro raro. ¹⁵ Rama waama kema toroqerj baali gowia otano Boaznoŋ gawoŋ ejauruta kokaerj jeŋ kotoŋ oŋono: "Tinoŋ baali gowia boranŋawo iikawaa batugianoŋga kaanŋagadeeŋ otama meŋ kululuuwaati eeŋ, oŋo mono qaa tokoroŋkota mende jeŋ mubu. ¹⁶ Kaerj qaagoto, baali gowia tosia ii boranŋianoŋga kaanŋagadeeŋ horogi kamaaro anŋi kaŋ iyaŋaajoŋ meŋ kululuuwa. Oŋo mono ii mende jeŋ mubu."

¹⁷ Kaerj jeŋ kotoŋ oŋono Ruutnoŋ baali gowia korama meŋ kululuuro uro hoŋa ano kaawoya mendeema oromambaa sapa sarayawonoŋ kosonŋ korereŋgoŋ gosiro hoŋa geso karoombaa so (36 liita) kolooro gomanŋ siŋsiŋgoŋ karo. ¹⁸ Kaerj kolooro baali hoŋa ii meŋ taonoŋ eleema kaŋ dawii koranoti, ii enaroya qendeema muro. Kawaa gematanonŋ nene neŋ timbiriinŋgoŋ tosia mesaoroti, ii kaanŋagadeeŋ unjuma muro.

¹⁹ Ii muro kokaerj qisiro: "Gii kete dakanonŋ kema baali otama meŋ laligojaŋa? Morowaa gawonoŋ kema gawoŋ meŋ laligojaŋa? Eja galenŋ koma gonjaati, Anutunoŋ mono ii kotuegoŋ muba." Kaerj qisiro morowaa gawonoŋ kema gawoŋ meŋ laligoroti, iwaa sunduya Naomi ijoro: "Nii kete eja mombo gawoŋ mejeŋati, iwaa qata ii Boaz."

²⁰ † Kaerj ijoro Naomiwaa elenŋa kamaaro kokaerj ijoro: "Porŋonoŋ mono Boaz kotuegoŋ muba. Porŋonoŋ kianŋkoomu nonomambaa qaa somoŋgoroti, iikawaa so mono pondarŋ lomeraanŋurunoŋ komugiti ano anana kete koi laligojoŋi, nonoojoŋ kianŋkoomuya mende anŋonŋ koma laligoja." Toroqerj qaa kokaerj jero: "Eja ii nonoo tinitosananaga ano isinanaa doweya meme ejaga. Kawaaajoŋ iinoŋ mono saanoŋ galenŋ koma nonombaa."

²¹ Kaerj jero moma Moab emba Ruutnoŋ kokaerj jero: "Qaa moŋ toroqerj kokaerj niŋoŋa: 'Gii mono noo gawoŋ meme ejemba yoŋowo boŋ qerj laligona noonoŋ baali kuuya ii kundaborowuya.'"

²² Kaerj jero Naominonŋ kokaerj ijoro: "Oo enarona, ii awaa. Gii tosia yoŋoo gawoŋ korianoŋ kena sili bologa ama gombubo. Kawaaajoŋ gii saanoŋ Boazwaa gawoŋ meme emba yoŋowo kema gawoŋ meŋ laligowa."

²³ Kaerj jero Ruutnoŋ Boazwaa gawoŋ meme emba yoŋoo kosogianoŋ boŋ qerj laligoŋ hoŋa otama meŋ kululuuŋ laligoro baali ano wiit kunŋkunŋ kambaŋanoŋ tegoro. Tegoro toroqerj enaroya Naomiwo laligori. Ki-anŋ.

Ruut ano Boaz yorononŋ baali gawonoŋ aitonŋgori.

3 Kambaŋ tosia tegoro Naominonŋ enaroya Ruut kokaerj ijoro: "Oo enarona, nii saanoŋ eja moŋ batogonŋ mokoloowe galenŋ koma gono iwo keraqeeanŋgo qaganonŋ geenŋgo miriga kalaŋ koma raba. ² Gii gawoŋ meme emba yoŋowo mokotaanŋ laligonati, iyoŋoo galengia Boaznoŋ mono nonoo tinitosananaga. Moba, iinoŋ kete gomantiinŋa baaliqeeŋe sombenonŋ kemeeŋ baali hoŋa ano kaawoya mendeema oromambaaajoŋ sapa sarayawonoŋ kosonŋ korereŋgoŋ gosiwa. ³ Kawaaajoŋ gii mono keteda koi apu ariŋ selega kele unŋkoowayawonoŋ moriŋ opo suruga mouma baaliqeeŋe sombenonŋ kemeba. Emu kemebato, wala sigenŋsigenŋ laligona nembaneneya ano apu kizaŋa nedabororo kawaa gematanonŋ saanoŋ iwaa jaanoŋ asugina giibaa. ⁴ Gaombaajoŋ moma kamaanŋ dakanonŋ hoŋ koma ewaati, mono ii iima kanonŋ kemba. Kokojiŋi gombaatiwaaajoŋ qisiwagati, iikawaa kaisareya mono kokaerj amba: Gii iwaa kooronŋanoŋ kema kaniaaageŋ esu kitia mena waaro kemenŋ ewa. Kaerj ena mokoloonŋ goma nomaerj ambagati, ii gijoro moba."

⁵ Enaroyanoŋ kaerj ijoro Ruutnoŋ kokaerj meleeno: "Qaa kuuya niŋoŋaŋi, ii saanoŋ andaboromaŋa." ⁶ Kaerj meleema baaliqeeŋe sombenonŋ kemeeŋ enaroyanoŋ jeŋ kotoŋ murotiwaa so otaanŋ andabororo: ⁷ Boaznoŋ gomantiinŋa nembaneneya ano apu kizaŋa nedabororo selia meŋ looriro waama baali tuunŋ mombaa goraayanonŋ kemeeŋ gaonŋ ero. Kanonŋ ero Ruutnoŋ olonŋ janŋanŋ qerj kema kaniaaageŋ esu kitia metaama iikanonŋ kemeeŋ ero. ⁸ Ero gomanŋ ruunŋanoŋ iwoi mombaajoŋ aaruŋ lalanŋaniro uuta tooro moma eleema emba moŋ kianoŋonŋ eroti, ii mokoloonŋ iiro. ⁹ Iima qisiŋ muro: "Gii moronoŋ?" Qisiŋ muro kokaerj meleeno: "Oo somatana, nii Ruut, goo welenŋqeeŋe embaga. Giinoŋ geenŋgaa isigaa doweya meme ejaga koloojanŋ. Kawaaajoŋ Juuda oŋoo nanamemeŋgia otaanŋ nii saanoŋ galenŋ koma noma esuganoŋ turuŋ nomba." ¹⁰ Kaerj meleeno kokaerj ijoro: "Oo borana, Porŋonoŋ mono kotuegoŋ gomba! Gii saanoŋ eja wanaya me qaqabuŋa esuhinagiawo yoŋoo gemagianonŋ kenagato, iikaanŋa mende anjanŋ. Gii eejanonŋ isiuruna awaa nanŋonŋ oŋoma laligonago kete ii uugunŋ sili awaa soroya anjanŋ. ¹¹ Oo borana, gii mono toroko mende moba! Bonjonŋ laligowa! Gii emba awaa soroya koloojanŋi, ii taombaa ejemba kuuyanoŋ moju. Kawaaajoŋ gii ii me woiwaaajoŋ qisiŋ nombagi, nii ii saanoŋ ama gomaŋa. ¹² †† Nii goo tinitosaga kolooŋ galenŋ koma gomanŋatiwaa so koloojerj. Qaa ii onŋiatio, eja moŋnoŋ nuugunŋ isinaa doweya meme eja mutuya kolooja. Nii iwaa qerewenŋaga laligojerj. ¹³ Kawaaajoŋ gii saanoŋ gomantiinŋa koi kokaerj ewa. Dowe meme eja mutuyanoŋ woranŋ sewanŋga memambaajoŋ jenagi eeŋ, ii awaato, sewanŋga mende memambaajoŋ mobaati eeŋ, niinoŋ saanoŋ sewanŋga memaŋa. Qaa ii somoŋgoŋ Pombaa

† 2.20 Lew 25.25

†† 3.12 Ruut 2.20

qatanon jojopon qaanon jen kotiijen. Kawaajon saanon bonjon ena goman ambaa."

¹⁴ Boaznon kaen ijon emba monjon baaliqueqe sombenon iwaanon kamaaroti, monjon ii mobabotiwaaajon moro. Kawaajon Ruutnon Boazwaa kanaanon kamaan eroto, wengeran suluro kaman iikanonadeen monjon ii mende iima koto ro oлон kembaatiwaaajon waaro. ¹⁵ Waaro Boaznon kokaen ijoro: "Mono malekuga seleganonga metogon qerereen menj namba." Kaen ijoro metogon menj nano baali honja 25 kilogrambaa so gosin maaro kemero. Kemero menj kobiiin Ruutwaa sawinanon ano anjon eleema taanon keno.

¹⁶ Ruutnon taanon kema enaroyaanon keuro qisiro: "Oo enarona, nomaen en kajan?" Kaen qisiro Boaznon iwaawoi kuuya anoti, iikawaa sunduya ijoro moro.

¹⁷ Moro kokaen toroqen ijoro: "Gii enarogaajon bobora mende kema, kaen nijon baali koi nonja."

¹⁸ Kaen ijoro Naominon kokaen jero: "Oo enarona, eja iikanon kete een haamo mende mewaato, qaaga galen koma laligoro ii mindingogi tegorogo kawaa gematanon rama haamo mewaa. Kawaajon gii mono sosoo mamboma rama qaaga nomaen jegi asugiwaati, ii moba." Kianj.

Boaznon Ruut embiaga mero.

4 Boaznon taombaa kiropo naguyanon kema qenjaaro sombenon kamaan raro. Raro isiaa dowe meme ejawaa qaa jeroti, iinon kan uugumambaa ano iwaajon kokaen qaro: "Oo alana, gii saanon koi kan kamaan rabaga." Kaen qaro kan kamaan raro. ² Raro Boaznon taanonga jota meme eja boro woi (10) onoono kagi rabutiwaa injoro motoon kamaan ragi.

³ Ragi Boaznon isiaa dowe meme eja ii kokaen ijoro: "Kaman kokaamba Naominon Moab kantri mesaon eleema karoti, iinon danana Elimelekwaanon balon kitia ii sewana mewutiwaa eja. ⁴ Kawaajon niinon kokaen romonjojen: Gii qaa ii mobagatiwaa gijojen. Gii isinaraa dowe meme ejaga koloona niinon goo qerewengakolooren. Dowe meme eja mon mende laligoja. Kawaajon giinon ii sewana mewagatiwaaajon kuun gonjen. Gii ii sewana memambaa aiqa mobagati een, ii saanon sewana mewato, ii togowagati een, saanon ii kaanagadeen jena momana. Ii saanon eja koi rajuti, iyonoo jaanon jewa. Ii kanatuuru tuunnaa jotameme koi yonoo jaagianon jewa." Boaznon kaen ijoro eja alianon kokaen ijoro: "Nii ii saanon sewana memana."

⁵ Kaen ijoro Boaznon jero: "Gii Naomiwaanon balon koria sewana mewagati, kaman iikanon mono Moab emba Ruut, eja komurotiwaa maloya ii kaanagadeen sewana mewa. Kaen ana eja komurotiwaa qatanon mono borosamo balon kanon ewaatiwaaajon ii galen koma laligowa."

⁶ Kaen jero dowe meme eja mutuyanon meleeno: "Kaen kolooro niinon ii sewana memambaajon amamaajen. Ruutnon neena meraboraana yonowo motoon borosamona mendeengi motomotoon yononon balon kitia melamelaa iikayadeen bunja qen aowubo.

Nii kaen amambaajon amamaajen. Kawaajon giinon saanon ii sewana mena geengaa bunjaga koloowaa." Kaen meleeno.

⁷ † Kerugen Israel uutanon monjon balon iwoi sewana mero bunjaga kolooro iikawaa qaaya kotiiwaatiwaaajon yononon sili kokaen ama laligogi: Qaa jen tegon soomongo anji tegoro iyeroononga monjon kana esuya qetegon alia munjero. Israel yononon iwoi sewana memewaa qaaya tegoroti, ii sili iikaanja kanon qendeema laligogi

⁸ Kawaajon eja kanon Boaz kokaen ijoro: "Giinon ii saanon sewana mena bunjaga koloowaa." Kaen jen kana esuya qetegon Boaz muro. ⁹ Ii muro Boaznon jotameme eja ano kanageso kuuya kokaen injoro: "Niinon Elimelek, Kilion ano Malon yonoonon iwoi kuuya ii Naomiwaanonga sewana mejen. Onjo ii kete jaasewan qen nanjon jewutiwaa so koloju. ¹⁰ †† Nii Moab emba Ruut, Malombaanon malo ii kaanagadeen sewana mewe noo embanaga koloowaa. Kaen ama eja komurotiwaa qatanon borosamo balon kanon ewaatiwaaajon ii galen koma laligomanja. Qata kaen mende aliwaato, gbiliurutanon Elimelek waa qata duduwubotiwaaajon ii gawmambaa buknon oogi en ubaa. Onjo ii kete jaasewan qen nanjon jewutiwaa so koloju."

¹¹ ‡ Boaznon kaen jero jotameme eja ano kanatuuru taombaa kiropo naguyanon sombenon ragiti, iyononon kuuya kokaen jegi: "Nono ii jaasewan qen nanjon. Ponon embaga goo mirinon kawaati, ii saanon kotuegon muro iinon mono Reizel ano Lea yoroo so koloowaa. Yoronon Jeikobwaanon meraboraana mamaga qokolori Israel kanatuurunanon kolooro. Gii saanon Efrata balonon jotameme eja esuhinawo koloon Betlehem taanon qabunagawo laligowa. ¹² †† Ponon emba malo sara iwaanon gbili gombaati, goonon kanageso yononon mono Juuda ano Taamar yoroo meragara Perezwaanon suman yonoo so koloon laligowu." Kianj.

Boazwaanon gbili yonoo qa arengia

¹³ Kaen ama Boaznon Ruut wama mirianon kema embiaga mero Ponon kotuegon muro koro ama meraga mero. ¹⁴ Meraga mero emba yononon Naomiwaa kokaen jegi: "Nono Pon mepeseenon. Iinon kete isigaa dowe meme ejaga gonja. Iinon saanon galen koma goma laligowaa. Mera kanon Israel uutanon qaqabunayawo koloowaa.

¹⁵ Goo enaroganon jopagon gomakeja. Goo merauruga 7 laligowuyagati een, iinon mono ii kuuya unugun ilaan goma laligoja. Iinon kete esaga gono iinon mono laaligoga tililuaan keraqeeango qen goma laligowaa. Kanagen emba wana koloona iinon saanon galen koma gono laligowaga." ¹⁶ Kaen jegi Naominon mera ii menj doonjon galen koma mun laligoro.

† 4.7 Dut 25.9 †† 4.10 Dut 25.5-6 ‡ 4.11 Jen 29.31 †† 4.12 Jen 38.27-30

¹⁷ Emba kosianonj laligogiti, iyonononj kokaenj jegi: “Naomiwaanonga esia meraga kolooja.” Kaen jen qata Obed qagi. Obedwaa meria Jesi, esia kinj Deiwid.

¹⁸ Qa arenj koi ii Perezwaanonga kanaij nama Deiwidwaanonj uja: Perezwaa meria Hezron, ¹⁹ Hezrombaa

meria Raam. Raambaa meria Aminadab. ²⁰ Aminadabwaa meria Naason. Naasombaa meria Salmon.

²¹ Salmombaa meria Boaz. Boazwaa meria Obed.

²² Obedwaa meria Jesi. Jesiwaa meria kinj Deiwid. Kianj.

Joona

Jenasa-asari

Buk koi kanonj gejatootoo qaa qaita monj koloaja. Ii Joonawaanonj nomaenj asugiroti, iikawaa sunduya. Anutunonj qaa kokaenj jenj kotonj muro: “Gii mono Assiria kantriwaa siti wana qata Niiniwe kanonj kema uukuuku gawonj mewa.” Assiria yonononj kakasililingia somata ero Israel yonononj kere yonoo borononj komuwombotiwaajonj toroko moma laligogi. Anutunonj Joona kaen jenj kotonj muroto, Joonanonj togonj Anutuwa qele koloonj Niiniwe kemambaajonj qotogoro. Ii kokaembaajonj togoro: Anutunonj siti ii tiwilaamambaa galenj meme qaa ijoroto, Joonanonj iikawaa so onanonj koloowaatiwaajonj mende moma kotiuro.

Joonanonj togonj qotogoro lombo uuta qaganonj uro iikawaa gematanonj iyanjaa jaajaa amambaa ainja menj kamaanj ama tenj koma keno. Kema uukuuku gawonj mero Niiniwe seiseyanonj uugia onanonj meleengi. Kawaaajonj Anutuwa uuta olomooro mende tiwilaanj onono. Kawaaajonj Joonawaa uutanonj bolinj kobooro komumambaajonj moro. Kinj mononj yambu 782–753 Kraist mende koloorotinonj galengiaga laligoro Joonanonj kambaajonj kanonj gawonja mero. Joonawaanonj gomanj qata Gat Hefer ii Nazaret kosianonj, 5 kilomiita kekembaa so. Niiniwe ii koriganonj, 500–600 kilomiita kekenjaa so.

Kanagenj Israel yonononj iyangio gejatootoo ejemba yonoononj qaa moma mende tenj koma yangisenj laligogi Anutunonj jenj tegoro Assiria yonononj kanj ununj unuama kengi iyangiaa nanangia ii kaenj sooro. Buk koi ii Anutuwa kania woi kokaenj ninisaanja: Nono kuuya Anutuwa uuaija tororo tenj kombonjatiwaa so koloonj. Kaenj mende ambonjati eerj, lombo mono onanonj qanananonj ubaa. Anutuwa kania wana monj ii kiankoomu ano uujopa. Anutunonj anjaa kaziuruta Assiria gadokopa yonoo singisonogogia kaanjadeenj mesaonj iimaleinonjga metogonj onjombaatiwaajonj kaparanj komakeja. Ironja bologanonj qagianonj ubabotiwaajonj moma kotiinj uunana meleembonjatiwaajonj kuunj nononja.

Buk kokawaa bakaya wana 4 ii kokaenj:

- 1) Anutunonj Joona oono yangisenj ano. 1.1-17
- 2) Joonanonj uuta meleema saranonjga lolooro. 2.1-10
- 3) Joonanonj Niiniwe kanageso uugia kuuro. 3.1-10
- 4) Uugia meleengi Anutunonj kiankoomu onono. 4.1-11

Joonanonj Ponj qetama kokomomola mero.

1 † Israel kanonj Pombaanonj qaa ii Amitai iwaa meria Joonawaanonj kokaenj kolooro: ²“Assiria kantriwaa siti somata Niiniwe ii weenj koukoutanonj eja. Yonononj bao jaagoo kaanja koloonj kilengia lansanj nama menj tintuanj laligonjeju. Iikawaa qaaya ii noo jaasewananonj kouro mojenj. Kawaaajonj gii mono waama eu kema noo bunja qaana injonj uugia kuuwa.”
³ Kaenj ijoroto, Joonanonj Pombaa jaasewanonjga olonj kok koma weenj kemekemetanonj baagenj kemambaajonj keno. Kema gomanj qata Jopa (Jaffa) kanonj kemenj wango monj mokoloonj jero, “Yonowo saanonj Tarsis gomanonj Spein kantrinonj kemaña.” Kaenj jenj kana sewanja menj wanononj uro. Kaenj uma Pombaa jaasewanonjga kokomomola menj keno.
⁴ Kenoto, Ponjonj haamo kotakota wasiro kowenonj kemenj kuuro siri dimbonj somata waama wango qero

† 1.1 2 Kinj 14.25

jangomambaajonj ano. ⁵ Kaenj kolooro wango gawonj eja yonononj toroko moma iyangiaa benjurugiaa so anja anja qama koolinj ononjgi. Kaenj ama wanononj afaangowaatiwaajonj kawaa hina iwoi kuuya menj borogi kowenonj kemeroto, Joonanonj wango dutaa uutanonj kemenj iikanonj olonj koma gaonj komunagbiili ero.

⁶ Iikanonj ero wango galenjanonj iwaanonj kanj kokaenj jenj muro: “Gii mono naambaajonj koi gaonj ejanj? Mono waama geengaa bengga qama koolina iinonj ilaanj nonono mende tiwilaawonaga.”

⁷ Kaenj jenj munj batugianonj aminj moma jegi: “Ayo, mono kawu! Mono unju kuuwonja. Eja morowaa singisonogoyaaajonj ama iimaleinj koi qanananonj uji, iikawaa kania mokoloowonja.” Kaenj jenj unju kuugi Joona asugiro. ⁸ Asugiro jegi karo kokaenj qisiin mugij: “Iimaleinj tiwitiwilaa koi ii morowaa singisonogoyaaajonj ama qanananonj uji, gii mono iikawaa kania ninijowa. Gii naa gawonja menjkejanj? Gii daanj kaja kajaña?”

Goonon kantri ii daen? Goo kanagesouruga ii dakanon laligoju?”

⁹ Kaen qisij mugi kokaen meleeno: “Nii Israelga. Hibruu ejaga koloojen. Nii Pon, Siwewaa Anutuya waeya menj mepeseenkejen. Iionj kowe ano namo toboga mokolooj orono. ¹⁰ Iionj gawonj osiqosiawo nono togonj Pombaa jaasewananona olonj kok koma kajen.”

Kaen meleeno moma aarunj lalananiñ kokaen ijonjen mugi: “Yei! Gii mono naambaajonj ama kaen anjanja?” ¹¹ Kowenonj toroqen bolinj kotiinj qindiin ero. Kawaajonj kokaen qisij mugi: “Nono mono iwoi nomaen ama goninj ironja mena kowenonj goronj qenaga?”

¹² Kaen qisij mugi kokaen meleema injjoro: “Siri dimbonj koi mono noojonj ama qanananonj uma qeji, ninonj ii moma kotojen. Kawaajonj mono nii noma kowenonj borogi kemebe goronj gewaa.”

¹³ Kaen meleeno gawonj eja yonjonj kilerj wango mombo namo goraayanonj keubaatiwaajonj loqanonj nanjonj qenj bimbingogito, kowenonj bolidaborotiwaajonj ama amamaagi. ¹⁴ Amamaanj Israel Ponnanana qata kokaen qama kooligi: “Oo Pon, mono geengaa qaa joga otaanj iwoi koi anjanj. Kawaajonj Pon, eja koi komuwaatiwaajonj ama mono mende tiwilaanj nonomba. Sayaa qaaya ii mono nonoo qanananonj mende ana uba. Qaa ii onanonj.” ¹⁵ Kaen qama koolinj kema Joona menj borogi kowenonj kemero. Kemero kowewaa usunanonj iikanonjadeen kamaaro bonj qero. ¹⁶ Bonj qero eja yonjonj Anutuwaajonj aarunj lalananiñ nandunj somata ama Ponj siimolonj onj munj qaagia kokaen somongogi: “Anana mono Pombaanonj qaa aparja tenj koma laligowonja.”

¹⁷ † Joonanonj kowenonj kemero Ponjonj sara somata monj wasiro kema Joona gogoro. Gogoro sara iikawaa uutanonj weemboria karonj enj laligoro. Kianj.

Joonanonj gajugaju korojonanorj enj qama kooliro.

2 Joonanonj sara uutanonj enj Ponj Anutuya qama koolinj munj ² kokaen ijoro:

“Oo Pon, nii kokojinjinj uutanonj qama koolinj gombe gii qaana moma leeya meleemba.

Nii koomuwaa senjonj dusiitanonj enj komunj tagonj welema gombe

gii geja ama jejewelenwelena mojanj.

³ Gii monago kowe biiwi jabirinanonj (jaunanonj) hagonj nongji kamaanj ejenj.

Geengonj riiwagorj nona gomanj siñsingoyaa dutanonj kamaabe

gboulu somatanonj esuunj nonja.

Goo apu kokopa kuuya ii musulunjonj nonja.

Goo kowe siriga ii turunj nenj olaanj nonja.

⁴ Nii kokaen romonjgojenj: Gii geengaa jaasewanjanonja

konjoma nona soonj tintuanj ejenj.

Ii kilerj nii mombo jaananonj goo jiwowonj jigoo kowogaagenj

uuwe keno jejeromonjromonj anjenj.

⁵ Apu ano omanjareya ii qananonj uma turunj nondaboroja.

Kowe biiwi jaunagadeen liligonj nondaboroja.

Kowewaa tokoleya ii jamojuju kaanja wanja mosiinj esuuja.

⁶ Nii kowe biiwi jaunaa dusiitanonj koi kanonj ulunjonj kamaajenj.

Kowe biiwi jaunaa jaa ununja ii konjgi pondanj qananonj eu somonjonj nonja.

Oo Ponj Anutuna, nii koi laligojento,

gii mono koomuwaa senjonj dusiita

koi kanoja gou koma nona

saanonj mombo laaligononj koumanj.

⁷ “Noo laaligonanonj qaomambaajonj ano kamanj koi kanonj

oo Pon, nii romonjonj gombe qamakoolinanonj keuma

goo Siwe jigoo kowoganonj eu uma gejaganonj kemebaati, ii mojenj.

⁸ “Ejemba gadokopa benj lopionj omaya goda qen usugonj onjmakejuti,

iyonjonj kaenj ama kalenjmorianj Toya gii gema gunkejuto,

⁹ nii mono mepemepesee oonjaa qama mamatewoo ama siimolonj onj gomambaajonj mojenj.

Nii iwoi amambaa qaa jenj somongobeti, iikawaa so mono ama sorogonkemanja.

Oo Pon, gii gou konjonj Tona koloojanj. Qaa ii onanonj.”

¹⁰ Kaen qama kooliro Ponjonj sara ii jenj kotonj muro kanj kouma Joona lono namo toboganonj kamaaro. Kianj.

Joonanonj Anutuwaaw gawonj Niiniwe kema mero.

3 Namoo toboganonj kamaaro Pombaanonj qaa koi ii mombo Joonawaanonj kolooro: ² “Giinonj mono waama siti somata Niiniwe kanonj kema Bunja qaa gomanjati, ii injijonj uugia kuuwa.” ³ Qaa kaanja kolooro Joonanonj waama Pombaa qaa jeta tenj koma Niiniwe keno. Niiniwe sitiwaaw soya ii kokaenj: Gii goraayanonja kanainj kema laligona weenj karonj tegoro teegenj endu keubaga. ⁴ †† Joonanonj kanainj siti uutanonj kema laligoro weenj motoonjgo tegoro bunja qaa qama kokaen injjoro:

“Weemboria 40 mombo eja. Ii tegoro Niiniwe siti koi mono meleeno kemebaa.” ⁵ Qaa kaenj qama injijonj keno Niiniwe kanatuuru yonjonj Anutuwaanonj buzu qaa ii moma laarinj uugia meleema nene singji laligowombaa kamanj koma jenj kotiigi. Ii jenj kotiinj ejemba somata melaa korebore yonjonj uumeleembaa samo megi selegianonj uro too arigi.

⁶ Kaen anjgi iikawaa buzu qaaya ii Niiniwewaa kinj (praim ministra) iwaanonj keuro. Keuro moma jinjkaronj dunj rarayanonja kamaanj malekuya kotogonj samo menj aturaanj too utunj arinj raro. ⁷ Rama jenjkooto kokaen ano Niiniwe siti sokondaboronj keno: “Onjo

† 1.17 Mat 12.40

†† 3.4 Mat 12.41; Luuk 11.32

mono kin ano jawinjuruta nonoonon jenkooto koi mobu: Monjonon mono nene qaan mende newa. Ejemba me bao kuru, lama bulmakao, onjonon nene qaan newombaajon mende moma onjombu. ⁸ Nene singi kaen laligon samo medaboron Anutu kotakotagadeen saama qama koolinj munj anja anja kaniagia bologa ii mesaowu! Ejemba unuj tiwilaan onjoggi sagianon borogia tiloon eji, sili ii mono gema qedaborowu. ⁹ Kaen aninj Anutunon irinsoonsoonjaa ugeria qelanjin singisongonana mesaonaga. Ii mesaoro mende tiwilaawonaga. Kaen jejon.”

¹⁰ Ii moma asarinj kaniagia bologa gema qen uugia meleengji Anutunon nanamemengia ii iima wosoya moma onjoma roromonjogoya eleeno singisonjogiaa ironja meleema onjomambaajon moroti, ii mesaoro. Uutanon kaen kamaaro mende menj kileen onjono. Kianj.

Joonanon temboma irinja soono.

⁴ Kaen kolooroto, Joonanon iikawaajon uubooli somata moma irinja soono. ²† Irinja soono Ponj welema munj kokaen ijoro: “Ae! Ponj, gii kiankoomuwaa beña laligon saanon niniima koboongkejanj. Goo kalenmorianga ii hononja qaa ero irinja ii uulanjawo mende soonkeja. Kaen uuga uulanjawo olomooro wosomomo ama kanageso monj menj kileen onjomambaajon mende momakejanj. Ii neenaa gomanon laligon moma yagon gijoweti, ii duduujanj me qaago? Kania kawaajon ama kamban kanon “Tarsis kemaña,” jenj uulanjawo kokomomola menj kema laligowe. ³†† Kete jaawo laligomambaajon togon koomunaajon uugunj mobe awaa koloaja. Kawaajon Ponj, gii mono laaligona dolda koi nuamba. Qaa ii onjanon.”

⁴ Kaen welenoto, Ponjonon kokaen meleema ijoro: “Joona, gii kiankoomuwaaajon irinsoonsoonj mojanj, ii sokonja me qaago?”

⁵ Kaen ijoro Joonanon siti mesaonj kamaanj weenj koukoutanonj baagenj kema kana goraayanonj endu kuunj qenj iikawaa umuganonj raro. Rama sitiwaajon kaen me kaen koloowaati, ii iimambaajon uunj uunj raro. ⁶ Kaen raroto, Ponj Anutunon Joona keraqeeangonj qenj mumambaajonj moma jero alonjalonj monj asuginj korinj kouma Joonawaa waña aonj koma muro. Aonj koma muro alonjalombaajonj keraqeeangonj somata moma raro. ⁷ Rama gomantiinja monj ero gomanj ano kanonj Anutunonj taronj monj wasiro kanj alonjalonj ii kiririuro seña sooliro. ⁸ Weenjononj kouro Anutunonj jero haamo geriawo totoonj ii gomanj jaaya koukoutanonjga qero weenj jaayanonj wañanonj kuuro kuuro irinja soono komumambaajonj moma monjgandaboronj qaama koolinj kokaen jero: “Nii laligomambaajonj togonj komumambaajonj mobe afaaña koloaja. Qaa ii onjanonj.”

⁹ Kaen jeroto, Anutunonj Joona kokaen ijoro: “Gii alonjalombaajonj irinja soonji, ii sokonja me qaago?”

Kaen ijoro kokaen meleeno: “Irina soonji, ii mono sokonjaa. Noo irinsoonsoonaa ii somata kolooro uunanonj mende olomoowaa. Kawaajonj saanonj komu-manja. Qaa ii onjanonj.”

¹⁰ Joonanonj kaen meleeno Ponjononj kokaen ijoro: “Gii alonjalombaa gawonja monj mende menj ii mende galenj kona koriro. Ii gomantiinja motoongowaa uutanonj asugiro ano gomantiinja motoongowaa uutanonj soolinj komuro. Kilenj geenjo iwoi omaya kaanja iikawaajonj ama saama majakaka mojanj. ¹¹ Kaen kolooro nii mono nomaembaajonj siti somata kokawaa kanatuuruya yonjoojonj majakaka mende mobenaga? Iikawaa uutanonj ejemba 120.000 (handet twenti tausenj) jango ii uugunj laligojuti, ii awagaa ano bologaa kanagara mende moma gosinj oromakejuti ano bao kuru iwoi ii kaanjadeenj kelenjmalelenj laligoju. Ii ejemba yonjowo kaangadeenj menj kileen onjomamboti-waajonj ama mono uuairnanonj Niiniwe injiima koboorenj.” Kianj.

† 4.2 Eks 34.6 †† 4.3 1 Kinj 19.4

Matyuu

Jen-asa-asari

Matyuu qa iikawaa kania ii Pombaanonj kalenj. Qata monj Liwai. Room gawmambaa takis meme ejaga laligoro. Gawonj ii menj laligoro Jiisasnonj kanj oono uuta meleema gowoko 12 yonjoo batugianonj laligoro. Oligaa Bunja koi Jiisaswaa kania iyanjaa kanagesouruta Juuda yonjoojonj jenj asarij onjomambaajonj ama ooro. Qaa kota wanja ii kokaenj, "Jiisas Kraistnonj Hamoqeje Tonana ano Kinj Ponjana kolooja." Juuda ejemba yonjoojonj qaa ii mende sokono uugianonj boliro amamaagi. Kawaajonj Matyuunonj Jiisas gawonjaa kania ii asuganonj jenj asarij tororo kuma onono. Soomonggo Walaganonj hamoqejeqewaa soomonggo qaa (promis) eji, ii kuuya Jiisaswaaajonj ama asuganonj asuginj qebugonj honjawo koloodabororo. Hamoqeje Toya ii Hibruu qaanonj Mesasia ano Griik qaanonj Kraist.

Jiisasnonj uuwaa gawonj bakaya karoonj menj laligoro: Iionj Oligaa Bunja ejemba kuma onjoma uugia iikanonj kunj omejiilanj konjoma onjoma jigia menj qeangonj laligoro. Kaenj menj keno angoleto kolooro laligonj maripoonj gerenonj uma komuro ronj kongi mombo waaro. Iikanonj Anutuwwa bentotonjaa kania qendeema nonono. Kaenj ano anana letoma Anutuwwa meraboraanja kolooombaa kania kolooro. Jiisaswaanonj qaaya wanja 5 ii kokaenj:

1) Bonj 5-7, 2) Bonj 10, 3) Bonj 13, 4) Bonj 18 ano 5) Bonj 24-25

Buk kokawaa bakaya wanja 7 ii kokaenj:

Jiisaswaa ambosakonjuruta ano kolokolooya 1.1-2.23

Jon Oomulu ejanonj uuwaa gawonj mero 3.1-12

Jiisas oomulu mero Satanonj angobato menj muro 3.13-4.11

Jiisasnonj Galili uutanonj qenjaaro gawonj mero 4.12-18.35

Jiisasnonj Galili mesaonj Jerusalem keno 19.120.34

Sonda konoga Jerusalem laligonj komuro 21.1-27.66

Koomunongga waama laligonj Siwenonj uro 28.1-20

Jiisas Kraistwaa ambosakonja yonjoo qa arengia

Luuk 3.23-38

¹ Jiisas Kraistwaa ambosakonja yonjoo qa arengia ii kokaenj: Aabrahambaa gbili monj Deiwid. Deiwidwaa gbili monj Jiisas.

² Aabrahambaa meria Aisak. Aisakwaa meria Jeikob. Jeikobwaa merauruta Juuda ano iwaa daremunjuruta.

³ Juudawaa merawoita Perez ano Zera, nemungara Taamar. Perezwaa meria Hezron. Hezrombaa meria Ram. ⁴ Rambaa meria Aminadab. Aminadabwaa meria Naason. Naasombaa meria Salmon. ⁵ Salmombaa meria Boaz, nemunja kantri mombaa embiaga Raahab. Boazwaa meria Oobed, nemunja kantri mombaa embiaga Ruut. Oobedwaa meria Jesi. ⁶ Jesiwaa meria kinj Deiwid. Deiwidwaa meria Solomon, nemunja wala Uriawaa embiaga laligoro. Juuda kinj kuuya ii Deiwidwaa gbiliuruta koloonj laligogi.

⁷ Solomombaa meria Rehoboam. Rehoboambaa meria Abija. Abijawaa meria Asa. ⁸ Asawaa meria Jehosafat. Jehosafatwaa meria Jehoram. Jehorambaa meria Usia. ⁹ Usiawaa meria Jootam. Jootambaa meria Aahaz. Aahazwaa meria Hezekia. ¹⁰ Hezekiawaa meria

Manase. Manasewaa meria Aamon. Aamombaa meria Joosia. ¹¹ Joosiawaa merauruta Jekonia ano iwaa daremunjuruta. Kambanj iikanonj Babilon yonjononj Israel kanageso unuangi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaanja welenjeqeqegiaga laligogi.

¹² Babilon kapuare miri laaligo tani kaanja laligonj iikanonj Jekoniawaa meria Sealtiel kolooro. Sealtielwaa meria Jerubaabel. ¹³ Jerubaabelwaa meria Abiud. Abiudwaa meria Eliakim. Eliakimbaa meria Azor. ¹⁴ Azorwaa meria Jaadok. Jaadokwaa meria Akim. Akimbaa meria Eliud. ¹⁵ Eliudwaa meria Eleazar. Eleazarwaa meria Matan. Matambaa meria Jeikob. ¹⁶ Jeikobwaa meria Joosif, Mariawaa loya. Marianonj Jiisas merota qata Kraist Hamoqeje Toya jenkejonj.

¹⁷ Kambanj Aabrahambaanonga kanainj laligonj kougij kinj Deiwid kolooroti, isi iyonjoo janggo arengia ii 14. Mombo kinj Deiwidwaanonga kanainj laligonj kougij Israel kanageso unuangi Babilon kema kapuare miri laaligo tani kaanja laligogiti, isi iyonjoo janggo arengia ii kaanagadeenj 14. Babilon kapuare miri laaligo tani kaanja laligogiti, kambanj iikanondeenj kanainj laligonj

† 1.11 2 Kinj 24.14-15; 2 Hist 36.10; Jer 27.20

kougi Kraist kolooroti, isi iyonoo janjo arengia ii kaanagadeen 14.

Jiisas Kraist ii kokaen kolooro:

Luuk 2.17

¹⁸ Jiisas Kraist koloorotiwaa sunduya ii kokaen: Iwaa nemuŋa Maria ii Joosefwaa buŋaga laligon mende mindirin aon laligori kambaŋ iikanon Uŋa Toroyanon meŋ letoma muro korowo laligoro kania mokoloogi.

¹⁹ Kaen mokoloogi eja buŋaya Joosef iinon laaligo dindiŋa laligorotiwaajon Mariawaa kaniaŋon asuganon asugiro gamuyawo koloowaatiwaajon togoro. Kaen togon uutanon ii olon mesaomambaa momo areŋa ano.

²⁰ Kaen romonon ero Pombaa gajoba monon gaonon asugin muŋ kokaen ijoro, "Joosef Deiwidwaa gbili, Uŋa Toroyanon mono Maria meŋ letoma muro koroyawo laligoja. Kawaajon gii mono ii wama miriganon kaŋ embaga koloowaatiwaajon toroko mende moba. ²¹ †Marianon koko meraga mewaa. Eja iikanon kanagesoya singisonogianon ga hamo qeŋ onono solananiwuya. Kawaajon giinon mono qata Jiisas qaba." Kaen ijoro.

²² Pononon gejatootoo eja mon sololooro qaa mon jeroti, iikanon honawo koloowaatiwaajon iwoi kuuya ii kolooro. Gejatootoo qaa ii kokaen, ²³ †Emba saraŋ jumunja monon koroyawo koloon mera eja mero qata Imanuel qabuya." Qa iikawaa kania ii kokaen, "Anutanon ananawo laligoja."

²⁴ Joosefnon uuta tooro waama Pombaa gajobanon jeŋ koton muroti, iikawaa so ama Maria embia koloowaatiwaajon wama mirianon keni. ²⁵ †Kema laligoro, kambaŋ biiwianon iikanon motoon mende eri kema meria mero Joosefnon qata Jiisas qaro. Mera mero iikawaa gematanon loemba laligori. Kian.

Momakooto eja ween koukoutanonga kagi.

2 Jiisasnon eja pon Herodwaa kambaŋon Judia prowinswaa taonja mon qata Betlehem kanon kolooro. Kolooroti, kambaŋ kanon sengelaowaa momo eja ween koukoutanonga Jerusalem sitinon kagi.

² Kaŋ kokaen qisigi, "Juuda ononon eja pon koloowaati, mera ii koloon dakanon eja? Nono ween koukoutanon laligon iwaanon widi asugiro iima kania kaen moma waeya meŋ mepeseewombaajon kajon."

³ Kaen qisigi eja pon Herod ano Jerusalem kanageso iwo laligogiti, iyononon korebore qaa ii moma aarugi.

⁴ Aarugi kin Herodnon qaa ama kanagesowaa jigo gawon galen waŋa ano Kana qaawaa boi kuuya koma horon onono kagi. Kaŋ ajoroogi kokaen qisig onono, "Hamoqeŋe Toya Kraistnon mono dakanon koloowaatiwaajon jegita eja?"

⁵ Qisig onono kokaen meleema mug, "Iinon Judia prowinswaa taon qata Betlehem iikanon koloowaa. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Maikanon kokaen oorota eja,

⁶ †Oo Betlehem kanageso Juuda gomanon laligojuti, onoo batugianonga pon somata koloon neenaa Israel kanageso mindigon kalaŋ koma nonombaa.

Kawaajon onoo Juuda gomambaa jotamemeya yonoo batugianon laligogi qabunagianon kamaanqeŋeta mende toontoon koloowaa."

⁷ Kaen meleema mug momakooto eja ii olon onoono kagi kokaen qisig onono, "Widia ii naa kambanon asugiro kanaiŋ iigi?" Iikawaa kania tororo momambaajon moma kaen qisig onono. ⁸ Iikawaa qaaya moma wasig kokaen jeŋ koton onono, "Ono mono Betlehem kema mera ii tororo qisig mokoloon iikanondeen buju qaa anŋi noonon kawa. Niinon ii moma kaanjadeen kema ii waeya meŋ mepeseen mumaŋa."

⁹ Kinonon kaen injijonon jeŋ koton onono moma kanaanon kenŋi. Kema widi ween koukoutanon laligon iigiti, iikanon wangianon waladeen keno kosig otaan Betlehem kema miri koko mera eroti, iikanon nano.

¹⁰ Widi ii nano iima korisoro somata qatawo mogi.

¹¹ Korisoro moma miri uutanon uma mera ano nemuŋa Maria iriigi. Ii iriima simin kuma usugon waeya meŋ mepeseen mug. Mepeseen muŋ wayanŋesogia qeŋgama iikanonga goul, jiniŋ paora ano sanda qata mor ii unjuma kalen mug.

¹² Gomantiina mon egi Anutanon gaonon asugin kin Herodwaanon mombo mende kembutiwaajon qotogon onono. Kawaajon kana monŋeŋ iyangiaa goman balonganon eleema kenŋi. Kian.

Herodwajon asangon Joosef embameria Iijipt kenŋi.

¹³ Momakooto eja yononon kenŋi Joosefnon gaon iiro Pombanon gajoba monon asugin muŋ kokaen ijoro, "Herodnon mera qero komuwaatiwaajon monŋama mubaa. Kawaajon mono waama mera ano nemuŋa uruama olon koma Iijipt kantrinon kumbu. Iikanon kema laligogi kanagen niinon kawutiwaa kamban jemaŋati, iikanon mono eleema kawu."

¹⁴ Kaen ijoro waama gomantiina iikanondeen koko mera ano nemuŋa uruama Iijipt kenŋi. ¹⁵ †Iijipt kema laligogi kin Herodnon komuro kamban iikanondeen eleema kagi. Wala Pononon gejatootoo eja Hoosea sololooro qaa kokaen jerota eja, "Niinon merana oombe Iijipt goman mesaon karo." Gejatootoo qaa iikanon mono kaen asugiro honawo kolooro. Kian.

Mera Betlehem gomanon unugi komugi.

¹⁶ Momakooto eja yononon Juuda gomanon olon mesaon kenŋi Herodnon iikawaa kania iima "Tiligon nonŋi," jeŋ iriŋa mamaga soono jeŋkooto kokaen ano, "Manjaqeŋe eja, onoo Betlehem ano goman kuuya ii liligon raji, iikanon kema mera gbanigia woi ano iikawaa baatanon kolojuti, ii mono kuuya unugi komuwu." Momakooto eja widi asugirotiwaa kambanajon tororo qisig onono ijogiti, iikawaa so mera gbanigiaajon jeŋkooto ii ano. ¹⁷ Gejatootoo eja Jeremaianon

† 1.18 Luuk 1.27 †† 1.21 Luuk 1.31 † 1.23 Ais 7.14 †† 1.25 Luuk 2.21

‡ 2.6 Mai 5.2 ††† 2.15 Hoos 11.1

qaa moŋ jerota eji, iikanonj mono kaenj asugiro honjawo kolooro. Qaa ii kokaenj,

¹⁸†“Betlehem kosianonj gomanj moŋ qata Rama iikanonja saagujugia mogi qama silama ambureren somata meju.

Reizel embawaa gbiliuruta yoŋononj gbiliurugia qaonji saaju.

Kawaajonj saagi ulunjkolenj meŋ oŋombombaaajonj anji ukondunjkondunjgadeen momakeju.” Kianj.

Iijipt mesaonj Joosef embameria Nazaret eleengi.

¹⁹ Joosefnonj Iijipt laligoro kinj Herodnonj komuro iikanondeen Pombaanonj gajoba moŋnonj gaononj asuginj muŋ ²⁰ kokaenj ijoro, “Mera qegi komuwaatiwaajonj embongiti, iyoŋononj mono komudaborogi. Kawaajonj mono waama mera nemunjawo uruama eleema Israel gomanonj kembu.” ²¹ Kaenj ijoro Joosefnonj waama mera nemunjawo uruama eleema Israel gomanonj kengji.

²² Kananonj kema qaa kokaenj moro, “Herodwaa meria Arkelausnonj maŋaa kitianonj Judia prowins galenj koma laligoja.” Kaenj moma iikanonj kemambaaajonj toroko moro. Moma laligoro Anutunonj gaononj Galili prowinsnonj kembutiwaajonj jeŋ kotonj muro waa ma iikanonj kengji. ²³††Galili prowinsnonj keuma taonj qata Nazaret iikanonj laligogi. Kaenj laligogi gejatootoo eja yoŋononj Hamoqeŋe Toyaaajonj qaa jegiti, iikanonj honjawo kolooro. Qaa ii kokaenj, “Iwaa qata ii Nazaret ejaga qama laligowuya.” Kianj.

Jon Oomulu ejanonj Jiisaswaa kana meleuro.

Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

3 Gbani tosia tegoro Jon Oomulu ejanonj kanj Judia prowinswaa balonj qararanjkonjanonj liligonj ejemba uugia Buŋa qaanonj kuunj kokaenj injijonj laligoro, ²†“Siwe Toyanonj bentotonja ambaatiwaa kambananonj mono kanj kuuja. Kawaajonj mono uugia meleema iikanonj keubu.” ³††Jombaaajonj gejatootoo eja Aisaianonj qaa moŋ kokaenj jeŋ ooro,

“Qele gajoba moŋnonj balonj qararanjkonjanonj qama laligoro kema qaa otonja kokaenj mobuya,

‘Poŋnonj kawa-oo! Kawaajonj mono jojorinj kania meleuwu. Mono uugia mindinjonj kania qeleleewu.”

⁴††Jombaanonj selekopaa ii kamel juyanonj memetaga ano batuyanonj iinjkaasa oro selianonj memetaga ii somonjonj laligoro. Nembaneneya ii ŋaagiso borotaanjanj ano duuyaa moronj apuya. Ii kuuya gejatootoo eja Elaija iwaa soga. ⁵ Jononj gawonja mero ejemba tuunjeleembe yoŋononj Jerusalem siti ano Judia prowinswaa gomanj tosaanja kuuya yoŋoononja iwaanonj horonj kagi. Kaanjiadeen Jordan apu leelee gomanj kuuya rama kengiti, iikanonja kagi. ⁶ Kanj kouma singisongogia jokoloogi Jononj ii Jordan apu berenanonj oomulu meŋ onono.

⁷††Meŋ ononoto, Farisii (Kana qaawaa kapaaranjkonjonj) ano Sadusii (Jigo gawombaa kapaaranjkonjonj)

† 2.18 Jer 31.15 †† 2.23 Maak 1.24; Luuk 2.39; Jon 1.45 † 3.2 Mat 4.17; Maak 1.15 †† 3.3 Ais 40.3 †† 3.4 2 Kirj 1.8

paranjkonjonj) ejemba tuunjeleembe yoŋononj oomulu meŋ oŋombaatiwaajonj kagi injiima kokaenj injijoro, “Oo qato mokolembaa gbiliuruta, onjo uugia mende meleengi Anutuwaawaa irinjanonj mono soono ironja meleema oŋomambaaajonj anja. Ii oloŋ kombombaa gejanono qaaya ii mono morononj injijoro sombugia moma koi kaju? ⁸ Kawaajonj mono onjanonj uugia meleembu. Kilenjagia mesaonj uugia meleengi honja kolooro ii mono nanamemenjanonj asuganonj qendeema laligowu.

⁹†††Uugianonj mondomondo qaa kokaenj jewombaaajonj mende romonjgowu, ‘Nonononj Aabrahambaa gbiliiga laligoninj Anutunonj mende tiwilaan nonombaa.’ Kaenj jeŋ totogianonj qenkejuto, honja ii mende koloonkeja. Niinonj iikawaajonj kokaenj injijomaŋa, Anutunonj jamo koi saanonj jeŋ kotonj onono letoma Aabrahambaa gbiliuruta koloonj Anutu mepeseenkebuto, onjo nomaenj?

¹⁰§Uugia mende meleembuti eerj, Anutunonj mono onjo gere kaanja kono kamaawombaaajonj anju. Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono kono kamaagi gere gagirinonj giliro kemebuya. Gere kaanja komambaa wenja ii jeta sunja ama gere kanianonj ano jorinj eja. Anutunonj mono kilenjagiaa ironja meleema oŋombaa.

¹¹ Niinonj onjo uugia meleembutiwaajonj apu toonjonj mulu meŋ onjonjento, noo gemananonj eja ku-usunja kotakota moŋ kawaa. Iwaa ku-usunja uutaga ii mono noononj uuguwaa. Iinonj eja uuta koloowaatiwaajonj ninonj iwaanonj kana esuya ilaanj muŋ gesononj mouma besaamambaaajonj amamaamaŋa. Iinonj mono Uŋa Toroya uugianonj ano gere bolananonj koma konjoratin onono iikaanja kanonj mulu meŋ oŋombaa.

¹² Iinonj honja ano kaawoya mendeema oromambaa saraya meŋ kouma kosonj korerenjonj gosiwaa. Gosinj wiit kota meŋ kululuunj kowianonj ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirinonj kemeŋ gere tetegoya qaa kanonj jewaa.” Kianj.

Jononj Jiisas oomulu meŋ muro.

Maak 1.9-11; Luuk 3.21-22

¹³ Kambanjanonj Jiisasnonj Galili prowins mesaonj Jordan apu berenanonj Jombaanonj kanj oomulu meŋ mubaatiwaajonj qisiro. ¹⁴ Qisiroto, Jononj qotogonj muŋ kokaenj ijoro, “Giinonj saanonj nii oomulu meŋ nonagato, giinonj singisonggo mende ama mono nomaembaajonj noononj kajanj?”

¹⁵ Kaenj ijoro Jiisasnonj kokaenj meleeno, “Kambanjanonj kokaamba ii saanonj amba. Kaenj anjoti, iikanonj Anutunonj nanamemenj dindinja otaawombaa qaa jeroti, iikawaa honja kolooro sokombaa.” Kaenj meleeno Jononj moro sokono uumotoonjanj ano.

¹⁶ Uumotoonjanj ama oomulu meŋ muro tegoro iikanondeen apunonja kouro kokaenj asugiro: Sombinonjanj aantano Jiisasnonj uunj iiro Anutuwaawaa Uŋa Toroyanonjanj meleema kewo koonj kaanja koloonj Jiisaswaa wanjanonj kamaanj mero. ¹⁷††Kamaanj mero Siwenonja aro moŋ

††† 3.7 Mat 12.34; 23.33 ††† 3.9 Jon 8.33 § 3.10 Mat 7.19

kokaen kolooro, "Iinonj mono neenaa komunjua mer-anaga koloojiwaajonj kerana qeangoro iimasiinja mo- jen." Kianj.

Satanonj Jiisas angobato menj munj laligoro.

Maak 1.12-13; Luuk 4.1-13

4 †Kawaa gematanonj Unj Toroyanonj Jiisas kuunj wasinj muro balonj qararanjonkonjonj Kilenjaa Toyanonj angobato menj mubaatiwaajonj ama keno. ² Kanonj kema gomantiinja asaga 40 Anutuwaajonj nene singi laligonj nenewaa komuro. ³ Nenewaa komuro omejiilanj wangia qata angobato Toya iinonj asuginj kokaen ijoro, "Gii Anutuwa Meria koloojanj eenj, gii mono esungja qendeema jamo koi jenj kotona letoma bered kolooro newa."

⁴ ††Kaen ijoroto, Jiisasnonj qaa kokaenj meleeno, "Qaa-go! Buña Terenonj qaa monj kokaenj oogita eja, 'Nenondeenj ejemba laaligo mende nonomakejato, Anutuwa jetanonja qaa kankeji, ii kuuya tenj konij iikanonj mono nunuagirotiinj laligowonja'."

⁵ Kaen ijoro Kilenjaa Toyanonj Jiisas wama Jerusalem siti toroya kanonj kema jiwowonj jigowaa waarenjanonj eu uma ano nano. ⁶ †Kaenj nano kokaenj ijoro, "Gii Anutuwa Meria koloojanj eenj, mono kokanonja lugunj emu kemeba. Buña Terenonj qaa monj kokaenj oogita eja,

'Anutunonj goojonj ama gajobauruta jenj kotonj onjon saanonj kobibiigi kemenj jamononj kanaga mende gunj mijimiji ambaa.' Kawaajonj kemenj mende tiwilaanj gombaa."

⁷ ††Kaen ijoro kokaenj meleeno, "Qaago! Buña Terenonj qaa monj kaanagadeenj kokaenj eja, 'Gii mono Ponj Anutuga mende angobato menj muba.'"

⁸ Kaenj meleeno Kilenjaa Toyanonj mombo wama baanja koriga palonpalonj monjonj uma namo kuuya yonoo kantri totonja totonja ano yonoo esuhina iwoigia damugiawo kuuya qendeema muro. ⁹ Qendeema munj kokaenj ijoro, "Giinonj siminj kuma noma waena menj mepeseenj nombagati eenj, niinonj ilawoila kuuya koi mono togonj gombe buña qenj aonj galenj koma onjom-ba."

¹⁰ ††Kaen ijoro Jiisasnonj kokaenj meleeno, "Qaago! Sa-tan gii mono togowa. Buña Terenonj qaa monj kokaenj oogita eja, 'Gii mono Ponj Anutuga, ii motoonjgo siminj kuma munj waeya menj mepeseewa.'"

¹¹ Kaenj meleeno Kilenjaa Toyanonj iikanondeenj Jiisas mesaonj togoro. Kaenj kolooro gajoba yonjononj kanj Jiisas ilaanj mug. Kianj.

Jiisasnonj kanainj Galili uutanonj uuwaa gawonj mero.

Maak 1.14-15; Luuk 4.14-15

¹² ††Kawaa gematanonj Jon Oomulu eja kapuare mirinonj ††† angij raro Jiisasnonj ii moma Judia prowins mesaonj Galili keno. ¹³ †Kema prowins iikanonj keuma

† 3.17 Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 12.18; 17.5; Maak 1.11; Luuk 9.35 † 4.1 Hib 2.18; 4.15 †† 4.4 Dut 8.3 † 4.6 Ond 9.11-12 †† 4.7 Dut 6.16 †† 4.10 Dut 6.13 ††† 4.12 Mat 14.3; Maak 6.17; Luuk 3.19-20 ††† Kij Herodnonj emba monj oloj mero

gomanja Nazaret mesaonj Kaperneam kema laligoro. Kaperneam taonj ii Zebulun ano Naftali gomanonj Galili apu anjonj kooronjonj eja. ¹⁴ Iikanonj laligonj gawonja mero Anutunonj qaa monj gejatootoo eja Aisaia sololoooro jeroti, iikanonj honjowo kolooro. Qaa ii kokaenj,

¹⁵ †††Ejemba Zebulun ano Naftali gomanonj Jordan leegenanonj laligogi batugianonj kana somata kowe waagenj kema nanji, ii Juuda qaagoto, tuunj tosianonj Galili prowinsnonj laligojuti,

¹⁶ kanageso yonjononj pangamanonj laligonj asasaga somata iibuya.

Koomunonj ejemba ii anjonj koma onjon pangaman gomanonj laligojuti, iyonoojonj mono gomanj wenjeran suluwaa."

¹⁷ †††Jiisasnonj Kaperneam laligonj kambanj iikanondeenj kanainj Buña qaa jenj asarinj ejemba uugia kuunj kokaenj jenj laligoro, "Siwe Toyanonj bentotonja ambaatiwaa kambanja mono kanj kuuja. Kawaajonj mono singisonjgo laaligogia mesaonj uugia meleembu." Kianj.

Jiisasnonj gowokouruta mutuya onjono.

Maak 1.16-20; Luuk 5.1-11

¹⁸ Kaen jenj liligonj laligonj Galili apu anjonj goraayanonj metetereenj kema daremunj woi Saimon qata monj Piito ano koga Andruu iriuro. Yorononj sora hoooro ejaga laligonj misagara apu anjononj sora horowowaajonj gilinj laligori. ¹⁹ Jiisasnonj iriima kokaenj irijoro, "Ejawoi, oro mono nii notaanj kari kuma orombe ejemba sora kaanja horonj onjomba." ²⁰ Kaen irijoro iikanondeenj misagara mesaonj kanainj Jiisas otaanj keni.

²¹ Jiisasnonj yorowo boronja monj toroqenj kema mombo daremunj woi Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon iriuro. Yorononj manjgara Zebediwo wangononj rama misagia meagonj somonjonj laligogi injiima oroono.

²² Kaen injiima oroono iikanondeenj waama wango ano manjgara mesaonj kanainj Jiisas otaanj gematanonj keni. Kianj.

Jiisasnonj ejemba kuma onjoma menj qeangonj onjono.

Luuk 6.17-19

²³ †††Jiisasnonj kema Galili prowins uutanonj kuuya liligonj qamakooli mirigianonj uma bentotombaa Oligaa Buñaya jenj asarinj uugia kuunj kuma onjoma laligoro. Kaenj ama batugianonj ejemba ji ano jepajerepa kania kania injiro laligogiti, ii menj qeangonj onjoma laligoro.

²⁴ Kaenj menj laligoro Jiisaswaa Buñayanonj seinj Siria kantri uutanonj sokoma tuma keno. Kaenj tuma keno ii moma ji ejemba kuuya unjuama iwaanonj kagi. Tosianonj ji wiji ano jepajerepa kania kania injiro laligogi. Tosianonj omejiilanonj uugianonj kemero qaamuunj me kokojinjimbo laligogi. Tosianonj tama kamaan

Jon Oomulu ejanonj ii kawaajonj jenj muro irinja soono jero opotoro yonjononj Jon somonjonj kapuare mirinonj angij raro. † 4.13 Jon 2.12 †† 4.15 Ais 9.1-2 ††† 4.17 Mat 3.2 †† 4.23 Mat 9.35; Maak 1.39

unuro pipinjo moton semben aon laligogi. Tosianon selegiaa bakaya koomuya laligogi. Kaanja kaanja yononon Jiisaswaanon kagi men qeangon onono.

²⁵ Kaen ama onono iigitiwaajon ejemba kanageso somata yononon Jiisaswaa gematanon otaan kagi. Tu unjelembe ii Galili prowins ano Ten-Taon distriknonga kagi. Tuun tosanon Jerusalem siti ano Judia prowinswaa goman tosanonga kagi. Tuun tosanon Jordan apu leegenja kagi. Kianj.

Jiisasnon baananon nama kuma onono.

5 Jiisasnon ejemba tuun somata injiima baananon uma raro gowokourutanon kouma liligon mugi.
² Liligon mugi kanain ejemba tuunja tuunja kuma onoma kokaen jero:

Daen yononon simbawonawo koloaju?

³ “Daen yononon iyangiaajon Anutuwaa jaanon kamaanqeqeta kaanja mojudi, iyononon Siwewaa bentotonja bunja qen aowutiwaajon mono simbawonawo koloaju.

⁴ †Daen yononon jinggen qama saajuti, Anutunon ii ulunkolen onombaatiwaajon mono simbawonawo koloaju.

⁵ ††Daen yononon gumbonjonjon laligonkejuti, Anutunon namo koi ii yonoo bunja qen onombaatiwaajon mono simbawonawo koloaju.

⁶ ††Daen yononon Anutuwaa jaanon solananiwombaaajon kaparan koma ii nene ano apuwaa kaanja komun qenjen qen laligojuti, Anutunon mono siingia ii unuagiwaa. Kawaajon yononon mono simbawonawo koloaju.

⁷ Daen yononon tosaaja kiankomun onomakejuti, Anutunon ii kiankomun onombaatiwaajon iyononon mono simbawonawo koloaju.

⁸ ††Daen yonoo uugianon soraaya kolooji, iyononon saanon Anutu iibuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo koloaju.

⁹ Daen yononon luae qenkejuti, iyonoo qagia ii Anutu waa meraboraana qabuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo koloaju.

¹⁰ ††Anutunon qaagia jen tegoro solananijutiwaajon sisiwerowero ama onomakejuti, iyononon Siwewaa bentotonja bunja qen aowuya. Kawaajon iyononon mono simbawonawo koloaju.

¹¹ †††Ejembanon onjo noojon ama uuqeqe qaa tokoronkota jen onoma sisiwerowero ama qaa bologa kania kania selegianon kuun qolonmolongonkejuti, ononon mono simbawonawo koloaju.

¹² †††Mobu, Anutunon tawagia uuta Siwe gomanon ano ejiwaajon mono otokorian maama korisoro qaganon laligowu. Ii kokaembaajon: Gejatootoo ejemba wala laligogiti, ii sisiwerowero tania kaanjadeen ama ononggi ononon iyonoo gemagianon asugin iyonoworo ororon laligoju.” Kianj.

Onjo balombaa sii ano kiwa kaanja koloaju.

Maak 9.50; Luuk 14.34-35

¹³ Jiisasnon jero, “Onjo balon ejemba yonoo sii tani koloajuto, sii naananon titiikota koloowaati een, ii mono nomaen meagonin mombo ainawo koloonaga? Iikawaa kania mon qaago. Toroqen iwoi mon anin mende sokombaato, ii kikisi kaanja giligi kemero ejembanon ii kanagianon riimemelaawuya.

¹⁴ ††Onjo balonja balonja yonoo kiwa kaanja koloon laligoju. Siti mon baananon uma megii raji, iikanon aasangoyanon ramambaajon amamaankeja.
¹⁵ †††Monjon kiwa ootirin monjon baatanon mende ambaato, kiwawaa dun rarayanon ano rabaa. Kaen rama asariro ejemba miri uutanon rajuti, mono kuuya iyonoo jaagia kuuro asasaga iimakebuya.

¹⁶ ††††Kaanjadeen mono onoo asasagagia qendeenji ejemba batugianon asariro iimakebu. Ejembanon nanamemengia awaa iima kawaajon Mangia Siwe gomanon laligoji, mono ii mepeseen mun laligowuya.” Kianj.

Jiisasnon Kana qaawaa kania kuma onono.

¹⁷ “Niinon Mooseswaanon Kana qaa ano gejatootoo ejemba yononon Buju Tere ii qewagomambaajon ama mende kan laligojen. Iikaen tondu mende romongowu. Niinon qewagomambaajon qaagoto, qaa ii ten kondaborowe iikawaa honanon pondan koloowaatiwaajon ama kan laligojen. ¹⁸ ††Niinon qaa honja mon kokaen injijowe mobu, Mooseswaa Kana qaanon tere melaazilin mon me kirifi oon-oombaa jimbolanja motonggo ii mende totoon aliwaato, qaa kuuya ii wala honggiawo kolooro Siwe namo yoronon goron qewoata.

¹⁹ “Kawaajon monjon Kana qaawaa jenkooto melaada iikawanonga qaa mon kolonani ejemba kaen kuma onomakeji, iinon Siwewaa bentotonon keuro qata melaada daaburuya qabuya. Kaen qabuto, monjon ii ten koma otaan ejemba kaen kuma onomakeji, iinon Siwewaa bentoton uutanon keuro qata Somatanana qabuya.

²⁰ “Niinon iikawaa so kokaen injijowe mobu: Onoo nanamemengia solanja kanon mono Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) yonoo siligia kaanja ororon koloowabo. Siligianon yonoo sili mama-ga mende uguwaati een, ononon mono Siwewaa bentoton uutanon mende keubuya.” Kianj.

Yon kazi ano unugi koomuwaa kania.

²¹ †††Jiisasnon toroqen jero, “Ononon wala eenanon qaa mon kokaen injijonkegi, ‘Ejemba mon mende qegi komuwa,’ ano ‘Monjon kazia qero komuwaati, ii mono distrikwaa qaa jakeyanon onngi qaaya jen tegowuya.’

† 5.4 Ais 61.2 †† 5.5 Ond 37.11 † 5.6 Ais 55.1-2 †† 5.8 Ond 24.3-4 †† 5.10 1 Piito 3.14 ††† 5.11 1 Piito 4.14 ††† 5.12 2 Hist 36.16; Apo 7.52

§ 5.14 Jon 8.12; 9.5 §† 5.15 Maak 4.21; Luuk 8.16; 11.33 §†† 5.16 1 Piito 2.12 §† 5.18 Luuk 16.17 §†† 5.21 Eks 20.13; Dut 5.17

²² “Kaerj injjogito, niinonj qaa ii kokaerj jenj asariwe mobu: Moŋnonj aliawo angowowo ama irinja soono yonj kazi anji, ii mono kaerjagadeerj distrikwaa qaa jakeyanonj oonji qaaya jenj tegowutiwaa so kolooja. Kaerjagadeerj moŋnonj alia jejewili qaanonj jenj bolinj ‘Gii nekonja uuga qaa koloojan,’ jeji, ii mono kantriwaa jigo kaunsol yonjoo jaagianonj oonji qaaya jenj tegowutiwaa so kolooja. Moŋnonj alia qaa saganonj jenj bolinj ‘Gii anjonjoragawo koloojan,’ jeji, iinonj mono gere sianonj kemebaatiwaa so koloojaa.

²³ “Kawaajonj giinonj mamatewoo nandunja merj kanj alatanonj amambaajonj ana iikanonj qaa kokaerjanonj momoganonj kounaga: Alagaa uutanonj qaa ero iinonj kazi ama gomambaajonj moja. Qaa kaerj romonj-gowagati eerj, ²⁴ kalenja ii mono alata baatanonj ama wala alagaanonj kema iwo qaagara jenj solarjaninj uumotoonj ama iikawaa gematanonj mombo kanj mamatewoo nandunja Anutuwaajonj amba.

²⁵ “Kereganonj seleganonj kuunj qaa jakeyanonj horonj gomambaajonj ano komitiwaanonj kema kana somatanonj iikanonj mono kaparanj koma uumotoonj ama qaagara jenj solarjaniwao. Kaerj mende ambaoti eerj, kereganonj saanonj oronj gono (jas, majistreit) jenteego toyaa jaanonj keuna moma jero opotorowaa borononj kena kapuare mirinonj goombabo. ²⁶ Niinonj qaa honja monj kokaerj injjowee mobu: Gii iikanonj wantaaga kuya ambaatiwaa so osinj rabaga. Toiyaga konoga kaerjagadeerj andoboronjgo mono wantaaga merj kamaawaga.” Kianj.

Sero yonjgorowaa kania

²⁷ †“Qaa monj kokaerj injjonekegi, ‘Serowilinj mono mende amba.’ ²⁸ Kaerj injjogito, niinonj qaa ii kokaerj jenj asariwe mobu: Moŋnonj serowaa siinj kombombanjaa qaganonj emba uunj iiji, iinonj mono uutanonj iwo serowilinj anja.

²⁹ ††“Jaaga dindinganonj singisonjgo ambaatiwaa konjgoro ama gombaati eerj, ii mono qonjoma gilina kamba. Sele kitiga moŋnonj tiwilaaro kaerjanonj Siwenonj una sokombaato, sele busuga jumunja laligona hagogijere sianonj kemenj tiwilaawabo. ³⁰ †Boro dindinganonj singisonjgo ambaatiwaa konjgoro ama gombaati eerj, ii mono kotonj gilina kamba. Sele kitiga moŋnonj tiwilaaro Siwenonj una sokombaato, sele busuga jumunja laligonj gere sianonj kemenj tiwilaawabo.” Kianj.

Loemba mesaonj aoaowaa kania

³¹ ††“Qaa monj kokaerj jegita eja, ‘Moŋnonj embia mesaowaati, iinonj mono mesaonj aoaowaa papiaya oonj embia muba.’ ³² ††Kaerj jegita ejato, niinonj kokaerj injjowee mobu: Moŋnonj embia olonkalo ano mesaonagato, kania mombaajonj embia mesaowaati, iikaerjanonj mono embianonj olonkalo ambaatiwaajonj kondoonj singisonjgowaa qaayawo koloonaga. Kaerj

† 5.27 Eks 20.14; Dut 5.18 †† 5.29 Mat 18.9; Maak 9.47 † 5.30 Mat 18.8; Maak 9.43 †† 5.31 Dut 24.1-4; Mat 19.7; Maak 10.4 †† 5.32 Mat 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18; 1 Kor 7.10-11

kolooro eja mombo mero eja dologa iikanonj mono kaerjagadeerj olonkalo ambaa.” Kianj.

Qaagia jojopanj qaanonj mende jenj kotiiwu.

³³ ††“Qaa monj ii kaerjagadeerj wala eerjanonj kokaerj injjonekegi, ‘Qaagia jojopanj qaanonj jenj kotiiigiti, ii mono mende uuguwu. Pombaajonj iwoi ambonjatiwaa qaaya jojopanj qaanonj jenj somonjogogiti, ii mono otaagi honjowo koloojaa.’

³⁴ ††“Kaerj injjogito, niinonj qaa ii kokaerj jenj asariwe mobu: Qaagia mono jojopanj qaanonj mende totoonj jenj kotiiwu. Siwe ii Anutuwaajonj jinjaronj dunja koloojiwaajonj ama qaa kokaerj mende jewu, ‘Qaa honja mende jemaŋati eerj, Siwe Toyanonj saanonj ironja meleeno qananonj ubaa.’

³⁵ ††“Namo ii Anutuwaajonj kaniaa doya koloojiwaajonj ama qaa kokaerj mende jewu, ‘Qaa honja mende jemaŋati eerj, namononj saanonj qerj turunj nomba.’ Jerusalem ii Kinj Tak-kootoyaa sitia koloojiwaajonj ama qaa koi kaerjagadeerj mende jewu, ‘Qaa honja mende jemaŋati eerj, Kinj Somata iinonj saanonj qemasologena ironja meleeno qananonj ubaa.’ ³⁶ Gii warj juga injanja mena taanja koloowaatiwaajonj amamaawaga ano warj juga taanja mena injanja koloowaatiwaajonj amamaawaga. Kawaajonj qaa kokaerj mende jewu, ‘Qaa honja mende jemaŋati eerj, Anutononj saanonj warinaa juya mundanonj qero utegowaa.’ ³⁷ Jojopanj qaa mende jewuto, oonj-qaawaajonj mono ‘Oonj!’ jewu ano qaagowaajonj ‘Qaago!’ jewu. Qaa dindinja iikanonj qaa iwoi toroqewuti, ii mono Kilenjaa Toyanonj sololoononjono koloojaa.” Kianj.

Jena jewe ana ambe ii mende ambu.

Luuk 6.29-30

³⁸ ††“Qaa monj kokaerj injjonekegi, ‘Moŋnonj jaaga qisigowaati, gii mono ironja meleema iwaa jaaya qisigowa. Moŋnonj jega qemburatiwaati, gii mono ironja meleema iwaa jeta qemburatiwa.’

³⁹ “Kaerj injjogito, niinonj qaa ii kokaerj jenj asariwe mobu: Moŋnonj bologa ama onjombaati, ii mono mende qetegonj tuarenjenj ama mubu. Kaerj qaagoto, urunga dindinja qetaaliwaati eerj, mono urunga lee kaerjagadeerj qetaaliwaatiwaajonj meleemba. ⁴⁰ Moŋnonj ‘Selekopaaga memanja,’ jenj qaanonj goomambaajonj moji eerj, mono mesaonj malekuga qaga kaerjagadeerj muna burja qerj aowa.

⁴¹ “Kaerjagadeerj moŋnonj gesoya kilomiita motoonjgowaa so elaanj kembagatiwaajonj kuunj gombaati eerj, mono saanonj tenj koma kilomiita woiwaa so elaanj iwo kamba. ⁴² Moŋnonj goononj iwoi mombaajonj qisinj gombaati, ii mono muba. Moŋnonj ‘Iwoi nona kitia era meleemanja,’ jenj qisinj gombaati, ii mono gema mende qerj muba. Kianj.

††† 5.33 Lew 19.12; Jarj 30.2; Dut 23.21 ††† 5.34 Jei 5.12; Ais 66.1; Mat 23.22 § 5.35 Ais 66.1; Ais 48.2 §† 5.38 Eks 21.24; Lew 24.20; Dut 19.21

Kaziuruga mono uuganon jopagon oḡomba.

Luuk 6.27-28, 32-36

⁴³ †“Qaa mon kokaen injijonkegi, ‘Ejemba kosogianon laligon alaurugia koloojuti, ii jopagon oḡomakebuto, kaziurugia mono meleema kazi ama oḡoma laligowu.’

⁴⁴ “Kaen injijogito, niinon qaa ii kokaen jen asariwe mobu: Oḡo mono kaziurugia jopagon oḡoma nama sisiwerowero ama oḡomakebuti, iyonoojon mono qama koolin laligowu. ⁴⁵ Kaen amakebuti een, iikaana kanon Mangia Siwe gomanon laligoji, mono iwaa kania qendeema meraboraana koloon laligowuya. Iwaa kania ii kokaen: Iinon weena mende aḡonon kono kouma ejemba awaa ano bologa kaanagadeen men asarin oḡomakeja ano kon anota ejemba dindina ano doogoya yonoo nene gawongia kaanagadeen bedu menkeja.

⁴⁶ “Oḡonon mono nona gomambaa tania uugun Anutuwaa kania qendeema aonkebu. Takis tiliqiligiawo megii sisigia menkejuti, iyononon alaurugianon jopagon oḡonon ii meleema jopagon oḡomakeju. Ii uumeleembaa silia qaago. Oḡo yonoo sili iikayadeen otaan aonkebuti een, Anutuwaanon tosa mon mende koloon iinon siligiaa tosaya mende oḡono tawa mon mende bunja qen aowuya. Kawaajon mono ejemba kobore jopagon oḡoma laligowu.

⁴⁷ “Uumeleembaa gadokopa ejembanon kaanagadeen batugianon jolongia jen aon laligojuto, ii uumeleembaa aiweseya qaago. Oḡo yonoo so alaurugia oḡoo batugianonga jolongia jen aonkebuti een, iikanon mono gadokopa ejemba kaana kolooju. Gadokopa ejemba yonoo siligia mono uugun awaa soro koloon laligowu? ⁴⁸ ††Oḡoo Siwe Mangianon akadamu soro kolooji, oḡonon mono iikawaa so akadamu sorogiao koloon laligowu.” Kian.

Memeqemean ejemba ii kalen oḡomakebu.

6 †Jiiasnon kokaen kuma oḡono, “Mono kokaembaajon galen men aon laligowu: Nanamemengia solana dindina ii ejembanon iima oḡoojon mogi ubaatiwaaajon ama mende amakebu. Kaen amakebuti een, oḡoo Mangia Siwenon laligoji, iinon mono siligiaa tosaya mende oḡono tawa mende bunja qen aowuya.

² “Kawaajon memeqemean ejemba kalen oḡomanjen ii qenjaaronon koman romombo uun qele ambutiwaaajon mende amba. Uumeleembaa ejemba seleseya yononon ejembanon men biwiin oḡombutiwaaajon moma qamakooli mirinon ano kana somatanon kema ejemba injiima kaen amakeju. Niinon qaa hona toon mon kokaen injijowe mobu, Yononon mono siligiaa tawaya kuuya bunja qen aodaborogi Siwe Toyanon ii mende toroqewaa.

³ “Giinon kaen mende ambato, memeqemean ejemba kalen oḡomanjen boro dindiganon nomaen anji, boro qaniganon ii mende moba. ^{††4} Kalenga iikanon

† 5.43 Lew 19.18 †† 5.48 Lew 19.2; Dut 18.13 ‡ 6.1 Mat 23.5 †† Boroga qaniganon ii mende mobaati, qaa iikawaa kania ii kokaen: Ii mono aasangoyanon ana komunjua alaganon kaana-

aasangoyanon ero Manganon nanamemen aasangoya iimakeji, iinon mono tawa gombaa.” Kian.

Qamakooli gawombaa kania kokaen:

Luuk 11.2-4

⁵ ††“Kawaajon Anutuwaa qama kooliwuti, ii mono uumeleembaa ejemba seleseya yonoo so mende ambu. Yononon ejembanon injiibutiwaaajon moma siingianon qamakooli mirinon ano kana sosoonon nama qama koolinkeju. Niinon qaa hona toon mon kokaen injijowe mobu, Yononon mono siligiaa tawaya kuuya bunja qen aodaborogi Siwe Toyanon ii mende toroqewaa.

⁶ “Giinon kaen mende ambato, Anutuwaa qama koolimanjen mono geengaa miri uuta melaanon uma nagu koma Manga aasangoyanon laligoji, ii qama koolin muba. Kaen ana Manganon nanamemen aasangoya iimakeji, iinon mono tawa gombaa.

⁷ “Qama kooliwuti, iikanon mono uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo tani kaana ^{†††} qaa julujulu ii mende jen laligowu. Yononon qaa je seiseiya jegi Anutunon iikawaajon ama geja ama moma oḡombaatiwaaajon romonononkeju. ⁸ Mono kokaembaajon yonoo so mende koloon laligowu: Oḡo naa iwoiwaajon amaan mozozoron anjuti, Mangianon ii mende qama kooligi waladeen modaboronkeja. ⁹ Mono kokaen qama koolinkebu:

Nonoo Manana, gii Siwenon laligojan. Goo qaga mono toroya ewa.

¹⁰ Mono galen koma nonona bentotonga hona koloowa.

Goo uusiinga Siwenon ten komakejuti, ii mono nanonon kaanideen koloowa.

¹¹ Ketewaa nenenana ii mono sonananon nonomba.

¹² Tosia yonoonon tosa nonoonon eji, nono ii mesaon oḡononon een, gii mono iikawaa so nonoonon tosa songbama nonomba.

¹³ Anḡobatonon kamaan nunuwabotiwaajon mono anḡon koma nonoma Kilenaa Toyaa borianonga ^{†††} metogon nonomba. (Gii geengon bentoton Toya, kususun Toya ano asamaran Toya ii kamba kamba laligon kouma laligona ano tetegoya qaa laligon ubaga. Ii onanon.)

¹⁴ †Oḡo ejemba yonoo singisonogogia mesaowuti een, Siwe Mangianon mono kaanagadeen oḡoo singisonogogia mesaowaa. ¹⁵ Mesaowaato, ejemba yonoo singisonogogia mende mesaowuti een, Mangianon mono kaanagadeen oḡoo singisonogogia mende mesaowaa. Kian.

gadeen ii mende moba. Anutunon soloonon gono gawon awaa afaanon menkejan, ii mono geengon duduunkejan. ^{††} 6.5 Luuk 18.10-14 ^{†††} Waba kantri yononon Anutu mende moma mun bensakongia morota morota qama koolin qaa omaya julujulu ii tondu jen laligoju. ^{†††} “Bologa Toyaa borianonga metogon nonomba,” tosanon qaa ii kokaen meleenju: bologanonga metogon nonomba. [§] 6.14 Maak 11.25-26

Nene singi laaligo ii kokaen amakebu:

¹⁶ "Nene singi laligowuti, iikanonj mono uumeleem-baa ejemba seleseleya kaanja kubosobosole mende ama laligowu. Yonjononj Anutuwaajonj nene singi laligonjkejuti, ejembanonj ii iibutiwaajonj ama ziliŋzolonj ama jaasewangianonj saabesaabe koloonkeja. Niinonj qaa honja toonj monj kokaen injijowe mobu, Yonjononj mono siligiaa tawaya kuuya bunja qeŋ aodaborogi Siwe Toyanonj ii mende toroqewaa.

¹⁷ "Giinonj kaenj mende ambato, Anutuwaajonj nene singi laligonj kanonj mono tononj gbabulunonj me saifenonj jaasewanga songbama waŋ juga qeŋ laligowa. ¹⁸ Kaenj ama nene singi laligona ejembanonj qaagoto, Manga aasangoyanonj laligoji, iinonj ii iibaa. Kaenj ana Manganonj nanamemem aasangoya iimakeji, iinonj mono tawa gombaa. Kianj.

Iwoi sewanja somata ii mono Siwenonj meŋ kululuuwu.

Luuk 12.33-34

¹⁹ "Monenj hina iwoi ii mono namononj enj onjom-baatiwaajonj mende meŋ kululuuwu. Kaenj meŋ kululuugi kanonj dumunjanj gejalolononj ii kitogi kasukerajuju rost (kufenj) meŋ boliro kikekasililij yonjononj miri qosoma uma yongoro meŋkeju.

²⁰ "Namononj qaagoto, Anutuwaaw uusiŋa tenj kongi qabunagianonj somariwaatiwaajonj mono kaparanj komakebu. Kaenj anggi maa suangia qaita monj ii Siwe go-manonj ero gurenj dumunjanonj ii mende kitogi kasukerajuju rost (kufenj) ii mende meŋ boliwuya. Kikekasililij yonjononj eu uma miri qosoma iwoi yongoro mende mewuya. ²¹ Iwoiwaajonj akadamyua meŋ mona uji, iikanonj miri mongenj ero giinonj mono uuga kaanagadeen iikanonj qokotaan laligowaga. Kianj.

Selewaa asasaga ii jaanana.

Luuk 11.34-36

²² "Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya kolooja. Kawaajonj ji monjonj jaaga mende meŋ boliji eenj, iikanonj mono toonj asaridabororo Anutuwaaw asasaganonj saanonj uuganonj meŋ asariro laaligoga kuuya asasaganonj laligowaga.

²³ "Asasaganonj laligowaato, siinj kombompana bologanonj me iwoi monjonj jaaga meŋ bolij asasaga kojanjiji eenj, iikanonj selewaa laaligoga kuuya kaanagadeen meŋ tiro pangamanj uutanonj umbuqumbianj laligowaga. Kaenj kolooro pangamanonj uugaa asasaga kojanjiro tiiji eenj, geengaa pangamanonj mono "Yei!" damubiribiriawo kolooja. Kianj.

Anutuga me monenga moma laariwaga?

Luuk 16.13; 12.22-31

²⁴ "Monjononj ponj woi welenj qeŋ oromambaajonj ama-maŋkeja. Monjononj kaenj amambaajonj moji, iinonj mono monj kazi ama muŋ monj uutanonj jopagowaa. Mombaanonj qokotaan monj jejewili ama mubaa.

† 6.19 Jei 5.2-3

Kawaajonj onjononj Anutu ano monenj hina ii mindirin welenj qeŋ orombombaajonj amamaawuya. Kianj.

Anutu moma laarinj majakaka mende mobu.

²⁵ "Kaenj kolooro niinonj kokaen injijowe mobu: Onjo namononj laligowutiwaa majakakaya ii kokaen jenj mende mobu, 'Mono naa iwoiga angunj aonj newonaga ano naa iwoinonj selenana esuuwonaga?' Jaagiawo laligojuti, iikanonj iwoi honja kolooro nenenonj iikawaa qerewenja kolooja. Selegiawo laligojuti, iikanonj iwoi honja kolooro opo surunonj iikawaa qerewenja kolooja. Mono ii romongowu.

²⁶ "Kanakeewanj koonja koonja ii mono injibu. Yonjononj nene kota mende qosoma kororoonkeju. Dumunj honja ii mende kotonj kowi mirigianonj mende meŋ kululuunkeju. Ii qaago totonj ano onjoo Siwe Mangianonj mono kilerj ii unjuaginkeja. Onjo koonj yonjoo so qaagoto, onjoo sewangianonj mono koonj sewangia unjuugunj uuta kolooja me qaago? Mono ii romongogi kemba.

²⁷ "Onjononjga monjononj majakaka moma iikaanja kanonj namononj laligowaatiwaa kambanja ii weenj mo-tonngowaa so meŋ toroqewaa me qaago? Ii qaago to-tonj! ^{††28} Opo surugiaajonj mono nomaembaajonj majakaka moju? Ii mende sokonja. Sombembaa japu jarinj juraya somariinkejuti, mono ii uunj injibu. Yonjononj opo surugiaajonj beweso mende lonjgamaakeju ano gawonj tosaanja mende meŋkeju.

²⁹ "Ii kilerj niinonj kokaen injijowe mobu, Kinj Solomononj goul silwaya qeragonj asombilibiliawo laligoroto, iwaa malekuya ii leinj firindua me jura mom-baa so iimasiinjiinawo mende kolooro. ³⁰ Sombembaa japu jarinj juraya toonj kete kosonananonj ero woranj kongi kamaaro meŋ kululuunj gilinj oogi jewaato, ii kilerj Anutunonj ii awaagadeen menjerengonkeja. Kawaajonj iinonj onjo kaanagadeen saanonj esuunj onjombaa. Onjononj japu jarinj jurayaa so qaago. Anutunonj kalanj koma onjomambaajonj moma iikawaajonj siinja uuta momakeja. Oo ejemba, momalaarigianonj mono naambaajonj eenj tontonj melaada kolooja?

³¹ "Kaenj kolooro onjo mono laaligogiaa majakaka ano motoqoto mende momakebu. Ii moma bimoonj kokaen jewubo, 'Nono mono naa nene apuga newonaga?' ano 'Naa iwoinonj selenana esuuwonaga?'

³² "Ii kokaembaajonj: Uumeleembaa gadokopa yonjononj iwoi kuuya ii bunja qeŋ aowombaajonj kaparanj koma uugere momakeju. Onjononj iwoi kuuyaa-jonj memeqemeanj meŋ osinkejuti, onjoo Siwe Mangianonj mono ii modaboroja. ³³ Iikawaa uugereya mende mobuto, wala mono Anutuwaaw bentotononj keuma iwaa jaanonj solanjaniwombaajonj kaparanj komakebu. Uugia iikanonj anggi ero iinonj mono galenj koma onjoma iwoi iikaanja kuuya ii kaanjadeen onjombaa.

†† Tosianonj jawo 27 ii kokaen meleema jeju: Onjononjga monjononj majakaka moma iikaanja kanonj selia wan fiitwaa so toro-qeŋ meŋ korimambaajonj amamaawaa. ‡ 6.29 1 Kinj 10.4-7; 2 Hist 9.3-6

³⁴ “Kaerj ama oñononj mono woranj laligowutiwaa majakakaya ii mende momakebu. Worambaa majakakaya ii worambaajonj. Weenj motomotoombaa majakakagia mono aña aña bosiniñ sogianonj koloowaa.” Kianj.

Jenteego toya kaanja mende koloowu.

Luuk 6.37-38, 41-42

7 Jiisasnonj toroqenj kokaerj injjoro, “Anutunonj qaa-gia gosin jen tegoro kamaawubotiwaajonj mono tosaanja yonoo qaagia mende gosin jen tegowu.

² †Kawaa kania ii kokaerj: Oñononj tosaanja yonoo qaa-gia gosin jen tegowuti, Anutunonj mono keda motoonj-gonondeenj oñoangiaa qaagia gosin jen tegowaa.

Oñononj tosaanja yonoojonj jenkooto ama menj uma kamaanj gosin oñomakejuti, Anutunonj mono iikawaa so oñoangia ama oñono uma kamaanjkebuya.

³ “Gii alagaa jaanonj godomaruru melaada iijanto, geengaa jaaganonj gere tapia somata eji, ii mono naambaajonj mende iima kotojanj? ⁴ Me nomaembaajonj ama afaangonj alaga kokaerj ijojanj, ‘Alana moba, nii saanonj jaaganonj godomaruru itagowe kamaawa?’ Kaerj afaangonj jejanto, gere tapia somata ii geengaa jaaganonj eja.

⁵ “Oo gii uumeleembaa selesele ejaga, gii mono wala geengaa jaaganonj gere tapia somata menj giliwa. Ii menj gilingo tororo iima kotonj alagaa jaanonj godomaruru melaada ii saanonj itagona kamaawaa.

⁶ Iwoiwaajonj mogi tak-kootoya qaita monj kolooji, ii mono kasu mende oñombu. Maa damandanj qeqeta ii mono bao bagianonj mende giligi kamba. Kaerj ambuti eenj, iyonononj mono ii kanagianonj tilalaanj oñoma mombo meleema oñoangia injinj kitomitonj oñombubo. Kianj.

Mono qisinq monggama Anutuwaanagunonj qerjkebu.

Luuk 11.9-13

⁷ “Mono Anutu qama koolinqkebu. Qama kooliqi gosinq iwoi oñombaa. Mono iwoiwaan Anutuwaanonj borojanj menj monggamakebu. Ii monggangiqi qendeeno iwoi mokoloowuya. Mono nama nagunonj qerjkebu. Qeqi nagu horonj oñombaa. ⁸ Monjonj Anutu qama koolinqkeji, Anutunonj mono iwaa kitia meleeno bunja qerj aowaa. Iwoiwaan monggamakeji, iinonj mono iwoi mokoloowaa. Nagunonj qerjkejiwaajonj mono nagu horonj mubaa.

⁹ “Mobu, ejemba oñoononj morononj kokaerj ana-ga: Merianonj bisketwaajonj qisiro jamo mubaa? ¹⁰ Me merianonj sorawaajonj qisiro qato mubaa?

¹¹ “Kaerj kolooro oño ejemba bologa koloonj kilenj kalenj awaa awaa meraboraurugia oñombombaa so koloojuti eenj, oño Mangia Siwe gomanonj laligoji, iinonj mono kalenja nomaerj anjonj konaga? Iwaa uuta nanamemeña ii nunuugunj qaita monj kolooja. Kawaaajonj oño iwoi awaawaajonj qama koolinq qisinq mubuti eenj, iinonj mono siijanonj ii oñombaa.

† 7.2 Maak 4.24

¹² ††Kawaaajonj ejembanonj oño iwoi kuuya ama oñombutiwaajonj momakejuti, iikawaa so mono ii kaanagadeenj ama oñomakebu. Kaerj anji Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoo Buju Tere qaagia iikanonj mono honggiawo kolooro mindimindiri kanianonj asuganonj koloowaa. Kianj.

Mono kiropo nagu gonjonja kotonj kembu.

Luuk 13.24

¹³ “Gere sianonj kemebombaa kania ii afaangoya ano naguya ii laañania. Ejemba seiseyanonj nagu ii kotonj kana ii metetereenj kembuya. Kawaaajonj oño mono kiropo nagu gonjonja kotonj iikawaa uutanonj kembu.

¹⁴ “Laaligo kombombanjanonj keukeutaa kania ii opopongoya osiqosiawo ano naguya ii gonjonja. Ejemba afaangoyanonj nagu ii mokoloowuya. Kianj.

Gerewaa kania ii honja iima moma kotowu.

Luuk 6.43-44

¹⁵ “Gejatootoo ejemba takapolakaya yonononj lamawaa sele esuya mouma oñoononj kanjekuto, uugianonj kasu kawalia kaanja kolooji. Kawaaajonj oño mono yonoojonj ama toogia moma galenj menj aonj laligowu. ¹⁶ Gawongiaa honja iigi kanagia qendeeno saanonj moma kotowu. Nejonj honja ii kasuneselanonj koloonjkeja me qaago? Warunj honja ii kowororononj kolooro menj kululuunjekonj me qaago? Qaago!

¹⁷ “Kawaa so gere awaa kuuya yonononj hongia awaa kuunjekjato, gere bologanonj mono hongia bologa kuunjekja. ¹⁸ Gere awaanonj honja bologa kuumambaajonj amamaanjkeja ano gere bologanonj honja awaa kuumambaajonj amamaanjkeja.

¹⁹ ††Gere kuuya honja awaa mende kuunjekjuti, ii mono galenjanonj kotonj menj gerenonj giliro kemebuya. ²⁰ ††Iikawaa so ejemba yonoo gawongiaa honja iigi kanagia qendeeno saanonj moma kotowuya. Kianj.

Gowoko honjaa kania

Luuk 13.25-27

²¹ “Noo Siwe mannaa uusiiña tenj komakeji, iinonj mono iwaa bentotononj keubaa. Mamaga yonononj noojonj ‘Ponj, Ponj!’ eenj qama jenjekjuto, kuuya yonononj Siwewaa bentotononj mende keubuya.

²² “Jenteegowaa kamban somata iikanonj mamaga yonononj kanj noojonj kokaerj nijowuya, ‘Oo Ponj Ponj, nonononj mono goo qaganonj iwoi koloowaatiwaa gejatootoo qaa waladeen jen laligoninj. Nonononj mono goo qagaa esunjanonj omeya omeya oñotaanj laligoninj. Goo qaganonj mono nemunj koma nonono angoletto esunmumugiawo mamaga menj laligoninj. Ii duduujan me?’ ²³ ††Kaerj nijogi kamban kanonj kaniagia asuganonj kokaerj injijowe mobuya, ‘Niinonj kamban monjonj oño mende moma oñombe. Ejemba jeulalanj aanja, oño mono nomesaonj togowu.’ Kianj.

†† 7.12 Luuk 6.31 † 7.19 Mat 3.10; Luuk 3.9 †† 7.20 Mat 12.33 †† 7.23 Ond 6.8

Miri memewaa momakooto awaa ano kaapiroŋa

Luuk 6.47-49

²⁴ “Kaen koloojiwaajon daen yoŋonononoo noo qaa jena jejenji, ii moma iikawaa so ten koma menkejuti, niinon kuuya iyoŋoo kaniagia qendeema momakooto ejawaa so ama kokaen jemaŋa: Iinon miria jamo kowonjin qaganon mero. ²⁵ Kaen mero konjuru kambanon kon rombuŋ giliŋ kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanon kuuroto, miri ii jamo kowonjin qaganon mero nanotiwaajon ama mende kuno.

²⁶ “Daen yoŋonononoo noo qaa jena jejenji, ii moma iikawaa so mende ten koma menkejuti, niinon kuuya iyoŋoo kaniagia qendeema eja nekoŋaa so ama kokaen jemaŋa: Iinon miria sakasiŋ banare qaganon mero. ²⁷ Kaen mero konjuru kambanon kon rombuŋ giliŋ kamaaro apu luguro musu somata qero apu gboulu somata waama miri sopayanon kuuro goronjonon kamaaro.” Kianŋ.

Ejembanon Jiisaswaa ku-usuŋaajon walingogi.

²⁸ †Jiisasnon qaa ii jedabororo ejemba tuuŋa tuuŋa yoŋonononoo mogi kuma ononoti, tani iikawaajon aarun walingogi. ²⁹ Iinon yoŋoo Kana qaawaa boiurugiaa tani mende kuma ononoto, ku-usuŋ Toya koloojiwaa so ejemba kuma onono moma tani kawaajon walingogi newogia tegoro. Kianŋ.

Jiisasnon eja mon manimbayawo men solananiro.

Maak 1.40-45; Luuk 5.12-16

8 Jiisasnon baŋa ii mesaon kamaaro kanageso tunlelembesomatanon gematanon otaagi. ² Kaen kagi kanon eja manimbayawo monjonon kan simin kuma Jiisaswaa wosoyanon kemen kokaen ijoro, “Oo Pon, giinon siinjanon men qeangon nomambaajon mojan eeŋ, mono nii saanon men solananiŋ nomba.”

³ Kaen ijoro boria boraama selia oosirin ijoro, “Niinon ii amambaajon mojen. Gii mono solananiwa.” Kaen ijoro manimbaya ii iikanondeen solananiro awaa kolooro. ⁴ ††Solananiro kokaen jen koton muro, “Moba, kokawaa buju qaaya ii mon mende jena moba. Qaagoto, mono jigo gawon galembaanon kema selega qendeema muba ano Mooseswaanon jen kootoya otaan solananijaniiwaa danjisen nandunja ama siimolon oowa. Ii oona iiro ejembanon kaniaga moma kotowu.” Kianŋ.

Jiisasnon kawali galen mombaa gawon ejia men qeangoro.

Luuk 7.1-10

⁵ Jiisasnon Kaperneam taanon kouro Room kawali galen monjonon iwaanon kan qama koolin kokaen ijoro, ⁶ “Oo Pon, noo gawon ejanaa seliaa bakayanon koomuya kolooro siimbobolo kanjanawo moma mirinon eja.”

† 7.28 Maak 1.22; Luuk 4.32 †† 8.4 Lew 14.1-32

⁷ Kaen ijoro kokaen jero moro, “Niinon mono kema ii men qeangomaŋa.” ⁸ Ii moma kokaen meleema ijoro, “Oo Pon, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenjanon gualembraatiwaajon gamuna mojen. Kawaajon qaa jeganondeen jena welen ejananon qeangowaa.

⁹ Ii kokaembaajon: Nii neeno kaanagadeen galenaa ku-usuŋ baatanon ama nonji laligojen. Noo baananon manjaqeqe eja laligogi ii jen koton onomakejen. Yoŋoononononoo mombaajon ‘Kema,’ jen kotowe iinon kema. Mombaajon ‘Kawa,’ jen kotowe iinon kawaa ano welen ejana mombaajon ‘Gawon koi mewa,’ jewe iinon ii mewaa.”

¹⁰ Jiisasnon qaa ii moma walingon ejemba otaan kagiti, iyoŋoononononoo eleema kokaen injoro, “Niinon qaa honja mon kokaen injowe mobu: Israel kanageso batugianon kaanagadeen momalaari somata kaŋa ii mombaa uutanon mende mokoloowe.

¹¹ †Niinon qaa kokaen injowe mobu: Ejemba tuuŋ so masamatanon mono ween kookoutanononoo ano ween kemekemetanononoo kan Siwewaa bentotonononoo uutanon koma Abraham, Aisak ano Jeikob yoŋowo nembanene nen korisoro ama laligowuya. ¹² ††Yoŋononononoo kaen laligowuto, bentotomba meraboraana ii mono onomesaon hagon ononononoo panjamanon seleenjen kemebu. Iikanon laligowuti, iyoŋononononoo mono saama gigilaŋ gobugia kigi qaro laligowuya.”

¹³ Kaen injon kawali galen kokaen ijoro, “Gii mono miriganon kema. Momalaarigaa honja mono koloon gomba.” Kaen ijoro welen ejanonononoo mono aua iikanondeen qeangoro. Kianŋ.

Jiisasnon ji ejemba mamaga men qeangon onono.

Maak 1.29-34; Luuk 4.38-41

¹⁴ Jiisasnon Piitowaa mirinon kema Piitowaa seujanon selegere ji kiro ero iiro. ¹⁵ Ii iima borianon oosiriro selegereya mesaoro waama kanain Jiisas nene onononononoo wagi.

¹⁶ Kaen laligogi goman tiiro kanon ejembanon alaurugia omegiawo ii mamaga unuama iwaanon kagi. Kagi ome ii qaayanon jen konjoma onono kouma kenji ano ji ejemba kuuya ii men qeangon onono. ¹⁷ ††Iikaŋ ano Anutanon qaaya gejatootoo eja Aisaiwaa uutanon ano jerota eji, iikanon honjowo kolooro. Qaa ii kokaen,

“Iinon ananaanon ji wijinana mero qaganon uro bosino.” Kianŋ.

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya

Luuk 9.57-62

¹⁸ Jiisasnon ejemba tuuŋ somata liligon muginonononoo kabanon gowokouruta yoŋowo apu anjon koton leegen keubombaajon jen koton. ¹⁹ Kana qaawaa boi monjononononoo Jiisaswaanon kan kokaen ijoro, “Boi, gii daen daen kembagati, niinon mono iikanonononoo gii gotaan kamaŋa.”

‡ 8.11 Luuk 13.29 †† 8.12 Mat 22.13; 25.30; Luuk 13.28 †† 8.17 Ais 53.4

²⁰ Ii moma Jiisasnoj kokaen ijoro, "Duuyaa kasuya yonononj jamo kobaagianonj egi kanakeewambaa koonja yonononj saranj bambagianonj laligonjkejuto, Siwe gomambaa Eja honjanonj mono dakanonj kema wanja naa qembononj qerj laarij haamo menaga?"

²¹ Kaen ijoro gowoko yonoononjga mononj kokaen ijoro, "Ii saantonj, manjanonj komumambaa anjiwaa-jonj mono jena wala kema galej kombe komuro ronj kombego." ²² Kaen jeroto, Jiisasnoj meleema ijoro, "Mono mesaowa, koomuya yonononj qamogia koomuya ii saanonj ronj kombuto, giinonj mono kanj nii notaawa." Kianj.

Jiisasnoj jero raidimbonj goronj qero.

Maak 4.35-41; Luuk 8.22-25

²³ Jiisasnoj kema wanjo uutanonj uro gowokouruta yonononj otaanj iwo motoonj kenji. ²⁴ Kenji raidimbonj somatanonj obabanjkota apu angononj koloonj giliro. Giliro sirinonj wanjo uutanonj kemenj saa qemambaa-jonj anoto, Jiisasnoj gaonj ero. ²⁵ Gaonj ero gowokouruta yonononj kema mindiinj ijogi, "Hei Ponj, mono ilaaj nonomba. Nono angononj tiwilaawombaaajonj anjonj."

²⁶ Kaen ijogi meleema kokaen injijoro, "Oo onjo molaarigia melaada, mono naambaajonj toroko momo eja kolooju?" Kaen injijonj waama musu ano siri jenj kotonj orono sirinonj goronj qerj ero.

²⁷ Kaen kolooro awawalinj qisinj aonj jegi, "Yei, manj-gaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinonj musu ano kowe jenj kotonj orono jeta tenj konjao." Kianj.

Omenonj bao uugianonj kemegi ejanonj qeangori.

Maak 5.1-20; Luuk 8.26-39

²⁸ Kaen kolooro apu angonj kotonj leegenj Gadara yonoo gomanonj keuro. Iikanonj keuma eja omegarawo woi yorononj qasirinonjga kanj Jiisas mokoloori. Yorononj irinjonjsoonj eja uugeregarawo koloori kuyanonj kana iikanonj kembombaaajonj amamaagi.

²⁹ Yorononj Jiisas mokoloonj silama kokaen qama gigi-laari, "Ae! Gii Anutuwaaw Meria koloojanj. Gii mono nomaejenj ama nonomambaaajonj kajanj? Siimbobolo momo kambananonj mende kanj kuuro waladeenj ii geriaawo ama nonomambaaajonj koi kajanj me?"

³⁰ Iikanondeenj koriganonj qaagoto, kosogianonj kanonj bao tuunj somata monj gbojoja uutanonj kulu-uma laligogi. ³¹ Kawaajonj ome yonononj kokaen jenj Jiisas welema mugij, "Giinonj nono konjoma nonombagati eenj, mono wasinj nonona saanonj bao tuunj yonoo uugianonj kemebonja."

³² Welema mugij Jiisasnoj "Mono kema kemebu," jenj jenj kotonj onono. Kaen jenj kotonj onono iikanondeenj eja uugaranonjga kouma kema bao uugianonj kemegi. Kemegi bao tuunj jumunja yonononj mono lugunj newonewoyanonj (siasiyanonj) kema jororonjonj apu angononj kemenj nemotonj komudaborogij.

³³ Komudaborogij bao galej yonononj koko koma unjurama taononj kema qaa bujugia kuuya jegi. Eja omegarawo yoroononj iwoi kolooroti, iikawaa bujuya kaanagadeenj injijogi. ³⁴ Injijogi moma taonj ejemba jaa-

soonjo yonononj mesaonj Jiisas mokoloonj iibombaa-jonj kagi. Kanj iima Jiisasnoj yonoo mindimindiri sopa gomanj mesaonj kemaatiwaaajonj welema mugij. Kianj.

Jiisasnoj eja sele bakaya koomuya meagoro.

Maak 2.1-12; Luuk 5.17-26

⁹ Jiisasnoj wanjo uutanonj uma mombo apu anjonj kotonj leegenj keuma iyanjaa taononj keno.

² Kambanj kanonj eja tosonianonj alagia sele bakaya koomuya tambomaeenonj eroti, ii demberunonj ama anjonj kagi. Kaen kanj Anutu moma laarij mugiti, Jiisasnoj iyonoo tanigia iiro sokono ji eja ii kokaen ijoro, "Merana, niinonj goo singisonjgoga mesaojenj. Kawaa-jonj mono kotiinj qaqabunjabunagawo satiinj laligowa."

³ Kaen ijoro Kana qaawaa boi tosonianonj nama uugianonj kokaen romonjgogij, "Eja koi kanonj mono Anutu mepaqepae ama muja."

⁴ Kaen romonjgogito, Jiisasnoj roromonjgogia ii moma kotonj kokaen injijoro, "Onjo mono naambaajonj qaa bologa uugianonj romonjgoju?" ⁵ Niinonj 'Singisonjgoga mesaojenj,' jejenj, qaa ii mono afaanagadeenj jejetaga. Monjonj kaen jero tosonianonj qaa iikawaa honja mende iibu. Kawaajonj qaa ii afaanjaa so. Niinonj qaa monj kokaen ijomambaaajonj mojenj, 'Mono waama kema.' Qaa ii lombotawo jejetaga kolooja. Kaen jewe honja koloojaa me qaagoti, ii mono asuganonj asugiro iibu.

⁶ Mobu, balononj singisonjgo mesamesaowaa kuusunja ii Siwe gomambaa Eja honjaajonj eji, onjo iikawaa kaniaajonj umbuqumbuyan laligowubo. Kawaajonj qaa lombotawo ii eja koi ijowe honja iibu." Kaen jenj eja sele bakaya koomuyaa jaayanonj iima ijoro, "Gii mono waama tambomaeega menj miriganonj kema. Qaa binjawo ii honjowo kolooaati eenj, qaa afaanja ii mono kaanagadeenj nomaembaajonj omaya koloonaga?"

⁷ Kaen ijoro iikanondeenj waama mirianonj keno.

⁸ Kaen kolooro ejemba tuunj yonononj ii iima walinjgonj Anutu mepeseenj mugij. Balonj ejawaajonj kuusunj kaanja murotiwaaajonj Anutu mepeseegi. Kianj.

Jiisasnoj Matyuu (Liwai) oono.

Maak 2.13-17; Luuk 5.27-32

⁹ Jiisasnoj iikanondeenj kema takis ofis uugumambaaajonj ano iikanonj eja qata Matyuu raro iima ijoro, "Gii mono noo gemananonj kawa." Kaen ijoro waama takis gawonj mesaonj Jiisaswaa gematanonj keno.

¹⁰ †Kema Matyuuwaa mirinonj kema nene nenj ragiti, kambanj iikanonj takis meme eja tiliqiligiawo ano singisonjgo eja mamaganonj kanj Jiisas ano iwaaw gowokouruta yonowoo rama nene motoonj negij.

¹¹ Kaen negij Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) yonononj ii iima Jiisaswaa gowokouruta kokaen jenj onjonjgi, "Ae! Onoo boigianonj mono naambaajonj takis meme tiliqiligiawo ano singisonjgo ejemba yonowoo rama nene neja? Ii mende sokonja."

¹² Kaen jenj onjonjgi Jiisasnoj kitia kokaen injijoro, "Ejemba jigia qaa yonononj doktawaa siinj mende amakejuto, ji ejembanonj mono doktawaanonj kemake-

† 9.10 Luuk 15.1-2

ju. ¹³ †Niinonj singisonjo ejemba onoomambaajonj kanj laligojento, ejemba iyangiaajonj mogi solarja koloojuti, ii qaago. Kawaajonj qaa kokawaa kania mono kema kuma aonj mobu, 'Niinonj siimolonj oowombaajonj qaago-to, kiankomunj aowombaa siinja mojer.' ' Kianj.

Nene singi laaligowaa qaaya

Maak 2.18-22; Luuk 5.33-39

¹⁴ Kambanj kanonj Jon Oomulu ejawaa gowokouruta yonononj Jiisaswaanonj kanj kokaenj qisigi, "Nonononj ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj Anutuwaajonj nene singi mamaga laligonkejonj. Geengaa gowokouruganonj mono naambaajonj nene singi mende laligoju?"

¹⁵ Kaenj qisigi kokaenj meleeno, "Onanonj, nono naa kambanonj nene singi laligonkejonj? Emba meme kambananonj ejawaa gemakootanurutanonj gereya angi embawaa sakitiurutanonj iwoi ii togonkeju me qaago? Niinonj neenaa gowokouruna yonoo eja bunjagia koloonj yonoo batugianonj ainjolonj ramakejen. Rabe yonononj kawaajonj ainjolonj aisoonj rama nene singi laligowombaajonj amamaankeju. Amamaankejuto, Anutunonj laaligona nuano komuwe yonononj mono kambanj iikanonj saanonj nene singi laligonkebuya.

¹⁶ (Ono laaligo walaga ano korisoro Bunja gbilia ii mindirinj orombombaajonj amamaawuya. Kawaa qaa gemata ii kokaenj injijomaña:) Moumou walaga jurano mononj opo gbilia mende soongbanja motonj iikanonj opo jakaña mende ama uumbinaankeja. Opo jakaña gbilia kaananonj mono waziinj moumou walaga hororo mombo riuro ootanonj somariinj boliqoliwabo.

¹⁷ Kaanjadeenj mononj wain apu gbilia ii bokonj me taru walaga lama selianonj memeta kanonj mende kosoro kemenkeja. Kaenj anagati eenj, wain apu gbilianonj mono somariinj taru qenjumenjurama molaaro namononj kamaanj sooro taruyanonj kileqileewubo. Kawaajonj wain apu gbilia ii taru gbilianondeenj molaaninj kemero sokombaa. Kaenj aninj yorononj awaa koloowao. (Kaanjadeenj apu awaa ii kononj qamoganonj mende kosonkejonj. Kaenj kosowonagati eenj, iikanonj mono juma siisororo kamaaro nej ji niniwabo. Kaenj koloowabotiwaajonj apu awaa ii kononj awaanonj kosonkejonj. Ono kaanjadeenj laaligo walaga ano Oligaa Bunja gbilia ii mindirinj orombombaajonj amamaawuya.) Kianj."

Jairusnonj borataajonj Jiisas qama kooliro.

Maak 5.21-43; Luuk 8.40-56

¹⁸ Jiisasnonj qaa ii injijoro qaa galenj mononj kouma Jiisaswaa batanonj kemenj siminj kuma kokaenj qama koolinj muro, "Noo borana keteda koi komujato, mono kanj boroganonj selianonj oosirina gbilinj toroqenj laligowa." ¹⁹ Qama koolinj muro waama gowokouruta yonowo ii otaanj kengji.

† 9.13 Mat 12.7; Hoos 6.6

Emba jiawononj Jiisaswaa malekuya oosiriro.

²⁰ Kengji kambanj iikanonj batugianonj emba monj laligoro. Iinonj koinja gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro. Emba iikanonj Jiisaswaa gematanonj kanj malekuyaa kiti susuya oosiriro. ²¹ Ii oosirinj iyanjaajonj kokaenj jero, "Niinonj ii oosirimambaajonj moma bi-moonj malekuyanondeenj boronja monj oosiriwenagati eenj, mono saanonj qeangomaña."

²² Kaenj jenj oosiriro Jiisasnonj iikanondeenj eleema ii iima kokaenj ijoro, "Borana, momalaariganonj mono menj qeangonj gonja. Mono kotiinj qaqabunabunagawo satiinj laligowa." Kaenj ijoro moma aua iikanondeenj qeangoro.

Jiisasnonj Jairuswaa borata menj gbiliro.

²³ Toroqenj kengji Jiisasnonj qaa galembaa mirinonj uma ejemba jingenj qama awelo uugiti ano ejemba tuunj guju giligiti, ii injiima kokaenj jenj kotonj onono, ²⁴ "Mono seleengenj kembu. Emba melaanonj mende komujaato, gaonga eja." Kaenj jenj kotonj onono mogi jononjsisi kaanja kolooro jomoma mugi.

²⁵ Jomoma mugito, ejemba tuunj somata ii injijoro seleengenj kengji emba melaa iikawaa ee miri uutanonj uma borianonj mero waaro. ²⁶ Waaro iikawaa buju qaayanonj seinj mindimindiri sopa gomanj ii kuuya sokoma keno. Kianj.

Jiisasnonj jaagoo eja woi menj qeangonj orono.

²⁷ Jiisasnonj gomanj balonj ii mesaonj kemambaajonj keno eja jaagoo woivanonj otaanj gematanonj kanj kokaenj qari, "Deiuidwaa gbilia, gii mono kiankomunj noromba."

²⁸ Kaenj qari miri mombaa uutanonj uro jaagoo eja yorononj Jiisaswaanonj kari kokaenj qisinj orono, "Jaa-gara menj toombambaa ku-usunja noononj eji, ii moma laarijao me qaago?" Qisinj orono kokaenj meleema muri, "Ponjara, ii saanonj moma laarijo." ²⁹ Kaenj meleema muri jaa dawogaranonj oosirinj irijoro, "Momaalaarigaraa so mono koloowa."

³⁰ Kaenj irijoro jaagaranonj tooro. Kaenj kolooro galenj meme qaa kotakota oroma kokaenj irijoro, "Mobao, kokawaa bujuya ii mono monj mende jeri mobu."

³¹ Kaenj irijoroto, yorononj mesaonj kema iikawaa bujuya jenj seiri mindimindiri sopa gomanj ii kuuya sokoma keno. Kianj.

Jiisasnonj eja qaamuunj monj menj qeangoro.

³² Jaagara tooro keni qaamuunj eja monj ii wama Jiisaswaanonj kagi. ³³ Kagi Jiisasnonj omeya konjono eja qaamuunj iinonj qaa jero ejemba tuunj yonononj ii iima waliingonj jegi, "Tani koi kaanja ii Israel uutanonj wala eenjanonj kambanj monjenj mende iininj. Qaago. Keteda koi jaa morotaga iijonj."

³⁴ †Kaerj jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonjon) yononon jegi, "Iinonj mono omejiilanj yonoo ponggiaa esujanonj ome onjotaankeja." Kianj.

Jiisasnonj kanageso yonoojonj wosoya moro.

³⁵ ††Jiisasnonj kema gomanj ano taonj so liligonj ejemba qamakooli mirigianonj kuma onjoma bentotombaa Oli-gaa Bunja jenj asarinj iikanonj uugia kuunj ji wiji ano jepajerepa kania kania menj qeangonj onjoma laligoro. ³⁶ †Kaerj laligonj ejemba tuunja tuunja injiuro lama galen-gia qaa tanijaerj deenqeema ilinwalinj qerj qeqelala laligogi yonoojonj wosoya moro.

³⁷ ††Kaerj injiima gowokouruta kokaerj injiuro, "Anu-tuwaa gawononj nene honja mamaga osasaanj momogonj ejato, ii menj kululuuyaa gawonj meme ejembanonj mono afaangia laligoju. ³⁸ Kawaajonj nene honja masuqeqetaa Ponjanonj gawonj meme ejemba wasinj onjombaatiwaaonj mono qama koolinj laligowu. Qama koolinj mugj gawonj ejemba asuginj honja ii menj kululu-uwu." Kianj.

Aposol 12 yonoo qagia

Maak 3.13-19; Luuk 6.12-16

10 Jiisasnonj gowokouruta 12 onjono iwaanonj kagi omejiilanj konjoma onjombutiwaa ku-usunja onjono. Kaanagadeenj ji wiji qenjenmanjenj kania kania menj qeangowutiwaa ku-usunja onjono. ² Wasiwasi eja aposol 12 yonoo qagia ii kokaerj: Mutuya ii Saimon, qata monj Piito qagi ano iwaa koga Andruu. Kawaa gematanonj Jeims ano koga Jon, mangara qata Zebedi.

³ Filip ano Bartolomyuu, Tomas ano Matyuu takis meme eja, Jeims Alfiuswaa meria ano Lebeus qata monj Tadius, ⁴ Saimon Zelot-politik ejaga †† ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanonj kanagenj Jiisas memelolo menj muro.

Jiisasnonj gowokouruta 12 wasinj onjono.

Maak 6.7-13; Luuk 9.1-6

⁵ Jiisasnonj eja 12 ii wasinj onjoma kokaerj jenj kotonj onjoma injiuro, "Onjo waba kantriwaa ejemba yonoononj mende kembu. Kaanagadeenj Samaria prowins yonoo taongia monjonj mende kembu.

⁶ Iikanonj mende kembuto, Israel kanagesowaa lama soogiti, mono iyonoononj kembu. Ii gawongia mutuya. ⁷ †††Daerj daerj kembuti, iikanonj mono Bunja qaa kokaerj injijonj jenj asariwu, 'Siwewaa bentotononj mono kosere kaja. Mono iikawaa uutanonj keubu.'

⁸ "Ejemba jigiiawo mono menj qeangonj onjoma koomuya ii menj gbilinj onjoma laligowu. Ejemba man-imbagiawo ii mono menj solarjaninj onjoma omejiilanj ii konjoma onjoma laligowu. Anutunonj iwoi kalenj onjototi, ii mono toroqerj kalenj onjoma laligowu.

⁹ "Kana kembutiwaaonj soojaakota goul me silwa me aerj kopanonj memeta ii mono irimunj kasagianonj mende somongowu. ¹⁰ †††Ejembanonj gawonj meme ejemba onjoo laaligogia nangowutiwaa so kolooju. Kawaajonj kana kembuti, iwoi koi mende menj kembu: geso mende, maleku samonja mendeto, motoonggo mewu, kana esu mende ano taa gbaru mende mewu.

¹¹ "Kema taonj me gomanj dakanonj keubuti, iikanonj mono morononj eja geria qabuñayawo kolooji, iikawaajonj qisigi miri onjombuti, mono iikanondeen laligonj gawonj menj taonj ii mesaonj kana kembu. ¹² Miri monjonj uma luaenonj yonowo ewaatiwaa jewu.

¹³ Kaerj jegi luaegia anjonj kombutiwaa so koloojuti eerj, luaegianonj mono iyonoo qagianonj ubaato, ii anjonj kombutiwaa so mende koloojuti eerj, luaegianonj mono eleema onjonganjanonj kawaa.

¹⁴ ††Kema laligonj miri monjonj keugi mende koma horonj onjoma qaagia mende mogi telabelangia mono kokaerj jenj qendeema onjombu, 'Nono onjoo gomanonj kaninj sububunj kana tambonananonj mokotaa-ji, ii mono riinj konjoratininj onjonganjanonj eleema kemebaa.' Kaerj jenj saanonj gomanj me taonj ii mesaonj toroqerj kembu. ¹⁵ ††Niinonj qaa honja monj kokaerj inji-jowe mobu: Anutunonj kambanj somatanonj qemasolo-geñgiaa ironja meleeno taonj iikawaa qaganonj ubaati, so iikanonj mono Sodom ano Gomora gomanj yonoo so uugunj toroqerj onjombaa. (Sodom Gomora yonononj bologa kanjanawo menj uugia mende meleenji Anutunonj gerenonj kondeema onjoro.) Kianj.

Kema gawonj megj sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.9-13; Luuk 21.12-17

¹⁶ ††††Mobu, lama yonononj duuyaa kasu kawalia yonoo batugianonj kemegi lugunj injiwubo, niinonj onjo iikawaa tani kaanja wasinj onjombe kembu. Kawaajonj mono mokolenj †† kaanja momakooto qaganonj galenj menj aonj laligonj kewa kaanja ejemba bonjonja koposowaa qaagia qaa laligowu. ¹⁷ †††Ejembanonj onjo horonj qaa jakegianonj ama onjoma qamakooli mirigianonj qaa gawongia menj ooli waayawononj onjootiwuya. Kawaajonj ejemba kaanja yonoojonj mono galenj menj aonj laligowu.

¹⁸ "Tosianonj noojonja ama unuangi kantria kantria yonoo eja ponj ano gawana yonoo jaesewangianonj nambuya. Kaerj nama noo kania nangunj jegi eja geria ii ano waba kantri kanageso yonononj ii mobuya. ¹⁹ Ii mobuto, qaa jakeyanonj ama onjongi nambuti, kambanj kanonj naa qaaga nomaerj jewonaga, iikawaa majakaka mende mobu. Qaa jewuyati, ii Unja Toroy-anonj aua iikanondeen onjombaa. ²⁰ Onjonganjanonj uugiaa-jongga qaa mende jewuyato, Amagiaa Unja Toroyanonj mono uugia sololoooro qaa jewuya.

††† 10.10 1 Kor 9.14; 1 Tim 5.18 § 10.14 Apo 13.51 §† 10.15 Mat 11.24; Jen 19.24-28 §†† 10.16 Luuk 10.3 §† Mokolenj ano raskol yonononj asuganonj manja qegi uulanjawo mokolooñ somongonj onjombuyaga. Iikawaa so bimoowabotiwaaonj gowoko nonononj maslim, komyunist ano tosaanja yonoo batugianonj qanana misinari ii asuganonj mende jenkejorj. Momakooto ii awaa. §†† 10.17 Maak 13.9-11; Luuk 12.11-12; 21.12-15

† 9.34 Mat 10.25; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 †† 9.35 Mat 4.23; Maak 1.39; Luuk 4.44 † 9.36 Janj 27.17; 1 Kirj 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Maak 6.34 †† 9.37 Luuk 10.2 †† Nesenel paati Zelot yonononj Room gawman tuarenjenj ama iyanjiaa nananj mewombaajonj tompe menj laligogi. ††† 10.7 Luuk 10.4-12

²¹ †“Uumeleembaa gadokopa moŋnoŋ daremuŋanon uuta meleenotiwaajon ama ii memelolo mero qaa jakeyanon anŋi qegi komuwaa. Kaanagadeen maŋ moŋnoŋ meraborata memelolo mero komuwaa ano merabora yoŋonon nemuŋmaŋurugia qetama oŋoma jegi uŋugi komuwuya. ²² ††Noo qanaajon ama kantria kantria yoŋonon kuuya kazi ama oŋonŋi laligowuto, moŋnoŋ kaparan koma kambaŋ tegowaatiwaa so koti-in boŋ qeŋ nambaati, iionon mono oyanboyan buŋa qeŋ aowaa.

²³ “Taon moŋnoŋ sisiwerowero ama oŋombuti, ii mono kok koma taon moŋgen kembu. Niionon qaa hoŋa moŋ kokaen injiowebu: Oŋo Israel taon taon mende liligodaborogi Siwe gomambaa Eja hoŋanon eleema kawaa. ²⁴ †Gowoko moŋnoŋ boiya uugun momoyawo mende kolooja ano welenqeqe moŋnoŋ somataya uugun gawombaa momo mende meŋ laligoja.

²⁵ ††“Gowokonon boiya kaan momoyawo koloo sokombaa ano welenqeqenon somataya kaan gawombaa momo meŋ laligoro sokombaa. Miri uuta mombaa eja jeŋ bolin qata Iimolan †† qajuti een, iwaa embameraanuruta yoŋoo qagia mono afaanagadeen iikaan qamakebuya. Kian.

Qaagiaajon mono galen meŋ aon laligowu.

Luuk 12.2-7

²⁶ ††“Ejembanon iwoi unuŋ megi eji, ii kuuya mono kotunŋi asuganon koloojaa. Kaanjadeen qaa aasan-goya eji, ii kuuya mono inisaanŋi moma kotowuya. Kawaajon ejemba yoŋoojon toroko mende moma laligowu. ²⁷ Niionon qaa paŋgamanon oloŋ jemaŋati, ii mono asaganon jewu. Qaa sanje anŋi geŋagianon ke-mero mobuti, ii mono sombenon asuganon jewu. Kawaajon mono qaagiaajon galen meŋ laligowu.

Morowaajon toroko monin sokombaa.

²⁸ “Tosianon selegia qeŋ komuwuyagato, uŋagia qeŋ komuwombaaajon amamaawuyati, iyoŋoojon toroko mende moma laligowu. Ii qaagoto, iwoi jegenya koi: Moŋnoŋ ku-usuŋ meŋ uŋa ano sele kaanagadeen ti-wilaan orono gere sianon kemebaoti, iwaajon mono toroko moma laligowu. ²⁹ Tosianon arion (me wilisi) woi moneŋ kota motoonŋgodanon sewana mewutiwaa-jon amakejuto, iridogi Maŋgianon ‘Oon!’ mende jero iyorononŋga motoonŋgonon balanon mende ka-maawaa.

³⁰ “Anutunon kalan koma oŋoma waŋ jugia kuuya kaanagadeen weŋgodaboron jaŋgogia moja. ³¹ Ejem-ba oŋoo sewanŋia ii arion wilisi mamaga unuugun uu-

ta kolooja. Kawaajon mono toroko mende moma laligowu. Kian.

Kraist jokoloowu me qakoombu?

Luuk 12.8-9

³² “Kaen koloo moŋnoŋ nii ejemba jaagianon jokolon nombaati, niionon mono kaanjadeen ii Maŋna Siwe gomanon laligojiwaa jaanon jokoloomaŋa.

³³ ††Kaento, moŋnoŋ nii ejemba jaagianon qakoomba nombaati, niionon mono kaanjadeen ii Maŋna Siwe gomanon laligojiwaa jaanon qakoomaŋa.” Kian.

Jiisaswaaajon luae qaagoto, kazi koloojaa.

Luuk 12.51-53; Luuk 14.26-27

³⁴ Jiisasnon toroqen kokaen injiowero, “Kokaen mende romonŋowu: Jiisasnon luae qemambaaajon ama namonon kamaaro. Niionon luae qemambaaajon qaagoto, noojon ama juma deenŋi manjawaa soo somatanon aowuya.

³⁵ ††“Ii kokaembaajon jejer: Noo Buŋa qaananon ejemba uugia kuuro meleengitiwaaajon ama kokaen koloojaa: ‘Maŋ mera yoronon juma kerekere ani nemuŋ bora yoronon riitama aori enaronon enaroya qetama aon deembaota. ³⁶ Ejemba iyanŋiaa sumanurugianon mono kereurugia koloowuya.’

³⁷ “Moŋnoŋ nii gogoraagen ama noma nemuŋa me maŋa jegenya ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa. Moŋnoŋ nii gogoraagen ama noma meria me borata jegenya ama jopagowaati, ii noonon mende sokombaa. ³⁸ ††Sisigia megi moŋnoŋ nii notaan siim-bobolo moma maripoonon komumambaaajon mende joriwiati, ii noonon mende sokombaa.

³⁹ †††“Moŋnoŋ iyanŋaa laaligo siiseweweya qaa ii mokoloowaati, iwaa laaligoyanon mono soowaa. Moŋnoŋ noojon ama laaligoya qeleeno soowaati, iionon mono oyanboyan laaligo mokoloowaa.” Kian.

Anutunon gawonŋiaa tawaya oŋombaa.

Maak 9.41

⁴⁰ ††Jiisasnon jero, “Moŋnoŋ oŋo mirianon koma horon kalan koma oŋombaati, iionon mono nii koma horon nombaa. Moŋnoŋ nii koma horon nombaaati, iionon wasiŋ nonoti, mono ii mirianon koma horon mubaa. ⁴¹ Moŋnoŋ geŋatootoo ejemba moŋ geŋatootoo gawonŋaajon ama mirianon koma horon kalan kombaati, iionon mono geŋatootoo ejembawaa tawaya buŋa qeŋ aowaa. Moŋnoŋ ejemba solanŋa moŋ solanŋa koloojiwaaajon ama mirianon koma horon kalan kombaati, iionon mono ejemba solanŋaa tawaya buŋa qeŋ aowaa.

⁴² “Moŋnoŋ merabora koi yoŋoononŋga mombaaajon noo gowokona koloojiwaaajon ama apu sanŋonŋa qambiawo newaatiwaaajon mubaati, Anutunon mono iikawaa tawaya meleema mubaa. Niionon qaa hoŋa

† 10.21 Maak 13.12; Luuk 21.16 †† 10.22 Mat 24.9, 13; Maak 13.13; Luuk 21.17 † 10.24 Luuk 6.40; Jon 13.16; 15.20 †† 10.25 Mat 9.34; 12.24; Maak 3.22; Luuk 11.15 †† Juuda yoŋoonon Iimolan qata Beelzebul. Ii omejiilan yoŋoo somatagia. Matyuu 9.34 kanon Jiisaswaaajon qa bologa ii qagi. Iikawaa so Jiisaswaa alauruta ananaajon qa bologa kania kania qamakebu. ††† 10.26 Maak 4.22; Luuk 8.17

††† 10.33 2 Tim 2.12 § 10.35 Mai 7.6 †† 10.38 Mat 16.24; Maak 8.34; Luuk 9.23 ††† 10.39 Mat 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33; Jon 12.25 †† 10.40 Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16; Jon 13.20

monj kokaen injijowe mobu: Nanjon onjombuti, iy-onononj mono tawa mewuya." Kianj.

Jombaanonj gowoko woi Jiisaswaanonj kari.

Luuk 7.18-35

11 Jiisasnonj jenjkooto qaaya kaan gowokouruta 12 onono tegoro gomanj ii mesaonj toroqen Galili prowinswaa taonj tosianonj kema Buja qaa kuma onoma iikanonj uugia kuunj laligoro.

² Kambanjanonj Jon Oomulu ejanonj kapuare mirinonj rama Kraistnonj gawonj kaen meroti, ii moma gowokowoita woi wasin onono Jiisaswaanonj keni.

³ Kokaen qisinj mubaotiwaajonj wasin onono kema jeri, "Menqeeanggo eja kawaatiwaajonj mamboninj giinonj ii koloojanj me eja monj kanagenj kawaatiwaajonj mam-bombonja?"

⁴ Kaen qisinj muri kokaenj meleeno, "Iwoi iima mo-jaoti, iikawaa sunduya mono kema Jon kokaenj ijori moba: ⁵ †Jaagoo yonononj jaagia uunj iigi meendanogoya yonononj kana kema kagi manimbagiawo yonononj solanjanigi gejaduu yonononj qaa mogi koomugiti yonononj gbilinj waagi kamaanqeqeta yonoojonj Oligaa Buja jenj asariwe momakeju. ⁶ Kaen kolooro iigi mombaa utanonj mende boliro gema nuwaati, iinonj mono simbawonj koloaja."

⁷ Kaen meleeno Jombaa gowoko yorononj keni Jiisasnonj kanainj Jombaa kania ejemba tuunj yonoojonj kokaen jenj asariro, "Ono balonj qararanjonkonjanonj naama iibombaajonj kenji? Haamononj bowo utugonj metano wansan-wansan amakeji, onj eja iikaanja kaya iibombaajonj kenji me? ⁸ Me naa iwoiga iibombaajonj kenji? Eja malekuya akadamyawo mouma laligoroti, ii iibombaajonj me? Mobu, ejemba malekugia iimasi-injiinjawo moumakejuti, iyonononj mono kinj yonoo jinjaronj mirigianonj laligoju. Ii balonj qararanjonkonjanonj qaago.

⁹ "Me naa iwoiga iibombaajonj kenji? Gejatootoo eja monj iibombaajonj me? Onjanonj, niinonj kokaen injijowe mobu: Eja iigiti, iinonj mono gejatootoo ejemba tosaanja unjuugunj qaita monj kolooja. ¹⁰ ††Iwaa kania ii wala eenanondeen kokaen oogita eja, 'Moba, niinonj qelena gajoba monj wasiwe waladeen kema ejemba uugia mindinjonj goo kana meleuro giinonj mono iwaa gematanonj namononj emu kemebaga.'

¹¹ "Qaa kaen ejato, niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Embanonja merabora koloogiti, kuuya iyonoo batugianonj Jononj mono kuuya unjuugunj qabunyawo nanja. Nanjato, Siwewaa bentotonj utanonj keuma Anutuwaawo qabunyawo mokolonjkejuti, iyonoo batugianonj kamaanqeqeta konoga iinonj mono Jon uuguja.

¹² ††Jon Oomulu ejanonj Buja qaa jero kamban iikanondeen kanainj Siwewaa bentotonja geriawo tuarenjenj ama manja qenkejuto, kilenj uulanjawo kema somariinjenja. Manja geregiawo qenkejuti, iyonononj mono bentotonj ii iyanjiaajonj horonj buja qenjonkeju. ¹³ Bentotombaa kania ii Mooseswaa Kana qaanonj

ano gejatootoo ejemba kuuya yonoo Buju Terenonj oongi weenjonj laligonj kouninjon Jononj koloonj honja asuganonj injisaano. ¹⁴ ††Qaa koi moma analinj anjonj kombombaajonj mojuti eenj, Elaija kolooawaatiwaa so anoti, Jononj mono ii kolooja. ¹⁵ Monjonj uugejiawo laligoji, iinonj mono qaa ii geja ama moma kotowa.

¹⁶ "Ejemba kete namononj laligojuti, ii mono naa iwoiwo so ama onjombenaga? Yonononj naamade kaanja kolooju. Yonononj maaket sombenonj rama qaa jomo menj tondu qama kokaen jenkeju,

¹⁷ 'Nono rii gbawe menj awelo uuninjon onj mende orogi.

Nono jinjenj qaninjon onj mende saagi.'

¹⁸ "Iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanonj kanenjenj singi laligonj wain apu mende nero iwaajonj jenkeju, 'Ome monjonj utanonj kemero laligoja.'

¹⁹ "Siwe gomambaa Eja honjanonj kan nembanenenj korisoro ano iwaajonj kokaen jenkeju, 'Mobu, iinonj baononj newageen nene qozozonjon nenj wain apu suulanj nenj takis eja tiliqiligiawo ano bologa meme yonoo alagiaga laligoja.' Anutuwaawo momakooto koma gbilinjenjuti, iyonoo nanamemengiaa honjanonj mono momakootogianonj sokonji, ii qendeemakeja." Kianj.

Jiisasnonj taonj 3 yonoojonj 'Yei wosobiri!' jero.

Luuk 10.12-15

²⁰ Kawaa gematanonj Jiisasnonj kanainj taonj tosaanja temboma onono. Taonj tosaanja iikanonj angoletoya ku-usunjawo seiseiya mero kolooroto, kilenj uugia mende meleengi. Kawaajonj ii temboma kokaen jenj onono, ²¹ †††Oo Korazin toya, niinonj onjoojonj 'Yei!' jenj saajen ano Betsaida toya, onjoojonj kaanagadeen 'Yei!' jenj saajen. Niinonj yonoononj kema qaana jewe sasoniro angoletona ku-usunjawo kolooroto, uugia kilenj mende meleengi. Angoletotoo ii waba gomanonj Taia ano Saidon sitinonj koloonagati eenj, iyonononj mono kamban korija uugia meleembombaa kaisareya qendeema resa ano too ariin saabuyaga.

²² "Saabuyagato, niinonj kokaen injijowe mobu: Anutunonj kanagenj Korazin ano Betsaida yonoo qaagia jenj tegonj ironja meleeno siimbobolo mobuti, kamban somata kanonj ii mono Taia ano Saidon iyonoo siimbobolo soya uugunj mobuya.

²³ †††Ano Kaperneam toya, Anutunonj onj saanonj metaama onono Siwe gomanonj ubuyaga me qaago? Qaago totonj! Onj mono koomuwaa senjonj gomanonj kemebuya. Niinonj yonoononj kema qaana jewe sasoniro angoletona ku-usunjawo mewe kolooroto, uugia kilenj mende meleengi. Angoletotoo ii Sodom taononj koloonagati eenj, taonj iikanonj mono kamban kokaamba kaanagadeen toroqen nanaga.

²⁴ †††Nanagato, niinonj kokaen injijowe mobu: Anutunonj kanagenj Kaperneam onjoo qaagia jenj tegonj ironja meleeno siimbobolo mobuti, kamban somata

†† 11.14 Mal 4.5; Mat 17.10-13; Maak 9.11-13 ††† 11.21 Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4 †††† 11.23 Ais 14.13-15; Jen 19.24-28 †††† 11.24 Mat 10.15; Luuk 10.12

† 11.5 Ais 35.5-6; 61.1 †† 11.10 Mal 3.1 † 11.12 Luuk 16.16

kanonj mono Sodom yonononj siimbobolo iikawaa soya uugunj mobuya." Kianj.

Lombogiawo onononj mono noononj kanj haamo mewu.

Luuk 10.21-22

²⁵ Kambanj kanonj Jiisasnonj qaa kokaenj jero, "Oo Amana, giinonj Bunja qaaga momakooto ejemba momo somata megiti, iyonoononj mesanjonato, ejemba iyanjiaajonj moma kamaanj merabora kaanja poumapou laligojuti, ii mono iyonoononj injisaana moma asariju. Kawaajonj niinonj Siwe namowaa Ponja gii mepeseenj gonjer. ²⁶ Oo Amana, gii geenjo kaenj kolooowaatiwaaajonj mona sokono awaa kolooro.

²⁷ "Amananonj mono iwoi kuuya jenj kotooro noo bunja kolooro. Amananonj Meriaa kania anjodeenj moma yagoro mojononj ii mende moja. Kaanagadeenj Merianonj Amayaa kania moma yagoro mojononj ii mende moja. Kaanagadeenj mojononj Amanaa kania mende moma yagoro Merianondeenj ii moja ano ejemba meweenjonj onjoma yonoononj ii injisaambaati, iyonononj mono Ama moma mubuya.

²⁸ "Gawonj menj uulombogiawo laligojuti, onj kuuya mono noononj kagi uugia menj afaanjonj onjombe haamo mewu. ²⁹ "Noononj qaqanj ii mono sawingianonj ama anjowu ano niinonj nanamemena kuma onjombe ii mono moma sororogonj laligowu. Niinonj uuna menj kamaanj ama gumbonjonjonj ejaga koloojenjwaaajonj mono saanonj uugia menj afaanjonj onjombe haamo mokoloowuya. ³⁰ Noononj qaqanj menj anjogogi sogianonj kolooja ano lombo onjombe bosimbuti, iikanonj mono afaanja kolooja." Kianj.

Jiisasnonj Sabat kendombaa Ponja kolooja.

Maak 2.23-28; Luuk 6.1-5

12 "Kawaa gematanonj Sabat kendonj mojononj Jiisasnonj wiit dumunj gawonj koria somata kotonj keno. Keno gowokourutanonj wosogia injiro wiit honja motomotoonj kanainj borogianonj kuma negi. ² Negito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) tosianonj ii iima Jiisas kokaenj ijogi, "Moba, goo gowokouruganonj mono Sabat kendombaa gawonj meme songgoya uuguju?"

³ "Kaenj ijogi kokaenj meleeno, "Kinj Deiwidnonj manjaqeqe ejauruta yonowu laligonj wosogia injiro iwoi anjgiti, ii weenggogi me qaago? ⁴ "Iinonj Anutuwaawo opo sel jigononj uma bered kowoga Anutuwaawo jaasewanjanonj alatanonj anjgi raro esujanonj tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigogawonj galenj yononondeenj nenj laligogi. Iinonj ano iwaa kerasuru-urutanonj ii newubotiwaa songgo eroto, ii kilenj negi. ⁵ "Kaanjadeenj jigogawonj galenj yonononj Sabat kendononj jiwowonj jigononj nama gawonj menj gawonj mewutiwaa songgo uugunj kilenj qaagiawo

mende koloojkeju. Qaa ii Kana qaanonj weenggogi me qaago?

⁶ "Ti weenggogi, kaenj mojentonj, niinonj kokaenj injjomanja: Koi nanji, iinonj mono jiwowonj jigogawonj uugunj uuta kolooja. ⁷ "Bunja Terewaa qaa mojonj kokaenj eja, "Niinonj siimolonj oowutiwaaajonj qaagoto, batugianonj kianjkomunj aowutiwaaajonj mojenj." Onj qaa iikawaa kania mobuyagati eenj, ejemba koposowaa qaanana qaa nonoo qaanana mono tondumende jenj tegowuyaga.

⁸ "Ti kokaembaajonj jejenj: Siwe gomambaa Eja honjanonj mono Sabat kendombaa Ponja kolooja." Kianj.

Jiisasnonj eja boria sooronggoya menj qeangoro.

Maak 3.1-6; Luuk 6.6-11

⁹ Jiisasnonj gomanj ii mesaonj qamakooli mirigianonj uro. ¹⁰ Iikanonj eja boria soosoolia mojonj raro. Ejembanonj Jiisas qaa jakeyanonj ama mubombaaajonj kokaenj qisiin mugij, "Eja Sabat kendononj meagonj Kana qaa uuguwonja me qaago?"

¹¹ "Qisiin mugij kokaenj meleeno, "Onjoononj gamononj kokaenj kolooja: Eja mombaanonj lama motoonjononj Sabat kendononj rojononj kemebaati eenj, iinonj ii mende menj hororo koubaa? ¹² Ejawaa sewananonj mono lamawaa sewanja mamaga uuguji, mono ii romonggowu. Kawaajonj Sabat kendononj gawonj awaa menj kaananonj Kana qaa mende uuguwonja."

¹³ Kaenj meleema eja ii ijoro, "Gii mono boroga qetetereewa." Kaenj ijoro qetetereero wala anoti, iikawaa so awaa kolooj boria alia kaanja kolooro.

¹⁴ Kaenj kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj seleenjenj kema ajoajoroo ama Jiisas nomaejenj ama qeninj komuwaatiwaa qaa jenj monganjgi. Kianj.

Anutuwaawo gawonj meme eja tak-kootoya ii kokaenj:

¹⁵ Jiisasnonj qaagia ii iima kotonj iikanondeenj gomanj ii mesaonj mojononj keno. Keno mamaganonj iwaa gematanonj otaanj kengij yonoo batugianonj jii ejemba kuuya menj qeangonj onjono. ¹⁶ Ii menj qeangonj onjoma kania asuganonj jewubotiwaaajonj kotakota qotogonj onjono. ¹⁷ Kaenj kolooro Anutunonj gejatootoo eja Aisia sololoooro qaa mojonj jeroti, iikanonj mono honjawo kolooro. Qaa ii kokaenj jerota eja,

¹⁸ "Iibu, koi mono noo gawonj ejana kolooro ii meweenjonj mube.

Niinonj wombo alana iwaajonj mobe kerana qeangoro uunanonj iwaajonj aisoonjkejenj.

Niinonj Unjana Toroya iwaa uuta sokombaatiwaaajonj wasiwe kemero iinonj qaa dindinagadeenj jenj tegonjkejenjwaa Bunja qaaya injisaama jenj seirom kania kania yonoononj kembaa.

¹⁹ Iinonj anjowowu mende ama qaa tokoronj kota mende qamakebaa.

Ejemba mojononj iwaa qa otonja ii roonj qeqeqe kanaanonj mende mobaa.

²⁰ Bowo ologogiti, iinonj ii mende qosombaa. ^{Stt}

† 11.27 Jon 3.35; 1.18; 10.15 †† 11.29 Jer 6.16 † 12.1 Dut 23.25 †† 12.3 1 Sml 21.1-6 †† 12.4 Lew 24.9 ††† 12.5 Janj 28.9-10

‡‡‡ 12.7 Mat 9.13; Hoos 6.6 § 12.11 Luuk 14.5 §† 12.18 Ais 42.1-4 §†† Bowo ano lambewaa wik ii ejembawaaajonj jeja. Ejem-

Lambewaa wikyanonj jenj kotonj sokoya kolooro bolanjonj jenj bobo amakeji, iinonj ii mende qebugowaa.

Gawonja kaenj menj ejembanonj qaa dindinja otaawu-tiwaajonj manja qenj laligoro qaa iikanonj haamo ano otokorianj ambuya.

²¹ Kantria kantria yonjononj mono iinonj ilaanj onjom-baatiwaajonj mamboma joronqorongia iwaa qatanonj ama laligowuya." Kianj.

Jiisasnonj ome yonjoo esungia uugunj qero kamaaja.

Maak 3.20-30; Luuk 11.14-23

²² Omenonj eja monj qaamuunj menj muro jaaya gooro moto laligoroti, ii wama Jiisaswaanonj kagi. Jiisasnonj ii menj qeangoro omeya kouma keno neselanj lolooro mombo qaa jenj uunj iiro. ²³ Uunj iiro ejemba tuunj kuuya yonjononj ii iima aarunj jegi, "Eja koi kanonj mono Deiwidwaa gbilia kolooja me?"

²⁴ †Kaenj jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonjononj ii moma kokaenj jegi, "Eja koi kanonj mombaa ku-usunonj qaagoto, omejiilanj yonjoo Pongia Iimolanj iwaa esunjononj ome onjotaanjkeja."

²⁵ Kaenj jegito, Jiisasnonj uuroromonjgogia mod-aboronj kokaenj injijoro, "Kantri daenj yonjoo galenjuru-gianonj batugianonj angowowo ama jumbuti, iyonjononj mono tiwilaanj aogi kantrigianonj bolinj saoyagadeenj koloonj qeqlalanj ewaa. Kaanjagadeenj siti me gomanj mombaa kanageso yonjononj batugianonj angowowo ama jumbuti, iyonjononj mono galenjkonjkonj gawonjia menj nambombaajonj amamaawuya.

²⁶ †Mobu, Satanonj mono alia Satan monj otaanagati eenj, iyonjononj mono batugianonj angowowo ama jumbuyaga. Kaenj kolooro galenjkonjkonj gawonjia mewombaajonj amamaagi ometotongianonj mono nomaejn nanaga?

²⁷ †Mobu, niinonj Iimolambaa esunjononj omejiilanj konjoma onjombenagati eenj, onjoo alaurugianonj mono morowaa esunjononj ii konjoma onjombuyaga? Kawaa-jonj yonjononj mono qaagia honja me qaagoti, ii gosinj jenj tegowu. ††²⁸ Ii jenj tegowuto, Anutuwwaa ku-usunonj noo boro susuna solooro omejiilanj onjotaanjkejenj eenj, Anutuwwaa bentotononj mono onjooonj kanj kuuja. ²⁹ Monjononj eja kotiga Iimolambaa kana boria waladeenj mende somonjgowaati eenj, iinonj mono nomaejn mirianonj uma qenjgama esuhinaya menaga? Waladeenj ii somonjgoro rarogo mono saanonj mirianonjga ila-woilaya kuuya tagonj menj kembaa. (Iikawaa so niinonj kaanjagadeenj Satan somonjgonj gematanonj omeya onjotaanjkejenj.)

³⁰ ††Monjononj niwo mende laligoji, iinonj mono qetegonj nomakeja. Monjononj ejemba noo qanonj ajoroowu-tiwaajonj mende horonj onjomakeji, iinonj mono mendeema onjomakeja. ³¹ Kawaaajonj niinonj qaa monj

banonj monj qenj jaabamagege ama mugj momalaarianonj jangonj qaomambaajonj anji, Jiisasnonj ii menj qeangowaa. † 12.24 Mat 9.34; 10.25 †† Iyanjgiaa sele galenjgurugianonj Anutuwwaa qata qama kilenj ome ii Iimolambaa esunjononj konjoma onjongi niinonj ii Anutuwwaa ku-usunonj konjoma onjomakejenj. Ororonj mende nanjonj-waajonj morononj honja ano morononj qaa qolonjmolongoya otaanjkeja? Yonjononj me niinonj? † 12.30 Maak 9.40

kokaenj injijomaaja: Ejemba singisonggo ama mepaqepae kuuya amakejuti, ii Anutunonj saanonj mesaonjkejato, monjononj Unja Toroya mepaegowaati, iikawaa singisonggoya Anutunonj mono kamban monjononj mende mesaowaa. Qaago totoonj!

³² †††Monjononj Siwe gomambaa Eja honja mepaegonj qaa jewaati eenj, Anutunonj ii saanonj mesaowaato, monjononj Unja Toroya mepaegonj qaa iwoi jewaati, iwaa singisonggoya ii Anutunonj namononj laligowaatiwaa so me koomu gematanonj kanonj mende mesaowaa.

Gerewaa kania ii honja iima gosinj moma kotowu.

Luuk 6.43-45

³³ †††Gerewaa kania ii honja iima gosinj mojonj. Kawaa-jonj mono gere galenj konjgi awaa kolooro honja awaa koloonjkebaa me gere menj boligi honja bologa koloonjkebaa. ³⁴ †††Eja uutanonj iwoi saa qenj eji, ii mono buutanonj asuganonj jenjkeja. Kawaaajonj onjooangio qatowaa merauruta kolooju. Bologa kaanj koloonj mono nomaenj qaa awaa jewuyaga? ³⁵ Eja awaawaa uu kowianonj iwoi awaawaa morianja eji, iinonj mono awaa ii asuganondeen jenjkeja. Eja bologaa uu kowianonj iwoi bologaa morianja eji, iinonj mono bologa ii asuganonj jenjkeja.

³⁶ †Kaenj jenjkejato, niinonj qaa honja monj kokaenj injijowebu: Ejembanonj songo waleema qaa je omaya omaya jewuti, iyonjononj mono qaa jegia kuuyaa kania ii jentegowaa kamban somatanonj Anutuwwaajonj jenj asarigi gosiwaa. ³⁷ Iikawaa kania ii kokaenj: Anutunonj mono qaa jega gosinj iikawaa so qaaga jenj tegoro solanjaniwaga me qaagawo koloonj lombo mokolooiwaga. Kianj.

Boi tosanonj angoletowaajonj kaparanj koma welengji.

Maak 8.11-12; Luuk 11.29-32

³⁸ †††Kamban kanonj Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) ano Kana qaawaa boi tosanonj Jiisas-waajonj kokaenj ijogi, "Boi, gii saanonj angoletoto monj mena ii iibombaajonj mojonj."

³⁹ †Kaenj ijogi kokaenj meleema onjono, "Ejemba kete namononj laligojuti, ii tuunj somata bologa koloonj serowilinj amakeju. Yonjononj Anutuwwaa aiweseyaaajonj kaparanj komakejuto, aiwese monj gejatootoo eja Joon-awaanonj mono koloodabororo. Anutunonj aiwese morota monj mende ama onjombaa. ⁴⁰ ††Joonanonj gomamboria karonj kowe osombaa (gajugaju) tomenanonj laligoroti, kawaa so Siwe gomambaa Eja honjanonj kaanjagadeenj gomamboria karoombaa so balonj uutanonj ewaa.

⁴¹ †††Joonanonj Niiniwe ejemba batugianonj kema Anutuwwaa qaanonj uugia kuuro moma iikanondeenj uugia meleengito, mobu, niinonj batugianonj asuginj nama Joonawaa nanamemenja uugunj amakejenj. Kaenj amakejento, onj kilenj telambelanj ama nomakeju.

†† 12.32 Luuk 12.10 †† 12.33 Mat 7.20; Luuk 6.44 ††† 12.34 Mat 3.7; 23.33; 15.18; Luuk 3.7; 6.45 ††† 12.38 Mat 16.1; Maak 8.11; Luuk 11.16 † 12.39 Mat 16.4; Maak 8.12 †† 12.40 Jon 1.17 ††† 12.41 Jon 3.5

Kawaajon Niiniwe ejembanon jenteegowaa kaban somatanon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambu. Motoon nama Niiniwe yononon qaa kokaen onoo selegianon kuuwuya, 'Ono Siwe gomambaa Eja hona telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.' Niiniwe yononon kaen jegi nanamemengianon onoangiaa kaniagia inisaanggi gamugia mobuya.

⁴² † "Kaniagiaa kaisareya mon ii kokaen: Anutunon kerugen momakooto uuta somata ii kin Solomon muro Saut waagennga kantri mombaa kwiin embanon Solomombaa momakootoya momambaajon siin moro. Siin moma goman goraayanonga waama kana koriga tintin kan laligon Solomombaa momoya moro.

"Ti moroto, mobu, kaban kokaamba niinon batugianon koloon nama Anutuwaanon momakooto uuta men kajeni, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Uugujato, ono kilen telambelan ama noma tompin laligogi mende sokonja. Kawaajon Anutunon kanagen ejemba korebore horon onoma qaagia jen tegowaatiwaajon jaayanon keubuti, kaban iikanon Saut kantriwaa kwiin emba iikanon mono kaanagadeen keubaa. Iinon ejemba tuun somata koi nanjuti, onowo ororon koomunonga waama onoo koorongianon motoon nambaa. Motoon nama qaa kokaen onoo selegianon kuuwaa, 'Ono Jiisas telambelan ama mugi Anutunon irona meleema onono siimbobolo uuta mobuya.' Iinon kaen jero ononon siligia gosin onoangiaajon gamugia mobuya. Kianj.

Ome yononon eja uutanon eleembombaaajon kaparan konju.

Luuk 11.24-26

⁴³ "Omenon eja uutanonga kouma balon qararanonkonjanon kema lan laligon laligon haamo memambaajon miri mongama mon mende mokoloowaa. ⁴⁴ Ii mende mokoloon mojoya tiro kokaen jewaa, 'Mirina mesaon kaweti, iikanon mono mombo eleema.' Kaen jen eleema miria usuma menjeregoro eroti, ii gbameja ero mokoloowaa.

⁴⁵ "Kaen mokoloon kema omejiilan tosaanja 7 unuambaa. Omejiilan 7 ii iyanu uugun bologa totoon koloou. Iinon ii unuano kan miri ii uma iikawaa uutanon laligowuya. Kaen kolooro eja iikawaa kania wala kilenkilen kolooro, kanagen boliqolidaborowaa. Ejemba tuun somata bologa koi kete namonon laligojuti, onoonon kaanagadeen kaen koloowaa." Kianj.

Jiisaswaa nemunjkouruta

Maak 3.31-35; Luuk 8.19-21

⁴⁶ Jiisasnon toroqen ejemba tuun qaa injion laligoro nemunjkoganon kan seleenjen nama iwo qaa jewombaaajon mogi. ⁴⁷ Mogi monon kokaen ijoro, "Moba, goo nemunjkoganon mono seleenjen nama giwo qaa jewombaaajon moju."

⁴⁸ Qaa ii ijoroto, iwaajon meleema kokaen jero, "Noo nemuna ii moronon? Noo kouruna ii moronon?"

⁴⁹ Kaen jen boria gowokouruta yononon baagen bo-raama jero, "Tibu, noo nemuna ano kouruna hona mono koi. ⁵⁰ Daen yononon noo Siwe Manjaa uusiinjan ten komakejuti, kuuya iyononon mono noo nemuna ano naanjouruna koloou." Kianj.

Qosomakororo ejaawaa sareqaa.

Maak 4.1-9; Luuk 8.4-8

13 Kaban iikanondeen Jiisasnon goman ii mesaon apu angon goraayanon kemen raro.

² † Raro ejemba tuunlembenon iwaanon kema ajoroogi wangonon uma raro. Raro ejemba tuun kuuya yononon angon goraayanon sakasinon ajoroogi.

³ Kaen ajoroogi sareqaa mamaga jen kokaen jero, "Mobu! Eja monon nene kota qosoma kororoomambaajon gawonon keno. ⁴ Kema qosoma kororooro kota tosanon kana goraayanon kemen kongi. Kemen kongi (warawen) koonja koonja kouma ii nedaborogi.

⁵ "Kota tosanon jamo kowonjonon kemen kongi. Kemen koma kanon namo mamaga mende mokoloogi. Namu dusiita qaa erotiwaajon kuragagia uulanawo kougi. ⁶ Kougi, weenon kouma injiima jen koton onono tiigia qaagotiwaajon soolin gororongogi.

⁷ "Kota tosanon kumuntiri waayawonon kemen kongi. Kemen kongi iikanon kouma qen turun bibiloko men onongi. ⁸ Kaen jangon qaonoto, kota tosanon namo awanon kemen kongi. Kemen koma tosaanja kogia 100 koloogi. Tosia kogia 60, tosia 30 iikawaa so koloon seigi. ⁹ Monon ugejiawo laligoji een, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa." Kianj.

Jiisasnon naambaajon sareqaa jero.

Maak 4.10-12; Luuk 8.9-10

¹⁰ Kaen jero gowokourutanon kan Jiisas kokaen qisin mugi, "Gii mono naambaajon ejemba yonoo qaa jemanjen sareqaanon ama jenkejan?" ¹¹ Qisin mugi kokaen meleema injoro, "Ti kokaembaajon: Siwewaa bentotonon keuma laligowonatiwaa qaa aasangoya ii ono asuganon injowee moma kotojuto, iyononon ii kaen qaago.

¹² † "Kawaa kania ii kokaen: Monon momakootoyawo laligoji, Anutunon mono ii toroqen muro koma gbilin morianawo laligowaato, monon momakootoya qaa laligoji, Anutunon mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegon wambaa.

¹³ "Ejemba yonoo qaa jemanjen kokaembaajon sareqaanon ama jenkejen: Yononon iyangiaa jaagianon iwo iimago kania kilen mende iima kotowuya. Iyan-giaa gejagianon qaa tororo momago kania kilen mende moma asariwuya. ¹⁴ † Gejatootoo eja Aisaianon waladeen qaa mon jen ooroti, iikanon ejemba kaanja yonoonon honawo koloonkeja. Qaa ii kokaen, 'Qaa moma bimbimngonjo kania kilen mende moma asariwuya.

†† 13.2 Luuk 5.1-3 ‡ 13.12 Mat 25.29; Maak 4.25; Luuk 8.18; 19.26 †† 13.14 Ais 6.9-10

† 12.42 1 Kin 10.1-10; 2 Hist 9.1-12

Iwoi iima bimbimgoŋgo kania kileŋ mende iima koto-wuya.

¹⁵ Ejemba tuuŋ somata koi yoŋoo uugianonj mono kotakota gojoma eja.

Gejagianonj qaa moma bimbimgoŋgo jaagia komujulaaŋ laligoju.

Kaen mende ambuyagati eenj, mono jaagianonj iwoi iima kotonj gejagianonj qaa moma uugianonj kania moma asariŋ uugia meleŋgi niinonj ii saanonj meŋ qeaŋgoŋ oŋombenaga.'

¹⁶ †"Qaa kaen ejato, oŋoo jaagianonj iwoi iima kotoji-waajonj mono simbawoŋawo kolooju. Gejagianonj qaa moma kotojiwaajonj mono simbawoŋawo kolooju.

¹⁷ Niinonj qaa hoŋa toonj monj kokaen injjomana: Gejatootoo ejemba ano Anutuwaanonj ejemba solana magaganonj oŋo iwoi koi iijuti, ii iibombaajonj awelegonj laligogito, ii mende iigi. Oŋo qaa koi mojuti, yoŋononj ii mobombaajonj uuqeaŋgo somata moma laligogito, ii mende mogi. Kiaŋ.

Jiiasnonj sareqaawaa kania jero.

Maak 4.13-20; Luuk 8.11-15

¹⁸ "Qosomakororo ejaawaa sareqaa jejenj, iikawaa kania ii mono geja ama mobu. ¹⁹ Nene kota qosoma kororooro kana goraayanonj kemeŋ konoti, ii kokaen: Moŋnonj bentotombaa Buŋa qaaya moma kania mende moma asariro Kileŋaa Toyanonj kaŋ uutanonj kota komogiti, ii qetegowaa. ²⁰ Nene kota qosono jamo kowonjinonj kemeŋ konoti, ii ejemba sareya moŋ. Yoŋononj Buŋa qaa moma ii iikanondeen uuqeaŋgo qaganonj moma aŋgoŋ komakeju.

²¹ "Kaen amakejuto, uugianonj tiita mende enj oŋombaato, kambaŋ torodaamongoŋdeen nama kotiŋ laligowuya. Buŋa qaawaajonj ama kakasililij me sisiwerowero kolooro kambaŋ iikanondeen mono tama uŋuwaa. ²² Nene kota qosono kumuntiri waayawononj kemeŋ koŋgiti, ii kokaen: Yoŋononj Buŋa qaa mogi uugianonj kemejato, balononj laaligowaa majakakaya ano mononj hina memewaa uugereya koloonj bimoŋonj oŋomakeja. Qabuŋagiawo kolooombaaŋ koposongoŋgi siŋ kombombaŋa bologa tosianonj kaŋagadeen uugianonj duŋgunj Buŋa qaa bibiloko meŋ muŋkeja. Kaen kolooro hoŋgia qaa auta (gipeya) kolooowuya.

²³ "Nene kota namo awaanonj qosono kemeŋ koŋgiti, ii ejemba koi kaŋa: Yoŋononj Buŋa qaa geja ama moma moma asariŋ pondan nama hoŋgia mokoloŋkeju. Tosianonj qaa je motoŋgononjga kota 30 mokoloŋkeju. Tosianonj hoŋgia 60, tosianonj qaa kota motomotoŋ yoŋoo hoŋgia 100 meŋ seiŋ mokoloŋkeju." Kiaŋ.

Qinqiliwaa sareqaa

²⁴ Jiiasnonj sareqaa moŋ kokaen jero, "Siwewaa bentotoŋaa kania ii eja kokaŋaa so ama jemaŋa. Iinonj gawoŋanonj kema nene kota awaa qosoma kororooro. ²⁵ Qosoma kororooro, gomantiinanonj egi kanonj

kere ejanonj kaŋ wiit dumuŋ batugianonj kanonj qinqiliwaa kota qosoma kororoŋ mesaonj keno. ²⁶ Wiit dumuŋ kotanonj juma waama uma hoŋa asugiroti, kambaŋ iikanonj qinqilinonj kaŋagadeen asugianonj asugiro.

²⁷ "Asugianonj asugiro welenqeqeurutanonj ii iima gawonj toyaanonj kaŋ kokaen ijogi, 'Somatanana, gawoŋanonj nene kota awaa qosoma kororoona me qaago? Qinqiliwaa kota ii mono daŋkaya iikanonj asugija?'

²⁸ "Kaen ijogi kokaen injjoro, 'Kere ejanonj ii qosoma kororooro.' Kaen injjoro welenqeqe yoŋononj kokaen jegi, 'Nono saanonj kema qinqili ii qonjoma meŋ kululuwoŋatiwaajonj mojan me qaago?' ²⁹ Kaen jegito, kokaen injjoro, 'Qaago! Oŋo qinqili qonjoma meŋ kululuŋ iikanonj dumuŋ tosaŋa ii kaŋagadeen qonjom-bubo.

³⁰ "Mono mesaogi motoŋ somariŋ hoŋa memeyaa kambaŋa kaŋ kuuro niinonj kambaŋ iikanonj dumuŋ kuŋkuŋ ejemba ii kokaen injjomana: Mono wala qinqili meŋ kululuŋ aŋgi jewaatiwaajonj boranjonj kasanonj somoŋgowu. Ii somoŋgoŋgo mono wiit dumuŋ hoŋa ii meŋ kululuŋ meŋ kaŋ noo kowi mirinonj ambu." ' Kiaŋ.

Nejon kotaa sareqaa

Maak 4.30-32; Luuk 13.18-19

³¹ Jiiasnonj sareqaa moŋ kokaen toroqen injjoro, "Siwewaa bentotoŋa ii kokaen: Eja moŋnonj nejon kota meŋ aŋaa gawonj namoyanonj kema ano. ³² Kota ii melaa kazupuleenda. Ii nene kota kuuya iyoŋoo kamaŋqeqetagia koloojato, juma waama logoya kuuya uŋuugunj somariŋ gere kolooowaa. Kaen koloonj nano kanakeewambaa kooŋa kooŋa kouma haigia gere iikawaa borianonj amakeju." Kiaŋ.

Yiistwaa sareqaa

Luuk 13.20-21

³³ Jiiasnonj duŋanonj mombo sareqaa moŋ kokaen jero: "Siwewaa bentotoŋa ii yiist me flaua meŋ somasomariwaa so kokaen kolooja: Emba moŋnonj bered oomanjen yiist meŋ flaua konde karoŋ kanonj mindirinj melenqeleen ama kema raro korebore somariiro." Kiaŋ.

Jiiasnonj nomaembaajonj sareqaaya qaaya jero?

Maak 4.33-34

³⁴ Jiiasnonj qaa kuuya ii kanageso yoŋoojonj sareqaanonj jero. Sareqaaya qaa kaen qaa moŋ mende injjoro. ³⁵ †Kaen kolooro Anutunonj gejatootoo eja moŋ sololooro qaa moŋ jeroti, iikanonj hoŋawo kolooro. Iinonj qaa ii kokaen jero eja,

"Noo buunanonj mono afaŋgoro sareqaaya qaaya jemaŋa.

† 13.16 Luuk 10.23-24

†† 13.35 Ond 78.2

Anutunonj namo mokolooro asugiroti, kambañ iikanondeen qaa aasangoyanonj ero laligonj kouninji, niinonj mono qaa ii asuganonj jen injisaamaña." Kianj.

Qinqiliwaa sareqaawaa kania

³⁶ Jiisasnonj sareqaa ii jedaboronj ejemba tuunj somata onjomesaonj miri uutanonj uro. Uro gowokourutanonj iwaanonj kanj kokaenj qisinj munj ijogi, "Qinqili nene gawononj asugiroti, gii mono sareqaa iikawaa kania jen asarinj nonomba."

³⁷ Kaenj ijogi kokaenj meleema injijoro, "Siwe gomambaa Eja honjanonj mono nene kota awaa awaa qosoma kororoonkeja. ³⁸ Nene gawonj ii namowaa kantri kuuya. Nene kota awaa ii bentotombaa meraboraana onjoojonj jejenj ano qinqili ii eja bologaa meraboraana yonjoojonj jejenj. ³⁹ Kerenonj ii qosoma kororooroti, ii Kileña Toyaajonj jejenj. Dumunj kunjukunj kambaña ii namowaa kambaña tegowaatiwaa kambaña somata ii. Dumunj kunjukunj ejemba ii Siwe gajoba yonjoojonj jejenj.

⁴⁰ "Qinqili menj kululuunj gerenonj anji jewaati, iikawaa so mono namowaa kambaña tegowaatiwaa kambaña somatanonj koloowaa. ⁴¹ Siwe gomambaa Eja honjanonj mono gajobauruta wasinj onjono kanj qaa arenj bologa Kraistwaa bentotonj uutanonj singisonjo ambombaajonj kondoonkeji, ii qewagonj mindingowu ano ejemba jeulalana kuuya ii kululuunj onjombuya. †

⁴² "Kaenj mindinqindinj ama ejemba ii hagonj onjongi gere tombo tanjururunj jen eji, iikanonj kemebuya. Iikanonj kemebuti, iyonjononj mono saama gigilaanj gobugia kigi qaro laligowuya. ⁴³ Kambañ iikanonj ejemba solana yonjononj mono weenj kaanja koloonj Manjgiaa bentotonj uutanonj asarinj laligonj ubuya. Monjonj ugejiawo laligoji, iinonj mono qaa ii geja ama moma kotowa. Kianj.

Maa suanj mesamesangoyaa sareqaa

⁴⁴ "Siwewaa bentotonja ii maa damandanj sewanja uuta iikawaa so kokaenj kolooja: Ii gawononj mesangogi ero eja monjonj ii mokoloonj anjalinj anjonj koma mombo namononj mesangoro. Mesangonj iikawaajonj aisoonj kema esuhinaya kuuya sewanja mewutiwaajonj ano monenj karo iikanonj gawonj balonj ii sewanja mero." Kianj.

Soronj kotaa sareqaa

⁴⁵ "Siwewaa bentotonja ii stua ejawaa so ama sareqaa monj kokaenj jemaña: Iinonj soronj kota monjgama laligoro. ⁴⁶ Monjgama laligonj soronj kota motoonjo sewanja somata ii mokoloonj kema esuhinaya kuuya sewanja mewutiwaajonj ano monenj karo iikanonj soronj kota ii sewanja mero." Kianj.

† Qaa arenj (ideology) bologa ii ñaa (yawen) gawonj momo, komyunist, maslim ano momo arenj tosaana ii ejemba somonjonj onjongi osigi laaligogianonj bolinj soonkeji, gajoba yonjononj mono ii kuuya qewagonj mindingowuya.

Misa hoorowaa sareqaa

⁴⁷ "Siwewaa bentotonja ii misawaa so ama sareqaa monj kokaenj jemaña: Ii apu anjononj giligi kemero sora tanigia kania kania kemegi onjoma menj kululuuro.

⁴⁸ Menj kululuuro saa qero ejembanonj ii horogi goraayanonj kouro kamaanj rama sora awaa gosinj kondononj menj kululuugito, soro bologa ii giligi keno.

⁴⁹ Qaa iikawaa so mono namowaa kambaña tegowaatiwaa kambaña somatanonj koloowaa. Siwe gajoba yonjononj kanj ejemba bologa ii solana yonjooonjgaa gosinj onjombu. ⁵⁰ Gosinj onjoma ejemba bologa ii giligi gere tombo tanjururunj jen eji, iikanonj kemebuya. Kanonj kemebuti, iyonjononj mono saama gigilaanj gobugia kigi qaro laligowuya." Kianj.

Qaa kota walaga ano gbilia

⁵¹ Jiisasnonj sareqaa ii jedaboronj kokaenj qisinj onjono, "Qaa kuuya jejenji, ii moma asariju me qaago?" Qisinj onjono meleema "Oonj!" ijogi. ⁵² "Oonj!" ijogi kokaenj injijoro, "Miri toyanonj miriaa kowianonga hina iwoi walaga ano gbilia unjuma amakeja. Iikawaa so Kana qaawaa boi kuuya Siwe bentotombaa gowokouruta koloogiti, iyonjononj mono kaanjagadeen uugiaa kowianonga qaa akadamugiawo donggoga ano qaa awaa soro walaga unjuma jenkeju." Kianj.

Nazaret yonjononj Jiisas gema qegi.

Maak 6.1-6; Luuk 4.16-30

⁵³ Jiisasnonj sareqaa ii jedaboronj gomanj balonj ii mesaonj keno. ⁵⁴ Kema nenjsoomari taonjanonj keuma qamakooli mirigianonj uma Bunja qaa kuma onjono. Kuma onjono aarunj waligonj kokaenj jegi, "Ye, gejajuju! Iinonj momakooto koi ano angoletto ku-usunawo ii mono daenkaya meja? ⁵⁵ Eja koi mono gomanj kokawaa motonjqqe ejawaa meriaga. Nemuña qata Maria ano kouruta Jeims, Joosof, Saimon ano Juuda. Ii saanonj mojonj. ⁵⁶ Naanjurutanonj kuuya batunananonj koi laligoju. Kawaajonj iwoi kuuya koi mono daenkaya menj kanj anja?"

⁵⁷ †† Nazaret yonjononj kaenj jegi uugianonj boliro iikanonj osigi. Osigito, Jiisasnonj kokaenj injijoro, "Gejatootoo eja ii iyanjaa taononj ano iyanjaa mirinonj jejewili ama munkejuto, gomanj tosianonj iikaanja qaago."

⁵⁸ Kaenj injijoro momalaarigianonj mende kolooro yangisengiaajonj ama angoletto ku-usunawo ii iikanonj mamaga mende mero. Kianj.

Jombaa aroya kotogi komuro.

Maak 6.14-29; Luuk 9.7-9

14 Kambañ kanonj balonj bakayaa (Galili prowinswaa) kinj Herod iinonj Jiisaswaa bujuya moro. ² Ii moma welenjqqeuruta ii kokaenj injijoro, "Ii mono Jon Oomulu ejaga. Iinonj mono koomunonga waama gawonj mero angoletto ku-usunawo koloonkeju." Majakaka moma kaenj injijoro.

†† 13.57 Jon 4.44

³†Ii kokaembaajonja jero: Herodnonj koga Filipwaa embia Herodias oloj mero Jon Oomulu ejanonj kin jen muro opotoro wasinj onjono kema Jon menj somonjonj kapuare mirinonj oongji. ⁴†Jononj Herodwaaajonj qaa kokaen jero, “Gii qamboga menj laligonj Kana qaa uugujan.” ⁵ Kaen jero Herodnonj Jon qegi komuwaatiwaa moroto, kanageso yonjononj Jombaajonj mogi gejatootoo ejaga laligoroti, iikawaajonj kanageso yonjononj toroko moro.

⁶ Toroko moroto, Herodwaa kolokoloo kambaanonj karo somataurutanonj ajoroonj raji Herodiaswaa boratanonj yonjoo jaagianonj danis ano Herodnonj iikawaa iimasiinja mamaga moro. ⁷ Kawaajonj emba sarañ iikanonj naa iwoiwaajonj qisinaga, kinjonj ii togoñ mu-mambaajonj qaa somonjonj qaaya ii jojopañ qaanonj jenj kotiiro. ⁸ Kaen jenj kotiiro nemujanonj emba sarañ ii kuunj muro kokaen ijoro, “Mono qisina Jon Oomulu ejawaa aroya kotonj wañja kondenonj ama menj kanj nomba.”

⁹ Kaen ijoro kimbaa uutanonj kobooro wosobiri moroto, jojopañ qaaya jero somataurutanonj ii mogiti, iyonjoo jaagianonj kamaañ qewabotiwaajonj ama Jombaa wañja mubutiwaajonj jenj kotoro. ¹⁰ Kaen jenj kotonj opotoroya moñ wasinj jero, “Gii mono kapuare mirinonj kema Jombaa aroya kotonj wañja menj kawa.” ¹¹ Kaen jero Jombaa wañja kondenonj ama menj kanj emba sarañ ii muro menj kema nemuñja muro. ¹² Jombaa gowokourutanonj iikawaa bujuya moma kema qamoya menj qasiriwaa jamo kobaanonj ama roñ konji. Roñ koma kema qaa ii Jiisas ijogi moro. Kianj.

Jiisasnonj eja 5,000 nene unuagirow.

Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

¹³ Jiisasnonj Jombaa sunduya moma gomañ ii mesaonj wanjononj uma balonj gbameña moñnonj iyangiodeen laligowombaaajonj kengji. Ejemba tuunj yonjononj iikawaa bujuya moma taonj ano gomañgia mesaonj Jiisaswaa gematanonj otaañ balonj kana kengji. ¹⁴ Kengji Jiisasnonj wanjononjga kamaañ ejemba tuunj somata injiima yonjoojonj wosoya moro. Wosoya moma batugianonj ji injiro laligogiti, ii menj qeañjonj onjono.

¹⁵ Kaen ama laligoro mare kolooro gowokourutanonj Jiisaswaanonj kanj kokaen jegi, “Boi, nono balonj gbameña kokanonj laligoninj ween jaaya tegonj kememambaajonj anja. Kawaajonj gii saanonj ejemba tuunj koi wasinj onjona gomañja gomañja kanonj kema nembanenegia sewañja menj newu.”

¹⁶ Kaen jegito, Jiisasnonj kokaen injijoro, “Yonjononj saanonj kokanonj rabu. Onjononj mono onjooangio ii nene unuagiwu.” ¹⁷ Kaen injijoro jegi, “Nono bered 5 ano sora woi iikaan menj laligojonj.” ¹⁸ Kaen jegi injijoro, “Mono ii menj kanj nombu.”

¹⁹ Kaen injijonj ejemba tuunj somata ii jiiro lolononj kamaañ rabutiwaajonj jenj kotonj onjono raji. Raji bered 5 ano sora woi ii menj Siwenonj uuro uro kotuegonj bered motonj gowokouruta onjono ejemba tuunj so mendeema onjonji. ²⁰ Mendeema onjonji ejemba ko-

rebore nenj nenj timbiringgogi. Nenj timbiringonj nene kitia reremonja mesaogiti, ii gowoko yonjononj menj kulu-luugi konde 12 kanonj kemenj saa qero. ²¹ Eja bered negiti, iyonjoo janggogia ii 5,000. Emba merabora yonjoo janggogia ii mende megiti. Kianj.

Jiisasnonj apu anjonj qaganonj riinj riinj keno.

Maak 6.45-52; Jon 6.15-21

²² Negi tegoro Jiisasnonj iikanondeen gowokouruta jenj kotonj onjoma kokaen jero, “Onj mono wanjononj uma waladeen apu anjonj kotonj leegen kembu. Ni-inonj saanonj kambañ biiwianonj ejemba tuunj koi onjoombe kenggigo kamañja.” ²³ Kaen jenj ejemba onjono kengji baananonj uma anodeen laligonj qama kooliro. Qama koolinj laligoro mare kolooro baananonj yanabuju raro. ²⁴ Raro wanjononj apu anjonj biiwianonj koriganonj keno haamononj kenggiti, iikaan baagenja qeñ karo sirinonj wanjo kuunj giliro keqelan kema karo.

²⁵ Kaen ano gomañ aworañgoro (3-6 kilok) iikanondeen Jiisasnonj apu anjonj qaganonj riinj riinj gowokouruta yonjonoñ karo. ²⁶ Kanj apu anjonj qaganonj riinj riinj karo gowokourutanonj ii iima aaruñ toroko moma jenengia ororo “Kowe Songgorinonj kaja,” jenj sombugia moma qama qa gigilaagi.

²⁷ Qama qa gigilaagito, Jiisasnonj iikanondeen qaa jenj kokaen injijoro, “Alauruna, mono qaqaabunabunagiawo satiinj laligowu. Neeno kajeñ. Toroko mende mobu.” ²⁸ Kaen injijoro moma Piitononj meleema kokaen ijoro, “Giinonj Ponga koloojanj een, mono saanonj jena ni-inonj apu qaganonj riinj riinj goononj kamañja.”

²⁹ Jiisasnonj ii moma “Saanonj kawa,” ijoro. Kaen ijoro Piitononj wanjo mesaonj apu anjonj qaganonj riinj riinj kanainj Jiisaswaanonj keno. ³⁰ Kanainj kenoto, haamononj mamaga qeñ siri karo iima toroko moma jenañja ororo kanainj apu uutanonj kemenj kokaen qaro, “Poñ, mono ilaanj nomba!” ³¹ Qaro Jiisasnonj iikanondeen boria boraama Piitowaa borianonj menj kokaen ijoro, “Momalaariga ii melaada. Mono naambaajonj uuwoi anjanj?”

³² Kaen ijonj ilaanj muro wanjononj uri haamononj goronj qero sirinonj noñ qero. ³³ Noñ qero eja wanjononj ragiti, iyonjononj waeya menj mepeseen muñ kokaen jegi, “Onjanonj, gii Anutuwaaw meriaga.” Kianj.

Jiisasnonj Genesaret laligonj menjqeeango gawonj mero.

Maak 6.53-56

³⁴ Apu anjonj kotonj leegen Genesaret gomanonj keuma wanjo mesaonj sakasinonj kemegi. ³⁵ Sakasinonj kemegi gomañ iikawaa ejembaya Jiisas moma kotonj mugiti. Moma kotonj muñ qaa anjgi gomañ kuuya kosianonj ragiti, iikanonj keno bujuya moma ji ejemba kuuya unuama Jiisaswaanonj kagi. ³⁶ Kanj nama Jiisaswaa maleku susuyanonj oosiriwombaaajonj welema muñ laligogi. Oosirigiti, kuuya iyonjononj mono qeañgodaborogiti. Kianj.

Ambosakon yononon qaa kuma soogi.

Maak 7.1-13

15 Kawaa gematanon Farisii (Kana qaawaa kaparanxonkon) ano Kana qaawaa boi tosanon Jerusalem sitinon Jiiisaswaanon kan kokaen qisij mugi, ² "Goo gowokouruganon mono naambaajon kana uugun ambosakonurunana yonoonon sili mende otaaju? Yononon mono borogia songbama hamo mende qen kilen kanai nembanene neju?"

³ Kaen qisij mugi kokaen injjoro, "Onoangio mono naambaajon ambosakonana yonoonon sili otaawombaajon kana uugun Anutuwaanon jojopon qaa qenkeju?" ⁴ "Kawaa qaaya mon ii kokaen: Anutunon kokaen jen koto, 'Nemun manga mono goda qen oromakeba,' ano 'Mononon manga me nemun qasuaan orombaati, ii mono qegi komuwa.'

⁵ "Kaen jen kotoroto, onjo qaa ii uugun kokaen jenkeju, 'Mononon mangaajon me nemunaaajon kokaen jewaa: Wosona mojen. Noo nanxonangio iwoina bunja qen aonaga, ii mono Anutuwaawaa mamatewoo nandumbaaajon gosin ambeta eja. Mononon kaen jen manga me nemun goda qen mubaatiwaa so mende kolooja.'

⁶ "Kaen jen siligia walagaajon ama Anutuwaawaa jojopon qaaya itagogi omaya koloon jangon qaomakeja. Ii mende sokonja. ⁷ Oo uumeleembaa ejemba selesese, gejatooto eja Aisaianon onjo kaniagia tororo waladeen injisaama kokaen jerota eja,

⁸ "Ejemba tuun koi kanon mono je buugianon awaagadeen goda qen nomakejuto, uugianon mono telambelan ama noma mongen koriganon anji eja.

⁹ "Kaen ero noo waena een toontoon menj mepeseen nomakeju. Kana qaa kuma onjombonjen kitianon ejemba yonoo jenkootogia ii gisomaso ama melokanjikeju." "Kaen meleema onono.

Eja uuta ii nomaen tilooja?

Maak 7.14-23

¹⁰ Jiiisasnon ejemba tuun mombo onono kagi kokaen injjoro, "Onjo mono qaa koi geja ama moma asariwu. ¹¹ Ejanon iwoi nero uutanon kemenkeji, iikanon mende tiloon munkejato, iyanjaa wombontanonga qaa kouma kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja."

¹² Kaen injjoro gowokourutanon kan kokaen qisigi, "Farisii (Kana qaawaa kaparanxonkon) yononon qaa ii mogi unuro uugianon boliji, ii mojan me qaago?"

¹³ Qisigi kokaen meleeno, "Niinon waro kuuya noo Siwe Manjanon mende komoroti, ii mono tiitawo qonjomanja. ¹⁴ "Kilen, ii mono onjomesaowu. Yononon 'Ejemba jaagoo unuambonja,' jenkejuto, iyanjaa jaagianon mono gooja. Jaagoo mononon jaagoo alia mon borianon menj wambaati een, iyoronon mono motoon rojnon kemen uruwaa."

¹⁵ Kaen meleeno Piitonon ijoro, "Sareqaa iikawaa kania mono jen asarina monon." ¹⁶ Kaen ijoro Jiiisasnon

† 15.4 Eks 20.12; 21.17; Dut 5.16; Lew 20.9 †† 15.8 Ais 29.13
‡ 15.14 Luuk 6.39

ijoro, "Oo alauruna, onjo kaanagadeen toroqen momogia awaa mende kolooja me? ¹⁷ Ejanon iwoi kuuya nero uutanon kemenkeji, ii korojononon kemen seleenjen kamaankeja. Ii moma kotoju me qaago?"

¹⁸ "Ii kamaankejato, qaa uu kononononga kouma buutanonga kamaankeji, iikanon mono tiloon munkeja. ¹⁹ Ejemba uu kononononga iwoi koi kaanja koloon koumakeja: Qaa bologa romononon owen jenan menj ejemba unugi komuwutiwaajon momakeju. Olonkalu ama serowilin ambombaajon momakeju. Iwoi yongoro mewombaajon momakeju. Jenonkuukuu qaa qolonmolonogoya jewombaajon momakeju. Gemaqeqe qaa jen Anutu mepaegowombaajon momakeju. ²⁰ Iwoi kaananon mono ejemba tiloon onjomakejato, borogia mende songbama nembanene nenkejuti, iikanon eja mon mende tiloonkeja." Kian.

Keinan emba mononon kaparan koma qama kooliro.

Maak 7.24-30

²¹ Jiiisasnon Genesaret goman mesaon siti qagara Taia ano Saidon yoroo distrik qata Fonisia iikawaa uutanon keno. ²² Keno Keinan emba, balon iikawaa toya mononon kan Jiiisas welema kokaen qama ijoro, "Pon, Deiwidwaa gbili, mono kiankomun nomba! Omenon borana kokojinjij ama muro siimbobolo somata momakeja."

²³ Qama ijoroto, Jiiisasnon qaa mon mende meleeno. Kaen koloo gowokourutanon kan kokaen kuun mun ijogi, "Emba ii saama qama kanananon kajiwaajon mono ilaan muna kemba." ²⁴ Kaen ijogi meleeno, "Amananon Israel kanagesowaa lama soosooya iikayadeen hamo qen onjomambaajon ama wasin nonota kajej." ²⁵ Kaen meleeno emba iikanon kosianon kan simin kuma mun ijoro, "Pon, mono ilaan nomba!"

²⁶ Kaen ijoroto, Jiiisasnon kokaen meleema muro, "Qaago, merabora yonoo mirigianonga bered menj kasu ononin mende sokombabo. Juuda nono wabaurunana onoo qagia kasu qamakejon. Niinon waladeen Juuda ejemba ilaan onombe kantri tosaanja ononon mono kasu kaanja mamboma laligowu."

²⁷ Meleema muroto, embanon ijoro, "Pon, ii saanon mojento, kasu meria yononon mono kaanagadeen togiaa nene dunononga nene reemon kamaaro nenkeju." ²⁸ Kaen ijoro Jiiisasnon kokaen ijoro, "Oo emba, goo momalaariga ii somata. Kawaaajon welema nonjanjiaa honja mono koloojaa." Kaen ijoro moma boratanon aua iikanondeen qeangoro. Kian.

Jiiisasnon ji ejemba seiseiya mero qeangogi.

²⁹ Jiiisasnon goman ii mesaon kan Galili apu angombaa goraayanon kouma baananon uma kamaan raro. ³⁰ Raro ejemba tuunlembeyanon iwaanon kan ejemba koi kaanja unuanji: Lokon ano ejemba jaagia googa, tosaanja kana borogia eraqeerangoya, tosaanja qaamuun ano tosaanja ji mamaga injiro laligogiti, ii

†† 15.18 Mat 12.34

unjuama Jiisaswaa kana banon onjoongi men qeangon onono.

³¹ Men qeangon onono qaamuun ejemba yononon qaa jegi kana borogia eraqeerangoya yononon qeangon dingogi lokon yononon kana riin kema kagi jaagia doongoya yononon jaa uun iigi ejemba tuun yononon ii iima walingon Israel ananaa Anutunana mepeseegi. Kian.

Jiisasnon eja 4,000 nene unuagi.

Maak 8.1-10

³² Jiisasnon gowokouruta onono iwaanon kagi kokaen injjoro, "Niinon ejemba tuunlelembesomata koi yonoojon wosona mojen. Yononon noonon kan ween karoon laligon waagi nenegia qaondabororo iijen. Kananon kema laligon batuyanon jaagia giliro ti-witiwilaa mokoloowubotiwaajon ii een wasin onomambaajon togojen. Kawaajon ii nene unuagimambaajon mojen."

³³ Kaen injjoro gowokourutanon meleema kokaen ijogi, "Balon qararankonkonon kokanon nononon mono daenkayaga nembanene mamaga mokolon ejemba tuunlelembesomata koi unuagiwonaga?" ³⁴ Ii moma Jiisasnon kokaen qisin onono, "Onoonon bered dawi raja?" Qisin onono "Bered 7 ano sora melaa tosaanja raja," jen ijogi. ³⁵ Ijogi Jiisasnon ejemba tuunlelembesomata ii namonon kemen rabutiwaajon jen koton onono kemen ragi.

³⁶ Kemen ragi bered 7 ano sora ii men Anutu qama koolin dangisen jen moton gowokouruta onono yononon ii ejemba tuun so toto qen ononggi. ³⁷ Toto qen ononggi nen nen timbiringogi. Nen timbiringon nene kitia mesaogi kemeroti, ii konde 7 kanon men kululuugi saa qero. ³⁸ Eja nene negiti, yonoo jangogia ii 4,000. Emba merabora yonoo jangogia ii mende meggi. ³⁹ Jiisasnon ejemba tuunlelembesomata onono kenji iyanja wanjonon uma Magadan gomanon keno. Kian.

Boi tosanon angoleto iibombaajon kaparan kongi.

Maak 8.11-13; Luuk 12.54-56

16 †Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) ano Sadiusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) tosanon Jiisaswaanon kan qaawaa timbinon horowaatiwaajon angobato men mun kokaen qisigi, "Mono jena Siwenonga angoleto mon asugiro iibonja." ² Kaen qisigi kokaen meleeno, "Ono ween kememambaajon ano iikanon kokaen jenkeju, 'Sombinon osaaajiwaajon woran ween awaa koloowaa.'

³ "Kaanagadeen umugawodeen kokaen jenkeju, 'Sombinon ososaaro koosunon totowijiwaajon mono kon musu giliwaa.' Kaen kaen jen sombimbaa tania iima kon weembaa kania saanon gosinkejuto, kamban laligojon, iikawaa aiweseya gosiwombaaajon mende moju. Ii mende sokonja. ⁴ ††Ejemba tuun bologa namonon laligon olonkalu amakejuti, iyononon Anutu waa aiweseya asugiwaatiwaajon kaparan komakejuto, Anutunon gejatootoo eja Joonawaa aiweseya

† 16.1 Mat 12.38; Luuk 11.16 †† 16.4 Mat 12.39; Luuk 11.29

onondabororo aiwese tosia mende toroqen gen-deema onombaa." Kaen meleema onomesaon mongen keno. Kian.

Farisii ano Sadiusii yononon wosokondun kaanja kolooju.

Maak 8.14-21

⁵ Jiisasnon gowokouruta yonowo apu angon koton leegen keuma samon mewombaaajon duduugiti, ii iigi. ⁶ †Ii iigi Jiisasnon kokaen injjoro, "Ono Farisii ano Sadiusii paati woi yonoo wosokondungia ano riki sombangia iikawaajon mono galengia men laligowu. Ii awagadeen mende gosin gema qegi yononon mono yist kaanja somariin men bolin onombuya."

⁷ Injjoro qaa gemata ii mende moma asarin batugianon kokaen amin mogi, "Nono bered mende men kajan. Kawaajon jeja me nomaen?" ⁸ Ii amin mogi gejianon kemero kokaen injjoro, "Oo ono momalaarigiamelaada, naambaajon 'Bered mende mejen,' jen onongia amin moju? ⁹ ††Noo kania ii naambaajon mende moma kotoju? Niinon bered 5 ii 5,000 yonoojon motowe iikawaa kitia men kululuugi konde dawinon kemen saa qero? Ii duduuju me qaago?"

¹⁰ †††Kaanagadeen bered 7 ii 4,000 yonoojon motowe iikawaa kitia men kululuugi konde dawinon kemen saa qero? Ii duduuju me qaago? ¹¹ Nii beredwaajon qaa mende jejen, ii nomaen ama mende moma kotoju? Niinon beredwaajon qaagoto, Farisii ano Sadiusii paati yonoo wosokondungia ano riki sombangia gosin gema qewutiwaajon jejen." ¹² Kaen injjoro iikanondeen qaayaa kania kokaen moma asarigi, "Ahaa! Flaua men somasomarii yistwaa galen men aowombaaajon mende jejato, Farisii paati ano Sadiusii paati yononon qaa melokanjin gema qewombaaajon jeja." Kian.

Piitonon Jiisaswaa kania jokolooro.

Maak 8.27-30; Luuk 9.18-21

¹³ Jiisasnon Sisaria Filipai taombaa kosianon kema kanon gowokouruta kokaen qisin onono, "Ejemanon Siwe gomambaa Eja hona noojon nomaen jenkeju? Nii moroga koloojen?" ¹⁴ †††Qisin onono meleema kokaen ijogi, "Tosianon 'Gii Jon Oomulu ejaga koloojan,' jenkejuto, tosanon 'Gii Elaija koloojan,' jenkeju ano tosanon toroqen kokaen jenkeju, 'Gii Jeremaia me gejatootoo eja walaga yonoononga mon koloojan.'"

¹⁵ Kaen ijogi kokaen qisin onono, "Ano onongio noojon nomaen jenkeju? Nii moroga koloojen?" ¹⁶ †††Qisin onono Saimon Piitonon meleema ijoro, "Gii Hamoqeqe Toya Kraist ano laaligo Toya Anutu waa Meria koloojan."

¹⁷ Kaen ijoro Jiisasnon meleema kokaen ijoro, "Oo Saimon Joonawaa meria, balon eja sa busuyawo monon qaagoto, noo Amana Siwe gomanon laligoji, iinon mono qaa ii gii gisaano. Kawaajon giinon mono simbawonawo koloojan. ¹⁸ Niinon kokaen gijowe mo-

‡ 16.6 Luuk 12.1 †† 16.9 Mat 14.17-21 †† 16.10 Mat 15.34-38 ††† 16.14 Mat 14.1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8 ††† 16.16 Jon 6.68-69

ba: Gii Piito (ananaa qaanonj karanjanj) koloona niinonj karanjanj iikawaa qaganonj uumeleenj kanagesonaa tandoya ambe nanjonj onona uugia meagonj kotiiinj nambu. Giinonj ii galej koma onona koomu Toyanonj ii senjonj gomambaa kiropo naguyanonj horonj onomambaaonj amamaawaa. Omejiilanj tosaanja yonoo kuusungianonj kaanagadeenj ii kondeema haamo ama onombombaaonj amamaawuya.

¹⁹ †“Niinonj Siwe bentotonjaa kii meria woi gomaña. Gii namononj singgisonjo somonjgona iikanonj mono Siwe gomanonj kaanagadeenj soomonjgoya ewaa. Gii namononj singgisonjo mesaonj isana iikanonj mono Siwe gomanonj kaanagadeenj iisaña ewaa.” ²⁰ Kaenj jenj Hamoqeqe Toya Kraist kolooroti, ii asuganonj jegi monjonj mobubotiwaajonj gowokouruta yonoojonj sonjo kotakota ama onono. Kianj.

Jiisasnonj komumambaa qaaya jero.

Maak 8.31-9.1; Luuk 9.22-27

²¹ Kambanj kanonja Jiisasnonj kanaij gowokouruta ii qaa kokaenj injisaama jero, “Niinonj Jerusalem kema siimbobolo mamaga momaña. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawonj galej ano Kana qaawaa boi yonononj nugi komumaña. Komuwe weenj karoonj kolooro koomunonja waamaña.”

²² Jiisasnonj kaenj jero Piitononj horonj munj goraayanonj kema kanaij qotogonj kokaenj jenj muro, “Oo Ponj, ii kambanj monjonj koloonj gombabotiwaajonj Anutunonj mono sopa somonjgonj gomba.” ²³ Qotogonj muro eleema Piito kokaenj jenj muro, “Gii qaa romonjgojani, ii Anutuwaanonj qaaga qaagoto, balonj ejemba ano Satan siinggiaga. Gii noo kana utumambaaonj mona uunanonj bolija. Kawaajonj Satan, gii mono keteda koi noo jaasewananonja togowa!” Kianj.

Kraist otaawombaa sewanja

²⁴ ††Kambanj kanonj Jiisasnonj gowokouruta qaa kokaenj injijoro, “Monjonj noo gemananonj kamambaaonj moji, iinonj mono iyanjaa uuselias siinj kombombanja bologa gema qero ‘Buña gbilia menj kaja,’ jenj sisia megii siimbobolo ii bosimakeba. Ii maripoononj komuwaatiwaa so mokosinjonj nii notaanj kawa.

²⁵ †Monjonj laaligoya iyanjaajonj anjalij anjonj koma anjaa jaajaa laligoji, iinonj mono laaligoya honja somonjgoro soowaa. Soowaato, monjonj balombaa laaligoya noojonj ama qeleema togonj nombaati, iinonj mono laaligo honjaa kania mokoloonj kotiiinj laligowaa.

²⁶ †“Monjonj gomaña gomaña yonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunjaya kendabororo uuta laaligoya menj soonj silemale laligonj komuro Anutunonj qaaya jenj tegoro unayanonj tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanonj mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago totoonj! Kuuya anana mono wajnana somonjgonj aowombaaonj amamaawonja.

²⁷ ††“Siwe gomambaa Eja honjanonj kanagenj Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaaqi Manjaa asama-

† 16.19 Mat 18.18; Jon 20.23 †† 16.24 Mat 10.38; Luuk 14.27
‡ 16.25 Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25

raranja iima aaruwuya. Kambanj iikanonj motomotoonj ananaa nanamemenana gosinj ironja me tawaya iikawaa so nonombaa. ²⁸ Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonja tosianonj Siwe gomambaa Eja honjanonj kinj ponj koloonj asugiwaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligonj koomuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya.” Kianj.

Jiisaswaa selianonj letono.

Maak 9.2-13; Luuk 9.28-36

¹⁷ ††Weenj 6 tegoro Jiisasnonj Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon unuama iyanjia siri baanja koriga monjonj uma gbamenjanonj laligogi. ² Laligogi jaasewanganonj nano Jiisaswaa sele taniaonj letoma qaita monj kolooro. Jaasewananonj weenj jaaya kaanja asariro malekuyanonj tualalakota koloonj asasagawo kolooro.

³ Kaenj kolooro iigi Mooses ano Elaija yorononj asuginj onjoma Jiisaswo qaa qaa amigi. ⁴ Amigi Piitononj kanaij qaa jenj Jiisas kokaenj ijoro, “Ponj, nonononj kokanonj uukorisoro mojonj. Kawaajonj siinganonj mojanj eenj, niinonj saanonj kuuj karoonj memaña. Goojonj monj, Mooseswaaonj monj ano Elaijawaajonj monj.”

⁵ ††Kaenj ijonj nano kokolo tualalakota asamararanjowo monjonj kamaanj aonjanonj esuuj onono iikawaa uutanonja qa aro monj kokaenj kamaaro mogi, “Eja koi ii neenaa wombo meranaga. Noo uusiinja somatanonj mono iwaanonj eja. Mono iwaa qaaya moma laligowu.” ⁶ Gowoko yonononj qaa ii moma jenengia ororo usuginj namononj kamaanj keegia mamaga mogi.

⁷ Kaenj mogi Jiisasnonj yonoononj kanj selegia oosirinj kokaenj injijoro, “Mono waabu. Keegia mende mobu.”

⁸ Qaa ii moma uuuj waama woi ii mende iriigito, Jiisasnondeenj nano iigi. Kianj.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga koloaja.

⁹ Baananonja roganonj kamaanj Jiisasnonj kokaenj jenj kotonj onono, “Ono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii ejemba monj mende injiwu. Siwe gomambaa Eja honjanonj koomunonja waaro iikawaa gematanonj ii saanonj jenj asarinj laligowu.”

¹⁰ ††Kaenj jenj kotonj onono gowokouruta karoonj yonononj Jiisas kokaenj qisinj mugi, “Kana qaawaa boi yonononj qaa kokaenj ii naambaajonj jenkeju, ‘Eja Elaijanonj mono waladeenj Siwenonja kamaaro Hamoqeqe Toyanonj iikawaa gematanonj asugiwaa?’”

¹¹ Qisinj mugi meleema kokaenj injijoro, “Elaijanonj waladeenj kamaanj asuginj laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honagato, ¹² †niinonj kokaenj injijomaña: Elaijanonj kamaanj asugiroto, ii iima kania mende moma kotogito, ejembanonj ii anjiaa siingia otaanj lanj ama mugi. Kaanjadeenj Siwe gomambaa Eja honja kaanagadeenj lanj ama mugi Juuda jotamemeya sisiwerowerogiwawo yonoo borogianonj kemenj siimbobolo mobaa.” ¹³ Elai-

†† 16.27 Mat 25.31; Ond 62.12; Room 2.6 †† 17.1 2 Piito 1.17-18 ††† 17.5 Jen 22.2; Dut 18.15; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 1.11; Luuk 3.22 ††† 17.10 Mal 4.5 § 17.12 Mat 11.14

jawaajon kaen jen hona Jon Oomulu ejawaajon qaa injoroti, gowoko yononon ii kaen moma asarigi. Kian.

Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Maak 9.14-29; Luuk 9.37-43

¹⁴Jiisas ano gowoko karon yononon baanongan kamaan ejemba tuu yonoonon kagi eja monon Jiisaswaa kosianon kan simin kuma mun kokaen ijoro, ¹⁵"Poŋ, giinon mono merana kiankomun muba. Ji kiro tama kamaan qero semben aon siimbobolo mamaga momakeja. Kamban mamaga tama gerenon me apunon kemenkeja. ¹⁶Niinon ii wama gowokouruga yonoonon kajento, yononon ii men qeangon mubombaajon amamaajuya."

¹⁷Kaen ijoro meleema mun jero, "Ye! Balombaa ejemba yangisen ano irinqiringiawo, mono kamban dawi onowo laligon qato unuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakemaŋa? Ii mono wama noonon koi kawu." ¹⁸Wama kagi Jiisasnon ome ii jen muro mesaon keno meranon kamban iikanondeen qeangoro.

¹⁹Qeangoro gowokourutanon ii iima angiodeen Jiisaswaanon kan rama kokaen qisin mugi, "Nononon mono naambaajon ii nononodeen otaawombaajon amamaajon?"

²⁰"Qisin mugi kokaen injoro, "Momalaariganon melaada koloojiwaaajon ii otaawombaajon amamaaju. Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Momalaarigiala hona ii nejon kotaa so enagati eer, ononon saanon baana kokawaa Toyaaajon kokaen jen kotowuyaga, 'Gii mono baana ii metogon waama kema leegen endu amba.' Kaen jen moma laarigi iikawaa so koloo endu kembaa. Anutu moma laarigi inaan onono iwoi mombaajon mende osiwuyaga." ²¹(Ome tania kaana ii mono qama koolin nene singi laligon otaawon. Iwoi morota mon anin mende kouma kembaa. Kian.)

Jiisasnon koomuyaa Buŋa jero indin woi koloo.

Maak 9.30-32; Luuk 9.43b-45

²²Jiisasnon gowokouruta yonowo motoon Galili prowins uutanon liligon kananon kenŋi Jiisasnon qaa kota kokaen injoro, "Anutunon Siwe gomambaa Eja hona ii balon ejemba yonoo borogianon ama muro kemebaa. ²³Kemero ii qegi komuwaa. Komuro ween karon koloo mono koomunonŋa waabaa." Gowokourutanon ii moma uugianon bimooro wosobiri mogi. Kian.

Jiisasnon jiwowon jigowaa takisya ano.

²⁴††Jiisasnon gowokouruta yonowo Kaperneam taanon koug jiwowon jigowaa takis meme eja yononon Piitowaanon kan kokaen qisin mugi, "Onoo boigianon jiwowon jigowaa takisya ambaa me qaago?"

²⁵Qisin mugi "Oon!" jero. Kawaa gematanon Piitonon miri uutanon uro Jiisasnon qaa mutuya kokaen qisin muro, "Saimon, gii nomaen romonŋon? Daen yononon konkorowaa takis ano takis tosaana (custom, revenue) ii balombaa kin eja pon yonoonon amakeju? Kantri toya anana me wabaya yononon ii anŋi men kululuunkeju?"

²⁶Kaen qisin muro meleema "Wabaya yononon," jero. Kaen jero Jiisasnon kokaen ijoro, "Kaen amakeju-tiwaajon kantri toya anana ii ambombaa so mende koloojon. ²⁷Kaen koloojonto, takis mende anin eja iyonoo uugianon boliwobotiwaajon mono kema kasa uupanga apu angonon giliwa. Gilin sora mutuya horon mewaati, mono iikawaa qaa oota mesagon monen kota iikanon mokoloowaga. Monen kota ii eja woi anaraa takisnaraa so. Mono ii men onoma iikanon noojon ano geŋgaajon takis amba." Kian.

Gowoko batugianon moronon uuta kolooja?

Maak 9.33-37; Luuk 9.46-48

18 †Kamban kanon gowoko yononon Jiisaswaanon kan kokaen ijogi, "Siwewaa bentoton uutanon moronon uuta kolooja?" ²Kaen ijogi merabora mela mon qaro karo batugianon ano nano. ³††Nano kokaen jero, "Niinon qaa hona mon kokaen injiowe mobu: Uugia mende meleema merabora kaana mende koloo wuti eer, onoo mono kamban monon Siwewaa bentotonon mende keubuya.

⁴"Kawaajon monon iyan men kamaan aon merabora kokaana koloo wati, iinon mono Siwewaa bentoton uutanon uuta kolooja. ⁵Monon merabora koi kaana mon noo qananon koma horon kalaŋ kombaati, iinon mono nii koma horon nombaa." Kian.

Singisongowaa kongoro mono qotogowu.

Maak 9.42-48; Luuk 17.1-2

⁶Jiisasnon toroqen kokaen jero, "Merabora koi kaana moma laarin nonjuti, monon iyonoononŋa mon konŋoro ama muro singisongoo ambaati, eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon lombo iikawaa irona nomaen muro soyanon koloonaga? Kemun kowonjin aroyanon somonŋon kowe biwianon giligi kemenagati, iikanon mono afaanŋkota koloonaga.

⁷"Singisongowaa siipatitanon mono afaanŋgadeen koloonkeja. Kawaaajon balon ejemba onoonon 'Ye!' wosobiri mojen. Monon siipatiti anŋon komambaa-jon amamaankejato, mon moronon tosaana konŋoro ama onono singisongoo ambuti, iwaajon mono 'Ye!' qama wanjinjinŋon sajen. Siimbobolo uutanon mono iwa qaganon ubaa.

⁸†††Boroganon me kanaganon singisongoo ambaati-waa konŋoro ama gombaati eer, ii mono koton giliwa. Koton gilingo borodomon me kanadomon laligon laaligo kombombaŋa mokolon oompelelen mokoloowagato, kana boroga woiwo laligona kan-

† 17.20 Mat 21.21; Maak 11.23; 1 Kor 13.2 †† 17.24 Eks 30.13; 38.26

‡ 18.1 Luuk 22.24 †† 18.3 Maak 10.15; Luuk 18.17 †† 18.8 Mat 5.30

agen gere sianon giligi kemebabo. Sia gereya ii tete-goya qaa jewaa.

⁹ †Kaanjideen jaaganon singisongo ambaatiwaa kongoro ama gombaati een, ii mono qonjoma giliwa. Qonjoma gilingo jaakoga motoongowo laligon laaligo kombombananon keuma oompelelen mokoloowagato, jaaga woiwo laligona gere siawaa gerenon giligi kemebabo. Kianj.

Lamanon soorotiwaa sareqaa

Luuk 15.3-7

¹⁰ “Ejemba melaa koi yonoononga mon menj kamaan mububotiwaajon mono galengia mewu. Niinon qaa kokaen injijowe mobu: Yonoo kokojiji gajobaurugianon Siwe gomanon iikanon noo Siwe Amanaa kosianon laligon jaasewana suulan iimakeju. Kawaajon jejewili mono mende ama onombu. ¹¹ (Siwe gomambaa Eja honjanon mono ejemba soogiti, ii menj letoma onono oyanboyan koloowutiwaajon kamaaro.)

¹² “Ono qaa koi kawaajon nomaen romonogoju? Eja mombaa lamauruta 100 laligogi yonoononga mononon soon jinjauj keno toyanon nomaen ambaa? Iinon mono 99 ii baananon onomesaon kema motoongoo jinjauj kenoti, iikawaajon mongama kembaa. ¹³ Mongama kema laligon mokoloowaati een, niinon qaa honja mon kokaen injijowe mobu: Iinon 99 jinjauj mende kengiti, iyonoojonja kamban iikanon mamaga mende aisoowaato, motoongoo iikawaajon honombononaga mende aisoon laligowaa. ¹⁴ Iikawaa so onoo Mangia Siwe gomanon laligoji, iinon mono ejemba melaa koi yonoononga mononon soon gere sianon mende kemebaatiwaajon momakeja.” Kianj.

Alaganon singisongo ama gono kokaen amba:

¹⁵ ††Uumeleen alaganon singisongo ama gombaati een, gii mono iwaanon kema jaasewana qer mun kana songiroti, ii qendeema muba. Kaen ana qaaga moma baatanon kembaaati een, giinon mono alaga haamo ama muna mombo uumotoongoo ama laligowao.

¹⁶ †Kaen ana qaaga moma iikawaa baatanon mende kembaaati een, giinon mono toroqer ala motoongoo me woi uruama iwaanon kembu. Buna Terewaa qaa kokawaa so mono kaen amba, ‘Qaa kuuya ii ejemba woi karoonon nanjon jegi kotiiwaa.’

¹⁷ “Kaen anji qaagia moma iikawaa baatanon mende kembaaati een, giinon mono uumeleen kanagesowaa jotamemeya ii injiona iwo amin mobu. Amin mobuto, iyonoo qaa baatanon kaanagadeen mende kembaaati een, ii mono asuganon jegi jawo kolooro uumeleembaa gadokopa kaana ama mun laligowa. Takis tiliqili-giawo megii sisigia menkejuti, iikawaa tani kaana ii mono mesaona seleenjen laligowaa.

Singisongowaa somonggoya ano iisanja

¹⁸ ††Niinon qaa honja toon mon kokaen injijowe mobu: Ononon singisongo namonon somongowuti, ii

† 18.9 Mat 5.29 †† 18.15 Luuk 17.3 † 18.16 Dut 19.15

kuuya mono Siwe gomanon kaanagadeen soomonogoya ewaa ano singisongo balanon mesaon isambuti, ii kuuya mono Anutonon mesaoro Siwe gomanon kaanagadeen ewaa.

¹⁹ “Toroqer qaa kokaen injijowe mobu: Namonon onoononga woiyanon qaa ii me ii kawaajon uumotoon ama qama kooliwaotiwaa qaa somongowaoti, noo Manja Siwe gomanon laligoji, iinon mono ii orono buna qer aowaota. ²⁰ Ii kokaembaajon: Ejemba woi me karoonon noo qananon iikanon me kanon ajoroowuti, niinon mono iikanon yonoo batugianon laligomanja.” Kianj.

Welenqeqe kiankomuya qaa iwaa sareqaa

²¹ †Kamban kanon Piitonon Jiisaswaanon kan qaa kokaen ijoro, “Pon, alananon singisongo ama nomakeji, niinon ii indin dawiwaa so mesaowe sokombaa? Indina 7 ii mamaga. Iikawaa so mesaowe sokombaa me qaago?” ²² Jiisasnon ii moma kokaen meleema muro, “Indina 7 qaagoto, 70 taims 7 ii †† mesaona sokombaa. Niinon kaen gijojer. ²³ Iikawaa kania ii kokaen jen asarimanja. Siwewaa bentotonja ii kin eja pombaa so ambe kokaen koloaja: Kinon welenqeqeuruta onoono monengia galen kongiti, iikawaa aren papiaya qendeengi mindingowaatiwaajon kaparan kono.

²⁴ “Kaen kanain moneja iikawaa sunduya gosin mindingogi kanon eja mon wama kagi iwaa jaanon nano. Tosaya ii 10 milyon Kina iwaanon ero. ²⁵ Ii eroto, tosaya ii kumambaaajon moneja mende sokono ama maarotiwaajon ama somatayanon nama kokaen jen koto, ‘Eshinaya eji, ii kuuya mono sewana mewutiwaajon ambu. Ii ano embameraana ii kaanagadeen mono sewangia mewutiwaajon anji monen karo iikanon tosaya ii kumbu.

²⁶ “Kaen jen koto welenqeqeyanon batanon kamaan simin kuma usugon kokaen welema muro, ‘Gii mono uugere mende ama mokosinjon mamboma nona goonon tosaga kuuya ii saanon kuma gomanja.’

²⁷ Kaen welema muro somatayanon welenqeqeyaajon wosomomo ama tosaya ii koton mesaon isano kamaaro. ²⁸ Kamaaroto, seleenjen kema kanon welenqeqe alia mon mokolon iiro. Iwaa tosaya ii ween 100:waa tawaya (Kina 2,000) kawaa so iwaanon ero. Ii iima aroya kotakota men mosoma kokaen ijoro, ‘Noonon tosa goonon eji, ii mono kuma nombaga me?’

²⁹ “Kaen ijoro welenqeqe alianon batanon kamaan simin kuma usugon kokaen welema muro, ‘Gii mono uugere mende ama mokosinjon mamboma nona goonon tosaga ii saanon kuma gomanja.’

³⁰ “Kaen ijoroto, iinon ii togon kema jenteego eja majistreit ijoro men somonjon kapuare mirinon oongi raro tosaya kundaborogi kamaawaa. ³¹ Iwoi ii kolooro welenqeqe alaurutanon tani ii iima uugia kobooro wosobiri moma kema iikawaa sunduya kuuya ii somatagia ijogi moro.

†† 18.18 Mat 16.19; Jon 20.23 †† 18.21 Luuk 17.3-4 ††† 70 taims 7 = 490. Kawaa so alagaa singisongowaa ii mono suulan mesaowa.

³² "Ti moma somatagianonj welenqege mutuya ii qaro jaayanonj karo kokaen ijoro, 'Gii gawonj meme eja bolog! Gii tosaga kotonj mesaomambaajonj qisij nona ninonj ii kuuya mesaonj gonjenj. ³³ Niinonj giima koboony kianjkomunj gombe giinonj kaanagadeenj iikawaa so welenqege alaga kianjkomunj muna sokonaga.'

³⁴ "Somatayanonj kaen ijoro irinja soono welenqege iikawaa qaaya jenj tegonj kasa miriwaa galenj yonoo borononj ama muro siimbobolo mamaga moma rabaa. Iikanonj rama tosaya kinj pombaanonj eroti, ii kuuya kundabororo kamaawaa. ³⁵ Sareqaa kokawaa honja ii kokaenj: Onjo motomotoonj alagiala singisonggoya uugianonj mende mesaowuti eenj, noo Siwe Marjnanonj mono kaanagadeenj qaa iikawaa so ama onjombaa." Kianj.

Loemba mesaonj aooawaa qaaya

Maak 10.1-12

19 Jiisasnonj qaa ii jedaboronjo Galili prowins mesaonj Jordan apu kotonj leegenj kema metetereenj kamaanj mombo apu ii kotonj Judia prowinsnonj karo. ² Karo ejemba tuunjelembenonj otaanj kagi iikanonj menj qeangonj onono.

³ Menj qeangonj onono Farisii (Kana qaawaa kaparanjkonj) tosianonj iwaanonj kanj qaawaa timbinonj horowaatiwaa angobato menj munj kokaenj qisij mugij, "Ejanonj kania ii me woiwaajonj embia mesaowaati, ii Kana qaa uuguwaa me qaago?"

⁴ †Qisij mugij meleema kokaenj injijoro, "Mokomokoloo Toyanonj mono kanakanaiyanonja ii 'Eja ano emba laligowutiwaajonj mokolonj onono.' Bunja qaa ii weengogi me qaago? ⁵ ††Mokoloonj kokaenj jero, 'Kawaajonj ejanonj mono nemunjanja oromesaonj embiaanonj kema qokotaaro yorononj sele motoonggo koloonj laligowao.' Qaa ii weengogi me qaago? ⁶ Kaenj ama toroqenj woi mende koloojaoto, sele motoonggo koloonj laligowao. Anutunonj eja ano emba mindirinj oronoti, ejemba monjonj mono ii mende mendeema oromba."

⁷ †Kaenj injijoro kokaenj ijogi, "Ejanonj mesaonj aoo papia oonj embia saanonj mesaowaa. Moosesnonj mono naambaajonj qaa kaenj jenj kotonj nononota eja?"

⁸ Kaenj ijogi kokaenj jenj onono, "Moosesnonj mono uugia kotiga koloorotiwaajonj ama embia mesaowaatiwaa qaa kaenj jenj kotonj, kanakanaiyanonj kaenj mende ero. ⁹ ††Niinonj kokaenj injijowe mobu: Embianonj olojkalu mende ano kilenj otaanj emba monj mewaati, iinonj mono serowilinj ambaa. Monjonj emba mesamesaoya mewaati, iinonj mono serowilinj ambaa."

¹⁰ Jiisasnonj kaenj injijoro gowoko yonjononj ijogi, "Loemba batugaranonj mesaonj aooawaa songo kaenj eji eenj, mono loemba mende koloonij sokombaa."

¹¹ Kaenj jegito, Jiisasnonj kokaenj meleeno, "Iikawaa qaaya kuma onjonjenj, ejemba kuuyanonj ii iyangiaajonj anjonj koma iikawaa so saanonj mende ambuto, Anutunonj qaa ii ejemba tosaanja yonjoonj onjonoti, iy-

onjonondeenj mono iikawaa so ambu. ¹² Kawaa kania ii kokaenj: Tosianonj nemunj goronj uutanonj koloonj iikanonja kanainj loemba koloowombaajonj mende moju. Tosianonj ejembanonj selegia kotonj †† kondoonj onjonji loemba koloowombaa so mende kolooju. Tosianonj Siwe bentotonjaajonj ama loemba mende koloowombaa qaaya jenj somonjonj qaagia ii otaanjkeju. Monjonj qaa ii me ii moma anjonj koma otaamambaa so kolooji, iinonj mono iikawaa so amba." Kianj.

Jiisasnonj merabora kotuegonj onono.

Maak 10.13-16; Luuk 18.15-17

¹³ Kambanj kanonj tosianonj merabora busubuusu unjuama Jiisasnonj boria wanjianonj ama qama kooliwaatiwaajonj iwaanonj kagito, gowoko yonjononj ejemba ii jenj qewagonj onjonji. ¹⁴ Kaenj anji Jiisasnonj kokaenj jero, "Merabora melaa ii saanonj onjomesaogi noononj kawu. Siwewaa Toyanonj ejemba kaanja ii bentotonja bunja qenj onjombaa. Kawaajonj ii mende somonjonj onjombu." ¹⁵ Kaenj jenj boria wanjianonj ama onjomesaonj monjenj keno. Kianj.

Jiisasnonj eja qabunjayawo mombaa qambanjmambanj qaa jero.

Maak 10.17-31; Luuk 18.18-30

¹⁶ Kambanj monjonj eja monjonj Jiisaswaanonj kanj kokaenj qisij muro, "Boi, niinonj nanamemenj awaa nomaenj ama laaligo kombombanja bunja qenj aowenaga?" ¹⁷ Qisij muro kokaenj ijoro, "Nanamemenj awaa nomaenj, naambaajonj iikaenj qisij nonjanj? Motoongoyanonj mono awaa kolooja. Laaligo kombombananonj keumambaajonj mobaati eenj, gii mono joponj qaa tenj koma laligowa."

¹⁸ ††Kaenj ijoro moma kokaenj jero, "Naa joponj qaawaajonj jejanj?" Jero Jiisasnonj ii moma ijoro, "Mono koi: 'Monj mende qena komuwa. Serowilinj mono mende amba. Iwoi monj mono yongoro mende mewa. Jenonjkuukuu mono mende ama muba. ¹⁹ †††Nemunjanja mono goda qenj oromakeba,' ano 'Geengja jopagonj aonjkejanj, iikawaa so mono ejemba kuuya jopagonj onjmakeba.'" ²⁰ Kaenj ijoro eja gbaworononj kokaenj jero, "Ti kuuya mono tenj koma laligonj waabe. Naambaajonj mombo amamaajenj?" ²¹ Kaenj jero Jiisasnonj ijoro, "Gii akadamuwo laligomambaajonj mobagati eenj, mono kema esuhinaga sewanja mewutiwaajonj ana monenj karo ejemba wanaya onjomba. Kaenj ana esuhinaga somata (maa suanj, milyon Kina kaanja) ii Siwe gomanonj enj gombaa. Kaenj ama nii notaanj kawa."

²² Kaenj jeroto, gbaworononj qaa ii moma esuhinaya mamaga erotiwaajonj ama wosobiri moma jaaya bosoleero eenj mesaonj keno. ²³ Mesaonj keno Jiisasnonj gowokouruta kokaenj injijoro, "Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: 'Ye!' Ejemba qabunagiawo yonjononj mono Siwewaa bentotonj keubombaajonj bimoonj kupukapa ambuya. ²⁴ Ii kokaenj jenj asarimana:

† 19.4 Jen 1.27; 5.2 †† 19.5 Jen 2.24 † 19.7 Dut 24.1-4; Mat 5.31 †† 19.9 Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

†† Eja tunja konjkombaajonj jeja. ††† 19.18 Eks 20.13-16; Dut 5.17-20 ††† 19.19 Eks 20.12; Dut 5.16; Lew 19.18

oro somata kamel ii sosoro ootanonj saanonj mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yonononj Anutuwaa bentotonj uutanonj keubombaaajonj bimoonj osiwuya."

²⁵ Kaenj injjoro gowoko yonononj aarunj tililingonj kokaenj jegi, "Oopopoonj! Ejemba morononj mono Siwewaa bunja koloona?" ²⁶ Kaenj jegi Jiisasnonj uunj injima kokaenj jero, "Ejembanonj ii angobato menj amamaanj osinkejuto, Anutunonj mono iwoi kuuya saanonj amakeja. Iinonj iwoi monj ama memambaaajonj mende amamaanj osinkeja." Kianj.

Jiisaswaa gawonj memewaa tawaya

²⁷ Piitononj qaa ii moma meleema kokaenj ijoro, "Moba, nonononj mono iwoinana kuuya mesaonj gii gotaan kani. Iikawaa tawaya mono naa iwoiga mewonja?" ²⁸ †Kaenj ijoro Jiisasnonj kokaenj injjoro, "Niinonj qaa honja monj kokaenj injjowe mobu: Iwoi kuuya gbilia kolooro Siwe gomambaa Eja honjanonj jinjkaronj dunjanonj raro asamararanjanonj asariwaati, kambanj qaita monj iikanonj nii notaanj kagiti, onononj mono kaanagadeenj jinjkaronj dunj 12 kanonj rama Israel tuunj 12 yonoo qaagia gosinj menj tegowuya.

²⁹ "Monjononj noo qanaajonj ama iwoi monj mesaoroti, ii jigo miria, daremunja, naambeeta, nemunjanja, meraboraanja me gawonj molalenja ii onomesaoro Anutunonj mono iikawaa ironja uugunj meleema muro seiwaa. Kaenj seiwo laaligo kombombanja tetegoya qaa bunja qen aowaa. ³⁰ ††Kaenj koloowaato, mutuya onoononjga mamaganonj daaburuya koloogi daaburuya yonoononjga mamaganonj mutuya koloowuya." Kianj.

Wain gawonj meme ejemba yonoo sareqaa

20 Jiisasnonj jero, "Siwewaa bentotonja ii kokaenj: Balonj toya monjononj umugawodeenj waama seleenjenj kema eja tosaanja injiima wain gawonjanonj monenj gawonj mewutiwaajonj qisinj onono. ² Qisinj onono 'Saanonj,' jegi weenj motoongowaa tawaya (Kina 20) onombaatiwaajonj uumotoonj anjgi wasinj onono wain gawonjanonj kenjgi.

³ "Kenjgi 9 kilok kawaa so kolooro mombo toroqen kema eja tosaanja maaket sombenjanonj eenj nanjgi inji-iro. ⁴ Injiima kokaenj injjoro, 'Ono mono kaanagadeenj noo wain gawonononj kema gawonj megij tawagia soyanondeenj onomanja.'

⁵ "Kaenj injjoro wain gawononj kenjgi. Kenjgi 12 kilok kolooro mombo keno ano mare 3 kilok kawaa so dunjanonj mombo seleenjenj kema kaanadeenj ano. ⁶ Kaenj koloonj mare 5 kilok kawaa so seleenjenj keno eja tosaanja dunjanonj mombo eenj lanj nanjgi inji-iro. Injiima kokaenj qisinj onono, 'Ono mono naambaajonj weenj koriga koi eenj laligoju?'"

⁷ "Kaenj qisinj onono kokaenj meleenjgi, 'Monjononj monenj gawonj mewombaaajonj mende qisinj nononja.

Kawaajonj eenj koi nanjonj.' Meleenjgi kokaenj injjoro, 'Ono mono kaanagadeenj noo wain gawonononj kema gawonj mewu.' ⁸ †Gawonj megij mare kolooro wain gawonj toyanonj gawonj galenja horonj kokaenj ijoro, 'Gii mono gawonj meme eja onooma tawagia onomba. Tetegoya mare kolooro kajuyati, iyonoononjga kanainj tawagia onoma kena gomaambadeenj kajuyati, iyonoononj tegowa.'

⁹ "Kaenj injjoro mare 5 kilok gawononj kagiti, iyonononj kougi weenj motoongowaa tawaya (Kina 20) ii motomotoonj onono. ¹⁰ Wala gawononj kagiti, iyonononj kouma tawagia uugunj mewutiwaajonj romongogito, ii motomotoonj kaanagadeenj weenj motoongowaa tawaya onono. ¹¹ Tawa motoongoo iikayadeenj menj kanainj balonj toyaajonj uugianonj njindinj-njunduru menj menj munj kokaenj jegi, ¹² 'Nono weenj gerawononj nogo ariinj gawombaa lombota bosinjonjato, eja ii dologo kanj gawonj mewutiwaajonj qisinj ononjanja. Yonononj aua motoongowaa so gawonj mejuyato, giinonj kilenj yonoojonj moma onona nonowo ororonj koloouju. Ii mende sokonja.'

¹³ "Kaenj jegito, yonoononjga mombaaajonj kokaenj meleema jero, 'Alana, nii giwo qaa menj weenj motoongowaa tawa (Kina 20) gomambaaajonj uumotoonj anjota. Kawaa so tawa iikayadeenj gombe sokonja. Mono ii romongowa. ¹⁴ Uuga iikawaajonj boliwaati eenj, mono geenjgaa tawaga menj kema. Eja dologo gawonj mewutiwaajonj qisinj ononjenj, iyonoojonj kaanagadeenj tawa gonjenj, mono iikayadeenj onjomambaaajonj monjenj.

¹⁵ 'Neenaa monenjononj neenaa aijnjaa so ambe sokonja me qaago? Niinonj loloogendeenj ononjenj- waajonj uuganonj baagonj jaaga bosoleeja me?' ¹⁶ ††Jiisasnonj qaa ii jedaboronj kokaenj jero, "Iikawaa so konoga yonononj mutuya koloogi mutuya yonononj konoga koloowuya." Kianj.

Jiisasnonj koomuyaa qaaya jero indinj karonj kolooro.

Maak 10.32-34; Luuk 18.31-34

¹⁷ Jiisasnonj Jerusalem sitinonj ubombaaajonj balonj kana kenjgi gowokouruta 12 ii horonj onoma goraayanonj kema kokaenj injjoro, ¹⁸ "Mobu, anana Jerusalem ubonja. Iikanonj monjononj Siwe gomambaa Eja honja memelolo menj muro jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonoo borogianonj kema. Yonononj komuwaatiwaa qaaya jedaboronj ¹⁹ waba gawman yonoo borogianonj ama mubuya. Ama mugij mepaegonj ooli waayawononj qetaalinj talungowuya. Qetaalinj talungonj maripoononj qegi komuwaa. Komunj weenj karonj kolooro koomunonjga waabaa." Kianj.

Jeims Jon yoroo nemunjaranonj iwoiwaajonj weleno.

Maak 10.35-45

²⁰ Kambanj kanonj Zebediwaa merawoita yoroo nemunjaranonj merawoita yorowo Jiisaswaanonj kanj siminj kuma munj iwoi qaita mombaa welemambaaajonj

† 19.28 Mat 25.31; Luuk 22.30 †† 19.30 Mat 20.16; Luuk 13.30

‡ 20.8 Lew 19.13; Dut 24.15 †† 20.16 Mat 19.30; Maak 10.31; Luuk 13.30

jero. ²¹ Kaen jero qisiñ muro, "Gii naa iwoiwaajonja mo-jan?" Qisiñ muro kokaen ijoro, "Giinonj saanonj jery kotonona noo merawoina koi yorononj mono goo bentotononj eu uma moñonj boro dindinganonj ano moñonj boro qaniganonj rama iwoi kuuya galenj kombuyaga."

²² Kaen ijoroto, Jiisasnonj meleema kokaen jero, "Onjo iikawaa kania mende moma yagonj welenju. Niinonj qambi aasonjawnemañati, oro ii saanonj neñ siimbobolo mobaota me qaago?" Kaen jero moma "Saanonj newota," ijori. ²³ Ijori kokaen irijoro, "Ii onjanonj! Niinonj qambi aasonjawnemañati, oro ii kaanjiadeenj newaoto, noo boro dindinanonj me qaninanonj morononj rabaati, niinonj qaa ii jery kotomanjatiwaa so qaago. Noo Manjanonj duñ woi ii daen yoroojonj mozozonjgoroti, ii mono yoroojonj orono niwo rama iwoi kuuya galenj komakebonja." Kianj.

Galenj honjanonj mono welenqeqeya kolooja.

²⁴ Daremunj woi yorononj kaen welema muri alaurugara 10 yonononj ii moma uugia boliro. ²⁵ Kaen boliroto, Jiisasnonj onjoono kagi kokaen injijoro, "Namowaa kantria kantria yonoo jawinjurugianonj mono eja porj kaanja ama onjmakeju. Yonoo somatagianonj mono qaa jery kotonj ejemba mindingonj onjoma ku-usungia qendeemakeju. Onjo yonoo kaniagia ii saanonj moju. ²⁶ Onjo batugianonj sili iikaanja ewaboto, moñonj onjoo batugianonj somatagia koloomambaajonj moji, iinonj mono welenj qery onjoma laligowa.

²⁷ "Kaanagadeenj moñonj onjoo batugianonj jeta memeya mutuya laligomambaajonj moji, iinonj mono onjoo newo baagianonj laligonj welenqeqegia omaya koloowa. ²⁸ Siwe gomambaa Eja honjanonj mono kaanagadeenj sili kaanja qendeema iyanja welenj qery mubutiwaajonj ama mende karoto, mono welenj qery onjoma ejemba kuuya onjoo dowegia memambaajonj ama kamaanj laaligoya qeleema mesaowaa." Kianj.

Jiisasnonj eja jaagoo woi jaagara metooro.

Maak 10.46-52; Luuk 18.35-43

²⁹ Jiisasnonj gowokouruta yonowoo Jeriko siti mesaowomambaajonj anji ejemba tuunjelembenonj onjotaan gemagianonj kagi. ³⁰ Kaen kagi eja jaagoo woi kana goraayanonj rari. Rari "Jiisasnonj uruugumambaajonj anja," jery moma kokaen qari, "Porj Deiwidwaa gbili, mono kiankomunj noromba!"

³¹ Kaen qari ejemba tuunj somata yonononj bo rabaotiwaajonj qotogonj orongito, yorononj mono kaparanj koma kokaen qari, "Porj Deiwidwaa gbili, mono kiankomunj noromba!" ³² Kaen qari Jiisasnonj doronj ama iwaanonj kawaotiwaajonj qaro kari kokaen qisiñ orono, "Alawoina, niinonj naa iwoi ama oromambaajonj mojao?"

³³ Kaen qisiñ orono kokaen ijori, "Porj, noro jaanara mombo uuwobaajonj mojo." ³⁴ Kaen ijori Jiisasnonj

yoroojonj wosoya moma jaagara oosiroo iikanondeenj tooro uunj Jiisas otaanj gematanonj keni. Kianj.

Jiisaswaajonj mare kongi Jerusalem uro.

Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

21 Jiisasnonj gowokouruta yonowoo Jerusalem siti dodowin Oil gere baananonj Betfage gomanonj kagi. Kanj gowokowoita woi wasin oromambaajonj ama ² kokaen irijoro, "Gomanj jaasewanjsewanj raji, mono iikanonj kembao. Kema iikanonj keuma donggi embia kasanonj somonggogi nanji ano donggi melaa ii iikanondeenj mokoloonj orombaota. Ii mono isama oroma menj noononj kawao.

³ "Aisni moñonj qaa moñ jero kokaen ijowao, 'Porj naranonj mono iikawaajonj amamaaja.' Kaen ijori donggi ii uulanjawnorono koi kawao." ⁴ Anutunonj qaa moñ gejatootoo eja mombaa uutanonj anota jeroti, iikanonj honjawnorono koloowaatiwaajonj kaen kolooro. Qaa ii kokaen,

⁵ "Oo Jerusalem ejemba Zaion baanja laligonj laligojuti, iyonjoojonj mono kokaen injijogi mobu, 'Mobu, onjoo kinj ponjianonj mono onjoojonj asugiwaa.

Iinonj gumbonjonjonj ama donggi qaganonj rama kawaa.

Donggi lombo bosimakejiwaa meriaa qaganonj rama kawaa."

⁶ Jiisasnonj gowokowoita wasin orono kema qaa irijorotiwaa so ani. ⁷ Yorononj donggi nemunjmera uruama kari. Kari malekugia qetegonj donggi qaganonj anji Jiisasnonj meriaa qaganonj uma raro.

⁸ Kaen rama keno ejemba tuunjelembenonj goda qery malekugia qetegonj kana somatanonj tambongji tosanonj gere uutanonj kema boria memburatinj kana somatanonj tambongji. ⁹ Tambongji ejemba tuunjelembenonj somata wala koma horonj kengiti ano gematanonj otaanj kagiti, iyonjoojonj kokaen jery qagi, "Hoosana! Anutu mepeseenjonj.

Deiwidwaa gbili oowe oowe! Pombaa qatanonj kawaati, Anutunonj mono ii kotuegowa.

Hoosana! Qabunjaga mepeseenjinj eukanonj uja! Oowe oowe!"

¹⁰ Kaen qagi Jerusalem sitinonj uma sitiwaa ejemba kuuyanonj aarunj gujumaju ama kokaen qisigi, "Eja koi mono moroga?"

¹¹ Qisigi ejemba tuunjelembenonj yonononj kokaen meleengi, "Iinonj mono gejatootoo eja Jiisas, Galili prowinswaa gomana Nazaretga." Kianj.

Jiisasnonj jiwowonj jigo jery kobooro.

Maak 11.15-19; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22

¹² Jiisasnonj jiwowonj jigowaa totonj uutanonj keno. Iikanonj ejemba injiroo hina sewanja mewutiwaajonj anji sewanja megiti, iinonj ii kuuya konjoma onjono kamaagi. Monenj utekute ejemba yonoo jakegia metaama meleeno kengiti. Kaanagadeenj kewo sewanjgia mewutiwaajonj anjiti, iyonjoo duñ raragia ii kaanjiadeenj riitano

† 20.25 Luuk 22.25-26 †† 20.26 Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

‡ 21.5 Zek 9.9 †† 21.9 Ond 118.25, 26

kenji. ¹³ †Kaen ama kokaen injjoro, "Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, 'Noo jigonanon mono qa-makooli miri koloowaatiwaajon qabu.' Qaa ii ejato, onjo ii utegogi kikekakasililin yonoo kobaa kaanja kolooja."

¹⁴ Kaen kolooro jaagoo ama lokon ejemba ii jiwowon jigonanon iwaanon kagi men qeangon onono. ¹⁵ Kaen kolooroto, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon angoletto meroti, ii iigi ano merabora jiwowon jigonanon qama "Hoosana! Deiwidwaa gbili oowe oowe!" jegiti, ii injiima uubologa mogi.

¹⁶ ††Uu bologa moma kokaen jen mug, "Merabora qaa qajuti, ii mojan me qaago?" Jen mug kokaen meleema onono, "Saanon mojen. Onjo kaban mongen Bunja qaa koi weengogi me qaago,

'Giinon mono merabora ano mera sayawo aju nenkejuti, ii kuma onona geenga tororo mepeseen go-makeju.'"

¹⁷ Kaen meleema onoma onomesaon mare kolooro siti mesaon Betani kema ero. Kian.

Jiisanon fig gere mon qasuaaro gororongoro.

Maak 11.12-14, 20-24

¹⁸ En umugawodeen waama mombo sitinon kema nenewaajon komuro. ¹⁹ Nembanenewaa komon kana goraayanon fig gere ‡ mon iima kawaa kanaanon keno. Kenoto, hona mende mokolooroto, qasenagadeen iiro. Kaen iima gere ii kokaen jen muro, "Giinon mono kaban monon honga mombo mende ewa." Kaen jen tegon muro fig gere iikanon mono iikanondeen gororongoro.

²⁰ Gororongoro gowokourutanon ii iima aarun kokaen jegi, "Fig gerenon mono nomaen ama alanzan pilitikon goronggoja?" ²¹ ††Jegi Jiisanon kokaen meleeno, "Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Momalaari pondan men uuwoi mende ambuyati een, fig gerewaanon iwoi kolooji, ononon iikayadeen mende ambuyato, koi mono kaanagadeen saanon ambuyaga: Baanja kokawaa toyaaajon kokaen jen kotowuyaga, 'Mono baanja koi qetegon wama wama kema kowenon amba.' Kaen jen koton Anutu moma laariro mono iikawaa so koloojaa. ²² Naa iwoiwaaajon qisin qama kooliwuti, ii kuuya bunja qen aowombaajon moma laarigi mono bunagia koloojaa." Kian.

Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunjaajon qisigi.

Maak 11.27-33; Luuk 20.1-8

²³ Jiisanon jiwowon jigowaa toton uutanon kema ejemba kuma onono jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya tosaanja yononon iwaanon koug. Kouma kokaen qisin mug, "Gii kokanon iwoi anjanji, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Iikawaa ku-usunja ii mono moronon gono?"

²⁴ Qisin mug kokaen meleema onono, "Niinon kaanagadeen qaa mon qisin onoma. Ii meleema nombuti een, niinon kaanagadeen moronon ku-usun

† 21.13 Ais 56.7; Jer 7.11 †† 21.16 Ond 8.2 ‡ Fig ii sambu gerewaa alia mon. Ii gawongianon komogi hona naanawoga kolooro mamaga nenkeju. †† 21.21 Mat 17.20; 1 Kor 13.2

nono iwoi koi amakejenji, ii injjomana. ²⁵ Jonon ejemba oomulu men onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usunja ii daenkaya mero? Siwe Toyanon muro me balon toyanon mug?" Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, "'Ku-usunjanon Siwenonga asugiro,' kaen jewonati een, iinon mono kokaen jewaa, 'Onjo mono naambaajon Jon mende moma laarin mug?' Ii mende sokonja.

²⁶ Me 'Balon ejembanonga asugiro,' jewonati een, nononon mono ejemba tuun yonoojon toroko moma amamaawonja. Kanageso kuuya yononon Jombaajon 'Gejatootoo ejaga kolooja,' jen laligoju." ²⁷ Qaa kaen gosin Jiisaswaaajon kokaen meleengi, "Ii mende monjon." Kaen meleengi Jiisanon kokaen injjoro, "Kaen kolooro niinon kaanagadeen iwoi koi amakejeniwaa ku-usunja moronon nonoti, ii mende injjomana." Kian.

Mombaa merawoita yoroo sareqaa

²⁸ Jiisanon sareqaa mon kokaen jero, "Onjo qaa koi kawaajon nomaen romonggoju? Eja mon merawoita woi laligogi. Kaban monon mangaranon meria mombaanon kema kokaen ijoro, 'Merana, gii saanon kete noo wain kasa gawonon kema gawon mewa.'

²⁹ Kaen ijoro kokaen meleeno, 'Nii togojen.' Kaen ijoroto, kanagen qaaya iikawaaajon moma bolin eleema kema gawon mero. ³⁰ Kawaa gematanon mangaranon meria mombaanon kema mutu meriaajon ijoroti, qaa iikayadeen ijoro. Ii ijoro qaa kokaen meleema jero, 'Somatana, saanon kema.' Kaen jeroto, kilen mende keno."

³¹ Jiisanon kaen jen qisin onono, "Woi yoroononga moronon mangaraa jeta ten kono?" Kaen qisin onono kokaen meleengi, "Meria mutuya iinon." Kaen meleengi kokaen injjoro, "Niinon qaa hona toon mon kokaen injjowe mobu: Takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yononon mono onjo unyuugun wala Anutuwa bentoton uutanon ubuya.

³² ††Qaa iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon onoonon kan Anutuwa jaanon solananiwonatiwaa kania qendeeno onjo iwaa qaaya ii mende moma laarigito, takis meme ejemba tiliqiligiawo ano kana somata emba yononon mono ii moma laarin mug. Yononon ii moma laarin mugiti, onjo ii iima kilen kanagen kaanagadeen onongia mende moma bolin on eleema ii mende moma laarin mug." Kian.

Wain kasa gawon galen bologa yonoo sareqaa

Maak 12.1-12; Luuk 20.9-19

³³ ††Jiisanon jero, "Sareqaa mon ii kokaen mobu: Balon toya monon wain kasa gawon mon koma komoro. Koma komoma sopaya men liligoro. Men liligon wain juu somata jamonon mero. Iikanon waimbaa hona ama kanaanon rijjaagi apuyanon lalanon kemero. Wain juu somata ii jamonon men wain yongoro mewubotiwaajon galen meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboron wain gawon galen

†† 21.32 Luuk 3.12; 7.29-30 ††† 21.33 Ais 5.1-2

tosaanja mokoloon oŋoma kokaen injjoro, 'Mono gawonj menj honjaa bakaya oŋoangia menj bakaya toya nii nombu.' Kaen jenj gawonj ii borogianonj ama oŋomesaonj kantri monjonj kema laligoro.

³⁴ "Laligonj laligoro honja momogorotiwaa kambaŋa gbani 5 toriro kanonj welenjeqeuruta tosia wasinj oŋono galej yonoononj kema wain gawonj honjaa bakaya mubutiwaajonj jero. ³⁵ Jeroto, galej yonononj ii unjuama somonjonj tosia koobinonj sagorogoro unjuj tosia unjugi komugi tosia jamononj giliŋ unjugi komugi. ³⁶ Kawaa gematanonj welenj eja tosaanja toroqenj wasinj oŋono mamaga koloogito, ii kaanjadeenj horonj ureenj menj onjonji.

³⁷ "Kaen anjgi wain gawonj toyanonj qaa monjgama jero, 'Neenaa merana mono goda qenj mubuya me nomaen?' Kaen jenj konoga ii anjaa meria wasiro yonoononj keno. ³⁸ Kenoto, wain gawonj galej yonononj meria iima batugianonj kokaen aminj moma jegi, 'Iinonj mono borosamoyaa toya kolooja. Ayo, mono menj qeniŋ komuro wain kasa gawonjanonj mono ananaa buŋaga koloowaa.'

³⁹ "Kaen jenj qelanjiŋ menj somonjonj giligi gawonj seleenjenj kemero qegi komuro. ⁴⁰ Wain gawonj toyanonj ii moma kanj gawonj galej ii mono nomaenj ama oŋombaa?"

⁴¹ Jiisasnonj kaen qisiŋ oŋono kokaen ijogi, "Galej bologa ii mono kondeema japalelenj menj oŋombaa ano gawonj galej dologa mokoloonj oŋoma wain kasa gawonja yonoo borononj ambaa. Yonononj honja momogowaatiwaa kambaŋanonj bakaya tororo munjkebuya." ⁴² "Jiisasnonj ii moma kokaen injjoro, "Buŋa Tere-waa qaa koi kambaŋ monjenj weengogi me qaago, 'Miri meme yonononj jamo tando monj gema qenj eerj mesaogi raroti, iikanonj mono tando kombombanja kolooro mokoloogi.

Iikanonj riiri mirinonj mono gororonjonj kamaanj kombaa.

Ponjonj tando ii kuuro jaanananonj iiniŋ qabunayawo kolooro waliŋgonjkejonj?"

⁴³ "Kawaajonj kokaen injjowe mobu, Anutunonj mono bentotonja ii unjuama ejemba tuunj monj oŋono yonononj iikawaa gawonja megi honja saanonj koloonjkebaa. ⁴⁴ Monjonj tando waŋa iikanonj ritatanjonj kamaanj qewaati, ii mono selia kotomotowaato, aenj tando iikanonj joloma tama mombaa qaganonj kamaanj kombaati, ii mono kuuya qenjanjenjangowaa."

⁴⁵ Jiisasnonj kaen jero moma jigo gawonj galej ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj sareqaaya ii moma kania moma asariŋ kokaen jegi, "Ii mono nonoojonja jeja." ⁴⁶ Kawaajonj ii menj somonjgowombaajonj mogito, ejemba tuunj somata yonoojonj toroko moma amamaagi. Ejemba tuunj somata yonononj Jiisaswaajonj mogi gejatootoo ejaga kolooro. Kiaŋ.

Maranĵ lombambaa sareqaa

Luuk 14.15-24

22 Jiisasnonj mombo kanariŋ sareqaanonj qaa kokaen jero, ² "Siwewaa bentotonja ii kokawaa so kolooja: Kiŋ eja Ponjonj meriaajonj maranĵ (agominj aao) lombanĵ arenjonj mozozonjgoro. ³ Mozozonjonj welenjeqeuruta wasinj oŋoma kokaen jero, 'Niinonj ejemba tosaanja maranĵ lombanonj kawutiwaajonj monjenj. Oŋo mono yonoononj qele kema kawutiwaajonj injjowu.' Kaen jero kema injjogito, ejemba yonononj ii moma kawombaajonj togonj silemale anjgi.

⁴ "Kawaa gematanonj welenjeqeuruta tosaanja mombo wasinj oŋoma kokaen jero, 'Ejemba kawutiwaajonj jeweti, mono iyonoononj kema kokaen injjowu: Mobu, niinonj lombambaa nenena mozozonjgodaborojenja raja. Noo bulmakao eja ano bulmakao tosaanja unjuaginiŋ kelegiawo koloogiti, ii unjuj oonj qeragoniŋ iwoi kuuya mono jojoriŋ eja. Oŋo mono maranĵ lombanonj kawu.'

⁵ "Kaen jero kenji ejemba yonononj qaa iikawaa geja mende anjgito, lolomonij tondu kenji. Tosianonj nene gawonjianonj kenji tosianonj konkororo gawonjianonj kenji. ⁶ Tosianonj kiŋ pombaa welenjeqeuruta qelanjiŋ unjuama horonj ureenj oŋoma unjugi komugi. ⁷ Komugi kiŋ pombaa iriŋa soono manjajeqe tuunja wasinj oŋono kema nama borosa meme eja ii kondeema oŋoma taonj mirigia ii kuugi jero.

⁸ "Kawaa gematanonj kiŋnonj welenjeqeuruta ii kokaen injjoro, 'Maranĵ lombanĵ mozozonjonij jojoriŋ rajato, ejemba kawutiwaajonj jeweti, iyonononj mono korisorononj kakawaa so mende koloaju. ⁹ Kawaajonj oŋo mono kana aogaranonj ano miri sombenja sombenja kanonj kema ejemba ii me ii mokoloonj oŋombuti, ii mono maranĵ lombanonj kawutiwaajonj jenj kaparanĵ koma kuunj oŋombu.'

¹⁰ "Kaen injjoro welenjeqeurutanonj mesaonj kana enj kengiti, iikanonj kema ejemba ii me ii mokoloonj oŋonjgiti, ii korebore horonj kululuunj oŋoma kagi. Mende gosinj oŋonji ejemba awaa ano bologa kaanjadeenj kanj maranĵ lombanĵ miri gojoma nene duŋ liliŋonj ragi. ¹¹ Nene duŋ liliŋonj ragito, kiŋnonj ii injjimbambaajonj kanj iikanonj eja monj maranĵ lombambaa maleku taanja mende mouroti, ii iiro. ¹² Eja ii iima kokaen ijoro, 'Alana, gii maranĵ lombambaa malekuya mende mouma kileŋ nomaembaajonj miri koi kawaa utanonj kajaŋa?' Kaen ijoro eja iikanonj qaaya bogoro olonj raro.

¹³ "Kaen raro kiŋ ponjonj welenjeqeuruta kokaen jenj kotonj oŋono, 'Mono eja ii menj kana boria somonjonj seleenjenj giligi pangamanonj kemeba.' Iikanonj laligowuti, iyonononj mono sama gigilaŋ gobugia kiŋ qaro laligowuya. ¹⁴ Qaa iikawaa so Anutunonj ejemba seiseianonj kawutiwaajonj jeroto, afaanjonj yonononj qaa ii anjaliŋ moma anjonj koma kanj Anutunonj tuunj somata meweenjonj oŋonoti, mono iyonoo batugianonj koubuya." Kiaŋ.

† 21.42 Ond 118.22-23

†† 22.13 Mat 8.12; 25.30; Luuk 13.28

Takis aambaa Jiisas angobato menj mug.

Maak 12.13-17; Luuk 20.20-26

¹⁵ Kawaa gematanonj Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj kema aminj moma Jiisas qisinq qaawaa timbinonj hororo gbadoonj mubombaajonj arena angj. ¹⁶ Arenj kaenj ama gowokouruta ano gawana Herodwaa paati alauruta tosaanja wasinj onjonj Jiisaswaanonj kanj kokaenj qisinq jegi, "Boi, giinonj eja honja koloojanj, nono ii mojonj. Giinonj ejemba tosaanja mende injisosoroonj tosaanja mende sureenj onjomakejanto, so motoonjononj gosinj nonomakejanj. Kawaa-jonj kuunj gongj mende dogonj somata mende esuunj onjomakejanto, Anutuwaanonj kana ii qaa honjaa so kuma nonomakejanj. Giinonj Anutuwaanonj qaa dindiña iikanonj uuta ano kamaanqeqeta motoondeenj kuuya jenj qindiinj ama nonomakejanj. ¹⁷ Kawaa-jonj qaa koi kawaa-jonj nomaenj romonjgojanj, ii jena mobonj. Nono Siisa-kimbaajonj takis ama iikanonj Mooseswaa Kana qaa songiwonja me qaago?"

¹⁸ Kaenj qisigi arengia qolonjmolongoya moma kotonj kokaenj injjoro, "Oo uumeleembaa eja seleseleya, onj mono naambaajonj qaawaa timbinonj ama nombombaajonj angobato menj nonju? ¹⁹ Saanonj takis aambaa moneja monj qendeema nonjgi iimaanja." Kaenj injjoro silwa monej monj menj kagi.

²⁰ Kagi kokaenj qisinq onjono, "Morowaa unjyaga ano qataga ii koi oogita eja?" ²¹ "Oo ii Siisa-kimbaanonja," kaenj meleema jegi. Jegi kokaenj injjoro, "Kaenj kolooro iwoi Siisa-kimbaa unjyawo ii mono iwaa bunja munkebu. Iwoi Anutuwaa unjyawo eji, ii mono Anutuwaa bunja qewu." ²² Kaenj injjoro iwaajonj mamaga waliingonj mesaonj seleenjenj kenjgi. Kianj.

Koomunonja waawaataa Jiisas angobato menj mug.

Maak 12.18-27; Luuk 20.27-40

²³ †Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) yonononj 'Komugiti, iyonononj mende waabuya,' jenj laligogi. Kambanj kanonj yonoononja tosianonj Jiisaswaanonj kanj kokaenj qisinq munj jegi, ²⁴ ††"Boi, Moosesonj kokaenj jenj kotonj nononota eja, 'Eja monj emba mero merabora mende kolooji komuro koganonj saanonj maloya menj laligonj gbili mekoloonj muro dataa qa menj laligowaa.' ²⁵ Moba, kambanj monjonj daremunj 7 laligogi. Dagia mutuyanonj emba menj laligonj gbilia qaa eenj laligonj komuro. Komuro koganonj maloya ii mero.

²⁶ "Menj laligonj komuro koga monjonj maloya ii mero. Mero kawaa gematanonj koga monjonj emba iikayadeenj mero. Kaanondeenj kaanj daremunj 7 kuuya yonononj emba motoonj iikayadeenj menj gbilia qaa laligonj komudaborogi. ²⁷ Komudaborogi konoga malogia ii kaanagadeenj komuro. ²⁸ Giinonj 'Komugiti, iyonononj gbiliinj waabuya,' jejanto, nono ii mende moma laarijonj. Moba, eja 7 kuuya ii ororonj waabuyagati eenj, emba motoonjgo ii embagiaga megj laligorotiwaajonj ama mono morowaa embiaga koloonaga?"

† 22.23 Apo 23.8 †† 22.24 Dut 25.5

²⁹ Kaenj qisigi Jiisasonj meleema kokaenj injjoro, "Onj qaa jenj sooju. Uumeleembaa Bunja Tereya ano Anutuwaa ku-usunja mende moma kotojutiwaajonj mono jinjaunj amakeju. ³⁰ Onjanonj, koomunonja waama kambanj iikanonj loemba mende kolooowuyato, gajoba yonononj Siwe gomanonj laligojuti kaanja koloonj laligowuya.

³¹ "Mobu! Komugiti, iyonononj gbiliinj waabutiwaa qaaya Anutunonj onjoojonj jeroti, onj ii mono weengogi me qaago? Qaa ii kokaenj, ³² †Niinonj Anutu Aabraham-baa Ponj, Aisakwaa Ponj ano Jeikobwaa Pongga laligonj waama laligojenj.' Anutunonj koomuya yonjoo Pongga qaagoto, laaligo kombombanja laligojuti, mono iyonjoo Ponggiaga laligoja." ³³ Jiisasonj ejemba tuunj somata kaenj kuma onjono moma waliingogi. Kianj.

Jojobanj qaa wanja woi ii nomaenj?

Maak 12.28-34; Luuk 10.25-28

³⁴ Sadusii (Jigo gawombaa kaparanjonkonj) yonononj Jiisas qisinq mugj meleema jenj sororogoro qaagia bogoroti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj moma kanj ajoroogi. ³⁵ ††Yonoononja boi monj Kana qaa tororo moma kotoroti, iinonj kanj Jiisas timbi ama kokaenj qisinq muro, ³⁶ "Boi, Mooseswaa Kana qaa utanonj naa jojobanj qaa ii wanja somata kolooja?"

³⁷ ††Qisinq muro meleeno, "Wanja somata ii kokaenj, 'Gii uuga, unjaga ano roromongoga jumunja iikanonj mono Ponj Anutuga jopagonj laligowa.' ³⁸ Iikanonj mono jopojanj qaa wanja ano uuta kolooja. ³⁹ †††Jojobanj qaa iikawaa alia ii kokaenj, 'Geengga jopagonj aonjkejanj, iikaanjadeenj mono ejemba kuuya jopagonj onjoma laligowa.' ⁴⁰ Jojobanj qaa woi ii mono Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoononj Buju Tere kuuya iikawaa wanjaga kolooja." Kianj.

Kraist ii kinj Deiwidwaa Ponna ano gbiliga.

Maak 12.35-37; Luuk 20.41-44

⁴¹ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj kanj ajoroogi Jiisasonj kokaenj qisinq onjono, ⁴² "Onj Kraist-waajonj nomaenj moju? Iinonj mono morowaa meriaga kolooja?" Kaenj qisinq onjono meleema ijogi, "Mono kinj Deiwidwaa gbiliaga kolooja."

⁴³ Ijogi moma injjoro, "Kaenj koloojato, nomaenj ama Unja Toroyanonj Deiwid sololoonj muro iwaajonj 'Neenaa Ponna,' qama kokaenj jero,

⁴⁴ †††Anutunonj nama noo Ponna kokaenj ijoro, Giinonj mono kanj noo boro dindinanonj rana niinonj kambanj biiwianonj kereuruga riinj riitama haamo ama onjoma goo kana baaganonj onjoomanja.

Kambanj ii kanj kuuwaatiwaa so mono asamararanonj koi raba.'

⁴⁵ Deiwidnonj anj kaenj jenj qata 'Noo Ponna' jeja. Ponna jenj mono nomaenj ama iwaa gbilia kaanagadeenj koloonaga?"

† 22.32 Eks 3.6 †† 22.35 Luuk 10.25-28 †† 22.37 Dut 6.5
††† 22.39 Lew 19.18 ††† 22.44 Ond 110.1

⁴⁶ Kaerj injjoro iikawaa kitia moŋnoŋ moŋ meleemambaajon amamaan qaagia bogoro nanŋi. So-maŋa iikanondeen kuuya yoŋonoŋ Jiisas mombo qaa mombaa qisiŋ mubombaajon kokodundun ama mesaogi. Kiaŋ.

Uumeleembaa selesele laaligowaa galenj meme qaa
Maak 12.38-39; Luuk 11.43, 46; 20.45-46

23 Kamban kanon Jiisasnon ejemba tuŋlelembeno ano gowokouruta ii kokaerj injjoro, ² "Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparanŋonŋon) yoŋonoŋ Mooseswaa jinŋkaron duŋ raranon rama Kana qaawaa kania ku-usuŋ qaganon kuma oŋomakeju. ³ Kawaajon qaa kuuya jerj koton oŋomakejuti, ii mono terj kombuto, nanamemenŋia ii mono mende otaawu. Yoŋonoŋ qaa jegianon jerj asariŋkejuto, iyanŋio ii mende otaanŋeju. Kawaajon mono ii kaanŋa mende amakebu.

⁴ "Yoŋonoŋ qaaya qaaya jerj koton iikawaa qaqaŋ biŋawo ii ejemba sawiŋgianon amago anŋi ii an-gowombaajon bimooro jarambaran amakejuto, iyanŋio ii boro susugia melaa moŋnoŋ ilaan oŋombombaajon wosomomogia moŋ mende eŋkeja.

⁵ "Yoŋonoŋ nanamemenŋia kuuya ejembanon inji-ibutiwaajon ama menŋeju. Baibel qaa kota (memori jawo) irimunŋ kasa bokisŋia menŋ somariin asuganon qendeema Buŋa momogiaajon awelegon aonŋeju. Malekugiaa susuyanon akadamuwaa goubire somasomata menŋ mondonŋeju. ¹⁶ Yoŋonoŋ jejelombanon duŋ rara mutuyanon jegenjegen rabombaajon mo-makeju ano qamakooli mirinon jaaqeqeyanon eu rabombaajon siinŋa momakeju. ⁷ Maaketnon me kananon ejemba injiigi jolonŋia jewutiwaajon moma 'Oo somatanana,' qagia kaanŋ qabutiwaa siinŋa mo-makeju.

⁸ "Yoŋonoŋ kaerj amakejuto, motoonŋo iinon oŋoo Boigia kolooro oŋo kuuyanon iwaa uumeleen alauruta kolooju. Kawaajon oŋoo qagia boinana qabutiwaajon mende mobu. ⁹ Motoonŋo iinon Maŋgia kolooja. Iinon Siwe gomanon laligojiwaajon balon eja mombaajon nonoo Maŋnana qa kaerj mende qabu. ¹⁰ Kraist mo-toonŋo niinon oŋoo somatagia koloojen. Kawaajon oŋoo qagia 'Somatanana,' qabutiwaajon mende mobu.

¹¹ "Kaerj qaagoto, oŋoo batugianon moŋnoŋ waŋa kolooji, iinon mono welenŋ qerj oŋoma laligowa.

¹² "Kaerj laligowaato, moŋnoŋ iyanŋaa uuta menŋ ubaati, Anutunon mono ii menŋ kamaanŋ mubaa. Moŋnoŋ iyanŋaa uuta menŋ kamaawaati, Anutunon mono ii menŋ uma mubaa.

Jiisasnon Farisii yoŋoojon qama wanjinjinŋon 'Yeii!' jero.
Maak 12.40; Luuk 11.39-42, 44, 52; 20.47

¹³ "Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanŋonŋon ejemba! Oŋo uumeleembaa ejemba seleseleya kolooŋi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjinŋon 'Yeii!' jejerj. Ejemba Siwewaa bentoton utanon keububotiwaa naguya koma somonŋonŋeju. Oŋoanŋio iikawaa utanon mende keuju ano tosanon iikawaa utanon keubombaajon anjuti, oŋo ii somonŋon anŋon koma oŋomakeju. ¹⁴ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanŋonŋon ejemba! Oŋo uumeleembaa ejemba seleseleya kolooŋi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjinŋon 'Yeii!' jejerj. Oŋo malo yoŋoonon miri iwoi bidaanŋ baagon anŋalin oŋomakeju ano qabuŋagia koloowaatiwaajon ama qamakooli koriga koriga qama koolinŋ totogianon qerjkeju. Kawaajon Anutunon qaagia jerj tegon ironŋa uuta meleeno oŋoo qagianon ubaa.

¹⁵ "Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanŋonŋon ejemba! Oŋo uumeleembaa ejemba seleseleya kolooŋi lombo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjinŋon 'Yeii!' jejerj. Oŋo moŋnoŋ Juuda ejemba moŋ koloowaatiwaajon kaparanŋ koma koweya koweya koton balonŋa balonŋa liligonŋeju. Kaerj anŋi moŋnoŋ Juuda ananaa nanamemenon qokotaawaati, ii mono kuma soonŋ mugi gere siawaa buŋa koloowaa. Oŋoanŋia kaanŋ qaagoto, indinŋa woi oŋoanŋia unuugunŋ kile-qileewaa.

¹⁶ "Jaagianon gooro ejemba borogianon menŋ unuamakejuti, lombo oŋoo qagianon ubaatiwaajon mono qama wanjinjinŋon 'Yeii!' jejerj. Oŋo qaa kokaerj jenŋeju, 'Moŋnoŋ jiwowonŋ jigowaa qatanon qaaya jojopanŋ qanonŋ jerj kotiiwaati een, iikanonŋ mende kotiiwaato, moŋnoŋ jiwowonŋ jigowaa iwoi goulonŋ memeta iikawaa qatanon jojopanŋ qaaya jewaati een, jojopanŋ qaa iikanonŋ mono somonŋonŋ mubaa.'

¹⁷ "Oo jaagoo ejemba nekonŋa! Iwoi goulonŋ memeta ano jiwowonŋ jigo woi yoroonŋa naa iwoinonŋ uuta kolooja? Goul yanŋ kowoga mende koloojato, jiwowonŋ jigonŋ anŋi iikanonŋ mono ii menŋ kobooja.

¹⁸ "Qaa moŋ kokaerj jenŋeju, 'Moŋnoŋ alatawaa qata qama qaaya jojopanŋ qanonŋ jerj kotiiwaati een, iikanonŋ mende kotiiwaato, moŋnoŋ nandunŋ mamatewoo alatanonŋ eji, iikawaa qata qama jojopanŋ qaaya jewaati een, jojopanŋ qaa iikanonŋ mono somonŋonŋ mubaa.'

¹⁹ "Oo jaagoo ejemba! Nandunŋ mamatewoo ano alata yoroonŋa naa iwoinonŋ uuta kolooja? Nandunŋ yanŋ kamaanŋeqeta koloojato, alatanonŋ anŋi iikanonŋ mono nandunŋ menŋ kobooja. ²⁰ Kawaajon moŋnoŋ alatawaa qanonŋ qaaya jojopanŋ qanonŋ jerj kotiiwaati, iinonŋ alata ano iwoi kuuya alatanonŋ eji, mono iikawaa qanonŋ qaaya jerj kotiiwaa.

²¹ "Moŋnoŋ jiwowonŋ jigowaa qanonŋ qaaya jojopanŋ qanonŋ jerj kotiiwaati, iinonŋ mono jigo iikawaa ano iikanonŋ kotiinŋ laligoji, iwaa qanonŋ qaaya jerj kotiiwaa. ²² "Kaanŋadeen moŋnoŋ Siwewaa qanonŋ qaaya jojopanŋ

† 23.5 Mat 6.1; Jan 15.38; Dut 6.8 †† Baibel memori jawo irimunŋ kasia ii Duteronomi 6.8 qaa iikawaa so oro selianonŋ menŋ palapanganonŋ me qoi kaanŋ borogianonŋ somonŋonŋ laligogi. Malekugiaa susuyanonŋ akadamuwaa goubire bewesononŋ menŋ mondonŋ laligogiti, ii Anutuwaa ejemba honŋa toonŋ koloogitiwaa aiweseya kolooro. ‡ 23.11 Mat 20.26-27; Maak 9.35; 10.43-44; Luuk 22.26 †† 23.12 Luuk 14.11; 18.14

qaanonj jeŋ kotiiwaati, iionj Anutuwaaw jingkaronj dun ano iikanonj raji, iwaa qanonj qaaya jeŋ kotiiwaa.

²³ †“Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjkonj ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonj ubaatiwaajonj mono qama wanjinjinjonj ‘Yei!’ jejeŋ. Onjo nembanene kuuya mendeema bakaya 10 iikanonja motoonjo Anutuwaaw buŋa qenkeju. Daŋe, raki ano kiesopa ii kaŋadeen mendeema tenonja motoonjo ii Anutuwaaw buŋa qenkeju. Nandunj ii tororo amakejuto, Kana qaawaa kota waŋa koi mono uugunj mesaonkeju: Gii ejemba batugianonj nanamemenj dindiŋa otaanj kiankomunj aonj qaa pondanj otaanj laligowa. Qaa waŋa ii mono kaparanj koma otaanj laligowu ano qaa melamelaa ii kaŋagadeen mende uugunj mesaowu. ²⁴ Jaagia gooro ejemba borigianonj menj unjua makejuti, onjo jengeranj apuwo newubotiiwaajonj apugia saianonj gosinkejuto, oro somata kamel ii tondu gogonkeju. ²⁵ Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjkonj ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonj ubaatiwaajonj mono qama wanjinjinjonj ‘Yei!’ jejeŋ. Onjo hamo qeŋ aowombaajonj qambi ano amanenewaa selia songbama yagonkejuto, onjoangiaa dogo otokogia mende galeŋ koma iwoi tondu goronjonj nepaqepalo anji iikanonj uugia saa qero laligoju.

²⁶ “Oo jaagoo eja Kana qaawaaajonj kaparanj komakejuti, gii mono wala qambiwaaw uuta songbana selianonj kaŋagadeenj tataanjkota koloowaa. ²⁷ ††Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjkonj ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonj ubaatiwaajonj mono qama wanjinjinjonj ‘Yei!’ jejeŋ. Onjo qasiriwaa maripoonja songbangi taanja koloojuti, mono iikawaa so koloaju. Selegianonj iimasiinjiingawo kaanja koloojuto, qasiriwaa uutanonj qamo sii ano iwoi arokuukuuyawo eji, iikaanjanonj mono onjo uugia saa qeŋ eja.

²⁸ †“Iikawaa so onjo kaŋagadeenj ejemba jaagianonj onjanonj dindiŋa tani koloonkejuto, uumeleembaa selesele tani ano qewolononj mono uugia saa qero laligoju.

Bologa memewaa ironja

Luuk 11.47-51

²⁹ “Oo Kana qaawaa boi ano iikawaa kaparanjkonj ejemba! Onjo uumeleembaa ejemba seleseleya koloogi lombo qagianonj ubaatiwaajonj mono qama wanjinjinjonj ‘Yei!’ jejeŋ. Onjo gejatootoo ejemba yonjo qasirononj simenj kuunj menkeju ano ejemba solanja yonjo jamo kobaagia menjerenjonkeju. ³⁰ Kaenj ama kokaenjenkeju, ‘Nonononj ambosakonana yonjo kambanonj laligowonagati eenj, mono yonjowo mende toroqeninj gejatootoo ejemba yonjo sagianonj mono nonoo qanananonj mende unaga.’

³¹ †“Kaenjenj iikanonj onjoangio gejatootoo ejemba unjugiti, iyonjo esaurugia koloojuti, mono qaa ii nanjonjenj dangunu kaanja nanju. ³² Kawaajonj am-

bosakongianonj singisonjo kanainj anjiti, iikawaa so onjo mono toroqen kuuya andaborowu.

³³ †“Oo Farisii, onjo mono qato melaa kaanja koloaju. Anutunonj qaagia jeŋ tegoro gere sianonj kemebubotiiwaajonj mono nomaenj umburatinj kembuyaga? Ii mono amamaawuya. ³⁴ Kawaajonj mono mobu, niinonj gejatootoo ano momakooto ejemba ano Kana qaawaa boi wasinonj onjombe onjoononj kawuya. Kagi yonjoononjga tosaanja ii unjugi komuwuya ano tosaanja maripoononj unjuwuya. Tosaanja qamakooli mirigianonj ororaanj onjoma qaagia jeŋ tegonj oolinonj onjootinj konjoma onjoni taonja taonja kanonj kemakebuya.

³⁵ ††“Eja solanja Aabelwaa sayanonj kamaaro iikanonja kanainj unjun kouma laligonj Zekaraia jiwowonj jigo kowoga ano siimolonj alata yoroo batugaranonj qegi saya kamaaro iikanonj tegoro. Ejemba solanja yonjo sagia balononj molaanj laligogiti, sa kuuya iikawaa ironja mono onjo qagianonj ubaa. ³⁶ Niinonj qaa honja monj kokaenjinjowebu: Sagiaa ironja kuuya ii mono ejemba kete laligojuti, mono onjo qagianonj uro Anutunonj ironja meleema onjono mobuya.”

Jiisasnonj Jerusalem kanageso jopagonj onjono.

Luuk 13.34-35

³⁷ Jiisasnonj jero, “Oo Jerusalem Jerusalem, onjo gejatootoo ejemba unjugi komugi Anutunonj ejemba wasinonj onjono onjoononj kankejuti, ii jamononj unjugi komunkeju. Kuru nemunanonj meraboraanja enganja baatanonj ama kojoononj onjmakeji, niinonj mono iikawaa so kambaŋa kambaŋa goo kanagesouruga kotama kololonj onjomambaajonj moma laligoweto, onjo ii togonj laligonj kougi. ³⁸ ††Mobu, Anutunonj mono jigo mirigija gema qero saoyagadeen ewaa.

³⁹ †††“Kaen ewaato, niinonj kokaenjinjowebu mobu, Onjo nii mombo mende niibuya. Kanagenj kambaŋ monj kanj kuuro iikanonj niima kokaenjewuya, ‘Pombaa qatanonj kanj nononji, Anutunonj mono ii kotuegonj muba.’ Kianj.”

Jiwowonj jigononj kondemondoenj koloowaa.

Maak 13.1-2; Luuk 21.5-6

24 Jiisasnonj jiwowonj jigo mesaonj kamaaro gowokourutanonj iwaanonj kanj jiwowonj jigowaa totonj uutanonj miri ragiti, ii Jiisas qendeema mug. ² Qendeema mug meleema kokaenjinjoro, “Miri kuuya ii saanonj injijuto, niinonj qaa honja monj kokaenjinjowebu: Ii mono kondeengi miriwaa jamo monj ii jamo mombaa qaganonj mende ewaato, qeqelala saoyagadeen ewaa.” Kianj.

Kakasililinj ano sisiwerowero koloowaa.

Maak 13.3-13; Luuk 21.7-19

³ Jiisasnonj Oil gere baananonj kema raro gowokourutanonj iyangia siri iwaanonj kanj kokaen qisiin mug, “Boi, qaa jejanj, iikawaa honja mono naa kambanonj asugiwaa ano giinonj kana balombaa kambaŋa tego-

†† 23.22 Ais 66.1; Mat 5.34 † 23.23 Lew 27.30 †† 23.27 Apo 23.3

† 23.33 Mat 3.7; 12.34; Luuk 3.7 †† 23.35 Jen 4.8; 2 Hist 24.20-21 †† 23.38 Jer 22.5 ††† 23.39 Ond 118.26

mambaajon ambaati, iikawaa aiweseyanonj mono no-maen asugiwaaw? Ii saanonj ninijowa."

⁴ Kaenj qisij mugi meleema kokaenj jero: "Monjonj anjomokolonj ano jinjauj kembubotiwaajonj mono galengia menj laligowu. ⁵ Ejemba mamaganonj asuginj noo qananonj kokaenj jewuya, 'Niinonj Hamoqeqe Toya Kraist koloojer.' Kaenj jenj ejemba mamaga tiligonj onjombuya. ⁶ Onjo manjawaa bujuya ano otonja koloonj kema karo momakebuya. Ii moma jenengia orowabotiwaajonj mono galengia mewu. Iwoi kaanja ii waladeenj kolooawaatiwaa jejetaga. Ii koloowaato, balombaa kambanjanonj mono iikanondeenj uulanjawo mende tegowaa.

⁷ "Kantri monjonj kantri monj unjuwombaajonj waabuya. Ejemba tuunj monjonj tuunj monj yonjowo aroņ qenj aowombaajonj waabuya. Gomaņa gomaņa kanonj bodia bodia koloowaa ano nanj somasomata ii qonjoma menj namo meleeno kemenkebaa. ⁸ Iwoi kuuya ii emba korowononj masu kanainj unjuņkejiwaa so. Balombaa kambanjanonj mono iikawaa so kanainj tegomambaajonj ambaa.

⁹ "Kaenj ambaato, kambanjanonj tosanonj onjo uugia meleengitiwaajonj ama gawman yonjo borononj onjoņgi siimbobolo ama onjoma unjuņgi komuwuya. Kantri kuuya yonjononj noonja ama kazi ama onjmakebu. ¹⁰ Kambanjanonj mamaganonj momalaarigia mesaonj anjonanjenj menj kazi ama aowuya. ¹¹ Gejatootoo ejemba takapolakaya mamaganonj asuginj ejemba mamaga kilikalu menj onjoņgi jinjauj qenj kemakebuya.

¹² "Jeulalanj Toyanonj seij ejemba galenj koma onjombaatiwaajonj ama uumeleenj ejemba seiseiya yonjo uugianonj olomooro uujopagianonj loorinj zolologowaa. ¹³ "Monjonj kaparanj koma kotiinjenj qenj nama laligoro balombaa kambanjanonj tegowaati, iinonj mono oyanboyanj bunja qenj aowaa. ¹⁴ Anutuwaaw bentotonjaa Oligaa Bunja koi mono waladeenj namowaa kantria kantria kuuya kanonjenj seigi kanageso so nanjonanjo qaaya mogigo balombaa kambanjanonj iikawaa gematanonjenj tegowaa. Kianj.

Jerusalem sitiwaa kondemonddeenj uuduuduuyawo

Maak 13.14-23; Luuk 21.20-24

¹⁵ "Gejatootoo eja Danielonjenj kondemonddeenj uuduuduuyawo kawaa qaaya jerota eja. Qaa iikawaa so tosanonjenj kanj kondemonddeenj ano iwoi anjonjorayawo ii jiwowonjenj jigo toroyanonjenj anji nano iibuti, qaa koi weengowagati, iinonjenj mono saanonjenj geja ama moma kotowa. ¹⁶ Kambanjanonjenj iikanonjenj Judia prowinsnonjenj laligowuti, onjononjenj mono misingonjenj horonjenj baanjanonjenj kembu. ¹⁷ "Miri kosianonjenj sombenonjenj laligowaati, iinonjenj mono kamaanjenj geso iwoiya memambaajonjenj miri utanonjenj mende uba. ¹⁸ Gawononjenj kema laligowaati, iinonjenj mono kaanagadeenjenj malekuya memambaajonjenj eleema mirinonjenj mende kema.

¹⁹ "Ye! Emba korowo ano merabora ajunonjenj yonjononjenj kambanjanonjenj iikanonjenj nomaenjenj uulanjawo kembuya?

† 24.9 Mat 10.22 †† 24.13 Mat 10.22 ‡ 24.15 Dan 9.27; 11.31; 12.11 †† 24.17 Luuk 17.31

²⁰ Kawaajonjenj iwoi ii konjuru me Sabat kendombaa kambanjanonjenj mende kolooawaatiwaajonjenj mono qama koolinjenjkebu.

²¹ "Ii kokaembaajonjenj: Kambanjanonjenj iikanonjenj kakasililinj jekania booronggoya koloowaa. Kakasililinj soya kaanja ii wala eenjanonjenj kambanjanonjenj monjenjenj mende koloonjenj ero. Anutunonjenj iwoi kuuya mokoloroti, kambanjanonjenj iikanonjenj kanainjenj kambanjanonjenj kokanonjenj laligonjenj kouma kambanjanonjenj biiwianonjenj monjenjenj mende kolooro. Wala eenjanonjenj mende kolooro ano kanagenjenj kambanjanonjenj monjonjenj mombo mende koloowaa. Kawaajonjenj mono qama koolinj laligowu. ²² Ponjonjenj kokojinjinjenj kambanjanonjenj ii mende menj torinagati eenjenj, ejemba kuuyanonjenj mono tiwilaad-aborowuyagato, ejemba iyanjaajonjenj meweengonjenj onjnoti, iyonjoņonjenj ama weenjenj iikawaa janjgoya ii menj toriwaa.

²³ "Kambanjanonjenj iikanonjenj kokaenjenj jewuya, 'Mobu! Kraistnonjenj koi laligoja,' me 'Tibu! Hamoqeqe Toyanonjenj endu nanja.' Monjonjenj kaenjenj jewaati eenjenj, ii mono mende moma laariwu. ²⁴ Ii kokaembaajonjenj: Hamoqeqe toya qolonjomolonjenj goya ano gejatootoo ejemba takapolakaya asuginjenj anjgoletu ano aiwese somasomata megj letombuya. Kaenjenj letonjenj Anutunonjenj ejemba iyanjaajonjenj meweengonjenj onjnoti, ii kaanagadeenjenj enkalolonjenj menj onjombutiwaajonjenj anjgobato menj kaparanjenj konjenj jinjaujenj qewubo. Onjo galengia awaagadeenjenj menj aonjenj laligogi ii ama maawuya. ²⁵ Mobu! Niinonjenj iwoi kuuya ii mende kolooro waladeenjenj injijowe modaboroju.

Siwe gomambaa Eja honjanonjenj asugiwaaw.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

²⁶ "Kawaajonjenj 'Hamoqeqe Toyanonjenj balonjenj qararanjonkonjanonjenj laligoja,' kaenjenj jegi mobuti eenjenj, iikanonjenj mono mende kembu. Me 'Mobu! Kraistnonjenj miri kawaa uutanonjenj asuginjenj raja,' kaenjenj injijogi ii mende moma laariwu. ²⁷ Ii kokaembaajonjenj: Siwe gomambaa Eja honjanonjenj mombo kawaati, kambanjanonjenj ii mono oobiliwaa so kokaenjenj koloowaa: Ii weenjenj koukoutanonjenjga pilitik bilisik ama leegenjenj weenjenj kemekemetanonjenj sokoma asarinjenj keno iijonjenj, iinonjenj mono iikawaa so asugiwaaw.

²⁸ "Oro gisaganonjenj monjenjenj ewaati, mambonjenjkarara yonjononjenj iikanonjenj horonjenj ajoroonjenjkejuti, mono iikawaa so koloowaa." Kianjenj

Siwe gomambaa Eja honjanonjenj asugiwaaw.

Maak 13.24-27; Luuk 21.25-28

²⁹ "Konjajilinj kambanjanonjenj iikanonjenj tegoro iikanondeenjenj weenjenj jaayanonjenj injanjenj kono koinjonjenj umunjenj kombaa. Sengelao yonjononjenj sombinonjenjga tegonjenj kamaawuya ano

sombinonjenj utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaonjenj enkalolonjenj anji soowaa.

³⁰ "Kambanjanonjenj iikanonjenj Siwe gomambaa Eja honjaa aiweseyanonjenj sombinonjenj asugiro iibuya. Kambanjanonjenj iikanonjenj namowaa kanageso kuuya yonjononjenj jingjenj qama

‡† 24.21 Dan 12.1; Ais 7.14 ††† 24.26 Luuk 17.23-24 ††† 24.28 Luuk 17.37 § 24.29 Ais 13.10; 34.4; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12-13 §† 24.30 Dan 7.13; Zek 12.10-14; Ais 1.7

saabuya. Saama Siwe gomambaa Eja honja iinonj sombimbaa koosu qaganonj karo iibuya. Ku-usunja somatanonj sakondindinjawo asuganonj asugiro asamararanga iibuya. ³¹ Karo iigi romonj qaita monj uugi otonja kotakota mogi Siwe gajobauruta wasinj onono yonononj ejemba Anutunonj iyanjaajonj meweengonj ononoti, ii balonj goraaya teetee eugenj emugenj iikanonja kopepereen onoma unjuambuya. Kianj

Noronj gerewaa sareqaa

Maak 13.28-31; Luuk 21.29-33

³² "Onjo noronj gere iima tania romonjonj sareqaa koi mobu. Borianonj apuyawo kolooro sengia longogi ii iima moma kokaen jenkeju, 'Weenj kambaña mono dodowija.' ³³ Onjononj kaanjadeen aiwese iikawaa so asugiro iima moma asarinj kania kokaen jewu, 'Jiisasnonj mono nagunonj dodowija.'

³⁴ "Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Ejemba koi kete namononj laligojuti, iyonononj mende komugi iwoi kuuya jejenji, ii mono iyonoo laaligo kambangianonj koloowaa. ³⁵ Sombinj namononj goronj qewaoto, noo Bunja qaananonj mono kambanj monjonj mende aliwaa. Kianj.

Jiisas kawaatiwaa kambanja ii monjonj mende moja.

Maak 13.32-37; Luuk 17.26-30, 34-36

³⁶ "Siwe gomambaa Eja honjanonj kawaato, naa kambanonj kanj kuuwaati, iikawaa weenja me aua kambanja ii monjonj monj mende moja. Siwe gajobanonj ii mende moju. Anutuwwa Merianonj kaanagadeen ii mende moja. Amanonj anodeen ii moja. ³⁷ †Wala eerjanonj Noowaa kambananonj ejembanonj laaligogia qemasologonj qaganonj laligonj menj kileegiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja honjanonj mombo kawaatiwaa kambananonj koloowaa.

³⁸ "Apu gboulu somatanonj mende karo waladeen iikanonj ejemba nene lombanj ama apu kotiga neñ embaqemba sewanjaajonj anji kema karo agiminj aonj laligogi. Nanamemenj kaen ama menj qemasologonj laligogi Nooanonj wanjo uutanonj uroti, weenj iikanonj tegoro. ³⁹ ††Tegoro naa iwoi koloowaati, ii mende mogi apu gboulu somatanonj kanj jinonja qaa tiwilaan onono. Kanagenj Siwe gomambaa Eja honjanonj mombo kawaati, kambanj iikanonj ejembanonj kaanjadeen qemasologonj ama laligonj tiwilaawuya.

⁴⁰ "Kambanj iikanonj eja woi gawononj laligori yoroononga monj menj monj mesaowuya. ⁴¹ Kaanjadeen emba woi tawenj orasinj rabaoti, iyoroononga monj menj monj mesaowuya.

⁴² "Ponjonj kawaatiwaa kambanja me auaya mende moju tiwilaawonj mono uugbiligibili laligowu. ⁴³ †Gbili laligowombaa qaa koi mono moma kotowu: Gomantiinanonj kikekakasililinj ejanonj naa kambanonj me auanonj kawaati, miri toyanonj ii monagati eenj, iinonj mono gbili rama miria awagadeen galenj mero qosoma umambaajonj amamaawaa. ⁴⁴ Onjo 'Siwe gomam-

† 24.37 Jen 6.5-8 †† 24.39 Jen 7.6-24 † 24.43 Luuk 12.39-40

baa Eja honjanonj kambanj kokanonj mende koubaa,' jenj romonggogi iinonj mono kambanj iikanondeen koubaa. Kianj.

Gawonj ejanonj silemale laligonj tiwilaaro.

Luuk 12.41-48

⁴⁵ "Kaen kolooro gawonj meme ejemba batugianonj morononj tiriñ kotonj tosaanja unjuuguja? Tosianonj zololonjonj gawonj mesaogi monjonj momakooto awaawaa qaganonj kaparanj koma pondanj menjkeji, iinonj mono simbawonj kolooja. Miri toyanonj nanamemenja gosinj iima monjenj kema miriaa ilawoilaya ii borianonj ano galenja koloowaa. Galenja koloonj welenjeqeuruta ijanonj ijanonj so kalanj koma kambanj dindinanonj unjuaginjebaa. ⁴⁶ Kaen kalanj koma onoma laligoro toyanonj eleema kanj iikaan iima 'Mono simbawonj koloojan!' jewaa.

⁴⁷ "Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Toyanonj 'Mono simbawonj koloojan!' jenj esuhinaya kuuyaa galenja kuunj mubaa. ⁴⁸ Kuunj mubaato, gawonj meme bibilokoya iinonj uutanonj romonjonj kokaen jewaati eenj, 'Ponjaa kaka kambananonj mono koriga eja.' ⁴⁹ Kaen jenj kanainj gawonj meme ejembauruta unju ureenj aonj jejelombanj ama aisoonj apu kotiga neñ uuta sooro enjalolonj silemale koloonj laligowaa.

⁵⁰ "Kaen laligonj kambanj monjonj ponja koubatiwaa-jonj mende mambombaati, mono iikanondeen koubaa. Kambambaajonj imowamo ulumbulunj laligoro mono aua iikanondeen kouma ⁵¹ qen japalelenj menj munj jenj kotooro uumeleembaa ejemba seleseleja kaanja gere sianonj kemenj siimbobolo mobaa. Kaen moma saama giligilaan gobugia kigi qaro laligowuya." Kianj.

Emba saranj 10 yonoo sareqaa

25 ††Jiisasnonj jero, "Mombo kamanjati, kambanj iikanonj Siwewaa bentotonja ii kokaen koloowaa: Maranj lombanj kambananonj emba saranj jumunja ten yonononj 'Eja bunjawo aitonggowonja,' jenj kiwagia menj kananonj kenggi. ² Yonoononga 5 ii momakootogiwawo koloogito, tosaanja 5 ii nekonja. ³ Nekonja yonononj kiwagia megito, gere (koin sare) kelega †† mende menj kenggi. ⁴ Momakootogiwawo yonononj kiwagia ano koin sare kele kaarogia kaanagadeen menj kenggi. ⁵ Kenggi eja bunjanonj uulanjawo mende karo mambonggi kambanj korirotiwaajonj kuuya yonoo jaalologia bombonj mero usugonj gaonj egi.

⁶ "Gaonj egito, gomantiinja biiwianonj monjonj romunj qero qa kokaen mogi, 'Mobu, eja bunjanonj mono kajaoo! Mono iwaanonj kema aitonggowu.' ⁷ Qa ii moma emba saranj ten ii kuuyanonj waama kiwagia menj meagonj ootirigi. ⁸ Ootirigi nekonja yonononj emba momakootogiwawo yonoononj kanj kokaen jegi, 'Nonoononj kiwa bo-

†† 25.1 Luuk 12.35 †† Gere (koin sare) kelega ii oil gerewaa kota mujugogi kelega ii kolooro. Gomanj tiiro gere susuyanonj opo kokosiinj kele iikanonj qendunjonj kiwa ootirinj kananonj kenggi 15 minitwaa so jero. Kawaa gematanonj gere ii eenj bubu giliwubotiwaa-jonj ii mombo oil gere kelenonj qendunjonj.

gojiwaajon onjonon mono koinsare kelega tosia nonombu.'

⁹ "Kaen jegi momakootogiawo yonjonon meleema kokaen jegi, 'Qaago! Ii onjo ano nono mende sokoma nonombaa. Kawaajon mono sii mirinon kema onjoangiaa koinsare kelegia sewanja mewu.'

¹⁰ "Kaen jegito, yonjonon koinsare kelega sewanja mewombaajon kema kananon laligogi eja bujanon mono iikanondeen kouro. Emba sarañ jojorin nangiti, iyonjonon kema iwo aitonjon marañ lombrañ miri uutanon ugi nagu kongi. ¹¹ †Emba sarañ stuanon kenngiti, iyonjonon kaanagadeen kanagen kouma nagu qen kokaen qagi, 'Pon Pon, mono nagu metaama nonombal'

¹² "Kaen qagito, kokaen meleema jero, 'Qaago! Nii onjo mende moma onjonjen. Qaa ii honaga injiojen.'

¹³ Jiisanon sareqaa kaen jen gowokouruta ii qaa kokaen injijoro, "Onjo nii kamambaa kambaña me auaya mende mojutiwaajon mono uugbiligbili laligowu." Kianj.

Monej esu galen kongitiwaa sareqaa.

Luuk 19.11-27

¹⁴ †† Mono sareqaa kokawaa so koloowaa: Eja monj gomaña mesaon koriganon kantri monjen kemambaajon moma welenqequeuruta onjoono kagi monej esuhinaya galen koma onjombutiwaajon jen koton onjoma borogianon ano. ¹⁵ Gawon memegia gosin honja dawi koloowaatiwaa so moma gawon meme eja mombaajon monej esu 5 (Kina 20,000) munj monj monej esu woi (Kina 8,000) munj monj motoonggo (Kina 4,000) muro. Kaen galen kombutiwaajon mendeema onjoma onjomesaon keno.

¹⁶ "Eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon iikanondeen kema konkororo gawon mero monej seiro esu 5 mombo mero. ¹⁷ Kaanjadeen esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kema konkororo gawon mero monej seiro esu woi mombo mero.

¹⁸ "Kaen merito, eja monej esu motoonggo (Kina 4,000) meroti, iinon mono mesaon kema balon oson eja ponjaa monenja ronj koma mesangoro. ¹⁹ Kambañ koriga tegoro welenqeque yonjo eja ponjianon eleema kanj 'Gawon megitiwaa sundugia moma gosimaña,' jen koma horon onjono kagi.

²⁰ "Kaen kagi eja esu 5 (Kina 20,000) meroti, iinon jaayanon kouma esu 5 mombo toroqen menj kanj kokaen ijoro, 'Somatana moba, giinon monej esu 5 nonati, niinon iikawaa konkororoya mewe seiro esu 5 mombo kolooro menj kajeñ.'

²¹ "Kaen ijoro eja ponjanon kokaen meleema muro, 'Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaaña menj ii kaparañ koma galen koma laligona seiro. Kawaajon niinon iwoi mamaga goo boroganon ambe iikawaa galenaga laligowa. Saanon kanj eja ponga noo miri uutanon kouma motoonj korisoro ama laligowonja.' ²² Eja Kina esu woi (Kina 8,000) meroti, iinon kaanjadeen kouma kokaen ijoro, 'So-

matana moba, giinon monej esu woi nonati, niinon iikawaa konkororoya mewe seiro esu woi mombo kolooro menj kajeñ.'

²³ "Kaen ijoro eja ponjanon kokaen meleema muro, 'Ii awaa. Gii gawon meme eja awaga membiri-qembiriga qaa. Gii iwoi afaaña menj ii kaparañ koma galen koma laligona seiro. Kawaajon niinon iwoi mamaga goo boroganon ambe iikawaa galenaga laligowa. Saanon kanj eja ponga noo miri uutanon kouma motoonj korisoro ama laligowonja.'

²⁴ "Kawaa gematanon eja monej esu motoonggo (Kina 4,000) meroti, iinon kouma kokaen ijoro, 'Somatana moba, niinon kaniaga kokaen moma yagowe: Eja Ponjanon mono eja kotakota geriawo koloaja. Geenggo nene kota mende qosoma kororoona iikanon mono kilen honja soonon koton memambaajon momakejan. Dumunj kota mende osona kemero iikanon mono kilen honja menj kululumambaajon momakejan.

²⁵ "Kaen moma yagonj keena moma kema goo monej esuga ii namonon mesangowe ero. Iiba, monej esu nonati, iikayadeen mono tororo koi.' ²⁶ Kaen ijonj ii muroto, eja ponjanon meleema kokaen jen muro, 'Gii injarere koloonj welenqeque bologa koloojan! Gii kaniana moma yagona: Neeno nene kota mende qosoma kororoowe iikanon mono kilen honja soonon koton memambaajon momakejen. Neeno dumunj kota mende osowe kemero iikanon kilen honja menj kululumambaajon momakejen. Noo tanina kaanja moma yagonj mono naambaajon ama soonj laligona?

²⁷ "Gii noononj monej ii benknon ana sokonaja. Benknon ana somariiro eleema kaweti, kambañ kokanonj ii saanonj susuyawo mewenaga.' ²⁸ Toroqen tosaaña ii injijoro, 'Onjo mono qezen injarere eja kokawaa monej esuya ii wama monj esu 10 mokoloroti, mono ii mubu.'

²⁹ † Sareqaa kokawaa kania ii kokaen: Daen yonjoononj iwoi eji, kuuya iyonjoononj mono toroqen onjongi seiro kelemalelen enj onjombaa. Kaen seiwaato, mombaanonj iwoi monj mende eji, iwaanonj iwoi ii mono kaanagadeen wangi eenj toontoonj laligowaa.

³⁰ †† Ayo, welenqeque eja omaya gawonjaa honja qaa ii mono seleenggenj hagogi pangamanonj kemeba. Iikanonj kemenj saama gigilaan gubugia kigi qaro laligowuya." Kianj.

Jenteegowaa kambañ somatanonj kokaen koloowaa:

³¹ †† Siwe gomambaa Eja honjanonj nama Siwe gajoba kuuya unjuama motoonj kawuti, kambañ iikanonj Siwe-waa asamararanonj asugiro iinonj Kinj Pombaa jinjaronj dunjonj rabaa. ³² Rama jero namowaa ejemba tuunj kuuya menj kululuunj onjongi iwaa jaanonj asugiwuya. Asugigi lama galenanonj lamauruta meme (nonin) yonjoononga gosin mendeema onjonji, iikawaa so ii mendenqendeen ama onjombaa. ³³ Ii ama onjoma jero lama ii boro dindijanonj ano meme (nonin) ii qanianonj ama onjombuya.

† 25.11 Luuk 13.25 †† 25.14 Luuk 19.11-27

‡ 25.29 Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18 †† 25.30 Mat 8.12; 22.13; Luuk 13.28 †† 25.31 Mat 16.27; 19.28

³⁴ "Kaen ama onjongi Kin Ponjon boro dindinanon nambutu, ii kokaen injijowaa, 'Noo Amananon kotuegon onono laligogiti, onjo mono kawu. Ama Anutananon goman kuuya mokolon ononoti, kambaan iikanondeen mono bentoton onoojon mozozogon merota jorinj en kouji, onjo mono kan ii bunja qen aon laligowu.

³⁵ "Ti kokaembaajon jejen: Niinon nembanenena komun laligowe onjo neneya noma laligogi. Niinon apuwaajon qenjen qen laligowe onjo apu noma laligogi. Niinon waba kolon laligowe onjo koma horon nonji mirigianon uma laligowe. ³⁶ Niinon sele esunaajon amamaan laligowe onjo opo keren noma laligogi. Niinon ji niro laligowe onjo galen koma noma laligogi. Niinon kapuare mirinon laligowe onjo nii niibombaajon iikanon kan laligogi.'

³⁷ "Kaen injijoro ejemba solanja yononon kokaen meleema mun jewuya, 'Pon, gii mono naa kambanon nembanenegaajon komuna giima guagin laligonin? Mono naa kambanon apuwaajon qenjen qen laligona giima apu goma laligonin? ³⁸ Mono naa kambanon wabaga laligona giima koma horon gonin mirinanon una laligonin? Mono naa kambanon sele esugaajon amamaan laligona giima opo keren goma laligonin?

³⁹ "Mono naa kambanon ji giro ena giima me kapuare mirinon laligona moma gii giibombaajon goonon kan laligonin? ⁴⁰ Kaen jegi Kin Ponjon meleema kokaen injijowaa, 'Niinon qaa honja mon kokaen injijowe mobu: Onjo neenaa uumeleen alauruna kamaanqeqeta koi yonoononga mombaajon iwoi mon angiti, ii kuuya mono nii ama noma laligogi.'

⁴¹ "Kaen jen kawaa gematanon boro qanianon nambutu, iyonoonon meleema kokaen injijowaa, 'Mananon qasuaan onono laligogiti, onjo mono nomesaon togowu. Gere sia tetegoya qaa jen ubaati, mono iikanon kema kemebu. Anutunon ii Kilenaa Toya ano iwaa gajobauruta yonoojon mozozogon merota jorinj en kouja. ⁴² Ii kokaembaajon injiojen: Niinon nembanenena komun laligowe onjo neneya mende noma laligogi. Niinon apuwaajon qenjen qen laligowe onjo apu mende noma laligogi.

⁴³ "Niinon waba kolon laligowe onjo mende koma horon nonji mirigianon mende uma laligowe. Niinon sele esunaajon amamaan laligowe onjo opo keren mende noma laligogi. Niinon ji niro ewe ano kapuare mirinon laligoweto, onjo nii niibombaajon iikanon mende kan laligogi.'

⁴⁴ "Kaen injijoro yononon kaanagadeen meleema mun kokaen jewuya, 'Pon, gii mono naa kambanon nembanenegaajon komuna me apuwaajon qenjen qen laligona me wabaga laligona me sele esugaajon amamaan laligona me ji giro ena me kapuare mirinon laligona nono gii mende welen qen goma laligonin?'

⁴⁵ "Kaen jegi meleema kokaen injijowaa, 'Niinon qaa honja kokaen injijowe mobu: Onjo uumeleen alauruna kamaanqeqeta koi yonoononga mombaajon iwoi mon

mende angiti, ii kuuya mono nii mende ama noma laligogi kolooja.'

⁴⁶ "Kaen injijoro irona meleema onono qagianon uro hagon onono kemen siimbobolo kambaan tetegoya qaa moma laligon ubuya. Kaen laligon ubuyato, solanja yononon oyanboyan laaligo ii kambaan tetegoya qaa laligon uma laligowuya." Kian.

Jiisas qenin komuwaatiwaa angonan angii.

Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

26 Jiisasnon qaa kuuya ii jedaboron gowokouruta kokaen injijoro, ² "Ween woi tegorogo pasowa kendorja kan kuuwaa. ³ Onjo ii saanon moju. Kan kuuro Siwe gomambaa Eja honja ii waba gawman yonoo borogianon angii maripoonon qegi komuwaa."

³ Kambaan kanon jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yononon ajoroon jigo gawon galen wana qata Kaiafas iwaa jinjaron mirianon ragi. ⁴ Kanon rama nomaen mondonin Jiisas oloj men qegi komunagati, iikawaa kania monggama gosigi. ⁵ Monggama gosin kokaen jegi, "Ejemba iringia soono kareja kareja aowubotiwaajon ii korisoro kendor kambananon ambombaajon amamaawonja." Kian.

Emba monjon Jiisas apu unkoowagawonon moriro.

Maak 14.3-9; Jon 12.1-8

⁶ Jiisasnon Betani gomanon laligon Saimon mon manimbaya men solananiroti, iwaa mirinon uma raro. ⁷ "Iikanon nene nen raro emba monjon jamo kaaro mon men iwaanon karo. Kaaro ii lalu langonawo qata alabasta iikanon memetaga. Ii apu unkoowagawo iikanon saa qeqetaga. Iinon ii sewanja somatanon men kan apuya Jiisaswaa wananon qibibirin moriro.

⁸ Moriro gowokourutanon ii iima uugia boliro kokaen jegi, "Ii mono naambaajon kaen tiwilaaja? ⁹ Apu kelegawo ii sewanja mewutiwaajon ano monej uuta koloooro ii ejemba wanaya onono sokonaga."

¹⁰ Jiisasnon uumomogia ii iima koton kokaen injijoro, "Emba kokawaa uuta ii mono naambaajon men boliju? Iinon sili awaa ama sororogon nono sokonja. ¹¹ "Ejemba wanaya ii kambaan kambaan batugianon laligowuto, niinon onoo batugianon kambaan so mende laligonanja.

¹² Niinon komuwe ron koma nambutuwaajon ama kelenon selena nomorija. ¹³ Niinon qaa honja mon kokaen injijowe mobu: Oligaa Bunja koi kantri kanon me kanon jen seigi kemaati, iikanon emba koi kanon iwoi ama nonji, iikawaa bujuya kaanagadeen jegi seiro iwajon romonjon laligowuya." Kian.

Juudasnon Jiisas memelolo men mumambaajon uumotoongo ano.

Maak 14.10-11; Luuk 22.3-6

¹⁴ Kambaan kanon gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas Iskariot iinon jigo gawon galen yonoonon

† 25.46 Dan 12.2 †† 26.2 Eks 12.1-27 ‡ Pasowa ii Kiankomu kendor. Qaa iikawaa kania ii Niniima koboan nunuuguro. Eksodus 12.15 †† 26.7 Luuk 7.37-38 †† 26.11 Dut 15.11

kema ¹⁵ †kokaen qisiin oḡono, “Niinon Jiiisas memelolo meḡ muḡ borogianon ambe oḡonon naa tawaga nom-buya?” Qisiin oḡono silwa moner kota 30 weenḡon borianon anḡi. ¹⁶ Aua iikanondeen kanain Jiiisas kamban moḡḡer memelolo meḡ mumambaa kana moma moḡḡama kokobimbin koma laligoro. Kianḡ.

Jiiisasnon ḡowoko yoḡowo Pasowa lama negi.

Maak 14.12-21; Luuk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30

¹⁷ Bered yiistya qaa iikawaa kendon ween mutuyanon (Sikunenenon) ḡowoko woi yoronon Jiiisaswaanon kan kokaen qisiin muri, “Boi, nono miri dakanon kema pasowa lama mozozonḡon ḡoni newaga? Ainḡa nomaen eja?”

¹⁸ Qisiin muri kokaen meleeno, “Oro Jerusalem siti-non uma eja moḡ moḡenji, ii mokolon kokaen ijowao, ‘Boinon jeja: Noo kambananon mono †† dodowija. Niinon ḡoo mirinon kan ḡowokouruna yoḡowo Pasowa lama newona.” ¹⁹ ḡowoko yoronon Jiiisasnon jeḡ ko-ton oronoti, iikawaa so otaan Pasowa lama mozozonḡori.

²⁰ Mare kolooro ḡoman tiiro Jiiisasnon ḡowokouruta 12 yoḡowo miri iikanon kouma uma duḡ kosianon rama nene mendeema negi. ²¹ Nene neḡ neḡ rama Jiiisasnon kokaen injjoro, “Niinon qaa hoḡa moḡ kokaen injjowe mobu: Oḡoononḡa moḡnon mono memelolo meḡ nombaa.” ²² Kaen injjoro moma iikanondeen uugianon wosobiri somata kolooro kanain anḡa anḡa qisiin muḡ ijogi, “Poḡ, mono nooḡonḡa jewabo?”

²³ †Qisiin mugi kokaen meleeno, “Niwo bered qaḡnonḡ qendunḡoji, mono iinon. ²⁴ Siwe ḡomambaa Eja hoḡanon mono iwaajon qaa oogita ejiwaa so oḡanon namo mesaon kemaato, moḡnon ii memelolo meḡ mubaati, iwaajon mono ‘Yeil’ jeḡ qama wanjinjinḡojen. Iikawaa ironḡa kanjanawonon mono iwaa qaganon ubaa. Eja ii nemuḡ koro uutanonḡa mende asuginagati, iikanon mono afaanḡon munaga.” Kianḡ. ²⁵ Kaen meleeno Juudas memelolo meḡ mubaati, iinon kokaen meleema ijoro, “Boi, ii mono nooḡonḡa jewabo?” Jiiisasnon kokaen ijoro, “Jejanji, mono kianḡ!” Kianḡ.

Pombo samon konoga negi.

Maak 14.22-26; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

²⁶ Nene neḡ rama Jiiisasnon bered meḡ kotueḡon moḡon oḡoma kokaen injjoro, “Koi neenaa busuna. Ii mono meḡ newu.”

²⁷ Kaen injjor wain qambi meḡ qama koolin dangisen jeḡ oḡoma kokaen injjoro, “Oḡo kuuya mono qambi kokanonḡa newu. ²⁸ ††Koi neenaa sana. Ii Anutunon ejemba yoḡowo soomonḡo aren ano kotiiwaatiwaajon sana molaagi kemero ejemba mamaga yoḡoo siḡḡisongogia mesaowaa. ²⁹ Niinon qaa moḡ kokaen injjowe mobu: Niinon wain kasawaa hoḡa koi mombo toroḡen mende nemaḡa. Kanageḡ Maḡnaa bentoton

† 26.15 Zek 11.12 †† Anutunon Jiiisas komuwaatiwaa kambanḡa anoti, iikawaajon jeja. ‡ 26.23 Ond 41.9 †† 26.28 Eks 24.8; Jer 31.31-34

uutanon eu ranin jejelomban ambaati, ween iikanon mono wain apu qaita moḡ ii oḡowo nemaḡa.”

³⁰ Kaen injjor korisoro rii qama mesaon kema Oil gere baanḡanon ugi.

Piitonon Jiiisas qakoombaatiwaajon ijoro.

Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38

³¹ ††Uma Jiiisasnon kokaen injjoro, “Gejatootoo eja moḡnon qaa moḡ kokaen oorota eja, ‘Niinon galengia qewe lama tuunanon deembuya.’

Iikawaa so oḡonon kuuya kete ḡomantiinanon uugia nooḡon ama boliro nomesaon boratiwuya.

³² ††Boratigi nuwuyato, niinon mono koomunonḡa waama waladeen Galili prowinsnon kema iikanon asugin oḡomaḡa

³³ Kaen injjoro Piitonon meleema kokaen jero, “Yoḡonon kuuya uugia ḡooḡon ama boliro ḡomesaon boratiwuti een, niinon mono kilen kamban moḡnon mende ḡomesaomaḡa.” ³⁴ Jero Jiiisasnon ijoro, “Niinon qaa hoḡa moḡ kokaen ḡijomaḡa: Kurunon mende qaro ḡiinon kete ḡomantiinanon qakooma nona indin karonḡ koloowaa.”

³⁵ Kaen jeroto, Piitonon kokaen ijoro, “Boi, kaen qaagoto, nii nugi giwo motoon komuworagati, ii kilen niinon ḡii mende qakooma ḡomaḡa.” ḡowoko tosaḡa kuuya kaanḡadeen qaa iikayadeen jegi. Kianḡ.

Jiiisasnon Gezemane urukisinon qama kooliro.

Maak 14.32-42; Luuk 22.39-46

³⁶ Kaen aminḡ moma kema yoḡowo urukisi moḡ qata Gezemane iikanon keugi. Keuma Jiiisasnon ḡowokouruta kokaen injjoro, “Niinon endu kema qama kooliwe oḡo mono kamban biwianon koi rabu.” ³⁷ Kaen injjor Piito ano Zebediwaa merawoita woi uruama kenggi Jiiisasnon kanain wosobiri moma konjilinḡ kolooro kana boria qetegoro. ³⁸ Kamban kanon kokaen injjoro, “Noo uunanon mono konduḡkonduḡ koma koujiwaajon ama wosobiri mobe koomuya ama nonḡa. Oḡo mono kokanon rama niwo ḡbili laligowaḡa.”

³⁹ Kaen injjor yanḡodeen boronḡa moḡ toroḡen kema siminḡ kuma usonḡ kokaen qama koolinḡ jero, “Amana, ḡii iwoi moḡ mende mololombijanḡ. Kawaajon siinḡa eji een, siimbobolowaa qambia koi kanon mono noo qananon ubabotiwaajon nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geenḡaa uusiinḡaa so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago!”

⁴⁰ Kaen jeḡ eleeno ḡowokouruta karonḡ yoḡonon ḡaon egi injiima Piito kokaen ijoro, “Oḡo aua motoonḡoda niwo ḡbili laligowombaaḡon mende kotiiju me? ⁴¹ Uunananon ḡbili laligowombaa siinḡa momakejonto, selenananon looloria kolooja. Kawaajon anḡobatonon kamaḡan unuwabotiwaajon mono qama koolinḡ ḡbiligbili laligowu.”

⁴² Kaen ijoro mombo oḡomesaon kema indinḡ woi kolooro kokaen qama koolinḡ jero, “Amana, siimbobolowaa qambi koi kanon mende nuuguwaati een,

†† 26.31 Zek 13.7 ††† 26.32 Mat 28.16

ii saanon nemanato, ii mono geengaa uusiingaa so koloowa."

⁴³ Qama koolij eleeno jaa logia bomboj merotiwaaajon mombo gaongadeen egi injiuro. ⁴⁴ Mombo onjomesaon leeger kema qaa iikayadeen mombo jen qama kooliro indij karoon kolooro. ⁴⁵ Gowoko yonoonon eleema kanj kokaen injijoro, "Ono toroqen haamo men gaongadeen ewombaajon moju me? Mobu! Monjon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo borogianon ubaa. Iikawaa aua kambaajanon mono kanj kuuja. ⁴⁶ Mono waagi kembonja! Memelolo men nombaati, iinon mono kosere koi kaja." Kianj.

Jiisas qelanjin men somongogi.
Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12

⁴⁷ Jiisasnon kaen jen nano iikanon gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas iinon tuun somata mon jeta men onono kougi. Jigo gawon galen ano kantriwaa jotamemeya yononon ii wasin ononji manjawaa soo somata ano wasagia men kagi. ⁴⁸ Memelolo memambaajon anoti, iinon waladeen yonowo aiwese qaa kokaen somongon injijoro, "Niinon eja buuta kiton nemanati, iinon mono ii kolooja. Mono ii men somongowu."

⁴⁹ Kaen injijon kan iikanondeen Jiisaswaanon keuma "Kokona (Boi), uubonjon!" jen buuta kiton nero. ⁵⁰ Kiton nero Jiisasnon kokaen ijoro, "Alana, gii naambaajon kajanj, ii mono uulanjawo amba." Kaen ijoro eja tuun yononon Jiisaswaanon kouma qelanjin men somongogi. ⁵¹ Somongogi Jiisaswo laligogiti, iyonoononga monjon borianon manjawaa soo somata horon jigo gawon galen wanjaa welenqeqeya qen gejia kotogoro kamaaro.

⁵² Jiisasnon ii iima kokaen ijoro, "Mono mesaowa! Manjawaa soo somata taangen mewuti, ii mono kuuya manjawaa soo somatanon unuro komuwuya. Kawaaajon mono sooga kopinanon qena kemeba! ⁵³ Niinon Amana qama kooliwe saanon ilaan nombaati, ii mojan me qaago? Qama koolij mubenagati, iinon mono iikanondeen gajoba manjaqeqe tuun † 12 uugun wasin onono kanj ilaan nombuyaga. ⁵⁴ Ilaan nombuyagati een, Buja Terewaa qaayanon mono nomaen honjawo koloonaga? Buja Tere qaawaa so iwoi koi kanon mono asugiwaa jejetaga kolooja."

⁵⁵ ††Kamban iikanondeen Jiisasnon manjaqeqe tuun ii kokaen injijoro, "Nii kikekakasililij ejaga qaagoto, kilen noojon kaen moma manjawaa soo somata ano wasa men noma somongowombaajon kouju. Niinon ween so jiwowon jigonon onowo rama nama Buja qaa kuma onoma laligowe mende nonggi. ⁵⁶ Kaento, iwoi kuuya koi mono gejatootoo ejembanon qaa oogiti, iikanon honjawo koloowaatiwaaajon asugija."

Jiisas somongogi gowoko yononon kuuya Jiisas mesaon boratin umburatin kengi. Kianj.

Jigowaa jotamemeya yononon Jiisaswaa qaa gawon megi.

Maak 14.53-65; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24

⁵⁷ Manjaqeqe eja Jiisas men somongogiti, iyononon ii wama jigo gawon galen waja qata Kaiafas iwaa mirinon kengi. Kengi Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yononon iikanon kanj ajoroogi. ⁵⁸ Kengi Piitonon sigensigen onotaan iikanon keuma jinjaron miriwaa kiropo uutanon uro. Uma tetegoyanon nomaen koloowaati, ii iimambaajon welenqeqe eja yonoo batugianon raro.

⁵⁹ Kaen raroto, jigo gawon galen ano jigo kaunsol tuun yononon Jiisaswaa selenon kuukuu qaa nomaen mondon nanjon jenin qegi komuwaatiwaaajon monganji. ⁶⁰ Mongama nama mamaganon waama nama qaa qolonmolongoya Jiisaswaa selianon kuun nanjon jegito, kilen kania mon mende mokoloogi. Mende mokoloogito, tetegoyanon eja woi kouma ⁶¹ †kokaen jeri, "Eja koi kanon mono kokaen jero mori, 'Nii saanon Anutuwaaw jiwowon jigoya kondeembe namonon kamaaro ween karoombaa uutanon ii mombo metaama kumaanja.'" †

⁶² Kaen jeri jigo gawon galen wananon waama Jiisas qisin mun kokaen ijoro, "Yononon goo seleganon qaa kuun nanjojuti, iikawaa kitia mon jewaga me qaago?" ⁶³ Qisin muro Jiisasnon iwoi bologa mon mende anoto, kilen qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawon galen waja iinon kokaen ijoro, "Niinon Anutu laaligo Toyaa qatanon kokaen qisin kuun gonjen: Gii Anutuwaaw Meria Kraist koloojan me qaago, ii tororo jen jopon qanon jen kotiina mobonja."

⁶⁴ ††Kaen ijoro kokaen jero, "Jejanj, mono ii. Iito, niinon kuuya ono kokaen injijowe mobu: Kamban kokaambadeen kanain Siwe gomambaa Eja honanon mono ku-usun Toyaa boro dindinanon rama kanagen sombimbaa koosu qaganon kamaaro iibuya."

⁶⁵ ††Qaa ii jero jigo gawon galen waja iinon malekuya menjurama kokaen jero, "Yei, mangaa siita! Mono Anutu mepaegoja. Tosianon qaaya nangowutiwaaajon mombo mende qisin onombonja. Anutu mepaegoji, ii keteda koi onongio modaboroju. ⁶⁶ Kawaaajon onono nomaen romongoju?" Kaen qisin onono kokaen jen tegogi, "Iinon mono koomuwaa buja koloowa."

⁶⁷ †††Kaen jen tegon jaayanon sulaapan qen morin borogia kuma palapanon qegi. Tosianon urunanon qetaalin ⁶⁸ kokaen ijogi, "Gii gejatootoo eja Kraist koloojanwaaajon moronon guji, mono iwaa qata qana mobonja." Kianj.

Piitonon Jiisas qakoono.

Maak 14.66-72; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

⁶⁹ Kaen kolooro Piitonon seleengen kiropo uutanon sombenon raro. Raro welenqeqe emba monjon

† Room yonoonon liijon me manjaqeqe tuun mon ii manjaqeqe eja 6,000 kawaa so koloon laligogi. Kawaaajon manjaqeqe tuun 12 yonoo janngogia ii Siwe gajoba 72,000 kawaa so. †† 26.55 Luuk 19.47; 21.37

† 26.61 Jon 2.19 †† 26.64 Dan 7.13 †† 26.65 Lew 24.16
††† 26.67 Ais 50.6

iwaanonj kanj kokaen jero, "Gii kaanagadeen Galili eja Jiisaswo mootonj laligona." ⁷⁰ Kaen jeroto, kuuya yonoo jaagianonj qakooma kokaen jero, "Qaa jejanj, ii mono kondanjen." ⁷¹ Kaen jen kiropo naguyanonj kemero welenqeqe emba mononj ii iima eja kosianonj nangiti, ii kokaen injjoro, "Eja koi kanonj mono kaanagadeen Nazaret eja Jiisaswo laligoro."

⁷² Kaen injjoro mombo qakooma jojopanj qaanonj jen kotiinj kokaen jero, "Niinonj eja ii mende moma mujen." ⁷³ Kambanj boronja monj tegoro eja kosianonj nangiti, iyonononj Piitowaanonj kouma kokaen ijogi, "Onanonj! Giinonj kaanagadeen yonoononga monj koloojanj! Galili qaa aro jejanj, iikanonj mono kaanagadeen ii qendeeno mojon." ⁷⁴ Ii moma kanainj anja qasuaanj aonj jojopanj qaanonj jen kotiinj jero, "Nii eja ii mende moma mujen! Qaa qolonj molongoya jewenagati eenj, Anuntunonj mono ironja meleema nomba." Kaen jero iikanondeen kuru qaro.

⁷⁵ Kurunonj qaro moma Jiisasnonj qaa kokaen ijoroti, ii romongoro, "Giinonj wala indinj karoonj qakooma nona kurunonj qabaa." Qaa ii romonjonj wosoya jumambaajonj ano seleenjenj kemenj meduqedu menj saaro. Kianj.

Jiisas wama Pailotwaa borononj angj.

Maak 15.1; Luuk 23.1-2; Jon 18.28-32

27 Gomanj ano amandiinonj jigo gawonj galenj kuya ano kantriwaa jota meme (70) yonononj ajoroonj Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya aminj mogi. ² Aminj mogi tegoro Jiisas somonjonj wama Room gawana Pailotwaa borononj angj. Kianj.

Juudasnonj aroya mosono.

Apo 1.18-19

³ Jiisas qegi komuwaatiwaa qaaya jen tegogi Juudas memelolo muroti, iinonj ii moma moma bolinj aonj silwa monenj kota 30 mugiti, ii menj jigo gawonj galenj ano kantriwaa jotamemeya yonoononj kema meleema onjoma kokaen injjoro, ⁴ "Niinonj singisonjgo ama eja koposoya qaa ii memelolo menj mube qegi komuwaa." Kaen injjoroto, yonononj kokaen ijogi, "Ii nonoononj iwoiga qaago! Ii mono geengaa majakakaga!" ⁵ Kaen ijogi moma silwa monenj kota ii menj giliro jiwowonj jigo uutanonj keno. Keno anja mesaonj kema kasanonj jegelaanj aroya mosono.

⁶ Jigo gawonj galenj wanja yonononj monenj kota ii menj kokaen jegi, "Monenj koi mono eja sayaa sewanaga. Kawaajonj ii jiwowonj jigowaa monenj kowinonj ambabaa soya qaago. Kaen ama Mooseswaa Kana qaa uuguwombo."

⁷ Kaen jenj aminj moma monenj iikanonj gbakononj monjonj meme eja mombaanonj balonj koria monj sewanja megj waba ejemba yonoo qasirigiaga kolooro. ⁸ Kawaajonj ama balonj koria iikawaa qata ii kambanj kokaamba kaanagadeen toroqen 'Balonj koria sayawo,' gamakeju.

† 27.3 Apo 1.18-19

⁹ †† Gejatootoo eja Jeremaianonj qaa waladeen jeroti, iikanonj mono honjowo kolooro. Qaa ii kokaen,

"Yonononj Israel kanagesowaa jotamemegia koloonj eja ii sewanja mewutiwaaajonj gosinj angj silwa monenj 30 kolooroti, ii megj. Ii ejawaa sewanaga.

¹⁰ Yonononj ii menj iikanonj gbakononj monjonj meme eja mombaanonj balonj koria monj sewanja megj. Ii mono Ponjonj jenj kotonj nonotiwaa so iikaanj megj." Kianj.

Pailotnonj Jiisas qisinq muro.

Maak 15.2-5; Luuk 23.3-5; Jon 18.33-38

¹¹ Kambanj kanonj Jiisasnonj Pailotwaa jaanonj nano kokaen qisinq muro, "Onanonj, gii Juuda yonoo kinj ponjgia koloojanj me qaago?" Qisinq muro Jiisasnonj meleema ijoro, "Mono geengo jejanj, iikaanj." ¹² Jigo gawonj galenj ano kantriwaa jotamemeya (70) yonononj qaa mamaga Jiisaswaa selianonj kuunj jegito, kilenj qaa kitia monj mende meleeno.

¹³ Qaaya bogoro nano Pailotnonj Jiisas mombo qisinq munj ijoro, "Moba! Yonononj qaa mamaga goo seliganonj kuunj nanjonj jejuti, ii mojanj me qaago?"

¹⁴ Kaen ijoroto, Jiisasnonj bologa monj mende anoto, kilenj qaa iikawaa kitia monj mende meleeno. Qaaya bogoro nano gawananonj mamaga waliingoro. Kianj.

Pailotnonj Jiisas komuwaatiwaaajonj jenj tegoro.

Maak 15.6-15; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

¹⁵ Room gawananonj gbani so Pasowa korisoro kambananonj kapuare mirinonjga eja mootonjgo siingiaa so qata qama qisigiti, ii isama onjomakero. ¹⁶ Kambanj iikanonj eja monj qata Barabas qagiti, iinonj kapuare mirinonj raro. Ii kilenjaajonj menj biwiigi laligoro.

¹⁷ Kaen ano ajoroogi kokaen qisinq onono, "Barabas me Jiisas, qata Kraist qamakejuti, iyoroononjga moroga isama onjombe kamaawaatiwaaajonj moju?" ¹⁸ Galenj yonononj Jiisaswaaajonj goronjkiki mogitiwaaajonj ama ii gawanawaa borononj angj. Ii moma siingiaajonj kaen qisinq onono.

¹⁹ Ii moroto, jenteegowaa jinjaronj dunj rarayanonj raro embianonj buju qaa monj kokaen ano karo, "Nii kete gomantiinanonj gaonj monj iima iikanonj eja iikawaajonj ama siimbobolo mamaga mojenj. Kawaajonj eja solanja ii mono lombo mende muba."

²⁰ Qaa kaen karoto, jigo gawonj galenj ano kantriwaa jotamemeya yonononj ejemba tuunj uukuuku menj onjoma kokaen injjogi, "Mono Barabas isama Jiisas maripoononj qewutiwaaajonj jewa. Kaen qisinq mubu."

²¹ Kaen jegi gawananonj meleema qisinq onono, "Eja woi yoroononjga mono moroga isama mube onjoononj kamaawaatiwaaajonj moju?" Kaen qisinq onono "Barabas!" jegi. ²² Kaen jegi Pailotnonj kokaen qisinq onono, "Kaen jejutiwaaajonj Jiisas, qata Kraist qamakejuti, niinonj ii mono nomaenj ama mubenaga?" Kaen qisinq onono yonononj kuuya qagi, "Mono maripoononj qewu jewa!"

†† 27.9 Zek 11.12-13

²³ Kaerj qagi gawananonj jero, "Ii naambaajonj? Iinonj mono naa bologa ano?" Kaerj jeroto, yonononj ii moma kaparanj koma toroqenj qa gigilaanj kokaerj qagi, "Mono maripoononj qewu jewa!" ²⁴ †Kaerj qagi gejajonj qegi gujubajunonj mombo somariiro Pailotnonj ii iima moma manja karenj koloowabotiwaaajonj apu men boria ejemba tuunj jaagianonj songbama kokaerj inji-joro, "Eja kokawaa saya molaagi kemebaati, iikanonj mono noo qananonj qaagoto, mono onjoangiaa qagianonj ubaa."

²⁵ Kaerj jero ejemba tuunj korebore yonononj kokaerj meleengji, "Sayaa ironja mono nono ano meraboraurunana nonoo qananonj ubaa!" ²⁶ Kaerj meleengji Pailotnonj Barabas isama muro yonoononj kamaaroto, Jiisasga jero ooli waayawononj qeyayagonj qegi. Kaerj qegi maripoononj qewutiwaaajonj Room manjaqede eja yonoo borogianonj ano. Kianj.

Jiisas kungulolopo ama mugj.

Maak 15.16-20; Jon 19.2-3

²⁷ Borogianonj ano Room gawanawaa manjaqede eja yonononj Jiisas wama gawanawaa jinjaronj miriwaa kiropo uutanonj keugi. Keuma manjaqede tuunj kuuya horonj onjonji kanj ajoroonj Jiisas liligonj mugj. ²⁸ Liligonj muj iyanjaa sele esuya kotogonj maleku osoga nezongbala monj mouma mugj. ²⁹ Mouma muj somanj kasa lipima ila kaanja waananonj kongi kemero. Kemero bowo monj boro dindijanonj ama siminj kuma muj gonjgeegee ama muj kokaerj ijogi, "Oowe oowe! Juuda yonoo kinj ponjgia, oowe!"

³⁰ Qaqatete kaanja ama sulaapanj qenj morinj bowoya tagonj iikanonj waananonj qegi. ³¹ Mepaqepae kaanja ama mudaboronj maleku osoga nezongbala ii qetegonj iyanjaa sele esu mombo mouma muj maripoononj qewombaaajonj wama kengji. Kianj.

Jiisas maripoononj qegi.

Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27

³² Kema kana somatanonj eja monj qata Saimon mokoloogi. Iinonj Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga. Mokolonj kuunj mugj Jiisaswaanonj maripoonj menj anjgoro. ³³ Jiisas kaerj wama balonj monj qata Golgota ii ananaa qaanonj Wanjsii, iikanonj kema keugi. ³⁴ ††Keuma wain apu ano marasinj qata mor ii mindirinj melokanjinj menj newaatiwaaajonj mugito, Jiisasnonj ii batogonj nenj moma togoro.

³⁵ †Togoro nama maripoononj qegi. Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaa kiawenj megj janjgoya kolooro iikawaa so batugianonj mendeema megj. ³⁶ Ii menj rama Jiisas jaagalenj menj mugj. ³⁷ Waananonj eu qegitiwaa kania ii kokaerj oonj qegi nano, 'Juuda yonoo kinj ponjgiaga koi.' ³⁸ Kikekakasililinj eja woi ii iwo maripoononj urugi. Monj boro dindijanonj, monj qanianonj leelele kaanj urugi.

³⁹ ††Ejemba uugunj kema kanj kungulolopo ama lukukuunj muj wambelaanj kokaerj jegi, ⁴⁰ †††Ye! Gii mono jiwowonj jigo saanonj kondeena balononj ka-

maaro weenj karoombaa uutanonj mombo metaama kuumambaajonj jena. Oo, gii eja qabo! Gii Anutuwaa Meriaga koloojanj eenj, mono saanonj geengja ilaanj aonj maripoonongja kamaawa."

⁴¹ Jigo gawonj galenj, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yonononj kaanjagadeenj mepaqepae menj muj kokaerj jegi, ⁴² "Tosiaga ilaanj onjoma laligoroto, iyanja ilaanj aomambaajonj amamaaja. Iinonj Israelwaa kinj ponj kolooji eenj, mono keteda koi maripoonongja kamaaro iima ii moma laariwonaga. ⁴³ †††Iinonj Anutu moma laarinj muj qaqabunabunayawo laligonj anjaajonj 'Anutuwaa meria koloojerj,' jero moninj. Ayo, Anutunonj ii kambanj kokaamba metogonj mumambaajonj moja me qaagoti, ii saanonj iibonja." Kaerj jegi.

⁴⁴ Kikekakasililinj eja iwo maripoononj urugiti, iyorononj kaanjadeenj uuqede qaa tokoronjkota jenj muri. Kianj.

Jiisasnonj komuro.

Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30

⁴⁵ Weenj biiwia 12 kilok kolooro iikanondeenj pangamanonj kamaanj balonj kuuya sokoma ero kema aua karoombaa so ano. ⁴⁶ †††Jiisasnonj 3 kilok iikanonj anja qaanonj kokaerj qa somata qaro, "Eeli, eeli, lama sabaktani?" Ii ananaa qaanonj: Anutuna, Anutuna, mono naambaajonj gema nujanj?

⁴⁷ Kaerj qaro eja kosianonj nangiti, iyonoonongja tosonianonj ii moma jegi, "Mono Elaijawaajonj qaja." ⁴⁸ ††Iikanondeenj yonoonongja monjonj bobogarinj kema momondo monj suunj kaanja ii menj wain apu aasonjawanonj qendunjonj gere goronj kitianonj somonjonj sulunj Jiisaswaa buu susuyanonj eu ano nero. ⁴⁹ Neroto, tosonianonj jegi, "Mono mesaogi anjodeenj namba. Elaijanonj kanj metogoro kamaawaa me qaagoti, mono ii iibonja."

⁵⁰ Kaerj anjgi Jiisasnonj mombo qa somata qama sewanj aasonj konoga horonj komuro. ⁵¹ ††Komuro iikanondeenj jiwowonj jigowaa uutanonj opo ^{†††} nanoti, iikanonj eukaya biiwianonj jurama kamaanj woi kolooro. Kaerj kamaaro nanj somata mero jamo somasomata mesuno. ⁵² Qasiriwaa jamo kobaawaa qaa oota anjgiodeenj aantangi ejembaya soraaya komugiti, iyonoonongja mamaganonj gbilinj waagi. ⁵³ Waama qasiriwaa jamo kobaagja mesaonj Jiisasnonj koomunongja waaroti, iikawaa gematanonj Jerusalem siti toroya iikanonj kanj ejemba mamaga asuginj onjonji injiigi.

⁵⁴ Kawali galenj ano manjaqede eja iwo Jiisaswaa jaagalenj menj laligogiti, iyonononj nanj mero iwoi tosia kuuya kolooroti, ii iima aarunj jenengja mamaga ororo toroko ama kokaerj jegi, "Iinonj mono onjanonj Anutuwaa meriaga kolooja."

⁵⁵ ††Emba mamaganonj sigensigenj nama iwoi ii kaanjagadeenj iigi. Yonononj Jiisas otaanj Galiliga kanj welenj qenj muj laligogi. ⁵⁶ Yonoo batugianonj Maria

††† 27.43 Ond 22.8 ††† 27.46 Ond 22.1 § 27.48 Ond 69.21
 §† 27.51 Eks 26.31-33 ††† Opo ii jiwowonj jigowaa uuta toroya
 ano uuta kowoga totoonj iikawaa batugaranonj nano. §† 27.55
 Luuk 8.2-3

† 27.24 Dut 21.6-9 †† 27.34 Ond 69.21 ‡ 27.35 Ond 22.18
 †† 27.39 Ond 22.7; 109.25 †† 27.40 Mat 26.61; Jon 2.19

Magdalaga ano Maria Jeims ano Jooses yoroo nemungara ano Zebediwaa merawoita yoroo nemungara. Kian.

Jiisaswaa qamoya ron kongi.

Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

⁵⁷ Mare kolooro Arimatia eja qabuñayawo mon qata Joosef karo. Iinon kaanagadeen Jiisaswaa gowokoya mon kolooro. ⁵⁸ Iinon Pailotwaanon kema Jiisaswaa qamoya memambaajon qisiro. Qisiro kawali ejanon ii Joosef mubutiwaajon jen koton onono.

⁵⁹ Jen koton onono Joosefnon kema Jiisaswaa qamoya men kamaan opo taananon esuuro. ⁶⁰ Esuun men qasirinon kema anaa kobaa dologa jamonon uro-roogi nanoti, qamoya ii iikanon ano. Kaen ama jamo somata mon metano jamo kobaawaa qaa oota kojangiro mesaon keno. ⁶¹ Maria Magdalaga ano Maria alia mon yoronon iikanon jamo kobaa jaasewan qen rari.

Manjaqeqe eja qasiri galen meg.

⁶² Sabat kendon rarawaajon iwoi mozozongon en waama iikanon jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparanonkon) yononon Pailotwaanon kema ajoroon kokaen jegi, ⁶³ †Somatanana, enkalolombaa uukuuku eja iikanon jaawo laligoroti, kaban iikanon kokaen jero monin, 'Niinon ween karoon tegoro mombo gbilin waaman.' Nononon qaa ii romongojon.

⁶⁴ Kawaajon giinon saanon manjaqeqe ejauruga injiona qasirinon kema ii tororo jaagalen men laligogi ween karoon tegoro mesaowu. Kaen mende galen mewuyati een, gowokourutanon mono kema qamoya olo men mesangon ejemba kokaen injijowuya, 'Jiisasnon mono koomunonga waaro.' Kaen jegi tiliqili enkalolon qaa konoga iikanon mono enkalolon qaa mutuya uuguro kileqileewabo." ⁶⁵ Kaen jegi kokaen injijoro, "Manjaqeqe eja koi mono saanon unuama kema kuun ononggi qasiri jamo kobaawaa qaa oota ii tororo galen koma sororogowu."

⁶⁶ Kaen injijoro qasirinon kema jamo kobaawaa qaa ootanon jamo somata angi kojangin nanoti, ii aasoya ama manjaqeqe eja kuun ononggi jaagalen kotakota meg.

Jiisasnon koomunonga waaro.

Maak 16.1-10; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

28 Sabat kendon ragi tegoro Sonda umugawodeen waama goman ano Maria Magdalaga ano alia Maria mon yoronon qasiriwaa jamo kobaa iibotiwaaajon keni. ² Keni iikanondeen nan somata kokaembaajon mero: Pombaa gajoba monon Siwenonga kamaan qasirinon kan qaa ootanon jamo somata qetano keno qaganon raro. ³ Gajobawaa kaitania ii pilisik kaan kolooro malekuya ii koosu kaan tu-alalakota kolooro.

† 27.63 Mat 16.21; 17.23; 20.19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

⁴ Kaen asugiro manjaqeqe eja qasiri galen megiti, iyononon iwaajon awawalin jenggia ororo komon torigi. ⁵ Kaen angi gajobanon emba woi ii qaa kokaen injijoro, "Jiisas maripoonon qegiti, oro iwaajon monganjaoti, ii mojen. Kawaajon mono toroko mende mobao. ⁶ Anjo jerotiwaa so mono koomunonga waaja. Kawaajon koi mende eja. Mono kan dun eroti, ii iibao.

⁷ Ii iima uulanawo gowokouruta yononon kema buju qaa koi injijowao, Jiisasnon koomunonga waaja. Mobu, iinon mono waladeen Galili prowinsnon kema. Ono saanon iikanon kema ii iibu. Mobu, niinon ii mono injijowe mogi."

⁸ Kaen irijoro uulanawodeen qasiri mesaon toroko moma kilen honombonon mende aisoon buju ii men gowokouruta injijowaatiwaajon uulanawo keni. ⁹ Uulanawo keni Jiisasnon ii kananon asugin oroma "Gomaambagara!" irijoro. Kaen irijoro kosianon kema usugon kanianon meragon waeya men mepeseen muri. ¹⁰ Mepeseen muri kokaen irijoro, "Toroko mende mobao. Mono kema kourunanon Galili kembutiwaa qaa injijori iikanon kema nii niibuya." Kian.

Qasiri galen meme yononon sundugia jegi.

¹¹ Embawoi yoronon kana keni qasiriwaa jamo kobaawaa galen meme manjaqeqe eja tosonianon sitinon kan jigo gawon galen injiima iwoi kuuya kolooroti, iikawaa sunduya injijogi. ¹² Yononon ii moma Juuda yonoo jotamemeurugia horon ononggi motoon ajoajoroo ama Jiisas waawaataa qaa mesangowonatiwaa qaa aren mokolon monen somata totoon ii manjaqeqe eja ononggi.

¹³ Ii onoma kokaen jen koton ononggi, "Ono mono qaa kokaen jewu: Nono gomantiinanon gaon enin gowokourutanon olo kan qamoya yongoro men kenji. ¹⁴ Qaa kaen jegi qaa iikanon gawanawaa gejianon kemero mobaati een, lombo onoo qagianon ubabotiwaaajon nononon mono uuta men loorin men kamaan anin majakakaya qaa laligowu."

¹⁵ Kaen jen koton ononggi iikawaa so otaan monen men kema gawon qaagia otaagi. Kaen angi Juuda yononon qaa ii batugianon jen seigi moma laligogi kema kaban kokaamba kaanagadeen ii toroqen jegi momakejon. Kian.

Misin gawon mewonatiwaa jen kootoya

Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

¹⁶ †Gowokouruta 11 yononon Jerusalem mesaon Galili prowinsnon kema Jiisasnon baananon kawutiwaajon injijoroti, iikanon ugi. ¹⁷ Iikanon uma Jiisas iima waeya men mepeseen mugito, tosonianon iwaajon uwoi mogi. ¹⁸ Mepeseen mugito yononon kan kokaen injijoro, "Siwewaa ano namowaa ku-usun kuuya ii Anutanon nonota noonon eja.

¹⁹ †Kawaajon onono mono goman so kema ejemba tun kuuya kokaen injijon ononggi noo gowokouruna koloowu: Ii mono Man, Mera ano Unja Toroya nonoo

†† 28.16 Mat 26.32; Maak 14.28 † 28.19 Apo 1.8

qanoŋ oomulu meŋ oŋombu ²⁰ ano niinoŋ qaa inoŋ mono kambaŋa kambaŋa oŋowo laligoŋ kema
otaawutiwaajoŋ jeŋ kotoŋ oŋombeti, ii kuuya teŋ kom- laligowe namowaa kambaŋanoŋ tegowaa." Kiaŋ.
butiwaajoŋ mono kuma oŋoma laligowu. Mobu, ni-

Maak

Jer-asa-asari

Maak nemuņa qata Maria, maņa qata mende mojon. Jerusalem siti toya laligogi. (Aposol 12.12) Aņa sunduya moņ qata mende qama boņ 14.51-52 iikanonj oorota eja. Piitononj ilaaj muro uuta meleeno Buņa qaa kuma muro. Muro niwita Barnabas ano Pool yorowo liligonj misin gawonj meņ kema Pool mesaonj deeni. Deeni toro- qeņ gawonj meņ laligonj Buņa sundu motomotoonj meņ kululuuņ metulanjonj waba kantri yonoojonj Griik qaanonj ooro. Jiisaswaanonj qaa ii Arameik. Ii "Eeli eeli lama lama sabaktani," iikawaa so. Jiisasnonj uuwaa gawoņa nomaenj meņ Anutuwaa Meria koloonj ejemba ilaaj onjoma laligoroti, Maaknonj qaa ii jen asariņ ooro. Jiisaswaanonj gawoņa waņa ii karoonj: Buņa kuma onono, omejiilanj konjoma onono ano singisonjo mesaonj jia jia meņ qeangoro.

Buk kokawaa bakaya waņa 6 ii kokaenj:

Qaa mutuya: Jon ano Jiisas 1.1-13

Qenjaaro gawonj Galili uutanonj mero 1.14-9.50

Galili mesaonj Jerusalem keno 10.1-52

Jerusalem Sonda motoonjo laligonj komuro 11.1-15.47

Jiisasnonj koomunonja waaro 16.1-8

Waama koloonj Siwenonj uro 16.9-20

1 Hamoqeqe Toya Jiisas Kraist ii Anutuwaa Meria kolooja. Niinonj iwaa Oligaa Buņaya kanaiņ oojen.

Jononj Jiisaswaa kana meleuro.

Mat 3.1-12; Luuk 3.1-18; Jon 1.19-28

² Anutunonj Siwe uutanonj meriaajonj qaa moņ ijoro gejatootoo eja Aisaianonj ii oorota iwaa Buju Terenonj kokaenj eja,

"Moba. Niinonj qele gajobana moņ wasiwe waladeen kema ejemba uugia mindingonj goo kanaga meleuro giinonj iwaa gematanonj namononj kemeba."

³ ††"Qele gajoba moņnonj balonj qararanjonkonjanonj qama laligoro kema qata kokaenj mobu, 'Poņnonj kawa-oo! Kawaajonj mono jojoriņ kania meleuwu. Mono uugia mindingonj kania qeleleewu.'"

⁴ Qaa iikawaa so eja moņ qata Jon asugiro. qata moņ Oomulu eja. Asuginj balonj qararanjonkonjanonj laligonj nama Buņa qaa kokaenj jen laligoro, "Onjononj mono uugia meleengi niinonj oomulu meņ onjomaņa. Kaenj aņgi Anutunonj singisonjogia songbama mesaowaa."

⁵ Kaenj jen laligoro Judia prowinswaa gomaņa kuuya ano Jerusalem siti yonononj tuuņ tuuņ koma horonj Jombaanonj kagi. Kaņ kouma singisonjogia jokoloogi Jononj ii Jordan apu bereņanonj oomulu meņ onjono.

⁶ †Jombaanonj selekopaa ii kamel juyanonj memeta ano batuyanonj iinķasa oro selianonj memeta ii somonjonj laligoro. Nembaneneya ii ņaagiso borotaan ano

† 1.2 Mal 3.1 †† 1.3 Ais 40.3 † 1.6 2 Kiņ 1.8

duuyaa moronj apuya, ii neņ laligoro. Ii kuuya geja- tootoo eja Elaija iwaa sogaa. ⁷ Jononj qaa kokaenj jen asariņ laligoro, "Noo gemananonj eja ku-usuņa kotakota moņ kawaa. Iwaa ku-usuņa uutanonj mono noononj uguuwaa. Iinonj eja uuta koloowaatiwaaajonj niinonj iwaa kana esuyaa kasia ilaaj isamambaajonj gamugamu ama amamaamaņa. ⁸ Niinonj apu toonjonj mulu meņ onjonjento, iinonj mono Uņa Toroyanonj mulu meņ onjombaa." Kiaņ.

Jononj Jiisas oomulu meņ muro.

Mat 3.13-17; Luuk 3.21-22; 4.1-13

⁹ Kamban kanonj Jiisasnonj Galili prowinswaa gomaņa qata Nazaret kanonj Jombaanonj karo Jordan apu bereņanonj oomulu meņ muro. ¹⁰ Meņ muro apunonja kouro iikanondeen Siwenonj aantano Jiisasnonj uuņ iiro Uņa Toroyanonj meleema kewo koonj kaaņa koloonj Jiisaswaa waņanonj kamaanj mero. ¹¹ ††Ii iiro Siwe gomanonja qaa moņ kokaenj kolooro, "Giinonj mono neenaa komunjua merana koloonja kerana qeangoro giimasiiņ moma gonjen." Kiaņ.

Satanonj Jiisas angobato meņ muņ laligoro.

Mat 4.1-11; Luuk 4.1-13

¹² Oomulu meņ muro iikanondeen Uņa Toroyanonj Jiisas kuuņ wasiņ muro balonj qararanjonkonjanonj

†† 1.11 Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 9.7; Luuk 3.22

keno. ¹³ Kema ween 40 kawaa so iikanonj laligoro omejiilan wangia Satan iinonj angobato menj munj laligoro. Oro kawalia yonoo batugianonj laligoro Siwe gajoba yonononj ilaanj munj laligogi. Kianj.

Jiisasnonj gowokouruta mutuya onjono.

Mat 4.12-22; Luuk 4.14-15; 5.1-11

¹⁴ Kanagenj Jon kapuare mirinonj oongj raro Jiisasnonj kambanj iikanonj Galili prowinsnonj eleema keno. Kema Anutuwaa Oligaa Bunja jenj asarinj laligoro. ¹⁵ †Jenj asarinj kokaenj injjoro, "Anutunonj bentotonja ambaatiwaa kambananonj mono dodowija. Anutunonj kambanj ano laligonj kougiti, ii keteda koi kolooja. Kawaajonj mono uugia meleema Oligaa Bunja moma laariwu." ¹⁶ Jiisasnonj kaenj injijonj liligonj laligonj Galili apu angombaa goraayanonj metetereenj kema sora hooro eja woi iri-iro. Qagara Saimon, koga qata Andruu. Yorononj misagara apu angononj sora horowowaajonj giliinj laligori. ¹⁷ Jiisasnonj iriima kokaenj irijoro, "Ejawoi, oro mono nii notaanj kari kuma orombe ejemba sora kaanja horonj onjombao." ¹⁸ Kaenj irijoro iikanondeenj misagara mesaonj kanainj Jiisas otaanj keni. ¹⁹ Jiisasnonj yorowo boronja monj toroqenj kema Zebediwaa meria Jeims ano koga Jon iri-iro. Yorononj kaanjiadeenj wangononj rama misagara meagonj somonjonj rari. ²⁰ Rari iriima iikanonja oroono. Orono mangara Zebedi ano monenj gawonj ejauruta wangononj onjomesaonj kanainj Jiisas otaanj gematanonj keni. Kianj.

Jiisasnonj ome monj otaaro.

Luuk 4.31-37

²¹ Kaenj motoonj kema Kaperneam taononj keugi Sabat kendonj kolooro Jiisasnonj iikanondeenj qamakooli mirigianonj uma Bunja qaa kuma onjono. ²² ††Kana qaawaa boi kaanja qaagoto, ku-usunj enj murotiwaa so kuma onjoma nanamemenjaa so ambutiwaajonj jero. Kawaajonj kanageso yonononj ii iima aaruj walinggogi.

²³ Qamakooli mirigia iikanonj kambanj iikanondeenj eja monj omeyawo raro ome iikanonj qata kokaenj qaro, ²⁴ "Oo Jiisas, Nazaret eja! Gii naama ama nonomambaa anjane? Mono menj kileenj nonomambaaajonj kajanj me? Nii kaniaga moma kotojenj. Gii Anutuwaanonj eja Takkootoya koloojanj."

²⁵ Kaenj qaro Jiisasnonj temboma kokaenj jenj muro, "Gii mono qaaga bogoro eja koi mesaonj togowa."

²⁶ Kaenj jenj muro omenonj eja ii utugonj orogonj munj qa bobolo qama kouma mesaonj keno. ²⁷ Keno ku-uyanonj newogia tegoro walinggonj qisinj aonj kokaenj jengi, "Yei, mangaa siita! Koi mono naa iwoiga? Koi momo dologa ku-usunjawo. Iinonj omejiilanj kaanagadeenj jenj kotonj onjono jeta tenj konju."

²⁸ Kaenj kolooro Jiisaswaa qabunyanonj uulanjawo seinj gomanj kosianonj rama kenggiti, iikanonj kema kema Galili prowins kuuya sokono. Kianj.

Jiisasnonj ji ejemba mamaga menj qeangonj onjono.

Mat 8.14-17; Luuk 4.38-41

²⁹ Jiisasnonj Kaperneam onjonoonj qamakooli miri mesaonj iikanondeenj Jeims Jon yorowo Saimon ano Andruu yoroo mirinonj ugi. ³⁰ Iikanonj ugi Saimombaa seujanonj selegere ji kiro ero. Ero bujuya ii uulanjawo Jiisas ijogi. ³¹ Ijogi iwaanonj kema borianonj menj kobibiro waaro. Waaro selegereya mesaoro nene onj unjua-giro.

³² Unjua-giro mare kolooro ween jaaya kemero kanonj Kaperneam toya yonononj nama ejembaya ejembaya ji omegiawo ii kuuya unjuama Jiisaswaanonj kagi.

³³ Kaperneam taononja tuunjelembenonj kanj Saimombaa miri naguyanonj ajoroogi. ³⁴ Ajoroogi nama ejemba ji kania kania injiroti, ii mamaga menj qeangonj onjono. Kaanagadeenj omejiilanj yonononj Jiisaswaa kania mogitiwaajonj Jiisasnonj buugia muungunj mamaga onjotaaro. Kianj.

Hamoqeqe gawonja Galili kuuya sokono.

Luuk 4.42-44

³⁵ Jiisasnonj gaonj ero gomanj wengeranj suluro waa- ma gomanj goraayanonj kema yanjasiri tirinj kotonj iikanonj qama kooliro. ³⁶ Qama kooliro Saimon ano alauruta iwo laligogiti, yonononj uulanjawo kanianonj kenggi. ³⁷ Kema mokolonj kokaenj ijogi, "Ejemba ku-uyanonj mono goojonj monganju."

³⁸ Kaenj ijogi kokaenj injjoro, "Gomanj tosia liligonj rama kenjuti, ii iiju. Niinonj Bunja qaa gomanj so jenj seimanjatiwaajonj kamaanj laligojenj. Kawaajonj mono gomanj liligonj kembonja."

³⁹ †Kaenj injijonj Galili prowins kuuya liligonj kema qamakooli mirigianonj Bunja qaa jenj omeya omeya ii onjotaanj laligoro. Kianj.

Jiisasnonj manimba eja monj menj solanjaniro.

Mat 8.1-4; Luuk 5.12-16

⁴⁰ Jiisasnonj taonj monjonj laligoro manimba eja monjonj kanj siminj kuma Jiisaswaa wosoyanonj kemenj kokaenj qama koolinj muro, "Giinonj siinganonj menj qeangonj nomambaaajonj mojanj eenj, mono nii saanonj menj solanjaninj nomba."

⁴¹ Kaenj qama koolinj muro iwaajonj wosoya moma boria boraama selia oosirinj ijoro, "Niinonj ii anuwaatiwaajonj mojenj. Gii mono solanjaninwa." ⁴² Kaenj ijoro manimbaya ii iikanondeenj solanjaniro. ⁴³ Solanjaniro galenj meme qaa kotakota munj iikanondeenj "Saanonj kema," ijoro. ⁴⁴ ††Gejanono qaa ii kokaenj ijoro, "Moba. Kokawaa buju qaaya ii mono monj mende jena mobu. Qaagoto, mono jigo gawonj galembeanonj kema seleg qendeema muba ano Mooseswaanonj jenjkooto otaanj solanjaninjanjwaa mamatewooya ama siimolonj oowa. Ii oona iiro ejembanonj kaniaga moma kotowu."

⁴⁵ Jiisasnonj kaenj ijoroto, iinonj kema kileenj kanainj buju qaa ii mamaga jenj laligoro seiro. Seiro Jiisasnonj

† 1.15 Mat 3.2 †† 1.22 Mat 7.28-29

‡ 1.39 Mat 4.23; 9.35 †† 1.44 Lew 14.1-32

taonja taonja kanonj asuganonj mombo kemambaajonj amamaaro. Amamaanj taonj gemagianonj gomanj gbameña iikanondeen laligoro. Iikanonj laligoro gomanj so iikanonja ejembaya ejembaya iwaanonj kagi. Kianj.

Jiisasnonj eja sele bakaya koomuya ii meagoro.

Mat 9.1-8; Luuk 5.17-26

2 Kaenj liligoro kambanj tosia tegoro Jiisasnonj eleema mombo gomanonj Kaperneam karo. Karo "Miringonj laligoja," jegi mogi. ² Ejemba mamaganonj ii moma ajoroonj iwaa miri nagu atapananonj eligonj somberanonj saa qegi. Saa qegi Jiisasnonj nama Buña qaa injijoro. ³ Injijoro iikanonj eja monj sele bakaya koomuya, ii wama iwaanonj kagi. Eja 4:yanonj ii demberunonj ama anjonj kagi. ⁴ Kagi eligonj nangitiwaajonj ama Jiisaswaa kosianonj kema ambombaajonj amamaagi. Amamaanj miri qaganonj uma Jiisaswaa wanjanonja waarenj osonj luluungji. Luluungji oota kolooro iikanonj ji eja ii demberuyawo kasanonj somonjonj anji kemero. ⁵ Kaenj kemero Anutu moma laarinj mugiti, Jiisasnonj iyonoo tanigia ii iiro sokono ji eja ii kokaenj ijoro, "Merana, niinonj goo singgisonjgoga mesaonjke-
mesaonjke."

⁶ Kaenj ijoro Kana qaawaa boi tosianonj batugianonj rama uugianonj kokaenj romonjgogi, ⁷ "Eja kokanonj mono nomaembaajonj kaenj jeja. Mono Anutu mepae-
goja. Anutu motoonjononj singgisonjononana mesaonjke-
jato, eja monjonj ii qaago."

⁸ Uugianonj kaenj romonjgogi Jiisasnonj iikanondeenj uutanonj ii moma kotonj kokaenj injijoro, "Ono mono naambaajonj qaa kaanja uugianonj romonjgoju?" ⁹ Niinonj 'Singgisonjgoga mesaonjke,' ji eja kaenj ijojenj, qaa iikanonj mono afaanagadeen jejeta. Monjonj kaenj jero tosianonj qaa iikawaa honja mende iibu. Kawaajonj ii qaa afaanja so. Niinonj qaa monj kokaenj jemambaajonj mojenj, 'Mono waama tambomaeeega menj kemba.' Qaa ii mono lombotawo jejeta koloaja. Kaenj jewe honja koloowaa me qaagoti, iikanonj mono asuganonj asu-
giro iibu. ¹⁰ Mobu, namononj singgisonjgo mesame-
saowaa ku-usunja ii mono Siwe gomambaa Eja honjaanonj eji, onjo iikawaa kaniaajonj tintuanj laligowubo. Kawaajonj qaa lombotawo ii eja koi ijowe honja iibu," Kaenj jenj eja sele bakaya koomuyaa jaayanonj iima ijoro, "Niinonj gijojen: Gii mono waama tambomaeeega menj miriganonj kemba. Qaa binjawo ii honjawo koloowaati eenj, qaa afaanja ii mono kaanja-
gadeen nomaembaajonj omayaa koloonaga?" ¹¹ Kaenj jenj eja sele bakaya koomuya kokaenj ijoro, "Niinonj gi-
jojen: Gii mono waama tambomaeeega menj miriganonj kemba."

¹² Ijoro mono waama iikanondeenj tambomaeeega menj ejemba kuuya yonoo jaagianonj seleenjenj keno. Kaenj keno kuuyanonj walingonj Anutu mepeseen kokaenj jegi, "Yei, mangaa siita! Tani koi kaanja ii wala eenjanonj kambanj monggenj mende iininj. Qaago! Kete-
da koi jaa morotaga iijonj." Kianj.

Jiisasnonj Matyuu (Liwai) oono.

Mat 9.9-13; Luuk 5.27-32

¹³ Jiisasnonj mombo Kaperneam mesaonj anjononj kemej sakasinj koorononj kema laligoro. Laligoro ejemba tuunlembenonj iwaanonj kagi Buña qaa kuma onono. ¹⁴ Kema takis ofis uugumambaajonj ano iikanonj eja qata Liwai Alfiuswaa meria raro iima ijoro, "Gii mono noo gemananonj notaanj kawa." Kaenj ijoro waama takis gawonj mesaonj Jiisaswaa gematanonj keno.

¹⁵ Kema Liwaiwaa mirinonj kema nene nenj ragiti, kambanj iikanonj takis meme eja tiliqiligiawo ano singgisonjgo eja mamaga yonononj kanj Jiisas ano iwaa gowokouruta yonowo rama nene motoonj negi. Mamaganonj Jiisas otaanj laligogi. ¹⁶ Jiisasnonj takis meme tiliqiligiawo ano singgisonjgo ejemba tosaanja yonowo rama nene negiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) ano yonoononj boi tosianonj iima Jiisaswaa gowokouruta kokaenj jenj ononjgi, "Ae! Iinonj mono naambaajonj takis meme tiliqiligiawo ano singgisonjgo ejemba yonowo rama nene neja? Ii mende sokonja."

¹⁷ Kaenj jenj ononjgi Jiisasnonj kitia kokaenj injijoro, "Ejemba jigia qaa yonononj doktawaa siinj mende amakejuto, ji ejembanonj mono doktawaanonj kemake-
ju. Niinonj singgisonjgo ejemba onoomambaajonj kanj laligojento, ejemba iyangiaajonj mogi solanja koloojuti, ii qaago." Kianj.

Nene singi laaligowaa qaaya

Mat 9.14-17; Luuk 5.33-39

¹⁸ Kambanj kanonj Jombaanonj gowokouruta ano Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj nene singi laligogi tosianonj Jiisaswaanonj kanj kokaenj qisigi, "Jon Oomulu ejawaa gowokouruta nonononj Anutuwaajonj nene singi laligonjkejonj. Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonoo gowokourugianonj kaanjadeen ama laligoju. Geengaa gowokouruganonj mono naambaajonj Anutuwaana nene singi mende laligoju?"

¹⁹ Kaenj qisigi kokaenj meleeno, "Onjononj! Nono naa kambanonj nene singi laligonjkejonj? Emba meme kambanonj ejawaa gemakootanurutanonj gereya anji embawaa sakitiurutanonj iwoi ii togonjkeju me qaago? Niinonj neenaa gowokouruna yonoo eja buña koloonj yonoo batugianonj ainjolonj ramakejenj. Rabe yonononj iikawaajonj aisonj ainjolonj rama singi laligowombaa amamaanjkeju. ²⁰ Amamaanjkejuto, Anutunonj laaligona nuano komuwe yonononj mono kambanj iikanonj saanonj nene singi laligonjkebuya.

²¹ "(Onjo laaligo walaga ano korisoro Buña gbilia ii mindirinj orombombaajonj amamaawuya. Iikawaa qaa gemata ii kokaenj injijomaña.) Moumou walaga jurano monjonj opo gbilia mende soongbanja motonj iikanonj opo jakanja mende uuj menj uumbinaanjkeja. Kaenj anagati eenj, opo jakanja gbilianonj mono waziinj moumou walaga ii hororo mombo riiro ootanonj somariinj boliqoliwabo. ²² Kaanjadeen monjonj wain apu gbilia ii bokonj me taru walaga lama selianonj memeta

iikanonj mende kosonj maaro kemenkeja. Kaenj anagati eenj, wain apu gbilianonj mono somariinj taru qosono juma maaro namononj kamaanj sooro taruyanonj boliqoliwubo. Kawaajonj wain apu gbilia ii taru gbilianonj maaninj kemero sokombaa. (Kaanjadeen apu awaa ii konoj gbamoganonj mende kosonjkejonj. Kaenj kosowonagati eenj, iikanonj mono juma siisororo kamaaro neniinj ji niniwabo. Kaenj koloowaatiwaaajonj apu awaa ii konoj awaanonj kosonjkejonj. Ono kaanja-gadeen laaligo walaga ano Oligaa Bunja gbilia ii mindiriinj orombombaajonj amamaawuya.) Kianj.”

Jiisanonj Sabat kendombaa Ponja koloaja.

Mat 12.1-8; Luuk 6.1-5

²³ †Kawaa gematanonj Sabat kendorj mojonj Jiisanonj wiit gawonj koria somata kotonj keno. Keno gowokourutanonj wosogia injiro wiit honja motomotoonj kanainj borogianonj mesuma negi. ²⁴ Kaenj negitiwaaajonj Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) tosianonj Jiisas kokaenj ijogi, “Moba, yonononj mono naambaaajonj Sabat kendombaa gawonj meme songgoya uuguju?”

²⁵ ††Kaenj ijogi kokaenj meleeno, “Kinj Deiwidnonj manjaqeqe ejauruta yonowo liligonj wosogia injiro newaajonj amamaanj iwoi anggiti, ii kambaanj mojonj weengogi me qaago? ²⁶ †Inonj mono Anutuwaa opo sel jigonoj uma bered kowoga Anutuwaa jaasewananonj alatanonj anggi raro esunanonj tururo qetegogiti, ii menj nero. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawonj galen yononondeenj nenj laligogi. Tosianonj ii newubutiwaaajonj songgo ero kilenj nero. Nenj ejauruta kaanjadeen ononj motoonj negi. Kambaanj kanonj eja qata Abiatar iinonj jigo gawonj galen wanjaa gawonj menj laligoro.”

²⁷ Kaenj meleema kokaenj injijoro, “Anutunonj Sabat kendorj ii ejemba qeangowutiwaaajonj ano eja. Ii ejembanonj tondu jenj kotowutiwaaajonj ama qaago! ²⁸ Kaenj ano Siwe gomambaa Eja honjanonj mono Sabat kendombaa Ponja kaanjadeenj koloaja.”

Jiisanonj eja boria sooronggoya ii menj qeangoro.

Mat 12.9-14; Luuk 6.6-11

3 Jiisanonj mombo qamakooli mirinonj uro iikanonj eja boria soosoolia monj raro. ² Ejembanonj Jiisas qaa Jakeyanonj ama mubombaajonj “Eja ii Sabat kendononj meagowaa me qaago?” kaenj jenj Jiisaswaa jaa galen menj ragi. ³ Megi Jiisanonj eja boria soosoolia ii kokaenj ijoro, “Mono waama jaanananonj namba.”

⁴ Kaenj ijonj kokaenj injijoro, “Kana qaa otaanj Sabat kendononj iwoi awaa me bologa ambonaga? Saanonj mombaa wanja somonggowonja me mesaoninj komuwaa? Monja me monja meninj sokombaa?” Kaenj jero moma qaagia bogoro ragi.

⁵ Qaagia bogoro ragi eleema injiuro uugianonj kotakota gojonotiwaajonj wosobiri moma uugerenonj injiuro. Kaenj injiima eja ii kokaenj ijoro, “Gii mono boroga qeteterewaa.” Kaenj ijoro boria qeteterewaa mombo awaa kolooro. ⁶ Awaa kolooro Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonononj seleenjenj kema iikanondeenj

† 2.23 Dut 23.25 †† 2.25 1 Sml 21.1-6 ‡ 2.26 Lew 24.9

gawana Herodwaa paati alauruta yonowo ajoajoroo ama “Jiisas nomaenj qeniinj komunaga?” jenj qaa gawonj meg. Kianj.

Jiisanonj ji ejemba menj qeangonj onono.

⁷ Kaenj meg. Jiisanonj gowokouruta unuano apu anjonj goraayanonj kenji. Kenji Noot prowins qata Galili kanonja ejemba tuunjeleembe yonononj kaniaonj otaanj kenji. Judia prowins kanonja kaanjadeen iwaanonj kagi. ⁸ Siti wanja qata Jerusalem, Saut prowins qata Aidumia ano Jordan apu leengenja weenj koukoutanonj yonononj ano weenj kemekemetanonj baagenja taonj qagara Taia ano Saidon liligonj laligojuti, iyonononj kaanjadeen tuunjelebeyanonj horonj kagi. Jiisanonj anjgoletto somasomata menj laligoroti, iikawaa bujuya moma mindiriinj kougi. ⁹ ††Kaenj kouma utama mububutiwaaajonj Jiisanonj gowokouruta kokaenj injijoro, “Ologonj nombutiwaaajonj onjo mono wanjo monj mokolonj noojonj kosere anggi raba.” ¹⁰ Kaenj injijoro ejemba seiseiya menj qeangonj onjoma laligoro. Kawaaajonj qenjenmanjenj ano sele bimobimoogiawo kuuya yonononj selianonj oosiriwombaajonj liligonj mamaga aonj memetanj anji. ¹¹ Omeya omeya yonononj Jiisas iima jaasewananonj namononj kemenj kokaenj qagi, “Gii mono Anutuwaa Meria koloojan!”

¹² Kaenj qagi Jiisanonj qetegonj onjoma kaniaonj asuganonj asugiwabutiwaaajonj songgo kotakota ama onono. Kianj.

Jiisanonj gowokouruta meweengonj onono.

Mat 10.1-4; Luuk 6.12-16

¹³ Kanagenj Jiisanonj baanjanonj uma iikanonj iyanjaa siinja otaanj eja onoono iwaanonj kagi. ¹⁴ Kagi eja 12 iwo laligowutiwaaajonj kuunj onjoma Bunja qaaya jenj seiwutiwaaajonj wasinj onono. ¹⁵ Wasinj onjoma omejiilanj konjom a onjombutiwaa ku-usurja onono.

¹⁶ Kaenj ama eja 12 ii kokaenj kuunj onono: Piito, Jiisanonj qa ii Saimon muro. ¹⁷ Jeims ano koga Jon, manjgara qata Zebedi. Jiisanonj yoroo qagara monj Boanerges qar. Ii ananaa qaanonj Gunparandambaa Merawoita. ¹⁸ Andruu, Filip, Bartolomyuu, Matyuu, Tomas, Jeims Alfiuswaa meria, Tadius, Saimon Zelot-politik eja, ¹⁹ ano Juudas Iskariot. Kariot eja iikanonj kanagenj Jiisas memelolo menj muro. Kianj.

Jiisanonj ome yonoo esungia uugunj qero kamaaja.

Mat 12.22-32; Luuk 11.14-23; 12.10

²⁰ Jiisanonj iikaanj ama onjoma baanjanonjga kamaanj yanjaa mirinonj karo. Mirinonj karo ejemba tuunj somatanonj mombo kouma ajoroogi nembanene newombaajonj amamaagi. ²¹ Amamaagi sakitiurutanonj ii moma “Uuta soodaboroja!” jegi. Jenj kemenj wambombaajonj kenji.

²² ††Kenji Kana qaawaa boiya Jerusalemga kagiti, iyonononj jegi, “Satambaa Iimolanonj mono uutanonj ke-

†† 3.9 Maak 4.1; Luuk 5.1-3 †† Nesenel paati zelot yonononj Room gawman tompe ama iyanjgiaa nananj mewombaajonj tompe menj laligogi. ††† 3.22 Mat 9.34; 10.25

mero laligoja. Iinonj omejiilanj yonoo wanjia iwaa kusujanonj ome konjoma onjotaankeja.”

²³ Kaenj jegitiwaajonj Jiisasnonj onjono kagi sareqaanonj kokaenj injijoro, “Satanonj mono nomaenj alia Satan monj konjonaga?” ²⁴ Kantri mombaa galenjuru-gianonj batugianonj anjowowo ama deembuti eenj, iyonononj mono galenkonjonj gawongia menj nambombaajonj amamaawuya. ²⁵ Kaanagadeenj miri mombaa kanageso yonononj batugianonj anjowowo ama deembuti eenj, mono galenkonjonj gawongia menj nambombaajonj amamaawuya. ²⁶ Kaanagadeenj Satambaa kanageso yonononj batugianonj anjowowo ama tuarenjenj ama aowuyagati eenj, galenkonjonjgaa esujanonj kamaaro ometotonjgianonj mono qaomambaa anja. ²⁷ “Monjonj eja kotiga Iimolambaa kana boria wala mende somonjgowaati eenj, iinonj mono mirianonj uma esuhinaya qengama memambaajonj amamaawaa. Wala ii somonjgoro raro go mono saanonj mirianonjga ilawoilaya kuuya kopepereedaboronj menj kembaa. (Iikawaa so niinonj kaanagadeenj Satan somonjgonj gematanonj omeya onjotaankejenj.)” Kianj.

Singisonjgo mesamesaoya qaa

²⁸ Niinonj qaa honja monj kokaenj injijomana, “Ejemba somata melaa singisonjgo amakejuti, ii Anutunonj mesaonkeja. Lombotawo me afaana mepaqepae ambuyagati eenj, Anutunonj ii saanonj songbama onjombaa. ²⁹ †Songbama onjombaato, monjonj Unja Toroya mepaegowaati, iikawaa singisonjgoya Anutunonj mono kambaenj monjonj mende mesaowaa. Qaago totoonj! Singisonjgo iikanonj mono qaganonj uro kambaenj tete-goya qaa Anutuwaawaa jaanonj qaayawo laligowaa.” Kaenj injijoro. ³⁰ “Omenonj uutanonj kemerota laligoja,” kaenj jegitiwaajonj ama kaenj kuma onjono. Kianj.

Jiisaswaa nemunjoanjuruta.

Mat 12.46-50; Luuk 8.19-21

³¹ Kaenj aminj mogi nemunjoanjuruta yonononj kanj seleenjenj nama yonoononj kamaawaatiwaa qaa anjgi iwaanonj keno. ³² Keno ejemba tuun yonononj liligonj munj rama kokaenj ijogi, “Moba! Goo nemunjoanjuruganonj mono seleenjenj nama goojonj qisijju.”

³³ Ijogi meleema kokaenj injijoro, “Noo nemuna ii morononj ano noo kouruna ii daenj yonononj?” ³⁴ Jiisasnonj kaenj injijonj ejemba liligonj munj ragiti, ii suun injiima kokaenj jero, “Iibu! Noo nemuna ano kouruna ii mono koi. ³⁵ Anutuwaawaa uusiiija tenj komakejuti, iyonononj mono noo nemuna ano naanjoanjuruna kolooju.” Kianj.

Qosomakororoo ejawaa sareqaa

Mat 13.1-9; Luuk 8.4-8

4 †Jiisasnonj mombo apu anjonj goraayanonj kemenj kanaij kuma onjono. Kuma onjono ejemba tuunlellemenonj iwaanonj kema ajoroogi wanjononj uma apu anjonj qaganonj kema raro. Raro ejemba ku-

uya yonononj anjonj goraayanonj sakasinonj ajoroogi.

² Kaenj ajoroogi sareqaa mamaga jenj kuma onjono. Kuma onjoma kokaenj jero:

³ “Mobu! Eja monjonj nene kota qosoma kororoomambaajonj gawononj keno. ⁴ Kema qosoma kororoo kota tosonianonj kana goraayanonj kemenj kongji. Kemenj kongji (warawenj) koonja koonja kouma ii nedaborogi. ⁵ Kota tosonianonj jamo kowonjinonj kemenj kongji. Kemenj koma iikanonj namo mamaga mende mokoloogi. Namu dusiita mende erotiwaajonj kuragagia uulanjawo kougi. ⁶ Kougiito, weenjonj kouma onjooj jenj kotonj onjono tiigia qaagotiwaajonj soolinj gororonjgogi. ⁷ Kota tosonianonj kumuntiri waayawo iikanonj kemenj kongji. Kemenj kongji komuntirinonj kouma qenj turunj bibiloko menj onjongi. Kaenj kolooro honja mende kuugi. ⁸ Kota tosonianonj namo awaanonj kemenj kongji. Kemenj koma kuragagia juma waama geregiaa hongia awaa asugigi. Tosianonj kogia 30, tosonianonj kogia 60, tosonianonj 100 iikawaa so koloonj sei-gi.” ⁹ Kaenj jenj jedabororo, “Monjonj uugejiawo laligoji eenj, iinonj mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kianj.

Jiisasnonj naambaajonj sareqaa jero.

Mat 13.10-17; Luuk 8.9-10

¹⁰ Tuun somata yonononj deema kengji Jiisasnonj yanodeenj raro. Yanodeenj raro gowokouruta 12 ano tosaana liligonj mugiti, ii motoonj sareqaa koi kawaa kanagiaajonj qisij mugi. ¹¹ Qisij mugi kokaenj meleema injijoro, “Anutuwaawaa bentotononj keuma laligowonjatiwaa qaa aasanjgoya ii onj asuganonj injijowe moma kotojuto, seleenjenj laligojuti, iyonjoojonj ii kuuya sareqaanondeenj asuginjkeja. ¹² †Kaenj asugiro ‘Yanngiaa jaagianonj iwoi iimago kania kilenj mende moma kotowuya.

Yanngiaa gejagianonj qaa tororo momago kania kilenj mende moma asariwuya.

II moma asariwuyagati eenj, mono saanonj uugia meleengi Anutunonj singisonjgogia mesaonaga.”

Jiisasnonj sareqaawaa kania jero.

Mat 13.18-23; Luuk 8.11-15

¹³ Jiisasnonj toroqenj kokaenj injijoro, “Sareqaa iikawaa kania ii mende moma asarijuti eenj, sareqaa tosaana kuuya jemaenati, ii mono nomaenj moma asariwuyaga?

¹⁴ Sareqaa iikawaa kania ii kokaenj: Qosomakororoo ejanonj Bunja qaa qosoma kororoonjkeja. ¹⁵ Nene kota kana goraayanonj kemenj konggiti, ii kokaenj: Bunja qaa qosoma kororooqenj ejemba uugianonj kemenjkejato, ii mogi Satanonj iikanondeenj kanj qaa uugianonj qosonjgi kemeroti, ii qetegonj unjuaakeja. ¹⁶ Nene kota qosonj jamo kowonjinonj kemenj konggiti, ii kaanagadeenj ejemba saregia monj. Yonononj Bunja qaa moma iikanondeenj uuqeeanjo qaganonj moma anjonj komakeju.

¹⁷ Kaenj amakejuto, uugianonj tiita mende enj onjombaato, kambaenj torodaamonjadeenj nama kotiinj laligowuya. Bunja qaawaajonj ama kakasililin me sisi-

† 3.29 Luuk 12.10 †† 4.1 Luuk 5.1-3

‡ 4.12 Ais 6.9-10

werowero kolooro kambaŋ iikanondeeŋ mono tama unjuwaa. ¹⁸ Nene kota qosono kumuntiri waayawonon kemenj kongiti, ii kokaen: Yoŋonon Buŋa qaa mogi uugianon kemenkeja. ¹⁹ Kemeŋkejato, namonon laaligowaa majakakaya ano monen hina hoorowaa uugereya koloon bimoon onomakeja. Qabuŋagiawo kolooowombaa koposongogi siin kombombanŋa bologa tosanon kaanagadeen uugianon dungiŋ Buŋa qaa bibiloko menj munkeju. Kaen kolooro hongia qaa auta (gipeya) kolooowuya. ²⁰ Nene kota namo awaanon qosono kemenj kongiti, ii ejemba koi kaanŋa: Yoŋonon Buŋa qaa geja ama moma moma anŋon koma pondan nama hongia mokoloonkeju. Tosianon qaa je motoon-gononŋa kota 30 mokoloonkeju. Tosianon hongia 60, tosanon qaa kota motomotoon iikawaa hongia 100 menj seiŋ mokoloonkeju." Kianŋ.

Lambe ii asasaga nonombaajon raja.

Luuk 8.16-18

²¹ Jiisasnon qaa monj kokaen jero, "Mononon lambe me kiwa menj ootirin monjon me duŋ baatanon ambaa me qaago? Ii dakanon ambaa? Ii mono iikawaa duŋ rarayanon asuganon ambaa. ²² †Kaanjadeen iwoi monj mesanngogi eji, ii mono asuganon asugiwaatiwaajon eja. Iwoi monj koma turugi eji, ii mono luluunŋi qetumbaatiwaajon ama eja. ²³ Mononon uugejiawo laligoji eenj, iinon mono sareqaa koi geja ama moma kotowa." Kianŋ.

Nomaen diwelopmen kolooja?

²⁴ Jiisasnon qaa kokaen injjoro, "Qaa moju, ii mono moma anŋon koma uu wombogianon ama koma gbilin laligowu. (Kaen laligogi uugia dingoro roromongogianon somariiro moma komuwuya.) Ono tosaanŋa yoŋoo qaagia gosin jenj tegowuti, Anutunon mono jenkootogia motoonŋo iikawaa so onŋanŋiaa qaagia gosin jenj tegowaa. So ii mono uugun ironŋa meleema onombaa. ²⁵ ††Iikawaa kania ii kokaen: Mononon momakootoyawo laligoji, Anutunon mono ii toroqen muro laligowaato, mononon momakootoya qaa laligoji, Anutunon mono momoya melaa eji, ii kaanagadeen qetegon wambaa." Kianŋ.

Buŋa qaa kota ii kuragawo.

²⁶ Jiisasnon sareqaa monj kokaen jero, "Anutuwaanon bentoton ii koi kaanŋa: Eja mononon gawonon kema nene kota qosoma kororowaa. ²⁷ Qosoma kororoon kema asaga gomantiinŋa enj waawaa ano nene kotaa kuraga juma koumakeju. Nomaen juma koumakejuti, ii anŋo mende moma kotoja. ²⁸ Namonon anodeen nemun kono honŋa koloonkeja: Wala geria, kanagen honŋa ano iikawaa gematanon honŋa iikawaa kota ii kuuya koloon somariidaborowuya. ²⁹ ††Honŋa somariidaboron momogoro honŋa memewaa kambaŋa kolooro welenŋe-

† 4.21 Mat 5.15; Luuk 11.33 †† 4.22 Mat 10.26; Luuk 12.2
‡ 4.24 Mat 7.2; Luuk 6.38 †† 4.25 Mat 13.12; 25.29; Luuk 19.26
‡‡ 4.29 Joel 3.13

geuruta wasin onono soogia kaapengoya jetawo menj honŋa mewombaaajon gawononon kembuya." Kianŋ.

Nejon kotaa sareqaa

Mat 13.31-32, 34; Luuk 13.18-19

³⁰ Jiisasnon sareqaa monj kokaen jero, "Anutuwaa bentoton ii naamombo so ambonaga me naa sareqaanon jenj asariwonaga? ³¹ Ii nejon kotaa so kokaen kolooja: Kota ii kazupuleenda. Ii namowaa nene kota kuuya iyonoo kamaanŋeŋeŋeŋe kolooja. Kaen kolooro gawonon komomakeju. ³² Komomakejuto, juma waa ma logoya kuuya unjuugun somariin boria somasomata bororo kema kankeja. Kaen boron keno kanakeewambaa koonŋa koonŋa yoŋonon haigia iikawaa umuganon amakeju." Kianŋ.

Jiisasnon sareqaa mamaga jero.

³³ Jiisasnon sareqaa kaanŋa kaanŋa ii mamaga jenj laligon Buŋa qaa injjoro. Momonon kotogitiwaa so ii injjoro moma laligogi. ³⁴ Kambaŋ so qaaya kuuya ii sareqaanon jenj laligoro. Qaaya monj eenj mende jeroto, gowokouruta yoŋowo iyanŋideen laligogi kambaŋ kanon qaa kuuya kawaa kanagia ii jenj asarin onoma laligoro. Kianŋ.

Jiisasnon jero raidimbon goron qero.

Mat 8.23-27; Luuk 8.22-25

³⁵ Ween kanon mare kolooro Jiisasnon gowokouruta kokaen injjoro, "Mono mesaon anŋon koton leegen keubonŋa." ³⁶ Kaen injjoro ejemba tuun onomesaon Jiisas wangi wanonon uma raro kenŋi. Wanŋo tosaanŋa ii kaanagadeen yoŋowo gemanon gemanon kenŋi. ³⁷ Kenŋi raidimbon somatanon obabanŋkota waaro siri non wangi uutanon kemero wanŋo saa qemambaaajon ano. ³⁸ Kaen kolooro Jiisasnon wanŋo tetegoyanon rama qembonon laarin gaon ero. Gaon ero gowokourutanon kema mindiin ijogi, "Hei boi! Nonon anŋonon tiwilaawombaaajon anjon. Iikawaa majakakaya monj mojan me qaago?"

³⁹ Kaen ijogi uuta tooro moma waama musu ano siri kokaen jenj koton orono, "Mono bogon eenj ewao!" Kaen jero haamonon dongoro sirinon goron qen ero. ⁴⁰ Kaen ama kokaen jenj onono, "Ono naambaajon toroko momo eja kolooju? Nomaambaajon ama Anutu mende moma laarin? Sombugia mono eenj moju."

⁴¹ Jenj onono awawalin qarasombugia moma amin mogi, "Yei, manŋaa siita! Eja koi naa ejaga laligoja? Iinon musu ano kowe jenj koton orono jeta tenj konjao?" Kianŋ.

Omenon bao uugianon kemegi ejanon qanŋoro.

Mat 8.28-34; Luuk 8.26-39

5 Kaen asugiro anŋon koton leegen Gerasin yoŋoo gomanon keugi. ² Keuma goraayanon ugi Jiisasnon wanŋo mesaoro iikanondeen eja omeyawo monj qasirinonŋa kan nama Jiisas mokolooro. ³ Eja ii qasirinon laligon qamo jamo kobaa oson uroroogi egiti,

iikanonj enj laligoro. Eja kuuyanonj kanaboria gbado (tape):nonj somongowonjatiwaajonj amamaanj laligogi. ⁴Indinja indinja kania gbadononj somongonj binenj qenj laligogito, boro bota qenjkegiti, ii qesuma kana kasia ritoqitonj laligoro kuuyanonj ii galenj koma mubombaa-jonj amamaagi. ⁵Amamaanj asaga gomantiinja suulanj qasiriwaa jamo kobaanonj me baananonj lansanj enj laligoro. Kaenj laligonj qama silama selia jamononj qenj kotomotonj laligoro.

⁶Jiisasnonj korikori karo iima bobogarij kanj balononj kosianonj kemenj siminj kuno. ⁷Siminj kuno Jiisasnonj omeya ii kokaenj jenj mumambaajonj ano, "Ome bologa, gii mono eja koi mesaonj kemba!" Kaenj jemambaajonj ano qa jinjererenj somata qama jero, "Ae! Jiisas, gii Anutu uutaa Meria koloojanj. Gii nomaenj ama nomambaajonj kajanj? Niinonj Anutuwaajaasewananonj welema gonjenj: Gii qaa somongonj jojopanj qaanonj jenj kotiinj siimbobolo geriaowo mende ama nomba."

⁹Kaenj jero kokaenj qisiro, "Gii qaga moro?" Qisiro jengi, "Nono mamaga laligojonjwaajonj qanana Liijonj jenjonj." Ti ananaa qaanonj Kere tuunj somata. ¹⁰Kaenj jenj kaparanj koma kokaenj welema mugij, "Gii nonotaawagati eenj, mono balonj kokanonja mende wasinj nonomba."

¹¹Kosogianonj maronja kanonj bao tuunj somata monj gbojoja uutanonj kuluuma nangij. ¹²Kawaajonj ome yonjononj kokaenj jenj Jiisas welema mugij, "Giinonj wasinj nonona nono saanonj bao yonjoo uugianonj kemebonja." ¹³Welema mugij "Mono kema kemebu!" jenj kotonj onono eja uutanonja kouma kema bao uugianonj kemegi. Kemegi iikanondeenj bao tuunj 2,000 kawaa so ii mono lugunj newonewononj kema jororonjonj apu anjononj kemenj nemotonj komugij.

¹⁴Komugij bao galenj yonjononj kok koma taonj ano gomanj boleboole iikanonj kema buju qaa jengi. Jengi moma ejemba jaasoongo yonjononj iwoi kolooroti, ii iibombaaajonj kagi. ¹⁵Kanj Jiisaswaanonj kouma iigi eja ome tuunjawononj laligoroti, iinonj mono opo selekopaaya tororo somongonj rama uuta tooro roromonjgoya kuuya asugiro iima awawalinj nangij. ¹⁶Nangij bao ii nomaenj kemenj komugiti ano eja omeyawo iwaanonj iwoi kolooroti, ii iigiti, iyonjononj sundu woi ii injijogi.

¹⁷Injijogi nama Jiisasnonj mindimindiri gomanj balonjgia mesaonj kemaatiwaajonj welema mugij.

¹⁸Welema mugij mesaonj wanjononj umambaajonj nano eja omeyawo laligoroti, iinonj kanj Jiisaswo motoonj kema laligomambaajonj qisiro.

¹⁹Qisiroto, Jiisasnonj qotogonj munj kokaenj ijoro, "Gii mono gomanjanonj kema tinitosauruga injiima Ponjonj angoletto somata menj kianjkomunj gonji, iikawaa sunduya ii injijona mobu."

²⁰Kaenj ijoro mesaonj kema Jiisasnonj angoletto somasomata menj muroti, iikawaa qaaya kanainj Ten-taonj distrik uutanonj jenj seiwo kuuyanonj moma walinggogi. Kianj.

Jairusnonj borataajonj Jiisas qama kooliro.

Mat 9.18-26; Luuk 8.40-56

²¹Jiisasnonj wanjononj uma eleema anjonj kotonj leegenj karo ejemba tuunj mamaganonj iwaanonj kanj ajoroogi anjonj goraayanonj nangij. ²²Nangij qamakooli miriwaa qaa galenj monj qata Jairus iinonj kanj Jiisas iima batanonj kemenj siminj kuma muro. ²³Siminj kuma munj kaparanj koma qama koolinj kokaenj ijoro, "Borana melaanonj komumambaajonj anja. Mono kanj boroga qaganonj ana qeangonj toroqenj laligowa."

²⁴Kaenj ijonj Jiisas wano motoonj keni ejemba tuunjleembe yonjononj gemagaranonj kema oloqologonj liligonj oroma kenjgi. Kianj.

Emba jiawononj Jiisaswaa malekuya oosiro.

²⁵Kengij iikanonj batugianonj emba monj laligoro. Iinonj koinsa gbani 12:waa so iima ji kiro laligoro.

²⁶Kaenj laligonj siimbobolo mamaga moro selegalenj mamaganonj iwaa gawonja megij ilailaa monj mende mokolonj laligoro. Iinonj selegalenj ejemba yonjoo tawagiaajonj monenj hinaya kuuya gilinj laligoroto, jia iikanonj mono mombo momboga menj bolinj muro laligoro. ²⁷Kaenj laligonj Jiisaswaa bujuya moma kokaenj jero, "Niinonj ii oosirimambaajonj moma bimoonj malekuyagadeenj boronja monj oosiriwenagati eenj, mono saanonj qeangomanja." Kaenj jenj ejemba tuunj batugianonj Jiisaswaa gematanonj kema malekuyanonj oosiro.

²⁹Oosiro saya iikanondeenj juguro qenjenmanjenja ii qaono selianonj qeangoro moro. ³⁰Qeangoro Jiisasnonj iikanondeenj esunja monj kotonj kenoti, ii moma ejemba tuunj batugianonj eleema qisiro, "Morononj malekuna oosirija?"

³¹Kaenj qisiro gowokourutanonj kokaenj ijogi, "Ejemba tuunjononj ologonj liligonj goma goosiriju. Ii iima nomaenj 'Morononj noosirija?' qisijanj?"

³²Kaenj ijogito, Jiisasnonj mombo "Morononj ii anja?" jenj qisinj mokoloomambaajonj eleema uunj injiwo. ³³Injiwo emba selianonj angoletto kolooroti, iinonj ii moma iikawaajonj toroko moma jenenja ororo kanj Jiisaswaa batanonj kemenj siminj kuma kania kuuya ijoro. ³⁴Jiisasnonj ii moma kokaenj ijoro, "Borana, momalaariganonj mono menj qeangonj gonja. Qenjenmanjenganonj mono qaono saanonj uubonjononj kema." Kianj.

Jiisasnonj Jairuswaa borata menj gbiliro.

³⁵Qaa kaenj ijonj nano qamakooli miriwaa qaa galenja mirinonga monjonj qele kanj Jairus ijoro, "Boraga komuja! Kawaajonj mono boiwaa qaganonj lombotooroqenj mende amba."

³⁶Ijoro Jiisasnonj qaa iikawaa telambelanj ama qamakooli miriwaa qaa galenj kokaenj ijoro, "Toroko mende moba. Mono nii moma laarinj nomba." ³⁷Kaenj ijonj ejemba tosaanja onjomesaonj Piito, Jeims ano Jeimswaa koga Jon iigadeenj unjuano ii otaanj kenjgi. ³⁸Kema qamakooli miriwaa qaa galenja mirinonj keugij ejemba

tuun guju megii injiuro. Mamaganon jingon qama kotakota saama amburerej megii. ³⁹ Injiima mirinonj uma kokaen injiuro, "Ono mono naambaajon guju menj saaju? Bora iikanonj mende komujato, gaonga eja."

⁴⁰ Kaen injiuro jononsisi kaanja kolooro jomoma mugito, iinonj ii kuuya onjotaan borawaa nemunmanja ano tosaanja iwo laligogiti, iigadeen unuano bora eroti, iikanonj ugi. ⁴¹ Uma Jiisasnonj bora ii borianonj menj ijoro, "Talita kuum." Ii ananaa qaanonj Bora melaa, nii gijojen: Mono waaba!

⁴² Kaen ijoro bora gbania 12 iinonj mono iikanondeen waama nama kema karo. Kaen kolooro iima kosogia kitorj walingogi. ⁴³ Walingogi iikawaa bujuya monj jegi mobubotiwaajonj jenj songo kotakota ano. Ii ama bora melaa ii nembanene mugii newaatijonj injiuro. Kianj.

Nazaret yonononj Jiisas gema qegi.

Mat 13.53-58; Luuk 4.16-30

6 Ii kolooro Jiisasnonj Jairuswaa gomanj balonj mesaoro gowokourutanonj otaanj iwo kema Jiisaswaa somasomarii taonjanonj keugi. ² Sabat kendononj karo qamakooli mirinonj uma Buja qaa kanainj kuma onjono. Kuma onjono moma ejemba mamaganonj aarunj walingonj kokaen jegi, "Yei, gejajuju! Iwoi kuuya koi mono daenkaya moma jeja? Momakootoya ii mono morononj kuma muro jeja? Ano angoletto ku-usunjawo kaanja ii mono morononj inaanj muro borianonj mero asugija?" ³ Eja koi mono gomanj kokawaa motonqeqe ejiaga. Mariawaa meria ano Jeims, Joosof, Juuda ano Saimon yonoo dagiaga. Naanurutanonj batunananonj koi laligoju." Nazaret yonononj kaen jegi uugianonj boliro iikanonj amamaagi.

⁴ Amamaagi Jiisasnonj kokaen injiuro, "Gejatootoo ejawaa sakiti ano tinitosaurutanonj mono iyanjaa taanonj jejewili ama munkejuto, gomanj tosaanja iikanonj kaen qaago."

⁵ Kaen anggitiwaajonj Jiisasnonj ji ejemba motomotoonj boria qagianonj ama menj qeangonj onjoto, angoletto ku-usunjawo tosaanja memambaajonj amamaaro. ⁶ Kaen kolooro momalaaringianonj mende asugiro yanggisengiaajonj ama aaruro. Aarunj onjomesaonj Nazaretwaa kosianonj gomanja gomanja liligonj Buja qaa kuma onjoma laligoro. Kianj.

Jiisasnonj gowokouruta 12 wasinj onjono.

Mat 10.5-15; Luuk 9.1-6

⁷ Jiisasnonj gowokouruta 12 ii onjono kagi kanainj woi woi kuuya wasinj onjono. Wasinj onjoma omejiilanj konjoma onjombutiwaa ku-usunja onjono. ⁸ Ii onjoma kokaen jenj kotonj onjono, "Kana kembutiwaajonj taa gbarugia menj kembu. Iwoi tosia monj mende mewu. Kana samonggia qaago, gesogia qaago me soojaakota ii irimunj kasagianonj mende somonggowu. ⁹ Kana esu saanonj kanagianonj somonggowu. Maleku samonja qaagoto, maleku motoonjgo mewu." ¹⁰ Kaen jenj kokaen injiuro, "Kema miri daenj daenj keubuti, mono iikanondeen laligonj gawonj menj taonj ii mesaonj kana

kembu. ¹¹ Kema laligonj miri monjonj keugi mende koma horonj onjoma qaagia mende mogi telambelangia mono kokaen jenj qendeema onjombu, 'Nono onjoo balononj kaniinj sububunj kana tambonananonj moko-taaji, ii mono riinj qesaaninj onjonganjanonj eleema kembu.' Kaen jegi kaniagia solanja moma kotogi saanonj gomanj me taonj ii mesaonj toroqenj kembu."

¹² Kaen injiuro mesaonj kema ejemba uugia meleembutiwaa Buja qaaya ii jenj seinj laligogi. ¹³ Laligonj omejiilanj mamaga onjotaanj ji ejemba mamaga kelenonj onjomorinj menj qeangonj onjongi. Kianj.

Kinj Herodnonj toroko moro.

Mat 14.1-12; Luuk 9.7-9

¹⁴ Jiisaswaa qabunayanonj seinj kinj Herodwaa gejianonj kemero moro. Ejembanonj kokaen jegi, "Jon Oomulu ejanonj mono koomunonga waama gawonja mero angoletto ku-usunjawo asuginkeja."

¹⁵ Kaen jegito, tosianonj kokaen jegi, "Ii mono Elaija." Tosianonj toroqenj jegi, "Ii gejatootoo eja walaga yonoononga monj."

¹⁶ Kaen jegito, kinj Herodnonj ii moma kokaen jero, "Jon Oomulu eja niinonj jewe aroya kotogiti, iinonj mono koomunonga waama laligoja." Majakaka moma kaen jero.

Jombaa aroya kotogi komuro.

¹⁷ Ii kokaembaajonja jero: Herodnonj koga Filipwaa embia Herodias onj mero Jon Oomulu ejanonj kinj ponj jenj muro kawaajonj opotoro wasinj onjono kema Jon menj somongonj kapuare mirinonj onjogi. ¹⁸ Jononj Herodwaa qaa kokaen jero: "Gii qamboga onj menj laligonj Kana qaa uugujanj."

¹⁹ Kaen jero Herodiasnonj Jon kazi ama munj qegi komuwaatiwaajonj moroto, iikawaa kania monj mende mokolooro. ²⁰ Mende mokolooro Jononj eja solanja ano soraaya toroya kolooroti, Herodnonj ii moma sopa somongonj kokojinjinj koma reenreenj sulunj munj Jombaaonj toroko moma laligoro. Kaen laligonj Herodnonj Jombaa jetanonga qaa moroti, ii uuta kuugi qaa mamagaajonj uuwoiwoi moro. Ii kilenj Jombaa qaaya momambaa siinj moro.

²¹ Kaen kolooro Herodiasnonj Jon qemambaa kania mende mokoloonj laligoro iikawaa kambanja awaa ii kokaen kanj kuuro: Kinj pombaa kolokoloo kambananonj karo jejelombanj ama jawinj ano kawali galenuruta ano Galili prowinswaa jotamemeya wana ii koma horonj onjono kouma ragi. ²² Kouma ragi Herodiaswaa boratanonj miri iikawaa uutanonj kouma danis ano Herod ano iwo nene dunj liligonj ragiti, iyonononj iikawaa iimasiinja mamaga mogi. Kaen mogi kinjonj emba saranj ii kokaen ijoro, "Borana, gii naa iwoiwaajonj siinja mobagati, ii saanonj qisinj nona togonj gomanja." ²³ Kaen ijonj qaa ii jojopanj qaanonj jenj kotiinj kokaen ijoro, "Naa iwoiwaajonj qisinj nombagati, ii mono saanonj gomanja. Iwoi ii me ii me prowins galen

† 6.11 Apo 13.51 †† 6.13 Jei 5.14 †† 6.14 Mat 16.14; Maak 8.28; Luuk 9.19 ††† 6.17 Luuk 3.19-20

koma onjomakejenj, ii kaanjiadeen saanon mendeema bakaya mon gombe galengia koloowa."

²⁴ Kaen ijoro seleengenj kema nemunja kokaen qisij muro, "Nemuna, nii Kinjon naa iwoiga nombaatiwaa-jon qisij mubenaga?"

Kaen qisij muro nemunjon kokaen meleeno, "Mono kema jena Jon Oomulu ejawaa aroya kotogi waña menj kanj nomba."

²⁵ Kaen meleeno iikanondeen miri uutanon bobogar-in kimbaanon uma kokaen qisij ijoro, "Ama, niinon siin kokaen mojenj: Giinon mono jen kotona Jon Oomulu ejawaa aroya koton waña kondenon ama menj kanj ii keteda koi nomba."

²⁶ Kaen ijoro kimbaa uutanon kobooro wosoya moroto, jojopanj qaaya somongoro somataurutanon ii mogiti, yonjoo jaagianon kamaan qewabotiwaajon qiqisiya gema qemambaajon moma bimoonj mesaoro.

²⁷ Mesaonj iikanondeen opotoroya monj wasinj ijoro, "Gii mono kema Jombaa aroya koton waña menj kawa."

²⁸ Kaen ijon wasiro kapuare miri gbadeyanon kema aroya koton waña kondenon ama menj kanj emba saranj ii muro nemunja muro. ²⁹ Jombaa gowokourutanon iikawaa bujuya moma kema qamoya menj qasiriwaa jamo kobaanon ama ronj konj. Kaen koloorotiwaajon ama kinj Herodnon kanagenj Jiisas-waajon jero, "Jononj mono koomunonga gbilinj waama laligoja." Kianj.

Jiisasnonj eja 5,000 nene unuagi-ro.

Mat 14.13-21; Luuk 9.10-17; Jon 6.1-14

³⁰ Wasiwasi eja aposol yonjononj Jiisaswaanonj kanj ajoroonj iwoi menj ejemba kuma onjongiti, iikawaa sunduya kuuya ijogi. ³¹ Ijogi ejemba dononj dononj kanj kema angj selegia tiiroto, nene newuyatiwaa kambaña mende kolooro. Kawaajonj Jiisasnonj gowokouruta kokaen injjoro, "Onjo mono niwo kagi gomanj gbamenanonj anana siri kema laligonj haamo melaada mewonja." ³² Kaen injjoro ejemba onjomesaonj wanjononj uma gomanj gbamenja monjgenj iyangia siri laligowombaajonj kenjgi.

³³ Kenjgi ejembanonj ii iima mamaganonj iikawaa bujuya moma taonj ano gomanj so iikanonja balonj kana bobogarinj waladeenj kema iikanonj keugi. ³⁴ ††Keugi Jiisasnonj wanjononga kamaanj ejemba tuunj somata injjiro lama galengia qaa tani ilinjwalinj qenj laligogi yonjoojonj wosoya moro. Wosoya moma kanainj Bunja qaa kania kania kuma onjono. Kianj.

Jiisasnonj eja 5,000 nene unuagi-ro.

³⁵ Kaen ama laligoro weenj jaaya tegonj kememambaajonj ano gowokourutanonj Jiisaswaanonj kanj kokaen ijogi, "Boi. Nono gomanj gbamenja kokanonj laligonj gomanj tiimambaa anja. ³⁶ Kawaajonj gii saanonj ejemba koi wasinj onjona gomanj ano miri boleboole kosere rama kenjuti, iikanonj kema nembanenegia sewanja menj newu."

† 6.34 Janj 27.17; 1 Kinj 22.17; 2 Hist 18.16; 34.5; Mat 9.36 †† 6.34 Janj 27.17; 1 Kinj 22.17; 2 Hist 18.16; Eze 34.5; Mat 9.36

³⁷ Kaen ijogito, kokaen meleema injjoro, "Onjononj mono onjoojonj ii nene unuagiwu." Kaen injjoro qisij mugj, "Nonononj mono nomaenj ambonaga? Gawonj meme kambañ 200:waa sewanja (Kina 2,000) eja. Monenj ii menj kema nene bered sewanja menj unuagiwombaajonj jejanj me?"

³⁸ Kaen qisij mugj jero, "Onjoojanonj nene bered dawi raja? Ii kema iibu." Kaen jero gesogia qengama jegi, "Bered 5 ano sora woi iikaanda menj laligojonj."

³⁹ Kaen jegi Jiisasnonj ejemba tuunj kokaen jenj koton onjono, "Ejemba kuuya, onjo mono deema nene newombaajonj tuunj boleboole ajoroonj lolo tonjgonjonj kemenj rabu." ⁴⁰ Kaen jenj koton onjono kosere tuunja tuunja deema ragi. Tuunj tosia 100 ano tosia 50 kaanj kaanj kululuunj rama kenjgi. ⁴¹ Rama kenjgi bered 5 ano sora woi ii menj Siwenonj uuro uro kotuegonj bered motonj gowokouruta onjono ejemba tuunj so mendeema batugianonj angj. Sora woi ii kaanjiadeenj tuunj kuuya yonjoojonj mendeeno. ⁴² Mendeeno ejemba korebore nenjo nenj timbiriigi. ⁴³ Nenj timbiriigi nene kitia kitia mesaogiti, ii gowoko yonjononj menj kululuugi konde 12 kanonj kemenj saa qero. Kaanjagadeenj sora kitia ii menj kululuugi. Kianj. ⁴⁴ Eja bered negiti, iyonjoo janggogia ii 5,000. Kianj.

Jiisasnonj apu anjonj qaganonj riinj riinj keno.

Mat 14.22-33; Jon 6.15-21

⁴⁵ Negi tegoro Jiisasnonj iikanondeenj gowokouruta jenj koton onjoma kokaen jero, "Onjo mono wanjononj uma waladeenj apu anjonj kotonj leegenj Betsaida gomanonj kembu. Niinonj saanonj kambañ biiwianonj ejemba tuunj koi wasinj onjomago kamaña." ⁴⁶ Kaen jenj yeizozogia jenj onjooma baananonj uma qama kooliro. ⁴⁷ Qama koolinj laligoro mare kolooro iyanjodeenj baananonj laligoro wanjogianonj anjonj biiwianonj keno. ⁴⁸ Keno loqanonj qenj qenj bimbimgonj nanjgogi keno haamononj kenjgiti, iikaanj baagenja qenj karo bimooro majakaka somata mogi. Gomanj aanjononj (3-6 kilok) iikaananonj Jiisasnonj kaen injiima apu anjonj qaganonj riinj riinj gowokouruta onjoojonj kanj unjuugumambaa ano. ⁴⁹ Apu anjonj qaganonj riinj riinj karo ii iima "Kowe Songorinonj kaja!" jenj kanainj qama silangj. ⁵⁰ Qama silama kuuyanonj ii iima toroko mogito, Jiisasnonj iikanondeenj qaa bonjonda jenj kokaen injjoro, "Alauruna, mono qaqaqabunjabunagiawo satiinj laligowu. Neeno kajanj. Toroko mende mobu." ⁵¹ Kaen jenj yonjoojonj wanjononj uro haamononj goronj qero. Goronj qero jenengia ororo hononja mende aarugi. ⁵² Wala bered menj seinj unuagiroti, iikawaa kania mende moma asarigito, uugianonj gojono kaanjiadeenj aarunj ragi. Kianj.

Jiisasnonj Genesaret laligonj menjqqeango gawonj mero.

Mat 14.34-36

⁵³ Apu anjonj kotonj leegenj Genesaret gomanonj keuma wanjo mesaonj sakasinonj kemegi. ⁵⁴ Wanjo mesaonj sakasinonj kemegi ejembanonj Jiisas iikanondeenj moma kotonj mugj. ⁵⁵ Moma kotonj munj qaa angj

menj bobogarij mindimindiri sopa gomangianonj gomanj so liligogi. Liligogi moma kanaij ji ejemba demberunonj anjonj onjoma Jiisasnonj gomanj daenj lalig-
orotiwaa so unjuama kagi. ⁵⁶ Gomanj so, taonj, miri me kuunj mombaa uutanonj kenotiwaa so ji ejemba unjuama sombengianonj ama onjonj. Ama onjoma Jiisaswaa selianonj me malekuyaa susuyanonj oosiriwombaajonj welema munj laligogi. Oosirigiti, kuuya yonjononj mono qeangodaborogi. Kianj.

Ambosakonj yonjononj qaa kuma soogi.

Mat 15.1-9

7 Kana qaawaa kaparanjonkonj ano iikawaa boi tosaanja Jerusalem sitinonjga kagiti, iyonjononj Jiisaswaanonj kanj ajoroogi. ² Kambanj iikanonj Jiisaswaa gowokouruta tosaanjanonj borogia mende songbama donjhamo mende qerj nembanene negi injiima uugia boliro.

³ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) ano Juuda ejemba tosaanja kuuya yonjononj ambosakonj yonoo siligia otaanj laligogi. Kawaajonj borogia wala songbama sororogonjgo nembanene nenj laligogi. ⁴ Kaanja-gadeenj gawononjga me maaketnongga kawuti, iikanonj wala apu kosonj arij konjoratingo nene oosirinj laligogi. Kaanja-gadeenj qambi, monjonj ano komanene kuuya ii songbama hamo qerj laligogi. Sili kaanja kaanja ii mamaga otaanj laligogi.

⁵ Kawaajonj Kana qaawaa kaparanjonkonj ano iikawaa boi yonjononj Jiisas kokaenj qisij mugij, "Goo gowokouruganonj mono naambaajonja ambosakonj-runana yonjononj sili mende otaanj borogia donjhamo mende qerj kilenj nembanene menj nenjkeju."

⁶ "Kaenj qisij mugij kokaenj injijoro, "Oo uumeleembaa ejemba seleseya, gejatootoo eja Aisaianonj mono onjoo kaniagia tororo luluuma Buju Tere monj kokaenj oorota eja,

'Ejemba tuunj koi kanonj mono je buugianonj awaa-gadeenj goda qerj nomakejuto, uugianonj telambelanj ama noma monjgenj koriganonj anjgi eja.

⁷ Kaenj ero noo waena eenj toontoonj menj mepeseenj nomakeju.

Kana qaa kuma onjombonjenj kitianonj ejemba yonoo jenjkootogia ii gisomaso ama melokanjinjkeju.'

⁸ Aisaianonj kaenj ooro. Onjoo mono iikawaa so Anutuwaanonj jojopanj qaa gema qerj ambosakonj-urugia yonoo siligia otaanjkeju. Ii mende sokonja."

⁹ Kaenj menj kokaenj injijoro, "Onjooanjiaa siligia walaga otaawombaajonj mono awaagadeenj Anutuwaanonj jojopanj qaa qewagonjkeju. ¹⁰ "Iikawaa qaaya monj ii kokaenj: Moosesnonj kokaenj menj kotoro, 'Nemunj manja mono goda qerj oromakeba,' ano 'Monjonj manja me nemunja qasuaanj mubaati, ii mono qegi komuwa.'

¹¹ Kaenj menj kotoroto, onjoo qaa ii uugunj kokaenj menjkeju, 'Monjonj nemunj manja ii kokaenj irijowaa: Oo wosona mojerj. Noo nangonanjo iwoina bunja qerj aowaoragati, ii Anutuwaa taha mamatewowaajonj gosinj andaborowe bunjyaa nandunja koloowaa. ¹² Monjonj kaenj

irijoro sokombaa jeju.' Kaenj menj somonjonj mugij nemunj manja yoroonj ilailaa monj mende toroqenj oromakebaa. Ii mende sokonja. ¹³ Yei! Kaenj ama onjooanjiaa nanamemengiaa siligia menj kotonj iikanonj Anutuwaanonj jojopanj qaa qewagogi omaya koloonj janjonj qaomakeja. Onjoo iwoi kaanja ii mamaga amakeju." Kaenj menj meleema onjono. Kianj.

Eja uu ii nomaenj tiloonj riisija?

Mat 15.10-20

¹⁴ Jiisasnonj ejemba tuunj mombo onjoo kagi kokaenj injijoro, "Onjoo mono kuuya qaa koi geja ama moma asariwu. ¹⁵ Iwoi seleengengga eja uutanonj kemenjkeji, iikanonj tiloonj mumambaajonj amamaanjkejato, iyanjaa uu wombontanonjga qaa kouma kamaanjkeji, iikanonj mono tiloonj munjkeja. ¹⁶ Monjonj gejiawo laligoji eenj, iinonj mono qaa koi geja ama moma kotowa." Kianj.

¹⁷ Jiisasnonj kaenj menj ejemba tuunj onjomesaonj kema miri monjonj uro. Uma raro gowokourutanonj sareqaa iikawaa kaniaajonj qisigi. ¹⁸ Qisigi kokaenj injijoro, "Oo alauruna, onjoo kaanja-gadeenj momogia awaa mende koloojamaenj? Nembanene iwoi seleengengga eja uutanonj kemenjkeji, ii tiloonj mumambaajonj amamaanjkeja. Ii moma kotoju me qaago? ¹⁹ Ii uu wombontanonj mende kemenjkejato, korojonjanonj kemenj seleengengga kamaanjkeja." Jiisasnonj qaa kaenj menj iikanonj nembanene kuuya ii menj soraidabororo.

²⁰ Jiisasnonj toroqenj kokaenj jero, "Eja uu wombontanonjga qaa kouma kamaanjkeji, iikanonj mono tiloonj munjkeja. ²¹ Ejemba uu wombogianonjga iwoi koi kaanja koloonj kumakeja: Qaa bologa romonjonj serowilinj ambombaajonj momakeju. Iwoi yonjoro menj owenj jenanj menj ejemba unjugi komuwutiwaajonj momakeju. ²² Olojkalu ambombaajonj momakeju. Menjgo mewombaa otoko amakeju. Bidaanj jembooli ano anjomokolonj ambombaajonj momakeju. Qaa saga menj uuduudu ambombaajonj momakeju. Gejajuju ama gorojoo ambombaajonj momakeju. Sewanjiki laligonj gemaqeqe qaa menj Anutu mepaegowombaajonj momakeju. Jaba-arambaranj ama sili uugia qaa amakeju. ²³ Iwoi bologa kuuya iikanonj mono ejemba uu wombogianonjga kouma tiloonj onjoo makeja." Kianj.

Keinan emba monjonj kaparanj koma qama kooliro.

Mat 15.21-28

²⁴ Jiisasnonj waama Genesaret gomanj mesaonj siti qagara Taia ano Saidon iikawaa distrik qata Fonisia kawaa uutanonj keno. Kema gomanj monjonj uma bujuya monjonj mobabotiwaajonj buugia mejugoroto, kilenj aasangoya laligomambaajonj amamaaro. ²⁵ Amamaaro iikanondeenj emba monj borata melaa ii omeyawo laligoro Jiisaswaa bujuya moma iwaanonj kanj batanonj kemenj siminj kuno. ²⁶ Emba ii Juudaga qaagoto, Griik qaa menj laligoro. Nemunj manja ii Fonisiaga Siria prowins kanonja. Iinonj borataa uutanonjga ome konjombaatiwaajonj welema muro. ²⁷ Welema muro kokaenj ijoro, "Juuda nono wala nononanaa merabo-

† 7.6 Ais 29.13 †† 7.10 Eks 20.12; 21.17; Lew 20.9; Dut 5.16

raanana unuaginiñ neñ timbiriñ ambuya. Kawaajon merabora yonoo mirigianonga bered meñ kasu ononin mende sokombabo. Juuda anana wabaurunana onoo qagia kasu qamakejon. Niinon wala Juuda ejemba ilaon onombe kantri tosaana ononon mono kasu kaana mamboma laligowu.”

²⁸ Kaen ijoro moma kokaen meleeno, “Pon, ii saanon mojento, kasu meria yononon mono kaanagadeen merabora yonoonon nene reemonja nene dun baatanon kamaaro nenkeju.”

²⁹ Kaen meleeno Jiisasnon kokaen ijoro, “Qaa kaen jeariwaajon saanon moma gonjer. Ome iikanon mono keteda koi boraga mesaon kenja. Kawaajon gii saanon kamba.”

³⁰ Kaen ijoro moma mirianon keno omenon borata mesaoro dunanon ero iiro. Kian.

Jiisasnon eja mon meagoro.

³¹ Jiisasnon mombo Taia siti goman mesaon Saidon sitinon kema uugun misingon Ten-taon gomambaa biwia uugun Galili apu angon kosianon karo. ³² Karo gejaduu eja mon qaaya qaomambaaon anoti, ii wama Jiisaswaanon kagi. Kan boria wananon ambaatiwaajon qisin mug. ³³ Qisin mug eja ii wama ejemba tuun ii onomesaon mongen keni. Kema Jiisasnon boro susuya gejianon ama nama mombo iyanaa boro susuyanon sulaan neselanon oosiriro. ³⁴ Oosirin Siwenon uuro uro onongombo qama koolin iyanaa qaanon “Efata,” anana qaanon ‘Mono toowa,’ kaen jero.

³⁵ Kaen jero gejawoitanon toori neselanon lolooro qaaya awagadeen jero. ³⁶ Jero Jiisasnon iikawaa bujya ejemba injiwobotiwaajon qotogon onono. Qotogon onoma kaparan kono yononon ii kaparan koma jen sein laligogi. ³⁷ Jen sein laligogi ejembanon newogia tegoro waligon kokaen jegi, “Iwoi kuuya awagadeen amakeja. Gejaduu gejagia metooro mo-makeju. Ejemba motoya yonoo neselangia isano qaa jenkeju.” Kian.

Jiisasnon ejemba 4,000 nene unuagi.

Mat 15.32-39

8 Kamban kanon ejemba tuun somatanon mombo ajoroogi. Nembanenegia qaa laligogitiwaajon Jiisasnon gowokouruta onono iwaanon kagi kokaen inji, ² “Niinon ejemba tuun koi yonoonon wosona mojen. Yononon niwo kan ween karon laligogi nembanenegia qaondaboro iijen. ³ Yonoononga tosanon koriganonga kan laligogi niinon ‘Saanon gomangianon kembu,’ jemambo. Nene mende negi een wasin onombe kana batuyanon kema kema jaagia giliro tiwitiwilaa mokoloowubo.”

⁴ Kaen inji gowokourutanon meleema kokaen ijogi. “Balon qararanonkononon kokanon mononon mono daenkaya nembanene kaana mokolon tunjeleme koi unuaginaga?”

⁵ Kaen ijogi kokaen qisin onono, “Onoonon bered dawi raja?” Qisin onono “Bered 7 raja,” ijogi.

⁶ Ijogi Jiisasnon ejemba tuunjeleme ii namonon kemeñ rabutiwaajon jen koton onono kemeñ ragi. Kemeñ ragi bered 7 ii meñ Anutu qama koolin dangisen jen moton gowokouruta onoma ejemba tuun so batugianon ambutiwaajon jero. Kaen jero iikawaa so anji.

⁷ Yonoonon sora boleboole tosia kaanagadeen raro. Ii kaanideen meñ kotuegon ejemba tuun so batugianon toto qen onombutiwaajon jen koton onono.

⁸ Jen koton onono onongi neñ neñ timbiringogi. Neñ timbiringon nene kitia mesaogi raroti, ii konde 7 meñ kululuugi saa qero. ⁹ Eja nene negiti, iyonoo jangogia ii 4,000. Negi wasin onono gomangianon kengi. Kian.

Boi tosanon angoletto iibombaajon kaparan kongi.

Mat 16.1-4

¹⁰ Kengi iikanondeen gowokouruta yonowo wanonon uma distrik qata Dalmanuta kanon kengi.

¹¹ †Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) tosanon iikanon kan Jiisaswo kanain jenonkooli anji. Qaawaa timbinon horowombaaajon angobato meñ mun kokaen kaparan koma qisigi, “Mono jena Siwenonga angoletto mon asugiro iibona.” ¹² ††Kaen jegi uutanon bimooro onongonawo qero jero, “Oo ejemba kamban kokaamba namonon laligojuti, onono mono naambaajon Anutu waa aiwese asugiwaatiwaajon kaparan komakeju? Niinon qaa honja mon kokaen inji jowe mobu: Anutunon aiwese kaana ii mende meñ qendeema onombaa. Qaago awawi!”

¹³ Kaen jen onomesaon mombo gowokouruta yonowo wanonon uma apu angon koton leegen keugi. Kian.

Farisii ano Herod yononon woso kondun kaana kolooju.

Mat 16.5-12

¹⁴ Iikanon keuma samon mewombaaajon duduugi bered motoongoda ii wanonon meñ ragi. ¹⁵ †Ragi Jiisasnon kokaen jen koton onono, “Ono Kana qaawaa kaparankonon (Farisii) yonoo tomembounboun qaagia ano Herodwaa riki somban iikawaaajon mono galengia mewu. Ii awagadeen mende gosin gema qewuti een, iyononon mono yiist kaana somariin meñ bolin onombaota.”

¹⁶ Jen koton onono qaa gemata ii mende moma asarin batugianon kokaen amin mogi. “Berednana qaawaaajon jeja me nomaen?”

¹⁷ Ii amin mogi gejianon kemero kokaen inji, “Naambaajon berednana qaa jen amin moju? Noo kani ana ii naambaajon mende moma kotoju? Ii mende moma asariju me? Ugejagianon gojoma raja me?”

¹⁸ ††Jaagia rajaoto, kilen mende iima kotoju me? Gejagia rajaoto, kilen mende moma asariju me? Iwoi asugiroti, ii duduuju me qaago? ¹⁹ Niinon bered 5 ii ejemba 5,000 yonoonon motowe iikawaa kitia meñ kululuugi konde dawinon kemeñ saa qero?” Qisin onono “Konde 12,” ijogi.

† 8.11 Mat 12.38; Luuk 11.16 †† 8.12 Mat 12.39; Luuk 11.29
‡ 8.15 Luuk 12.1 †† 8.18 Jer 5.21; Eze 12.2; Maak 4.12

²⁰ Ijogi toroqero, "Niinon bered 7 ii ejemba 4,000 yonoojon motowe iikawaa kitia menj kululuugi konde dawinon kemen saa qero?" Qisij onono "Konde 7," ijo-gi.

²¹ Ijogi moma jero, "Kawaajon kaniana ii mono kaanjideen mende moma asariju me?" Kianj

Eja jaagoo mombaa jaaya metooro.

²² Jiisasnonj gowokouruta yonowo Betsaida taanonj kagi. Kanonj kanj eja jaagoo monj wama Jiisaswaanonj kouma borianonj oosiriwaatiwaajonj qama koolinj mugij. ²³ Qama koolinj mugij Jiisasnonj eja jaagoo ii borianonj menj wama miri seleenggenj keni. Kema sulaaya sulaanj jaayanonj ama boria wanjanonj ama qisij muro, "Iwoi monj iijan me qaago?"

²⁴ Qisij muro jaaya uuro uro jero, "Ejemba injijento, ii gere tanitani koloogi kokoosugadeenj injiibe kema kanj nanju."

²⁵ Kaenj jero mombo borianonj jaawoita oosiro toori tororo uuro asarij kotooro iwoi kuuya awaagadeenj iidabororo. ²⁶ Iidabororo wasij munj kokaenj ijoro, "Gii gomaj mongenj mende kembato, dindiija geengaa gomanganonj kembra." Kianj.

Piitononj Jiisaswaa kania jokolooro.

Mat 16.13-20; Luuk 9.18-21

²⁷ Jiisasnonj Betsaida mesaonj gowokouruta yonowo Sisaria Filipai taombaa kosianonj kenji. Kananonj kema gowokouruta kokaenj qisij onono, "Ejembanonj noojon nomaenj jenkeju? Nii eja moroga koloojenj?"

²⁸ †Qisij onono meleema kokaenj jegi, "Tosianonj 'Gii Jon Oomulu ejaga koloojanj,' jenkejuto, tosianonj 'Gii Elaija koloojanj,' jenkeju ano tosianonj toroqenj kokaenj jenkeju, 'Gii gejatootoo eja walaga yonoononga monj koloojanj.'" ²⁹ ††Kaenj jegi kokaenj qisij onono, "Ano onoonjoo noojon nomaenj jeju? Nii moroga koloojenj?" Qisij onono Piitononj kokaenj meleeno,

"Gii Anutuwaanonj Hamoqeqe Toya Kraist koloojanj."

³⁰ Kaenj meleeno kania asuganonj jegi monjonj mobabotiwaajonj songo kotakota ama onono.

Jiisasnonj komumambaa qaaya jero.

Mat 16.21-28; Luuk 9.22-27

³¹ Jiisasnonj gowokouruta kanainj kokaenj kuma onono, "Siwe gomambaa Eja honjanonj mono siimbobolo mamaga mobaa. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonononj mono gema qenj qegi komuwaa. Komuro weenj karoonj tegoro koomunonga waabaa." ³² Jiisasnonj qaa ii mende kolatinj asuganonj jero Piitononj iikanondeen horonj munj goraayanonj kema kanainj qotogonj muro. ³³ Qotogonj muro eleema gowokouruta uunj injiima Piito qotogonj kokaenj jenj muro, "Gii qaa romonjgojanj, ii Anutuwaanonj qaaga qaagoto, balonj ejemba ano Satan siinggiaga. Kawaajonj Satan, gii mono keteda koi noo jaasewanonjga togowa." Kianj.

Kraist otaawonjatiwaa sewanja.

³⁴ †Jiisasnonj ejemba tuunj ano gowokouruta onoono kagi qaa kokaenj injijoro, "Monjonj noo gemananonj kamambaaajonj moji, iinonj mono iyanjaa uuseliaa siinj kombombanja bologa gema qero sisia megij siimbobolo ii bisimakeba. Ii maripoononj komuwaatiwaa so mokosingonj nii notaanj kawa. ³⁵ ††Monjonj laaligoya iyanjaaajonj anjonj koma iyanjaa jaajaa laligoji, iinonj mono laaligoya honja somonjgoro soowaa. Soowaato, monjonj balombaa laaligoya ii nii ano noo Oligaa Bunanaajonj ama qeleema togonj nombaatij, iinonj mono laaligo honjaa kania mokoloonj kotiinj laligowaa. ³⁶ Monjonj gomanja gomanja yonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunjaya kendabororo uuwaa laaligoya menj soonj silemale laligonj komuro Anutunonj qaaya jenj tegoro unjayanonj tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanonj mono uukoisoro mende menj mubaa. Qaago totoonj! ³⁷ Anana kuuyanonj mono ananaa downana mewombaaajonj amamaawonja. ³⁸ Ejemba tuunja tuunja kambanj kokanonj balononj olonkaku ama siingisonggo tosaanja ama laligonjkeju. Monjonj iyonoo batugianonj noo qana ano noo Bunja qaana menj kamaanj ambaati, ii Siwe gomambaa Eja honjanonj kaanjaadeenj iima tiiwaa. Iinonj kanagenj Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi Manjaa asamararanja iima aarugi iinonj eja me emba kaanja mono injiima tiinj onombaa." Kianj.

⁹ Kaenj injijonj kokaenj jero, "Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonga tosianonj Anutunonj bentotonja kuuro kusujanonj asugiwaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligonj koomuwaa siimboboloya mende mogij ii koloonj asugiro iibuya." Kianj.

Jiisaswaa selianonj letono.

Mat 17.1-13; Luuk 9.28-36

² †Weenj 6 tegoro Jiisasnonj Piito, Jeims ano Jon unjama ejemba onomesaonj iyanggia siri baanja korija monjonj uma gbamenjanonj laligogi. Iikanonj laligogi jaasewanjanonj nano Jiisaswaa sele taniaonj letoma morota kolooro. ³ Malekuyanonj tualalakota asamararanjawa kolooro. Balononj opo taanja gbabulunonj (saife, omo) songbamakejuti, mono ii uugunj taaliro. ⁴ Kaenj kolooro Elaija ano Mooses yorononj asuginj onoma Jiisaswo qaa amigi. ⁵ Amigi Piitononj kanainj qaa jenj Jiisas kokaenj ijoro, "Somatanana, nonononj kokanonj uukorisoro mojonj. Kawaajonj nonononj saanonj kuunj karoonj mewonja: Goojonj monj, Mooseswaaajonj monj ano Elaijawaajonj monj." ⁶ Gowoko yonononj jenenjgia mamaga ororo Piitononj "Nomaenj jemanja?" jenj qaa monjgano.

⁷ ††Qaa monjgama nano kokolo tualalakota asamararanjawa monjonj kamaanj umugayanonj esuunj onono iikawaa uutanonga qa aro monj kokaenj kolooro

† 8.34 Mat 10.38; Luuk 14.27 †† 8.35 Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25 †† 9.2 2 Piito 1.17-18 ††† 9.7 Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 3.22

mogi, "Eja koi neenaa wombo merana kolooja. Mono iwaa qaaya moma laligowu." ⁸ Qaa ii moma uulanjowo eleema uun monngama woi ii mombo mende iriigi Jiisasnondeen yonjowo nano. Kianj.

Jon Oomulu eja ii Elaijawaa kitiaga kolooja.

⁹ Baanangga roganonj kamaanj Jiisasnonj kokaen jenj kotonj onono, "Onono iwoi iijuti, iikawaa bujuya ii mono ejemba monj mende injjowu. Siwe gomambaa Eja honjanonj koomunongga waaro iikawaa gematanonj ii saanonj jenj asarij laligowu."

¹⁰ Kaen jenj kotonj onono gowokouruta karonj yonononj qaa ii uugianonj anjonj koma koomunongga waawaataa qaa iikawaa kania ii iyangia qisij aonj aminj mogi. ¹¹ †Amij moma Jiisas kokaen qisij mugij, "Kana qaawaa boi yonononj qaa kokaen jenjkeju, 'Gejatootoo eja Elaijanonj mono Siwenongga waladeen kamaanj asugiwa.' Ii nomaembaajonj jenjkeju?"

¹² Qisij mugij meleema kokaen injjoro, "Elaijanonj waladeen kamaanj asugij laaligo kuuya meagowaa. Qaa ii honjaga koloojato, qaa monj koi mono naambaajonj oogi eja: 'Siwe gomambaa Eja honjanonj mono siimbobolo mamaga moro jejewili ama mubuya.' ¹³ Qaa woi ii ejaoto, niinonj kokaen injjoma: Elaijanonj mono kamaanj asugiroto, iwaajonj Bunja qaa oogita ejiwaa so ejembanonj ii iyangiaa siingia otaanj tondu ama mugij." Kianj.

Jiisasnonj ome otaaro meranonj qeangoro.

Mat 17.14-21; Luuk 9.37-43

¹⁴ Jiisas ano gowoko karonj yonononj baanangga kamaanj gowokouruta tosia yonononj kanj iwoi kokaen iigi: Kana qaawaa boi tosianonj nama yonjowo jenonkooli ano niinonjiinonj qaa jegij ejemba tunjlembenonj liligonj injiima nanjij. ¹⁵ Kaen nama ejemba tuun kuuya yonononj Jiisas iima iikanondeen aarun bobogarij kosianonj kema jolonja jegij. ¹⁶ Jolonja jegij kokaen qisij onono, "Onononj naambaajonj yonjowo jenonkooli ama niinonjiinonj qaa jeju?"

¹⁷ Qisij onono tuungianongga eja mononj meleema kokaen ijoro, "Boi, noo merana omenonj buuta muungun qaamuun menj muro wama goononj kajen. ¹⁸ Iinonj kanonj me kanonj menj utugonj horonj giliro kamaanj qenj buutanongga kokopa kamaaro irinja kijonjon selianonj mejugonjkeja. Kaen kolooro kanj goo gowokouruga welema onoma ome ii otaawutiwaajonj injjonto, yonononj ii amamaajuya."

¹⁹ Kaen ijoro meleema munj jero, "Yei! Balombaa ejemba yangisengjawa. Mono kamanj dawi onjowo qatonj unun laligowe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakema. Ii mono wama noononj kawu."

²⁰ Kaen jero wama iwaanonj kagij. Kagi omenonj Jiisas iima iikanondeen mera utugonj orogonj muro wolaza horonj tama namononj qenj poranporanj itagonj semben aonj ero buutanongga kokopa kouma kamaaro. ²¹ Jiisasnonj ii iima manja kokaen qisij muro, "Kamanj dawi-

waa so tani koi asugij munj kouro?" Qisij muro jero, "Ii mono melaayanondeen koloonj muro.

²² "Ii menj bolij mumambaajonj indinja indinja gerenonj me apunonj metano kamanj mamaga kemen qenj qengadeen amakeja. Kaento, iikaanaa ku-usunja monj goononj eji eenj, mono kiankomun ilaanj noromba."

²³ Kaen jero Jiisasnonj ijoro, "'Ku-usunja monj goononj eji eenj,' jejanj. Anutuwa ku-usunanonj mono ilawoila mombaajonj mende amamaanjkeja. Mononj Anutu moma laariwaati, iwaanonj ilawoila kania kania saanonj koloonjkebaa."

²⁴ Kaen ijoro manjanonj iikanondeen qama jero, "Anutu moma laarijento, momalaarinanonj looloria kolooja. Momalaarina mono menj kotiiwa."

²⁵ Jero ejemba jaasoongyanonj bobogarij kagij injiima iikawaajonj ome ii kokaen jenj muro, "Gii qaamuun ano gejaduuwaa omeya, niinonj jenj kotonj gonjen: Gii mono eja koi mesaonj kouma kema mombo mende eleema kawa."

²⁶ Jenj muro qama silama mera ii utugonj uulanjowo orogonj muro hororo utama kouma keno. Kouma keno qamo kaanja koloonj ero mamaganonj ii iima "Wosoya tegoja!" jegij. ²⁷ Kaen jegito, Jiisasnonj borianonj menj kobibiuro waama nano.

²⁸ Kaen nano Jiisasnonj miri uutanonj uro gowokourutanonj anjiodeen rama kokaen qisij mugij, "Nonononj mono naambaajonj ii nononodeen otaawombaajonj amamaajonja?"

²⁹ Qisij mugij kokaen injjoro, "Ome tania kaanja ii mono qama koolij nene singi liligonj saanonj otaawonja. Iwoi morota monj anij mende kouma kembaa." Kianj.

Jiisasnonj koomuyaa Bunja jero indij woi kolooro.

Mat 17.22-23; Luuk 9.43b-45

³⁰ Jiisasnonj gowokouruta yonjowo gomanj balonj ii mesaonj kema Galili prowins uutanonj liligonj naa gomanonj laligogiti, ii mononj mobaatiwaajonj togoro. ³¹ Ii togonj gowokouruta kuma onjomambaajonj oloj kengij. Kananonj kema qaa kota kokaen injjoro, "Anutunonj Siwe gomambaa Eja honja ii balonj ejemba yonjoo borogianonj ano kemebaa. Kemero ii qegij komuwaa. Ii qegij komuro ronj kongij ween karonj kolooro koomunongga waabaa."

³² Qaa kota kaen injjoro, ii mende moma asarigi ano kania nomaen, ii qisiwombaajonj kokodundun anjij. Kianj.

Gowoko batugianonj morononj uuta kolooja?

Mat 18.1-5; Luuk 9.46-48

³³ Kaen kema Kaperneam taanonj kougi. Kanonj kouma iyanjaa miri uutanonj uma gowokouruta kokaen qisij onono, "Ono kananonj kanj naa qaaga aminj mojuja?"

³⁴ ††Yonononj kananonj kanj 'Morononj uuta kolooja?' jenj ii anjiodeen aminj moma kagij. Kawaaajonj qisij

† 9.11 Mal 4.5; Mat 11.14

†† 9.34 Luuk 22.24

onono qaagia bogoro ragi. ³⁵ †Qaa bogoro ragi Jiisasnono kemeŋ rama gowokouruta 12 onono kagi kokaen injijoro, “Moŋnono uuta laligomambaajon mobaati een, iinon mono kuuya onoo newo baagianon kamaanŋeqeta koloon tosaana kuuya welen qeŋ onomaakeba.” ³⁶ Kaen injijon naamade melaa moŋ men batugianon ano nano. Nano borianon men tawoyanon ama kokaen injijoro, ³⁷ ††Moŋnono naamade koi kaana moŋ noo qananon mirianon koma horon kalaŋ kombaati, iinon mono nii koma horon nombaa. Moŋnono kaen ama nombaati, iinon niigadeen qaagoto, moŋ wasiŋ nonoti, mono ii kaanagadeen koma horon mubaa.” Kiaŋ.

Jiisasnono gowokouruta mindiŋgon onono.

Luuk 9.49-50

³⁸ Jonon Jiisas kokaen ijoro, “Boi, nononon eja moŋ ananawo mende liligonkeji, iinon goo qanon omejiilan konjoma onono iiniŋ. Iinon nonowo mende qokotaan laligonkejiwaajon ama nono ii qotogon muniŋ.”

³⁹ Kaen ijoro Jiisasnono jero, “Ii mono mende qotogon mubu. Moŋnono noo qana qama angoletto meji, iinon mono iikawaa gematanon noo gemaqeqe qaa afaanŋkota jemambaajon amamaawaa. ⁴⁰ †Moŋnono mende qotogon nonomakeji, iinon mono ananaa areŋnono laligoja. (Kawaajon noo alauruna tosia ii anŋosisiri mende men onombu.) ⁴¹ ††Ii mono naŋgon ononŋi Anutunon iikawaa turuŋa onombaa. Moŋnono Kraistwaa qatanon iwaa buŋa koloojutiwaajon ama apu qambi newutiwaa onombaati, Anutunon mono iikawaa turuŋa meleema mubaa. Niinon qaa hona moŋ kokaen injijowe mobu: Naŋgon onombuti, iyononon mono turuŋa mewuya.” Kiaŋ.

Singisonogowaa konŋoroya mono qotogowu.

Mat 18.6-9; Luuk 17.1-2

⁴² Jiisasnono qaa kokaen jero, “Merabora koi kaana moma laariŋ nonjuti, moŋnono iyonoononŋa moŋ konŋoroya ama muro singisonoŋgo ambaati, eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon lombo iikawaa irona mono nomaen muro soyanon koloonaga? Kemuŋ kowonjiŋ aroyanon somonŋon kowe biwianon giligi menduŋgoro kemebabo, iikanon mono afaana koloon muro tani koloonaga. ⁴³ ††Kawaajon boronganon singisonoŋgo ambaatiwaa konŋoroya ama gombaati een, ii mono koton giliwa. Koton gilingo borodomon laligon laaligo kombombaŋa mokoloon oompelelen mokoloowagato, boroga woiwo laligon kanagen gere sianon kemebabo. Sia gereya ii kambaŋ moŋnono mende bogowaa. ⁴⁴ Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema kougi mende komuwuya ano je geregianon kambaŋ moŋnono mende bogowaa.’

⁴⁵ “Kaanagadeen kanaganon singisonoŋgo ambaatiwaa konŋoroya ama gombaati een, ii mono koton giliwa. Koton gilingo kanadomon laligon laaligo kombom-

baŋa mokoloon oompelelen mokoloowagato, kanaga woiwo laligona gere sianon giligi kemebabo. ⁴⁶ Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema kougi mende komuwuya ano je geregianon kambaŋ moŋnono mende bogowaa.’

⁴⁷ †††Kaanjadeen jaaganon singisonoŋgo ambaatiwaa konŋoroya ama gombaati een, ii mono qonjoma giliwa. Qonjoma gilingo jaako motoonŋowo laligon Anutuwa bentotonon keema oompelelen mokoloowagato, jaakoga woiwo laligona gere sianon giligi kemebabo. ⁴⁸ †††Iikanon ‘Doonon selegia utoqutoon keema kougi mende komuwuya ano je geregianon kambaŋ moŋnono mende bogowaa.’

⁴⁹ “Gere sia iikanon ejemba kuuya ii sii kaana gere bolanon dalasisi onooŋgi siimboboloya mobuya.

⁵⁰ †Sii ii awaa koloojato, siinon naana mesaowaati een, ii mono nomaen meagogi naana mombo koloonaga? Ono kaanjadeen uumotoonŋo laaligowaa aina mesaowubo. Kawaajon Siwe siigia mesaowubotiwaajon mono galengia men batugianon luae qeŋ aon laligowu.” Kiaŋ.

Loemba mesaon aowaa qaaya

Mat 19.1-12; Luuk 16.18

10 Jiisasnono waama Kaperneam gomaŋ mesaon Jordan apu koton leegen kema metetereen kamaan mombo apu ii koton Judia prowinsnono karo. Karo ejemba tuuŋlembenon mombo iwaanon ajorooŋgi ama laligoroti, iikawaa so mombo kuma onono.

² Kuma onono Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋon) tosanon iwaanon kaŋ qaawaa timbinon horowombaa anŋobato men muŋ kokaen qisiŋ mugi, “Ejanon embia mesaowaati een, iikanon Kana qaa uuguwaa me qaago?”

³ Qisiŋ mugi meleema kokaen injijoro, “Moosesnon iikawaa qaaya nomaen jeŋ koton ononota eja?”

⁴ †Kaen injijoro kokaen ijogi, “Ejanon mesaon aowo papia onooŋgo embia saanon mesaowaa. Moosesnon kaen jeŋ kotorota eja.”

⁵ Kaen ijogi kokaen jeŋ onono, “Iinon mono uugia kotigaajon ama jeŋkoto kaen onononono. ⁶ ††Onononoto, Anutunon kanakanaiyanon ilawoila kuuya mokoloroti, kambaŋ iikanondeen ‘Eja ano emba laligowutiwaajon mokoloon onono. ⁷ ††Kawaajon ejanon mono nemuŋmana oromesaon embiaanon kema qokotaaro ⁸ yoronon sele motoonŋo koloon laligowao. Kaen koloon toroqen woi mende koloojato, sele motoonŋo koloon laligowao. ⁹ Anutunon eja ano emba mindiriŋ ononoti, ejemba moŋnono ii mono mende mendeema oromba.”

¹⁰ Jiisasnono kaen jeŋ onoma miri uutanon uro gowokourutanon qaa iikawaajon mombo qisiŋ mugi.

¹¹ †††Qisiŋ mugi kokaen injijoro, “Eja moŋnono embia otaan emba moŋ mewaati, iinon mono olonkalo

† 9.35 Mat 20.26-27; 23.11; Maak 10.43-44; Luuk 22.26 †† 9.37 Mat 10.40; Luuk 10.16; Jon 13.20 ‡ 9.40 Mat 12.30; Luuk 11.23 †† 9.41 Mat 10.42 †† 9.43 Mat 5.30

††† 9.47 Mat 5.29 ††† 9.48 Ais 66.24 § 9.50 Mat 5.13; Luuk 14.34-35 †† 10.4 Dut 24.1-4; Mat 5.31 ††† 10.6 Jen 1.27; 5.2 § 10.7 Jen 2.24 ††† 10.11 Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

serowiliñ ambaa. ¹² Kaanagadeen emba moñnon loya otaan eja moñ mewaati, iinonj mono olongkalu serowiliñ ambaa." Kianj.

Jiisasnoñ merabora kotuegonj oñono.

Mat 19.13-15; Luuk 18.15-17

¹³ Ejemba tosiannon merabora boloboolo unjuama Jiisasnoñ oñosiriwaatiwaajon iwaanonj kagito, gowoko yonononj ejemba ii jey qewagonj oñonji. ¹⁴ Kaen angito, Jiisasnoñ ii iima uuta boliro kokaen injijoro, "Merabora melaa mono oñomesaogi noononj kawu. Anutunonj ejemba kaanja ii bentotonja bunja qey oñombaa. Kawaajonj ii mende somonjonj oñombu. ¹⁵ †Niinonj qaa honja moñ kokaen injijowe mobu: Moñnonj Anutuwaabentotonja ii merabora kaanja bunja mende qey aowaati, iinonj mono iikawaa uutanonj keumambaa amamaawaa." ¹⁶ Kaen jey tawoyanonj ama doonjonj oñoma boria wanjianonj ama kotuegonj oñono. Kianj.

Jiisasnoñ eja qabunayawo mombaa qambanmamban qaa jero.

Mat 19.16-30; Luuk 18.18-30

¹⁷ Jiisasnoñ kanainj kana kemambaa ano eja moñnon bobogarinj iwaanonj karo. Kanj batanonj kemenj siminj kuma kokaen qisiñ muro, "Boi awaa, niinonj mono nomaeñ ama laaligo kombombarja bunja qey aowenaga?"

¹⁸ Qisiñ muro kokaen ijoro, "Noojonj 'Boi awaa,' ii naambaajonj jejanj? Anutu motoongoyanonj awaa koloaja. Eja moñnonj ii kaanja awaa mende koloaja.

¹⁹ ††Gii jojopanj qaa koi modaborojanj:

'Moñ mono mende qena komuwa. Serowiliñ mono mende amba. Iwoi mono yongoro mende mewa. Jenonkuukuu mono mende ama muba. Mono kalugonj yongoro mende mewa. Nemunj manja mono goda qey oromakeba.'"

²⁰ Kaen ijoro moma kokaen jero, "Boi, ii kuuya mono gbaworonanonga tej koma laligonj waabe."

²¹ Kaen jero Jiisasnoñ uunj iima uuwomboyanonj jopagonj munj kokaen ijoro, "Gii mono motoongononj amamaajanj: Gii mono kema esuhinaga kuuya sewanja mewutiwaajonj ana monerj karo ejemba wanaya oñomba. Kaen ana esuhinaga somata totonj (milyon Kina kaanja) ii Siwe gomanonj enj gombaa. Kaen ama nii notaanj kawa." ²² Jiisasnoñ kaen ijoroto, esuhinaya mamaga erotiwaajonj ama qaa ii moma uuta bosoleero wosobiri moma eenj mesaonj keno.

²³ Mesaonj keno Jiisasnoñ uuro kema karo gowokouruta kokaen injijoro, "Oyei! Ejemba monerj hinagiawo yonononj mono Anutuwaabentotononj keubombaaajonj bimoonj kupukapa kombuya."

²⁴ Kaen injijoro gowoko yonononj ii moma walinggogito, Jiisasnoñ toroqenj kokaen injijoro, "Guanjuruna, ejemba daen yonononj monerj hinagia moma laarinkejuti, iyonononj mono Anutuwaabentotonj uutanonj keubombaaajonj bimoonj kupukapa kombuya. ²⁵ Ii kokaen jey asarimanja: Oro somata kamel ii sosoro

ootanonj saanonj mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabunagiawo yonononj Anutuwaabentotonj uutanonj keubombaaajonj bimoonj amamaawuya."

²⁶ Kaen injijoro moma aarunj tililingonj iyanjiaajonj kokaen jegi, "Oopopoonj! Ejemba morononj mono Siwewaa bunja koloona?"

²⁷ Kaen jegi Jiisasnoñ uunj injiima kokaen jero, "Ejembanonj ii angobato merj osinj amamaankejuto, Anutunonj kaen mende amakeja. Anutunonj mono iwoi kuuya saanonj amakeja. Iinonj iwoi moñ ama memambaajonj mende osinj amamaankeja." Kianj.

Jiisaswaa gawonj memewaa turunja

²⁸ Piitononj qaa ii moma meleema Jiisas kokaen ijoro, "Moba, nonononj ilawoila kuuya mesaonj gii gotaanj kanij."

²⁹ Ii moma Jiisasnoñ kokaen ijoro, "Niinonj qaa honja moñ kokaen injijowe mobu: Moñnonj noo ano Oligaa Bunjawaajonj ama iwoi moñ mesaoroti, ii jigo miria, dakoga, naambeeta, nemunjanja, meraborata me gawonj molalenja ii oñomesaoro Anutunonj mono iikawaa tawaya uugunj meleema muro seiwaa.

³⁰ Moñnonj iwoi ii mesaoroti, Anutunonj mono tawaya ii 100:waa so toroqenj muro iyanjaa bunja koloowaa. Balombaa laaligononj sisiwerowero uutanonj laligowaaato, jigo miri, dako, naambee, nemunjanj, merabora ano gawonj molalenja ii mono kitianonj koloonj mubaa ano kambanj kanagenanonj laaligo kombonja tetegoya qaa bunja qey aowaa. ³¹ †Kaen koloowaato, uuta oñoononga mamaganonj kamakamaata koloowuya ano kamakamaata yonoononga mamaganonj uuta koloowuya." Kianj.

Komuwaatiwaa qaaya jero karonj kolooro.

Mat 20.17-19; Luuk 18.31-34

³² Jiisasnoñ gowokouruta yonowo Jerusalem sitinonj ubombaaajonj balonj kana kenji. Jiisasnoñ wala keno gowokourutanonj gematanonj kema walinggogi ano ejemba gemagianonj kagiti iyonononj mono toroko mogi. Kaen angij Jiisasnoñ gowokouruta 12 ii mombo horonj oñoma kanainj kuma oñono. Iwaanonj iwoi koloowaati, qaa ii jey asarinj kokaen injijoro, ³³ "Mobu, anana mono Jerusalem ubonja. Iikanonj moñnonj Siwe gomambaa Eja honja memelolo merj muro jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonoo borogianonj kemebaa. Yonononj komuwaatiwaa qaaya jey tegonj waba gawman yonoo borogianonj oombuya. ³⁴ Oongij mepaegonj sulaapanj qey ooli waayawononj qetaalinj talungowuya. Qetaalinj talungonj qegi komuwaa. Komunj weenj karonjanonj koomunonga waabaa." Kianj.

Jeims Jon yorononj iwoiwaajonj weleni.

Mat 20.20-28

³⁵ Jiisasnoñ kaen injijoro Zebediwaa merawoita Jeims ano Jon yorononj iwaanonj kema kokaen ijori, "Boi,

† 10.15 Mat 18.3 †† 10.19 Eks 20.12-16; Dut 5.16-20

‡ 10.31 Mat 20.16; Luuk 13.30

norononj iwoi mombaajonj welema gonjoti, ii norom-bagiwaajonj mojo."

³⁶ Ijori qisiin orono, "Orononj naa iwoi ama oromanjati-waajonj mojaa?"

³⁷ Qisiin orono kokaen ijori, "Giinonj saanonj jey kotonoro goo asamararanonj eu uma monjonj boro dindinganonj ano monjonj boro qaniganonj rama iwoi kuuya galen kombonaga."

³⁸ †Kaen ijorito, Jiisasnonj kokaen irijoro, "Orononj iikawaa kania mende moma yagonj welenjao. Niinonj qambi aasonjowo nemanjati, orononj ii saanonj nej simbobolo mobaota me qaago? Jonkowororo nonjbanonj mulu menj nombuti, orononj ii mewao me qaago?"

³⁹ Irijoro moma jeri, "Ti saanonj mewota."

Jeri kokaen irijoro, "Ti onjanonj. Niinonj qambi aasonjowanj nemanjati, orononj ii kaanjadeenj newaota ano jonkowororo nonjbanonj mulu menj nombuti, iikanonj mono oro kaanjadeenj mulu menj orombuya. ⁴⁰ Menj orombuto, noo boro dindinanonj me qaninanonj morononj rabaati, niinonj qaa ii jey kotomanjatiwaa so qaago. Anutunonj dunj woi ii daenj yoroojonj mozozonjgoroti, ii mono iyorojonj orono niwo rama iwoi kuuya galen komakebonja." Kianj.

Galen honjanonj mono welenjgeqe koloaja.

⁴¹ Jeims Jon yorononj kaen weleni alauruta 10 yonjononj ii moma kanainj uubologa mogi. ⁴² ††Kaen mogito, Jiisasnonj onjono kagi kokaen injijoro, "Namowaa kantria kantria yonoo jawingianonj galen koma onjombonjatiwaaajonj jeyuti, iyonjononj mono eja ponj tanijaenj ama onjomakeju. Yonoo somatagianonj mono qaa jey kotonj ejemba mindingonj onjoma kusungia qendeemakeju. Onj kaniagia ii saanonj moju. ⁴³ †Onjoo batugianonj sili iikaanja koloowaboto, monjonj onjoo batugianonj somatagia koloowambaajonj moji, iinonj mono welenj qej onjoma laligowa. ⁴⁴ Kaanjadeenj monjonj onjoo batugianonj uuta laligomambaa moji, iinonj mono kuuya onjoo newo baagianonj laligonj welenjgeqegia omaya koloowa. ⁴⁵ Siwe gomambaa Eja honjanonj mono kaanjadeenj sili kaanja qendeema iyanja welenj qej mubutiwaaajonj ama mende kamaaroto, welenj qej onjoma ejemba kuuya onjoo dowegia memambaajonj ama kamaarota laaligoya qeleema mesaowaa."

Bartimeus jaaya gooro metooro.

Mat 20.29-34; Luuk 18.35-43

⁴⁶ Jiisasnonj gowokouruta yonjowo Jeriko sitinonj kagi. Kanj siti ii mesaowombaaajonj anji ejemba tuunjelembenonj onjotaan gemagianonj kagi. Kaen kagi jaagoo eja qata Bartimeus, Timeuswaa meria iinonj monen ano nene mubutiwaaajonj welema onjoma kana goraayanonj raro. ⁴⁷ Raro "Nazaret eja Jiisas kaja," jegi moma kanainj kokaen qaro, "Jiisas Deiwidwaa gbilia, mono kianjkomunj nombal!"

† 10.38 Luuk 12.50 †† 10.42 Luuk 22.25-26 † 10.43 Mat 23.11; Maak 9.35; Luuk 22.26

⁴⁸ Kaen qaro mamaganonj qaa bogoro rabaatiwaaajonj qotogon mugito, iinonj kaparanj koma qaro. "Deiwidwaa gbilia, giinonj mono kianjkomunj nombal!"

⁴⁹ Qaro Jiisasnonj moma doronj ama kokaen jero, "Saanonj qagi koi kawa." Kaen jero jaagoo eja ii qama kokaen ijogi, "Goojonj qaja. Kawaajonj mono satiin qena kamaaro waama kawa."

⁵⁰ Ii moma malekuya qetegonj gilinj porasak waama nama Jiisaswaanonj keno.

⁵¹ Keno kokaen qisiin muro, "Alana, niinonj naa iwoiga ama gomanjatiwaaajonj mojanj?" Kaen qisiin muro jaagoo ejanonj jero, "Somatana, nii jaana mombo uumambaajonj mojenj."

⁵² Kaen jero Jiisasnonj kokaen ijoro, "Momalaariganonj mono menj qeangonj gonja. Mono saanonj kemba." Kaen ijoro jaa kota iikanondeenj tooro uunj gemagianonj Jiisas otaanj keno. Kianj.

Jiisas Jerusalem uro mare kongi.

Mat 21.1-11; Luuk 19.28-40; Jon 12.12-19

11 Jiisasnonj gowokouruta yonjowo Jerusalem siti dodowinj Betfage ano Betani gomanj woi kosogaranonj kanj Oil gere baananonj uma gowokowoitaa woi wasinj oromambaajonj ama ² kokaen irijoro, "Gomanj bagiaagenj raji, mono iikanonj kembao. Kema iikanonj keuma dongi melaa kasanonj somonggogi nanji, ii iikanondeenj mokoloowaota. Ii dongi sagbiliaga, eja monjonj qaganonj mende rarataga. Ii mono isama menj koi kawao. ³ Aisni monjonj 'Naambaajonj kaen anjao?' jey qisiin orono kokaen ijowao, 'Ponjanaranonj iikawaajonj amamaanj jero kajota kambanj mende koriro mombo meleeno kawaa.'"

⁴ Kaen irijonj wasinj orono kema dongi sagbilia kana goraayanonj miri mombaa nagu qaa ootanonj kasanonj somonggogi nano mokoloonj isani. ⁵ Aisni eja tosia iikanonj nangiti, iyonjononj iriima kokaen qisiin oronggi, "Hei, nomaen nambojenj dongi melaa isanjao?"

⁶ Kaen qisiin oronggi Jiisasnonj irijorotiwaa so jeri moma "Saanonj menj kembao," jegi. ⁷ Jegi menj Jiisaswaanonj kari malekugia qetegonj dongi melaawaa qaganonj anji uma raro. ⁸ Kaan rama keno ejemba jaa-soongoyanonj goda qej malekugia qetegonj kana somatanonj tambongi tosonianonj balonj korianonj kema gere serja memburatinj tambongi. ⁹ ††Tambongi ejemba wala koma horonj kenjiti ano gematanonj otaanj kagiti, iyonjononj kokaen jey qagi, "Hoosana! Oowe oowe! Anutu mepeseenonj. Pombaa qatanonj kawaati, Anutunonj mono ii kotuegonj muba. ¹⁰ Ambonana Kinj Deiwidnonj kantri tototonj koma galen koma onjototi, kambanj iikaananonj mono mombo kanj nononja. Oo Anutu mono kantri totonana kotuegowa. Hoosana! Qabunjaga mepeseeninj euwaa euyanonj uja. Oowe oowe!"

¹¹ Kaen qagi Jerusalem sitinonj uma jiwowonj jigowaa tototonj uutanonj keno. Iikanonj liligonj ilawoila kuuya iiro mare kolooro kamaanj gowokouruta 12 yonjowo jigo mesaonj Betani gomanonj kema egi. Kianj.

†† 11.9 Ond 118.25-26

Jiisasnon fig gere monj qasuaaro gororongoro.

Mat 21.18-19

¹² Erj umugawodeerj waama gowokouruta yonowo Betani gomanj mesaonj kengji Jiisasnonj nenewaa komuro. ¹³ Nenewaa komurj uuro keno fig gere monj † sejawo nano iiro. Iima “Seja uutanonj honja raro mokoloonj newenaga,” jenj fig gerewaa kanaanonj keno. Kenoto, honjaa kambananonj mende torirotiwaajonj sezagadeerj nano iiro. ¹⁴ Kaerj iima gere ii kokaerj jenj muro, “Monjononj mono honnga mombo mende newa.”

Kaerj jenj muro qaa ii gowokourutanonj mogi. Kiarj.

Jiisasnonj jiwowonj jigo jenj kobooro.

Mat 21.12-17; Luuk 19.45-48; Jon 2.13-22

¹⁵ Kema laligonj Jerusalem sitinonj ugi Jiisasnonj jiwowonj jigowaa totonj uutanonj keno. Iikanonj ejemba injiuro esuhina sewanja mewutiwaajonj anji sewanja megiti, ii kanainj konjoma onono kamaagi. Monerj utekute ejemba yonoo raragia metaama meleeno kengji. Kaanagadeerj kewo sewangia mewutiwaajonj anjiti, iyonoo dunj raragia ii kaanagadeerj riitano kengji.

¹⁶ Somberj kowoga kotonj iwoi elaanj keuma kaamawaa kania ii somongoro. ¹⁷ †Iikaerj ama kuma onoma kokaerj injijoro, “Aisaianonj qaa monj kokaerj oorota eja, ‘Noo jigonanonj mono gomana gomana kuuya yonoo qamakooli miri koloowaatiwaajonj qabu.’ Qaa ii ejato, onononj ii utegogi kikekakasilinj eja yonoo kobaa kaanja koloaja.”

¹⁸ Kaerj injijoro ejemba tuunj kuuya yonononj iikawaaonj newogia tegoro waliingogi. Kawaajonj jigo gawonj galenj ano kana qaawaa boi yonononj ii moma Jiisaswaajonj toroko moma aminj moma kokaerj jegi, “Ii mono nomaerj jeninj qegi komunaga?”

¹⁹ Mare kolooro Jiisasnonj gowokouruta yonowo siti mesaonj seleenjenj kema egi. Kiarj.

Fig gerenonj gororongoro iigi.

Mat 21.20-22

²⁰ Erj umugawodeerj waama kanaanonj kema fig gere ii uuguwombaaajonj ama gere ii iigi tiitawo gororongonj nano. ²¹ Nano Piitononj Jiisaswaanonj qaa romongonj kokaerj ijoro, “Somatana iiba, fig gere qasuaanati, ii mono gororongonj nanja.”

²² Ijoro Jiisasnonj kokaerj meleeno, “Anutu momalaarinj ii mono pondanj menj laligowu.” ²³ †Niinonj qaa honja monj kokaerj injijowe mobu, “Monjononj qaayaa honja koloowaatiwaajonj uuwoi mende moma baanja kokawaa toyaajonj kokaerj jenj kotonaga, ‘Mono baanja koi qetegonj waama kema kowenonj amba.’ Kaerj jenj kotonj Anutu moma laariro honja mono iikawaa so koloowaa. ²⁴ Kawaajonj niinonj kokaerj injijowe mobu: Naa iwoiwaajonj qisinj qama kooliwuti, ii kuuya bunja qerj aodaboronj, iikaerj moma laarigi mono bunjagia koloowaa. ²⁵ †Ono nama Anutu qama kooligi monjonj

† Fig ii jao gerewaa alia monj. Ii gawongianonj komogi kota ainjawo kolooro mamaga nenj laligogi. †† 11.17 Ais 56.7; Jer 7.11 † 11.23 Mat 17.20; 1 Kor 13.2 †† 11.25 Mat 6.14-15

aliaa koposowaajonj uubologa mobaati eerj, koposoya ii mono mesaowu. Kaerj ambuti eerj, onoo Mangia Siwe gomanonj laligoji, iinonj mono kaanagadeerj onoo singgisonjgogia mesaowaa. ²⁶ (Ono tosaanja yonoononj singgisonjgo mende mesaowuti eerj, onoo Mangia Siwe gomanonj laligoji, iinonj mono kaanagadeerj onoo singgisonjgogia mende mesaowaa.)” Kiarj.

Jotamemeya yonononj Jiisaswaa ku-usunjaajonj qisigi.

Mat 21.23-27; Luuk 20.1-8

²⁷ Jiisasnonj gowokouruta yonowo mombo Jerusalem sitinonj ugi. Uma jiwowonj jigowaa totonj uutanonj kema karo jigo gawonj galenj, kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya tosaanja yonononj iwaanonj kougi.

²⁸ Kouma kokaerj qisinj mugi, “Gii kokanonj iwoi anjanj, ii mono morononj jenj kotonj gono amakejanj? Ii mewagiwaa ku-usunja ii mono morononj gono?”

²⁹ Qisinj mugi kokaerj meleema onono, “Niinonj kaanagadeerj qaa monj qisinj onomanja. Ii meleema nongji niinonj kaanagadeerj morononj ku-usunj nono ilawoila koi amakejenj, ii injijomanja. ³⁰ Jononj ejemba oomulu menj onoma laligoroti, iinonj iikawaa ku-usunja ii dakaya mero? Siwe Toyanonj muro me bolonj toyanonj mugi? Ii mono nijowu.”

³¹ Kaerj meleema onono batugianonj aminj moma kokaerj jegi, “‘Ku-usunjanonj Siwenongga asugiro,’ kaerj jewonjati eerj, iinonj mono kokaerj jewaa: ‘Onononj mono naambaajonj Jon mende moma laarinj mugi?’ Ii mende sokonja. ³² Me ‘Balonj ejemba yonoonongga asugiro,’ jewanaga? Ii mende sokonja.” Ejemba kuuyanonj Jombaaajonj ‘Onjanonj gejatootoo ejaga koloaja,’ jegitiwaajonj ama ejemba tuunj yonoojonj toroko moma ii jiwombaaajonj amamaagi. ³³ Kawaajonj “Ii mende mojonj,” meleengi. Kaerj meleengi Jiisasnonj kokaerj injijoro, “Kaerj ano niinonj kaanagadeerj ilawoila koi amakejenjwaa ku-usunja morononj nonoti, ii mende injijomanja.” Kiarj.

Wain kasa gawonj galenj bologa yonoo sareqaa

Mat 21.33-46; Luuk 20.9-19

12 †Jiisasnonj kanainj ejemba sareqaanonj kokaerj injijoro, “Eja monjononj wain kasa gawonj monj koma komoro. Koma komoma sopaya menj liligoro. Menj liligonj wain juu somata jamononj mero. Iikanonj waimbaa honja ama kanaanonj risuaagi apuyanonj lalanonj kemero. Wain juu somata ii menj wain yonjgoro mewubotiwaajonj galenj meme jake koriga kowiawo mero. Iwoi kuuya medaboronj wain gawonj galenj tosaanja mokoloonj onoma kokaerj injijoro, ‘Mono gawonj menj honjaa bakaya onjoanggia menj bakaya toya nii nombu.’ Kaerj jenj somongonj gawonj ii borogianonj ama onjomesaonj kantri monjononj kema laligoro.

² Laligonj laligoro honja momogorotiwa kambaanja (gbani 5) toriro iikanonj welenjjeqeya monj wasinj muro galenj yonoononj kema wain gawonj honjaa bakaya mubutiwaajonj jero. ³ Jeroto, galenj yonononj ii menj somongonj koobinonj qerj otaagi bobora eleeno. ⁴ Kawaa

†† 12.1 Ais 5.1-2

gematanon welen eja mon wasiro yonoonon keno wana qosoma gamu qer mug. ⁵ Kawaa gematanon welen eja mon mombo wasiro keno qegi komuro. Kaanjadeen eja tosaan mamaga wasin onono tosia koobinon sagorogoro unun tosia unugi komugi. ⁶ Kaen angi wain gawon toyanon qaa mongama jero, 'Neenaa wombo merana motoonggo iikayadeen laligaja. Ii mono goda qer mubuya me nomaen?' Kaen jen konoga kian meria wasiro yonoonon keno. ⁷ Kenoto, karo iima batugianon kokaen jegi, 'Iinon mono borosamoya kokawaa toya koloowaa. Ayo, mono men genin komuro wain kasa gawon kokanon mono ananaa buna koloowaa.' ⁸ Kaen jen qelanjin men somongon qegi komuro qamoya gawon sopa seleengen hagagi kemero.

⁹ "Wain gawon toyanon ii moma mono nomaen ambaa? Iinon mono anjo kan gawon galen ii kondeema onombaa ano gawon galen dologa mokolon onoma wain kasa gawon ii yonoo borogianon ambaa.

¹⁰ †Buna Terenon qaa koi weengogi me qaago?

'Miri meme yononon jamo tando mon gema qer een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombombana kolooro mokoloogi. Iikanon riir mirinon mono riima kamaan kombaa.

¹¹ Ponon tando ii kuuro jaanananon iinin qabunayawo kolooro waliingonkejon."

¹² Jiisanon kaen injjoro galen yononon qaa iikawaa kania moma asarin kokaen jegi. "Sareqaa ii mono nononon jeja." Kawajanon ii men somongowombajanon mogito, ejemba tuunleembe yonoonon toroko moma amamaan mesaon kengi. Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mug.

Mat 22.15-22; Luuk 20.20-26

¹³ Juuda jotamemeya yononon Farisii ano gawana Herodwaa paati alauruta tosia wasin onoma kokaen injjogi, "Ono mono Jiisaswaanon kema qisin qaawaa timbinon horon gbadoon mubu." Kaen injjogi Jiisaswaanon kagi. ¹⁴ Jiisaswaanon kan kokaen ijogi, "Boi, giinon eja hona koloonan, nono ii mojon. Giinon ejemba tosia mende inisosoronon tosia mende qetama onomakejanto, so motoongonon gosin nonomakejan. Kawajanon kuun gongi mende dogon somata mende esuun onomakejanto, Anutuwaanon kana ii qaa hona otaan kuma nonomakejan. Giinon Anutuwaanon qaa dindina iikanon uuta ano kamaanqeqeta motoondeen kuuya jen mindingon nonomakejan. Kawajanon nono siisa-kimbaajon takis ama iikanon Mooseswaa Kana qaa songiwon me qaago? Ii anin sokonja me qaago?"

¹⁵ Kaen ijogi arengia qolonmologoya ii moma koton kokaen injjoro, "Ono naambajanon qaawaa timbinon ama nombombajanon angobato men nonju? Saanon silwa monen mon men kagi iiman."

¹⁶ Kaen injjoro ii men kagi kokaen qisin onono. "Morowaa unayaga ano qataga ii koi oogita eja?" "Ii Siisa-kimbaa." Kaen meleema jegi.

¹⁷ Jegi kokaen injjoro, "Kaen kolooro iwoi Siisa-kimbaa unayawo ii mono iwaa buna munkebu. Iwoi Anutuwaa unayawo eji, ii mono Anutuwaa buna qewu." Kaen injjoro iwaajan mamaga waliingogi. Kian.

Koomunonga waawaataa angobato men mug.

Mat 22.23-33; Luuk 20.27-40

¹⁸ †Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) yononon "Komugiti, iyononon mende waabuya," jen laligogi. Yonoononga tosianon Jiisaswaanon kan kokaen qisin mug, ¹⁹ †Boi, Mooseson kokaen jen koton nononota eja,

'Eja mon emba mero merabora mende koloogi komun maloya een mesaoro koganon saanon maloya ii men gbili mekolon muro dataa qa men laligowaa.'

²⁰ "Moba! Kamban mononon daremun 7 laligogi. Daga mutuyanon emba men laligon gbilia qaa een laligon komuro. ²¹ Komuro koganon maloya ii men laligon kaanagadeen gbilia qaa een komuro. Komuro koga mon iwaa gematanon iikanon emba iikayadeen men laligon een komuro. ²² Kaanadeen daremun 7 kuuya yononon emba motoonggo iikayadeen men gbilia qaa laligon komudaborogi. Kuuya komugi konoga malogia ii kaanjadeen komuro. ²³ Giinon 'Komugiti, iyononon gbilin waabuya,' jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba motoonggo ii embagiaga megilaligorotiwaanon ama mono morowaa embiaga koloonaga?"

²⁴ Kaen qisigi Jiisanon meleema kokaen injjoro, "Ono qaa jen soaju. Uumeleembaa Buna Tereya ano Anutuwaa ku-usuna mende moma kotojutiwaanon mono jinjaun amakeju. ²⁵ Onanon, koomunonga waama kamban iikanon loemba mende koloowuyato, gajoba yononon Siwe gomanon laligojuti kaan koloon laligowuya. ²⁶ †Moba! Komugiti, iyononon gbilin waabutiwaa qaaya ii Mooseswaa Buknon kokaen eja: Soman bambanon gere bolan asugin mende jen kotonon, on sundu ii weengogi me qaago? Anutunon iikanon Mooses kokaen ijoro,

'Niinon Anutu Aabrahambaa Pon, Aisakwaa Pon ano Jeikobwaa Ponga laligon waama laligojen.'

²⁷ "Isi wanjale karoon yononon Anutuwo laligon kotin ubuya. Anutunon koomuya yonoo Pongia qaagoto, laaligo kombomban laligojuti, mono iyonoo Pongia koloaja. Oo Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon paati) on mono qaa mamaga moma soonkeju." Kaen meleeno.

Jojopan qaa wana woi ii nomaen?

Mat 22.34-40; Luuk 10.25-28

²⁸ †Jiisanon Sadusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) yonowo amin moma jen sororogon meleema ononoti, ii kana qaawaa boi eja mononon moro. Iikaan moma jaasewanonon kouma kokaen qisin muro, "Jojopan qaa kuuya iikanonga wana somata ii nomaen?"

† 12.10 Ond 118.22-23

†† 12.18 Apo 23.8 † 12.19 Dut 25.5 †† 12.26 Eks 3.6 †† 12.28 Luuk 10.25-28

²⁹ †Qisij muro meleeno, “Wañja somata ii kokaen, ‘Israel kanageso mobu! Anutunonj motoonggo ananaa Poŋnana kolooja. Bensakonj iwoi moŋnonj qaa-go.

³⁰ Kawaajonj uugabaga, uŋaga, roromongoga ano ku-usuŋga kuuya, iikanonj mono Poŋ Anutuga uunonj jopagonj muŋ laligowa.’

³¹ ††Joponj qaa iikawaa alia ii kokaen, ‘Geengga jopagonj aonkejanj, iikaanadeenj mono ejemba kuuya jopagonj onjoma laligowa,’ Joponj qaa moŋnonj mono qaa woi ii mende uruuguja.”

³² †Jiisasnonj Kana qaawaa boiyaaajonj kaenj meleeno ijoro, “Boi, gii qaa dindiŋa jejanj. Anutunonj motoonggo kolooja. Bensakonj iwoi moŋnonj qaago. ³³ ††Gii uugabaga, momakootoga kuuya ano ku-usuŋga kuuya, iikanonj mono Poŋ Anutuga uujopagonj muŋ laligowa. Ano geengga jopagonj aonkejanj, iikaanadeenj mono ejemba kuuya jopagonj onjoma laligowa. Joponj qaa woi iikanonj waŋa somata koloojao. Ii tej kombagi, iikanonj mono siimolonj kuuya ano nandunj mamate-woo tosia unuuguja.” ³⁴ Kaenj ijoro Jiisasnonj uuroromongoya moro sokono kokaenj ijoro, “Gii Anutuwaabentotononj keumambaa dodowijan.” Kaenj amiŋ mori ejemba kuuya yonononj Jiisas toroqenj qisij mubombaajonj kokodundunj ama mesaogi. Kiaŋ.

Kraist ii kiŋ Deiwidwaa Poŋa ano gbiliga.

Mat 22.41-46; Luuk 20.41-44

³⁵ Jiisasnonj jiwowonj jigononj nama Buŋa qaa kuma onjoma kokaenj qisij onjono, “Kraistnonj kiŋ Deiwidwaa gbiliga kolooji, kana qaawaa boi yonononj qaa ii no-maembaajonj jenkeju? ³⁶ ††Deiwidnonj aŋo Uŋa Toroyanonj sololoonj muro kokaenj jero,

‘Anutunonj nama noo Poŋna kokaenj ijoro: Giinonj mono kaŋ noo boro dindinanonj rana niinonj kamban biiwianonj kereuruga riinj riitama haamo ama onjoma goo kana baaganonj ama onjomaŋa. Kambanj ii kaŋ ku-uwaatiwaa so mono asamaranonj koi rabaga.’

³⁷ Deiwidnonj aŋo kaenj jenj qata ‘noo Poŋna jeja.’ Poŋna jenj mono nomaenj ama iwaa gbiliga kaanagadeenj koloonaga?” Kaenj jero ejemba tuuŋlemba yonononj Jiisaswaa qaayaa siinja moma geja anŋi. Kiaŋ.

Uumeleembaa selesele laaligowaa galenj meme qaa.

Mat 23.1-36; Luuk 20.45-47

³⁸ Jiisasnonj kuma onjoma toroqenj kokaenj injijoro, “Onjo mono kana qaawaa boiya yonoojonj galenj menj laligowu. Yonononj maleku koriga mouma kema kaŋ qendeema onjombombaajonj momakeju ano maaketnonj me kananonj ejemba injiigi jolonjgia jewutiwaajonj momakeju. ³⁹ Qamakooli miri jaaqeqeyanonj eu rabombaajonj siinja momakeju ano jejelombanonj duŋ jaaya iikanonj jegenjegenj rabombaajonj momakeju. ⁴⁰ Yonononj malo yonoononj miri iwoi bidaanj baagonj anjalij onjomaakeju ano qabunjagia koloowaatiwaajonj

qamakooli koriga koriga qama koolij totogianonj qenkeju. Kawaajonj Anutunonj qaagia jenj tegonj ironja uutaga meleeno qagianonj ubaa.” Kiaŋ.

Emba malo moŋnonj nandunj honja ano.

Luuk 21.1-4

⁴¹ Jiisasnonj jiwowonj jigononj nandunj katapa somataa gematanonj raro ejembanonj monenj iikanonj anŋi kemero uuŋ injiuro. Ejemba qabuŋa ano esuhinagiawo mamaga yonononj kouma kina monenj mamaga anŋi kemero. ⁴² Anŋi kemero malo wanaya moŋnonj kouma soojaakota woi, ii toiya osoga kaanja ano kemero. ⁴³ Jiisasnonj ii iima gowokouruta koma horonj onjoma kokaenj injijoro, “Niinonj qaa honja moŋ kokaenj injijowe mobu: Malo wanaya koi kanonj nandunj anji, ii mono tosaanja kuuya yonononj iwoi katapanonj anŋi kemeji, iikawaa soya uugunj anja. ⁴⁴ Kuuya yonononj monenja mamaga enj onjono kitiagadeenj anjuto, emba koi kanonj mono koroboro laligojiwaa so ilawoilaya kuuya andaboronj eenj totoonjkota laligowaa.” Kiaŋ.

Jiwowonj jigononj kondemondoenj koloowaa.

Mat 24.1-2; Luuk 21.5-6

13 Jiisasnonj jiwowonj jigo mesaonj kamaaro gowokouruta yonoononjga moŋnonj kokaenj ijoro, “Boi iiba! Jigowaa totonj uutanonj miria miria ii mono damuyawo. Ii jamo somasomatanonj menj kaiterenonj menjerengogita awaasari nanja.”

² Jiisasnonj ii moma qaa kokaenj meleeno, “Jigowaa totonj uutanonj miri somata waanjiawo kuuya koi injijanto, ii mono kondeenjgi miriwaa jamo moŋ ii jamo mombaa qaganonj mende ewaato, qeqelala qen saoyagadeenj ewaa.”

Kakasililij ano sisiwerowero koloowaa.

Mat 24.3-14; Luuk 21.7-19

³ Kaenj jero Oil gere baanjanonj uma leegenj endu jiwowonj jigononj nanoti, ii iima ragi. Iikanonj rama Piito, Jeims, Jon ano Andruu yonononj Jiisas iyanagadeenj horonj kokaenj qisij mugi, ⁴ “Boi, qaa jejanj, iikawaa honja mono naa kambanonj asugiwaa ano iwoi kuuya ii kanainj asugidaborowaati, iikawaa aiweseyanonj mono nomaenj asugiwaa? Ii saanonj jena mobonja.”

⁵ Kaenj qisij mugi kanainj kokaenj injijoro, “Moŋnonj anjomokolonj ano jinjanj qen kembubotiwaajonj mono galenja menj aonj laligowu. ⁶ “Ejemba mamaganonj asuginj noo qananonj kokaenj jewuya, ‘Niinonj Kraist koloojenj.’ Kaenj jenj ejemba mamaga tiligonj onjombuya. ⁷ Onjo manjawaa bujuya ano otonja kolooro momakebuya. Ii moma jenengia mende oronkeba. Iwoi kaanja ii walagadeenj koloowaatiwaa jejeta. Ii koloowaato, namowaa kambanjanonj mono iikanondeenj uulanawo mende tegowaa. ⁸ Kantri moŋnonj kantri moŋ unuwombaajonj waabuya. Ejemba tuuŋ moŋnonj tuuŋ moŋ yonowo aronj qen aowombaajonj waabuya. Balonja balonja kanonj nanj somasomata menj namo qonjoma meleeno kemenkebaa. Kaanagadeenj bodi gomaŋa gomaŋa asuginj enj ubaa. Iwoi kaanja ii

† 12.29 Dut 6.4-5 †† 12.31 Lew 19.18 † 12.32 Dut 4.35

†† 12.33 Hoos 6.6 †† 12.36 Ond 110.1

emba korowononj masu kanainj unjungejiwaa so. Namowaa kambañanorj mono iikawaa so kanaid-aboromambaajonj ambaa.

⁹†Kaerj koloowaato, orjo galengia awaagadeerj menj aorj laligowu. Ejembanorj orjo horonj qaa jakeyanorj orjooma qamakooli mirigianorj qaa gawonj menj koobinorj unjuwuya. Tosianorj noojonj ama unjuanggi kantria kantria yonoo eja porj ano gawana yonoo jaasewangianorj nambuya. Kaerj nama noo kaniana nanjonj jegi mobuya. ¹⁰ Oligaa Buña koi mono waladeerj namononj kantria kantria kuuya yonoojonj jenj seidaborogigo namowaa kambañanorj iikawaa gematanorj tegowaa. ¹¹ Horonj unjuama qaa jakeyanorj orjoonggi nambuti, kambañ iikanorj qaa nomaerj jewonagati, iikawaa majakakaya ii waladeerj mende mobu. Unja Toroyanonj aua iikanondeerj qaa orjombaati, mono ii jewu. Orjoanggiaa uugiaajonj qaa mende jewuto, Unja Toroyanonj mono uugia sololoo qaa jewuya. ¹² Uumeleembaa motoya moñonj daremuña uuta meleenotiwaajonj ama ii memelolo mero qaa jakeyanorj oonggi qegi komuwaa. Kaerjagadeerj ama moñonj meraboraanja memelolo mero komuwaa ano meraboraanja yonononj nemunjanjurugia qetama orjoma jegi unjugi komuwuya. ¹³††Kantria kantria yonononj noo qanaajonj ama kazi ama orjoonggi laligowuyato, moñonj kaparanj koma kotiinj boñ qerj nama laligoro namowaa kambañanorj tegowaati, iinonj mono oyanboyanj buña qerj aowaa.” Kianj.

Jerusalem sitiwaa kondemondeerj uuduuduuyawo

Mat 24.15-28; Luuk 21.20-24

¹⁴‡†Kanagerj tosianorj kanj kondemondeerj ama iwoi anjonjorayawo jigononj mende aambaa so ii alatanorj anjgi nano iibuti, kambañ iikanorj Judia prowinsnorj laligowuti, orjononj mono misingonj horonj baanjanorj kembu. Qaa koi weengowaati, iinonj mono saanonj geja ama moma kotowa. ¹⁵††Miri kosianorj sombenorj laligowaati, iinonj mono kamaanj iwoiya memambaajonj miri uutanorj mende uba. ¹⁶ Gawononj kema laligowaati, iinonj mono kaerjagadeerj malekuya memambaajonj eleema mirinonj mende kemba. ¹⁷ Yei! Emba korowo ano merabora ajanorj yonononj kambañ iikanorj nomaerj uulanjawo kembuyaga. ¹⁸ Kawaajonj iwoi ii koñ haamo kambañanorj mende koloowaatiwaajonj qama koolinjebu. ¹⁹††Kambañ iikanorj kakasililin jekania booronjgia koloowaa. Kakasililin soya kaerj ii wala eerjanorj kambañ moñgerj mende koloonj ero. Anutunonj iwoi kuuya mokoloroti, kambañ iikanondeerj kanainj kambañ kokaamba laligonj waama kambañ biiwianorj moñ mende kolooro. Wala eerjanorj mende kolooro ano kanagerj kambañ moñonj mende koloowaa. Kawaajonj mono qama koolin laligonjebu. ²⁰ Porjonj koñajilin kambañ ii mende menj torinagati eerj, ejemba kuuyanorj mono tiwilaadaborowuyagato, ejemba iyanjaajonj meweerj-

gonj orjonoti, iyonoojonj ama weerj iikawaa janjgoya ii menj toriwaa.

²¹ “Kambañ iikanorj kokaerj jewuya, ‘Mobu! Kraistnong koi laligoja,’ ano ‘Iibu! Hamoqeqe Toyanonj endu nanja.’ Moñonj kaerj jewaati eerj, ii mono mende moma laariwu. ²² Ii kokaembaajonj: Hamoqeqe toya qolonj-molonjgoya ano gejatootoo ejemba takapolakaya asuginj angoletoto ano aiwese jaamorota megil etombuya. Kaerj letonjgi Anutunonj ejemba iyanjaajonj meweengonj orjonoti, ii kaerjagadeerj enkalolonj menj orjombutiwaa angobato menj kaparanj kongi jinjanj qewubo. Orjononj galengia awaagadeerj menj aorj laligogi ii amamaawuyaga. ²³ Niinonj iwoi kuuya ii mende kolooro waladeerj kuuya injjowe moju. Ii wala jejenjwaajonj ii mono uuwombogianorj ama galengia menj aorj laligowu.” Kianj.

Siwe gomambaa Eja hoñanorj asugiwaa.

Mat 24.29-31; Luuk 21.25-28

²⁴†††Kakasililin ii tegoro kambañ iikanondeerj weerj jaayanorj injanj kono koinjonj umunj kombaa. ²⁵†††Sengelaorj yonononj sombinonga tegonj kamaawuya ano sombinonj utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaonj enkalolonj anjgi soowaa. ²⁶‡Kambañ iikanorj Siwe gomambaa Eja hoña iinonj koosu qaganonj karo iibuya. Ku-usunja somatanorj sakondindinjawo asuganonj asugiro asamararanja iibuya. ²⁷ Kanj Siwe gajobauruta wasinj orjono yonononj ejemba Anutunonj iyanjaajonj meweengonj orjonoti, ii balonj goraaya leelee, eugenj emugenj iikanondeerj kopepereerj orjombuya.” Kianj.

Noronj gerewaa sareqaa

Mat 24.32-35; Luuk 21.29-33

²⁸ “Orjo mono noronj gere iima tania romonjonj sareqaa koi mobu. Borianorj apuyawo kolooro sengia lonjgogi ii iima moma kokaerj jenjeju, ‘Weerj kambañ dodowija.’ ²⁹ Orjononj kaerjagadeerj aiwese iikawaa so kolooro iima moma asarinj mono kania kokaerj jewu, ‘Jiisasnong mono nagunonj dodowija.’ ³⁰ Niinonj qaa hoña moñ kokaerj injjowe mobu: Ejemba koi kete namononj laligojuti, iyonononj mende komugi iwoi kuuya jejenj, ii mono iyonoo laaligo kambañgianorj koloowaa ³¹ Sombinjanj ano namo yorononj goronj qewaotato, noo Buña qaananonj mono mende aliwaa.” Kianj.

Jiisas kawaatiwaa kambaña ii moñonj mende moja.

Mat 24.36-44

³²†††Siwe gomambaa Eja hoñanorj naa kambañonj kawaati, iikawaa weerj me aua kambaña ii moñonj moñ mende moja. Siwenonj gajoba yonononj ii mende moju. Anutuwa Merianonj kaerjagadeerj ii mende moja. Ama anjodeerj ii moja. ³³ Naa kambañonj asugiwaaati, ii mende mojuutiwaajonj orjononj mono galen menj aorj uugbiligibili laligowu. ³⁴†††Ii sareqaa kokawaa so eja: Eja

† 13.9 Mat 10.17-20; Luuk 12.11-12 †† 13.13 Mat 10.22 ‡ 13.14 Dan 9.27; 11.31; 12.11 ††† 13.15 Luuk 17.31 ††† 13.19 Dan 12.1; Ais 7.14

††† 13.24 Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15; Ais 6.12 ††† 13.25 Ais 34.4; Joel 2.10; Ais 6.13 § 13.26 Dan 7.13; Ais 1.7 †† 13.32 Mat 24.36 ††† 13.34 Luuk 12.36-38

monjon gomaña mesaon kantri mongen keno. Kemambaajon ama galenuruta iwoi kuuya jen koton onoma naguwa kiiya meria borogianon ama usuna onono. Ku-usuna onoma welenqeqeuruta motomotoon gawongia onono. Onoma laligon nagu galena kaanagadeen uugbiligibili laligowaatiwaajon jen koton muro. ³⁵ Miri toyanon naa kambanon eleema kawaati, ii mende moju. Mare me gomantiina ruunanon kawa me? Wengeran suluro kawa me? Ween kouro kawa me? Iikawaa so onjo ii mende mojutiwaajon ama mono uugbiligibili laligowu. ³⁶ Ononon gaon egi uulanawo kan kaen mokolon onombabo. ³⁷ Onjo mono uugbiligibili laligowu. Qaa ii gowokouruna onoojon jejenji, ii kaanagadeen alauruna kuuya onoojon motoon jejen: Onjo mono uugbiligibili laligowu." Kian.

Jiisas qenin komuwaatiwaajon angonan anggi.

Mat 26.1-5; Luuk 22.1-2; Jon 11.45-53

14 [†]Pasowa kendon ^{††} ano bered yiistya qaa iikawaa kendon toriri. Ween woi tegoro kanon kanaiwombaa ani jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ajoroogi. Ajoroon nomaen mondonin Jiisas oloj men qegi komunaga, iikawaa kania mongamma jen gosigi. ² Mongama gosin kokaen jegi, "Ejemba iringia soono kareña kareña koloowabotiwaajon ii korisoro kendon kambananon ambombaajon amamaawonja." Kaen jegi.

Emba monjon Jiisas apu unkoowagawonon moriro.

Mat 26.6-13; Jon 12.1-8

³ Jiisasnon Betani gomanon laligon Saimon mon manimbaya men solananiroti, iwaa mirinon uma raro. Iikanon nene nen raro emba monjon jamo kaaro men men iwaanon karo. Kaaro ii lalunawo qata alabasta iikanon memeta. Ii apu unkoowagawo honja qata naad iikanon saa qen raro. Iinon ii sewana somatanon men kan lalunawo apuya Jiisaswaa wananon qibibirin moriro. ⁴ Moriro eja ragiti, iyonononga tosanon uugia boliro iyangiodeen kokaen amin mogi, "Naad apu ii mono naambaajon kaen tiwilaaja? ⁵ Naad apu kelegawo ii sewana mewutiwaajon anagati een, saanon ween 300:waa tawaya uugunaga. Ii ejemba wanaya onono sokonaga." Kaen jen emba ii jen mug.

⁶ Jen mug Jiisasnon kokaen injjoro, "Emba koi mono mende jen mubu. Naambaajon uuta men boliju? Iinon sili awaa ama sororogon nono sokonja. ⁷ ^{††}Ejemba wanaya ii kambaña kambaña batugianon laligogi awaa ama onombonatiwaajon moma ii saanon kamban so ambuyato, niinon onoo batugianon kamban so mende laligomanja. ⁸ Iinon ii iyanjaa nanamemenjaa so ama nonja. Niinon komuwe ron koma nombutiwaajon saanon waladeen selena kelenon nomorija. ⁹ Niinon qaa honja mon kokaen injjowe mobu: Oligaa Bunja koi

[†] 14.1 Eks 12.1-27 ^{††} Kantri qata Iijipt kanon Pombaa gajobanon sa iima koboön unjuuguroti, kendon iikawaa qata Koon qaanon Pasowa. Eks 12.15 [‡] 14.3 Luuk 7.37-38 ^{‡†} 14.7 Dut 15.11

kantri kanon me kanon jen seigi kemaati, iikanon emba koi kanon iwoi ama nonji, iikawaa bujuya ii kaanagadeen jegi seiro iwaajon romongon laligowuya." Kian.

Juudasnon Jiisas memelolo men mumambaa uumotoon ano.

Mat 26.14-16; Luuk 22.3-6

¹⁰ Gowokouruta 12 yonononga mon qata Juudas Iskariot iinon Jiisas memelolo men mumambaaon ama jigo gawon galen yononon keno. ¹¹ Yononon kema qaaya jero ii moma uugia qangoro sewana monen mubombaajon qaa somongogi. Qaa somongogi Jiisas kamban mongen memelolo men mumambaa kana mongamma kokobimbin qen laligoro. Kian.

Jiisasnon gowoko yonowo Pasowa lama negi.

Mat 26.17-25; Luuk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30

¹² Bered yiistya qaa iikawaa kendon ween mutyanon (Siikunenenon) siligia otaan pasowa lama mon qen onokegi. Kawaajon Jiisaswaa gowokourutanon ijogi, "Boi, nono miri dakanon kema pasowa lama goojon mozozongongon newonja? Siingga nomaen eja?"

¹³ Kaen ijogi gowokowoita woi kokaen jen wasin orono, "Oro Jerusalem sitinon uri eja mon apu monjon qindiin karo mokoloowaota. Mokolon ii saanon otaan kema. ¹⁴ Keni mirinon uro iikawaa toya kokaen ijowao, 'Boinon kokaen jeja: Saanon miri uuta mon jen tegon nonona iikanon uma gowokouruna yonowo pasowa lama newonja.' ¹⁵ Kaen ijori toyanon miri qaganon eu uma uuta somata mon qendeema orombaa. Iikanon dunj rara iwoi mozozongogita raja. Ii qendeema orono iikanon mono lama qen oowao."

¹⁶ Kaen jero gowokowoitanon mesaon sitinon uma Jiisasnon qaa jeroti, iikawaa so mokolon nama lama qen onon mozozongori.

¹⁷ Goman tiro Jiisasnon gowokouruta 12 yonowo miri iikanon kougi. ¹⁸ ^{‡‡}Kouma uma dunjon rama nene negi Jiisasnon kokaen injjoro, "Niinon qaa honja mon kokaen injjowe mobu: Onononga mon niwo nene nen raji, iinon mono memelolo men nombaa."

¹⁹ Kaen injjoro moma uugianon wosobiri moma kanain anja anja qisin mun jegi, "Noojonja jewabo?"

²⁰ Qisin mug kokaen injjoro, "12 onononga mon niwo bered qanjon qendugoji, iinon. ²¹ Siwe gomambaa Eja honjon mono iwaajon qaa oogita ejiwaa so namo mesaon kema. Kemaato, memelolo men mubaati, iwaajon 'Yei wosobiri!' jen wanjinjingojen. Anutunon mono ironja uuta meleema mubaa. Eja ii nemunjaa goron uutanonga mende kolonagati, iikanon mono afaangon munaga." Kian.

Pombo samonj konoga negi.

Mat 26.26-30; Luuk 22.14-20; 1 Kor 11.23-25

²² Nene neŋ rama Jiisasnoŋ bered meŋ kotuegonj motonj onoma kokaen jero, “Koi neenaa busuna. Ii mono meŋ newu.”

²³ Kaen jeŋ wain qambi meŋ dangisen jeŋ onono kuyanong qambi iikanongga negi. ²⁴ †Negi kokaen injijoro, “Koi neenaa sana. Koi Anutunonj ejemba yonowo soomonggo arenj ano kotiiwaatiwaajonj sana maagi ejemba mamaga hamo qeŋ onombaa. ²⁵ Niinonj qaa honja monj kokaen injijowe mobu: Niinonj wain kasawaa honja kokanonj mombo toroqenj mende nemaŋa. Kanageŋ Anutuwaa bentotonj uutanonj eu raniŋ jejelombanjanj ambaati, weenj iikanonj mono wain apu qaita monj ii nemaŋa.”

²⁶ Kaen jero korisoro rii qama mesaonj kema Oil gere baanjanonj ugi. Kianj.

Piitononj Jiisas qakoombaatiwaa jero.

Mat 26.31-35; Luuk 22.31-34; Jon 13.36-38

²⁷ ††Uma Jiisasnoŋ kokaen injijoro, “Gejatootoo eja monjonj qaa monj kokaen oorota eja, ‘Niinonj galenggia qewe lama tuuŋanong deembuya.’ Iikawaa so onononj kuuya uugia boliro nomesaonj boratiwuya.

²⁸ †Boratigi nuwuyato, niinonj mono koomunongga waama wala Galili prowinsnoŋ kema iikanonj asuginj onomaŋa.”

²⁹ Kaen injijoro Piitononj kokaen ijoro, “Yonononj kuuya uugia boliro gomesaonj boratiwuti eenj, niinonj mono kilerj iikaen mende amaŋa.”

³⁰ Ijoro Jiisasnoŋ jero, “Niinonj qaa honja monj kokaen gijowe moba: Kurunonj indinj woi mende qaro giinonj kete gomantiinjanonj qakooma nona indinj karonj koloowaa.”

³¹ Kaen jeroto, Piitononj kaparanj koma kotikotii ano, “Boi, kaen qaagoto, nii nugi giwo motoonj komuworagati, ii kilerj niinonj gii mende qakooma gomaŋa.” Gowoko tosaŋa kuuyanong qaa iikayadeen jeŋi. Kianj.

Jiisasnoŋ Gezemane urukisinonj qama kooliro.

Mat 26.36-46; Luuk 22.39-46

³² Kaen aminj moma kema urukisi monj qata Gezemane iikanonj keugi. Keuma gowokouruta kokaen injijoro, “Niinonj endu kema qama kooliwe onjo mono kamban biiwianonj koi rabu.” ³³ Kaen injijonj Piito, Jeims ano Jon unuama kenŋi. Kenŋi Jiisasnoŋ kanainj konjilinj kanjanawo moro kana boria qetegoro. ³⁴ Kaen ama kokaen injijoro, “Noo uunanonj mono kondunjkondunj koma waajiwaajonj ama wosobiri mobe komukomuyawo ama nonja. Onononj mono kokanonj rama niwo gbili laligowonja.”

³⁵ Kaen injijonj anodeen boronja monj toroqenj kema siminj kuma usugonj siimbobolo kambanja ii Maŋaa jetaa so uuguwaatiwaajonj qama kooliro. ³⁶ Qama koolinj

† 14.24 Eks 24.8; Jer 31.31-34 †† 14.27 Zek 13.7 † 14.28 Mat 28.16

jero, “Aba Amana, gii iwoi monj mende meŋ bimbinjonkejanj. Kawaajonj siimbobolowaa qambia koi mono nuamba. Nuanagati, ii noo siimbaa so qaagoto, mono geenŋaa uusiinŋa otaanj koloowa.”

³⁷ Kaen jeŋ eleeno gowokouruta karonj yonononj gaonj egi injiima Piito kokaen ijoro, “Saimon, gii gaonj ejanj me? Gii aua motoongoda gbili laligomambaajonj mende kotiijanj me? ³⁸ Uunananonj gbili laligowombaa siinja momakejonto, selenananonj looloria koloaja. Kawaajonj angobatononj kamaanjanj unuwabotiwaajonj mono qama koolinj uugbiligbili laligowu.”

³⁹ Kaen ijoro mombo onomesaonj kema qaa iikayadeen mombo jeŋ qama kooliro. ⁴⁰ Qama koolinj eleeno jaa lologia bombonj mero mombo gaongadeen egi injiuro. Gaonongga waama qaa meleembom-baajonj onjopopo qegi.

⁴¹ Jiisasnoŋ keno indinj karonj kolooro eleema kanj kokaen injijoro, “Onjo toroqenj haamo meŋ gaongadeen ewombaajonj moju me? Mobu! Monjonj Siwe gomambaa Eja honja memelolo meŋ muro gawman eja sisiwerowerogiawo yonoo borogianonj ubaati, iikawaa aua kambanjanonj mono kanj kuuja. Onjo gaonj ee kambangia mono tegoja. ⁴² Mono waagi kembonj. Mobu! Memelolo meŋ nombaati, iinonj mono kosere koi kaja.” Kianj.

Jiisas qelanjinj meŋ somonggogi.

Mat 26.47-56; Luuk 22.47-53; Jon 18.3-12

⁴³ Jiisasnoŋ kaen jeŋ nano iikanondeen gowokouruta 12 yonoonongga monj qata Juudas iinonj tuunj monj jeta meŋ onono kougij. Jigo gawonj galenj, Kana qaawaa boi ano kantriwaa jotamemeya yonononj ii wasinj ononj manjawaa soo somata ano wasagia meŋ kagi.

⁴⁴ Memelolo memambaa anoti, iinonj wala yonowo aiwese qaa kokaen somonggonj injijoro, “Niinonj eja buuta kitorj nemaŋati, ii iima ‘Mono ii!’ jeŋ meŋ somonggonj tororo galenj koma kembu.”

⁴⁵ Kaen jeŋ kanj iikanondeen Jiisaswaanonj keuma “Oo kokona! (Boina!)” jeŋ buuta kitorj nero. ⁴⁶ Kitorj nero iima Jiisas qelanjinj meŋ somonggogi. ⁴⁷ Somonggogi kosianonj nangiti, iyonoonongga monjonj manjawaa soo somata horonj jigo gawonj galenj wanjaa welenqeqeya qeŋ geŋia kotogoro kamaaro. ⁴⁸ Jiisas somonggogi qaa kokaen injijoro, “Nii kikekakasililinj ejaga qaagoto, kilerj noojonj kaen moma manjawaa soo somata ano wasa meŋ noma somonggonj nombombaajonj kaju.

⁴⁹ ††Niinonj weenj so jiwowonj jigononj onowo nama Buŋa qaa kuma onoma laligowe mende nongito, iwoi koi mono Buŋa Terewaa qaayanonj honjawo koloowaatiwaajonj koloaja. ⁵⁰ Jiisas somonggogi gowoko yonononj kuuya Jiisas mesaonj boratinj oloŋ koma kenŋi. Kianj.

Sagbili monjonj oloŋ koma keno.

⁵¹ Eja gbaworo monjonj opoqiisia taanjanj kokosiinj Jiisaswaa gematanonj otaanj keno. Opoya tosia mende

†† 14.49 Luuk 19.47; 21.37

mouma keno ii metaqetatanj megii. ⁵² Mewombaajon amamaanj opoqiisia qetegogi lalanj oloj koma keno. Kianj.

Jigowaa jotamemeya yonononj Jiisaswaa qaa gawonj megii.

Mat 26.57-68; Luuk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24

⁵³ Jiisas somonjonj wama jigo gawonj galenj wanjaa jinjkaronj mirinonj kengji. Kengji jigo gawonj galenj kuuya, kantriwaa jotamemeya ano Kana qaawaa boi yonononj iikanonj kema ajoroogi. ⁵⁴ Kengji Piitononj sigensigen onjotaanj jigo gawonj galenj wanjaa jinjkaronj mirinonj keuma miriaa kiropo uutanonj uro. Uma welenqeqe eja yonoo batugianonj gere kosianonj rama konano.

⁵⁵ Kaenj raroto, jigo gawonj galenj ano jigo kaunsol tuunj yonononj Jiisaswaa selenonj kuukuu qaa nomaenj jen nanjoninj qegi komuwaatiwaaajonj jen mongangito, iikawaa kania monj mende mokoloogi. ⁵⁶ Mongama nama mamaganonj qaa qolonjmolonggoya selianonj kuunj nanjonj jegito, qaagianonj kania motoonjgo mende kolooro.

⁵⁷ Kaenj anjgi tosanonj waama nama qaa qolonjmolonggoya selianonj kuunj nanjonj kokaenj jegi, ⁵⁸ "Iinonj kokaenj jero moninj, 'Niinonj jiwowonj jigo borononj memeta koi kondeembe namononj kamaaro weenj ka-roombaa uutanonj jigo qaita monj borononj memeta qaago ii menj waama kuumanja.'" ⁵⁹ Kaenj jegito, kilenj qaagianonj kania motoonjgo mende kolooro.

⁶⁰ Kaenj mende kolooro jigo gawonj galenj wanjanonj waama jaasewanj qenj onjoma nama Jiisas qisij munj kokaenj ijoro, "Yonononj goo seleganonj qaa kuunj nanjgojuti, iikawaa kitia monj jewaga me qaago?"

⁶¹ Kaenj ijoro iwoi bologa monj mende anoto, kilenj kitia monj mende meleema qaaya bogoro nano. Qaaya bogoro nano jigo gawonj galenj wanjanonj mombo kokaenj qisij muro, "Anutu mepeseenj mumakejonj, gii iwaa Meria Kraist koloojanj me qaago?"

⁶² "Qisij muro 'Oonj' jenj kokaenj injjoro, 'Siwe go-mambaa Eja honjanonj mono ku-usunj Toyaa boro dindijanonj rama era sombimbaa koosu qaganonj kamaaro iibuya.'"

⁶³ Qaa ii injjoro jigo gawonj galenj wanjanonj malekuya menjurama kokaenj jero, "Yei, mangaa siita! Tosianonj qaaya nangowutiwaaajonj mombo mende qisij onjombonja. ⁶⁴ "Anutu mepaegoji, ii mono onjoangio mod-aboroju. Kawaaajonj mono onjo nomaenj moju?" Kaenj jero yonononj kuuya Jiisas koomuwaa bunja koloowaatiwaaajonj jenj tegogi.

⁶⁵ Kaenj jenj tegonj tosanonj kanainj sulaapanj qenj jaasewanja esuunj boro kuma qenj kokaenj ijogi, "Morononj guji, ii saanonj jena mobonja." Jigowaa kiropo galenj (sikiriti) yonononj kaanagadeenj Jiisas menj urunanonj qetaaligi. Kianj.

Piitononj Jiisas qakoono.

Mat 26.69-75; Luuk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27

⁶⁶ Kambanj iikanonj Piitononj kiropo uutanonj sombenonj laligoro. Emu laligoro jigo gawonj galenj wanjaa welenqeqe emba monjonj iikanonj kouro.

⁶⁷ Kouma Piitononj gere konama nano iigigiinj kokaenj jero, "Gii mono kaanagadeenj Nazaret eja Jiisaswo laligona."

⁶⁸ Kaenj jeroto, Piitononj qakooma kokaenj jero, "Qaa jejanj, ii kondanjenj." Kaenj jenj kiropo naguyanonj kemenj nano kuru qaro.

⁶⁹ Nagunonj kemero welenqeqe emba monjonj ii iikanonj mombo iima eja kosianonj nanngiti, ii kanainj kokaenj injjoro, "Eja koi kanonj mono yonoononjga monj kolooja."

⁷⁰ Kaenj injjoroto, iinonj mombo qakoono. Qakoono kambanj boronja monj tegoro eja kosianonj nanngiti, iyonononj mombo Piitowaajonj kokaenj jegi, "Giinonj Galili ejaga monj koloojanjwaaajonj mono honjanonj iyonoononjga monj koloojanj."

⁷¹ Ii moma kanainj anja qasuaanj aonj jopangonj jenj kotiinj jero, "Eja qaaya jejuti, niinonj ii mende moma mujenj. Qaa qolonj-molonggoya jewenagati eenj, Anutunonj mono ironja meleema nomba."

⁷² Kaenj jenj nano iikanondeenj kurunonj qaro indinj woi kolooro. Kurunonj qaro Jiisasnonj qaa kokaenj ijoroti, Piitononj ii romonjgoro, "Giinonj indinj karoonj qakooma nona kurunonj qaro indinj woi koloowaa." Qaa ii romonjonj wosoya jumambaajonj ano silama saaro. Kianj.

Jiisasnonj gawana Pailotwaa jaanonj nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Luuk 23.1-5; Jon 18.28-38

15 Gomanj ano amandiinonj jigo gawonj galenj, kantriwaa jotamemeya (70), ano Kana qaawaa boi ano jigo kaunsol kuuya yonononj qaa jake uutaa ajoajoro ama Jiisaswaa qaa jenj tegogi. Jenj tegogi Jiisas somonjonj wama kema gawana Pailotwaa borononj anjgi. ² Room gawana iinonj Jiisas kokaenj qisij muro, "Onjanonj, gii Juuda yonoo kingia koloojanj me qaago?" Qisij muro Jiisasnonj meleema ijoro, "Mono geenggo jejanj, kaenj."

³ Jigo gawonj galenj yonononj qaa mamaga Jiisaswaa selianonj kuunj jegi. ⁴ Jegi Pailotnonj Jiisas mombo qisij munj ijoro, "Moba! Yonononj qaa mamaga goo sel-eganonj kuunj jejuti, giinonj iikawaa kitia monj jewaga me qaago?"

⁵ Kaenj ijoroto, Jiisasnonj bologa monj mende anoto, kilenj qaa kitia mombo mende meleeno. Qaaya bogoro nano gawananonj walingoro. Kianj.

Pailotnonj Jiisas komuwaatiwaa jenj tegoro.

Mat 27.15-26; Luuk 23.13-25; Jon 18.39-19.16

⁶ Gbani so pasowa kendonj kambananonj gawananonj kapuare mirinonjga eja monj qata qama qisigiti, ii silia otaanj isama onjomakegi. ⁷ Kambanj iikanonj eja monj qata Barabas ii kapuare mirinonj raro. Iinonj

kikekakasililij eja tosaanja yonowo karen gilin eja mon qegi komuroti, iikawaajon kapuare mirinon onjoongi.⁸ Kaen anji kanageso yononon gawanawaa jinjaron miri sombenanon eu uma nama kanaij ama laligoroti-waa so ambaatiwaaajon qisin mugi.⁹ Qisin mugi meleema kokaen injjoro, "Niinon Juuda onoo kingiaga isambe kamaawaatiwaaajon moju me?"¹⁰ Jigo gawon galen yononon Jiisaswaaajon goronjooso mogitiwaaajon ama ii gawanawaa boronon onogi. Ii moma siingia momambaajon kaen qisin onono.

¹¹ Qisin onono jigo gawon galen yononon ejemba tu-unj uukuuku meñ onoma kokaen jegi, "Jiisas mesaon Barabas isamba! Mono kaen qisin mubu."¹² Kaen jegi mombo meleema qisin onono, "Kaen jejutiwaaajon Juuda onoo kingia qata kaen qamakejuti, niinon mono ii nomaen ama mubenaga?"

¹³ Kaen qisin onono mombo qagi, "Mono maripoonon qewu jewa!"

¹⁴ Kaen qagi Pailotnong kokaen injjoro, "Ti naambaajon? Iinon mono naa bologa ano?" Kaen jeroto, yononon ii moma kaparan koma toroqen qa gigilaan kokaen qagi, "Mono maripoonon qewu jewa!"

¹⁵ Kaen qagi Pailotnong ejemba tuun somata siingiaa so amambaajon moma Barabas isama onono kamaaroto, Jiisasga jero ooli waayawonon qeyayagon qegi. Kaen qegi maripoonon qewutiwaaajon ii Room manjaqeqe eja yonoo borogianon ano. Kianj.

Jiisas kungulolopo ama mugi.

Mat 27.27-31; Jon 19.2-3

¹⁶ Manjaqeqe eja yononon Jiisas wama kema gawanawaa jinjaron miriwaa kiropo uutanon keugi. Keuma manjaqeqe tuun somata kuuya horon onjoongi iikanon kagi.¹⁷ Kanj maleku osoga nezongbala ii Jiisaswaa selianon mouma munj soman kasa lipima ila kaanja wananon konji kemero.¹⁸ Kaen kemero kanaij waeya meñ jolonja jegi, "Oowe oowe! Juuda yonoo kinj pongia, oowe!"¹⁹ Qaqatete kaen ama jegi bowonon wananon qeñ sulaapan qeñ siminj kuma munj usugonj mepeqepae qolonjolongoya meñ mugi.

²⁰ Mepaqepae kaen ama mudaboronj maleku osoga nezongbala ii qetegonj iyanjaa sele esu mouma munj maripoonon qewombaajonj wama kenji. Kianj.

Jiisas maripoonon qegi.

Mat 27.32-44; Luuk 23.26-43; Jon 19.17-27

²¹ †Kema kana somatanon eja monj qata Saimon mokoloogi. Iinon Afrika siti qata Sairini iikawaa ejiaga ano Aleksander ano Ruufus yoroo manjaraga. Iinon gawononga kouro kuun mugi Jiisaswaanon maripoon meñ angoro.²² Jiisas kaen wama gomanj monj qata Golgota ii ananaa qaanonj Wanjsii, iikanonj kema keugi.²³ Keuma wain apu ano marasinj qata mor ii mindirin melokanjij mugito, Jiisasnong ii togoro.²⁴ ††Togoro nama maripoonon qegi. Qegi nano kiawenj megi jangoya kolooro Jiisaswaa sele esuya motomotoonj batugianonj iikawaa so mendeema megi.²⁵ Gomaamba 9 kilok

† 15.21 Room 16.13 †† 15.24 Ond 22.18

iikanonj maripoonon qegi.²⁶ Maripoonon qeñ wananon eu qegitiwaa kania kokaen onj qegi, "Juuda yonoo kinj pongiaga koi."²⁷ Kikekakasililij eja woi kaanagadeen iwo maripoonon urugi. Monj boro dindinanon monj qanianon leelee kaen urugi.²⁸ †(Anutuwaa Bunja Terenon qaa kokaen oogita eja, "Ti gosinj kikekakasililij eja kaanja romongonj yonoo batugianonj anji." Qaa iikaen kanon honjowo kolooro.)

²⁹ ††Ejemba uugunj kema kanj kungulolopo ama lukukuun munj wambelaan kokaen jegi, "Ye! Gii mono jiwowonj jigo saanonj kondeena namonon kamaaro weenj karoombaa uutanonj mombo metaama ku-umambaajonj jena. Oo, gii eja awaa soro!³⁰ Mono geengja ilaan aonj maripoonongga kamaawa."

³¹ Jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon kaanagadeen batugianonj mepaqepae ama munj jegi, "Tosiaga ilaan onoma laligoroto, iyanja ilaan aomambaajon amamaaja.³² Iinonj Hamoqeqe Toya Kraist ano Israelwaa kinj kolooji eenj, mono keteda koi maripoonongga kamaaro iima ii moma laariwonaga." Kaen jegi.

Eja iwo maripoonon urugiti, iyorononj kaanagadeenj uuqeqe qaa tokoronj kota jeñ muri. Kianj.

Jiisasnong komuro.

Mat 27.45-56; Luuk 23.44-49; Jon 19.28-30

³³ Weenj biiwia 12 kilok kolooro iikanonj gomanj kuuya pangamanj meñ sokoma ero kema aua karoombaa so kolooro.³⁴ ††Jiisasnong 3 kilok iikanonj anjaa qaanonj kokaen qa somata qaro, "Eeli eeli lama sabaktani?" Ii ananaa qaanonj: Anutuna, Anutuna mono naambaajonj gema nujanj?

³⁵ Kaen qaro eja kosianonj nanjiti, iyonoonongga tosonianonj ii moma jegi, "Mobu! Mono Elaijawaajonj qaja."³⁶ ††Yonoonongga mononj bobogarinj kema momondo monj suunj taniqeenj ii meñ wain apu aasonjawanonj qendunjonj gere goronj kitianonj somonjonj sulunj Jiisaswaa buu susuyanonj eu ano nero jero, "Mono mesaogi anjodeen namba. Elaijanonj kanj motogoro kamaawaa me qaago, mono ii iibonja."

³⁷ Kaen anji Jiisasnong qa somata qama wosoya goronj qero komuro.

³⁸ †††Komuro iikanondeenj jiwowonj jigowaa uutanonj opo nanoti, iikanonj mono eukaya biiwianonj jurama kamaanj woi kolooro.³⁹ Kawali galenonj maripoonj jaasewanj qeñ nama Jiisasnong wosoya goronj qero komuroti, ii iima kokaen jero, "Eja koi kanonj mono onanonj Anutuwaa meriaga kolooja."

⁴⁰ †Emba tosonianonj kaanagadeenj sigensigenj nama iwoi ii iigi. Yonoo batugianonj Maria Magdalaga ano Maria Jeims dubaya ano Jooses yoroo nemungara ano Salome yonononj motoonj nanji.⁴¹ Yonononj Jiisasnong Galili prowinsnong laligoro iikanonj ii otaanj welenj qeñ munj laligogi. Kaanagadeenj emba tosaanja mamaga Ji-

‡ 15.28 Ais 53.12 †† 15.29 Ond 22.7; 109.25; Maak 14.58; Jon 2.19 †† 15.34 Ond 22.1 ††† 15.36 Ond 69.21 ††† 15.38 Eks 26.31-33 § 15.40 Luuk 8.2-3

isaswo Jerusalem sitinonj uma kagiti, iyonononj kaanji-adeenj kosianonj nanji. Kianj.

Jiisaswaa qamoya ronj kongi.

Mat 27.57-61; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42

⁴² Sabat kendonj rarawaajonj iwoi mozozongogi Sabat kendonj kanaimambaajonj dodowiro mare koloonj karo. ⁴³ Nemungawonj iikanonj Arimatia toya, eja waanawo qata Joosef iinonj karo. Iinonj kaanagadeenj Anutu bentotombaa honja koloowaatiwaajonj mambo-ma laligoro. Iinonj Juuda yonoo jigo kaunsol tuumbaa jotamemeya monj koloonj Sabat kendonj kanaimambaa anotiwaajonj ama toroko yakarij Pailotwaanonj kema Jiisaswaa qamoya memambaajonj qisiro. ⁴⁴ Qisiro "Onjanonj komuja me qaago?" jen romonjonj kawali galeja jero karo "Jiisasnonj kambanj koriga me toroga komuja," jen qisij muro. ⁴⁵ Qisij muro buju qaaya moma Jiisaswaa qamoya Joosef jen tegonj muro. ⁴⁶ Jen tegonj muro opo taanja sewanja menj kema qamoya maripoononjga qetegonj menj kamaanj opononj esuuro. Esuunj menj qasirinonj kema jamo kobaa uroroogi dunj eroti, iikanonj ano. Ama jamo somata monj metano kobaa qaa oota kojangiro. ⁴⁷ Dakanonj anoti, ii Maria Magdalaga ano Maria Jooseswaa nemunja yorononj nama iiri. Kianj.

Jiisasnonj koomunonjga waaro.

Mat 28.1-8; Luuk 24.1-12; Jon 20.1-10

16 Sabat kendonj ragi tegoro iikanonj Maria Magdalaga, Maria Jeimswaa nemunja ano Salome yonononj "Jiisaswaa qamoya kema moriwonja," jen jiniin marae unkoowagawo sewanja megij. ² Menj enj Sonda umugawodeenj waama gomanj ano weenj jilinjolanj kouro qasirinonj kenji. ³ Kema amij moma jegi, "Qasiriwaa qaa ootanonj jamo somata raji, ii mono morononj qetambaa?" ⁴ Kaen jenj uugi keno iigi: Jamo somata qatawo ii mono qetangi kema ero. ⁵ Qasiriwaa jamo qaa oota kaenj aantama nano uutanonj ugi. Ugi dindingiaagenj eja gbaworo monj malekuya koriga taanja raro iigi. Kaenj iima mamaga awawaligi.

⁶ Awawaligito, kokaenj injijoro, "Mono toroko mende mobu. Onjo Nazaret eja Jiisaswaajonj monganju. Ii maripoononj qegito, iinonj mono gbilinj waaja. Kawaa-jonj koi mende eja. Iibu! Dunja koi, iikanonj sulugi ero. ⁷ "Kawaajonj mono kema Piito ano gowokouruta kuuya buju kokaenj injijowu, 'Iinonj mono jeta menj onjoma waladeenj Galili prowinsnonj kembaa. Onjo kaanagadeenj iikanonj kema qaaya jerotiwaa so ii iibu.'"

⁸ Kaenj injijoro aarunj jenengia ororo jamo ootanonjga kamaanj bobogarij kenji. Sombugia mogitiwaajonj qaa monj mende jegito, qaagia bogoro. Kianj.

Jiisasnonj Maria Magdalaga iwaanonj asugiro.

Mat 28.9-10; Jon 20.11-18

⁹ Jiisasnonj Maria Magdalaga iwaa uutanonjga omeji-ilanj 7 onjotaaro laligoro. Jiisasnonj koomunonjga waa-ma Sonda gomaamba amandiinonj wala Maria ii asuginj muro. ¹⁰ Asuginj muro alaurutanonj Jiisaswo laligonj kouma kambanj iikanonj jingenj qama saagiti, Marianonj mono iyonoononj kema bujuya injijoro. ¹¹ Injijoroto, Jiisasnonj gbilinj laligoro Marianonj iiroti, ii mende moma laarigi. Kianj.

Jiisasnonj alawoita yoroononj asugiro.

Luuk 24.13-35

¹² Kawaa gematanonj alawoitanonj Jerusalem siti mesaonj gomanj monjonj kembojonj kananonj keni Jiisasnonj kaitania meleema asuginj orono. ¹³ Yorononj kaanagadeenj kema bujuya ii alauruta injijorito, yonononj ii kaanagadeenj mende moma laarigi. Kianj.

Jiisasnonj gowokouruta asuginj onjono.

Mat 28.16-20; Luuk 24.36-49; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

¹⁴ Kanagenj gowokouruta 11 yonononj ajoroonj nene nerj ragi yonoononj kaanagadeenj asugiro. Asuginj uugia kotirotiwaajonj temboma koomunonjga waaro iigiti, iinonj bujuya injijogi ii mende moma laarigitiwaajonj ii jenj onjono. ¹⁵ †Jiisasnonj kokaenj injijoro, "Onjo mono kantri so kema gomanja gomanja liligonj ejemba laligonj kenjutiwaa so Oligaa Bunjana jenj asarigi mobu.

¹⁶ Monjonj Anutu moma laariro oomulu menj mugi uuta meleembaati, iinonj mono letoma Siwewaa bunja koloowaa. Monjonj mende moma laarij yangisenj laligowaati, Anutunonj mono iwaa qaa jenj tegoro gere siawaa bunja koloowaa. ¹⁷ Moma laarij noma laligowuti, ii aiwese menj onjombe kaniagia kokaenj koloowaa: Yonononj noo qanonj omejiilanj onjotaawuya. Kantri tosia yonoononj qaa jenj laligowuya. ¹⁸ Mokolej boro-gianonj menj metaambuya. Nombenj warabe apu iwoi negi iikanonj mono mende menj bolinj onjombaa. Boro-gia ji ejemba qagianonj angij qeanggowuya." Kianj.

Jiisasnonj Siwe gomanonj uro.

Luuk 24.50-53; Apo 1.9-11

¹⁹ †Ponj Jiisasnonj qaaya kaenj injijoro Anutunonj wano Siwenonj uma Anutuwaa boro dindinanonj rama laligo-ja. ²⁰ Eu laligojato, gowokourutanonj mesaonj gomanj balonj so kema Bunja qaaya jenj seinj laligogi. Kaenj laligogi Ponjonj yonowogawonj menj inaanj onjono angjoleto asugiro qaagianonj kotiuro. Kianj.

† 16.7 Mat 26.32; Maak 14.28

†† 16.15 Apo 1.8 ‡ 16.19 Apo 1.9-11

Luuk

Jen-asa-asari

Uumeleen yonononj miti dologa mende menj kajuti, dokta Luuknonj ii eja uuta Tiofiluswaajonj qendeeambaajonj ama Oligaa Buña koi ooro. Luuk ii Jiisaswaa gowokoya 12 yonoononga monj qaagoto, Griik ejaga koloonj ji ejemba menjqeeango gawononj laligoro. Luuknonj Jiisaswaa kania woi ii kokaenj qendeeema nononja: 1) Anutunonj Hamoqeqe Toya wasimambaa qaa somongoroti, ii Israel iyonoononj kolooro, 2) Iinonj kantria kantria menj qeaŋgonj nonomambaajonj karo. Pombaa Uña Toroyanonj Jiisas oono "Ejemba kamaanqeqeta yonoojonj Oligaa Buña" jen asariŋ laligoro. Ejemba iwoi kania kania kawaajonj memeqemeanj ama laligogiti, Jiisasnonj iyonoojonj majakaka moma ilaanj onjoma laligoro. Luuknonj sundu kaanja seiseiya arenjonj oodabororo. Luuknonj korisorowaa sunduya mamaga ooro. Jiisasnonj wala namononj kamaaro ano tetegoyanonj namo mesaonj Siwenonj uro. Kawaajonj korisoro seiseiya ii bonj 1-2 ano bonj 24 iikanonj eja. Jiisasnonj Siwenonj uro Buña gawonj menj seigi momalaari tuunjonj somariinj somariinj keno. Luuknonj iikawaa sunduya ii buk qata "Aposol gawonj meme," iikanonj oorota eja.

Luuknonj Oligaa Buña ooroti, iikawaa qaa waña ii kokaenj sokoma ano eja: Qamakooli gawonj megj honja kolooro. Uña Toroyanonj ejemba sololoonj onono laligogi. Emba yonononj Jiisaswo gawonj mamaga nanjonj megj. Anutunonj singisonjgogia mesaonj laligoro.

Buk kokawaa bakaya waña 8 ii kokaenj:

Buk kokawaa kania Luuknonj ooro bonj 1.1-4

Jon Oomulu eja ano Jiisas koloonj somariiri 1.5-2.52

Jon Oomulu ejanonj Anutuwaawaa gawonj mero 3.11-20

Jiisas oomulu menj muro anjgobato mokolooro 3.21-4.13

Jiisasnonj qenjaaro gawonja Galili prowinsnonj mero 4.14-9.50

Galili mesaonj kana kema Jerusalem keuro 9.51-19.27

Jerusalem keuma sonda konoga laligoro 19.28-23.56

Waama asuginj onjoma Siwenonj uro 24.1-53

Matyuu, Maak, Jon yonononj sundu tosia mende oogiti, ii Luuknonj iyanodeenj ooro bakaya 2 ano 6 iikanonj eja. Sundu tosia ii kokaenj: Gajoba yonononj rii qagi. Lama galenj yonononj Jiisas kolooro kanj iigi. Jiisasnonj melaadi-anonj jiwowonj jigononj uro. Samaria ejanonj gbilibuurunj eja kiankomunj muro ano qewolonj ejanonj singisonjgononj kemenj sooroti, iikawaa sareqaaya.

Luuknonj tere Tiofiluswaa ooro.

1 Gejatootoo ejembanonj Hamoqeqe Toya koloowaatiwaa qaa jegi iikawaa honja batunananonj asugiroti, ejemba mamaganonj kawaa sunduya kanaiŋ oogi. ² Iwoi honja ii batunananonj asugiro tosiannonj ii kanakanaiyanonjga kanaiŋ kouma iyanjgiaa jaagianonj iima moma yagogiti, yonononj iikawaa so kawaa bujuya toroqen menj seigi gejanananonj kemenj ananaa buña kolooro. Ejemba kaanja yonononj Buña ii kanaiŋ papianonj oonj arengogita eja.

³ Niinonj kaanagadeenj iwoi kuuya asuginj kouroti, ii tororo qisiŋ onjombe kaniannonjga kanaiŋ jegi moma kotojenj. Oo Tiofilus niinonj goojonj mobe uuta koloojanj. Niinonj giwo qaa aminj mobotiwaajonj mobe awaa kolooro Jiisaswaa sunduya ii kuuyagadeenj arenjonj

oojenj. ⁴ Buña qaa honja kuma gonji mojanji, giinonj iikawaa kania weenjonj korebore moma komuwa. Kianj.

Jon koloowaatiwaa qaaya Geibrielnonj jero.

⁵ †Judia prowinswaa kinj qata Herod iwaa kambarjanonj eja monj qata Zekaraia laligoro. Iinonj jigo gawonj galenj laligonj Abaiawaa gawonj arenjonj nano. Embia qata Elisabet iinonj kaanagadeenj jigo gawonj galenj Aarombaa gbili monj kolooro. ⁶ Yorononj Anutuwaawaa jaanonj laaligo dindiŋa laligonj Pombaa jojopan qaa ano jenkooto ii kuuya tororo otaanj koposowaa qaagara qaa laligori. ⁷ Laligorito, Elisabetnonj kopimbaajonj gbiligara qaa laligonj ejemba waña koloori.

† 1.5 1 Hist 24.10

⁸ Kamban monnon Abaiawaa gawon areh kambananon karo Zekaraianon jigonon galen gawon mewaatiwaajon Anutuwaa jaasewananon kouro.

⁹ Kouro jigo gawon galen yononon kaiyakagia otaan batugianon gawon mendeema Zekaraia metogogi Pombaa alatanon uma jini moronawo ooro. ¹⁰ Jini marae ononon kambananon kan kuuro iinon iwoi moronawo ii ooro ejemba tuun kuuya yononon jiwowon jigo seleengen mamboma Anutu qama koolin ragi.

¹¹ Jini ooro moronanon pumpungon miri uuta sokono kanon Pombaa gajoba monnon alatanon eu asugin mun boria dindinaagen nano. ¹² Nano Zekaraianon iima aarun toroko moro. ¹³ Toroko moroto, gajobanon kokaen ijoro moro, "Zekaraia, gii toroko mende moba. Anutunon qamakooliga modaboroja. Kawaajon embaganon koro ama koko meraga mewaa. Ii mero giinon qata Jon qaba.

¹⁴ Meraga kolooro uuganon iwaajon qeangoro aisoona ejemba mamaganon korisoro mobuya. ¹⁵ Ii nemunaa goron uutanon raro Unja Toroyanon iikanondeen kanain uuta saa qero somariin wain me apu kotiga ii mende ney Pombaa kooronanon eja uuta koloon laligowaa.

¹⁶ Kaen laligon Israel ejemba mamaga uugia meleeno Ponjia Anutuwaanon eleembuya. ¹⁷ Anutuwaa Unjanon gejatootoo eja Elaija inaaro ku-usun qaganon gawon meroti, iinon mono iikawaa so waladeen keno Ponjon gematanon kawaa. Iinon kema kanageso uu kuun onono Ponjon kawaatiwaajon jojorin nambuya. Man ano merabora juma deengi uukuuku meyon onono mombo metulanjon aowuya ano qootogo ejemba ii dindina yonoo momo arehnon keubuya."

¹⁸ Siwe gajobanon kaen ijoro Zekaraianon jero, "Embanawo noronon ejemba wana koloojotiwaajon qaaganon mono nomaen honawo koloonaga?"

¹⁹ Kaen jero meleeno, "Nii Geibriel. Niinon Anutuwaa wambu-soonanon nambe wasin nono buju awaa koi meyn kan gijowe mojan. ²⁰ Noo qaa jena honawo koloowaati, giinon ii jewe mende moma laarijanjiaajon qaaga mono muungoro nekon laligowa. Kaen laligona buju qaa kokawaa hona koloowaatiwaa kambana kan kuuro iikanon neselanga lolooro qaa mombo jewaga."

²¹ Kamban biiwianon kanon ejembanon mamboma rama Zekaraianon jiwowon jigonon eu kamban korigananotiwaajon uugianon motoqoto mogi. ²² Kaen ama ragi seleengen kamaan qaa jembaajon amamaaro moma asarin kokaen jegi, "Iinon jiwowon jigonon nama jaaya meleeno Siwenonga unja mon iija." Kaen jegi borianondeen kaisare ama onoma nekon koloon laligoro.

²³ Kaen laligon jigo gawon meme kambananon tegoro eleema mirianon keno. ²⁴ Ween tosia tegoro Elisabetnon koro ama koin 5 kawaa so mirinon asarjon kokaen jey rama laligoro, ²⁵ "Merana qaawaajon ejembanon meyn kamaan nongi Ponjon wambusoon

qey noma iikawaa lombota meyn gilin kiankomun nonja." Kian.

Jiis koloowaatiwaa qaaya Geibrielnon jero.

²⁶ Elisabetnon koro anotiwa koina 6 kolooro Anutunon gajobaya qata Geibriel wasiro Galili prowinswaa gomanon mon qata Nazaret kanon kamaaro. ²⁷ Kamaan emba saraj jumuna qata Maria iwaanon keno. Iinon eja qata Joosef iwaa emba bunaga laligoro. Joosefnon kin Deiwidwaa gbilia mon kolooro.

²⁸ Gajobanon Mariwaanon kema kokaen ijoro, "Oo Maria, weenga awaa. Ponjon kalenmorian goma giwo namba."

²⁹ Kaen ijoroto, Marianon jolon iikawaajon mamaga aarun kania mongama motoqoto moro. ³⁰ Motoqoto moro kokaen ijoro, "Maria, Anutunon kalenmorian gono iwaa jaanon sokonjan. Kawaajon toroko mende moba. ³¹ Moba, giinon koro ama koko meraga mewaga. Meyn qata Jiis qaba. ³² Jiis iinon somariin eja qabunayawo kolooro qata 'Uuta somataa Meria,' qagi laligowaa. Kaen laligoro Pon Anutunon amboya kin Deiwidwaa jinjon dun muro ejemba galen koma onoma laligowaa. ³³ Jeikobwaa kanageso yonoo kingia koloon tetegoya qaa galen koma onoma laligowaa. Bentotonja iikanon mono kamban monnon mende qaombaa."

³⁴ Gajobanon kaen ijoro Marianon jero moro, "Yei! Nii ejawaa kania mende mojen. Kawaajon qaa jejani, iikawaa hona mono nomaen koloowaa?"

³⁵ Kaen jero moma meleeno, "Unja Toroyanon mono anjon koma gono Anutu uuta somataa esunanon sokoma turun gombaa. Kawaajon mera mewagati, iinon toroya kolooro ejembanon qata 'Anutuwa Meria,' jey qamakebuya. ³⁶ Moba. Tinitosaga Elisabet iinon kaanagadeen 'Kopin laligon mera memambaaajon amamaaja,' jegito, kilen emba wana koloon kamban kokaamba koko merawaa koroyawo kolooro koina 6 koloja. ³⁷ Anutunon iwoi mon ambaajon jey ii mende amamaankeja."

³⁸ Kaen jero Marianon ijoro, "Moba, niinon Pombaa welenqeqe emba kolojen. Kawaajon qaa jejani, iikawaa so saanon koloon nomba." Kaen ijoro Siwe gajobanon mesaon keno. Kian.

Marianon Elisabetwaanon kusu kema iiro.

³⁹ Marianon ii moma kamban korigananotiwaajon uugianon motoqoto mogi. ⁴⁰ Kema Zekaraia mirinon uma embia Elisabet iima aisoon jolonja jero. ⁴¹ Jolonja jero iikanondeen moro koko meranon goron uutanon lugun uma kamaaro Unja Toroyanon Elisabetwaa uuta saa qero.

⁴² Saa qero qa somata qama kokaen jero, "Oo alana, Anutunon kotumotueya uuta ama gono emba batunananon laligowaga ano mera mewagati, ii kaanji-

† 1.15 Jan 6.3 †† 1.17 Mal 4.5-6 ‡ 1.19 Dan 8.16; 9.21

‡† 1.27 Mat 1.18 †† 1.31 Mat 1.21 ††† 1.32 2 Sml 7.12, 13, 16; Ais 9.7 ††† 1.37 Jen 18.14

adeen kotuegonj mubaa. ⁴³ Nomaembaajonj Ponnaa nemujanonj kanj niiro kaenj koloonj nonja? ⁴⁴ Moba, gii jolona jena qaa aroga gejananorj kemero meranorj goronanorj kaanagadeenj korisoro qaganorj lugunj uma kamaaja. ⁴⁵ Ponjonj buju qaaya jero moma iikawaa honja asugiwaati, ii moma laarijanjwaajonj goojonj mobe simbawonjwawo koloojanj." Kianj.

Marianorj korisoro rii qaror.

⁴⁶ †Marianorj qaa ii moma kokaenj jero, "Ii-ia! Noo uu kononanorj mono jinonja qaa Ponj mepeseeja.

⁴⁷ Noo unjananorj Anutu, Hamoqeqe Tonaajonj aisoonj korianj maaja.

⁴⁸ ††Niinorj welenqeqe emba kamaanqegeta laligojento, Anutunorj kilenj ba koma kianjkomunj nonja.

Moba, ejemba tuunja tuunja kete kanainj koloojwuti, yononorj mono noojonja 'Simbawonjwawo!' jenj mepeseerj noma laligowuya.

⁴⁹ Ku-usunj Toyanonj mono angoletorj uuta menj nono laligojenj.

Iwaa qata ii Toroya.

⁵⁰ Ejemba kete namonorj laligojuti ano kanagenj kolooj seiwuti, iyonoo batugianorj isi daenj yononorj Anutuwaaja jeta uuguwubotiwaa toroko mobuti, iwaa kianjkomuyanorj mono yonoworj pondanj ewaa.

⁵¹ Anutunorj borianorj angoletorj menj iikanorj usunja qendeema nonono iiniinj.

Ejemba iyangia menj biwiinj aonj sewanpirinj laligojuti, Anutunorj mono ii kondeema onono simbirinsambaranj kolooj laligoju.

⁵² †Kinj ponja ponja jinjkaronj dunggianorj rama ejemba galenj

koma onoma laligogiti, Anutunorj ii iikanonja qetegonj utama onono kamaagi.

Kamaagitorj, kamaanqegeta iiga mono menj uma onono.

⁵³ Ejemba iwoiwaa memeqemeyanj ama laligogiti, iyonoo uugia mono

iwoi awaa awaanorj saa qeroto,

ejemba qaqabunagiawo ii wasinj onono borogia bobora eenj kenji.

⁵⁴ ††Anutunorj ambosakonjurunana metogonj unjuano Israel kolooji nono

toroqenj Anutuwaaja welenqequeuruta laligojonj.

Anutunorj wala eenjanorj jojopanj qaaya kokaenj jenj somonjonj nonono, 'Niinorj Aabram ano iwaa gbiliuruta tetegoya qaa laligonj uma laligowuti, ii kianjkomunj onoma laligomaanja.'

Kaenj jenj qaaya ii mende duduunj laligonj kouro.

Qaagotorj, iinorj mono qaa jeta ii otaanj laligonj kete baagonj nonomambaajonj kaja."

Marianorj kaenj jero.

⁵⁶ Marianorj koinj karoonj kawaa so Elisabetwo laligonj mombor mirianorj eleeno. Kianj.

† 1.46 1 Sml 2.1-10 †† 1.48 1 Sml 1.11 ‡ 1.52 Job 5.11; 12.19 †† 1.54-55 Jen 17.7

Jon Oomulu ejanorj kolooro.

⁵⁷ Elisabetwaa mera meme kambanorj kanj kuuro koko meraga mero. ⁵⁸ Koko meraga mero miri kosianorj laligogiti ano tinitosauruta yononorj Ponjonj kianjkomu uuta qendeema muroti, ii moma asarinj iwoi motoonj korisoro angji.

⁵⁹ ††Korisoro ama weenj 7 tegoro waama kema Anutuwaaja aiweseya mera selianorj kotowutiwaajonj ajoroogi. Ajoroonj manjaa qata Zekaraia ii wase menj muwombaajonj jegi. ⁶⁰ Jegitorj, nemujanorj jero, "Ii qaagotorj, qata mono Jon qabonja."

⁶¹ Jero kokaenj ijogitorj moro, "Jon qajantorj, goo tinitosaga yonoononga mombaa qata kaenj mende eja."

⁶² Kaenj ijogitorj nama manjanorj iwaa qata qabaatiwaa qisiin borogianorj kaisare angji.

⁶³ Kaisare angji tafewaajonj qisiro mugitorj iikanorj tere kokaenj ooro, "Qata ii Jon." Kaenj ooro iikawaajonj kuuya aarunj tililinggogitorj. ⁶⁴ Aarunj tililinggogitorj iikanondeenj buuta afaangoro neselana lolooro qaa jenj Anutu mepeseero.

⁶⁵ Mepeseero alaurugia kuuya yononorj qarasombugia mamaga mogitorj. Mogitorj iwoi koloorotorj, iikawaa bujuya aminj mogitorj seinj Judia baanja gomanj kuuya sokono.

⁶⁶ Bujuya aminj mogitorj kuuyanorj ii moma uu kononjanorj ama anjonj kongitorj. Ponjonj ku-usunja kokosaposapo qaganorj maaro laligorotorj, iikawaa kania moma asarinj kokaenj jegitorj, "Mera koi kanonj somariinj mono naa iwoigitorj monj nomaenjanj ama menagitorj?" Kianj.

Zekaraianorj gejatootoo qaa jero.

⁶⁷ Kaenj jegitorj Unja Toroyanonj manja Zekaraiawaa uuta saa qero gejatootoo qaa kokaenj jero,

⁶⁸ "Nono Israel nonoonorj Ponj Anutu mepeseewonja. Ii-ia!

Iinorj mono kanagesouruta ba koma nonoma dowe-nana memambaajonj jojorinj kawaa.

⁶⁹ Anutunorj welenj ejia kinj Deiwidwaa kanageso nonoo batunananonjga

eja ku-usunjanjwawo kuuro waama Hamoqeqe Tonanaga koloojwaa.

⁷⁰ Monowaa monyanonjga gejatootoo ejembauruta tak-kootoya

ii sololoonj onono qaa je kokaenjanj jenj laligogitorj,

⁷¹ 'Niinorj mono kereurugia yonoo esungia qewe kamaaro onoo sewangia somonjgomanja.

Daen yononorj kazi ama onjombuti, niinorj mono kuuya iyonoo borogianonjga metogonj sopa somonjonj onjomanja.'

⁷² Qaa kaenjanj jenj benjurunana kianjkomunj onjomanj yonoworj soomonjgo

arenj tania monj somonjgorotorj, ii romonjonj otaaro hamoqequewaa honja asugiwaa.

⁷³ Soomonjgo qaa ii benjnana Aabrahambaajonj jenj jojopanj qaanorj jenj kotiitorj eja.

⁷⁴ Soomonjgo qaa iikawaa honja kokaenjanj:

‡‡ 1.59 Lew 12.3

Iinon nono kereurunana yonoo borogianonga metogon nonono yonoojon toroko mende moma welenja qerj muŋ laligowonja.

⁷⁵ Iinon qaanana jeŋ tegoro solanjanij iwaa jaanon so-raaya koloon

laaligonana honja dindiŋa kaerj laligon komuwonja.

⁷⁶ †Oo kokona Jon, giinon somariinj laligon waladeen kema ejemba uugia mindingon iikaan ama Pombaa kania meleuna kawaa.

Kawaajon qaga 'Anutu uuta somataa gejatootoo eja-ga,' kaerj qagi laligowaga.

⁷⁷ Kaerj laligon hamoqeŋe Toyaa kania ii Anutuwaas kanagesouruta kuma

onona ii moma koton uugia meleengi Anutunon siŋgisonogogia soŋgbama mesaowaa.

⁷⁸ Anutunananon uutanon jopagon kiankomuŋ nono-makeja.

Kaerj ama ba koma nonoma widia eukanonja ano bilikbilik anja.

Kawaajon nononon mono wengeran suluro asuganon asariwombaa anjon.

⁷⁹ ††Nono pangamanon tintuan ranij koomuwaa kondomondo Toyanon anjon koma nonomakejato, ween jilinjolan kouma qanananon kuuj meŋ asarij nonombaa.

Meŋ asarij nonono luaewaa kania asuganon asugiro iima iikanon keuma riinj nambonja." Zekaraianon kaerj jero.

⁸⁰ Mera Jon iinon somariinj waaro Uŋa Toroyanon inaan muro Anutuwaas qele eja kotakota kolooro. Kaerj koloon balon qararanjonkonjanon laligoro kambananon kan kuuro Israel kanageso yonoo jaagianon asuganon asugin qenjaaro gawonja kanain mero. Kian.

Jiisas Betlehem taanon kolooro.

Mat 1.18-25

2 Jon Oomulu ejanon kolooro kamban kanon Siisa-kinj Oogastus iinon Room sitinon gomanja gomanja galen koma onono. Galen koma onoma takis kanain mewutiwaajon gawmambaa jeŋkooto ano gomanja gomanja kuuya yononon ajoroogi kuskus (sensus eja) yononon qagia papianon oon arengogi.

² Areŋ gawon ii kamban mutuyaga megiti. Megiti, kamban iikanon eja qata Kwirinius iinon Siria prowinswaa gawana laligon galen koma onono. ³ Oogastusnon jeŋkooto ano ejemba korebore horon keuma qagia areŋnon oowutiwaajon iyanjiaa kolokoloo gomanja wana so kengi.

⁴ Galili prowinswaa taon qata Nazaret iikanon eja qata Joosef laligoro. Iwaa amboya ii kinj Deiwid. Kinj Deiwidwaanon taon qata Betlehem ii Judia prowinsnon ero. Kawaajon Joosefnon Nazaret mesaon uma kemen Betlehem keno. ⁵ Kemanj jero kamban kanon emba bunjaya qata Maria ii koroyawo laligoro. Laligoro ii aima naon qagara oowutiwaajon motoon keni.

⁶ Kema Betlehem keuri Mariawaa mera meme kambananon kan kuuro. ⁷ Kan kuuro qenjaaro ee mirinon

keuma iikawaa uutanon tintinjan mon mende mokolori. Kawaajon bao bulmakao mirianon uma rari. Rama iikanon mutu meria meŋ oponon esuuj bulmakao juuyanon ano kemen ero. Kian.

Lama galen yononon Siwe gajoba injiigi.

⁸ Betlehem taon goman kanon eja tosonian gomantiinja so balon koria iikanon kema lama tuungia galen koma onoma laligogi. ⁹ Kaerj laligogi gomantiinja kanon Pombaa gajoba monon kosogianon asugin onono. Asugin onono Pombaa asamararanon liligon onoma asariro sombugia moma jenenjia ororo.

¹⁰ Jenenjia ororoto, Siwe gajobanon injijoro, "Mono geja ambu! Niinon korisoro Buŋa somata ejemba korebore yonoojon meŋ kajeŋ, ii injisaama onomanja. Kawaajon jenenjia mono mende orowa. ¹¹ Buŋa ii kokaerj: Onoo Hamoqeŋe Togianon keteda koi kolooja. Iinon kinj Deiwidwaa taanon koloon Pon qata Kraist kolooja. ¹² Qaa iikawaa aiweseya ii kokaerj: Ono mono kema mera sayawo oponon esuuj bulmakao juuyanon anji eji, ii mokoloowu."

¹³ Gajobanon kaerj jero iikanondeen gajoba tuuj somatanon Siwenonga asugin iwo aitongon Anutuwaas mepemepesee rii qama kokaerj jegi,

¹⁴ "Anutuwaas qabunjaya mepeseenin Siwenon eukanon uja.

Iinon ejemba iyanjaajon meweengon ononoti, iyonoojon uuqeeanggo moma balonon luae ama ononja." Kian.

Lama galen yononon kema Jiisas iigi.

¹⁵ Gajoba yononon onomesaon Siwenon eleema ugi lama galen yononon angio kokaerj jegi, "Ayo, Betlehem kanon iwoi kolooro Ponon iikawaa qaaya jero mojonj, nono mono ii kema iibonja."

¹⁶ Kaerj jeŋ esunggiagadeen kema Maria Joosef ano mera sayawo bulmakao juuyanon eroti, mokoloon iigi.

¹⁷ Iima nama gajobanon merawaa qaa jero moma kagiti, ii injisaama jeŋ asarigi. ¹⁸ Jeŋ asarigi mogiti, iyononon korebore aarun walinggogi.

¹⁹ Walinggogito, Marianon qaa kuuya ii uu konononon ama dungun somongon kania romongon laligoro.

²⁰ Walinggogito, iwoi kuuya Siwe gajobanon jerotiwaa so asugiroti, ii lama galen yononon iima moma kawaa-jon Anutuwaas korisoro rii qama mepeseegi. Mepeseen mesaon eleema kengi. Kian.

Mera qata Jiisas qagi.

²¹ Jiisas kolooro Sonda motoonggo kawaa so tegoro Anutuwaas aiweseya selianon kotowombaa kamban karo qata Jiisas qagi. Siwe gajobanon qa ii waladeen qama murogo kamban iikanondeen nemunja goron uutanonja kolooro. Kian.

† 1.76 Mal 3.1 †† 1.79 Ais 9.2

‡ 2.21 Lew 12.3; Luuk 1.31

Jiisas wama Anutuwaaw bunja anggi.

²² † Mooseswaa Kana qaanonj qaa kokaenj eja, “Embanonj koko meria mutuya menj weenj 40 kuunanonj laligoro tegoro suru guluga koma konjoratinj munj onj mono jiwowonj jigonoj uma mera ii Pombaa jaanonj anggi iwaa bunja koloowaa.” Kawaajonj kambanj ii kanj kuuro Joosef Maria yorononj qaa ii tenj koma Jiisas wama Pombaa bunja koloowaatiwaajonj Jerusalem uri.

²³ † Pombaa Kana qaanonj qaa kokaenj oogita eja, “Mera mutuya kuuya ii mono qegi Pombaa bunja so-raaya koloowuya.” Yorononj qaa ii otaari. ²⁴ Kaanagadeenj Pombaa Kana qaanonj jenkooto qaa ejiwaa so kewo me kewosusu koonj woi ii siimolonj oowaotiwaajonj Jerusalem sitinonj uma keni.

²⁵ Kambanj iikanonj eja monj qata Simeon Jerusalem laligoro. Iinonj uuta jumunja Anutuwaanonj qokotaanj uumeleembaa komagbiligibili ano Unja Toroyanonj iwo nano Hamoqeqe Toyanonj Israel uutanonj asugiwaatiwaajonj mamboma laligoro. ²⁶ Mamboma laligoro Unja Toroyanonj qaa kokaenj isaano, “Gii Pombaa Hamoqe-qe Toya Kraist asugiro wala iimago koomuwagatiwaa siimboboloya mobaga.” ²⁷ Nemunjanonj Mooseswaa Kana qaa otaanj Jiisas wama jiwowonj jigonoj uri. Uri Unja Toroyanonj Simeon sololoo kambanj iikanondeenj kaanagadeenj jigonoj uro. ²⁸ Uma mera ii iima menj doongonj Anutu mepeseenj kokaenj jero,

Simeombaa korisoro rii

²⁹ “Oo Ponj, kete welenj ejaganonj saanonj kema uulu-aenonj laligonj komuwaa.

³⁰ Goo qaaga eji so Hamoqeqe Toya wasina asugiro ii neenaa jaananonj

iima simbawonjawo mojenj.

Kawaajonj saanonj kema komumana.

³¹ Giinonj hamoqeqe gawombaa kania mozozongonj kantri kuuya yonjoojonj injisaama onjona ii iima moma kotowu.

³² † Giinonj Hamoqeqe Toyaa اساسا injisaana waba kantri yonjoo

uugia kuuro asariwu

ano qabunaganonj geengaa kanagesoga Israel nonoo batunananonj kaanjiadeenj somariiwaa.”

Simeombaanonj gejatootoo qaa

³³ Simeononj merawaajonj qaa kaenj jero nemunjanonj moma kiko ama walingori. ³⁴ Walingori kotuegonj onjoma nemunja Maria kokaenj ijoro,

“Moba, Anutunonj mera koi kuunj ano Israel ejemba seiseyanonj ii gema qenj kamaanj unjuro mamaganonj uugia meleema qeangowuya.

Anutu anjo ii ano aiwese kolooro mamaganonj ii toropere jenj mubuya.

³⁵ Toropere jenj mugij uumomogia aasangoya ii kaenj asuganonj asugiwaa.

Geengaa uuganonj kaanagadeenj wosobiri kolooro iikanonj soo sulutuk aanja kaanja uuga kuunj qosom-baa.” Kianj.

Ana embawaanonj gejatootoo qaa

³⁶ Jerusalem kanonj gejatootoo emba wana monj qata Ana laligoro. Iwaa isia qata Aser, manja qata Fanuel. Emba kanonj sarananonj eja menj laligoro gbani 7 motoonj laligori. ³⁷ Laligori loya komuro malo koloonj laligonj kouro kambanj iikanonj gbania 84 kolooro. Iinonj kambanj so jiwowonj jigonoj uma ii weenj monj mende mesaoroto, gomantiinja اساسا Anutuwaajonj nene singinj laligonj qama koolinj waeya menj mepe-seenj laligoro.

³⁸ Iinonj kambanj iikanondeenj kouma mera ii iima Anutu mepeseero. Anutunonj Jerusalem ejemba dowe-gia mewaatiwaajonj mamboma laligogiti, kuuya iy-onjoojonj mera iikawaa kania jenj asariro mogi. Kianj.

Jiisaswo Nazaret eleengji.

³⁹ † Joosef Maria yorononj Ponjonj arenja jenj kotooro Kana qaanonj eji, ii kuuya ani tegoro Galili prowinsnonj eleema taongara Nazaret kanonj keni. ⁴⁰ Meranonj somariinj waama kotiinj momakootoyanonj asuginj saa qero Anutuwaaw kalenjmoriananonj turunj muro laligoro.

Jiisas gbania 12 kolooro jiwowonj jigonoj ugi.

⁴¹ † Jiisaswaa nemunjanonj gbani so kianjkomu †† kendonj kambananonj Jerusalem sitinonj uma kemake-gi. ⁴² Kaenj laligonj Jiisas gbania 12 kolooro siligia amakejutiwaa so kambanja kanj kuuro kaanagadeenj uma kenggi. ⁴³ Kema laligonj kendonj kambanj iikanonj tegoro eleema miriganonj keni. Kenito, mera gba-woro Jiisasnonj Jerusalem raro nemunjanonj ii mende moma kotori. ⁴⁴ “Iinonj ejemba tuunjeleembe yonjowo kenja,” jenj weenj motoongowaa so kana kema sakiti ano alaurugara yonjoo uugianonj qama monjani. ⁴⁵ Qama monjanito, mende mokoloonj mombo eleema Jerusalem kema monjani.

⁴⁶ Monjama laligori weenj karonj tegoro jiwowonj jigonoj uma iikanonj mokoloori. Mokoloori eja somata yonjoo batugianonj raro. Raro kuma mugiti, ii moma qisinj onjoma raro. ⁴⁷ Rama Bunja qaawaa kania tororo moma asarinj dindinjagadeenj meleeno korebore yonjononj ii moma walingogi. ⁴⁸ Nemunjanonj iima aarunj nemunjanonj ijoro, “Merana, gii nomaembaajonj kaenj ama noronjanj? Moba, mangawo noro goojonj majakaka moma qama monjama laligori.”

⁴⁹ Kaenj ijoro kokaenj meleema orono, “Oro mono naambaajonj nii monjama nonjao? Nii neenaa Amanaa mirinonj rabe sokonji, ii mojao me qaago?”

⁵⁰ Kaenj meleema oronoto, yorononj qaa jeroti, iikawaa kania ii mende moma asariri.

† 2.22 Lew 12.6-8 †† 2.23 Eks 13.2, 12 † 2.32 Ais 42.6; 49.6; 52.10

†† 2.39 Mat 2.23 †† 2.41 Eks 12.1-27; Dut 16.1-8 ††† Anutunonj Iijipt kanonj Israel ejemba injiima koboonj unjuuguroti, kianjkomu kendonj iikawaa qata monj Pasowa.

⁵¹ Mende moma asaririto, kilen waama yorowo eleema Nazaret taanonj kema nemunmaña tenj koma oroma laligoro. Jiisasnoj qaa jeroti, nemunanonj ii kuuya moma uu konoñanonj ama somonjonj anjonj kono. ⁵² †Jiisasnoj laligonj somariiro gbania uro makootoya asariñ seiro Anutunonj kalenmoriaña muro kotiñ ejemba ano Anutu yonoo jaagianonj sokoma onono. Kianj.

Jon Oomulu ejanonj Buña qaa jero.

Mat 3.1-12; Maak 1.1-8; Jon 1.19-28

3 Zekaraiawaa meria Jon iinonj gawonja kanairo. Kamban kanonj Siisa-kinj qata Taiberius iinonj Room sitinonj laligonj gomaña gomaña mindirinj gbani 15 eja ponj koloonj toroqen galenj koma onono laligogi. Galenj koma onomambaañonj gomaña gomaña Israel liligonj ejuti, ii mosonji bakaya 4 kolooro yonoo kingia 4 ii kokaen kuuj ononji:

Pontius Pailot, Herod, Filip ano Lisantias. Pontius Pailot ii Judia prowinswaa gawanagia laligoro. Kinj Herodnonj Galili prowins galenj koma onono ano data Filipnonj Ituria ano Trakonitis prowins woi yonoo ponjiagi laligoro ano Lisantias iinonj Abilene gomanj menj laligoro.

² Jigo gawonj galenj waña woi laligori, qagara Anas ano Kaiafas. Kamban kanonj Zekaraiawaa meria Jon iinonj balonj qararanjonj-konjanonj laligoro Anutuwaanonj Buña qaa kolooro moro. ³ Anutuwaa Buña moma kema Jordan apu berenaa kosianonj gomanj so liligonj laligoro. Liligonj laligonj Buña qaanonj uugia kuunj kokaen jenj laligoro, “Ono mono uugia meleengi niinonj oomulu menj onomaña. Kaen anji Anutunonj singisongogia songbama mesaowaa.”

⁴ ††Kawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianonj oorota iwaa Buju Terenonj kokaen eja,

“Qele gajoba monjonj balonj qararanjonjkonjanonj qama laligoro kema qata kokaen mobu,

‘Ponjonj kawa-oo! Kawaajonj mono jojorinj kania meleuwu. Mono uugia mindingonj kania qeleleewu.

⁵ Kana dondoonja kuuya mono qen riigi dindinja koloowa.

Baanja wanjaleya kuuya ii mono qetegonj koma qeleleegi koria koloowa.

Kana misiqisiawo ii mono meagogi dingowa.

Haamononj kana kuno simbirinsambaranj eji, ii mono kotonj meleugi solananiwa.

⁶ Anutunonj oyanboyanj Toya wasiro karo gomaña gomaña kuuya

yonononj ii iima moma kotowuya.”

⁷ †Jononj kawaa so uugia kuuro ejemba tuunja tuunja yonononj oomulu menj onombaatiwaajonj iwaanonj kagi injiima kokaen injjoro, “Oo qato mokolembaa gbiliuruta, onjo uugia mende meleengi Anutuwanonj irinja soono ironja meleema onomambaañonj anja. Ii olonj kombombaa gejanono qaaya ii mono morononj injjoro sombugia moma koi kaju?”

⁸ ††Kawaajonj mono onjanonj uugia meleembu.

Kilenagianonga eleengi honja kolooro ii mono nanamemengianonj asuganonj qendeema laligowu. Uugianonj mondomondo qaa kokaen mende romonj-gowu, ‘Nonononj Aabrambaa gbiliga laligoninj Anutunonj mende tiwilaanj nonombaa.’ Kaen totogianonj qenkejuto, honja ii mende amakeju. Niinonj kawaajonj kokaen injjomaña: Anutunonj jamo koi saanonj jenj kotonj onono letoma Aabrambaa gbiliuruta koloonj Anutu mepeseenkebuto, onjo mono nomaenj?

⁹ ††Uugia mende meleembuti eenj, Anutunonj mono onjo gere kaanja kono kamaawombaañonj anju. Gere kuuya honja awaa mende kuunkejuti, ii mono kono kamaagi gere gagirionj giliro kemebuya. Gere kaanja komambaa wenja mono jeta sunja ama gere kanianonj ano jojorinj eja. Anutunonj mono kilenagiala ironja meleema onombaa.”

¹⁰ Kaen injjoro ejemba tuunja tuunja yonononj kokaen qisinj mug, “Kawaajonj nono mono nomaenj aninj sokombaa?”

¹¹ Qisinj mug kokaen meleeno, “Monjonj maleku woi menj laligoji, iinonj mono yoroononga monj ii malekuya qaa ii mubaa ano daen yonononj nenegiwu laligojuti, iyonononj mono kaanagadeen nenegia qaa yonoojonj mendeema onombu.”

¹² ††Takis meme eja tosanonj kaanagadeen oomulu menj onombaatiwaajonj kanj qisinj mug, “Boi, nonononj mono nomaenj aninj sokombaa?” ¹³ Qisinj mug injjoro, “Gawmanonj takiswaa janggoja jenj kotonj ononota eji, so ii mono mende uugun mewu.”

¹⁴ Manjaqeqe eja tosanonj kaanagadeen qisinj mug, “Nonoto? Nonononj nomaenj aninj sokombaa?” Qisinj mug kokaen injjoro, “Mombaanonj monembaajonj kuunj ubeqube ama luluuma mende ambuto, onjoanjiatawawia menkejuti, iikawo mono uumotoonj ama bonjonj laligowu.” ¹⁵ Ejemba kuuya yonononj “Jononj Hamoqeqe Toya Kraist koloowabo,” kaen jenj uugianonj romongogi. Kawaa kania mobombaañonj geja qen qen laligogi.

¹⁶ Kaen anji Jononj ii kuuya kokaen injjoro, “Niinonj apu toonjonj mulu menj ononjento, eja ku-usunja kotakota monj kawaa. Iwaa ku-usunja uutanonj mono noononj uguwaa. Iinonj eja uuta koloowaatiwaajonj niinonj iwaa kana esuyaa kasia ilaan isamambaañonj amamaaña. Iinonj mono Unja Toroya uugianonj ano gere bolananonj koma konjoratinj onono iikaanja kanonj mulu menj onombaa. ¹⁷ Iinonj honja ano kaawoya mendeema oromambaa saraya menj kouma kosonj korereñgonj gosiwaa. Gosinj wiit kota menj kululuunj kowianonj ambaato, kaawoya ano bulaaya ii mono usuno gere gagirionj kemenj tetegoya qaa jewaa.”

¹⁸ Qaa kaanja kaanja mamaga toroqen jenj uugia kuunj Oligaa Buña ejemba tuunjelemebe ii jenj asariñ onoma laligoro. ¹⁹ †††Laligoroto, gomanj bakayaa kinj ponja Herodnonj dataa embia qata Herodias ii olonj mero ano bologa kania kania ama laligoroti, ii Jononj injisaama

† 2.52 1 Sml 2.26; Gba 3.4 †† 3.4 Ais 40.3-5 † 3.7 Mat 12.34; 23.33

†† 3.8 Jon 8.33 †† 3.9 Mat 7.19 ††† 3.12 Luuk 7.29 ††† 3.19 Mat 14.3-4; Maak 6.17-18

asuganonj jenj muro. ²⁰ Jenj muro kilenjaya monj toroqen ama Jombaanonj gawonja rijugonj kawali galenja jero Jon menj kapuare mirinonj anjgi. Kianj.

Jononj Jiisas oomulu menj muro.

Mat 3.13-17; Maak 1.9-11

²¹ Jononj ejemba kuuya oomulu menj onjoma Jiisas kaanagadeen oomulu menj muro. Menj muro qama kooliro iikanondeen sombinonj aantano. ²² †Aantano Unja Toroyanonj meleema kewo koonj kaanja koloonj Jiisaswaa qaganonj kamaaro. Kaenj kamaaro Siwenongga qa aro monj kokaenj kolooro, “Giinonj neenaa komunjua meranaga koloonja kerana qeanggoro giimasiinj moma gonjenj.” Kianj.

Jiisaswaa ambosakonja yonjoo qa arengja

Mat 1.1-17

²³ Jononj Jiisas oomulu menj muroti, ii gbania 30 kawaa so kolooro hamoqeqe gawonja kanainj menj laligoro. Menj laligoro Joosefwaa meriaga kolooji, ejembanonj kaenj romonggogi. Jiisas manja Joosef, asaya qata Heli. ²⁴ Jiisas amboya qata Matat, jariria qata Liwai. Liwai manja Melki, asia Janai, amboya Joosef, ²⁵ jariria Matatias. Matatias manja Aamos, asia Naahum, amboya Esli, jariria Nagai. ²⁶ Nagai manja Mat, asia Matatias, amboya Semen, jariria Joosek. Joosek manja Jooda, ²⁷ asia Joanan, amboya Reesa, jariria Zerubaabel. Zerubaabel manja Sealtiel, asia Neeri.

²⁸ Amboya Melki, jariria Adi. Adi manja Koosam, asia Elmadam, amboya Eer, ²⁹ jariria Joosua. Joosua manja Eliezer, asia Joorim, amboya Matat, jariria Liwai. ³⁰ Liwai manja Simeon, asia Juuda, amboya Joosef, jariria Joonam. Joonam manja Eliakim, ³¹ asia Melea, amboya Mena, jariria Matata. Matata manja Naatan, asia Deiwid, ³² amboya Jesi, jariria Oobed. Oobed manja Boaz, asia Salmon, amboya Naason.

³³ Jariria Aminadab. Aminadab manja Admin, asia Arni, amboya Hezron, jariria Perez. Perez manja Juuda, ³⁴ asia Jeikob, amboya Aisak, jariria Abraham. Abraham manja Teera, asia Naahor, ³⁵ amboya Seruk, jariria Reu. Reu manja Pelek, asia Eber, amboya Seela, ³⁶ jariria Kainan. Kainan manja Arpaksad, asia Siem, amboya Nooa, jariria Laamek. ³⁷ Laamek manja Metusela, asia Eenok, amboya Jared, jariria Mahalalel. Mahalalel manja Keenan ³⁸ asia Enos, amboya Seet, jariria Aadam. Aadam ii Anutunonj mero kolooro. Kianj.

Satanonj Jiisas angjobato menj munj laligoro.

Mat 4.1-11; Maak 1.12-13

4 Jononj Jiisas oomulu menj muro Unja Toroyanonj uuta saa qero Jordan apunonjga eleeno wama balonj qararanjonkonjanonj keno. ² Kema kanonj laligoro Kilenjaa Toyanonj angjobato menj munj laligoro weenj 40 tegoro. Kambanj 40 kanonj nene monj mende nenj laligoro tegoro neneyaaonj komuro.

† 3.22 Jen 22.2; Ond 2.7; Ais 42.1; Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 9.35

³ Neneyaa komuro Kilenjaa Toyanonj kokaenj ijoro, “Gii Anutuwaa meriaga koloojanj eenj, ii mono qendeema jamo koi jenj kotona letoma bered kolooro newa.”

⁴ ††Ijoro meleeno, “Qaago! Bunja Terenonj qaa kokaenj oogita eja, ‘Nenenondeen ejemba laaligo mende nonomakeja.’”

⁵ Meleeno Satanonj wama baanja koriga monjonj uma namowaa kantria kantria kuuya ii uulanjowo qendeema muro. ⁶ Qendeema munj kokaenj ijoro, “Niinonj kantri kuuya ii galenj koma onjomambaa ku-usunja ano esuhina iwoiyaa akadamuya ii noo boronanonj aanjaga eja. Kawaaonj ii neenaa aijnnaanonj moroga mumanjenj saanonj ii mumanja. Kawaaonj iwoi kuuya koi mono goo boronganonj amanja. ⁷ Kawaaonj gii waena menj mepeseen nombaati eenj, ii kuuya mono goo bunjaga koloodaborowaa.”

⁸ †Kaenj ijoro kokaenj meleeno, “Qaago! Bunja Terenonj qaa kokaenj oogita eja, ‘Gii mono Ponj Anutugaa waeya menj mepeseen ii motoonjgo welenj qenj munj laligowa.’”

⁹ Meleeno Satanonj Jiisas mombo wama Jerusalem sitinonj kema jiwowonj jigowaa waarenjanonj eu uma kokaenj ijoro, “Gii Anutuwaa meria koloojanj eenj, mono kokainonjga lugunj emu kemeba. ¹⁰ ††Bunja Terenonj qaa monj kokaenj oogita eja, ‘Anutunonj gajobauruta jenj kotonj onjono saanonj galenj koma sopa somonjonj gombu,’ ¹¹ ††ano qaa monj ii kokaenj, ‘Yonjononj borogianonj ama nononjgolinj gonjgi kemenj jamononj kanaganonj gunj mijimiji mende ambaa.’” Kawaaonj saanonj kemenj mende tiwilaanj gombaa.

¹² †††Kaenj ijoroto, Jiisasnonj kokaenj meleema muro, “Qaago! Anutunonj jeja, ‘Gii mono Ponj Anutuga angjobato mende menj muba.’”

¹³ Kilenjaa Toyanonj angjobato kuuya ii Jiisas ama muro tegoro mesaonj keno. Kianj.

Jiisasnonj kanainj hamoqeqe gawonj mero

Mat 4.12-17; Maak 1.14-15

¹⁴ Jiisasnonj balonj qararanjonkonja mesaoro Unja Toroyaa ku-usunjanonj iwo nano Galili prowinsnonj eleeno. Eleeno qaa bujuyanonj seinj gomanj miri liligonj rama kengiti, ii kuuya sokoma keno. ¹⁵ Sokono gomanja gomanja liligonj qamakooli mirigianonj uma Bunja qaa kuma onjono. Kuma onjono mogiti, kuuya iyonjononj aisoonj mepeseenj mugi. Kianj.

Nazaret yonjononj Jiisas gema qegi.

Mat 13.53-58; Maak 6.1-6

¹⁶ Jiisasnonj eleema somasomarii taonja Nazaret kanonj keno. Sonda kendononj karo amakejiwaa so qamakooli mirinonj uma Bunja Tere weenjonj onjomambaajonj waaro. ¹⁷ Waaro gejatootoo eja Aisaiawaa Buju Tere mug metuma qaa batuya kokaenj oogita eji, ii mokolooro:

¹⁸ †††“Pombaa Unja Toroyanonj noo uunanonj kemenj gawonj memewaaonj bedu menj noma ejemba

†† 4.4 Dut 8.3† 4.8 Dut 6.13†† 4.10 Ond 91.11 †† 4.11 Ond 91.12 ††† 4.12 Dut 6.16 ††† 4.18 Ais 61.1-2

kamaanqeqeta yonoojon Oligaa Buja jen asarinkejen. Iinon wasin nono qaa kokaen jen seinkejen: Bologanon gbadoon onono laligojuti, Anutunon mono ii isama metogon onono laligowu.

Anutunon jaagoo ejemba jaagia metooro mombo uun iibuya.

Kike taribari ama mendunjon men kamaan anggi laligojuti, Anutunon mono ii metogon onono si-siseweweya qaa laligowuya.

¹⁹ Ponjon hamoqeqewaa gbani awaa ano kan ku-uwaati, niinon iikawaa qeleyaga kan ii jen asarinkejen."

²⁰ Qaa kaen weenjon tere pipipiiya ii pipiin galenja mun kamaan raro. Raro qamakooli mirinon ragiti, iyononon kuuya dorondon ama jaasapo iigigiigi.

²¹ Iigigiigi kanain kokaen injjoro, "Buju Terewaa qaa koi weengowe gejagianon kemero mojuti, iikawaa honja mono kete koi asugija."

²² Kaen injjoro kalenmorian qaaya qaaya buutanonga kamaan kuuyanon ii moma walingon jen sororogon mun qaa iikawaa jenkelekeleya ii kokaen jegi, "Eja koi Joosefwaa meriaga me?"

²³ Jegi kokaen injjoro, "Ono kambaña kambaña gbaqooson qaa koi jenkeju, 'Menqeeango eja gii mono geenja men qeangon aowa.' Ono gbaqooson qaa ii keteda koi nijowombaajon mojuti, ii mojen. Ii jen kokaen jewuyaga, 'Gii Kaperneam taonon kema anggoleto uuta mena bujuya moninji, iikawaa so mono geengaa gomanon koi kañagadeen mewa.'" ²⁴ *Kaen jen injjoro, "Niinon qaa honja mon kokaen injjomana: Gejatootoo ejemba mon iyanjaa somasomarii taonon mende moma uma mubuya.

²⁵ ††Niinon qaa honabonja mon kokaen injjomana: Elaijawaa kambanon Anutunon Siwe naguya kono gbani karonon ano koin 6 kawaa uutanon kon mende kiro bodi somata kolooro namo kuuya sokono. Kamban kanon emba malo mamaga Israel uutanon laligogi. ²⁶ †Mamaga laligogito, Anutunon Elaija yonoononga mombaanon kemaatiwaajon mende wasirototo, waba balon Saidombaa goman qata Sarefat iikanon emba malo motoongoya iwaanon wasiro keno. ²⁷ ††Gejatootoo eja Elisawaa kambanon manibanon Israel eja mamaga turun onono laligogito, iyonoononga monjon mon mende solananiro. Qaagoto, waba balon Siriaga eja qata Naeman ii motoongonon mono Elisawaa qaaya moma laarin solanani qeangoro."

²⁸ Jiisasnon kaen injjoro qamakooli mirinon ragiti, iyononon kuuya qaa ii moma iringia soono uuduudu koloon onono. ²⁹ Uuduudu koloon onono waama Jiisas konjoma otaagi taon seleengen keno. Taongia ii baanja sia kosianon megii nanoti, mono iikanon hagogi kemaatiwaajon kengi. ³⁰ Kengito, batugianon qendeema onomesaon keno. Kianj.

Kaperneam taonon ome mon konjono.

Maak 1.21-28

³¹ Jiisasnon Galili prowins uutanon Kaperneam taonon kamaan keuma Sabat kendonon ejemba tuun kuma onono. ³² ††Kuma onono qaayanon ku-usunjawo kolooro jero. Kawaajon kanageso yononon ii iima aarun walingogi.

³³ Qamakooli miri iikanon eja mon omeyawo raro. Raro omeyanon terengon silama qa kokaen qaro, ³⁴ "Ae! Jiisas, Nazaret eja! Gii nomaen ama nonomambaajon anjane? Mono tiwilaan nonomambaajon kajan me? Nii kaniaga moma kotojen. Gii Anutuwaanon eja Tak-kootoya koloajan."

³⁵ Kaen qaro Jiisasnon temboma kokaen jen muro, "Gii mono qaaga bogoro eja koi mesaon togowa." Kaen jen muro omenon eja ii men giliro tama batugianon namonon kemero qen mizimizi mende toton koloon kouma mesaon keno.

³⁶ Keno kuuyanon newogia tegoro walingon batugianon amin moma kokaen jegi, "Ye! Qaa koi naa qaaga? Iinon mono esunmumu qaganon ome jen koton onono ten koma kouma kenju." ³⁷ Kaen kolooro Jiisaswaa qabunyanon sein goman kuuya kosere rama kengiti, iikanon kema sokono. Kianj.

Jiisasnon ji ejemba mamaga men qeangon onono.

Mat 8.14-17; Maak 1.29-34

³⁸ Jiisasnon waama Kaperneam qamakooli miri ii mesaon Saimon Piitowaa mirinon uro. Uro Saimombaa seujanon selegere ji uuta kiro ero. Ero iwaajon ama Jiisas qama koolin mugi. ³⁹ Qama koolin mugi kema usugon kemen selegere jen koton muro mesaoro iikanondeen waama nene onon unuagi.

⁴⁰ Ween jaaya tegon kemero kanon ejemba daen yononon alaurugia ji kania kania kanon injiro egiti, ii kuuya unuama Jiisaswaanon kagi. Kagi boria kuuya yonoo qagianon anja anja ano qeangodaborogi. ⁴¹ Ome yononon kañagadeen ejemba mamaga yonoo uugianonga kouma silama kokaen qagi, "Gii Anutuwa meria koloajan."

Jiisasnon Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, iyononon ii mogitiwaajon Jiisasnon jen onoma buugia muungun onotaaro. Kianj.

Hamoqeqe gawonja ii Galili sokono.

Maak 1.35-39

⁴² Jiisasnon gaon ero goman wengeran suluro waama iyanja tirin koton kemen gorja monjon keno. Kenoto, ejemba yononon iwaan mun kema mokoloon mende onomesaon kemaatiwaajon batogon angon koma mugi. ⁴³ Angon koma mugito, kokaen injjoro, "Niinon Anutu bentotonaa Oligaa Buja ii taon tosia yonoojon kañagadeen jen asarin onombe sokombaa. Anutunon mono iikawaajon wasin nono."

† 4.24 Jon 4.44 †† 4.25 1 Kij 17.1 † 4.26 1 Kij 17.8-16

†† 4.27 2 Kij 5.1-14

†† 4.32 Mat 7.28-29

⁴⁴ Kaerj jenj kema Galili prowins liligonj qamakooli mirigianonj Buňa qaanonj uu kuunj onjoma laligoro. Kaerj.

Jiisasnonj gowokouruta mutuya onjono.

Mat 4.18-22; Maak 1.16-20

5 †Kambaranj moňnonj Jiisasnonj Genesaret apu anjgonj goraayanonj nano ejembanonj kanj tuunj tuunj koma Anutuwaa Buňa qaa mobombaajonj oloqologonj liligonj mugi. ² Liligonj mugi nama wanjo woi kowe goraayanonj rari iriuro. Sora hooro yonononj wanjo ii mesaonj kemej misagia qeesaanj songbangi. ³ Wanjo moň ii Saimombaanonja. Jiisasnonj iikanonj uma toya kokaerj qisij muro, “Giinonj mono nanjona boronja moň nuama apunonj baagenj kema.” Qisij muro nanjgoro keno wanjononj rama ejemba tuunjeleembe kuma onjono.

⁴ Kuma onjono tegoro Saimon ijoro, “Giinonj mono wanjo koi nanjona apu anjgonj biwianonj keno alauruga yonowoo misagia sorawaajonj giligi kema.”

⁵ †Ijoro Saimononj meleeno, “Somatana, nono gomantiinja koriga misa giliň bimbimjonj honja moň mende mejonja. Qaagoto, giinonj jenj kotojanjwaajonj mono kilerj kema giliniň kema.” ⁶ †Kaerj meleeno jerotiwaa so anjgi sora ambembo misagianonj kemegi misanonj boratiwombaa anjgi. ⁷ Kaerj anjgi alaurugia wanjo moňnonj laligogiti, iyonoojonj kanj ilaanj onjombutiwaa boro kaka konjgi kagi. Kagi wanjo woi ii soraonj saa qegi nemotonj tagori.

⁸ Sora honombononja mende menj iima iikawaajonj kuuyanonj waliŋgogi. Waliŋgonj Saimon Piitononj ii iima Jiisaswaa batanonj kemej siminj kuma ijoro, “Oo Ponj, nii singisonjgo ejaga koloojenj-waajonj mono nome-saonj kema.” ¹⁰ Saimombaa alawoita Jeims ano Jon Zebediwaa merawoita yorononj kaanagadeenj newogara tegoro waliŋgori. Saimononj qaa ii ijoroto, Jiisasnonj kokaerj meleeno, “Mono keega mende moba. Gii kokawaa gematanonj ejemba ii sora kaanja horonj onjona giwo toroqegi laligowuya.”

¹¹ Kaerj ijoro wangogia horonj kouma sakasinonj ama ilawoilagia kuuya mesaonj Jiisaswaa gematanonj otaanj kenjgi. Kianj.

Jiisasnonj eja manimbayawo moň menj solanjaniro.

Mat 8.1-4; Maak 1.40-45

¹² Jiisasnonj taonj moňnonj laligoro kanonj eja moň selia manimbanonj menj bolidabororo raro. Rama Jiisas iima kosianonj siminj kuma kemej kokaerj qama koolinj muro, “Oo Ponj, giinonj siinganonj menj qeangonj nomambaajonj mojanj eenj, mono nii saanonj menj solanjanij nomba.”

¹³ Kaerj jero boria boraama selia oosirinj ijoro, “Niinonj ii amambaajonj mojenj. Gii mono solanjanijwa.” Kaerj jero manimbaya ii iikanondeenj solanjaniro. ¹⁴ †So-lanjaniro kokaerj jenj kotonj muro, “Moba, kokawaa buju qaya ii moň mende jena mobu. Qaagoto, gii mono jigogawonj galembaanonj kema selega qendeema munj

† 5.1 Mat 13.1-2; Maak 3.9-10; 4.1 †† 5.5 Jon 21.3 ‡ 5.6 Jon 21.6 †† 5.14 Lew 14.1-32

Mooseswaanonj jenkootoya otaanj solanjanijwaa danggisenj nandunja ama siimolonj oowa. Ii oona iiro ejembanonj kaniaga moma kotowu.”

¹⁵ Kaerj ijoroto, ii kilerj Jiisaswaa qabunjaya jenj seiro gomanj so asarij keno. Kenotiwaa so ejemba tuunja tuunja yonononj qaya mobombaajonj ano jigia menj qeangowaatiwaaajonj iwaanonj kanj ajoroogi. ¹⁶ Kagito, Jiisasnonj onjomesaonj balonj qararanjonj-konjanonj kema laligonj qama kooliro. Kianj.

Jiisasnonj eja sele bakaya koomuya ii meagoro.

Mat 9.1-8; Maak 2.1-12

¹⁷ Jiisasnonj weenj moňnonj Buňa qaa kuma onjono Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) ano Kana qaawaa boi tosianonj Galili ano Judia prowinswaa gomanja gomanja ano Jerusalemga kanj ejemba tuunjeleembe batugianonj ragi. Pombaa ku-usujanonj Jiisas nemunj koma muro ejemba jigia mero qeangogi.

¹⁸ Kambaranj kanonj eja tosianonj alagia sele batuya koomuya ii demberunonj ama anjgonj kagi. Kanj kotonj Jiisaswaa kosianonj miri uutanonj uma ambombaajonj batogogi. ¹⁹ Batogogito, ejemba tuunjelembenonj olojonj nanjgitiwaaajonj kuunj papangonj miri uutanonj ubombaa kana moň mende mokolonj menj miri qaganonj ugi. Uma waarenj jamononj memeta ii osonj luluunji oota kolooro ji eja demberuyawo kasanonj somonjonj iikanonj anjgi ejemba batugianonj Jiisaswaa batanonj kemero. ²⁰ Kaerj kemero Anutu moma laarinj mugiti, Jiisasnonj iyonjoo tanigia ii iiro sokono ji eja kokaerj ijoro, “Alana, niinonj singisonjgoga mesaojenj.”

²¹ Kaerj ijoro Kana qaawaa boi ano Farisii yonononj ii moma kanainj kokaerj jenj romonjgogi, “Eja koi moroga? Iinonj mono Anutu mepaegonj mepaqepae anja. Anutu motoonjononj singisonjonana mesaonjkejato, eja moňnonj ii qaago.”

²² Kaerj romonjgogito, Jiisasnonj uugia iima kotonj kokaerj injjoro, “Tosaanja onjo uugianonj naambaajonj qaa jejenj, iikawaajonj mamaga romonjgoju? Ii mende sokonja. ²³ ‘Niinonj singisonjgoga mesaojenj,’ jejenj, qaa iikanonj mono afaanagadeenj jejetaga. Moňnonj kaerj jero tosianonj qaa iikawaa honja mende iibu. Kawaajonj ii qaa afaanja so. Niinonj qaa moň kokaerj jemambaajonj mojenj, ‘Mono waama kema.’ Qaa ii mono lombotawo jejetaga kolooja. Kaerj jewe honja koloojaa me qaagoti, iikanonj mono asuganonj asugiro iibu.

²⁴ Mobu, balononj singisonjgo mesamesaowaa ku-usunja ii Siwe gomambaa Eja honjaanonj eji, onjo iikawaa kaniaajonj tintuanj laligowubo. Kawaajonj qaa lombotawo ii eja koi ijowe honja iibu.” Kaerj jenj eja sele batuya koomuya ii ijoro, “Niinonj gijojenj: Gii mono waama tambomaeeega menj miriganonj kema. Qaa binjawo ii honjowo koloowaati eenj, qaa afaanja ii mono kaanagadeenj nomaembaajonj omayo koloona?”

²⁵ Kaerj ijoro iikanondeenj jaagianonj waama tambomaeeega eroti, ii menj Anutu mepeseenj mesaonj mirianonj keno. ²⁶ Kaerj kolooro ejemba kuuyanonj waliŋgonj sombugia moma Anutu mepeseenj jegi, “Yei! Kete iwoi awaa soroga iijonj.” Kianj.

Jiisasnoḡ Matyuu (Liwai) oono.

Mat 9.9-13; Maak 2.13-17

²⁷ Kawaa gematanonḡ Jiisasnoḡ Kaperneam mesaonḡ kema takis ofis uugumambaajonḡ ano kanonḡ takis meme eja qata Liwai raro iima ijoro, "Gii mono noo gemananonḡ kawa." ²⁸ Kaerḡ ijoro gawonḡ kuuya mesaonḡ waama Jiisaswaa gematanonḡ keno.

²⁹ Kema Jiisas mirianonḡ koma horonḡ iwaajonḡ jejelombanḡ somata mozozonḡgoro. Mozozonḡgonḡ takis meme tiliqiligiawo ano alauruta tosaanḡ horonḡ oḡono tuuḡ somatanonḡ yonḡowo rama nembanene negi. ³⁰ †Kaerḡ negi Farisii (Kana qaawaa kaparanḡkonḡkonḡ) ano yonḡoononḡ boi yonḡononḡ ii iima ḡnindinḡ-ḡnundurḡ jerḡ Jiisaswaa gowokouruta kokaerḡ jerḡ oḡonḡgi, "Ae! Onḡ mono naambaajonḡ takis meme tiliqiligiawo ano singḡisonḡgo ejemba yonḡowo rama nene apu neju? Ii mende sokonja."

³¹ Kaerḡ jerḡ oḡonḡgi Jiisasnoḡ kitia kokaerḡ injijoro, "Ejemba jigia qaa yonḡononḡ doktawaa siinḡ mende amakejuto, ji ejembanonḡ mono doktawaanonḡ kemakeju. ³² Niinonḡ singḡisonḡgo ejemba uugia meleembuti oḡoomambaajonḡ kanḡ laligojento, ejemba iyanḡgiaajonḡ mogi solanḡa koloojuti, ii qaago."

Nene singi laaligowaa qaaya

Mat 9.14-17; Maak 2.18-22

³³ Ejemba tosanonḡ Jiisaswaanonḡ kanḡ qisigi, "Jon Oomulu ejawaa gowokouruta nonononḡ kambanḡ mamaga Anutuwaajonḡ nene singi laligonḡ qamakooli ajoajoroo koriga amakejonḡ. Farisii (Kana qaawaa kaparanḡkonḡkonḡ) yonḡoo gowokourugianonḡ kaanḡjadeenḡ ama laligojuto, geengaa gowokouruganonḡ mono pondanḡ nene apu nenḡkeju."

³⁴ Kaerḡ qisigi kokaerḡ meleeno, "Onḡanonḡ! Nono naa kambanonḡ nene singi laligonḡkejonḡ? Emba meme kambanḡanonḡ ejawaa gemakootanḡurutanonḡ gereya anḡgi embawaa sakitiurutanonḡ iwoi ii toḡonḡkeju me qaago? Niinonḡ neenaa gowokouruna yonḡoo eja buḡa koloonḡ yonḡoo batugianonḡ ainjolonḡ ramakejerḡ. Rabe nene singi laligowombaajonḡ jegi yonḡononḡ ainjolonḡ aisoonḡ rama singi laligowombaajonḡ amamaanḡkeju. ³⁵ Amamaanḡkejuto, Anutunonḡ laaligona nuano komuwe yonḡononḡ mono kambanḡ iikanonḡ saanonḡ nene singi laligonḡkebuya.

³⁶ "Onḡ laaligo walaga ano korisoro Buḡa gbilia ii mindirinḡ orombombaajonḡ amamaawuya. Iikawaa sareqaa gemata monḡ ii kokaerḡ injijomanḡa: Moumou walaga jurano monḡnonḡ moumou gbilia motorḡ opo jakanḡa kanonḡ mende ama uumbinaanḡkeja. Kanḡ anagati eerḡ, opo jakanḡa gbilianonḡ mono walagawo ororonḡ mende koloonḡ ii horonḡ menjurano boliqoliwabo.

³⁷ "Kaanḡjadeenḡ monḡnonḡ wain apu gbilia ii bokonḡ me taru walaga lama selianonḡ memeta iikanonḡ mende kosonḡ maaro kemenḡkeja. Kaerḡ anagati eerḡ, wain apu gbilianonḡ mono somariinḡ taru qenjumenjurama molaaro namononḡ kamaaro taruyanonḡ kileqileewubo.

³⁸ "Kawaajonḡ wain apu gbilia ii taru gbilianondeenḡ molaaninḡ kemero sokombaa. (Kaanḡjadeenḡ monḡnonḡ apu awaa ii kononḡ qamoganonḡ mende kosonḡkejonḡ. Kaerḡ kosowonagati eerḡ, iikanonḡ mono juma siisororo kamaaro nenḡ ji niniwabo. Kaerḡ koloowaboti-waajonḡ apu awaa ii kononḡ awaanonḡ kosonḡkejonḡ. Onḡ kaanḡgadeenḡ laaligo walaga ano Oligaa Buḡa gbilia ii mindirinḡ orombombaajonḡ amamaawuya.) ³⁹ Monḡnonḡ wain apu walaga mepeseenḡ nenḡ laligonḡkeji, iinonḡ wain apu gbilia nemambaajonḡ siinḡa mende moma mojtitiiti amakeja." Kianḡ.

Jiisasnoḡ Sabat kendombaa Ponḡa kolooja.

Mat 12.1-8; Maak 2.23-28

⁶ †Kawaa gematanonḡ Sabat kendonḡ monḡnonḡ Jiisasnoḡ wiit dumunḡ gawonḡ koria somata kotonḡ keno. Keno gowokouru-tanonḡ wosogia injiro wiit honḡa motomotoonḡ borogianonḡ kuma osasaanḡ negi. ² Kaerḡ negitiwaajonḡ Farisii (Kana qaawaa kaparanḡkonḡkonḡ) tosanonḡ ii iima kokaerḡ injijogi, "Onḡ mono naambaajonḡ Sabat kendombaa gawonḡ meme songgoya uuguju?" ³ †Kaerḡ injijogito, Jiisasnoḡ kokaerḡ meleeno, "Kinḡ Deiwidnonḡ manḡaqeḡe ejauruta yonḡowo liligonḡ wosogia injiro iwoi anḡgiti, ii weengogi me qaago? ⁴ †Iinonḡ Anutuwaawoo sel jigononḡ uma bered kowoga Anutuwaawoo jaasewanḡanonḡ alatanonḡ anḡgi raro esunḡanonḡ tururo qetegogiti, ii mero negi. Bered kowoga mesamesaoya ii jigo gawonḡ galenḡ yonḡonondeenḡ nenḡ laligogi. Iinonḡ ano iwaa kerasuru-urutanonḡ ii newubotiwaajonḡ songḡo eroto, ii kilenḡ negi."

⁵ Kaerḡ jerḡ kokaerḡ injijoro, "Siwe gomambaa Eja honḡanonḡ mono Sabat kendombaa Ponḡa kolooja." Kianḡ.

Jiisasnoḡ eja boria sooronggoya menḡ qeangoro.

Mat 12.9-14; Maak 3.1-6

⁶ Jiisasnoḡ Sabat kendonḡ monḡnonḡ qamakooli mirinonḡ uma Buḡa qaa kuma oḡono. Iikanonḡ eja monḡ boria dindinḡa sooliro raro. ⁷ Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana qaawaa kaparanḡkonḡkonḡ) yonḡononḡ Jiisas iima qaa jakeyanonḡ ama mubombaa kania monḡgama "Eja ii Sabat kendononḡ meagowaa me qaago?" kaerḡ jerḡ jaa galenḡ menḡ ragi. ⁸ Ragito, Jiisasnoḡ roromonggogia ii moma kotonḡ eja boria soosoolia ii kokaerḡ ijoro, "Mono waama jaanananonḡ namba." Kaerḡ ijoro waama nano.

⁹ Nano Jiisasnoḡ kaerḡ jero, "Kana qaa otaanḡ Sabat kendononḡ iwoi awaa me bologa ambonḡa? Saanonḡ mombaa wanḡa somonḡ-gowonḡa me mesaoninḡ tiwilaawaa. Nomaenḡ aninḡ sokombaa? Ii qisijnḡ oḡombe jewu." ¹⁰ Kaerḡ jerḡ eleqeleema korebore injiidaboronḡ eja ii ijoro, "Gii mono boroga qeteterewa." Kaerḡ ijoro boria qeteterero mombo awaa kolooro.

¹¹ Awaa kolooro, galenḡ yonḡononḡ irinḡgia mamaga soono "Jiisas nomaenḡ ama mubonḡa?" jenḡ iyanḡgia aminḡ mogi. Kianḡ.

† 5.30 Luuk 15.1-2

†† 6.1 Dut 23.25 ‡ 6.3 1 Sml 21.1-6 †† 6.4 Lew 24.9

Gowokouruta 12 meweengonj onono.

Mat 10.1-4; Maak 3.13-19

¹² Kamban kanonj Jiisasnonj baananonj qama kooli-mambaajonj uma gomantiinja koriga ii Anutu qama koolinj munj laligoro gomanj ano. ¹³ Gomanj ano gowokouruta onooma yonoononga 12 meweengonj onoma wasiwasi eja aposol qa ii onono.

¹⁴ Qagia ii kokaenj qaro: Saimon, Jiisasnonj qata Piito muro, iwaa koga Andruu ano Jeims, Jon, Filip, Bartolomyuu, ¹⁵ Matyuu, Tomas, Jeims Alfiuswaa meria ano Saimon qata monj Tompe eja qagi. ¹⁶ Juudas Jeimswaa meria ano Juudas Iskariot. Kariot eja kanonj kanagenj memelolo ejaga kolooro.

Jiisasnonj ji ejemba menj qeangonj onono.

Mat 4.23-25

¹⁷ Jiisasnonj aposoluruta yonowo baanamonga kamaan balonj korianonj kema nanggi. Nanggi gowoko tuunj somata ano ejemba tuunjelemba yonononj iwaajonj ajoroonj mambongi. Yonononj "Bunaya jero moninj jinnana menj qeangowaa," jenj iikawaajonj Judia prowins kuuya, Jerusalem siti ano kowe goraayanonga Taia ano Saidon taonj iikanonja kanj ajoroogi. ¹⁸ Omejiilanonj kokojinj menj ononoti, iyonononj kaangadeenj kanj qeangogi. ¹⁹ Ku-usunanonj iwaanonga kotonj yonoononj uro kuuya menj qeangonj onono. Kawaajonj ejemba kuyanonj Jiisas oosiriwombaaajonj janjarinj riigi. Kianj.

Simbawonjano ano gejajuju aambaa qaaya

Mat 5.1-12

²⁰ Jiisasnonj gowokouruta otaama injiima kokaenj injijoro,

"Anutuwaaw bentotonj ii wanaya onoo bunaga. Kawaajonj wanaya onoo mono simbawonjano koloouju.

²¹ Kamban kokaamba nenewaa kaanja komunj qenjenj qerj laligojuti, Anutunonj mono siingia ii unuagiwaa. Kawaajonj onoo mono simbawonjano koloouju. Kamban kokaamba saajuti, onononj mono korisoro ama jomowu. Kawaajonj wosobiri laligojuti, onoo mono simbawonjano koloouju.

²² ††Ejembanonj onoo Siwe gomambaa Eja honaajonj ama kazi ama yakarij selianonj kuunj uuqeqe qaa tokoronjkota jenj onoma kasu seibolo kaanja qagia kotonj kondeembuti, onoo mono simbawonjano koloouju.

²³ ‡Ambosakonjurugianonj iikawaa so gejatootoo ejemba yonoononj ama onoma laligogi. Mobu! Anutunonj tawagia uuta Siwe gomanonj anota eja. Kawaajonj kaenj ama ononggi kamban iikanonj mono aisoonj otokorianj maabu.

²⁴ Onoo simbawonjano laligojuto, qabuŋa esuhinagiao onoo laaligo siiseweweya qaa laligojuti, ii mono tegowaa. Kawaajonj niinonj onoononj qama wanjinjinjonj 'Oo yei!' jejenj.

† Nesenel paati zelot yonononj Room gawman tuarenjenj ama iyangiaa nananj mewombaaajonj tompe menj laligogi. †† 6.22 1 Piito 4.14 ‡ 6.23 2 Hist 36.16; Apo 7.52

²⁵ Kamban kokaamba nenj timbirinj ama laligojuti, onoo mono wosogia injiro bodi laligowuya. Kawaajonj niinonj onoononj qama wanjinjinjonj 'Oo yei!' jejenj. Kamban kokaamba korisoro ama jomo jomojuti, onoo mono amburerej menj saabuya. Kawaajonj niinonj onoononj qama wanjinjinjonj 'Oo yei!' jejenj.

²⁶ "Ambosakonjurugianonj gejatootoo ejemba takapolakaya jenj mepeseenj onoma laligogi. Ejemba kuuya iikawaa so ama ononggi niinonj onoononj qama wanjinjinjonj 'Oo yei!' jejenj." Kianj.

Kereuruga mono jopagonj onomba.

Mat 5.38-48; 7.12a

²⁷ "Bologa ama onombuyato, onoo qaana moma laligojuti, niinonj onoononj kokaenj injijowe mobu: Mono kereurugia uugianonj jopagonj onoma laligowu. Daenj yonononj kazi ama ononjuti, ii mono awaagadeenj ama onoma laligowu.

²⁸ "Daenj yonononj qasuaanj jiringonj ononjuti, ii mono kobibiinj kotuegonj onombu. Horonj ureenj ama ononjuti, iyonoononj mono Anutuwaaw qama kooliwu.

²⁹ "Mononj urunga lee qetaaliro leegenj kaangadeenj meleema muba. Mononj malekuga qaga guama opoga duta kaangadeenj memambaajonj moro ginonj mono ii mende angonj komba.

³⁰ "Iwoiwaaw welema gonggi ii mono kuuya onomba. Mononj goo hina iwoiga mero ii mono meleema gombaatiwaajonj mende kaparanj koma qisiwa. ³¹ ††Ejembanonj onoo iwoi ama onombutiwaaw momakejuti, iikawaa so mono yonoononj kaangadeenj ama onomakebu.

³² "Namowaa singisonjgo ejembanonj alaurugianonj jopagonj ononggi kitia meleema jopagonj onoma mepeseenj aonkeju. Onoo iikawaa so balombaa tania otaankejuti eenj, Anutuwaanonj tosa mende kolooro mono nomaenj onoo mepeseenj ononaga? Alaurugia ano kereurugia ii mono motoonj jopagonj ononggi tawa onono oyanjboyanj koloowuya.

³³ "Namowaa singisonjgo ejembanonj alaurugianonj iwoi awaa ama ononggi kitia meleema onoma ala menj aonj mepeseenj aonkeju. Onoo iikawaa so ama balombaa tania otaankejuti eenj, Anutuwaanonj tosa mende kolooro onoo mende mepeseenj onombaa.

³⁴ "Namowaa singisonjgo ejembanonj monenj iwoi ii singisonjgo ejemba tosaanja yonoononj onoma kitia iikayadeenj meleema onombutiwaajonj kaparanj komakeju. Ii balombaa nanamemeŋa. Onoo tosanonj tosgia meleema onombutiwaaw mambongi Anutunonj mono nomaenj mepeseenj ononaga? Tosianonj tosgia mende meleema ononggi Anutunonj mono kitia ii meleema tawa onombaa.

³⁵ "Onoo mono Siwe Toyaa nanamemeŋa ama menj laligowu. Balonj ejembanonj bologa ama dangisenj mende jenjkejuto, Anutunonj kilenj ii awaa ama onomakeja. Kawaajonj onoo mono kereurugia uugianonj jopagonj awaagadeenj ama onoma monenj iwoi onoma iikawaa kitia monj meleema onombutiwaajonj mende

†† 6.31 Mat 7.12

moma mambombu. Kaerj ama laligogi tawagianonj seinj uuta kolooro Anutu uuta meraboraanja koloon laligowuya.

³⁶ “Siwe Mangianonj korebore kiankomunj onjomambaajonj moji, onjo mono iikawaa so ejemba kuuya kiankomunj onjoma laligowu.” Kianj.

Jenteego toya kaanja mende koloowu.

Mat 7.1-5

³⁷ “Ejemba tosia yonjoo qaagia ii mende gosinj jen tegowu. Ii mende jen tegonj onjngi Anutunonj mono onjoangia kaanagadeenj mende jen tegonj onjombaa. Onjo tosia yonjoo singisongogiaa ironja ii mende meleema onjombu. Ii mende meleema onjngi Anutunonj mono onjoangiaa singisongogiaa ironja ii kaanja-gadeenj mende meleema onjombaa. Onjo mono tosia yonjoo singisongogia mesaowu. Ii mesaogi Anutunonj onjoangiaa singisongogia kaanagadeenj songbama mesaowaa.

³⁸ “Onjo ejemba tosia yonjoo iwoi ama onjngi Anutunonj mono iikawaa so gosinj iwoi ii meleema onjo kaanjadeenj ama onjombaa. Kawaajonj onjo mono iwoi kalenj onjmakebu. Kaerj onjngi Anutunonj mono kaanjadeenj kalenj onjmakebaa. Onjanonj, Anutunonj ii kalembone mende moma ilaanj onjmakebaa. Anutunonj gosinj onjo iwoi onjngiti, iikawaa soya kuuya menj qambinonj maaro qaa ootanonj kouro utugoro ororonj kolooro mendunjgoro kemero toroqenj qaganonj maaro soya uugunj qeqelalanj kamaaro ii mono gesogianonj mouma onjombaa.” Anutuwa kania ii kaanja.

Ejembanonj angiaa kanagia iima mobu.

³⁹ “Jiisasnonj sareqaa monj kokaerj injjoro, “Jaagoo ejemba monjonj jaagoo alia monj saanonj borianonj menj wambaa me qaago? Kaerj kemboraaga mono motoonj rojnongj kemenj urunaga. ⁴⁰ †Gowokononj boiya mende uuguja. Boigianonj momo kuuya tororo kuma onjono moma komuwuti, kuuya iyonjononj mono boigia kaanja koloowuya.

⁴¹ “Gii naambaajonj alagaa jaayanonj godomaruru melaada iijanto, geengaa jaaganonj gere tapi somata eji, ii nomaenj mende iima kotojanj? ⁴² Geengaa jaaganonj gere tapi somata eji, ii mende iima kotonj nomaembaajonj alagaajonj kokaerj jenaga, ‘Alana moba! Jaaganonj eugenj godomaruru kemenj raji, ii saanonj itagowe kamaawaa.’ Oo uumeleembaa selesele eja, gii mono wala geengaa jaaganongga gere tapi somata ii menj giliwa. Ii menj gilingo tororo iima kotonj alagaa jaayanonj godomaruru kemenj raji, ii saanonj itagona kamaawaa.” Kianj.

Gerewaa kania ii honja iima gosinj moma kotowu.

Mat 7.16-20; 12.33-35

⁴³ “Gere awaa monjonj honja bologa mende kuunkeja. Kaanjadeenj gere bologa monjonj honja awaa

mende kuunkeja. ⁴⁴ †Jao kota ii kasuneselanonj kolooro mewombaajonj amamaankejonj ano muli honja ii kowororononj kolooro qetegowombaajonj amamaankejonj. Iikawaa so gerewaa honja iima gosinj mono kania moma kotowu.

⁴⁵ † “Eja uutanonj iwoi saa qero eji, ii mono buutanonj asuganonj jenkeja. Kawaajonj eja awaawaa uu kowianonj iwoi awaawaa morianja eji, iinonj mono awaa ii asuganondeen jenkeja. Eja bologaa uu kowianonj iwoi bologa eji, iinonj mono bologa ii asuganonj jenkeja.” Kianj.

Miri tando kotakota ano looloria

Mat 7.24-27

⁴⁶ “Onjo noojonj ‘Ponj Ponj!’ qa ii mono naambaajonj qa-makejuto, niinonj iwoi mewutiwaajonj jenkejenj, ii mende tenj koma menkeju.

⁴⁷ “Daerj yonjononj noononj kanj qaana moma tenj koma mejuti, niinonj iyonjoo kaniagia qendeema sareqaanonj jemaña. ⁴⁸ Iinonj motonjeqe eja kokawaa so koloaja: Eja iikanonj miri memanjenj rojn koriga osonj kemenj tandoya jamo kowonjinj (simenj) qaganonj kuun menj kotiuro nano. Kaerj nano konjuru kambanonj apu gboulu somata qenj miri batuyanonj kuuroto, awaa-gadeenj menj mejugoro nanotiwaajonj kumambaajonj qenj bimbimgoro kotiur nano. ⁴⁹ Qenj bimbimgoro, monjonj qaana moma mende tenj koma meji, iinonj mono motonjeqe eja kokawaa so koloaja: Iinonj miri memanjenj tandoya mende osonj komoma namo qaganonj teku manjagadeenj ama mero. Mero nano konjuru kambanonj apu gboulu somata qenj miri batuyanonj kuuro miri ii iikanondeenj kuno ororonjonj kamaaro.” Kianj.

Jiisasnonj kawali galenj mombaa gawonj ejia menj qeangoro.

Mat 8.5-13

7 Jiisasnonj ejemba tuunjelembe batugianonj laligonj Buña qaaya kuuya ii injijonj onjomesaonj Kaperneam taanonj kouro. ² Iikanonj Room kawali galenj mombaa gawonj ejianonj ji kiro komumambaa ano. Galenjanonj iwaajonj moro uuta kolooro.

³ Kawaajonj Jiisaswaa bujuya moma Juuda yonjoo jotamemeya tosaanja wasinj onjono Jiisaswaanonj kema kokaerj qisigi, “Mono kanj welenj ejia menj qeangowa.” ⁴ Kema Jiisaswaanonj keuma kaparanj koma qama koolinj jegi, “Somatanana, kawali galenj iikanonj mono ilaanj mubaatiwaa so awaa soro koloaja. Kawaajonj mono kawa.” ⁵ Moba, iinonj Juuda ejemba tuunj somata nonoojonj siinj ano ‘Qamakooli mirinana mewonja,’ jeniñ waba iinonj monenj ano megi.”

⁶ Kaerj jegi moma yonjowo keno. Kenoto, kawali galembaa miria dodowiro iinonj alauruta wasinj onjoma Jiisaswaaajonj qaa kokaerj ano, “Oo Ponj, nii kaandiaga laligowe noo miri waarenjanonj gualeembaatiwaajonj gamuna mojenj. Kawaajonj mono mende aonj komunj kawa. ⁷ Nii neenaa mobe kamaanjeqeta koloojiwaajonj

† 6.39 Mat 15.14 †† 6.40 Mat 10.24-25; Jon 13.16; 15.20

‡ 6.44 Mat 12.33 †† 6.45 Mat 12.34

goonon kamambaa so mende movento, qaa jega-gadeen jena welen ejananon qeangowaa. ⁸ Ii kokaembaajon: Nii neeno kaanagadeen galenaa ku-usun baatanon ama nonggi laligojen. Noo baananon manjaqeqe eja laligogi ii jen koton onomakejen. Yonoononga mombaajon 'Kemba!' jen kotowe iinon kembaa. Mombaajon 'Kawa!' jen kotowe iinon kawaa ano welen ejana mombaajon 'Gawon koi mewa!' jewe iinon ii mewaa."

⁹ Jiisasnon qaa ii moma kawali galembaajon wali-gon ejemba tuun otaan kagiti, iyonoonon eleema kokaen jero, "Niinon kokaen injijowe mobu: Israel kanageso batugianon kaanagadeen momalaari somata kaanja ii mombaa uutanon mende mokoloowe."

¹⁰ Kaen jero kawali galembaa qele ejaurutanon eleema mirinon keuma welen eja mokolon iigi qeangon raro. Kianj.

Jiisasnon malo mombaa meria menj gbiliro.

¹¹ Kawaa gematanon Jiisasnon taon qata Nain kanon keno gowokouruta ano ejemba tuunlelembenon otaan kenggi. ¹² Iikanon taon kiropo naguya dodowiro qamo mon angon kagi. Malo mombaa meriaga motoonon komuro taombaa ejemba tuun somatanon ajoroon ron kombombaajon kagi.

¹³ Ponon malo ii iima wosoya moma ijoro, "Mende saaba." ¹⁴ Kaen jen kema bokis angon kagiti, ii jero doron angi bokis oosirin kokaen jero, "Eja gbaworo, mono waaba. Niinon gii kaen gijojen." ¹⁵ Kaen jero qamo kanon gbilin waama kanain qaa jero. Qaa jero Jiisasnon ii nemunja mun kembatiwaajon jero.

¹⁶ Ejemba kuuya yononon ii iima qarasombugia moma Anutu mepeseen jegi, "Gejatootoo eja somata monon mono batunananon asugin laligoja." Tosianon jegi, "Anutanon kanagesoya ba koma nonono laligojen."

¹⁷ Iwaa buju qaa ii seinj Judia prowins kuuya so koma gomaña gomaña leele kanon kema tegoro. Kianj.

Jombaa gowokowoita Jiisaswaanon kari.

Mat 11.2-19

¹⁸ Jon Oomulu ejanon kapuare mirinon raro gowokourutanon iwoi kuuya ii kolooroti, iikawaa sunduya ijogi. ¹⁹ Ijogi moma gowokowoita woi orono kari Pombaanon kema kokaen qisin mubaatiwaajon wasinj orono, "Menqeeango eja kawaatiwaajon mambonin giinon ii koloojan me eja mon kanagen kawaatiwaajon mambombona."

²⁰ Wasinj orono Jiisaswaanon keuma ijori, "Jon Oomulu ejanon kokaen qisin gombojon wasinj norono kajo, 'Menqeeango eja kawaatiwaajon mambonin giinon ii koloojan me eja mon kanagen kawaatiwaajon mambombona.'"

²¹ Jiisasnon kambanj iikanondeen ejemba mamaga ji wiji lokon ano omejiilangiwawo (isinabisina) ii menj qeangon onono ano ejemba jaagia googa mamaga jaagia metooro uun iigi. ²² †Jombaa gowokowoitanon keuma qisin muri kokaen meleeno, "Iwoi iima mojaoti,

iikawaa sunduya mono kema Jon kokaen ijowao: Jaagia googa yononon uun iiju. Meendangoya yononon kana kema kaju. Manimbagiawo yononon solanjaniju. Gejaduun yononon qaa moju. Koomuya yononon gbilin waaju. Kamaanqeqeta yonoojon Oligaa Bunja jen asariwe momakeju. ²³ Kaen kolooro iigi mombaa uutanon mende boliro gema mende nuwaati, iinon mono simbawonawo kolooja."

²⁴ Kaen meleeno Jombaa gowoko yoronon keni Jiisasnon kanain Jombaa kania ejemba tuunlelembenon yonoojon kokaen jen asariro, "Ono balon qararankonkononon kanon naa iwoiga iibombaajon kenggi? Haamonon bowo utitiin metano kema kankeji, ongo eja iikaanja iibombaajon kenggi me?"

²⁵ "Me naa iwoiga iibombaajon kenggi? Eja malekuya akadamyawo mouma laligoroti, ii iibombaajon me? Mobu, ejemba malekugia tereya iimasiinsiihawo mouma kema kan siiseweweya qaa laligojuti, iyononon mono kin yonoo jinjaron mirigianon laligoju. Ii balon qararankonkononon qaago.

²⁶ "Me naa iwoiga iibombaajon kenggi? Gejatootoo eja mon iibombaajon me? Onanon, niinon kokaen injijowe mobu: Eja iigiti, iinon mono gejatootoo ejemba tosaanja unjuugun qaita mon kolooja. ²⁷ †Iwaa kania ii waladeen kokaen oogita eja, 'Moba, niinon qelena gajoba mon wasiwe waladeen kema ejemba uugia mindingon goo kana meleuro giinon mono iwaa gematanon namonon emu kemeba.' ²⁸ Qaa kaen ejato, niinon kokaen injijowe mobu: Embanonng meraurugia kuuya megiti, iyonoo batugianon Jonon mono kuuya unjuugun qabunayawo nanja. Nanjato, Anutuwaa bentoton uutanon keuma Anutuwaa qabunaya mokolonkejuti, iyonoo batugianon kamaanqeqeta konoga iinon mono Jon uuguja.

²⁹ †Ejemba kanageso kuuya ano yonoo batugianon takis meme yononon kaanagadeen Jombaa Bunja qaaya mogi oomulu men ononotiwaajon Jiisaswaa Bunja qaaya moma jen qeleema jegi, "Ahaa! Anutuwaa kana dindiña jen asarija." Kaen jen uugia meleengi. ³⁰ Kaen meleengito, Jonon Farisii ano Kana qaawaa boi oomulu mende men ononotiwaajon yononon Anutuwaa arenja mende ten koma Bunjaya gema qen silemale angi.

³¹ "Ejemba kete namonon laligojuti, ii mono naamombo so ama onombenaga? Yonoo siligia ii namaen? ³² Yononon naamade kaanja kolooju. Yononon maaket sombenon rama qaa jomo men tondu qama kokaen jenkeju, 'Nono awelo uunin ongo rii gbawe mende orogi. Nono jingen qanin ongo mende toroqen saagi.' ³³ Iikawaa kania ii kokaen: Jon Oomulu ejanon kan nene singin laligon wain apu mende nero ongo iwaajon jenkeju, 'Ome mononon uutanon kemerota laligoja.'

³⁴ "Siwe gomambaa Eja honanon kan nene nen korisoro angi ononon jenkeju, 'Mobu, iinon baanon newageen nene qozozongon nen wain apu mamaga

† 7.22 Ais 35.5-6; 61.1 †† 7.27 Mal 3.1 † 7.29 Mat 21.32; Luuk 3.12

nenj takis eja tiliqiligiawo ano kileña meme yonoo alagiaga laligoja.³⁵ Korebore Anutuwaa momakooto koma gbilingkejuti, iyonoo nanamemengiaa honanon mono momakooto-gianon sokonji, ii qendeemakeja.” Kianj.

Singisonggo embanon Jiisaswaa kania kele moriro.

³⁶ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkon) eja yonoononga monon Jiisas ii iyanaa mirianon kan nene newaatiwaa koma hororo. Koma hororo kema mirianon uma nene duñnon raro. ³⁷ †Taon kanonj singisonggo emba monj laligoro. Iinon Jiisas Farisii ejawaa mirinonj uma rama nene neroti, iikawaa bujuya moma kele unkoowayawo maaro jamo kaaro monj saa qeroti, ii menj uma karo. Kaaro ii lalu lanjonawo qata alabasta iikanonj memetaga.

³⁸ Uma kanj Jiisaswaa kanianonj kemenj rama kanainj saaro jaunanonj riima kemenj kanianonj moriro. Moriro wanj juyanonj kerenj, selemooto menj kotooro toboriro kania buutanonj kitorj nenj kele unkoowayawononj moriro. ³⁹ Moriroto, Farisii ejanonj Jiisas koma hororoti, iinonj ii iima uutanonj kokaenj romongoro, “Emba koi singisonggoyawoga. Eja koi kanonj gejatootoo ejaga laligonagati eenj, iinonj mono emba kanianonj oosirijiwaa kania moma kotonaga.”

⁴⁰ Jiisasnonj ii moma kotonj kokaenj meleema jero, “Saimon, niinonj qaa monj jemambaajonj mojenj.” Jero ijoro, “Boi, saanonj jena momañ.”

⁴¹ Ijoro Jiisasnonj kokaenj ijoro, “Ejemba woinonj benknonj kema kiti ambowaa monenj galenaa qisiri. Mononj ween 500:waa tawaya (Kina 5,000), mononj ween 50:waa tawaya (Kina 500) kawaa so kiti ambotiwaa qisiri. Qisiri iikawaa so orono. ⁴² Oroma kanagenj kitigara kumbao jero monengara qaono amamaari. Amamaari benk galenanonj kitigara qetegonj kotonj mesaonj orono. Mesaonj orono iyoononnga morononj ii uutanonj mamaga jopagonj munkeja?”

⁴³ Kaenj qisiro Saimononj kokaenj meleeno, “Noo momononj kiti somata kotonj mesaonj muroti, iinonj.” Kaenj meleeno jero, “Gii qaa tororo gosinj jejanj.”

⁴⁴ Kaenj menj embawaanonj eleema kokaenj ijoro, “Emba koi iiba. Niinonj miriganonj koube giinonj kanana songbamambaajonj apu monj mende nonjanto, emba koi kanonj mono kanana jaunanonj morinj wanj juyanonj selemooto menj kotooro toborija. ⁴⁵ Giinonj buuna mende kitorj nejanto, emba koi kanonj mono mirinonj koube iikanondeenj kaparanj koma kanana kitorj nenj laligoja. ⁴⁶ Giinonj wanña kele mende morijanto, emba koi kanonj mono kele unkoowayawononj kanaanonj nomorija. ⁴⁷ Kawaaajonj niinonj kokaenj jewe moba: Anutunonj emba kokawaa singisonggoya mamaga ii mesaonj songbano kawaaajonj uutanonj nii mamaga jopagonj nonja. Mononj singisonggo melaada monj ano Anutunonj singisonggoya melaada mesaoro iinonj uutanonj boronja monj iigadeenj jopagonj nomakeja.”

⁴⁸ Kaenj menj emba ii kokaenj ijoro, “Niinonj goo singisonggoga songbama mesaonjenj.”

† 7.37 Mat 26.7; Maak 14.3; Jon 12.3

⁴⁹ Kaenj jero eja motoonj nene nenj ragiti, iyonononj kanainj iyangiideenj kokaenj jegi, “Singisonggo songbama mesaoji, iinonj mono moro ejaga koloomambaa moja?”

⁵⁰ Kaenj jegito, Jiisasnonj embawaajonj jero, “Moma-laariganonj mono hamo qenj gonja. Saanonj luaenonj kema.” Kianj.

Emba tosonianonj Jiisas nanjonj kengji.

8 Kawaa gematanonj Jiisasnonj liligonj taonja taonja ano gomaña gomaña kanonj kema Anutuwaa bentotombaa kania menj asarinj Oligaa Buña qaanonj ejemba uugia kuunj laligoro. Gowokouruta 12 yonononj iwo motoonj kengji. ² ††Kaanagadeenj emba tosonianonj iwo kengji. Emba ii wala ji injiro omenonj kokojinj menj onono laligogi Jiisasnonj menj qeangonj onono. Emba ii kokaenj: Magdalaga emba monj qata Maria qagi. Jiisasnonj iwaa uutanonj ome 7 onjotaaro kouma kengji. ³ Emba monj qata Joana. Iwaa loya qata Kuza iinonj kinj Herodwaa jinjaronj miri kanonj gawmambaa monenj galenaga laligoro. Emba monj qata Susana. Yonononj ano emba tosaanja mamaga yonononj iyanggiaa monenj esuhinagianonj Jiisas ano gowokouruta kanaanonj galenj koma nanjonj ononji. Kianj.

Qosomakororo ejawaa sareqaa

Mat 13.1-9; Maak 4.1-9

⁴ Ejembanonj taonj so kanonja horonj Jiisaswaanonj kanj tuunjelembenonj ajoroogi Jiisasnonj sareqaa monj kokaenj jero:

⁵ “Eja mononj nene kota qosoma kororoomambaaajonj keno. Kema qosono kota tosonianonj kana gorayaanonj kemenj kongji. Kemenj kongji ejembanonj rinj rikotaagi kanakeewanjaa (warawenj) koonja koonja kouma ii nedaborogi. ⁶ Kota tosonianonj jamo kowonjionj kemenj kongji. Kemenj koma kanonj namo apuyawo mende mokolonj kuragagia kouma soolinj gororonjogogi.

⁷ “Kota tosonianonj komuntiri waayawononj kemenj kongji. Kemenj kongji iikanonj ororonj kouma unjuugun menj turunj bibiloko menj ononji. ⁸ Kota tosonianonj namo awaanonj kemenj kongji. Kemenj koma juma waama hongia awaa koloonj handewaa so koloonj seigi.”

Qaa ii jedaboronj qa somata kokaenj qaro, “Mononj uugejiawo laligoji eenj, iinonj mono sareqaa koi geja ama moma kotowa.” Kianj.

Jiisasnonj nomaembaajonj sareqaawaa kania jero.

Mat 13.10-17; Maak 4.10-12

⁹ Kaenj jero gowokourutanonj sareqaa kokawaa kaniaajonj Jiisas qisinj mugji. ¹⁰ †Qisinj mugji jero, “Anutuwaa bentotonjonj keuma laligowonjatiwaa qaa aasangoya ii onjo asuganonj injijowe moma kotojuto, tosaanja yonoojonj ii sareqaanonj jewe momakeju. Kaenj moma iyanggiaa jaagianonj iwoi iimago kania kilenj mende iima

†† 8.2 Mat 27.55-56; Maak 15.40-41; Luuk 23.49‡ 8.10 Ais 6.9-10

kotowuya. Iyangiaa gejagianonj qaa tororo momago kania kilenj mende moma asariwuya.”

Jiisasnonj sareqaawaa kania jero.

Mat 13.18-23; Maak 4.13-20

¹¹ “Sareqaa iikawaa kania ii kokaenj: Kota qosoma kororooji, ii Anutuwaanonj Buja qaa. ¹² Nene kota kana goraayanonj kemenj kongiti, ii kokaenj: Ejemba tosonianonj Buja qaa mojuto, ii mogi Kilenjaa Toyanonj kanj uugia meleema Siwewaa buja koloowubotiwaa-
jonj qaa kota ii uugianonga qetegonj unuamakeja.

¹³ Nene kota qosono jamo kowonjinonj kemenj kongiti, ii ejemba sareya monj. Yoŋononj Buja qaa moma ii uuqeeanggo qaganonj moma anŋonj komakejuto, uu-
gianonj kemenj tiigia mende megitiwaaajonj kambaŋ torodaamo-ŋadeenj moma laarinj laligogi anŋoba-
towaa kambaŋanonj mono tama unuwa.

¹⁴ “Nene kota qosono kumuntiri waayawononj kemenj kongiti, ii kokaenj: Yoŋononj Buja qaa mogi uugianonj kemenjkejato, balononj laaligowaa majakakaya ano monenj hina memewaa uugereya koloonj bimoonj onj-
makeja. Qabuŋagiawo koloowombaaajonj koposonggogi siinj kombombaŋa bologa tosonianonj kaanagadeenj uu-
gianonj dunŋunj Buja qaa bibiloko menj muŋkeju. Kaenj kolooro hongia qaa auta (gipeya) koloowuya. ¹⁵ Kaen-
to, nene kota namo awaanonj kemenj kongiti, ii ejemba koi kaanaja: Yoŋononj Buja qaa geja ama mogi uugia
awaa gbingbaonja qaa iikanonj kemero soowabotiwaa-
jonj mokosiŋgonj kaparanj koma galenj konŋi hongia
awaa awaa mokoloonjkeju.” Kianj.

Iwoi aasangoya kuuya ii asuganonj koloowaa.

Maak 4.21-25

¹⁶ “Moŋnonj lambe me kiwa ootirinj monjononj mende koma turuwaa me duŋ baatanonj mende am-
baa. Ii qaagoto, ii iikawaa duŋ qaganonj ano rabaa. Ra-
ma asariro tosonianonj miri uutanonj ubombaaajonj mojuti,
yoŋononj iikawaa asasaga iima saanonj ubuya.

¹⁷ “Kaanjideenj uunananonj iwoi monj mesanŋonin
aasangoyanonj eji, ii mono asuganonj koloowaa. Iwoi
monj koma turunin eji, ii mono luluunŋi asuganonj
ewaa.

¹⁸ “Kawaajonj Anutuwaawaa qaa mojuti, ii mono uu
wombogianonj ama romonŋonj koma gbilinj laligowu.
Moŋnonj momakootoyawo laligoji, Anutunonj mono ii
toroqenj muro somariwaato, moŋnonj momakootoya
qaa laligojato, ‘Kawo laligojen,’ jeji, Anutunonj mono
momoya melaa ii kaanagadeenj qetegonj wambaa.” Ki-
an.

Jiisaswaa nemunjkouruta.

Mat 12.46-50; Maak 3.31-35

¹⁹ Jiisasnonj kaenj jenj laligoro nemunj kourutanonj ii ii-
bombaajonj kagito, ejemba tuunj somatanonj ologonj
eligogitiwaaajonj kosianonj kembombaajonj amamaagi.

²⁰ Amamaanj nanŋi moŋnonj kokaenj ijoro, “Goo ne-

† 8.16 Mat 5.15; Luuk 11.33 †† 8.17 Mat 10.26; Luuk 12.2

‡ 8.18 Mat 25.29; Luuk 19.26

munjkoanŋa mono seleenŋen nama gii giibombaaajonj
moju.”

²¹ Ijoroto, Jiisasnonj kokaenj meleema injjoro, “Ejemba
koi Anutuwaawaa Buja qaa moma tenj koma koma gbil-
inŋkejuti, iyoŋononj mono noo nemuna ano kouruna
koloouju.” Kianj.

Jiisasnonj jero raidimbonj goronj qero.

Mat 8.23-27; Maak 4.35-41

²² Weenj moŋnonj Jiisasnonj gowokouruta kokaenj inji-
joro, “Mono mesaonj apu anŋonj kotonj leegen
keubonja.” Kaenj jero wanŋononj motoonj uma apu an-
gonj qaganonj kenŋi. ²³ Kema opo sel mororonŋgogi
haamononj nanŋoro kenŋi Jiisasnonj gaonj ero. Ero
haamo raidimbonj apu anŋononj gilinj siri qindiuro wan-
go uutanonj kemero. Kemenj saa qemambaaajonj ano ti-
wilaawombaaajonj anŋi.

²⁴ Tiwilaawombaaajonj ama gowokourutanonj kema
mindiin ijogi, “Poŋ Somatanana, mono nono anŋononj
tiwilaawombaaajonj anjonj.” Kaenj ijogi uuta tooro musu
ano apu anŋombaa siria kokaenj jenj kotonj orono es-
unŋaranonj kamaaro goronj qenj ero.

²⁵ Kaenj kolooro injjoro, “Onŋoo momalaarigia ii
dakanonj?” Kaenj injjoroto, yoŋononj awawalinj qara-
sombugia moma jegi, “Ye! Eja koi naa ejaga laligoja?
Iinonj musu ano kowe siri jenj kotonj orono jeta tenj
konjao.” Kianj.

Omenonj bao uugianonj kemegi ejanonj qeangoro.

Mat 8.28-34; Maak 5.1-20

²⁶ Jiisasnonj gowokouruta yoŋowo toroqenj opo sel
mororonŋgogi haamononj nanŋoro kema apu anŋonj
kotonj Galili prowins leegenj Gerasa gomanonj keugi.

²⁷ Iikanonj keuma sakasinonj uro eja omeyawo monj
taononŋa kanj Jiisas mokolooro. Eja ii qasirinonj laligonj
qamowaa jamo kobaa osonj uroroogi egiti, iikanonj enj
laligoro. Kambaŋ koriga opo maleku mende mouma
miri mombaa uutanonj mende enj laligoro.

²⁸ Omenonj kambaŋ koriga horonj ureenj muro eja
mamaganonj boria bota qenj kania gbadononj
(tapenonj) somonŋonj galenj koma laligogito, tapeya ii
hororo riikiuro omenonj kuuro balonj
qaranŋonjkonjanonj kema lanj laligoro. Kawaajonj Ji-
isasnonj omeya ii kokaenj jenj kotonj mumambaaajonj
ano, “Ome bologa, gii mono kouma eja koi mesaonj
kemba.” Kaenj jemambaaajonj ano Jiisas iima silama na-
mononj kosianonj kemenj qa gigilaan kokaenj qaro, “Ae
Jiisas, gii Anutu uuta meria kolooujanj. Gii mono no-
maenj ama nomambaaajonj koi kajanj? Niinonj welema
gonjenj: Gii siimbobolo geriawo mende ama nomba.”

³⁰ Kaenj qaro kokaenj qisiro, “Gii qaga moro?” Omeji-
ilanj mamaga uutanonj kemenj laligogitiwaaajonj
“Qanana Liijon jejonj,” jegi. Ii ananaa qaanonj Kere tuunj
somata. ³¹ Kaenj jenj Jiisas kokaenj welema mugi, “Gii
nonotaanŋ ome ronj dusiita qaa iikanonj kemebombaa-
ajonj mende jenj kotonj nonomba.”

³² Kosogianonj maronja kanonj bao tuunj somata monj
gbojoja uutanonj kuluuma laligogi. Kawaajonj ome

yoŋonoŋ kokaen jeŋ welema mugi, “Gii saanoŋ jena nono bao yoŋoo uugianoŋ kemeboŋa.” Welema mugi “Mono kema kemebu,” jeŋ kotoŋ oŋono. ³³ Jeŋ kotoŋ oŋono eja uutanoŋga kouma kema bao uugianoŋ kemegi. Kemegi bao tuuŋ yoŋonoŋ luguŋ newonewonoŋ kema jororoŋgoŋ apu aŋgonoŋ kemeŋ nemotoŋ komugi.

³⁴ Iikaen kolooro bao galen yoŋonoŋ ii iima taon ano gomaŋ boleboole kanon kok koma unjurama kema buju qaa ii jegi. ³⁵ Jegi moma ejemba jaasoŋgo yoŋonoŋ iwoi kolooroti, ii iibombaajoŋ kagi. Kan Jiiisawaanoŋ kouma eja uutanoŋga omenoŋ kougiti, iinoŋ Jiiisawaa kianoŋ raro mokoloogi. Opo selekopaaya tororo somoŋgoŋ uuta tooro roromoŋgoya kuuya asugiro iima awawaligi. ³⁶ Eja omeyawo iinoŋ nomaen qeaŋgoroti, ii iigitiŋoŋ injjogi.

³⁷ Injjogi moma mamaganon awawalin qarasombugia mogi. Kawaajoŋ Gerasa gomambaa ejemba tuuŋ kuuya yoŋonoŋ Jiiisason oŋomesaowaatiwaajoŋ welema mugi. Welema mugi eleema kemambaajoŋ warŋgonoŋ umambaa ano. ³⁸ Umambaa ano eja uutanoŋga ome kougiti, iinoŋ kan Jiiisawo motooŋ kema laligomambaajoŋ qisiro. Kaen qisiroto, Jiiisason qotogoŋ wasiŋ muŋ kokaen ijoro,

³⁹ “Gii mono eleema miriganon kema Anutunon aŋgoletu somasomata meŋ gonoti, iikawaa sunduya jena mobu.” Kaen ijoro kema Jiiisason aŋgoletu somasomata meŋ muroti, iikawaa qaaya ii taon uutanoŋ liligoŋ gomaŋ so jeŋ seiro. Kian.

Jairusnoŋ borataajoŋ Jiiis qama kooliro.

Mat 9.18-26; Maak 5.21-43

⁴⁰ Ejemba kuuya Jiiisawaajoŋ mambonŋi eleema karo tuuŋa tuuŋa koma aisoŋ horon mugi. ⁴¹ Qamakooli miriwaa qaa galen moŋ qata Jairus iinoŋ kan Jiiisawaa batanoŋ kemeŋ simiŋ kuma mirianoŋ kawaatiwaajoŋ qama kooliŋ muro. ⁴² Merauruta qaato, borata guan motooŋgo gbania 12:waa so laligoŋ komumambaajoŋ ano. Jiiis koma horon mugi keno ejembanon leeleo ologon utama mugi. Kian.

Emba jiawonoŋ Jiiisawaa malekuya oosiriro.

⁴³ Utama muŋ kenŋi kanon batugianoŋ emba moŋ laligoro. Iinoŋ koiŋsa gbani 12 kawaa so iima ji kiro laligoro. Iinoŋ selegalen yoŋoo tawagia monen hinaya kuuya giliŋ laligoro selegalen kuuyanoŋ meŋ qeaŋgowombaajoŋ amamaagi. ⁴⁴ Emba kanon Jiiisawaa gematanon kema malekuyaa kiti susuya oosiriro iikanondeen saya juguro.

⁴⁵ Jiiisason qisiŋ jero, “Moroŋoŋ noosirija?” Kaen jeroto, ejemba kuuyanoŋ ii qakoŋgi Piitonon ijoro, “Somatana, ejemba tuuŋnoŋ ologon utama aon kan goosiriju.”

⁴⁶ Ijoro Jiiisason jero, “Qaago, moŋnoŋ noosiriro esuŋna moŋ keno mojer.” ⁴⁷ Kaen jero embanon “Kani-ana mokooloŋ,” jeŋ jenenŋa ororo kan Jiiisawaa batanoŋ simiŋ kuma jiaa kania ano oosiriŋ iikanondeen qeaŋgoroti, iikawaa kania asuganoŋ jero ejemba

tuuŋ kuuyanoŋ mogi. ⁴⁸ Mogi Jiiisason kokaen ijoro, “Borana, momalaariganon mono meŋ qeaŋgoŋ gonja. Saanoŋ uubonjonon kema.” Kian.

Jiiisason Jairuswaa borata meŋ gbiliro.

⁴⁹ Qaa kaen ijon nano qamakooli miriwaa qaa galenŋa mirinonŋa moŋnoŋ welen kan Jairus ijoro, “Boraganon komuja! Kawaajoŋ mono boiwaa qaganon lombo toroqen mende amba.”

⁵⁰ Ijoroto, Jiiisason qaa ii moma qamakooli miriwaa qaa galen kokaen ijoro, “Toroko mende moba. Mono uumotooŋ ama nii moma laariŋ nona boraganon qeaŋgowaa.”

⁵¹ Kaen ijon iwaa mirinon kema ejemba tosaŋa oŋomesaon Piito, Jon, Jeims ano borawaa nemuŋmaŋa iigadeen uŋuano iyangiodeen miri uutanoŋ ugi. ⁵² Ugi ejemba kuuyanoŋ jiiŋgen qama saama ambureren megito, Jiiisason jero, “Iinoŋ mende komujato, gaonŋa eja. Kawaajoŋ mono saa mesaowu.”

⁵³ Kaen jero jononŋisi kaŋa kolooro “Mono komuja!” qaa ii moma jomoma mugi. ⁵⁴ Jomoma mugito, bora ii borianoŋ meŋ qama ijoro, “Borana, mono waaba.”

⁵⁵ Kaen ijoro kokoosuyanoŋ eleeno iikanondeen waa nano. Nano nene mugi newaatiwaajoŋ jero. ⁵⁶ Nemumuŋmaŋanoŋ ii iima waliŋgorito, Jiiisason iwoi kolooroti, iikawaa bujuya moŋ jegi mobubotiwaajoŋ soŋgo ama oŋono. Kian.

Jiiisason gowokouruta 12 wasiŋ oŋono.

Mat 10.5-15; Maak 6.7-13

9 Jiiisason gowokouruta 12 ii oŋono ajoroogi omejiilan kuuya konjoma oŋombutiwaajoŋ ama ji wiji meŋ qeaŋgowutiwaajoŋ ku-usuŋa esuŋmumuyawo oŋono. ² Ku-usuŋ oŋoma kokaen jeŋ wasiŋ oŋono, “Oŋo mono kema Anutuwaabentotombaa kania ejemba jeŋ asariŋ oŋoma ji ejemba meŋ qeaŋgoŋ oŋoma laligowu.” ³ †Wasiŋ oŋoma injjoro, “Oŋo kana kembutiwaajoŋ iwoi moŋ mende meŋ kembu, taa gbaru mende, geso mende, kana samon mende ano soojaakota mende. Maleku samonŋa mendeto, motooŋgo mewu.

⁴ “Kema mirinon daen daen keubuti, mono iikanondeen laligoŋ gawon meŋ taon ii mesaon kana kembu. ⁵ Kema laligoŋ miri moŋnoŋ keugi mende koma horon oŋoma qaagia mende mogi telambelaŋgia mono kokaen jeŋ qendeema oŋombu, ‘Nono oŋoo balonon kaniŋ sububuŋ kana tambonananon mokotaaji, ii mono qesaaniŋ oŋoanŋiaanon eleema kemebaa.’ Kaen jegi kaniagia solanŋa moma kotogi saanoŋ taon ii mesaon toroqen kembu.”

⁶ Kaen injjoro mesaon kema gomaŋa gomaŋa liligoŋ miri so Oligaa Buŋa jeŋ asariŋ ji ejemba meŋ qeaŋgoŋ oŋoma laligogi. Kian.

† 9.3 Luuk 10.4-11; Apo 13.51

Herodnon Jisaswaajon sisau ano.

Mat 14.1-12; Maak 6.14-29

⁷ †Iwoi kuuya kolooroti, iikawaa qabuñayanon sein balon bakayaa (Galili prowinswaa) kin Herodwaa gejianon kemero moro. Ejemba tosanon kokaen jegi, "Jon Oomulu ejanon mono koomunonga waama laligoja." Kawaajon kinon qaawaa mongama sisau ano. ⁸ Anoto, tosanon jegi, "Elaijanon mombo asugin laligoja." Tosianon toroqen jegi, "Gejatootoo eja walaga yonoononga mononon mono gbilin waama laligoja." ⁹ Kaen jegito, kin Herodnon kokaen jero, "Jon Oomulu eja ii niinon jewe aroya kotogito, mombaa qaaya kaen jegi mojenji, ii mono moronon?" Kaen jen Jiisas iimambaajon kaparan koma jejeromonromon ano. Kian.

Jiisasnon eja 5,000 nene unuagi.

Mat 14.13-21; Maak 6.30-44; Jon 6.1-14

¹⁰ Wasiwasi eja aposol yononon Jiisaswaanon eleema iwoi ama megiti, iikawaa sunduya kuuya ijogi. Ijogi unuama ejemba qenjaaro sombenjia mesaon taon qata Betsaida kawaa kosianon iyanjia siri gbamenanon laligowombaaajon kenggi. ¹¹ Kengito, ejemba tuun yononon ii moma Jiisas gematanon otaan kenggi. Kema Jiisas-waanon kagi koma horon onoma Anutu bentotombaa kania jen asarin ji ejemba menj qeangon onono.

¹² Kaen ama laligoro ween jaaya tegon kememambaajon ano. Kaen kolooro gowoko 12 yononon kan Jiisas kokaen ijogi, "Nono balon gbamenan koi kanon laligojonwaajon gii saanon ejemba tuun koi wasin onona goman miri kosere kosere rama kenjuti, iikanon kema eemiri ano nembanene mokoloowu."

¹³ Kaen ijogito, kokaen injjoro, "Ononon mono onoangio ii nene unuagiwu." Kaen injjoro meleengi, "Nono bered 5 ano sora woi iikayadeen menj laligojon. Kawaajon nomaen ambonaga? Nono saanon kema ejemba tuun koi kuuya yonoonon nene sewanja mewonaga me?" ¹⁴ (Yononon eja 5,000:baa so laligoju.)" Kaen meleengi gowokouruta kokaen injjoro, "Ononon mono ejemba injjon mendeema ononji tuun so 50:waa so nene newombaaajon ajoroon kamaan rabu."

¹⁵ Injjoro iikaen ama mendeema ononji ejemba kuayanon kamaan tuun rama kenggi. ¹⁶ Rama kenggi bered 5 ano sora woi ii menj Siwenon uuro uro kotuegoro. Kotuegon bered moton gowokouruta onono ejemba tuun so mendeema batugianon anggi. ¹⁷ Batugianon anggi korebore nenj nenj timbiringogi. Nene kitia reemonja mesaogiti, ii gowoko yononon menj kululuugi konde 12 kanon kemenj saa qero. Kian.

Piitonon Jiisaswaa kania jokolooro.

Mat 16.13-20; Maak 8.27-30

¹⁸ Kamban mononon Jiisasnon iyanodeen goman monjen qama kooliro gowokourutanon iwo laligogi

qisin onoma kokaen injjoro, "Ejembanon noojon nomaen jenkeju? Nii moroga koloojen?"

¹⁹ †Injjoro meleema kokaen jegi, "Tosianon 'Gii Jon Oomulu eja koloojan,' jenkejuto, tosanon 'Gii Elaija koloojan,' jenkeju ano tosanon toroqen kokaen jenkeju, 'Gii gejatootoo eja walaga yonoononga mononon koomunonga waama laligojan.'"

²⁰ †Kaen jegi kokaen qisin onono, "Ano onoangio noojon nomaen jeju? Nii moroga koloojen?" Qisin onono Piitonon meleema ijoro, "Gii Anutuwaanon Hamoqeqe Toya Kraist koloojan." Kian.

Jiisasnon komumambaa qaaya jero.

Mat 16.20-28; Maak 8.30-9.1

²¹ Kaen qisin onono kania asuganon jegi mononon mobutiwaajon songo kotakota ama onono. ²² Jiisasnon jero, "Siwe gomambaa Eja honanon mono siimbobolo mamaga mobaa. Kantriwaa jotamemeya, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon mono gema qen qegi komuwaa. Komun ween karonon kolooro koomunonga waabaa." Kian.

Kraist otaawombaa sewanja.

²³ †Jiisasnon ejemba kuuya ii qaa kokaen injjoro, "Mononon noo gemananon notaan kamambaajon moji, iinon mono iyanjaa uuseliaa siin kombombanja bologa gema qero 'Buña gbilia menj kaja,' jen sisia megii siimbobolo ii bisimakeba. Ii maripoonon komuwaatiwaa so mokosingon nii notaan kawa.

²⁴ †"Mononon laaligoya iyanjaajon angon koma iyanjaa jaajaa laligoji, iinon mono laaligoya hona somongoro soowaa. Soowaato, mononon balombaa laaligoya noojon ama qeleema togon nombaati, iinon mono laaligo honaa kania mokolon kotiin laligowaa.

²⁵ "Mononon balon balon iyonoo ilawoilaya kuuya koma hororo bunyaya kendabororo uutaa laaligoya menj soon silemale laligon komuro Anutunon qaaya menj tegoro gere sianon kemenj unyanon tiwilaaro mende sokombaa. Esuhinaya iikanon mono uukoisoro mende ama mubaa. Qaago toton!"

²⁶ "Mononon noo qana ano Buña qaana menj kamaan anji, ii Siwe gomambaa Eja honanon kaangadeen iima tiwaa. Iinon kanagen Siwe gajoba toroya yonowo koi kamaagi iyonoonon, anaa ano Manjaa asamararanga iima aaruwuya. Kamban iikanon eja me emba kaana mono iima tiin mubaa. ²⁷ Niinon qaa hona mon kokaen injjowe mobu: Koi nanjuti, onoo batugianonga tosanon Anutuwaa bentotonaa honanon koloowaati, ii iima kotowuya. Jaawo laligon koomuwaa siimboboloya mende mogi asugiro ii iibuya." Kian.

Jiisaswaa selianon letono.

Mat 17.1-8; Maak 9.2-13

²⁸ ††Qaa ii injjoro ween 8:waa so tegoro Jiisasnon Piitonon, Jon ano Jeims unuama baananon uma Anutu qama

†† 9.19 Mat 14.1-2; Maak 6.14-15; Luuk 9.7-8 † 9.20 Jon 6.68-69 †† 9.23 Mat 10.38; Luuk 14.27 †† 9.24 Mat 10.39; Luuk 17.33; Jon 12.25 ††† 9.28 2 Piito 1.17-18

kooliro. ²⁹ Qama kooliro iikanon jaasewanjaa kaitani-anon letoma qaita mon kolooro. Malekuyanon tualalakota koloon kokobilibiliawo asariro. ³⁰ Iikanondeen iigi eja woinon asugin Jiisaswo qaa qaa amigi. Ii Mooses ano Elaija. ³¹ Asamararan uutanon asugin Jiisaswo qaa kokaen amin mogi, "Anutunon Jiisas siimbobolo moma komuwaati-waajon wasiro kamaan uulawo Jerusalem sitinon keno arej iikanon honawo koloodaborowaa."

³² Kaen amin mogito, Piitonon alawoita yorowo jaagianon bimooro gaon egi. Egito, gaononga uugia tooro jaagia uun Jiisaswaa asamararaja ano eja woi iwo naniti, ii injiigi. ³³ Injiigi nama Jiisas mesaowotiwaajon ani Piitonon Jiisas ijoro, "Somatanana, nononon koi kanon keraqeeango mojon. Kawaajon nononon saanon kuun karon mewonja: Goojon mon, Mooseswaajon mon ano Elaijawaajon mon." Piitonon kaen ijoroto, iyanjaa qaayaa kania ii mende moma kotoro.

³⁴ Kaen jej nano kokolo monjon kamaan aonjon esuun onono koosu uutanon laligon awalalin jenen-gia ororo. ³⁵ Jenengia ororo nanngi koosu uutanonga qa aro mon kokaen kamaaro mogi, "Eja koi ii neenaa meranaga. Ii ejemba hamo qen onjomambaajon meweenjon mube. Mono iwaa qaaya moma laligowu."

³⁶ Qa aro iikanon kamaaro moma gowoko yonjonon iikanondeen uun Jiisasnondeen nano iigi. Baanjon iwoi iigiti, iikawaa bujuya ii kaman iikanon mende jej qaagia bogoro laligogi monjon mon mende moro. Kian.

Jiisasnon ome otaaro meranon qeangoro.

Mat 17.14-21; Maak 9.14-29

³⁷ En waagi Jiisasnon gowokouruta karon yonow baanjonnga kamaan roganon ejemba tuunjelembe injiigi. ³⁸ Injiigi ejemba tuunjonnga eja monjon qama kokaen ijoro, "Boi, noo merana guanga koloojiwaajon mono kan ii iiba. Kawaajon qama koolin gonjer. ³⁹ Moba, ome monjon ii mendungoro iikanondeen qa gigilaaro utugon muro wolaza hororo buutanonga kokopa kamaankeja. Ome iikanon horon uren mun kaman mamaga mende mesaonkeja. ⁴⁰ Kaen kolooro goo gowokouruga ome ii otaawutiwaajon welema onjento, yonjonon ii amamaaju."

⁴¹ Kaen ijoro Jiisasnon meleema mun jero, "Yei, balombaa ejemba yangisen ano irinqiringiawo, niinon mono kaman dawi onow laligon qaton unjuwe Anutu mende moma laarigi siimbobolo momakema? Meraga mono wama koi kawao."

⁴² Mera ii wama karo kaman iikanon kaangadeen omenon mera utugon orogon muro wolaza hororo. Kaen kolooro, Jiisasnon ome ii jej muro mesaoro mera men qeangon manja muro. ⁴³ Anutuwa kuusun somatanon kaen asugiro kuuyanon ii iima newogia tegoro walingogi. Kian.

Jiisasnon koomuyaa Bunja jero indin woi kolooro.

Mat 17.22-23; Maak 9.30-32

Jiisasnon iwoi kuuya ii meroti, iikawaajon ejemba kuuyanon walingogi Jiisasnon kaman iikanon gowokouruta qaa kota kokaen injoro, ⁴⁴ "Qaa koi mono geja ama mobu: Anutunon Siwe gomambaa Eja honja ii balon ejemba sisiwerowerogiawo yonoo borogianon ama muro kemebaa." ⁴⁵ Qaa kota ii injoroto, ii mende moma kotogi. Anutunon ii koma tururo aasangoyanon ero ii mende moma asarigi ano kania nomaen, ii qiswombaajon kokodundun anggi. Kian.

Gowoko batugianon moronon uuta kolooja?

Mat 18.1-5; Maak 9.33-37

⁴⁶ †Gowoko nonoononga 'Moronon uuta kolooja?' jen qaa ii romongogi. ⁴⁷ Ii romongogito, Jiisasnon uuroromongogia moma koton naamade melaa mon men koorononon ano nano. ⁴⁸ †Nano kokaen injoro, "Kuuya onoononga monjon kamaanqeqeta konoga kolooji, iinon mono uuta kolooja. Kawaajon monjon naamade koi noo qananon mirianon koma horon kalan kombaati, iinon mono nii koma horon nombaa. Monjon nii koma horon nombaati, iinon wasin nonoti, mono ii kaangadeen koma horon mubaa." Kian.

Monjon kerega qaago, iinon mono alaga kolooja.

Maak 9.38-40

⁴⁹ Kaman kanon Jonon kanain qaa kokaen ijoro, "Somatana, eja monjon goo qanon omejiilan konjoma onono iinin. Iinon nonowo mende liligon laligojiwaajon nono ii qotogon munin."

⁵⁰ Kaen ijoroto, Jiisasnon kokaen ijoro, "Ii mende qotogon mubu. Monjon mende qotogon onomakeji, iinon mono onongiaa arenjon laligoja. (Kawaajon onjo mono noo alauruna tosaana ii angosisiri men onjombubo.)" Kian.

Samaria goman mon yonjonon Jiisas gema qegi.

⁵¹ Jiisasnon Siwenon umambaajon ano. Kawaa kaman torijiwaajon Jiisasnon nama "Jerusalem sitinon kema," jen jej kotiin kanain kananon keno. ⁵² Kema qele waladeen ano wala kenngi. Kananon kema laligon Samaria prowinswaa goman monjon keuma "Jiisas kawaatiwaajon mozoqozojon ambonatiwaajon kajon," jegi. ⁵³ Jegito, Samaria yonjonon Juuda ano Jerusalem jejewili ama onomakegitiwaajon Jiisasnon "Nii Judia prowinsnon Jerusalem jigo waagen kema," jerotiwaajon miri angon koma yeizozogia mende injijogi. ⁵⁴ †Kaen anggi gowokowita Jeims ano Jon yononon ii iima jeri, "Oo Pon, sombinonga gere kaman onjooro qaombuyaga, kaen qama kooliwombaajon mojan me qaago?"

⁵⁵ Kaen jerito, Jiisasnon eleema temboma jen orono. ⁵⁶ Kanon toroqen goman monjon kengi. Kian.

† 9.35 Ais 42.1; Mat 3.17; 12.18; Maak 1.11; Luuk 3.22

†† 9.46 Luuk 22.24 ‡ 9.48 Mat 10.40; Luuk 10.16; Jon 13.20
‡† 9.54 2 Kin 1.9-16

Jiisas otaawombaa mondomondo qaaya.

Mat 8.18-22

⁵⁷ Kananon kengi eja moŋnon kaŋ Jiisas ijoro, “Gii daeŋ daeŋ kemaati, niinon mono iikanon gii gotaer kamaŋa.”

⁵⁸ Ii moma Jiisasnon kokaer ijoro, “Duuyaa kasu yoŋonon jamo diingianon egi kanakeewar koon yoŋonon haigia meŋ laligonkejuto, Siwe gomambaa Eja honanon mono daeŋger kema waŋa naa qembonon laariŋ haamo menaga?”

⁵⁹ Jiisasnon eja mombaajon ijoro, “Gii mono kaŋ nii notaawa.” Ijoroto, kokaer meleeno, “Poŋ, ii saanonto, maŋnanon komumambaaajon anja. Kawaajon mono wala jena kema galeŋ kombe komuro roŋ kombego.”

⁶⁰ Kaer meleenoto, Jiisasnon qaaya meleema ijoro, “Mesaowa! Koomuya yoŋonon qamogia koomuya ii saanon roŋ kombuto, giinon mono kema Anutu bentotombaa kania jeŋ asariŋ oŋoma laligowa.”

⁶¹ †Mombo eja moŋnon kouma ijoro, “Poŋ, niinon gii gotaamambaa siinŋ mojentto, moba, gii saanon jena wala mirinon kema tinitosauruna yeizozogia jewego.”

⁶² Ijoroto, Jiisasnon meleeno, “Moŋnon balon meenjanŋowaa kinon ii hoos gematanon somonŋon borianon kinon maayanon meŋ nano keno mombo eleema gematanon uuji, iinon mono Anutuwaa bentotonon keuma gawonŋa mewaatiwaa so mende kolooja.” Kianŋ.

Jiisasnon gowoko 72 wasiŋ oŋono kengi.

Mat 9.37-38; 10.7-16

10 Kawa gematanon Poŋnon gowoko tosaŋa 72 †† ii meweŋŋon oŋono. Anŋo “Taonŋa taonŋa gomaŋa gomaŋa kemaŋa,” jeŋ kanon woi woi metogon wala wasiŋ oŋono. ² ‡“Wasiŋ oŋomaŋa,” jeŋ kokaer inji-joro mogi, “Anutuwaa gawonon nene honŋa mamaga momogon ejato, ii meŋ kululuwombaaajon gawon meme ejemba anana afaanŋanon laligojon. Kawaajon mono nene honŋa masuqeqetaa Poŋa qama kooliŋ mugi gawon meme ejemba wasiŋ oŋono honŋa meŋ kululuwu.

³ ††“Oŋo mono kembu. Mobu, lama yoŋonon duuyaa kasu kawalia yoŋoo batugianon kemegi lugun injiwuboti, niinon oŋo iikawaa tani kaanŋa wasiŋ oŋombe kembu. ⁴ ††Oŋo monen irimunŋ kasa me geso moŋ me kana esu ii mende meŋ kembu. Kema kananon ejemba injiima jeŋkelekele ama yeizozogia mende jewu.

⁵ “Kema miri moŋnon uma wala kokaer injiowu, ‘Anutunon mono miri koi kanon luae qero bonjon laligowu.’ ⁶ Kaer jegi moŋnon luae anŋon komambaa so kolooji eeŋ, luaegianon mono iwaa qaganon ubaato, moŋnon ii mende anŋon kombaati eeŋ, luaegianon mono eleema oŋoanŋiaa qagianon ubaa. ⁷ ††Miri ubuti, mono iikanondeen laligon gawon mewu. Ejembanon gawon meme ejemba laaligogia nanŋgowutiwaa

† 9.61 1 Kir 19.20 †† Tosianon weenŋon 70 jeju. Tosianon 72 jeju. ‡ 10.2 Mat 9.37-38 †† 10.3 Mat 10.16 †† 10.4 Mat 10.7-14; Maak 6.8-11; Luuk 9.3-5 ††† 10.7 1 Kor 9.14; 1 Tim 5.18

so kolooju. Kawaajon yoŋonon nene ano apu oŋombuti, ii mono newu. Miri tosanon lansar mende ewu. Miri suer mende kema kawu.

⁸ “Taon iikanon me iikanon keugi koma horon nene oŋombuti, ii mono newu. ⁹ Neŋ tosanon kanon ji injiro ewuti, ii mono meŋ qeanŋon oŋombu. Kaer ama kokaer jegi mobu, ‘Anutuwaa bentotononon mono kosere karo iikawaa uutanon keubu.’ ¹⁰ ††Kaer ambuto, taon moŋnon keugi gema unuwuti, iikanon mono maaketnon me sombenon kema kokaer jegi mobu,

¹¹ ‘Nono oŋoo taonon kaniŋ sububun iwoi kana tambonanon mokotaaji, ii mono riinŋ konjoratinin oŋoanŋiaanon eleema kemebaa. Kemebaato, qaa koi mono moma yagowu: Anutuwaa bentotononon mono kosogianon asugija.’ ¹² †Niinon kokaer injiowu mobu: Anutunon kambaŋ somatanon qemasologengiaa ironŋa meleeno taon iikawaa qaganon ubaati, so iikanon mono Sodom yoŋoo siimbobolo soya uugun toroŋer oŋombaa.” ††

Jiisasnon taon 3 yoŋoojon ‘Yei wosobiri!’ jero.

Mat 11.20-24

¹³ ††“Oo Korazin toya, niinon oŋoojon ‘Yei!’ jeŋ saajer ano Betsaida toya, oŋoojon kaanŋagadeen ‘Yei!’ jeŋ saajer. Niinon yoŋoonon kembe qaana jewe sostoniro anŋgoletona ku-usunawo asugiroto, uugia kilen mende meleengi. Anŋoleto ii waba balonon Taia ano Saidon sitinon asuginagati eeŋ, iyoŋonon mono kambaŋ koriŋa uugia meleembombaaajon kaisareya qendeema resanon lumu aon too ariŋ saabuyaga.

¹⁴ “Saabuyagato, Anutunon kanagen Korazin ano Betsaida yoŋoo qaagia jeŋ tegon ironŋa meleeno siimbobolo mobuti, kambaŋ somata iikanon ii mono Taia ano Saidon yoŋoo siimbobolo soya uugun mobuya.

¹⁵ ††Ano Kaperneam toya, Anutunon oŋo saanon metaama oŋono Siwe gomanon ubuyaga me qaago? Qaago totoŋ! Oŋo mono koomuwaa senjon gomanon kemebuya.

¹⁶ †††“Moŋnon qaagia mobaati, iinon mono noo qaana mobaa. Moŋnon gema unuwaati, iinon mono nii gema nuwaato, moŋnon nii gema nuwaati, iinon wasiŋ nonoti, mono ii gema qewaa.” Kianŋ.

Gowoko 72 yoŋonon eleema aisooji.

¹⁷ Gowoko 72 †† yoŋonon laligon eleema kaŋ aisoon kokaer jegi, “Poŋ, nono goo qaganon omejiilan jeŋ koton oŋonin yoŋonon kaanŋagadeen qaanana baatanon kema togon kengi.”

¹⁸ Kaer jegi Jiisasnon meleeno, “Niinon Satan aagogi Siwenonŋa lugun oobili kaanŋa hagon kemero iibe.

¹⁹ ††Mobu, niinon ku-usun oŋombe oŋo saanon

††† 10.10 Apo 13.51 § 10.12 Jen 19.24-28; Mat 10.15; 11.24
 ††† Sodom yoŋonon bologa kanŋanawo meŋ laligon uugia mende meleengi Anutunon gerenon kondeema oŋono. ††† 10.13 Ais 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Joel 3.4-8; Aam 1.9-10; Zek 9.2-4 ††† 10.15 Ais 14.13-15 ††† 10.16 Mat 10.40; Maak 9.37; Luuk 9.48; Jon 13.20 ††† Tosianon weenŋon 70 jeju. Tosianon 72 jeju. ††† 10.19 Ond 91.13

mokolen, soromaan, kuanġkuanġ ano kerenanaa esun-mumuya jetawo kuuya riigi kamaaro haamo ambuya. Kawaajon iwoi moġnonoġ unuġ mizimizi mende mewaa.

²⁰ "Kawaajon omejiilan yononon qaaġia baatanon kenjuto, kilen onoonon korisoro waġa ii iikawaajon mende aisoowu. Onoo qaaġia Siwe gomanon oogġ Anutuwaawo buknonoġ eġi, iikawaajon mono honombononġa qaa aisoowu." Kianġ.

Jiisasnonoġ aisoon Anutu mepeseero.

Mat 11.25-27; 13.16-17

²¹ Kamban kanon Uġa Toroyanonġ Jiisas inaanġ muro aisoon qaa kokaen jero, "Oo Amana, ġiinon Buġa qaaġa momakooto eġemba momo somata megiti, iyonoonon mesanġonato, eġemba merabora kaanġa iyanġiaajon mogġ poumapou kolooġi, ii mono ii inġisaana moma asariġu. Kawaajon niinon Siwe gomambaa Poġa ġii mepeseenġ gonġerġ. Oo Amana, ġii ġeenġo kaen kolooowaatiwaajon mona sokono awaa koloooro.

²² "Amananonġ mono iwoi kuuya ġerġ kotooro noo buġaga koloooro. Amananonġ meriaa kania anġodeenġ moma yagoro moġnonoġ ii mende moja. Kaanġagadeenġ moġnonoġ Amayaa kania mende moma yagoro Merianondeenġ ii moja ano eġemba meweenġonġ onġoma yonooġonġ ii inġisaambaati, iyonononġ mono Ama moma mubuya."

²³ Jiisasnonoġ kaenġ ġerġ ġowokouruta yonoononġ eleema iyanġiodeenġ olon kokaen inġijoro, "Daen yonononġ onġo iwoi iġjuti, ii iima mono jaagġiaajon ama simbawonġawo kolooġu. ²⁴ Iikawaa kania ii kokaenġ: Niinonġ qaa kokaen inġijowe mobu, ġeġatootoo eġemba ano kinġ eġa poġ maganonġ onġo iwoi koi iġjuti, ii iibombaajon awelegonġ laligogito, ii mende iġiġi. Onġo qaa koi moġjuti, iyonononġ ii mobombaajon awelegonġ laligogito, ii mende mogġi." Kianġ.

Joġoponġ qaa waġa woi ii nomaenġ?

Mat 22.34-40; Maak 12.28-31

²⁵ ††Kana qaawaa boi moġnonoġ waama Jiisas timbi ama kokaen qisiġ muġ ijoro, "Boi, niinonġ mono nomaenġ ama laaligo kombombanġa tetegoya qaa buġa qenġ aowenaga?" ²⁶ Ijoro Jiisasnonoġ kokaenġ meleema qisiro, "Mooseswaa Kana qaanonġ qaa nomaenġ oogġta eġa? Iikawaa kania ii nomaenġ?" ²⁷ †Qisiro meleema jero, "ġii uugabaga, unġaga, ku-usunġa ano roromonġgoga ġumunġa iikanonġ mono Poġ Anutuga jopagonġ laligowa,' ano 'ġeenġa jopagonġ aonġeġanġi, iikaanġiadeenġ mono eġemba kuuya jopagonġ onġoma laligowa'."

²⁸ ††Jero Jiisasnonoġ meleeno, "Dindiġa meleenġanġ. Ii tenġ koma laaligo kombombanġaa buġa koloowaga." ²⁹ Kaenġ meleenoto, Kana qaawaa boinonġ 'Ii tenġ koma solanġa kolooġerġ,' kaenġ romonġonġ kaniaya qendeemambaajonġ moma Jiisas ijoro, "Eġemba batugianonġ laligonġ koubeti, iyonoononġa mono morowaajonġ jeġanġ? Nii mono moroga mende jopagonġ mubenaga?"

Samaria eġanonġ ġbilibuurunġ eġa kianġkomunġ muro.

³⁰ Kaenġ jero Jiisasnonoġ meleema jero, "Eġa moġnonoġ ġerusalem siti mesaonġ ġeriko gomanonġ kemenġ kananonġ kikekakasililinġ yonoo borogianonġ kemero megġi. Menġ hina iwoiya wama opoya qetegonġ ġbilibuurunġ qenġ ġilinġ kenġi komumambaajonġ ama ero. ³¹ Enġ mambono ġigo ġawonġ galenġ moġnonoġ kana iikayadeenġ kema iima iima sisiriinġ kana leegenġa kema uugunġ keno. ³² Keno mambono ġigo ġawonġ eġa (Liwait) moġnonoġ iikanonġ kouma iima kaanġiadeenġ iima sisiriinġ uugunġ keno. ³³ ††Kenoto, Samaria prowinswaa eġa †† moġnonoġ kana iikayadeenġ kema eroti, iikanonġ keuma iima wosoya moma iima koboooro.

³⁴ "Iima koboonġ kosianonġ kemenġ wiġia kele ano wain apuyanonġ morinġ esuuro. Wiġia esunġ menġ kobibiinġ donġiġia qaganonġ ama wama qenġaaro ee mirinonġ kema ama kalanġ koma muro. ³⁵ Kalanġ koma muġ enġ waa ma umugawodeenġ weenġ woiwaa tawaya (Kina 20) unġuma qenġaaro miriwaa toya muġ ijoro, 'Eġa koi mono kalanġ koma muġ laligona monenġ gonġerġi, ii mende sokoma uuguwaati eenġ, ii mono eleema kaenġ kanonġ toroqenġ gomaġa.' ³⁶ Eġa karonġ kaniagġia kaenġ qendeenġi. Eġa kikekakasililinġ yonoo borogianonġ kemeroti, iwaa alia morononġ koloooro? Yonoononġa morowaajonġ mona, ii uukalenġ muro?"

³⁷ Qisiġ muro meleeno, "Kianġkomunġ muroti, iinonġ." Kianġ meleeno Jiisasnonoġ ijoro moro, "ġii mono kema kaanġiadeenġ ama laligowa." Kianġ.

Jiisasnonoġ Marta Maria yorowo kusu raro.

³⁸ †††Jiisasnonoġ ġowokouruta yonowoo kananonġ kenġi Poġgianonġ gomaġ moġnonoġ keuro. Keuro emba moġ qata Marta iinonġ koma horonġ muro mirianonġ uro. ³⁹ Martawaa koga qata Maria laligoro. Iinonġ Poġ iima kosianonġ kamaanġ rama Buġa qaa ġeroti, ii ġeġa ama awutambaġa koma moro. ⁴⁰ Moroto, Martanonġ lombanġ ġawononġ hororo kema kaenġ amaqamamaa ama Jiisaswaaajonġ ijoro, "Poġ, konanonġ nomesaoro neenodeenġ welenġ ġawonġ mewee mona sokonġa me qaago? Kawaajonġ mono Maria ġena kaenġ ilaanġ nomba."

⁴¹ Ijoro Poġnonġ meleema ijoro, "Marta Marta, ġii iwoi kania kania kawaajonġ majakaka ano motoqoto moma koroboro laligonġ ġeriawo ama nanġanġ. ⁴² Kaenġ nanġanto, majakaka motoonġo moġ menġ menġ kotiinġ sokombaa. Nono iwoi seiseiya kawaajonġ mende amamaajonġ. Marianonġ ġosiġ uuwaa teeya meagonġ aomambaajonġ meweenġonġ simbawonġawo kolooġa. Laaligowaa bakaya awaa ii moġnonoġ moġ mende wambaa." Kianġ.

Jiisasnonoġ qamakooliwaa kania kuma onono.

Mat 6.9-13; 7.7-11

11 Jiisasnonoġ gomaġ moġnonoġ qama koolinġ laligoro tegoro ġowokouruta yonoononġa moġnonoġ

† 10.22 Jon 3.35; 10.15 †† 10.25 Mat 22.35-40; Maak 12.28-34
‡ 10.27 Lew 19.18; Dut 6.5 †† 10.28 Lew 18.5

†† 10.33 2 Hist 28.15 ††† Juuda yonononġ Samaria eġemba ġewiili ama onġoma laligogi. ††† 10.38 Jon 11.1

kokaen ijoro, "Pon, Jon Oomulu ejanonj gowokouruta qamakooliwa kania kuma ononoti, gii mono kaanjadeen nono kuma nonomba."

² Ijoro Jiisasnonj kokaen injjoro, "Ono mono qama kooliwonjen kokaen jewu:

Ama, geengaa qaganonj mono toroya ewa. Mono galenj koma nonona bentotonjaa hona koloowa. (Goo uusiingaa Siwenonj tenj komakejuti, ii mono namononj kaanagadeen koloowa.)

³ Gii mono weenj so nembanene sonananonj nonomba.

⁴ Tosianonj singisonjgo ama nononjgiti, nono kuuya iyonoo singisonjgogia ii mesaojonj eenj, gii mono iikawaa so nonoononj singisonjgo songbama nonomba.

Angobatononj kamaanj nunuwabotiwaajonj mono angonj koma nonoma Kilenjaa Toyaa borianonga metogonj nonomba." †

⁵ Jiisasnonj toroqenj kokaen injjoro, "Onoononga mononj gomantiingaa ruunanonj aliaa mirinonj kema mindiinj kokaen ijowaa, 'Alana, bered karoonj nona kitia era meleema gomaña. ⁶ Alana mononj kananonj laligonj noononj kouro nenena qaagotiwaajonj wagi-mambaajonj monganjenj.' ⁷ Kaen ijoro alianonj miri uutanongaa kokaen meleema ijowaa, 'Gii gaonj gbili qen nononjanj. Nii nagu koma qaqañ suluwe meraboraurunanonj niwo tambomaeenana tamboma gaonj ejonj. Kawaajonj waama ii gomambaajonj amamaajenj.' ⁸ Kaen jewaato, niinonj injjowee mobu: Miri toyanonj alia koloojiwaajonj ama mende waama mubaato, ii kilenj kaparanj koma jen nanjiwaajonj ii saanonj waama qisijiwaa so kuuya mubaa.

⁹ "Niinonj iikawaa bakaya ii kokaen injjowee mobu: Mono Anutu qama kooliwu. Qama kooligi iwoi onombaa. Anutuwaanonj mono iwoiwaa borojanj menj mongambu. Ii mongangj qendeen mokoloowuya. Nama nagunonj qewu. Qegi nagu tama onombaa.

¹⁰ Mononj Anutu qama koolinjeji, iinonj mono iikawaa kitia bunja qen aowaa. Iwoiwaa mongamakeji, iinonj mono iwoi mokoloowaa. Nagunonj qenkejiwaajonj mono nagu horonj mubaa.

¹¹ "Manjruna onoononga morononj kokaen kolooja: Merianonj sorawaajonj qisiro kitianonj qato mubaa ¹² me kuru kotaajonj qisiro kuanjkuanj mubaa? ¹³ Kawaa-jonj onj ejemba bologa kolooju ano kilenj kalen awaa awaa ii meraboraurugia onombombaaajonj mojuti eenj, Siwe Manjananonj mono kalenja nomaen angonj kona-ga? Iwaa uutaa nanamemeña ii nunuugunj qaita monj kolooja. Kawaajonj Unja Toroyaajonj qama koolinj qisinq mubuti eenj, iinonj mono siinanonj Unja ii wasiro uugianonj kemebaa." Kianj.

Jiisasnonj ome yonoo esunja uugunj qero kamaaja.

Mat 12.22-32; Maak 3.20-27

¹⁴ Omenonj eja monj qaamuun menj muro moto laligoro Jiisasnonj omeya ii otaaro kouma keno neselana

† Tosianonj qaa ii kokaen meleema jenkeju: kilenjanonga metogonj nonomba.

lolooro mombo qaa jero. Qaa jero ejemba tuun yonononj ii iima walinggogi. ¹⁵ ††Walinggogito, yonoononga tosonianonj kokaen jegi, "Iinonj mono omejiilanj yonoo pongia Iimolanj iwaa ku-usunonj ome onjotaanjenja."

¹⁶ †Kaen jegi tosonianonj Jiisas qaawaa timbinonj horowombaaajonj iijonjonj kokaen qisigi, "Gii mono jen kotona sombinonga angoleto monj asugiro iibonja."

¹⁷ Qisigito, iinonj uu roromongogia modaboronj kokaen injjoro, "Kantri daenj yonoo galenjurugianonj batugianonj angowowo ama jumbuti, iyonononj mono tiwilaan aogi kantrigianonj bolinj saoyagadeen ewaa. Kaanagadeen miri mombaa kanageso yonononj jumbuti, mirigianonj mono qeqelalanj ewaa.

¹⁸ †"Mobu! Satambaa kanageso yonononj kaanagadeen batugianonj angowowo ama jumbuyagati eenj, iyonononj mono galenkonjonj gawongia mewombaa-jonj amamaagi ometotonganonj mono nomaen nana-ga? Onj noojonj kokaen jeju: Iinonj Iimolambaa esunonj omejiilanj onjotaanjenja. ¹⁹ Kaen jejuto, mobu, niinonj Iimolambaa esunonj omejiilanj konjoma onjombenagati eenj, onj alaurugianonj mono morowaa esunonj ii konjoma onjombuyaga? Kawaajonj yonononj mono qaagia honja me qaago, ii gosinq jenj tegowu. ††²⁰ Ii jenj tegowuto, Anutuwa ku-usunonj noo boro susuna sololooro ome onjotaanjenjenj eenj, Anutuwa bentotonjanonj mono onjoononj kanj kuuja.

²¹ "Eja kotiga Iimolanj iinonj † tiwo wasayawo gomanj miria agokayanj kono esuhinayanonj mono saanonj ewaa. ²² Kaen ewaato, eja kotakota totoonj Unja Toroya iinonj lugunj kanj qen haamo ama munj tiwo wasaya qirinaaroti, ii kuuya tagonj esuhinaya qengama menj kema alauruta mendeema onjombaa.

²³ ††"Mononj niwo mende laligoji, iinonj mono qetegonj nomakeja. Mononj ejemba noo qananonj ajoroowutiwaajonj mende horonj onjmakeji, iinonj mono mendeema onjmakeja." Kianj.

Omejiilanonj eja uutanonj eleembombaaajonj kaparanj konju.

Mat 12.43-45

²⁴ "Omenonj eja uutanongaa kouma balonj qararankonjonjanonj kema lanj liligonj laligonj haamo memambaajonj miri mongama monj mende mokoloonj mojoya tiiro kokaen jewaa, 'Mirina mesaonj kajeñi, iikanonj mono mombo eleemaña.' ²⁵ Kaen jenj eleema miria usuma menjerengoro eroti, ii kaanjadeen ero mokoloowaa. ²⁶ Kaen mokoloonj kema omejiilanj tosaanja 7 unjumbaa. Omejiilanj 7 ii iyanja uugunj bologa totoonj kolooju. Iinonj ii unjano kanj miri ii uma iikawaa uutanonj laligowuya. Kaen kolooro eja iikawaa kania wala kilenkilenj kolooroto, kanagenj bolidaborowaa." Kianj.

†† 11.15 Mat 9.34; 10.25 † 11.16 Mat 12.38; 16.1; Maak 8.11 †† Iyangiaa sele galenjurugianonj Anutuwa qata qama kilenj ome ii Iimolambaa ku-usunonj konjoma onj onjoni niinonj ii Anutuwa ku-usunonj konjoma onjmakejenj. Ororonj mende nanjonjiwaajonj morononj honja ano morononj qaa qolonjmolongoya otaanjenjeji, ii ejembanonj gosinq jenj tegowu. †† Eja kotiga ii Satan. ††† 11.23 Maak 9.40

Daen yonononj simbawonawo koloouju?

²⁷ Jiisasnonj qaa kaen jerj laligoro ejemba tuunj batu-gianonja emba monjonj qama Jiisas kokaen ijoro moro, "Kokona, embanonj koro ama menj goma aju gua-giroti, niinonj iwaa mobe simbawonawo koloouja."

²⁸ Kaen ijoroto, Jiisasnonj kokaen meleeno, "Ti jejanto, niinonj kokaen jemaņa: Ejemba Anutuwaaw qaaawaajon geja ama moma terj koma koma gbilinkejuti, iyonononj mono simbawonawo koloouju." Kianj.

Boi tosanonj angoletowaajon kaparanj koma welengji.

Maak 8.11-12; Mat 12.38-42

²⁹ †Ejemba tuunjonj ajoroogi somariiro Jiisasnonj toroqen qaa kokaen jero, "Ejemba kete namononj laligojuti, ii kanageso tuunj bologa. Yonononj Anutuwaaw aiweseyaajon kaparanj komakejuto, aiwese monj geja-tootoo eja Joonawaanonj koloodabororo. Anutunonj aiwese morota monj mende ama onjombaa. ³⁰ ††Qaa iikawaa kania ii kokaen: Anutunonj wala eenjanonj Joonaa wasiro Niiniwe yonoo batugianonj kema Anutuwaaw aiweseya ano. Iikawaa so Siwe gomambaa Eja honjanonj kaanagadeen ejemba tuunj kokawaa batu-gianonj asuginj uugia meleembutiwaajon kuunj onjoma aiwesegiaga koloowaa.

³¹ †"Kaniagiaa kaisareya monj ii kokaen: Anutunonj wala eenjanonj momakooto uuta somata ii kinj Solomon muro Saut waagenja kantri mombaa kwiin embanonj Solomombaa momakootoya momambaajonj siinja moro. Siinja moma namo goraayanonja waama kana koriga tintinj kanj laligonj Solomombaa momoya moro. Ii moroto, mobu, kamban kokaamba niinonj batugianonj asuginj nama Anutuwaanonj momakooto uuta menj ka-gerji, ii Solomombaa momakootoya uuguja. Uugujato, onjo kilen telambelan ama noma tompin nangi mende sokonja.

"Kawaajonj Anutunonj kanagenj ejemba korebore horonj onono qaagia jerj tegowaatiwaajon jaayanonj keubuti, kamban iikanonj Saut kantriwaa kwiin emba iikanonj mono kaanagadeen keubaa. Iinonj ejemba tuunj somata koi nanjuti, onjowo ororonj koomunonga waama onjoo kooronjanonj motoonj nambaa. Motoonj nama qaa kokaen onjoo selegianonj kuuwaa, 'Onjo Jiisas telambelan ama mugi Anutunonj ironja meleema onjono siimbobolo uuta mobuya.' Iinonj kaen injijoro silia gosinj onjooanjaajonj gamugia mobuya.

³² ††"Joonanonj Niiniwe ejemba batugianonj kema Anutuwaaw qaanonj uugia kuuro moma iikanondeen uugia meleengito, mobu, niinonj batugianonj asuginj nama Joonawaa nanamemenja uugunj amakejerj. Kaen amakejento, onjo kilen telambelan ama nomakeju. Kawaajonj Niiniwe ejembanonj jenteegowaa kamban somatanonj ejemba tuunj somata koi nanjuti, onjowo ororonj koomunonga waama onjoo kooronjanonj motoonj nambu. Motoonj nama Niiniwe yonononj qaa kokaen onjoo selegianonj kuuwu, 'Onjo Siwe gomam-

† 11.29 Mat 16.4; Maak 8.12 †† 11.30 Joonaa 3.4 †† 11.31 1 Kirj 10.1-10; 2 Hist 9.1-12 †† 11.32 Joonaa 3.5

baa Eja honja telambelan ama mugi Anutunonj ironja meleema onjono siimbobolo uuta mobuya.' Niiniwe yonononj kaen jerj nanamemenj-gianonj onjooanjaa kaniagia injisaangi gamugia mobuya." Kianj.

Kiwa ii asasaga nonombaatiwaajon eja.

Mat 5.15; 6.22-23; Maak 4.21-23

³³ ††"Monjonj lambe me kiwa ootirinj kowi wanjonjon me monjononj mende ambaato, ii mono kawaa dunj raranonj ambaa. Kaen ano tosanonj miri uutanonj ubombaajonj mojuti, yonononj iikawaa asasaga iima saanonj ubu. ³⁴ Goo jaaga ii uu selegaa kiwaya koloouja. Kawaajonj ji monjonj jaaga mende menj boliji eerj, iikanonj mono toonj asaridabororo Anutuwaaw asasaganonj saanonj uuganonj menj asariro laaligoga kuuya asasaganonj laligowaa. Asasaganonj laligowaato, siinj kombombanja bologanonj me iwoi monjonj jaaga menj bolinj asasaga kojangiji eerj, iikanonj selewaa laaligoga kaanagadeen menj tiiro pangamanj uutanonj tin-tuanj laligowaa.

³⁵ "Kaenj kolooro moba, pangamanonj uugaa asasaga kojangiro tiwabotiwaajonj mono tooga moma galen menj aowa. ³⁶ Kaenj ana Anutuwaaw asasaganonj uuga kuuya sokono wanjonja monj mende tiiji eerj, goo seleganonj mono kaanagadeen asombilibiliawo koloonj jaasewanganonj asarija. Kiwa somatanonj seleganonj kuunj kokobilibiliawo menj asarinj gonji, laaligoga mono iikawaa so Anutuwaaw asasaganonj andaboronj laligowaa." Kianj.

Uumeleembaa selesele taniwaajon 'Yei!' jero indin 6 kolooro.

Mat 23.1-36; Maak 12.38-40; Luuk 20.45-47

³⁷ Jiisasnonj qaa ii jedabororo Farisii (Kana qaawaa kaparanj-konjon) eja monjonj kokaen jerj koma horonj muro, "Gii saanonj noo mirinonj uma rama nene newonja." Kaenj jero kema uma nene nemambaajonj raro. ³⁸ Wala boria mende songbama kamaanj raroto, Farisii ejanonj sili ii iima walingoro. ³⁹ Walingoro Ponjonj kokaen ijoro, "Oo Farisii onjo mono onjanonj hamo qerj aowombaajonj qambi ano amanenewaa selia songbama yagonkejuto, onjooanjaa uugianonj mono tilooja. Ii mono dogo, otoko ano nepaqepalo iikanonj saa qero laligoju.

⁴⁰ "Oo onjo, uugia qaa. Monjonj selia kuuya mokoloroti, iinonj mono uuta kaanagadeen mokoloro me qaago? Onjo mono naambaajonj uugiaa gawombaajonj ataqtanjanju? Ii mende sokonja.

⁴¹ Kawaajonj iwoi qambi, amanenenonj raji, ii mono kalengja ejemba wanaya onjombu. Kaen angij Anutunonj hamo qerj onjono onjooonj iwoi kuuya mono so-raaya ewaa." Kianj.

⁴² ††"Oo Farisii ejemba, lombo qagianonj ubaatiwaajonj mono qama wanjinjonjon 'Yei!' jejerj. Onjo nembanene kuuya mendeema bakaya 10:nongga motoonjgo Anutuwaaw bunja qerjkeju. Danje, supe ano logoya kania kania ii kaanagadeen mendeema tenonja mo-

†† 11.33 Mat 5.15; Maak 4.21; Luuk 8.16 ††† 11.42 Lew 27.30

toonjo ii Anutuwaa buña qeñkeju. Nanduj ii tororo amakejuto, Kana qaawaa kota waña koi mono uugun mesaonkeju: Gii Anutu uu kononganon jopagon munkeba ano ejemba batugianon nanamemen dindiña otaañ laligowa. Qaa waña ii mono kaparañ koma otaañ laligowu ano qaa melamelaa ii kañagadeen mende uugun mesaowu.

⁴³ "Oo Farisii, lombo qagianon ubaatiwaajon mono gama wanjinjingon 'Yei!' jejer. Onjo qamakooli mirinon dunj rara mutuyanon jegenjegen rabombaa siinja momakeju. Maaketnon me kananon ejemba injiigi jolon-gia jewutiwaajon momakeju. ⁴⁴ Oo onjo, lombo qagianon ubaatiwaajon gama wanjinjingon 'Yei!' jejer. Onjo qasiri qagia qaa iikawaa so kolooju. Ejembanon qamo moronawo dakanon eji, ii mende moma qagianon lansañ riinj iwoi donqizizinjawo oosirinj tiloonkeju." Kianj.

⁴⁵ Jiisasnon qaa kaen jero Kana qaawaa boi yonoononga monjon moma meleema kokaen ijoro, "Boi, gii qaa kaen jero nono kañagadeen gamu qen nononjan."

⁴⁶ Kaen jeroto, Jiisasnon qaa kokaen jero, "Oo Kana qaawaa boi, onjo qagianon kañagadeen lombo ubaatiwaajon gama wanjinjingon 'Yei!' jejer. Onjo qaawaa qaa jero koton iikawaa qaqañ lombotawo ii ejemba qagianon amago ama anji ii anjowombaañon bimoon onono aonononkejuto, onjoangio ii boro susugianon boronja monj ilaaj onjombaañon wosomomia monj mende enkeja.

⁴⁷ "Oo onjo, lombo qagianon ubaatiwaajon mono gama wanjinjingon 'Yei!' jejer. Onjo gejatootoo ejemba yonoo qasirinon simen kuuj menj menjerenonkejuto, onjoangiaa ambosakonjuru-gianon mono ii unugi komugi. ⁴⁸ Onjoangiaa ambosakonjuru-gianon gejatootoo ejemba unugi komugi onjonon iyonoo qasirigianon kuuj menj simen menkeju. Kaen menj iikanon ambosakonjuru-gia yonoo nanamemembaañon wambe-laaj qaagia nangon jero dangunu kaña nanju.

⁴⁹ "Kawaajon Anutu, momakooto Toya iinon kokaen jeja, 'Niinon gejatootoo ejemba ano aposol wasinj onjombe onjonon kawuya. Kagi iyonoononga tosaanja ii unugi komuwuya ano tosaanja sisiwerowero ama onjombuya.'

⁵⁰ "Anutunon Siwe namo mokolon onnoti, kamban iikanonadeen kanainj gejatootoo ejemba unugi sagia molaagi kamaaroti, iikawaa sa ironja kuuya ii ejemba kete laligojuti, mono onjo qagianon uro siimbobolo mobuya. ⁵¹ †Aabelwaa sayanon kamaaro iikanonadeen kanainj unuj kouma laligon Zekaraia siimolon alata ano jiwowon jigo kowoga yoro batugaranon qegi saya kamaaro iikanon tegoro. Niinon qaa kokaen inji-jowe mobu: Sagiaa ironjanon mono ejemba kete laligojuti, onjo qagianon uro siimbobolo mobuya.

⁵² "Oo Kana qaawaa boi onjo, lombo qagianon ubaatiwaajon mono gama wanjinjingon 'Yei!' jejer. Onjo Anutuwaa momo mewombaa nagu kii meria ii ejemba unuama anjon koma onjomakeju. Onjoangio iikawaa

uutanon mende keugi ano tosanon iikawaa uutanon keubombaañon anjuti, onjononj ii somonjon anjon koma onjoma laligogi."

⁵³ Jiisasnon qaa kaen jero mesaon keno Kana qaawaa boi ano Farisii yononon kanainj qaa geriawo jero munj qaa kania kania jewaatiwaajon mamaga qisinj mugi.

⁵⁴ Qisinj mugi buutanonga qaa monj qiwitigoro iikanon kokosiwo qaawaa timbinon horowombaañon embongi. Kianj.

Uumeleembaa selesele laaligowaa galenj meme qaa

Mat 10.26-27

12 †Jiisasnon qaaya jero kamban biwianon kanon ejemba tausenja tausenja iwaanon ajoronon oloqologon utaqtutama aon nangi. Kaen ama nangi kanainj gowokouruta kokaen injoro, "Iwoi jegenja koi: Onjo mono Farisii (Kana qaawaa kaparañkonjon) yonoo uumeleembaa selesele nanamemengiaajon galengia mewu. Ii wosokondunj kaña kolooja. Ii mende mesaowuti eenj, iikanon mono yiist kaña somariinj menj bolinj onjombaa.

² †Ejembanon iwoi unuj megij eji, ii kuuya mono kotonun asuganon koloojaa. Kañiadeen qaa mesangogij eji, ii kuuya mono injisaangij moma kotowuya.

³ Kawaajon onjo mono qaagiaajon galenj menj aon laligowu. Onjo qaa pangamanon onjon jewuti, ii mono asasaganon jero mobu. Onjo miri uutanon wanjonja monjenj sanenon gejagianon jewuti, ii mono sombenon asuganon jero asariwu." Kianj.

Morowaajon toroko moninj sokombaa.

Mat 10.28-31

⁴ "Alauruna niinon onjo kokaen inji-jowe mobu: Tosianon selegia qen komunj iikawaa gematanon iwoi monj toroqen ambombaañon amamaawuti, iyonoojon mono toroko mende moma laligowu. ⁵ Ii qaagoto, morowaajon toroko mogi sokombaati, niinonj ii qendeema onjomaña. Monj moronon ku-usunj menj unuro komugi riitama onono gere sianon kemebuti, iwaajon mono toroko moma laligowu. Onjoonon qaa ii mombo jejer: Iwaajon mono toroko moma laligowu.

⁶ "Tosianon (arion, wilisi) ⁵ ii toiya woinon sewanja mewutiwaajon amakejuto, Anutunon iyonoononga motoongowaajon mende duduuro. ⁷ Anutunon kalañ koma onjoma wanj jugia kuuya kañagadeen ween-godaboron janngogia moja. Ejemba onjo sewangia ii wilisi mamaga unuugunj uuta kolooja. Kawaajon toroko mono mende moma laligowu." Kianj.

Kraist jokoloowu me qakoombu?

Mat 10.32-33; 12.32; 10.19-20

⁸ "Niinon qaa monj inji-jowe mobu: Monjonj nii ejemba jaagianon jokolon nombaati, Siwe gomambaa Eja honanon mono kañiadeenj ii Anutuwaa gajobauruta yonoo jaagianon jokoloowaa. ⁹ Kaento, monjonj nii ejemba jaagianon qakooma nombaati, niinonj mono

† 11.51 Jen 4.8; 2 Hist 24.20-21

†† 12.1 Mat 16.6; Maak 8.15 † 12.2 Maak 4.22; Luuk 8.17

kaanjadeen ii Anutuwaa gajobauruta yonoo jaagianon qakoomaŋa.

¹⁰ †“Moŋnonj Siwe gomambaa Eja honja qetama qaa jewaati, Anutunonj singisonggoya ii saanonj mesaowaa-to, moŋnonj Uŋa Toroya mepaegowaati, iwaa singisonggoya ii Anutunonj mende mesaowaa.

¹¹ ††“Ejembanonj onjo horonj qaa jakegianonj onjoongi gamakooli mirigianonj me kiap gawana ano kantria kantria yonoo eja ponj yonoo jaanonj nambutu, kambaŋ iikanonj qaagiaa kitia naa qaaga nomaenj meleema jewonjati, iikawaa majakakaya mono mende mobu. ¹² Ii kokaembaajonj: Onjo qaa jewuti, ii Uŋa Toroyanonj aua iikanondeen kuma onono jewuya.” Kianj.

Eja otokoyaa sareqaa

¹³ Ejemba tuunj batugianongga eja moŋnonj Jiisaswaa jero, “Boi, maŋnaranonj komuro gii mono danaa jena maŋnaraanonj borosamoya mendeema nomba.”

¹⁴ Kaenj jeroto, Jiisasnonj kokaenj meleema muro, “Oo eja, morononj oroo jenteeo togara koloomambaajonj kuunj nonota balonggara mendeembenaga?” ¹⁵ Kaenj jenj qaa kokaenj toroqero, “Eshuhina tiwomalekugianonj afaanagadeen me kelemalelenj enagati eenj, kilenj laaligogiaa kania ii iikanonj mende eja. Laaligogia mende gosinj monenj esuhinanonj mondowuti eenj, mono tiwilaawu. Kawaajonj menngo mewombaa otoko (greed) kuuyawaajonj mono galengia menj laligowu.”

¹⁶ Kaenj jenj sareqaa moŋ kokaenj injijoro, “Eja qaqabunayawo moŋ laligoro. Iionj balonjanonj nene gawonja mero toomorianj somata kolooro. ¹⁷ Ii kolooro uutanonj kokaenj romonjonj jero, ‘Noo kowi mirina ii melaada. Kawaajonj dumunj gesoya gesoya, amu tuunja tuunja, yagonj boranja boranja ii mono dakanonj menj kululuuwenaga? Mono nomaenj amanamaenj?’ ¹⁸ Kaenj jenj jero, ‘Mono kokaenj amana: Nii kowi mirina kondeema kitianonj kowi miri somasomata memana. Ii menj nene toomoriana ano esuhinana kuuya mono iikanonj menj kululuuwe rabaa. ¹⁹ Kanonj raro neenaajonj kokaenj jemaŋa: Oo gii simbawonj! Toomorianga mono afaanja qaa enj gonja. Kawaajonj mono nene nenj aisoonj gbanja gbanja siiseweweya qaa haamo menj osonj laligowa.’ ²⁰ Kaenj jeroto, Anutunonj kokaenj ijoro moro, ‘Oo gii, uuga qaa! Niinonj kambaŋga ama jenj tegonj uŋa kokoosoga gomantiinja kokanonj guambe komuwaga. Komuna ilawoila kuuya bunja qen aonj laligonati, ii mono morowaa bunja koloowaa-maenj?’

²¹ “Moŋnonj iyanjaajonj tiwomaleku maa suanj iwoi menj kululuunkejato, Anutuwaa kooronjanonj uuwaa toomorianja mende enj muji, iwaajonj mono lombo somata kaenj koloowaa.” Kianj.

Anutu moma laarinj majakaka mende mobu.

Mat 6.25-34

²² Jiisasnonj gowokouruta kokaenj injijoro, “Kaenj koloowaato, niinonj onjo kokaenj injijowe mobu: Onjo

† 12.10 Mat 12.32; Maak 3.29 †† 12.11 Mat 10.19-20; Maak 13.11; Luuk 21.14-15

balononj laligowutiwaa majakakaya ii kokaenj jenj mende mobu: Nono mono naa iwoiga menj newonaga ano naa iwoinonj selenana esuwonaga? ²³ Selegiawo laligojuti, iikanonj iwoi honja kolooro opo selekopaanonj mono iikawaa qerewenja koloaja. Jaagiawo laligojuti, iikanonj iwoi honja kolooro nenenonj mono iikawaa qerewenja koloaja.

²⁴ “Mono aoao koonj injiibu: Yonononj nene kota mende qosoma kororoonkeju. Dumunj honja mende kotonj kowi mirigianonj mende menj kululuunkeju. Sii solongia ii qetegonj (stua) nene mirinonj mende amakeju ano Anutunonj ii kilenj unjuaginkeja. Ejemba onjo sewangia ii koonj sewangia unjuugunj uma eja. Mono ii romonjgogi kemba.

²⁵ “Onoonongga moŋnonj majakaka moma iikaanja kanonj namononj laligowaatiwaa kambaŋa ii weenj mo-toongwaa so menj toroqewaa me qaago? Ii qaago to-toonj! ‡

²⁶ “Iwoi melaada kaanja ambombaajonj amamaawuti eenj, iwoi tosaanja kuuyaaajonj mono nomaembaajonj majakaka mobuyaga? ²⁷ ††Onjo mono japu jarinj juraya akadamugiawo ii injiibu: Yonononj opo surugiaajonj beweso mende longbamakeju. Gawonj iwoi tosaanja mende menkeju ano ii kilenj kokaenj injijowe mobu: Kin Solomononj goul silwaya qeragonj malekuya asombilibiliawo mouma laligoroto, iwaa malekuya ii taalimba leinj firinduawaa so iimasiinjiinawo mende kolooro.

²⁸ “Japu jarinj juraya toonj ii kete namononj kosonananonj raro woranj kongi kamaaro gilinj menj kululuun kuugi jewaa. Ii kilenj Anutunonj juraya kaanja moŋ ii kaanjadeen awagadeen menjerengonkeja. Kawaajonj iionj mono onjo kaanagadeen saanonj esuunj onombaa. Onjo japu jarinj jurayaa so mende koloaju. Anutunonj kalarj koma onjomambaajonj moji, siinja iikanonj mono iwoi kuuya unjuugunj uja. Oo ejemba, momalaa-rigianonj mono naambaajonj melaada koloaja?

²⁹ “Kaenj kolooro onjo kaanagadeen laaligogiaajonj majakaka mende mobu. Ii moma bimoonj kokaenj jewubo, ‘Nono mono naa nene apuga newonaga?’ Kaenj jenj uugia iikanonj mende ama uukamakamaa koloonj uugere mokoloowubo. ³⁰ Kantri so uumeleembaa gadokopa yonononj iwoi kaanja kuuya bunja qen aowombaaajonj kaparanj koma uugere amakeju. Ii amakejuto, onjo nene opo iwoiwaajonj memeqemearj menj amamaajuti, Maŋgianonj mono ii modaboroja. ³¹ Iikawaa uugereya mende ambuto, mono Anutuwaa bentotononj keubombaajonj kaparanj komakebu. Uugia iikanonj anggi ero iionj mono galenj koma onjoma iwoi kaanja ii kaanjadeen toroqen onjombaa.” Kianj.

Bunanana Siwenonj me namononj menj kululuuninj

sokonja?

Mat 6.19-21

³² “Oo noononj tuunj melaada, Maŋgianonj bentotonj onjomambaajonj mojiwaajonj mono toroko mende mo-

‡ Tosianonj kokaenj meleema jeju: Onoonongga moŋnonj majakaka moma iikaanja kanonj selia wan fiitwaa so toroqen menj korimambaaajonj amamaawaa. †† 12.27 1 Kirj 10.4-7; 2 Hist 9.3-6

ma laligowu. ³³ Balombaa monej hinaya ii kaparanj koma qeragowubo. Kawaajonj iwoi enj onjonji, ii mono sewanjaajonj ama monej horonj bakaya ejemba wanaya kalengiaajonj onjombo. Kaenj anjgi qabunagaa maa suanj kaanja ii Siwe gomanonj enj seinj mende qaombaa. Monej gesogia qaita monj ii Siwe gomanonj mende boliwu. Gurenj dumunjanj ano yonjgoro meme yonjononj mono eu uma iwoi menj boliwombaaajonj ama-maawuya.

³⁴ "Iwoiwaajonj akadamuya menj mona uji, iikanonj miri monjgenj ero giinonj mono uuga kaanjagadeenj iikanonj qokotaanj laligowaga." Kianj.

Uugbili laligonj gawonj megj sokombaa.

³⁵ "Onj mono Anutuwaaw gawonja mewombaaajonj jorinj opo surugia somonjonj yagonj akadamugiawo nama uugiaa kiwayanonj ootirigi jero laligowu. ³⁶ ††I kokawaa so: Miri toya monj ii ejemba maranj (agominj aao) lombanonj kanj aisooowombaaajonj horonj mugj keno. Kanonj keno meraurutanonj mirinonj rama eleembaatiwaajonj jaagianonj seleenjenj uunj kisi-kasu jenj kaparanj koma mambonju. Mamboma laligogj iinonj kambanj kanonj me kanonj kouma nagunonj qenaga, yonjononj mono iikanondeenj nagu horogj koubaa. Onj mono mera iyonjoo so koloonj jorinj laligowu.

³⁷ "Ponjonj eleema karo gawonj memeuruta tosanonj uugbili laligogj kaenj mokoloonj onjombaati, iyonjononj mono simbawonj koloosj. Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Iinonj kouma ajoroonj onjoma nene durjononj ano ragj nene unjagj mambaaajonj jorinj aonj welenj qenj onjombaa. ³⁸ Iinonj ruunjanonj me gomanj aworanjgoro kanonj eleeno tosanonj uugbili laligogj mokoloonj onjombaati, iyonjononj mono simbawonj koloosj.

³⁹ ††Gbili laligowombaaajonj qaa koi mono saanonj romonjgowu: gomantiinja ano kikekakililinj ejanonj naa kambanonj me auanonj kawaati, miri toyanonj ii monagati eenj, iinonj mono gbili laligonj miria saanonj galenj mero qosoma umambaaajonj amamaawaa. ⁴⁰ Onj "Siwe gomambaa Eja honjanonj kambanj kokaamba mende koubaa,' jenj romonjgowuti, iinonj mono kambanj iikanondeenj koubaa. Kawaajonj onj kaanjagadeenj jorinj laligowu." Kianj.

Gawonj ejanonj silemale laligonj tiwilaaro.

Mat 24.45-51

⁴¹ Jiisanonj qaa kaenj jero Piitononj qisiro, "Ponj, gjj sareqaa koi ii nonoojonj me ejemba tosaanja kuuya yonjoojonj kaanjgadeenj jejanj?"

⁴² Kaenj qisiro Ponjonj jero, "Gawonj meme ejemba batugianonj morononj tirinj kotonj tosaanja unjuguja? Tosianonj zololonjgonj gawonj mesaogj monjonj momakooto awaawaa qaganonj kaparanj koma pondanj menjkeji, iinonj mono simbawonj koloosja. Miri toyanonj nanamemeja gosinj iima monjgenj kema miriaa ilawoilaya ii iwaa borianonj ano galenja koloowaa.

† 12.35 Mat 25.1-13 †† 12.36 Maak 13.34-36 † 12.39 Mat 24.43-44

Galenja koloonj welenj qe qeuruta iJOROTIWAAW so kalanj koma kambanj dindinanonj unjaginjkebaa. ⁴³ Kaenj kalanj koma onjoma laligoro toyanonj eleema kanj kaanj iima 'Mono simbawonj koloosjanj!' jewaa.

⁴⁴ "Niinonj qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Toyanonj simbawonj ijonj esuhinaya kuuyaa galenja kuunj mubaa. ⁴⁵ Kuunj mubaato, gawonj meme bibilokoya iinonj uutanonj romonjgonj kokaenj jewaati eenj, 'Ponjaa kaka kambananonj koriga eja.' Kaenj jenj kanainj gawonj meme ejembauruta unj ureenj jejelombanj ama aisoonj apu kotiga nenj uuta sooro enjkalolonj silemale ama laligowaa. ⁴⁶ Kaenj laligonj kambanj monjonj Ponja koubaatwaajonj mende mambombaati, mono iikanondeenj koubaa. Kambanjaajonj imowamo ulumbulunj laligoro mono aua iikanondeenj kouma qenj japalelenj menj munj jenj kotooro qaaqootogo ejemba kaanja gere sianonj kemej siimbobolo mobaa.

⁴⁷ "Gawonj meme monjonj Ponjaa uusiinja moma yagoroto, qaa arenja iJOROTIWAAW so joronj qoronj mende menj aonj gawonja menj laligoroti, Ponjanonj iikawaa ironja jero somonjgonj oolinonj indinj mamaga qeyayagonj qewuya. ⁴⁸ Kaenj qewuyato, gawonj meme eja monjonj Ponjaa uusiinja mende moma yagonj iwoi ama mero ironja saanonj jegj oolinonj qewutiwaaw so kolooji, Ponjonj iikawaa ironja jero afaanja qewuya. Anutunonj mombaaajonj iwoi mamaga muroti, iinonj mono ii menj seiRO honja mamaga koloowaatiwaajonj mambombaa. Anutunonj mombaaajonj iwoiwaaw waroga seiseiya muroti, iinonj mono ii menj seiRO honja seiseiya kolooro meleema mubaatiwaajonj qisiwaa." Kianj.

Jiisanonj gere bolanj menj kamaaro deeno.

Mat 10.34-36

⁴⁹ "Niinonj namononj gere ama uulanj gowe jenj kema kawaatiwaajonj kamaawe uusiinja mono iikawaa bolananonj jedaborowaatiwaajonj eja. ⁵⁰ ††Ejato, ii 'Gere ama uulanj gomaanja,' jewe siimbobolo mamaga jonj kowororo kaanja ii noo qananonj uma turunj nomambaaajonj ambaa. Anutunonj iikaanja kanonj mulu qaita monj menj nombaa. Oo nii konjilinj somata moma laligowe mulu menj nono iikanonj tegowaa. ⁵¹ Kokaenj romonjgowubo: Jiisanonj luaj qemambaaajonj ama namononj kamaaro. Niinonj kokaenj injijowe mobu: Niinonj luaj qemambaaajonj qaagoto, noojonj ama juma deenj gonj jawo koloowaa.

⁵² "Ii kokaembaajonj jejenj: Noo Bunja qaananonj ejemba uugia kuuro meleenj gitiwaajonj kambanj kokaamba kanainj kokaenj koloowaa: Miri mombaa uutanonj ejemba 5 yonjononj batugianonj anjgowowo ama jumbuya. Leegenj karonj yonjononj woi yorowo anjgowowo anjgi leegenj woi yorononj karonj yonjowo deendeenj ama laligowuya. ⁵³ ††Manj mera yorononj juma kerekere ani nemumbora yorononj riitama aori enjaroyanonj enjaroya qetama aonj deembaota." Kianj.

†† 12.50 Maak 10.38 †† 12.53 Mai 7.6

Kambaran laligojoni, ii moma gosiwu.

Mat 16.2-3

⁵⁴ Jiisasnon toroqen ejemba tuun ii kokaen injjoro, "Weerj kemekemetanon gomanj bulugon koosu umun kono onjo ii iima iikanondeen 'Konj kawaa,' jenkeju. Kaenj jegi konj kawaa. ⁵⁵ Saut waagenga haamo giliro iima moma kokaen jenkeju, 'Gomanj geriawo koloowaa.' Kaenj jegi iikawaa so koloowaa. ⁵⁶ Oo uumeleembaa ejemba seleseya, onjo sombinj namowaa tanigara iima konj weembaa kanagara saanon gosinkejuto, kambaran koi laligojoni, iikawaa kania mende gosinj moma kotogi mende sokonja." Kianj.

Angowowogia mindingogi solananiwaa.

Mat 5.25-26

⁵⁷ "Onjo 'Iwoi dindiña ii nomaen ambonja,' jerj kawaa kania ii nomaembaajonj ama onjoangio mende gosinj jen tegonkeju? Ii mende sokonja. ⁵⁸ Kereganonj seliganonj qaa ama qaa jakeyanonj horonj gomambaajonj ano jenteego galembaanonj kema kana nemujanonj iikanonj mono kaparanj koma uumotoonjgo ama qaa-gara jenj solananiwao. Kaenj mende ambaoti eenj, kereganonj saanonj ororaanj gono (jas, majistreit) jenteejo toyaa jaanonj keuna moma jero opotorowaa borianonj kemena kapuare mirinonj goombabo. ⁵⁹ Niinonj kokaen jewe moba, Gii kanonj tawaga kuuya ambaatiwaa so osinj rabaga. Toiyaga konoga kaanagadeenj andaboronjgo mono wantaaga menj kamaawaga." Kianj.

Uugia meleembu me komunj tiwilaawu.

13 Kambaran iikanondeenj tosonianj kouma Jiisas sundu kokaen ijogi moro, "Galili ejemba tosonianj Jerusalem jigononj siimolonj oogi gawana Pailotonj jero kawali galenjuranonj kanonj uma unun komugi sagia kamaanj lama bulmakao sagiawo melokanjij ero."

² Kaenj jegi meleema kokaen injjoro, "Onjo iikawaajonj kokaen romonjgowubo: Galili ejemba yonononj Galili ejemba tosaanja kuuya unuugunj singisonjgo ama laligogitiwaaajonj siimbobolo ii mogi. ³ Kaenj qaagoto, niinonj kokaen injjowebu: Onjo uugia mende meleembuti eenj, onjo kuuyanonj mono kaanagadeenj tiwilaadaborowu. ⁴ Me gomanj qata Siloam kanonj miri koriga mononj kamaanj koma ejemba 18 turunj onono komugiti, onjo iyonjoojonj kokaen romonjgowubo: Yonononj Jerusalem kanageso tosaanja kuuya unuugunj singisonjgo ama qaagiawo laligogi. ⁵ Qaagoto, niinonj kokaen injjowebu: Onjo uugia mende meleembuti eenj, onjo kuuyanonj mono kaanagadeenj tiwilaadaborowu." Kianj.

Muli gere gorosonjaa sareqaa

⁶ Jiisasnonj sareqaa monj kokaen jero, "Eja mononj muli gere komoro gawonjanonj kouma nano kawaa honja monjamambaajonj kenoto, monj mende

mokolooro. ⁷ Mende mokolonj gawonj galenjaajonj jero, 'Moba, niinonj muli gere kokawaa honja gbani ka-roombaa so kanj monjgambeto, monj mende mokoloowe. Kawaaajonj ii mono naambaajonj toroqen namowaa kelega eenj horowabo. Kawaaajonj ii mono koma gilina kema.' ⁸ Toyanonj kaenj jeroto, galenonj meleema ijoro moro, 'Oo eja ponja, ii saanonj mesaona gbani koi mombo namba. Niinonj kambaran bi-iwianonj kokaamba kanonj kinonjonj namo osonj qidigonj isombasonj ama liligowe kelegawo koloowaa. ⁹ Niinonj kaenj ambe gbani gematanonj iikawaa honja saanonj koloonaga. Ii mende koloowaati eenj, ii saanonj komba.'" Kianj.

Jiisasnonj Sabat kendononj emba monj menj qeangoro.

¹⁰ Jiisasnonj Sabat kendononj qamakooli miri monjonj uma Bunja qaa kuma onono. ¹¹ Kanonj emba monj raro. Omenonj gbani 18 kawaa so menj loorinj muro gemata miligoro qeteteremambaajonj amamaanj rama laligoro. ¹² Jiisasnonj emba ii iima oono karo kokaen ijoro, "Emba, isinabisina jiganonj mono gomesaoro awaa koloojanj." ¹³ Kaenj jenj boria wanjanonj ano iikanondeenj qeteterenj Anutu mepeseenj muro.

¹⁴ †Mepeseenj muroto, Jiisasnonj Sabat kendononj emba ii menj qeangoroti, qamakooli miriwaa galenjanonj ii iima kawaaajonj moro boliro qaa kanainj ejemba tuun yonjoojonj jero, "Gawonj memewaa kambaran 6 eji, iikanonj mono kanj menj qeangonj onjombaatiwaaajonj jewu. Ii Sabat kendononj qaago."

¹⁵ Kaenj jeroto, Ponjonj meleema kokaen jero, "Oo uumeleembaa selesele ejemba, onjo kuuya bulmakao ejiaga me dongigiaga ii Sabat kendononj mirinonga isama unuangi apunonj kema nenkeju me qaago? Onjooonjga monjonj ii mende angonj koma onjomakeja. ¹⁶ Mobu! Emba koi kanonj Aabrahambaa gbiliga kolooro Satanonj somonjonj muro gbani 18:baa so laligoro niinonj kasia ii Sabat kendononj isambe sokoma onjonja me qaago?" ¹⁷ Kaenj jero tuarenjenjuruta kuuya yonjononj gamugia mogi ano ejemba tuun kuuya yonjononj angoletto damuyawo meroti, ii kuuya iima moma aisooji. Kianj.

Nejon kotaa sareqaa

Mat 13.31-32, 34; Maak 4.30-32

¹⁸ Jiisasnonj sareqaa monj kokaen jero, "Anutuwaa bentotonjaa kania ii nomaen? Ii naamombo so ambenaga? ¹⁹ Ii nejon kotaa so kokaen kolooja: Eja monjonj ii menj gawonjanonj kema komoro waama somariinj gere kolooro. Gere kolooro kanakeewanj koonja koonja yonjononj haigia gere iikawaa borianonj angji." Kianj.

Yiistwaa sareqaa

Mat 13.33

²⁰ Jiisasnonj mombo sareqaa monj kokaen jero, "Anutuwaa bentotonja ii naa iwoiwo so ambenaga? ²¹ Ii yiist me flaua menj somasomariiwaa so kokaen kolooja:

† 13.14 Eks 20.9-10; Dut 5.13-14

Emba moŋnoŋ 'Bered oomaŋa,' jeŋ yiist meŋ flaua konde karoŋ kanŋ mindiriŋ melenqeleen ama ano rama korebore somariiro." Kianŋ.

Mono nagu goŋgoŋanoŋ janjariŋ riŋ keubu.

Mat 7.13-14, 21-23

²²Jiisasnoŋ kema taŋa taŋa ano gomaŋa gomaŋa kanŋ Buŋa qaa kuma oŋoma kema laligoŋ Jerusalem sitinoŋ baagen keno. ²³Keno moŋnoŋ kokaen qisiŋ muro, "Poŋ, uugia meleengi Anutunoŋ hamo qeŋ oŋono letombuti, ii ejemba afaangoya me nomaen?" Qisiŋ muro kokaen injoro,

²⁴"Oŋo mono nagu goŋgoŋanoŋ keubombaaŋoŋ janjariŋ riŋ aŋorowu. Niinoŋ kokaen injowu mobu: Ejemba mamaganŋ Anutuwa kema bentotoŋ uutanŋ keubombaaŋoŋ batogowuto, ii amamaawuya. ²⁵Kanagen miri toyanŋ waama nagu konogo oŋo kambaŋ iikanŋoŋ kanaiŋ seleengen nama nagunoŋ qeŋ kokaen jewuya, 'Poŋ, mono nagu horŋ nonomba.' Kaen jegi meleema kokaen injowaa, 'Nii mende moma oŋonjer. Oŋo daanŋkaya, ii mende mojeŋ.' ²⁶Kaen injoro oŋo iikanondeen kanaiŋ kokaen jewuya, 'Nononoŋ mono giwo ainjoloŋ rama nene neniŋ. Giinoŋ mono liligoŋ nonoo sombenŋ Buŋa kuma nonona.' ²⁷†Kaen jewuyato, iinoŋ qaa kokaen injowaa, 'Oŋo mono dakaya, nii mende moma oŋonjer. Kawaajoŋ kokaen injowu mobu: Bologna meme kuuya, oŋo mono nomesaŋ togowu.'

²⁸††‡Togogi iikanŋoŋ Aabraham, Aisak, Jeikob ano gejatotoo ejemba kuuya yoŋonoŋ Anutuwa kema bentotoŋ uutanŋ nanŋi injiibuto, oŋoanŋia hagon oŋonŋi seleengen nambuya. Kaniagia kaen mokoloŋ saama gigilaan gobugia kigi qaro laligowuya. ²⁹Ejembaya ejembaya ii ween koukoutanoŋga ano kemeketanŋga ano leelee Noot Saut iikanŋoŋ kan Anutuwa kema bentotoŋ keuma duŋ raragia meŋ nembanene neŋ korisoro ama laligowuya. ³⁰††Kaen laligowuto, mobu! Konoga yoŋonoŋga tosiانوŋ mutuya koloowuya ano mutuya yoŋonoŋga tosiانوŋ konoga koloowuya." Kianŋ.

Kiŋ Herodnoŋ kasu soŋa kawaa so koloŋa.

Mat 23.37-39

³¹Kambaŋ iikanondeen Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkoŋkoŋ) tosiانوŋ Jiisaswaanŋoŋ kan kokaen jegi, "Kiŋ Herodnoŋ guro komuwaatiwaaŋoŋ moja. Kawaaŋoŋ mono gomaŋ koi mesaŋoŋ kema."

³²Jegi kokaen meleema oŋono, "Oŋo mono duuyaa kasu soŋa ii kokaen jegi moba, 'Moba! Niinoŋ kete ano woraŋ ome oŋotaamaŋa ano ji ejemba meŋ qeaŋgoŋ oŋoma laligomaŋa. Kemaŋati, indigen mono iikanŋoŋ keuma gawona metogomaŋa.' ³³"Gejatotoo ejemba seiseiya ii Jerusalem sitinoŋ uŋugi komugi. Gomaŋ tosiانوŋ mende toroqen uŋugi komuŋkeju, iikawaa tanitani eja iijen. Kawaajoŋ niinoŋ kete ano woraŋ indigen kana kema laligomaŋa. Jerusalem

keube nugi komumaŋati een, mono iyoŋonoŋ kaiyakagiaga ii toroqen ambu." Kianŋ.

Jiisasnoŋ Jerusalem sitiwaaŋoŋ saoro.

Mat 23.37-39

³⁴Jiisasnoŋ jero, "Oo Jerusalem Jerusalem, oŋo gejatotoo ejemba uŋugi komugi Anutunoŋ ejemba wasiŋ oŋono oŋonoŋoŋ kankeju, ii jamonoŋ uŋugi komuŋkeju. Kuru nemuŋanoŋ merauruta engana baatanŋoŋ ama kojoŋoŋ oŋomakeji, niinoŋ iikawaa so kambaŋa kambaŋa goo kanagesouruga suŋgoŋ kololoŋoŋ oŋomambaajoŋ moma laligoweto, oŋo ii togoŋ laligoŋ koug. ³⁵††Moba! 'Anutunoŋ mono jigo mirigia gema qero saoyagadeen ewaa.' Kaen ewaato, niinoŋ kokaen injowu mobu, Oŋo nii mombo mende niibuyato, kanagen kambaŋ moŋ kan kuuro iikanŋoŋ niima kokaen jewuya, 'Pombaa qatanŋoŋ kan nononji, Anutunoŋ mono ii kotuegoŋ muba.' Kianŋ."

Jiisasnoŋ ji eja moŋ meŋ qeaŋgoro.

14 Jiisasnoŋ Sabat kendoŋ moŋnoŋ Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkoŋkoŋ) yoŋoo jotamemeya mombaa mirianoŋ uma nene nero. Neŋ raro tosiانوŋ galen meŋ itiigi. ²Iikanŋoŋ iwaa jaasewanaŋoŋ ji eja moŋ kana boria apunoŋ ologon somariiro raro. ³Jiisasnoŋ ii iima kanaiŋ Kana qaawaa boi ano Farisii ii qisiŋ oŋoma kokaen jero, "Sabat kendoŋoŋ eja meŋ qeaŋgoŋ muŋ iikaŋa kanŋ Kana qaa uguwoŋa me qaago?"

⁴Kaen jeroto, yoŋonoŋ goron qeŋ ragi. Ragi boriانوŋ eja ii oosiriŋ meŋ qeaŋgoŋ wasiro keno. ⁵††Keno kokaen injoro, "Oŋonoŋga mombaanoŋ mera me bulmakao eja ii Sabat kendoŋoŋ apu roŋnoŋ kema baati een, ii mono uulaŋawo horogi koubaa. Moronoŋ ii mende hororo kounaga?" ⁶Kaen qisiŋ oŋono kawaa kitia meleembombaa bimooŋ qaagia bogoro ragi. Kianŋ.

Jiisasnoŋ sele meŋ-uu ii qetano.

⁷Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkoŋkoŋ) ejanŋoŋ ejemba nenewaajoŋ koma horŋoŋ oŋonoti, iyoŋonoŋ duŋ jaayanŋoŋ eu metogon ragiti, Jiisasnoŋ ii iima kawaaŋoŋ sareqaa moŋ kokaen injoro, ⁸†††Moŋnoŋ gii maraŋ (agomiŋ aoao) lombambaanoŋ koma horŋoŋ gono iikanŋoŋ kema duŋ jegaŋa mende meŋ raba. Kaen ambaŋati een, tosaŋa koma horŋoŋ oŋonoti, iyoŋonoŋga moŋnoŋ gii guugun qabuŋayawo koloowabo.

⁹"Iinoŋ kouro lomban toyanŋoŋ goonoŋ kan kokaen jenaga, 'Gii duŋ koi mesaona uuta iinoŋ raba.' Kaen jewaati een, gii mono waama baatanŋoŋ emu kamaŋ duŋ meŋ rama gamuga senjombo mobabo. ¹⁰Kaen qaagoto, moŋnoŋ koma horŋoŋ gombaati, gii saanoŋ duŋ simiŋanoŋ emu kema raba. Kaen rana lomban toyanŋoŋ kouma giima jewaa, 'Alana, gii saanoŋ kan duŋ jegaŋanoŋ eu kema raba'. Kaen jero giinoŋ ejem-

† 13.27 Ond 6.8 †† 13.28 Mat 22.13; 25.30 ‡ 13.28 Mat 8.11-12 †† 13.30 Mat 19.30; 20.16; Maak 10.31

†† 13.35 Ond 118.26; Jer 22.5 ††† 14.5 Mat 12.11 ††† 14.8 Gba 25.6-7

ba giwo rama nene nejuti, mono kuuya iyonoo jaa-gianon qabuŋagawo koloowaa. ¹¹ †Ii kokaembaajona: Iyanŋiaa uugia meŋ ubuti, Anutunon ii kuuya meŋ kamaaŋ onombaa. Moŋnon iyaŋa uuta meŋ kamaawaati, Anutunon mono ii meŋ uma mubaa.”

¹² Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonon) ejanon ejemba koma horon onono lombanon ragi Jiisasnon lomban toya eleema iima kokaen ijoro, “Gii weembaa me gomantiinŋaa lomban moŋ oon iikanon geengaa alauruga me daremunuruga ii mende koma horon onomba. Tinitosauruga me miri ejemba qabuŋagiawo ii mende koma horon onomba. Kaanŋa lombambaajon koma horon ononati, ii kaanŋadeen koma horon goma tosaŋa ii metogon gonggi tegowaa. Kaen ambaati een, Anutunon mono iikawaa tawaya mende gombaa.

¹³ “Kaen qaagoto, lomban mozozongon oowagati, gii mono ejemba kamaanŋeqeta ii koma horon onomba. Ejemba wanaya, lokon ano jaagoo koloojuti, mono ii onoono sokombaa. ¹⁴ Ii koma horon onona yononon tosa metogon gombambaajon amamaagi gii iikawaa-jon simbawonawo koloon laligowaa. Tosagaa ii een ero laligona solanŋa yononon koomononŋa waagi kamban iikanon Anutunon anjo ii goojon metogon gombaa.” Kianŋ.

Lomban ano mondomondo qaa jen togogi.

Mat 22.1-10

¹⁵ Jiisasnon kaen jero nene neŋ ragi yonoononŋa moŋnon ii moma kokaen ijoro, “Moŋnon Anutuwaabentoton uutanon keuma nene neŋ rabaati, niinon iwaajon simbawonawo jejen.”

¹⁶ Kaen ijoro kokaen meleeno, “Eja moŋnon gomantiinŋaa lomban somata mozozongon oon ejemba mama-ga horon ononggi kawutiwaajon jero. ¹⁷ Lomban kambanŋa kan kuuro welenŋeqeŋa moŋ wasiro koma horon onomambaajon ijoroti, iinon yonoonon kema jero mogi, ‘Iwoi kuuya mozozongodaboronin eja. Kawaajon mono saanon kawu.’ ¹⁸ Kaen injoroto, ii moma yononon korebore kanin iwoi tosonianon mondon togogi. Eja mutuyanon jero, ‘Nii molalen moŋ sewanŋa mewetiwaajon iikanon kema iimambaajon mojen. Iikanon somononŋon nonja. Kawaajon saanon kema ijona mende moma bolin nombaa.’ ¹⁹ Eja moŋnon jero, ‘Nii bulmakao eja 10 sewanŋa meweti, ii qaananon somongowe kinon horogi kema gawon batogon menjan-gomanŋa. Iikanon somononŋon nonjiwaajon saanon ijona mende moma bolin nombaa.’ ²⁰ Moŋnon toroqen kokaen jero, ‘Nii emba woranda koi sewanŋa mewetiwaajon kamambaajon amamaajen.’

²¹ “Kaen jegi welenŋeqenon eleema eja ponŋa buju ii ijoro. Ijoro moma uuta gere jero welenŋeqeŋa kokaen jen koton muro, ‘Gii mono alanzan qenjaaro sombenon ano kananon kema ejemba kamaanŋeqeŋa, wanaya, kana borogia riiriita, jaagoo ano lokon ejemba ii mono unuana lomban miri uutanon koi kawu.’

²² Jen koton murotiwaa so andaboron kan kokaen

ijoro, ‘Ponŋa, jen koton nonjanjwaa so anjento, dun tintinŋa mombo kaanŋadeen raja.’

²³ “Kaen ijoro eja ponon jero, ‘Gii mono roonŋeqe ano kuungianon kema ejemba rama kenjuti, ii kaparan koma kuun onona lomban miri uutanon kouma saa qewu. ²⁴ Niinon kokaen injowebu: Ejemba wala koma horon onomambaajon jeweti, iyonoononŋa moŋnon noo lombanon mende kouma nembanene neŋ naanŋa mobaa.” Kianŋ.

Jiisaswaa gowoko laligowaa kania

Mat 10.37-38

²⁵ Jiisasnon keno ejemba tuunŋelembe yononon otaan kengi eleema kokaen injoro, ²⁶ ††“Moŋnon niwo kan laligomanjen nii gogoraagen ama noma nemunmanŋa, embameria, daremunŋa, naambeeta ano iyanŋaa laligoya kaanŋadeen jegen ama jopagonkeji, iinon mono noo gowokona koloomambaajon amamaawaa. ²⁷ †Sisigia megi moŋnon nii notaan siimbobolo moma maripoonon komumambaajon mende jororiwaati, iinon mono noo gowokona koloomambaajon amamaawaa.

²⁸ “Onoononŋa moŋnon miri koriga memambaajon moji een, iinon mono wala kamaanŋa rama monenŋa miri medaborowaatiwaa so kolooja me qaagoti, iikawaa kania gosin iima kotowaa. ²⁹ Kaen mende ama miri tandoya komoma medaboromambaajon kotikotiia mende en muro mesaoro een nano ejemba kuuya ii iima kanin jen mepaqepae ama mububo. ³⁰ Kaen ama mun kokaen jewubo, ‘Eja ii kanin miria meroto, ii medaboromambaajon mende kotiuro.’ Iikawaa so gii Jiisaswaa me qaagoti, ii tororo gosin moma kotowa.” Kianŋ.

³¹ Jiisasnon qaa ii toroqen kokaen jero, “Kaanŋagadeen kin eja pon moŋnon kin mombo aroŋ qen ‘Manja qewonŋa,’ jen nomaen ambaa? Iinon uulanŋawogadeen kere mende ama mubaato, wala jawinuruta horon onono ajoroon rama qambanmamban qaa kokaen amin mobuya, ‘Ananaanon ejaurunana 10,000 laligojon ano leegen kereurunana ii 20,000 laligoju. Eja ponŋianon ii unuama kagi injiima saanon kotiin unuonŋa me qaago?’ ³² ‘Mende kotiuronŋa,’ jewuti een, iinon kere kinon koriganon karo iikanondeen jotamemuruta wasin onono iwaanon kema luae qewombaaajon gejanono amin mobuya. ³³ Kaanŋagadeen onoononŋa moŋnon iwoi kuuya en muji, ii jegenŋa ambaati, iinon mono noo gowokona koloomambaajon amamaawaa. Kawaajon mono niiga jegenŋa noonŋi sokombaa.” Kianŋ.

Sii naanŋa qaa ii iwoi omaya totoon.

Mat 5.13; Maak 9.50

³⁴ “Sii ii awaa koloojato, siinŋa mesaowaati een, ii mono nomaen meagonin mombo siinŋawo koloonaga? ³⁵ Kikisi omaya ii balon kelegawo kolooawaatiwaajon meŋ kululuun isombason amakejonto, sii naanŋa qaa ii

† 14.11 Mat 23.12; Luuk 18.14

†† 14.26 Mat 10.37 † 14.27 Mat 10.38; 16.24; Maak 8.34; Luuk 9.23

iwoi mombaajon mende sokombaa. Qaago! Ii mono een namonon gilini kemere een toontoon ewaa. (Gii kaanjiadeen noo gowokona koloon batuyanon koton nomesaowagati een, mono iwoi omayo koloowaga.) Mononon gejiawo laligoji een, iinon mono qaa ii moma kotowa." Kian.

Lamanon soorotiwaa sareqaa

Mat 18.12-14

15 †Takis tiliqili ama megiti ano singisono ejemba tosaana ii jaasoongoyanon Jiisaswaa Buja qaaya mobombaajon kagi. ² Kaen kagito, Farisii ano Kana qaawaa boi yononon Jiisaswaa uugia boliro njindin-njunduru qaa kokaen jegi, "Eja kanon singisono go ejemba unuama yonowo rama nene neja." ³ Kaen jegitiwaaajon Jiisasnon sareqaa mon kokaen injijoro, ⁴ "Onoononga mombaa lamauruta 100 laligogi yonoononga mononon soon jinjauj keno toyanon nomaeen ambaa? Iinon mono 99 ii balon qararanonkononon onomesaon kema motoongon jinjauj kenoti, iikawaaajon mongama kema laligon mokolooro tegowaa. ⁵ Mokoloon uukoisoro ama sawinanon ama bosima kawaa. ⁶ Mirinon kan alauruta ano tosaana kosere laligojuti, ii onoono ajoroogi kokaen injijowaa, 'Lamana sooroti, ii mokoloojenatiwaaajon mono kagi niwo korisoro ambona.' ⁷ Niinon kokaen injijowe mobu: Iikawaa so singisono eja motoongonon uuta meleembaati, iwaajon Siwe gomanon korisoro somata koloowaa. Ejemba 99 iyangiaa jaagianon solana dindina koloon uugia meleembombaajon mende moma laligojuti, iyonoojon korisoro kaanja mende koloowaa." Kian.

Monen kota soorotiwaa sareqaa

⁸ "Kaanagadeen emba mononon silwa monen kota 10 men laligoro yonoononga motoongonon kemere sooro nomaen ambaa? Iinon mono kiwa ootirin kaparan koma miri usuma mongambaa. Mongama laligon mokolooro tegowaa. ⁹ Ii mokoloon emba alauruta ano emba tosaana kosere laligojuti, ii onoono ajoroogi kokaen injijowaa, 'Noonon silwa monen kota motoongonon sooroti, ii mokoloojenatiwaaajon mono kagi niwo korisoro ambona.' ¹⁰ Iikawaa so niinon kokaen injijowe mobu: Singisono ejemba mononon uuta meleeno Anutuwa gajobauruta yononon iwaajon korisoro uuta ambuyaa." Kian.

Qewolon ejanon uunjonjan ama uuta meleeno.

¹¹ Jiisasnon toroqen kokaen jero, "Eja mombaa mera-woita woi laligori. ¹² Koganon manaaajon kokaen ijoro, 'Amana, gii mono monen esuhinaga mendeema bakaya nombaa.' Kaen ijoro mangaranon ilawoilaya kuuya sogaranon mendeema orono. ¹³ Ii orono meria melaanon gomaj boria woi karon laligon hina iwoiya kuuya ii kololoon men kantri mongen keno. Iikanon kema iyanaa jaajaa kana somata emba yonowo bao

kasu kaanja pangaman laaligo laligon monen hinaya gilidabororo.

¹⁴ "Iwoi kuuya gilidabororo bodi somata koloon balon kuuya ii sokono. Iinon kamban kanon kanain tapekokoro koloon memeqemean ama amamaaro. ¹⁵ Amamaan kantri iikawaa toya mombaanon kema gawombaajon qisin muro wasiro iwa ba sopanon kemere bao galengiiga laligoro. ¹⁶ Iikanon laligoro bao yononon sako kota negi iima 'Saanon ii newe tomena sokonaga,' jeroto, ii kaanagadeen mononon mende muro.

¹⁷ "Kaen laligon uuta tooro kokaen jero, 'Manna gawon ejemba naa afaana yononon gawon megii sewana onono nene nen timbirinon laligojuto, niinon kokanon konkorara bodi laligon komumambaajon anjen. ¹⁸ Nii mono waama mannaanon eleema kema kokaen ijomana, 'Ama, nii singisono ama iikanon gii ano Siwe Toya qaagara qotogon qagara men boliwe. ¹⁹ Kawaaajon giinon mombo noojon 'Merana,' jewagatiwaa so mende koloojen. Gii saanon jena welenqeqega mon koloomana.'

²⁰ "Kaen jen waama mannaanon keno. Kema miri dodowiro mananon korikori endu nama iiro karo bata pororogoro iima koboon esunagadeen qiqigon kema kema aroyanon giliro kemero buuta kitor nen 'Merana, oowe oowe!' jero. ²¹ Kaen anoto, merianon ijoro, 'Manna, nii singisono ama iikanon gii ano Siwe Toya qaagara qotogon qagara men boliwe. Kawaaajon giinon mombo noojon 'Merana,' jewagatiwaa so mende koloojen.'

²² "Kaen ijoro mananon iikanondeen welenqeqeuruta kokaen injijoro, 'Ono mono uulanawo maleku akadamuyawo mon men kan mouma mubu. Ilawage aroyanon koma menjerejon mun kana esu kanianon mouma mubu. ²³ Kaanagadeen sopanon kema bulmakao donja kelegawo mon men kan qen oogi nen korisoro ambona. ²⁴ Merana koi komun tagoroti, iinon mono mombo gbilin kaja. Iinon mono soorogo Anutunon mombo mokolooro asugija.' Kaen injijoro kanain korisoro анги.

²⁵ "Korisoro angito, datanon gawonon laligon eleema miri dodowin kanon rii gbawe qama oron aisoogiti, iikawaa otona moro. ²⁶ Ii moma welen mera mon qaro karo 'Ti nomaembaajon anju?' jen qisin muro. ²⁷ Qisin muro kokaen ijoro, 'Koganon luluunkota eleema karo mananon ii mombo analin ba koma mun iikawaaajon injijoro bulmakao donja kelegawo qen oon aisoouju.'

²⁸ "Kaen ijoro irina soono mirinon umambaajon togoro. Togoroto, mananon ii moma seleengen kamaan uuluue qaa bonjonanon jen men loorin muro. ²⁹ Men loorin muroto, iinon meleema kokaen ijoro, 'Manna, niinon gbani mamaga wengga qen laligon jenkootoga kamban mononon mende uugun laligoweto, kilen giinon kamban mononon meme (nonin) melaa mon alauruna yonowo korisoro ambombaajon mende nona.

³⁰ Mende nonato, meraga koi kanon kana somata emba yonowo laligon monen hinaga tiwilaan kouro gi-

inonj mono iwaajonj ama injiona bulmakao donja kelegawo qej ooju.'

³¹ "Ijoro manjanonj kokaenj meleema jero, 'Merana, gii kambanj so neenawo laligonkejanj. Kawaajonj neenaa bunjana kuuya ii mono goo bunjaga kaangadeenj kolooja. ³² Kaangadeenj koloojato, koga koi kanonj komunj tagoroto, mombo gbiliinj eleema kaja. Iionj soodabororoto, Anutunonj ii mombo mokolooja. Kawaajonj keteda koi nene korisoro aninj sokonja.'" Kianj.

Eshina galenj tiliqiliawowaa sareqaa

16 Jiisasnonj gowokouruta qaa monj kokaenj inji-joro mogi, "Eja qabunayawo mombaa esuhina galaenja monj laligoro. Tosianonj kanj eja qabunayawo ii qaa kiisanj ijogi, 'Iionj goononj monenj hinaga kondema tondu giliinj laligoja.' ² Ii moma galenj ii jero karo jenj muro, 'Nii goojonj bunja bologa jegi mojenj. Gii noo miri ano esuhinana mombo galenj kombagatiwaa so mende koloojanj. Kawaajonj ii nomaenj galenj koma laligona, iikawaa lopoya jenj asariinj nomba.' ³ Kaenj jero uutanonj kokaenj romonjgoro, 'Miri toyanonj galenjonkonj gawona nuano nomaenj amanamaenj? Esunja mende sokonjiwaajonj balonj osomambaaajonj amamaajenj ano jejewelenwelenj eja laligomambaaajonj gamuna mojenj. ⁴ Iionj galenjonkonj gawona nuambaati, niionj kambanj iikanonj nomaenj ambe tosianonj mirigianonj koma horonj kalanj koma nombuyaga? Ahaa! Kana monj romonjgojenj.'

⁵ "Kaenj jenj ejemba toyanonj tosa ama onjonoti, ii kuuya anja anja horonj onono kagi. Mutuyanonj karo ii kokaenj ijoro, 'Tonaanonj tosa goononj dawi eja?' ⁶ Kaenj qisiro jero, 'Oil dram 100 mewe.' Kaenj jero kokaenj meleeno, 'Gii tosa papiaga menj koi rama uulanawo utegonj 50 oona ewa.' ⁷ Kaenj jenj eja monj qisij muro, 'Ano gii? Goononj tosa dawi eja?' Qisiro kokaenj jero, 'Wiit flaua ii 21,000 kilogram mewe.' Kaenj jero ijoro, 'Gii tosa papiaga menj iikanonj 16,800 kilogram kaenj oona ewa.'

⁸ "Kaenj kolooro miri toyanonj moma jenqeeanjo qaa kokaenj jero, 'Galenanonj tiliqili qaganonj iwoi anoti, ii momakooto awaa qendeenja.'" Ponj Jiisasnonj sundu kaenj jenj toroqenj jero, "Panjamambaa nanamemenj otaankejuti, iyonjoo momakootogia ii ejemba tosaanja kete laligojuti, ii tiliqili ama onjombutiwaa so ejato, Anutuwwa asasaganonj laligojuti, yonjoo momakootogia ii iikawaa baatanonj kolooja.

⁹ "Kawaajonj kokaenj jewe mogi: Tosianonj balombaa monenj hinanonj ejemba tiligonj onjmakejuto, onjononj mono iikanonj menj alaurugia mokoloonj onjombu. Ii mokoloonj onjongi balombaa iwoinonj qaombaati, Anutunonj mono kambanj iikanonj koma horonj onono laaligo kombombanja gomanonj keuma tetegoya qaa laligowu.

¹⁰ "Monjononj iwoi melaada menj kaparanj koma tororo galenj konji, iionj mono iwoi somata kaanagadeenj tororo galenj kombaa. Monjononj iwoi melaada galenj koma gijigaju anji, iionj mono iwoi somata ii kaanagadeenj galenj kombaatiiwaajonj jeninj gijigaju ambaa.

¹¹ Balombaa monenj hinaya borogianonj angi ii pondan mende galenj konji honja mende kolooroti eenj, monjononj mono iwoi bunjaya uuta honja ii borogianonj mende ambaa. ¹² Onjo tosaanja yonjoononj iwoi ii pondan mende galenj konji honja mende kolooroti eenj, onjonganjaa uugiaa bunja honja ii morononj monj onjona-ga?

¹³ "Welenqeqe monjononj ponj woi welenj qej oromambaaajonj amamaankeja. Monjononj kaenj amambaaajonj moji, iionj mono monj kazi ama munj monj uutanonj jopagowaa. Mombaanonj qokotaanj monj jejewili ama mubaa. Kawaajonj onjononj Anutu ano monenj hina ii mindirinj welenj qej orombombaaajonj amamaawu." Kianj.

Monembaa uugere ambubotiwaa qambanjmambanj qaa

Mat 11.12-13; 5.31-32; Maak 10.11-12

¹⁴ Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonjononj monembaa naanj mamaga enj onono laligogitiwaajonj Jiisasnonj qaa kuuya ii jeroti, ii moma jaa kuma mepaegonj mugi. ¹⁵ Mepaegonj mugi kokaenj inji-joro, "Farisii onjononj mono ejemba jaagianonj solanja kaanja qendema onjombombaaajonj geriawo amakejuto, Anutunonj uugiaa kania moma kotodaboroja. Ejemba jaagianonj iwoi mombaaajonj mogi uuta kolooji, ii Anutunonj iiro arokuukuuyawo koloonkeja.

¹⁶ "Bentotombaa kania ii Mooseswaanonj Kana qaanonj ano gejatootoo ejemba yonjoo Buju Terenonj oogi weenjonj laligonj waaninj Jononj asuginj honja asuganonj injisaano. Kambanj iikanonja kanainj qaa ii jenj seinj Anutuwwa bentotononj keubutiwaajonj ejemba uugia kuunkejonj. Ejemba kuuyanonj mono janjarinj riinj kaparanj koma bentotonj iikawaa uutanonj keubombaaajonj amakeju. ¹⁷ "Siwe balononj goronj qewaotiwaa so anjaoto, Kana qaawaa tere jimbolanja motoonjgo ii kambanj monjenj mende totoonj aliwaa. Kianj.

¹⁸ "Eja monjononj embia mesaonj emba monj mewaati, iionj mono olonjkalu ambaa. Eja monjononj emba loyanonj mesaoroti, ii mewaati, iionj mono kaanagadeenj olonjkalu ambaa." Kianj.

Eja qaqabunayawo ano Lazarus

¹⁹ "Eja qabunayawo monj laligoro. Iionj opo maleku nezongbala osoga akadamuyawo mouma laligonj kambanj so nenjkorisoro ama siiseweweya qaa laligoro.

²⁰ Kaenj laligoroto, iwaa miri naguya kosianonj eja wanaya monj qata Lazarus enj laligoro. Wiji nombononj selia so koma raro. ²¹ Wosoya ano gbadononj enj eja ponj qerewenja nene dunjonnga nene kera reemonja kamaaro ii nemambaaajonj moro. Moma ero kasu yonjononj kouma wiji nombonja bojonj laligogi.

²² "Kaenj laligonj wanaya iionj komuro. Komuro Siwe gajoba yonjononj wama uma oyanboyanj gomanonj anjgi Aabrahambaa kooronjanonj raro. Eja qabunayawo iionj kaanjadeenj komuro ronj kongi. ²³ Ronj kongi

† 16.13 Mat 6.24 †† 16.16 Mat 11.12-13 ‡ 16.17 Mat 5.18 †† 16.18 Mat 5.32; 1 Kor 7.10-11

koomuwaa senjon gomanon kemero jen sorogoro si-imbobolo somata moma uuro uro Lazarus Aabraham-baa kooronjon koriganon endu raro iriuro. ²⁴ Iriima silama qama jero, 'Oo amana Aabraham, mono wosoga moma nomba. Nii gere bolanon nooro kokanon konajilij uuta moma nanjer. Kawaajon mono Lazarus wasina kema koso susuyanon apunon qeesaan kan neselananon moriro olomoowa.'

²⁵ "Kaen jeroto, Aabrahamnon meleeno, 'Merana, mono koi romongona keno. Giinon namonon laaligo korisoroyawo mono laligona tegoroto, Lazarusnon namonon laaligoya qenjenmanjen ama laligoro. Kaen laligoroto, kamba kokaamba ulukolen ama muni rajato, giinon siimbobolo moma konajilij qaganon nanjan. ²⁶ Kaen laligojon ano toroqen kokaen jejen: Anutunon nono ano onjo batunananon mendeema jawo ama kotiiro eja. Kawaajon tosanon jawo qisigon nonoononga onoonon koubombaajon mobuyaga, ii mono amamaawuya. Kaenagadeen leegen endu laligojuti, ononon kaenagadeen nonoonon koubombaajon osiwuya.' ²⁷ Kaen jero kokaen ijoro, 'Amana, kaen kolooro kokaen welema gonjen: Giinon mono Lazarus wasina manaa mirinon kema. ²⁸ Miri iikanon daremunuruna 5 laligojuti, iyononon kaenagadeen senjon gomanon koi kanon kamaan siimbobolo somata mobubo. Kawaajon mono jena kema gejatootoo qaa injjoro mobu.'

²⁹ "Kaen welenoto, Aabrahamnon jero, 'Qaago! Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonoonon Buju Tere ii yonoo bunaga eja. Qaa ii mono geja ama mobu!' ³⁰ Kaen jero kokaen jero, 'Oo ama Aabraham, kaen qaagoto, koomuya nonoononga mononon yonoonon kenagati een, yononon mono uugia meleembuyaga.' ³¹ Jero Aabrahamnon kokaen ijoro, 'Yononon Mooses ano gejatootoo ejemba yonoo qaawaajon geja mende anjuti een, kaenagadeen koomuya nonoononga mononon waama qaa jenagati een, iyononon mono kilen Anutu mende moma laarin mubuyaga.'" Kian.

Singisongowaa kongoro mono qotogowu.

Mat 18.6-7, 21-22; Maak 9.42

17 Jiisanon gowokouruta qaa kokaen injjoro, "Bologaa siipatitanon mono afaankota koloonkeja. Mononon siipatiti angon komambaajon amamaankejato, mon moronon tosaana kongoro ama onono singisongoo ambuti, iwaajon mono terengon 'Yei!' qama wanjinjingojen. Siimbobolo uutanon mono iwaa qaganon ubaa. ² Iinon ejemba melaa iyonoononga mon kongoro ama muro singisongoo ambaati, eja iikanon mono lombo uuta mokoloowaa. Anutunon lombo iikawaa irona nomaen muro soyanon koloona-ga? Kemun kowonjin aroyanon somongon kowe bi-wianon giligi kemenagati, iikanon mono afaankota koloonaga.

³ † "Kawaajon mono onongia galengia men aon laligowu. Alaga mononon singisongoo anji, ii mono jen

† 17.3 Mat 18.15

mindijon muba. Jen mindijon muna moma bolin aon wosoya mobaati een, gii mono singisongoya mesaon muba. ⁴ Ween mombaa uutanon singisongoo 7 ama bolin goma ambeja 7 goonon eleema kokaen jewaa, 'Alana, nii singisongoo anjenjwaajon moma bolin aojen.' Kaen jewaati een, gii mono singisongoya ii mesaon muba." Kaen.

Momalaariwaa hona ii ku-usunawo.

Mat 17.20; 21.21; Maak 11.23

⁵ Aposol yononon Pombaajon jegi, "Momalaarinana mono toroqen men kotiiwa." ⁶ Kaen jegi Ponon meleeno, "Momalaarigaa hona ii nejon kotaa so enagati een, ononon saanon numuzu gere † koi kawaajon kokaen jen kotowuyaga, 'Gii mono tiigawo joloma waama lugun kowonon kemen geenga komoma aon namba.' Kaen jen moma laarigi gere iikanon mono qaagia ten kombaa." Kian.

Welenqeqe awaa ii nomaen?

⁷ "Onoononga mombaa gawon ejanon bulmakao men gawonon kema kinon hororo balon mosombaa me lama galenggiaga laligowaa. Laligon mirinon kouro iikanon toyanon kokaen jero mobaa me qaago, 'Gii mono mirinon kouma rama nenega newa.' ⁸ Kaen qaago! Iinon mono kokaen jewaa: 'Gii mono apu arin meagon aon gomantiinaa nenena onon ama nona nemanja. Kawaa gematanon geengaa nenega onon newa.' ⁹ Kaen jen koton muro gawon ejanon jerotiwaa so gawon medabororo sokono galenonon kawaajon mepeseen mubaa me qaago? Qaago! ¹⁰ Onoo kanagia ii kaenagadeen eja. Galengianon iwoi kuuya jen koton ononoti, ononon andaboron kanon mono kokaen jewu, 'Nono gawon ejemba toona laligojon. Galenananon iwoiwaajon jeroti, mono iigadeen men kajoniwaajon mepemepese mongambombaajon amamaajon.'" Kian.

Jiisanon eja 10 selegia men solananiro.

¹¹ Jiisanon Jerusalem sitinon kemambaajon Galili ano Samaria prowins woi yoro batugaranon kana eroti, iikanon keno. ¹² Kananon kema gomanon mononon keuro eja 10 selegia manimbayawo yononon mokolon iima korikori endu nanngi. ¹³ Nama kotakota qama silama jegi, "Somatanana Jiisas, mono kiankomun nonomba!"

¹⁴ † "Qama jegi injiima kokaen injjoro mogi, "Onon mono jigo gawon galen yonoonon kema selegia qendeema onombu." Kaen injjoro ten koma kananon kengi selegianon iikanon solanani awaa kolooro. ¹⁵ Awa kolooro, 10 yonoononga mononon selia solananiro iima eleema kan Anutu kotakotagadeen qama mepeseero. ¹⁶ Mepeseen Jiisaswaa kanaanon kemen usugon simin kuma 'Dangisen!' jero. Eja ii Samaria ejaga. Juuda

† † Jiisanon mulberi gere mon qendeeno. Gere ii numuzu kaenaga, kota kowororo kota kaen nenyaga. ‡ 17.14 Lew 14.1-32

yoŋonoŋ Samaria prowinswaa ejemba yoŋooŋoŋ mogi kamaanqeqeta kolooro laligogi.

¹⁷ Dangisen jero Jiisasnoŋ meleema ijoro, "Ti saanoŋ anjanto, eja kuuya 10 oŋoo selegianoŋ mono so-lanjanidabororo me? Eja 9 yoŋonoŋ mono daeŋ laligogju?" ¹⁸ Eja wabaya giinoŋ geengodeeŋ eleema kaŋ Anutu mepeseejanto, eja 9 yoŋonoŋ mono kema lolomoninŋ kenju." ¹⁹ Kaen jereŋ kokaen ijoro moro, "Momaalaganonŋ mono meŋ qeaŋgoŋ gonja. Kawaajoŋ saanoŋ waama kema." Kianŋ.

Anutuwaa bentotoŋa ii nomaenŋ koloowaa?

Mat 24.23-28, 37-41

²⁰ Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkoŋkoŋ) yoŋonoŋ Jiisas kokaenŋ qisiŋ muŋ jegi, "Anutuwaa bentotoŋa ii mono naa kambaŋoŋ asugiwaa?" Jegi moma meleema kokaenŋ jero, "Anutuwaa bentotoŋanoŋ mono jaanananoŋ iibombaa so mende asugiwaa." ²¹ Mobu! Anutuwaa bentotoŋa ii batugianoŋ uugianoŋ asuginŋ eja. Kawaajoŋ ii kokanoŋ me endukanonŋ eji, kaenŋ jewombaajoŋ amamaanŋkejoŋ."

²² Jiisasnoŋ gowokouruta kokaenŋ injoro mogi, "Kanaŋeŋ kambaŋ moŋ kaŋ kuuwaati, iikanoŋ Siwe gomambaa Eja hoŋaa gawoŋ meme weeŋa yoŋoonoŋga moŋ iibombaa siŋa mobuto, ii mombo iibombaaŋoŋ amamaawuya." ²³ Kambaŋ iikanoŋ kokaenŋ jegi mobu, 'Mobu! Hamoqeqe Toyanoŋ mono endu laligoga. Mobu! Mono koi asugija.' Kaenŋ kaenŋ jegi ii iibombaaŋoŋ iikanoŋ uulanawo mende lugunŋ kemu. ²⁴ Ii kokaembaajoŋ: Siwe gomambaa Eja hoŋanoŋ mombo kawaati, kambaŋ ii oobiliwaa so kokaenŋ koloowaa: Ii siwe leegeŋga uulanawo bilisik ama asariŋ leegeŋ sokoma kenji, iinoŋ mono iikawaa so asugiwaa." ²⁵ Kanaŋeŋ kaenŋ koloowaato, wala ejemba kambaŋ kokaambaŋ namonoŋ laligogju, yoŋonoŋ eja ii yakariŋ gema qeŋ mugi siimbobolo somata mobaa.

²⁶ † "Wala eenanoŋ Nooawaa kambaŋanoŋ ejembanonŋ laaligogia qemasolonenŋ qaganonŋ laligonŋ tiwilaagiti, iikawaa so mono Siwe gomambaa Eja hoŋanoŋ mombo kawaatiwaa kambaŋanoŋ kaŋagadeeŋ asugiwaa." ²⁷ †† Nooawaa kambaŋanoŋ nene lomaŋ ama apu kotiga neŋ embaqemba sewanaŋ aŋgi kema karo agimiŋ aogi. Nanamemeŋ kaenŋ ama meŋ qemasolonenŋ laligogi Nooanoŋ waŋgo uutanonŋ uroti, weeŋ iikanoŋ tegoro. Tegoro apu gboulu somatanonŋ kaŋ ejemba qaa roŋ koma oŋono apu nemoŋtoŋ komugi.

²⁸ †† "Lootwaa kambaŋanoŋ kaŋagadeeŋ qemasolonenŋ laligogi kaŋagadeeŋ kolooro. Ejembanonŋ nene lomaŋ ama apu gisi neŋ gawoŋ koma komoma jigo mirigia meŋ qetegoŋ nene sii miri ama iwoi sewana mewutiwaajoŋ aŋgi iwoi tosia sewana meŋ laligonŋkegi." ²⁹ Kaenŋ ama meŋ laligogito, Lootnoŋ Sodom gomaŋ mesaŋ keno weeŋ iikanondeeŋ gere ano jamo qara geriawo ii mono koŋ kaŋa sombinonŋga kamaanŋ ejemba jinonŋa qaa oŋooro komugi." ³⁰ Kanaŋeŋ Siwe

gomambaa Eja hoŋanoŋ mombo asugiwaati, kambaŋ iikanoŋ ejembanonŋ kaŋagadeeŋ qemasolonenŋ ama laligonŋ tiwilaawuya.

³¹ "Weeŋ iikanoŋ sombenonŋ laligowaati, iinoŋ mono hina iwoiya memambaaŋoŋ miri uutanonŋ mende uba me gawonoŋ kema laligowaati, iinoŋ mono kaŋagadeeŋ mirianoŋ mende eleema kawa." ³² Loot embianonŋ meleema gematanonŋ uunŋ komuŋ jamo karanjanŋ kolooroti, mono ii romoŋgowu." ³³ †† Moŋnoŋ laaligoya siiseweweya qaa iyaŋaajoŋ aŋgoŋ koma iyaŋaa jaajaa laligomambaaŋoŋ moji, iwaa laaligoyanoŋ mono soowaato, moŋnoŋ laaligoya nooŋoŋ ama qeleema mesaowaati, iinoŋ mono laaligo hoŋaa kania mokoloŋoŋ oyaŋboyaŋ laligowaa.

³⁴ "Niinoŋ kokaenŋ injiwoe mobu: gomantiinŋa iikanoŋ eja woi duŋnoŋ motoŋ ewaoti, iyoroŋoŋga moŋ wama moŋ mesaowuya." ³⁵ Kaŋagadeeŋ emba woi ii motoŋ tawenŋ orasiŋ rabaoti, iyoroŋoŋga moŋ wama moŋ mesaowuya." ³⁶ (Eja woi nene gawonoŋ laligowaati, iyoroŋoŋga moŋ wama moŋ mesaowuya.)

³⁷ Jiisasnoŋ kaenŋ jero gowokourutanonŋ meleema ijogi, "Oo Poŋ, ii dakanonŋ koloowaa?" Kaenŋ ijogi kokaenŋ injiwoe mogi, "Oro gisaganonŋ moŋgeŋ baageŋ ero mambaŋkararanonŋ mono iikanoŋ horonŋ ajoroŋkejuŋti, mono iikawaa so koloowaa." Kianŋ.

Malononŋ kaparaŋ koma weleno eja somatanonŋ ilaaro.

18 "Oŋo mono kambaŋ so Anutu qama koolinŋ qelokoli mende ama laligowu." Jiisasnoŋ kaenŋ jereŋ iikawaa sareqaaya kokaenŋ injoro mogi, ² "Taŋ moŋnoŋ qaa jenteego eja moŋ laligoro. Iinoŋ ejemba yoŋonoŋ qaa jereŋ mubutiwaajoŋ gamuya mende moma iyaŋaa jaajaa laligonŋ Anutu waa jeta uugumambotiwaajoŋ toroko mende moro." ³ Taŋ kanonŋ malo emba moŋ laligoro. Iinoŋ suulanŋ qaa jenteego eja iikanoŋ kema kokaenŋ jereŋ laligoro, 'Moŋnoŋ niwo aŋgowowo anjiwaajoŋ giinoŋ mono ilaanŋ nonaga.'

⁴ "Kaenŋ jero kambaŋ koriga ii moma gema qeŋ laligoroŋto, kanaŋeŋ uutanonŋ kokaenŋ jero, 'Niinoŋ ejemba yoŋoo qaagiaajoŋ gamuna mende moma neenaa jaajaa laligonŋ Anutu waa jeta uugumambotiwaajoŋ toroko mende momakejeŋeŋ." ⁵ Kaenŋ laligogjento, malo koi kanonŋ mono qaasoso pondanŋ jereŋ noma kaŋkejiwaajoŋ moŋjona tiiro saanoŋ ilaanŋ mube qaaya tegowaa. Mende ilaanŋ mubenagati eeŋ, iinoŋ mono kanasoso karo moŋjotiitiya momambo."

⁶ Poŋnoŋ sundu ii medaboronŋ jero, "Jenteego eja doogoyanoŋ qaa jeroti, mono iikawaajoŋ geja ama kania romoŋgowu." ⁷ Anutunonŋ ejemba iyaŋaajoŋ meweeŋgoŋ oŋonoti, yoŋonoŋ gomantiinŋa asasaga ilaanŋ oŋombaatiwaajoŋ qama kooligi Anutunonŋ mono yoŋoo qaagia gosinŋ jereŋ tegoro awaa koloowu. Ilaanŋ oŋomambaaŋoŋ jereŋ silemale mende ama kambaŋ mende konjoratiro ubaa. Ii qaago totoŋ! ⁸ Niinoŋ kokaenŋ injiwoe mogi: Anutunonŋ mono kambaŋ mende koriro qaagia gosinŋ jereŋ tegoro awaa koloowuya. Mono

† 17.26 Jen 6.5-8 †† 17.27 Jen 7.6-24 † 17.28 Jen 18.20-19.25

†† 17.33 Mat 10.39; 16.25; Maak 8.25; Luuk 9.24; Jon 12.25

alanzaŋ ilaanŋ oŋomakejato, ii kilenŋ Siwe gomambaa Eja honaŋonŋ eleema kanŋ ejemba gosinŋ oŋombaati, kambaŋ iikaŋonŋ momalaari hona mokoloowaa me qaago?" Kianŋ.

Farisii ano takis meme yoroo qamakooligara

⁹ Ejemba tosiaŋonŋ iyaŋgiaaŋonŋ mogi uro solaŋa dindiŋa kolooŋonŋ jeŋ tosaŋa mogi kamaŋqeqeta kolooro. Jiisasŋonŋ ii injiima sareqaa moŋ kokaenŋ injiŋoro mogi, ¹⁰ "Eja woiaŋonŋ jiwowonŋ jigononŋ uma qama kooliri. Moŋonŋ Farisii ano moŋonŋ takis meme ejaga.

¹¹ "Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋonŋ) iinonŋ nama aŋodeenŋ kokaenŋ qama kooliro, 'Oo Anutu, ejemba tosiaŋonŋ uugia dogoro kalugonŋ serowilinŋ amakejuti, nii ii kaŋa mende laligoŋonŋ me takis meme endu nanji, nii iwaa so kaŋagadeenŋ mende laligoŋonŋ. Kawaajonŋ daŋgisenŋ jeŋ gonjeŋ. ¹² Niinonŋ sonda so somaŋa woi nenewaa singi laligoŋkejeŋ. Niinonŋ monerŋ hinana kuuya mendeema 10:nonga motooŋgo Anutuwaa buŋaya qeŋkejeŋ.'

¹³ "Kaenŋ qama kooliroto, takis meme iinonŋ waŋgoŋa moŋonŋ nama Siwenonŋ eu uumambaajonŋ gamuya moma borianonŋ jaaya esuunŋ kokaenŋ qama kooliro, 'Oo Anutu, singisonŋgo eja nii mono kiankomuŋ nomba.'

¹⁴ †Niinonŋ kokaenŋ injijowe mobu: Iinonŋ mono Anutuwaa jaanonŋ solaŋaniŋ mirianonŋ eleenoto, Farisii (Kana qaawaa kaparaŋkonŋonŋ) iinonŋ kaenŋ qaago. Daenŋ yoŋononŋ iyaŋgiaa uugia meŋ ubuti, Anutunonŋ mono ii kuuya meŋ kamaanŋ oŋombaato, moŋonŋ iyaŋaa uuta meŋ kamaawaati, Anutunonŋ mono ii meŋ uma mubaa." Kianŋ.

Jiisasŋonŋ merabora kotuegonŋ oŋono.

Mat 19.13-15; Maak 10.13-16

¹⁵ Ejemba tosiaŋonŋ merabora busubuusu kaŋagadeenŋ uŋuama Jiisasŋonŋ borianonŋ oosirinŋ oŋombaatiwaaŋonŋ iwaanonŋ kagi. Kagito, gowoko yoŋononŋ ii iima jeŋ qotogonŋ oŋonŋgi. ¹⁶ Kaenŋ aŋgito, Jiisasŋonŋ merabora ii koma horonŋ oŋono kagi kokaenŋ jero, "Merabora melaa ii saanonŋ oŋomesaogi noononŋ kawu. Anutunonŋ ejemba kaŋa ii bentotoŋa buŋa qeŋ oŋombaa. Kawaajonŋ ii mende somoŋonŋ oŋombu. ¹⁷ Niinonŋ qaa hona moŋ kokaenŋ injijowe mobu: Moŋonŋ Anutuwaa bentotoŋa ii merabora kaŋa buŋa mende qeŋ aowaati, iinonŋ mono iikawaa uutanonŋ keumambaajonŋ amamaawaa." Kianŋ.

Jiisasŋonŋ eja qabuŋayawo mombaa qambaŋmambaŋ qaa jero.

Mat 19.16-30; Maak 10.17-31

¹⁸ Galenŋkonŋonŋ eja moŋonŋ Jiisaswaanonŋ kanŋ kokaenŋ qisinŋ muro, "Boi awaa, niinonŋ mono nomaenŋ ama laaligo kombombaŋa buŋa qeŋ aowenaga?"

¹⁹ Qisinŋ muro kokaenŋ ijoro, "Gii nooŋonŋ 'Boi awaa', ii naambaajonŋ jejanŋ? Anutu motooŋonŋonŋ awaa kolooja. Eja moŋonŋ ii kaŋa awaa mende kolooja. ²⁰ ††Gii jo-

jopaŋ qaa koi modaboroŋaŋ: 'Serowilinŋ mono mende amba. Moŋ mono mende qena komuwa. Iwoi mono yoŋgoro mende mewa. Moŋ jenonŋkuukuu mono mende ama muba. Nemurŋmaŋga mono goda qeŋ oromakeba.'"

²¹ Kaenŋ jeroto, galenŋkonŋonŋ ejanonŋ kokaenŋ ijoro, "Ii kuuya mono gbaworonanonga teŋ koma laligonŋ waabe." ²² Ijoro Jiisasŋonŋ moma kokaenŋ ijoro, "Gii tani motooŋonŋonŋ amamaaŋaŋ: Gii mono kema esuhinaga kuuya sewaŋa mewutiwaaŋonŋ ana monerŋ karo mendeema ejemba wanaya oŋomba. Kaenŋ ana esuhinaga somata (maa suaŋ, milyon kina kaŋa) ii Siwe go-manonŋ erŋ gombaa. Kaenŋ ama nii notaŋ kawa."

²³ Kaenŋ ijoroto, eja iikaŋonŋ kindimbiri laligorotiwaaŋonŋ ama qaa ii moma wosobiri mokoloonŋ jaaya bosoleero eŋ mesaonŋ keno.

²⁴ Wosobiri mokolooro Jiisasŋonŋ ii iima kokaenŋ jero, "Ye! Ejemba monerŋ hinagiawo yoŋononŋ Anutuwaa bentotononŋ keubombaajonŋ bimoonŋ kupukapa ambuuya. ²⁵ Ii kokaenŋ jeŋ asarimaŋa: Oro somata kamel ii sosoro ootanonŋ saanonŋ mende keubaa. Iikawaa so ejemba qabuŋagiawo yoŋononŋ Anutuwaa bentotononŋ keubombaajonŋ bimoonŋ osiwuya."

²⁶ Qaa ii jeroti, iyoŋononŋ kokaenŋ jegi, "Oopopoŋ! Ejemba morononŋ mono Siwewaa buŋa koloonaga?"

²⁷ Kaenŋ jegi kokaenŋ meleeno, "Ejembraŋonŋ ii aŋgobato meŋ amamaanŋ osinŋkejuto, Anutunonŋ mono iwoi kuuya saanonŋ amakeja. Iinonŋ iwoi moŋ ama memambaajonŋ mende amamaanŋ osinŋkeja."

Jiisaswaa gawonŋ memewaa tawaya

²⁸ Piitononŋ qaa ii moma meleema kokaenŋ jero, "Moba, nonononŋ mono miri balonana mesaonŋ gii gotaŋ kaninŋ." ²⁹ Kaenŋ jero Jiisasŋonŋ kokaenŋ injiŋoro, "Niinonŋ qaa hona moŋ kokaenŋ injijowe mobu: Moŋonŋ Anutuwaa bentotoŋaajonŋ ama iwoi moŋ mesaoroti, —ii miri baloŋa, embameria, daremuŋa me nemurŋmaŋa —ii oŋomesaoro ³⁰ Anutunonŋ mono kitia toroqenŋ uugunŋ tawaya meleema muro ii namowaa laaligononŋ mewaa ano laaligo kanagenjanonŋ laaligo kombombanja tetegoya qaa buŋa qeŋ aonŋ laligowaa."

Jiisasŋonŋ komuwaatiwaa qaaya jero karoŋonŋ kolooro.

Mat 20.17-19; Maak 10.32-34

³¹ Jiisasŋonŋ gowokouruta 12 ii horonŋ oŋono kagi kokaenŋ injiŋoro, "Mobu, nono Jerusalem uboŋa. Gejatootoo ejembraŋonŋ Siwe gomambaa Eja honaajonŋ qaa kuuya oogiti, ii mono honawo koloodaborowaa.

³² Moŋonŋ ii memelolo meŋ muro waba gawman yoŋoo borogianonŋ kemebaa. Yoŋononŋ jejewili ama mepaegonŋ qaa tokoronŋkota jeŋ muŋ sulaapanŋ qewuya. ³³ Sulaapanŋ qeŋ ooli waayawononŋ ootinŋ taluŋgonŋ qegi komuwaa. Komuŋ weenŋ karoŋonŋ kolooro koomunonga waabaa."

† 18.14 Mat 23.12; Luuk 14.11

†† 18.20 Eks 20.12-16; Dut 5.16-20

³⁴ Kaerj injjoroto, gowoko yonononj qaa ii mende toonj moma asarigi. Qaa injjoroti, ii aasangoyanonj ero ii mende moma kotogi. Kianj.

Jiisasnoj eja jaagoo mombaa jaaya metooro.

Mat 20.29-34; Maak 10.46-52

³⁵ Jiisasnoj kema Jeriko gomanj dodowiro eja jaagoo moñnoj nene monerj mubutiwaajonj welema kana goraayanonj raro. ³⁶ Raro ejemba tuunjelemba kananonj uugunj kengji otongia moma "Naa iwoi kolooja?" jenj qisiin onono.

³⁷ Qisiin onono kokaenj jegi, "Jiisas, Nazaret ejanonj mono kananonj kanj guugumambaajonj anja."

³⁸ Jegi kokaenj qaro, "Jiisas, Deiwidwaa gbili! Gii mono kiankomunj nombal!"

³⁹ Kaerj qaro ejemba wala kengiti, iyonononj bo rabaatiwaajonj qotogonj mugito, iinonj kaparanj koma qa gigilaaro, "Deiwidwaa gbili! Gii mono kiankomunj nombal!"

⁴⁰ Qa gigilaaro Jiisasnoj doronj ama kokaenj jenj koto, "Ii mono borianonj menj noononj kawu." Jenj koto menj kosere kougi kokaenj qisiin muro,

⁴¹ "Alana, gii mono naa iwoi gomanjatiwaajonj mojanj?" Qisiin muro ijoro, "Ponj! Nii jaana mombo uumambaajonj mojenj."

⁴² Ijoro Jiisasnoj moma kokaenj ijoro, "Mono jaaga uuwa. Momalaariganonj mono menj qeangonj gonja."

⁴³ Kaerj ijoro iikanondeenj jaaya tooro tororo uunj Anutu mepeseenj Jiisas otaanj gematanonj keno. Ejemba kuuya yonononj iwoi ii iima Anutu mepeseegi. Kianj.

Zakiusnoj uuta meleeno.

19 Jiisas Jeriko taanonj kouma kotonj kemambaajonj ano. ² Iikanonj eja monj qata Zakius laligoro. Iinonj eja qabuñayawo koloonj takis meme yonoo jotamemegiaga laligoro. ³ Iinonj Jiisaswaa kaitania iimambaa siinja moroto, eja torodaamombaajonj ejemba tuunj batugianonj nama akakarinj amamaaro. ⁴ "Jiisasnoj koi kanj nunuuguwaa," jegi moma iimambaajonj bobogarinj kema ejemba unuugunj Sikamore gere † qaganonj uma raro. ⁵ Raro Jiisasnoj kanonj keuma jaayanonj uuro uro iima kokaenj ijoro, "Zakius, gii mono uulanawo kamaawa. Nii kete goo mirinonj kawo mo-tonj rabota."

⁶ Kaerj jero uulanawo kamaanj aisoonj koma horonj muro mirianonj keni. ⁷ Keni ejemba kuuyanonj ii iima njindinj-nunduru ama kokaenj jegi, "Mono naambaajonj singisonjgo eja kaanjaa mirinonj uma raja?"

⁸ Kaerj jegito, Zakiusnoj ejemba batugianonj asuganonj waama nama Ponj kokaenj ijoro, "Ponj moba, niinonj tiwomalekuna biiwianonj mendeema leeya ejemba wanaya yonoojonj onomanja ano daen yonoononj ilawoila monj so uugunj tiliqili ama wambeti, ii mono ambenja 4:waa so toroqenj meleema onomanja."

⁹ Kaerj ijoro Jiisasnoj iwaa kaniaajonj kokaenj jero, "Anutunonj kete miri kokawaa toya hamo qenj muro

letonja. Iinonj kaanagadeenj Aabrahambaa gbiliuruta yonoo batugianonj laligoja. ¹⁰ ††Siwe gomambaa Eja honanonj mono ejemba soogiti, ii monjgama hamo qen onjomambaajonj ama kamaaro." Kianj.

Monerj esu 10 mendeema ononotiwaa sareqaa.

Mat 25.14-30

¹¹ Jiisasnoj kanj Jerusalem siti dodowinj qaaya jero ejemba ii mogiti, iyonononj kokaenj romongogi, "Anutu waa bentotonjaa honanonj mono uulanawo asugi waa." Kaerj romongogitiwaajonj Jiisasnoj sareqaa monj kokaenj jero, ¹² "Eja qabuñayawo moñnoj kokaenj jero, 'Nii mirina mesaonj kantri moñnoj koriganonj kembe iikanonj nii eja ponj kuunj nongji laligonj eleema kamañja.' ¹³ Kaerj gomanj koriganonj kemambaajonj jenj gawonj ejauruta 10 onoono kagi monerj esu 10 mendeema onoma kokaenj injjoro, 'Niinonj kema laligonj kanagenj eleema kamañja. Onononj kambañ biiwianonj monerj kokanonj konkororo gawonj menj ii menj seiwu.' ¹⁴ Kaerj jenj kenoto, kanagesourutanonj kazi ama munj kokaenj jegi, 'Nono eja koi kanonj ananaanonj eja ponj koloonj galenj koma nonombaatiwaajonj togojonj.' Kaerj jenj welenj eja tosaanja wasinj ononjgi gematanonj kema buju ii ijogi.

¹⁵ "Kaerj ijogito, kilenj kantri kenoti, iyonononj ii eja ponj kuunj mugi iyanjaa prowinsnoj mombo eleema karo. Kanj gawonj ejauruta monerj esu ononoti, ii jero iwaa jaanonj kougi. Motomotoonj yonononj konkororo gawonj menj monerj menj seigi dawi kolooroti, ii qendeenji iimambaajonj qisiin onono. ¹⁶ Gawonj eja mutyanonj jaanonj kouma jero, 'Ponj, niinonj monerj esuga menj seiwe toroqenj mombo esu 10 mokoloowe.'

¹⁷ "Kaerj jero kokaenj ijoro, 'Ii awaa. Gii gawonj meme eja awaga. Gii iwoi melaada menj ii kaparanj koma galenj koma laligona seiwo. Kawaajonj niinonj taonj gomanj 10 mindirinj goo boroganonj ambe iyonoo galenjiaga laligowa.' ¹⁸ Kaerj ijoro gawonj eja alianonj jaayanonj kouma kokaenj ijoro, 'Ponj, niinonj goononj monerj esuga menj seiwe toroqenj mombo esu 5 mokoloowe.' ¹⁹ Kaerj ijoro ii kaanagadeenj kokaenj ijoro, 'Ii awaa. Niinonj taonj gomanj 5 mindirinj goo boroganonj ambe iyonoo galenjiaga laligowa.'

²⁰ "Mombo moñnoj kouma ijoro, 'Ponj iiba. Goo monerj esuga koi. Ii opononj esuñj lolongowe ero. ²¹ Giinonj eja geriawo koloojanjwaajonj ama goojonj keena moma laligowe. Gii geenggo hina iwoi kowinonj mende anati, ii kilenj memambaajonj momakejanj. Gii geenggo nene kota mende komona kolooroti, iikawaa honja ii kilenj kotonj memambaajonj momakejanj.'

²² "Kaerj ijoro meleema kokaenj jenj muro, 'Gii gawonj eja bologa. Geenggo qaa jejanj, niinonj iikawaa so gosinj goma ironja meleema gomañja. Nii eja geriawo koloojenj. Neeno iwoi kowinonj mende ama ii memambaajonj momakejenj. Neeno nene kota mende komoma iikawaa honja ii kilenj kotonj memambaajonj momakejenj. Ii saanonj moma laligona. ²³ Gii kaniaana kaerj momago mono naambaajonj monerj esuna ii benknonj

† Sikamore ii kowa kaanaja, kota neneyaga.

†† 19.10 Mat 18.11 ‡ 19.11 Mat 25.14-30

mende ana somariiro. Ii konkororo gawonon anagati een, iikanon mono seiro niinon kan susuyawo mewenaga.'

²⁴ "Kaen jen mun eja kosianon nangiti, ii kokaen injijoro, 'Ono mono iwaa borianonga moner esuya ii wama esu 10 mokoloroti, ii mubu.' ²⁵ Injijoro moma kokaen ijogi, 'Pon, iwaanon moner esu 10 ii edaboroja.' ²⁶ †Kaen ijogi meleema jero, 'Niinon kokaen injijowe mobu: Ejemba iwoi en onono gawona menkejuti, kuya ionojoonon Anutunon ii toroqen onono seiwaato, mombaanon iwoi melaada mon ero gawona mende menkeji, Anutunon mono ii kaanagadeen wano een toontoon laligowaa.' ²⁷ Kaen jejento, kereurunanon niinon eja pon koloon galen koma onomanatiwaajon togogiti, ii mono unuama kagi injiima jen kotowe unugi komuwuya.'" Kian.

Jiisaswaajon mare kongi Jerusalem uro.

Mat 21.1-11; Maak 11.1-11; Jon 12.12-19

²⁸ Jiisasnon qaa ii jedaboron mesaon Jerusalem sitinon umambaajon wala keno. ²⁹ Kema Betfage ano Betani goman woi kosogaranon kan baanja qata Oil gere baanja qamakejuti, iikanon uma gowokowoita woi wasin orono. Wasin oromambaajon ama ³⁰ kokaen irijoro, "Goman jaasewangaranon raji, mono iikanon kembao. Kema iikanon keuma dongi melaa kasanon somongogi nanji, ii mokoloowao. Dongi ii dologaga, eja mononon qaganon mende rarayaga. Ii mono isama men koi kawao. ³¹ Aisni mononon 'Ii naambaajon isanjao?' jen qisin orono kokaen ijowao, 'Ponnanonon iikawaajon amamaaja.'" ³² Kaen wasin orono kema ijoroti waa so mokolori.

³³ Mokolonon dongi melaa isambowaajon ani toya yononon irijogi, "Hei! Dongi melaa ii naambaajon isanjao?"

³⁴ Irijogi kokaen meleeni, "Ponnanonon iikawaajon amamaaja." ³⁵ Kaen meleema men Jiisaswaanon kan malekugia qetegon dongi qaganon tamboma jegi Jiisasnon uma raro. ³⁶ Kaen rama keno ejemba tunjelemben yononon goda qen opo malekugia qetegon kana somatanon tambongi.

³⁷ Tambongi kema Jerusalem dodowin Oil gere baanja roganon kemero gowoko tuun kuuyanon kanain aisoon angoletu kuuya ku-usun qaganon mero iigiti, iikawaajon qa somata qama Anutu mepeseen mun ³⁸ ††kokaen jen qagi, "Anutu mepeseenon. Kin Pombaa qatanon kawaati, Anutunon mono ii kotuegowa. Luaega ano qabunaga mepeseenin Siwe eukanon uja. Oowe oowe!"

³⁹ Kaen qagi Farisii (Kana qaawaa kaparanonkonon) tosanon ejemba tuun batugianon nama kokaen jen mugi, "Boi, mono gowokouruga jen onomba." ⁴⁰ Kaen jen mugi kokaen meleeno, "Niinon kokaen injijowe mobu: Yononon goron nambuyagati een, jamo yononon mono silama qabuyaga." Kian.

Jiisasnon Jerusalem sitiwaajon saaro.

⁴¹ Jiisasnon Jerusalem dodowin siti ii iima saaro. ⁴² Saama kokaen jero, "Onoonon luae mono nomaen koloonaga! Ono iikawaa kania ween kokanon moma kotogi sokonagato, kambaen kokaamba ii jaagia mende toojiwaajon ama aasangoyanon eja. ⁴³ Iikawaa kania ii kokaen: Kambaen mon kan kuuwaati, iikanon kere yononon kouma kiropo kotakotonon siti koi kuun liligon leelee eu emu gban ama emboma kakasililin ama onombuya. ⁴⁴ Anutunon wambusoon koma onoono onon kambaen waja ii mende moma koton telambelan ama Anutu gema qen tondu laligon koujuti, iikawaajon kere yononon kondemondoen ononggi miri waa jamo mon ii jamo mombaa qaganon mende nambaato, siti koi kanon mono qeqelalan ewaa. Yononon jigo mirigia kondeema meraboraurugia siti utanon laligojuti, ii unun ureewuya." Kian.

Jiisasnon jiwowon jigo jen kobooro.

Mat 21.12-17; Maak 11.15-19; Jon 2.13-22

⁴⁵ Jiisasnon qaa ii jedaboron jiwowon jigowaa toton utanon kema hina sewana mewutiwaajon angiti, ii kanain konjoma onono kamaagi. ⁴⁶ †Konjoma onoma kokaen injijoro, "Aisaianon qaa mon kokaen oorota eja, 'Noo jigonanon mono qamakooli mirigiaga kolooa.' Qaa ii ejato, onon ii utegogi kikekakasililin yonoo kobaa kaanja kolooja."

⁴⁷ ††Jiisasnon kambaen so jiwowon jigolonon uma Buna qaa kuma onoma laligoro. Kaen laligoroto, jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon ajoroon kantri jigo kaunsol yonowo amin moma kokaen jegi, "Ii mono nomaen jenin qegi komunaga?" ⁴⁸ Kaen jegito, ejemba tuun somata kuuya yononon iwo qokotaen Bunaya geja ama momakegi. Kawaajon "Mono nomaen ambonato?" jen kana mon mende mokoloogi. Kian.

Jotamemeya yononon Jiisaswaa ku-usunajon qisigi.

Mat 21.23-27; Maak 11.27-33

20 Jiisasnon jiwowon jigolonon uma ejemba tuun kuma onoma Oligaa Buna jen asarin onoma laligoro. Kambaen mononon kaen ano jigo gawon galen ano Kana qaawaa boi yononon kantriwaa jotamemeya tosaana yonowo Jiisaswaa jaanon kougi. ² Kouma kokaen qisin mugi, "Gii koi kanon iwoi anjanji, ii mono moronon jen koton gono amakejan? Iikawaa ku-usunon ii mono moronon gono? Ii mono jena mobon."

³ Qisin mugi kokaen meleema onono, "Niinon kaanagadeen qisin onombe ii meleema nijowu. ⁴ Jonon ejemba oomulu men onoma laligoroti, iinon iikawaa ku-usunon ii daenkaya mero? Siwe Toyanon muro me balon toyanon mugi?"

⁵ Kaen meleema onono batugianon amin moma kokaen jegi, "Ku-usunanon Siwenonon asugiro, kaen jewanonon een, iinon mono kokaen jewaa, 'Kaen koloonon ononon ii mono naambaajon mende moma laarin mu-

† 19.26 Mat 13.12; Maak 4.25; Luuk 8.18 †† 19.38 Ond 118.26

‡ 19.46 Ais 56.7; Jer 7.11 †† 19.47 Luuk 21.37

gi? Ii mende sokonja.’⁶ Kanageso kuuya yononon Jom-baajon ‘Gejatootoo ejaga koloaja,’ jen ii kotakota mo-ma laarin laligoju. Kawaajon ‘Balon ejembanonja asu-giro,’ jewonjati een, yononon mono iringia soono ja-monon nunuwuya.”⁷ Qaa kaen gosin kokaen meleen-gi, “Ku-usunjanon daenkaya asugiroti, nono ii mende mojon.”

⁸ Kaen meleengi Jiisasnon kokaen injjoro, “Kaen kolooro niinon kaanagadeen iwoi koi amakejeniwaa ku-usunja moronon nonoti, ii mende injjomanja.” Kian.

Wain kasa gawon galen bologa, yonoo sareqaa

Mat 21.33-46; Maak 12.1-12

⁹ Jiisasnon kanain ejemba sareqaanon kokaen injjoro, “Eja mononon wain kasa gawon koma komoro. Koma komoma gawon galen tosaanja mokolon onjoma jero gawonja men honaa bakaya iyangia men bakaya toya mubutiwaajon borogianon ano. Borogianon ama onjomesaon kantri mononon kema kamban koriga laligoro.

¹⁰ “Laligon laligoro honja momogorotiwaa kambanja (gbani 5) toriro kanon welenqeqeya mon wasin muro galen yonoonon kema wain gawon honaa bakaya mubutiwaajon jero. Jeroto, gawon galen yononon ii koobinon qen otaagi boria bobora eleeno. ¹¹ Kawaa gematanon welen eja mon wasin muro kenoto, ii kaanagadeen koobinon qen gamu qen mun otaagi boria bobora eleeno. ¹² Eleeno gawon toyanon welen eja mon mombo wasiro keno amben karoon kolooroto, ii kaanagadeen sagorogoro qen gawon sopa seleenjen hagogi kemero.

¹³ “Kaen anji wain gawon toyanon qaa monjama jero, ‘Mono nomaen amanato? Neenaa komunjua merana mono wasiwe keno ii iima goda qewuya me nomaen?’ ¹⁴ Kaen jen meria wasiro kenoto, wain gawon galen yononon ii iima batugianon kokaen amin moma jegi, ‘Iinon mono borosamoyaa toya koloowaa. Ayo, ii mono qenin komuro wain kasa gawon koi kanon mono ananaa bunaga koloowaa.’ ¹⁵ Kaen jen hagogi gawon seleenjen kemero qegi komuro. Wain gawon toyanon ii moma mono nomaen ama onjom-baa?

¹⁶ Iinon mono anjo kan gawon galen ii kondeema onjombaa ano gawon galen dologa mokolon onjoma wain kasa gawonja yonoo borogianon ambaa.” Jiisasnon sareqaa kaen injjoro moma jegi, “Ii mende sokonja. Yamagen (kozigen)!” ¹⁷ †Jegito, Jiisasnon ii tororo injiima koton kokaen jero, “Bunja Terenon qaa mon ii kokaen eja,

‘Miri meme yononon jamo tando mon gema qen een mesaogi raroti, iikanon mono tando kombombanja kolooro mokoloogi.

Iikanon riiri mirinon mono gororongon kamaan kombaa.’ Qaa iikawaa kania ii nomaen?

¹⁸ Kawaajon kokaen jemanja: Mononon tando wanja iikanon ritatangon kamaan qewaati, ii mono selia kotomotowaato, aen tando iikanon joloma tama mom-

baa qaganon kamaan kombati, ii mono kuuya qenjanmenjangowaa.”

¹⁹ Jiisasnon kaen jero Kana qaawaa boi ano jigo gawon galen yononon qaa iikawaa kania moma asarin kokaen jegi, “Sareqaa ii mono ananaonon jeja.” Kawaajon ii kamban iikanondeen men somongowombaaajon mogito, ejemba tuunjeleembe yonoojon toroko moma amamaagi. Kian.

Takis aambaa Jiisas angobato men mug.

Mat 22.15-22; Maak 12.13-17

²⁰ Juuda jotamemeya yononon Jiisaswaa jaagalen meg. Kaen men qaaya mon qiwitigoro qaawaa timbinon hororo gbadoon mubutiwaajon ama eja tosaanja wasin onjoni iwaanon kagi. Oporoto ano gawana yonoo borogianon ama mubombaaajon moma Bunja qaa awaa jeje tanijaan ama qisin qaayaajon geja anji.

²¹ Aren kaen ama qisin mun kokaen jegi, “Boi, nono goo kanaga mojon. Giinon qaa dindiya jen kuma nonomakejan. Giinon ejemba tosaanja mende injisoroon tosaanja mende sureen onjmakejanto, so motoongonon gosin nonomakejan. Kaen ama Anutuwaanon kana ii qaa honja otaan kuma nonomakejan. ²² Kawaajon nono Siisa-kimbaajon takis ama kaen Mooseswaa Kana qaa songiwanja me qaago?”

²³ Kaen jegito, Jiisasnon angomokolon arengia moma koton kokaen injjoro, ²⁴ “Saanon silwa monej mon qendeema nongi iimanja. Morowaa unayaga ano qataga ii kanon oogita eja?” “Oo, ii Siisa-kimbaanon,” kaen meleema jegi.

²⁵ Jegi kokaen injjoro, “Kaen kolooro iwoi Siisa-kim-baa unayawo ii mono iwaa bunja munkebu. Iwoi Anutu-waa unayawo ii mono Anutu-waa bunja qewu.” ²⁶ Jiisasnon kaen jerotiwaaajon ejemba tuun somata yonoo jaagianon qaawaa timbinon ama mubombaaajon amamaan qaayaajon walingon qaagia bogoro nanji. Kian.

Koomunonga waawaataa Jiisas angobato men mug.

Mat 22.23-33; Maak 12.18-27

²⁷ †Sadusii boi paati yononon “Komugiti, iyononon mende waabuya,” jen laligogi. Yonoononga tosanon Jiisaswaa jaanon kouma kokaen qisin mun ²⁸ †Jegi, “Boi, Moosesnon kokaen jen koton nononota eja, ‘Eja mon emba mero merabora mende koloogi komuro koganon saanon maloya men laligon gbili mekoloon muro dataa qa men laligowa.’

²⁹ “Moba! Kamban mononon daremun 7 laligogi. Dajia mutuyanon emba men laligon gbilia qaa een laligon komuro. ³⁰ Komuro koganon maloya ii mero. ³¹ Kawaa gematanon koga mononon emba iikayadeen mero. Kaandeen kanj daremun 7 kuuya yononon emba motoongon iikayadeen men gbilia qaa laligon komudaborogi. ³² Komudaborogi konoga malogia ii kaanagadeen komuro. ³³ Giinon ‘Komugiti, iyononon gbiliin waabuya,’ jejanto, nono ii mende moma laarijon. Moba, eja 7 kuuya ii ororon waabuyagati een, emba

† 20.9 Ais 5.1 †† 20.17 Ond 118.22

‡ 20.27 Apo 23.8 †† 20.28 Dut 25.5

motoondeen ii embagiaga megii laligorotiwaajon ama mono morowaa embiaga koloona?"

³⁴ Kaerj jegi Jiisasnonj kokaerj meleeno, "Kambanj kokaamba namo koi kanonj ejemba loemba koloonj laligonjkeju. ³⁵ Laligonjkejuto, ejemba uugia meleengji Anutunonj iima moro sokono koomunonjga waama gomanj balonj qaita monj eukanonj keuma laligowuti, iyonononj iikanonj mende agimij aowuya.

³⁶ "Kawaa kania ii kokaerj: Uumeleenj ejemba gbilinj koomunonjga waabuti, iyonononj Anutuwaaw meraboraanja kolooju. Yonononj Siwe gajoba kaanja koloonj mombo mende komuwuto, tetegoya qaa laligonj ubuya. ³⁷ †Mobu! Komugiti, iyonononj gbilinj waabutiwaa qaaya ii Moosesnonj kaanagadeenj nanjonj jero. Somanj bambanonj gere bolanj koloonj mende jenj katoroti, iinonj ii iima sunduya ooro iikanonj qaa kokaerj eja, 'Niinonj Anutu Aabrahambaa Ponj, Aisakwaa Ponj ano Jeikobwaa Ponjga laligonj kouma laligojenj.' ³⁸ Isi wanjale karonj yonononj Anutuwo laligonj kotiinj ubuya. Kuuya kotiinj laligojuti, iyonononj mono laaligogija Anutuwaajonj laligoju. Kawaaajonj Anutunonj koomuya yonoo Ponjga qaagoto, laaligo kombombanja laligojuti, mono iyonoo Ponjgiaga kolooja."

³⁹ Jiisasnonj kaerj meleeno Kana qaawaa boi tosonianj meleema kokaerj ijogi, "Boi, ii qaa dindinja jejanj."

⁴⁰ Kaerj jenj qaa monj mombo qisinj mubombaajonj kokobimbij ama mesaogi. Kianj.

Kraist ii kinj Deiwidwaa Ponj ano gbiliga.

Mat 22.41-46; Maak 12.35-37

⁴¹ Jiisasnonj qaa monj kokaerj injijoro, "Kraistnonj Kinj Deiwidwaa gbiliga kolooji, tosonianj qaa ii nomaembaajonj jenjkeju? ⁴² ††Deiwidnonj anjo qaa kokaerj jero Ondinonj Terenonj (Buk song, Psalm) eja,

'Anutunonj nama noo Ponjga kokaerj ijoro, Giinonj mono kanj noo boro dindinanonj rana

⁴³ niinonj kambanj biiwianonj kereuruga riinj riitama haamo ama onjoma goo kana baaganonj ama onjomanja.

Kambanj ii kanj kuuwaatiwaa so mono asamararanonj koi raba.'

⁴⁴ Deiwidnonj kaerj jenj qata 'Noo Ponjga' jeja. 'Ponjga' jenj mono nomaerj ama iwaa gbiliga kaanagadeenj koloonaga?" Kianj.

Uumeleembaa selesele laaligowaa galenj meme qaa

Mat 23.1-36; Maak 12.38-40; Luuk 11.43

⁴⁵ Jiisasnonj gowokouruta ii qaa kokaerj injijoro ejemba tuunj somata kuuya ii mogi, ⁴⁶ "Kana qaawaa boi yonoojonj mono galengija menj aonj laligowu. Yonononj maleku koriga mouma kema kanj qendeema onjombombaajonj momakeju. Maaketnonj me kananonj ejemba injiigi jolongija jewutiwaajonj momakeju. Kaanagadeenj qamakooli mirinonj jaqeqeyanonj eu rabombaajonj siinja momakeju ano jejelombanonj dunj rara mutuyanonj jegenjegenj rabombaajonj momakeju.

⁴⁷ Yonononj malo yonononj miri iwoi bidaanj baagonj

anjalinj onjmakeju ano qabunagija koloowaatiwaajonj qamakooli koriga koriga qama koolinj totogianonj qenjkeju. Kawaaajonj Anutunonj qaagia jenj tegonj ironja uuta meleeno qagianonj ubaa." Kianj.

Emba malo monjonj nandunj honja ano.

Maak 12.41-44

²¹ Jiisasnonj nama uuro keno ejemba qabunagijawo yonononj nandungija ii nandunj katapanonj angji kemero. ² Angji kemero emba malo wanaya monjonj kanj soojaakota osoga woi ano kemeroti, ii kaanagadeenj iiro. ³ Ii iima kokaerj jero, "Niinonj qaa honja monj kokaerj injijowe mobu: Malo wanaya koi kanonj nandunj anji, ii mono tosaanja kuuya unjuugunjanja. ⁴ Kawaa kania ii kokaerj: Kuuya yonononj monenj somata enj onjono kitiagadeenj anjuto, emba koi kanonj enj laligojiwaa so iwoiya kuuya andaboronj eenj toon-tonj laligowaa." Kianj.

Jiwowonj jigononj kondemondoenj koloowaa.

Mat 24.1-2; Maak 13.1-2

⁵ Jerusalem jiwowonj jigo ii jamo iimasiinjiiinawo ano kalenja kalenja Anutuwaajonj angiti, iikanonj menjerenjgogi akadamuyawo eroti, gowoko tosonianonj ii iima aminj mogi Jiisasnonj qaa kokaerj injijoro, ⁶ "Miri koi iijuti, ii mono kondeengji miriwaa jamo monj ii jamo mombaa qaganonj mende ewaato, qeqelalanj saoyagadeenj ewaa."

Kakasililinj ano sisiwerowero koloowaa.

Mat 24.3-14; Maak 13.3-13

⁷ Kaerj injijoro qisinj mugij, "Boi, qaa jejanj, iikawaa honja mono naa kambanonj koloowaa ano koloomambaaajonj ambaati, iikawaa aiweseyanonj mono nomaerj asugiwaa?"

⁸ Qisinj mugij kokaerj injijoro, "Monjonj anjomokolonj ano jinjauj qenj kembutiwaajonj mono galengija menj aonj laligowu. Ejemba mamaganonj asuginj noo qananonj kokaerj injijowuya, 'Niinonj Kraist koloojenj,' ano, 'Kambanj mono torija.' Kaerj injijowuyato, onononj mono iyonoo gemagianonj mende kembu. ⁹ Manja karenja karenja koloonj kema karo otonja mobuyato, jenengija mono mende orowa. Iwoi ii waladeenj koloowaatiwaa jejetaga. Ii koloowaato, namowaa kambananonj mono iikanondeenj uulanjawo mende tegowaa."

¹⁰ Kaerj injijonj toroqenj kokaerj jero mogi, "Kantrij monjonj kantrij monj unjuwombaajonj waabuya. Ejemba tuunj monjonj tuunj monj yonowoo aronj qenj aowombaajonj waabuya. ¹¹ Balonja balonja kanonj nanj somasomata qonjoma menj namo meleeno kemenjkebaa. Kaanagadeenj bodia bodia koloonj uma ewaa. Ji kotiga kotiga ii koloogi jaasoongo komunjkebu. Sombinonj aiwese somata jaamorota morota injiima aarunj toroko momakebuya." Kianj.

† 20.37 Eks 3.6†† 20.42 Ond 110.1

Oligaa Bun̄awaajon̄ kere koloowaa.

Mat 24.9-14; Maak 13.9-13

¹² "Iwoi kuuya ii koloowaato, wala kozigen̄ tosianon̄ oŋo uugia meleengitiwaajon̄ ama un̄uama somon̄gon̄ sisiwerowero ama oŋombu. Tosianon̄ horon̄ oŋoma qamakooli mirigianon̄ qaa gawon̄gia men̄ jen̄ tegogi kapuare miria miria kanon̄ oŋoombuya. Tosianon̄ noo qanaajon̄ ama un̄uangi kantria kantria yon̄oo eja pon̄ ano gawana yon̄oo jaasewangianon̄ nambuya. ¹³ Kaen̄ nama noo kania saanon̄ nan̄gon̄ injiwu. ¹⁴ †Qaa jakeyanon̄ oŋoon̄gi nambutu, kamban̄ iikanon̄ qaa no-maen̄ jewonaga, iikawaa majakakaya waladeen̄ mende mobu. Qaa ii mono uu wombogianon̄ an̄gi ewa.

¹⁵ "†Ti kokaembaajon̄: Niinon̄ oŋowo nama mo-makooto oŋoma buugia men̄ afaan̄goman̄a. Uuafaan̄-gadeen̄ laligogi tuaren̄jen̄urugia yon̄oon̄onga mon̄on̄ momakooto ii qotogon̄ qaagia qewagon̄ men̄ kamaan̄ oŋombombaajon̄ amamaawaa. ¹⁶ Oŋoan̄giaa nemun̄-man̄, daremun̄, tinitosa ano alaurugia yon̄onon̄ kaan̄-gadeen̄ an̄gonan̄ men̄ oŋon̄gi oŋoon̄onga tosaan̄a un̄ugi komuwuya. ¹⁷ Kantri kuuya yon̄onon̄ noo qanaajon̄ ama kazi ama oŋon̄gi laligowuya.

¹⁸ "Kaen̄ laligowuyato, niinon̄ kalan̄ koma oŋombe wangiaa juya mon̄on̄ mende soowaa. ¹⁹ Oŋo kaparan̄ koma kotiin̄ bon̄ qen̄ nama iikanon̄ mono haamo ama oyan̄boyan̄ laaligo bun̄a qen̄ aowuya." Kian̄.

Jerusalem sitiwaa kondemondēen̄ uuduuduuyawo

Mat 24.15-21; Maak 13.14-19

²⁰ "Kanagen̄ man̄jaqeqe tuun̄ yon̄onon̄ kouma Jerusalem siti liligon̄ gban̄ ambuti, oŋo ii iima kamban̄ iikanon̄ mono kokaen̄ romon̄gowu, 'Siti wan̄a kondemondēembutiwaa kamban̄an̄on̄ mono kan̄ kuuja.'

²¹ Kamban̄ iikanon̄ Judia prowinsn̄on̄ laligowuti, oŋonon̄ mono misin̄gon̄ horon̄ baan̄an̄on̄ kembu. Siti-non̄ laligowuti, oŋonon̄ mono siti mesaowu. Siti se-leen̄gen̄an̄on̄ laligowuti, oŋonon̄ mono sitinon̄ mende kembuya.

²² ††Ti kokaembaajon̄: Bun̄a Terenon̄ gejatootoo qaa oogita eji, ii kuuya mono hon̄awo koloowaa. Qaa iikawaa so Anutunon̄ kamban̄ iikanon̄ sin̄gison̄gogiaa iron̄a meleema qagianon̄ ano ubaa. ²³ Anutunon̄ Israel kanageso sin̄gison̄gogiaajon̄ irin̄a soono kazia qendeema oŋono namonon̄ kakasililin̄ jekania booron̄-goya asugiwaa. Emba korowo ano merabora ajunon̄ yon̄onon̄ mono kamban̄ iikanon̄ nomaen̄ uulan̄awo kembuyaga? Kawaajon̄ 'Yeii!' qama wan̄jin̄in̄gojen̄.

²⁴ "Konden̄mondeēen̄ iikanon̄ ejemba tosaan̄a ii man̄jawaa soo somatanon̄ un̄ugi komuwuya. Tosaan̄a kasa gbadoon̄ oŋoma un̄uangi kantri kuuya yon̄oo batugianon̄ keubuya. Keugi waba kantri yon̄onon̄ kouma Jerusalem riimemeaan̄ laligowuya. Kaen̄ laligogi Anutunon̄ kambangia toon̄ qero raji, iikanon̄ kan̄ kuuro mesaowuya." Kian̄.

Siwe gomambaa Eja hon̄an̄on̄ asugiwaa.

Mat 24.29-31; Maak 13.24-27

²⁵ #Ween̄ ano koin̄ jaaganon̄ ano sengelao iikanon̄ aiwese morota morota asugiwaa. Kowenon̄ siri qegi oton̄ somata koloon̄kejiwaajon̄ namowaa kantri kuuya yon̄onon̄ doomoron̄gia keno kon̄ajilin̄ moma laligowuya. ²⁶ Kaen̄ laligogi sombinon̄ utugoro iikawaa ilawoilaya ii raragia mesaon̄ en̄kalolon̄ an̄gi soowaa. Kawaajon̄ goman̄a goman̄a kanon̄ lombo bologa to-ton̄ koloowaatiwaajon̄ laligon̄ toroko moma uugia duuro jaagiili ambuya.

²⁷ ††Kamban̄ iikanon̄ Siwe gomambaa Eja hon̄a iinon̄ koosu qaganon̄ karo iibuya. Ku-usun̄a somatanon̄ sakondin̄in̄awo asugan̄on̄ asugiro asamararan̄a iibuya. ²⁸ Kaen̄ kawaato, iwoi ii kanain̄ koloowaati, oŋonon̄ mono kamban̄ iikanon̄ Siwenon̄ ubombaa kambangianon̄ toriwaatiwaajon̄ mono wangia men̄ waama uugia men̄ kululuun̄ awasan̄kaka nambu." Kian̄.

Taon̄ gerewaa sareqaa

Mat 24.32-35; Maak 13.28-31

²⁹ Jiisasn̄on̄ sareqaa mon̄ kokaen̄ inji-joro, "Oŋo mono taon̄ ano gere tosaan̄a ii injiima tan̄igia mobu. ³⁰ Gere ii sengia longgogi ii iima iikawaa kania oŋoan̄gio moma asarin̄ kokaen̄ jen̄keju, 'Ween̄ kamban̄a mono dodowija.' ³¹ Oŋonon̄ kaan̄iadeen̄ qaa jejen̄i, iikawaa hon̄an̄on̄ kolooro iima moma asarin̄ mono kania kokaen̄ jewu, 'Anutuwa bentoton̄aa Eja hon̄an̄on̄ mono uulan̄awo dodowin̄ kawaa.'

³² "Niinon̄ qaa hon̄a mon̄ kokaen̄ inji-jowe mobu: Ejemba kete namonon̄ laligojuti, iyon̄onon̄ mende komugi iwoi kuuya jejen̄i, ii mono iyon̄oo laaligo kambangianon̄ asugiwaa. ³³ Siwe namonon̄ goron̄ qewawo-ton̄, noo Bun̄a qaan̄an̄on̄ mono mende aliwaa." Kian̄.

Uugbili mesaon̄ koomuya laligowombo.

Mat 24.42-44; Maak 13.33-37

³⁴ "Kamban̄ somata iikawaa lombotan̄on̄ ejemba kuuya namonon̄ laligowuti, iyon̄oo qagianon̄ kaen̄ koloon̄ ubaa. Kawaajon̄ iikanon̄ pilitik kan̄ siwa kaan̄a qeragon̄ oŋombabo. Kawaajon̄ namonon̄ laaligowaa majakakayanon̄ qagianon̄ uro jejelomban̄ ama apu kotiga nen̄ en̄kalolon̄ ama uugia bimoowabotiwaajon̄ mono galengia men̄ aon̄ laligowu.

³⁶ "Kawaajon̄ mono kamban̄ so uugbili laligon̄ qama koolin̄ laligowu. Kaen̄ laligogi esun̄ oŋono iwoi kuuya ii koloowaati, iikawaa uutanon̄ga kok koma mono Siwe gomambaa Eja hon̄aa jaasewan̄an̄on̄ awasan̄kaka nambuya." Kian̄.

³⁷ ††Kamban̄ iikanon̄ Jiisasn̄on̄ ween̄ so jiwowon̄ jigonon̄ nama Bun̄a qaa kuma oŋono goman̄ mare kolooro mesaon̄ baan̄a qata Oil gere baan̄a qamakejon̄i, iikanon̄ uma en̄ laligoro. ³⁸ Kaen̄ laligoro ejemba tuun̄ kuuya yon̄onon̄ ween̄ so umugawodeen̄ jiwowon̄

† 21.14 Luuk 12.11-12 †† 21.22 Hoos 9.7

‡ 21.25 Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.31; Ais 6.12-13 †† 21.27 Dan 7.13; Ais 1.7 †† 21.37 Luuk 19.47

jigononj uma Bunjaya jero mobombaajon iwaanonj kan laligogi. Kianj.

Jiisas qenin komuwaa jen anggonanj angji.

Mat 26.1-5; Maak 14.1-2; Jon 11.45-53

22 †Kaenj laligogito, bered yiistya qaa iikawaa korisoroya, qata Pasowa kendonj jenkejonj, ii toriro. †† Toriro iikanonj jigo gawonj galen ano Kana qaawaa boi yonononj ejemba tuuj yonoojonj toroko mogitiwaajonj ama iyangiodeen ajoroonj “Nomaen aninj qegi komunaga?” jenj kana monjgama amigi.

Juudasnonj Jiisas memelolo menj mumambaajonj uumotoonj ano.

Mat 26.14-16; Maak 14.10-11

³ Kambanj kanonj Satanonj Juudaswaa uutanonj kemero. Juudas ii Jiisaswaa gowokouruta 12 yonoononga monj. Kariot gomanonga karotiwaaajonj qata monj Iskar-iot qagi. ⁴ Iinonj jigo gawonj galen ano jigowaa kiropo galen wanj yonoononj kema Jiisas memelolo menj borogianonj amambaa qaaya injijoro. ⁵ Yonononj ii moma “Ayo!” jenj uugianonj qeangoro sewanja monenj mubombaajonj qaa somongogi. ⁶ Qaa somongogi Juudasnonj Jiisas olonj memelolo menj borogianonj amambaa kana monjgama kokobimbij koma laligoro. Kianj.

Jiisasnonj gowoko yonowo Pasowa lama negi.

Mat 26.17-25; Maak 14.12-21; Jon 13.21-30

⁷ Bered yiistya qaa iikawaa kendonj weenj monjonj Pasowa lama qenj oonkegiti, kambanj iikanonj kanj kuro. ⁸ Jiisasnonj Piito ano Jon kokaenj irijonj wasinj orono, “Oro mono kema Pasowa lama mozozongori newonja.”

⁹ Kaenj irijonj wasinj orono qisij muri, “Ti dakanonj kema mozozongowota?”

¹⁰ Qisij muri kokaenj meleeno, “Mobao, oro sitinonj keuri eja monj apu monjonj qindiima karo mokoloowaota. Mokolonj ii otaanj kema miri ubaati, mono iikanonj ubao. ¹¹ Uma miri toya kokaenj ijowao, ‘Boinonj goojonj jeja: Ala miriga daenj? Nonononj saanonj iikawaa uutanonj kanj gowokouruna yonowo Pasowa lama newonja?’ ¹² Kaenj ijori moma miri qaganonj eu uma uuta somata monj qendeema orombaa. Iikanonj dunj rara iwoi mozozongogita raja. Ii qendeema orono iikanonj mono lama qenj oowao.”

¹³ Kaenj jenj wasinj orono kema Jiisasnonj qaa jeroti, iikawaa so mokolonj nama lama qenj oonj mozozongori. Kianj.

Pombo samonj konoga negi.

Mat 26.26-30; Maak 14.22-26; Jon 13.21-30; 1 Kor 11.23-25

¹⁴ Nene kambananonj karo Jiisasnonj aposoluruta yonowo nene newombaajonj kamaanj ragi. ¹⁵ Ragi kokaenj injijoro, “Niinonj Pasowa lama koi onjowo newombaajonj siinj mamaga moma laligowe. Nene koi

nenjo mono siimbobolo momanja. Iikawaa kambananonj torija. ¹⁶ Ii torijiwaajonj kokaenj injijowe mobu: Niinonj Pasowa lama namononj koi kanonj toroqen mende nemanja. Kanagenj nene samonj kokawaa honja qaita monj asugiwaati, ii Anutuwaanonj bentotonj uutanonj eukanonj nemanja.”

¹⁷ Kaenj injijonj wain qambi menj kotuegonj kokaenj jero, “Mono koi menj onjogio angunj aonj newu. ¹⁸ Niinonj kokaenj injijowe mobu: Nii wain kasawaa honja koi kanonj mombo toroqen mende nemanja. Mombo nemanjati, ii Anutuwaanonj bentotonj asugidabororo iikanonj nemanja.”

¹⁹ Kaenj jenj bered menj kotuegonj motonj onjoma kokaenj jero, “Koi neenaa busunaga. Ii onjoojonj ama togonj onjonjenj. Ii nenj mono nii romonjonj nomakebu.” ²⁰ †† Ii onjono negi wain qambi kaanjadeen menj kokaenj jero, “Qambi koi ii soomonjgo arenj donjogaa qambiaga kolooja. Niinonj hamo qenj onjomambaajonj ama sana molaama komumanja. Sa iikanonj mono Anutuwaanonj soomonjgo arenja ii menj kotiiwaa.

²¹ ††† “Kaenj koloojato, mobu, memelolo menj nombaati, iinonj mono motoonj koi nene nenj rajonj. ²² Onjanonj, Anutunonj jenj kotorotiwaa so Siwe gomambaa Eja honjanonj mono namo mesaonj kembaa. Kembato, memelolo menj mubaati, iwaajonj mono qama wanjinjingonj ‘Oo yei!’ jejenj. Anutunonj mono ironja uutaga meleema mubaa.”

²³ Kaenj jero gowokourutanonj kanainj batugianonj aminj qisij aonj jegi, “Nonoononga mono morononj memelolo menj munaga?” Kianj.

Gowoko yonononj batugianonj niinongijnonj angji.

Mat 20.25-27; Maak 10.42-44

²⁴ ††† “Gowoko nonoononga morononj jotamemeya wanj kolooja?” kaenj jegi kawaaajonj kaanjagadeen batugianonj jenonjkooli angji. ²⁵ †††† Iikaenj angji Jiisasnonj kokaenj injijoro, “Namowaa kantria kantria yonoo kinjianonj mono eja ponj kaanja koloonj galenj koma onjmakeju. Yonoo ponj qerewenja jawingianonj mono qaa jenj kotonj kanagesogia mindingonj onjogij welenj qenj onjoma ‘Eja awaa!’ jenj mepeseenj onjmakeju. ²⁶ †††† Kaenj amakejuto, onjonoj mono iikawaa so mende ambu. Onjoo batugianonj monjonj somatagia kolooji, iinonj mono kamaanjqeqeta kaanja koloonj laligowa. Jotamemeya wananonj mono welenjqeqe kaanja koloonj laligowa.

²⁷ ††††† “Monjonj rama nene nero monjonj nene koma munj kema kanjeji, iyeroononga uuta ii morononj? Onjanonj, ‘Rama nene neji, iinonj mono uuta kolooja.’ Kaenj injijonjkejuto, niinonj onjoo batugianonj welenjqeqe kaanja koloonj laligojenj.

²⁸ “Kaenj laligowe angobato menj nongij konjilinj qarasmobuyawowaa uutanonj keube onj kilenj kaparanj koma niwo qokotaanj laligonj kouju. ²⁹ Marjanonj jenj kotonj nono niinonj iwaa bentotonja ku-usunj qaganonj

† 22.1 Eks 12.1-27 †† Pasowa ii ananaa qaanonj niniima koboong nunuuguro. Eksodus 12.15

‡ 22.20 Jer 31.31-34 †† 22.21 Ond 41.9 †† 22.24 Mat 18.1; Maak 9.34; Luuk 9.46 ††† 22.25 Mat 20.25-27; Maak 10.42-44 ††† 22.26 Mat 23.11; Maak 9.35 § 22.27 Jon 13.12-15

galeñ komakejeñ. Kawaajon niinon toroqen jeñ koton onombe on kaanagadeen ku-usun qaganon ejemba kin kaanja galeñ koma onmakebuya. ³⁰ †Kawaajon on saanon noo bentotonanon keuma nene dunja liligon rama apu ano nene neñ laligowuya ano eja pon raronon rama Israel kanageso tuun 12 yonoo qaagia gosin jeñ tegon onombuya." Kian.

Piitonon Jiisas qakoombaatiwaajon ijoro.

Mat 26.31-35; Maak 14.27-31; Jon 13.36-38

³¹ Jiisasnon jero, "Oo Saimon Saimon, moba! Komakoomo ejanon wiit dumun kota juunon ama utugoro kaawoya deema kamaankeji, Satanon mono iikawaa so ononon loorin iwaa borianon kemebutiwaajon utugon angobato men onomambaajon kaparan koma jojorija. ³² Jojorijato, goo momalaariganon zololonon jañgon qaombabotiwaajon niinon goojon qama koolin laligowe. Kawaajon kamban moñgen uuga mombo meleema noonon kawagati, iikanon mono uumeleen alauruga nanjon men kotiin onomba."

³³ Kaen jero Saimonon meleenon, "Pon, niinon mono giwo kapuare mirinon kembotiwaajon ano motoon komuwotiwaajon jojorin laligojen."

³⁴ Kaen meleenoto, Jiisasnon ijoro, "Piito, niinon kokaen gijowe moba: Kurunon kete mende qaro ginon waladeen "Ti mende moma mujen," jeñ nii qakooma nona indin karonon koloowaa.

Geso ano manjawaa soo somata iikayadeen men kembu.

³⁵ †Jiisasnon gowokouruta kokaen qisin onono, "Niinon on wala gesogia qaa, monen gesogia qaa, kana esugia qaa kaen wasin onombe kenngiti, kamban iikanon iwoi mombaajon amamaagi me qaago?" Qisin onono "Iwoi mombaajon mende amamaanin," ijogi.

³⁶ Ijogi kokaen toroqen injoro, "Wala kaen angito, kamban kokaamba mombaanon geso ano monen geso qanja eji, ii mono men besaan laligowa. Manjawaa soo somata ii mombaanon mende eji, iinon mono malekuya sewanja mewutiwaajon ama monen mokolonon soo ii sewanja mewa. ³⁷ †Niinon kawaajon kokaen injowen mobu: Anutuwaqaanon noojon jegita eji, qaa kuuya ii mono honawo koloodaborowaa. Iikawaa kambananon mono kan kuumambaajon anja. Bunja qaa mon ii kokaen oogita eja, 'Iinon bologa meme yonoo tuunon ewaa, jegi.' Kawaajon jejen: Qaa iikawaa hona ii noonon koloodaborowaa."

³⁸ Kaen injoro gowokourutanon ijogi, "Pon iiba, manjawaa soo somata woi koi rajao." Kaen ijogi "Ti sokonja," jeñ meleema onono. Kian.

Jiisasnon Gezemane urukisinon qama kooliro.

Mat 26.36-46; Maak 14.32-42

³⁹ Jiisasnon miri mesaon silia otaan Oil gere baananon uro gowokourutanon gematanon kenngi.

⁴⁰ Uma iikanon keuma kokaen injoro, "Angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qamakooli gawon mewu."

⁴¹ Kaen injon onomesaon jamo gilini kemakeji, iikawaa so kema simin kuma qama kooliro ⁴² Qama koolin kokaen jero, "Amana, giinon uusiingga mojan eeñ, siimbobolowaa qambia koi kanon mono noo qananon ubabotiwaajon nuamba. Nuambaa me qaagoti, ii mono geenngaa uusiingga so koloowa. Ii noo siimbaa so qaago." ⁴³ Kaen qama kooliro gajoba moñnon Siwenonga asugin men kotiin muro. ⁴⁴ Men kotiin muro konjilin uuta moma mono kaparan koma uuta men kululuun qama kooliro. Qama kooliro no-goya ii sa lalan kaanja riin namonon kamaaro.

⁴⁵ Qama koolidaboron waama gowokouruta yonoonon keno. Kema mokolon injiro wosobirinon men kamaan onono gaon egi. ⁴⁶ Egi injoro, "Mono naambaajon gaonngadeen eju? Mono waama angobatonon kamaan unuwabotiwaajon mono qama kooligi." Kian.

Jiisas qelanjin men somongogi.

Mat 26.47-56; Maak 14.43-50; Jon 18.3-11

⁴⁷ Jiisasnon kaen jeñ nano iikanondeen eja tuun kougi. Gowokouruta 12 yonoononga mon qata Juudas iinon jeta men onoma Jiisaswaanon kouma buuta kitonon nero. ⁴⁸ Kitonon neroto, Jiisasnon kokaen ijoro, "Juudas, gii buuna kitonon neñ iikaanja kanon Siwe gomambaa Eja hona memelolo men mujan me?"

⁴⁹ Kaen kolooro tosianon Jiisas liligon mun nangiti, iyononon iwoi koloomambaajon ano ii iima jegi, "Pon, nono manjawaa soo somatanon unuwonja me?"

⁵⁰ Kaen jeñ yonoononga moñnon jigo gawon galeñ wanja welenqeqeya qen geja dindin kotogoro kamaaro.

⁵¹ Kamaaroto, Jiisasnon meleema "Mono mesaowul" jeñ welenqeqewaa geja kotoroti, ii oosiro qangoro.

⁵² Qangoro nama jigo gawon galeñurugia, jigowaa kiropo galeñ (sikiriti) waja ano kantriwaa jotamemeya yononon Jiisas mewombaajon kougiti, ii kokaen injoro, "Nii kikekakasililin ejaga qaagoto, kilen noojon kaen moma manjawaa soo somata ano wasa men kouju. ⁵³ †Niinon ween so jiwowon jigonon onowo laligowe ononon borogia boraama nii mende nonggi. Ii qaagoto, keteda koi pangamambaa ku-usunanon haamo ama asuganon kolooro onoo kambannganon kan kuuja." Kian.

Piitonon Jiisas qakoono.

Mat 26.57-58, 69-75; Maak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27

⁵⁴ Kaen kolooro manjaqeqe eja yononon Jiisas men somonon wama jigo gawon galeñ wanja mirinon kenngi. Kenngi Piitonon gemagianon sigensigen onotaan keno. ⁵⁵ Iikanon kema jinjaron miriwaa kiropo utanon kemen somben biwianon gere on motoon ragi. Piitonon kaanjadeen yonoo batugianon raro.

⁵⁶ Raro welenqeqe emba moñnon Piitonon gere

† 22.30 Mat 19.28 †† 22.35 Mat 10.9-10; Maak 6.8-9; Luuk 9.3; 10.4 ‡ 22.37 Ais 53.12

†† 22.53 Luuk 19.47; 21.37

kosianonj raro iigigiinj kokaenj jero, "Eja koi kanonj mono kaanagadeenj iwo laligoro."

⁵⁷ Kaenj jeroto, Piitononj qakooma kokaenj ijoro, "Embada, niinonj ii mende moma mujej."

⁵⁸ Kaenj ijorj raro mende koriro eja mononj ii iima ijoro, "Gii kaanagadeenj iyonoononga monj koloojanj." Kaenj ijoroto, Piitononj meleeno, "Alana, nii qaago."

⁵⁹ Aua motoongowaa so tegoro mononj qaa ii mombo kaparanj koma jero, "Eja koi kanonj kaanagadeenj onanonj iwo laligoro. Iinonj mono Galili ejaga kolooja."

⁶⁰ Kaenj jeroto, Piitononj meleeno, "Ejada, qaa jejanj, niinonj ii kondanjenj." Kaenj meleema jenj nano iikanondeenj kurunonj qaro.

⁶¹ Qaro Pononj eleema Piito uunj iiro iikanondeenj qaaya kokaenj jeroti, ii romongoro, 'Gii kete indinj karonj qakooma nona kurunonj qabaa.' ⁶² Qaa ii romonjonj wosoya jumambaajonj ano seleengenj kemenj meduqedu menj saaro. Kianj.

Jiisas jenj jononsisi ama mugi.

Mat 26.67-68; Maak 14.63-65

⁶³ Manjaqeqe eja Jiisas menj somongogiti, iyonoonj mepaqepae ama munj nama qewagogi. ⁶⁴ Qewagonj jaasewanja esuunj qisij ijogi, "Gii gejatootoo ejaga koloojanjwaajonj morononj guji, mono iwaa qata qaba!" ⁶⁵ Kaenj jenj mamaga terengonj mepaegonj jenj qetama mugi. Kianj.

Jigowaa jotamemeya yonononj Jiisaswaa qaa gawonj megi.

Mat 26.59-66; Maak 14.55-64; Jon 18.19-24

⁶⁶ Jenj qetama munj laligogi gomanj ano kantriwaa jotamemeya ano jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonononj ajoroonj Jiisas wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuunj yonoo jaagianonj anjgi.

⁶⁷ Iikanonj anjgi ijogi, "Giinonj Hamoqeqe Toya Kraist koloojanj eenj, ii mono asuganonj panj jena mobonja." Kaenj ijogi meleeno, "Ti injiowenagato, ii mono mende moma laariwuya. ⁶⁸ Me qisij onjombenagato, ii mono mende meleema nombuya. ⁶⁹ Kaenj mojentto, kambanj kokaambadeenj kanainj Siwe gomambaa Eja honja iinonj mono Anutu, ku-usunj Toyaa boro dindijanong rama laligowaa."

⁷⁰ Kaenj meleeno iikanondeenj korebore yonononj kokaenj jenj qisigi, "Onanonj, gii Anutuwaaw meriaga koloojanj me qaago?" Kaenj qisigi kokaenj meleema onono, "Ti koloojenjwaa qaaya mono onjanganjio jeju."

⁷¹ Meleema onono jegi, "Anjo kuakua qenj komuwaatiwaa nanjonanngo qaaya mono iyanjaa jetanonj jero modaborojonj. Kawaaajonj tosianonj qaaya nanjgowutiwaajonj mono naambaajonj mombo qisij onjombona-ga?" Kianj.

Jiisasnonj gawana Pailotwaa jaanonj nano.

Mat 27.1-2, 11-14; Maak 15.1-5; Jon 18.28-38

23 Kaenj jenj tuunj kuuya yonononj waama Jiisas wama kema gawana Pailotwaanonj kenjgi.
² Iwaanonj kema kanainj selianonj qaa kuunj kokaenj je-

gi, "Eja kokawaa kania ii kokaenj iima moninj: Iinonj ejemba kuunj onono enjalolonj kolooro karenj aonjkeju. Nono Siisa-kimbaa takis mende ambonjatiwaajonj sonjgo amakeja. Iyanjaajonj 'Nii Hamoqeqe Toya Kraist ano kinj koloojenj,' kaenj jenjkeja."

³ Kaenj jegi Pailotnonj kokaenj qisij muro, "Onanonj, gii Juuda yonoo kinj ponjgiaga koloojanj me qaago?" Qisij muro Jiisasnonj meleema jero, "Mono geenggo jejanj, kianj."

⁴ Pailotnonj jigo gawonj galenj ano ejemba tuunj ii kokaenj injijoro, "Niinonj eja kokawaa qinjita monj mende mokoloojenj."

⁵ Kaenj injijoro mombo kaparanj koma kuunj jegi, "Iinonj mono ejemba tuunj kuunj onoma Bunja qaaya Galili prowinsnonj kanainj kuma onoma balonj sokoma kanj Judia prowins kokanonj kaanagadeenj ii jenj seinjkeja."

⁶ Kaenj jegi moma qisij onoma jero, "Ti Galili ejaga kolooja me qaago?" ⁷ Kaenj jero "Mono ii!" jegi moma Herodnonj Galili ano prowins tosaanja mindirinj galenj koma onoma kambanj iikanondeenj Jerusalem sitinonj kanj laligoroti, iikawaaajonj Pailotnonj jero Jiisas Herodwaanonj wama kenjgi. Kianj.

Jiisasnonj kinj Herodwaa jaanonj nano.

⁸ Herodnonj Jiisaswaa sunduya moma mono kambanj koriga iimambaajonj siinj moma laligorotiwaajonj ii iima uutanonj mamaga qeangoro. Jiisasnonj angoletto monj mero iimambaajonj ama mamboma laligoro. ⁹ Kawaaajonj qiqisi mamaga Jiisas qisij muro. Ii qisij muroto, Jiisasnonj kitia monj mende meleeno.

¹⁰ Jigo gawonj galenj ano Kana qaawaa boi yonononj nama selenonj kuukuu qaa geriawo jenj mugi. ¹¹ Herodnonj manjaqeqe ejauruta yonowo Jiisas menj kamaanj ama jejewili ama mepaqepae menj mugi. Kaenj ama maleku akadamyawo monj mouma mugi nano wasiro mombo gawana Pailotwaa jaanonj keno. ¹² Wala Pailot ano Herod yorononj kerekere ama aonj laligorita kambanj iikanonj ala-ala koloori. Kaenj.

Pailotnonj Jiisas komuwaatiwaajonj jenj tegoro.

Mat 27.15-26; Maak 15.6-15; Jon 18.39-19.16

¹³ Jiisasnonj karo gawana Pailotnonj jigo gawonj galenj ano galenkonjonj ejauruta ano ejemba tuunj horonj onono ajoroogi. ¹⁴ Ajoroogi kokaenj injijoro, "Ono eja koi kokaenj jenj noononj wama kaju, 'Iinonj ejemba tuunja tuunja kuunj onono enjalolonj amakeju.' Mobu! Ono qaa selianonj kuujuti, niinonj iikawaa kania onoo jaagianonj gosinj kokaenj mokoloojenj: Ono eja kokawaa selianonj qaa kuuya kuujuti, ii niinonj koposoya monj mende mokoloojenj. ¹⁵ Herodnonj qaa kaanjadeenj jenj wasiro mombo nonoononj kaja. Mobu, iinonj iwoi qinjtitawo monj mende ano. Kawaaajonj koomuwaa bunja kolooawaatiwaajonj amamaaya koloojaa. ¹⁶ Kawaaajonj niinonj jewe manjaqeqe eja yonononj oolinondeenj qegi isambe kamaawaa." ¹⁷ (Pailotnonj gbani so Pasowa korisoro kambananonj kapuare mirinonga eja motoonggo isama onjomakero.)

¹⁸ Kaerj injjoro koreboreyanonj silama qama jegi, "Tiga mono yamagenj (kozigenj)! Barabas mono isama nonomba!" ¹⁹ Barabasnonj sitinonj karenj motonj laligogiti, iyonjoo galenggiaga koloonj eja monj qero komuroti, iikawaajonj kapuare mirinonj oonjgi raro.

²⁰ Pailotnonj Jiisas isamambaajonj moma qaa mombo jero. ²¹ Jeroto, yonjononj qetama qaa siita kuma qa gigilaagi, "Maripoononj qewu! Mono maripoononj qewu!"

²² Qa gigilaagi iinonj qaa indinj karoonj kokaerj injjoro, "Iinonj mono naa bologaga ano? Niinonj iwaanonj kopo monj mende mokoloowe koomuwaa bunja koloowaatiwaa so mende kolooja. Kaerj kolooro niinonj jewe manjaqeqe eja yonjononj oolinondeerj qegi isama mube kamaawaa."

²³ Kaerj injjoroto, yonjononj jaba ama kaparanj koma toroqerj qa gigilaanj qagi, 'Jiisas mono maripoononj qegi komuwa.' Kaerj qama Pailotwaanonj qaa ii qewagogi. ²⁴ Qewagogi Pailotnonj qaagiaa baatanonj kema qaa kaparanj koma jegiti, iikawaa honja koloowaatiwaaajonj jenj tegoro. ²⁵ Jenj tegorj "Barabas kamaawa!" jenj kaparanj kongitiwaaajonj ii isama muro kamaaro. Ii karenj motonj laligogiti, iyonjoo galenggiaga koloonj eja monj qero komurotiwaaajonj kasa mirinonj oonjgi raro. Ii isano kamaaroto, Jiisas siingja otaanj ama mubutiwaaajonj borogianonj ano. Kianj.

Jiisas maripoononj qegi.

Mat 27.32-44; Maak 15.21-32; Jon 19.17-27

²⁶ Pailotnonj Jiisas borogianonj ano wama kana somatanonj kema Afrika siti qata Sairini iikawaa eja monj qata Saimon mokoloogi. Iinonj gawonongga kouro jenj kotonj munj Jiisaswaa maripoonja menj iwaa sawinjanonj anjgi anjgonj otaanj keno.

²⁷ Kaerj keno ejemba tuunj somata yonjononj luluuma gematanonj otaanj kenjgi. Yonjoo batugianonj emba tosanonj kaanagadeerj jinggenj qama saama kenjgi.

²⁸ Saama kenjgi Jiisasnonj eleema injiima kokaerj injjoro, "Oo Jerusalem emba, onj mono noojonj mende saabu. Noojonj qaagoto, onjonganja ano meraboraaurugia yonjoojonj mono saabu. ²⁹ Mobu! Kanagerj kamban monj karo iikanonj kokaerj jewuya, 'Emba arunja ii simbawonjowo. Koro mende ama merabora mende megiti, ii simbawonjowo kolooju. Merabora aju onjoma mende doongogiti, ii simbawonjowo.' ³⁰ †Kamban iikanonj ejembanonj kanainj baanja Toya ii kokaerj welema onjombuya, 'Onj mono baanja ii jegi bagonj qanananonj ubu.' Ano sejenj sia Toya ii kokaerj welema onjombuya, 'Onj mono kobaagianonj mesanjgonj nonombu.'

³¹ "Niinonj Anutuwaanonj gere gbiligibili koloojenj ano noojonj kilerj kokaerj ama nonju. Onj gere koomuya singisongogiawo eja sii qerj nanju. Kawaajonj Anutunonj ironja meleema onjono gerenonj onjoro siimbobolo uuta mobuya."

³² Bologa meme woi ii kaanagadeerj Jiisaswo motoonj uruwombaajonj uruama kenjgi. ³³ Kema gomanj qata Wanjsii qajuti, iikanonj keuma Jiisas maripoononj qegi.

† 23.30 Hoos 10.8; Ais 6.16

Qerj bologa meme woi ii motoonj monj dindinanonj monj qanianonj leelee kaerj urugi. ³⁴ ††Kaerj anggito, Jiisasnonj jero, "Amana, yonjononj iwoi anjuti, iikawaa kania mende moma kotojutiwaaajonj mono singisongogia mesaonj onjomba."

Qegi nano Jiisaswaa sele esuyaaajonj kiawerj megijanj goya kolooro iikawaa so ii mendeema megij.

³⁵ †Kaerj anjgi ejemba tuunj yonjononj nama ii uunj iigi. Iigito, Juuda jotamemeya yonjononj kaanagadeerj mepaqepae menj munj kokaerj jegi, "Anutunonj meweenjgonj muro Hamoqeqe Toya Kraist kolooji eenj, tosaanja ilaanj onjoma laligoroti, iinonj mono iyanja ilaanj aowa."

³⁶ ††Manjaqeqe eja yonjononj kaanagadeerj qaa gonjgeeejenj jenj mepaegonj kosianonj kema wain apu aasonjowo qeesaanj menj uma munj ³⁷ kokaerj ijogi, "Gii Juuda yonjononj kinj ponjga koloojanj eenj, mono saanonj geenjga ilaanj aowa."

³⁸ Wanjanonj eu tere monj kokaerj oonj qegi nano, "Juuda yonjoo kinj ponjgiaga koi."

³⁹ Kikekakasililinj eja woi motoonj mondonj oroni naniiti, iyoronongga monjonj uuqeqe qaa tokoronjkota Jiisas jenj munj kokaerj ijoro, "Gii Hamoqeqe Toya Kraist koloojanj eenj, mono geenjga ilaanj aonj noro kaanagadeerj ilaanj noromba."

⁴⁰ Kaerj ijoroto, alianonj jenj munj kokaerj ijoro, "Gii godaqeqega qaa. Gii Anutuwaajonj kaanagadeerj keega mende mojanj me? Yonjononj jenj tegonj siimbobolo orononj nononjgi bosinjonj. ⁴¹ Anara onjanonj koposo anitiwaaajonj ironja soyanonj meleema ama noronjgi siimbobolo mojo. Ii mojoto, eja koi kanonj bologa monj mende ano ii kilerj tiwilaaju." ⁴² Kaerj jenj ijoro, "Jiisas, gii bentotongaa uutanonj keubagati, iikanonj mono nii romonjgonj nomba."

⁴³ Ijoro ii kokaerj ijoro, "Niinonj qaa honja gijowe moba: Giinonj mono kete niwo oyanjboyanj gomanonj uma laligowa." Kianj.

Jiisasnonj komuro.

Mat 27.45-56; Maak 15.33-41; Jon 19.28-30

⁴⁴ Weenj biiwia 12 kilok kolooro weenj jaaya bulugoro panjgamanonj kamaanj gomanj kuuya sokoma ero kema aua karoombaa so ano. ⁴⁵ ††Kamban iikanonj jiwowonj jigoo uutanonj opo nanoti, iikanonj mono eukaya biiwianonj jurama kamaanj woi kolooro. ⁴⁶ †††Jiisasnonj kamban iikanonj kotakota qama kokaerj jero, "Amana, nii kokoosuna goo boroganonj anjenj." Kaerj jenj sewanj aasonj konoga horonj komuro.

⁴⁷ Komuro iwoi kolooroti, kawali galenonj ii iima Anutu mepeseerj kokaerj jero, "Iinonj mono onjanonj eja solanajaga kolooja."

⁴⁸ Ejemba tuunj kuuya ii iibombaajonj kanj ajoroogiti, iyonjononj iwoi ii kolooro iima wosogia junoo wanj gilinj motomotoonj mirigianonj kenjgi. ⁴⁹ †††Kenggito, ejemba kuuya Jiisas moma mugiti, iyonjononj sigensigenj nama

†† 23.34 Ond 22.18 † 23.35 Ond 22.7 †† 23.36 Ond 69.21

††† 23.45 Eks 26.31-33 ††† 23.46 Ond 31.5 ††† 23.49 Luuk 8.2-3

ii uun̄ iigi. Emba tosonian̄ Jiisas otaan̄ Galiliga kagiti, iyonon̄ kaan̄gadeen̄ nama ii iigi. Kian̄.

Jiisaswaa qamoya ron̄ kongi.

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Jon 19.38-42

⁵⁰ Juuda yon̄oonon̄ taon̄ qata Arimatia iikanon̄a eja awaa qabun̄ayawo qata Joosef iinon̄ kaan̄gadeen̄ karo. Iinon̄ Anutu bentotombaa hon̄a koloowaatiwaa-
jon̄ mamboma laligoro. Iinon̄ Juuda yon̄oo jigo kaun̄-
sol tuumbaa jotamemeya laligon̄ Jiisaswaa qaa jen̄ so-
mon̄gon̄ angiti, iikawaa uumotoon̄ mende ano.

⁵² Iinon̄ Pailotwaanon̄ kema Jiisaswaa qamoya memambaajon̄ qisiro. ⁵³ Qisij̄ uma qamoya maripoonon̄ga metegon̄ men̄ kamaan̄ opo taananon̄ esuuro. Esuun̄ men̄ qasirinon̄ kema jamo kobaan̄ mon̄ uroroon̄ qamo mon̄ kanon̄ mende angiti, iikanon̄ Ji-
isaswaa qamoya ii ano. ⁵⁴ Sabat kendon̄ rarawaa iwoiya mozozongogiti, (nemungawon̄) iikawaa ween̄a jaayanon̄ kememambaa ano.

⁵⁵ Kememambaajon̄ ano emba Jiisaswo Galiliga kagi-
ti, iyononon̄ Joosefwaa kanaanon̄ qasirinon̄ kema iinon̄
Jiisaswaa qamoya men̄ jamo kobaanon̄ anoti, ii iigi.

⁵⁶ †Iikanon̄a eleema mirinon̄ kema jinīj sambori un̄koowagawo ano kele gawasuyawo Jiisaswaa qamoyanon̄ moriwombaaajon̄ mozozongogi. Mozozon̄-
gogito, Mooseson̄ Kana qaanon̄ Sabat kendombaa-
jon̄ jen̄ kotoro eroti, ii otaan̄ haamo men̄ een̄ ragi. Ki-
an̄.

Jiisasnon̄ koomunon̄ga waaro.

Mat 28.1-10; Maak 16.1-8; Jon 20.1-10

24 Sabat kendon̄ ragi tegoro Sonda umuga-
wodeen̄ goman̄ ano emba yononon̄ waama jinīj
marae un̄koowagawo mozozongogiti, ii men̄ qasirinon̄
kenggi. ² Kema mon̄non̄ qasiriwaa qaa ootanon̄ jamo
somata qetano kenoti, ii iigi. ³ Ii iima jamo kobaawaa
uutanon̄ ugito, Pon̄ Jiisaswaa qamoya mende
mokoloogi. ⁴ Kawaajon̄ uugia uma kamaaro moma
nan̄gi eja woi malekugara taan̄a kokobilibiliawo
yoronon̄ bagianon̄ nani iriigi.

⁵ Ii iriima awawalin̄ balonon̄ kemen̄ adaragogi
kokaen̄ injijori, “Jaawo kotiin̄ laligoji, ii mono nomaem-
baajon̄ koomuya yon̄oo batugianon̄ mon̄ganju?

⁶ ††Iinon̄ koi mende ejato, mono gbilin̄ waaja. Galili
prowinsnon̄ laligon̄ qaa injijoroti, ii mono romongowu:

⁷ Iinon̄ kokaen̄ jero, ‘Mon̄non̄ Siwe gomambaa Eja
hon̄a memelolo men̄ muro gawman eja sisiwerowero-
giawo yon̄oo boronon̄ keno maripoonon̄ qegi komun̄
ween̄ karon̄ kolooro gbilin̄ waabaa.’”

⁸ Kaen̄ jeri qaaya ii momogianon̄ keuro romongogi.

⁹ Kaen̄ romongon̄ qasirinon̄ga eleema kan̄ iwoi kuuya
koloroti, iikawaa buju qaaya ii gowoko 11 ano
tosaan̄a kuuya ii injijogi. ¹⁰ Qaa ii injijogiti, ii Maria Mag-
dalaga, Joana ano Maria Jeimswaa nemun̄a ano emba
tosaan̄a yonowoo laligogiti, iyononon̄ ii kan̄ aposol ii inji-
jogi.

† 23.56 Eks 20.10; Dut 5.14 †† 24.6 Mat 16.21; 17.22-23;
20.18-19; Maak 8.31; 9.31; 10.33-34; Luuk 9.22; 18.31-33

¹¹ Buju qaa ii injijogito, ii mogi qaa omayaan̄ kolooro
ii mende moma laarigi. ¹² Mende moma laarigito, Pi-
itonon̄ waama bobogarin̄ qasirinon̄ kema jamo
kobaawaa uutanon̄ uuro keno opo taan̄a esuugiti,
iikayadeen̄ raro iiro. Ii iima iwoi kolooroti, ii an̄odeen̄
romongon̄ walingon̄ mirinon̄ eleeno. Kian̄.

Gowoko woivanon̄ Emeus kanaanon̄ keni.

Maak 16.12-13

¹³ Ween̄ iikanondeen̄ Jiisaswaa gowokouruta
yon̄oonon̄ga woivanon̄ Jerusalem siti mesaon̄ goman̄
qata Emeus sewen mail kanon̄ kembojon̄ keni.

¹⁴ Kanaanon̄ kema iwoi kolooroti, ii kuuya iyan̄garodeen̄
amin̄ mori. ¹⁵ Ii amin̄ moma kania jen̄ bimoon̄ keni Ji-
isasnon̄ an̄o kosogaranon̄ keuro motoon̄ kenggi.

¹⁶ Kenggito, jaagara kajan̄giro ii mende iima kotori.

¹⁷ Mende iima kotori kokaen̄ irijoro, “Oro an̄garodeen̄
naa qaaga kanaanon̄ amin̄ moma kajao?” Kaen̄ irijoro
doron̄ ama wosobiri jaajaa uun̄ iima nani.

¹⁸ Iima nama yoroonon̄ga mon̄ qata Kliipas iinon̄
kokaen̄ qisij̄ muro, “Pasowa kendonon̄ iwoi kolooroti,
ii Jerusalem ejemba kuuyanon̄ moju. Gii motoongonon̄
wabaga koloon̄ ii mende mojan̄ me?”

¹⁹ Qisij̄ muro “Ii naama?” jero moma kokaen̄ ijori,
“Nazaret eja Jiisaswaanon̄ iwoi kolooroti, mono ii. Iinon̄
gejatootoo ejaga laligon̄ Anutu ano ejemba kuuya
yon̄oo jaagianon̄ nanamemen̄ ku-usun̄awo ama qaa
kotakota jen̄ laligoro. ²⁰ Kaen̄ laligoro ananaa jigo
gawon̄ galenana ano galen̄kon̄kon̄ ejaurunananon̄ ii
wama gawanawaa boronon̄ anggi komuwaatiwaaajon̄
jen̄ tegoro maripoonon̄ qegi komuro. ²¹ Iinon̄ Israel
kanagesonana kasanon̄ga isama downenana mewaati-
waaajon̄ mamboma jejeromon̄romon̄ ama laligon̄into,
‘Yei!’ Ii mono qegi komujaa. Iwoi ii kolooro laligon̄
koun̄in̄ kete soman̄a karon̄ kolooodaboroja.

²² “Ii mende sokono kete nonoonon̄ga emba
tosianon̄ qaanon̄ kuun̄ walingon̄ nonon̄gi laligojon̄.
Yononon̄ gomaamba amandiinon̄ qasirinon̄ kema
²³ qamoya mende mokoloon̄ eleema kokaen̄ jejuya,
‘Nono Siwe gajoba woiwaa jaameleen̄ un̄a iinīj
yoronon̄ ‘Jiisasnon̄ gbilin̄ laligoja,’ jeri mojon̄. ²⁴ Qaa ii
moma eja nonowo laligojuti, iyononon̄ga tosonianon̄
qasirinon̄ kema emba yononon̄ qaa jejuyati, iikawaa so
ero iijuya. Ron̄ gbamen̄a iijuyato, iyan̄a mende iijuya.”

²⁵ Qaa ii moma kokaen̄ irijoro, “Yei! On̄o gejatootoo
yononon̄ qaa jegiti, ii kuuya mono naambaajon̄
ataqatan̄ ama ajojooon̄ gaon̄jaajaa laligon̄ mende mo-
ma laariju? ²⁶ Hamoqeqe Toya Kraistnon̄ siimbobolo
kaan̄a momago iyan̄aa asamararan̄ uutanon̄ ubaa.
Iikawaa so oogita eja me qaago?” ²⁷ Kaen̄ irijon̄ Moos-
es ano gejatootoo ejemba kuuya yononon̄ qaa jegiti,
iikanon̄a kanain̄ iyan̄aa qaa kuuya oogita eji, iikawaa
kania jen̄ asarin̄ orono.

²⁸ Jen̄ asarin̄ oroma kema goman̄ kembojon̄ jen̄ keni-
ti, ii dodowin̄ kanon̄ toroqen̄ kemambaajon̄ moro.

²⁹ Kaen̄ moroto, yoronon̄ kaparan̄ koma kokaen̄ ijori,
“Goman̄ mare kolooro ween̄ jaayanon̄ kememambaa-
jon̄ anja. Kawaajon̄ saanon̄ norowo rama ewa.” Kian̄

ijori yorowo mirinoj uma ragi. ³⁰ Rama yorowo nene newombaajonj ama bered meñ kotuegonj motorj oro-mambaajonj ano iwoi kokaenj kolooro:

³¹ Iikanondeen jaagaranonj tooro iima kotori ayay-ooga kono mombo mende iiri. ³² Kaenj kolooro anjarodeen kokaenj aminj mori, "Kana somatanonj Buñ Tere-waa qaa jenj kania jenj asarinj noronji, kamban iikanondeenj mono uunaranonj gere jejiwaa so mojo."

³³ Kaen jenj iikanondeen waama Jerusalem sitinonj eleema keuma gowokouruta 11 ano alaurugia yonjowo ajoronj ragiti, ii mokolonj onjoni. ³⁴ Mokolonj onjoni kokaenj injjori, "Ponjonj mono honja waama Saimom-baanonj asugijaa."

³⁵ Kaen injjori iyanjgoro kananonj iwoi kolooro ano bered motoroti, kamban iikanonj uugara tooro moma kotori, iikawaa sunduya meñ onjoni. Kianj.

Jiisasnoñ gowoko tuunja asuginj onjono.

Mat 28.16-20; Maak 16.14-18; Jon 20.19-23; Apo 1.6-8

³⁶ Gowokouruta yonjononj qaa ii aminj moma ragi iikanondeen Jiisas anj batugianonj asuginj nama kokaen injjoro, "Alauruna, luaenonj mono onjowo ewa!"

³⁷ Kaen injjoro toroko moma jenengia ororo "Ome kokoosuga iijonj," iikaan romongogi. ³⁸ Kaen romonj-gogito, kokaen injjoro, "Onj nomaembaajonj aarunj momo kaanja uugianonj kolooja? ³⁹ Nii neeno koi laligonenj. Ii mono anjgio kana borona uun iima mobu. Ome kokoosu ii siibusugia qaa. Nii siibusunawo nambe niiju. Mono noosirinj niima kotowu."

⁴⁰ Kaen injjonj kana boria qendeema onjono. ⁴¹ Qendeema onjoto, ii korisorogiaajonj kilenj mende moma laarinj waliñgonj ragi kokaen qisinj injjoro, "Nem-banengia monj koi raja me qaago?" ⁴² Kaen qisinj injjoro sora jejetaa kitia monj mug. ⁴³ Mug meñ nero iigi.

⁴⁴ Nero iigi kokaen injjoro, "Nii onjowo laligonj kamban kanonj qaa injjowe mogiti, iikawaa honja ii kamban kokanonj kolooro iiju. Niinonj kokaen jenj laligowe: Noo qaa ii Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo eja yonjoo Buju Tere ano Ondino (Buñ rii) buknonj oogita eji, ii kuuya mono honjowo koloodaborowaa."

⁴⁵ Kaen injjonj iikanondeen Buñ Terewaa kania moma kotowutiwaajonj uugia metooro. ⁴⁶ Metoonj kokaen injjoro, "Qaa kokaen oogita eja: Kraistnonj siimbobolo moma komun somanja karoonj kolooro koomunonga waabaa. ⁴⁷ Kawaajonj onjononj mono Jerusalem sitinonj kanainj Buñ qaa noo qananonj jenj asarinj kantri kuuya sokoma kema uukuuku meñ onjmakebu. Daen yonjononj uugia meleembuti, Anutunonj mono iyonjoo singisonjgogia songbama mesaowaa.

⁴⁸ "Qaa ii honjowo kolooro ano koloowaati, onj ii kolooro iima nanjon jenj dangunu kaanja nambu. ⁴⁹ †Mibu! Manjanonj kalen onjombaatiwaa qaa somonj-goroti, niinonj ii wasiwe uugianonj kemebaa. Eukanonja ku-usunj ambe qagianonj ubaa. Onj mono siti koi kanonj iikawaajonj mamboma rama laligowu." Kianj.

Jiisasnoñ Siwe gomanonj uro.

Mat 16.19-20; Apo 1.9-11

⁵⁰ †Jiisasnoñ qaaya jedaboronj gowokouruta unjwama kema Betani gomanj kosianonj keuma iikanonj boria metaama kotuegonj onjono. ⁵¹ Kotuegonj onjono iikanondeen Anutunonj wano onjomesaonj Siwenonj uro. ⁵² Uro korisoro somata moma usugonj waeya meñ mepeseen munj Jerusalem eleengji. ⁵³ Eleema suulanj jiwowonj jigononj laligonj Anutu mepeseen munj laligogi. Kianj.

† 24.49 Apo 1.4 †† 24.50 Apo 1.9-11

Jon

Jer-asa-asari

Jonon iyanjaa qata Oligaa Buña kokanon asuganon mende ooroto, iyanjaajon kokaen jeja, "Gowoko Jiisasnon uutanon jopagon muroti." (19.26) Jonon uujopa uukalembaa qaaya ii kaparan koma jerkeja. Jonon Oligaa Buña koi ii ejembanon qaa kokaen moma kotowutiwaajon (20.31) ooro, "Jiisas Kraist ii balon ejagadeen mende laligoro, onanon Anutuwa Meria ano Hamoqeqa Toya koloaja. Ono mono ii moma laarin iikanon laaligo kombomba mokoloowu." Jiisasnon wala Manjaa kosianon laligon qaa jetaga laligoro. (1.1) Kaen laligon namo eja ga koloon esunmumuya ano momoya ii aiwese angoletto men iikanon qendeeno. Ii qendeema bentotombaa kania jer asariro tosanon uugia meleengi tosanon kilen yangisen angi.

Jiisasnon kokaen kolooja, jero: Hamoqeqa Toya (4.26), laaligowaa nene wota (6.35), Siwe goman eukawaa buña ga (8.23), bersakon tetegoya qaa (8.58), namowaa asasaga (9.5), nagu (10.7), lama galen awaa (10.11), Anutuwa Meria (10.36), Pon ano Boi (13.13), koomunonga waawaataa Toya ano laaligo kombomban Toya (11.25), kana hona, qaa hona ano laaligo kombomba (14.6), wain gere hona (15.1), tere waja mutuya ano tetegoya A ano Z (Ais 1.8), Mutuya ano Konoga (Ais 1.17) ano kaen kaaja.

Jiisasnon gowokouruta onanon jopagon onoma laligoro, gejanono qaa konoganon (Bon 13-17) ii tororo qendeenja. Qaa ii naanawo. Koomunonga waamago Piito men kotiiwaatiwaajon kokaen qisiro: "Nii jopagon nonjan me qaago? Kaen koloojan, kien mono alauruna kalan koma onomba."

Buk kokawaa bakaya waja 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-18

Jon Oomulu eja ano gowokouruta mutuya 1.19-51

Jiisasnon qenjaaro gawon mero 2.1-12.50

Tetegoyanon Jerusalem kan laligon komuro 13.1-19.42

Gbilin waama alauruta koloon onono 20.1-31

Galili kan gowokouruta koloon onono 21.1-25

Anutuwa qaa jeta laaligoyawo.

1 Kakanaiyanon monowaa monoyanonga qaa je laligoro. Iinon laaligowaa kania nanjon jer waama laligoro. Qaa je iinon Anutuwa kooronon laligon waaro ano anjo bersakon Anutugadeen kolooja. ² Qaa je iinon kakanaiyanon Anutuwa kooronon laligoro. ³ Iwaa kooronon laligon ilaan muro iwoi kuuya kolooro. Iwoi mon mende ilaan muna, ii mende koloonaga. ⁴ Qaa je iinon laaligowaa bemunjaleya kolooja. Iwaanon laaligo kombomba iikanon ejemba men asarin onono iima laligon waagi. ⁵ Asagayanon pangaman uutanon asarinkejato, pangamanon laligogiti, iyononon asagaa kania ii mende moma asarin laligon koug. Kien.

⁶ Anutonon ejemba kuuya asagaya moma laariwutiwaajon moma qele eja qata Jon wasiro asugiro. Asugin kan asagaa kania inisaama nanjon jer laligoro. ⁸ Jon anjo asagaa ii mende koloon laligoro, iinon asagaa kania ii nanjon jer laligoro. ⁹ Asagaa

onabonon iinon ejemba goman so men asarin nono-makeji, iinon namonon asugimambaajon ano.

¹⁰ Iinon kakanaiyanon goman goman iikawaa ilawoilaya kuuya ii nemun koma onono kolooji. Kolooji anjo batugianon laligon kouroto, balon ejembanon kilen ii mende moma koton mun tompin laligogi.

¹¹ Kaen tompiririn laligogi iyanjaa goman mirianon karo kanagesourutanon zizi togon telambelan ama gema qen mug. ¹² Kaen angito, daen yononon koma horon mun qabunaya moma moma laarigiti, iinon mono kuuya iyononon kana meleuro kokaen kolooro: Anjo nemun koma ku-usun onono kolokoloo donogoga koloon Anutuwa meraboraana kolooji. ¹³ Anutuwa uusiinanon nemun koma onono kolooji. Namononon siina otaan embiawo qaa somongoro koro ama mera mero kolooji, iyononon kana kaaja iikanon Anutuwa meraboraana mende kolooji. Kien.

¹⁴ Qaa je iinon eja sele busuwo koloon batunananon kema kan laligoro. Kaen laligoro akadamyua uun iima laligonin. Mananon Meria motoongowaajon akadamyua kuuya ama aon koma muro qaita mon laligogi, iinon mono iikawaa so kalenmoriananon uuta

† 1.6-7 Mat 3.1; Maak 1.4; Luuk 3.1-2

saa qero akadamyawo koloon kamban so qaa hon toontoona jen laligoro.

¹⁵ Jonon eja iikawaa kania nanjon kokaen gama jen laligoro, "Niinon mombaajon qaa jen laligoweti, iinon mono ii koloaja. Kokaen jen laligowe: Noo gemananon eja mon kawaati, niinon mende koloowe iinon wala laligoro. Kawaajon iwaa qabunyanon mono nii nuugun uuta koloaja." Jon Oomulu ejanon kaen jen laligoro.

¹⁶ Kalenmorianan eja iikawaa uuta saa qero akadamyawo laligoroti, iinon mono iikawaa so kotuegon nonoma laligoro. Kotumotueya ii kambanja kambanja maaro kuuya nonoo qanananon uro laligonin.

¹⁷ Mooseson Kana qaanana nemun kono kolooro, Jiisas Kraiston qaa hona ninisaama Anutuwaawo kalenmorianan nemun kono asuganon kolooro. ¹⁸ Namo eja monjon Anutu kamban monjon mende iiro. Meria motoonjonon Manaa wosoyanon laligon kouma laligoroti, iinon mono namonon kamaan kania ninisaano monin. Kian.

Jon Oomulu ejanon iyanjaa kania jen asariro.

Mat 3.1-12; Maak 1.1-8; Luuk 3.1-18

¹⁹ Juuda jotamemeya yononon jigo gawon galen ano jiwowon jigowaa welenqe qe tosaana Jerusalem sitinonnga wasin ononji Jombaanon kagi. Kan qisin mun jegi, "Gii naa ejaga koloajan? Kaniaga nomaen?" Kaen jegi kaniaya injisaama inji joro.

²⁰ Kaniaya mende qakoonoto, asuganon kokaen jokolooro, "Niinon Hamoqe qe Toya Kraist mende koloajen."

²¹ "Kaen jokolooro kaparan koma qisin mugi, "Gii mono eja moroga koloajan? Gii Elaija koloajan me qaago?" Qisin mugi "Qaago!" jero. "Gii gejatootoo eja mon koloajan me qaago?" Kaen qisigi "Kaan qaago!" meleeno.

²² Meleeno qisigi, "Gii moroga koloajan? Wasin nononji kajonji, iyononon mono nomaen meleema inji jowonaga? Gii geengaa kaniaga nomaen jen asariwaga?"

²³ † Qisigi kokaen inji joro,

"Gejatootoo eja Aisaianon qaa mon kokaen jerota eja, 'Nii gajoba koloon balon qararanonkononon laligon kokaen qamakejen: Ponon kawa-oo!

Kawaajon on mono uugia mindingon kania meleun meagowu.' Nii kawaa qe gajobaya koloajen."

²⁴ Eja wasin ononji Jombaanon kagiti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparanonkonon) ejaga koloogi. ²⁵ Yononon mombo kokaen jen qisin mugi, "Gii Hamoqe qe Toya Kraist mende koloajan ano Elaija me gejatootoo eja yonononnga mon mende koloajan, iikawaajon mono naambaajon ejemba oomulu men onomakejan?"

²⁶ Qisin mugi kokaen meleema onono, "Niinon apu toonon onomoringejento, eja mon on mende moma kotojuti, iinon koi batugianon nanja. ²⁷ Eja mon noo gemananon kawaatiwaa jen laligoweti, iinon mono ii koloaja. Iinon kan nii nuugun somatana

koloon laligowaatiwaaajon niinon iwaa kosianon kema wayangesoya besan kana esuyaa kasia isamambaa ama qamamaa amana." ²⁸ Jonon Jordan apu leegenanon goman qata Betani iikanon laligon ejemba oomulu men onoma laligoro. Iwoi ii iikanon kolooro. Kian.

Jonon Jiisaswaaajon "Anutuwaanon lama meriaga," jero.

²⁹ Ii kolooro goman ano Jonon Jiisas sigensigen karo iima jero, "Igi, eja ii Anutuwaanon lama meriaga. Iinon mono balon balon ananaa singisongonana koma konjoratiro solananiwonja. ³⁰ Niinon mombaajon qaa jen laligoweti, iinon mono ii koloaja. Kokaen jen laligowe: Noo gemananon eja mon kawaati, niinon mende koloowe iinon walagadeen laligon waaro. Kawaajon iwaa qabunyanon mono nii nuugun uuta koloaja. ³¹ Niinon ii wala mende moma kotoweto, Anutunon kaniaya Israel ejemba nono ninisaano mobonatiwaaajon moja. Ii moma nii wasin nono kan oomulu men onomakejen."

³² Jonon kaen jen dangunu kaan nama nanjon kokaen inji joro, "Ua Toroyanon mono Siwenonga kamaan kewe koon kaan iwaa wanon kamaan koma raro iibe. ³³ Niinon ii wala mende moma koton laligoweto, monon ejemba oomulu men onomanatiwaaajon wasin nonoti, iinon kokaen ni joro, 'Ua Toroyanon mombaa wanon kamaan koma raro iibagati, iinon mono Ua Toroya ejemba uugianon ama iikanon mulu men onombaa.' ³⁴ Niinon ii iibetiwaaajon ama kaniaya kokaen nanjon jejen, 'Iinon Anutuwaawo Meria koloaja.'" Kian.

Jiisasnon gowokouruta mutuya onono.

³⁵ Kaen inji joro goman ano Jonon mombo apu goraayanon iikanondeen keno gowokouruta yonononnga woinon iwo motoon nanji. ³⁶ Nanji Jiisasnon iikanon unuugun kenoti, ii tororo uun iigigiin jero, "Eja ii mono iibao. Iinon Anutuwaanon lama meriaga koloaja."

³⁷ Kaen jero gowoko woi yononon qaa ii moma Jiisaswaa gematanon keni. ³⁸ Keni Jiisasnon eleema gematanon kariti, ii iriima kokaen qisin orono, "Oro moroga monngama kajao?" Iikaen moma meleema ijori, "Somatanara, gii miri dakanon en laligojan?" (Juuda yononon 'Somatanana' qaa ii boiwaajon jenkegi.)

³⁹ Kaen ijori meleeno, "Mono kan iibao!" Kaen meleeno ween jaaya eleeno 4 kilok kawaa so kolooro. Ween jaaya meleeno iikanon motoon kema miri dakanon en laligoroti, ii iigi. Ii iima kanon iwo laligori goman sijsingon tiro mesaon kari.

⁴⁰ Jonon qaa jero gowoko woita moma Jiisaswaa gematanon keniti, iyorononnga mombaa qata Andruu, dataa qata Saimon Piito. ⁴¹ Andruu iinon wala data Saimon mokolon kokaen ijoro moro, "Noro mono Hamoqe qe Toya mokolojota." Hamoqe qe Toya ii Griik qaanon Kraist. ⁴² Kaen jen data wama Jiisaswaanon keni. Keni Jiisasnon Saimon tororo uun iigigiin

† 1.21 Dut 18.15, 18; Mal 4.5 †† 1.23 Ais 40.3

jero, "Gii Saimon, Jombaa meria koloojanto, niinon qaga Siifas qabe ewaa." † Kianj.

Jiisasnon Filip ano Natanael oroono.

⁴³ Gomanj ano Jiisasnon Galili prowinsnonj kemambaajonj kema kananonj eja qata Filip mokoloonj kokaenj ijoro, "Gii mono nii notaanj kawa!" ⁴⁴ Filipnonj Andruu ano Piito yorowo gomangia motoonja. Taongia qata Betsaida.

⁴⁵ Filipnonj eja qata Natanael mokoloonj kokaenj ijoro, "Moosesnonj eja mombaajonj Kana qaanonj oorota gejatootoo yonononj toroqenj oogita eji, nono mono eja ii mokoloonjonja. Eja ii qata Jiisas, manjaa qata Joosef, gomanja qata Nazaret."

⁴⁶ Natanaelnonj ii moma walingonj jero, "Oo Nazaret! Ii gomanj qandayaga. Iikanonja iwoi awaa monj kolooawaatiwaa so qaago." Kaenj jero Filipnonj ijoro, "Mono kanj geenggo iima kotowa!"

⁴⁷ Kaenj ijoro moma Jiisaswaanonj kanj kouro iima iwaajonj qaa kokaenj jero, "Iibu! Eja koi kanonj mono Israel eja honja kolooja. Uutanonj gbingbaonj qolomolonj goya qaa."

⁴⁸ Kaenj jero Natanaelnonj qisinj munj jero, "Gii mono nomaenanonj nii moma kotonj nonjanj?" Kaenj jero Jiisasnonj meleema ijoro, "Gii fig gere †† umuganonj rana giima kotowe. Wala giima kotowego Filipnonj kawaa gematanonj giima goono."

⁴⁹ Kaenj ijoro Natanaelnonj meleema ijoro, "Oo Somatana, gii mono onanonj Anutuwaa Meria koloojanj. Gii Israel nonoononj eja Ponga laligojanj."

⁵⁰ Kaenj jero moma Jiisasnonj meleema ijoro, "Nii wala kokaenj jejen, 'Gii fig umuganonj rana giibe.' Kaenj jenj asugijenjwaajonj moma laarinj nonjanj. Anutuwaanonj ku-usunj koi iima mojanj, ii mono iwoi melaada kolooja. Honja somata ii mono kanagenj iima moma laligowaga."

⁵¹ †Kaenj ijonj toroqenj ijoro, "Niinonj qaa honj toonja monj kokaenj jewe moba: Kanagenj noo gowokouruna kolooji kotonj kondoonj onombe jaameleenj unja kokaenj iibuya: Siwe nagunonj tano Anutuwaa gajobaurutanonj asuginj Siwe gomambaa Eja Honjaanonj uma kamaanj anjgi injiibuya." Kianj.

Jiisasnonj apu menj letono wain kolooro.

2 Jiisasnonj Filip ano Natanael oroono weenj karoonj tegoro laligogi monjonj agominj aoawaa maranj lomanj ano ajoroogi. Ii Galili prowinswaa gomanj qata Kaana iikanonj anjgi. Jiisaswaa nemunanonj kanonj motoonj kema ragi. ² Jiisas ano iwaa gowokouruta ii kaanagadeenj horonj ononjgi lomanonj motoonj ragi. ³ Iikanonj ragi wain apunonj qaono Jiisaswaa nemunanonj meria ijoro, "Yonoononj wain apu qaonja."

⁴ Kaenj ijoro kokaenj ijoro, "Nemuna, ii nomaenj amanjatiwaajonj jejanj? Jenj kotonj nonjanj me? Noo an-

goleto meme kambananonj mende kanj kuuro laligojenj."

⁵ Kaenj jero moma welenjeqeuruta kokaenj injjoro, "Tininonj iwoi mombaajonj jenj kotonj onjombaati, ii mono otaanj ambu."

⁶ Juuda yonononj hamo qenj aowombaajonj Kana qaa-gia otaanj borogia songbama laligonjkegi. Iikawaa so miri iikanonj koworanenj somata 6 raro. Koworanenj motomotoonj ii apu kononj 8 me 12 iikanonj kemenj saa qenagiwaa sogaa ragi.

⁷ Jiisasnonj ii iima kokaenj injjoro, "Ono mono apu kosonj kanj maagi koworanenj koi saa qewa." Kaenj jero moma jerotiwaa so anjgi. ⁸ Koworanenj ii saa qegi kokaenj jenj kotonj onono, "Mono apu qaga kosonj menj kema lomanj galenj mubu." Jenj kotonj onono menj kenjgi.

⁹ Kosonj kengito, galenonj apu letoma wain kolooroti, ii nenj naanja moma daenkaya menj kagiti, ii mende moma asarinj aaruro. Aaruroto, welenjeqee apu kosogiti, iyonononj ii moma jegi galenonj maranj lomanj toya oono karo. ¹⁰ Karo kokaenj ijoro, "Maranj kambananonj kuuya yonononj wain apu awaa ii wala menj kanj onjmakeju ano ii nenj enkalolonj menj aogigo wain apu naanja qaa ii kanagenj onjmakeju. Giinonj wain apu awaa ii wala anjonj koma mende onjoma ketego koi kambanj uugunj menj kajanj. Ii sili morota monj anjanj."

¹¹ Jiisasnonj anjgoleto mutuya koi ii Galili prowinswaa gomanja qata Kaana iikanonj mero. Ii menj iikanonj ku-usunja asuganonj injisaano. Kaenj injisaano gowokourutanonj moma laarinj mugj.

¹² †Jjelombanonj laligogi tegoro Jiisaswaa nemunjoaana ano gowokouruta yonononj gomangianonj Kaperneam kengji. Iikanonj kema somanja tosia toroqenj laligogi. Kianj.

Jiisasnonj jiwowonj jigo jenj kobooro.

Mat 21.12-13; Maak 11.15-17; Luuk 19.45-46

¹³ †Kambanj kanonj Juuda nonoononj kianjkomu kendonj kambanja dodowiro. Anutunonj wala eenanonj niniima koboonj nunuuguroti, †† iikawaajonj aisoowombaajonj anjgi Jiisasnonj kaanagadeenj gomanja mesaonj Jerusalem sitinonj uro. ¹⁴ Sitinonj uma jiwowonj jigowaa totonj uutanonj keuma iwoi kokaenj mokoloo: Ejemba bulmakao ejia, lama ano kewo koonj ii sewanja mewutiwaajonj anjgi ano tosanonj monenj utekute ambombaa-jonj ragiti, ii injiuro.

¹⁵ Ii injiima kasanonj tape (qoilomu) miziziih iikanonj onjootinj unjuro. Unjurij ejemba ii kuuya konjoma onjoma lama bulmakaogiwawo jiwowonj jigonongga onjotaaro. Utekute ejemba yonoononj soojaakota qewagoro kamaaro peragia metama maaro keno. ¹⁶ Kewo sewanjgia mewutiwaajonj angiti, ejemba ii kokaenj jenj onono, "Iwoi ii mono menj togonj seleengenj kembu. Ono noo Manjaa jiwowonj jigo koi mono naambaajonj utegogi konjkororo miri kaanja kolooja?"

† Siifas ii Griik qaanonj Piito, ananaa qaanonj jamo karanjanj.
†† Fig ii sambj kaanjaya. Ii gawonjgianonj komogi kota naanjawo kolooro kambanj mamaga nenj laligoju. ‡ 1.51 Jen 28.12

†† 2.12 Mat 4.13 †† 2.13 Eks 12.1-27 ††† Anutunonj Iijipt kanonj Israel ejemba niniima koboonj nunuuguroti, iikawaa korisoroya ii Koonj qaanonj Pasowa. Eksodus, Mootogo 12.15

¹⁷ †Kaerj jerj oŋono Buŋa qaa moŋ gowoko yoŋoo momogianonj kouro romoŋgogi. Qaa ii kokaerj oogita eja, “Noo uunanonj goononj jigo ii kowoga ewaatiwaa-
jonj kaparanj kombe iikanonj uunanonj neqanj gere
kaanja jero majakaka iikanonj ji mokoloonkejerj.”

¹⁸ †Ii konjoma oŋono Juuda jotamemeya yoŋononj
teboma waama Jiisaswaanonj kouma kokaerj qisiŋ
mugi, “Gii mono naa aŋgoletto moŋ ana ku-usuŋga
iiniŋ sokoma nononogo tere kaanja anaga?”

¹⁹ ††Kaerj qisiŋ mugi kokaerj meleema oŋono,
“Oŋononj jiwowonj jigo koi kondeerjgi namononj ka-
maaro niinonj ii weerj karoombaa uutanonj metaama
kuumaŋa.”

²⁰ Meleema oŋono kokaerj ijogi, “Gbani 46:waa uu-
tanonj jiwowonj jigo koi meŋ laligonj medaborogita
nanja ano giinonj ii weerj karoombaa uutanonj mono
nomaerj ama metaama kuunaga?”

²¹ Kaerj ijogito, Jiisasnonj jigowaa qaa ii iyanjaa seliaa
sareaga jero. ²² Jiisasnonj kananerj koomunonjga waaro
sareqaa jeroti, ii kambaŋ iikanonj gowokouruta yoŋoo
roromogogianonj kanj kono moma asarigi. Ii romoŋ-
gonj Jiisasnonj qaa jeroti, ii ano Buŋa qaa oogiti, ii ku-
uya moma laarigi. Kianj.

Jiisasnonj ejemba kananana modaboroja.

²³ Jiisasnonj Jerusalem sitinonj kiankomu kendombaa
kambaŋanonj laligonj aŋgoletto ku-usuŋawo meroti, ii
ejemba mamaganonj iima qata moma laarinj iwaanonj
rapingogi. ²⁴ Rapingogito, Jiisasnonj ejemba kuuya
yoŋoo kanagia moma kotodabororo. Kawaajonj ejem-
ba kuuya mende moma laaridaboronj oŋoma qaagiaa
baatanonj mende kema laligoro. ²⁵ Ejemba uugianonj
qaa iwoi eroti, Jiisas moŋnonj ejemba uugiaa kania ii
isaama qendeema mubaatiwaa so mende kolooro.
Mono aŋo ii moma kotooro. Kianj.

Jiisasnonj Nikodeemus uumeleembaa kania kuma muro.

3 Juuda kanagesowaa jigo kaunsol batugianonj jo-
tamemeya eja moŋ qata Nikodeemus laligoro.
Iinonj Farisii (Kana qaawaa kaparanjkonjkonj) tuuŋnonj
nano. ² Iinonj gomantiinja moŋnonj Jiisaswaanonj
kouma kokaerj ijoro, “Somatana, gii aŋgoletto meŋke-
janj, ii eja moŋnonj Anutu iwo mende nano aŋodeerj
memambaa amamaankeja. Kawaajonj gii Anutunonj
nemunj koma gono boi koloojanj, iikaerj moŋonj.”

³ Kaerj jero kokaerj jerj meleema muro, “Niinonj qaa
hoŋa toonj moŋ kokaerj jewe moba: Moŋnonj Anu-
tuwaanonjga kolokoloo donggoga mende kolooaati
eerj, iinonj mono Anutuwaawaa bentotononj keuma iimam-
baa amamaawaa.”

⁴ Meleema muro kokaerj ijoro, “Moŋnonj ejemba
waŋa koloonj laligonjgo kolokoloo donggoga ii mono no-
maerj koloonaga? Iinonj mono nemunj goronj uutanonj
keuro mombo koro ama memambaa amamaawaa.”

⁵ Kaerj ijoro kokaerj meleema, “Niinonj qaa hoŋa toonj
moŋ kokaerj jewe moba: Moŋnonj oomulu meŋ mugi
Uŋa Toroyanonj uutanonj kemero iikanonj kolokoloo
donggoga mende kolooji eerj, iikaanjanonj mono Anu-
tuwaa bentotonj uutanonj keumambaa amamaawaa.

⁶ Balombaa nemunjanj oŋoononjga merabora koloo-
juti, ii balombaa meraboraanjanjga. Uŋa Toroyanonj in-
aaj nemunj kono merabora koloonkejuti, ii mono Si-
wewaa meraboraanjanjga.

⁷ “Kawaajonj oŋo kolokoloo donggoga Anutuwaanonj-
ga mende koloouwuyati, ii mono mende sokonja. Qaa ii
jewe iikawaajonj mono mende aaruwa. ⁸ Haamononj
aŋaa jaajaa laŋ giliro otonja momakejanto, ii dakaya
qerj kankeji ano dakaanj baagenj qerj kemakeji, giinonj
iikawaa kania mende moma asarijanj. Uŋa Toroyanonj
ejemba nemunj koma oŋono kolokoloo donggoga
koloogiti, kuuya iyoŋoo kaniagia mono haamo kawaa
so kolooja.”

⁹ Kaerj meleema Nikodeemusnonj kiko qerj kokaerj
jero, “Ii mono nomaerj koloonaga?”

¹⁰ Kaerj jero Jiisasnonj ijoro, “Gii Israel kanageso kuma
nonomakejanj ano kilerj qaa iikawaa kania mende mo-
ma asarijanj. Ii mende sokonja. ¹¹ Niinonj qaa hoŋa
toonj moŋ kokaerj jewe moba: Nonononj naama moma
kotojonj, ii jerj injisaamakejonj ano naama jaanananonj
iima moŋonj, ii nanjonj jerjkejonj. Kaerj amakejonto,
oŋononj kilerj Buŋa qaanana ii mende moma aŋgonj
komakeju.

¹² “Balombaa iwoiya jaanonj ii-iita kawaa qaaya jewe
moma mende moma laarinj nonjuti eerj, niinonj Siwe-
waa iwoiya mende ii-iita kawaa kania injijowe ii mono
nomaerj moma laariwuya? ¹³ Balombaa eja moŋnonj Si-
wenonj mende uroto, Siwe gomambaa Eja hoŋanonj Si-
we gomanonj laligonj kamaanj koloonj asugiroto, iinonj
mono eleema Siwenonj ubaa.

¹⁴ ††Anutunonj Mooses balonj qararanjkonjkonjanonj jerj
kotooro kopa aenonj mokolerj uŋaya meŋ toononj kosig-
oro nanoti, iikawaa so Siwe gomambaa Eja Hoŋa ii
kosigogi uma nambaa. ¹⁵ Ejemba ii moma laarinj muju-
ti, iyoŋononj kuuya laaligo kombombaŋa mokoloonj
laligowutiwaajonj ama eu ubaa.

¹⁶ †Iikawaa kania ii kokaerj: Ejemba ii moma laarinj
munjkejuti, iyoŋoononjga moŋnonj tiwilaawaabotiwaa-
jonj Anutunonj balonj so jinonja qaa jopagonj nonono.
Anana kuuya letoma laaligo kotigaa buŋa
koloowonjatiwaajonj ama Meria motoonjgo soro ii
nonono. ¹⁷ Ejemba gomanj so laligonj kenjonj, Anu-
tunonj Meria ananaa qaanana jerj tegowaatiwaajonja
qaagoto, Merianonj hamo nunuro kantri so letoma oy-
anboyonj koloowonjatiwaajonj ama wasiro namononj ka-
maaro.

¹⁸ †Ejemba moŋnonj Meria moma laariji, Anutunonj
iwaa qaa jerj tegoro mende tiwilaawaato, moŋnonj Ji-
isas mende moma laarinj muji, Anutunonj iwaa qaa jerj
tegoro laligoja. Anutuwaawaa Meria motoongowaa qata
mende moma laarijiwaajonj ama gere siawaa buŋa
koloowaa. ¹⁹ Anutunonj balonj ejemba qaanana jerj

† 2.17 Ond 69.9†† 2.19 Mat 26.61; 27.40; Maak 14.58; 15.29

‡ 3.14 Janj 21.9

tegonkeji, iikawaa kania ii kokaen: Asasaganon namonon kamaan kolooro, ejembanon nanamemen bologa bologa ama men laligogi. Kaen laligon Anutuwaas asasaga togon uugia pangamambaa nanamemenon lan somonon laligon kougi.

²⁰ “Kuuya nanamemen bologa amakejuti, iyononon Anutuwaas asasaga togon gema qenkeju. Anutunon nanamemengia bologa bologa ii injisaama jen onono gamugia mobubotiwaajon toroko momakeju. Ii moma asasagaa uutanon mende keumakeju. ²¹ Mende keumakejuto, mononon qaa hona otaan laligoji, iinon saanon asasagayaa uutanon keubaa. Anutunon sololoon muro nanamemenja ama men laligoroti, iikawaajon nanamemenja iikanon asuganon koloowaatiwaajon moja.” Kian.

Jon Oomulu ejanon Jiisaswaa kania jokolooro.

²² Jiisasnon kaen jedaboron nama gowokouruta unuama Jerusalem siti mesaon Judia prowinswaa goman gematanon kengi. Iikanon kema gowokouruta yonowo sonda tosia toroqen laligon ejemba oomulu men onoma laligoro. ²³ Jiisasnon kaen laligoroto, Jonon kaenagadeen goman qata Salim kawaa kosianon laligoro. Goman qata Ainon kanon apu mamaga ero ano ejembanon Jombaanon kouma oomulu men onombatwaajon qisigi afaangon men onoma laligoro. ²⁴ †Kambaran iikanon Jon ii kapuare mirinon mende onogi raro.

²⁵ Juuda yononon hamo qen aowombaajon borogia songbama laligonkegi. Kawaajon Jombaa gowokouruta yononon Juuda eja mombo qaa iikawaa niinonginon jen kanain jenonkooli anggi. ²⁶ Kaen anggi bimooro Jombaanon kan kokaen ijogi, “Somatanana moba, eja Jordan apu leegenanon giwo laligoro geengo kaniaya nanon jenati, iinon ejemba oomulu men onono tuun somasomatanon mono iwaanon kemakeju.”

²⁷ Jonon ii moma kokaen meleeno, “Anutunon eja mombaajon iwoi mon Siwenonga mende ama muna-gati een, iinon mono ii bunja qen aomambaa amamaawaa. ²⁸ ††Iwo laligon kokaen jewa, ‘Nii Hamoqeqe Toya Kraist mende koloojento, Anutunon wasin nono wala kajaen iinon gemananon kawaa.’ Niinon qaa ii jeweti, ononon ii saanon ononangio nanon jen laligowuyatiwaa so koloaju. ²⁹ Iikawaa sareya ama kokaen jemaña: Eja mononon emba bunjayawo koloon emba memambaajon korisoro qaa jen sein laligoja. Kaen laligoro eja alianon kosianon nama korisoro qaayaa aroya moma iwaajon jinonja qaa aisoonkeja. Kawaa so niinon Jiisaswaa alia koloon iwaajon aisoowe korisoro iikanon keteda koi uuna saa qero laligojen. ³⁰ Jiisaswaa qabunyanon somariin seiro Jon noonon waziiro sokombaa.” Kian.

Jiisasnon Siwenonga kamaarotiwaa kania jero.

³¹ “Moronon eukanonja kamaaroti, iinon ejemba kuuya unuugun uuta koloaja. Mononon namonon asugin namowaa bunja koloaja ano namonon laaligowaa

qaaya jenkeja. Siwenonga kamaan karoti, iinon mono kuuya unuugun uuta koloaja. ³² Iinon iwoi iima moma koton laligoroti, iikawaa kania jen nanon dangunu kaan nanja. Kaen nanjato, nanonangon qaaya ii ejemba mononon mon mende moma angon konja.

³³ “Ejemba mononon nanonangon qaaya moma angon konji, iinon Anutu onabonja kolojiwaa qaaya men kotiuro powowon koloowaa. ³⁴ Anutunon qele ejia wasin Unaya Toroya dogo qaganon qaagoto, kelemalelen munkeja. Kawaajon qele ejianon mono Anutuwaanon qaa hona ii injisaama jenkeja. ³⁵ ††Mananon Meria uunon jopagon munkejiwaajon ama iwoi kuuya bunja qen mun borianon ano eja.

³⁶ “Ejemba mononon Meria moma laarin uuta meleenji, iinon mono mombo letoma laaligo kotigaa bunja koloaja. Mononon Meria qaaya mende ten komakeji, Anutuwaas irinonsoonanon mono iwaa qaganon uma pondan nano laaligo kotigaa kania mende iima koton een lan laligoja.” Kian

Jiisasnon Samaria emba mombo qaa amiri.

4 Jiisasnon ejemba kaen kuma onono gowokouruta koloogi oomulu men onoma iikanon Jon Oomulu eja uugun haamo ama laligoroti, qaa ii Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) yonoo gejagianon kemero mogi. Yononon ii mogiti, buju ii jegi sein Pombaa gejagianon kemero moro. ² Jiisasnon anon ejemba mende oomulu men ononoto, iinon jero gowokourutanon ii anggi. ³ Ii moma Judia prowins mesaon eleema mombo Galili prowins waagen kengi. ⁴ Kana kaen kema Samaria prowinsnon keuma uugun kengi.

⁵ ††Uugun kema Samaria prowinswaa taon mon qata Sikar iikanon keuro. Sikar taon ii Jeikobnon balon bakaya mon meria Joosef muroti, iikawaa kosianon eja. ⁶ Jeikobwaanon apu ron koriga ii Sikar taanon nanja. Jiisasnon kana karotiwaaajon ama selia bimooro ween jiji kolooro apu ron iikanon keuma kosianon kamaan raro.

⁷ Apu ron kosianon raro Samaria emba mononon apu kosomambaajon karo. Karo Jiisasnon iima kokaen ijoro, “Gii saanon apu nona newenaga.” ⁸ Kambaran kanon gowokourutanon nene sewanja mewombaajon ii mesaon taanon kengi iyanjarodeen nani.

⁹ ††Juuda ejembanon Samaria prowins sureen onoma yonowo ainjolon mende laligonkegi ano pake motoongonon apu mende koson laligonkegi. Kawaajon iyanjarodeen nani kanon emba iinon kokaen ijoro, “Gii Juuda ejaga ano nii Samaria embagato, nomaembaajon ‘Apu nona newenaga,’ jen qisin nonjan?”

¹⁰ Jiisasnon qiqisi ii moma kokaen meleema muro, “Gii Anutu kalenja kania moma kotona sokonaga. Moronon ‘Apu nona newenaga,’ jen qisin gonji, iwaa kania moma asarinagati een, ii mono qisina laaligowaa apuya gonaga.”

¹¹ Kaen ijoro kokaen ijoro, “Oo somatana, apu kosomanjatiwaa pakeya mon mende raja ano apu ron koi

† 3.24 Mat 14.3; Maak 6.17; Luuk 3.19-20 †† 3.28 Jon 1.20

‡ 3.35 Mat 11.27; Luuk 10.22 †† 4.5 Jen 33.19; Joos 24.32
‡‡ 4.9 Esr 4.1-5; Neh 4.1-2

kanonj mono koriga koloaja. Kawaajonj laaligowaa apuwaajonj jejanji, ii mono daanjkaaya mokoloonaga? ¹² Ben isinana Jeikobnonj apu ronja koi nonono. Iinonj wala anjo ano iwaa gematanonj meraurutanonj koi kanj apu kosonj nenj laligonjkegi ano bulmakao tuunja tuunja apu onjonji nenj laligonjkegi. Gii Jeikob uugunj uuta koloonj ejemba apu menj seinj onjomambaajonj jejanj me?"

¹³ Kaenj jero moma Jiisasnonj kokaenj meleeno, "Ejemba kuuyanonj apu koi nenjo mombo apuwaa newombaajonj momakebuya. ¹⁴ Kaenj laligowuto, niinonj mombaajonj apu mumanjati, iinonj ii nenjo kambanj monjonj apuwaa mombo mende mobaa. Kaenj qaagoto, apu mumanjati, ii mono iwaa uutanonj letoma laaligowaa apu jaaya jujukuya qaa kolooro laligowaa. Ujunjonj kouma laaligo kombombanja tetegoya qaa ii munjkebaa."

¹⁵ Kaenj meleeno embanonj jero, "Oo somatana, gii mono apu ii nona nemanj. Ii nenjo kambanja kambanja mombo apuwaa moma apu kosomambaajonj koi kanasoso mende riwenaga."

¹⁶ Kaenj jero kokaenj jenj kotonj muro, "Gii mono kema loga wama koi kawao."

¹⁷ Kaenj jenj kotonj muro "Nii lona qaa," jenj meleeno. Meleeno kokaenj ijoro, "Gii 'Lona qaa,' qaa ii onjanonj jejanj. ¹⁸ Gii wala eja 5 onjoma laligona ano kete monj mena rajaoti, iinonj goo loga mende koloaja. Qaa jejanji, ii honj toonjaga."

¹⁹ Embanonj ii moma kokaenj ijoro, "Somatana, gii mono gejatootoo eja qaita monj koloajanj. Niinonj taniga kaenj giima kotojenj. ²⁰ Nonoo ambosakonjrunananonj baanja qendeema kokanonj uma siminj kuma qama koolinj laligogito, Juuda onjononj kokaenj jenjkeju, 'Samaria onjo mono Jerusalem sitinonj uma jiwowonj jigononj usugonj qama kooligi sokombaa.'

²¹ Ii moma Jiisasnonj kokaenj jenj kotoro, "Oo emba, kambanj monj kanj kuuwaati, onjo kambanj iikanonj Ama waeya menj mepesee-wombaajonj baanja kokanonj me Jerusalem kanonj mende uma laligowuya. Gii qaa ii moma laarina sokombaa. ²² Samaria onjo Anutuwa kania tororo mende moma kotonj kilerj iwaa waeya tondu menj mepeseenjeju. Hamoqeqewaa kania ii Juuda nonoo batunananonj asuganonj koloonj eja. Kawaajonj Juuda nonononj Anutunanaa kania moma kotonj waeya menj mepeseeninj sokonja.

²³ "Kilerj kambanj monj kokaenj koloowaa: Kambanj iikanonj Unja Toroyanonj ejemba sololoonj inaanj onjono qaa honja otaanj Ama waeya menj onjanonj mepeseenj laligowu. Manjananonj ejemba kaanja mongama onjoma asugiwutiwaajonj siinja moma laligoja. Kambanj morota iikanonj mono kanj kuunj kete koi eja. ²⁴ Anutunonj Unjaga koloaja. Kawaajonj Unja iikawaa waeya menj mepeseenjejuti, iyonjononj mono Unja Toroyanonj sololoonj inaanj onjono qaa honja otaanj mepeseenj laligowu."

²⁵ Jiisasnonj kaenj jenj kotoro embanonj ijoro, "Hamoqeqe Toya qata Kraist qajuti, iinonj asugimambaajonj

anja, ii mojenj. Iinonj kawaati, kambanj iikanonj mono qaa kuuya ninisaano iima mobonja."

²⁶ Jiisasnonj qaa ii moma kania kokaenj isaano, "Giwo koi nama qaa aminj mojoti, niinonj mono iikaya koloonjenj." Kianj.

Gowoko yonjononj kanj yorowo toroqegi.

²⁷ Kaniaya isaano gowoko yonjononj iikanondeen eleema kagi. Kanj embawo qaa aminj mori, ii iima wal-ingogito, monjononj kokaenj mende qisiro, "Gii nomaembaajonj iwo qaa qaa anjao?" me "Gii naama gombaatiwaajonj mojanj?" Kaenj qisiwombaajonj mogito, kuuyanonj kokodundunj koma ragi.

²⁸ Kaanj ragi embanonj apu pakeya mesaonj eleema taononj kema ejemba kokaenj injijoro mogi, ²⁹ "Mobu! Niinonj eja monj mokoloowe iwoi kuuya ama laligoweti, iikawaa kania nisaama jero mojenj. Kawaajonj iinonj Hamoqeqe Toya Kraist koloowabo. Mono onjonganjo kanj eja ii iibu." ³⁰ Qaa ii moma taonj mesaonj luluuma horonj Jiisaswaanonj kenji.

³¹ Gowoko yonjononj kambanj biiwianonj kanonj Jiisas kuunj munj kokaenj ijogi, "Somatanana, nene newa."

³² Kaenj ijogito, kokaenj injijoro, "Niinonj nenena qaita monj menj laligojenji, onjononj iikawaa kania mende moma kotoju. Qaago."

³³ Kaenj injijoro iyanggia qisinj aonj kokaenj jegi, "Monjononj nene monj menj kanj mujaa me nomaenj?"

³⁴ Kaenj jegi kokaenj injijoro, "Wasinj nono kaweti, niinonj iwaa jeta tenj koma gawonja menj sororogonjkenji, iinonj noo neneana koloaja. ³⁵ Onjononj qaa kokaenj jewubo, 'Koinj 4 tegoro olij-izizii kambananonj toriwaa.' Mobu, niinonj iikawaajonj kokaenj jejenji, moma geja ambu: Gawonj bonja bonja yonjoo hongjianonj mumugodabororo qenjmemetaa kambananonj mono kanj kuuja. Onjo mono uugiaa jaayanonj meleeno uugi keno ii iima kotowu. ³⁶ Tosianonj wala qaa kota qosoma kororoonj laligogi honjanonj kambanj kokaamba asugiro tosianonj ii menj kululuunj tawagia megijejembaya ejembaya laaligo kotigaa bunja koloonjkeju. Kaenj kolooro honja qenjmememe yonjononj qosomakororoo ejemba yonjowo ajoroonj motoonj jejelombanj ama aisoonj oyanjboyanjowo mobuya.

³⁷ 'Monjononj kota qosoma kororooro monjononj honja qenj meji,' qaa kaenj jenjkejuti, ii qaa honjaga. Ii Anutuwa gawonj memewaa kania injisaanja. ³⁸ Niinonj onjo wasinj onjombe gawonj qaita monjononj onjonganjo iwoi kota mende komogiti, mono gawonj iikanonj kema honja qenj mewu. Tosianonj wala selegia qenj gawonj menj laligogi onjononj yonjoo gemagianonj kema gawonj megitiwaa honja mokoloonj qenj menjkebu. Niinonj kaenj wasinj onjonjenj." Kianj

Samaria ejemba mamaganonj uugia meleengi.

³⁹ Samaria embanonj qaa kokaenj nanjonj jero, "Niinonj eja monj mokoloowe iwoi kuuya ama laligoweti, iinonj iikawaa kania nisaama jero mojenj." Kaenj jerotiiwaajonj ama Samaria ejemba mamaganonj Sikar taonj

kanon uugia meleema Jiisas moma laarin mug. ⁴⁰ Moma laarin mun iwaanon kan yonowo toroqen laligowaatiwaajon kaparan koma qisigi ween woiwaa so toroqen kanon laligoro.

⁴¹ Kaen laligon qaa jen laligorotiwaajon ama mamaganon Jiisas moma laarin toroqegi tuungia somariiro. ⁴² Toroqen emba ii kokaen ijogi, "Eja koi kanon onanon gomaña gomaña ananaa Hamoqeqe Tonanaga kolooja. Nononon ii goo qaawaajonadeen mende toroqen moma laarijonto, ii nononano geja ama moma moma kotojon." Kian.

Jiisasnon kawali galen mombaa meria men qeangoro.

⁴³ Jiisasnon Samaria laligoro ween woi tegoro onomesaon Galili prowinsnon keno. ⁴⁴ Jiisas anjo kambañ moñnon qaa moñ kokaen nanjon jero, "Gejatootoo ejemba moñnon iyanaa gomañ balonon laligoro iwaajon mende mogi uro goda mende qen munkeju."

⁴⁵ †Kaen jeroto, kilen kambañ kanon anaa prowinsnon Galili kouro iikanon kaanagadeen tosianon jolonja jegi. Yononon kiankomu kendorbaajon Jerusalem sitinon uma Jiisasnon kendor kambañanon angoleto meroti, ii kuuya iima mogi. Kawaajon kambañ iikanon saanonja koma horon mug.

⁴⁶ †Galili prowins yononon koma horon mug gomañ qata Kaana wala kanon apu men letono wain kolooroti, iikanon mombo karo. Taon qata Kaperneam kanon kimbaa kawali galen moñ laligoro. Iwaa merianon ji kiro ero.

⁴⁷ En komumambaajon ano. Kawaajon Jiisasnon Judia prowins mesaon Galili uutanon karoti, iinon iikawaa bujuya moma Jiisaswaanon kema kokaen qisij muro, "Gii saanon kan merana men qeangon mubaga."

⁴⁸ Qisij muro kokaen ijoro, "Ono nii een mende moma laarin nombutiwaa so koloojuti, ii mende sokonja. Niinon angoleto aiwese mewe iimago mono afaangon nii moma laarin noma uugia meleembuyaga."

⁴⁹ Kaen ijoroto, kawali galenon kokaen ijoro, "Somatana, merananon komuwabotiwaajon mono uulanjawo kawa."

⁵⁰ Kaen ijoro meleema muro, "Meraganon mono qeangon laligowaa. Kawaajon mono saanon eleema kema." Kaen meleema muro iinon ii moma laarin eleema keno. ⁵¹ Kananon keno welenqeqeurutanon kan mokolon kokaen ijogi, "Meraganon mono qeangojaa."

⁵² Kaen ijogi qisij onoma jero, "Naa kambañ kanain qeangojaa?" Kaen jero ijogi, "Worañ mare wan kilok kanon sele gereya mesaojaa." ⁵³ Ijogi momoya kokaen koloon asariro: Ahaa! Jiisasnon "Meraganon mono qeangon laligowaa," jeroti, mono aua iikanondeen qeangojaa. Qaa ii moma asarin ii ano sumanjuruta kuuya yononon uugia meleema Jiisas moma laarin mug.

⁵⁴ Jiisasnon Judia mesaon Galili prowins uutanon kan angoleto moñ koi mero indinja woi kolooro. Kian.

Jiisasnon Betesda angon teru goraayanon eja men qeangoro.

5 Kanagen kambañ moñnon Juuda yonoo kendor somata moñ toriro Jiisasnon Jerusalem sitinon uro. ² Jerusalem sitiwaa kiriponon nagu moñ ii lama onoonon ero. Kawaa kosianon angon teru moñ qata Hibruu qaanon Betesda qagiti, ii ero. Iikawaa goraayanon haamo miri koriga somata 5 nanji.

³ Haamo miri 5 iikawaa uutanon ji ejemba tuun somata enkegi. Tosianon jaagia gooro ragi. Tosianon kanaborogia meendangoyaga egi. Tosianon bakagia koomuyaga egi. †

⁴ Kambañ tosaanon Pombaanon gajoba moñnon kamañ angon terunon rinjanjangoro oronkero. Apunon ororo kambañ iikanondeen moñnon wala angon terunon kemenkero jia ii me ii iikanon mono qeangonkero. Kawaajon mamboma ragi. ⁵ Iikanon eja moñ gbani 38:waa so ji kiro enkero. ⁶ Iikanon ero Jiisasnon kouma iima kambañ koriga totoon ji kiro en laligoroti, ii moma kokaen qisij muro, "Gii qeangomambaajon mojan me qaago?"

⁷ Qisij muro kokaen meleeno, "Oo Pon, apunon oronoton aoro alana moronon mono angon terunon noma noonaga? Alana kaña moñ mende laligoja. Neeno kemambaajon moma batogon laligoweti, kambañ iikanondeen tosaanon yonoononga moñnon nii nuugun kemenkeju."

⁸ Meleema muro Jiisasnon ijoro, "Gii mono waama tambomaeega men kema." ⁹ Kaen ijoro moma iikanondeen qeangon tambomaeeya men keno. Kenoto, iwoi ii Sabat kendoron kolooro. ¹⁰ †Iikawaajon Juuda yononon eja qeangoroti, ii kokaen ijogi, "Kete Sabat kendor kolooja. Kawaajon tambomaeega men angon kana mende sokonja."

¹¹ Ijogi kokaen meleeno mogi, "Meagon nonji, iinon kokaen jen tegon nonja, 'Gii mono waama tambomaeega men kema.'"

¹² Ii moma kokaen qisij mug, "Eja moronon goojon 'Tambomaeega men kema,' jejaa?"

¹³ Qisij mugito, Jiisasnon men qeangoro ejemba tuun somatanon ologogi yonoo batugianonga ilinolon koma keno. Kawaajon moronon ii ama muroti, ii mende moma tompiririn qen nano.

¹⁴ Iikawaa gematanon jiwowon jigo toton uutanon uro Jiisasnon iikanon mokolon mun qambañmambañ qaa kokaen ijoro, "Moba, gii qeangojana. Kawaajon tiwitiwilaa seiyawo bologa moñ koloon gombabotiwaajon mono singisongo mombo mende toroqen ama laligowa."

¹⁵ Eja qeangoroti, iinon Jiisas iima koton kema Juuda jotamemeya ii kokaen injoro, "Eja men qeangon nonoti, iwaa qata Jiisas." ¹⁶ Ii moma Jiisasnon Sabat

† 4.44 Mat 13.57; Maak 6.4; Luuk 4.24 †† 4.45 Jon 2.23 †† 4.46 Jon 2.1-11

†† Yononon apu angonon eligon orowaajon mamboma ramakegi. Tosianon qaa ii jawo 3:waa tetegoyanon ama oju. †† 5.10 Neh 13.19; Jer 17.21

kendonon gawon kaña meroti, Juuda jotamemeya yononon iikawaajon ama sisiwerowero ama mun laligogi. ¹⁷ Kaen laligogito, Jiisasnon kokaen meleema onono, “Noo Amananon suulan gawon menkeja ano niinon kaanjadeen ii menkejen.”

¹⁸ Kaen meleema onoma ejemba Sabat kendombaa qaa tosaanja toroqen анги Jiisasnon ii nanamemenanon qewagon yonoo jaagianon singison-go ano. Singison-go ii toroqen Anutuwaajon ‘Amana!’ jen Anutu tani kaña laligojiwaa so koloon iyanja men uma aoro. Juuda ejemba yononon iwoi woi iikawaajon ama moma koboön kaparan koma Jiisas qewombaa-jon jen kotiigi. Kian.

Laaligo gbiliwaatiwaa ku-usunja ii Jiisaswaanon eja.

¹⁹ Kaen angito, Jiisasnon qaa kokaen injijoro, “Niinon qaa honja toon mon kokaen injijowe mobu: Meranon iyanjaa uutaajon iwoi mon mende menkejato, Mananon iwoi menkeji, Merianon mono ii kaanjadeen menkeja. Kawaajon Mananon iwoi mero iimakeji, iinon mono iikayadeen menkeja. ²⁰ Mananon Meria uunon jopagon mun laligon anjo gawon menkeji, ii kuuya qendeema munkeja. Kawaajon angoleto iima laligojuti, ii iwoi kamaaqeqeta. Iikawaa honja ii kanagen qendeema onono iima newogia tegoro walingon laligowuya.

²¹ “Mon kokaembaajon walingowu: Amanon ejemba koomuya onomindiuro gbilingkeju. Merianon mono iikawaa so kaanjadeen ejemba koomuya moroga gbiliwutiwaa moji, ii mono onomindiuro gbilingkeju. ²² Kaanjadeen Amanon mombaa qaaya mende jen tegonkejato, jenteego gawombaa ku-usunja kuuya ii kokaembaajon Meriaa borianon anota eja:

²³ “Ejemba Ama goda qen munkejuti, iikawaa so kuyanon Meria goda qen mubutiwaajon moja. Amanon Meria wasin muro. Kawaajon monon Meria mende goda qen muji, iinon mono Ama kaanagadeen goda mende qen muja. ²⁴ Kawaajon niinon qaa honja toon mon kokaen injijowe mobu: Monon noo Buña qaana moma nii wasin nonoti, ii moma laarin muji een, iinon mono laaligo kotigaa buña kolooja. Niinon qaaya jen tegowe gere siawaa buña mende koloowaa. Koomu kotigaa leeya mesaon jawo waleema laaligo kotigaa leegen keuma laligon ubaa.

²⁵ “Niinon qaa honja toon mon kokaen injijowe mobu: Kamban qaita mon kawaati, ii mono noojon ama kan kuudaboroja. Kamban iikanon singison-go ama uunon koomuya koloojuti, iyononon Anutuwa Merianon qaro qaa aroya mobu. Ii moma ten kombuyati, iyononon mono gbiling kotiing laligowu. ²⁶ Ii kokaembaajon: Ama anjo laaligo kombombanja kondoonkeji, iikawaa so laaligo gbiling kotiwaatiwaa ku-usunja ii Meria muro iinon kaanagadeen ejemba men gbiling onomakeja. ²⁷ Iinon Siwe gomambaa Eja Honja laligojiwaajon ama Amanon ejemba qaagia jen tegowaatiwaa ku-usunja kaanagadeen iwaa boronon ano iwaa buña kolooro.

²⁸ “Niinon qaa kota jejen, iikawaajon mono mende aaruwu. Kamban mon kan kuuwaati, iikanon kuuya qasirimon ejuti, yononon kaanagadeen qa qabaati, ii mobuya. ²⁹ †Qata ii moma waama asuganon asugigi nanamemen awaa ama laligogiti, iyononon laaligo kotiganon keubuto, nanamemen bologa ama laligojiti, niinon iyonoo qaagia jen tegowe koomu kotigaa buña koloowuya. ³⁰ Niinon neenaa uunaajon iwoi mon neeno ama memambaajon amamaankejen. Nii Amawaa jetanonga qaa momakejen, mono iikawaa so ejemba qaagia jen tegon onomakejen. Neenaa uunaajon tondu mende menkejento, wasin nonoti, mono iwaa qaaya otaankejen. Kawaajon jenteego qaana jenkejen, ii mono soyanongadeen koloonkeja.” Kian.

Tosianon Jiisaswaa kaniaya nangon jegi.

³¹ “Niinon neenaa kaniana nangon jebenagati een, qaana iikanon saanon mende kotiinaga. ³² Alana monon noo kaniana nangon jenkeja. Iinon noojon qaa jenkeji, iikanon mono kotiing honawo kolooja, ii mojen. ³³ ††Onjo jotamemeya wasin onongi Jombanon kagi qaa honjaa so noo kaniana injisaama jen nangoro.

³⁴ “Jen nangoroto, niinon namo ejawaa nangonango qaaya ii moma mende mobe uja. Mende ujato, Jombaa nangonango qaawaajon jenkejen, ii mono onjo kamban kokaamba letongi Anutunon wangia somongowaatiwaajon ama jenkejen. ³⁵ Jonon kiwa somata koloon awaagadeen jen asarioto, onjo kamban koriga qaagoto, kamban torodaamon iwaa asasaganon tondu aisoowombaaajon siinga mogi.

³⁶ “Jonon noo kaniana torodaamon injijoro mogito, monon ii nangon jenkeji, iwaa qaayanon mono Jombanon nangonango qaa uuguja. Neenaa Amananon gawon nono mewe honja koloonkeja. Honja iikanon mono kaniana kokaen nangon injisaamakeja: Amanon wasin nono iwaa jeta memeya koloojen. ³⁷ †Amanon wasin nono kamaaweti, iinon kaniana nangon jen laligoro. Onjo kamban monon iwaa qaa aroya mende mogi ano kaitania mende iigi. ³⁸ Iinon moroga wasiro kamaaroti, onjo ii mende moma laarin muju. Kawaajon iwaa qaayanon mono onoo uugianon mende eja.

³⁹ “Onjo laaligo kotigaa kania ii Buña Terenon en ononja, iikaen romongon ii weengon uu konongianon ama Siwewaa buña koloowombaaajon moju. Kaen mojuto, tereya tereya kuuya yononon mono noo kaniana nangon injisaamakeju. Ii moma yagoju me qaago?

⁴⁰ Nangonango qaa mamaga ejato, onjo laaligo kombombanja buña qen aowombaaajon noonon kawombaaajon togonkeju.

⁴¹ Balanon ejemba yononon qabuña nongi somariiwaatiwaajon mende mambonjen. Ii nongi mobe mende uro laligojen. ⁴² Kaen laligojento, onoo kaniagia ii kokaen eji, ii mojen: Onjo uugia Anutuwaanon qaago tootoon somongon uujopa mende ama mun laligoju.

⁴³ Niinon Amanaa qata qama kawo onjo gema nunkeju-

† 5.29 Dan 12.2 †† 5.33 Jon 1.19-27; 3.27-30 ‡ 5.37 Mat 3.17; Maak 1.11; Luuk 3.22

to, moŋnoŋ iyaŋaa qata qama kawaati, oŋo mono ii saanoŋ moma aŋgoŋ koma horoŋ mubu.

⁴⁴ "Oo oŋo oŋoanŋia mepeseen aon qabuŋagia so-mariwaatiwaa mogi umakeja. Umakejato, beŋ mo-toonŋonoŋ Anutu hoŋa kolooji, iinoŋ qabuŋa oŋom-baatiwaajoŋ kaparaŋ mende komakeju. Kaen ama akadamugiawo koloowutiwaajoŋ mende janjariŋ riin nanju. Kawaajoŋ nomaen nii moma laariŋ nombuyaga? Ii mono amamaawuyaga.

⁴⁵ "Niinoŋ oŋo 'Amawaa jaasewananoŋ qaa jakeyanonŋ ama oŋomaŋa,' kaen mobubo. Oŋo Moos-eswaa qaawaa jejeromonŋromonŋ ama Siwe gomanonŋ ubombaajoŋ mamboma laligojuto, Anutuwaa jaanonŋ keugi Mooses aŋo Anutuwaa qaa jakeyanonŋ oŋooma qaa selegianonŋ kuunŋ oŋono gamugia mobuya.

⁴⁶ "Ti kokaembaajoŋ: Moosesnoŋ noo kaniana jeŋ asariŋ Buŋa Terenonŋ oorota eja. Kawaajoŋ Mooses moma laariŋ mubuyagati een, mono nii moma laariŋ nombuyaga. ⁴⁷ Kaanto, Mooseswaanonŋ tere ii mende moma laariŋ teŋ konjutiwaajoŋ mono noononŋ qaa ii nomaenŋ moma laariwuyaga? Ii kupukapayawo koloowabo." Kianŋ.

Jiisasnoŋ eja 5,000 nene unuagiŋo.

Mat 14.13-21; Maak 6.30-44; Luuk 9.10-17

6 Kawaa gematanonŋ Jiisasnoŋ Galili apu aŋgoŋ, qata moŋ Taiberias apu aŋgoŋ ii kotonŋ leegenŋ keuro. ² Ji ejemba meŋ qeaŋgoŋ oŋono aŋgoletto kolooro iigitiwaajoŋ ama ejemba tuunŋleembe jaasoŋgoyanoŋ Jiisaswaa gematanonŋ otaanŋ kagi. ³ Jiisasnoŋ gowokouruta unuama baananoŋ uma ragi.

⁴ Kambaŋ kanonŋ Juuda nonoononŋ kianŋkomu kendonoŋ toriro. ⁵ Jiisasnoŋ jaa uuro keno ejemba tuunŋleembe jaasoŋgoyanoŋ iwaanonŋ kougiti, ii injiima Filipwaajoŋ jero, "Nono nemanene daenŋkaya sewana meniŋ tuunŋ somata kaanŋa neŋ timbiringgogi sokonaga?" ⁶ Iwoi amambaa anoti, ii aŋo moroto, qaa ii Filip aŋgotete ama muŋ ijoro.

⁷ Kaen ijoro kokaenŋ meleeno, "Nene bered weenŋ 200:waa tawaya (Kina 4,000) iikanonŋ sewana meŋ mendeeniŋ kuuya yoŋonoŋ kitiagadeenŋ negi kilenŋ mende sokoma oŋonaga."

⁸ Kaen meleeno gowokouruta yoŋonoŋga moŋ qata Andruu, Saimon Piitowaa koganonŋ kokaenŋ ijoro, ⁹ "Mera melaa moŋ koi kanonŋ raja. Iwaanonŋ baali † bered 5 ano sora woi rajato, ejemba ambembo kokaanŋa ii mende sokombuya."

¹⁰ Kaen ijoro Jiisasnoŋ injiŋoro, "Oŋo mono ejemba tuunŋ koi jeŋ mendeema oŋoŋgi nene newombaajoŋ kamaanŋ rabu." Balonŋ kanonŋ kegbarŋ lolo mamaga ero. Kawaajoŋ eja jaŋggogia 5,000:waa so yoŋonoŋ namonoŋ kamaanŋ ragi.

¹¹ Kamaanŋ ragi Jiisasnoŋ bered ii meŋ dangisenŋ jeŋ gama kooliŋ ejemba ragiti, ii mendeema oŋono ano

† Anutunonŋ wala eenanoŋ injiima koboŋ unuuguroti, Juuda yoŋonoŋ kawaajoŋ gbani so kambaŋ ama aisoonŋkeju. Koonŋ qaanoŋ qata Pasowa jeju. Eksodus 12.15 †† Baali ii dumunŋ, wiit, out ano yagonŋ yoŋoo alagia moŋ.

sora ii kaanŋagadeenŋ mendeema siingianonŋ jegitiwaa so oŋono. ¹² Mendeema oŋono neŋ timbiringgogi Jiisasnoŋ gowokouruta kokaenŋ injiŋoro, "Nene kitia ti-wilaawabotiwaajoŋ ii mono meŋ kululuuwu." ¹³ Kaen injiŋoro baali bered 5 iikanonŋa neŋ kitia reremoŋa mesaogi raroti, ii meŋ kululuugi konde 12 kanonŋ kemeŋ saa qero.

¹⁴ Jiisasnoŋ aŋgoletto kaenŋ mero ejembanonŋ iima waliŋgoŋ jegi, "Gejatootoo eja namonoŋ asugiwaatiwaajoŋ jegiti, iinoŋ mono oŋanoŋ ii kolooja." ¹⁵ Kaen jeŋ Jiisaswajoŋ otokorianŋ maama kiŋ ponggia koloowaatiwaajoŋ romoŋgogi. Romoŋgoŋ kanŋ liligoŋ muŋ waliŋgoŋ kiŋ kuunŋ mubombaajoŋ aŋgi. Kaen aŋgi moma kotonŋ injiima togoŋ oŋomesaonŋ mombo baananoŋ uma aŋodeenŋ laligoŋo. Kianŋ.

Jiisasnoŋ apu aŋgoŋ qaganonŋ riinŋ riinŋ keno.

Mat 14.22-33; Maak 6.45-52

¹⁶ Negi tegoro mare kolooro Jiisaswaa gowokouruta yoŋonoŋ apu aŋgoŋ goraayanonŋ kemegi. ¹⁷ Kemeŋ waŋgonoŋ uma gomaŋ ii mesaonŋ apu aŋgoŋ kotonŋ leegenŋ Kaperneam gomaŋ baagenŋ kenŋgi. Kenŋgi gomaŋ tiiro Jiisasnoŋ kilenŋ yoŋoononŋ mende asugiŋo. ¹⁸ Kenŋgi haamo kotakota qero apu aŋgonoŋ geriawo qindiima uma kamaaro.

¹⁹ Uma kamaaro loqanoŋ qeŋ nanŋgoŋ 5 me 6 kilomi-ita kawaa so kenŋgi Jiisasnoŋ apu aŋgoŋ qaganonŋ riinŋ riinŋ waŋgo kosianonŋ karo iima aaruŋ toroko mogi. ²⁰ Kaen mogi kokaenŋ injiŋoro, "Neeno kajeŋ. Toroko mende mobu." ²¹ Kaen injiŋoro Jiisasnoŋ waŋgonoŋ ubaatiwaajoŋ ijogi uro. Uro waŋgogianonŋ iikanondeenŋ uulaŋawo unuama balonŋ goraayanonŋ kembombaa aŋgiti, iikanonŋ keugi. Kianŋ.

Ejemba yoŋonoŋ Jiisaswajoŋ uunŋ moŋgama bimbim-gogi.

²² Iikanonŋ keugi gomaŋ ano ejemba tuunŋ somata yoŋonoŋ apu aŋgoŋ leegenŋ toroqenŋ laligoŋ kokaenŋ romoŋgogi, "Woraŋ waŋgo motoonŋgonoŋ raro iiniŋ Jiisasnoŋ gowokouruta yoŋowo waŋgo iikanonŋ mende uma kenŋjaa. Jiisas ooma aŋgiodeenŋ kenŋgi. Waŋgo morota moŋ mende iiniŋ. Kawaajoŋ Jiisasnoŋ mombo koi laligoja."

²³ Kaen romoŋgoŋ tosanonŋ kokaenŋ jegi, "Waŋgo motoonŋgonoŋ kenggito, oŋanoŋ, Taiberias taonoŋa waŋgo tosaanŋa kagi. Waŋgo ii Poŋnoŋ beredwaajoŋ dangisenŋ jeŋ qama kooliro neŋ raniŋi, mono gomaŋ iikawaa kosianonŋ kagita Jiisasnoŋ waŋgo iyoŋoonoŋga moŋnoŋ uma keno me nomaenŋ?" ²⁴ Ejemba tuunŋ yoŋonoŋ kaenŋ jeŋ Jiisas ano gowokouruta kanonŋ mende mokoloŋ oŋoŋgi. Kaen iima moma kaanŋadeenŋ waŋgonoŋ uma Kaperneam taonoŋ kema Jiisas moŋganŋgi. Kianŋ.

Jiisasnoŋ laaligo kotigaa neneya kolooja.

²⁵ Ejembanonŋ Jiisas moŋgama apu aŋgoŋ leegen lu-aŋgenŋ baagenŋ mokolonŋ iima kokaenŋ ijogi moro, “Oo Somatanana, gii mono naa kambanonŋ koi kajaŋa?”

²⁶ Kaenŋ ijogi kokaenŋ meleema oŋono, “Niinonŋ qaa hoŋa toonŋ moŋ kokaenŋ injiŋowe mobu: Oŋo aŋgoletu mewe iigitiwaajonŋ ama nii mende moŋgama nonjuto, nene bered kotuegowe neŋ timbiringogiti, mono iikawaajonŋ nii notaenŋ koi kaju. ²⁷ Nene aliwaati, ii mokoloowombaajonŋ janjariŋ mende riinŋ laligowuto, uuwaa neneya laaligo kombombaŋa oŋomakeji, mono ii buŋa qeŋ aowombaajonŋ kaparaŋ koma laligowu. Ama Anutunonŋ muŋgeŋ silimbaŋa Siwe gomambaa Eja Hoŋa muro ku-usuŋanonŋ tururo uuwaa nene oŋono oyaŋboyaŋ mokoloowu. Kaenŋ ama laligonŋ kotiŋ komuŋ toroqenŋ tetegoya qaa laligowu.”

²⁸ Kaenŋ meleema oŋono kokaenŋ qisiŋ mugi, “Anutuwaawaa uusiŋa otaenŋ nanamemenŋ tania mono nomaenŋ aniŋ sokonaga?”

²⁹ Qisiŋ mugi kokaenŋ meleeno, “Anutunonŋ eja wasiŋ muroti, oŋo ii moma laariŋ muŋ laligowu. Nanamemenŋ iikanonŋ mono Anutuwaawaa uusiŋa otaenŋ kolooja.”

³⁰ Kaenŋ meleeno kokaenŋ qisiŋ mugi, “Kaenŋ kolooro gii mombo naa aŋgoletoga esuŋawo moŋ mena iima moma laariŋ gombonaga? Gii mono naa iwoi moŋ Moosesnoŋ ano, iikawaa so ama mewaga? ³¹ †Buŋa Tere moŋ kokaenŋ oogita eja, ‘Iinonŋ Siwenonŋa nene bered oŋono negi.’ Qaa iikawaa so ananaa ambosakonŋ yoŋononŋ balonŋ qararaŋkoŋkoŋanonŋ kema laligonŋ nene qata “mana” neŋ laligogi ano gii mono kaniaga Mooses uugunŋ nomaenŋ qendeenaga? ††

³² Qisiŋ mugi Jiisasnoŋ kokaenŋ injiŋoro, “Oŋo iikawaa kania saanonŋ mende moma kotoju. Niinonŋ qaa hoŋa toonŋ moŋ kokaenŋ injiŋowe mobu: Moosesnoŋ aŋgoletu Toya mende kolooro. Iinonŋ nene bered ii Siwenonŋa mende oŋono negito, neenaa Amananonŋ mono Siwenonŋa bered oŋabonja ii oŋomakeja. ³³ Anutuwaanonŋ nene bered ii Siwenonŋa kamaanŋ asugiŋ gomaŋ so ejemba laaligo kombombaŋa oŋomakeja.”

³⁴ Kaenŋ injiŋoro kokaenŋ jegi moro, “Oo Poŋ, gii kambanŋ so nene bered ii nonona neŋ laligowonja.”

³⁵ Jiisasnoŋ ii moma kokaenŋ injiŋoro, “Niinonŋ laaligo kombom-baŋaa neneya koloojenŋ. Moŋnonŋ noononŋ kaji, iinonŋ neŋ timbiringonŋ wosoya kambanŋ moŋnonŋ mende kiwaa. Moŋnonŋ nii moma laariŋ nomakeji, iinonŋ apuwaajonŋ mende mobaa. ³⁶ Kaenŋ anogo oŋo nii niima kotojuto, kileŋ mende moma laariŋ nonju. Ii jewe moju. ³⁷ Ano kileŋ Amanonŋ ejemba tosaŋa nomakeji, iyoŋononŋ kuuya noononŋ kawu. Moŋnonŋ noononŋ kawaati, niinonŋ mono ii mende yakarimaŋa.

³⁸ “Niinonŋ Siwenonŋa kamaanŋ neenaa siinŋanonŋ iwoi laŋ ama meŋ laligomambaajonŋ mende asugiwe. Kaenŋ qaago. Wasiŋ nonoti, mono iwaa uusiŋa otaenŋ gawonŋ meŋ laligomambaajonŋ kamaawe.

³⁹ “Wasiŋ nonoti, iwaa uusiŋa ii kokaenŋ eja: Iinonŋ ejemba noo boronanonŋ ama oŋono laligojuti, niinonŋ ii kuuya kalaŋ koma oŋoma laligowe iyoŋononŋa moŋnonŋ moŋ mende soonŋ tiwilaawaa. Mende tiwilaagi niinonŋ ii kambanŋ somatanonŋ oŋomindiinŋ meŋ gbiliŋ oŋomaŋa.

⁴⁰ “Amanaa uusiŋanonŋ kokaenŋ eja: Tosianonŋ Meria iima moma laariŋ mujuti, iyoŋononŋ kuuya kambanŋ kokaamba letoma laaligo kombombaŋa buŋa qeŋ aonŋ laligowuya. Kaenŋ laligonŋ komugi niinonŋ ii kambanŋ somatanonŋ oŋomindiinŋ meŋ gbiliŋ oŋomaŋa.”

⁴¹ Jiisasnoŋ kaenŋ injiŋonŋ qaa kota moŋ kokaenŋ jero, “Niinonŋ laaligowaa nene hoŋa koloonŋ Siwenonŋa kamaanŋ asugiwe.” Kaenŋ jerotiwaajonŋ ama Juuda jotamemeya yoŋononŋ moma boliŋ uugianonŋ ŋindiŋ-ŋunduru jeŋ jeŋ mugi. ⁴² Jeŋ muŋ jegi, “Eja koi Jiisas, Joosefwaa meriaga. Iwaa nemuŋmaŋa ii saanonŋ moma oronjonto, mono nomaembaajonŋ ‘Siwenonja kamaanŋ asugiwe,’ jeja?”

⁴³ Kaenŋ jegi moma kokaenŋ meleeno, “Uugianonŋ mono mende ŋindiŋ-ŋunduru jeŋ jeŋ nombu. ⁴⁴ Ama nii wasiŋ nonoti, iinonŋ ejemba mende horonŋ oŋonji eeŋ, oŋoononŋa moŋnonŋ noononŋ kamambaajonŋ ama maawaa. Hororo kanagi eeŋ, niinonŋ ii mono kambanŋ somatanonŋ oŋomindiinŋ meŋ gbiliŋ mumaŋa.

⁴⁵ ††Gejatootoo yoŋoo Buju Terenonŋ qaa moŋ kokaenŋ oogita eja, ‘Anutunonŋ ii kuuya kuma oŋono mobu.’ Amanonŋ ejemba kuma oŋono qaa moma uu kononŋ-gianonŋ ama laligojuti, iyoŋononŋ mono korebore noononŋ kawuya. ⁴⁶ Ejemba moŋnonŋ Ama mende iima laligoja. Amawaanonja kamaaroti, ii motoonŋgononŋ mono ii iima laligoja. ⁴⁷ Niinonŋ qaa hoŋa toonŋ moŋ kokaenŋ injiŋowe mobu: Moŋnonŋ nii moma laariŋ nonji, iinonŋ mono laaligo kombombaŋa buŋa qeŋ aonŋ laligonŋ ubaa.

⁴⁸ “Niinonŋ laaligo kombombaŋaa nene hoŋa koloojenŋ. ⁴⁹ Mobu! Oŋoo ambosakonŋurugianonŋ balonŋ qararaŋkoŋkoŋanonŋ kema laligonŋ nene qata mana neŋ laligogito, kileŋ komuŋ gisaagi. ⁵⁰ Yoŋononŋ komugito, nene bered kambanŋ kokaamba Siwenonja kamaanŋ laligoji, moŋnonŋ ii neŋ laligonŋ koomu kombombaŋa mende komuwaa.

⁵¹ “Nene bered laaligoyawo Siwenonja kamaaroti, ii niinonŋ koloojenŋ. Moŋnonŋ nene ii neŋ laligowaati, iinonŋ mono tetegoya qaa kotiŋ laligowaa. Nene muŋ laligomaŋati, ii noo busuna. Gomaŋa gomaŋa yoŋononŋ kotiŋ laligowutiwaajonŋ ii ama oŋomaŋa.”

⁵² Jiisasnoŋ kaenŋ meleeno Juuda jotamemeya yoŋononŋ batugianonŋ uugerenonŋ jeŋ qisiŋ aonŋ jegi, “Ye! Eja koi kanonŋ mono nomaenŋ ama busuya nonono newonaga?”

⁵³ Ii moma jegi kokaenŋ injiŋoro, “Niinonŋ qaa hoŋa toonŋ moŋ kokaenŋ injiŋowe mobu: Oŋo Siwe gomambaa Eja

† 6.31 Eks 16.4, 15; Ond 78.24 †† Balonŋ qararaŋkoŋkoŋanonŋ Anutunonŋ gomaamba so gomaambawaa iwoi jokaŋa taŋa ano afaŋa aju paora kaŋa ano namononŋ ero iima seleenŋgeŋ sombenonŋ kema meŋ kululuŋ kuunŋgianonŋ kaŋ bered looloria meŋ nenkegi. Eks 16.13-36

‡ 6.45 Ais 54.13

Horjaa saya ano busuya mende newuyati een, laaligo kombombarja iikanonj mono onjo uugianonj mende ewaa. ⁵⁴ Noo sananonj apu honja kolooja ano noo busunanonj nene honja kolooja. Kawaajonj monjonj noo sa busuna nenkeji, iinonj mono letoma laaligo kombombarjaa bunja koloonj laligonj ubaa. Kaenj laligonj komuro niinonj ii kambañ somatanonj mindiinj menj gbiliñ mumaña.

⁵⁶ "Monjonj noo sa busuna nenkeji, iinonj mono niwo gokotaan namakeja ano niinonj iwo namakejenj.

⁵⁷ Amanonj Laaligo Toya koloonj wasinj noma wona koloonj nemunj koma nono kotiinj laligojenj. Kaanjiadeen monjonj nii nenj nomakeji, niinonj mono kaanjiadeen iwaa wota koloonj nemunj koma mube saanonj kotiinj laligowaa. ⁵⁸ Nene honja Siwenonja kamaaroti, ii niinonj koloojenj. Onjo ambosakonjurugianonj Anutuwaanonj nene nenj laligonj komugito, kambañ kokaamba onjoononga monjonj bered koi nenj laligowaati, iinonj mono tetegoya qaa kotiinj laligowaa."

⁵⁹ Jiisasnonj Kaperneam taombaa qamakooli miri-anonj nama qaa ii jenj kuma onono. Kianj.

Gowoko mamaganonj uugia boliro Jiisas mesaogi.

⁶⁰ Jiisaswaa gowokouruta yonjoononga mamaganonj qaa ii moma jegi, "Qaa je jeji, iikanonj mono qaa kota lombotawo kolooja. Ii moninj uunananonj bimoonj bolidaboroja. Kawaajonj ii mombo mobombaajonj mojonana tiijiwaajonj ii mono mesaowonja."

⁶¹ Gowoko yonjononj Jiisaswaa qaawaajonj moma bolinj uugianonj njindinj-njunduru jenj jenj mugij Jiisasnonj ii uutanonj moma kokaenj jero mogi, "Qaa jejenj, ii moma boliju me qaago? ⁶² Qaa iikawaajonj moma bolijuti een, kanagenj mono nomaenj koloonaga? Siwe gomambaa Eja honjanonj wala gomañ laligonj kouroti, eukanonj mombo eleema uro iibuti een, kambañ iikanonj mono nomaenj mobuya?"

⁶³ "Unja Toroya iinonj ejemba menj gbiliñ onjomakeja. Onjo namo embawaanonja koloonj busugiawo koloojuto, kolokoloo donjogonanonj mende koloonj onjoangiaa esungianonj een letoma Siwewaa bunja mende kolooju. Ii qaago totoonj. Unja Toroyanonj laaligo kombombarja onjonji, niinonj qaa kota ii jenj asariwe moma laligogi.

⁶⁴ Kaenj moma laligogito, onjoononga tosanonj kilerj nii mende moma laarinj noma laligoju." Daenj yonjononj mende moma laarinj mugiti ano morononj kanagenj memelolo menj mubaati, Jiisasnonj ii kanakanaiyanonjga moma kouro. Iikawaajonj qaa kaenj jero.

⁶⁵ Kaenj jenj toroqenj jero, "Kawaajonj niinonj kokaenj injijowe mobu: Noo Amananonj ejemba monj mende inaanj muji een, iinonj mono noononj kamambaajonj amaawaa."

⁶⁶ Qaa iikawaajonj ama gowoko iyonjoononga mamaganonj piriri ama zirinjziriñ koloonj mesaonj iwo mende toroqenj kema kagi. ⁶⁷ Kawaajonj Jiisasnonj gowoko 12 ii kokaenj injijoro, "Onjononj mono kaanjiadeen nomesaonj kembombaajonj moju me qaago?"

⁶⁸ "Kaenj jero Saimon Piitononj meleeno, "Oo Ponj, nonononj mono morowaanonj kembonaga? Laaligo

kombombarjaa Bunja qaaya ii mono goononj eja. ⁶⁹ Giinonj Anutuwaanonj eja soraaya koloojanj, nonononj ii moma laarinj moma asarinj laligojonj."

⁷⁰ Kaenj meleeno Jiisasnonj moma injijoro, "Niinonj eja 12 onjo meweengonj onjombe ano onjoononga monjonj bologaa waja kolooja." ⁷¹ Juudas Saimon Iskariotwaa meria iinonj gowoko 12 yonjo batugianonj laligonj kanagenj memelolo menj muro. Jiisasnonj qaa ii iwaajonj moma injijoro. Kianj.

Jiisasnonj kouruta yonjowo qaa aminj mogi.

7 Juuda jotamemeya yonjononj Jiisas qewombaajonj kaparanj kongitiwaajonj Judia prowins uutanonj kema kamambaajonj togoro. Kawaajonj Judia mesaonj Galili prowins uutanonj kema liligonj laligoro koinj tosaanj tegoro. ² ††Ii tegoro Juuda yonjoononj kendonj monj qata teuteuhalihali kawaa kambañanonj toriro. ‡

³ Kawaajonj Jiisaswaa kourutanonj kokaenj ijogi, "Gii kokanonj laligonj angoleto menjkejanj, ii gowokou-ruganonj kaanagadeen iima kotowutiwaajonj gii mono gomañ koi mesaonj Judia kena sokombaa. ⁴ Monjonj anjo asuganonj asugimambaajonj momakeji, iinonj iwoi monj aasangoyanonj mende menjkeja. Angoleto kaanja menjkejanj-waajonj mono ejemba tuunja tuunja yonjo jaagianonj kema asuginj kaniaga injisaamba." ⁵ Kourutanonj mende moma laarinj munj tompinj laligogitiwaajonj ama kaenj lanj ijogi.

⁶ Kaenj ijogi kokaenj injijoro, "Niinonj uuwaa gawonj asuganonj memanjatiwaa kambañanonj mende kanj kuro laligojento, onjo kambangianonj mono suulanj kembutiwaa so eja. ⁷ Balonj ejembanonj kazi ama onjombombaajonj amamaañkejuto, niinonj iyonjo nana-memengia bologa injisaama nanjonj jewe mojutii-waajonj mono nii kazi ama nomakeju. ⁸ Kemañatiwaa kambananonj mende kanj kuuja. Kawaajonj niinonj korisoro kendonj kokanonj mende umaña. Niinonj mirinonj rabe onjononj saanonj kema uma aisoowu." ⁹ Qaa kaenj injijonj Galili prowins uutanonj toroqenj laligoro. Kianj.

Jiisasnonj teuteuhalihali korisorononj laligoro.

¹⁰ Jiisaswaa kourutanonj teuteuhalihali kendombaajonj kengito, anjo mirinonj rama kanagenj asuganonj qaagoto, asanjonj kema Jerusalem uro. ¹¹ Juuda yonjo jotamemeurugianonj korisoro kambañanonj Jiisaswaa jaaya monjgama qisiqisi ama kokaenj jegi, "Eja ii dakanonj raja?"

¹² Ejemba tuunj yonjononj batugianonj Jiisaswaaajonj sanje qaa mamaga jegi. Tosianonj "Eja ii awaa soro," jegito, tosanonj kokaenj jegi, "Qaago! Iinonj mono ejemba tuunjelembe enjalolonj ama menj onono kaamaa koloonjkeju." ¹³ Kaanj kaanj lanj jegito, Juuda jo-

† 6.68 Mat 16.16; Maak 8.29; Luuk 9.20 †† 7.2 Lew 23.34; Dut 16.13 ‡ Teuteuhalihali ii kokaenj: Wain gawonjgianonj kema gere senja menj kuunj qenj iikanonj enj weenj 8 aisoonj kendonj rama laligogi. Weenj konoganonj korisoro uuta angj. Wala eenjanonj balonj qararanjkonjanonj gbani 40 kawaa so opo kuungianonj enj kanj laligogiti, ii romonjonj aisoogi. Lew 23.33-36, 39-43; Dut 16.13-15

tamemeya yonoojon toroko moma laligogitiwaajon moñnon iwaa qaaya asuganon mende jero. Kian.

Jiisasnon aña kania ejemba kuma oñono.

¹⁴ Kendon korisoro biiwianon laligogi Jiisasnon jiwowon jigo toton uutanon uma kanain ejemba kuma oñono. ¹⁵ Kuma oñono Juuda yononon walingon kokaen jegi, “Eja koi momo jake uutanon mende uma kilen Buña Terewaa kania nomaen moma sororogoj?” Kaen jen walingogi.

¹⁶ Walingogi kokaen injoro mogi, “Momo Buña jenkejen, niinon iikawaa Toya mende koloojen. Neeno qaagoto, wasin nonoti, niinon mono iwaa momoya men kan jenkejen. ¹⁷ Ejemba moñnon Anutuwa uusiña otaan ama memambaajon moji, iinon momo qaa jewe iikawaa Toya moronon kolooji, ii moma kotowaa. Anutunon Buñaya noo uunanon ano asugija me neena unaajon qaa lan jenkejen?”

¹⁸ “Moñnon iyanaa uutaanon romonon qaa jenkeji, iinon ayo qabuñayawo koloomambaajon moja. Kaen mojato, wasiwasi eja moñ toyanon qabuñayawo kolooatiwaajon kaparan konji, iinon mono jotamemeya honabon gbingbaon qaa kolooja. ¹⁹ Moosesnon Kana qaa ama oñonota ii eja me qaago? Ii ejato, oñononon moñnon ii mende ten koma otañkeja. Ono mono naambaajon kaparan koma nii nuwombaajon romonogoj?”

²⁰ Kaen injoro moma ejemba tuun yononon kokaen meleengi, “Omejiilanon mono uuganon kemen nanja. Moronon kaparan koma gii gumambaajon romonogoj?”

²¹ Kaen meleengi injoro mogi, “Niinon angoletoto mo-tongo mewe on korebore aarun kiko qeju. ²² Moosesnon selegianon Anutuwa aiwese kotowombaajon jen koton onnoti, oo Moosesnon ii wala mende jen kotoroto, ambosakonurunana yononon ii kanain men laligogi sili ii nononon karo Sabat kendonon kañgadeen eja selegia kotonkeju.

²³ †“Anana Mooseswaa Kana qaa waleenin singison-go kolooa-botiwaajon kotakota mojon. Ii mojonto, qaa ii qetama Sabat kendonon kañgadeen eja selegia koton kilen ononon mende jen aon silemale laligoju. Kaen laligojuto, niinon eja jumun Sabat kendonon men qañgon mubeti, iikawaajon mono naambaajon nii yon jen nonju? ²⁴ Ono ejemba selegia iikayadeen iima iikañ kanon bakasasñ gosin qaa lan jen tegonkejuti, ii mono mesaowu. Ii mesaon uugia tororo moma gosin qaa honagadeen jen tegowu.” Kian.

Jiisasnon Hamoqeqe Toya kolooja me qaago?

²⁵ Jerusalem toya yononon tosianon kokaen jegi, “Eja kaparan koma qewombaajon romonogojuti, iinon mono ii me? ²⁶ Ibu, iinon ejemba jaagianon asuganon qaa jero mende jen muju. Kawaajon eja koi kanon Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, qaa ii hona

† 7.22 Jen 17.10; Lew 12.3 †† 7.23 Jon 5.9

galenkonon eja yonoo gejagianon kemero moju me qaago? ²⁷ Hamoqeqe Toya Kraistnon kawaatiwaajon jen kouma laligogiti, iinon ‘Daenka koloowaati, ii moñnon moñ mende mobaa,’ jejuto, eja koi kanon daenka kolooroti, ii saanon mojon.”

²⁸ Kaen amij mogi Jiisasnon jiwowon jigowaa toton uutanon nama aroya men metaama kuma onoma qaa kokaen jero, “Ono noonon kokaen jeju, ‘Eja ii moma mun gomana dakanon ii saanon mojon.’ Neena ku-usun qaganon mende koloon nanjen. Wasin nonoti, iinon wasiwasi Toya hona koloo ii mende moma koton mun laligoju. ²⁹ Iinon wasin nono iwaanon kamaawetiwaajon ii saanon moma munjen.”

³⁰ Kaen jero ii men somonogowombaajon mogito, kambañon mende kan kuurotiwaajon ama moñnon selianon mende mero. ³¹ Kaen mogito, ejemba tuun somata yononon mamaganon moma laarin mun kokaen jegi, “Kraistnon kawaati, iinon mono eja koi uugun angoletoto men laligowaa me nomaen? Kaen taniñan kolooja.” Kian.

Jiisas men somonogowutiwaajon nagu galen wasin ononon kagi.

³² Ejemba tuun yononon Jiisaswaaajon kaen niinonononon jen jenonkooli angniti, ii Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) yononon mogi. Ii moma jigo gawon galen yonowo nama kiropo galen (sikiriti) tosañ wasin ononon men somonogowombaa kagi. ³³ Kagi Jiisasnon kokaen jero, “Niinon onowo kambañ torodaanon toroqen laligoman. Ii laligonon onomesaon wasin nono kamaawetiwaanon eleema umana. ³⁴ Ube iwaan noma laligowuto, nii mende mokoloon nombu. Niinon gomana laligomanjati, ononon iikanon kawombaajon amamaawuya.”

³⁵ Kaen jero Juuda jotamemeya yononon batugianon kokaen amigi, “Nono mokoloon mubombaajon amamaawon,’ jeja. Iikawaajon mono dakanon umambaajon jeja? Juuda ejemba tosianon deema kantri tosianon kema Griik yonoo batugianon laligojuti, mono iyononon kema Griik ejemba kuma onomambaajon moma jeja me? ³⁶ Qaa kokaen jeja, ‘Iwaan noma laligowuto, nii mende mokoloon nombu,’ ano qaa moñ kokaen jeja, ‘Niinon gomana laligomanjati, ononon iikanon kawombaajon amamaawuya.’ Qaa woi yoroo kanagara nomaen?”

Laaligo kotigaa apuyanon mono jaaya toon koubaa.

³⁷ †Kaen amigito, kendonon aisoogiti, iikawaa ween konoga somata kanon kan kuuro Jiisasnon nama kotakotagadeen qama kokaen jero, “Moñnon apuwaajon moji, iinon mono noonon kan newa. ³⁸ ††Buña Teronon qaa moñ kokaen oogita eja, ‘Moñnon nii moma laarin nonji, iwaa uutanon laaligo kotigaa apuyanon mono toon sasagon koumakebaa.’” ³⁹ Kaen jeroto, qaa ii Un Toroyaajon sare ama kokaen jero, “Daen ononon nii moma laarin nonjuti, ononon mono Un Toroya bunja

‡ 7.37 Lew 23.36 †† 7.38 Eze 47.1; Zek 14.8

qen aon laligowuya." Anutunon Jisas namonon lalig-
orotiwaa so Siwewaa asamaranja mende muro lalig-
oro. Iikawaajon Uja Toroya mende wasiro kamaan uu-
gianon kemero een laligogi. Kian.

Ejemba batugianon deendeej kolooro laligogi.

⁴⁰ Jisasnon kaen jero ejemba tuun somata
yonoononga tosianon qaa ii moma kokaen jegi, "Eja
koi kanon mono onaga gejatootoo eja asugiwaatiwaa-
jon jegiti, mono ii kolooja."

⁴¹ Tosianon jegi, "Iinon Hamoqeqe Toya Kraist koloo-
ja." Kaen jegito, tosianon qewagon jegi, "Kraistnon
mono nomaen Galili prowinsnonga kanaga? Ii mende
sokonja. ⁴² †Buña Terenon kokaen jeja, 'Kin Deiwidnon
Judia prowinswaa taon melaa Betlehem kanon lalig-
oroti, Kraistnon iikanon koloon Deiwidwaa gbiliuruta
yonoononga mon koloojaa.'" ⁴³ Kaen kaen lan jegi
ejemba tuun yononon Jisaswaaajon ama juma deengi.
⁴⁴ Yonoononga tosianon men somongowombaajon
mogito, monon selianon mende mero. Kian.

Juuda galen yononon Jisas mende moma laarin mug.

⁴⁵ Jiwowon jigowaa kiropo galen (sikiriti) yononon
eleema jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa ka-
paranjonkon) yononon kagi kokaen jen onongi, "Ono
naambaajon ii mende men kaju?"

⁴⁶ Jen onongi kokaen meleengi, "Eja iikanon qaa
jenkeji, monon kamban monon qaa tania kaanja
mende jero."

⁴⁷ Kaen meleengi Farisii (Kana qaawaa ka-
paranjonkon) yononon qisin jen onongi, "Ono kaan-
adeen enkalolon men onono laligoju me?"

⁴⁸ Galenjonkon eja nonoononga monon mono ii
mende moma laarin muro. Ano Farisii (Kana qaawaa
kapanjonkon) nonoononga monon mon uuta
iwaanon baagen meleeno me qaago? ⁴⁹ Kaen qaago
totoonto, ejemba tuunleembe Mooseswaa Kana qaa
mende moma koton Jisaswaa qaa moma gadokopa
qaa lan jenkejuti, yononon qaa sena ii mesaowonja!
Anutunon mono ii qasuaan onono tiwilaawuya."

⁵⁰ ††Kaen jen onongi eja qata Nikodeemus wala Jisas-
waanon karo qambanmamban qaa muroti, iinon
kaanagadeen yonoononga mon koloon batugianon
rama kokaen injoro, ⁵¹ "Eja monon singisongo anoti,
ii mende qisinin jero momago kilen gosinin sokonja
me qaago? Mende gosin qaaya een lan jen tegowonjati
een, mono anono Kana qaanana qewonja me? Ii
mende sokombaa."

⁵² Kaen jero moma kokaen meleema mug, "Gii
kaanagadeen Jisas kaanja meleema Galili qanda ejaga
koloojan me? Galili prowinsnonga gejatootoo eja mon
mende kolooaati, ii monon. Kaya ii geengon Buña Tere
weengon kania mongama moma kotowa." ⁵³ Kaen
jenonkooli ama juma deema mirigianon kengi. Kian.

Emba monon serowilin ano mokoloogi.

8 Mirigianon kengito, Jisasnon kema Oil gere
baananon uro. ² Uma en gomaj ano umuga-
wodeen mombo eleema jiwowon jigonon uro ejemba
tuun kuuya kan liligon mugi kamaan rama kuma
onono.

³ Kuma onono Kana qaawaa boi ano Farisii (Kana
qaawaa kapanjonkon) yononon emba mon wama
iwaanon kagi. Emba iinon serowilin mero iikawaajon
men somongogiti, ii wama tuun jaagianon angi. ⁴ Jaa-
gianon ama Jisaswaaajon jegi, "Boi, emba koi kanon
olonkalu ama mero mono iikanondeen mokolon men
kajon. ⁵ †Mooseswaa Kana qaanon emba kaanja ii ja-
monon gilin qenin komuwaatiwaaajon jen koton
nononota eja. Kaen ejato, giinon iwaajon nomaen jew-
aga?"

⁶ Kaen jen iikanon monon Jisas qaawaa timbinon
horonin amamaaro kania mokolon qaa jakeyanon
ama qewombaajon jegi. Kaen jegi usugon kamaan bo-
rianon tere mon namonon ooro.

⁷ Ooroto, toroqen kapanjon koma qisin mug hak
otaama waama dindina nama kokaen injoro mogi,
"Onoononga monon singisongo mon mende ama
laligoji, iinon mono saanon jamo mutuya men gilin qe-
waa." ⁸ Kaen injoro mogi mombo usugon kamaan tere
mombo namonon ooro.

⁹ Jisasnon qaa jeroti, iikanon onoma somongoro
iyangia singisongogia gamuyawo angit, ii Anutunon
qendeema iyangiaa uugianon nanjon jero isinongia
qaono. Iikanon qaono qaa bok nanngi wangianon wala
onomesaon keno iwaa qerewenanon gematanon keno
tosaanja motomotoon yononon kokomomola men ku-
uya kendaborogi. Konoganon keno Jisasnon penjon
kuun raro embanon yanodeen iwo nano. ¹⁰ Jisasnon
otaama waama dindina nama emba ii iima kokaen
ijoro, "Emba, gii qaa jakeyanon ama gombombaajon
jejuti, yononon mono daengen gii geengon nii neena
kenju? Yonoononga monon nama gii komuwagati-
waa qaaya mende jen tegoja me?"

¹¹ Ijoro moma meleeno, "Oo Pon, monon mende
jen tegon nonja." Kaen meleeno ijoro, "Niinon kaanja-
gadeen gii mende jen tegon gonjen. Gii mono keteda
koi kanain singisongo mombo mende ama laligowa."
Kian.

Gomaj so ananaa asasaganana ii Jisas.

¹² †Jisasnon qaa mombo toroqen kokaen injoro mo-
gi, "Niinon ejemba gomaña gomaña rama kenjuti,
onoo asasagagia koloojen. Monon nii notaan
kawaati, iinon mono pangamanon umbuqumbulan
mende kuun laligowaato, laaligo kotigaa asasaga
iikawaa uutanon laligowaa."

† 7.42 2 Sml 7.12; Mai 5.2 †† 7.50 Jon 3.1-2

‡ 8.5 Lew 20.10; Dut 22.22-24 †† 8.12 Mat 5.14; Jon 9.5

¹³ †Kaerj injjoro Farisii (Kana qaawaa kaparanjkonjkonj) yonjononj kokaerj ijogi, “Geengodeerj kaniaga nanjonj jenj asarinjkejanj, iikaanja ii mende sokonja. Qaago.”

¹⁴ Kaerj ijogi kokaerj injjoro, “Niinonj daakaya kamaanj kaweti ano dakanonj kema umanjati, ii modaborojenj. Kawaajonj neeno kaniaga nanjonj jenj asarinjkejanj, qaa ii mono saanonj sokonja. Ii sokonjato, onjo noo kaniaga ii onjanonj mende moma kotoju. ¹⁵ Onjononj ejemba selegia iikayadeerj iima iikaanja kanonj bakasasanj gosinj onjoma qaagia tondju jenj tegonjkejuto, niinonj ejemba mombaa qaaya mende jenj tegonjkejenj.

¹⁶ “Nii neenodeerj mende laligojento, Ama wasinj nono kaweti, iinonj mono niwo nano laligojo. Iikawaajonj mombaa qaaya jenj tegowenagati eerj, ii mono dindinjagadeerj gosinj soyanonj jenj tegowenaga.

¹⁷ ††Woinonj qaa monj uumotoonj ama nanjonj jeri kotinjkeja. Qaa ii onjoo Kana qaanonj kaanagadeerj oogita eja.

¹⁸ “Niinonj neenaa kaniaga nanjonj jenjkejenj ano Ama wasinj nonoti, iinonj kaanagadeerj noo kaniaga nanjonj jenjkeja. Kawaajonj woi koloojo iikanonj saanonj kotiinj sokondaboroja.”

¹⁹ Jiisasnonj kaerj jero moma kokaerj qisinj mugj, “Goo Manga ii dakanonj laligoja?” Qisinj mugj meleeno, “Onjo nii ano Manja noroo kaniagara mende moma laligoju. Onjo noo kaniaga moma kotowuyagati eerj, mono noo Manja kaanagadeerj moma mubuyaga.”

²⁰ Jiisasnonj jiwowonj jigowaa nandunj dunj kosianonj nama ejemba kuma onjoma qaa ii jero. Ii jeroto, kambananonj mende kanj kuurotiwaaajonj ama monjonj ii mende menj somonjgoro. Kianj.

“Dakanonj umanjati, onjo iikanonj ubombaaajonj ama-maawuya.”

²¹ Jiisasnonj qaa monj kokaerj toroqerj injjoro, “Niinonj onjomesaonj kema laligowe onjo nii monjgama noma laligowuya ano singisonjgo anjgiti, iikanonj qokotaanj nama koomu kombombanja komuwu. Iikawaajonj dakanonj umanjati, onjo iikanonj ubombaaajonj ama-maawuya.”

²² Juuda jotamemeya yonjononj ii moma jegi, “Kokaerj jeja, ‘Dakanonj umanjati, onjo iikanonj ubombaaajonj amamaawuya.’ Qaa ii nomaerj? Aro aomambaaajonj jeja me?”

²³ Kaerj jegi injjoro, “Onjo namo kokawaa toya koloonj laligojuto, niinonj gomanj balonj eukawaa bunjaga koloojerj. Onjononj balononj koloonj namo kokawaa bunja koloonj laligojuto, niinonj waladeerj namo koi kanonj mende koloowe. ²⁴ Mende koloonj laaligowaa kania kambanj so laligonj koubeti, niinonj mono ii koloojerj. Noojonj kaerj mende moma laarijuti eerj, mono singisonjgo anjgiti, ii mende mesaonj iikanonj qokotaanj nama koomu kombombanja komuwuya. Kania iikawaajonj ama kokaerj injjowe moju, ‘Onjo singisonjgo anjgiti, mono iikanonj qokotaanj nama koomu kombombanja komuwuya’. Qaa ii onjanonj.”

²⁵ Qaa ii moma kokaerj qisinj mugj, “Gii mono moroga koloojanj?” Qisinj mugj meleeno, “Kaniaga injisaambe modaborojuti, niinonj mono ii koloojerj. ²⁶ Niinonj onjoojonj qaa mamaga saanonj toroqerj jewenaga ano singisonjgo mamaga anjgiti, iikawaa qaaya saanonj jenj tegowenagato, wasinj nonoti, iinonj mono noo wasi-wasi Tona honja kolooja. Iinonj qaa jero iwaanongja moma kouma laligojenj, niinonj mono qaa ii asuganonj jewe gomanja gomanja yonjononj momakebuya.”

²⁷ Kaerj meleenoto, Amawaajonj qaa toroqerj jeroti, iyonjononj ii mende moma asarigi. ²⁸ Jiisasnonj toroqerj kokaerj injjoro, “Niinonj laaligowaa kania kambanj so laligonj koubeti, mono ii koloojerj. Iikawaa kania ii kanagenj saanonj moma asariwuya. Niinonj iwoi monj neenaa esunanonj me neenaa uunaajonj mende amakejento, Amananonj qaa kuma noma laligoroti, mono iikawaa so qaa jena koi jenjkejenj. Qaa kota woi iikawaa kania ii kanagenj moma asariwuya. Onjo Siwe gomambaa Eja Honja kosigogi eu ama komuwaati, kambanj iikanonj ii saanonj moma asariwuya.

²⁹ Wasinj nonoti, iinonj mono niwo nano laligojo. Nanamemenj moro sokoma munjkeji, niinonj mono suulanj ii amakejenj. Kawaajonj iinonj mende nomesaoro neenodeerj mende laligojenj.”

³⁰ Qaa kaerj jerotiwaaajonj ama ejemba mamaganonj uugia meleema Jiisas moma laarinj mugj. Kianj.

Aabrahambaa gbiliuruta qolonjmolongoya ano Jiisas.

³¹ Jiisasnonj Juuda ejemba tosanonj moma laarinj mugjiti, iyonjoojonj qaa kokaerj injjoro, “Noo Bunja qaananonj uugianonj kemero kanonj qokotaanj silia qerj nanjuti eerj, mono onjanonj noo gowokouruna kolooju.

³² Kaerj laligonj qaa honjaa kania moma kotogi Bunja qaa honjanonj onjo bologagiaa kasanongja isama onjono solanja (frii) koloonj laligowuya.”

³³ †Kaerj jero moma meleema kokaerj jegi, “Noo Aabrahambaa gbiliuruta laligonj kanageso walaga koloojonj. Kawaajonja eja monjonj kasa gbado menj nonono laligojoniwaaajonj jejanj, ii qaago. Nono mono kambanj monjonj kamaanj qeqeta kaanja mende koloonj laligoninj. Ano gii nomaembaajonj ama kokaerj jejanj, ‘Kasanongja isama onjono solanja koloonj laligowuya?’ Qaa ii mende sokonja.”

³⁴ Kaerj jegi kokaerj meleema onjono, “Niinonj qaa honja toonj monj kokaerj injjowe mobu: Singisonjgo anjgiti, kuuya iyonjononj singisonjgowaa welenj qeqe omaya tawagia qaa laligogi iikawaa kasanonj kokosiinj onjmakeja. ³⁵ Kokosiinj onjmakejato, welenj qeqenonj toyaa miri uutanonj kambanj so mende laligonj ubaa. Iyanjaa Merianonj saanonj mirianonj kambanj tetegoya qaa laligowaa.

³⁶ “Merianonj bologaa kasanongja isama onjono solanjanjwuti eerj, onjononj mono onjanonj kasa gbadoya qaa solanja (frii) koloonj laligowuya. ³⁷ Onjo Aabrahambaa gbiliuruta laligojuti, mojentonj bologanonj uugia gojonjwaaajonj noo Bunja qaananonj qososoniinj onjoma kondondonjgonj kamaanjkeja. Kania kawaajonj mono

† 8.13 Jon 5.31 †† 8.17 Dut 19.15

‡ 8.33 Mat 3.9; Luuk 3.8

kaparanj koma nii nuwombaajonj moju. ³⁸ Niinonj Amanaa koorononj laligonj iwoi iima laligonj koubeti, iikawaa qaayaga jenkejenj. Onononj kaanagadeen mangianonj qaa injjoroti, iikawaa so amakeju.”

³⁹ Jiisasnonj kaenj meleema onono kokaenj jegi moro, “Aabrahamnonj mono ananaa asa-ambonana kolooja.” Kaenj jegi moma jero, “Ono Aabrahambaa gbiliuruta kolooju. ⁴⁰ Iikawaa tania kokaenj kolooja: Niinonj Anutuwaaw jetanonjga qaa moma iikawaa so qaa onjaborja ii jewe momakeju. Kambanj kokaamba onj kaparanj koma eja nii nuwombaajonj mojuto, Aabrahamnonj kaanja mende ano. ⁴¹ Onjonganjaa manjurugiaa nanamemengia iikayadeenj otaanj laligoju.” Kaenj jero ijogi, “Serowilij kanaanonj koloonj manjana qaa (gua mera) mende koloojonto, Manjanawo laligojonj. Anutu iyanja motoongononj mono manj koma nononja.” Kianj.

“Ono Kilenjaa Toyaa bunja kolooju,” jero.

⁴² Jiisasnonj kokaenj injjoro, “Anutunonj anj manj koma ononagati eenj, niinonj iwaanongja kamaanj koloowetiwaaajonj mono saanonj nii uu jopagonj nombuyaga. Neenaa esurjonj nemurj kono mende kolooweto, Anutunonj wasinj nono kamaanj laligojenj. ⁴³ Qaa jenkejenj, ii naambaajonj moma asariwombaajonj bimoonjkeju? Noo qaananonj uugia undeenjiwaaajonj ii moma kotowombaajonj mojjogia tiiro zizi togonjkeju. Kawaajonja ii moma asariwombaajonj amamaanjkeju?

⁴⁴ “Mono mangia Bologa Toyaa bunja kolooju. Siingia kombombananonj mono mangiaa siinja bologa otaawutiwaaajonj eja. Iinonj kakanaiyanongja ejemba unjugi koomu ejaga koloonj kouma laligoja. Qaa honjanonj uutanonj mende nanjiwaaajonj ama qaa honja uugunj siliqalu nanja. Qolomolonj jeje ejaga koloonj qolomolonj jejewaa wanj koloojiwaaajonj qolomolonj jenkeji, ii mono anjaa uutaajonj jenkeja.

⁴⁵ “Iinonj qolomolonj jenkejato, niinonj qaa honja jenkejenj, onj iikawaaajonj nii mende moma laarinj nomakeju. ⁴⁶ Onj kuuyanonj noo kaniaa kokaenj qendeembombaa amamaanjkeju: Iinonj singisonjgo ano qaayawo laligoja. Kaniaa iikaya monganjuto, niinonj qaa honja jenkejenj, ii mono naambaajonj mende moma laarinj nonju?

⁴⁷ “Monjonj Anutuwaaw bunja kolooji, iinonj mono Anutuwaanonj qaa geja ama momakeja. Onj Anutuwaaw bunja mende koloojutiwaaajonj ama qaa ii mende moma asarinjkeju.” Kianj.

Jiisasnonj iyanjaajonj nomaenj jokoloooro?

⁴⁸ Jiisasnonj Juuda ejemba yonjoo kanagia injisaano kitia meleema kokaenj ijogi, “Gii Samaria prowinswaa siliqalu ejaga koloonja omenonj uuganonj kemero laligojanj. Kaenj jeninj sokonja me qolonjgojonj, ii saanonj geengj jena mobonj.”

⁴⁹ Kaenj ijogi kokaenj meleeno, “Omenonj uunanonj mende kemero laligojenj. Nii Amanagadeenj goda qenj munj laligowe onononj kilenj nii gamu qenj nomakeju.

⁵⁰ Kaenj amakejuto, neeno qabunanawo koloomambaajonj janjarinj mende riinjkejenj. Motoongononj kaanj koloomambaajonj manjaya qenj laligoja. Eja iinonj motoongj gosing noma ‘sokonjanj,’ jenj jenj tegonj nomakeja. ⁵¹ Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injjowe mobu: Monjonj noo Bunja qaana tenj koma otaanjkeji, iinonj mono kambanj monjonj koomu kotigaa bunja mende koloojaa.”

⁵² Kaenj meleeno Juuda jotamemeya yonjononj Jiisas kokaenj jegi moro, “Aabraham ano gejatootoo ejemba yonjononj komugi ano giinonj kilenj kokaenj jena sisau kolooja, ‘Monjonj noo Bunja qaana tenj koma otaanjkeji, iinonj kambanj monjonj koomu kotigaa bunja mende koloojaa.’ Kaenj jejanjiwaaajonj gii ome monjonj uuganonj kemero laligojanj. Ii keteda koi saanonj moma asarijonj. ⁵³ Nonoo benjana Abraham komuroti, giinonj mono ii uugunj iwaa somataya koloojanj me? Gejatootoo yonjononj kaanagadeenj komugi. Gii geengjaaajonj mona uro ‘Somata moroga koloojenj?’ jenj mojanj?”

⁵⁴ Kaenj jegi moma kokaenj meleeno, “Neenaajonj mobe uro Anutuwaaw akadamyua ii neeno bunja qenj aowenagati eenj, qabunana ii mono kikisi kaanja koloonaga. Amananonj iyanjaa akadamyua nonotiwaaajonj ama qabunanawo koloonj laligojenj. Onononj iwaaajonj ‘Nonoo benjana Anutu kolooja,’ jeju. ⁵⁵ Onononj kaniaa ii saanonj mende moma kotonjkejuto, niinonj ii saanonj moma mujenj. ‘Ii mende moma mujenj,’ jewnagati eenj, mono onj kaanja tiliqili eja koloowenaga. Nii eja kaanja mende koloojento, ii saanonj moma mujenj ano iwaa qaaya tenj komakejenj. ⁵⁶ Onjoo bengia Aabrahamnonj nii namononj kamaanj laligomanjatiwaaajonj mamboma kambanj ii iimambaajonj uu korisoro moma laligoro. Kambanj kokaamba Siwenonj laligonj kotiuro niinonj asugiwe noo kambana ii iima kawaajonj aisooro.”

⁵⁷ Kaenj meleeno Juuda jotamemeya yonjononj kokaenj jegi moro, “Gbaniga 50 mende uugunj iikawaa baatanonj laligojanj ano ‘Aabraham iibe,’ jena mende sokonja.”

⁵⁸ Ii moma injjoro, “Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injjowe mobu: Aabrahamnonj mende koloooro niinonj mono kambanj kanonj laligowe.”

⁵⁹ Kaenj jero moma jamononj gilinj qewombaajonj jamo amboranjonj megito, Jiisasnonj asanjonj jiwowonj jigowaa toonja mesaonj olonj koma keno. Kianj.

Jiisasnonj eja jaagoo monj menj qeangoro.

9 Jiisasnonj toroqenj kana kema eja monj nemunjaa goronj uutanongja jaagoo kolooroti, ii iiro. ² Ii iiro gowokourutanonj qisinj munj jegi, “Somatanana, iinonj mono morowaa singisonjgo-waaajonj ama jaagoo kaanja koloooro? Iyanjaa singisonjgowaajonja me nemunmanja yoroo singisonjgowaajonja?”

³ Jegi kokaenj meleeno, “Anj singisonjgo monj mende ano nemunmanjanonj singisonjgo mende anito, Anutuwaaw ku-usunanonj iwaa laaligoyanonj asuganonj asugiwaatiwaaajonj kaanja koloooro. ⁴ Weenj asarinj ejiwaa so mono wasinj nonoti, iwaanonj gawonj pondanj menj

lalogowonja. Gomanj tiiwaati, iikanonj kuuya gawonj mewombaajonj amamaawonja. ⁵†Niinonj namononj laligomanjatiwaa so gomanja gomanja onjo asasagagia koloonj asarij laligomanja.”

⁶Kaenj jenj balononj sulaaro kemero gbakonj meleema eja jaagoowaa jaayanonj timimearo. ⁷Timimeanj kokaenj jenj kotoro, “Gii mono Siloam apu anjononj kema jaaga songbambaa.” (Siloam qa ii ananaa qaanonj Wasiwasi eja.) Kaenj jenj kotoro kema jaaya songbano tooro uuro asariro eleema mirianonj karo.

⁸Kaenj karo alauruta kosianonj laligogiti ano tosanonj wala nene iwoiwaajonj welema onjoma laligoro iigiti, iyonjononj ii iima jegi, “Jaagoo eja nengewaa welema rama laligoroti, eja iinonj me?”

⁹Tosianonj jegi, “Eja inaa ii.” Tosianonj jegi, “Qaago, kaitania ii kaanja koloojato, iinonj qaago.” Kaandeenj kaanj jegi anjo jero, “Niinonj mono iiga koloojenj.”

¹⁰Kaenj jero kokaenj qisigi, “Jaaga mono nomaenj ana tooja?”

¹¹Qisigi kokaenj meleema injijoro, “Eja qata Jiisas qa-makejuti, iinonj sulaaro balonj gurujuyanonj kemero meleema jaananonj timimeanj jenj kotonj kokaenj jero, ‘Gii mono Siloam apu anjononj kema jaaga songbambaa.’ Kaenj jero apu iikanonj kema jaana songbambe tooro uuwe asariro.”

¹²Kaenj meleema onjono kokaenj qisigi, “Eja ii dakanonj laligoja?” Qisij mugij “Mende mojenj,” jero. Kianj.

Farisii yonjononj jaaya toorotiwaajonj qiqisi angij.

¹³Eja jaagoo laligoroti, iinonj “Mende mojenj,” jero ejembanonj ii wama Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonjononj kengij. ¹⁴Jiisasnonj sulaayanonj balonj gurujuyawononj meleema jaayanonj timimeanj metooroti, ii mono Sabat kendonj kambananonj mero. ¹⁵Kawaajonj Farisii yonjononj kaanja-gadeenj kokaenj qisij mugij, “Jaaga mono nomaenj ana tooja?” Qisij mugij kokaenj meleema onjono, “Eja iikanonj mono sulaayanonj balonj gurujuyawononj meleema jaananonj timimearo kema jaasewana songbama jaana uuwe asarija.”

¹⁶Kaenj meleema onjono Farisii yonjononjga tosanonj jegij, “Eja iikanonj Sabat kendonj kotogojij, iikawaajonj mono Anutuwaanonj ejaga mende kolooja.” Tosianonj jegij, “Kaanj qaago! Eja doogoya monjononj mono nomaenj ama anjoleto kaanja memambaajonj kotiinagaj?” Kaanj kaanj jenj iyangia juma deenjij.

¹⁷Kaenj deema eja jaagoo iikawanonj mombo eleema kanj jegij, “Jaaga metooroti, iwaajonj mono nomaenj jewaga?” Kaenj jegij “Gejatootoo ejaga kolooja,” jero.

¹⁸Kaenj jero jaaya honjaga goorota tooro uuroti, Juuda jotamemeyaj yonjononj ii mende moma laarigij. Mende moma laarinj uwoi nama nemunjanja horonj oronjij kari. ¹⁹Kari kokaenj qisij oronjij, “Eja koi oroo meragaragaj me qaago? Jaagoo kolooro, jejaoto, nomaenj ama keteda koi jaaya uunj iija?”

²⁰Qisij oronjij kokaenj meleeni, “Eja koi noroo meranaragaj kolooja ano jaagoo kolooroti, ii saanonj mojo.

²¹Ii mojoto, nomaenj ama keteda koi jaaya tooro uunj iijij, ii mende mojo. Morononj jaaya metooro uuujij, noro kaanja-gadeenj mende mojo. Kokogaj qaago, mono somariinj gowia jorak-aaanjagaj ano momakootoyawo kolooja. Kawaajonj mono iyanjaajonj qisigij kaniyaj saanonj jewaa.”

²²Juuda jotamemeyaj yonjononj torokoj momaj kaenj injijorij. Yonjononj batugianonj qaa kokaenj somonjonj uumotoonjgaj ama nanjij, “Monjononj Jiisas Hamoqeqej Toya Kraist koloojij, kaenj jenj asugiwaati eenj, ii mono qamakoolij mirij tuunj somatanonjgaj konjoma mubonja.” ²³Qaa kawaajonj ama kokaenj injijorij, “Kokogaj qaago, ii uugejiawoj. Kawaajonj mono iyanja qisij mubuj.”

²⁴Kawaajonj eja jaagoo laligoroti, ii mombo horogij karo kokaenj jegij moroj, “Eja ii singisongoj ejagaj koloojaj, ii mojonj. Iikawaajonj mono Anutuwaaj qabunjayaj mepeseenaj akadamuyawoj kolooroj sokombaa.”

²⁵Ii momaj kokaenj meleenoj, “Singisongoj ejagaj koloojaj me qaago, niinonj ii mende mojenj. Motoonjgaj kokaenja kayaj mojenj: Niinonj jaagoo laligoweto, ketedaj koi kanonj saanonj uunj iijenj.”

²⁶Kaenj meleenoj kokaenj qisij mugij, “Naa iwoigaj ama gonjaj? Jaagaj mono nomaenj metoojaj?”

²⁷Qisij mugij kokaenj meleema onjono, “Niinonj mono meleema onjonjento, onjononj qaa jejenjatij, ii mende mojujaj. Naambaajonj ii onj kosigaj mombo jewej mobombaajonj kaparanj konjij? Onjononj mono kaanja-gadeenj iwaj gowokourutaj koloowombaajonj moju me qaago?”

²⁸Kaenj meleema onjono mepaqepaj ama uuqeqej qaa tokoronj kotaj kokaenj jenj mugij, “Gii mono iwaj gowokoyagaj koloojantoj, nonononj Mooseswaj gowokourutagaj laligojonj. ²⁹Anutunonj Mooses Bunjaj qaa muroti mojonjto, eja iikanonj mono iikanonj me kanonj kolooroti, ii mende mojonj.”

³⁰Kaenj jegij qaa kokaenj injijorij, “Iinonj dakajaj kolooroti, onj iikawaajonj kaanja-deenj tompiririnj ama kiko qejutiwaajonj momaj walinggojenj. Onjanonj walinggojento, kilenj nooj jaana metooroj saanonj uunj iijenj.

³¹Ejemba doogoyaj yonjononj Anutuj qamaj kooligij mende momaj onjomakejaj, ii mojonj. Ii mojonjto, monjononj Anutuj godaj qenj munj uusiiinj otaanjkejij, iwaanonj qamakoolij mono gejjaj ama momakejaj. ³²Monj jaagoo kolooroj monjononj kanj jaaya metooroti, sunduj kaanja ii walagadeenj mende momaj laligoninj. Siwej balononj koloorij, kambanj iikanonj kanainj koumaj kete laligojonj, iikanonj sunduj kaanja monj mende moninj.

³³Anutuwaanonjgaj mende kanagati eenj, iinonj mono iwoi kaanja memambaajonj amamaanagaj.”

³⁴Kaenj jero momaj kokaenj jenj mugij, “Nemunjanjanonj singisongowoj laligorij gii singisongoj kuuyaj kawoj koloonj somariinaj ano giinonj kete nonoj kumaj nonomambaajonj mojanj. Ii mende sokonjaj.” Kaenj jenj munj konjonjij seleenjenj kamaaroj. Kianj.

† 9.5 Mat 5.14; Jon 8.12

Uuwaa jaanon gooro kematou-kantou ama laaligo.

³⁵ Konjongi seleengen kamaaroti, qaa iikanon Jiisas-waa gejianon kemero moma eja ii mokoloon kokaen ijoro, "Gii Anutuwa Meria moma laarin mujan me qaago?"

³⁶ Kaen ijoro kokaen meleema qisiro, "Oo Somatana, eja ii moronon? Ii jena momago ii saanon moma laarin mumana."

³⁷ Meleeno kokaen jen koton muro, "Gii kokaen uun niiba. Giwo qaa jejen, eja ii mono niinon koloojen."

³⁸ Ii moma jero, "Oo Pon, nii moma laarin gonjen." Kaen jen usugon qama koolin muro.

³⁹ Jiisasnon jero, "Niinon ejemba gosin qaagia jen tegomambaajon ama kamaan namonon koloowe. Noojon ama tosonian jaagoo koloojuti, yonoo jaagia tooro saanon uun iima kotowuya. Tosaana jaagia awaa laligojuti, yononon noojon ama bao jaagoo koloon laligowuya."

⁴⁰ Kaen jero Farisii tosonian kosianon iikanon nama qaa ii moma kokaen qisigi, "Wae! Nono kaanjadeen jaagoo ejaga koloojon me? Nonoojon jaen me?"

⁴¹ Kaen qisigi kokaen injijoro, "Ono 'Jaagoo koloojon,' jewuyagati een, mono singisongo mende en ononagato, kamban kokaamba 'Saanon iima kotojon,' kaen jenkejutiwaajon ama singisonogonianon mono en alin en onombaa." Kian.

Lama ano galengia awaa.

10 Jiisasnon galen meme qaa kokaen jero, "Niinon qaa hona toon mon kokaen injijowe mobu: Tosianon lama toton uutanon keubombaajon nangunon qaagoto, sopa waleema kemejuti, yononon mono kikekakasililin ano yongoro meme ejemba kolooju. ² Mononon nangunon keuji, iinon lama yonoo galengia kolooja. ³ Iinon kouro nagu galenganon ii iima nagu horon muro kamaan qaro lama yononon qaa aroya saanon moma kotonkeju. Galengianon anaa lamauruta onooma qagia qama unuano totongia mesaon saanon seleengen kemakeju.

⁴ Anaanon lamauruta kuuya unuano totongia mesaon seleengen kengi iinon jotamemegia koloon wala keno qaa aroya moma kotojutiwaajon gematanon otaan kemakeju. ⁵ Iyangiaa galengia saanon otaankejuto, waba mononon kan qaro ii mende totoon otaawuya. Waba yonoo qaa arogia mende moma kotojutiwaajon mono jirinjinin ama iwaajon keeta togon deembuya."

⁶ Jiisasnon qaa aasangoya ii injijoroto, qaa iikawaa kania mende moma asarin kiko qegi. Kian.

Jiisasnon lama galen awaa kolooja.

⁷ Kiko qegi toroqen yonoojon kokaen jero, "Niinon qaa hona toon mon kokaen injijowe mobu: Niinon lama totombaa naguya koloojen. ⁸ Noo gemananon tuun galen kuuya wala kagiti, iyononon kike ano yongoro meme ejembaga koloogi. Kaen koloogitiwaajon

lama yononon ii mende moma koton onoma laligogi.

⁹ "Niinon motoonggo lama totombaa naguya koloojen. Daen ononon Anutuwo kotiin laligowombaajon jen niwo qokotaan laligojuti, niinon mono hamo qen onombe letombuya. Kaen koloon lama toton uutanon uma kamaan seleengen kema nene gomanja morianawo mokoloonkebuya. ¹⁰ Yongoro meme yononon naambaajon kankeju? Yononon yongoro men nunun tiwilaan nonombombaajon kankeju. Iwoi morota ambombaajon qaago. Niinon iikaana mende koloojen. Niinon onjo laaligo kombomaban mokoloon oyanboyan laligowutiwaajon kan laligojen.

¹¹ Niinon lama galen awaa koloojen. Lama galen awaanon mono lamauruta yonoojon ama laaligoya qeleema onombaa. ¹² Mononon lama toya mende koloon tawaya mewutiwaajongadeen kan tondu galen koma onomakeji, ii kokaen: Kasu kawalianon karo iima lama onomesaon unjurama keno kasu kawalianon lama kisiyaen men injin unun mendeema onombaa.

¹³ Iinon seleengenka kan sewan memewaajongadeen 'Lama galen koma onomanja,' ii jetanon jen lama onoojon majakaka mende moma telambelan qaganon tondu laligon unjurama kembaa.

¹⁴ "Niinon lama galen awaa koloojen. Amananon nii moma nono niinon Amana moma mun laligojen. Iikawaa so niinon neenaa lamauruna moma onombe yononon nii moma nomakeju. Niinon laaligona lamauruna onoojon ama qeleema mesaomanja. ¹⁶ Noonon lama tuun tosia ii kaanagadeen koloon laligowuya. Yononon lama toton kokawaa toya mende laligojuto, kilen noo qaa arona momakebuya. Niinon ii kaanagadeen unuambe kawaa so kema kankebuya. Kanagen tuun tuun yononon kululuun tuun somata motoonggo koloogi galen motoongonon galen koma onono laligowuya.

¹⁷ Amanon kokaembaajona ama nii uutanon jopagon nomakeja: Niinon laaligona mesaon mombo gbilin laligon umanja. Ii Amawaa jaanon sokonja. ¹⁸ Laaligona mononon mende nuambaato, ii neeno qeleema mesaomanja. Amananon jen koton nono neeno laaligona qeleema mesaomanja ano iikawaa gematanon mombo gbilin laligon umanja. Ku-usun kaana ii noonon eja."

¹⁹ Jiisasnon qaa ii jerotiwaajon ama Juuda jotamemeya yonoo batugianon niinonniinon mombo kolooro. ²⁰ Yonoononga mamaganon kokaen jegi, "Omenon uutanon kemerota laligon kaamaa anja. Mono naambaajon qaaya mobonaga? Mono mesaowanja."

²¹ Tosianon jegi, "Qaa kaana ii kokojinin jawaa qaa kaana qaago. Omenon mono jaagoo ejemba yonoo jaagia nomaen metoonaga?" Kaen amigi.

Juuda jotamemeya yononon Jiisas gema qegi.

²² Wala eenanon jiwowon jigo koma konjoratin naguya horogi. Ii gbani so romonon kendombaa aisoowombaajon ^{††} Jerusalem ajoroogi. Kamban

† 10.14-15 Mat 11.27; Luuk 10.22

iikanonj kanj kuuro konjuru kambanj sanjonaa uutanonj laligogi.

²³ Jiisasnonj jiwowonj jigowaa totonj uutanonj kinj Solomombaa sombenj saraŋawo qagiti, kanonj kema liligoro. ²⁴ Kema liligoro Juuda jotamemeya yonjononj kanj liligonj muŋ kokaenj qisiŋ mug, “Kaniaga kolatina mono kambanj dawi toroqenj mambombom-baajonj mojanj? Gii Hamoqeŋe Toya koloojanj me qaago, ii mono asuganonj jena mobonj.”

²⁵ Kaenj jeŋ qisiŋ mug Jiisasnonj kokaenj meleema onjono, “Nii jewe mogito, onjono noo qaana ii mende moma laariju. Niinonj Amanaa qatanonj angoletoto amakejenj, iikanonj mono kaniana injisaama nanjonj qendeema onjomakeja. ²⁶ Ii nanjonj qendeema onjomakejato, onjono noo lama tuunj uutanonj mende laligojutiwaajonj ama qaana mende moma laarinjkeju.

²⁷ “Niinonj lamauruna moma onjombe yonjononj kaanagadeenj noo qaa arona moma nii notaanjenj. ²⁸ Niinonj laaligo kombombanja onjombe letoma kambanj moŋnonj mende totonj tiwilaawuya. Moŋnonj moŋ ii noo boronanonja mende horonj kondeema onjombaa. ²⁹ Noo Amananonj ii noo boronanonj onjono, iinonj kuuya unjuugunj uuta kolooja. Kawaa-jonj kuuyanonj ii noo Amanaa borianonja horonj kondeema onjombombaaonj amamaawuya. ³⁰ Nii ano Amanorononj mono motoonjgo koloonj laligojo.”

³¹ Jiisasnonj kaenj jero Juuda jotamemeya yonjononj mombo namononja jamo amboranjonj iikanonj gilinj qewombaajonj ang. ³² Kaenj anggito, kokaenj jeŋ onjono, “Amanonj nemunj koma nono angoletoto somata mama-ga ama mewe iigiti, iyonjonoonja mono naa mombaa-jonja romonjonj nii jamononj gilinj nuwombaajonj moju?”

³³ †Jeŋ onjono Juuda yonjononj meleema jegi, “Nonononj angoletoto somata anatiwaajonj ama mende jamononj gilinj guwombaajonj anjonto, Anutu mepaqepae ama mujanjwaa ironja ama gombonja. Gii balonj ejaga ano selega eenj meŋ uma Anutu kaanja koloomambaajonj jejanj.”

³⁴ ††Kaenj jegi Jiisasnonj meleema onjono, “Buŋa Terenonj Kana qaa moŋ kokaenj oogita eja, ‘Anutu niinonj jewe: Onjono mono noo berjakoŋuruna kolooju.’

³⁵ Buŋa Terewaa qaa ii mono mende janjonj qaombaa-to, powowonj ewaa. Kawaaonj Anutunonj qaaya ano kanj ejemba buŋagiaga kolooroti, Anutunonj yonjoo qagiga ‘berjakoŋuruna’ kaenj qama onjono. ³⁶ Ejemba omaya kaenj qama onjono, Amanonj eja meŋ sorainj wasiro namononj kamaaroti, onjono mono nomaenj ama iwaajonj kokaenj jeju, ‘Gii Anutu mepaqepae ama muŋ laligojanj.’ Niinonj ‘Anutuwaaw meria koloojenj,’ qaa kaenj jewe onjono mono naambaajonj ii mogi mende sokonja? Onjono Anutuwaanonj Buŋa qaa ii qeju me?

³⁷ “Gawonj meŋkejenj, ii iigi Amanaa nanamemembaa so mende amakeji eenj, mono mende moma laarinj nombu. ³⁸ Amanaa nanamemembaa so ama meŋ

laligojenj eenj, kaniana kaenj iima mono moma laarinj nombu. Ii qaanaajonj ama mende moma laariwuyagati eenj, mono angoletonaajonj ama kilenj moma laarinj nombuya. Amanonj niwo qokotaan nanja ano niinonj Amawo qokotaan nanjenj, onjono iikawaa kania moma sorogonj asariwuti-waajonj koi jejenj.”

³⁹ Jiisasnonj kaenj jero mombo meŋ somonjgowombaajonj mogito, boro baagianonja qosoma kamaan keno.

⁴⁰ †Onjomesaonj Jordan apu gowoya kotonj mombo leegenj kema Jononj wala oomulu meŋ onjoma laligoroti, kanonj keuma kambanj tosaanja toroqenj iikanonj laligoro. ⁴¹ Iikanonj laligoro ejemba mamaganonj iwaanonj kouma iima kokaenj jegi, “Jononj angoletoto mo-tonjgo moŋ mende meroto, qaa kuuya eja koi kawaa-jonj jeroti, ii mono qaa honja jeŋ laligoro.” ⁴² Kougiti, iyonjonoonja mamaganonj uugia meleema moma laarinj mug. Kianj.

Jiisaswaa alia Lazarusnonj komuro.

11 ††Betani taononja eja moŋ qata Lazarus iikanonj ji kiro ero. Maria ano Marta daremunj yorononj Betani taonj iikanonj laligori. ² ††Maria iikanonj Poŋ apu koowayawononj morinj wanj juyanonj kania kereŋ mero. Lazarus ji kiro eroti, ii iwaa naanaga. ³ Lazarusnonj ji kiro ero naanjoitanonj buju qaa kokaenj ani Jiisaswaanonj keno, “Poŋ moba, wombo alaganonj mono ji kiro eja.”

⁴ Buju ii kenoto, Jiisasnonj ii moma kokaenj jero, “Ji iikanonj eja alana komuwaatiwaajonj ama mende koloonj muro eja. Iikawaajonj qaagoto, Anutuwaaw Merianonj ii meŋ qeangoro ejembanonj kania ii iima kotonj Anutu mepeseegi qabunyanonj asarinj sei-ro Siwewaa akadamuyawo koloojaa. Ji ii iikawaajonj ama koloonj muro.”

⁵ Jiisasnonj Marta, iwaa koga ano naanagara Lazarus yonjoojonj uuta ero laligoro. ⁶ Kaenj laligoroto, kilenj jiaa bujuya moma gomanj laligoroti, iikanondeenj weenj woi toroqenj laligoro. ⁷ Ii laligoro kambanj ii tegoro gowokouruta yonjoojonj kokaenj injjoro, “Anana mono Judia prowinsnonj eleema kembonja.”

⁸ Kaenj jero meleengi, “Somatanana, Juuda yonjononj indigenj kaparanj koma jamononj gilinj guwombaajonj ang. Kawaaonj mombo Judia eleema kembambaajonj jejanj, ii mende sokonja.”

⁹ Kaenj meleengi Jiisasnonj qaa kokaenj jero, “Weembaa auaya 12 ejuti, moŋnonj kawaa asasaganonj kana kembaa, ii mono iwoi moŋnonj qeŋ mizimizi mende meŋ mubaa. Balombaa asasaganonj asarinj muro saanonj iima kembaa. ¹⁰ Saanonj kembaa, moŋnonj kiwaya mende enj muro gomantiinanonj kematou-kantou kembaa, iinonj mono kema qeŋ mizimizi mewaa.”

¹¹ Qaa ii jengo kokaenj injjoro, “Alanana Lazarusnonj gaonj ejato, niinonj kema gaononja mindiwe waabaa.”

¹² Qaa ii moma kokaenj jegi moro, “Poŋ, onjanonj gaonj eji eenj, mono saanonj enj qeangowaa.”

†† Kendonj qata Hanuka ii Disemba 25 kanainj weenj 8 kawaa so rama aisoogi. Miri kuuyanonj kiwa ootirigi asariro gere seŋa kululunj rii qama korisoro ang. † 10.33 Lew 24.16 †† 10.34 Ond 82.6

‡ 10.40 Jon 1.28 †† 11.1 Luuk 10.38-39 †† 11.2 Jon 12.3

¹³ Jiisasnoŋ Lazarus komurotiwaa qaa saanja jeroto, gowoko yoŋonoŋ 'Gaonga eja,' jeroti, iikawaa moma bimbimgoŋ qaa kania mende moma kotogi. ¹⁴ Mende moma kotogitiwaaŋoŋ Jiisasnoŋ asuganoŋ jokoloŋ jero, "Lazarusnoŋ komurota eja. ¹⁵ Niinoŋ iwo mende laligowe komurotiwaaŋoŋ niinoŋ kema meŋ gbiliwe waaro iigi momalaaringianoŋ kotiiwaa. Kaen kolooro oŋooŋoŋ aisoŋoŋ oyaŋboyaŋawo moma jejeŋ. Mono waagi iwaanonoŋ kembona."

¹⁶ Kaen jokolooro Tomas qata moŋ Sunesune qagiti, iinoŋ gowoko alaurota yoŋooŋoŋ kokaen injjoro, "Anana saanoŋ motooŋoŋ iikanonoŋ kembona. Kemago iwo komuwona." Kiaŋ.

Laaligo Toyanoŋ naaŋwoita uugara meŋ saoliro.

¹⁷ Lazarusnoŋ komuŋ ween 4 mono qasirinoŋ ero tegoro Jiisasnoŋ kouro bujuya kaen jegi moro. ¹⁸ Betani taonŋ ii Jerusalem siti mesaonŋ 3 kilomiita kekenaa so kosere ero. ¹⁹ Kawaajoŋ Juuda ejemba mamaganonŋ Marta Maria naaŋgara komurotiwaaŋoŋ 'Songonŋ iriibona,' jeŋ kaŋ ragi.

²⁰ Ragi Martanoŋ "Jiisas kaja," jegi moma miri mesaonŋ kananonŋ kema mokoloroto, Marianonŋ mirinoŋ raro. ²¹ Kananonŋ mokoloŋ kokaen ijoro, "Poŋ, gii kokanoŋ laligonagati een, naaŋnanonŋ mono mende komunaga. ²² Mende komunagato, giinoŋ kambaŋ kokaamba kaanjadeen Anutuwaajoŋ iwoi mombaajoŋ qama kooliwaati een, ii kuuya saanoŋ moma gono mokoloowaga, iikaan mojeŋ."

²³ Qaa ii moma Jiisasnoŋ ijoro, "Goo naaŋganonŋ mono gbiliŋ waabaa."

²⁴ Ii moma Martanoŋ jero, "Balombaa kambaŋ tete-goyanoŋ koomuya yoŋonoŋ waabuti, iinoŋ mono kambaŋ somata iikanonŋ gbiliŋ waabaati, ii moma yagojeŋ."

²⁵ Kaen jero Jiisasnoŋ ijoro, "Koomunonga waawaataa Toya ii niinoŋ koloojeŋ. Neeno Laaligo kotigaa Toya koloojeŋ. Iikawaajoŋ moŋnoŋ nii moma laariŋ nonji, iinoŋ komuwaato, kileŋ toroqen laligoŋ kotiŋ laligowaa. ²⁶ Moŋnoŋ moŋ namonoŋ laligoŋ moma laariŋ nombaaati een, iinoŋ mono kambaŋ moŋnoŋ koomu kom-bombaŋa mende komuwaa. Qaago. Qaa ii moma laariŋ me qaago?"

²⁷ Martanoŋ qaa ii moma jero, "Oo Poŋ, ii moma laariŋ. Giinoŋ Anutuwa Meria koloojaŋ. Hamoqeŋ Toya Kraist namonoŋ asugiwaatiwaa jegiti, giinoŋ mono ii koloojaŋ. Kaen moma laariŋ." Kiaŋ.

Jiisasnoŋ saaro jaunanoŋ kamaaro.

²⁸ Martanoŋ qaa kaen jeŋ mirianoŋ eleema kema koga Mariawaajoŋ olonŋ jero goraayanonŋ karo ijoro, "Boinoŋ kaŋ kananonŋ nama gooŋoŋ endu kema iibagiwaajoŋ jeja."

²⁹ Kaen jero Marianonŋ qaa ii moma iikanondeen ii mesaonŋ Jiisaswaanonŋ keno. ³⁰ Kenoto, Jiisasnoŋ miri sombenonŋ mende kouro endu Martanoŋ kana somatanonŋ mokoloŋ iiroti, iikanondeen nano. ³¹ Juuda

ejemba yoŋonoŋ Mariawo miri uutanonŋ uuta meŋ saoliwombaajoŋ ragi Marianonŋ uulaŋawo waama se-leenŋenŋ kamaanŋ keno iima kokaen romoŋoŋ jegi, "Iinoŋ mono qasirinoŋ kema saabaa." Kaen jeŋ iwaa gematanonŋ otaanŋ kenŋi.

³² Marianonŋ kema Jiisas nanotinoŋ keuma iima kani-anonŋ usugonŋ kamaanŋ kokaen ijoro, "Oo Poŋ, giinoŋ koi laligonagati een, naaŋnanonŋ mono mende komunaga."

³³ Kaen jeŋ silama qama saaro Juuda ejemba iwo kaŋ naŋgoŋ motooŋ saagiti, Jiisasnoŋ ii iima basusuya kolaaŋo jaaya kalilingoro kana boria jeneŋawo ororo.

³⁴ Jeneŋawo ororo qisiŋ oŋono, "Ti dakanonŋ aŋgi eja?" Qisiŋ oŋono jegi moro, "Poŋ, kokaen kaŋ iiba!"

³⁵ Kaen jegi Jiisasnoŋ saaro. ³⁶ Saaro Juuda ejemba yoŋonoŋ iima jegi, "Yei! Mono aliaajoŋ siŋ mamaga en muro laligoŋkeja"

³⁷ Kaen jegito, tosiانوŋ qaa ii qen kokaen jegi, "Jaa-goo ejemba jaagia metoonŋ laligoroti een, mono saanoŋ Lazarus jero mende komunaga me?" Kiaŋ.

Jiisasnoŋ Lazarus meŋ gbiliro koomunonga waaro.

³⁸ Kaen tondu jegi Jiisaswaa wosoya mombo popoli-iro jaaya kalilingoro qasirinoŋ keno. Qasirinoŋ kema iwoi kokaen iiro: Jamo oota urooroŋ qamoya iikawaa uutanonŋ ama naguya jamo somatanonŋ koma kojangi-raro. ³⁹ Ii iima kokaen jero, "Mono jamo qizizingogi kema." Kaen jero eja komurotiwaa naaŋa Marta iinoŋ kokaen ijoro, "Oo Poŋna, ween 4 ejiwaajoŋ mono moroŋawo kolooja."

⁴⁰ Jiisasnoŋ ii moma Martawaajoŋ kokaen jero, "Gii moma laariŋ nonagati een, Anutuwa ku-usuŋanoŋ akadamyawo asugiro iinaga. Wala qaa kaen gijowe me qaago?"

⁴¹ Kaen jero jamo qizizingogi keno Jiisasnoŋ eu uuro kokaen jero, "Ama, gii qamakoolina mojaŋiwaajoŋ ama 'Keraqeeŋgo awaa!' jeŋ gonjeŋ. ⁴² Gii kambaŋ so qamakoolina momakejaŋi, mojeŋto, giinoŋ wasiŋ nona namonoŋ kamaaweti, ejemba tuuŋ somata liliŋoŋ noma koi nanjuti, iyoŋonoŋ ii moma moma laariwutiwaajoŋ ama qaa koi jejeŋ."

⁴³ Kaen jeŋ aroya meŋ waama kotakota qama kokaen jero, "Lazarus, gii mono waama kawa!" ⁴⁴ Kaen qaro eja koomuya iinoŋ gbiliŋ waama kaaro. Kana boria opo jakaŋa taananoŋ esuuŋ jaasewaŋa sibenoŋ pipiŋ somoŋgogi ero. Erola waama opo dunduŋawo karo. Kaen karo Jiisasnoŋ jero, "Mono dunduŋa isanŋi saanoŋ kema." Kiaŋ.

Juuda galenŋ yoŋonoŋ Jiisas komuwaatiwaa aŋgonanŋ aŋgi.

Mat 26.1-5; Maak 14.1-2; Luuk 22.1-2

⁴⁵ Juuda ejemba Mariawaanonŋ kouma Jiisasnoŋ iwoi ano iigiti, iyoŋoononga mamaganonŋ uugia meleema Jiisas moma laariŋ mugi. ⁴⁶ Moma laariŋ mugito, tosiانوŋ Farisii (Kana qaawaa kaparaŋ-konŋonŋ) yoŋoononŋ kema Jiisasnoŋ iwoi anoti, iikawaa sunduya injjogi.

⁴⁷ Ii injjogi jigo gawon galen ano Farisii yononon jigo kaunsol jotamemeya horon ononngi ajoroogi kokaen jengi, "Eja iikanon angoletto ku-usunawo ambembo menkejiwaajon ii mono nomaen ama munin sokonaga?" ⁴⁸ Kondiangon iwoi mon mende ama munin toroqen kaen ama laligowaati een, mono ejemba korebore ii moma laarin mubuyaga. Kaen анги Rom gawman yonoo iringia soono kan nononana jiwowon jigonana ano ejemba tuun somata koi nunuanggi een toton laligowombo."

⁴⁹ Kaen jen ragi yonoononga mon qata Kaiafas iinon gbani iikanon jigo gawon galen wana koloon gawon ii men laligoro. Iinon waama gejatootoo qaa kokaen injjoro, "Ono uu momogiaa oota kaanjadeen mende tooja. ⁵⁰ Ono qaa koi saanon mende gosiju: Nono ejemba tuun somata korebore tiwilaanin lombo somata qatawo koloowabo. Kawaajon eja motoongonon Juuda tuun somata nonoo aisenana men downana komuro sokombaa."

⁵¹ Iinon qaa ii iyanaa aroyanon mende kolooro jero-to, gbani iikanon jigo gawon galen wana laligorotiwaajon ama anjo qaayaa kania mende moma gejatootoo qaa jero, "Jiisasnon ejemba tuun somata nonoonon ama komuro sokombaa." Qaa ii honaga jero. ⁵² Juuda ejemba tuun somata nonoononjadeen mende komuro-to, Anutuwaanon uumeleen kanageso balon so deenqeema laligojoni, anana kaanagadeen mindirin nonono uumeleen tuun motoonngo koloon laligowombaaajon komuro. Komuwaatiwaa qaaya ii waladeen jero.

⁵³ Ween iikanondeen kanain jotamemeya yononon ajoroon kaen amin moma Jiisas komuwaatiwaa qaaya jen kotiin arena анги. ⁵⁴ Kawaajon Jiisasnon toroqen Juuda yonoo batugianon asuganon mende kema kan laligoro. Kaen qaagoto, onomesaon balon qararankononaa goraayanon keno. Iikanon kema taon qata Efraim kanon keuma gowokouruta yonowo iyanngiodeen laligogi.

⁵⁵ Juuda nonoonon kiankomu kendonon toriro. † Kawaajon Juuda ejemba mamaganon goman so mirigia mesaon koma konjoratin aowombaaajon moma Jerusalem sitinon ugi. ⁵⁶ Jiisas mongama laligon jiwowon jigowaa toton uutanon nama amin moma kokaen qisin aogi, "Jiisasnon korisoro kendombaaajon koi kanaga me qaago? Nomaen moju?"

⁵⁷ Kaen qisin aogito, jigo gawon galen ano Farisii yononon jenkooto qaa kokaen анги seiro, "Mononon Jiisaswaa en raraya iima mobaati, iinon mono nonoonon kan bujuya jero moma kema men somon-gowona." Kian.

Marianon Jiisas kowu unkoowayawonon moriro.

Mat 26.6-13; Maak 14.3-9

12 Anutunon wala eenanon niniima koboon nunuuguroti, iikawaa kiankomu kendononon

† Kendon qata Koon qaanon Pasowa jeju. Anutunon wala eenanon Israel ejemba niniima koboon nunuuguroti, iikawaajon gbani so kambaan ama aisoongkegi. Eksodus 12.15

torin ween 6 tegoro kanon kan kuumambaaajon ano. Jiisasnon kambaan kanon goman qata Betani kanon keno. Wala eja qata Lazarus men gbiliro koomunonga waama laligoroti, mono iwaa mirinon keuro. ² Iikanon keuro Jiisas goda qen mubombaaajon miri monon nene onon mozozongogi. Martanon onon rindeema koma ononoto, eja Jiisaswo motoon rama nene negiti, Lazarusnonon iyonoo batugianon raro.

³ ††Kaen ragi Marianon kele kaaro mon binja 500 gram ii men Jiisaswaanon karo. Kaaro ii apu unkoowagawo hona qata naad sewana uuta somataga iikanon saa qegetaga. Iinon ii men kan simin kuma Jiisas kanianon qibibirin morin wan juyanon motoro toboriro. Kaen kolooro miri uutanon ragiti, ii apuwaa morononon pumpungon sokoma ero mogi.

⁴ Kaen kolooro Jiisaswaa gowokouruta yonoononga mon qata Juudas Iskariot, kanagen Jiisas memelolo meroti, eja iikanon qotogon mun kokaen jero, ⁵ "Apu unkoowagawo ii mono naambaajon sewana mewutiwaajon mende anja? Yei, mangaa siita! Ii anagati een, mono ween 300:waa tawaya (Kina 6,000) kawaa so kintonaga. Ii ejemba wanaya ononon sokonaga." ⁶ Kaen jeroto, qaa ii ejemba wanaya yonoonon majakaka morotiwaajon ama mende jero. Yonoonon ama qaagoto, yonoro meme ejaga laligon kulukululuu monen gesogia galen kono monen анги kemero iikanon kitia iyanaaajon men laligoro. Mono kawaajon ama ii jero.

⁷ Kaen jero Jiisasnon injjoro, "Ono emba koi mono mende jen mubu. Niinon komuwe ron koma nombutiwaa kambaan torijiwaajon saanon selen apu unkoowayawonon nomorija. ⁸ Ejemba wanaya ii mono kambaan so batugianon laligonkejuto, niinon onowo kambaan kambaan mende laligoman." Kian.

Lazarus qewombaa qaa somonngon angonan анги.

⁹ Jiisasnon Betani gomanon laligoroti, ii Juuda ejemba tuun mamaganon moma kanon kagi. Jiisaswaajon-gadeen mende kagito, Lazarus koomunonga men gbiliro waaroti, ii motoon iibombaaajon leelee mujon horon kougiti. ¹⁰ Kaen kougito, jigo gawon galen yononon "Lazarus kaanagadeen qenin komuwa," jen qaa somonngogi. ¹¹ Juuda ejemba mamaganon Lazaruswaajon ama Betani kema uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kawaajon qaa kaen somonngogi. Kian.

Jiisas Jerusalem uro mare kongi.

Mat 21.1-11; Maak 11.1-11; Luuk 19.28-40

¹² Kaen анги en waama iikanon ejemba tuunlembenon kiankomu kendombaaajon Jerusalem sitinon kouma laligogiti, iyononon buju qaa kokaen mogi, "Jiisasnon Jerusalem kamambaaajon kananon kaja."

¹³ †Qaa kaen moma tombi boria senawo men kananon mokolonon iibombaaajon kema kokaen jen qagi,

"Hoosana! Oowe oowe! Anutu mepeseenon. Pombaa qanon kaji, Anutunon mono ii kotuegowal! Israel nonoo Kin Ponana oowe oowe!"

†† 12.3 Luuk 7.37-38; Dut 15.11 ‡ 12.13 Ond 118.25, 26; Zek 9.9

¹⁴ Jiisasnonj dongi melaa monj mokoloonj kawaa qaganonj uma raro. Ii gejatootoo qaa monj kokaen oogita ejiwaa so kolooro,

¹⁵ "Oo Jerusalem ejemba Zaion baanja liligonj rajuti, onjo mono mobu, onjoo Kirj Pongianonj mono kawaa.

Dongi melaawaa qaganonj rama kawaa. Kawaajonj keegia mono mende mobu."

¹⁶ Jiisaswaa gowokourutanonj iwoi kolooroti, iikawaa kania wala mende moma kotogito, kanagenj saanonj moma asarigi. Jiisasnonj Siwenonj uma asamararanjowo laligoroti, qaa ii kamban iikanonj romonjonj kokaen jegi, "Ahaa! Qaa ii mono Jiisaswaaajonj oogita eja ano ejembanonj qaa iikawaa so ama mugi honjowo kolooro."

¹⁷ Ejemba Jiisaswo Betani laligogiti, iyonjononj danj-gunu kaanja nama bujuya jej seigi. Jiisasnonj Lazarus qaro koomunonjga gbilinj waama qasiriwaa jamo kobaa mesaonj kouro ejemba tuunjonj iigiti, iyonjononj Jiisaswaa kania nanjonj jej jej asarigi. ¹⁸ Jiisasnonj anj-goletoto ii meroti, qaa ii mogitiwaaajonj ama ejemba tuun somatanonj luluuma koma horonj mubombaajonj kenj-gi.

¹⁹ Kaenj kenji Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) yonjononj iyangiodeenj aminj moma kokaen jegi, "Mobu. Balonja balonja ejemba yonjononj mono luluuma horonj iwaa gematanonj kemakeju ano nono qaa gawonj iikayadeenj menj bimbimgoninj honja monj mende kolooja." Kianj.

Griik ejemba tosanonj Jiisas mongangji.

²⁰ Juuda ejemba kianjkomu kendombaajonj Jerusalem sitinonj uma Anutu waeya menj mepeseegiti, iyonjoo batugianonj Griik ejemba tosaanja motoonj laligogi.

²¹ Yonjononj gowoko qata Filip iwaanonj kagi. Filipnonj Galili prowinswaa taonj qata Betsaida kawaa ejaga laligoro. Griik yonjononj iwaanonj kanj qisinj kokaen ijogi moro, "Somatanana, nono aijnananonj Jiisas iibombaajonj mojonj."

²² Kaenj ijogi moma Andruuwaanonj kema qaa ii ijoro. Jero moma motoonj kema Jiisas jeri moro. ²³ Qaa ii moma meleema kokaen jero, "Siwewaa asamararanjonj Siwe gomambaa Eja Honja iwaanonj mombo asuginj kotooro asariwaati, iikawaa kambanjonj mono torija.

²⁴ Niinonj koomunaa sare qaa honja toonj monj kokaen injijowe mobu: Yagonj kota namononj mende kemenj jumbaati eenj, mono eenj iikayadeenj ewaa. Kaenj eenj ewaato, kemenj jumbaati eenj, kuragayanonj mono juma ondonbondonj waaro honja mamaga sogowaa.

²⁵ "Kawaa so daenj yonjononj laaligogia iyangiaajonj anjonj koma iyangiaa jaajaa siiseweweya qaa laligowombaajonj siinja momakeji, iyonjoo laaligogianonj mono soowaa. Kaenj soowaato, monjonj monj iyanjaa laaligoya goragora ama niijegenja ama nombaati, iinonj mono laaligo honja ondonbondonjowo mokoloonj tetegoya qaa kotiinj laligonj ubaa. ²⁶ Monjonj nii welenj qenj nomambaajonj jeji, iinonj mono nii no-taanj laligoro sokombaa. Welena qenjkeji, mono nii ke-

ma kanj laligomanjati, iikanonj kaanagadeenj niwo laligowaa. Monjonj niwo laligonj welena qenj nomakeji, Amanonj mono ii goda qenj muro laligowaa." Kianj.

Jiisasnonj komunj gbiliwaatiwaa qaa saanja jero.

²⁷ Jiisasnonj jero, "Wosona keteda koi kouma gojono bana kuuro laligojenj. Mono nomaenj jewenaga? Qaa monjanjenj. Oo Ama, gii saanonj konjilinj aua kamban kokanonja metogonj nomba. Kilenj kokaembaajonj kaenj mende qama koolimanja: Aua koi kawaa siimboboloya ii mokosinjgonj bosimanjwaajonj ama geenjo qananonj anjanj. ²⁸ Oo Ama, gii mono geenjaa akadamura ama noma qabunjaga menj somariwaa." Kaenj qama kooliro Siwenonjga qaa kokaenj kolooro, "Niinonj akadamura ama goma kanonj qabunjana menj somariwe ano toro-qenj menj somariwe seinj kembaa."

²⁹ Qaa ii kolooro ejemba tuunj nanj yonjononj ii moma jegi, "Pilisik qendanj qaja." Tosianonj jegi, "Siwe gajoba monjonj iwaajonj qaa ijoro otanja mojonj."

³⁰ Kaenj kaenj jegi kokaenj injijoro, "Otonj ii noojonj ama mende koloojato, ii onjoojonj ama kolooja. ³¹ Kamban kokaamba gomanja gomanja ejemba nanamemenj bologa otaanjkejuti, iyonjoo gosigosi kambanjononj mono ba koma onjonja. Anutunonj yonjoo qaagia jej tegonj ironja meleema onjono qagianonj ubaatiwaaajonj anja. Kamban kokaamba Anutunonj Kilenjaa Ponja gomanj so galenj koma onjmakeji, mono ii konjono seleenjenj kamaawaatiwaaajonj anja. ³² Iinonj kamaawaato, noojonja kokaenj koloowaa: Ejembanonj balononjga noma kanakeewanj kosigogi uma nambe kana kolooro ejemba gomanj so horonj onjombe luluuma noononj kanj tuunj menj nambuya." ³³ Ii koomu nomaanja komuwaati, iikawaa qaa saanja kaenj injijoro mogi.

³⁴ "Ejemba tuunj yonjononj ii moma kokaenj ijogi, "Nono Kana qaa weenjonj kokaenj mojonj, 'Kraistnonj mende komunj tetegoya qaa laligonj uma laligowaa.' Giinonj naambaajonja kokaenj ninijonj, 'Siwe gomambaa Eja Honja namononjga menj kosigogi kanakeewanj uma nambaa.' Siwe gomambaa Eja Honja ii morononj?"

³⁵ Ii moma meleema onjono, "Asaganonj kamban torodaamonj mombo batugianonj asarinj laligowaa. Panjgamanonj qagianonj uma turunj onjono kawaa bunja kolooowubotiwaajonj mono asaganonj kema kanj laligowuu. Asaganonj enj onjombaatiwaa so mono asaganonj laligowuyaa. Morononj panjgamanonj jibu-jabu kema kanjkeji, mono dakanonj keubaati, ii mende moja. ³⁶ Kawaajonj asaganonj kambanj dawj onjowo laligowaati, kamban iikanonj ii mono uutanonj moma anjonj koma laligowuu. Asasagaa kanageso koloonj laligowutiwaajonj mono asasaga ii moma laarinj laligowuu." Jiisasnonj qaa kaenj jej onjomesaonj asanjonj keno. Kianj.

Juuda somata yonjoo uukotiiganonj mende looriro.

³⁷ Jiisasnonj anjgoletoto mamaga menj laligoro Juuda galenj yonjononj ii jaagianonj iigito, kilenj ii mende mo-

† 12.25 Mat 10.39; 16.25; Maak 8.35; Luuk 9.24; 17.33

†† 12.34 Ond 110.4; Ais 9.7; Eze 37.25; Dan 7.14

ma laarin mun silemale laligogi. ³⁸ †Kaen laligogi geja-tootoo eja Aisaiwaanonj qaa monj ii honjowo kolooro. Iinonj qaa ii kokaenj oorota eja,

“Oo Ponj, nonononj Buñja qaa jenj asarinj uugia kuunj onjomakejonto, morononj ii moma laarinaga?”

Ponjonj ku-usunja ii mono morowaajonja isaano moma asariwaa?”

³⁹ Hamoqege Toya moma laarinj mubombaaajonj bi-moonj amamaagiti, Aisaianonj iikawaa kania moma qaa monj waladeenj kokaenj jenj oorota eja,

⁴⁰ “Iyanggiaa jaagianonj iwoi iima kania iima koto-wubo me uugianonj qaa kania moma asariwubo. Ii moma asarinj uugia meleembubo.

Uugia meleengi menj qeañgonj onjomambo. Iinonj kaenj koloowabotiwaajonj ejemba jaagia menj goonj uugia gojono laligoju.”

⁴¹ Jiisasnonj Siwewaa asamararanonj asarinj laligoro Aisaianonj kaenj iima kania jenj asarinj qaa ii jero.

⁴² Jotamemeya ano galenkonjonj eja yonoononga mamaganonj kaanagadeenj Jiisas moma laarigito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonjonj) yonononj qamakooli miri tuunonja konjoma onjombubotiwaajonj ii asuganonj mende jokoloogi. ⁴³ Ejembanonj mepeseen onjombutiwaajonj kaparanj kongito, Anutunonj mepeseen onjombaatiwaajonj ii qemasologen anggi. Kianj.

Jiisaswaa qaayanonj ejemba gosinj qaanana jenj tegowaa.

⁴⁴ Tosianonj kaenj anggito, Jiisasnonj qama kokaenj jero, “Monjonj moma laarinj nonji, iinonj niigadeenj mende moma laarinj nonjato, morononj wasinj nonoti, ii kaanagadeenj moma laarinj muja. ⁴⁵ Monjonj nii niima mono wasinj nonoti, ii kaanagadeenj iimakeja. ⁴⁶ Ejemba monj nii moma laarinj nonji, iinonj mono pangamanonj qokotaan laligowabo. Kawaajonj niinonj kamaanj asuginj gomañja gomañja onjoo asasagagiaga kolooweta laligojenj.

⁴⁷ “Niinonj kamaanj asuginj gomañja gomañja onjoo qaagia jenj tegomambaaajonj ama mende kaweto, ejemba balonj so hamo qen onjombe kamban kokaamba letoma Siwewaa buñja koloowuti-waajonj ama kaweta laligojenj. Kawaajonj ejemba noo Buñja qaana moma mende tenj koma otaankejuti eenj, niinonj iyonjoo qaagia mende jenj tegomañja. ⁴⁸ Daen yonononj jejewili ama noma Buñja qaana mende moma anjonj konjuti, iyonjoo jenj teegogianonj mono kokaenj koloowaa: Niinonj Buñja qaa jewe mogiti, qaa iikanonj mono kamban somatanonj qaagia jenj tegoro siimbobolo iikawaa so mobuya.

⁴⁹ “Kania kokaembaajonj kaenj koloowaa: Niinonj Buñja qaa jenj laligoweti, ii qaa omayaa qaagoto, ii neenaa ainanonga mende kolooro jenj laligonj koube. Kaenj qaagoto, Ama wasinj nonoti, ii anjo qaa je nomaenj jemañjati, iikawaa jenj kotonj nono jenj laligonj koujenj.

⁵⁰ Amawaanonj jenjkooto iikanonj mono onjo laaligo kotakotanonj ama onjomakeja, ii mojenj. Kawaajonj

Amananonj ii jemañjatiwaajonj jenj kotonj nonoti, mono iikawaa so Buñja qaa jenjkejenj.” Kianj.

Jiisasnonj gowoko yonjoo kanagia songbano.

13 Kianjkomu kendononj †† toriro Jiisasnonj kania kokaenj moma yagoro, ‘Namo mesaonj

Amanaanonj umambaa kambanjonj mono torija.’ Kaenj moma yagonj iyanjaa alauruta namononj laligogiti, ii uutanonj jopagonj onjoma laligonj tetegoyanonj iikanonj kaanagadeenj uujopaya ii qendeema onjono.

² Komuwaatiwaa kambanjonj kanj kuumambaaajonj ano kamban monjonj gomantiñjaa nene newombaaajonj ajoroonj motoonj raji iwoi kokaenj kolooro: Saimon Iskariotwaa meria qata Juudas ii Satanonj sololoodabororo. Jiisas memelolo menj mubaatiwaa qaaya ii sañe anota uutanonj kemero moma raro. ³ Jiisasnonj iyanjaa kania ii kokaenj moma kotooro, ‘Amanonj iwoi kuuyaa ku-usunja ii noo boronanonj ano Anutuwaanonga kamaanj laligonj mombo iwaanonj umambaaajonj anjenj.’

⁴ Kania kaenj moma kotonj nene nenj ragitinoñja waama malekuya kotogonj gawombaa opo jokañja monj menj batuyanonj kokosiñ somonjgoro. ⁵ Ii somonjonj apu juunonj molaaro kemero kanainj gowokouruta yonjoo kanagia songbano. Songbandaboronj kerenj jokañja (selemooto) batuyanonj kokosiñ somonjgoroti, iikanonj kanagia motoro. ⁶ Songbama kema Saimon Pitowaa kanianonj kouro kokaenj ijoro, “Oo Ponj gii welenjeqege kamaanjeqeta qaago. Giinonj noo kanana songbana mende sokombaa.”

⁷ Kaenj jero moma kokaenj meleeno, “Iwoi keteda koi anjenj, giinonj iikawaa kania kamban kokaamba mende moma kotojanto, kanagenonj ii saanonj moma asarinj laligowaga.”

⁸ Meleeno kokaenj kaparanj koma jero, “Gii mono noo kanana kamban monjonj qaago totoonj songbambaga.” Kaenj jero kokaenj ijoro, “Niinonj gii mende songbama gomañjati eenj, gii mono noo gowokona toroqen laligomambaaajonj amamaawaga.”

⁹ Kaenj ijoro Saimon Piitononj birindiñ aarunj meleeno, “Ponj, kawaajonj gii kanaganadeenj qaagoto, borona ano wañña ii motoonj songbamba.”

¹⁰ Kaenj meleeno kokaenj ijoro, “Monjonj apu ariñ karo kania kaanjadeenj songbaninj jewonja qaa tataanjkota koloowaa. Onjo kuuya soraaya koloodaborojuto, motoongoyanonj soraaya mende kolooja.”

¹¹ Morononj memelolo menj mumambaaajonj anoti, Jiisasnonj ii moma kawaajonj kokaenj jero, “Onjo kuuya soraaya mende kolooju.”

¹² †Kanagia songbandaboronj malekuya mombo mouma kamaanj raro nene negi kokaenj qisinq onjoma jero, “Niinonj iwoi ama onjonjenj, onjo iikawaa kania moma asariju me qaago? ¹³ Onjo noojonj ‘Boi!’ ano ‘Ponj!’ kaan noomakeju ano niinonj ii honja koloojenj. Kawaajonj ii soyanonj jenjkeju. ¹⁴ Niinonj onjoo Ponj Boigia koloonj welenjeqege kamaanjeqetaa sili menj

†† Anutunonj wala eenjanonj Israel ejemba niniima koboonj nunuuguroti, kendonj iikawaa qata Koonj qaanonj Pasowa jeju. Eksodus 12.15 † 13.12 Luuk 22.27

kanagia songbanjenji een, onjononj mono kaanjiadeen menj kamaanj aonj welenqeqe koloonj kanagia songbama aonj laligogi sokombaa. Ii mono gawonjiaga.

¹⁵ "Niinonj ama qendeema onjonjenji, onjo mono iikawaa so nanjonj welenj qenj aonj laligowu. Kaenj laligowutiwaajonj iikawaa silia niinonj kete qendeema onjombe iiju. Ii romonjonj iikawaa tania otaagi sokombaa. ¹⁶ †Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu: Welenqeqenonj kamaanqeqeta kolooro toyanonj uuta koloaja. Gowokononj boiya uugunj uuta koloomambaajonj amamaawaa. Kaanagadeen eja ponj monjonj gajobaya wasiro qele kema gawonj menkeji, iinonj mono ponjaa baatanonj laligonjeja. ¹⁷ Onjo qaa kota ii kete moma kotoju. Kawaajonj selememe mesaonj alaurugia yonjoo newo baagianonj kema laligowuti eenj, niinonj mono onjoonjonj 'Iia simbawonja-wol' jemaŋa." Kianj.

Monjonj memelolo menj mubaatiwaa qaa waladeen jero.

Mat 26.20-25; Maak 14.17-21; Luuk 22.21-23

¹⁸ †† "Qaa jejenji, ii mono onjo kuuya mende unjanja. Niinonj moroga meweengonj unjuambeti, yonjoo kaniagia ii saanonj moma kotojen. Kaenj laligojento, Buŋa Tere monj iikanonj honjowo kolooro sokombaa. Qaa ii kokaenj, 'Monjonj niwo nene motoonj nejoti, iinonj mono kelebele ama gbakoyanonj riitama noma numambaajonj jojorija.' ‡

¹⁹ "Nii honja kanagenj koloowaatiwaa qaayaga wala jejenj. Kawaajonj honja koloowaati, onjo kambaŋ iikanonj noo kanana moma asariŋ kokaenj jewuya, 'Ahaa! Laaligowaa kania kambaŋ so laligonj kouma laligoroti, iinonj mono ii koloaja.' Kaenj jenj moma laariŋ nombuti-waajonj niinonj qaa ii waladeen asuganonj jewe moju.

²⁰ †† "Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu: Niinonj ejemba monj wasiwe gawonj memambaajonj karo monjonj ii koma horoji, iinonj mono nii kaanjiadeen koma horonj nombaa. Kaanjiadeen nii koma horonj nonji, iinonj monononj wasiŋ nonoti, mono ii kaanagadeen koma horonj mubaa."

²¹ Jiisasnonj qaa kaenj jenj wosia kouma gojoma jumambaajonj ano qaa injisaama kokaenj injijoro, "Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu: Onjoononga monjonj nii memelolo menj nombaa."

²² Kaenj injijoro gowokourutanonj iyanggia kunjalilinj uunj aigigiinj anja anja kokaenj romongogi, 'Mono morowaajonja jeja?' Kaenj romonjonj uuwoi tompiririnj ragi. ²³ Tompiririnj rama nene negi Jiisaswaa wombo gowokoyanonj iwaa kooronjonj raro. ²⁴ Iinonj raro Saimon Piitononj wanjonondeen gowoko ii sare ama munj kokaenj ijoro moro, "Qaa ii morowaajonj jeji, ii qisiŋ munj jena momaŋ."

²⁵ Kaenj ijoro moma rapinjonj Jiisaswaa totoyanonj nanjonj kokaenj qisiro, "Ponj, eja ii monononj?"

† 13.16 Mat 10.24; Luuk 6.40; Jon 15.20 †† 13.18 Ond 41.9

‡ Gbakoyanonj riitama noma numambaajonj jojorija, qaa ii Israel yonjoononj sareqaa monj. Kania kokaenj: Iinonj uutanonj qetama nonja. †† 13.20 Mat 10.40; Maak 9.37; Luuk 9.48; 10.16

²⁶ Kaenj qisiro meleema muro, "Bered kitia qaariŋonj qendunjonj monj mumanjati, iinonj mono ii." Meleema munj bered kitia menj qaariŋonj qendunjonj Juudas muro. Juudaswaa maŋa qata Saimon Iskariot. ²⁷ Bered kitia ii muro Satanonj iikanondeen Juudaswaa uutanonj kemero. Kawaajonj Jiisasnonj ii jenj kotonj munj kokaenj ijoro, "Iwoi ambagati, ii mono uulanjowo amba." ²⁸ Qaa kaenj ijoroto, ii naambaajonj ijoroti, ii gowoko tosiannonj motoonj rama nene negiti, yonjoononga monjonj monj mende moma asariro. ²⁹ Gowoko tosiannonj iikawaajonj kokaenj romongogi, "Juudasnonj monenj gesowaa galenaga laligoroti, iikawaajonj kendonj kambaŋanonj iwoi amamaawonjati, ii sewanja mewaatiwaajonj wasija me ejemba wanaya monenj iwoi monj menj onjombaati-waajonj jeja."

³⁰ Juudasnonj qaa ii saanonj moma asariŋ bered kitia ii menj iikanondeen mesaonj seleengenj keno gomaŋ ti-iro. Kianj.

Jiisasnonj jojopanj qaa dongoga jenj kotooro.

³¹ Juudasnonj mesaonj seleengenj keno Jiisasnonj kokaenj injijoro, "Keteda koi Anutunonj akadamyua Siwe gomambaa Eja Honja ama tegonj muro iinonj Anutuwaa qabuŋaya menj somariiro asugija. ³² Iinonj Anutuwaa qabuŋaya menj somariin Anutuwo qokotaaji-waajonj Anutunonj mono kaanjiadeen iwaa qabuŋaya menj somariiwaa. Ii kambaŋ mende koriro menj somariiro asamararanonj asugiro laligonj ubaa.

³³ †† "Oo kokouruna, niinonj kambaŋ torodaamonj mombo onjowo laligomaŋa. Ii laligonj onjomesaowe kanagenj mongama noma laligowuya. Juuda yonjoonjonj kokaenj injijowe mobu, 'Nii gomaŋ kemaŋati, onjo iikanonj kawombaajonj amamaawuya.' Qaa iikayadeen keteda koi onjoonjonj kaanagadeen jejenj.

³⁴ †† "Niinonj jojopanj qaa gbilia jenj kotonj onjonjenj: Onjo mono uugianonj jopagonj aonj laligowu. Niinonj jopagonj onjoma laligoweti, onjo mono iikawaa so jopagonj aonj laligowu. ³⁵ Batugianonj uugianonj jopagonj aonj laligowuti eenj, ejemba kuuya yonjononj injiima kaniagia moma kotonj kokaenj jenj laligowuya, 'Ahaa! Mono Jiisaswaa gowokouruta koloaju.'" Kianj.

Piitononj Jiisas qakoombaatiwaa qaa waladeen jero.

Mat 26.31-35; Maak 14.27-31; Luuk 22.31-34

³⁶ Saimon Piitononj Jiisas kokaenj qisiŋ muro, "Ponj, gii daen kembaga?" Qisiŋ muro meleeno, "Nii dakanonj kemaŋati, gii iikanonj notaŋ kamambaajonj amamaawaga. Kambaŋ kokaamba amamaawagato, kanagenj ii saanonj notaŋ kawaga."

³⁷ Meleeno kokaenj qisiro, "Ponj, nii mono naambaajonj kambaŋ kokaamba gii gotaŋ kamambaajonj amamaamaŋa? Niinonj mono laaligona goonjonj ama qeleema mesaomaŋa."

³⁸ Qisiro kokaenj meleeno, "Gii honjaga laaligoga noonjonj ama qeleema mesaomambaajonj jejanj me? Qaa ii jeganondeen jejanj. Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj

‡‡ 13.33 Jon 7.34 ††† 13.34 Jon 15.12, 17; 1 Jon 3.23; 2 Jon 5

gijowe moba: Kete kurunon qamambaajon dodowiro giinon kambañ iikanon qakooma nona indinja karoon koloowaa." Kianj.

Jiisasnon gowokouruta ulunjkolen menj onono.

14 "Uugianon mono majakaka qaganon wosobiri mende moma laligowu. Mono Anutu moma laariwu ano nii kaanagadeen moma laarin noma laligowu. ² Noo Amanaa goman wananon miri uuta seiseiya raja. Ii mende ranagati eenj, mono onjoon qaa kokaen jebenaga: Niinon mono iikanon uma onjoon miri menj meagomaña.

³ "Niinon wala kema uma onjoon duñ mirigia menj meagomañato, niinon goman laligomañati, onjonon kaanagadeen niwo iikanon motoon laligowombaa si-ija mojen. Kawaajon niinon mono mombo eleema kan unuambe eukanon ubuya. ⁴ Niinon goman daengen kemañati, onjonon iikawaa kania moma kotodaboroju." Kianj.

Amawaanon kekenjaa kana ii Jiisas.

⁵ Jiisasnon kaen injijoro gowoko qata Tomas iinon kokaen jero, "Oo Ponj, gii goman dakanon kemañati, nononon ii mende mojon. Kawaajon iikawaa kania ii mono nomaen moma kotowonaga?"

⁶ Ii moma kokaen ijoro, "Niinon Kana koloojen. Niinon Qaa honja ano Laaligo kotakota koloojen. Monjon Amawaanon keumambaajon moma noonon kawaati eenj, iinon mono kana mokoloowaa. Kana morota monj mende raja. ⁷ Onjonon nii onjonon moma koton nombuyagati eenj, mono neenaa Amanaa kaanagadeen moma koton mubuyaga. Onjonon kambañ kokaamba kanainj noo Amanaa iima modaboroju."

⁸ Kaen jero Filipnon kokaen ijoro moro, "Oo Ponj, gii Ama qendeema nonona nononon ii uunj iinon sokoma nonombaa."

⁹ Ii moma Jiisasnon ijoro moro, "Oo Filip, nii kambañ koriga toton onjowo pondan laligowego niima kilen kanana mende moma kotojan me? Monjonon nii niima kotoroti, iinon mono Amanaa kaanagadeen iima koton laligoja. Kawaajon gii mono nomaembaajon Ama qendeema nonona iibombaajon jejan?"

¹⁰ "Niinon Amawo qokotaan nambe Amanon niwo qokotaan nanji, ii moma laarijan me qaago? Qaa Buñja jewe momakejuti, niinon qaa ii neenaa uunanonga mende menj jenkejen. Qaago! Gawon menjkejen, ii kaanagadeen Amananon niwo qokotaan nanji, iinon nemunj koma nono honja koloonkeja. Kawaajon gawon menjkejen, ii mono iwaa gawonga menjkejen.

¹¹ "Niinon Amawo qokotaan nambe Amanon niwo qokotaan nanja. Onjonon mono kaen moma laarin nombu. Qaa ii jenanon jewe moma mende moma laarin nombuyagati eenj, ii mono anjoletona iijutiwaajon ama moma laarin nombuya. ¹² Niinon qaa honja toon monj kokaen injijowe mobu: Daen yonjonon nii moma laarin nonjuti, yonjonon kaanagadeen nii anjoleton menj laligoweti, iikayadeen menjkebuya. Iikaanadeen

menjkebuya ano kambañ tosaanonon niinon meweti, iikawaa soya uugunj ii menjkebuya. Niinon Amawaanon uma laligomañatiwaajon ama anjoleton uuta somata megj asugiwuya.

¹³ "Amananon nojon ama qabuñayawo koloowaatiwaajon mojen. Kawaajon ama onjonon noo qananon naa iwoiwaajon qama kooliwuyati, niinon mono ii amaña. Kaen ambego iikanon Amanaa qabuñaya megj somariinkebaa. ¹⁴ Onjonon iwoi mombaajon noo qananon qama koolin qisinj nombuyati eenj, niinon mono ii amaña. ¹⁵ Onjonon nii uugianon jopagon nomakejuti eenj, mono noo jopon qaana tenj koma otaan laligowu." Kianj.

Jiisasnon Uña Toroya wasimambaajon menj somongoro.

¹⁶ "Niinon Ama qama koolin mube iinon nemun koipu Toya monj onono kamaan noo kitina tetegoya qaa onjowo laligon ubaa. ¹⁷ Nemun koipu Toya ii Uña Toroya. Iinon qaa honja Toya koloaja. Uugia mende meleengiti, iyonjonon ii mende iima koton mende moma muju. Kawaajon yonjonon ii koma horon mun anjonon kombombaajon amamaankejuto, Uña iinon mono onjowo laligoja ano kanagenj uugianon kemenj onjowo nambaa. Kawaajon ii wabaga qaagoto, ii saanon moma koton muju.

¹⁸ "Niinon onjomesaowe guanj mera kaanja mende koloon laligowu. Nii mono onjonon eleema kamaña. ¹⁹ Kambañ torodaamon tegorogo balon ejemba omaya yonjonon nii mombo mende niima laligowuya. Yonjonon qaagoto, uugia meleengiti, onjonon nii saanon niimakebuya. Niinon kotiin laligojenjwaajon onjonon kaanagadeen gbilin kotiin laligowuya. ²⁰ Ama, nii ano onjo, anono motoonon koloon laligojon. Niinon Amanawo qokotaan nambe onjonon niwo qokotaan nanji niinon onjowo qokotaan nanjen. Iikawaa kania ii Uña Toroyanon uugianon kemañatiwa kambañ kanon saanon moma asariwuya.

²¹ "Monjonon noonon jopon qaana kuuya moma anjonon koma tenj komakeji, iinon mono uutanon nii jopagon nomakeja. Monjonon nii jopagon nono noo Amananon mono ii jopagon munkeja ano niinon ii jopagon munkejen. Niinon ii jopagon kaniana isaambe moma kotowaa."

²² Jiisasnon kaen jero Juudas Iskariotwaa wakanja Juudas iinon kokaen ijoro, "Ponj, gii nomaembaajon kaniaga nonogadeen ninisaambaga ano ejemba uugia mende meleengiti, yonjoonon ii kolatin onjomambaajon jejan?"

²³ Kaen ijoro kokaen meleema muro, "Monjonon uutanon jopagon nomakeji eenj, iinon mono noo Buñja qaana tenj koma otaan laligowaa. Kaen laligoro Amananon ii jopagon muro Amawo nononon mono iwaa uutanon kemenj pondan iwo motoon laligowonja. ²⁴ Monjonon nii uutanon mende jopagon nomakeji eenj, ii mono noo Buñja qaana mende tenj koma otaan laligowaa. Qaa jewe momakejuti, ii neenaa Buñja qaagoto, Ama wasin nonoti, iinon ii nono menjkejen.

Yonononj wala nii kaanjadeen kazi ama noma laligogi. ¹⁹ Onjo uumeleembaa gadokopa tuunonj laligowuyagati eenj, tuunurugia yonononj mono iyangiaa alaurugia ukalenj ama onjombuyaga. Ii ama onjombuyagato, niinonj onjo meweengonj yonoo arehnonjga unjuambe morota koloonj laligoju. Yonoononj nanamemenj bologa ii gema qenj laligojutiwaajonj ama kazi ama onjmakeju.

²⁰ †“Niinonj qaa monj kokaenj injijowe mogiti, ii mono uu wombogianonj ama romongowu, ‘Welenjqeqenonj kamaanjqeqeta kolooro toyanonj somataya kolooja. Gowokononj boiya uugunj uuta koloomambaajonj ama maawaa.’ Kawaa so tosanonj nii sisiwerowero ama noma laligonj kougiti eenj, tosaanja yonononj mono noo mundunuruna onjo kaanjadeenj sisiwerowero ama onjoma laligowuyaga. Yonononj noononj Buja qaa moma anjonj koma laligogiti eenj, onjononj noo qaana jenj seinj laligogi mono kaanjadeenj saanonj moma anjonj koma laligowuyaga. ²¹ Kaenj laligowuyato, nii wasinj nonoti, iyonononj ii mende moma muju. Kawaajonj silemale qaganonj iwoi kania kania tondou ama onjombuti, ii mono noo qabunanaajonj ama koloonj onjombaa.

²² “Niinonj yonoononj mende kamaanj Buja qaa injijowe mobuyagati eenj, iyonononj mono singgisonjogiaa gamuya mende moma laligowuyaga. Kaenj eenj laligowuyagato, kambañ kokaamba singgisonjogia modaboronj koma turuwombaajonj amamaawuyaga. Mondomondo qaagia mono nomaenj mokoloowuyaga? ²³ Monjonj nii kazi ama nonji, iinonj mono Amana kaanjadeenj kazi ama muja. ²⁴ Angoleto uuta somata meweti, ii monjonj monj onjoo batugianonj mende menj laligoro. Niinonj ii mende mewenagati eenj, iyonononj mono singgisonjogiaa gamuya ii mende moma laligowuyaga. Tompiririnj qenj laligowuyagato, kambañ kokaamba niinonj ii mewe iidaboronjgo kilerj nii ano Amana kaanjadeenj eenj totoonj kazi ama noroma laligoju.

²⁵ ††“Kaenj ama noroma laligogi Buja qaa monjonj honjawo kolooro. Moosesonj kana qaa onjonoti, iikanonj qaa ii kokaenj oogita eja, ‘Yonononj eenj toon-tonj kazi ama noma laligogi.’ Qaa iikanonj mono honjawo kolooro.

²⁶ Niinonj Amawaanonj uma koipu Toya wasiwe onjoononj kanj uugianonj kemenj nanjonj onjombaa. Unja Toroya iinonj qaa honjaa Toya kolooja. Iinonj Amawaanonjga kamaanj noo kania nañjonj jenj asarinj onjoma laligowaa. ²⁷ Iinonj kaenj laligowaa ano onjononj kaanjadeenj noo kania nañjonj jenj asarinj laligowuyaga. Niinonj kanainj uuwaa qenjaaro gawonj menj laligoweti, onjononj mono kanakanaiyanonjga niwo laligonj waagi. Kawaajonj onjo mono ii saanonj jenj asarinj laligowu. Kianj.

Jiisaswaa gowokouruta manja kigi utama onjombu.

16 Jiisasnonj toroqenj kokaenj jero, “Onjo kamaanj unjuro jinjaunj qewubo. Kawaajonj niinonj qaa ii

† 15.20 Mat 10.24; Luuk 6.40; Jon 13.16 †† 15.25 Ond 35.19; 69.4

waladeenj jewe moju. ² Uugia mende meleengi iyonononj mono qamakooli miri tuungianonja utama onjonj seleenjenj kamaanj laligowuyaga. Kanagenj kambañ monj kanj kuuwaati, iikanonj onjo noojonja ama unjugi komuwuyaga. Kaenj unjokokaenj jewuyaga, ‘Iikaanja kanonj Anutuwaawela qeninj Anutuwaawuutanonj qeanggoja.’ Kuuyanonj kaenj moma soonj jewuyaga.

³ Yonononj Ama ano nii noroo kania nara mende moma asarinjkejutiwaajonj ama iikaanj ama onjoma laligowuyaga.

⁴ “Kaenj tompiririnj qenj laligowuyato, niinonj qaa ii waladeenj injijowe moju. Kawaajonj kambañ ii kanj kuuro qaa iikawaa honja koloowaati, onjo kambañ iikanonj saanonj kokaenj jewuyaga, ‘Kraistnonj kokawaa buju qaaya mono waladeenj ninijoro moninj.’ Neeno onjowo laligowetiwaajonj ama qaa ii kambañ koriga ero wala mende jewe moma kougiti.” Kianj.

Unja Toroyanonj gawonja kokaenj menkeja:

⁵ “Niinonj kambañ kokaamba wasinj nono kamaaweti, mono iwaanonj umambaajonj ambe onjoononjga monjonj monj kokaenj mende qisinj nonja, ‘Gii daenj kembaga?’ ⁶ Qaa kaenj jejenj, onjononj ii moma kawaajonj wosobirinonj uugia saa qero laligoju.

⁷ “Kaenj laligojuto, kilerj niinonj iikawaa kitia qaa honja monj kokaenj injijowe mobu: Niinonj onjomesaonj eleema umañati, iikawaa honjanonj koloonj mono kokaenj menj qeangonj onjombaa: Niinonj uma koipu Toya wasiwe onjoononj kamaanj uugianonj kemebaa. Niinonj mende onjomesaonj ubenagati eenj, Toya iinonj mono onjoononj kamaamambaajonj amamaanaga.

⁸ “Koipu Toya iinonj kamaanj laaligowaa kania kokaenj qendeema onjoma laligowaa: Gomanj so singgisonjogia injisaano Anutunonj qaagia jenj tegoro solanjaniwu me uugia mende meleengi qaagia jenj tegonj ironja meleema onjombaa. Ejembanonj kaniagia kaenj iima moma kotowuyaga. ⁹ Nii mende moma laarinj nonjutiwaajonj singgisonjogowaa kania injisaano moma kotowuyaga.

¹⁰ “Anutuwaanonj kana solanja ii moma soonj noojonja qaa lanj jenkeju. Kawaajonj iinonj noo kania nañjonj injisaama qendeema onjono kokaenj moma kotonj nombuya: Niinonj solanja laligonj Amanaanonj eleema ube nii mombo mende niima laligowuyaga. ¹¹ Kilegaa Ponja gomanj so galenj koma onjomakejato, Anutunonj iwaa qaaya mono jenj tegorota gere siawaa Toya kolooowaa. Kawaa so kuuya ananaa qaanana kaanagadeenj jenj tegowaa.

¹² “Niinonj saanonj qaa mamaga toroqenj jebenagato, ii kambañ kokaamba jewe onjomboranj ama koma gbiliwombaajonj amamaawubo. ¹³ Ii amamaawuboto, qaa honjaa Toya, Unja Toroya iinonj kamaanj uugianonj kemenj qaa sañe qero mobuya. Ii iyanjaa uutaajonj tondu mende jenj laligowaato, Anutuwaanonj qaa geja ama moji, iinonj mono iikayadeenj jenkebaa ano kanagenj iwoi koloowaati, ii waladeenj injisaama jewaa. Iikawaajonj iinonj onjoma qaa honja kuuya iikawaa apu anjonjanonj mendunjonj onjono qaa honjaa kania-gadeenj riinj kembu.

¹⁴ "Iinonj mono neenaa kowinonja qaa menj jenj asarinj uu kuunj onjoma laligowaa. Kawaaajonj mono noo kanana injisaano niinonj qabuñanawo koloonkemaña. ¹⁵ Amanaanonj iwoi kuuya eji, ii mono noo boronanonj anota eja. Iikawaaajonj jejer, 'Iinonj mono neenaa kowinonja qaa menj jenj asarinj uugia kuunj onjoma laligowaa.' Qaa ii kianj."

Wosobiri laligogi meleeno uukoisoro mobuya.

¹⁶ "Kambanj torodaamonj tegoro onjo nii mombo mende niibuya. Kawaa gematanonj kambanj torodaamonj tegorogo mono koloonj onjombe saanonj mombo niibu."

¹⁷ Kaenj jero gowokouruta yonoononga tosanonj iyanjiodeenj kokaenj aminj mogi, "Qaa kokaenj jeja, 'Kambanj torodaamonj tegoro onjo nii mende niibuya. Kawaa gematanonj kambanj torodaamonj tegorogo mono koloonj onjombe saanonj mombo niibuya,' ano qaa monj kokaenj jeja, 'Nii Amanaanonj umaña.' Kaenj jero mojonj, qaa woi iikawaa kania ii nomaenj?" ¹⁸ Kaenj aminj moma qejejaanj jegi, "Iinonj 'Kambanj toroga tegorogo,' jejato, qaa iikawaa kania nomaenj? Ii naam-baajonja jeji, ii mende moma asarijonj."

¹⁹ Kaenj jenj qisijn mubombaajonj mogi Jiisasnonj inji-ima kotonj kokaenj injijoro, "Qaa kokaenj jejer, 'Kambanj torodaamonj tegoro onjo nii mende niibuya. Kawaa gematanonj kambanj torodaamonj tegorogo mono koloonj onjombe saanonj mombo niibuya,' Onjo mono qaa iikawaa kaniaga mongama aminj moju me?"

²⁰ "Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu: Niinonj kembe onjo jingenj qama saabuyato, uugia mende meleengiti, yonononj tondu borunj menj korisoro ama laligowuya. Onjo wosobiri ama laligowuyato, wosobirigia iikanonj mono noojonj ama meleema korisoro ama laligowuya. ²¹ Embanonj merabora memambaa kambanja kanj kuuro masu qero qenjenj qaganonj merabora mejato, merabora dongoga menj nama ii iima korisoroyaajonj mono siimboboloya ii duduunkeja. ²² Iikawaa so onjo kaanagadeenj kambanj kokaamba wosobiriwo laligojuto, niinonj kanagenj mombo koloonj injiibe onjo saanonj uukoisorowo laligowuya. Uukoisorogia ii monjonj monj mende unuambaa.

²³ "Kambanj iikanonj iwoi mombaajonj nii mende qisijn nombuto, qamakooligia Amawaanonj anjgi dindiñagadeenj keno afaangoro laligowuya. Niinonj qaa honja toonj monj kokaenj injijowe mobu: Onjo noo qanonj iwoi mombaajonj Ama qama koolijn mubuti eenj, iinonj ii mono togonj onjombaa. ²⁴ Niwo laligonj kagiti, onjo kambanj iikanonj iwoi mombaajonj noo qananonj mende qama koolijn laligogi. Mono Ama qama koolijn laligowu. Qama kooligi saanonj meleema onjombaa. Ii onjono korisorogianonj koloonj seinj uugia saa qero laligowuya." Kianj.

Jiisasnonj balombaa nanamemenj bologa ii haamo amakeja.

²⁵ "Qaa injijowe moma kankejuti, ii qaa seiyawo jewe moma laligogi. Kanagenj kambanj monj kanj kuuwaati, iikanonj qaa saanja ii mombo mende qenj injijowe mobuya. Qaagoto, Amanaa kania ii asuganonj jenj asarinj laligomaña. ²⁶ Kambanj kanonj onjo noo qana qama Ama qama koolijn laligowu. Kawaa kania ii kokaenj: Onjo qamakooligia Amawaanonj ambombaajonj noononj mombo mende kankebuto, onjoanji Amawaanonj dindiña qama koolijn laligowu. Niinonj onjoo je menj Amawaa mende qama koolimaña.

²⁷ "Amanonj anjo uutanonj jopagonj onjoma qamakooligia kokaembaajonja moma laligowaa: Niinonj Anutuwaanonga kamaaweti, onjo noo kanana kaenj moma laarinj pondanj uugianonj jopagonj noma laligonj kougij kana kaenj kolooro qamakooligia moma laligowaa.

²⁸ Niinonj Ama mesaonj namononj kamaanj laligonj namo mesaonj mombo eleema Amanaanonj umaña."

²⁹ Kaenj jero gowokourutanonj jegi, "Moba, qaa kete koi jejanj, ii saanja mende qenj jejanj. Ii mono asuganonjgadeenj jena saanonj moma asarijonj. ³⁰ Nono kete kaniaga kokaenj moma yagojonj: Giinonj mono geenjgodeenj iwoi kuuya moma tegona monjonj monj qisijn kuma gombaatiwaajonj mende amamaajanj. Kawaaajonj gii Anutuwaanonga kamaanati, nono ii moma laarijonj."

³¹ Kaenj jegi Jiisasnonj meleema jero, "Kete saanonj moma laarinj nonjuto, ³² mobu, kambanj tania monj kawaa ano iikanonj mono jaasewanj qenj nagunonj nanja. Kambanj iikanonj kanj kuuro onjononj toroko moma nomesaonj deenqeengij neenodeenj laligomaña. Kilenj neenodeenj totominj mende laligomañato, Amananonj niwo laligowaa. Amanonj niwo laligowaatiwaajonj ama neenodeenj totoonkota mende laligomaña. ³³ Onjononj toroqenj balononj laligonj kakasililij qaganonj laligowuyato, niwo qokotaanj luaenonj laligowutiwaajonj moma qaa konoga koi jewe moju. Qaagadeenj mende jejento, niinonj balombaa nanamemenj bologa ii mono haamo ama waajambaranja kundaborowe kamaaro. Iikawaaajonj mono qaqabuñabuñagiawo satiinj laligowu." Kianj.

Jiisasnonj iyanjaajonj Ama qama kooliro.

17 Jiisasnonj qaa kaenj jenj tegonj Siwenonj baagenj uuro uro kokaenj qama kooliro, "Amana, giinonj gomanj so ejemba kuuya Meraga noo baananonj ama onjona ku-usunj qaganonj Ponj koma onjonjen. Ejembanonj Meraga noo qaana saanonj mende gema qenj uugunj laligowuya. Giinonj ejemba batugianonja tosaanja metogonj noo boronanonj onjooma kokaenj jenj kotonj nona, 'Gii mono ii kuuya kuma onjona laaligo kombombanja mokoloonj laligowu.' Gawonj ii medaborowe Meraganonj qabuñaga menj somariwaatiwaajonj mono akadamura nomba. Noo kambana ii keteda koi kanj kuuro nama kaenj qama koolijenj.

³“Laaligo kotigaa kania ii kokaen: Giinonj motoonggo Anutu honja koloojanj ano eja Jiisas Kraist nii wasinj nona kamaaweti, ejembanonj anaraa kaniaanara kaen moma kotowuya. Laaligo kombombaņa kaen mokoloowuya. ⁴Gawonj noma ‘Mewa,’ jerj jerj kotonj nonati, niinonj ii terj koma merj laligonj metogojerj. Akadamugawo laligonj qabuņaga namononj injisaama jerj seiwe akadamyawo koloooro.

⁵“Oo Ama, niinonj balonj mende koloooro Siwe go-manonj kanonj goo kooronjanonj asamararambo asariņ laligowe. Asamararanj iikayadeenj mono kete koi mombo ama nona asuginj kotonj nono mombo goo kooronjanonj asamararambo asariņ laligomanj.” Kianj.

Jiisasnonj gowokouruta yonoojonj ama qama kooliro.

⁶“Oo Amana, giinonj balonj ejemba tosaņa gosinj noo boronanonj ama ononati, niinonj goo qabuņaga ii yonoojonj injisaama qendeema laligowe. Yonononj goo buņaga kolooģi giinonj ii noo boronanonj ama onona yonononj goo Buņa qaaga ii moma anjonj koma laligoju. ⁷Giinonj iwoi nonagi, ii kuuya goononja kankeji, iyonononj ii kambanj kokaamba mono moma kotoju. ⁸Giinonj qaa Buņa nonati, niinonj ii gowokouruna kuma onjombe moma anjonj koma laligoju. Nii gomesaonj namononj kamaaweti, iyonononj ii onjanonj moma yagoju. Giinonj wasinj nona asugiweti, iyonononj ii kaņagadeenj moma laariju.

⁹“Nii yonoojonj ama qama koolinj gonjerj. Uumeleembaa ejemba motoya yonoojonj mende qama koolijento, kanageso noo boronanonj ama onona uugia meleema goo buņa koloojuti, mono iyonoojonj ama qama koolinj gonjerj. ¹⁰Ejemba kuuya noo buņa koloojuti, iyonononj mono goo buņa kolooju ano ejemba goo buņa koloojuti, iyonononj mono noo buņa kaņagadeenj kolooju. Neenaa akadamura ama onjombe iikawaa qaganonj nama nanamemengia anģi noo qabuņananonj somariņ seiņkebaa. ¹¹Nii namononj laaligona tegoro goononj koumambaajonj anjento, iyonononj toroqerj namononj laligowuya. Oo Ama Toroya, giinonj qaga nona iikawaa esujanonj mono sopa somonjonj onona mende jumbu. Anoro motoonggo kolooģ laligojoti, iyonononj iikawaa so motoonggo kolooģ laligowu-tiwaajonj qama koolijerj.

¹²“Niinonj yonowo namononj laligonj koubeti, kambanj iikanonj qabuņaga nona iikanonj sopa somonjonj onoma laligowe. Buņa Terewaa qaa moņnonj honjowo koloowaatiwaajonj eja motoongononj soonj gere siawaa buņa kolooģ siimbobolo moma laligowaa. Niinonj galenj koma onjombe-tiwaajonj yonoononja tosianonj mende jinjauņ ama soogi. ¹³Tosianonj mende soogito, niinonj keteda koi namononj laligonj goononj kamambaajonj kanj qaa koi jejerj: Noo uukori-soronanonj mono yonoononj kotoro megj uugia saa qero aisoonj laligowuya. Kaenj koloowaatiwaajonj qama koolijerj.

¹⁴Niinonj goo Buņa qaa kuma onjombe moma laligoju. Niinonj balombaa nanamemengj bologa ii mende otaanķejenj, iyonononj mono kaņagadeenj ii mende

otaanķ gema qenķeju. Iikawaajonj namononj uugia mende meleengiti, yonononj kazi ama onjomakeju.

¹⁵“Niinonj namononja unjuamambaajonj mende qisinjonjento, Kilenjaa Toyaanonja anjonj koma sopa somonjonj onoma laligo-wagatiwaajonj qama koolijerj.

¹⁶Niinonj balombaa nanamemengj bologa gema qerj ii mende otaawe yonononj kaņagadeenj ii gema qerj mende otaanķeju. ¹⁷Qaa honja iikanonj mono merj so-raiņ onono laligowu. Goo Buņa qaaganonj mono qaa honja toontoonj kolooja. ¹⁸Giinonj wasinj nona balonj ejemba batugianonj kamaanģ gawonj merj laligoweti, niinonj kaņjadienj ii wasinj onjombe balonj ejemba yonoo batugianonj deema kembuya. ¹⁹Oo Amana, iyonononj qaa honja so laaligogia kuuya toģonj gombutiwaajonj ama ilaanģ onoma neenaa laaligona kuuya toģonģonjerj.” Kianj.

Jiisasnonj uumeleenj ejemba kuuya ananaajonj qama kooliro.

²⁰“Oo Amana, niinonj gowokouruna yonoojonjadenj ama mende qama koolijento, Buņa qaa jerj seigi ejemba moma laariņ nombuti, iyonoojonj ama kaņagadeenj qama koolijerj. ²¹Ama giinonj niwo qokotaan nana niinonj kaņagadeenj giwo qokotaan nanjerj. Iikawaa so yonononj kaņagadeenj anarawo qokotaan nambutiwaajonj mojerj. Geenģo wasinj nona kamaaweti, namo ejembanonj ii moma laariwutiwaajonj ama yonononj korebore motoonggo kolooģ laligowutiwaajonj qama koolijerj. ²²Anara motoonggo kolooģ laligojoti, iyonononj kaņjadienj motoonggo kolooģ laligowutiwaajonj ama akadamura ama nonati, niinonj ii iyonoojonj ama onondaborowe.

²³“Niinonj iyonowo qokotaan nambe giinonj niwo qokotaan nanjanj. Iikawaa so yonononj qaagia jerj somonjonj aonj motoonggo kolooģ laligowutiwaajonj qama koolijerj. Motoonggo kolooģ nanģi balonj ejembanonj kaniaanara kokaen moma asariwuya: Giinonj jopagonj noma laligonati, iikawaa so ii kaņagadeenj jopagonj onoma laligonj nii wasinj nona kamaawe.

²⁴“Oo Amana, giinonj namo mende mokolonati, waladeenģ kambanģ iikanonģ uuganonģ jopagonģ noma asamararanģ ama nona laligonģ koube. Kanagenģ alauruna nonati, niinonģ iyonononģ kaņagadeenģ asamararanģ ii iibutiwaajonģ mojerģ. Kawaaģonģ niinonģ gomanģ laligo-manģati, yonononģ kanonģ niwo motoonģ laligowutiwaajonģ siiņģ mojerģ.

²⁵“Oo Ama solanģ, balonģ ejemba uugia mende meleengiti, yonononģ gii mende moma kotonģ goma laligonģ kougito, niinonģ gii saanonģadeenģ moma kotonģ gonjerģ. Geenģo wasinj nonati, noo uumeleenģ alaurunanonģ ii modaboroju. ²⁶Niinonģ goo qaga ii jerģ asariņ onjombe moma laligogi. Giinonģ uuganonģ jopagonģ noma laligonati, uujopa iikanonģ uugianonģ ero mogi niinonģ yonowo qokotaan nambe laligowutiwaajonģ mono toroqerģ qaga jerģ asariņ onoma laligomanģ.” Kianģ.

Jiisas men somongogi.

Mat 26.47-56; Maak 14.43-50; Luuk 22.47-53

18 Jiisasnon qaa ii jedaboron gowokouruta unuano siti mesaon kemeŋ apu qata Kidron koton leegen keuma urukisi mon eroti, iikanon kenggi. ² Jiisas ano iwaa gowokouruta yononon suulan iikanon ajoroon laligonkegi. Kawaajon Juudas memelolo men mumambaajon anoti, iinon kaanagadeen urukisi ii saanon moro.

³ Jigo gawon galen ano Farisii (Kana qaawaa kaparankonon) yononon jiwowon jigowaa kiropo galen (sikiriti) tosaana wasin onongi Juudasnon ii ano gawmambaa manjaqeqe eja tuun mon unuano motoon kagi. Yononon kiwa lambe ano tiwo wasagia men kan urukisinon kougi. ⁴ Kougi Jiisasnon iwoi kuuya kaen koloon mubaati, ii saanon morotiwaajon ama waama asuganon kan kokaen qisin onono, "Ono morowaa- jona monganju?"

⁵ Qisin onono kokaen meleengi, "Nono Jiisas Nazaret toya ii monganjon." Meleengi kokaen injjoro, "Nii kian koi." Juudas memelolo meme eja iinon kaanagadeen yonowo nano.

⁶ "Nii kian koi." Jiisasnon qaa kaen injjoro gemagama kema namonon tama kamaan unuro. ⁷ Kaen anggi mombo qisin onono, "Ono mono morowaaajon monganju?" Qisin onono jegi, "Nono Jiisas Nazaret toya iiga monganjon."

⁸ Kaen jegi meleeno, "Nii kian koi, injjowe mojuja. Ono niiga mongama nonjuti een, mono eja koi saanon onomesaogi kembu." ⁹ Wala qama koolin gowokouruta yonoojon qaa mon kokaen injjoro, "Ejemba noo boronanon ama onona laligojuti, niinon ii kalan koma onoma laligowe yonoononga mononon mon mende soon aliro." Qaa iikanon honawo koloowaatiwaajon Jiisasnon jotamemeya yonoojon qaa kaen jero.

¹⁰ Kaen jero Saimon Piitonon manjawaa soo somata men laligoroti, iinon ii kopinanon ga horon jigo gawon galen wanaa welen eja qen geja dindinaagen koto- goro kamaaro. Welenqeqe eja ii qata Malkus. ¹¹ "Kaan ano Jiisasnon Piito kokaen jen koton muro, "Gii man- jawaa soo somata ii mono mombo ana kopinanon kemeba. Amananon siimbobolowaa qambi apu kokonawo noo bunja qeroti, ii saanon moma mokosin- gon wambusoon qemaŋa." Kian.

Jiisas kuugi Anaswaa jaanon nano.

¹² Kawali galengianon jero manjaqeqe eja tuun ano Juuda yonoo nagu galen (sikiriti) yononon Jiisas men somongogi. ¹³ Somongon wama wala jigo gawon galen qata Anas iwaa mirinon kenggi. Anaswaa qegaya qata Kaiafas iinon jigo gawon galen wanja koloon gbani iikanon gawon ii men laligoro. ¹⁴ ††Kaiafasnon wala Juuda ejemba yonoojon qambanmamban qaa kokaen jero, "Ejemba tuun kuuya alidaborowomboti-

† 18.11 Mat 26.39; Maak 14.36; Luuk 22.42 †† 18.14 Jon 11.49-50

waajon eja motoongonon nonoojon ama komuro sokombaa." Kian.

Piitonon Jiisas kanain qakoono.

Mat 26.69-70; Maak 14.66-68; Luuk 22.55-57

¹⁵ Jiisas men kenggi Saimon Piito ano gowoko alia mon yoronon gemagianon keni. Kema alia iikanon jigo gawon galen wanja moma murotiwaajon ama saanon afaan kota Jiisas otaan jin karon miri sopa uutanon k- mero.

¹⁶ Iinon kemeroto, Piitonon sopa seleengen nagunon nano. Kaen nano gowoko alianon jigo gawon galen wanja moma muroti, iinon seleengen kemeŋ nagu galen emba iwo qaa ijoro nagu hororo Piito wama sopa uutanon kemeri. ¹⁷ Kemebotiwaajon ani iikanon welenqeqe emba sopa naguya galen konoti, iinon Pi- ito iima kokaen qisin muro, "Gii onanon kaanagadeen eja iikawaa gowoko yonoononga mon koloojan me?" Kaen qisin muro moma "Nii qaago!" jero.

¹⁸ Welen eja ano nagu galen (sikiriti) yononon san- gonjaajon ama gere anggi jen uroronon ero konama nanngi. Kaen nanngi Piitonon kaanagadeen yonoo batu- gianon kema gere konama nano. Kian.

Jigo gawon galen wananon Jiisas qisin muro.

Mat 26.59-66; Maak 14.55-64; Luuk 22.66-71

¹⁹ Jigo gawon galen wanja Anas iinon Jiisas qisin mun kokaen jero, "Gii ejemba nomaen kuma onoma gowokouruga moro moro unuama laligonkejan?"

²⁰ Kaen jero kokaen meleema muro, "Nii kamban so asuganon ejembaya ejembaya kuma onoma laligowe. Juuda kanageso kuuya nononon jiwowon jigonon uma qamakooli mirinana so ajoroonkejon, nii mono iikanon nama kuma onoma laligowe. Bunja qaa aasan- goya mon mende jewe. ²¹ Niinon qaa nomaen ejemba kuma onoma laligoweti, naambaajon nii iikaen qisin nonjan? Niinon qaa jewe ejemba moma laligogiti, iy- ononon mono qaanaa kota modaboroju. Kawaajon ii qisin onona sokombaa."

²² Kaen meleema muroto, jigowaa kiropo galen (sikir- iti) monon kosianon nama Jiisas urunanon qetaalin jero, "Jigo gawon galen wananon qisin gono gii qaa sil- ia kaan mono naambaajon meleema mujan? Godaqe- qega qaa."

²³ Kaen jero kokaen meleema muro, "Qaa bologaga jewnagati, ii nisaana sokombaato, qaa honja jejenj een, mono naambaajon nii een nujan?"

²⁴ Kaen meleema muro Anasnon Jiisas wasin jero gbadoya kaanjadeen borianon raro wama jigo gawon galen wanja Kaiafas iwaanon kenggi. Kian.

Piitonon Jiisas qakoono indin woi karoon kolooro.

Mat 26.71-75; Maak 14.69-72; Luuk 22.58-62

²⁵ Saimon Piitonon gere konama nano tosianon qisin kokaen ijogi, "Gii onanon kaanagadeen iwaa gowokou- ruta yonoononga mon koloojan me qaago?" Kaen ijogi qakooma "Nii qaago!" jero.

⁸ Kaerj kaparanj koma jegi Pailotnoj moma bomborj-gaoya waaro jeneja ororo toroko moro. ⁹ Kaerj moma Jiisas wama mombo jinjaronj miri uutanonj uma kokaerj qisiñ muro, "Gii daakaya?" Qisiñ muroto, iinonj kitia monj mende meleema qaaya bogoro nano.

¹⁰ Qaaya bogoro nano kokaerj ijoro, "Gii noononj qaa kitia monj meleembaga me qaago? Niinonj jenj tegowe isama gombuya me maripoononj gugi komuwaga. Iikawaa ku-usunja ii noononj eja. Kawaa kania mojanj me qaago?"

¹¹ Kaerj jero moma kokaerj meleema muro, "Monjon eukanonja ku-usunj mende ama gonoti eenj, gii mono eja omaya laligonj iwoi ama nomambaajonj ama-maanaga. Kawaajonj eja monj morononj nii goo borononj noonji, iwaa singisongoyanonj mono goononj qinji uugunj somata koloaja."

¹² Kaerj meleema murotiwaajonj ama Pailotnoj Jiisas isano kamaawaatiwaa kaparanj kono. Kaerj kaparanj konoto, Juuda yonjononj qa gigilaanj kokaerj jegi, "Aisna kamaawaati eenj, mono Siisa-kimbaa alia mende toroqerj koloonj laligowa. Monjonj neenaajonj moro uro 'Kinj ponj koloojen' jeji, iinonj mono Siisa-kinj tuarenjenj ama muja."

¹³ Kaerj jegi qaa ii moma jenj kotoro Jiisas wama seleenjenj kamaagi. Kamaagi gawana Pailotnoj jake monj jamononj ama tambonji eroti, iikanonj uma qaa jenteegowaa dunj rarayanonj kamaanj raro. Jake kawaa qata Hibruu qaanonj Gabata jenj laligogi. Ii ananaa qaanonj Jake Jamononj menj taambonja. ¹⁴ Kamaanj raroti, Juuda ejembanonj weenj iikanonj kiankomu kendonj rabombaajonj jojorigi. Weenj ii kolooro weenj biiwia dodowiro Pailotnoj dunj rarayanonj rama Juuda yonjoonj kokaerj injijoro, "Iigi, onoo kinj pongia koi!"

¹⁵ Kaerj jero moma qa gigilaagi, "Qaomba! Qaomba! Maripoononj qegi komuwa!" Qa gigilaagi kokaerj jero, "Onoo kinj pongiaa qaa jenj tegowe maripoononj ubaatiwaajonj jeju me?" Kaerj jero jigo gawonj galenj yonjononj meleema jegi, "Siisa-kinjonj motoonggo kinj ponjnana koloaja. Nonoononj eja ponj morota monj mende raja."

¹⁶ Kaerj meleema jegi Pailotnoj Jiisaswaa qaa jenj tegonj maripoononj qegi komuwaatiwaajonj borogianonj ano. Borogianonj ano manjaqeqe eja yonjononj Jiisas menj galenj kongi.

Jiisas maripoononj qegi.

Mat 27.32-44; Maak 15.21-32; Luuk 23.26-43

¹⁷ Galenj kongi iyanjaa maripoonja anjo angonj siti kotonj seleenjenj kemeñ gomanj monj qata Warsii qa-makejuti, kanonj kenji. Warsii qa ii Hibruu qaanonj Golgota qamakeju. ¹⁸ Iikanonj kema maripoononj qegi ano iwo eja woi teete motoonj urunj Jiisas batugaranonj angj nanji.

¹⁹ Kaerj qegi Pailotnoj tere oonj jero maripoononj Jiisaswaa wanjanonj eu ama qegi. Tere ii kokaerj ooro nano, "Jiisas Nazaret toya, Juuda yonoo kinj pongiaga koi." ²⁰ Jiisas maripoononj qegiti, gomanj ii siti kosianonj ero ano tere ii qaa karonj, Hibruu, Latin ano Griik

qaanonj oogi nano. Kawaajonj Juuda ejemba mamaganonj uugunj kema kanj eu uunj tere ii weengogi.

²¹ Kaerj ooro Juuda yonoo jigo gawonj galenj yonjononj Pailot kokaerj ijogi, "Juuda yonoo kinj pongiaga koi,' kaerj mende oowato, kokaerj oowa, 'Iyanjaajonja Juuda kinj Pongiaga koloojen, jero.'" ²² Ii moma Pailotnoj qaa kokaerj meleeno, "Qaa oodaborojenjiwaajonj ii mono kaerj ewaa."

²³ Manjaqeqe eja yonjononj Jiisas maripoononj qenggo opo selekopaa ilawoilaya menj eja 4 batugianonj mendeema 4 kolooro totogianonj megj. Kaerj megj malekuya ero megito, ii kokaembaajonja saanonj mende mendeengji: Ii kuuyagadeenj opo jakaña mo-tongononj memetaga. Opo kitia kitia mende mindirinj eukaya lililili uunj megj emu kemekemeta ero. Kawaajonj ii boliwabotiwaajonj mendeembombaajonj ama-maagi. ²⁴ Amamaanj aminj moma kokaerj jegi, "Ii motoninj mende sokombaa. Kawaajonj saanonj iikawaa unju qeniñ toya koloowaa." Kaerj jenj unju qegi Buña qaa monj honjowo kolooro. Qaa ii kokaerj oogita eja,

"Yonjononj opo selekopaana menj batugianonj mendeema totogianonj menj malekunaa unju aangole angj monjonj haamo ambaa."

Manjaqeqe eja yonjononj qaa iikawaa so angj.

²⁵ Jiisas maripoononj qegi nano emba kokaerjanonj kanianonj nangji: Jiisaswaa nemunj naseya ano Kloopaswaa embia qata Maria ano Maria Magdalaga.

²⁶ Jiisasnonj nemunja ano wombo gowokoya kosianonj nani iriima nemunjaajonj kokaerj jero, "Nemuna, mono meraga koi iima kalanj koma rijojoonj laligowa."

²⁷ Kaerj jenj gowoko ii kokaerj ijoro, "Mono nemunja koi iima kalanj koma rijojoonj laligowa." Kaerj jero moma Jiisaswaa nemunja kambanj iikanondeenj wano mirianonj kema motoonj laligori. Kianj.

Jiisasnonj maripoononj nama komuro.

Mat 27.45-56; Maak 15.33-41; Luuk 23.44-49

²⁸ †Jiisasnonj gawonja kuuya medabororoti, ii moma iikanonj Buña Terewaa qaaya monjonj honjowo koloowaatiwaajonj kokaerj jero, "Nii apuwaajonj mojenj."

²⁹ Kanonj jua monj wain apu aasonjowo iikanonj saaqerj raro. Ii raro kowe momondo monj suunj taniñeenj ii menj wain apunonj qendunjonj sepere susuyanonj qesangonj megj uro buutanonj angj. ³⁰ Angj wain apu aasonjowo ii nenj jero, "Mono tegoja." Kaerj jenj laaligoya mesao-mambaajonj aroya sigonj kamaaro kokoosuya kouro nonj qero. Kianj.

Jiisaswaa maronja wasanonj utoogi.

³¹ Jiisasnonj nonj qero Juuda ejembanonj weenj iikanonj kiankomu kendonj rabombaajonj jojorigi. Kiankomu Sabat kendonj ii kendonj kambanj somata kolooro. Kawaajonj Juuda jotamemeya yonjononj majakaka moma kokaerj jegi, "Qamo yonjononj Sabat kendonj kambanjanonj maripoononj nanji mende sokonja." Kaerj jenj

gawana Pailotwaanonj kema kokaenj qisij mugj, “Gii saanonj jey tegona kema maripoononj unjujuyati, iy-onjoo tawo siigia kunjgi qamogia metogonij kamaawuya?”³² Qisij mugj jey tegoro manjajeqe ejanonj kougi. Kouma Jiisaswo maripoononj urugiti, ii uulanjawo komuwaotiwaajonj wala yoroononga mombaa tawo siita kuma leegenj kema mombaanonj kaanjadeen angji.

³³ Kaen angjito, Jiisaswaanonj kouma iigi mono komuro. Kaen iima siita mende kunjgi. ³⁴ Mende kunjgito, manjajeqe eja yonjoo-nonga monjonj wasa menj maronja utooro iikanondeen sa ano apu kamaaro.

³⁵ Kaen angji monjonj iwoi ii jaayanonj iiroti, iinonj ii nanjonj jey koi oorota ero keteda koi weengojou. Qaa nanjonj jey oorota eji, ii mono qaa honja kolooja. Onj kaanjagadeen ii moma laariwuti-waajonj moma qaa honja mojiwaa so jeja. ³⁶ Iwoi ii kolooroti, ii Buja Terewaa qaa monjonj honjowo koloowaatiwaajonj kolooro. Qaa ii kokaenj,

“Iwaa siita mono mende kumbu.”

³⁷ ††Ano Buja Terewaa qaa monj kokaenj eja,

“Eja utoogiti, iyonjononj mono iwaagenj jaagia uun iibu.”

Onj qaa woi iikawaajonj ama ii moma laariwu. Kianj.

Jiisaswaa qamoya jamo kobaanonj ronj kunjgi.

Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56

³⁸ Kawaa gematanonj Arimatia taonj toya qata Joosef karo. Iinonj Jiisaswaa gowokoya koloonj laligoroto, Juuda jotamemeya yonjoojonj ama toroko moma moma-laaria kolatinj laligoro. Iinonj kanj gawana Pailotwaanonj kema Jiisaswaa qamoya metogomambaajonj qisij muro. Qisij muro moma jey tegoro kanj metogoro.

³⁹ †Eja qata Nikodeemus wala Jiisaswaanonj gomanti-injonj karoti, iinonj kaanjagadeen karo. Kanj qamo morimambaajonj kele koowagawo qata mor ii repa apuyawo meleengiti, ii esu monj binja 30 kilowaa so sewanja menj kanj Joosef ilaanj muro. ⁴⁰ Ilaanj munj motoonj Jiisaswaa qamoya metogori. Metogonj jininj moronja awaa menj qamo selianonj ama opo taanja iikanonj momosiiri. Juuda ejemba nononj qamonana kaanj ama mozozonjonj ronj koma onjomakejonj.

⁴¹ Jiisas maripoononj qegiti, gomanj iikawaa leegenjanonj urukisi monj ero. Urukisi iikanonj qasiriwaa jamo kobaa dologa monj uroroogi nano. Iikanonj qamo monj mende angji gbameja ero. ⁴² Gbameja koloonj kosianonj ero Juuda ejembanonj kiankomu kendonj rabombaajonj jojorigi kambangia toriro. Kawaaajonj Jiisaswaa qamoya menj iikanonj ama ronj koni. Kianj.

Jiisaswaa kobaa qasirianonj gbameja ero.

Mat 28.1-8; Maak 16.1-8; Luuk 24.1-12

20 Sabat kendonj ragi tegoro Maria Magdala emba iinonj Sonda umugawodeen wenjeran suluro qasirinonj keno. Kema jaaya uuro keno jamo somata iiro iikanonj mono kobaa urorooya iikawaa qaa

† 19.36 Eks 12.46; Janj 9.12; Ond 34.20 †† 19.37 Zek 12.10; Ais 1.7 ‡ 19.39 Jon 3.1-2

ootanonga qetangji kanj ero. ² Kaen iima iikanondeen mesaonj uulanjawo kema Saimon Piito ano Jiisaswaa wombo gowokoya yoroononj kanj kokaenj irijoro, “Mono Pombaa qamoya qasirinonja menj kema dakanonj angji eji, ii mende mojonj.”

³ Kaen irijoro mesaonj qasirinonj keni. ⁴ Motoonj bobogarij kenito, gowoko alianonj bobogarij kema Piito uugunj wala qasirinonj keuro. ⁵ Keuma jamo kobaa urorooya iikawaa uutanonj mende uma qaa ootanonj een akakarinj uuro keno opoya momosigiti, iikayadeen ero iiro. ⁶ Ii iiro Saimon Piitononj kaanjagadeen gematanonj kouma jamo kobaa uutanonj uma opoya momosigiti, iikayadeen ero iiro. ⁷ Ii iiro ano wana opo jakaaja monjonj momosiinj esugiti, ii tosianonj kuma selewaa opoya kawo mende mindirinj anjaso angji raro iiro.

⁸ Kaen iiro gowoko alianonj wala qasirinonj kouroti, iinonj kaanjagadeen jamo kobaa uutanonj uma iwoi ii iima moma laariro. ⁹ Jiisas gbilinj koomunonga waabaati, iyorononj Buja Terewaa qaa kaanja ii waladeen mende moma asarinj tompiririnj laligonj kouri. Kianj.

Jiisasnonj Magdala emba Mariawaanonj asugiro.

Mat 28.9-10; Maak 16.9-11

¹⁰ Rama kouma iikanondeen moma laarinj eleema mirigaranonj keni. ¹¹ Yorononj kenito, Marianonj anjodeen qasiriwaa jamo kobaa qaa ootanonj nama saaro. Kaen saama kobaa urorooya iikawaa uutanonj akakarinj uuro keno. ¹² Uuro keno Siwe gajoba woi malekugara tualalakota iriuro. Yorononj Jiisaswaa qamoya eroti, iikanonj rari. Monjonj wana eroti, iikanonj raro monjonj kanianonj raro.

¹³ Kaen rama kokaenj ijori, “Emba, gii naambaajonja saajanj?” Ijori moma jero, “Ponjnaa qamoya menj kema dakanonj angji eji, ii mende mojonj.”

¹⁴ Kaen jey eleema Jiisasnonj kosianonj nano iiroto, kaitania ii mende iima kotonj hanqan qen nano.

¹⁵ Hanqan qen nano Jiisasnonj kokaenj qisij muro, “Emba, gii naambaajonja saajanj? Morowaajonja monganjanj?” Kaen qisij muro urukisi galejanonj nanja me no-maen, iikaenj romonjonj kokaenj ijoro, “Oo somatana, gii qamoya menj anjonj monjenj kema anjanjati eenj, mono nijona kema memanja.”

¹⁶ Kaen ijoro Jiisasnonj qata qama “Maria!” jero. Ii qama jero iwaanonj eleema Hibruu qaanonj qama “Raboni!” jero. Ii ananaa qaanonj “Boina!”

¹⁷ Kaen jero kokaenj ijoro, “Nii Amanaanonj mende uma koi nanjenj. Kawaaajonj nii mende noosiriwato, noo kouruna yonjoojonj kema buju kokaenj injijowa: Niinonj mono Manja Anutu ano onjoo Manja Anutuwaanonj eleema umanja.”

¹⁸ Kaen ijoro Magdalaga emba Maria iinonj eleema kema gowo-kouruta kokaenj injijoro, “Niinonj Ponj iibe qaa kaanj kaanj nijoja.” Kianj.

Jiisasnoŋ gowokouruta asugiŋ oŋono.

Mat 28.16-20; Maak 16.14-18; Luuk 24.36-49

¹⁹ Sonda iikanondeeŋ gomaŋ tiro gowoko yoŋonoŋ ruuŋanoŋ ajoroŋ Juuda yoŋooŋoŋ toroko moma miri naguya koma kii meŋ ragi. Kaerŋ ragi Jiisasnoŋ asugiŋ batugianoŋ nama kokaerŋ injjoro, "Alauruna, luae mono oŋowo raba!" ²⁰ Kaerŋ jeŋ borowoita ano maroŋa qendeema oŋono iima korisoronoŋ uugia saa qero. ²¹ Saa qero mombo kokaerŋ injjoro, "Alauruna, luae mono oŋowo raba! Amanoŋ nii wasiŋ nono kaerŋ-adeeŋ niinoŋ oŋo wasiŋ oŋonoŋeŋ."

²² Kaerŋ jeŋ buu aasoŋa uulaŋgoŋ jero, "Mono Uŋa Toroya mewu. ²³ †Oŋo ejemba singisongogia mesaowuyati eeŋ, ii mono Anutuwaŋa jaanoŋ so-laŋanidaborowaa. Ejemba singisongogia mende mesaowuti eeŋ, ii mono Anutuwaŋa jaanoŋ mende so-laŋaniwuya." Kiarŋ.

Jiisasnoŋ Tomas asugiŋ muro.

²⁴ Jiisasnoŋ gowokouruta kaerŋ asugiŋ oŋonoto, gowoko 12 yoŋoonoŋga moŋ qata Tomas, qata moŋ Didimus qagiti, iinoŋ kambaŋ kanonŋ batugianoŋ mende laligoro. ²⁵ Tomasnoŋ karo gowoko toŋianoŋ "Nono Poŋ ijoŋa," jeŋi moma kokaerŋ jero, "Jaananoŋ birinŋ lopoya boroŋanoŋ iima boro susunanoŋ maroŋanoŋ oosirimaŋati eeŋ, ii saanoŋ moma laari-maŋa. Nii neeno ii mende oosirimaŋati eeŋ, mono qaagadeeŋ nijogi ii mende moma laarimaŋa."

²⁶ Kaerŋ jero sonda motooŋgo tegoro gowoko yoŋonoŋ Sonda iikanonŋ mombo mirinoŋ kululuuŋ nagu koma kii meŋ Tomaswo motooŋ ragi. Motooŋ ragi Jiisasnoŋ mombo asugiŋ batugianoŋ nama kokaerŋ jero, "Alauruna, luae mono oŋowo raba!" ²⁷ Kaerŋ jeŋ Tomas ijoro, "Gii mono boroga boraama borowoina meŋ iima boro susuganoŋ maroŋanoŋ oosiriwa. Kaerŋ ama yangiŋseŋ mesaonŋ uuwoiga yakariŋ nii moma laariŋ nomba."

²⁸ Kaerŋ ijoro kokaerŋ meleeno, "Oo, gii noo Poŋ Anutunaga!"

²⁹ Kaerŋ meleeno kokaerŋ ijoro, "Gii niijaŋiwaajoŋ nii saanoŋ moma laariŋ nonjanto, ejemba mende niima kileŋ nii moma laariŋ nomakejuti, iyoŋonoŋ mono sim-bawoŋawo kolooju." Kiarŋ.

Jononŋ Oligaa Buŋa koi kokaembaajoŋa ooro:

³⁰ Jiisasnoŋ gawoŋ esuŋmumuyawo meŋ laligoro aŋ-goletto seiseiya tosaŋa ii gowoko yoŋoo jaagia qaganonŋ asugiroto, ii buk koi kanonŋ mende oowe.

³¹ Qaa tosaŋa ooweti, ii kokaembaajoŋa oowe: Jiisasnoŋ Anutuwaŋa Meria kolooŋ Hamoqeŋe Toya Kraist kolooji, oŋo qaa ii moma laariŋ iikaŋa kanonŋ Jiisaswaa qabuŋayaajoŋ ama laaligo kombombaŋa buŋa qeŋ aowuya. Kaerŋ ama laligowutiwaajoŋ niinoŋ Oligaa Buŋa tere koi oowe oŋoonoŋ kaja. Kiarŋ.

Jiisasnoŋ gowoko 7 yoŋoonoŋ asugiro sora ambembo horogi.

21 Kanageŋ Jiisasnoŋ mombo gowoko tosaŋa yoŋoonoŋ asugiro. Taiberias apu aŋgoŋ goraayanonŋ kanonŋ kokaerŋ asugiŋ oŋono: ² Gowoko eja kokaŋanoŋ motooŋ laligogi: Saimon Piito, Tomas qata moŋ Sunesune (Didimus) qagiti, Natanael eja ii Galili prowinswaa taŋa Kaanaga ano Zebediwaa merawoita woi ano gowoko tosaŋa yoŋoonoŋga woi.

³ †Motooŋ laligogi Saimon Piitonoŋ injjoro, "Nii mono sora horomambaajoŋ kemaŋa." Kaerŋ jero toŋianoŋ jeŋi, "Nono saanoŋ giwo motooŋ kemaŋa." Kaerŋ jeŋ mesaonŋ waŋgonoŋ uma kema gomantiŋa iikanonŋ sora moŋ mende horogi. ⁴ Sora mende horon eeŋ laligogi gomaŋ ano Jiisasnoŋ sakasinoŋ nano. Nanoto, iwaa kaitania ii mende iima kotogi. ⁵ Jiisasnoŋ nama oŋooma qaro, "Alauruna, sora moŋ horoju me qaago?" Jero meleema "Qaago!" jeŋi.

⁶ †"Qaago!" jeŋi kokaerŋ jeŋ kotonŋ oŋono, "Oŋo mono misagia waŋgo dindiŋaageŋ giligi kemero saanoŋ sora mokoloowuya." Ii moma misagia giligi sora seiseiya kemeŋ ologogitiwaajoŋ horonŋ koubajeŋ amamaaŋ horonŋ susugogi.

⁷ Kaerŋ kolooro Jiisaswaa wombo gowokoya iikanonŋ Saimon Piito kokaerŋ ijoro, "Ii mono Poŋga!" Kaerŋ jero Pombaa qata moma opoqiisiagadeeŋ somoŋgoŋ laligoroŋtoŋiwaajoŋ selekopaaya kokosiŋ iikanondeeŋ apu aŋgonoŋ lugunŋ kemero. ⁸ Yoŋonoŋ sakasiŋ kooroŋanoŋ 100 miita kawaa so kosianoŋ kema laligogi. Kawaaŋoŋ Piitonoŋ kemeŋ keno gowoko tosaŋa yoŋonoŋ waŋgo loqanoŋ qeŋ naŋgoŋ kema misa so-rayawo horogi waŋgo gematanoŋ karo.

⁹ Kaerŋ kaŋ sakasinoŋ riinŋ iikanonŋ iwoi kokaerŋ iigi: Gere jero lokotanoŋ sora jeŋeta ano bered raro. ¹⁰ Ii iigi Jiisasnoŋ kokaerŋ injjoro, "Oŋo keteda koi sora horojuti, mono iikanonŋa tosaŋa meŋ koi kawu."

¹¹ Ii jero Saimon Piitonoŋ moma waŋgonoŋ uma misa hororo sakasinoŋ uro. Uro hoŋa 153 iigi. Misa ii sora somata seiseiya yoŋonoŋ saa qegito, misanoŋ kileŋ mende riiro. ¹² Hoŋa ii iigi Jiisasnoŋ kokaerŋ injjoro, "Mono kaŋ gomaambawaa neneya newu." Kaerŋ jero moma kaŋ "Ii Poŋnanaga," kaerŋ moma kotogito, gowoko yoŋoonoŋga moŋnoŋ "Gii moronoŋ?" kaerŋ qisimambaajoŋ uulombo moma mende qisiro.

¹³ Mende qisiroto, Jiisasnoŋ kema bered meŋ oŋoma sora kaerŋagadeeŋ mendeema oŋono.

¹⁴ Jiisasnoŋ koomunonŋga waama gowokouruta asugiŋ oŋono indiŋ karoŋ koloooro. Kiarŋ.

Jiisasnoŋ Piito mombo kuunŋ meŋ kotiuro.

¹⁵ Gomaambawaa neneya negi tegoro Jiisasnoŋ Saimon Piito-waajoŋ kokaerŋ ijoro, "Saimon Jombaa meria, alauruga koi yoŋonoŋ nii uugianoŋ jopagoŋ no-makejuti, giinoŋ ii unjuugunŋ mamaga jopagoŋ no-makejaŋ me qaago?" Ii moma kokaerŋ meleeno, "Oo

† 20.23 Mat 16.19; 18.18

†† 21.3 Luuk 5.5 ‡ 21.6 Luuk 5.6

Pon, nii uunanon jopagon gomakejen. Gii noo wombo alana koloojan. Ii geenjo saanon mojan." Kaen meleeno Jiisasnon ijoro, "Gii mono noo lamauruna melaa unuagin laligowa."

¹⁶ Kaen ijoro indina woi qisin muro, "Saimon Jombaa meria, gii onanon jopagon nomakejan me qaago?" Ii moma kokaen meleeno, "Oo Pon, nii goojon ama nomakeja. Gii noo wombo alana koloojan. Ii geenjo saanon mojan." Kaen meleeno Jiisasnon ijoro, "Gii mono noo lamauruna galen koma onoma laligowa."

¹⁷ Kaen ijoro indina karoon qisin muro, "Saimon Jombaa meria, gii mono onanon woboganon noojon ama gomakeja me qaago?" Kaen qisin muro uu-jopawaa qiqisia motoonggo iikayadeen qisiro indina karoon koloorotiwaajon Piitonon wosobiri moma meleema kokaen jero, "Oo Pon, gii iwoi kuuya saanon modaboroan. Gii wombo alana koloojan. Giinon mono geenjo ii awaagadeen mojan." Kaen jero Jiisasnon ijoro, "Gii mono noo lamauruna unuagin laligowa."

¹⁸ "Niinon qaa hona toon mon kokaen jewe moba: Gii sagbili laligon geenjo selekopaaga somongon kana kanon me kanon kemanjen siin mobagatiwaa so saanon kema kan laligona. Kaen laligon waanato, eja wana koloowagati, kaman iikanon boroga boraana monon kan opo selekopaaga somongon goma kana mongen mende kemambaajon mobagati, mono iikanon guama kembaa."

¹⁹ Jiisasnon gejatootoo qaa kaen jen Piito komuwaatiwaa qaa saana inisaano. Iinon koomu tania mon komuro Anutuwaa qabunaya somariwaatiwaajon romongon ii jero. Qaa ii jen iwaajon ijoro, "Gii mono kan nii notaan laligowa!" Kian.

Jiisasnon Piitowo gowoko mombaa qaaya aminj mori.

²⁰ Piitonon Jiisaswo kema eleema Jiisaswaa wombo gowokoyanon gemagaranon karo iiro. Gowoko iikanon kiankomu lama negiti, iikanon wanjanon Jiisas-

waa totoyanon laarin jero, 'Pon, goonon memelolo eja ii moronon?' ²¹ Gowoko iikanon kanagaranon karo Piitonon ii iima Jiisas kokaen qisin muro, "Pon, gowoko koi kawaanon mono nomaen koloowaa?"

²² Qisin muro kokaen ijoro, "Niinon iwaa laaligo arena kaen me kaen ambenagi, ii mono goo majakakaga qaago. Niinon kokaen moma jewenaga, 'Iinon mende koomu laligon uro niinon namonon mombo kamanatiwaa kamananon toroqen jaawo laligon unaga,' qaa ii iwaa qaaga koloona. Gii mono iwaa qaa mesaon geenjaa laaligoga meagon galen koma aon noo gemananon kan nii notaan laligowa."

²³ Qaa kaen jen tosanon tondu moma jen seigi uumeleen alaurunana yonoo batugianon qaa ii kokaen jen soogi, "Gowoko iikanon mende komuwaa." Kaen jen soogito, Jiisasnon jaawo tetegoya qaa laligon ubaatiwaajon mende jeroto, qaa kokaen jero, "Niinon iwaa laaligo arena kaen me kaen ambenagi, ii mono goo majakakaga qaago. Niinon kokaen moma jewenaga, 'Iinon mende koomu laligoro niinon namonon mombo kamanatiwaa kamananon toroqen jaawo laligon unaga,' qaa ii iwaa qaaga koloona. Gii mono iwaa qaaya mesaon geenjaa laaligoga meagon galen koma aon laligowa." Kian.

Neeno ii kuuya jaananon iima nangon on ononjen.

²⁴ Gowoko iikanon iwoi ii jaayanon iima laligon iikawaa so ii nangon jen asarin Oligaa Buna koi ooro. Korebore ononon gowoko iikawaa kania mojutivaajon ama saanon nangon kokaen jen laligowu, "Iinon qaa nangon jeroti, iikanon mono qaa hona toon kolooja."

²⁵ Jiisasnon gawon men angoleto tosaana seiseiya ii kaana-gadeen ama men laligoro. Iikawaa sundugia motomotoon ii kuuya tororo oowonagati een, mono buk papia borana borana seiseiya koloogi kantri so papia kowi miri (laibreri) kuuya kanon anin saa qen ologoro tintina mon mende sokonaga. Kaen romongojen.

Aposol

Jer-asa-asari

Dokta Luuknoŋ buk qata “Kraistwaa Oligaa Buŋa” ooŋ sunduya toroqer buk qata “Aposol gawoŋ meme” ooro. Jiisasnoŋ gowokouruta mutuya kuma oŋono Uŋa Toroyanoŋ sololoŋ oŋono Kraistwaa buju qaa jer seigiti, Luuknoŋ iikawaa sunduya asuganoŋ amambaajoŋ moma kokaer (1.8) ooro, ‘Yoŋonoŋ ii Jerusalem sitinoŋ kanaiŋ Judia prowins sokoma Samaria prowinsnoŋ kema toroqer baloŋ goraayanoŋ eu emu leelee kenŋi sokondaboroŋ keno.’ Wala Juuda kanageso uutanŋ gawoŋ megi uugia meleema gbiligi Kraistwaa qemburuŋ kanaiŋ qer seij kema kema kantria kantria sokono uumeleer kanageso yoŋoo waŋgiaga kolooro. Sunduya weenŋojuti, Luuknoŋ iyoŋoo uugia meŋ kamaamambaajoŋ kaparaŋ koma qaa kota woi kokaer ooŋ asariro, 1) ‘Kraistwaa alaurutanoŋ Room mindimindiri gawman ii tuarenjer mende ama oŋoma laligoju. Yoŋonoŋ ii meŋ kamaer ambutiwaajoŋ toropere mende anju. Tosianoŋ kaer mobuyagati, ii bombongaoya eer waababo.’ 2) ‘Juuda yoŋonoŋ jigo gawoŋ megi qerewerŋa kolooro hoŋa asugiwaatiwaajoŋ mamboma laligogiti, Jiisasnoŋ mono hoŋa ii meŋ kaŋ oŋono.’ Qaa kota ii.

Jiisaswaa Buŋa qaaya kuŋ jer seij zioz kanaiŋ meŋ kotiigi toroqer keno uumeleer yoŋoo tuuŋgianoŋ somariiro. Iikawaa so “Aposol gawoŋ meme,” sundu ii juno qaa bakaya waŋa karoŋ kokaer koloju: 1) Jiisasnoŋ Siwe gomanŋ uro gowoko yoŋonoŋ Jerusalem laligogi Kraistwaa Buŋa qaayanoŋ kanaiŋ qemburuŋ qero. 2) Er somariir Palestain balombaa prowins tosianoŋ keno. 3) Mombo somariir kantria kantria Batugaranoŋ Kowe liligoŋ rama kenjuti, ii sokoma tetegoyanoŋ siti waŋa Room kanŋo keno.

“Aposol gawoŋ meme” iikawaa qaa waŋa ii Uŋa Toroyaa kania ano gawoŋ meme. Aposol ano momalaari ejemba yoŋonoŋ Yambuyambu dologaa (Pentekost) kambanoŋ Jerusalem qama kooligi Uŋa Toroyanoŋ ku-usuŋa wo uugianoŋ kemero. Uugianoŋ kemen sololoŋ meŋ kotiir oŋono deema kantri liligoŋ gawoŋ megi hoŋa kania kania kolooro. Zioz ejemba ano yoŋoo jotamemeya yoŋonoŋ Kraistwaa Buŋa qaa ii kanakanaiyanoŋ no-maer jer laligogiti, Luuknoŋ iikawaa qaaya ooro ii saanoŋ buk kokanoŋ weenŋoŋ mobona. Ejemba uugia meleema mindiriŋ nanŋoŋ aor laligogiti, iyoŋonoŋ Buŋa qaawaa ku-usuŋa moma kotogi gomaŋ so asugiro. Nomaer asugiroti, Luuknoŋ iikawaa sunduya ooŋ Uŋa Toroyaa ku-usuŋa qendeema nononja.

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaer:

1. Buŋa qaa nanŋoŋ jewombaajoŋ jojorigi 1.1-26
 - a) Jiisasnoŋ jerkooto ama Uŋa oŋomambaajoŋ jero 1.1-14
 - b) Juudas Iskariotwaa kitia Matias metogogi 1.15-26
2. Jerusalem sitinoŋ Buŋa qaa nanŋoŋ jeri 2.1-8.3
3. Judia ano Samaria Buŋa qaa nanŋoŋ jeri 8.4-12.25
4. Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ laligoro 13.1-28.31
 - a) Misin gawoŋ liligoŋ megi indir 1 kolooro 13.1-14.28
 - b) Jerusalem ajojoroŋ ama qaa somongogi 15.1-35
 - c) Misin gawoŋ liligoŋ megi indir 2 kolooro 15.36-18.22
 - d) Misin gawoŋ liligoŋ megi indir 3 kolooro 18.23-21.16
 - e) Pool Jerusalem, Sisaria ano Room kapuare mirinoŋ raro 21.17-28.31

Jiisasnoŋ zioz kanairo.

1 †Oo Tiofilus, Luuk niinoŋ sunduna mutuya ooweti, iikanoŋ Jiisasnoŋ gawoŋ kanaiŋ meŋ liligoŋ ejemba kuma oŋoma laligoroti, iikawaa sunduya kuuya areŋgoŋ ambe iina. ²Jiisasnoŋ gawoŋ meŋ wasiwasi eja aposoluruta meweŋgoŋ kuma oŋoma

laligoŋ Uŋa Toroyaa ku-usuŋ qaganŋoŋ gawoŋ mewutiwaajoŋ jer kotoŋ oŋono. Ii oŋono Anutunoŋ wano Siwenŋoŋ uro. Niinoŋ sunduna ooweti, ii iikanoŋ oodaborowe. Kete iikanoŋa sundu ii toroqer oomaŋa.

³Jiisasnoŋ siimbobolo moma komuŋ koomunŋoŋa waama weer 40 namonoŋ toroqer laligoro. Laligoŋ kamban iikanoŋ aposoluruta indira mamaga asugin oŋoma Anutu bentotoŋaa kania toroqer jer asariŋ oŋoma laligoro. Kaer laligoŋ aiwese tani kania kania

† 1.1 Luuk 1.14

menj gendeema onono. Yonononj ii iima Jiisasnonj gbilinj laligogij, ii saanonj moma yagogi. Aiwese iigiti, iyonononj ii nanjonj jen dangunu kaanja nanju ano monjonj ii qewagomambaajonj amamaawaa.

⁴ †Kambaranj monjonj yonowo motoonj laligonj kokaenj jen kotonj onoma injijoro, “Onjo Jerusalem siti koi uulanjawo mende mesaowu. Manjanonj ‘Kalenj uugianonj ama onomanja,’ jen qaaya somonggoro injijoweti, ii mono honjawo koloowaa. Onononj mono iikawaajonj mamboma laligowu. ⁵ ††Wala Jononj ejemba oo toonjonj mulu menj onoma laligoroto, Anutunonj kambaranj mende koriro Unja Toroya uugianonj ama iikanonj mulu menj onombaa.” Kianj.

Jiisasnonj Siwenonj uro.

⁶ Aposol yonononj kambaranj monjonj ajoroogi Jiisasnonj batugianonj asugiro kokaenj qisij mugij, “Ponj, giinonj kambaranj kokaamba me naa kambaranj Israel kantriwaa totonj ii mombo kuuj menj kotiiwaga?”

⁷ Qisij mugij kokaenj injijoro, “Amanonj iyanjaa ku-usunj qaganonj gbani ano aua kambaranj arengonj anota eji, ii onononj mobutiwaa so qaago. ⁸ ††Ii qaagoto, Unja Toroyanonj kamaanj uugianonj kemebaati, iinonj mono ku-usunj onono letoma noo kaniaana nanjonj jen laligowu. Ii Jerusalem sitinonj kanainj Judia prowins sokoma Samaria prowinsnonj kema liligonj toroqen balonj goraayanonj eu emu leelee kenji sokondaboronj kema.” ⁹ ††Jiisasnonj qaa ii injijondabororo Anutunonj jaagij qaganonj menj waaro koosunonj kamaanj esuuro eukanonj uro iibombaajonj uugi uro ayayoogagadeenj kono mongama nanji.

¹⁰ Kaenj uro sombinonj eu iigigiinj nanji iikanondeenj eja woi malekugara tualalakota yorononj kosogianonj asuginj nani. ¹¹ Nama kokaenj injijori, “Galili eja onjo mono naambaajonj sombinonj eu uungadeenj nanju? Anutunonj Jiisas koi onjo batugianonjga wama Siwe gomanonj eu uro iijuti, iinonj mono tani kaanjadeenj mombo eleema kamaawaa.” Kianj.

Juudas Iskariotwaa kitia Matias meweengogij.

¹² Kaenj injijori aposol yonononj Jerusalem siti kosianonj baanja qata Oil gere baanja kanonja eleema kamaanj 1 kilomiitawaa so kanj sitinonj kougi ^{†††} Jerusalem kouma miri uuta monj qaganonj kanonj rama laligogiti, iikanonj kema ugi. Ugiti, iyonjoo qagij ii kokaenj: Piito, Jon, Jeims ano Andruu; Filip, Tomas, Bartolomyuu ano Matyuu, Jeims Alfiuswaa meria, Saimon Zelot politik ejaga ano Juudas Jeimswaa meria ^{††††} Eja kuuya yonononj uumotoonj ama emba yonowo kaparanj koma qama koolinj laligogij. Yonjoo batugianonj Ji-

isas kouruta ano nemunja Maria yonononj kaanja-gadeenj laligogij.

¹⁵ Qama koolinj laligonj weenj monjonj momalaari ejemba janngogia 120 kawaa so ajoroogi Piitononj batugianonj waama qaa kokaenj jero, ¹⁶ “Eja alauruna, Jiisas menj somongogiti, Juudasnonj iyonjoojonj kana qendeeno. Unja Toroyanonj Juudaswaa qaa ii waladeenj kinj Deiwidwaa uutanonj sane ano jetanonj jero Ondino buk (Buk Song) kanonj oogita eji, iikanonj mono honjawo kolooro. ¹⁷ Jiisasnonj Juudas meweengoro ananaa tuunjonj monj laligoro gawonja mewaatiwaaajonj kuuro wasiwasi eja wanja aposol kolooro.

¹⁸ ††††† Juudasnonj nanamemenj bologa ano sewanja mugij menj iikanonj balonj koria monj sewanja mero. Ii menj iikanonj aro aonj wanjonj meleema balononj kuuro tomenja junjo korojonja data koga ii kuuya uunjonj kougij kouma kamaaro. ¹⁹ Kaenj kolooro Jerusalem ejemba kuuya iikawaa bujuya modaboronj balonj iikawaa qata iyanngijaa qanonj Akeldama qagij. Ii ananaa qanonj Sa Balonj koria.”

²⁰ ††††† Piitononj toroqenj kokaenj injijoro, “Ondino (Buk Song) kanonj qaa monj kokaenj oogita eja,

‘Miria mono bemenja koloonj gbamenja namba. Ii monjonj toya mende koloonj laligoro mirigadeenj namba,’

ano qaa monj kokaenj eja,

‘Monjonj saanonj iwaa dundunanonj galenj gawonj menj namba.’

²¹ ††††† Kawaajonj ama nono eja monj meweengonj kuuninj nonowo jotamemeya koloonj dangunu kaanja nama Jiisasnonj koomunonjga waaroti, iikawaa Bunyaja nanjonj jen laligoro sokombaa. Jononj Jiisas oomulu menj muro Ponjonj kambaranj iikanondeenj qenjaarononj kema gawonja kanainj menj nonoo balononj liligonj kema kanj laligoro Anutunonj batunananondeenj wama uro. Eja kambaranj kuuya iikanonj tuunjananonj motoonj laligonj kouninj, mono iyonjooonjga monj meweengoninj sokombaa.”

²³ Piitononj kaenj injijoro ejawaa mongama eja woi qagara qagij. Monj qata Joosof, qata monj Barsabas ano qata monj Jastus. Eja mombaa qata Matias. ²⁴ Qagara qama kokaenj qama koolinj jegij, “Oo Ponj, gii ejemba uunana korebore moma kotojanj. Kawaajonj gii eja koi yoroonjga moroga meweengojanji, ii mono qendeema nonomba. ²⁵ Juudasnonj gbingbaonj ama dogonj kamaanj aposol gawonj mesaonj kilerjaa so tiwilaanj kemerotij, iwaa dundunanonj eja monjonj mono aposol koloonj nama wasiwasi ejawaa gawonj menj laligowaa. Qaa ii onjanonj.”

²⁶ Kaenj jen yoroo unju (kaas, lot) kuugi Matias asugiro. Asugiro aposol 11 yonjoo batugianonj dunj monj mugij tuungianonj toroqero. Kianj.

Unja Toroyanonj kamaanj gowoko uugianonj kemero.

2 ††††† Jiisasnonj komurotij, kambaranj iikanonja sonda 7 tegoro weenj 50 ††††† iikanonj yambuyambu kam-

† 1.4 Luuk 24.49 †† 1.5 Mat 3.11; Maak 1.8; Luuk 3.16; Jon 1.33 † 1.8 Mat 28.19; Maak 16.15; Luuk 24.47-48 †† 1.9 Maak 16.19; Luuk 24.50-51 †† Juuda yonononj 1,100 miita ii Sabat kendononj mende uugunj kemakegij. Kawaajonj Kana qaa mende uugunj kagij. ††† 1.13 Mat 10.2-4; Maak 3.16-19; Luuk 6.14-16 ††††† Zelot paati yonononj anngijaa nananj mewombaajonj Room mindimindirij gawmambo toropere ano uugere ama laligogij.

§ 1.18 Mat 27.3-8 §† 1.20 Ond 69.25; 109.8 §†† 1.21-22 Mat 3.16; Maak 1.9; 16.19; Luuk 3.21; 24.51

baña kan kuuro uumeleen ejemba kuuya yononon ajoroon kendori ragi. ² Ragi Sombinonga iwoi mon obaban bilisik kaanja kamaaro oton somata asugiro mogi. Raidimbonon qenkeji, mono iikawaa tani kaanja asugin kamaan miri ragiti, ii kuuya saa qero. ³ Miri saa qer iwoi iikanon deenqeema sein gere bolan kaanja wanjia qaganon uro iigi.

⁴ Kaen asugiro Unja Toroyanon kuuya yonoo uugia saa qero kantri tosia yonoonon qaa kanain jegi. Unja Toroyanon sololon qaa sane anotiwa so asuganon jegi.

⁵ Juuda ejemba tosiannon Anutu goda qer kantri kania kania sombin baatanon rama kenjuti, iikanon deema kema laligon Jerusalem eleema kagiti, tosia iikaanja ii sitinon laligogi. ⁶ Kaen laligon oton somata ii moma ejemba tuun mamaganon kouma ajoroogi. Ajoroon nangi momalaari ejembanon qaa morota morota jegiti, ii kuuya moma anjo anjo moma asarin iikawaajon aarun kiko anggi.

⁷ Kiko ama waliigon kokaen jegi, "Mobu! Eja koi qaaya qaaya jejuti, iyononon mono kuuya Galili ejembaga kolooju me?" ⁸ Nono kantri morota morota kanon kolon kouma laligonin yononon mono nomaen ama laligon somariin kantrinanaa so qaanana anja anja jegi mojon? ⁹ Nono Partia ejemba, Midia ejemba ano Eelam ejemba koi nanjon. Nono tosiannon Mesopotemia laligonin. Tosianon Judia laligoju ano tosiannon Kapadusia gomanon laligogi. Ejemba tosiannon Pontuswaajon, tosiannon Eisia prowinswaajon koloojon ano yononon ananaa qaanon qaa jegi mojon.

¹⁰ "Tosianon Frigia goman mesaon koi kan laligoju. Tosianon Pamfilia taon mesaogi. Tosianon Iijipt kantrinon laligogi. Tosianon Sairini goman leeger Libia kantrinon laligogi. Tosaanja nono Room sitiga tawatawaga koi kan laligojon. ¹¹ Nono tosiannon Juuda ejemba koloon laligojon ano tosiannon kantri tosiannon koloon kanagen Juuda ejemba koloonin. Kanja nanjon ano yononon qaa jegi nono qaanana motomotoon ii saanon moma kotojon. Nonoononga tosiannon wato qata Kriit mesaon kowe koton kagi. Tosianon Arebia qaa jenkeju. Nono kaananon laligojonto, yononon aisoon Anutunon angoletu uuta anoti, iikawaa kania ii ananaa qaanon anja anja jegi mojon." ¹² Kaen jen kuuya yononon aarun mogi sooboo kono iyangia kokaen jen qisin aogi, "Koi kawaa kania mono nomaen?" Kaen qisin aon qaa mongama tompin nangi.

¹³ Tompin nangito, tosiannon mepaqepae ama kokaen jegi, "Yononon wain apu naanawo mamaga nen enkalolon kolooju." Kaen.

Piitonon Unja Toroyaa kania jen asariro.

¹⁴ Kaen jegi Piitonon aposol 11 yonowo motoon wama nama kotakota qama ejemba tuun ii kokaen inji-joro, "Alauruna, Juuda ejemba ano ejemba kuuya Jerusalem laligojuti, niinon iwoi koloojiwaa kania jewe mono geja ama mobu. ¹⁵ Onjo tosiannon nonoojon

‡ 2.1 Lew 23.15-21; Dut 16.9-11 ‡† 50 ii Griik qaanon Pentekost.

kokaen jeju, 'Yononon apu kotiga negi uugianon enkalolon kolooja.' Kaen romongojuto, nononon iikaanja mende koloojon. Koi gomaambawaa 9 kilok kolooja. Gomaamba ii apu nene kambaanja qaago.

¹⁶ Qaagoto, gejatootoo eja Joelon Bunja qaa kokaen jeroti, iikanon mono honawo kolooja,

¹⁷ †Anutunon jeja: Pombaa kaka kambaananon toriwaati, niinon kambaanja iikanon Unjana Toroya maabe ejemba kuuya yonoo qagianon ubaa. Uma sololon koton kondoon onono kokaen koloojaa:

Onoo merabaurugianon gejatootoo qaaya qaaya jenkebuya.

Onoo gbaworo saraunugianon jaagia meleenon unja unja iimakebuya.

Onoo ejemba wanja yononon gaon kuukuu iimakebuya.

¹⁸ Unjana Toroya maamanati, ii eja ano emba noo welen qer laligowuti, iyonoo qagianon kaanagadeen uro gejatootoo qaa jenkebuya.

¹⁹ Niinon angoletu sombinon ambe uugi eu uro iibuya ano namonon aiwese ii kokaen iibuya:

Iwoi sayawo, gere bolan uuta ano kaaso kondunawo ii asugiwuya.

²⁰ Ween jaayanon pangaman mero koinon ososaan sa kanja koloojaa.

Kaen kolooi iikawaa gematanon Pombaa kamba somatanon mono kan kuuwaa.

Ween ii akadamu ano qabunayawo.

²¹ Daen yonoononga monon Pombaa qata qama kooliwaati, Anutunon mono ii hamo qer muro letombaa.' Joelon kaen oorota eja.

²² "Oo Israel ejemba, onjo mono geja ama qaa koi mobu: Anutunon Jiisaswaa laaligo kambaananon sololon muro laligoro angoletu, aiwese ano kaiyaka esunmumuyawo ii onoo batugianon balonon asuganon asugiro. Onjo ii saanon moju. Anutunon iwoi ii koloon mun iikaanja kanon Nazaret eja iikawaa kania nanjon jen qendeema onoma laligoro.

²³ ††Anutunon wala eenanon Jiisaswaa qaa waladeen somonon moma koton kokaen jerota eja, 'Hamoqeqe Toyanon mono eja jotamemeya onoo borogianon kamaawaa.'

Qaa iikawaa so Anutunon Jiisas mende anjon kono onoo borogianon kamaaro. Kaen kamaaro onjo komuwaatiwaajon qagi waba kantri gawman yononon Mooseswaanon Kana qaa mende moma kiler jen kotogi borogianon Jiisas qelanjin men maripoonon qegi komuro. Komuroto, sayanon mono onoo qagianon urota eja. ²⁴ †Jiisasnon komuroto, koomuwaa kasa gbadoyanon kamaaro koomu Toyanon ii somonon kamba koriga galen koma mumambaajon amamaaro. Ii Anutuwaanon mende sokono. Kawaajon iinon ii men gbilin koomuwaa siimboboloyanonga metogoro waaro. ²⁵ ††Kin Deiwidnon Jiisaswaajon kokaen jerota eja,

† 2.17 Joel 2.28-32 †† 2.23 Mat 27.35; Maak 15.24; Luuk 23.33; Jon 19.18 ‡ 2.24 Mat 28.5-6; Maak 16.6; Luuk 24.5 ‡† 2.25 Ond 16.8-11

'Niinon taraturu ama tama nuwabotiwaajon Ponjon boro dindinanon laligoja.

Iinon kambañ so kooronanon nano uñaña kaña iima laligojen.

²⁶ Kañ laligon komumanato, koomuwaa gomanon kemebe gema mende nuwaa.

Giinon geengaa wombo eja soraaya tak-kootoya nii mono metogon nona qasirionon en mende gisaamaña.

Kawaajon uunanon korisoro moma buunanon rendun rii qama laligojen.

Selenanon kañagadeen gbilin waabaatiwaajon ama mamboma jejeromonromon ama haamo men ewaa.

²⁸ Giinon laaligo kotigaa kania qendeema nona moma kotomaña.

Niinon goo jaasewanganon pondan laligowe giinon uuna korisoronon men saa qewaa.' Deiwidnon Jiisas-waajon kañ jerota eja.

²⁹ "Oo alauruna, Piito niinon ben ambonana kin Deiwidwaa kania ii awasankaka qaganon asuganon kokaen jen asarimaña: Deiwidnon komuro ron kongi qasirianon kete batunananon koi eja. ³⁰ †Deiwidnon gejatootoo ejaga koloon laligoroti, iinon kokaen moro: Anutunon gbiliuruta yonoononga mon meweengon kuuro iyaña kaña eja pombaa dun rarayanon rabaa. Anutunon qaa ii somongon jojopan qaanon jen kotiin laligoro. ³¹ Monon rabaati, ii waladeen iima moro. Hamoqeqe Toya Kraist iinon koomunonga waabaati, Deiwidnon ii moma kokaen jero,

'Kraistnon laligon komuwaato, koomuwaa gomanon kemero Anutunon ii gema mende qero ewaa.

Iwaa sele busuya ii mende mesaoro qamoyanon qasirionon mende gisaawaa.'

³² Anutunon Jiisas men gbiliro waaro iikaña kanon qaa ii honawo kolooro. Nono kuuya ii jaa konananon iima nanjon jen dangunu kaña nanjon. ³³ Jiisasnon waama laligon Anutunon wano uma boro dindinanon raja. Iikanon rama Mananon Unja Toroya wasiwaati-waajon jen somongoroti, iinon (promis) ii moma ii maaro kamaaro hona kete koi asugiro iima moju.

³⁴ ††Deiwidnon Siwenon mende uro. Iinon anjo qaa kokaen jerota eja,

'Anutunon Siwe goman uutanon neenaa Ponnaajon kokaen jen koto moro:

Giinon mono kan boro dindinanon asamararan koi kanon kamañ rama laligowa.

³⁵ Kañ rama laligona niinon kambañ biiwianon koi kanon tuarenjenuruga riin riitama haamo ama onomaña.

Haamo ama onombe yononon tama kemen siimbobolo moma saama kana doga kaña koloowuya.

Kaña koloogi giinon saanon waama yonoo qa-gianon riin aisoon laligowa.'

³⁶ "Oo Israel ejemba, onjo Jiisas maripoonon qegi komuroto, Anutunon Jiisas ii kuuro Pon ano Hamoqeqe Toya Kraist koloon nonoma laligoja. Israel tuun kuuya onjo mono iikawaa kania moma yagowu."

† 2.30 Ond 132.11; 2 Sml 7.12-13 †† 2.34 Ond 110.1

³⁷ Piitonon kañ jero ejemba tuunon moma uugia qosono Piito ano aposol tosaña ii kokaen injijogi, "Eja alaurunana, nono mono nomanomaen anij sokom-baa?"

³⁸ Injijogi Piitonon kokaen injijoro mogi, "Onjo mono uugia meleembu. Motomotoon uugia meleengitiwaa so nononon mono Jiisas Kraistwaa qatanon oo mulu men onombonja. Ii ononin Anutunon singisongogia songbama mesaon Unja Toroyaa kalenja ii bunja qen onombaa. ³⁹ Anutunon Unja ii onjomambaajon jen somongoroti, qaa ii mono onongia ano onoo gbiliurugia onoojon ama jero. Onoojon ama tosaña koriganon kema laligogi Anutu Ponnananon onoombaati, iinon soomongoo qaa (promis) ii mono kuuya onoojon ama kañagadeen jen somongorota eja."

⁴⁰ Piitonon kañ injijon toroqen qambañmambañ qaa tosaña mamaga iikanon uugia kuun kongi kokaen jero, "Ejemba irinqirina koi namonon laligojuti, Anutunon ii hamo qen onono letombutiwaajon moja. Yonowo siimbobolo mokoloowubotiwaajon mono uugia meleema ejemba doogoya ii jawo ama onomesaowu." ⁴¹ Piitonon kañ jero ejemba jaasoonoyanon qaaya moma anjon kongi oomulu men ononggi. Ii men ononggi kanagesogianon toroqegi jangogianon ween iikanonjadeen 3,000 kawaa so somariiro. Kianj.

Momalaari yononon uugia somongon aon laligogi.

⁴² Uugia meleengiti, iyononon uumotoon ama uugia somongon aon kambañ so aima ajoroogi aposol yononon Bunja qaa kuma ononggi samon kowoga ano nembanene moton nen qamakooli gawon men laligogi. Pondan laaligo kaña laligogi.

⁴³ Kañ nama Anutuwa qatanon boliwabotiwaajon jenenooro ama laligogi. Kaña laligogi Anutunon sololoon onono aposol yononon jetamemegia koloon gawon megii angoletto aiwese morota morota asugiro. ⁴⁴ †Anutu moma laarigiti, iyononon kuuya laaligogia motoon laligon esuhina (tiwomaleku) iwoigia kuuya mindirin motoon men laligogi.

⁴⁵ Kañ men laligon balon esuhina iwoigia sewanja mewutiwaajon angi sewanja ononggi karoti, ii batugianon mojqojoron ama amamaagitiwaa so mendeema angun laligogi. ⁴⁶ Kañ mindirin laligon suulan uumotoon ama kambañ so jiwowon jigonon ajoron laligogi. Bered ii miri so moton nen laligogi ano nembanenegia ii gbingbaongia qaa korisoro qaganon rama nen laligogi. ⁴⁷ Kaiyakagia kañ ama Anutu mepeseen laligogi ejemba kuuya yononon ii injisoroon laligogi. Injisooron laligogi tuungianon somariiro Ponjon kambañ so ejemba tosaña men letoma onono uugia meleema mindimindiri aren-gianon toroqegi. Kianj.

Piitonon eja meendangoya mon men qangoro.

3 Juuda yononon mare so 3 kilok qama koolinkegi. Mare monjon Piito Jon yoronon qamakooli kam-

‡ 2.44 Apo 4.32-35

ban iikanon jiwowon jigonon uri. ² Uri iikanon eja mon nemun goron uutanonga meendangoya koloon rama laligoroti, ii angon kan jiwowon jigowaa kiropo naguyanon angi. Alaurutanon ween so kan demberunon angon kiropo nagu qata Nagu Iimasiinsiina-wo qagiti, iikanon angi raro. Rama ejemba jigo goronon ugiti, iyononon monen kalen mubutiwaajon welema onoma laligoro.

³ Kaen angi raro Piito ano Jon yoronon jiwowon jigonon ubo jeri dodobobo iriima ii kaanadeen kalem- baajon welema orono. ⁴ Welema orono jaasewanonon uun iima Piitonon kokaen ijoro, "Mono noro nirriiba."

⁵ Kaen ijoro jaa suana irigigiin iwoi mon borogara- nonnga nombaotiwaajon mambono. ⁶ Irigigiuro Piitonon kokaen ijoro, "Noonon silwa me goul monen mende ejato, noonon iwoi monen eji, ii saanon gomanja: Gii mono Nazaret eja Jiisas, Hamoqeqe Toya Kraistwaa qatanon waama kemba!"

⁷ Kaen ijon boria dindinanon men kobibiro waaro. Waaro kania ano gbako siita mono iikanondeen koti- iro. ⁸ Kotiuro waama lugun yorowo jiwowon jigonon uma iikanon kema kan torin qen oron Anutu mepeseero. ⁹ Kaen kema kan Anutu mepeseen muro ejem- ba tuun kuuya yononon ii iigi. ¹⁰ Ii iima kokaen jegi, "Eja koi kalen mubonjwaajon jigowaa kiropo Nagu Iimasiinsiina-wowaa kosianon rama welema laligoroti, mono ii." Kaen jen moma mun "Selianon naa iwoiga kolooja?" jen aarun newogia tegoro waliingogi. Kian.

Piitonon jiwowon jigonon Buja qaa jero mogi.

¹¹ Waliingogi jejewelenwelen eja iikanon suulan Piito Jon yorowo motoon kema karo ejemba tuun korebore yononon uulanawo kosogianon kan jiwowon jigowaa toton uutanon uma kin Solomombaa somben sara- nanon ajoroon nama iigigiigi.

¹² Kaen iigigiigi Piitonon injiima kanain kokaen inji- joro, "Oo Israel alauruna, onjo mono naambaajon iwoi koi iima aaruju? Naambaajon noro uun niringigiiu? Eja koi kanon qeangon kana kema kaji, ii noroo esunon me Anutuwaaw Buja qaa tororo moma otaanjekotiwaa- jon ama qaago. Kaen mende romongowu. ¹³ †Ananaa ambosakonana Aabraham, Aisak ano Jeikob yonoo ben Anutunon mono Meria Jiisas asamararan muro jo- tamemeya uuta kolooro honja asugiro iiju. Onjo Jiisas ii men balon galen yonoo borogianon angi gawana Pailoton isamambaa qaaya somongon jeroto, onjonon Jiisas ii iwaa jaanon qakooma gema qen mugi.

¹⁴ †† Onjo eja dindina ano soraaya ii gema qen mun borosa meme eja mon isambaatiwaajon kaparan komama qama silama qisigi. ¹⁵ Kaen qama qisij iikaanja kanon laaligowaa Toyanon komuwaatiwaa qaaya jegi komuro. Komuroto, Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro. Noronon ii jaanaranon iima nan- gon jen iwaa dangunu kaanja nanjo. ¹⁶ Kaen nama Ji- isaswaa qata moma laarin mun laligojo. Eja koi iima moma mujuti, ii mono qa iikawaa ku-usunanon men

kotiuro nanja. Jiisasnon sololoon norono momalaari- naranon kolooro iikawaa qaganon nama jen kotori kana gbakoyanon qeangoro onjo kuuya ii iiju.

¹⁷ "Oo alauruna, Jiisas komumambaajon kaparan kongiti, onjonon ii mono poumapou qaganon angi, ii mojer. Onoangia ano galenurugianon kaanagadeen iwoi ama mugiti, iikawaa kania mende moma koton lan angi. ¹⁸ Kaen angito, iikawaa kitia Anutunon kokaen ano: Anutunon qaaya wala eeganon geja- tootoo ejembauruta kuuya sololoon onono waladeen kokaen jen oogi, 'Anutuwaaw Hamoqeqe Toya Kraistnon mono siimbobolo mobaa.' Kawaajon onjo kaen angi Anutuwaanon qaa iikanon mono honawo kolooro. ¹⁹ Kawaajon mono uugia meleema Anutuwaanon eleema kagi singisongogia koton songbambaa.

²⁰ "Anutunon oyanboyon Toya kolooja. Onjo een lan laligowubotiwaajon Anutunon Jiisas waladeen me- weengoro. Kawaajon onjo mono uugia meleengi Hamoqeqe Toya Kraist wasiro onoonon karo iwo qoko- taagi laaligogianon gbiliro oyanboyon kambangia kan kuuwaa. ²¹ Anutunon monowaa monyanon kanain qaaya gejatootoo ejembauruta tak-kootoya kuuya ii sololoon onono waladeen kokaen jen laligogi,

'Anutunon Hamoqeqe Toya angon koma muro Siwe gomanon rama laligoro iwoi kuuya mombo arengon kolonaniwaati, mono kamban iikanonadeen wasiro Si- we mesaon kamaawaa.'

Jiisasnon qaa iikawaa so kamaan nonoonon karo.

²² † Moosesnon kokaen injiuro,

'Pon Anutunon Juuda tuun onoo batugianonga geja- tootoo eja mon men gbiliro waama Mooses nii kaanja koloojaa.

Inon geregiaga nama qaa injiowaati, mono ii kuuya geja ama moma ten koma laligowu.

²³ †† Mononon gejatootoo eja iikawaa qaaya mende ten kombaati,

Anutuwaanon kanageso onjonon mono iwaa qaaya jen tegon tiwilaan mubu.'

²⁴ Gejatootoo ejemba Samuelwaanon kanain kouma qaa jegiti, iyononon mono korebore kaanagadeen ge- jatootoo qaa kamban kokaamba honawo kolooji, ii waladeen jen laligogi. ²⁵ †† Anutunon ambosakonun- runana yonowo soomonggo arenja ama Aabraham kokaen ijoro,

'Goo gbiliuruga yonoononga mononon koloon waabaati, Anutu niinon mono iwaajon ama namowaa ejemba tuuna tuuna kuuya kotuegon onombe oy- anboyon koloowuya.'

Anutunon soomonggo qaaya ninisaano gejatootoo ejembanon ii toroqen jen kotiing laligogiti, ii mono onoonon ama anota eja. ²⁶ Anutunon Meria men gbiliro waaro kotuegon onombaatiwaajon wasiro wala onoonon kamaaro. Kawaajon mono keteda koi uugia meleema anja anja laaligogiaa kana bologa gema gewu. Kaen ama oyanboyon koloowuya." Kaen jero.

† 3.13 Eks 3.15 †† 3.14 Mat 27.15-23; Maak 15.6-14; Luuk 23.13-23; Jon 19.12-15

‡ 3.22 Dut 18.15, 18 †† 3.23 Dut 18.19 †† 3.25 Jen 22.18

Piito Jon yoronon jigo kaunsol tuunon nani.

4 Piito ano Jon yoronon ejemba tuun ii qaa kaen injjori jigo gawon galen yononon, jigowaa kiropo galen wana ano Sadiusi (Jigo gawombaa ka-parankonkon) yononon waama jaagaranon kougii.
² Gowokowoiyanon ejemba tuun kuma onoma kokaen jeri, "Jiisasnon koomunonga waaro. Kawaa so komugiti, iyononon kaangadeen gbiliin waabuya." Kaen jeri uugia boliro yoroonon kougii. ³ Kouma uruama goman ti-irotiwaajon ama kapuare mirinon orooma jegi, "Goman anogo qaa jakeyanon orombona."
⁴ Kaen jegito, Buna qaagara mogiti, iyonoononga kelemalelanon uugia meleema Jiisas moma laarigi. Moma laarigiti, iyonoo jangogianon somariiro 5,000:baa so koloon laligogi.
⁵ Goman ano galenkonkon ejaurugia, Juuda yonoo jetamemeurugia ano Kana qaawaa boi yononon Jerusalem ajoroogi. ⁶ Ajoroon jigo gawon galen wana qata Anas iinon batugianon raro. Kaangadeen Kaiafas, Jon, Aleksander ano jigo gawon galen wanaa sumanjuruta tosaana kuuya ii motoon ragi. ⁷ Ragi Piito Jon uruama jaagianon oronngi nani kokaen qisiin oronngi, "Oronon mono nomaen anjaota? Morowaa qataga qari esunanon turun muro letonjaa?"
⁸ Qisiin oronngi Uja Toroyanon Piitowaa uuta saa qero nama kokaen injjoro, "Kantriwaa galenkonkon eja ano jotamemurunana, mobu. ⁹ Noro eja meendangoya nomaen ala ilailaa ama muri kania gbiliin qeangoro, kete kaen qisiin noronju. ¹⁰ Kawaaajon iikawaa kitia ii saanon jewe onjo ano Israel ejemba kanageso kuuya mobu. Ononon Nazaret eja Jiisas, Hamoqeqe Tonana maripoonon qegito, Anutunon ii menj gbiliro koomunonga waaro. Jiisaswaa qataa ku-usunanon mono eja koi meagoro onoo jaagianon qeangon nanja. ¹¹ †Qaa mon ii kokaen,
 'Miri meme eja yononon kowonjin tando mon gema qerj mesaogito,
 Anutunon ii komoro aen tando kombomba wana kolooja.'
 Aen tando wana ii Jiisas. ¹² "Jiisas motoongonon mono hamo qerj nononja. Qa mon qama koolinin ii amamaawuto, Jiisaswaa qatanon mono sokonja. Anutunon qa mon Sombimbaa baatanon mende nononota eja. Qaago! Qa motoongon ii qama letoma Siwewaa bunja koloowonja."
¹³ Kaen jendabororo kaitanigara iima kokaen jegi, "Eja woi koi yoronon momo mirinon mende uma kilen qaa kotiga kotiga jen awasankaka nama kawali kaanja koloojao." Kaen jen kiko ama waliingon kaniagara moma koton jegi, "Onanon! Eja woi yoronon mono Jiisawo laligon letoni." ¹⁴ Kanagara moma koton eja meendangoyanon qeangon yorowo nanoti, ii iima qaagara qewagowombaaajon amamaagi. ¹⁵ Ii amamaan jigo kaunsol tuun onomesaon seleengen kemebaotiwaajon jen kotogi kemeri angideen qaa mongama gejanonogia amigi.

† 4.11 Ond 118.22

¹⁶ Gejanonogia amigi, "Nono eja woi koi mono nomaen ama orombonaga? Yoronon jen katori angoletu qaita mon asugiroti, ii Jerusalem korebore yononon modaboroju ano nono ii kaangadeen qakoombombaaajon amamaajon. ¹⁷ Ii amamaajonon, iikawaa qaaya ejemba batugianon mombo seinj kembabotiwaajon mono saanon kokaen jen koton oronin sokombaa, 'Oro mono Jiisaswaa qatanon qaa mombo mende jee-wao.' Kaen jen kotakota jen qetegon oronin sologori mononon mon ii mende mobaa."

¹⁸ Kaen jen somonngon oronngi uri kokaen jen koton oronngi, "Oro mono Jiisaswaa qatanon qaa mon mende toroqen jen ejemba kuma onombao." Kaen jen songo kotakota ama oronngi. ¹⁹ Kaen jen koton oronngito, Piito Jon yoronon meleema kokaen injjori, "Noronon onoo jenkootogia tenj kombojon Anutuwaanon qaa menj kamaan ani omya koloowabo. Ii Anutuwaajaasewananon sokonja me qaagoti, ii mono onjoangio gosin jen somongowu. ²⁰ Kaen me kaen jen somongowuyagato, noronon iwoi iima moriti, ii kolatin qaa bogoro laligowotiwa so qaago."

²¹ Kaen injjori mogi ejemba kuuyanon angoletu asugiroti, iikawaaajon Anutu mepeseegi. Kaen mepeseegitiwaajon ama "Kitia nomaen ama orombonaga?" jen kana mon mende mokoloogi. Mende mokolon galen meme qaa kotiin jen oroma oromesaogi kamaari.

²² Angoletu asugiro eja meendangoya qeangoroti, ii gbania 40 uugun laligoro. Kawaaajon mono Anutu mamepeseen laligogi. Kianj.

Uumelelen yononon qama koolin nama kotiigi.

²³ Jigo gawon galen wana ano jotamemeya yononon Piito ano Jon galen meme qaa jen oroma oromesaogi iyangaraa alaurugara yonoonon eleema keni. Kema qaa kuuya jegiti, ii injjori mogi. ²⁴ ††Ii injjori moma uumotoon ama uugia menj kululuun arogia menj waama Anutu kokaen qama koolin mugii, "Oo Pon uuta somata, giinon Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanon eji, ii mokolon onoma Togia koloojan. ²⁵ †Giinon eenanon geengaa Uja Toroya wasina kamaan gawon ejaga Deiwid, nonoo ambonana iwaa buutanon qaaga ana goo jega menj kokaen jero,

'Uumeleembaa gadokopa yononon mono naambaaajon guju mamaga menjkeju?

Kantria kantria yononon mono nomaembaajon ama momo omya omya romonngonkeju?

²⁶ Namowaa kin ponja ponja yononon balongiaa so waamaakeju.

Pon jawina jawina yononon mindirin ajoronngi. Kaen qemburun ero Pon ano iwaa Hamoqeqe Toya qetama oromakeju.'

²⁷ †Onanon, qaa iikawaa so siti kokanon kolooro. Gii Meraga Toroya Jiisas kuuna Hamoqeqe Tonana kolooja. Iinon asugiro eja pon woi Herod ano Pontius Pailot yononon Room gawman galen koloon ananaa Israel isiurunana yonowo mindirin ajoajoro ama tuarenjen

†† 4.24 Eks 20.11; Neh 9.6; Ond 146.6 ‡ 4.25 Ond 2.1-2 ‡ 4.27 Mat 27.1-2; Maak 15.1; Luuk 23.1, 7-11; Jon 18.28-29

ama mugi. ²⁸ Gii geenjo ku-usunja ano jegaa so iwaa-
jon iwoi koloowaatiwaa qaaya jen waladeen somon-
gon arengona. Yononon iwoi ii ama mugi qaa aren ku-
uya ii kaen honawo kolooro.

²⁹ "Oo Pon, nono gii welen qer goni kete galen
meme qaa nononjuti, gii mono ii iima nanjon nonona
saanon goo Buja qaaga kawali kaanja awasankaka na-
ma jen laligowonja. ³⁰ Giinon mono boroga suluna ji
ejemba ii Meraga Toroya Jiisaswaa qa ku-usunjanon
qeaŋgowu ano angoletto aiwese morota morota asug-
inkebu. Qaa ii onjanon."

³¹ Kaen qama kooligi miri ajoroon ragiti, balon ii
memenjalij utugoro Unja Toroyanon korebore uugia
saa qero kema kawali kaanja awasankaka nama Anu-
tuwaa Buja qaa jen laligogi. Kianj.

Uumeleen ejembanon uugia somonjon aogi.

³² †Uumeleen tuun somata yononon uuroromongo
motoonggo ama laligogi. Iwoi kuuya en ononoti, ii
goononga me noononga, iikaen mende jegito, iwoigia
kuuya ii metulangogi motoonggia kolooro laligogi.

³³ Kaen laligogi Anutuwaa ku-usunjanon turun onono
kotiigi aposol yononon jeta men dangunu kaanja nama
Pon Jiisanon koomunonga gbilij waaroti, qaa ii nan-
gon jen laligogi. Kaen laligogi Anutunon kalenmoriaja
somata maama onono ejembanon goda qer ononji.

³⁴ Kaanja laligogi iikawaa so batugianon monjon iwoi
mombaajon mende memeqemeen men amamaan
laligoro. Korebore nene gawonja gawonja ano miria
miria yonoo toya koloogiti, iyononon ii sewanja mewu-
tiwaajon anji. Kaen anji sewanja megii monen karo ii
men kagi. ³⁵ Men kan aposol yonoo borogianon anji
korebore memeqemeen men amamaagitiwaa so ii
batugianon mendeema onoma laligogi.

³⁶ Eja mon qata Joosef, aposol yononon qata Barn-
abas qagiti, ii ananaa qaanon: Uu-nanjonanjo eja,
iinon wato qata Saiprus kanon koloon somariin jigo
gawon ejaga (Liwait) laligoro. ³⁷ Iinon kaanagadeen
nene gawon balonja sewanja mewutiwaajon ano mon-
en karo sewanja ii men aposol yonoonon kan borog-
ianon ano. Kianj.

Ananias Safaira yoroonon tiliqili

5 Kaen ama laligogito, eja mon qata Ananias em-
bia qata Safaira yoronon gawon balongaraa
bakaya sewanja mewutiwaajon ani. ² Ani sewanja karo
ejanon monen bakaya iyanjaajon anjon koma mesan-
goro embianon ii modabororo bakaya mon men kan
aposol yonoo borogianon ano.

³ Borogianon anoto, Piitonon kokaen ijoro, "Oo
Ananias, gii mono naambaajon Satan mende qetana
uuga saa qeja? Iinon uuga saa qero giinon batogon
Unja Toroya anjomokolon ama mun geengaa balom-
baa monen bakaya anjon koma mesanjojan? ⁴ Gii
iikawaa toya koloonati, kamban iikanon ii geengaa
bunaga kolooro me? Geengaa balonga sewanja megii

sewanja karoti, monen ii mono goo bunaga kolooro
me qaago? Gii mono naambaajon uuganon qaa so-
monjon iwoi koi anjan? Gii qaa qolonmolongoya jen
iikaanja kanon ejemba mende tiligon nononjanto, Anu-
tu iyanja mono tiligon mujan!"

⁵ Kaen ijoro qaa ii moma tama kamaan namonon ke-
men komuro. Kaen komuro ejemba kuuya iikawaa bu-
juya moma sombugia mamaga mogi. ⁶ Komuro eja
gbaworo yononon kouma qamoya men esuun anjon
kema ron kongi.

⁷ Aua karoon tegoro embianon iwoi kolooroti, ii
mende moma karo. ⁸ Karo Piitonon embia Safaira
kokaen qisin muro, "Oro gawon meme balongara
bakaya sewanja mewutiwaajon ani monen karoti, ii
iikawaa so me qaago? Ii mono nijona moman!"

Qisin muro kokaen meleeno, "Monen ii onjanon
iikawaa so karo."

⁹ Kaen meleeno jen muro, "Oro mono naambaajon
uumotoon ama Pombaa Unja Toroya tiligon mujaota?
Moba, loganon komuro ejanon men kema ron konjuti,
iyononon mono nagu koi dodowigi otona mojan.
Yononon gii kaanagadeen esuun anjon goma kem-
buya." ¹⁰ Kaen jen muro iikanondeen tama Piitowaa
batanon kemen komuro. Komuro eja gbaworo
yononon kouma qamoya mokolon men anjon kema
loyaa koorononon ron kongi. ¹¹ Ron kongi uumeleen
tuun kuuya yononon moma awaligi bujuya seiro ko-
rebore moma sombugia mamaga mogi. Kianj.

Aposol yononon ejemba mamaga men qeaŋgon onon- gi.

¹² Kaen anji Anutuwaa ku-usunjanon aposol inaan
onono gawon men borogia ejemba qagianon anji
Anutunon aiwese angoletto kania kania mero batu-
gianon mamaga kolooro. Ejemba Jiisas moma laarigiti,
kuuya iyononon jiwowon jigowaa toton uutanon uma
kin Solomombaa somben saranawonon ajoroon tuun
motoonggo koloon laligogi.

¹³ Kaen ajoroon laligogi ejemba tosanon keegia mo-
ma jirinjinjin ama monjon iyonoonon mende toroqero.
Kaen qaagoto, ejemba tuun yononon goda mamaga
qer onoma laligogi. ¹⁴ Kaen ajoroon laligogito, kilen
ejemba seiseiya yononon tuungia toroqer onoma lali-
gogi. Eja ano emba tuunja tuunja yononon Jiisas moma
laarin uugia meleengi tuungianon somariin seiro.

¹⁵ Aposol yononon gawon kaen megii ejemba sei-
seianon qeaŋgogi. Kaen qeaŋgogitiwaajon ama
tosianon ji ejemba unuama demberu koma anjon
kana goraayanon kaanagadeen dun meagon maki
tamboma kanon onooma kokaen jegi, "Piitonon kan
nunuuguwaati, unjanayanon mono kamban iikanon
yonoononga mombaa qaganon uro qeaŋgonaga."

¹⁶ Kaanagadeen taon ano goman Jerusalem siti
liligon rama kenjuti, iyonoononga ejemba tuun mam-
aganon horon kagi. Kaen kan ejemba ji injiroti ano
omenon qaamuun men †† kokojinjin ama onongiti, ii

† 4.32 Apo 2.44-45

†† Qaamuun ii kokaen: Omenon buuta muungoro qaa bogoro
laligoja.

unjuama kanj kougi. Kougi kuuya yononon qeangogi. Kianj.

Gajobanong aposol kapuare mirinongga unjuano kamaagi.

¹⁷ Kaen ama laligogi jigo gawon galen wananon ano iwaa alauruta Sadiusii (Jigo gawombaa kaparankonkon) paati nangon mugiti, kuuya iyonoo iringia soono uuduudu anggi. ¹⁸ Uuduudu ama aposol onoma somongon gawmambaa kapuare mirinon onoongi. ¹⁹ Onoongi, gomantiina kanon egi Pombaanon gajoba monon kapuare miri naguya naguya horon unjuama seleengen kamaan kokaen injjoro, ²⁰ "Mobu, onjo mono kema jiwowon jigonon uma ejemba jaagianon nama laaligo gbiliaa kania kuuya asuganon injjowu."

²¹ Kaen injjoro goman ano jiwowon jigonon uma nama Buja qaa kuma ononggi. Kaen nama kuma ononggi jigo gawon galen wana ano alauruta nangon mugiti, iyononon keuma jigo kaunsol tuun ano Israel jotamemurugia koma horon ononggi motoon ajoroogi. Ajoronon nama opotoro tosaana aposol unjuambombaanon wasin ononggi kapuare mirinon kenggi. ²² Kenggi, ii iikanon mende mokolon onoma eer eleema sundugia kokaen anggi, ²³ "Nono onanon kapuare mirinon keuma nagu kotakota kongi nangi eja waagiawo yononon nagu so nangi injjion. Ii injjionto, naguya horon uma kanon eja mon mende mokolonon."

²⁴ Kaen sundugia anggi jigowaa kiropo galen wana ano jigo gawon galen wana yononon qaa ii moma uugia sooboo kono jegi, "Oopoon! Kete kaen koloon kanagen mombo sipasipa kono mono nomaen koloowabo?" ²⁵ Kaen jegi monon kouma kokaen injjoro, "Mobu, eja kapuare mirinon onoongi, iyononon mono jiwowon jigonon nama ejemba Buja qaa kuma ononju!" ²⁶ Kaen injjoro jigowaa kiropo galen wananon opotoro unjuano kenggi. Kema "Ejembanon jamo gili nunuwubo," jen toroko moma loloonkotagadeen jiwowon jigonon uma aposol unjuama kagi.

²⁷ Kaen unjuama kanj jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon onoongi nangi jigo gawon galen wananon kokaen qisin onono, ²⁸ "Ono Jiisaswaa qatanon qaa mon mende kuma onombu. Nononon kaen jen songo kotakota ama ononinto, qaa iikawaa onanon mono nomaen kolooro? Ononon mono kilen toroqen Jiisaswaa sundu kuma ononggi Jerusalem siti kuuya sokoma wangia men saa qero laligojon. Ano eja iikanon komun saya maaro ononon kokaen ninionkeju, 'Iwaa qaayanon mono Juuda nonoo qanananon urota eja.'"

²⁹ Kaen qisin ononoto, Piito ano aposol tosianon kokaen meleengi, "Nononon ejemba onoo jenkootogia ten kombombaanon ama Anutuwaanon qaa ugunin mende sokombaa. Qaago! ³⁰ Anutunon ananaa ambosakonjurananaa benggiaga kolooja. Ono Jiisas gere batuyanon monon qegi komuroto, Anutunon ii men gbiliro waaro. ³¹ Anutunon ii men gbilin wama uma iyanaa boro dindinanon anota raja. Eukanon raro Anu-

tunon singisongonana mesaon nonomambaanon kuuro Ponana ano Hamoqeqe Tonana kolooja. Iikaan koloon Israel kanageso men letoma nonono uunana meleembombaanon moja. ³² Nono iwoi ii iima qaa kuuya ii nangon jen dangunuya koloon nanjon. Un Toroyanon kaangadeen qaa ii nangon jenkeja. Anutunon Un Toroya ejemba jeta ten koma munkejuti, mono iyonoo uugianon ama buja qen ononja."

³³ Piitonon qaa kaen meleeno jigo kaunsol tuun yononon mogi uugia soonon kotowageen kaana koto. Kotoro uugia gere jero aposol unugi komuwutiwaanon mogi. Kianj.

Gamalielnon alauruta jen men loorin onono.

³⁴ Kaen mogito, Farisii (Kana qaawaa kaparankonkon) eja mon qata Gamaliel iinon jigo kaunsol tuun yonoo batugianon raro. Iinon Kana qaawaa boi ejaga laligoro ejemba kuuya goda qen mugi jotamemegiaga kolooro. Kaen koloon waama aposol unuangi seleengen kemen boronon mon mambombutiwaanon jen kotooro.

³⁵ Kaen jen kotooro kemegi jotameme alauruta kokaen injjoro, "Israel ejauruna, onjo eja koi nomaen ama onombuyaga, iikawaanon mono awagadeen toogia moma galen men aowu. ³⁶ Wala emukanon eja mon qata Teudas iinon waama 'Niinon somatagiaga koloon,' jero kete gbani tosaana tegoro laligojon. Teudasnon kaen jero eja 400:waa so iwo toroqen somongon aon laligogito, mononon ii qero komuro tosianon ejauruta wambelaen mugiti, ii kuun ononggi boratigi qemburunganon jangon qaondabororo.

³⁷ "Iwaa gematanon Galili eja mon qata Juudas asugiro. Iinon takis mewutiwaanon ejemba qagia on arengogiti, (sensus) kamban iikanon asugiro. Asugin ejemba tutugon men loorin onono kaen ambutiwaanon ala ilailauruta kolooji. Kaen kolooji, ii kaangadeen qegi komuro ano alauruta wambelaen mugiti, tosianon ii kuugi toroko moma boratigi. ³⁸ Kaen kolooro niinon kokaen injjowe mobu: Ono mono eja koi yonoo selegianon iwoi lan mende ambu. Yononon gawon koi megii qemburun kolooji, ii balon ejemba yonoo momo arengianondeen kolooji eer, ii mono soon jangon qaombaa. Kawaanon ii mono onomesaogi kamaawu. ³⁹ Ii qaombaato, Anutuwa momo arengonoga koloonagati eer, ononon mono qemburun ii somongowombaanon amamaawuya. Ono Anutu iyan qetama tuarenjen ama mun laligowubo. Onoanggia kaniaga kaana mokoloowubutiwaanon mono toogia moma galengia men aowu."

⁴⁰ Gamalielnon kaen injjoro gejanono qaaya analin anjon koma otaagi. Ii otaan aposol onoongi kougi opotorowaanon jegi raunakapan men ononggi. Raunakapan men ononggi jigo kaunsol tuun yononon aposol ii Jiisaswaa qatanon qaa mon toroqen jewubotiwaa songo kotakota ama onoma "Kamaan kembu," jegi.

⁴¹ Kaen jegi jigo kaunsol tuun mesaon kenggi. Kananon kema kokaen jegi, "Jiisaswaa qataanon ama

qabunanana kaen menj soojuti, ii Anutunonj moja. Iinonj nono siimbobolo iikaanja mobombaa so moma niniiro saanonj sokonja.” Kaen menj uugianonj kawaajonj qeangoro aisoogi. ⁴² Aisoonj gawonj toroqen menj ween so jiwowonj jigononj ugi ano miria miria kanonj kema Bunja qaa kuma onjoma laligogi. Jiisanonj Hamoqeqa Toya Kraist kolooji, yonononj iikawaa Oligaa Bunjaya menj iikanonj ejemba uugia kuunj laligogi. Kianj.

Gawonj ilailaa eja (diikonj) 7 metogonj onjngi.

6 Gowoko jangogianonj somariinj uro Juuda ejemba tuunj woi koloonj laligogi. Tosianonj kantri tosonianoga kanj Griik qaa jegi ano tosonianj iyanggiaa balongianonj laligonj kouma Arameik ano Hibruu qaa jenkegi. Kaen laligogi kambanj iikanonj niinonjgionj kolooro. Griik qaa jegiti, iyonononj kokaen menj boliro, “Aposol yonononj kambanj so nene hina mendeema nonomakejuto, Griik qaa jeje emba malo nonoo nene hina bakaya ii bakasasanj nonomakeju. Ororonj mende mendeengj mende sokonja.”

² Kaen jegitiwaaajonj ama aposol 12 yonononj gowoko tuunj ii koma horonj onjngi ajoroogi kokaen injjogi, “Nonononj selewaa gawonj menj nembanene mendeema onjoma Anutuwaaw Bunja gawombaajonj kambanana saanonj mende sokono uuwaa gawonnanonj kamaawabo. Ii mende sokonja. ³ Kawaajonj alaurunana, mobu! Onononj mono onjonganj batugianonj gawonj ilailaa mokoloonj onjombu. Unj Toroyanonj eja uugia saa qero Anutunonj momakootoya qaita monj onono qabunja awaa menj nanjuti, mono eja iikaanja 7 meweengonj onjombu. Ii meweengonj onjngi gawonj ii onjoninj ii galenj koma menj laligowuya. ⁴ Yonononj kaen laligowuyato, nononano kambanj so pondanj qama koolinj Anutuwaanonj Bunja qaa jegenja nama menj seinj laligowonja. Gawonj iikanonj mono pondanj nambonja.”

⁵ Kaen injjogi tuunj kuuya yonononj “Saanonj sokonja,” menj jegi. Kaen menj eja qata Stiwwen meweengogi. Stiwwen ii Anutu kotakota moma laarinj muro Unj Toroyanonj uuta saa qero laligoro. Toroqen menj kokaen meweengonj onjngi: Filip, Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenas ano Nikolas. Nikolas ii waba kantriwaa siti qata Antiokia kanonj koloonj kanagenj Juuda ejaga koloonj uuta Kraistwaanonj meleeno. ⁶ Ii meweengonj onjngi aposol yonoo jaasewangianonj uma kengji borogija wanggianonj ama qama koolinj kotuegonj onjngi.

⁷ Anutuwaanonj qaa menj seigi toomorijanawo kolooro gowoko yonoo jangogianonj Jerusalem sitinonj somariinj seiro. Jigo gawonj galenj yonoo tuunonjngaga seiseiya yonononj kaanagadeen uugia meleema Jiisas moma laarigi. Kianj.

Stiwwen qelanjinj menj somongogi.

⁸ Anutuwaaw kalenjmoriana ano ku-usunja kanonj gawonj ilailaa eja Stiwwembaaw uuta saa qero nama aiwese angoleto somasomata ii ejemba batugianonj mero asugiro. ⁹ Ii asugiroto, Juuda tosonianj waama

Stiwwen tuarenjenj ama mugi. “Lolonj kagiti, iyonoo qamakooli miri tuunj” [†] yonoo batugianonj Juuda tosonianj Sairini ano Aleksandria Iijipt siti woi kanonja eleema kanj nangi. Eja kaanjanonj mindirinj waama Silisia ano Eisia prowinsnonga kagiti, iyonoo tuunonjngaga Juuda eja tosaanja unjuama motoonj Stiwwembo mondonj niinonjgionj ama menjnkooli amigi.

¹⁰ Kaen amigito, Unj Toroyanonj Stiwwen sololooro momakooto somataa qaganonj qaaya meleema injjoroti, ii Juuda yonononj qewagowombaajonj amamaan kamaagi. ¹¹ Amamaanj kamaanj kokomomola menj kema eja tosaanja mokoloonj kuunj onjoma kanj kokaen menj, “Iinonj mepaqepae qaa menj iikanonj Mooses ano Anutu qetama orono moninj.”

¹² Kaen menj kema ejemba tuunj, iyonoo jotamemeyagia ano Kana qaawaa boi yonoo uunonjkeeme qaa menj uugia gere jero. Gere jero tiilluaanj kanj Stiwwen horonj qelanjinj menj jigo kaunsol tuunj yonoo jaagianonj kengji. ¹³ Kema eja tosaanja unjuanjgi kouma Stiwwembaaw selianonj qaa qolonjmolongoya kuunj kokaen nanjonj menj, “Eja koi kanonj mono jiwowonj jigonana ano Mooseswaanonj Kana qaa tuarenjenj ama mende mesaonjkejato, ii toroqen menjkeja. ¹⁴ Tuarenjenj ama kokaen menj moninj, ‘Jiisas, Nazaret ejanonj mono jiwowonj jigo koi kondeno qeqelalanj ewaa ano Moosesonj Kana qaa nononota eji, ii utegowaa.”

¹⁵ Kaen menj jigo kaunsol tuumbaa ajoajoroononj ragiti, ii kuuyanonj Stiwwen tororo uugi kaitanianonj Siwe gajoba tani kaanja kolooro iima mogi. Kianj.

Stiwwenonj qaa kitia meleema jero mogi.

7 Stiwwen qaa jakeyanonj onjngi nano jigo galenj wajanonj kokaen qisinj muro, “Qaa ii honja me qolonjmolongoyaga?”

Stiwwenonj Aabrahambaa sunduya jero.

² ^{††}Qisinj muro kitia kokaen meleeno, “Ejauruna, manj daremuna, niinonj kokaen injjowe mobu: Ananaa ambonana Aabrahamonj Mesopotemia balononj laligoro asamararanj Toya Anutu iinonj asuginj muro Mesopotemia mesaonj Haran gomanonj kema laligoro.

³ Anutunonj kokaen ijoro,

‘Gii geengaa gomanj balongja ano tinitosauruga onjomesaonj balonj monj qendeema gomanjati, mono iikanonj kema laligowa.’

⁴ Kaen ijoro moma Kaldia gomanj mesaonj Haran gomanonj kema laligoro. Iikanonj laligoro manjanonj komuro Anutunonj wasinj murota onjo kambanj kokaamba koi laligojuti, mono balonj kokanonj kanj kanainj rama laligoro. ⁵ ^{††}Balonj kokanonj rama laligoro Anutunonj balonj kitia boronja monj kana tamboyaa so ii mende bunja qenj muro. Balonj koi kawaa toya mende totoonj

[†] *Qamakooli miri tuunj mombaa qata ii kokaen kolooro qagi: Ejemba qabunagiawo yonononj tosaanja sewanggia megij bunjagija koloonj togiaa welenj eenj qenj laligonj (sleiw) borogianonjga loloonj kagiti, iyonononj iyanggiaa qamakooli miri tuunjgia ama qagia kaen qagi.* ^{††} 7.2 Jen 12.1 [‡] 7.4 Jen 11.31; 12.4 ^{††} 7.5 Jen 12.7; 13.15; 15.18; 17.8

koloroto, Aabrahambaa gbilia mende kolooro Anutunon kambaŋ iikanondeen iwaa qaa waladeen kokaen jen somonŋoro,

‘Niinon goman koi ii gii ano goo gemaganon gbiliuruga kolowuti, mono iyonŋoojon onombe iikawaa toya kolowuya.’

⁶ †Kaen jen toroqen qaa kokaen jero,

‘Goo gbiliuruganon goman mongen kema wabaya koloon laligowuya. Wabaya koloon laligogi goman iikawaa toya yononon somonŋon ononŋi togiaa welen een qen laligowuya. Kaen laligogi ama riin ononŋi gawon binjawo binjawo een megii sewana mende ononŋi gbanii 400:waa so konajilin qaganon laligowuya.

⁷ Kaen laligowuyato, niinon kanagen balon ejemba welenŋia qen laligowuyati, ii qaanon ama jen tegon onomanja.’

Anutunon toroqen kokaen jero,

‘Kaen kolooro gbiliuruganon goman ii mesaon goman kokanon eleema kan waena men mepeseen noma laligowuya.’ Kian.

Aisak, Jeikob ano Joosef yonŋoo sundugia jero.

⁸ ††Anutunon Abraham kaen ijon aiwese kokaen ambutiwaajon jero moro, ‘Ono niwo soomongo ambutiwaajon mono noo aiwese asa koma eja selegia koton laligowu.’ Iikawaa so Abrahamnon meria Aisak kolooro ween 8 tegoro kanon Anutuwaaiwese men selia koto. Aisaknon meria Jeikob mekoloon aiwese ii koto ano Jeikobnon merauruta mekoloon onoma iikawaa so koton onono. Jeikobwaa merauruta 12 yononon Israel nonoo ambosakonurunanaga kolooŋi.

⁹ ††Ambosakonurunananon kogia Joosef ii gema qen mun sewana mewutiwaajon anŋi tosanon sewana men wama Iijipt kantrinon kema ononŋi laligoro. Iikanon laligoroto, Anutunon iwo laligoro. ¹⁰ ††Iwo laligoro konajilin kania kania qaganon uro moroti, kuuya iikanonŋa mono metogon muro. Metogon mun kalenmorianja muro momakootoya awaa kolooro. Ii kolooro Iijipt kantriwaa faarao kin iwaa jaanon keuro iiro sokono eja pon kuun muro Iijipt kantri ano faarao kimbaa jinŋaron miri iwoiya galen koma onoma laligoro. ¹¹ ††Galen koma onono bodi kambaŋa kan kuuro Iijipt kuuya ano Keinan goman ii sokono. Kawaajon ejemba yononon majakaka somata moma koroweborowe laligogi. Kaen laligon ananaa ambourunananon nembanene mokoloowombaajon memeanŋogi.

¹² ††Kaen memeanŋogi ‘Iijipt gomanon dumun kota eja,’ kaen jeni Jeikobnon moro. Kaen moma merauruta, ananaa ambourunana ii indin mutuya wasin onono kanon kenŋi. ¹³ ††Kaen kema laligon eleema manŋiaanon kagi. Kanagen indin mon mombo kenŋi Joosefnon kaniaya inisaano mogi. Mogi faarao kinon kaanjadeen tinitosaya injiima kaniagia moma koto. ¹⁴ ††Moma koto Joosefnon qaa ama manja Jeikob ano

tinitosauruta kuuya ii koma horon onono iwaanon kenŋi. Ejemba kenŋiti, iyonŋoo janŋogia ii 75 kolooro.

¹⁵ ††Jeikob kaen wanŋi Iijipt gomanon keno. Kema laligon iikanon komuro. Ambourunananon kaanjadeen komudaborogi. ¹⁶ ††Komudaborogi qamogia men anŋon Keinan gomanon eleema Sekem gomanon kan ron koma ononŋi. Wala eenanon Abrahamnon Sekem (Sikem) laligon balon mon eja qata Haamor iwaa gbiliuruta yonononŋa monenon sewana meroti, mono iikawaa qasirianon jamo kobaa uroron kanon ama ononŋi.” Kian.

Moosesnon Iijipt kantrinon koloon laligon kouro.

¹⁷ ††Stiwenon toroqen kokaen jero, “Anutunon wala eenanon soomongo qaa Abraham muroti, ii horawo koloowaatiwaa kambaŋa torin dodowiro. Dodowiroti, iikawaa so Israel yononon Iijipt gomanon koloon sein laligogi tuungianon somariin uro. ¹⁸ Somariin uro faarao kin monon waama kanain Iijipt galen koma onono. Faarao kin gbilia iinon Joosefwaa kania mende moma laligoro. ¹⁹ ††Iwaa kania mende moma ananaa kanageso ii anŋomokolon qaganon tiligon ambourunana ama riin onono laligogi. Kaen laligogi kinon Israel yonŋoo jenŋkoto kotakota kokaen ano, ‘Ono mono meraurugia bubuga ii onoma yamagen kema apunon giligi kemen komuwu.’

²⁰ †††Jenŋkoto kaen ano kambaŋ iikanonadeen mera mon qata Mooses kolooro. Anutunon ii iima moro sokono. Mooses kolooro nemunmananon ii koin karoombaa so mirigaranon galen koma laligori. ²¹ ††Koin karoon ii tegoro nemunanon men yamagen kema kondonon apu qaganon ama mesanŋoro. Mesanŋon keno faarao kimbaa boratanon mokolon mero meria kolooro galen koma muro laligoro. ²² Kaen laligoro Iijipt yononon momo ano kaiyaka kuuya ii kuma mugitiwaa so Iijipt yononon momakoto eja somata kolooro. Iinon qaaya ano nanamemenja ii esunmumu qaganon jen ama laligoro.

²³ ††Mooses gbania 40 tegoro kanon Israel daremunuruta yonŋoo prowinsnon kema injiimambaajon romonŋon qaaya somonŋon keno. ²⁴ Kema Iijipt ejanon Israel eja mon iwo een tonton anŋowowo ama horon ureen ama mun qero iiro. Iima kema Israel eja ii ilaan mun gematanon kema ironja meleema Iijipt eja ii qen qero komuro. ²⁵ Qero komuro Anutunon Mooseswanon laarin Israel ejemba faarao kimbaa boronŋa metogon onomambaajon ku-usun muro karo. Yononon Mooses iima kaniaya iikaen saanon moma asariju, iikaen romonŋoroto, yononon ii mende moma asarin een tompin laligogi.

²⁶ ††Goman ano mombo yononon keno Israel eja woianon aori iriuro. Iriima batogon batugaranon luae koloowaatiwaajon moma kokaen irijoro, ‘Eja woi, oro

†† 7.11 Jen 42.1-2 ††† 7.13 Jen 45.1, 16 ††† 7.14 Jen 45.9-10, 17-18; 46.27 † 7.15 Jen 46.1-7; 49.33 †† 7.16 Jen 23.3-16; 33.19; 50.7-13; Joos 24.32 ††† 7.17 Eks 1.7-8 †† 7.19 Eks 1.10-11, 22 ††† 7.20 Eks 2.2 †† 7.21 Eks 2.3-10 †† 7.23 Eks 2.11-15

† 7.6 Jen 15.13-14; Eks 3.12 †† 7.8 Jen 17.10-14; 21.2-4; 25.26; 29.31-35.18 † 7.9 Jen 37.11, 28; 39.2, 21 †† 7.10 Jen 41.39-41

daremunga. Oroangara motoononj mono naambaajonj kaenj tiwilaanj aojao?' ²⁷ Kaenj irijoroto, ejanonj alia menj bolinj muroti, iinonj mono Mooses geriawo utama munj kokaenj jenj muro, 'Gii nonoononj galenkonjonj ano jenteeo ejaga koloojanj me? Morononj kuunj gonota nanjanj?' ²⁸ Gii woranj Iijipt eja qena komuroti, mono kaanadeenj nii numambaajonj jejanj me?'

²⁹ †Kaenj qisinj muro qaa kawaajonj ama Iijipt kantri mesaonj oloanj koma Midian gomanonj kema wabaga laligoro. Iikanonj laligonj emba menj merawoita woi mekoloonj orono laligogi." Kianj.

Moosesnonj balonj qararanjonkonjonanorj gbani 40 laligoro.

³⁰ ††Stiiwenonj qaa toroqenj kokaenj jero, "Kaanj laligogi gbani 40 tegoro kanonj Moosesnonj balonj qararanjonkonjonanorj liligonj baanja qata Sainai iikawaa kanianonj laligoro Siwe gajoba mojnnonj asugiro. Ii gere jerenderj batuyanonj gere bolanj koloonj mende jenj koto-roti, iikanonj asuginj muro. ³¹ Kaenj asuginj muro tani iikawaajonj waligonj kania iima moma kotomambaajonj kosianonj keno Anutuwaanonja qaa mojn kokaenj kolooro moro, ³² 'Niinonj goo ambosakonjuruga yonoo Anutugiaga koloojenj. Niinonj Aabraham, Aisak, Jeikob yonoo Ponjiaga laligonj kouma laligojenj.' Qaa kaenj kolooro moma jenenja kanainj ororo iikaanj baagenj uunj iimambaajonj toroko moro.

³³ "Toroko moroto, Ponjonj kokaenj ijoro, 'Balonj riinj nanjanj, ii balonj kowogaga. Kawaajonj gii mono kana esuga qetegowa. ³⁴ Noo ejemba tuunjuruna Iijipt laligojuti, ii ama riinj onjonji siisiiwaewae qaganonj aonj oronj laligoju. Niinonj ii iima kotonj laligojenj. Yonononj osongonj unjuro saama welenjuti, niinonj ii modaborojenj. Niinonj yonoo borogianonja metogonj onjomambaajonj kamaajenj. Kawaajonj gii mono keteda koi wama kana wasinj gombe Iijipt kembra! Kaenj ijoro."

Moosesnonj Israel unjano gbani 40 kananonj laligogi.

³⁵ †Stiiwenonj qaa toroqenj kokaenj jero, "Yonononj Mooses qakooma kondama munj kokaenj ijogi, 'Gii galenkonjonj ano jenteeo ejaga koloojanj me? Morononj kuunj gonota kaya nanjanj?' Kaenj qakooma ijogito, Anutunonj Mooses ii wasinj muro yonoo eja ponggia kolooro. Siwe gajobanonj gere jerendenonj bolanj jero kanonj asuginj muroti, iinonj mono Anutuwaanonj buju qaa ii menj kanj uuta kuuro mootogo ejagiaga kolooro. ³⁶ ††Israel mootogo ejagia koloonj ejembauruta ii aiwese angoletto kania kania menj Iijipt kantrinonja metogonj unjano mesaonj Kowe Osoga iikanonj kagi. Emu kagi kanonj ano balonj qararanjonkonjonanorj kaanjadeenj toroqenj aiwese angoletto morota morota ii gbani 40:waa uutanonj menj qendeeno iima laligogi. ³⁷ ††Moosesnonj eja ponggia laligonj Israel kanageso ii kokaenj injjoro, 'Anutunonj Juuda tuunj onjoo batu-

gianonja gejatootoo eja mojn meweengonj kuuro nii kaanja koloojaa.'

³⁸ †††"Israel yonononj balonj qararanjonkonjonanorj kanj laligogi eja ponggia koloonj ananaa ambosakonjurunana yonowo laligonj kanagesogia galenj koma onono. Galenj koma onoma baanja qata Sainai iikanonj uro Siwe gajoba mojnnonj qaa ijoro moma iwo laligoro. Kaenj laligonj Anutunonj laaligo kotigaa qaaya suulanj ijoro moma laligoroti, iinonj qaa ii iikawaa so jero nonoo Buja kolooro.

³⁹ "Iinonj eja ponggia laligoroto, ananaa ambosakonjurunana yonononj qaaya tenj koma mubombaajonj mo- jogia tiiro gema qegi. Gema qenj utama munj uugia meleeno Iijipt kantrinonj mombo eleembombaa siinja mogi. ⁴⁰ ††Kaenj moma Mooseswaa data Aaron ii kokaenj ijogi, 'Moosesnonj eja Ponjana koloonj Iijipt kantrinonja metogonj nunuano kaniinj, iinonj baananonj uma tani nomaenj kolooji, nono ii mende mojonj. Ii mende mojonjwaajonj giinonj saanonj tando lopionj mena iikanonj jotamenenana kolooji kana- gianonj toroqenj kembonja.'

⁴¹ †"Kaenj ijonj iikanondeenj goul menj kanonj lopionj mojn bulmakao meriaa tani megii. Ii menj siimolonj menj kanj ama munj lombanj oonj iwoi borogianonj megiti, iikawaa korisoro ama mepeseegi. ⁴² ††Kaenj anjito, Anutunonj ii iima mojoya tiiro gema unjuro Sombimbaa sengelao Toya waegia menj mepeseenj onjombutiwaa- jonj onjomesaoro. Gejatootoo eja Aamosnonj qaa mojn ooro Buju Terenonj eji, mono iikawaa so kokaenj anji, 'Oo Israel ejemba, onjo balonj qararanjonkonjonanorj kanj gbani 40:waa so laligonj kambanj iikanonj oro siimolonj oonj nandunj tosaanja menj kanj noma laligogi me qaago?'

⁴³ Ii qaagoto, onjononj mono benj qata Moolek iwaa opo sel kuunja ii anjogoi ano benj qata Refan iwaa sengelao unjaya ii anjonj kanj laligogi.

Onjononj unja lopionj ii waegara menj mepeseenj orombombaajonj megii bunjagia kolooro.

Kawaajonj ama niinonj mono konjoma onjombe kereurugianonj kanj unjuangji kema laligonj koriganonj Babilon kantriwaa gematanonj uma laligowu." Kianj.

Stiiwenonj opo sel jigowaa qaaya jero.

⁴⁴ †††"Ambosakonjurunana yonononj balonj qararanjonkonjonanorj kanj laligonj Anutuwaaja dangunu kuunj opo sel jigo menj anjonj laligogi. Ii menj anjonj Anutunonj jigoya mewutiwaajonj Mooses jenj kotonj munj unja sareya qendeema muro iiroti, mono iikawaa so megii nano. ⁴⁵ ††Moosesnonj ambosakonjurunana galenj koma onono yonononj opo sel jigo ii anjonj laligogi. Kanagenj Joosuanonj waama galenj koma onono gbiliurugianonj jigo ii bunja qenj anjonj toroqenj kanj laligonj kantri kokanonj kougi. Kantri kokanonj kougi Anutunonj balonj toya tuunja tuunja onjotaaro kengi go-

† 7.29 Eks 18.3-4 †† 7.30 Eks 3.1-10 † 7.35 Eks 2.14 †† 7.36 Eks 7.5; 14.21; Janj 14.33 †† 7.37 Dut 18.15, 18

††† 7.38 Eks 19.1-20.17; Dut 5.1-33 ††† 7.40 Eks 32.1 § 7.41 Eks 32.2-6 §† 7.42 Aam 5.25-27 §†† 7.44 Eks 25.9, 40 §† 7.45 Joos 3.14-17

mangia anjon koma meg. Menj rama laligogi kinj Dei-wid kolooro.

⁴⁶ ††Iinonj koloonj Anutu jaasewananonj kalenjmorianja mokoloonj kokaenj qisinj muro, 'Anutu Jeikobwaa benja, giinonj saanonj jena niinonj jenj kotowe nono goojonj jiwowonj jigo waña mewonja.' ⁴⁷ ††Kaenj qisinj muroto, Solomononj jenj kotoro Anutuwaajonj jiwowonj jigo meg. ⁴⁸ Ii megito, Uuta Somata iinonj ejanonj miri borogianonj megiti, iikanonj mende laligoja. Kawaa qaaya gejatootoo eja monjonj kokaenj oorota eja,

⁴⁹ ††Ponjonj jeja: Noononj jinjonj dunj rarana ii Siwenonj ero namo ii kananaa doya kolooro iikanonj riinj rajen.

Onjo mono noojonj miri tania nomaenj meg. Sokonaga?

Me miri dakanonj mokoloonj nonggi iikanonj uma haamo menj laligowenaga?

⁵⁰ Iwoi kuuya ii mono neeno neena boronanonj mokoloonj onjombeti, ii moju." Kianj.

Stiiwenonj kaunsol yonjo uugia kuuro.

⁵¹ ††"Oo qaaqeqe ejemba, onjo uugianonj mono duuro gadokopa koloju. Gejagianonj honjonj mende totonj tooja! Ii duujiwaajonj Anutuwaanonj qaa qotogonj gejajojomban amakeju. Ambosakonjurugianonj Unja Toroya tuarenjenj ama munj laligogi onjononj mono yonjo so toroqenj kaanjadeen Unja Toroya suulanj gema qenkeju! ⁵² Onjo ambosakonjurugianonj gejatootoo ejemba afaana qaago sisiwerowero ama onjoma laligogi. Yonjonongga morononj kakasililinj mende mokolooro? Yonjononj Eja Solananonj asugiwaatiwaa gejatootoo qaaya jegi ii unugi komugi. Yonjononj komugi Eja Solananonj anjo asugiro onjononj ii memelolo menj munj qegi komuro. ⁵³ Anutunonj gajobauruta wasinj onjono Siwenonj kamaanj Kana qaa onjoggi Bunjagia kolooro, onjononj ii mende tenj koma otaanj laligogi." Kianj.

Stiiwen jamononj qegi komuro.

⁵⁴ Stiiwenonj qaa kaenj jero jigo kaunsol yonjononj mogiti, ii uugia soononj kootoya kaanja kotoro. Kotoro uugia gere jero ambari kinj waama nanggi. ⁵⁵ Kaenj anjigito, Unja Toroyanonj Stiiwembaa uuta saa qero jaaya Siwenonj uuro uro Jiisas Anutuwaasamararanj uutanonj eukanonj Anutuwaasaboro dindinanonj nano iiro. ⁵⁶ Jiisas iima jero, "Mobu! Siwe aantano Siwe gomambaa Eja honjanonj mono Anutuwaasaboro dindinanonj nano iijenj."

⁵⁷ Kaenj jero moma qa gigilaagi guju somata waaro gejagia borogianonj gojoma kuuyanonj lugunj kema qelanjinj meg. ⁵⁸ Kaenj menj taonj goraayanonj ororaanj kema seleenjenj ama jamononj kanainj gilinj qegi. Kaenj qegi tosanonj ii iima nama malekugia qetegonj meloloonj eja gbaworo Soolwaa kosianonj anjig. ⁵⁹ Kaenj ama jamononj gilinj qengadeen nanggi Stiiwenonj Anu-

tuwaa qama koolinj kokaenj jero, "Oo Ponj Jiisas, gii mono kokoosona menj anjonj komba!" ⁶⁰ Kaenj jenj kemenj siminj kuma qa gigilaanj jero, "Ponj, singisonggo koi anjuti, iikawaa lombota mono yonjo qagianonj mende amba!" Kaenj jenj goronj qenj komuro. Kianj.

Soolnonj uumeleenj tuun sisiwerowero ama onjono deengi.

8 Stiiwen qegi komuroti, ii Soolnonj kaanagadeen moro sokono. Kambanj iikanonjadeen sisiwerowero somata kolooro Jerusalem sitiwaa uumeleenj tuun kazi ama onjoggi. Kawaa onjononj korebore siti mesaonj deema Judia ano Samaria prowins woi ii sokoma kenggi aposol yonjononj korebore siti mesaonj deema Judia ano Samaria paranj koma sitinonj laligogi. ² Ejemba Anutu goda qenj waeya menj laligogiti, iyonjonongga tosanonj Stiiwen komurotiwaajonj jinjenj qama mamaga sama qamoya menj kema ronj konggi.

³ ††Ronj konggito, Soolnonj uumeleenj kanageso jaabamagege menj onjoma miria miria liligonj uma uumeleenj eja ano emba ororaanj unjuama gilinj onjono kamaagi jero kapuare mirinonj onjoggi. Kianj.

Filipnonj Samaria sitinonj Buña gawonj mero.

⁴ Uumeleenj ejembanonj deema gomanj so kema kanj liligonj laligogiti, iyonjononj Oligaa Buña jenj iikanonj ejemba uugia kuunj laligogi. ⁵ Filipnonj Samaria prowinswaa siti monjonj kemenj Hamoqeqe Toya Kraistwaa kania jenj asarinj onjono mogi. ⁶ Ii jenj asarinj onjoma anjogoleto mero letono ejemba tuun yonjononj ii iima qaa jeroti, ii uumotoonj ama geja ama moma anjonj konggi.

⁷ Filipnonj gawonj mero Anutuwaasaboro ku-usunanonj omejiilanj mamaga ii ejemba uugianonj onjotaaro. Onjotaaro qa bobolo qama kouma kenggi. Gawonj mero ejemba seiseiya bakagia koomuya koloonj meendanjo goya laligogiti, ii qeangogi. ⁸ Kaenj kolooro Samaria sitinonj korisoro uuta koloonj ero. Kianj.

Sele galen eja Saimononj umbuqumbulinj ano.

⁹ Korisoro eroto, Samaria siti kanonj owenjenjanj eja monj qata Saimon laligoro. Iinonj gbani tosaanja suqanjononj hamoqeqe gawonj menj Samaria ejemba walingonj onjono laligogi. Kaenj laligogi "Eja uuta koloojenj," jenj iyanjaajonj moro uro. ¹⁰ Ejemba uuta ano kamaanjoqeta yonjononj korebore Saimombaa qaawaajonj geja ama moma kokaenjenj laligogi, "Anutuwaasaboro qata 'Ku-usun somata,' qajuti, iikanonj mono eja kawaa uutanonj kemerota eja." ¹¹ Saimononj suqanjononj hamoqeqe gawonj ii kambanj koriga mero ejembanonj walingonj laligogi. Kaenj ano walingonj laligotiwaajonj ama iwaanonj qokotaanj laligogi.

¹² Kaenj laligogito, Filipnonj kanj Anutuwaasaboro keubombaa Oligaa Buña ano Jiisas Kraist qata kania ii jenj asarinj onjono. Ii jenj asarinj onjono ejemba mamaganonj Buña qaa moma laarinj uugia meleengi oomulu menj onjono. ¹³ Kaenj anjig Saimononj

† 7.46 2 Sml 7.1-16; 1 Hist 17.1-14 †† 7.47 1 Kinj 6.1-38; 2 Hist 3.1-17 † 7.49 Ais 66.1-2 †† 7.51 Ais 63.10

‡ 8.3 Apo 22.4-5; 26.9-11

kaanagadeen qaa ii moma laariro oomulu men mug Filipwaa kosianon kan laligon otaaro. Kaen kolooro Filipnon angoletto aiwese somasomata mero asugiro ii iima waliingon laligoro. Kian.

Uña Toroyanon Samaria yonoo uugianon kemero.

¹⁴ Samaria ejembanon Anutuwaanon Buña qaa kaen moma analin angon kongiti, iikawaa bujuyanon sein Jerusalem sitinon keno aposol yononon mogi. Yononon ii moma Piito ano Jon meweengon wasin orongi yonoonon keni. ¹⁵ Kema keuma yonoonon ama qama koolin Uña Toroyanon uugianon kemebaatiwaa- jon Pon qisiri. ¹⁶ Kania kokaembaajon qisiri qama kooliri: Yononon Pon Jiisaswaa qatanon oomulu men onongito, Uña Toroyanon yonoononga mombaa uutanon mende kemero een laligogi. ¹⁷ Kawaajon qama koolin borogara wangianon ani Uña Toroyanon uugianon kemero megii. Kian.

Saimonon Uña Toroya sewana memambaajon jero.

¹⁸ Aposol yoronon borogara ejemba wangianon ani Anutunon iikawaa so Uña Toroya yonoo uugianon ano Saimonon ii iima monej men kan kokaen irijoro, ¹⁹ "Oro mono ku-usun kaanja ii nii mon noni men borona daen yonoo wangianon amanati, Uña Toroyanon mono iyonoo uugianon kemebaa."

²⁰ Kaen irijoroto, Piitonon kokaen jen muro, "Ae! Yamagen! Giinon Anutuwaa kalaña ii monejnon sewana memambaajon jejan. Kawaajon gii mono monejgawo gere sianon kemeba. ²¹ Goo uuganon Anutuwaa jaanon mende dinggoja. Kawaajon gii Buña qaa kokawaa hona mon mende toton mewaga.

²² Kilenaganonga mono uuga meleema Pon qama koolina iinon uumomogaa singisonogoya ii mesaonaga. ²³ Goo uuganon kobooro tomembombombon kaanja juma saa qen gonja. Singisonogonanon mono kasa kaanja kokosiin gono osijan."

²⁴ Piitonon kaen jen muro owen jenan eja Saimonon kokaen meleema orono, "Oro mono noojon ama Pombaajon qama kooliri qaa jejaoti, iikawaa hona mon mende koloon nonaga."

²⁵ Aposol yoronon Pombaa Buña qaa ii siti iikanon nangon jen jen asarin onomesaon keni. Kananon kema Samaria prowinswaa gomaña gomaña liligon ejemba uugia Oligaa Buña qaanon kuun onoma laligon Jerusalem sitinon eleema keni. Kian.

Filipnon Afrika eja mon ii Buña qaa ijoro.

²⁶ Pombaanon gajoba monon Filip qaa kokaen ijoro, "Gii mono Jerusalem siti mesaon Saut waagen kema. Balon qararanonkononon kana isia (walaga) Gaza taonon kemenkejuti, mono iikanon kema." ²⁷ Kaen ijoro Filipnon afaangon mesaon keno. Kema Afrika eja monon gomanon eleema keno kananon mokolooro. Iinon Etiopia kantriwaa kandasi kwiimbaa jawina uuta koloon emba pombaa jinjaron mirianon monej ano esuhina iwoiya galen koma laligoro. Seliaa

iwoiwaajon ama Juuda eja koloomambaajon amamaaroto, kilen Anutuwaa waeya men mepeseemambaajon Jerusalem sitinon karo.

²⁸ Kan gomanon eleemambaajon hoos karenon uro hoosnon horogi kananon keno. Iikanon kema gejatootoo eja Aisaiwaa buk kotuma weengon raro. ²⁹ Kaen kolooro Uña Toroyanon Filip sanje qen mun qaa kokaen ijoro, "Gii mono hoos kare iikawaa kooronon kema metetereen kema." ³⁰ Uña Toroyanon kaen ijoro iikanondeen bobogarin kosianon keno. Kema ejanon gejatootoo eja Aisaiwaa buk iikanon Buña qaaya weengoro moro. Moma kokaen qisiri muro, "Qaa weengojanji, ii saanon moma asarijan me qaago?"

³¹ Qisiri muro ijoro, "Monon mende jen asariro neeno ii nomaen moma asariwenaga?" Kaen ijoro hoos karenon uro motoon rari. ³² Buña Tere weengoroti, ii kokaen,

"Ejanon lama qen kotowombaajon men wanjuti, ii mono iikawaa so onon sororonon ero.

Galenon lama meriaa juya biankatinon motoro kooronon goron qen otona qaa nanji, iwaa so mono mende qama waugoro.

³³ Men kamaan mug monon qaa jakeyanon qaayaa kitia mende nangon jero een lan jen tegogi. Namonon laaligoya kaen wangi komuro.

Gbiliuruta qaa komuro. Kawaajon monon qa areña kanagen mende weengon jewaa."

³⁴ Jawinon ii weengon Filip kokaen qisiri muro, "Gejatootoo ejanon qaa ii morowaajon jeja? Ii iyanajon eja eja mombaajon jeja? Gii saanon iikawaa kania nijowa."

³⁵ Kaen qisiri muro gejatootoo yonoonon Buju Terenonga kanin Jiisaswaa Oligaa Buña ii kaniawo jen asariro moro. ³⁶ Kaen amin moma kananon kema apu kosianon keuri kwiin jawinanon ijoro, "Iiba, apu berena koi eja. Kawaajon gii saanon oomulu men nomba. Qaa monon angon koma gonja me qaago?"

³⁷ (Kaen ijoro Filipnon jero, "Gii qaa gijojeni, ii uuga kuya Anutuwaanon ama moma laarijan een, ii saanon amana." Jero qaa kokaen meleeno, "Jiisas Kraistonon Anutuwaa Meria kolooja, niinon ii moma laarijen."

³⁸ Kaen meleema jen kotooro hoos kare somongogi angarakun apunon kemen Filipnon oomulu men muro. ³⁹ Ii men muro apunonga kouri Pombaa Uña Toroyanon Filip wano uma alirowiin jawinanon ii mombo mende iiro. Mende iiroto, toroqen korisoro qaganon goman balonon Etiopia keno. ⁴⁰ Filipnon alin kema taon qata Asdod kanon asugiro mokoloogi. Iikanondeen toroqen taona taona liligon kanon Oligaa Buña qaanon ejemba uugia kuun kema laligon Sisaria taonon kouro. Kian.

Ponon Sool asugin muro uuta meleeno.

Apo 22.6-16; 26.12-18

9 Kamban biiwia kanon Soolnon uugere qaganon nama uu selia bolan qetano Pombaa gowokouruta unun uren onoma laligoro. Kaen laligon jigo

† 8.32 Ais 53.7-8

gawon galen waña iwaanon keno. ² Iwaanon kema kokaen kuun qisiro, “Kana gbilia otaan laligojuti, iy-onoononga tosonian koriganon Damaskas sitinon laligoju. Kawaajon niinon saanon endu kema mongama onoma mon mokoloomanati, ii mono somongon wama Jerusalem sitinon kamaña. Damaskas sitinon Juuda nonoo qamakooli miri galen komakejuti, iy-ononon ii angon koma onjombotowaajon mono jenteege tere onon nona men kema qendeema onomaña.” Kaen jero ooro men keno.

³ Kananon kema kema Damaskas siti dodowimambaajon ano iwoi mon uulanawo kokaen kolooro: Asamararan mon Siwenonga oobili kaanja asugin kamaan liligon muro. ⁴ Liligon muro tama namonon kemejen onononon moro qaa kokaen ijoro, “Sool Sool, gii mono naambaajon sisiwerowero qaganon ama nonjan?”

⁵ Kaen ijoro Soolnon qisin jero, “Pon, gii moronon?” Kaen jero meleeno, “Nii Jiisas sisiwerowero qaganon ama nomakejanj, nii mono ii. ⁶ Ti koloojento, saanon waama sitinon kema. Iikanon kema naa iwoiga ambagati, mononon iikawaa bujuya gijowaa.”

⁷ Eja iwo kengiti, iyononon qaagia bogoro totomin nanji. Yononon qaa otong onanon mogito, eja mon mende iigi. ⁸ Qaa meleeno Soolnon namononga waaroto, jaaya uun iwoi mon mende iima titou kuun nano. Kaen nano borianon men Damaskas sitinon wama kengiti. ⁹ Kengi ween karonon kawaa so titou rama apu me nene mon mende nen eej raro. Kianj.

Ananiasnon Sool oomulu men muro.

¹⁰ Damaskas sitinon Jiisaswaa gowoko mon qata Ananias laligoro. Pononon koton kondooro jaameleen unja iiro “Ananias!” qaro. Qata qaro jero, “Oo Pon, nii koi rajen.”

¹¹ Kaen jero Pononon kokaen ijoro, “Gii mono waama kana qata Kana Dindiña jenkejuti, iikanon kema. Iikanon kema Juudaswaa mirinon uma Tarsus eja qata Soolwaaajon qisiwa. Moba, iinon nii qama koolinj noma raja. ¹² Qama koolinj rama uutanon jaameleen unja mon kokaen iiro: Eja qata Ananiasnon miria uutanon kouma jaaya mombo toowaatiwaaajon boria wananon ambaa.”

¹³ Pononon qaa kaen ijoro kokaen meleeno, “Oo Pon, ejemba mamaganon eja iikawaa sunduya jedaborogi mobe. Iinon Jerusalem sitinon goonon kanagesouruga soraaya ii mamaga unun ureen onoma laligoro. ¹⁴ Jigo gawon galen waña yononon nemun koma ku-usun mugit Damaskas siti kokanon kaanagadeen gawon iikayadeen memambaajon karo. Ejemba goo qaga qama koolinjkejonj, iinon mono nono korebore nonoma somongon nonomambaajon moja.”

¹⁵ Kaen meleenoto, Pononon kokaen ijoro, “Niinon eja ii mweengon mube qana bosima noo manja qen laligowaa. Kaen laligon gomaña gomaña liligon noo Bunjana jen seiro Israel ano waba kantri ejembanon momakebuya. Qaa Jakeya Jakeya kanon horogi eja pon mamaga yonoo jaagianon keuma noo Bunjana injjoro

mobuya. Kawaajon mono kilen kema. ¹⁶ Iinon qana bosima kawaajon siimbobolo mamaga mobaa. Niinon iikawaa areña qendeema mumambaajon mojen.”

¹⁷ Kaen ijoro Ananiasnon kema miri iikawaa uutanon uma borowoita Soolwaa wananon ama ijoro, “Sool alana, kana somatanon kana Jiisasnon asugin gonoti, Pon iikanon mono wasin nono kajejen. Goo jaaganon mombo tooro Unja Toroyanon uuga saa qewaatiwaaajon nijoro kajejen.” ¹⁸ Kaen ijoro iikanondeen iwoi sunuyawo tani kanon jaayanonga tama kamaadabororo jaaya tooro. Jaaya tooro uuro asariro waaro. Waama jero oomulu men muro. ¹⁹ Oomulu men muro nene nen kotiuro. Soolnon kotiin gowoko yonoo batugianon Damaskas sitinon ween tosaanja laligoro. Kianj.

Soolnon Damaskas sitinon Bunja gawon mero.

²⁰ Laligon iikanon waama Juuda yonoo qamakooli miria miria kanon uma Jiisaswaa kania jen asarin ejemba uugia kuun kokaen injjoro, “Jiisasnon Anutuwa meria kolooja.”

²¹ Kaen injjoro moma kuuya yononon aarun waliigon jegi, “Jerusalem sitinon qa ii qama kooligiti, eja koi kanon ii unun ureen onoma laligoro me qaago? Kaanjadeen koi kanon karoti, ii mono nono somongon nunuama jigo gawon galen waña yonoo borogianon nonoomambaajon karo. Kawaajon mono nomaen letoma anjo Anutuwa qaa iikayadeen nanjon jenkeja?”

²² Kaen jegito, Anutunon Sool esunmumu muro mombo kotiin laligoro. Kotiin laligon Juuda ejemba Damaskas sitinon laligogiti, iyonoo uugia kuun kokaen jen laligoro, “Jiisasnon onanon Anutuwaanon Hamoqeqe Toya Kraist kolooja.” Qaa ii jen kotiin kania qendeema laligoro yononon kiko qen qaa ii qewagowomambaajon amamaan laligogi.

²³ Ween mamaga tegoro Juuda yononon ajoroon qaa gawon men Sool qegi komuwaatiwaaajon angonan anji. ²⁴ Angonan anjito, iikawaa bujuya ii Soolwaa gejianon kemero moro. Soolnon Damaskas siti mesao-mambaajon ano iikanon qegi komuwaatiwaaajon siti kiropo naguyanon iwaajon asaga gomantiinja jaa galen men laligogi. ²⁵ Kaen men laligogito, gowokourutanon gomantiinja mononon konde (misa) somata men kasanon somongon Sool kondonon ama siti sopawaa ootanonga anji kemen keno. Kianj.

Soolnon Jerusalem tatawaga kema laligoro.

²⁶ Soolnon kema Jerusalem sitinon keuma Jiisaswaa gowokouruta yonowo batogon toroqeroto, kuuya yononon Sool gowoko koloon laligoroti, ii mende moma laarigitiwaaajon ama iwaajon toroko mogi. ²⁷ Toroko mogito, eja qata Barnabas iinon ala men mun kalan koma wama aposol yononon kema qendeema sunduya kokaen jen asarin onono, “Sool eja koi kanon kananon karo Pononon asugin muro iiro qaaya ijoro

ano kanagen Jiisaswaa qata ii Damaskas sitinon jen asarin uugia kotakota kuun laligoro."

²⁸ Sunduya kaen jen asarin onono yonowo toroqen Jerusalem siti uutanon liligon awasankaka nama Pom-baa qata asuganon qama ejemba uukuuku kotakota ama onoma laligoro. ²⁹ Ii ama onoma laligon Juuda ejemba Griik qaa moma laligogiti, iyonowo amin moma mondongosi qaa melenqeleen anoto, yononon Sool kaparan koma qegi komuwaatiwaajon mogi. ³⁰ Ii batogi alaurutanon Sool mokoloon wama Sisaria taonon kema nama wasigi yanodeen toroqen kolokoloo taonja qata Tarsus kanon keno. Kianj.

Uumeleen tuun yononon luaenon laligogi.

³¹ Soolnon uuta meleeno iikawaa gematanon uumeleen kanageso kuuya Judia, Galili ano Samaria prowins sokoma laligogiti, iyononon luae mokoloogi Unja Toroyanon ii menj kotiin nangon onono laligogi. Kaen metulangon Pombaa qaaya uuguwombotiwaa keegia moma gawon megi uumeleen kanagesogianon somariin seiro laligogi. Kianj.

Piitonon Lida eja mon menj qeangoro.

³² Piitonon gomanja gomanja liligon Jiisaswaanon kanageso soraaya injiima kema laligon kamban mononon taon qata Lida kanon keuro. ³³ Keuma kanon eja mon qata Ainias mokoloo. Bakaya koomuya kolooro dunnondeen en laligoro gbani 8 tegoro. ³⁴ Piitonon ii mokoloon kokaen ijoro, "Ainias, Jiisas Kraistonon gii menj qeangon gonja. Kawaajon mono waama tambomaeeega menj kululuuwa." Kaen ijoro iikanondeen waaro. ³⁵ Kaen kolooro Lida ano Saaron ejemba kuuya yononon ii iima uugia meleema Pombaanon qokotaagi. Kianj.

Piitonon Jopa kema Tabita menj gbiliro.

³⁶ Jopa taonon gowoko emba mon qata Tabita laligoro. (Qa ii Griik qaanon Dorkas, ananaa qaanon nembaro, Inglis qaanon deer.) Iinon kamban so gawon awaa awaa menj kalen seiseiya mendeema ejemba kamaangqeqeta ilaen onoma laligoro. ³⁷ Piitonon goman kanon laligoro Tabitanon kamban iikanon ji koloon muro komuro. Komuro qamoya songbama menj miri uuta mononon uma anji.

³⁸ Lida ii Jopa taon kosianon raro. Kawaajon Piitonon Lida laligoroti, gowoko yononon ii moma eja woi wasin orongi kema Piito kokaen qisinj muri, "Gii mono uulanjawo kana norowo Jopa taonon kembonja." ³⁹ Qisinj muri iikanondeen afaangon yorowo kengi. Kema keugi qamo miri uutanon erotiwaanon wama ugi. Ugi emba malo kuuya Piito liligon saama Dorkasnon yonowo laligon opo maleku uun menj ononoti, ii qendeema mugi. ⁴⁰ Qendeema mugito, Piitonon jero kuuya yononon kemedaborogi siminj kuma qama kooliro. Qama koolindaboron qamo jaasewanj qen kokaen ijoro, "Tabita, mono waaba." Kaen ijoro jaaya uun Piito iima waama raro.

⁴¹ Raro Piitonon borianon menj kobibiuro waama nano. Nano uumeleen alauruta ano emba malo onoono ugi. Ugi koomunonga gbilinj waaroti, emba ii jaasewangianon ano iigi. ⁴² Iikawaa buju qaa ii Jopa uutanon miri so keno moma ejemba mamaganon kanain Ponj moma laarinj mugi. ⁴³ Piitonon Jopa kanon somanja tosaanja toroqen laligon Saimombaa mirinon rama ero. Eja ii kana esu mewutiwaajon bulmakao selia orasinj songbama meagon laligoro. Kianj.

Korniliusnon Piito qaro karo uuta meleeno.

10 Taon qata Sisaria kanon kawali galenj wabaya mon qata Kornilius laligoro. Iinon manjaqeqe tuun bakaya mon qata "Italiwaa manjaqeqe tuun" qagiti, iikanon manjaqeqe eja 100 yonoo galengia laligoro. ² Iinon sumanjuruta kuuya yonowo Anutu goda qen waeya menj mepeseen laligogi. Kaen laligogi Juuda ejemba wanaya yonoojon kalen seiseiya onoma Anutu pororo qama koolinj laligoro. ³ Mare monon 3 kilok kawaa so kolooro Pononon Kornilius koton kondooro jaameleen unja mon iiro. Unja ii tororo iima iikanon Anutuwaanon gajoba monon mirianon uro iiro. Gajoba kanon uma "Kornilius!" jen qata qaro.

⁴ Kaen qaro gajoba iigigiinj sombuya moma ijoro, "Somatana, naambaajon koi kajan?" Kaen ijoro meleeno, "Gii qama koolinj laligona qaaga Anutuwaanon uro moro awaa koloaja. Gii ejemba wanaya kalenja kalenja mendeema onomakejanj, ii Anutunon moma angon koma goojon romongon wasin nono kajan. ⁵ Kawaajon mono keteda koi qele ana Jopa taonon keno eja qata Saimon, qata mon Piito qajuti, iiga wama kawu. ⁶ Iinon oro selianon gawon meme eja qata Saimon iwaa mirinon kowe goraayanon laligoja."

⁷ Siwe gajobanon Kornilius qaa kaen ijon mesaon keno. Mesaon keno welenqeqeya woi oroono kari. Kari koipuya manjaqeqe eja mon kosianon kaparan koma Anutu motoongara goda qen laligoriti, ii kaangadeen oono karo. ⁸ Kagi gajobawaanon qaa ii kuuya injjoro wasin onono Jopa taonon kengi. Kianj.

Pononon Piito koton kondooro jaameleen unja iiro.

⁹ Eja yononon kananon kengi goman ano taon dodowigi ween biwia kanon Piitonon miri uuta mon eu kanon uma nama qama kooliro. ¹⁰ Nama qama koolinj nenewaa komun iwoi nemambaajon moma jero oogi. Oogi kamban kanon Pombaa umbeumbenanon qero rama jaameleen unja mon kokaen iiro: ¹¹ Siwenon aantano iwoi somata mon kamaaro. Iwoi ii opo taanja somataa tani kaanja kolooro. Gajoba yononon iwoi iikawaa wangonja 4 iikanon menj nangowuyaga, iikawaa tani kaanja balonon kamaaro. ¹² Iwoi iikawaa uutanon oro kania kania ragi. Oro tosianon kana 4:yanon riinj kemakeju. Tosianon wosogianon kondondongon kemakeju. Kaangadeen koonja koonja kana keewanj elelaon kemakejuti, iwoi kaanja kaanja ii opo iikawaa uutanon motoon kamaagi. ¹³ Kamaagi iikanon

qa moŋ koloŋ qaa kokaen ijoro, “Piito, gii mono waama iwoi koi qeŋ oŋ newa.”

¹⁴ Kaen ijoroto, Piitonon jero, “Oo Poŋ, kaen qaago toton! Ii qizimizinawo. Nii kambaŋ moŋnon iwoi aŋgonjorayawo ii mende newe. Nii iikawaajon arokuuku mojen.”

¹⁵ Kaen ijoro qa iikanon mombo koloŋ iwaajon jero, “Anutunon iwoi jeŋ konjoratiro eji, giinon iikawaa qata aŋgonjorayawo kaen mende qaba.” ¹⁶ Iwoi kaŋa ii mombo asugiro indiŋa karoŋ kolooro. Indiŋa karoŋ kolooro iikanondeen opo ii mombo horogi Siwenon uro.

¹⁷ Piitonon jaameleen uŋa ii iima iikawaa kaniaajon kiko qeŋ momambaajon moma bimbimŋon raro. Kaen raro kambaŋ iikanondeen Korniliusnon eja wasiŋ oŋono kaŋ Saimombaa miri moŋgama kawaajon qiqisi ama mokoloŋ kouma miri naguyanon naŋgi. ¹⁸ Miri naguyanon nama kokaen qama qisigi, “Saimon qata moŋ Piito qajuti, iinon miri koi kanon laligoja me qaago?”

¹⁹ Piitonon toroqen jaameleen uŋa iikawaa kaniaajon moma bimbimŋon raro Uŋa Toroyanon kokaen ijoro, “Moba, eja karoŋon kaŋ gii moŋgama gonju. ²⁰ Niinon eja ii wasiŋ oŋombe koi kaju. Kawaajon mono keteda koi waama kemeŋ uuwoi ezelobezelo mesaon yoŋowo kamba.” ²¹ Kaen ijoro Piitonon eja iyononon kemeŋ injoro, “Mobu, oŋo eja moŋganjuti, niinon ii kolojen. Mono naambaajon kaju?”

²² Injoro meleengi, “Kawali galeŋ Kornilius ii eja dindiŋa koloja. Iinon Anutu waeya meŋ mepeseen laligoro Juuda ejemba tuuŋ kuuya yoŋonon goda uuta qeŋ muŋkeju. Anutuwa gajoba toroya moŋnon asugiŋ muŋ kokaen jeŋ kotoŋo moro, ‘Gii mono qele ama Piito koma horon muna miriganon uma qaa utanon ga jewaati, ii geja ama moba.” ²³ Kaen meleengi horon oŋono miri utanon ugi kalaŋ koma oŋono ainjolon rama egi. Egi gomaŋ ano Piitonon waama yoŋowo keno. Jopa taon kanon ala tosaŋa unuano iwo mo-ton keŋgi. Kian.

Piitonon waba ejemba yoŋowo ajoroogi.

²⁴ Motoon kema somaŋa motoonŋo eŋ kema laligon Sisaria taonon keugi. Keugi Korniliusnon yoŋoonon mamboma laligoro. Kaen laligon tinitosa ano alauruta awaa ii koma horon oŋono mirianon ajoroŋ ragi.

²⁵ Keuma Piitonon mirinon umambaajon ano Korniliusnon waama kamaŋ jolon jeŋ kaniaon kemeŋ usugon muro. ²⁶ Usugon muroto, Piitonon borianon meŋ kobibiuro waaro kokaen ijoro, “Mono waaba, nii kaanjadeen balon ejaga kolojen.”

²⁷ Kaen ijoro iwo amiiŋ moma miri utanon uri ejemba mamaganon ajoroŋ ragiti, ii injiuro. ²⁸ Injiima kokaen injoro mogi, “Oŋo Juuda ejemba nonoo kaniaana moju. Juuda nonoo ejemba wabaya oŋoo mirinon uma oŋowo ainjolon rarawaa soŋgo ero amamaankejon. Ii amamaankejonto, Anutunon qaaya moŋ qendeema noma kokaen nijoro, ‘Giinon ejemba ii me woi yoŋoo qagia ii aŋgonjora arokuukuuyawo kaen

mende qaba.’ ²⁹ Kawaajon oŋo qele ama koma horon nongi niinon mende qotogon kaŋ koujen. Kouma kokaen qisijen: Oŋo mono naambaajon qele ama koma horon nongi? Ii saanon jegi momaŋa.”

³⁰ Kaen injoro moma Korniliusnon meleeno, “Nii mare moŋnon kambaŋ kokaamba 3 kilok kanon mirinon rama qamakooli gawon meŋ laligon koube kete somaŋa 4 koloja. Qamakooli gawon meŋ laligowe iikanonadeen eja moŋ selekopaaya asamaranawo kanon asugin bananon nano. ³¹ “Bananon nama kokaen nijoro, ‘Kornilius, gii qama kooliŋ laligona qaaga Anutuwaanon uro moro awaa koloja. Gii kalaŋa kalaŋa ejemba wanaya mendeema oŋomakejanji, ii Anutunon moma aŋgon koma gojon romonon wasiŋ nono kajeŋ. ³² Kawaajon mono keteda koi qele ana Jopa taonon keno eja qata Saimon, qata moŋ Piito qajuti, iiga wama kawu. Iinon oro selianon gawon meme eja Saimon iwaa mirinon kowe goraayanon laligoja.’

³³ “Kaen nijorotiwaajon ama niinon iikanondeen qele ambe goonon kagi. Giinon qaana moma kaŋiwaajon uuna qeŋgoja. Poŋnon qaa kuuya jewagiwaajon jeŋ koton gonoti, giinon ii saanon jena mobonja. Nono kuuya keteda koi iikawaajon ajoroŋ Anutuwa jaasewananon koi rajon.” Kian.

Piitonon Korniliuswaa mirinon Buŋa qaa jero.

³⁴ †Korniliusnon kaen jero Piitonon kanaiŋ kokaen jero, “Ahaa! Anutunon ejemba tosaŋa mende inji-isoroon tosaŋa mende sureen oŋomakejato, so motoononon gosin nonomakeja. Iwaa jaanon moŋnon aŋgonjorayawo mende koloja. Niinon ii keteda koi oŋanon moma kotojen.

³⁵ “Kaen qaagoto, ejemba tuuŋa tuuŋa kuuya nonoo batunananon daen yoŋoononŋa moŋnon Anutu waeya meŋ mepeseen kaiyakayanon kana dindiŋa otaaji, iinon mono Anutuwa jaanon sokonja. ³⁶ Jiisas Kraistnon ejemba kuuya anana Poŋnana koloŋ luae qeŋ nonomakeji, Anutunon Buŋa qaaya ii Israel kanageso nonoonon ano karo. Buŋa iikanon karo nonoo iikawaa Oligaa Buŋaya jeŋ asariŋ laligojon. ³⁷ Jonon ejemba uugia kuuŋ kokaen jero, ‘Oŋo mono uugia meleengi niinon oomulu meŋ oŋomaŋa.’ Kaen jero kawaa gematanon qaa ii Galili prowinsnon kanaiŋ jegi seiŋ kema Judia prowinsnon keuma kuuya sokono. Oŋo ii modaboroju.

³⁸ “Anutunon Uŋa Toroya Nazaret eja Jiisaswaa utanon maaro ku-usuŋ buŋa qeŋ aon gomaŋ so liligon laligoroti, ii iwo nano kema ejemba kiankomuŋ oŋono. Kilenaa Toyanon ejemba esuŋanon somonon horon oŋono kemegiti, iinon ii kuuya meŋ qeŋon oŋondabororo. ³⁹ Iwoi ii Juuda nonoo gomanon ano Jerusalem sitinon ama meŋ laligoro gere batuyanon monon qegi komuro. Nono ii kuuya iima naŋon jeŋ daŋgunuya koloŋ nanjon. ⁴⁰ Komun ero somaŋa karoŋ kolooro Anutunon meŋ gbiliro waaro. Waama indiŋa mamaga ejemba asugin oŋono.

† 10.34 Dut 10.17

⁴¹ "Iinon ejemba tuun kuuya yonoojon mende asugiroto, Anutunon waladeen nono meweengon nonono Jiisasnon koomu-nonga waama laligoroti, kambañ iikanon iwo qaa amin moma nembanene angon nej laligoninji, mono nonoojon asugiro nono iikawaa qaaya nanjon nej namakejon. ⁴² Kaen nanin Jiisasnon kokaen nej koton nonono, 'Anutunon kuun nono ninonon ejemba laligojuti ano komugiti, iyonoo jenteego Togiaga koloojen. Kawaajon ononon mono noo kani-ana ii ejemba tuun so yonoonon nanjon nej asarin laligowu.' ⁴³ Ejemba daen yononon Jiisas moma laarin mun qata qamakejuti, Anutunon mono qa ii moma yonoo singisongogia mesaon songbamakeja. Iwaa kania kaen eji, ii gejatootoo ejemba kuuya yononon nanjon nej asarin oogita eja." Kian

Uña Toroyanon waba ejemba yonoonon kamaaro.

⁴⁴ Piitonon qaa kaen jergadeen nano Uña Toroyanon ejemba geja ama mogiti, iyonoo uugianon kemero. ⁴⁵ Anutunon Uña Toroya kalenja ii waba ejemba yonoo uugianon kaanagadeen maaro kemeroti, ii Piitowaa alaurutanon iima aarugi. Juuda ejemba selegianon Anutuwaai aiwese menj kotogi uugia meleema Jiisas moma laarin Piito otaan kan ragiti, iyononon mono aarun kokaembaajon waliogogi: ⁴⁶ Yononon kantri tosaanja yonoo qaagia morota morota kanain nej Anutu mepeseegi. Kawaajon waliogogi Piitonon kokaen qisin onoma jero, ⁴⁷ "Yononon Uña Toroya ii nononon anin kaanja angon koma bunja qen aojuti, ii mojon. Kawaajon ii saanon oomulu menj ononin sokombaa. Ii anin moronon qotogon nononaga?" ⁴⁸ Kaen nej nej koton onono Piitowaa alaurutanon nama Jiisas Kraistwaa qatanon Kornilius sumanjuruta oomulu menj onongi. Oomulu menj onongi Piito angon koma mugi toroqen ween tosaanja yonowo laligoro. Kian.

Piitonon Jerusalem kema gawonaa sunduya jero.

11 Waba kantri yononon kaanagadeen Anutuwaanon qaa menj angon kongiti, iikawaa bujuya ii aposol ano uumeleen alaurugia Judia prowins sokoma laligon mogi. ² Kawaajon Piitonon Jerusalem sitinon eleema uro Juuda selegianon Anutuwaai aiwese menj kotogi uugia meleengiti, iyononon jejewili (jaaliki) ama nej mugi. ³ Nej mun kokaen ijogi, "Waba kantri eja Anutuwaai aiwesewo mende laligojuti, gii mono naambaajon kema yonowo ainjolon rama nembanene nena? Ii mende sokonja." ⁴ Kaen ijogi kakananai-yanonga kanain iwoi kolooroti, ii korebore arenjawa nej asarin onoma kokaen injijoro, ⁵ "Niinon Jopa sitinon laligon qama kooliwe Pombaa umbeumbenanon nuro rama jaameleen unja mon kokaen iibe: Siwenon aantano iwoi somata mon kamaaro. Iwoi ii opo taanja somataa tani kaanja kolooro. Gajoba yononon iwoi iikawaa wanjonja 4 iikanon menj nanjowuyaga, iikawaa tani kaanja noo kosonanondeen kamaan ero. ⁶ Kamaan ero iwoi iikawaa uutanon

tororo iibe oro kania kanianon raji. Oro tosaanja ii namonon kana 4:yanon riin kemakeju. Tosaanja kawalia geregiawo kolooju. Tosianon wosogianon kondondongon kemakeju. Kaanagadeen koon kania kania kana-keewajon elelaon kemakejuti, iwoi iikaanja ii opo iikawaa uutanon motoon kamaagi injiibe. ⁷ Injiibe qa mon kaanagadeen koloon kokaen nijoro mobe, 'Piito, mono waama iwoi koi qen onon newa.'

⁸ "Kaen mobeto, niinon kokaen jewe, 'Oo Pon, nii iikawaajon arokuuku mojen. Iwoi qizimizin angonjorayawo kaanja ii kambañ monjen noo buunanon mende oosiro. Kawaajon ii mono mende totoon nemanja.' ⁹ Kaen jewe qa iikanon mombo Siwenonga koloon kokaen nijoro, 'Anutunon iwoi nej konjoratiro eji, giinon iikawaa qata angonjorayawo kaen mende qaba.' ¹⁰ Iwoi kaanja ii indinja karoon kolooro. Kaen kolooro iwoi kuuya ii mombo horogi Siwenon eleema uro. ¹¹ Uma ayayooga kono kambañ iikanonadeen Korniliusnon Sisaria taononga eja karoon wasin onono noonon kagiti, iyononon miri raninji, iikawaa naguyanon nanji.

¹² "Naguyanon nanji Uña Toroyanon kokaen nej koton nono mobe, 'Gii mono uwoi ezelobezelo yakarin yonowo kema.' Qaa ii mobe uumeleen alauruna 6 yononon kaanagadeen Jopa mesaon niwo Sisaria taonon kenin. Sisaria keuma kawali galeñ iikawaa mirinon unin. ¹³ Unin qaa sundu kokaen menj nonono, 'Gajoba monjon noo mirinon asugiro iibe nama kokaen nijoro: Gii mono Jopa gomanon qele ama eja qata Saimon, qata mon Piito ii wama kawu. ¹⁴ Iinon kan Bunja qaa jero gii ano sumanjuruganon ii moma laarin uugia meleengi kuuya hamo qen onono letombu.'

¹⁵ "Sundu ii menj nonono niinon kanain Bunja qaa jewe. Ii jewe mogi Uña Toroyanon kakananaiyanon nonoo uunananon kemeroti, mono iikawaa so geja ama mogi iyonoo uugianon kaanagadeen kemero.

¹⁶ "Iinon kemero iibe iikanondeen Pombaa qaa mon noo momonon kouro romongowe. Qaa ii kokaen, 'Jonon oo toonon mulu menj ononoto, niinon Uña Toroya uugianon ama iikanon mulu menj onomanja.'

¹⁷ Nononon Pon Jiisas Kraist moma laarin munin Anutunon kalenja nononoti, ano yononon moma laarigi Anutunon kalenja iigadeen yonoo uugianon kaanagadeen ano. Kawaajon ama nii kaananon mono nomajon Anutu ku-usur Toya batogon qetama mubena-ga? Iinon kaen ama ononota niinon angon koma mumambaajon amamaawe."

¹⁸ Piitonon sunduya kaen jero moma uugia olomooro bonjon kolooro Anutu mepeseen kokaen jegi, "Onanon, nono uunana meleema laaligo kotigaa bunjaya koloojon mojonon, Anutunon kana motoongon ii waba kantri ejemba yonoojon kaanagadeen ama ononota eja. Ii mono keteda koi asarin moma kotonon." Kian.

Waba kantrinonj uumeleenj tuunj mutuya kolooro.

¹⁹ †Stiiwen qegi komurotiwaajonj ama kakasililin kolooro uumeleenj ejembanonj deema liligonj kema kagi. Kema kagi tosanonj kowe goraayanonj Fonisia gomanonj kenji. Tosianonj kowe kotonj wato qata Saiprus kanonj kenji. Tosianonj Siria prowinswaa sitia qata Antiokia kenji. Kaen deema kenjgito, ejemba batugianonj Jiisaswaa Bunja qaa ii Juuda ejembagadeenjinjogigi mogi. Waba kantri ii mende injjogigi. ²⁰ Mende injjogigito, Saiprus ano Sairini eja tosanonj yonoo batugianonj laligogi. Yonononj waba balononj somariinj Antiokia sitinonj kouma balonj toya yonowo Griik qaanonj aminj moma Ponj Jiisaswaa Oligaa Bunja ii kaen Juuda qaago yonoojonj kaanagadeenjenj asarinj ononjgi. ²¹ Ii jenj asarinj ononjgi Pononj yonowo laligoro ku-usunanonj ejemba uugia kuunj onono mamaga yonononj Ponj Jiisas moma laarinj uugia meleema iwaanonj qokotaagi tuungia somariinj somata kolooro.

²² Kaen kolooro iikawaa bujuyanonj kema Jerusalem kanageso yonoo gejjagianonj kemero mogi. Ii moma Barnabas wasigi Antiokia sitinonj keno. ²³ Kema keuma Anutunonj kalenmorianja ejemba onono qeangogigiti, ii jaayanonj iima moro uro aisoonj qambanmambanja kokaen jero, "Ono mono korebore uugia menj kululuunj kotiinj Pombo qokotaan nambu." ²⁴ Barnabasnonj eja awaa kolooro Unja Toroyanonj uuta saa qero uuwoi yakarinj gema qenj uuta kuuya kanonj Jiisas moma laarinj munj laligoro. Kawaajonj ejemba mamaganonj uugia meleema Pombaa tuunonj toroqegi somariiro.

²⁵ Barnabasnonj Antiokia mesaonj Sool mongamambaajonj Tarsus taononj keno. ²⁶ Kema mokolonj wano Antiokia sitinonj kari. Kanj iikanonj motoongara gbani motoongoo kuuya laligonj zioz gawonj menj uugia meleengigiti, ii tuunja tuunja kuma ononi ejemba mamaganonj momo menj uu wombogianonj anjgi. Antiokia ejembanonj mutuya kanainj gowoko qagia Kraistwaa ejemba (kristen, Kraistwaa bunja) qama laligogi. Kianj.

Waba kantriwaa uumeleenj yonononj Juuda nanjonj ononjgi.

²⁷ Kambanj kanonj gejatootoo ejemba tosanonj Jerusalem mesaonj Antiokia sitinonj kamaanj kougi. ²⁸ ††Yonoononga monj qata Agabus ii waama Unja Toroyanonj sololoo buju qaa kokaen injjoro, "Bodi somatanonj koloonj gomanja gomanja sokoma ewaa." Kaen jero iikawaa so Siisakinj qata Kloodius iwaagalengkongonj kambananonj kolooro. ²⁹ Ii kolooro gowoko yonononj mindirinj uumeleenj alaurugia Judia prowinsnonj laligogigiti, ii nanjonj onoma kulukululuunj nandunj somata anjgi kembatiwaa qaa somonggogi. ³⁰ Qaa ii somonggogi ano iikawaa so onjanonj anjgi. Yonononj monenj ano iwoi menj kululuunj Barnabas Sool yoroo borogaranonj ama wasinj ononjgi Jerusalem kema uumeleenj kanageso yonoo jotamemeurugia injiima ononi. Kianj.

† 11.19 Apo 8.14 †† 11.28 Apo 21.10

Herodnonj Jeims qenj Piito kapuare mirinonj ano.

12 Kambanj iikanonj kinj Herodnonj † uumeleenj kanageso sisiwerowero menj onomambaajonj moma jero uumeleenj ejemba tosaanja onoma somongonj ononjgi. ² Kinjonj jenj kotooro Jombaa data Jeims ii manjawaa soo somatanonj kianjgi.

³ Kaen jenj kotooro qegi komuro Juuda ejemba tosanonj ii mogi awaa kolooro iiro. Ii iima kawaajonj toroqen jero Piito kaanagadeenjenj somonggogi. Iwoi ii bered yiistya qaawaa kendonj kambananonj jero kolooro. ⁴ ††Kawaajonj kinjonj kokaen jero, "Niinonj kianjkomu kendonj †† tegoro Juuda yonoo qaa jakeyanonj oomanja." Kaen jenj jenj kotononj kapuare mirinonj ononjgi. Ononjgi manjaqeqe eja 16 yonononj batugianonj tuunj 4 koma kambanj utekute anggita eja 4:yanonj asaga gomantiinja suulanj nama galenjenj menj munj laligogi. ⁵ Piito kaen galenjenj menj munj laligogi kapuare mirinonj eroto, uumeleenj kanageso yonononj suulanj iwaajonj ama Anutu kaparanj koma qama koolinj laligogi. Kianj.

Siwe gajobanonj Piito isama wama kamaaro.

⁶ Qama koolinj laligogi kianjkomu (Passover) kendonj tegoro gomantiinja kanonj manjaqeqe eja woivanonj Piito gbado (tape) woinonj kotakota somonggori batugaranonj gaonj ero ano eja waagiawo tosanonj nagu gematanonj nama kapuare miri galenjenj megigi. Kinj Herodnonj gomanj ano Piito wama qaa jakeyanonj oomambaajonj romongonj arenj ano gaonj egi. ⁷ Gaonj egigito, Pombaa gajoba monjonj uulanjwawo asuginj Piitowaa kooronjanonj nano kasa miriwaa uuta asaridabororo Piitowaa maronjanonj qenj ijoro, "Mono uulanjwawo waba." Kaen ijoro gbado (tape) woivanonj iikanondeenjenj Piitowaa borianongga eenj suni. ⁸ Suni gajobanonj ijoro, "Mono opoga somongonj kana esuga moubaa." Ijoro moma iikaenj ano. Ii ano toroqen ijoro moro, "Mono malekuga mouma nii notaanj kawa."

⁹ Kaen ijoro moma miri uuta mesaonj otaaro. Ii otaanj kenoto, gajobanonj iwoi anoti, ii onjanonj kolooro me qaagoti, Piitononj iikawaajonj moro sisau kolooro. Iinonj gaonjenj gaonj iiroti, iikawaa tanitani moro kolooro.

¹⁰ Miri uuta mesaonj nagu mutuyanonj galenjenj menj naniiti, ii uruugunj nagu monjonj keuma uruugunj kotonj kema kapuare miri seliaa aenj kiropoyanonj keuri. Keuri nagu somata kotakota iikanonj mono anjodeenjenj eenj tano seleenjenjenj siti kana qaa ootanonj kemeri. Kemanj kana somata striit monj toroqen keni gajobanonj uulanjwawo Piito mesaonj ali-ro.

¹¹ Aliro Piitowaa uuta tooro kokaen jero, "Oo Pononj mono gajobaya wasiro kanj Herodwaa boronongga metogonj nonja, ii mojenj. Juuda ejembanonj noo seleanonj iwoi koloowaatiwaaajonj mambonjuti, iinonj

‡ Kinj Herod Agripa I (mutuya) iinonj gbani 37-44 kanonj Palestain kuuya galenjenj koma onoma laligoro. †† 12.4 Eks 12.1-27 †† Kianjkomu kendonj ii Injglis qaanonj Passover. Ananaa qaanonj qata monj ii goukonjonj kendonj. Israel ejemba yonononj Iijipt laligonj nagugia sanonj morigi Anutuwaa gajobanonj injiima koboonj unj-ugunjenj mutu meragia mende unjuro komugi.

mono iwoi kuuya iikanonja noo wagna somonjoja. Niinon keteda koi ii onjanon moma kotojen."

¹² Kaen moma kotoro asariro Jombaa nemunja Mariawaa mirinon baagen keno. Jon iikawaa qata mon Maak qagi. Miri iikanon ejemba mamaganon ajoroon Anutu qama koolinj laligogi. ¹³ Kaen laligogi Piitonon kan toomaanon nama nagunon qero. Nagunon qero welenqeqe emba qata Roda iinon kan "Gii moronon?" jen qisiro. ¹⁴ Qisij nama Piitowaa aroya moma koton "Ti-ia kajan!" jen aisoon lugun nagu mende horon uulanawo miri uutanon uma injjoro, "Piitonon kan nagunon nanja." ¹⁵ Injjoro moma iwaajon "Uuga sooro jegan," jegi. Jegito, iinon wan qen "Qaa onja jejen!" injjoro. Kaen injjoro jegi, "Ti mono Piitowaa gajobayanon nanja."

¹⁶ Kaen amin mogito, Piitonon nagu qengadeen nano horon iima aarugi. ¹⁷ Aarugi borianon sare ama olon ambutiwaajon jero. Jen Ponjon kapuare mirinonga wama seleengen kamaaroti, sundu ii injjoro, "Onjo buju koi mono bisop Jeims ano uumeleen alaurunana tosaanja ii injjogi mobu." Kaen injjon onjomesaon goman mongen keno. Kianj.

Piitonon kapuare miri mesaoro kin Herodwaa irinja soono.

¹⁸ Goman ano manjaqeqe eja yononon Piito mongama "Daen ilinolon koma alinj kenja?" jen kawaajon konjilin ano majakaka somata mogi. ¹⁹ Herodnon kaangadeen Piito mokoloowutiwaajon jero mongama bimbinon mende mokoloogi eja waagiawo Piitowaa galen megiti, ii qaa jakeyanon onjooma mamaga qisij onjoma jen tegon unjuma unugi komuwutiwaajon jen koton onono. Kawaa gematanon judia prowins mesaon Sisaria taanon kemen kanon laligoro. Kianj.

Anutunon kin Herod ironja muro komuro.

²⁰ Fonia prowinswaa taon qagara Taia ano Saidon yononon nene gawongia mewombaajon amamaan kin Herodwaa kantri yonoononga nene iwoigia sewanja menj laligogi. Kaanja laligogi Herodwaa irinja soono Taia Saidon kere ama onjoma nembanene onjombutiwaa songo ano. Kawaajon yononon kululuun jotamemeurugia wasinj onongi tuun menj kin Herod iibombaajon kenji. Kenji jawina qata Blastus jinjaron miriaa galenjanon ii wala injiuro. Injiuro ijogi, "Nono qaa jen solaninin luae koloowaatiwaa qisiwombaajon kajan." Kaen injon jen menj loorinj mugi injjoro, "Saanon qaagia kotingon gemagianon namaanja."

²¹ Kaen injjoro kinjon qaa meleema onjomambaajon kamban menj onono kanon ajoroogi iyanjaa selia menjerenjon kin eja pon malekuya mouma jinjaron dun rarayanon rama korisoro qaa injjoro. ²² Injjoro ejemba tuun yononon moma kokaen jen qagi, "Qaa ii Anutuwaanon qaaga. Ii balon ejawaa qaaya qaago."

²³ Kaen qagito, kinjon kaen ama Anutuwaaw qabunaja

† Room gawman gawombaa arena kokaen: Kapuare ejanon olon konagati een, eja waagiawo ii mono unugi komunkegi. Kawaa-jon konjilin ama majakaka somata mogi.

qakooma mende mepeseen iyanjaajon moro uro. Kawaajon Pombaanon Siwe gajoba monjon iikanondeen qero doonon kin kin kema kiro komuro. ²⁴ Kaen kolooroto, Anutuwaanon Bunja qaa ii jen laligogi toomorianawo koloon seiro.

²⁵ Antiokia siti yononon Barnabas ano Sool nangonango misin gawon menj ^{††} orongiti, iyoronon ii Jerusalem laligon metogori. Ii metegon Jon qata mon Maak qagiti, ii wama motoon Jerusalem mesaon Antiokia sitinon eleema kagi. Kianj.

Barnabas Sool yoronon misin gawon kanain menj keni.

13 Antiokia sitinon tosanon uugia meleema uumeleen kanageso koloogi jotamemegia kokaananon gejatootoo qaa jen kuma onjoma laligogi: Qagia Barnabas ano Simeon qata mon Injana (Griik qaanon Naija) ano Lusius (Sairini gomambaajon), Manain (ii pon gawana Herod † iwo motoon laligon somariiri) ano Sool. ² Uumeleen kanageso yononon Pombaa waeya menj mepeseen nene singi laligogi iikanon Unja Toroyanon kokaen injjoro, "Niinon Barnabas ano Sool gawon qaita mon mewaotiwaajon meweengon oroombe. Kawaajon ononon mono ii jen tegon wasinj orongi kembao."

³ Kaen injjoro qama kooliwombaajon nene singi laligon borogia wangaranon anji Pombaa kusujanon turun orono wasinj orongi keni. Kianj.

Saiprus watonon kema gawon megiti.

⁴ Unja Toroyanon kaen wasinj orono goman qata Selusia kanon kemeri. Kanon kemen wangonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kema wato Saiprus kawaa ween koukoutanon keugi. ⁵ Keugi siti qata Salamis kanon kema Juuda ejemba yonoo qamakooli miria miria kanon uma Anutuwaaw Bunja qaa jen uu kuun ononi. Eja qata Jon ii kaangadeen wani yorowo kema kan ala ilailaagaraga laligoro. ⁶ Kaen laligon wato kuuya liligon koton leegen ween kemekemetanon Pafos sitinon keugi. Kanon keuma Juuda eja qata Barjiisas mokoloogi. Iinon owen jenan eja-ga koloon gejatootoo eja takapolakaya laligoro.

⁷ Owen eja ii wato kawaa kiapya qata Sergius Pool iwaa mirinon rama laligoro. Kiap iikanon momakooto ejaga laligoro. Kaanja laligon Anutuwaanon Bunja qaa momambaa siija en muro Barnabas Sool koma horon orono iwaanon kari. ⁸ Karito, Elimas, (owen memewaa-jon qata Griik qaanon kaen jenkegiti,) iinon kiapnon Anutu moma laarin mubabotiwaajon tuarenjen ama oroma kiap uuta qaanon enkalolon memambaajon an-gobato mero. ⁹ An-gobato mero Sool, qata mon Pool qagiti, Unja Toroyanon iwaa uuta saa qero Elimas tororo iima kotoro.

†† Antiokia yonoonon nangonango monen ii menj kema Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yonoo borogianon ani. Kawaa-jon qata nangonango misin gawon menj jejon. Apo 11.30 † Herod Antipas iinon gbani 4 B. C. - 39 A. D. kanon Galili ano Perea prowins woi ii galen koma onjoma laligoro.

¹⁰ Iima kotonj kokaen jen muro, “Ye! Umbuqumbulin eja, gii mono Kilenaa Toyaa mera koloojar. Satanon uuga osonkakale ambembo menj gono selenon kuukuu kania kania ama laligonkejar. Qaa dindiņa kuuyaa kereya koloonj Pombaanonj kana dindiņa meeranğona dogonkeji, ii mono mesaowaga me? ¹¹ Kawaa-joņ moba! Poņnonj mono boria qaganonj ano es-unjanonj turuņ gono jaaga gooro weenj asasaga iimambaajonj amamaawaga. Iionj kambaņ merotiwaa so mono jinjaunj qeņ laligowa.” Jen muro iikanondeen pangamanonj qaganonj kamaanj tururo umuņ koma titou kuunj ilinwalinj qeņ kema kaņ borianonj mewutiwaajonj qisiin borianonj koromojoronj ano. ¹² Iwoi ii kolooro kiapnonj ii iima Pombaa Buņa qaa momoyaa-joņ waliņgonj moma laarinj muro. Kianj.

Pisidiawaa Antiokia taanonj misin gawonj megii.

¹³ Poolnonj neņauruta yoņowo Pafos gomanj mesaonj wanğononj ugi opo sel horonj mororonjgogi haamononj nanğoro kema laligonj Pamfilia prowinswaa siti qata Perga kanonj keugi. Kanonj keuma nama Jononj oromesaonj eleema Jerusalem sitinonj karo. ¹⁴ Eleema karoto, yorononj Perga siti mesaonj toroqerj kema Pisidia prowinswaa taonj qata Antiokia kanonj keuri. Kanonj keuma Sabat kendononj qamakooli mirigianonj uma rari. ¹⁵ Rari qamakooli miriwaa galenj yoņononj Mooseswaa Kana qaa ano gejatootoo yoņoononj Buju Tere weenğonj welenj angij kamaanj kokaenj qisiin oronj, “Alawoinana, oroononj qaa moņ kanageso uunana ku-uwaotiwaajonj eji eenj, ii mono saanonj jeri mobonj.”

¹⁶ Kaenj qisiin oronj Poolnonj waama boro kuma kokaenj jero, “Israel wabaurunana ano balonj toya nonowo Anutu waeya menj mepeseņkejuti, oņo mono geja ama mobu. ¹⁷ Israel ejemba tuunj ananaa ber-nana ii Anutu. Iionj bemunjaleurunana meweenğonj oņono ambosakonjurunananonj Iijipt gomanonj kema waba koloonj laligogi. Anutunonj kambaņ kanonj Israel ejemba tuunj ii toomorijan oņono seiņ qabuņagiawo kolooj. Kaenj kolooj Anutunonj anğoleto menj ku-usuņa qendeema iikanonj unjuano Iijipt kantri mesaonj seleenğenj kagi.

¹⁸ Kanj laligonj balonj qararanğonjkonjanonj kotonj kaņ nanamemenj bologa ama menj laligogi Anutuwaawaa iriņa soono gbani 40:waa so uubooli moma laligoro. ¹⁹ Moma laligoro, kilenj kaņ laligonj Keinan gomanonj kougi. Kougi iikanonj kanageso tuunj 7 konjoma kondeema oņoma balonjia menj mendeema isiurunana toya toya kolooiwaiwaajonj buņa qeņ oņono. ²⁰ Kaenj kolooro gbani 450 kawaa so keno. Iikawaa gematanonj Anutunonj jenteegowaa eja poņa poņa (Judge) kuunj oņono. Ii kuunj oņono laligonj kougi Samuelnonj kolooro. Iionj jenteegowaa eja poņ konoga koloonj gejatootoo ejaga laligoro.

²¹ Samuelnonj koloonj laligoro kambaņ iikanonj kinj pombaajonj Anutu welema mugii eja qata Sool oņono.

† 13.17 Eks 1.7; 12.51 †† 13.18 Janj 14.34; Dut 1.31 ‡ 13.19 Dut 7.1; Joos 14.1 †† 13.20 Poņ 2.16; 1 Sml 3.20 ‡‡ 13.21 1 Sml 8.5; 10.21

Sool iionj Benjamin isi yoņoononjga eja qata Kiis iwaa meriaga kolooro ano gbani 40:waa so kinj poņgia laligoro. ²² Ii laligoro, Anutunonj Sool utegonj kitianonj eja qata Deiwid kinj eja poņgia kolooawaatiwaajonj me-weenğonj kuuro. Kuunj kania jenj asarinj kokaenj jero, ‘Niionj Jesiwaa meria Deiwid mokoloojer. Iwaa uuta gosinj mobe saanonj sokoma nonja. Iionj nanamemenj kuuya kanonj noo jena tenj koma laligowaa.’ ²³ Anutunonj wala eenjanonj Hamoqege Toya wasinj nonombaatiwaajonj jeroti, soomonjgo qaa iikawaa oņanonj mono kokaenj kolooro: Deiwidwaa gbiliuruta yoņoononjga eja qata Jiisas kolooro Anutunonj ii Israel tuunj nonoo Hamoqege Tonana koloonj laligowaatiwaajonj kuuro.

²⁴ Jiisasnonj mende asugiro waladeenj iikanonj Jononj kaņ kokaenj jenj laligoro, ‘Oņo mono uugia meleembu. Uugia meleenji niionj oomulu menj oņomaņ. Kaenj jenj Israel ejemba tuunj kuuya uu kuunj oņoma laligoro. ²⁵ Kaenj laligoro, iionj gomanjili gawonja mendaboromambaajonj ama iikanonj kokaenj injijoro, ‘Oņo noonj nomaenj romonjgoju? Iwoi romonjgojuti, niionj ii qaagoto, mobu, noo gemananonj eja moņ kawaa. Iionj karo niionj iwaa kooronjanonj kamaanj qegeta laligojenjwaajonj wayanğesoya besaņ kana esu kasia isamambaajonj moma bimbimğomaņ.’

²⁶ “Oo alauruna, Aabrahambaa gbiliuruta ano balonj toya oņononj nonowo Anutu waeya menj mepeseņkejuti, Anutunonj hamo qeņ nonombaatiwaa Buņaya ii ano nonoononj kaja. ²⁷ Iikawaa kania ii kokaenj: Jerusalem toya ano galenjurunana yoņononj Jiisaswaa kania mende moma kotogi. Gejatootoo yoņoononj Buju Tere Sabat kendonj so weenğonjkejuto, iikawaa kania ii mende moma asarinjkeju. Kaanja tompinj laligojuto, kilenj galenjkonjkonj ejaurunananonj Jiisas komuwaatiwaa qaaya jenj tegogi gejatootoo ejemba yoņoononj qaa ii iikaanja kanonj hoņawo kolooro. ²⁸ Yoņononj Jiisas koomuwaa buņa kolooawaatiwaa so qaa kania moņgama moņ mende mokolooj kilenj “Kozigenj!” qagi. Qama Pailotnonj jenj tegoro komuwaatiwaajonj qama welenj.

²⁹ Iwaajonj qaa kuuya oogita eji, yoņononj mono iikawaa so angij hoņa koloodabororo Jiisas gerenonja metogonj kamaanj qasirinonj kema jamo kobaa uutanonj angij. ³⁰ Angito, Anutunonj ii koomu-nonja menj gbiliro waaro. ³¹ Waaro iwo Galili prowinsnonja Jerusalem sitinonj kagiti, ii mono weenj boria mamaga asuginj oņono. Alauruta asuginj oņonoti, iyoņononj kambaņ kokaamba ejemba batugianonj danggunu kaanja nama kania nanğonj jenj asarinj laligoju. ³² Anutunonj Juuda ambosakonjurunana yoņowo iwoi amambaa qaa jenj somonjgorota nono iyoņoo gbiliurugia koloonin qaa walaga iikawaa oņanonj mono kambaņ kokaamba nonoojonj kokaenj kolooro: Iionj Jiisas menj

‡‡† 13.22 1 Sml 13.14; 16.12; Ond 89.20 ‡‡‡ 13.24 Maak 1.4; Luuk 3.3 § 13.25 Mat 3.11; Maak 1.7; Luuk 3.16; Jon 1.20, 27 †† 13.28 Mat 27.22-23; Maak 15.13-14; Luuk 23.21-23; Jon 19.15 ††† 13.29 Mat 27.57-61; Maak 15.42-47; Luuk 23.50-56; Jon 19.38-42 §‡ 13.31 Apo 1.3

gbiliro waama laligoja. Kawaajon nononon iikawaa Oli-gaa Buŋa ii jeŋ asariŋ onjonon.

³³ †“Anutunon Jiisaswaajon qaa jero Deiwidnon moro Ondino (Buk song) jaŋgo woi kanon kokaen oorota eja,

‘Giinon neenaa meranaga kolojanji, ii kete ejemba gendeema onombe iima kotoju.’

Iinon qaa iikawaa so Jiisas meŋ gbiliro waaro. ³⁴ ††Jiisas meŋ gbiliro koomunonga waama kotiiŋ laligon kan-agen meŋ mombo mende komuwaa. Iikawaa qaaya Anu-tunon kokaen jerota eja,

‘Nii kalenmorianan kin Deiwid muŋ laligowe soraaya koloon powowon kotiiŋ nanoti, iikawaa so ii mono onjoonon togon onoman.’

³⁵ †Deiwidnon iikawaa qaaya ii Ondino (Buk song) monon kaŋagadeen kokaen anota eja,

‘Geengaa wombo ejaga soraaya ii mende mesaona koomuwaa roŋonon mende gisaawaa.’

³⁶ Nono kin Deiwidwaa kania mojon: Iinon laaligoya laligon Anutuwa jeta otaŋ gawon muroti, ii med-aboron goron qeŋ komuro. Komuro ambosakonuruta yonoo kosogianon roŋ konji qamoyanon en gisaan qaono. ³⁷ Deiwidnon gisaan qaonoto, Anutunon eja meŋ gbiliro waaroti, iinon mende gisaaro.

³⁸ †Eja alauruna, kawaajon qaa koi mono mobu: Anu-tunon Jiisaswaajon ama singisongogia mesaon song-bambaa. Nononon iikawaa Buŋaya jeŋ asariŋ onjonon.

³⁹ Wala ‘Mooseswaanon Kana qaa otaŋ iikaan kanon solan koloowon,’ jeninto, iikanon iinon woinon osiŋ amamaan laligonin. Kaen laligoninto, kambaŋ kokaamba daen yononon Jiisas moma laariŋ iwo qokotaawuti, Anutunon mono kuuya yonoo qaagia jeŋ tegoro solananiwuya. ⁴⁰ Gejatootoo ejembanon qaa jeŋ oogita eji, Anutunon iikawaa so irona meleeno qagianon ubabotiwaajon mono toogia moma galengia meŋ aowu. Qaa kaan mon ii kokaen,

⁴¹ ††Niinon onoo laaligo kambaŋanon angoletto qaita mon meman.

Monon iikawaa buju qaa jero mobuyaga, ii qaa hona koloowaatiwaajon mende moma laariwuyaga.

Kawaajon qaa ii meŋ kamaan ama jejewili amakejuti, onoo mono een uun iima waliŋonon tiwilaawu.”

⁴² Poolnon kaen jero Barnabaswo qamakooli miri mesaon kamaari tosianon kokaen qisiŋ orongi, “Nono qaa koi mombo mobombaajon mojon. Kawaajon ii Sabat kendon mon eukanon saanon toroqen jeri mobonaga.” ⁴³ Qamakooli mirinonga kamaan deengi ejemba mamaganon Pool ano Barnabas kanaganon orotaagi. Tosianon Juudaga koloogi ano tosianon waba kantrinon koloogito, Juuda yonowo toroqen laligogi. Yononon orotaagi amiŋ moma qambaŋmambaŋ qaa kokaen ononi, “Anutunon kalenmorian ononoti, iikanon mono bon qeŋ nambu.”

⁴⁴ Sabat kendon mon kan kuuroti, iikanon taon balon iikawaa ejembaya ii kololon “Anutuwa Buŋa qaa mobon,” jeŋ kouma ajoroogi. ⁴⁵ Kouma ajoroogi Juu-

da yononon ejemba tuun tuun injiima iringia soondabororo. Soondabororo Poolwaanon qaa qewombaa-jon jenonkooli ama niinonggiinon jeŋ mepaqepae ama orongi. ⁴⁶ Kaen ama orongi Pool Barnabas yoronon awasankaka kotiiŋ nama qaa kokaen jeri, “Anutunon gawon noronotiwaa so Buŋaya wala Juuda ejemba inji-jonin sokonagato, onoo ii gema qeŋ lan kokaen jeju, ‘Nono laaligo kotiga uutanon keubonatiwaa so qaago.’ Kawaajon mobu, noronon mono onomesaon waba kantria kantria yonoonon eleema kembota.

⁴⁷ ††Pononon iikawaa qaaya kokaen jeŋ koton nonono,

‘Niinon kuun gombe waba kantri yonoo asasagiaga koloon hamoqeqewaa kania jeŋ asariŋ laligona balon goraaya kuuya sokondabororo leele eu emu yononon letoma Siwewaa buŋa koloowuya.”

⁴⁸ Kaen jeri balon toya Juuda mende laligogiti, iyononon moma uugia qeangoro Pombaa Buŋaya mepeseegi. Mepeseen laaligo kotigaa buŋa koloowuti-waajon Anutunon moma gosin ononoti, iyononon iikawaa so uugia meleema Jiisaswaa Buŋaya moma laarigi.

⁴⁹ Moma laarigi Pombaa Buŋa qaa jeŋ seigi prowins kuuya sokoma keno. ⁵⁰ Saanon kenoto, Juuda yononon taombaa eja geria ano emba uuta Anutu goda qeŋ laligogiti, iyonoo uugia qaanon oson kuun Pool Barnabas motoon sisiwerowero ama oroma gomaŋ mirigianon-ga orotaagi. ⁵¹ ††Kembaotiwaajon ama telabelangia qendeema kokaen injiri, “Noro onoo balonon kari sububun kana tambonaronon mokotaaji, ii mono qesaari ononon gaaŋeleema kemebaa.” Kaen injiri kaniagara solan moma kotogi kema Galesia prowins uutanon siti qata Aikoniam kanon keuri. ⁵² Keurito, gowokourunana Antiokia taonon laligogiti, Unu Toroyanon iyonoo uugia saa qero honon mende aison laligogi. Kian.

Aikoniam sitinon uugia kuuri.

14 Pool Barnabas yoronon Aikoniam sitinon keuma kaanideen Juuda yonoo qamakooli mirinon uma Buŋa qaa jeri. Jeri Juuda ano waba kantri ejemba yonoononga tuun seiseiya yononon uugia meleema Jiisas moma laarigi. ² Moma laarigito, Juuda ejemba mende moma laarigiti, iyononon balon toya Juuda mende laligogiti, iyonoo uugia oson aposol uunon-keeme ama orombutiwaajon uugia kuugi. ³ Kuugi kilen kambaŋ koriga kanon laligon Pon moma laariŋ awasankaka nama Buŋaya jeŋ laligori. Pon kalenmorianaa qaaya jeŋ asariri qaagara nanon ku-usun borogaranon ano aiwese angoletto meri asugiro. ⁴ Kaen asugiro taombaa kanagesoyanon juma deengi. Tosianon Juuda jotamemeya yonowo motoon somon-gogi tosianon aposol yorowo toroqen nanji.

⁵ Kaen aron qeŋ nanji balon toya ano Juuda ejemba wabaya yononon waama jotamemeyugia yonowo uumotoon ama wasiwasi eja aposol ii “Jamonon gilin uruwon!” jeŋ romonggogi. ⁶ Kaen romonggogi moma

† 13.33 Ond 2.7 †† 13.34 Ais 55.3 † 13.35 Ond 16.10 †† 13.41 Hab 1.5

‡† 13.47 Ais 42.6; 49.6 ††† 13.51 Mat 10.14; Maak 6.11; Luuk 9.5; 10.11

olon koma togonj Likaonia prowinsnonj keni. Kanonj kema taonj qagara Listra ano Derbe ano gomanj liligonj oroma rama kengiti, iikanonj keuri. ⁷ Kanonj keuma Oligaa Buña jenj asarinj uukuuku meñ onjoma laligori. Kianj.

Listra taononj Pool Barnabaswaajonj benj qagi.

⁸ Listra taononj eja monj kanawoita koomuya laligoro. Ii nemunj goronj uutanongja meendangoya koloonj kambanj mongenj kana mende riinj eenj ramakero.

⁹ Poolnonj Buña qaa jero moma raro uunj kania kokaenj iima romongoro, "Iwaa uutanonj momalaaria enj murotiwaajonj ama saanonj qeangowaa," kaenj jero.

¹⁰ Kaenj romongonj qa somata qama ijoro, "Mono waa-ma namba." Kaenj ijoro porazak waama kema kanj nano.

¹¹ Poolnonj kaenj ano ejemba tuunj yonononj ii iima Likaonia qaagianonj kokaenj silama qagi, "Benj yorononj letoma eja selewo koloonj batunananonj asuginj nonoononj kamaanj laligojao." ¹² Kaenj jenj Barnabas qata benj wangia qata Zuus qagi ano Poolnonj jetanonj meñ qaa jerotiwaajonj ama benj qata Hermes qagi.

¹³ Kaenj qagi benj Zuus iwaa jiwowonj jigoya taonj batanonj eroti, iikawaa jigo gawonj galeñanonj bulmakao ejia unuama karo. Kaenj kanj ila kasasoronj meñ kanj taonj kiropo naguyanonj nama ejemba tuunj yonowonj jakenonj ama siimolonj oonj orombombaaajonj anji.

¹⁴ Kaenj anji aposolwoi yorononj ii moma "Mende sokonja," jenj qotogonj selekopaagara menjurama uulanawo ejemba tuunj uutanonj kema qari. ¹⁵ †Qama kokaenj jeri, "Ejaurunara, onj mono nomaembaajonj ama iwoi kaanja anju? Noro kaanagadeen onj kaanja balonj eja toonga kolojo. Noro Anutuwa Oligaa Buña jenj asarinj ononjo. Kawaajonj onj mono benj omaya gema unuwu ano uugia meleema Anutu laaligo Toyaanonj qokotaawu. Anutu laaligo Toyanonj Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikawaa uutanonj eji, ii mokoloonj onjnota laligoju. ¹⁶ Gomanja gomanja kuuya yonononj wala eenjanonj laligonj kougiti, Anutunonj ii mende anjgonj koma onjono iyanjgiaa jaajaa ilinjwalinj laligogi.

¹⁷ "Mende anjgonj koma onjnoto, kilenj tompinj mende laligogi. Qaagoto, Anutunonj iwoi awaa awaa ama onjoma laligoro. Iinonj jero konj kiro weenj qero toomorianjanonj kambanja kambanja kolooro nenjkorisoro ama iikaanja kanonj uugia kuunj onjono laligogi. Kaenj laligogi anjaa kania mobutiwaajonj kalenja ii qendeema onjoma iikaanja kanonj dangunuya ano laligogi." ¹⁸ Yorononj kaenj jenj ejemba tuunj siimolonj oonj orombutiwaajonj jarambaranj riinj jenj susugonj onjoni loorinj mesaogi. Kianj.

¹⁹ Listra yonononj Pool Barnabas oromesaogito, Juuda ejemba tosonianonj Antiokia taonj ano Aikoniam siti woi iikanonja kouma ejemba tuunj uunonjkeeme ama onjongji. Ama onjoma yonowonj ororonj lugunj Pool jamononj qenj "Mono komuja!" jegi. Kaenj jenj ororaanj taonj gematanonj kamaanj mesaogi ero. ²⁰ Eroto,

gowoko yonononj kouma liligonj mugj waama kema taononj uro. Kanonj uro eri gomanj ano Barnabaswo Derbe sitinonj keni.

Siriwaa Antiokia sitinonj eleema kari.

²¹ Derbe sitinonj Oligaa Buña jenj asarinj uugia kuunj onjoni mamaganonj uugia meleema Jiisaswaa gowokouruta koloogi. Kaenj koloogi Derbe taonj mesaonj Listra, Aikoniam ano Antiokia taonj iikanonj eleema kema injiiri. ²² Injiima rama gomanj so liligonj Jiisaswaa gowokouruta yonoo uugia nangonj meñ kotiiri. Ponj moma laarigiti, iwo qokotaanj nambutiwaa qambanjmambanj qaaya onjoma kokaenj injjori, "Nono mono konjajilinj qaganonj (lombo kania kania mokoloonj) laligonj papañgonj Anutuwa bentotononj eu keubonja." ²³ Uumeleenj kanageso so jotamemeurugia meweengonj galenj laligowutiwaa kania kuma onjoma kuunj onjoni. Kuunj onjoma Anutuwaajonj nene sinji laligonj gowoko tuunj yonoojonj qama koolinj Ponj moma laarigiti, iwaa borononj onjoni.

²⁴ Onjooma onjomesaonj Pisidia prowins kotonj kema Pamfilia prowinsnonj keuri. ²⁵ Kanonj keuma Perga sitinonj rama Buña qaa jenj uugia kuunj onjoma Atalia taononj kemerj. ²⁶ Kanonj kemerj wangononj uri opo selhoronj mororongogi haamononj nangoro kema laligonj Antiokia sitinonj keuri. Antiokia uumeleenj kanageso yonononj ii Anutuwa kalemorianj uutanonj misinj gawonj mewaotiwaajonj wala Anutuwa borononj ama oronjgi onjomesaonj keni. Kema liligonj gawongara ii medaboronj mombo iyanjgaraa sitinonj eleema kari.

²⁷ Kanonj kanj uumeleenj kanageso koma horonj onjoni. Koma horonj onjoni ajoroogi qaa sundugara kokaenj injjori, "Anutunonj norowo laligonj angoletosomasomata ama meñ laligoro. Iinonj nemunj koma norono gawonj meri waba kantria kantria yonononj Jiisaswaa moma laariwutiwaa nagu horonj onjono uugia meleengji." ²⁸ Sundugara kaenj injjonj gowoko tuunj yonowonj kambanj korija qenj korinj rama laligori. Kianj.

Waba kantri yonoojonj ama zioznonj deembaajonj ano.

15 ††Antiokia laligorito, Judia prowinsnonjga ejemba tosonianonj kamaanj kanj kanainj uumeleenj ejemba kokaenj kuma onjongji, "Onj Mooseswaanonj Kana qaawaa so Anutuwa aiwese meñ selegia mende kotowuti eenj, iikaanja mono Siwewaa buña koloowombaaajonj amamaawuya." ² Kaenj kuma onjongitiwaajonj ama angowowonj kolooro Pool Barnabas yorononj turenjenj ama onjoma geriawonj jenj onjoni. Jenj onjoni uumotoonj mende ama qaa kokaenj somongonj jegi, "Nono mono Pool, Barnabas ano jotamemeya tosaanja wasinj onjoniñ Jerusalem sitinonj uma qaa ii meñ aposol ano Jerusalem uumeleenj kanagesowaa jotamemeya yonoononj kema injjowu."

³ Qaa kaenj somongonj jegi uumeleenj kanageso yonononj ii wasinj onjongji kanaanonj kengji. Kema laligonj

† 14.15 Eks 20.11; Ond 146.6

†† 15.1 Lew 12.3

Fonisia ano Samaria prowins woi ii kotonj kanaanj kanagesoya kanagesoya injiigi. Injiima waba kantri tosaanja yonononj uugia meleenjitiwaa bujuya jenj uumeleenj tuunj yonoojonj korisoro somata ama ononj. ⁴ Ama onoma kema kema Jerusalem sitinonj keugi. Keugi aposol ano jotamemeya yonononj uumeleenj kanageso yonowo koma horonj ononj. Koma horonj ononj sundugia kokaenj jegi, "Anutunonj nemunj koma nonono misin gawonj meni nonowo laligonj angoletosomasomata ama menj laligoro." ⁵ Sundu ii jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanjonkonj) tuunononga uumeleenj eja tosanonj waama kokaenj jegi, "Waba kantri yonononj uugia meleenjiti, iyonoojonj mono kokaenj jenj kotowonja: Yonononj mono Anutuwaawese menj selegia kotonj Mooseswaanonj Kana qaa kuuya otaanj laligowu." Kianj.

Jerusalem ajoajoroo ama angowowo qaa mindingogi.

⁶ Kaenj jegi aposol ano jotamemeya yonononj qaa ii jenj gosiwombaajonj ajoroogi. ⁷ †Ajoroonj niinonjiiinonj qaa mamaga jenj jenonkooli anggi. Ii anggi Piitononj waama kokaenj injijoro, "Alauruna, Anutunonj wala batunananonj gawonj mendeema meweengonj noma noononj kokaenj jero, 'Gii mono waba kantrinonj kema Oligaa Buja qaa jenj asarij onona yonononj uugia meleema Ponj moma laariwu.' Ono qaa ii moju. ⁸ ††Anutunonj ejemba kuuya uunana moma kotoji, iinonj kania qendeema Uja Toroya Juuda ejemba nonoojonj wasiro kamaaroti, iikawaa so mono waba kantri ejemba yonoojonj kaanjadeenj ii wasiro uugianonj kemero.

⁹ "Wasiro kemero iikaanja kanonj Juuda ejemba mende injisoroonj kantri tosia mende sureenj onono. Qaagoto, yonononj Anutu moma laarigi singisongogia mesaonj uugia songbano soraaya koloogi. ¹⁰ Kawaajonj onj mono naambaajonj Anutu angobato menj mubuyaga? Naambaajonj gowoko gbilia yonoo arogianonj qaqanj toroqenj aninj angowuyaga? Qaqanj kaanja ii ananaa ambosakonananonj me nononano kaanjadeenj angowombaa so mende koloonj laligininj. ¹¹ Kaenj qaagoto, kokaenj moma laarijonj: Ponj Jisaswaa kalenjmoriantanonj mono Anutu nemunj koma muro hamo qenj nonono Siwewaa buja koloowonja. Waba kantri yonononj kaanjadeenj kana motoongoj iikayadeenj otaanj letoma Siwewaa buja koloowombaaajonj moma laarinjkeju."

¹² Kaenj injijoro tuunj yonononj kuuya qaa mongama qaa bo ragi. Ragi Pool Barnabas yorononj qaa sundugara kokaenj jeri, "Anutunonj nemunj koma norono waba kantrinonj kema batugianonj misin gawonj meri aiwese angoletosomasomata asugiro." Kaenj jeri geja ama mogi. Kianj. ‡

† 15.7 Apo 10.1-43 †† 15.8 Apo 2.4; 10.44 ‡ Bisop, Griik qaanonj episkopos, ananaa qaanonj jaagalenj me inspekta. Iinonj zioz gawonj kuuyaa mindimindiri galenja koloaja. Jeims koi kanonj Jiisaswaa gowokoya qaagoto, Jiisaswaa koga.

Bisop Jeimsnonj qaa injijoro.

¹³ Pool Barnabas yorononj sundugara jedaborori mogi Jeimsnonj qaa kokaenj jero, "Alauruna, niinonj qaa jewe mono geja ama mobu. ¹⁴ Anutunonj kambaanj mutuya waba kantri ejemba jaasewanj qenj onoma batugianonga ejemba iyanjaajonj meweengonj onono qata bosima kanagesoya toroqegi. Anutunonj kaenj ama kaniaya qendeema nononoti, Saimon Piitononj iikawaa qaaya ninijoro. ¹⁵ Qaa kaanja ii gejatootoo ejemba yonononj kaanjadeenj nangonj jenjkeju. Yonononj qaa monj kokaenj oogita eja,

¹⁶ ††Kawaa gematanonj niinonj eleema kanj kinj Deiwidwaa kantri totonja mombo menj waamanja.

Iinonj wala jinjaronj kuunja qenj ambosakonana galenj koma onono kuunanonj boratinj riinj kamaaroto, niinonj ii mombo meagonj kuuwe kantrinonj qeangonj nambaa.

¹⁷ Ii kokaenj koloowaatiwaaajonj amanja: Ejemba tuunj tosaanja kuuya yonononj Ponj mongambuya.

Waba kantri kuuya neenaa bujana koloowutiwaaajonj onjoombeti, iyonononj Ponj nii mongama nombuya.

Ponj niinonj kaenj jejenj ano iikawaa so kantrigia menj qeangomanja.

¹⁸ Kaenj amakejenji, ii mono monowaa monoyanonjga moma kouma laligoju.'

¹⁹ "Kawaajonj Jeims niinonj qaa ii gosinj momonanonj kokaenj romongonj jejenj: Waba kantri ejemba uugia Anutuwaanonj meleenjuti, nonononj mono lombo qaqanj somata iyonoo qagianonj aninj mende sokombaa. ²⁰ ††Kaenj qaagoto, iyonoojonj tere kokaenj ooninj sokombaa: Yonononj oro busuya benj lopiombaa nandunj buja qenj kanagianonj anggi esungianonj tururoti, ii mende newu. Serowilinj mende ambu. Oro aroya qoosonjaa busuya ano sa ii mende newu. Iwoi 4 ii mesaowutiwaaajonj jenj kotiiwonaga. ²¹ Mooseswaa Kana qaa ii monowaa monoyanonjga gomanj so jenj asarij kouma laligojonj. Ii Sabat kendonj so qamakooli mirinananonj weengonj momakejonj. Kawaajonj qaa 4 ii saanonj mende mesaowonja." Kianj.

Jerusalem ajoajoroononj waba kantri yonoojonj tere ooggi.

²² Jeimsnonj kaenj jero aposol ano jotameme yonononj kanageso kuuya yonowo qaa ii mogi sokono. Mogi sokono batugianonga eja tosaanja meweengonj onoma Pool Barnabas yorowo motoonj Antiokia sitinonj wasinj onjombombaaajonj jegi. Kaenj jenj eja qata Judas qata monj Barsabas ano Sailas meweengonj oronj. Eja woi ii uumeleenj tuumbaa jotameme ejaga koloori. ²³ "Eja ii wasinj orombonja," jenj tere monj kokaenj onj borogaronj anggi,

"Momalaariwaa waba alaurunana, Antiokia siti ano Siria ano Silisia balononj laligojuti, nonononj onjoo jolongja jejonj. Aposol nonononj momalaari kanage-

†† 15.16 Aam 9.11-12 †† 15.20 Eks 34.15-17; Lew 17.10-16; 18.6-23

sowaa jotamemeya yonowo onoo uumeleen alaurugiaga koloojon. Kaen onowo qaa amih mobombaajon tere ama ononjon.

²⁴ Ananaa ejemba tosaanja mende jeh koton ononin angio nonomesaon onoonon kan uugia kuun qaa motanon lolowawa menj ononji uu momogia sisau kolooro moni.

²⁵ Kawaajon nono korebore ajoajoro ama uumotoon anih sokono. Sokono eja woi meweengon wasin oronin wombo alawoinana Barnabas Pool yorowo onoonon kawuya.

²⁶ Barnabas Pool yoronon ananaa Pon Jiisas Kraistwaa qataajon ama laaligogara qeleeni tosanon urugi komuwowaajon ani.

²⁷ Nono Juudas Sailas wasin oronin kan qaa iikayadeen toroqen jegaranon jeri mobuya.

²⁸ Unja Toroya ano nononon qaa kokaembaajon uumotoon anih sokonja: Onoo qagianon lombu qaqan mende toroqen ambonja. Qaa wanja 4 iikayadeen mono otaawu. Ii uugugi juma deembombo.

²⁹ Qaa 4 ii kokaen: Oro busuya ben lopiombaa nandun bunja qen kanagianon anggi esungianon tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro aroya qoosona busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi 4 ii mesaon gema qegi uumotoon anih Anutunon kotuegon onono qeangon laligowu. Mono uu bonjon laligowu." Kian.

Qaa menj kengi Antiokia siti yononon aisoogi.

³⁰ Tere kaen oon wasin ononji kengi. Kana kema kemen Antiokia sitinon keugi. Keuma uumeleen kanageso koma horon ononji ajoroogi. Ajoroogi tere ii ononji weengogi. ³¹ Ii weengogi iikawaajon afaangon ulunkolen qaganon moma aisoogi. ³² Juudas Sailas yoronon iyangoro gejatotoo ejaga laligon qambanmamban qaa mamaga onoma uuwaa nanjonanjo qaa menj menj kotiin ononi. ³³ Menj kotiin onoma kamban tosaanja kanon toroqen laligori. Laligori tegoro uumeleen alaurugara yononon "Luwewo kembao," menj wasin ononji. Jerusalem laligori wasin ononji, Juudasnon yononon eleeno. ³⁴

³⁵ Pool ano Barnabas yoronon toroqen Antiokia sitinon laligon ejemba tosaanja mamaga yonowo Pombaanon Bunja qaa kuma onoma uugia kuun onoma laligogi. Kian.

Pool ano Barnabas yoronon deeni.

³⁶ Kaen laligogito, kamban tosaanja tegoro Poolnon Barnabas kokaen ijoro, "Anara taon ano goman kuuya laligon Pombaanon Bunja qaa menj asarin laligori, mono iikanon eleema uumeleen alaurunaranon nomaj laligojuti, ii saanon kema injiima mobota."

³⁷ Kaen ijoro Barnabasnon Jon qata mon Maak qagiti, ii kaanagadeen wama motoon kembombaajon moro.

³⁸ ††Kaen moroto, Jonon wala Pamfilia taonon loorin oromesaon yorowo toroqen gawon mende mero. Kawaajon Poolnon ii wama kembombaajon moro mende sokono. ³⁹ Mende sokono angowowo ama uu-gara gere jero deeni. Deema Barnabasnon Maak wama kemen wanjonon uri opo sel horon mororongogi haamonon nanjoro Saiprus watonon keni. ⁴⁰ Kenito, Poolnon eja qata Sailas meweengoro uumeleen alaurugara yononon Pombaa boronon ama oroma kalenmoriananon sopa somonjon orombaatiwaaajon jehi mesaon keni. ⁴¹ Kema laligon Siria ano Silisia prowins woi ii koton laligori. Laligon Poolnon uumeleen kanagesoya kanagesoya injiima menj kotiin onoma laligoro. Kian.

Timotinon Pool ano Sailas yorowo toroqero.

16 Poolnon laligon kema laligon taon qagara Derbe ano Listra kanon keuro. Listra keuma kanon gowoko mon qata Timoti mokolooro. Nemujanon Juuda uumeleen embaga kolooro, mananon Griik eja-ga. ² Poolwaa eja alaurutanon Listra ano Aikoniam laligogiti, iyononon Timoti waa kania menj qeangogi moro. ³ Kaen jehi moma wama motoon kemambaajon moro. Ii moroto, Timoti waa mananon Griik eja laligoroti, ii kuuyanon modaborogi ano miri goman kanon Juuda ejemba mamaga laligogi. Kawaajon yononon Pool menj mububutiwaaajon Timoti wama Anutu waa aiwese menj selia koto. ⁴ Koto kema taon ano goman so keugiti, iikanon Jerusalem mindimindi ajoajoroowaa qaaya jehi. Aposol ano Jerusalem uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon qaa somonjon kotigiti, ii otaawutiwaaajon menj koton ononji. ⁵ Kaen laligogi Jiisaswaanon kanagesoya kanagesoya goman so laligogiti, iyonon momalaarigianon kotiiro. Kaen kotiin Bunja qaa jehi tosanon uugia meleema ween so kan toroqegi tuungiaa janggonon somariin uro. Kian.

Anutunon Pool gaonon koton kondoro Yurop kengi.

⁶ Laligon laligon "Eisia prowinsnon kema Bunja qaa menj asariwonja," jehito, Unja Toroyanon songo ama angon koma onono. Kawaajon yononon toroqen kema Frigia ano Galesia prowins woi ii eeh koton uruugun kengi. ⁷ Kema laligon Misia goman goraayanon keuma Bitinia prowinsnon keubombaajon mogito, Jiisaswaa Unja Toroyanon iikanon kembutiwaaajon uumotoon mende ano. ⁸ Uumotoon mende ano mesaon kema Misia goman eeh koton kowe goraayanon kemen Troas taonon keugi. ⁹ Troas keuma gomantiinanon gaon egi Anutunon Pool koton kondoro jaameleen unja mon kokaen iiro: Yurop eja monon Masedonia leegen nama ooma kokaen menj qama koolin muro, "Gii mono kowe koton Masedonia gomanon kan ilaan nonomba."

¹⁰ Poolnon jaameleen unja ii iiro nono iikawaa kania kokaen moma koton jehi, "Anutunon mono nonooma kowe koton Yurop utanon kema Oligaa Bunja Mase-

† Tosianon toroqen jawo 34 kokaen anju: Eleenoto, Sailasnon qaaya somonjon toroqen kanon laligoro.

†† 15.38 Apo 13.13

donia prowinsnoŋ jeŋ asariŋ oŋombombaaŋoŋ jeja.” Kaen jeŋ iikanondeen mesaŋ kembombaaŋoŋ romoŋgoŋ afaaŋgoniŋ. Kian.

Filipai emba Lidianonŋ uuta meleeno.

¹¹ Nononoŋ afaaŋgoŋ kemeŋ waŋgononŋ uniŋ opo sel horonŋ mororonŋgogi haamononŋ naŋgoro Troas siti mesaŋ kema dindinaŋgadeen Samotres watononŋ keuniŋ. Keuma enŋ gomaŋ ano toroŋen kema Neapolis siti nonŋ keuniŋ. ¹² Kanonŋ keuma waŋgononŋga kamaaŋ kana kema Filipai sitinonŋ keuniŋ. Room ejemba yoŋononŋ eenanonŋ kaŋ Filipai siti ii meŋ kanonŋ laaligo raragia aŋgi Masedonia prowinswaa siti somata kolooro. † Nono Filipai keuma weenŋ tosaŋa kanonŋ laligoninŋ.

¹³ Kanonŋ laligonŋ Sabat kendononŋ siti kiropo seleenŋenŋ keninŋ. Kanonŋ kema ‘Juuda yoŋononŋ apu sakasiŋanonŋ ajoroonŋ Anutu qama koolinŋkejuti,’ kaen romonŋgoŋ kemeŋ roonŋqeqe moŋnonŋ keninŋ. Kema emba ajoroonŋ ragiti, ii inŋiima rama aminŋ moma Anutuwaanonŋ Buŋa qaa ii jeniŋ mogi. ¹⁴ Mogiti, iyoŋoo batugianonŋ emba moŋ qata Lidia raro. Iinonŋ Taiataira sitinonŋga Filipai kaŋ opo osoga nezonŋbala akadamuyawo meŋ kululuuŋ sewanŋa mewutiwaajonŋ ama laligoro ano Anutu waeya meŋ mepeseenŋ laligoro. Poŋnonŋ uuta meŋ afaaŋgoro Poolnonŋ qaa jeroti, iikawaajonŋ siinŋa kolooro geja ama moma aŋgoŋ kono. ¹⁵ Aŋgoŋ kono iyanŋa ano sumanŋuruta oomulu meŋ oŋoninŋ qisiŋ nonoma kokaenŋ ninijoro, “Oŋo nooŋonŋ ‘Poŋ moma laarija,’ jejuti eenŋ, mono saanonŋ kaŋ noo mirinonŋ uma rama nene neŋ ewu.” Kaen jeŋ kaparanŋ koma qisiŋ nonono. Kian.

Pool Sailas yorononŋ kapuare mirinonŋ rari.

¹⁶ Nono kambaŋ moŋnonŋ qamakooli roonŋqeqeyanonŋ kemebombaaŋonŋ kana somatanonŋ keninŋ welenŋqeqe emba moŋnonŋ mokolonŋ nonono. Emba ii andoleinŋawo laligonŋ ejemba kaniagia asuganonŋ jeŋ mokoloomambaaŋonŋ moro. Ii moma gejatootoo qaa aasangoya jeŋ koloonŋ iikaanŋa kanonŋ monenŋ iwoi ii mamaŋa horonŋ laligoro touruta yoŋoo borogianonŋ kemo. ¹⁷ Iinonŋ Pool ano nono niniima nonoo gemananonŋ kaŋ kokaenŋ jeŋ qaro, “Eja koi yoŋononŋ Anutu uuta somataa welenŋa qeŋ Siwewaa buŋaya koloowombaa kania jeŋ asariŋ oŋomakeju.” ¹⁸ Kaen jeŋ somaŋa mamaŋa qama laligoro. Ii laligoroto, Poolnonŋ togoŋ iikawaajonŋ siimbobolo moro. Ii moma kambaŋ moŋnonŋ eleema omeya kokaenŋ jeŋ kotonŋ muro, “Nii Jiisas Kraistwaa qatanonŋ gijoŋen: Gii mono emba kokawaa uutanonŋga kouma kema!” Kaen jeŋ kotonŋ muro iikanondeenŋ kouma mesaŋ keno.

¹⁹ Ii kenoto, emba tourutanonŋ ii moma monenŋ iwoi horowombaa kania juguroti, ii mokolonŋ iringia soono. Iringia soono Pool Sailas oroma somonŋonŋ

† Masedonia prowinswaa siti wanŋa ii Tesalonaika. Distrik mutuyaa siti wanŋa ii Amfipolis ano siti somata qatawo moŋ Filipai. Room yoŋononŋ Filipai ii Itali kaanŋa galenŋ koma oŋonŋgi. Griik gomaŋ toya yoŋononŋ iyanŋgiaa balononŋ waba kaanŋa koloonŋ laligogi.

maaket sombenjanonŋ horonŋ oronŋgi galenŋ eja yoŋoo jaagianonŋ kenŋgi. ²⁰ Kema qaa jake galenŋ yoŋoo jaagianonŋ orooma selegaranonŋ qaa kokaenŋ kuunŋ jeŋgi, “Nono siti koi kanonŋ luaenonŋ laligojonto, eja woi koi yorononŋ kaŋ enŋkalolonŋ ama nonomakejao. Yorononŋ Juuda ejaga koloojao ²¹ ano Juuda siligia kuma nonomakejao. Nono Room mindimindiri kantriwaa totonŋ toya koloojonŋ. Kawaajonŋ nono siligia ii saanonŋ mende moma aŋgoŋ kombonŋ. Ii meŋ otaawombaa songo ero amamaajonŋ.”

²² Selegaranonŋ qaa kaenŋ kuunŋ jeŋ oronŋgi ejemba tuunŋ yoŋononŋ kaanŋagadeenŋ waama mindirinŋ kotiinŋ qotogonŋ oronŋgi. Qotogonŋ oronŋgi galenŋ yoŋononŋ kuunŋ oŋonŋgi selekopaagara horonŋ menjuqen-juranŋgi ano jeŋ kotonŋ oŋonŋgi arawambunonŋ urugi. ²³ Mamaŋa urugi tegoro kapuare mirinonŋ orombombaaŋonŋ uruama eja waayawononŋ awaagadeenŋ galenŋ meŋ orombaatiwaajonŋ jeŋ kotonŋ mugi. ²⁴ Kaen jeŋ kotonŋ mugi moma uruama kapuare miri biwianonŋ miri uuta moŋnonŋ kema kanawoigara gere ozozopanŋ †† batugaranonŋ ama kasanonŋ somonŋonŋ miri uuta iikawaa naguya woi ii kii kungŋ kiro rari. Kian.

Kapuare miri galenjanonŋ uuta meleeno.

²⁵ Pool Sailas yorononŋ kaenŋ rari. Rama gomaŋ ruujanonŋ kolooro kanonŋ Anutu qama koolinŋ rii qama mepeseenŋ rari kasa eja kuuyanonŋ geja ama mogi.

²⁶ Kaen aŋgi iikanondeenŋ uulanŋawo naŋ somata meŋ giliro kapuare miriwaa tandoya kuuya waŋsaŋwaŋsaŋ qegi. Kaen qegi iikanondeenŋ nagu kuuya tanŋgi kasa eja kuuya yoŋoo aenŋ gbadogianonŋ (tape) loloonŋ kamaaro. ²⁷ Kaen kolooro kapuare miri galenŋ iinonŋ gaonŋ uutanonŋga waaro. Waama kapuare miriwaa naguya kuuya tandaborogiti, ii iima jero, “Yei! Kasa ejanonŋ togoŋ kendaboroju me nomaenŋ?” Kaen jeŋ romonŋgoŋ jeneŋa ororo manjawaa soo somata ii kopiŋanonŋga horonŋ iyanŋa aomambaaŋonŋ ano. †²⁸ Aŋa aomambaaŋonŋ anoto, Poolnonŋ gbangbanŋ terenŋgoŋ kokaenŋ jero, “Nono korebore koi rajonŋ. Mono geengaa selega eenŋ mende tiwilaawa.”

²⁹ Kaen jero moma kiwa mubutiwaajonŋ qisiro mugi uulanŋawo kapuare miri uutanonŋ kema jeneŋa ororo Pool Sailas yoroo kosoga-ranonŋ kema siminŋ kuma orono. ³⁰ Siminŋ kuma oroma kapuare mirinonŋga uruama kamaaŋ kokaenŋ qisiŋ orono, “Eja somata woi, nii mono nomaenŋ ambe Anutunonŋ hamo qeŋ nono letombenaga?”

³¹ Qisiŋ orono ijori, “Mono uuga meleema Poŋ Jiisas moma laarinŋ muna gii ano sumanŋuruganonŋ kaanŋagadeenŋ letoma Siwewaa buŋa kolooowu.” ³² Kaen ijori mirianonŋ kenŋgi kanagesouruta kuuya yoŋowo ajoroogi Anutuwaanonŋ Buŋa qaa jeri mogi. ³³ Jeri moma gomantiinŋaa aua iikanondeenŋ uruama kema wijigara songbano. Songbano iikanondeenŋ ii ano sumanŋuruta

†† Gere ozozopanonŋ kanagara melanjiro amamaanŋ rari. Unŋaya iiba. ‡ Kasa ejanonŋ olonŋ kono galenŋa ii qaa jakeyanonŋ ama qegi ironŋa siimbobolo moma komunŋkegi. Iyanŋa gamuya moma aonaga, kaenŋ afaaŋgoŋ komunaga.

kuuya ii oomulu menj onjoni. ³⁴ Oomulu menj onjoni uruano nene mirinonj uma nene oonj ama orono. Oroma iyanja ano sumanjuruta yonjononj kuuya Anutu moma laarigitiwaajonj korisoro anjgi. Kianj.

Kapulare mirinonga konjoma oronjgi kamaari.

³⁵ Gomanj ano qaa jake galen (majistreit) yonjononj opotoro wasinj onjngi kapulare mirinonj kanj kokaenj jegi, "Eja woi ii mono isama orona kamaawao."

³⁶ Kaenj jegi eja waayawononj kanj buju ii Pool kokaenj ijoro, "Majistreit galen yonjononj qaa kokaenj anjgita kaja: Oro mono kasagara isambe kamaawao. Kawaajonj orononj mono keteda koi mesaonj kamaanj luaenonj kembao."

³⁷ Kaenj ijoroto, Poolnonj opotoro ii kokaenj injijoro, "Room mindimindiri gawmanonj sopa somonjgonj noroma kawaa (jenkooto) paaspoot noronjgi laligojo. Kawaajonj yonjononj qaanara mende gosinj jenj tegonj kilerj asuganonj ejemba jaagianonj eenj lanj arawambu koobinonj nurunj kapulare mirinonj noronjgi. Ii gamuyawo. Kaenj noronjgi rari keteda koi nomaembaajonj wasinj noronjgi eenj olonj kamaaworaga? Ii mende sokonja. Noro qaago totoonj kamaawoto, yonjononj mono anjgio kanj nuruanjgi kamaaworaga."

³⁸ Poolnonj opotoro ii kaenj injijoro qaa ii menj majistreit galen yonjononj kema injijogi. Ii moma Room gawmambaa (jenkooto) paaspoot menj laligoriti, ii moma aarunj sombugia mogi. ³⁹ Sombugia moma kapulare mirinonj kanj bonjonj susugonj kele ama kuunj oronjgi kemeri. Kemerij Filipai siti mesaowaotiwaajonj welema oronjgi. ⁴⁰ Welema oronjgi Pool Sailas yorononj kapulare miri mesaonj Lidiawaa mirinonj keni. Kanonj kema uumeleenj alaurugara injiima uuwaa nanjonanngo qaa jenj onjomesaonj keni. Kianj.

Tesalonaika gawonj megij sisiwerowero anjgi.

17 Kema laligonj Amfipolis ano Apolonia siti woi ii kotonj Tesalonaika sitinonj keugi. Siti wanja iikanonj Juuda yonjononj qamakooli mirigija megij nano. ² Poolnonj nanamemeja ama laligoroti, iikawaa so qamakooli mirigianonj uma Sabat kendonj karoonj kanonj yonjowo Uumeleembaa Bunja Tere weenjonj kania aminj moma laligogi. ³ Kaenj laligonj Bunja Terewaa kania jenj asarinj kokaenj jero, "Anutunonj arenj ama Hamoqeqe Toyanonj siimbobolo moma komunj koomunonga waabaatiwaajonj jero." Kaenj jenj iikawaa kania Bunja Terenonga qendeema uugia kuunj kokaenj injijoro, "Eja Jiisas jenj asarinj onjonjenj, iinonj mono Hamoqeqe Toya Kraist kolooja."

⁴ Kaenj injijoro Juuda kanageso yonjononjga tosianonj moma laarinj uugia meleema Pool Sailas yorowo toronj qenj nangi. Griik ejemba tosianonj Anutu waeya menj mepeseegiti, iyonjononjga kaanagadeenj tuunj somatanonj yonjowo toroqegi ano emba uuta qabunagiawo yonjononjga mamaganonj uugia meleengij.

⁵ Uugia meleengito, Juuda eja geria yonjononj uugia soono uunonj motoqoto moma gemaqe qaa jegi.

Kaenj jegi injarere ejemba roonjgeqenonj lanj laligogiti, iyonjononj kema eja doogoya tosaanja onjngi. Ii onjoma mindirinj ejemba tuunj uugia kuunj horonj onjngi ajoroogi. Ajoroonj lanj qagi qemburunj gujubaju kolooro siti sokonda-bororo. Lanj qama lugunj eja qata Jeison iwaa miri rijugonj Pool Sailas ejemba tuunj jaagianonj ama orombombaajonj mongama oronjgi.

⁶ Mongama oronjgito, mende mokoloonj oroma Jeison ano uumeleenj alauruta tosaanja somonjgonj horonj onjoma sitiwaa galenkonjkonj eja yonjoo jaagianonj keuma kokaenj qagi, "Yei! Eja balonja balonja liligonj gomanj so uu kuunj onjngi kaamaa qenj soonjkejuti, iyonjononj mono koi kanonj kaanagadeenj kari. ⁷ Koi kanonj kari Jeisononj ii oroma anjonj koma orono. Ejemba kaanja kuuya yonjononj kokaenj jenjkeju, 'Eja monj qata Jiisas iinonj kinj Ponjana kolooja.' Kaenj jenj Room Siisa-kimbaa jenjkootoya qotogonj menj kamaanj amakeju."

⁸ Kaenj qagi ejemba tuunj ano galenkonjkonj eja yonjononj mogi uugianonj kamaanj raidimbonj kaanja sisau kolooro. ⁹ Sisau kolooro Jeison ano uumeleenj alauruta tosaanja kuunj qisinj onjngi monenj ama wanj taraagara megij kamaanj kengij. Kianj.

Berea kengij Baibel stadi ama qaagara gosigi.

¹⁰ Kamaanj kengito, uumeleenj alaurugara yonjononj Pool ano Sailas iikanondeenj wasinj oronjgi mesaonj gomantiinja kana gomanj qata Berea kanonj keni. Kema keuma Juuda yonjoo qamakooli mirigianonj uri. ¹¹ Qamakooli mirigianonj uma Bunja qaa jeriti, ii siinja somata moma anjalinj anjonj kongi. Juuda kanageso Berea laligogiti, iyonjononj Tesalonaika kanageso unjuugunj awaa soro kolooji. Qaa tororo jeri me qaago, ii weenj so Bunja Terewaa qaanonj gosinj weenjonj aminj moma laligogi. [†] Sili awaa kaanja otaanj Juuda ejemba Tesalonaika laligogiti, ii haamo ama onjngi. ¹² Bunja qaa jeri Juuda yonjononjga kelemalelejanonj moma laarinj uugia meleengij. Griik ejemba yonjononjga kaanagadeenj mamaganonj Jiisas moma laarigi batugianonj emba uuta qabunagiawo ii mamaga laligogi.

¹³ Jiisas moma laarigito, Poolnonj Berea kanonj kaanagadeenj Anutuwaanonj Bunja qaa jenj asarinj laligoroti, iikawaa bujuyanonj seinj Tesalonaika kema Juuda jotamemeya yonjoo gejagianonj kemero. Gejagianonj kemero moma waama Berea kanj kaanjadienj ejemba uugia osonj kuugi. ¹⁴ Kuugi uumeleenj alaurugara yonjononj ii moma iikanondeenj Pool wasigij kowe goraayanonj kemero. Kemeroto, Sailas Timoti yorononj toronj Berea laligori. ¹⁵ Eja Pool oonggiti, iyonjononj toronj wama kema Atens sitinonj keugi. Keugij kokaenj jenj kotonj onjono mogi, "Onj mono eleema Sailas ano Timoti jegi uulanjawo noononj kawao." Qaa ii moma mesaonj kengij. Kianj.

Poolnonj Atens sitinonj gawonj mero.

¹⁶ Poolnonj Atens sitinonj rama Sailas Timoti yoroonj mamboma laligonj liligoro. Liligonj siti ii tando lopionja

[†] Berea yonjononj Baibel stadi awaa anjgi.

lopionja kanonj saa qegi kana goraaya goraaya nangi injiima awawalinj temboma uuta gere jero. ¹⁷ Poolnon Juuda yonoo qamakooli mirigianonj uma Juuda waba ejemba ano balonj toya Anutu waeya menj mepeseegiti, iyonowonoma nami mogi. Poolnonj weenj so roonqeqe sombenjia so kema ejemba mokoloonj onoma yonowonoma aitonjonj aminj mogi.

¹⁸ Aminj mogi Epikuros ano Stoik momo jake woi kanonja boi tosanonj kanj Poolwo qaa silia siliaa jenj ninonjiinonj ama jenonjkooli amigi. † Tosianonj toroqen Poolwaa qaaya moma kokaenj jegi, “Momo kitia kitia zezengonj kaanja usuma uunj monjgama lanj menj kululunj motoonjgo woi mokoloonj bimbimjonj menj kaja. Ii menj kanj sosonjae kaanja lanj jejato, qaayaa honja naama jemambaajonj moji, ii mende mojonj.”

Poolnonj Jiisaswaa Bunjaya jenj asarinj uugia kuunj koomunonja waaro †† jero. Kawaajonj tosanonj toroqen kokaenj jegi, “Benj wabaya menj kanj yoroo kanagara jenj asarija, iikawaa tania kaanj kolooonj iijonj.”

¹⁹ Kaenj lansanj jegi Pool wama maaket sombenj somata qata Areopagus ‡ iikanonj uma kaunsol yonoo jaagianonj angij nano kokaenj jegi, “Gii momo arenj gbilija asuganonj kuma nonomakejanj, iikawaa kania ii nomajen? Ii saanonj jena mobonja. ²⁰ Giinonj waba kantrij yonoononj qaa morota menj kanj jena gejanananonj kemero mojonj. Kawaajonj goo qaa arenjgaa kania ii tororo mobombaajonj mojonj.” ²¹ Atens toya ano waba iikanonj laligogiti, iyonononj kuuya eenj lansanj laligonj momo qaa dologa dologa nuuguna guuguwe ama jenj moma uugia iikanonj ama kambanjia tiwilaanj laligogi. Kianj.

Poolnonj Areopagus sombenonj nama qaa jero.

²² Poolnonj waama Areopagus sombenj biiwianonj kema kaunsol yonoo jaagianonj nama kokaenj jero, “Atens ejauruna, niinonj koi kanj iwoi kuuya iima kaniajia kokaenj ero mojenj: Ono benjurugia goda awaa qen mepeseenj onoma laligoju. ²³ Niinonj liligonj onoononj miri kowoga kowoga iima iikawaa batuyanonj alata tereyawo monj mokoloowe. Iikanonj kokaenj oogita ero iibe, ‘Benj kania mende mojonj, iwaajonj koi meninj.’ Kawaajonj ono benj monj kania mende moma kilenj waeya menj mepeseenjkajuti, niinonj mono iwaa kania injisaama jewe mobu.

²⁴ †† Benj Anutunonj Siwe namo ano iwoi kuuya iikawaa uugaranonj eji, ii mokoloonj onono. Iinonj Siwe namowaa Ponjaga kolooja. Iinonj jiwowonj jigo borononj memeta kanonj mende rama laligoja. ²⁵ Iyanj laaligowaa kania kolooja. Ii ano anana balononj laligowonjatiwaaajonj sele, kokooso ano iwoi tosaanja kuuya nonono sewanj aasonj horonjkejonj. Kaenj nono-

† Momakooto boi qata Epikuros iinonj keraqeeangonj mobombaa kania kuma onono. Stoik momo jake (akademi) kawaa boiya qata Zeno iinonj siinj awaa ano bologa qowogonj bonj qen kotiinj nambombaa kania kuma onono. †† Jiisas ano Koomunonja waawaataa qaa woi ii mende moma asarinj tompinj nama kokaenj jegi, ‘Iinonj mono benj eja ano emba yoroo qagara kaenj qaja.’ ‡ Areopagus qaa iikawaa kania ii manjaqeqewaa benja qata Ares iwaa baanja.

†† 17.24 1 Kirj 8.27; Ais 42.5; Apo 7.48

makejiwaaajonj ama anj nembanene me iwoi mombaaajonj mende amamaanjkeja. Kawaajonj ejemba anana ii wagiwombaaajonj amamaajonj. Anana boronananonj iwoi mende menj nandunj ama muniinj eenj, iinonj mende komuwaa. Iinonj balonj eja kaanja mende laligoja. Qaago.

²⁶ “Iinonj wala eja motoonjgo mokolooro iwaanongja seinj deema gbala injanja ano sele tosaanja koloonj balonja balonja kuuya sokoma laligojonj. Iinonj kambanana kuuya tororo arenjonj nonono iikawaa so laligojonj ano miri gomanj daengenj daengenj enj rama laligojonj, iikawaa goraaya ano aasoya ama jenj kotoro iikawaa so laligojonj. ²⁷ Anana mono Anutu iyanja moma monjgama mubombaajonj iwoi kuuya ii arenjonj nonono. Iinonj korebore kosonananondeenj laligojato, kilenj koromojoronj ama Anutu monjgama laligonj mokoloowonaga me qaago? ²⁸ Onjanganj Griik momo ejembanonj qaa kota arenjonj oogiti, iyonoononjga woiyanonj kaanjagadeenj qaa kota monj kokaenj jeri, ‘Nono kaanjagadeenj iwaa gbiluuruta koloonj laligojonj.’

Eja kaanja monjonj qaa kota monj kokaenj ooro,

‘Iinonj mono menj letoma nonono iwaa aonjanonj laaligonana laligonjkejonj, kananana kema kanjkejonj ano enj waawaanana amakejonj.’ ‡‡

²⁹ Qaa iikawaa so anana Anutu waa gbiluuruta koloonj laligonj kosianonj nanjonj. Kosianonj nanjonto, kilenj iwaa kania moma soonj jinjaunj qewombo. Unja meme eja (artist) yonononj momo qaganonj nama benj mombaa tania romonjonj goul, silwa me jamo kowonjinj menj uroroonj tando lopionja sogonj menjerengonj menjkajuti, iinonj mono iikawaa tani mende kolooja. ³⁰ Ejembanonj poumapou ama jibijabu laligonj kougi Anutunonj kambanj kanonj nanamemengjiaajonj moma bolij ironja mende meleema laligoroto, kambanj kokaamba qaaya injisaama kokaenj injijaja, ‘Ejemba korebore gomangja so rama kenjuti, onj mono uugia meleema noononj kawu.’

³¹ “Anutunonj kambanj somata ano kanj kuuwaa. Iinonj kambanj iikanonj ejemba gomanja gomanja kuuya laligonj kenjuti, ii menj kululunj nonoma qaanana gosinj tororo jenj tegowaa. Iinonj eja monj qaanana jenj tegowaatiwaaajonj meweengonj jenteegowaa ku-usunja borianonj ano. Iinonj eja ii menj gbiluro koomunonja waaro iikaanja kanonj ku-usunja somata ii ejemba kuuya qendeema nonono iima mojonj. Eja koomunonja waaroti, iinonj mono jenteego Tonanaga kolooja.”

³² ‘Anutunonj eja monj koomunonja menj gbiluro waaroti,’ tosanonj qaa ii moma mepaqepae angij. Kaenj angito, tosanonj kokaenj jegi, “Qaa jejanj, nono ii mombo mobombaajonj mojonj. Kawaajonj gii saanonj kambanj monjonj qaa ii toroqen jenj asariwa.” ³³ Kaenj angij Poolnonj yonoo batugianonja waama onjomesaonj keno. ³⁴ Kenoto, tosanonj kanj Jiisas moma laarinj iwoi toroqegi. Moma laarigiti, iyonoo batugianonj Areopa-

‡‡ Momo eja somata Pool iinonj momo jakeya jakeya uma Griik yonoononj buk morota morota weengonj moma kotonj iikanondeenj qaa kota kota afaanjonj menj asuganonj jero.

gus kaunsol tuun yonoo jotamemeya eja mon qata Dionisius laligoro. Kaanagadeen emba somata mon qata Damaris ano tosonian yorowo toroqen moma laarin uugia meleengi. Kian.

Poolnon Korint sitinon keno uugia meleengi.

18 Iwoi ii kolooro Poolnon Atens siti mesaon Griik siti mon qata Korint kanon keno. ² Korint kema Juuda eja mon qaya Akwila mokolooro. Akwila iinon Eisiwaa prowinsya qata Pontus kanon koloon kanagen mindimindiri siti Room kema laligoro. Kanon laligoro Siisakin qata Klodius iinon jenkootoya kokaen ano, "Juuda ejemba onjo mono korebore Room siti mesaon deembu." Kaen jenkooto anotiwaajon ama Itali kantri mesaon Griik kemen kamba kanon Korint kouro. Kouro Poolnon mokoloon ii ano embia qata Prisila yoroonon keno. ³ Laaligogara nangowaotiwaa-jon opo kuuna kuuna meri. Poolnon kaanagadeen opo sel kuun meme ejaga. Kawaajon yoroonon keno gawongia ororon ero yorowo laligon en opo sel kuun gawon motoon megii. ⁴ Men laligogi Sabat kendon so qamakooli mirinon uma Juuda ano Griik ejemba yonowo Jiisaswaa kania amij mosoma uugia meleembutiwaajon kuun onjoma laligoro.

⁵ Kuun laligoro alawoita Sailas Timoti yoronon Masedonia prowinsnonga kouri Jiisaswaa Bunaya kamba so jen asarin laligoro. Kaen laligon Jiisasnon Hamoqeqe Toya Kraist kolooji, iikawaa kania asuganon qendeema qaa iikanon Juuda ejemba uugia kuuro. ⁶ Uugia kuuroto, Pool tuarenjen ama uuqeqe qaa tokoronkota jen mugii borianon jaagianon kuun sububun qesaaro kamaaro kokaen injijoro, "Niinon koposo mende ambe onjo tiwilaan iikawaa irona ii mono noo qananon ambombaajon amamaawuya. Ii onjoangio bosimbu. Onjo Bunya qaa qotogogi niinon saanon onjomesaon kete nama ubaati, iikanon waba kantri ejemba yonoonon eleema kema." ⁷ Kaen injijon onjomesaon qamakooli miri goraayanon eja mon qata Titius Jastus iwaa mirinon uma laligoro. Iinon Juuda ejaga qaagoto, kilen Anutuwa waeya men mepeseen laligoro. ⁸ Goraayanon kenoto, qamakooli miriwaa galen qata Krispus ano iwaa embameria yononon kuuya uugia meleema Pon moma laarigi. Kaanjadeen Korint ejemba tosaan Poolwaanon qaa mogiti, iyonoononga mamaganon Jiisas moma laarin uugia meleengi oomulu men onjogi.

⁹ Poolnon gomantiina monon gaon ero Ponon koton kondoro jaameleen unja iiro kokaen ijoro, "Gii toroko mende mobato, Bunya qaa mono kotiinj jen laligowa. ¹⁰ Siti kokanon ejemba tuun mamaga yononon noo bunya kolooju. Kawaajon niinon giwo laligowe monon iwoi mon mende kanain men bolinj gombaa." ¹¹ Kawaajon Poolnon kamba men korinj yonoo batugianon gbani motoonggo ano koinj 6 kawa so laligon Anutuwaanon Bunya qaa kuma onjoma laligoro.

¹² Kuma onjoma laligoro, Room yononon eja Galio kuugi Akaiia prowinswaa kiap gawana laligoroti, kamba iikanon Juuda jotamemeya yononon mindirin Pool tuarenjen ama mun horon qaa jakeyanon onjogi.

¹³ Qaa kokaembaajon onjogi, "Eja koi kanon ejemba enkalolon men onjoma. Room yononon jenkootogia angi eji, iinon ejemba kana ii uugun Anutuwa waeya men mepeseewutiwaajon uukuuku men nonomakeja."

¹⁴ Qaa kaen selianon kuun jegi Poolnon qaa kitia jembaajon ano kiap gawana Galio iinon Juuda ejemba ii kokaen injijoro, "Juuda ejemba onjo batugianon monon eja qero komunaga me qinji bologa totoon mon anagati een, iikawaajon niinon saanon qaagia gena ama mobenaga. ¹⁵ Kaanto, onjo batugianon momalaariwaa qaa kolooro qa morota morota qama angowowo ama jenkootogia nomaen ambuti, ii mono onjoangia lombogiaga. Niinon iwoi kaana ii gosinj jen tegomanatiwaa so qaago." ¹⁶ Kaen injijon qaa jakeyanonga onjotaaro kamaagi. ¹⁷ Kamaan iyanjodeen mindirin motoon lugun qamakooli miriwaa galen qata Soostenes ii qelanjinj men kan qaa jakeyaa kana qaa ootanon ama qegi. Qegi kiap gawana Galionon ii iima kawaajon jaaya soongoro hona mon mende kolooro. Kian.

Poolnon anaa gomanon Antiokia sitinon eleeno.

¹⁸ Poolnon kilen toroqen Korint sitinon ween mamaga laligoro. Laligodaboron uumeleen alauruta yeizozogia jen onjomesaon Prisila ano Akwila uruama kowenon kemen wangowaajon mamboma raji. Wala Anutuwa jaanon kokaen jero, "Niinon Anutuwa gawon pondan kaparan koma memana." Qaa kaen jen ii jojopan qanon somongon laligoro. Kamba ii tegoro kowenon goman qata Senkria kanon kemen jojopan qaayaajon jero wan juya motogi. Wango mon Siria prowinsnon kemambaajon anoti, ii mokoloon iikanon uma opo sel horon mororongogi haamonon nangoro kenji.

¹⁹ Kema Efesus taanon keuma Poolnon Prisila ano Akwila oromesaoroto, anja qamakooli mirinon uma Juuda yonowo Jiisaswaa kania amij mogii. ²⁰ Amij moma kokaen qisij mugii, "Gii saanon kamba koriga nonowo laligowa." Kaen qisij mugito, Poolnon iikawaa uumotoon mende ano. ²¹ Kawaajon yeizozo kokaen injijoro, "Anutunon iikawaajon 'Oon,' jewaati een, mono saanon eleema onoonon kama." Kaen injijon wango monon ugi opo sel horon mororongogi haamonon nangoro Efesus mesaon kenji.

²² Kema taon mon qata Sisaria kanon keuma wango mesaon balon kana Jerusalem uro. Uma eleema uumeleen kanageso jolongia injijoro. Ii injijon rama waama kemen Antiokia sitinon keno. ²³ Antiokia sitinon kema laligoro sonda tosaan tegoro onjomesaon kanon keno. Kananon kema Galesia ano Frigia prowins woi ii uugun goman so liligon gowoko kuuya injiima koma gbilin onono kotiigi. Kian.

Apolosnoŋ Efesus ano Korint gawoŋ mero.

²⁴ Kambaŋ kanonŋ Juuda eja moŋ qata Apolos ii Efesus karo. Apolos iinonŋ Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanonŋ koloonŋ laligonŋ momo mirinonŋ uro tegoro Buŋa Tere Walagaa qaaya awaagadeeŋ moma koto-ro. Ii mo-ma kotonŋ kania jero qaayaa tania kawaajonŋ ejemba gomaŋ so aiŋa mamaga moma aisooŋi. ²⁵ Pombaa kania otaawombaa kania kuma mugi Anutuwaanonŋ gere bolanjonŋ uutanonŋ jero. Jiisaswaa kania tororo dindiŋa kuma onoma Jononŋ oomulu meŋ ononoti, iikawaa kania saanonŋ moma sorogonŋ jero. Ii jeroto, iikawaa batuya moŋ mesaoro. Uŋa Toroyanonŋ mulu meŋ nononji, ii mende moro.

²⁶ Iinonŋ kaŋ qamakooli miri uutanonŋ kanaiŋ qaa es-
uŋmumu-yawo jero. Jero Prisila Akwila yorononŋ qaaya moma nama wani yoroo mirinonŋ keŋgi. Kema Anutu-waa kania awaagadeeŋ toroqonŋ jeŋ asariŋ ijori mo-ro. ²⁷ Apolosnoŋ Griik kantriwaa bakaya qata Akaia kanonŋ kemambaajonŋ moro Efesus uumeleenŋ ala yoŋononŋ kotingonŋ mugi. Kotingonŋ muŋ Akaia gowok-ourugia yoŋoojonŋ tere kokaenŋ oogi, "Eja koi mono ko-ma horonŋ mubu." Apolosnoŋ tere ii meŋ Akaia prowins-
noŋ kema ejemba Anutu-waa kalenmoriaŋa moma asariŋ uugia meleengiti, ii mamaga ilaenŋ onono.

²⁸ Ilaenŋ onoma "Jiisasnoŋ Hamoqeqe Toya kolooja," jeŋ iikawaa kania ii Buŋa Terewaa qaaya qaaya weenjonŋ kanonŋ qendeema onono mogi. Juuda yoŋononŋ qaa ii moma jenonŋkooli anŋi niinonŋiinonŋ kolooroto, Apolos-
noŋ Anutu-waa ku-usuŋ qaganonŋ nama qaagia asug-
anonŋ qewagoro kamaagi. Kiaŋ.

Poolnoŋ Efesus laligonŋ gawoŋ mero.

19 Apolosnoŋ Korint sitinonŋ laligoro Poolnoŋ An-tiokia siti mesaonŋ prowins tosaanŋ † uugunŋ ke-ma kema kowe goraayanonŋ Efesus sitinonŋ keuro. Keu-ma kanonŋ gowoko tosaanŋ mokoloonŋ inji-ro. ² Injiima kokaenŋ qisiŋ onono, "Ono moma laariŋ uugia meleengiti, Uŋa Toroyanonŋ mono kambaŋ iikanonŋ uu-gianonŋ kemero me qaago?" Kaenŋ qisiŋ onono kokaenŋ meleema jegi, "Uŋa Toroyanonŋ laligoji, nono iikawaa qaaya ii mende totoonŋ moniŋ."

³ Meleema jegi kokaenŋ inji-ro, "Ono mono naa oomuluga meŋ ononŋgita laligoju?" Kaenŋ inji-ro meleengiti, "Nono Jononŋ oomuluwaaajonŋ jeŋ laligoroti, mono iikaya meŋ nononŋgi meniŋ."

⁴ †Kaenŋ meleengi Poolnoŋ jero, "Jononŋ Jiisaswaaajonŋ qaa jeŋ ejemba tuuŋ uugia kuuro kokaenŋ mogi, 'Noo gemananonŋ eja moŋ kawaati, ono mono ii moma laariŋ uugia meleembu.' Kaenŋ jero moma uugia meleengi-ti, Jononŋ ii oomulu meŋ onoma laligoro."

⁵ Kaenŋ jero mogi Poolnoŋ Poŋ Jiisaswaa qatanonŋ oomulu meŋ onono. ⁶ Meŋ onoma boria wanŋgianonŋ ano Uŋa Toroyanonŋ uugianonŋ kemero kantri tosiaa

qaa morota morota kanaiŋ jeŋ gejatootoo qaa jegi.

⁷ Eja ii mindiriŋ 12 kawaa so laligogi.

⁸ Poolnoŋ qamakooli mirinonŋ uma nama Anutu-waa bentotombaa kania amiŋ moma awasankaka nama kawali kaanŋa uugia kuuro qaaya qewagowombaaajonŋ amamaanŋ laligogi. Kaenŋ laligogi koiŋ karonŋ tegoro.

⁹ Qewagowombaaajonŋ amamaagito, tosianonŋ yanŋgisenŋ ama mende moma laariŋ Pombaanonŋ kania asuganonŋ jeŋ bolinŋ ejemba jaagianonŋ qaa kisama jeŋ nanŋgi. Kaenŋ jeŋ nanŋgi Poolnoŋ gosinŋ mendeema onoma onomesaonŋ gowokouruta unuano korikori keŋgi. Ko-rikori kema eja qata Tiranus iwaa qenjaaro momo jakenonŋ weenŋ so (aua 5 ajoroonŋ) kuma onono amiŋ momo ama laligogi. ¹⁰ Kaenŋ ama laligogi Pombaa Buŋa qaayanonŋ sei-ro gbani woi tegoro. Ii tegoro Buŋa qaa ii Eisia prowins uutanonŋ gomaŋ toya ano Juuda ejemba kuuya yoŋoo geagianonŋ kemero modaborogi. Kiaŋ.

Sewa meraurutanonŋ omejiilanŋ konjombombaaajonŋ amamaagi.

¹¹ Anutu-waa ku-usuŋanonŋ Poolwaanonŋ keuro gawonŋ meŋ boria ejemba wanŋgianonŋ ano Anutunonŋ anŋoleto morota morota mero asugiro. ¹² Kaenŋ laligoro ejemba ji inji-ro laligogiti, tosianonŋ Poolwaa selianonŋga nogo motomoto ano opo jokaŋa tosaanŋ kaanŋagadeeŋ meŋ kema kaŋ qagianonŋ anŋi jigia onomesaoro omejiilanŋ-
rugia kouma keŋgi qeangogi. ¹³ Juuda sele galenŋ tosianonŋ liligonŋ omejiilanŋ onotaanŋ kema kaŋ laligogiti, iyoŋononŋ kaanŋiadeeŋ kanaiŋ omenonŋ kokojinŋinŋ meŋ ononŋgiti, iyoŋoo qagianonŋ Poŋ Jiisaswaa qata qama esuŋa koma horowombaaajonŋ angobato megi. Angoba-to meŋ kokaenŋ jegi, "Poolnoŋ Jiisaswaa qata qama uukuuku meŋ nonomakeji, niinonŋ mono Poŋ iikawaa qatanonŋ omejiilanŋ kouma togowutiwaaajonŋ jeŋ kotonŋ ononŋjeŋ." ¹⁴ Jiisaswaa qata kaenŋ qagiti, iyoŋoo batu-gianonŋ Juuda jigo gawonŋ galenŋ waŋa qata Sewa iwaa merauruta 7 yoŋononŋ kaanŋagadeeŋ laligogi.

¹⁵ Yoŋononŋ ome moŋ kaenŋ jeŋ kotonŋ mugito, iinonŋ meleema kokaenŋ jeŋ onono, "Nii Jiisas moma mujeŋ ano Pool moma mujento, ono mono moroga?"

¹⁶ Kaenŋ jeŋ onoma eja uutanonŋ nanoti, iinonŋ mono lugunŋ qagianonŋ uma qelanŋinŋ onono. Kaenŋ korebore haamo ama japalelenŋ meŋ onoma selegia motoqotonŋ opo malekugia menjuqenjurano. Menjuqenjurano anŋa anŋa selegianonŋ sagorogoro kamaanŋ nano togonŋ ke-sagia meŋ miri uuta ii mesaonŋ selegia tomanŋa kamaanŋ kemaligi. ¹⁷ Kaenŋ kolooro Juuda waba ano balonŋ toya Efesus laligogiti, kuuya yoŋononŋ iikawaa bujuya moma mamaga aaruŋ awalaligi. Awalaligi tosianonŋ Poŋ Ji-isaswaa qata kaparanŋ koma mepeseegi akadamuyawo kolooro. ¹⁸ Moma laariŋ uugia meleengiti, iyoŋoononŋ-ga mamaganonŋ kema siŋgisonggogia inisaama jeŋ kolooŋi. ¹⁹ Tosianonŋ suuqanŋgoronŋ hamoqeqe meŋ lali-gogiti, iyoŋoononŋga mamaganonŋ buk papiagia meŋ kaŋ meŋ kululuuŋ ejemba kuuya yoŋoo jaagianonŋ na-ma asuganonŋ gerenonŋ giligi jero. Buk papia iikawaa sewanŋgia weenjonŋ kululuugi mindimindiri janŋgogia ii

† Balonŋ ii kambaŋ kokaamba kantri qata Tooki (Turkey) kawaa uutanonŋ eja. †† 19.4 Mat 3.11; Maak 1.4, 7-8; Luuk 3.4, 16; Jon 1.26-27

silwa monej (Kina) 50,000 kawaa so kolooro. ²⁰ Tani kaerj anji Pombaa Buja qaaya ii esunmumuyawo seinj kotiinj keno. Kianj.

Poolnoj gawonaa arenja ano.

²¹ Iwoi kuuya ii koloodabororo Unja Toroyanorj Pool sololooj muro qaaya somonjonj kokaerj jero, "Nii kowe kotonj Griik kantriwaa leegeja woi Masedonia ano Akaia kanorj liligowe tegoro mesaorj Jerusalem sitinorj kemaña." Kaerj jenj toroqero, "Kanonj kema rama Jerusalem mesaorj Room siti kaerjadeerj kema iimaña." ²² Kaerj jenj nerjawaita Timoti ano Erastus wasinj orono Masedonia keni anja toroqerj kambanj tosaanja Eisia prowins uutanorj laligoro. Kianj.

Efesus yonononj manja karej aogi.

²³ Efesus sitinorj Pombaonorj kana otaagitiwaaajonj kambanj kanorj enkalolonj gujubaju somata qatawo kolooro. ²⁴ Silwa gawonj meme eja monj qata Demitrius iinorj silwa ooro bolbolgoro qokotaerj berj emba qata Artemis iwaa jiwowonj jigowaa so unja busubuusu menj laligoro. Ii mero sewanja menj laligogi monej uuta hororo konkororo alaurutanorj mendeema megj.

²⁵ Megi Demitrius ano tuunj tosianorj gawonj kaanja menj laligogiti, ii motoonj onoono kanj ajoroogi kokaerj injjoro, "Alauruna, nono gawonj koi meninj sewanja awaa koloonj kankeji, ii mojonj. ²⁶ Ii mojonj, Pool eja iikanorj Efesus koi kanorj kouma ejemba uugia osonj ii ano Eisia prowins kuuya sokoma ejemba tuunja tuunja kuunj onono jinjaunj koloojuti, ii kambanj kokaamba saanonj iima kotoju. Iinorj kokaerj jenkeja, 'Berj borononj memeta ii berj honja qaago.'

²⁷ "Kaerj jenj laligoro nono komahooro gawonana menkejonj, iikawaa qata menj boliro jejewili ambubotiwaa uulombo kolooja. Ano iikayadeerj qaagoto, uulombo monj kokaerj eja: Ejemba kuuya Eisia prowins uutanorj ano balonja balonja kuuya kanorj berj emba uuta Artemis waeya menj mepeseerjkejuti, iwaa berj qabunja somatanorj tiwilaerj esunjanorj kamaawabo ano jiwowonj jigoyaa qatanorj bolinj ejemba jaagianorj kamaerj omaya koloowabo. Uulombo kaerj eja. Kawaaajonj majakaka moma qaa koi jejenj."

²⁸ Demitriusonj kaerj jero gawonj alaurutanorj ii moma iringia soono kokaerj jenj qa gigilaagi, "Efesus nonoononj Artemis ii uuta!" ²⁹ Qa gigilaagi enkalolonj gujubaju kanorj seinj kema siti kuuya sokono. Kaerj kolooro Masedonia eja woi qagara Gaius ano Aristarkus Poolwaa nerjawaita ii qelanjinj uruama ororaerj oroma kulukululuu mirinorj kema ajoajoroo megj. ³⁰ Ajoajoroo megj Poolnoj kaerjagadeerj ejemba tunjeleembe yonoo batugianorj kemambaajonj moroto, uumeleerj ejembanorj ii anjonj koma mugj.

³¹ Eisia prowinswaa galenkonkonj eja tosianorj Poolwaa alauruta koloogiti, iyonononj kaerjagadeerj qele ama kokaerj welema mugj, "Kulukululuu mirinorj ajoajoroo mejuti, gii mono geerjga iikanorj mende asugina giibu." ³² Ajoajoroo megjiti, iikanorj ejemba mam-

aganorj nama ajoroogitiwaa kania monj mende mogitiwaaajonj anja anja lansanq qa gigilaerj sisau enkalolonj somata megj seinj keno. ³³ Kaerj keno Juuda yonononj eja qata Aleksander kuunj nangogi tuunj yonononj horonj kana megj qaitanonj eu uma nano. Uma nama ejemba jaasewanjianorj qaa kitia metogonj jemambaajonj moma boro aranj kuma aiwese menj onono.

³⁴ Aiwese menj ononoto, Juuda ejaga kolooji, iikaya moma kotonj iikanondeerj buugia mindirinj kuuyanorj kanainj qaa kokaerj qagi, "Efesus nonoononj Artemis ii uuta!" Kaerj qama silama nangi aua woiwaa so keno.

³⁵ Qama nangi siti (klaak) ponj qerewerjanorj ejemba tuunj uugia menj kamaaro goronj qegi nama kokaerj injjoro, "Efesus ejemba, nono ananaa siti kokanonj Artemis uuta ii mepeseerj laligojonj. Nono iwaanorj jiwowonj jigo ano jamo unja kowoga Siwenonja kamaaroti, ii galenj koma laligojonj. Qaa ii onjo kuuya saanonj moju. ³⁶ Ii monjonj qakoombaatiwaa so qaago. Kawaaajonj onjo mono uugia osonj menj kamaerj ama bonjonj laligowu. Gejajojombanj iwoi monj mende ambu. ³⁷ Eja woi koi jiwowonj jigonorj uma iwoi monj mende luluuma qerj menj boliri. Berj embanana mende mepaegonj muri. Onjo kilenj ii uruanji koi nanjao.

³⁸ "Demitrius ano iwaa komahooro alaurutanorj tosia yonowo angowowo ama qaa jenj aowuyagati eerj, kiap mono raju ano qaa jakewaa ajoajorooya ajoajorooya ii qaa mindingowombaajonj amakeju. Kawaaajonj mono saanonj iikanorj kema qaa jakeyanorj ama aonj aronj qerj nangi sokombaa. ³⁹ Onjo iwoi monj toroqerj jewombaajonj mobuyagati eerj, siti kokawaa toya tosianorj saanonj kanageso horonj ononji qenjaaro sombenorj ajoroonj qaa gosinj jenj tegowonja. ⁴⁰ Kete enkalolonj gujubaju somata koi kania qaato, kilenj tondu kolooji, ii Room gawman yonononj moma kokaerj jewubo, 'Efesus yonononj Room mindimindiri gawman qetama manja karej anju.' Kaerj jenj qaa jakeyanorj nonoombubo. Kawaa uulombota kolooji, ii mojerj. Qaa jakeyanorj nonooma karej koi kawaa kaniaajonj qisinj nonombuyagati eerj, nono mono kitia meleema anjonj koma jewombaa so mende mojonj." ⁴¹ Efesus siti ponj qerewerjanorj qaa kaerj jenj ejemba tuunj kondeema onono zololonjonj deema kenji. Kianj.

Poolnoj Masedonia ano Griik kema gawonj mero.

20 Efesus kanorj gujubaju kanorj zololonjgodabororo Poolnoj gowokouruta onoono kagi uuwaa nangonanggo qaa qambanjmambanj onoma yeizozo jenj onomesaonj Masedonia prowinsnorj keno. ² Masedonia kema gomaña gomaña kotonj liligonj kanorj qambanjmambanj qaa mamaga jenj laligonj Griik kantrinorj karo. ³ Griik kanj koinj karonj laligoro. Ii laligoro tegoro wanjo menj kowe kotonj Siria kemambaajonj moro. Kaerj moroto, Juuda jotamemeya yonononj kananorj qewombaa anjonanq anji gejianorj kemero moro. Ii moma kawaaajonj Masedonia prowins kotonj balonj kana gomañanorj eleemambaa qaaya uutanorj somonjgoro.

⁴ Qaaya somongoro nejauruta kokaanjon iwo kenji: Berea eja qata Soopater Piruswaa meria, Tesalonika eja woi qagara Aristarkus ano Sekundus, Derbe eja qata Gaius, Timoti ano Eisia prowinsga eja woi qagara Tikikus ano Trofimius. ⁵ Yononon waladeen Troas kema kanon nonoojon mamboma laligogi. ⁶ Troas kema laligogito, Luuk nii ano tosaanja nononon bered yiistya qaawaa kendon ii Filipai sitinon rani. Ii rani tegoro wanjonon unij opo sel horon mororonggogi haamonon nanjoro kema ween 5 kolooro Troas yonoonon keunij. Troas keuma kanon ween 7 toroqen laligonij. Kian.

Poolnon kamban konoga Troas laligoro.

⁷ Ween 7 laligonij tegoro Poolnon ween 8 kanon onomesaon kemambaajon moro. Ii moma gomantiina konoga Sondameraanon ajoroon Jiisas romongon samon kowoga motowombaajon rani. Kaen rani Poolnon yonowo amij moma qaaya jen raro raro goman ruujanon keno. ⁸ Nono miri uuta mombaa qaganon eu uma ajoroon rani lambe mamaganon jen asarigi. ⁹ Ajoroon rani eja gbaworo mon qata Yutikus iinon jengenanon raro. Raro Poolnon qaa jen raro moro kamban koriro gaonjaajon moma en gbororo motor kanakeewanonga tama uuta mende moma miri uuta karoon uugun balonon kemen qero. Kemen qero lugun kemen men waanij komuroti, iinij.

¹⁰ Kaen iininto, Poolnon kemen kepelaen mun jero, "Mombo sewan aason ama gbilija. Kawaajon mende awawaliwu." ¹¹ Kaen jen mombo eleema miri uutanon eu uma samon kowoga motor nero. Nen yonowo kamban koriga qaa jen raro goman anogo onomesaon kanon keno. ¹² Keno eja gbaworo ii wangi gbilij laligoroti, ii iima ulunjkolen somata moma kenji. Kian.

Poolnon Troas mesaon Miletus keno.

¹³ Yononon kengito, Poolnon aja balon kana kemambaajon moma kokaen Luuk nii ano tosia jen koton nonono, "Ono mono waladeen kowe kana goman qata Asos kanon kenji aitonjon nuangi wanjonon ubonja." Kawaajon nononon mesaon wanjonon unij opo sel horon mororonggogi haamonon nanjoro kema Asos kanon keunij. ¹⁴ Asos keuma nonowo aitonjon Pool wani wanjonon uma goman qata Mitilini kanon kenij. ¹⁵ Mitilini kema kanon opo sel mombo horon mororonggogi haamonon nanjoro kema laligon en waama wato qata Kios kawaa kosianon keunij. Keuma toroqen koton kema en waamago goman qata Samos kanon kemen mombo kema en waama goman qata Miletus kanon kokaembaajon keunij: ¹⁶ Poolnon "Yambuyambu dologa (Pentekost) ii batogon kema Jerusalem sitinon rana," jen kamban tiwilaawombotiwaajon uulanjowo kembombaajon moro. Kawaajon Eisia prowinsnon kamban koriga tiwilaawombotiwaajon moma wanjonon uma Efesus siti uuguwombaa qaaya somongoro laligonij. Kian.

Poolnon Efesus yonoojon qaa konoga jero.

¹⁷ Miletus keunij Poolnon Efesus yonoojon qele ama uumeleen kanagesowaa jotamemeurugia yononon kamaan kawutiwaajon koma horon onono. ¹⁸ Koma horon onono goman qata Miletus kanon kougi injiima kokaen injijoro, "Niinon kamban mutuya Eisia prowinsnon kaweti, iikanonadeen kanain kamban kuuya onowo laligon kouma gawon meweti, onjo iikawaa tania saanon moma yagoju. ¹⁹ Niinon Pombaa jaanon uuna men kamaan aodaboron gawon nomaen men kouma laligoweti, onjo ii saanon moju. Gawon men ejemba onoojon saama jaunna kamaaro laligowe. Juuda yononon uugia mende meleengiti, iyononon kamban tosaanja kanon selenon kuuku ama nuwombaaajon angonan ama laligogi. Kaen ama laligogitiwaajon ama angobato morota morota mokolon siimbobolo moma laligowe.

²⁰ "Niinon Bunja qaa men qeangon onomakeji, ii jen asari onoma laligowe. Ii qenjaaronon ajoroon ano miria miria kanon uma kuma onoma laligowe. Niinon kawaajon kokodundun koma gawon mende mesaowe. ²¹ Gawon mende mesaoweto, Juuda waba ano balon toya onoojon kaanagadeen qaa kota kokaen nanjon jen laligowe, 'Ono mono uugia meleema Anutuwaanon qokotaen Pognana Jiisas Kraist moma laarin mubu.' Onjo ii kuuya saanon modaboroju.

²² "Mobu, kete Unja Toroyanon nii Jerusalem sitinon kemambaajon kuun nonja. Kanon kembe naa iwoiga koloon nombati, ii mende mojen. ²³ Mon kokaen mojen: Niinon taon daen daen kema laligoweti, Unja Toroyanon iikanon sane nun kokaen nanjon nijoro moma laligowe, 'Gii kakasililij moma laligona kapuare mirinon goongi rabaga.' ²⁴ †Kaen nijoro moma laligoweto, ii kilen. Niinon toroqen laligowenaga me komuwenaga, ii qaa mon mende koloon nonja. Ii qaago totoonto, Pon Jiisasnon gawon nonoti, niinon mono ii men yagomambaajon moma kotiijen. Iinon kokaen nijoro, 'Anutunon kalenmoriaja ejemba onomambaajon moji, gii mono iikawaa Oligaa Bunaya jen asari laligowa.' Kawaajon balonon laligomanjati me komumanjati, ii iwoi omaya totoon koloon nonja. Ejemba aangolenon kuuwaajon kenjuti, mononon iikanon batuyanon koton haamo mende ambaa. Niinon mono iikawaa so gawon men batuyanon koton mesao-mambotiwaajon esunna kuuyanon kaparan koma kema laligomanja.

²⁵ "Kaen laligomanjato, mobu, niinon onjo batugianon kema kan Anutu bentotonaa kania jen asariwe mogiti, onjo noo jaasewana ii mombo mende iibuya. Onoononga mononon mon mende niibaati, kete kaen mojen. ²⁶ Kawaajon niinon onjo Anutuwa jeta kuuya otaawutiwaajon jen uukuuku men onoma laligowe. Ii mende kokodundun koma mesaowe. Kawaajon onoononga mononon mon singisonogoyaaajon ama soon komun gere sianon kemebaati een, onjo nii jen nom-

† 20.24 2 Tim 4.7

bombaajon amamaawuya. Niinon ii kete onjojon asuganon nanjon jen kotiijen.

²⁸ "Ponjon iyanjaa saya maama iikanon kanagesouruta sewangia mero bunaya koloodaborojuti, onjo mono ii lama kaanja galen koma kalan koma onjoma laligowu. Unja Toroya anjo gawon ii onono. Kawaajon onjo mono onjanga ano Pombaanon lama tuun yonjojon galengia menj aon laligowu. ²⁹ Niinon kembe iikawaa gematanon ejemba kanjangiawo ii kasu kawalia kaanja onjo batugianon asugiwuya. Yonjonon asugin lama tuun onjojon mende moma titiikota koloon lan kan injiwuyati, ii mojen. ³⁰ Onjangaiaa batugianonga eja tosianon waama nama Jiisas gowokourutanon goraayanon kembutiwaajon horon onjoma qaa qolonmolongoya jen laligowuya. ³¹ Kawaajon onjo mono uugbiligibili laligon qaa koi uu konongianon ama romongowu: Niinon gbani karoombaa so asaga gomantiina qambaamamban qaaya qaaya ii onjo motomotoon pororo kuma onjoma laligowe jaunna kamaankero.

³² "Niinon kete onjo Anutuwa boronon onjoma kokaen injiojen: Iwaa Bunja qaayanon mono kalenmorianja injisaama kalan koma onjomaakeba. Anutunon kotiin uugia nanjon meagoro saanon kotikotii mokoloon metulanjonkebu. Onjo Anutuwo rapingogi alauruta kuuya tak koton onono soraaya koloojuti, mono iyonjo batugianon keuma dun raragi menj oyangboyan koloon laligowu. ³³ Nii onjoononga mombaa maa suanj me monen opo ii mende bunja qen aomambaajon moma laligowe. ³⁴ Nii ano nenauruna iwoiwaajon amamaan laligonini, ii neena borona koi kanon gawon menj mokoloon laligowe.

³⁵ "Ii kuuya ama menj sili awaa qendeema onjoma laligowe. Onjo mono kaanjadeen gawon menj laligowu. Kaen laligon ejemba loorin gawon mewombaajon amamaawuti, ii saanon kalan koma onjoma laligowu. Gawon megj honja koloooro Pon Jiisaswaanon qaa koi mono romongowu: Iinon anjo qaa menj kokaen jero, 'Hina iwoi bunja qen aogi janjon qaono een laligowuyato, tosaanja yonjojon iwoi kalengiaga onjongi Anutunon kitia meleeno oyangboyan mokoloowuya.' Kianj."

³⁶ Poolnon qaa kaen jen kamaan siminj kuma kuuya yonjowo Anutu qama kooliro. ³⁷ Qama kooliro kuuya yonjonon amburere menj urusaan qen angon mun buuta kitor negi. ³⁸ Poolnon wala qaa menj kokaen injijoro, "Onjo noo jaasewana mombo mende iibuya." Qaa kaen moma kawaajon wosobiri uuta moma nama wama wanjonon uma yeizozo jen oongji. Kianj.

Poolnon Jerusalem keno.

21 Yeizozo jen nonomesaogi opo sel horon mororongogi haamonon nanjoro kema wato qata Koos iikaan baagen dindinagadeen kema keuninj. Keuma enj waama toroqen wato qata Rodos kanon keninj. Iikanon toroqen Lisia prowinswaa gomanja menj qata Patara kanon keuninj. ² Keuma nama wanjo menj Fonisia gomanon kemambaajon anoti, ii mokoloon kanon

uninj opo sel horon mororongogi haamonon nanjoro keninj.

³ Kema laligon wato menj qata Saiprus iikawaa kosianon kan iima misingon Saut waangga uugun toroqen haamonon nanjoro Siria prowins waagen keninj. Kema "Wangowaa hinaya ii Taia taanon kema wanjononga menj ambona," jegitiwaajon iikanon keninj. Iikanon kema wanjo mesaon kemeninj. ⁴ Kemenj gowoko tosia mokoloon onjoma yonjowo toroqen ween 7 laligoninj. Kanon laligoninj Unja Toroyanon sololoon onono Pool Jerusalem sitinon kembabotiwaajon galen meme qaa jegi. ⁵ Ii jegito, nono ween 7 ii yonjowo laligoninj tegoro onjomesaon kana keninj. Kana kembonja jeninj yonjonon korebore embameraurugiaowo nonoombonjen taon mesaon seleenggen kagi. Taon seleenggen kan kowe sakasinanon kamaan siminj kuma Anutu qama koolininj. ⁶ Qama koolin yeizozonana menj aoninj Jerusalem kembombaajon wanjonon unin yonjonon mirigianon eleengji.

⁷ Pool ano nenauruta nono kaen Taia mesaon toroqen kema goman qata Tolemes kanon keuma wanjo mesaoninj. Wanjo mesaon uumeleen alaurunana jolongia jeninj ano yonjowo ween motoonggo laligoninj. ⁸ †Laligon enj waama onjomesaon balon kana kema Sisaria taanon kouninj. Jerusalem uumeleen tuun uutanon uukuuku eja (ewanjelis) sewen metogon onjongiti, †† yonjoononga menj qata Filip iinon Sisaria laligoro. Nononon Sisaria kouma iwaa mirinon kema rama eninj. ⁹ Filipwaa borauruta 4 laligogi. Anutunon emba saran yonjo uugianon gejatootoo qaa jejewaa momo kalen ano laligogi.

¹⁰ †Nononon Sisaria taon kanon ween mamaga toroqen laligoninj. Kanon laligoninj Juuda prowinsnonga gejatootoo eja menj qata Agabus kamaaro. ¹¹ Nonoonon kamaan Poolwaanon iinkasa menj kanon anjaa kana boria somongon kokaen jero, "Unja Toroyanon kokaen jeja, 'Juuda jotamemeya yonjonon iinkasa kokawaa toya ii Jerusalem sitinon kokaen somongon waba kantriwaa galen †† yonjo borogianon ambuya.'" ¹² Kaen jero moma nono ano uumeleen alaurunana kanon laligogiti, iyonjonon kaangadeen Poolnon Jerusalem kembabotiwaajon welema qotogon muninj.

¹³ Qotogon muninj kokaen meleema jero, "Onjo mono nomaen anju? Saama qaa menj iikaanja kanon noo uuna menjuranju. Niinon Jerusalem kembe gbadoon nombutiwaajon jojorijen ano iikayadeen qaagoto, Pon Jiisas qataajon ama nugi komuwenagati, niinon mono iikawaajon kaangadeen jojorinj nanjen."

¹⁴ Kaen jero menj loorin mubombaajon amamaan uunana bonjon kono kokaen jeninj, "Ii mono Pombaa uusiijaa so koloowa."

¹⁵ Sisaria taanon laligoninj kambaan ii tegoro afaangon mozozongon onjomesaon kema Jerusalem sitinon uninj. ¹⁶ Sisaria iikanonja gowoko tosianon kaanja-

† 21.8 Apo 6.5; 8.5 †† Aposol gawon meme bon 6 kanon eja 7 ii meweengon onjongi nanjonango gawon ano ewanjelis gawon ii mindirin megj. ‡ 21.10 Apo 11.28 †† Waba kantri yonjo borogianon ambuya, ii Room gawman yonjojon jeja.

gadeen nonoo koipunana kagi. Kagiti, yononon kokaen jegi, "Onjo Saiprus eja qata Naason iwaa mirinon en laligowu." Kaen jen nunuangi iwaa mirinon keni. Naasonon waladeen uuta meleema Jiisaswaa gowokoya koloon laligon kouro. Kian.

Poolnon Jerusalem sitinon kouro.

¹⁷ Nononon Jerusalem keunin uumeleen alaurunana yononon nunuama aisoon jolonana jegi. ¹⁸ Jolonana jegi en waama Poolnon nonowo bisop Jeims iibombaaon moma keni. Keni uumeleen kanagesowaa jotamemeya yononon korebore iikanon kouma ragi.

¹⁹ Ragi Poolnon jolongia jen sunduya ano. Anutunon koipu koloon nemun koma nonono waba kantri yonoo batugianon kema liligon misin gawon meni hona kolooroti, iikawaa sunduya kaniawo motogon motomotoon ii korebore injjoro. ²⁰ Ii injjoro moma Anutu mepeseegi eja geria mononon kokaen jero, "Pool alanana, Juuda ejemba tauseja tauseja yononon Jiisas moma laarin uugia meleema kiler korebore toroqen Mooseswaa Kana qaa ii tororo otaawombaaon kaparan komakeju. ²¹ Kaen kaparan komakejuto, goo bujuga ii kokaen lan jegi mogi, 'Juuda ejemba deema waba kantri yonoo batugianon kema laligojuti, giinon liligon ii kokaen kuma onoma laligojan, jenkeju, "Onjo mono Mooseswaa kana qaa gema qen Anutuwaanon aiwese ii mende men merasisi selegia mende kotowu ano Juuda nanamemen tosaanja ii mende otaawu." "

²² "Kaen jenkejutiwaajon ama giinon kajan, iyononon ii moma iikanondeen horon tuun somata men ajoroowuyaga. Kawaajon nono majakaka moma mono nomaen anin sokonaga? ²³ †Kawaajon nononon keteda koi qaa goojon jewonati, giinon mono iikawaa so amba. Eja 4:yanon iwoi ambombaa qaagia Anutuwaanon jen jojopan qaanon somonggogi. ²⁴ Ii qaanon somonggogito, monembaajon amamaan mamboma batunananon koi laligoju. Kawaajon giinon mono ii unuama yonowo koma konjoratin aon yonoojon ama nandun ana sokono saanon wan jugia motogi qaagia koti iwaa. Giinon kaen ama Mooseswaa Kana qaa ten koma otaan laligojan, koreboreyanon goo kanaga ii tororo iima moma asariwuya. Ii moma asarin goojon qaa jegi mogiti, ii hona mon mende mokoloogi omaya kolooro komuwaa. ²⁵ †Goonon qaa komuwaato, waba kantri yononon Jiisas moma laarin uugia meleengiti, nononon iyonoojon qaa kokaen somongon tere oon anin keno, 'Oro busuya ben lopion yonoo nandun bunja qen kanagianon angi esungianon tururoti, ii mono mende newu. Kaanagadeen sa me oro arogia goosona iikawaa busuya ii mende newu. Serowilin mono mende ambu. Iwoi kanjanawo 4 ii mono mesaon gema qegi sokombaa." "

²⁶ Jotamemeya yononon kaen jegi Poolnon eja 4 ii unuama en waama yonowo koma konjoratin aogi. Aogi jiwowon jigonon uma eja motomotoon yonoojon nandun ama siimolon oogi koma konjoratin kambanja tegowaati, iikawaa kamban bujuya injjoro. Kian.

Jiwowon jigowaa toton uutanon Pool men somonggogi.

²⁷ Poolnon ii injjoroto, ween 7 ii tegomambaaon ano Juuda tosaanja Eisia prowinsnonga kagiti, iyononon Pool jiwowon jigonon uro iigi. Iima ejemba tuun kuuya uugia kuun onongi waaro Pool qelanjin meg. ²⁸ Qelanjin men kokaen qagi, "Israel ejemba, mono ilaan nonombu! Eja koi kanon balon balon liligon goman so kuma onoma uugia kokaen kuun onomakeja: Onjo kuuya mono Israel ejemba tuun qotogon men bolin nonombu. Ananaanon Kana qaa mesaon jiwowon jigonananon lan uma jeulalan ama laligowu. Kaen kuma onoma laligoro ano kete Griik eja Anutuwaaiwese qaa ii kaanjadeen wama jiwowon jigonon uro miri kowoga koi kanon mono totowin kokojinjanawo kolowabo." ²⁹ †Ii kokaembaajon qagi: Efesus eja Trofimus iinon wala siti kananon Poolwo keno iriima kokaen romonggogi: Poolnon ii wano motoon jiwowon jigonon ubaobo.

³⁰ Kaen qagi ejembanon enkalolon ama esungia-gadeen luluuma kan ajoroon qemburun somata men guju meg siti kuuya sokono. Kaen kolooro Pool qelanjin somongon jiwowon jigononga horon seleengen kamaan iikanondeen jigowaa kiropo naguya kuuya ii uulanawo koma somonggogi. ³¹ Pool somongon qewombaaon kaparan kongi bujuya sein Room manjaqeqe tuumbaa kawali galen wana iwaa gejianon qaa kokaen kemero moro, "Jerusalem kuuya yononon karej ama manja qeju." ³² Kaen moma iikanondeen manjaqeqe eja tuun tosia kawali galenggiawo unuama lugun yonoonon kemegi. Kemegi ii injiima Pool qegiti, ii mesaogi.

³³ Mesaogi kawali galen wananon batugianon kema jen koto Pool men gbado (tape) woinon somonggogi. Somonggogi kokaen jen qisin onono, "Eja koi moroga?" ano "Nomaen ano qeju?" ³⁴ Qisin ononoto, ejemba tuunononga qaa morota morota meleema lansan qagi. Kaen lansan qama guju megitiwaajon ama kania tororo momambaaon amamaaro. Ii amamaan kawaajon jen koto Pool wama manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanon kengi. ³⁵ Wama kengi ejemba tuun somata yononon kanagianon onotaan kan kokaen qagi, "Mono qegi komuwa. Yamagen!" Kaen qagi manjaqeqe eja yonoo aen kiropo naguyanon keuro uulanawo kema kan gujubaju somata megitiwaajon bimooro. Kawaajon manjaqeqe eja yononon Pool men angon kengi. Kian.

Poolnon qaayaa kitia kanain meleema jero.

³⁷ Angon kan manjaqeqe eja yonoo kiripo uutanon ubombaaon angi Poolnon kawali galen wana kokaen qisin muro, "Nii qaa mon saanon gijoman me qaago?" Qisin muro moma kiko ama ijoro, "Oo, gii Griik qaa mojan me?" ³⁸ Kawaajon gii Iijipt ejaga koloojan me qaago? Iijipt eja mononon indigen tuarenjen eja tiwogiawo 4,000 ii enkalolon men onoma Room gaw-

† 21.23 Jan 6.13-21 †† 21.25 Apo 15.29

‡ 21.29 Apo 20.4

man tuarenjen ama manja karen kanain unuj unuama balon qararanjonkonjanon kengi. Gii galen eja ii koloojan me qaago?"

³⁹ Kaen ijoro Poolnon jero, "Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus mojanj, mono iikanon koloon laligon koube. Kawaajon qisij gomaña: Gii saanon jena niinon ejemba tuun koi yonoonon qaa jewe mobu."

⁴⁰ Kaen jero "Saanon jewa," ijoro Poolnon donon nama ejemba onoonon boro kuno. Boro kuno guju mesaon qaagia bogoro nanji Hibruu qaanon qaa kokaen jero,

22 Poolnon nama kokaen jero, "Eja alauruna, niinon qaa kitia jemañati, ii mono geja ama mobu." ² Hibruu qaanon qaa jero moma qaagia kuuya bogodabororo nanji toroqen jero,

³ "Nii Juuda ejaga. Nii Silisia prowinswaa taon qata Tarsus kanon koloowe Jerusalem siti kokanon galen koma nongji laligon somariwe. Laligon somariin koma boi qata Gamaliel iwaa qaa baatanon rabe iinon Juuda ambosakonuruna yonoonon Kana qaa ano nanamemey ii tororo kuma nono iikawaa momoya moma laligowe. Kete onoonon korebore Anutuwa qaa baatanon keuma kaparan koma iwaajon manja qen laligojuti, niinon mono iikawaa so koloon laligowe. ⁴ "Kaen laligon ejemba Pombaa kania otaan laligogiti, ii unuj kondeema sisiwerowero ama onombe siimbobolo moma tosanon komugi. Niinon ejembaya ejembaya unuama gbadonon (tape) somonon kapuare mirinon onoombe. ⁵ Jigo gawon galen wanja ano jotamemeya kuuya yonoonon ii saanon moju ano yonoonon kema qisij ononin ii saanon nanjon jewuyaga. Yonoonon Juuda eja geria Damaskas sitinon laligojuti, iyonoonon tere onon nongji men laligowe. Iikanon ejemba Pombaa kania otaan laligogiti, niinon ii kaanjadeen 'Ironja meleema onombutiwaajon gbadoon onoma Jerusalem koi unuama kamaña,' jen kananon kembe."

Poolnon anaa uumeleenjaa kania jero.

⁶ "Kananon kembeto, Damaskas siti dodowiwe kanon iwoi mon kokaen kolooro: Ween biiwia kanon asamararan somata mon Siwenonga oobili kaanja asugin uulanawo kamaan turun nono. ⁷ Turun nono tama balonon kamaan ewe Siwenonga qaa mon kokaen kolooro mobe, 'Sool Sool, gii mono naambaajon sisiwerowero qaganon ama nomakejan?' ⁸ Ii moma meleembe, 'Pon, gii moronon?' Kaen meleembe nijoro, 'Nii Nazaret eja Jiisas, sisiwerowero men nomakejanj, nii mono ii.' ⁹ Eja niwo kan nanjiti, iyonoonon asamararan ii iigito, qaa nijoroti, qaa ii zoobooya mon mende mogi. ¹⁰ Kaen nijoro niinon qisij jewe, 'Pon, nii mono nomaen amaña?' Jewe nijoro, 'Gii mono keteda koi waama Damaskas sitinon kena Anutunon naa iwoiga ambaagiwaajon jewaati, ii mononon gijowaa.' ¹¹ Asamararan iikanon jaana kuuro titou kuun nambe eja niwo

kagiti, iyonoonon boronanon men nuangi Damaskas sitinon kenin.

¹² "Iikanon eja mon qata Ananias laligoro. Iinon Anutu goda qen Mooseswaanon Kana qaa tororo otaan laligoro. Kawaajon Juuda ejemba Damaskas laligogiti, iyonoonon kuuya godaya awaa qen mon laligogi.

¹³ Iinon noonon kan kosonanon nama kokaen nijoro, 'Sool alana, jaaga mono mombo toowa.' Kaen nijoro aua kaman iikanondeen jaana tooro unj iibe. ¹⁴ Iibe Ananiasnon nijoro, 'Giinon nanamemey dindina solanjaa Toyaga iina qaa jetanon gijoro aro kononon mona. Ananaa ambosakonana yonoonon Anutu iinon gii meweengon gono iwaa uusiija moma kotowa.

¹⁵ Gii naa iwoi iima mojanj, mono ii nanjon jen iwaa jotamemeya koloon balon balon ejemba jaagianon danjon kaanja nama laligowa. ¹⁶ Kawaajon gii naambaajon ezelobezelo ama mambonjan? Mono waama iwaa qata qama qama koolin jena oomulu men gonin singisonogoga songbano solananiwa.' Ananiasnon kaen nijoro."

Misin gawon waba kantri yonowo memambaajon noon.

¹⁷ "Damaskas siti mesaon Jerusalem sitinon eleema jiwowon jigonon qama kooliwe Pombaa umbeumbenanon turun nono nama jaameleen unj mon iibe. ¹⁸ Unj iikanon Jiisas iibe noonon kan kokaen nijoro, 'Gii kantri kokanon noo kania ano Buña qaana ii pondan mende jen laligowa. Ii nanjon jena telambelan ama gema qewuya. Kawaajon Jerusalem siti koi mono uulanawo mesaon kema.'

¹⁹ "Kaen nijoro jewe, 'Pon, yonoonon noo kanana moju. Niinon wala liligon ejemba gii moma laarin gongiti, ii qamakooli miria miria kanon uma mokolon onoma somonon ooli waayawonon onootin tosaanja kapuare mirinon onooma laligowe. ²⁰ "Goonon gawon ilailaa eja Stiiwenon kaniaga nanjon jero qegi saya kamaaro niinon kaman kanon kaanagadeen kosogianon nama wambelan malekugia galen koma nambe qegi komuro.' ²¹ Kaen jewe Pononon nijoro, 'Niinon wasin gonjena gii mono koriganon waba kantri ejemba yonoonon kema.' Kian."

Room gawmambaa manjaqeqe eja yonoonon Pool galen kongi.

²² Poolnon qaa kitia jeroti, ii ejemba tuun yonoonon geja ama mogito, (Ponon waba kantri ejemba yonoonon kemambaajon jeroti,) qaa ii moma iikanondeen kotigagadeen silama qagi, "Yamagen! Eja kaanja ii mono qegi komuwa. Ii balonon nonowo laligowaatiwaa so qaago." ²³ Kaen silama qama opo kereq qetegon gilin (kanagianon rimbombongon riin) sonjon orasin kanakeewan lansan giligi. ²⁴ Kaen angi Room yonoo kawali galen wanjon jen kotooro manjaqeqe eja yonoonon Pool wama kema manjaqeqe eja yonoonon kiropo uutanon angi. Kiropo uutanon angi Juuda

† 22.3 Apo 5.34-39 †† 22.4 Apo 8.3; 26.9-11; 9.1-19; 26.12-18

‡ 22.20 Apo 7.58

yoŋonoŋ ii naambaajon ama guju meŋ qajuti, iikawaa kania momambaajon kokaen jeŋ kotoro, "Ono mono Pool meŋ ooli waayawonon qeŋ qisiŋ mugi kania asuganon jero mobonja." ²⁵ Kaen jeŋ kotoroto, Pool meŋ somonŋon ooli waayawonon qewombaajon anŋi Room kawali galen moŋnon kosianon nano Poolnon kokaen ijoro, "Room mindimindiri gawman yoŋonoŋ sopa somonŋon nongŋi borogianon laligojen. Niinon iikawaa (jeŋkoto) paaspoot meŋ laligojen. Kawaajon onŋo noo qaana mende moma gosin laŋ jeŋ tegon eeŋ ooli waayawonon nuwuti, ii mono Room jeŋkoto toya yoŋoo jaagianon sokombaa me qaago?"

²⁶ Poolnon kaen ijoro kawali galenon moma iikanondeen kawali galen waŋa iwaanon kema buju qaa kokaen ijoro, "Eja iikanon Room gawmambaa (jeŋkoto) paaspoot meŋ laligoja. Kawaajon gii mono nomaen ambaga?"

²⁷ Kaen ijoro kawali galen waŋanon Poolwaanon kema qisiŋ muro, "Gii onanon Room gawmambaa (jeŋkoto) paaspoot meŋ laligoja me qaago? Ii jena moman." Qisiŋ muro Poolnon meleeno, "Onanon, niinon ii meŋ laligojen."

²⁸ Kaen meleeno ijoro, "Nii monen somata gilin Room mindimindiri gawmambaa (jeŋkoto) paaspoot se-waŋa mewe nongŋi laligojen." Ijoro Poolnon jero, "Ii awaato, noo mannanon Room gawmambaanon paaspoot meŋ laligoro niinon iwaa meria koloon iikanonja qa ii meŋ laligojen."

²⁹ Kaen jero eja qisiŋ mubombaajon anŋiti, iyoŋonoŋ iikanondeen mesaon eleema keŋgi. Poolnon "Nii Room gawmambaa paaspoot meŋ laligojen," jero kawali galen waŋanon ii moma Room ejaga gbadoon murotiwaajon ama awawaliŋ sombuya moro. † Kian.

Poolnon jigo kaunsol tuuŋ yoŋoo jaagianon nano.

³⁰ Goman ano kawali galen waŋanon waama Juuda yoŋonoŋ naambaajon Pool qaanon ama muŋ jegiti, iikawaa kania tororo momambaajon moma jigo gawon galen waŋa ano jigo kaunsol tuuŋ kuuya yoŋonoŋ ajoroowutiwaajon jeŋ kotoron onono. Kaen ajoroogi jero Poolwaa gbadoya (tape) isanŋi wama kamaan yoŋoo jaasewanŋianon ano nano. Kian.

23 Poolnon nama jigo kaunsol tuuŋ ii uuŋ injiima kokaen jero, "Alauruna, niinon nanamemena kuuya ii Anutuwaawaa jaasewananon ama meŋ laligowe iinon iima 'Sokonja,' jero uunaa gejananon moma qeanŋon kouma laligon kete koi nanjen." ² Poolnon kaen jeroto, jigo gawon galen waŋa qata Ananaias iinon kosianon nanŋiti, ii jeŋ kotoron onono uruŋa qetaaligi. ³ ††Qetaaligi Poolnon ijoro, "Anutunon mono gii qetaalin gomba. Giinon miri sopa taanja kaanja koloojan. Selia mundanon oogi taanja koloojato, uuta jewon meŋ injanja kolooja. Giinon Mooseswaa Kana qaa meŋ kanon gosin noma qaana jeŋ tegomambaajon rajanto,

† Morŋ Room gawmambaa paaspoot meŋ laligoroti, ii kasanon gbadoon mububutiwaajon songo ero. Moŋnon songo ii waleenoti eeŋ, ii mono qaa Jakeyanon oomakegi. Kawaajon sombuya moro.

†† 23.3 Mat 23.27-28

kilen geenŋo Mooseswaa Kana qaa iikayadeen qeŋ jeŋ kotoron onona nuju. Ii mende sokonja."

⁴ Poolnon kaen ijoro kosianon nanŋiti, iyoŋonoŋ ijogi, "Gii Anutuwaanon jigo gawon galen waŋa mepaqepae meŋ gamu qeŋ mujan me?"

⁵ †Kaen ijogi jero, "Oo alauruna, iinon jigo gawon galen waŋa kolooji, ii mende moma jejen. Buŋa Tere-waa qaa moŋ kokaen eja, 'Gii mono kanageso tuunŋaa eja poŋa mende qasuaawa.'"

⁶ ††Kaen jeroto, jigo kaunsol tuuŋ yoŋoononŋa tosianon Sadusii (Jigo gawombaa kaparanŋonŋon) paati qokotaagi tosianon Farisii (Kana qaawaa kaparanŋonŋon) paati ejaga laligogi. Poolnon ii moma kawaajon jigo kaunsol tuuŋ yoŋoo jaagianon qaa kokaen qama jero, "Alauruna, niinon Farisii ejaga koloojen. Mannanon kaanagadeen Farisii paati ejaga. Koomuya yoŋonoŋ gbilin waabuyati, niinon iikaen koloowaatiwaajon mamboma jejeromonromon ama laligojen. Kaen laligojenwaajon ama qaa Jakeyanon noonŋi gosin noma jeju."

⁷ Kaen jero iikanondeen Farisii ano Sadusii paati yoŋoo batugianon anŋowowo kolooŋo jigo kaunsol tuuŋ yoŋonoŋ juma tuuŋ woi kolooŋi. ⁸ ††Sadusii (Jigo gawombaa kaparanŋonŋon) yoŋonoŋ kokaen jeŋkegi, "Ejemba koomuya yoŋonoŋ mende gbilin waabuya. Siwe gajoba mende laligoju. Omejiilan ano unja ii mende laligoju." Kaen jegito, Farisii (Kana qaawaa kaparanŋonŋon) paati yoŋonoŋ qaa karoŋ iikanon qokotaan iikawaa so moma laariŋ namakegi. ⁹ Tuuŋ woi kaen kolooŋ qagi guju somata kolooŋo Kana qaawaa boi tosianon Farisii tuuŋ yoŋoo batugianonŋa waama geriawo tereŋon kokaen jegi, "Nono eja kokawaa qinjita moŋ mende mokolooŋon. Siwe gajoba me unja moŋnon qaa kotoron kondoon iwaa uutanon ano jenaga, ii mono nomaen sokoma ononaga?"

¹⁰ Kaen jegi anŋowowo iikanon mombo gere toon somariiro. Somariiro aworanŋon Pool leelee horogi kema karo mosoma tagogi. Tani kaen kolooŋo. Kaen kolooŋo kawali galen waŋanon iikawaa toroko moma manjaqeqe tuuŋ moŋ jeŋ kotoron onono kemer Pool batugianonŋa horon wama manjaqeqe eja yoŋoo aen kiroo uutanon anŋi.

¹¹ Anŋito, gomantiina kanon gaon ero Ponon Poolwaa kooronanon nama kokaen ijoro, "Mono qaqabunabunagawo kolooŋo satiŋ laligowa. Noo kanana Jerusalem kokanon nanŋon jeŋ laligonati, iikawaa so mono Room sitinon kaanagadeen kema ii nanŋon jeŋ asariŋ laligowa." Kian.

Pool qewombaajon anŋonan megi.

¹² Ponon kaen ijoroto, goman ano kanon Juuda eja tosianon olon ajoroon Pool komuwaatiwaa anŋonan megi. Yoŋonoŋ areŋ ii anŋi ano ii jojonan qaanon somonŋon kotiin kokaen jegi, "Nono Pool komuwaatiwaajon mamboma kamban biiwia kokanon nene sinŋi laligowonja. Sinŋi laligon genin komuro iikawaa

‡ 23.5 Eks 22.28 †† 23.6 Apo 26.5; Fil 3.5 †† 23.8 Mat 22.23; Maak 12.18; Luuk 20.27

gematanon saanon nene me apu mon mombo newonja." ¹³ Eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin jojopon qaa ii somongon kotiinj jegi.

¹⁴ Ti jengo jotamemeya ano jigo gawon galen yonoonon kema kokaen jegi, "Nono Pool komuwaati-waajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowonja. Poolnon mende komuwaati een, ejem-banon mono onanon qasuaan nonongi sokombaa. Kawaajon nono mono ajoroon jojopon qaa kokaen somongon kotiinj laligojon: Pool qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo nen laligowonja. ¹⁵ Kawaajon ama onjo mono keteda koi jigo kaunsol tuun yonowo motoon mindirin kawali galen wanjaanon kema qaa kokaen jen qisiwu, 'Nono Pool-waanon qaa kania mombo qisinin jero honja mobom-baajon mojon.' Tani kaen kolooro qisigi saanon Pool wama onoonon kamaawaa. Kamaanagato, kananon kan onoonon kumambaajon ambaati, iikanon mono ii qenin komuwaatiwaajon jojorinj laligowonja."

¹⁶ Kaen jegito, qenin komuwaatiwaa angonan angiti-waa bujuya ii Poolwaa beetaa gejianon kemero moro. Ii moma manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanon kema Pool raroti, iikanon uma ijoro. ¹⁷ Jero moma kawali galen mon qaro karo kokaen ijoro, "Eja gbaworo koi kanon qaa mon menj kajiwaajon giinon ii saanon wama kawali galen wanjaanon kena qaa ii ijowaa." ¹⁸ Kaen ijoro ii wama kawali galen wanjaanon keni jero, "Kasa eja Poolnon noono iwaanon kembe eja gbaworo koi wama goonon kawaatiwaajon qisij nonja. Iinon goojon qaa mon menj kaja."

¹⁹ Kaen jen keno galen wanjon borianon menj wama goraayanon kema qisij muro, "Gii naa qaaga menj kajan?"

²⁰ Qisij muro ijoro, "Juuda jotamemeya yononon qaa mon qisij gombombaajon somongon goonon kan kokaen jewuya: Nono Poolwaa qaa kania tororo mende moma komujon. Kawaajon gii saanon Pool woran wana jigo kaunsol tuun yonoonon kamaaro mombo qisij muna jero kaniayaa honja mobonja. Yononon kaen koloowaatiwaajon moju. ²¹ Kaen kan jewuyato, giinon qaa iikawaajon mende wambelaawa. Juuda kanageso yonoo batugianonga eja 40 ano jango ii uugugiti, iyononon mindirin Poolwaajon kokaen jen ii jojopon qaanon somongon kotiigi, 'Nono Pool komuwaatiwaajon mamboma kamban biiwia koi kanon nene singi laligowonja. Singi laligon qenin komuro iikawaa gematanon saanon nene me apu mon mombo newonja.' Kaen jen giinon wambelaawagatiwaajon mamboma jojorinj embonju."

²² Kaen jero eja gbaworo ii wasij kokaen ijoro, "Buju koi jena mojenji, ii mono mon mende jena moba." Kianj.

Pool wanji Sisaria taanon keno.

²³ Kawali galen wanjon ii moma kawali galenwoita oroono kari kokaen irijoro mori, "Oro mono tiwo eja 200, hoos manjaqeqe eja 70 ano wasa manjaqeqe eja 200 ii jen koton ononi kete gomantiinaa 9 kilok kanon Sisaria kembutiwaajon jojoriwu. ²⁴ Kaanagadeen hoos

tosaanja meweengon meagon onoma Pool mombaa qaganon ama kalan kongi gomantiinja kokanon gawana Fiilikswaanon kema." ²⁵ Kaen irijoro mori gawanawaajon tere mon kokaen ooro,

²⁶ "Oo Uuta sorona gawana Fiiliks! Kloodius Lisias, niinon jolongga jejen.

²⁷ "Juuda yononon eja koi menj somongon qegi komuwaatiwaajon angii. Kaen angito, Room mindimindiri gawmambaa (jenkooto) paaspoot menj laligoji, niinon ii moma iikanondeen manjaqeqe tuun yonowo kouma sopa somongon mun metogon wana somongowe.

²⁸ Naa qaawaajon qaa jakeyanon anjuti, niinon iikawaa kania momambaajon moma wama Juuda yonoo jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon oombe.

²⁹ Oombe qaa jakeyanon uma iyangiaa Kana qaawaa kesaawaran qaaya qaaya kawaajon angowowo ano tuarenjen ama jen mugu mokoloowe. Iikaan mokolooweto, iwoi bologa komuwaatiwaa so me kapuare mirinon anij rabaatiwaa so ii mende kolooro. Yononon qaa kaanaga mon mende jegi mobe.

³⁰ Ii mende mobeto, mononon iwaa buju qaaya ii kokaen nijoro mobe: Tosianon 'Eja ii qenin komuwaa,' jen angonan angita eja. Buju qaa ii moma keteda koi kanonga wasiwe goonon kaja. Qaa jakeyanon ama mubombaajon mojuti, niinon ii kaanagadeen jen koton onombe goo jaasewanganon kouma qaagia kuuya asuganon jen mokologi moba."

³¹ Tere kaen ooro manjaqeqe eja jen koton onongiti, iyononon qaa ii otaan Pool menj wama pangamanon goman qata Antipatris kanon kenggi. ³² Kema goman ano manjaqeqe eja hoosgiawo yononon Pool wama kana toroqen kengito, tiwo eja yononon iyangio eleema manjaqeqe eja yonoo aen kiropo uutanon kagi. ³³ Manjaqeqe eja hoosgiawo yononon Sisaria taanon keuma tere ii gawana mun Pool kaanagadeen iwaa jaanon oongi. ³⁴ Oongi tere weengon "Pool ii naa prowinswaajon?" jen qisij onono. Qisij onono "Silisia prowins ejaga," kaen ijogi. ³⁵ Kaen jegi moma ijoro, "Qaa jakeyanon ama gombombaajon mojuti, iyononon kaanagadeen kougi iikanon saanon qisij gomanja." Kaen ijon jen kotooro Pool wama kin Herodwaa jinjonon miriwaa kiropo uutanon ama jaagalen menj mugu. Kianj.

Pool qanon angii gawana Fiilikswaa jaanon nano.

24 Gawon memeya 5 tegoro jigo gawon galen wana qata Ananias iinon jotamemeya tosaanja ano Kana qaawaa momo eja (looya) qata Tertulus yonowo aitonjon Sisaria taanon kemen gawana Fiilikswaa jaanon uma Pool qaa jakeyanon ambombaa qaaya jegi moro.

² Ii moma Pool koma hororo kouro Kana qaawaa momo eja Tertulusnon kanain Poolwaa selianon qaa kuun gawanawaa jaasewananon qaa kokaen jero, "Oo Fiiliks, giinon galen koma nonoma laligonati, nono kamban iikanon luae somata moma gumbonjonjon laligonin. Giinon awaagadeen kalan koma jen koton nonona laaligo raranana leelee meagogi kantri koi kanon ute-

gon waaro qeanggojon. ³ Oo somatanana Fiiliks, nono ii gomañ so awaagadeen moma koton goojon aisoon kilikaluya monj mende moma dangisen jen gonjon.

⁴ Dangisen jen gonjonto, niinon qaa koriga jewe mojoga tiwabotiwaajon kokaen qisin gonjen: Nono qaa menj kaniñ toroga jemañati, ii mono awutambañ koma nonoma geja ama moba.

⁵ "Nono eja kokawaa kania ii kokaen iima mokolooniñ: Iinon kikekakasililin eja torokoyawo kolooja. Iinon balonja balonja liligon Juuda ejemba uugia oson kuun onono kareña kareña gomañ so kolooro gujubaju qama amakeju. Tosianon toropere menj Nazaret eja mombaa qatanon paati anjuti, iinon mono iyonoo somatagia kolooja. ⁶ Iinon jiwowon jigo ii kaangadeen kaparañ koma menj totowin menj kamaañ amambaajon ano. Kawaajon nono ii menj somongonin. Nono qaaya gosin ananaanon Kana qaa otaan jen tegowombaajon monin. ⁷ (Ii moninto, kawali galen waña Lisias iinon manjaqede eja yonowo kanj ku-usun somata kanon geriawo boronanonnga metogon wañgi. ⁸ Wama qaa selianon kuun jen mujuti, ii goo jaasewanganon koubutiwaajon jen koton nonono.) Gii geenjo qisin muna kania ninisaama jewa. Ii jero qaa menj kajonji, iikawaa honja kuuya saanon asugiro moba." ⁹ Kaen jero Juuda ejemba yononon kaangadeen "Qaa kuuya ii onanon," jen wambelañ ii nanjon toroqen selianon kuun jen mug. Kian.

Poolnon qaa kitia meleeno Fiiliksnon moro.

¹⁰ Pool jen mug gawananon qaa jewaatiwaajon borojuulan kuuro kokaen meleema jero, "Giinon gbani mamaga ejemba tuun koi kawaa jenteego toya koloon laligona mojen. Kawaajon niinon qaanaa kitia ii goo jaaganon awasankaka jemaña. ¹¹ Niinon indigen Anutu waeya menj mepeseemambaajon Jerusalem sitinon ube. Ii ween 12 iikayadeen tegoro kete koi nanjen. Geenjo qisin ononagati een, ii saanon nanjon jewuya. ¹² Niinon jiwowon jigonon me qamakooli miri monjen uma eja me emba mombo niinongiinon qaa jen jenonkooli ambe iikaña mende mokoloon nonggi. Siti uutanon kana me somber menjonon ejemba uugia kuuwe orogon liligon nongiti, iikaña mende niigi.

¹³ "Kaen mende niima keteda koi qaa selenanon kuun jen nonjuti, yononon iikawaa honja qendeema gombombaajon amamaaju. Qaa omaya jeju. ¹⁴ Ii ama maajuto, qaa monj ii onanon jokoloon gomaña: Yononon Nazaret paati qata qajuti, niinon mono iikawaa kana otaan laligon ananaa ambosakonrunana yononon berj Anutu ii waeya menj mepe seenkejen ano Mooseswaanon Kana qaa ano geja tootoo yononon Buju Tere iikanon qaa oogita eji, ii kuuya moma laarin kotiijen. ¹⁵ Anutunon ejemba dindiña ano doogoya ii korebore menj gbilin onono koomunonga waabuti, Juuda eja koi yononon iikawaa jon mambonju. Niinon yonowo toroqen ororon nama kaen kolooawaatiwaajon jejeromonromon ama mamboma laligojen. ¹⁶ Kaen laligon Anutu ano ejemba jaagianon dindiña nambe Anutunon qaana nanjon jero

uunaa gejianon momakejen. Jenerña mende oroja. Mono soraaya koloon laligomambaajon kambañ so kaparañ koma kotiin laligonkejen.

¹⁷ "Niinon monjen laligowe gbani tosaña tegoro eleema gomañ tosaña yonononga kalen menj indigen kawe. Kaen kanj 'Ii neenaa kanagesourunana wanaya yonoojon mendeema onomaña,' jen Anutuwa siimolon onon nandun ama mumambaajon Jerusalem ube. ¹⁸ Kanon uma koma konjoratin aon solanjan laligon jiwowon jigonon ube. Iwoi ii onon Anutu mube mokoloon nonggi. Mokoloon nongiti, iikanon ejemba tosianon mende kanj liligon orogon noma guju meg. ¹⁹ Juuda ejemba tosianon Eisia prowinsnonga kanj jigonon uma niigiti, iyononon mono keteda koi goo jaaganon koi kanon kouma nama qaa monj en ononagati, ii asuganon selenanon kuun jen nonggi sokonaga.

²⁰ "Me jigo kaunsol tuun yonoo jaagianon nama qaa jeweti, kambañ iikanon naa Kana qaaga uugun qinji ambeta qaa Jakeyanon noombombaa qaaya mokoloo gi? Eja koi rajuti, iyononon mono ii jegi sokombaa.

²¹ "Niinon yonoo batugianon nama qaa motoonjo jen qaa tokoronkota qabe bimooro. Koposo monj kaen ambe me qaago? Ii nomaen gosigita eja? Qaa kokaen qama jewe, "Koomuya yononon gbilin waabuyati, niinon iikaya moma laarijenwaajon ama qaa Jakeyanon noonggi kete qaana gosin jen tegon nombombaajon anju." Kian.

Poolwaa qaaya mende jen tegon kapuare mirinon oonggi.

²² Poolnon kaen jero gawana Fiiliksnon Jiisaswaa kania otaan laligojuti, iikawaa kania saanon moma sorogon Poolwaa qaaya batuyanon koton kokaen jero, "Kawali galen waña Lisiasnon kouro kambañ iikanon Poolwaa qaa ii jen tegomaña." ²³ Kaen jen kawali galen jen koto Pool mende somongon een jaagalen mero kasa mirinon raro. Tinitosaurutanon Pool kalan koma iwoi amamaaroti, ii menj mubutiwaajon mende qotogon onono.

Poolnon qaaya jero Fiiliks ano Drusila mori.

²⁴ Ween tosaña tegoro Fiiliksnon embia qata Drusila, Juuda emba somata ii wama kari Poolwaa jon qaa ano karo qaayaajon geja ano Kraist Jiisas moma laarin mubombaa kania jen asariro moro. ²⁵ Ii moroto, Anutuwa qaa tosia toroqen amir mogi bimooro. Poolnon Anutuwa jaanon solanjanwombaa kania jen asarin ananaa nanamemenana galen koma aowombaajon jero ano Anutunon kambañ monj ano iikanon gosin nonoma qaanaa jen tegowaati, qaa karon iikanon uuta kuuro. Poolnon qaa iikañ jero aarun lalanin bo qosoma jero, "Yamagen! Mono ii mesaowa. Keteda koi saanon mesaon kena kambañ monj mobe sokombaati, iikanon saanon mombo koma horon gombekawa." ²⁶ Kaen jen kilen toroqen Poolnon anjan wan-

taaya monerj mubaatiwaa romongoro. Kaerj mambo-ma jejeromonromonj ama indinj mamaga koma horonj muro karo qaa qaa jerj rari.

²⁷ Poolnoŋ kapuare mirinoŋ raro gbani woi tegoro. Ii tegoro eja qata Porsius Festus iinoŋ Fiilikswaa mundanaga gawana koloomambaajonj ano. Kaerj ano Fiiliksnonj Juuda ejembanonj nisosoroowutiwaajonj moma Pool mende isano kapuare mirinoŋ toroqerj raro. Kiaŋ.

Poolnoŋ gawana Festuswaa jaanonj qaa kitia jero.

25 Festusnoŋ gawana koloonj prowins uutanonj keuma raro weerj karoonj tegoro Sisaria taonj mesaonj Jerusalem sitinoŋ uro. ² Uro jigo gawonj galenj warja ano Juuda jotamemeya yonononj jaasewanonj kouma Pool qaa jakeyanonj ambombaajonj jerj aronj qerj nangi. ³ Aronj qerj nama kokaerj jerj welengi, "Oo gawana, giinoŋ saanonj nonononj moninj sokombaati-waajonj jerj tegona qaa anŋi Pool wama Jerusalem siti-noŋ koi kawu." Yonononj wala qaa kokaerj somonŋonj jegi, "Poolnoŋ kananonj karo iikanonj mono qeninj komuwaa." Kaerj jerj jojorinj embonŋitiwaajonj ama kanj kaerj welengi. ⁴ Kaerj welengito, Festusnoŋ kokaerj meleema onono, "Pool ii Sisaria taombaa kasa mirinoŋ raro galenj komakeju. Nii neeno kambanj mende koriro iikanonj eleema kemambaajonj mojerj." ⁵ Kaerj jerj toroqero, "Kawaajonj eja iikanonj qinjita monj anagati eerj, saanonj onoo jotamemeurugia tosiannonj niwo Sisaria kemenj kanonj qaa selianonj kuunj jerj mugi momaŋa."

⁶ Kaerj jerj weerj 8 me 10 kawaa so Jerusalem sitinoŋ yonowolo laligoro tegoro eleema Sisaria taonj kemero. Kemenj erj waama iikanondeerj qaa jentee-gowaa duŋ rarayanonj rama jerj koto-ro Pool wama kagi jaayanonj kouma nano. ⁷ Poolnoŋ kouma nano Juuda jotamemeya Jerusalem sitinonŋa kagiti, iyonononj liligonj muŋ nama kazi qaganonj qaa bologa mamaga selianonj kuunj jegi. Ii jegito, qaagiaa honja ii qendeembombaajonj amamaagi. ⁸ Kazi qaa eerj jerj nangito, Poolnoŋ ii qewagonj kokaerj jero, "Niinoŋ iwoi bologa monj mende ambe. Juuda nonoononj Kana qaa mende qotogowe. Jiwowonj jigo mende menj totowiwe ano Room Siisakimbaanonj qaawaajonj tuarenjerj mende ambe."

⁹ Kaerj jero Festusnoŋ Juuda yonononj iyanjaajonj mogi ubaatiwaajonj moma Pool kokaerj qisiŋ muro, "Selienonj kuukuu qaa koi jejuti, gii saanonj iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanonj noo jaasewananonj nama jewaga me qaago?"

¹⁰ Qisiŋ muroto, Poolnoŋ jero, "Room Siisakinonj jerj koto-ro qaa jake koi kuugita koi nambe gosinj noma qaana jerj tegona sokombaa. Nii Juuda ejemba bologa monj mende ama onombe. Ii geenŋo saanonj moma yagojanj. Mono naambaajonj mombo yonoononj kembenaga?" ¹¹ Bologa monj mende ambeto, Kana qaa monj uugunj iwoi monj ama bolinj kawaajonj koomuwaa buŋa kolooenagati eerj, 'Niinoŋ komumambo,' jerj mende oloŋ koma kemaŋa. Ii qaagoto, yonononj kazi qaa eerj toontoonj jerj qaagiaa kania qendeembombaajonj ama-

maajuti eerj, qaa omayaajonj ama mononj nuama yonoo borononj amambaajonj amamaawaa. Room Siisakinonj mono qaana mindinŋonj jerj tegoro diŋ-gowaa. Kawaajonj niinoŋ mono iwaa jaanonj kemambaajonj kotiinj qisiŋjerj."

¹² Kaerj jero Festusnoŋ jawinjuruta yonowo qamban-mamban qaa mongama gosinj kokaerj meleema muro, "Gii Siisakimbaanonj kemambaajonj moma qisiŋjanj, iikawaajonj mono saanonj Room kema iwaa jaanonj namba." Kiaŋ.

Poolnoŋ kinj Agripawaa jaanonj nano.

¹³ Weerj tosaŋa tegoro kinj Agripa ano naanja Bernaisi yorononj Festus iima godagara qendeembota-waajonj Sisaria taononj kari. ¹⁴ Kanj kanonj weerj mamaga laligori Festusnoŋ Poolwaanonj qaa ii kinj pombo aminj moma kokaerj jero, "Fiiliksnonj eja monj mende isano kapuare mirinoŋ kokanonj rama laligoja. ¹⁵ Niinoŋ Jerusalem kembe Juuda yonoo jigo gawonj galenŋia warja ano jotamemeurugianonj noononj kouma kokaerj qisiŋ nonggi, 'Nono eja iikawaa qaa menj kaniŋ giinoŋ mono saanonj iwaa kania gosinj qaaya jerj tegowa.'

¹⁶ "Kaerj qisiŋ nonggito, niinoŋ kokaerj injijowe mogi, 'Room gawman nonoononj kana ii kokaerj: Mombaa selianonj qaa bologa kuunj jejuti, nono ejemba mombaa qaa ii larj mende jerj tegonkejonj. Wala horonj qaa jakeyanonj aninj kaziurutanonj kagi leelee ororonj aronj qerj nangi qaa selianonj kuunj jerj mugi kitia saanonj jewaa. Qaa kitia jero ii gosinj honja kolooro iikawaa so saanonj qaaya jerj tegonkejonj.' ¹⁷ Yonononj koi kanj ajoroogi niinoŋ kambanj mende koriro erj waama iikanondeerj jenteegowaa duŋ rarayanonj rama jerj kotowe eja ii wama kagi noo jaananonj kouro.

¹⁸ "Kouroto, qaa menj kagiti, iyonononj liligonj muŋ aronj qerj nama qaa selianonj kuunj jerj mugi. Kaerj anŋi iwoi bologa totoonj monj anagati, kaerj jewuyatiwaajonj mambombeto, qaa iikaanja monj mende jegi mobe. ¹⁹ Ii mende jegi mobeto, kitianonj eja ii qetama iyanŋiaa momalaarigiaa qaa batuya tosaŋa ano eja monj qata Jiisas iwaajonj anŋowowo megii. 'Jiisasnoŋ komuro,' jegito, Poolnoŋ 'Gbiling laligoja,' jerj kaparanj koma kotiro. ²⁰ Kaerj jerj kazi anŋi niinoŋ 'Qaa kaanja ii nomaerj gosiwenaŋa?' jerj kana mongama uuwoi mobe. Ii moma nama kokaerj qisiŋ mube, 'Selenonj kuukuu qaa jejuti, gii saanonj iikawaa kitia ii Jerusalem uma kanonj jenaŋa me qaago?' ²¹ Qisiŋ mubeto, Poolnoŋ Uutananaa jaanonj kemambaajonj kaparanj koma kokaerj qisiro, 'Mono jena galenj koma nonggi Siisakimbaanonj kembe qaana mindinŋoro diŋgowaa.' Kaerj qisiro eja waagia-wo jerj kotonj onombe galenj kongi raja. Era wasinj mube Siisa-kimbaa jaasewanonj kembaa."

²² Festusnoŋ kaerj jero Agripanonj ijoro, "Niida monj eja iikanonj qaaya jero momambaa siinja mojerj." Ijoro kokaerj meleeno, "Woraŋgo saanonj qaaya mobaga."

²³ Kaerj meleeno erj waagi kantriwaa jawinj, kawali galenj somata ano jotamemeya uuta yonononj kanj Agripa ano Bernaisi yorojonj jura soronj arogaranonj

mouma korisoro rii qama koma horonj orongji qaawaa jake miri uuta iikawaa uutanonj keugi. Festusnonj jenj kotooro Pool wanji iikanonj kouro. ²⁴ Poolnonj kouro Festusnonj waama nama kokaenj jero, "Kinj Agripa ano eja somata kuuya nonowo koi rajuti, onjo mono eja koi iibu. Juuda ejemba tuunj kuuya yonononj iwaajonj ama noo uuna kuugi. Sisaria taonj kokanonj ano Jerusalem sitinonj onjanonj qaanonj kuunj noma qa gigilaanj kokaenj jenj laligogi, 'Eja koi kanonj mono balononj laligowaati-waa so qaago. Mono yamagenj!'

²⁵ "Kaenj qama laligogito, niinonj gosiwe iwoi monj koomuwaa bunja koloowaatiwaa so ii mende ano. Niinonj kania kaenj mokolonj iibeto, anjo Room Uutananaa jaanonj keno qaaya mindingoro dingowaati-waajonj kaparanj koma qisiro. Kawaajonj qaa somonjonj wasiwe Room kembaa. ²⁶ Room sitinonj kemaato, iwaanonj qaa ii nomaenj oonj Room eja Ponjaajonj ambe kenaga? Iwaajonj qaa lanj jejuto, qaa kaniawo monj ii tororo mende moma asarijenj. Kawaajonj jewe wama kanj kinj Agripa goo jaaganonj ano onjo tosaanja kinj pombaa gematanonj koi rajuti, onjo jaasewan-gianonj anji nanja. Onjo saanonj borojanj menj qaaya gosigi honja kolooro mono ii moma saanonj terenonj oowenaga. ²⁷ Eja monj kasanonj somonjonj qaa jakeyanonj oombombaa qaaya nomaenj jejuti, ii asuganonj jewombaajonj amamaanj kilenj eenj wasiwombo. Sili ii noo momononj gejojombanj tani kaanja kolooja." Kianj.

Poolnonj qaayaa kitia kinj Agripawaa jaanonj jero.

26 Kaenj raji kinj Agripanonj Pool ijoro, "Gii saanonj geengaa qaa kitia jena momanj." Kaenj ijoro Poolnonj nama boro kotonj munj iyanjaa qaaya nanjonj kokaenj kanainj jero,

² "Oo kinj Agripa, Juuda jotamemeya yonononj qaa selenanonj kuunj jenj nonjuti, niinonj qaa kuuya iikawaa kitia ii kete saanonj goo jaaganonj asuganonj jemambaajonj simbawonjawo mojenj. ³ Giinonj Juuda nonoononj nanamemenj ano anjowowo qaanana kuuya ii tororo moma yagojanj. Kawaajonj niinonj onjanonj simbawonj-awo mojenj. Kaenj kolooro qisijn gonjenj: Qaa jemañati, ii saanonj moma mokosinjonj geja amba.

⁴ "Niinonj Juuda ejemba tuunj uutanonj koloonj kanakanaiyanonja kanainj neenaa kantri koi ano sitinana Jerusalem kanonj laligonj koube. Kawaajonj Juuda ejemba kuuya yonononj laaligona gbaworonanonja nomaenj kouma laligoweti, ii saanonj moma kotoju.

⁵ "Yonononj kaniana kambañ koriga moma kotoju. Siin-gia ero ii saanonj kokaenj nanjonj jewuyaga: Ananaa jigogawonj uutanonj Farisii paati nonononj asa yonoononj jigogawonj momo ii tororo toontoonj otaanj laligonjkejonj. Niinonj wala yonoo tuunj paatinonj keuma Kana qaa kaparanj koma otaanj laligowe. ⁶ Anutunonj ambosakonjurunana yonoojonj soomonggo qaa anoti, niinonj iikawaa honja koloowaatiwaajonj mamboma jejeromonjromonj ama laligojenj. Kawaajonj ama kete qaa jakeyanonj noonji nanjenj.

⁷ "Ananaa Israel ejemba tuunj 12 nonononj korebore soomonggo qaa iikawaa honja koloowaatiwaajonj mambomakejonj. Ii mamboma jejeromonjromonj ama asaga gomantiinja pororo Anutu waeya menj mepeseñkejonj. Oo Uutana, niinonj jejeromonjromonj kaanj amakejenj- waajonj Juuda jotamemeya yonononj qaa bologa bologa selenanonj kuunj jenj nomakeju. ⁸ Anutunonj ejemba koomuya menj gbilin onono waabuyati, onjo ii mono nomaembaajonj ama mende moma laariju?

⁹ "Neeno kaanjagadeen kokaenj romonjonj laligowe, 'Nii Jiisas Nazaret ejawaa qabunja songbambe qaom-baatiwaajonj manja mamaga qemañatiwaa so koloojenj' Kaenj romonjonj kazi ama laligowe. ¹⁰ Kazi ama Jerusalem kanonj onjanonj manja qenj laligowe. Jigogawonj galeñ wana yonononj nemunj koma nongji jenj kotowe Anutuwaawaa ejemba soraaya ii mamaga unuama kapuare mirinonj onjomakegi ano tosaanja komuwuti-waa qaa jegi niinonj kaanjagadeen qaa ii kotinjonj wambelaanj (wout ama) laligonjkebe. ¹¹ Kambañ kambanja liligonj qamakooli miri so borojanj menj onjombe uugia meleengiti, iyonononj asugigi. Asugigi Jiisas qakooma mepaegonj mubutiwaajonj kuunj qaa tokoronjkota jenj horonj ureen onjombe. Kaenj ama onjombe oolinonj geriawo talunjonj unjugi siimbobolo moma laligogi. Uunanonj gere jenj sorogoro sisiwerowero ama onjomambaajonj koriganonj waba kantriwaa sitia sitia kanonj kema laligowe." Kianj.

Poolnonj uuta meleenotiwaa sunduya jero.

Apo 9.1-19; 22.6-16

¹² "Kaiyaka kaenj ama laligowe kambañ monjonj jigogawonj galeñ wana yonononj niwo uumotoonj ama nemunj koma nongji Damaskas sitinonj kemambaajonj kananonj kembe. ¹³ Oo Uutana, niinonj kananonj kembe weenj biiwia kanonj Siwenonja asamararanj monj uulanjawo kamaaro. Kamaanj oobili kaanja asuginj weenj jaaya uugunj asariro iibe. Asasaga iikanonj mono nii ano eja niwo keniñi, nono turun nonono. ¹⁴ Turun nonono kuuya tama namononj kamaanj konin. Kamaanj koma enin noojonj qaa monj kolooro Hibruu qaanonj kokaenj nijoro mobe, 'Sool, Sool, gii naambaajonj sisiwerowero ama nomakejanj? Gii mono bulmakao ejia kaanja koloowabo. Toyanonj balonj mozozongowaati-waajonj bulmakao ejia kinonjonj somonjonj sosooda hororo sokonjato, lanj horonj geriawo yakarinj horonj ureero oolinonj qero siimbobolo momakeja. Gii mono iikawaa so lanj lugunj geengaa gemaga eenj toontoonj kotowabo.'

¹⁵ "Ii moma qisiwe, 'Oo Ponj, gii morononj?' Qisiwe nijoro, 'Nii Jiisas sisiwerowero qaganonj ama nomakejanj, mono ii koloojenj. ¹⁶ Ii koloojento, gii saanonj waama namba. Nii ano iwoi iijanji ano kanagenj toroqen asuginj goma qendeemañati, ii mono nanjonj jenj dangunu kaanja nama noo jotamemena koloonj welena qen laligowa. Gii gawonj ii menj laligowa. Niinonj kawaajonj ama asuginj gonjenj. ¹⁷ Niinonj mono geengaa Israel kanageso tuunj yonoo borogianonja metogonj go-

† 26.5 Apo 23.6; Fil 3.5

†† 26.9 Apo 8.3; 22.4-5

maña ano waba kantri ejemba yonoononj wasinj gombe kembagati, iyonononj guwubotiwaaajonj kaanja-gadeenj reenreenj koma gomaña. ¹⁸ Niinonj wasinj gombe kema ejemba jaagia metoona uugia meleema pangamanongga asasaganonj koubuya. Jaagia tooro uugia meleema Satambaa ku-usunongga loloonj Anutuwaasopa uutanonj kawuya. Kaenj kanj moma laarin nonggi singgisonggogia songgbama mesaomaña. Mesaowe Anutunonj alauruta tak kotonj onono soraaya koloojuti, mono iyonoo batugianonj keuma dunj raragia menj oyanboyanj koloonj laligowuya. Jiiisanonj kaenj kotonj kondoonj noma nijoro.”

Poolnonj uuwaa gawonjaa sunduya jero.

¹⁹ “Oo kinj Agripa, Jiiisanonj kaenj nijoro niinonj Siwenongga jaameleenj unja iima kania moma ii kolatin laligomambaajonj moma osiwe. Kawaajonj niinonj jaameleenj unja iikawaa qaaya ii tenj koma gawonj menj laligowe. ²⁰ †Ii tenj koma liligonj Buña qaa kokaenj jenj seinj laligowe: Onjo mono uugia meleema Anutuwaanonj eleema kanj uumeleengitiwaa honja ii nanamemengianonj qendeema laligowu. Buña qaa ii wala Damaskas ano Jerusalem siti woi iikanonj laligojuti, iyonoojonj jenj asarinj laligowe. Iikawaa gematanonj Juuda kantri kuuya yonoojonj jewe ano waba kantri yonoojonj jenj uugia kuunj laligowe. ²¹ Kania kawaajonj ama Juuda ejemba tosanonj jiwowonj jigononj uma iikanonj qelaninj noma kaparanj koma koomuya nuwombaajonj anggi.

²² “Kaenj anggito, uuna meleembeti, iikanonja laligonj koube Anutunonj ilaanj noma laligoro kambañj kokaamba toroqen saanonj laligojenj. Ilailaanj kawaajonj ano koi nama uuta ano kamaañqeqeta onjoo jaanonj nama qaana koi jejenj. Mooses ano gejatootoo ejemba yonononj iwoi koloowaatiwaaajonj jegiti, niinonj mono yonoononj qaa iikayadeenj tororo otaanj qaa kokaenj nanjonj jejenj: ²³ ††Anutunonj arenj ano Hamoqeqe Toya Kraist iinonj siimbobolo moma komunj eja mutuya koomunongga waabaa. Waama Anutu asasagaa kania ii Juuda tuunj ano waba kantri ii injisaama jenj asarinj onjoma laligomambaajonj nijoro.”

²⁴ Poolnonj qaayaa kitia kaenj jero gawana Festusnonj terengonj qaa batuyanonj kotonj jero, “Pool, gii kaamaa anjanj. Papia miria miria kanonj una momoganonj seinj wanga menj soorota laligojanj.”

²⁵ Kaenj jeroto, Poolnonj meleeno, “Oo ponj sorona Festus, niinonj wagna soosooya mende koloojenj. Qaa jejenj, ii momakooto qaa honjaga kolooja. ²⁶ Kinj Agripanonj qaa kokawaa kania moma yagoja, kaenj mojenj. Iwoi kuuya ii aasangoyanonj wanjonj monjonj mende kolooro. Kawaajonj buju qaa kuuya ii mono kinj pombaa gejianonj kemero modaboroji, iikaenj moma kotijijerj. Kawaajonj niinonj qaana koi saanonj awasankaka qaganonj nama jewe mojanj. ²⁷ Oo kinj Agripa, Juuda eja gii gejatootoo yonoononj Buju Terewaa qaaya moma laarijanj me qaago? Ii moma laarijanj, iikaenj mojenj.”

²⁸ Poolnonj kaenj jero Agripanonj meleema jero, “Oo Pool, giinonj kambañj torodaamonj kokaamba uuna kuuna niinonj uuna meleema Kraistwaa alia koloowenagatiwaaajonj mojanj me? Kaenj romonjgojanj me?”

²⁹ Kaenj jero Poolnonj meleeno, “Oo kinj, qaa koriga me toroga jewenagati, ii kilerj. Giinondeenj qaagoto, keteda koi qaana geja ama mojuti, kuuya onononj kaanjagadeenj Kraistwaa alauruta koloowutiwaaajonj uusiinanonj moma kokaenj qama koolijerj: Oo Anutu, uugia meleema onjona niinonj koi laligojenj, mono iikawaa so kolooowu. Gbado (tape) iikayadeenj onjoo borogianonj ubaatiwaaajonj mende mojenj.”

³⁰ Kaenj meleeno kinjonj waaro gawana ano Bernaisi yorononj kaanjagadeenj waari ano yonowo ragiti, iyonononj kuuya waagi. ³¹ Waama mesaonj kenggi eja geria yonononj iyanjiodeenj aminj moma kokaenj jegi, “Eja koi kanonj bologa monj mende ano naambaajonj eenj toonj gbadoonj mugij? Iinonj koomuwaa buña koloowaatiwaa so mende kolooja, kaenj mojenj.”

³² Kaenj jenj aminj moma Agripanonj Festus ijoro, “Siisakimbaanonj kembe qaana mindingoro dingowaatiwaaajonj mende kaparanj koma qisinj jenagati eenj, mono saanonj isaninj kemenaga.” Kianj.

Pool wanjononj oonggi kanainj Room keno.

27 Eja geria yonononj nonoojonj qaa kokaenj somonggogi: “Nono wanjononj uninj haamononj nangoro Itali kantrinonj kembonja.” Qaa kaenj somonggogi Pool ano kapuare eja tosaanja ii kawali galerj monj qata Julius iwaa borononj nonoonggi. Julius iinonj manjaqeqe tuunj bakaya monj qata “Room Siisakimbaa manjaqeqe tuunj” qagiti, iikanonj manjaqeqe eja 100 yonoo galenggiaga laligoro. ² Gomanj monj qata Adramitium iikanonja wango monj kanj Eisia prowinswaa kowe goraaya metetereenj wango doya motomotoonj kanonj kemaatiwaaajonj ama jojoriroti, iikanonj uninj. Uninj opo sel horonj mororonggogi haamononj nangoro kowenonj keninj. Masedonia prowinswaa siti qata Tesalonaika iikanonja eja monj qata Aristarkus iinonj koipunana kolooro motoonj keninj.

³ Kema enj waama kanonj Saidon gomanonj keuninj. Keuninj Juliusnonj Pool ala menj munj jenj tegoro wango mesaonj alauruta yonoononj kema injiuro naa iwoiwaajonj amamaaroti, ii ilaanj mugij. ⁴ Iikanonja mombo kowenonj keninj haamononj kana kembonj jeninji, iikaanj baagenja qenj gilirotiwaaajonj bimooro toroqen wato qata Saiprus kawaa aasangoyanonj kemenj kooronjonj metetereenj keninj. ⁵ Keninj haamononj nangoro kowe kotonj Silisia ano Pamfilia prowins woi ii uruugunj Lisia prowinswaa siti qata Maira kanonj keuninj. ⁶ Keuma kanonj kawali galenananonj wango monj mokolooro. Wango iikanonj Iijiptwaa siti qata Aleksandria kanonja kanj Itali kantrinonj kemambaajonj ama jojoriro. Ii mokoloonj jenj kotonj nonono iikanonj uninj.

⁷ Uma kowenonj keninj haamononj saanonj mende nangoro weenj mamaga ii osonjonj keninj. Kaenj keninj tegoro kanonj kupukapa koma kowe kanonj Nidas taonj kosianonj keuninj. Kosianonj keuninj haamo kotakota

† 26.20 Apo 9.20, 28-29 †† 26.23 Ais 42.6; 49.6; 1 Kor 15.20

qerj kaerj baagerj toroqerj kembombaa kania somonj-goro. Somonjgoro bimooro Kriit watowaa masuya qata Salmone ii uugurj kema wato gematanonj kemenj kooronjorj metetereerj keninj. ⁸ Kowe goraaya kosere metetereerj osiqosiwo kema laligonj Lasea taonj kosianonj gomanj qata "Wanjo suuluya iimasiinjiina-wo, Fair Hafens" qamakejuti, iikanonj keuninj.

⁹ Iikanonj keuma kambanj korija mesoqesoonj laligoninj. Kaerj laligoninj singisonjorj soonjgambaa kendorj qata Yom Kippur [†] iikawaa kambananonj tegoro haamoqeqe kambananonj mono kanj kuuro keuninj. Haamoqeqe kambananonj ejemba kowenonj kema "Ti-wilaawombo," jerj wanjogia somonjorj laligonjkegi. Kawaajonj Poolnonj galenj meme qaa monj kokaerj inji-joro, ¹⁰ "Ejauruna, anana kowe qaganonj toroqerj kembombo. Kupukapa qaganonj kema tiwitiwilaa mokoloowombo. Raidimbononj qero wanjonana janj-goro esuhinaya sooro nononano kaanagadeerj komuwombo. Gomanj taniaonj kaerj kolooro iijerj."

¹¹ Galenj meme qaa kaerj jeroto, kawali galenananonj Poolwaanonj qaa ii qotogonj wanjo toya ano melenjeleerj loqa (steer) galenja yorononj "Saanonj kembonja," jeriti, kawali galenananonj qaagara ii moma laariro. ¹² Gomanj qata "Wanjo suuluya iimasiinjiina-wo" iikawaa wanjo doya ii haamoqeqe kambanj rarawaa so mende kolooro. Kawaajonj ama eja mamaganonj kembombaa qaa kotinjorj kokaerj jegi, "Koi rabombaaajonj mojonana tiija. Saanonj opo sel horonj mororonjgogi kowenonj kembonja. Kema kaparanj koma laligonj kana kolooro Fiiniks wanjo dononj keubonaga. Iikanonj keuma haamoqeqe kambanj koi saanonj rama laligoninj tegowaa." Wanjo do qata Fiiniks ii Kriit wato kawaa goraayanonj weerj kemekemetaagerj eja. Kianj.

Raidimbononj kowe mero boliro.

¹³ Kembombaa qaa kaerj jegi haamononj osonjorj kanainj Saut waagerjga qero. Qero "Saanonj kema arenana otaanj Fiiniks iibonja," jerj romonjorj nama wanjowaa kasa mindanja mesunji kouro. Kouro wanjogononj lolooro haamononj nanjgoro sosooda nunuano Kriit watowaa goraaya metetereerj kosere keninj.

¹⁴ Kaerj keninto, kambanj mende koriro haamo esunja kotakota qata yoware, Noot Iistwaa raidimbonj (momasia) kanonj mono wato iikawaa qaganonjga qerj gilinj nunuj karo.

¹⁵ Nunuj karo wanjonana galenj kombombaaajonj menj bimbimgogi haamo qerj karotiwaagerj kemambaajonj amamaaro. Amamaaro mesaogi haamonondeenj wanjo kuunj menj wano anjo eerj keno utugonj nonono lanj keninj. ¹⁶ Utugonj nonono laligonj wato melaa monj qata Kauda kawaa gematanonj Saut waagerj keninj. Iikanonj kema gomba kasanonj somonjgogi wanjo gematanonj apu kotonj karoti, ii aonj oronj kowenonjga horoninj mamaga bimooro kilenj kaparanj koma horoninj kouro.

[†] Yom Kippur korisoro kendonj ii Septembe tetegoyanonj me Oktobe kanakanaiyanonj amakeju.

¹⁷ Gomba ii horoninj kouro wanjo somatanonj aninj. Wanjononj utugonj janjgowabotiwaaajonj moninj kasa menj wanjo kokosiinj somonjorj kotiigi. Kaerj kema kema sakasiinj bambaanja qata Sirtis ^{††} iikanonj kowe korija korija mende eja. Nono iikanonj kuunj osiwombotiwaaajonj toroko moninj. Kaerj moninjwaaajonj ama wanjowaa opo sel iwoiya ii metogonj kamaanj ama wanjo galenjkonjorj mesaogi. Ii mesaogi haamononj wanjo kuunj nanjgoro eerj lanj keninj. ¹⁸ Eerj lanj keninto, raidimbonj iikanonj mono geriawo toroqerj qerj utugonj nonono. Kaerj utugonj nonono gomanj ano iikanonj kanainj wanjowaa esuhina tosaanja menj kowenonj giligi kemero. ¹⁹ Weerj karonj kolooro kanonj wanjowaa ilawoila akadamuyawo ii angio menj giligi kowenonj kemero. ²⁰ Kaerj memenjalinj kema kema gomantiinja weerj mamaga iikanonj weerj me sengelao monj mende iininj. Raidimbonj kanonj kaanagadeerj kotakota toroqerj qerj ero. Qengadeerj ero bimooro "Mono qaombonja!" jerj laaligo soomonjgowaajonj moma uunananonj kamaaro titiboronana tegoro raniinj.

²¹ Raidimbonj uutanonj kambanj korija kanj laligonj nembanene monj mende neninj. Kawaajonj ama Poolnonj batugianonj waama nama kokaerj inji-joro, "Ejauruna, niinonj Kriit wato mende mesaowombaa gejanono injijoweti, onjo noononj qaa ii otaagi sokonaga. Kaerj aninj tiwitiwilaa koi kanonj mono qanananonj mende unaga. ²² Gejanonona mesaogito, keteda koi qambanjmambanj qaa kokaerj onjonjerj: Onjononjga monjonj laaligoya mende tiwilaawaa. Ii qaagoto, wanjogadeerj tiwilaawaa. Kawaajonj onjo mono qaqabunjabunjagia moma rabu.

²³ "Niinonj berj qata Anutu iwaa bunja koloorj welenja qerj laligojerj. Gomantiinja gaonj ewe iinonj Siwe gajobaya monj wasiro noo kosonanonj kanj nanja. ²⁴ Nama kokaerj nijoja, 'Pool, gii toroko mende moba! Gii saanonj Room Siisakimbaa jaasewanjanonj kena gosinj gombaa. Moba! Anutunonj keraqeeangoya qendeema goma ejemba kuuya giwo wanjononj motoonj laligojuti, iyonoo laaligogia mono goo boroganonj ano giwo nama monjonj mende komuwaa.' ²⁵ Siwe gajobanonj qaa nijoji, mono iikawaa so koloowaa. Niinonj Anutu kaerj moma laarinj mujerj. Kawaajonj ejauruna, onjo mono qaqabunjabunjagia moma rabu. ²⁶ Kaerj koloowaato, haamononj qerj utitiinj nonono wato mombaa goraayanonj keubonjatiwaa so koloorja." Kianj.

Gomantiinja 14 kolooro balonj dodowigi.

²⁷ Wanjonananonj Kowe Balonj Batugaranonj (Mediterranean Sea) iikawaa bakaya qata Adria Kowe iikanonj eerj lanj keno gomantiinja 14 kolooro. Ii kolooro gomantiinja biiwia kanonj wanjo gawonj meme eja yonjononj "Mono balonj monj dodowijonj," jerj uugianonj kaerj mogi. ²⁸ Kaerj moma nama keda kasa monj aenj kitiawo somonjorj giligi kemenj kowe dusiita oosiriro. Oosiriro kowe korijaa janjgoya kolooroti, ii 40 miita (120 fiit) kawaa so. Boronja monj toroqerj kema tani motoonj

^{††} Sirtis ii Afrika kantri qata Libia iikaerj baagerj eja. Sirtis kanonj kowe dutanonj sakasiinj bambaanja bambaanja eja.

ii kaanjiadeen angi janggoya iikanonj 30 miita (90 fiit) kawaa so kolooro mokoloogi. ²⁹ Ii mokoloonj wanggonananonj jamo toronj batuyanonj kuuwabotiwaajonj toroko mogi. Kaenj moma wangowaa kasa mindanja 4 ii wanggo gematanongga isama osonj menj kamaanj angi ano gomanj asariwaa-tiwaajonj mamboma qama koolinj ragi.

³⁰ Kaenj ragito, wangowaa gawonj meme eja yonjononj mondomondo qaa kokaenj jegi, "Nono wanggo wanjaagenj wangowaa kasa mindanja tosaanja gilini kemebaa." Kaenj mondonj jenj wanggo melaa, gomba monj wanggonongga metogonj menj kamaanj angi kowenonj kamaaro wanggo mesaonj anggobato menj aasangoyanonj oloj koma kembombaajonj angi.

³¹ Kaenj anggito, Poolnonj kawali galenj ano manjaqeqe eja ii kokaenj irijoro, "Yonjononj wanggononj mende meselatinj nambutu eej, onjo laaligo soomonggowaa kania monj mende koloowaa." ³² Kaenj irijoro manjaqeqe eja yonjononj kema gombaa kasia kotogi anjodeen keno gawonj meme eja yonjononj oloj koma kembombaajonj amamaagi.

³³ Wengeranj suluro kanonj Poolnonj korebore nene newutiwaa qambanmambanj qaa jenj kotonj onjoma kokaenj jero, "Onjo mono kambanj koriga uuwoi mamboma nembanene monj mende kisiriinj laligogi kete weenj 14:na kolooja. ³⁴ Kawaajonj nii kokaenj jenj kotonj onjonjenj: Anana laaligonana somongowombaajonj aonj orowonjati, iikanonj esunjanana kamaawabotiwaajonj mono kotiin nama qeangoninj sokombaa. Kawaajonj onjo mono nembanene newu. Onjoonongga monjonj monj selia mende tiwilaawaa. Wanj jugia melaa monj ii mende totoonj soowaa." ³⁵ Kaenj jenj Poolnonj bered menj korebore yonjo jaasewangianonj Anutuwaa dangisenj jenj motonj kanainj nero. ³⁶ Kaenj nero iima kuuya yonjononj awasangia kamaaro kaanagadeen nene menj negi. ³⁷ Nono wanggo uutanonj mindirinj jango 276 kawaa so laligoninj. ³⁸ Yonjononj korebore nene nenj nenj timbiringogi. Kaenj ama wanggononj afaangowaatiwaaajonj wiit dumunj kota taruyawo menj giligi kowenonj kemo. Kianj.

Wanggononj kowe toronjonj kuunj osinj janggoro.

³⁹ Gomanj ano balonj iima ii mende moma kotogi. Mende moma kotogito, kowe wanggonja (bay) sakasinawo monj mokoloonj iigi. Ii iima "Mono wanggo meleema batogonj iikanonj keubonaga," jenj qaa somongogi.

⁴⁰ Qaa kaenj somongonj nama wangowaa kasa mindanja kasia kotogi suno mesaogi kowe dutanonj ero. Ii kotonj iikanondeen leele melenjeleenj (steer) loqa woi eroti, iyoroo kasagara isangi lolooro. Ii isama wanggo bataa opo selya horonj mororonggogi haamononj nanggoro wanggo meleengi sakasinonj baagenj keninj.

⁴¹ Kaenj keninto, wanggononj kowe toronjonj kembabotiwaajonj somongowombaajonj amamaanj mesaonj giligi kema kuuro. Iikanonj kuunj wanggo wanjanonj toronjonj qenj osinj kema kamambaajonj amamaanj raro. Kaenj raro kowe sirinonj wanggo goonjanonj kotakota gilinj qenj qosomosono.

⁴² Kaenj kolooro jegi, "Kapuare eja yonjonongga monjonj apu qenj kotonj oloj koma kembabo." Kaenj jegi manjaqeqe eja yonjononj kapuare eja nono kuuya nunuwombaajonj mogi. ⁴³ Kaenj mogito, kawali gale-nananonj Poolwaa laaligoya somongomambaajonj moma manjaqeqe ejaurutanonj kaenj ambubotiwaajonj anjonj koma onjono. Anjonj koma onjoma kokaenj jenj kotonj nonono, "Daenj onjononj kowe aotinj kekembaa kania mojuti, onjo mono wala lugunj kemenj kowe aotinj kema goraayanonj ubu. ⁴⁴ Yonjononj wala kengji tosonianonj gemagianonj palanj tapia qelanjinj mewu me wangowaa kitia kania kania mokoloonj iikawaa qaganonj enj kowe aotinj kembu." Kaenj jenj kotonj nonono tani kaenj ama kuuyanonj laaligonana somonjonj kowe goraayanonj keudaboroninj. Kianj.

Malta watononj mamboma laligoninj.

28 Laaligonana somongonj kowe goraayanonj kouma kanonj wato qata Malta qagi moninj.

² Kouninj korjonj kanainj kamaaro gomanj olomooroto, Malta ejemba yonjononj ala awaa toontoonj koloonj nonoma gere angi jero nunuangi korebore gere kosianonj kema konama raniinj. ³ Poolnonj gere akado menj kululuunj boranjonj gerenonj ano. Ii ano jero qato monjonj gere kukunjanonj kosuro kouma borianonj somongonj kiro. ⁴ Mokolenonj kaenj somongonj borianonj mondonj kamaanj nano watowaa toya yonjononj iima iyangiodeen aminj moma kokaenj jegi, "Eja koi kowenongga laaligoya somongonj kouroto, Songorinonj kilenj ironja meleema laaligoya kotonj muro komuwaa. Kawaajonj mono unjuro koomu ejaga kolooja. Kaenj moma kotiiinj."

⁵ Kaenj jegito, Poolnonj soromaanj utugonj nama giliro gere uutanonj kemero Poolwaa selianonj tiwitiwilaa monj mende kolooro. ⁶ Kaenj jenj iigigiinj "Selia somariinj osaawaa me uulanjawo komunj balononj tama kamaanj kombaa," kaenj jenj akakarinj iima mamboma nanggi. Kambanj koriga mamboma nangito, Poolwaa selianonj iwoi bologa monj mende kolooro. Kaenj kolooro roromonggia meleeno jegi, "Oo, eja koi mono benj ejaga kolooja."

⁷ Malta sakasinonj kouma lanj uunj kosianonj nene gawonj balonj koria koria ano bao bulmakao tuunja tuunja egi iininj. Ii watowaa eja ponggia qata Publius iwaanonja ero. Balonj toya iikanonj koma horonj nonono mirianonj uninj uukalenj qaganonj kalanj koma nonono iwo ainjolonj raniinj weenj karoombaa so keno. ⁸ Raniinj Publiuswaa manjanonj selegere ano kerauru sayawo ji (dysentery) kanonj kiro dunjondeenj ero. Ero Poolnonj iwaanonj kema qama koolinj boria wanjanonj ama menj qeanggoro. ⁹ Kaenj kolooro iikanondeenj ji ejemba tosaanja kuuya wato iikanonj egiti, iyonjononj kaanagadeenj kougij Poolnonj Anutu qama kooliro qeanggogi. ¹⁰ Yonjononj kalenj kania kania mamaga nonoma iikaanja kanonj goda qenj nonoma laligogi. Kanagenj wanggononj ubombaajonj aninji, kambanj iikanonj kowe qaganonj kana laaligowaa iwoiyaajonj amamaaninji, ii menj nonoonjonj wanggononj anjinj. Kianj.

Malta mesaonj kema Room sitinonj keuninj.

¹¹ Koinj karonj tegoro wanjo monj qata "Ben Sune-sune" mokoloogi. Wanjo iikawaa wanjanonj sunesune berwoi qagara Kastor ano Poluks yoroo unagara menjerenjonj anggi nani. Wanjo kanonj Iijipt kantriwaa siti qata Aleksandria iikanonja karo wato kanonj somonjonj haamoqeqe kambanja ii ragi. Ii ragi tegoro uninj opo sel horonj mororonjgogi haamononj nangoro mesaonj keniinj. ¹² Kema kema siti qata Sairakyus kanonj keuma balononj kamaanj weenj karonj raniinj. ¹³ Rama wanjononj uninj opo sel horonj mororonjgogi kema Regium sitinonj keuninj. Keuma enj waama haamo Saut waagengga kanainj qero. Qero kema weenj boria woi kolooro kanonj Room leegerj Puteoli taombaa wanjo dononj keuninj.

¹⁴ Keuma kanonj uumeleerj alaurunana tosaanja mokolonj injiniinj. Injiniinj kokaerj qisij nononjgi, "Ono saanonj nonowo sonda motoonjgo laligowuyaga me qaago?" Qisij nononjgi "Saanonj," jenj yonjowo laligoninj. Laligoninj tegoro onjomesaonj Room sitinonj uninj.

¹⁵ Uumeleerj alaurunananonj Room siti laligogiti, iyonjononj kanijiwaa buju qaa mogi. Ii moma mokolonj nonombombaajonj tosianonj waama (kana 43 mail kanj) gomanj qata Apius Forum maaket iikanonj kagi. Tosianonj (33 mail kanj) gomanj qata Ala miri karonj, iikanonj kanj mokolonj nononjgi aitonjoninj. Aitonjonj Poolnonj "Anutu danggisenj!" jenj mepeseerj uuta qeangoro. Kianj.

Poolnonj Room rama Juuda ejemba uugia kuuro.

¹⁶ Room sitinonj kouma kanonj Poolnonj miri monjononj anjodeerj rabaatiwaaajonj jenj tegonj mugij manjaqeqe eja monjononj galenj menj munj laligoro.

¹⁷ Kaerj jenj tegonj mugij miri iikanonj raro weenj karonj tegoro Juuda ejemba geria koma horonj onjono kanj ajoroogi. Ajoroogi Poolnonj kokaerj injijoro, "Alauruna, niinonj ananaa Juuda ejemba tuunjanana mende qetama kazi ama onjombe me ambosakonjurunana yonjononjga nanamemenj moma laligojonj, ii mende menj boliwe. Kaerj qaagoto, kilerj Jerusalem sitinonj qelanjinj noma somonjonj noma kapuare mirinonj noonjgi rabe Room gawman yonjoo borogianonj noonjgi.

¹⁸ Noonjgi borojanj menj kaniaanaa qisij gosigi qeangoro. Niinonj iwoi bologa monj mende ama koomuwaa bunja koloowenagatiwaa so mende kolooro. Yonjononj kaerj iima kotonj isama nombombaajonj mogi.

¹⁹ "Kaerj mogito, Juuda jotamemeya yonjononj Judia kanonj qaa ii qewagonj tuarenjenj anggi. Kaerj anggi sisau koloonj bimooro niinonj kana monjgama monj mende mokolonj kokaerj kaparanj koma qisiwe, 'Niinonj saanonj Room sitinonj kembe Siisakinjonj qaana mindingoro dingowaa.' Kaerj qisiwe wasinj nonjgi koi kawe. Neenaa Juuda tuunj yonjononj kazi ama nonjgito, kilerj yonjoo selegianonj qaa bologa monj kuunj jenj onjombaaajonj mende mojenj. Kaerj qaago. ²⁰ Anutunonj

eja monj koloowaatiwaa soomonjgo qaa nonono Israel nonononj qaa iikawaa honja koloowaatiwaaajonj mam-boma jejeromonjromonj amakejonj, niinonj mono eja soro iwaajonj ama gbadoonj nonjgi gbado (tape) koi bosinjenj. Kaniaana kaerj. Kawaaajonj ama kete injiima qaa qaa ama aminj mobombaajonj koma horonj onjombe koi kagi ajoroonj."

²¹ Kaerj injijoro moma jegi, "Judia balononj goojonj qaa jenj laligogito, nonoojonj tere monj mende anggi karo iininj. Kaanagadeerj alaurunananonj iikanonja koi kagiti, iyonjononjga monjononj goo qaa buju me sundu bologa monj mende jegi moninj. ²² Ii monj mende jegi moninto, uuganonj qaa eji, nono ii saanonj mobombaajonj monjonj. Goononj Nazaret paati tuunj iikawaa qaaya ii balonj so jegi ejembanonj qotogogi leeleerj iikanonj niinonjginonj qaa mamaga jenj kazi amakeju. Paati tuunj iikawaa bujuya ii gejanananonj kaerj kemero mojonj."

²³ Kaerj jenj Poolnonj qaa mombo jewaatiwaa kambanj monj arenjgogi. Ii arenjgogi Juuda ejemba jaasoonjononj kambanj iikanonj kanj Pool miri raroti, iikanonj ajoroogi. Ajoroogi umugawodeerj kanainj Anutu bentonjanja kania jenj asarinj laligoro gomanj tiiro. Jiisaswaa kania moma yagonj moma laarinj uuwoi mesaowutiwaaajonj kaparanj koma uukuuku menj onjoma laligoro. Wala Mooseswaanonj Kana qaa ano gejatootoo ejemba yonjononj Buju Tere weenjonj qaa iikanonjadeerj kanainj Jiisaswaa kania injisaama iikanonj qendeema nanjonj jenj laligoro. ²⁴ Bunja qaa kaerj jenj laligoro tosianonj uuwoi mesaonj moma laarigito, tosianonj ii mende moma laarinj tompinj laligogi. ²⁵ Anggia uumotoonj mende ama aonj batugianonj roromonjgo tuunj woi koloonj deembombaajonj anggi. Deembombaajonj anggi Poolnonj qaa kokaanagadeerj injijoro, "Unja Toroyanonj qaa monj gejatootoo eja Aisaiwaa uutanonj saerj qero ambosakonjurgia injijoroti, ii mono onjoo saregia-ga tororo jero. ²⁶ ††Aisaianonj qaa ii kokaerj jerota eja, 'Gii mono ejemba tuunj koi yonjononj kema kokaerj injijona mobu:

Onj gejjagia ama qaa onjanonj momago kania moma bimbimjonj kilerj mende moma asariwuya.

Jaagianonj uunj iwoi onjanonj iimago kania iima bimbimjonj kilerj mende iima kotowuya.

²⁷ Ejemba tuunj koi yonjoo uugianonj mono kotiinj gojoma eja.

Gejjagianonj qaa moma bimbimjonj jaagia komujulaarj laligoju.

Kaerj mende koloowuyagati eerj, mono jaagianonj iwoi saanonj iima kotonj gejjagianonj qaa moma uugianonj kania moma asarinj uugia meleerjgi niinonj ii saanonj menj qeangonj onjombenaga."

²⁸ Poolnonj qaa ii jendaboronj kokaerj injijoro, "Kawaaajonj onj mono qaa kota koi saanonj moma yagowu: Anutunonj hamoqeqewaa Bunja qaaya ii mono waba kantri yonjononj ano kembaa. Yonjononj keno yonjononj ii saanonj geja ama mobuya." ²⁹ (Poolnonj kaerj jendabororo Juuda yonjononj angjodeerj geriawo

jenonkooli ama niinongjiinon amigi uma kamaan ano mesaon kengi.)

³⁰ Poolnon iyanajaan miri mon tatawaga sewana men iikawaa uutanon gbani woi kuuyagadeen en laligoro. Iikanon laligon ejemba daen yononon iibombajaan kagiti, iinon ii kuuya saanon koma horon onoma

laligoro. ³¹ Awasankaka qaganon nama Anutu bento-tonaa kania jen asarin uukuuku men onoma laligoro. Pon Jiisas Kraist moma mubutiwaanon Anutu hamoqegewaa kania kuma onoma laligoro. Kaen laligoro monon mende qotogon muro laligon kouma laligoro. Kia.

Room

Jer-asa-asari

Room sitinon gadokopa laligogi uumeleen tuuna tuuna yononon batugianon siñsereren qer deema laligogi. Juuda tosanon uugia meleema Juuda nanamemenon ano Kana qanon qokotaan Anutuwaaiweseya selegianon koton oro mende neñ laligogi. Waba kantriwaa uumeleen tuun yononon Anutuwaai kalemorianon qokotaan Anutuwaai Kana qaa baatanon mende kema sewanqaari qaganon singisonngo afaangon ambombaa-jon mogi. (6.15) Anutunon Juuda kanageso hona gema unun kitigianon waba ejemba onoono bunya koloogiti, iikawaajon jomoma mepaegon onongi. (11.18-20) Kaen ama Juuda uumeleen yononon siligia walaga kaangaadeen otaagitiwaajon ama jejewili ama onoma laligogi. Juuda tuun yononon waba kantriwaa uumeleen alaurugia sureen onoma Juuda siligia mende otaagitiwaajon ama qaagia totoronkota jen tegon sewanqaari laligogi. (2.17-20; 14.3)

Mindirin onomambaajon Poolnon tuun woi yonoonon gejanono qaa anja anja onon onomakeja. Juuda yonoo kanagia inisaano (2.21-27) waba kantri yononon aisoogi. Qaa wana kokaen injoro, "Jiisas moma laarinin Anutunon momalaarinana iima qaanana jen tegoro solananiwonja. Kana morota mon mende eja." (1.17) Waba kantri ejemba sewanpiringia qetegowaatiwaajon kanagia inisaama kokaen injoro: "Anutunon onongiaa awaagiaajon ama qaagoto, iyanjaa kiankomuyaajon ama onon meweengon onono. (11.30-32) Kawaajon mono kaparan koma Kana qaa ten koma laligowu. (7.12-24) Korebore singisonngowaa kasa gbadonon laligon tiwilaa-wombaajon anjonto, (3.23; 5.12) Anutunon iyanjaa irinsonsoonanon kamaawaatiwaajon ama Kraist wasiro. (5.8-9) Unja Toroyanon metogon singisonngo kiankoomuwaa ku-usunonga isama nonombaa. Kawaajon singisonngo nanamemen mesaon (6.11-14) mindirin jopagon aon gadokopa yonoo batugianon gadokopa kaanja mende laligowu." Gejanono kaanja onono onon onon ten koma mindirin laligogi. Poolnon kamban mutuya Room keno nangon mugitoroqen Spein kantrinon kemambaajon moma kaen ooro.

Buk kokawaa bakaya wana 7 ii kokaen:

Jer-asa-asari qaa ano qaa wana 1.1-17

Kuuyanon singisonngowaa hamoqeqewaajon amamaajon 1.18-3.20

Anutunon hamo qer nonomakejiwaa kania 3.21-4.25

Kraistwo laaligo dologaa kania 5.1-8.39

Israel yononon Anutuwaai roromongo arehnon laligoju 9.1-11.36

Uumeleen nonoo sili nanamemembaa qaa 12.1-15.13

Qaa tetegoya ano anjaa yeizozo qaaya 15.14-16.27

¹ Pool nii Jiisas Kraistwaa gawon meme ejaga ano Room uumeleen ejemba onowo qaa amin mobombaajon kan tere koi oojen. Anutunon noono wasiwasi eja aposol koloojen. Anutunon Oligaa Bunya jen seimambaajon meweengon nonota laligojen.

² Anutunon oyamboyan laligowombaa Oligaa Bunya ninisaambaatiwaa qaaya ii waladeen somongon jero gejatootoo ejembanon moma Bunja Tere toroya iikanon oogita eja. ³ Oligaa Bunjawaai kania ii iyanjaa meria Jiisas Kraist. Iinon balon eja kaanja kin Deiwidwaa gbiliuruta yonoononga kolooro.

⁴ Siwe eja kaanja Unyanon solanja toroya kolooro. Anutunon ii men gbiliro koomunonga waaro ku-usunanon asuganon asugiro. Anutunon iikaanja kanon iyanjaa Meria koloojiwaa qaaya ii jen kotiin kuun muro.

Ponnanaa kania kian. ⁵ Kraistnon gawombaa hona kokaen koloowaatiwaajon moro: Nononon waba kantria kantria liligon Jiisaswaa qata batugianon jen seinin moma uugia meleema moma laarin mun qaaya ten koma laligowu. Kawaajon aposol gawon ano kalemorianaa ii nonono men laligojon. ⁶ Anutunon ejemba Jiisas Kraistwaa bunja koloon laligowutiwaajon onoonoti, Room onon kaangadeen ionoo batugianon laligoju.

⁷ Uugia meleema Room sitinon laligojuti, niinon kuuya onoonon tere koi oojen. Anutunon onon iyanjaa ejemba soraaya laligowutiwaajon onooma jopagon onomakeja. Anutu Manjana ano Pon Jiisas Kraist yononon mono kalemorian onon luaenon laligowu. Kaen qama koolinkejjen.

Poolnoŋ Anutu mepeseŋ kokaenŋ qama kooliro:

⁸ Gomaŋa gomaŋa kuuya yoŋonoŋ Room oŋoo momalaarigaa sunduya jegi momakejen. Kawaajon qaana kanain Jiisas Kraistnoŋ nemuŋ koma nono kuuya oŋoojon ama Anutuna dangisenŋ jenkejen. ⁹ Niinon uusiŋna kuuya Anutuwaaw gawonoŋ ama welenŋ qeŋ Meriaa Oligaa Buŋa jen asariŋkejen. Iikanon suulan oŋo romoŋgoŋ oŋomakejen, ii Anutunon naŋgoŋ jenkeja.

¹⁰ Kambaŋ so kokaenŋ jenŋ qama kooliŋkejen, "Oo Anutu, niinon Room yoŋoonoŋ kemambaajon moma kambaŋ koriga mambonjen. Kawaajon mono siingaa so jena kana kolooro kambaŋ kokaamba saanonŋ kemaŋa." ¹¹ Injiima momalaarigianonŋ kotiiwaatiwaajon moma saanonŋ gawonŋ memewaa momo kalenŋ moŋ oŋomaŋa. Kawaajon kambaŋ mutuya oŋoonoŋ kaŋ injiimambaajon awelegonŋ laligojen. ¹² Kokaenŋ ambombaajon awelegonkejen: Niinon injiibe metulanŋgoŋ nii ano oŋo nomaenŋ moma laariŋkejon, ii aminŋ moma uunonŋ naŋgoŋ keraqeeŋgo qeŋ aowoŋa.

¹³ †Oo uumeleenŋ alauruna, oŋo mono kokaenŋ romoŋgoŋ laligowu: Niinonŋ waba kantri tosia yoŋoo batuŋgianonŋ liligonŋ uugia kuunŋ oŋombe meleenŋgiti, iikawaa so oŋoo batuŋgianonŋ kaŋagadeenŋ honŋa kolooro iimambaajon mojen. Kawaajon kambaŋ mamaga oŋoonoŋ kusu kamambaajon areŋ ama laligoweto, iwoi tosiannonŋ mono kambaŋa kambaŋa somoŋgoŋ nono amamaawe. ¹⁴ Anutuwaaw jaanonŋ tosa kokaenŋ enŋ nonja: Ejemba tuunŋ kania kania ilaenŋ oŋomambaa qaayanonŋ mono noo qananonŋ eja. Ejemba momogiawo ano lalabubuya yoŋoo welenŋqeqegia mujonŋ koloojen. Mindimindiri qaa Griik mojuŋti ano qanda †† laligonŋ iyanŋgiaa qaagianonŋ irikawaraka jenkejuŋti, ii kuuya ilaenŋ oŋomambaajon mojen. ¹⁵ Kaenŋ moma Oligaa Buŋa ii Room siti oŋoojonŋ kaŋagadeenŋ jenŋ asarimambaajonŋ afaenŋgoŋ geregere amakejen. Kianŋ.

Oligaa Buŋawaa ku-usuŋa kokaenŋ:

¹⁶ †Anutuwaaw ku-usuŋanonŋ anana kuuya meŋ letoma nonono kambaŋ kokaamba Siwewaa buŋa koloojon. Juuda nononoŋ wala uunana meleema ii moma laarininŋ ano nonoo gemananonŋ kantri tosaenŋa yoŋonoŋ kaŋagadeenŋ ii moma laariŋ uugia meleenŋgi. Kawaajon Anutunonŋ ku-usuŋa Oligaa Buŋanonŋ ano ejiwaajonŋ ii gamugamu mende amakejen. ¹⁷ ††Oligaa Buŋanonŋ mono solanŋa koloowombaa kania ninisaa-makeja. Buŋa qaa moŋ kokaenŋ oogita eja, "Solana kolooji, iinonŋ mono momalaariŋanonŋ nemuŋ kono kotiinŋ laligonŋ ubaa. Qaa iikawaa kania ii kokaenŋ: Nono Anutu kanainŋ moma laarininŋ momalaarinana iima qaanana jenŋ tegoro solanininiŋ ano namononŋ laligowonŋatiwaa so toroqenŋ moma laariŋ muŋ jaayanonŋ solaninŋkebonŋa." Kianŋ.

Ananaa singisonŋgonanaajon Anutuwaaw iriŋa soomakeja.

¹⁸ Saanonŋ solananiwonagato, ejemba qaa honŋa nanamemengianonŋ kojanŋginŋ sisau meŋkejuŋti, Anutunonŋ ii Siwenonŋ eukanonŋa uunŋ iiro mende sokono iriŋa soomakeja. Ejemba iikaenŋa kuuya injiima anŋonjor-agia qetama siligia bologaajonŋ ama kazia injisaamakeja. ¹⁹ Ii kokaembaajonŋ: Anutuwaaw kania moma kotowombaa so kolooji, ii mono aŋo injisaama oŋono batunananonŋ asuganondeenŋ erota momakeju.

²⁰ Anutuwaaw laaligoya mende iimakejonto, ku-usuŋa ii Siwe namo mokolonŋ oroma iikanonŋa kanainŋ qendeema laligonŋ kouro kambaŋ tetegoya qaa asuginŋ enkeja. Kawaajon Anutuwaaw borotereya tororo iininŋ berŋ akadamyawo koloojiwaa kanaanonŋ mono saanonŋ moma kotowonŋatiwaa so kolooja. Kawaajon ejembanonŋ iwoi moŋnoŋ mondonŋ iyanŋgiaa qaagiaa kitia naŋgoŋ jewombaaajonŋ amamaenkeju. ²¹ ††Anutuwaaw kania moma kotonŋ laligogito, kilenŋ "Iinonŋ berŋnanaga," kaenŋ mende jenŋ ii mende mepeseegi qabuŋaya batuŋgianonŋ mende kolooro. Kaenŋ mende kolooroto, qaa omaya lansanŋ romoŋgogi momogianonŋ looriro moto kolooji. Uu momakootogia qaa iikanonŋ mono umuŋ koma pangamanŋ mero tinŋtuŋ laligoju. Kawaajon "Anutuwaaw kania mende mojonŋ," jenŋ mondomondo lanŋ anŋgi mende sokonja.

²² "Momakooto ejemba laligojonŋ," jenŋ selegia meŋ uma laligogito, iikaenŋa kanonŋ ejemba uugia qaa kolooju. ²³ †††Anutu qabuŋaya asamararanawo kambaŋ tetegoya qaa laligonŋ ubaati, ii mende mepeseenŋ waeya mende meŋ laligogito, ii mesaonŋ tando lopionŋ ano borosowo unŋa tosaenŋa kuugi. Tando lopionŋ sogoŋgi kaitanigianonŋ eja koomuyaa so kolooju. Unŋa tosaenŋa megi kooŋ, oro ano namononŋ bagianonŋ koma kondondonŋgoŋkejuŋti, iyoŋoo so kolooju. Yoŋonoŋ ii usugonŋ berŋ kaenŋa mepeseenŋ oŋoma laligogi.

²⁴ Kaenŋ ama laligogitiwaajonŋ Anutunonŋ ii gema unŋuro iyanŋgiaa uugiaa siinŋ kombombanŋa tondu otaenŋ serowilinŋ ama iyanŋgiaa selegia gamu qeŋ meŋ kamaenŋ aonŋ laligoju. ²⁵ Anutuwaaw qaa honŋa mesaonŋ kitianonŋ qaa qolonŋmolongoyanonŋ qokotaagi. Mokomokoloo Toya oŋanonŋ mende goda qeŋ welenŋa mende qeŋ laligogito, iwoi mokolooroti me iyanŋgiaa borogianonŋ megiti, iikawaa siinŋa kolooro moma borotere yoŋoo waegia meŋ mepeseenŋ oŋoma laligoŋgi. Iikaenŋa laligogito, nononoŋ mokomokoloo Tonana ii kambaŋ tetegoya qaa mepeseenŋkebonŋa. Qaa ii oŋanonŋ.

²⁶ Kaenŋ ama laligogitiwaajonŋ Anutunonŋ ii gema unŋuro iyanŋgiaa siinŋgia kombombanŋa gamuyawo ii tondu otaenŋ kokaenŋ anŋgi: Yoŋoo embaurugianonŋ loemba kana dindiŋa mesaonŋ iyanŋgiodeenŋ meleema agiminŋ aonŋ laligogi. ²⁷ Eja yoŋonoŋ kaŋagadeenŋ embawo agiminŋ aonŋ laaligo mesaonŋ dogogi. Serowilinŋ ambutiwaa siinŋgia kombombanŋa ii eja batuŋgianonŋ horonŋ aonŋ moŋgi geriawo kolooro anŋgiodeenŋ meleema agiminŋ aonŋ

† 1.13 Apo 19.21 †† Qanda, Koonŋ qaanonŋ bus kanaka, ejemba duuyanonŋ iyanŋgiodeenŋ tompinŋ laligonŋ momo mirigia qaa lal-abubu laligogi. ‡ 1.16 Maak 8.38 †† 1.17 Hab 2.4

‡ 1.21 Ef 4.17-18 ††† 1.23 Dut 4.16-18

anjonjoragiawo koloon laligogi. Dogon jeubaba laligogitiwaa ironja ii Anutunon sogianon meleema onono qagianon uro boligi.

²⁸ Anutuwa kania moma kotowombaajon mogi kamaanqeqeta kolooro mesaogi Anutunon mono kaanjadeen ii gema unuro iyangiaa roromongogia doogoyanon galej koma onono nanamemen gamuyawo ama menj laligogi. ²⁹ Nanamemen doogoya ano sili bologa kania kania iikanon uugia saa qero kokaen amakeju: Iwoi otoko ama nen mewombaajon koposongon anjomokolon amakeju. Tosaanja yonoonon iwoiwaajon goronkiki amakeju. Ejemba unugi komunkeju. An-gowowo ama tosaanja tiligon onomakeju. Ejemba tosaanja konjilinj qaganon bologa ama onombombaaajon momakeju. Ejemba gejagianon qaa sanje anji kmero dimbonawo juma kemakeja.

³⁰ Gemaqeqe qaa jenkeju. Anutuwa yon jenkeju. Sili bologa geriawo ten koma otaankeju. Jaba-arambaran ama selegia menj umakeju. Selenon kuukuu ano sili bologa morota morota mokolonkeju. Nemunman qaagia mende ten komakeju.

³¹ Momogia mende tooro uugia qaa laligon qaa lan somongon mende otaankeju. Ala-ala mende ama tosaanja yonoonon wosomomo mende moma kere menj onomakeju. ³² Anutunon kana dindija kokaen jen kotorota eja: Ejemba bologa kaanja amakejuti, iyonononon mono koomu kotakotaa bunja koloowutiwaa so koloaju. Yononon jenkooto ii moma asariju, kilen iyangio bologa ii amakeju ano iikayadeen qaagoto, tosanon kaanja anji ii "Saanon!" jen wambelaan nanjon onomakeju. Kian.

Anutunon qaanana gosinj dindijagadeen jen tegonkeja.

2 †Oo alana, gii tosia yonoo qaagia jen tegonkejan me qaago? Gii tosaanja yonoo qaagia jen tegon geengo nanamemen iikayadeen amakejan. Kawaajon alagaa qaaya mon jen tegonjan een, mono geengaa qaa kaanagadeen jen tegona iikawaa ironanon mono geengaa qaganon ubaa. Kawaajon uuta me kamaanqeqeta koloonan, ii kilen mono iwoi monon monon geengaa qaawaa kitia nanjon jemambaajon amamaankejan. ² Ejemba nanamemen bologa kaanja amakejuti, Anutunon iyonoo qaagia qaa honaa so gosinj jen tegonkeja, ii mojon.

³ Kawaajon nomaen romongojan? Gii namo ejaga ano kilen iwoi kaanja amakejuti, iyonoo qaagia jen tegon geengo nanamemen iikayadeen ana sokonja me qaago? Anutunon qaaga gosinj jen tegon irona meleema gono hona goo qaganon ubaa. Anutuwa jaanon mende kokomomola menj asangowaga.

⁴ Anutunon nala menj nonoma kilenananaa irona uulanawo mende meleembaato, mamboma moma mokosingonkeji, qaa iikawaajon jejewili anjan me? Anutunon uuawagaya qendeema uuga meleembagatiwaajon horon gomakeji, iikawaajon tompinj laligowabo. ⁵ Gii gejajuju ama uuga mende meleemba-

gati een, iikaanja kanon Anutuwa jaanon kokomomola mende mewagato, irinsonsoonjanon mono goo qaganon sein ubaa. Kazi kambaajanon kan kuuro qaanana dindijagadeen jen tegowaa. Irona meleema nonombaati, kambaan iikanon irinsonsoonja mono asuganon ninisaano iima mobonja.

⁶ ††Anutunon mono "Nanamemenanaa so motomotoon ananaajon kitia meleema nonombaati," ii kokaen:

⁷ Anutunon qabunaya nonombaatiwaajon mamboma akadamunanawo koloowombaajon kaparan koma pondan nama gawon awaa awaa menj laligojoni, ananaajon laaligo kombomba nonombaa. Ii nonono kambaan tetegoya qaa oyanboyan laligon ubonja.

⁸ Iikaanja laligon ubonjato, ejemba iyangiaajonadeen romongon kirinjaba menj Bunja qaa hona gema qen qaa bologa otaankejuti, Anutuwa irinanon mono iikawaajon soono uugereya ano qagianon ubaa.

⁹ Uugereya ii wala Juuda nonoo qanananon uro nonoo gemananon kantri tosaanja kaiyaka bologa amakejuti, kuuya iyonoo qagianon kaanagadeen uro siimbobolo kakasilinj moma laligowuya.

¹⁰ Kaen laligowuyato, Juuda ano nonoo gemananon kantri tosanon kaanagadeen uugia meleema kaiyaka awaa amakejuti, Anutuwa akadamuyanon mono kuuya ananaa qanananon uro qabun nonono luaenon laligowonja. ¹¹ †Anutunon ejemba tosaanja mende ninisoonon tosaanja mende sureen onomakejato, so motoongonon gosinj nonomakeja.

¹² Iikawaa kania ii kokaen: Kantri tosaanja yononon Anutuwaanon Kana qaa mende weenjon moma singisongon lan amakejuti, iyononon mono korebore tompinj laligon tiwilaawuya. Juuda nononon Anutuwaanon Kana qaa weenjon moma kilen singisongon amakejoni, Anutunon mono qaa iikawaa so kuuya gosinj nonoma qaanana jen tegowaa. ¹³ Ejemba Anutuwaanon Kana qaa een momakejuti, iyononon Anutuwa jaanon solanja mende koloaju. Qaagoto, Kana qaa ten koma otaankejuti, Anutunon mono iyonoo qaagia jen tegoro solananiwuya. ¹⁴ Kantri tosanon Anutuwaanon Kana qaa mende menj laligojuto, tosanon kilen tondu iyangiaa aingiaa so romongon amakeju. Anutuwa kana qaaya mende mojuto, kilen momogianon jen koton onono Anutuwa kana qaawaa so ama iikawaa baatanon laligoju.

¹⁵ Kaanja laligojutiwaa kania ii asuganon asugin kokaen eja: Anutunon ejemba mokolon nonoma iikanon Kana qaayaa jenkootoya ii kuuya ananaa uunananon anota eja. Kawaajon Anutunon qaaya jen sanje amakeji, ii waba kantri yononon kaanagadeen momakeju. Ii uugia gejianon mogi qaagia injijoro Anutuwo ororon momakeju. Anutunon uumomo ononoti, iikanon kambaan tosaanon qaa jakeyanon ama kuun onono moma bolinjkeju ano kambaan tosaanon qaagia nanjon jero moma qanjonkeju.

¹⁶ Oligaa Bunja jen asarinkejen, iikawaa so kambaan so-matanon kokaen koloowaa: Kraist Jiisanon Anutu

† 2.1 Mat 7.1; Luuk 6.37

†† 2.6 Ond 62.12; Gba 24.12‡ 2.11 Dut 10.17

ilañ muro ejemba ananaanon qaa aasangoya aasangoya gosinj jery tegon nonombaa. Kianj.

Kana qaa iikanon kanianana nomaen ninisaanja?

¹⁷ Gii geengaa qaga Juuda ejaga qama Kana qaanon hamo qer gombaatiwaajon moma laarinj "Anutuwaa bunja koloojen," jery selega mepeseena sokonja me qaago? ¹⁸ Gii Anutuwaa jetaa so laaligowaa qaaya moma sorogon laligojan. Anutuwaa Kana qaa kuma gongitiwaajon ama kana awaa soro otaamabaajon jery qaa kuuya gosinj honja ano qolonmolonggoya mendeemakejan. ¹⁹ Gii "Saanon jaagoo ejemba ala ilailaagia koloon unuamaña," jery awelegon aonkejan. Pangamanon laligojuti, ii menj asarinj onombagatiwaa so awasankaka koloojan.

²⁰ Kaerj koloon kokaerj jenkejan, "Kana qaa kuma nonngita momakooto mokoloon qaa honaa kania modaborojen." Kaerj jery afaanjon kokaerj jenkejan, "Nii saanon ejemba momogia qaa yonoo boigia koloomaña. Saanon naambora yonoo qaqazugia koloon kuma onjomakemaña." ²¹ Kaerj jery tosaña kuma onjoma naambaajon geengaa mende kuma aonkejan? "Yongoro mende mewa," jery ejemba uugia kuun onjomakejanto, geengoo yongoro meme koloon mende sokonja.

²² "Serowilinj mende amba," kaerj injijona mogito, geengoo serowilinj anjanj me qaago? Tando lopion sisi menj onjomakejanto, kilerj geengoo jiwowon jigononj uma iwoi anjonj koma leinj qerj menjkejan. Ii mende sokonja.

²³ Anutuwaanonj Kana qaawo laligojanjwaajon selega tondu menj umakejanto, geengoo ii waleema iikaanja kanonj Anutuwaa qabunajaya menj kamaanj ama laligona gamuyawo koloonkeja. ²⁴ †Iikawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaerj oogita eja, "Onjoo siligiaajon ama waba kantri kanageso yonjononj Anutuwaa qata mepaegonj batugianonj mepaqepae amakeju."

²⁵ Anutuwaanonj Kana qaa otaanj laligojanj eenj, Anutuwaa aiweseya seleganonj kotogiti, iikanonj mono ilaanj gono sokonja. Ii sokonjato, kana qaa waleema singisonjgo amakejanj eenj, mono aiweseya mende memetaa tanijaerj koloonj eenj tondu laligojan.

²⁶ Tosianonj Anutuwaa aiweseya selegianonj mende kotogi kilerj kana qaawaa jenkootoya otaanjkejuti eenj, Anutunonj aiwese ii selegianonj ejiwaa so kaanja injiuro sokonja.

²⁷ Iikaanja injiuro yonjononjga monjonj saanonj Kana qaawaa so goo qaaga toonj gosinj jery tegoro kamaawaa. Anutuwaa aiweseya seleganonj kotogi Kana qaawaa waja motomotoonj moma anjonj koma laligojanto, ii waleema singisonjgo amakejanjwaajonj ama kamaawaa. ²⁸ Eja monjonj selenondeenj Juuda ejaga kolooji eenj, iinonj mono Juuda eja honja mende kolooja. Kaanagadeenj Anutuwaa aiweseya selianondeenj kotogi yanggisenj amakejuti eenj, ii mono aiwese omaya, honja qaa.

²⁹ ††Honja qaagoto, eja monj uutanonj Juuda ejaga kolooji, iinonj mono Juuda eja honja kolooja. Kaanjadeenj Anutunonj uunana qosoma Unjaya Toroya iikanonj ano laligoji, iikanonj mono aiwese honja kolooja. Kana qaawaa waja otaanj eja selia kotogi balonj ejembanonj mogi umakejato, Anutunonj aiweseya uunananonj nanjiwaajonj moro uro mepeseenj nonomakeja. Kianj.

Anutunonj qaaya pondanj otaanjkeja.

3 Kaerj ero Juuda ejemba laligojonj, iikanonj mono nomaenj ilaanj nononaga? Anutuwaa aiweseya selenananonj kotogiti, iikawaa honjanonj mono nomaenj koloonj nononja? ² Honjanonj mono laaligo kuuya kanonj mamaga koloonj onjanonj ilaanj nonomakeja. Iikawaa qaaya mutuya ii kokaerj: Anutunonj Bunja qaaya nonono ananaa bunja koloojo laligojonj.

³ Kaerj laligojonto, ananaanongga tosianonj Anutu mende moma laarinj munj laligogi nomaenj ama onjombaa? Yanggisenj laligogitiwaa ironja meleema mono nomaenj ama nonombaa? Uujopaya somonjonj anjonj kono omaya koloojaa me nomaenj? ⁴ ††i qaago totoonj! Anana koreboreyanonj ejemba qoolonggoya koloojonto, Anutunonj honja toontoonja kolooja. Anutuwa kania ii Bunja Terenonj kokaerj oogita eja,

"Qaa jakeyanonj ama qisinj gonggi qaagaa kitia jery asarinj iikanonj dindinja koloonj haamo ama onjoma namba. Goo kaniaga kaanja mokoloonj nanjonj jewuya."

⁵ Anana nanamemenj doogoya otaaninj Anutunonj qindingonj nonono iikanonj nanamemenja dindijanonj asuganonj asugiji eenj, anana qaa iikawaajonj mono nomaenj jewonaga? Nii qaa ii namo ejemba momonanaa so kokaerj jejerj: Anutunonj ironja meleeno irinjonsoonjanonj qanananonj uji, iwaa momoyanonj kaerj dogoja me qaago? ⁶ Qaago, ii mono kozigerj! Anutunonj doogoya koloonagati eenj, iinonj gomaña gomaña ananaa qaanana mono nomaenj gosinj tororo jery tegonaga?

⁷ Niinonj eja qolonmolonggoya koloowe Anutunonj qaaya honja iikanonj mindingonj nono iwaa qabunayanonj iikaerj asuganonj kolooja. Kaerj koloojo niinonj singisonjgo ambeti, Anutunonj iikawaa qaaya mono nomaembaajonj jery tegoja? Nomesaoro neenaa jaajaa laligowe sokonaga me qaago? Qaayanonj mono mende loorinj kamaawaa. ⁸ Mono kokaerj jeninj sokonaga, "Nono saanonj bologa toroqerj aninj Anutunonj ii mindingoro sili awagaa honjanonj asugiro qaayanonj qabunayawo koloojaa." Tosianonj nonoojonj qaa sologonj kaerj jery toroqerj kokaerj jenkeju, "Poolnonj qaa kaerj jery iikawaa so lanj amakeja." Kaerj ama jegitiwaa qaaya ii Anutunonj gosinj sogianonj jery tegon onjombaa, ii mojerj. Kianj.

† 2.24 Ais 52.5

†† 2.29 Dut 30.6 ‡ 3.4 Ond 51.4

Ejemba moŋnoŋ solanja mende kolooja.

⁹ Qaa kaen aminj moma ii nomaen jery tegowonaga? Juuda nononoŋ kantri tosaŋa unjuugun Anutuwaajaanon dindiŋa koloojon me qaago? Qaago totoon! Iikawaa qaaya mono waladeen kokaen jery kotiinij: Juuda me kantri tosaŋa koloowonagati, anana korebore singisonŋo anij kokosiin nonono laligojon. Kawaajon selenana menj ubombaajon amamaankejon.
¹⁰ †Iikawaa qaaya ii Buŋa Terenoŋ kokaen oogita eja, “Moŋnoŋ moŋ solanja dindiŋa mende totoon kolooja.

¹¹ Mombaa uutanonj momo mende koloonj asariro tondu laligoju. Moŋnoŋ moŋ Anutu mokoloomambaa-jonj mende kaparanj komakeja.

¹² Qaagoto, kuuyanonj mono kana uugunj sisau laligoju.

Koreborenoŋ mono bolinj Anutuwaajaanonj anjonjoragiawo koloju. Awaa koloonkeji, motoondago moŋ ii mende totoonj mokoloojenj.

¹³ ††Neselangianonj anjomokolonj amakeju.

Nengbaogbaogianonj qasiriwaa ronj kaŋa aantamano koomuwaa kanjaruga kaŋa iikanonj ejemba lanj tiwilaan onjmakeju. Qaa bologa ii qatowaa jeta nomberj warabe kaŋa buugianonj saa qen ero jeganonj ejemba tondu injinjeju.

¹⁴ *Qaa kowoga seiyawononj mono buugia saa qero ejemba tondu qasuaan onjmakeju.

¹⁵ †Ejemba tondu ununj sagia molaawutiwaajonj kanagianonj kike uulanawo kema kanjeju.

¹⁶ Nanamemengiaa kania dogoro laligojutiwaa aiwesegia kokaen koloja: Daen daen liligonkejuti, iikanonj mono kondemondoenj anji ejemba uugianonj bolinj koboŋkeja.

¹⁷ Luaenoŋ laaligowaa kania ii mende moma kotonj yagoju.

¹⁸ ††Anutu goda qewombaa qaaya ii uugianonj mende eja. Jeta uuguwubotiwaajonj keegia mende moma een lanj laligoju.”

Anutuwaanonj qaa kaen eja.

¹⁹ Anutunonj Kana qaa kokaembaajonj nonono, ii mojonj: Kana qaa kuuya kanonj gomanj so somonjonj nonomakeja. Anana qaa kawaa baatanonj kema tenj koma laligoninj sokombaa. Mende tenj kombonjati eenj, Anutunonj mono ironj meleema nonono tiwilaawonj. Kawaajonj sombunana moma mondomondonana mesaonj qaanana bogoro laligonj tenj koma muninj sokombaa. Anutunonj ejemba kananana kaen ninisaanota eja.

²⁰ ††Kana qaanonj somonjonj nonomakejato, nono kuuya ii otaa-wombaajonj amamaankejonj. Anutuwaanonj Kana qaanonj singisonŋo-nana menj asugiro iima saanonj moma kotowonjato, kana iikanonj Anutuwaajaanonj solanja koloowombaaajonj amamaawonj. Kianj.

† 3.10 Ond 14.1-3; 53.1-3 †† 3.13 Ond 5.9; 140.3 ‡ 3.14 Ond 10.7 †† 3.15 Ais 59.7-8 †† 3.18 Ond 36.1 ††† 3.20 Ond 143.2; Gal 2.16

Solanja koloowonjatiwaa kania ii momalaari.

²¹ Nononano amamaankejonto, Anutunonj Kana qaa otaanj solanja koloowonjatiwaajonj ii mende jeroto, kana morota kokaen arenjonj jerota eja: Anutunonj anj qaanana jery tegoro iwaa jaanonj solanjaniwonj. Anutunonj qaa ii Mooses ano gejatootoo ejemba yonjoojonj injisaano nanjonj jery Buŋa Terenoŋ oogita kambanj kokaamba asuganonj asugiro mojonj.

²² ††Kawaajonj kanonj me kanonj anana Jiisas Kraist moma laarionj, Anutunonj mono kuuya anana qaanana jery tegoro solanjaniwonj. Ejemba tuunj morota morota anana Anutuwaajaanonj ororonj kolojonj.

²³ Ejemba kuuya anana singisonŋo ama Anutuwaajaanonj asamararanjaajonj amamaajonj.

²⁴ Ii amamaajonto, Anutuwaajaalonj kalenmorianjanonj kolooro Kraist Jiisasnonj downana mero. Anutunonj kalenj iikawaajonj ama qaanana jery tegoro solanjaniwonj. ²⁵ Wala singisonŋo ama laligogiti, Anutunonj ii moma mokosinjonj ironj uulanawo mende meleema onjono. Ii mende meleema onjoma iyanjaa nanamemenj solanjanonj asuganonj asugiwaatiwaajonj moma Kraist Jiisas siimolonj oro kaŋa kolooro qegi komuro Anutuwaajaanonj koma konjoratinj nonombaatiwaa kania kolooro. Saya molaaroti, ii moma laarininj iikaŋa kanonj singisonjononana songbama mesaoro solanjaniwonj. ²⁶ Kania ii kambanj kokaamba asuganonj asugiwaatiwaajonj moma Jiisas kaen ama muro. Anutuwaajaanonj nanamemenj solanja ii kokaen: Anj solanja koloja ano moŋnoŋ Jiisas moma laarini, mono iwaa qaaya jery tegoro solanjaniŋkeja.

²⁷ Kaen kolooro mono naambaajonj selenana menj ubonaga? Iwoi mombaajonj ama qaago totoonj. Kana qaa otaanj solanja koloowombaaajonj ii amamaajonj. Kaŋa kanonj solanja mende koloowonjato, Jiisas moma laarininj Anutunonj niniima qaanana jery tegoro solanjaniŋkebonj. ²⁸ Qaa koi jery tegonj kota kokaen jery kotiinjonj: Kana qaa otaanjkejonjwaajonj qaagoto, Jiisas moma laarinj mujonjwaajonj ama Anutunonj qaanana jery tegoro solanjaniŋkebonj. ²⁹ Anutunonj Juuda nonoo Anutunanagadeenj mende koloja. Mono kantri tosaŋa yonjoo Anutugia kaŋagadeenj koloja me qaago? Mono yonjoo Anutugia kaŋagadeenj koloja.

³⁰ §Anutunonj motoonŋo koloja. Kawaajonj selenana kotogi laligojonj, nononoŋ moma laarinj muninj menj solanjaniŋ nonomakeja ano selegia mende kotogi laligojuti, ii kaŋagadeenj moma laarinj mugitiwaajonj ama menj solanjaniŋ onjmakeja. ³¹ Moma laariwutiwaa qaa jery kanonj kuunj onjoma iikaŋa kanonj Kana qaa menj kamaanj anij omaya koloowaa me qaago? Ii kozigenj qaagoto, Anutuwaanonj Kana qaa ii mende qewagonjkejonto, ii menj kotiinjejonj. Kianj.

Aabrahamnonj Anutu moma laarinj solanja kolooro.

4 Nono bemunjalenana Aabrahambaa kaniaajonj nomaen jewonj? Iinonj Anutuwaajaanonj kania nomaen

††† 3.22 Gal 2.16 § 3.30 Dut 6.4; Gal 3.20

mokolooj iwaa jaanonj solanja kolooro? ² Onjanonj, Anutunonj iwaa qaaya ii nanamemeña awagaajonj ama jenj tegoro solanjaninaga eenj, iinonj iikawaajonj saanonj selia menj unagato, ii Anutuwaawaa jaanonj qaago.

³ †Iikawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja, “Aabrahamnonj Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjaniro.” Qaa kaenj eja.

⁴ Qaaya ii mono kalenja jenj tegoro solanjaniroto, moñonj gawonj mero galenjanonj tawaya kalenja qaagoto, gawonj menkejiwaa so iima gosinj tawaya munkeja. ⁵ Balonj galenonj kaenj munkejato, Anutunonj anjonjora ejemba ananaa qaanana jenj tegoro solanjaninkebonja. Kawaajonj moñonj oyanjboyanj koloomambaajonj gawonj mende menj Anutu eenj moma laarinj muji, Anutunonj mono momalaaria ii iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjaniwaa.

⁶ Deiwidnonj kañagadeenj qaa kawaa kania nanjonj qaa kokaenj ninisaama jero, “moñonj oyanjboyanj koloomambaajonj gawonj mende mero Anutunonj momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjaniji, iinonj mono simbawonj koloowa.” ⁷ ††Kaenj jero qaaya ii kokaenj oogita eja,

“Ejemba Kana qaa waleenji Anutunonj singisongogia mesaonj koma konjoratiro laligojuti, iyonjononj mono simbawonj koloowa.”

⁸ Poñonj mombaa singisongogya songbama iiro sokono ironja qaganonj mende ano ubaati, iinonj mono oyanjboyanj koloowa. Qaa kaenj eja.

⁹ Anutunonj oyanjboyanj koloowombaa kania kaenj ninisaama Anutuwaawaa aiweseenanawo nonoojonjadeenj jerota eja me qaago? Kianj qaago. Ii mono kantri tosaanja aiwesegia qaa yonjoonj kañagadeenj eja. Nonononj kokaenj jenj oodaboronj, “Aabrahamnonj Anutu moma laariro momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjaniro.”

¹⁰ Mono naa kambanonj iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjaniro? Anutuwaawaa aiweseya selianonj kotogi laligoroti, kambanj iikanonj qaagoto, wala eenj laligoroti, Anutunonj mono kambanj iikanonj momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solanjaniro.

¹¹ †Wala eenj laligonj Anutu moma laariro qaaya jenj tegoro solanjaniro. Kawaa gematanonj sokonotiwaawaa aiweseya ii selianonj kotowutiwaajonj jero munjenj aasoya kaanja kolooro. Kaenj kolooro iwaa gematanonj Anutuwaawaa aiweseenanawo mende laligonj moma laarinj muninj momalaarinana iiro sokono qaanana jenj tegoro solanjaniwonjati, Aabrahamnonj kuuya ananaa wanjalenanaga kolooro. ¹² Wanjalenanana iinonj eenj laligonj kambanj iikanonj uuta meleema Anutu moma laarinj laligoroti, nono aiweseenanawo iwaa so ama laligojonj. Anutuwaawaa aiweseenanawo laligonj uunana meleema laligojonj, mono nonoo wanjalenanana kañagadeenj kolooro. Aiwese kotonj nonongi eenj lanj mende laligojonto, Aabrahambaa kana lasuya otaanj moma laarinkejonj. Kianj.

Anutuwaanonj soomonggo qaa moma laarininj hoñawo koloowaa.

¹³ ††Anutunonj Aabraham balonj bunja qenj muro toya kolooro gbiliurutanonj iwaa gematanonj iikaanj laligonj ubutiwaa qaaya jenj somonggoro. Qaa ii Kana qaa otaarotiwaajonj ama mende ijoroto, Anutunonj momalaaria iiro sokono qaaya jenj tegoro solanja koloorotiwaajonj qaa ii ijoro.

¹⁴ ††Tosianonj oyanjboyanj koloowombaaajonj Kana qaanonj qokotaanj iikaanja kanonj Anutuwaanonj iwoi ii bunja qenj aowuyagati eenj, iyonjononj mono momalaariwaa qaaya qewagogi omaya koloonaga. Kaenj Anutuwaanonj soomonggo qaawaajonj mende amaaninj qaa iikanonj mono omaya koloowabo. ¹⁵ Anutuwaanonj Kana qaa waleeninj irinja soono kazianonj qananonj umakejato, Kana qaa mende enaga, ii singisongowaa qaaya mende jewonaga.

¹⁶ ††Aabrahamnonj kaenj mindirinj nonoma kuuya ananaa wanjalenanana koloowa. Kawaajonj soomonggo qaaya nononoti, ii Kana qaanonj qokotaanjkejuti, iyonjoonjadeenj qaagoto, Aabrahamnonj moma laariroto, iikaanja moma laarininj ananaanonj kañagadeenj hoñawo koloowaatiwaajonj moro. Kawaajonj Anutunonj soomonggo qaaya ii kokaenj arengonj ano: Ii moma laarininj hoña kuuya ananaajonj kalenja nonono kalenjmorianjanonj asuganonj asuginkeja.

¹⁷ ††Aabrahambaa qaa moñj ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja, “Niinonj gii kuuj gombe ejemba kanageso mamaga yonjoo mangiaga koloowaga.” Qaa kawaa so Aabrahamnonj Anutuwaawaa jaanonj manj koma nonomakeja. Anutunonj koomuya menj gbilinj onjmakeja. Kanageso laaligogia qaa, ii jaawo laligojutiwaa tani kaanja onjono asuginkeju. Aabrahamnonj mono Anutu kaanja moma laarinj muro.

¹⁸ †Anutunonj wala Aabrahambaaajonj kokaenj ijoro, “Goo gbiliuruganonj koloonj seigi jangogia sengelao kaanja kolooro laligowuya.” Soomonggo qaa ii moma nomaenj hoñawo koloonaga, ii mende moroto, ii kilenj jejeromonjromonj ama ejemba kanageso mamaga yonjoo mangia koloomambaajonj mamboma laligoro. Soomonggo qaa mutuyaa so koloowaatiwaajonj mono Anutu moma laarinj munj laligoro. ¹⁹ ††Saarawaa goroñanonj merabora memewaa so mende kolooro anjo gbania 100:waa so laligonj waaro. Kawaajonj iyanja romonggoro mono eja wanja selia waziinj soosoolia kolooroto, kilenj Anutuwaawaa qaanonj hoñawo koloowaatiwaajonj moma laarinj munj laligoro Aabrahambaa momalaarianonj mende sologonj looriro.

²⁰ Mende looriroto, qaayanonj hoñawo koloowaatiwaajonj moma laarinj iikanonj kotiinj nano. Anutuwaawaa soomonggo qaawaajonj uutanonj kema qenj kanj qenj mende anoto, momalaarianonj kotiiro Anutu mepeeseenj laligoro Anutuwaawaa qabunyanonj seiwo. ²¹ Anutunonj iwoi asugiwaatiwaa qaaya jenj somonggonj ii and-

†† 4.13 Jen 17.4-6; 22.17-18; Gal 3.29 †† 4.14 Gal 3.18 ††† 4.16 Gal 3.7 ††† 4.17 Jen 17.5 § 4.18 Jen 15.5 §† 4.19 Jen 17.17

aboromambaajonj kotiiŋkeji, ii moma kotiidaboronj uwoi monj mende ama laligoro. ²² Kaenj ama laligoroti-waajonj Anutunonj Aabrahambaa momalaaria iiro sokono qaaya jej tegoro solananiro. ²³ Momalaaria iiro sokono qaaya jej tegoro solananiro, qaa ii Aabrahambaajonjadeen mende oogita eja.

²⁴ Aabrahambaajonjadeen qaagoto, ananaajonj ama kaanagadeen ii oogita eja. Anana Poŋnana Jiisas meŋ gbiliro koomunonja waaroti, Anutu iikaan moma laarinj muniŋ momalaarinana iiro sokono jej tegon nonono solananiwonja. ²⁵ †Anutunonj ananaa siŋgisongonanaajonj ama Jiisas mende anjonj kono komuro ano solanja koloowombaaajonj ama meŋ gbiliro koomunonja waama laligoja. Kianj.

Anutuwaaw jaanonj solananiŋ aisoonj luaenonj laligojonj.

5 Anana Anutu moma laarinij qaanana jej tegoro solananijonj. Kawaajonj Poŋnana Jiisas Kraistnonj mono nemuŋ koma nonono Anutuwo luae mokolonj laligojonj. ² Kaanagadeen Jiisas Kraist moma laarinij nemuŋ koma nonono kalenmorianj buŋa qeŋ aowombaa kania mokolonj kambanj kokaamba kalenmorianj uutanonj laligojonj. Anutuwaaw asamararanj uutanonj keubombaaajonj jejeromonjromonj ama aisoonjkejonj.

³ Kawaajonjadeen mende aisoonjkejonj, konjajilin moma kawaajonj kaanagadeen aisoonjkejonj. Konjajilin moma mokosinjonj iikaanjan kanonj kaparanjonkonj mokoloowonja. Ii moma iikawaajonj aisoonjkejonj. ⁴ Kaparanj koma anjonatononj kotiiŋ nambonja. Anjonatononj kotiiŋ nanij jejeromonjromonananonj kotiiŋkebaa. ⁵ Anutunonj Uŋa Toroya ama nonono kana kolooro uujopaa molaaro uunananonj kemero laligojonj. Kawaajonj jejeromonjromonj ama oyanjboyanj koloowombaaajonj ama mamboma gamugamu mende mokoloowonja.

⁶ Iikawaa kania ii kokaenj: Anana wala looloria esunana qaa laligonij, Kraistnonj mono kambanj dindinjan iikanondeen komuŋ ejemba anjonjoranawo ananaa downana mero. ⁷ Monjonj Kana qaa tororo otaanj dindinjan kolooji, alia iikaanjanajonj monjonj saanonj mende komunaga? Ii moro amamaaya koloonagato, monjonj uujopa mamaga ejemba ama onjomakeji, alia monjonj iwaajonj ama saanonj selia qeleema komumambaajonj monaga.

⁸ Ejembanonj iikaanjan amakejonj, Anutunonj uutanonj jopagonj nonomakeji, iinonj ii kokaenj qendeeno: Iinonj Kraist wasiro kamaanj wala anjonjora ejemba laligonij, kambanj iikanondeen mono ananaajonj ama komuro. ⁹ Komuro kambanj kokaamba sayanonj songbama jej tegonj nonono solananiŋ laligojonj. Kilenj ii qerewenjan kaanja kolooro honjanonj mono kanagenj kokaenj koloowaa: Anutunonj siŋgisongowaa uugereya asuganonj qendeeno iwoi kanjanjowo namononj asugiwaa. Ii asugiro Anutuwaaw jaanonj solanja koloojonj iwaajonj Jiisasnonj mono irinjonsoonj iikanonjan metogonj nonono oyanjboyanj mokoloowonja.

¹⁰ Anana wala Anutuwaaw kereuruta laligonij, kambanj iikanonj iyanjan Meria wasiro komuŋ iinonj tawanana kolooro Anutuwo ala-ala koloonij. Koloonij, iikanonj qerewenjan koloojato, honjanonj kanagenj kokaenj asugiwaa: Tawanana ano Anutuwaaw alauruta laligonij Jiisasnonj kotiiŋ laligojiwaajonj mono afaanjonj metogonj nonono oyanjboyanj mokoloowonja.

¹¹ Poŋnana Jiisasnonj Anutuwaaw hamoqeqe gawonjan mero Anutunonj tawanana ano iwo ala-ala koloonij, iikayadeen qaagoto, onjanonj Anutuwo jopagonj aonjan nama otokorianjan maama aisoonjkejonj. Kianj.

Aadambaajonj ama komuninto, Kraistwaajonj ama gbiliwonja.

¹² ††Eja motoonjononj siŋgisongonj namononj kondooro kolooro. Anutunonj siŋgisongowaa ironjan ano koomu asugiro. Iikawaa so ejemba kuuyanonj siŋgisongonj ama laligonij koomunonj iikawaajonj ejemba korebore sokoma nonono laligojonj. ¹³ Wala Kana qaa mende kolooro kambanjan iikanonjan kaanagadeen siŋgisongonj asuganonjan asuginj edabororoto, Kana qaa mende ero siŋgisongowaa qaaya ii mende jej gosinjan laligogi.

¹⁴ Aadambaa kambananonjan kanianjan lanjan laligonj kougi Mooseswaa kambananonjan Kana qaa asugiro. Ejemba kambanjan biwianonjan iikanonjan siŋgisongonjan anjonjto, Adamnonjan kana waleenoti, iikawaa sogadeen mende waleema laligogito, koomunonjan kilenj ii kaanagadeen galenjan koma onjononj laligogi.

Aadam, eja mutuya iinonjan mono eja monjan kawaatiwaa sareyaga kolooro.

¹⁵ Sareyaga kolooroto, kanagara ii ororonjan mende koloojao. Adamnonjan Kana qaa waleema kamaaro siŋgisongonjan asuginjan seinjan ejemba mamaga sokoma onjononj komuŋ laligogi. Ii koomuwaa kania koloojato, oyanjboyanjan koloowombaa kania ii monjan. Ii kokaenjan: Eja motoonjonjan Jiisas Kraist iinonjan nemuŋ koma nonoma kalenmorianjan ninisaano Anutuwaaw kalenjanonjan asuganonjan asuginjan ejemba mamaga sokoma qepalugonjan nonono. ¹⁶ Toroqenjan kokaenjan jemanjan: Kana woi ii ororonjan mende koloojao. Eja motoonjonjonjan siŋgisongonjan ano Anutunonjan qaaya jej tegoro siŋgisongonjan ejemba kuuya anana gere siawaa buŋa koloonij. Ii balonjan ejawaa kania koloojato, Siwe ejawaa kania ii monjan. Ii kokaenjan: Kambanjan mamaga Anutuwaaw Kana qaa waleenij kalenjan qendeema jej tegonjan nonono solananiŋkejonjan.

¹⁷ Ii mombo jemanjan: Eja motoonjonjonjan Kana qaa waleema koomu kondooro ejemba korebore komuŋ laligojonjan. Aadambaa siŋgisongowaaajonjan ama koomunonjan kuuya sokoma galenjan koma nonono tondu laligonij. Ii kana kamaanj qeqeta koloojato, Anutu esunmumuyaa kania ii kokaenjan: Ejemba anana solanja koloowombaa kalenjan ii kelemalenjan buŋa qeŋ aonjan kalenmorianjan uutanonjan laligojonjan, anana mono oyanjboyanjan mokoloowonjan. Eja motoonjonjan Jiisas Kraist iinonjan nanjonjan inaanjan nonono kawali kaanja kotiiŋ laligonjan ubonjan.

† 4.25 Ais 53.4-5

†† 5.12 Jen 3.6

¹⁸ Mombo toroqen jemaña: Eja motoongonon Anutuwa Kana qaa waleema kamaaro Anutunon qaaya jen tegoro ejemba kuuya anana gere siawaa bunja koloonij. Kaanjadeen eja moñon solanja koloowom-baajon kondooro uunana meleenij Anutunon saanon ejemba kuuya ananaa qaanana jen tegoro solanani kotiin laligon ubonja. ¹⁹ Iikayadeen mombo jemaña: Eja motoongonon qootogo ama singisonggo waj kono seiro ejemba seiseiya anana meleema singisonggo ejemba koloonij. Kaanjadeen eja moñon Anutuwa jeta ten koma singisonggonanaa tawaya mero kana kolooro Anutunon ejemba seiseiya ananaa qaanana jen tegoro solananiwonja.

²⁰ Wala een laj laligon kougito, Mooseswaa kambanon Anutunon Kana qaa ejemba singisonggogia mota kotowutiwaajon toroqen onono. Ii toroqen ononoto, ii mogi singisonggogianon sein asuganon asugiro. Iikaen kolooro Anutunon mono kalenmorianja kaanagadeen menj seiro singisonggo uugun asugiro.

²¹ Singisonggowaa ku-usunja ii somata. Kawaajon singisonggo anij iikanon galen koma nonono koomuya koloon laligon kounij. Anutuwa kalenmorianja iikanon mono kaanjadeen ku-usunawo kolooja. Jiisas Kraist Ponnanon solananiwombaaajon kondooro Anutunon qaanana jen tegoro dingon laaligo kombompanja mokoloon kamban tetegoya qaa laligon ubonja. Kianj.

Singisonggo gema qen Kraistwo gbilin laligowu.

6 Anutunon kalenmorianja nonono seiwaatiwaajon singisonggo toroqen ama laligowonja me qaago? Kawaajon mono nomaen jeniñ sokombaa? ² Singisonggo mono kozigen! Nono singisonggowaa kasanonga loloon uunana walaganon qamo kaanja kolooro singisonggo ambombaajon togon laligojoni een, mono nomaembaajon singisonggonon toroqen galen koma nonono laligowonaga?

³ Qaa koi moju me qaago: Anana kuuya Kraistwaanon qokotaawonatiwaajon ama oomulu menj nononji. Iikanon uunana walaganon mono Jiisas qegi komurotiwaa tani komuro laligowombaaajon oomulu ii menj nononji.

⁴ Amanon asamaranja qendeema Kraist menj gbiliro koomunonga waaroti, ananaa uunananon kaanagadeen gbiliro dologa koloon laligonij sokom-baa. Mannananon anana Kraistwaa tani kaanja gbilin waama nanamemen dologa ama menj laligowonatiwaajon moja. Kawaajon oomulu ii kokaembaajon menj nononji: Uunana walaganon Jiisaswo motoon komunj ewaatiwaajon uunana walaga ii kaanja ron kongi.

⁵ Uunana walaganon Kraistwo ororon komuro iikanon iwo qokotaan laligojoni een, Mannananon anana kaanagadeen Kraistwo nambonatiwaajon moja. Kraistnon koomunonga waaroti, mono iwaa tani ororon gbilin laligonij sokombaa. ⁶ Uuselewaa siinana kombompanja bologanon singisonggo ambonatiwaajon kopoulosongonkeji, Anutunon siin ii kondeeno keme-

baatiwaajon momakeja. Anutunon singisonggonon toroqen galen koma nonono welenja qen laligowonatiwaajon mende moja. Kawaajon uunana walaga ii Kraistwo maripoonon qero komuro. Iikawaa so laligojoni, ii mojonj.

⁷ Mombaa uuta walaganon komuro iinon mono singisonggowaa kasanonga loloon laligoja. ⁸ Uunana walaganon Kraistwo komuroti een, kaanjadeen iwo gbilin laligon kotiwombaaajon moma laarionj.

⁹ Kaen moma laarin Kraistwaa kania kokaen ero moma yagojon: Anutunon ii menj gbiliro koomunonga waama laligon kotiin mombo mende komuwaa.

¹⁰ Koomunon ii mende toroqen galen kono laligon ubaa.

¹¹ Qamo yononon singisonggo ambombaajon ama maawuya. Ono mono kaanjadeen onjoangiaajon mogi qamo kaanja kolooro Kraist Jiisaswo qokotaan nama Anutuwaajon kotiin laligowu.

¹² Selegia komuwaati, iikawaa siin kombompanja bologanon galen koma onono ii ten koma mun singisonggo ambubotiwaajon ii mono somonjon laligowu. ¹³ Kawaajon sele kitigia kuuya ii mono singisonggo Toyaa boronon mende ambu. Kema kaen anji bunaya kolooro waj kono anjonjora koloowabo.

Iikaanja qaagoto, koomuyanonga gbilingo mono onjoangia Anutuwa boronon ama aowu. Sele kitigia kuuya ii Anutuwa borionon anji bunaya kolooro nemun kono nanamemen solanja koloonkebaa. ¹⁴ Ono Kana qaa baatanon qaagoto, kalenmorian uutanon laligoju. Kawaajon singisonggonon mono een somonjon galen koma onono laligowubo. Kianj.

Solanja laaligowaa Toyaa mono welen qen laligowu.

¹⁵ Kawaajon nomaen jewonaga? Anana Kana qaa baatanon qaagoto, kalenmorian uutanon laligon singisonggo anij sokonja me qaago? Ii kozigen! ¹⁶ To woi koloojao. Onjoangia yoroononga mombaa boronon ama aon jeta ten koma welenja qenkejuti, iikawaajon mono qaa koi moma yagowu: Ono mon jeta ten komakejuti, mono iwaa welenqeqeuruta kolooju. Singisonggo Toyaa welenqeqeuruta koloojuti een, iinon mono unuano koomu kotiga komuwuya. Anutuwa jeta ten koma welenja qenkejuti een, iinon mono qaagia jen tegoro solanja koloon laligon ubuya.

¹⁷ Ono wala singisonggo Toyaa welenqeqeuruta koloon laligogi. Kaanja laligogi Bunja qanon mindinjon onjomakebaatiwaajon kuma ononji mogi. Ii moma iikawaa so uugia meleema kamban kokaamba Bunja qaa tororo ten koma Anutuwa kania otaankeju. Kaen moma onjojon "Anutu dangisen!" jen laligojon.

¹⁸ Ii otaan singisonggowaa kasanonga loloon Anutuwa welen qen nanamemen solanja ama menj laligoju.

¹⁹ Uuselegianon lolooria koloojiwaajon ama qaa iikawaa kania ii mono balon ejemba ananaa qaa jejewaa so niinon kokaen jemaña: Ono wala sele kitigia ku-

uya togon jeulalan Toyaa (Satambaa) borononj ama welenj qerj laligogi. Kaanja laligogi nanamemenj anjonjorayawo asuginj uugia menj tilooro laligogi. Kaanja laligogito, kambanj kokaamba sele busu kitigia kuuya ii mono togon Anutuwaa borononj ambu. Kaerj ama welenj qegi nanamemenj solanja asugiro soraaya koloonkebu.

²⁰ Onjo singisonjo Toyaa welenj qe qeuruta laligogiti, kambanj iikanonj nanamemenj solanja ii mende otaagito, onjoangiaa jaajaa tondu laligogi. ²¹ Kambanj kokaamba nanamemenj iikawaajonj gamugia mojuto, kambanj iikanonj iikaerj ama laligonj honja mono nomaerj mokoloogi? Nanamemenj gamuyawo kawaa honja ii koomu kotiga.

²² Kambanj kokaamba Anutunonj singisonjowaa kasanongja isama onjono loloonj Anutuwaa welenj qe qeuruta koloogi honja asugiro soraaya koloonkeju. Kaerj ama laaligo kombombanja laligonj tetegoyanonj oyanboyanj mokoloonj laligonj ubuya. ²³ Singisonjo aninj Toyanonj tawa nonono koomu kotiga mokoloowonjato, Anutuwaa kalenja ii oyanboyanj laaligo. Kraist Jiisas Ponjanawo qokotaerj nambonjati eerj, mono kotiinj tetegoya qaa laligonj ubonja. Kianj.

Loemba laaligowaa sareqaaya

7 Oo uumeleenj alauruna, onjo Kana qaa mojudiwaawo so onjoonj kokaerj jemaaja: Kana qaanonj ejemba somonjonj nononja. Namononj laligonj ubonjatiwaawo so mono kawaa baatanonj laligowonja, onjo ii moju me qaago? ² Kawaa sareya monj ii kokaerj: Kana qaanonj emba loyawo somonjoro ejanonj laligowaatiwaawo so loemba laligowaato, loyanonj komuwaati eerj, embianonj mono loemba laaligowaa Kana qaanongja loloowaa.

³ Kawaajonj loyanonj jaawo laligoro eja mombaajonj Oonj jero mewaati eerj, iwaa qata mono olonkaku embaga jenkejonj. Kaerj jenkejonto, loyanonj komuwaati eerj, Kana qaa iikanonj mende toroqerj somonjoro laligowaa. Kaanja laligonj eja monj mewaati, iinonj mono olonkaku embaga mende koloowaa.

⁴ Kawaajonj uumeleenj alauruna, onjoo kanagianonj mono kaanjiadeerj eja. Onjo kaanagadeerj eja mombaa bunja koloowutiwaajonj Kraistwo qokotaagi. Anutunonj ii menj gbiliro koomunongja waaro laaligonananonj honja Anutuwaajonj mokolooro asugiwaatiwaajonj momakeja. Kraistnonj komuro uugia walaganonj iwo komuro qamo kaanja koloonj Kana qaawaa bunja mende laligoju. ⁵ Wala uuselewaa siinj kombombanja bologanonj galenj koma nonono tondu laligoninj. Kambanj kanonj Kana qaanonj sololoonj kuunj nonono singisonjo ambombaa siijnana kombombanja bologanonj koloonj galenj koma nononji. Kawaajonj uuselenananonj waaro laaligonananonj koomu kotigaa honja mokoloonj tondu laligoninj.

⁶ Kaanja laligoninto, wala qaa iikanonj somonjonj nonono gbadoyanonj laligonj kana qaawaa warja motomotoonj otaawombaajonj kaparanj koma gawonja menj laligoninj. Kraistwo qokotaerj naniinj uunana walaganonj

iwo komuro kambanj kokaamba kana qaawaa bunja koloonjinonja loloonj mombo welenja mende qerjkejonj. Kambanj kokaamba kananananonj gbiliro Unja Toroyanonj inaanj nonono afaanjonj Anutuwaawo gawonja menjkejonj. Kianj.

Singisonjo ambombotiwaajonj kaparanj koma aonjoronkejonj.

⁷ †Kawaajonj nomaerj jewonaga? Kana qaa anjo singisonjowawo kolooja me qaago? Ii kozigenj! Kana qaanonj mono singisonjowaa kania qendeema nono mobe. Kana qaa monj kokaerj eja, “Mombaanonj iwoiwaajonj mende koposonjowaa.” Kaerj mende jenagati eerj, niinonj iwoiwaa koposonjonkejerj, iikawaa kania mende moma kotowenaga. Kawaajonj Kana qaa mende moma kotowenaga, iikianj singisonjo mende moma yagowenaga.

⁸ Kana qaa mende enaga, singisonjononj mono qaa omaya ano koomuya koloonaga. Kaanja koloonagato, jenkooto qaa mobe sopa somonjonj nono ii waleemambaa kania kolooro singisonjo ambe asugiro. Jenkooto qaanonj mono kuunj nono uuna waaro siinja kombombanja bologa kania kania ii tororo asugigi bologaaajonj tondu koposonjonkejerj. ⁹ Wala Kana qaa mende moma tompinj laligoweto, jenkooto qaa mobe iikanonj anjonj koma nonotiwaajonj singisonjowaa siijnanonj gbiliro uuna waaro ii ambe. Singisonjo ambe menj komunj nono koomuya koloowe.

¹⁰ Anutunonj jenkooto qaa ii otaanj laligonj kotiiambaajonj moma nonoto, qaa ii otaamambaajonj batogowe menj komunj nono koomuya koloowe. Koomuya kolooweti, iikanonj mono asuganonj asugiro mokoloowe. ¹¹ †Jenkooto qaa moma kotowe sopa somonjonj nono ii waleemambaa kania kolooro jenkooto qaanonj kuunj nono singisonjononj tiligonj nono ii ambe. Singisonjo ama qaanawo koloowe. Iikaanja kanonj Anutuwaawo jenkooto qaa iikanonj singisonjo nemunj kono ambe menj komunj nono koomuya koloowe.

¹² Kaanja kolooweto, kilenj Kana qaa iikanonj mono kowoga ano soraaya kolooja. Iikawaa jenkooto qaayanonj mono dindiija ano awaa kolooja. ¹³ Kaanja kolooro jenkooto qaa awaa iikanonj menj komunj nono koomuya koloowe me qaago? Ii kozigenj! Qaa awaanonj qaagoto, Kana qaanonj mono neenaa singisonjonaa kania nisaano moma kotowe. Singisonjowaa gamuya asuganonj asugiro kanjanawo momambaajonj ama jenkooto qaa iikanonj singisonjowaa sopaya somonjoro uunanonj waaro waleema singisonjo ambe. Neenaa singisonjona iikanonj mono menj komunj nono koomuya koloowe. Kianj.

Uunanonj singisonjowaa manjaqeqe ero laligojenj.

¹⁴ Unja Toroyanonj Kana qaa nonono dindiija kolooji, ii mojonjto, niinonj singisonjo ejaga koloonj siinja kom-

bombanja bologawo koloorej. Kamaanj kombe singgisononj galenj koma nono tej koma welenja qerj singgisonjo amakejeñ.

¹⁵ †Kawaajonj iwoi awaa amambaajonj momakejeñi, ii mende amakejeñ. Iito, iwoi bologa amambaajonj togoñ sisia menkejeñi, mono ii amakejeñ. Kawaajonj iwoi amakejeñi, niinonj kawaa kania saanonj mende moma kotonkejeñ. ¹⁶ Kawaajonj iwoi bologa amambaajonj mojtitiiti ama ii amakejeñi eenj, Kana qaanonj mono kilenj awaa koloaja. Kana qaawaajonj mono uumotoonj anjenj.

¹⁷ Kaenj kolooro niinonj neeno ii mende toroqen amakejento, singgisonjo uunanonj eji, iinonj mono kuñj nono ii amakejeñ. ¹⁸ Nanamemenj awaa amambaa siinja onjonj momakejento, ii amambaa esunanonj mende koloonj nomakeja. Kawaajonj noo uunanonj iwoi awaa moñ mende ejato, uuselenanonj mono singgisonjo amambaajonj kuñj nomakeja, iikaya mojeñ.

¹⁹ Kawaajonj iwoi awaa amambaa siinja momakejeñi, ii mende amakejento, iwoi bologa mende amambaajonj momakejeñi, mono ii amakejeñ. ²⁰ Kaenj kolooro iwoi amambaajonj togoñkejeñi, ii kilenj amakejeñi eenj, ii neeno mende toroqen amakejento, singgisonjo uunanonj eji, iikanonj mono kuñj nono ii amakejeñ.

²¹ Kawaajonj neenaa kanana kokaenj ero mokoloonkejeñ: Iwoi awaa amambaa siinja mobe bologaa siinjanonj mono uuna somonjoro osinjeñ.

²² Kawaa kania ii kokaenj: Uunanonj Anutuwaanonj Kana qaawaajonj uumotoonj ama tej komambaajonj momakejeñ.

²³ Kaenj momakejento, sele busunanonj neenaa kani-ana kokaenj ero mokoloonkejeñ: sele busunaa kitia yonononj singgisonjowaa wanja koloogi amambaajonj momakejeñ. Singgisonjo amambaa siinjanonj mono uusiinja awaa ii menj kamaanj amambaajonj moro aonj onjeñ. Singgisonjo amambaa siinja kombombananonj mono sele busunaa kitia kitia sololoonj onjoma somonjoro nono kasa gbadononj laligojeñ. ²⁴ Oo iinonj bolinj tegonj anjonjoranawo koloorej. Uuselenaa siinja bologanonj nuano koomu kotiga komumambotiwaajonj mono morononj dowena menj hamo qerj nonaga?

²⁵ Oo Jiisas Kraist Ponja, iinonj nemuñ koma nono "Anutu dangisenj!" jejeñ. Kaniananonj kañja kolooro neeno uunanondeenj Anutuwaanonj Kana qaawaa baatanonj kema welenja qerñkejento, sele busuna singgisonjowawo iikaanjanonj singgisonjo amambaa siin- na kombombananonj somonjoro nono iikawaa kasa gbadononj laligojeñ. Kianj.

Uña Toroyanonj riindanonjana kolooro kotiin laligojonj.

8 Kawaajonj ejemba Kraist Jiisaswo qokotaanjanonj, Anutunonj mono ananaa qaanana jeñ tegoro kambanj kokaamba gere siawaa bunja mende koloonj laligojonj. ² Kawaa kania kokaenj: Gii singgisonjowaa siinja tej koma laligonatiwaajonj ama koomu kotigaa bunja koloonj laligona. Kañja laligonato, Kraist Jiisaswo

† 7.15 Gal 5.17

qokotaanjan nana laaligo kotigaa Uñyanonj mono koomu kotigaa kasanonga isama gono laligojanj.

³ Ejemba uuselenananonj siinjanana kombombanja bologa ii eja. Ii otaaninj Kana qaawaa esunanonj loorinj laaligo kombombanja nonombaatiwaajonj amamaaro osinj qagoninj. Qagoninj uuselenananonj singgisonjo ama laligoninj, Anutunonj singgisonjo iikawaa qaaya jeñ tegonj kitia kokaenj meleenon: Iinonj iyanjaa Meria wasiro namononj kamaanj singgisonjo ejawaa sele kañja kolooro. Toroqenj singgisonjowaa siimolonj tani kañja kolooro oogi komuro. Anutunonj laaligo kotigaa kania kaenj meleuro.

⁴ Anutunonj kania ii kokaembaajonj meleuro: Kana qaanonj anana solanja ano dindinja laligowombaaajonj jeñ kotonj nonomakeji, Anutunonj qaa iikawaa honjanonj ananaanonj koloodaborowaatiwaajonj moro. Kawaajonj uuselenanaa siinja kombombanja bologanonj mende galenj koma nonombiwaajonj togoñ Uña Toroyaa uusiinja tej kombombaaajonj namakejeñ. ⁵ Ejemba uuselegiaa siinj kombombanja bologa otaanjkejuti, iyonjo uugianonj mono singgisonjo ambombaaajonj eja. Ejemba Uña Toroyanonj siinj otaanj amakejeñi, ananaa uunanonj mono Uña Toroyanonj nanamemenj ambonjiwaajonj eja. ⁶ Uuselenanaa siinj kombombanja bologanonj mono horonj nonono koomu kotigaagenj kembombaaajonj ejato, Uña Toroyanonj uunanonj luae qero kotiin laligowombaa siinja momakeja.

⁷ Anutunonj Kana qaa nonono singgisonjo ambombaa siinj kombombananonj mono qaa iikawaa baatanonj mende kemakeja. Ii kemambaajonj amamaaja. Ii amamaaro tondu laligonj uunanonj Anutu qetama kere ama munjeñ. ⁸ Ejemba uuselewaa siingia kombombananonj galenj koma onjogji tondu laligojuti, iyononj mono Anutuwaajaanonj sokombombaaajonj osiwuya.

⁹ Yonononj osiwuyato, Anutuwaaja Uña Toroyanonj onjo uugianonj laligoji eenj, iinonj mono galenj koma onjono laligoju. Uuselewaa siingia kombombanja bologayononj mono onjo mende galenj koma onjomakeju. Kraistwaa Uña Toroyanonj mombaa uutanonj mende kemero eenj laligoji, iinonj Kraistwaa bunja mende koloaja. ¹⁰ Mende koloojato, Kraistnonj onjo uugianonj laligoji eenj, sele busugianonj singgisonjowaaajonj ama komuwuyato, unagianonj solanja koloojutiwaajonj ama kotiin laligonj ubuya. ¹¹ †Anutunonj Kraist Jiisas menj gbiliro koomunonga waaroti, iwaa Uñyanonj uugianonj laligoji eenj, iyononj onjo Anutuwo qokotaanjanngi selegia koomuya ii kañagadeenj menj gbiliwao-ta.

¹² Oo uumeleenj alauruna, gbilinj laligojonjiwaajonj nonononj mono Anutuwaanonj tosawo laligojonj. Uuselewaa siinjanana kombombanja bologa otaawombaa tosaga qaagoto, Uña Toroyaa jeta tej koma laligowombaa tosayanonj mono enj nononja. Kawaajonj ananaa aijnananonj lanj laligowombo. ¹³ Uuselewaa siingia kombombanja bologa otaanj laligojuti eenj, onjo mono koomu kotigaa bunja koloowuya. Kañja

†† 8.11 1 Kor 3.16

koloowuyato, Anutu qama kooligi Uña Toroyanon uuselegiaa nanamemeñ bologa meñ komuñkebaati een, iikaña kanonj mono gbiliñ kotiinj laligonj ubuya. ¹⁴ Anutuwaaw Uñayanonj ejemba qindingonj uñuano laligojuti, iyonononj kuuya Anutuwaaw meraboraana koloaju.

¹⁵ † †† Omejiilanj yonononj ejemba sololoonj onjonji jenengia ororo welenqeqe omaya koloonj laligojuto, onjo ome kaña ii monj qaagoto, Uña Toroya ii buña qeñ aonj laligoju. Kawaajonj onjo mono mombo toroqen toroko qaganonj laligowubo. Uña Toroya iinonj mono meñ letoma onono Anutuwaaw meraboraana koloaju. Uña iikanonj sololoonj nonono Anutuwaawonj "Aba † Ama!" qamakejonj. ¹⁶ Anutuwaaw meraboraana koloajonji, qaa ii Uña Toroyanonj anjo ananaa uñanana-wo wambelaanj motoonj nanjonj jenkeja.

¹⁷ Anutuwaaw meraboraana koloajonji een, iinonj iyanjaa ejembauruta ananaajonj oyanboyanj mozozongoro eji, ii kañagadeenj buña qeñ aowonja. Anutunonj Kraistwaawonj iwoi mozozongoro eji, ii mono kañagadeenj Kraistwaaw kooronjonj nama buña qeñ aowonja. Kraistwo motoonj siimbobolo momakejonji een, mono kañagadeenj Kraistwaaw asamararanonj uma iwo motoonj asarinj laligowonja. Kianj.

Laaligo asamararanjonj uma laligowonja.

¹⁸ Kambanj kokaamba siimbobolo moma laligojonji, iikanonj laaligo kamañqeqeta koloaja. Kanagenj Kraistwaaw asamararanonj uma asarinj oyanboyanj laligowonjati, iikanonj mono laaligo uuta akadamyawo koloowaa. Laaligo woi ii leelee ama gosiwonjatiwaa so qaago. Kañ romonjonj. ¹⁹ Anutunonj oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonononj mono mamboma Kraistnonj kanj Anutuwaaw meraboraana metogonj qendeema onono asamararanj asuginj onjombaatiwaajonj awelegonjkeju.

²⁰ †† Anutunonj oro ano iwoi kuuya mokoloroto, yonononj laligonj komuñ qaombuya. Iyanjiaa siingiaa so qaagoto, Anutunonj mono iyanjaa siingaa so kañ areñgoro. Iwoi kuuya qaombuyato, kilenj jejeromonjromonj onono oyanboyanj kokaenj asugiwaatiwaajonj mambomakeju: ²¹ Anutunonj oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonononj mono kañagadeenj kokaembaajonj mambomakeju: Anutunonj ii kañagadeenj anjonjora laaligowaa kasayanonga isama onono mende komuñ gisaanj qaombuyato, Anutuwaaw merabora kaña loloonj asamararanjgiawo asarinj enj ubuya.

²² Kawaa kania ii kokaenj: Anutunonj oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonononj korebore mono motoonj osongonj horonj merabora memewaa masu unjonjkeji, iikaña moma enj kouma kambanj kokaamba kañagadeenj amakeju, ii mojonj. ²³ †† Anutunonj oro ano iwoi kuuya mokolorota ejuti, iyonononj qaagoto, Anutuwaaw yambuyambu kolooninj Uñaya Toroya kalenja nonono laligojonji, anana mono kañagadeenj

uunananonj osongonj horonj laligonjkejonj. Anutunonj nunuano meraboraana qaita monj koloowombaaajonj mamboma laligonj osongonj amakejonj. Nunuama downana mero selenana qaita monj buña qeñ aonj Siwenonj uma qeñgowaatiwaajonj awelegonj laligojonj.

²⁴ Kaña letombombaaajonj jejeromonjromonj ama uunana meleema Siwewaa buña koloowonja. Iwoiwaajonj jejeromonjromonj amakejonji, iikawaa honja kolooro iininj jejeromonjromonana iikaña kanonj tegowaa. Monjonj iwoiwaaw honja kolooro iima iikawaa jejeromonjromonja ii mende toroqen ama mambomakeja. Ii qaago. ²⁵ Iwoiwaaw honjanonj mende kolooro iimakejonji, iikawaajonj jejeromonjromonj anjonji een, ii mono kapañanj koma koloowaatiwaajonj mamboninj uunana mende kamañkeja.

²⁶ Kañjadeenj loorininj Uña Toroyanonj ilaanj nonomakeja. Nomaenj qama koolininj sokonaga, ii mende mojonjto, Uña Toroyanonj mono anjo qamakooli gawonananonj ilaanj nonoma ananaajonj ama qama koolinj qaa jeta asuganonj jejewaa so qaagoto, osongonjbooro qaganonj sanjonj jenkeja. ²⁷ Sanjonj jen Anutuwaaw siingaa so ejemba soraaya ananaajonj ama qama koolinjkeja. Anutunonj ejemba uunana iima gosinjkeji, iinonj mono afaangonj Uña Toroyaa uumomoya momakeja.

²⁸ Anutunonj qamakoolia moma ilawoila kuuya galenj kono kawaa mindimindiri honjanonj mono iyanjaa alaurutanonj qeñgowutiwaajonj koloonjkeja. Ii mojonj. Honja iikanonj ejemba hamoqeqe areña so onono jopagonj munjkejuti, mono ii kañ me kañ ilaanj onjmakeja. ²⁹ Anutuwaaw areña kania ii kokaenj: Iyanjaa Merianonj uumeleenj ala seiseiya ananaa batunananonj jeta meñ nonombaatiwaajonj momakeja. Kawaajonj waladeenj areñ ama nonono taninananonj Meriaa so koloowombaaajonj moro. Iikawaajonj ejemba waladeenj moma nononoti, nono kañagadeenj koloowombaaajonj jenj meweengonj nonono. ³⁰ Waladeenj jenj meweengonj nononoti, anana kañagadeenj nonono. Nononoti, ananaa qaanana kañagadeenj jenj tegoro solanjanininj. Solanjanininji, ananaajonj kañagadeenj kana qendeeno iyanjaa asamararanonj uma oyanboyanj laligowonja. Kianj.

Anutuwaaw uujopayaa mepemepesee rii.

³¹ Qaa ii moma kawaajonj nomaenj jewonaga? Anutunonj sopa somonjonj nonoma leegenananonj laligoji een, morononj mono qotogonj nononaga? ³² Anutunonj iyanjaa Meria kañjadeenj mende anjonj konoto, ii jenj tegoro laaligoya kuuya ananaajonj ama qeleeno. Ii qeleeno Anutunonj iwo kalenj qerewenja tosaña kuuya ii kañagadeenj afaangonj nonombaa.

³³ Anutunonj ejemba iyanjaajonj meweengonj nonoma qaanana jenj tegoro solanjaninjkejonji, iikawaajonj morononj mono qaa jakeyanonj ama nononaga? ³⁴ Kraist Jiisanonj komuro Anutunonj mombo meñ gbiliro Siwenonj uma Anutuwaaw boro dindijanonj rama toroqen ananaajonj ama qama koolinjkeja. Kawaajonj monjonj

† 8.15 Maak 14.36; Gal 4.6 †† 8.15 Gal 4.5-7 † Aba ii Arameik qaanonj ama. †† 8.20 Jen 3.17-19 †† 8.23 2 Kor 5.2-4

monj qaanana gosinj gere sianonj kembangbaajonj jen tegonj nonomambaajonj amamaawaa.

³⁵ Kraistwaa uujopa uutanonj laligoninj morononj mono iikanonja mendeema nonono kamaawonaga? Kakasililinj ama nononji konajilinj mobonagato, Kraistwaa uujopayanonga saanonj mende kamaawonja. Siswerowero ama nonombuyagato, iikanonja saanonj mende kamaawonja. Bodi mokoloowonaga me opo surunanonj qaono laligowonaga, mono saanonj mende kamaawonja. Komuwombotiwaa toroko qaganonj laligowonaga me manja qegi kazi koloowonaga, mono saanonj mende kamaawonja. ³⁶ †Iikawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja,

“Goo qagaajonj ama umugawodeenj kanainj nunugi komuwonatiwaaajonj mogi kema gomanj tiinjkeja. Lama unuj nenjkejuti, iikaanjadeenj nonoojonj romonjonjkeju.”

³⁷ Qaa iikawaa so ama nonombuyagato, Kraistnonj uujopaya ninisaano moninj, iinonj nanjonj nonono lombo kuuya iikanonj mono haamo ama otokorianj maama laligowonja. ³⁸ Iwoi monjonj mono Kraistwaa uujopayanonga mendeema nonomambaajonj amamaawaa. Ii honja toonjaga moma yagojenj. Koomunonj me laaligowaa iwoiyaj monjonj mono mendeema nonomambaajonj amamaawaa. Siwe gajoba me omeji-ilanj yonjononj mono kambanj kokaamba me kanagenj nono mendeema nonombombaaajonj amamaawuya. Bensakonj kawali ku-usungyawo yonjononj ii amamaawuya.

³⁹ Euwaa euyanonj me emuwaa emuyanonj laligojuti, iyonjononj mono mendeema nonombombaaajonj amamaawuya. Anutunonj ilawoila tosaanja monj mokolorota ejuti, iyonjononj mono kaanjagadeenj Anutuwaa uujopaya iikanonja mendeema nonombombaaajonj amamaawuya. Anutuwaa uujopaya iikanonj mono Kraist Jiisas Ponjana iwaanonj asugiro ninisaano ii monjonj. Kianj.

Anutunonj siinjaa so Israel meweengonj onono.

9 Niinonj Kraistwo qokotaanj nama qaa qolon-molonjgoya qaagoto, qaa honja toonj monj jemaaja. Unja Toroyaa qaawaajonj geja ambe qaana nanjonj jen kotiinj uunanonj sanje nuro kokaenj moma jejenj: ² Niinonj Juuda ejemba tosaanja yonjoo wosobirinonj nuro uunanonj siimbobolo somata tetegoya qaa kokaambaajonj momakejenj:

³ Yonjononj niwo balonj selenonj Israel kanagesoga motoonjgo koloowonj, uugianonj Kraistwo mende qokotaanj lanj laligoju. Niinonj Israel njalaurunanonj uugia meleembutiwaaajonj aonjoronjkejenj. Anutunonj yonjoo qaagia gosiro neeno yonjoo kitigia koloowe ironja meleema noo qananonj kokaenj ubaatiwaaajonj mojenj: Iinonj nii Kraistwaanonga mendeema nono gere siawaa bunja koloomambaajonj mojenj.

⁴ †Yonjononj Israel tuunj uutanonj laligogi Anutunonj unjano bunjaya koloowonj. Anutuwaa qabunjaya bosima akadamugyawo koloowonj. Anutunonj yonjowo oyanboyan

koloowutiwaa soomonjgo walaga ano gbilija ama Kana qaa onono. Kawaajonj jiwowonj jigononj uma Anutuwaa waeya menj mepeseenjeju. Anutunonj kotumotueya seiwaatiwaa qaa somonjgoroti, iikawaa honjanonj koloowaatiwaaajonj mambomakeju. ⁵ Yonjononj wanjanana Aabrahambaa gbiliuruta yonjoo esa meraurugijaga laligoju. Kraistnonj yonjooonjga balonj sele busu menj eja kolooro. Kraistnonj Anutunana koloowonj iwoi kuuya galenj kono qata kambanj tetegoya qaa mepeseenjekebonja. Qaa ii onjanonj.

⁶ Iikaanja laligojuto, Israel kanagesononga koloowonj seinj laligojoni, anana kuuya mono kilenj Israel ejemba honja mende koloowonj. Kawaajonj Anutuwaa qaayanonj songiro esujanonj kamakamaata koloowonjkeja me? Kaenj jewonaga, ii qaa honja qaago. ⁷ †Aabrahambaa gbiliuruta yonjooonjga koloowonj iwaanonj ama kuuya anana mono Anutuwaa meraboraanjaga mende koloowonj. Kaenj qaagoto, Anutunonj Aabrahambaaajonj kokaenj ijoro, “Aisakwaa esameraurutanonj mono goononj toroqenj qaga bosima laligonj ubuya.”

⁸ Qaa iikawaa kania ii kokaenj: Aabrahambaa gbiliuruta balonj ejemba silinonj merabora koloowonjkejenj, kuuya anono mono Anutuwaa meraboraanja mende koloowonj. Kaenj qaagoto, Anutunonj qaa somonjgoro ejiwaa so kolooninj, Anutunonj mono nonoga moma nonono Aabrahambaa gbiliuruta honja koloowonj.

⁹ †Somonjgo qaa iikanonj Aabrahambaanonj kokaenj karo moro, “Gbani motoonjgo tegoro kanonj mombo kanj giibe Saaranonj mono meriawo koloowaa.”

¹⁰ Qaa kaenj moro iwaanonj iikaya koloowonj, iikanonj mende tegoro. Iwaa gematanonj Rebekawaanonj kaanjadeenj Anutuwaa qaayaa so kolooro. Benjana Aisak iinonj embia ii koro muro merawoigara sunesune koloori. ¹¹ Sunesune yorononj goronj uutanonj rama mende koloowonj iwoi awaa me bologa monj mende aniti, Anutunonj mono kambanj iikanonj mera iyorononjga monj iyanjaajonj meweengoro. Iyanjaa momo arenjanonj kotiinj honjowo koloowonj tegowaatiwaaajonj ama koga meweengoro.

¹² †Iyanjaa uusiinanonj honjowo koloowaatiwaaajonj Rebeka kokaenj ijoro, “Datanonj mono kogaa welenjgeqej koloowonj newo baatanonj laligowaa.” Anutunonj kaenj ijon nanamemengara ambaoraga iikawaa soyanonj ii mende gosinj oronoto, iyanjaa siinjagadeenj otaanj koga oono dataa somataya kolooro. ¹³ ††Iikawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja, “Jeikob uunanonj jopagonj laligoweto, Iisoo (Esau) ii togonj kazi ama munj laligowe.”

¹⁴ Qaa kawaajonj mono nomaenj jewonaga? Anutunonj dindinja mende koloowonj me? Iikaanja qaago totonj! ¹⁵ ††Anutunonj Mooseswaaajonj qaa kokaenj ijorota eja, “Niinonj mono neenaa siinjna otaanj monj moroga iima koboowonj kiankomumambaajonj mojenj, iiga mono kiankomunj munjkejenj. Monj morowaajonj wosomomo ama mumambaajonj jejenj, iwaajonj mono wosona momakejenj.” ¹⁶ Qaa kawaajonj ama namo ejanonj Anutu

† 8.36 Ond 44.22 †† 9.4 Eks 9.4

‡ 9.7 Jen 21.12 †† 9.9 Jen 18.10 †† 9.12 Jen 25.23 ††† 9.13 Mal 1.2-3 ††† 9.15 Eks 33.19

mende galen komakejato, iwoiwaa siija moma amambaajon batogon bimbimgonagato, ii kilen Anutu mende uuguwaa. Anutu anjo kalenmorianaa so iwoi kuuya galen kono iwaa borianon eja.

¹⁷ †Anutunon faarao kimbaajon qaa ijoro Buja Terenon kokaen eja, “Neenaa qabunana jen seigi goman korebore sokombaatiwaajon mojen. Kaen moma ku-usuna qendeembe asuganon asugiwaatiwaajon kuun gombe giinon asugina. Asugin laligon tuarenjen ama noma laligona mono haamo ama gombe.” ¹⁸ †Qaa iikawaa so Anutunon iyanaa siija otaan mon iima koboony kiankomumambaajon moji, ii mono kiankomun munkebaa ano mombaa uuta men gojomambaajon moji, ii mono men gojono yanggisen koloonkebaa. Kian.

Anutuwaanon irinsoonsoon ano kiankomu

¹⁹ †Onoononga mononon noojona kokaen jenaga, “Kaen kolooro kuuya anana mono Anutuwa uusiina tuarenjen ama mubombaajon amamaankejon. Kaen koloorogo Anutunon mono naambaajon toroqen jen nonomakeja?” ²⁰ ††Mononon kaen jenagato, balon eja gii mono moroga koloon Anutu tuarenjen ano angowowo ama munaga? Boroterenon mono iyanaa mokomokoloo Toya kokaen saanon mende jen mubaa, “Gii mono naambaajon tani koi kaanja mokoloon nona?” ²¹ †Monjon meme ejanon mono iyanaa ku-usun qaganon siinaga so gbakon meleema meweengon gbakon motoongon kanon koworanen morota morota menkeja. Tosia kamban so men gawon munkejon ano tosia akadamiugawo ii mono korisoro kambananodeen gawon munkejon.

²² †Anutu mokomokoloo Tonananon mono kaanjadeen ama nonomakeja. Iinon irinsoonsoon ejemba qendeema nonono ku-usuna iima mobombaajon momakeja. Kaen moma irinon soono kazianon ejemba tosaan yonoo qagianon uro jorinon kondeema onomambaajon ama laligoro. Ii kilen irona uulanawodeen mende meleema ononoto, yonoojon ama siimbobolo mamaga moma mokosingon uugia meleembutiwaajon mamboma laligoro.

²³ †Kaanjadeen kalenmorianan injisaano kelemalelen kolooatiwaajon momakeja. Kaen moma ejemba akadamiya buja qen aowombaajon meweengon nononoti, anana mono niniima koboony akadamiyawa asarinkejon. ²⁴ †Anana kaanagadeen kaanja kolooombaaajon nonono. Juuda ejembagadeen qaagoto, waba kantria kantria ii kaanagadeen kaanja kolooutiwaajon onono. ²⁵ †Anutunon iikawaa qaaya jerota gejatootoo eja Hoosewaa terenon kokaen eja, “Ejemba neenaa kanagesouruna mende koloon laligogiti, niinon mono ii onoombe neenaa kanagesona koloowuya. Tosianon neenaa wombo alana mende laligogiti, iyonoojon mono ‘Neenaa wombo alauruna,’ kaen jen laligomanan.

²⁶ ††Niinon goman mombaa ejembaya yonoojon kokaen jen laligowe,

‘Onjo neenaa kanagesouruna mende laligoju.’ Kaen jen laligoweto, ii mono balongianon iikanonon onooma qagia kokaen qamanan: Onjo mono Anutu laaligo Toya meraboraanan kolooju. Utequte kaanja kolooowaa.”

²⁷ ††Aisaianon kaanagadeen Israel kanageso nonoojon ama kokaen saama jero, “Israel ejemba janjonana kowe sakasin kaanja koloonagati een, ii kilen nonoononga afaananon mono uunana meleenin hamo qen nonombaa. ²⁸ †Ponjon gomanan gomanan kuuya anana qaanana ilin alan gosin jen tegon kitia kuuya meleema nonondaborowaa.”

²⁹ †††Aisaianon kaen jen waladeen qaa mon jeroti, iikawaa onanon mono nonoonon kokaen kolooja, “Pon ku-usun kuuyaa Tonananon gbiliurunana tosaan mende injiima koboony uugia meleembuyagati een, balonananon mono Sodom kaanja meleeno kemero gere jenaga. Nononon mono Gomora ejemba kaanja tiwilaawonaga. Anutunon mono kaanja ama nononaga.” Kaen jero.

Israel kelemalelanon Anutu yanggisen ama munkeju.

³⁰ †Kawaajon mono nomaen jewonaga? Kantria tosonianon Anutuwa jaanon solanan kolooombaa gawon mende kaparan koma megiti, iyononon Anutuwa jaanon solananigi. Uugia meleema Anutu moma laarigi iikawaajon qaagia jen tegoro solananin laligoju. ³¹ †Kaen laligojuto, Israel nononon solanan kolooombaa Kana qaa otaawombaajon kaparan koma laligon kouma ii kilen Anutuwa jaanon mende solananin.

³² †Iikawaa kania ii kokaen: Iyangiodeen batogon nanamemen dindinan ama iikaanja kanon solanan kolooombaaajon kaparan koma Jiisas mende moma laarin mug. Iinon jamo powowon kaanja kolooji, mono iwaanon ritatanon unuro osin gema qegi. Iikawaajon solanan mende kolooji. ³³ †††Iikawaa qaaya ii Buja Terenon kokaen oogita eja,

“Iibu, Anutu niinon mono aen jamo mon Zaiyan baananon Israel tuun uugianon komowe yononon iikanon ritatanon kamaan unuro gema qenkebu. Mononon eja gereya powowon kotakota ii moma laarin mubaati, iinon mono kamban mononon iwaajon nama gamu mende mokolooowaa.” Kian.

10 †Oo uumeleen alauruna, niinon neenaa Juuda kanagesouruna uugia meleembutiwaajon awelegonkejen. Anutunon hamo qen onombaatiwaajon uuna men kululuun yonoojon ama Anutu qama koolin munkejen. ² †Yonoo kanagianon kokaen eja: Yononon Anutuwaajon uugere amakejuto, ii poumapou qaganon amakeju. Yonoo qaagia kaen nanjon jejen.

³ †Anutunon qaanana jen tegoro solananinon, iikawaa kania mende moma yagon iyangiodeen batogon solanan kolooombaaajon kaparan komakeju. Kaen ama Anutunon qaanana jen tegoro solananiwombaajon jenkeji, qaa iikawaa baatanon mende kema osin een

† 9.17 Eks 9.16 †† 9.20 Ais 29.16; 45.9 † 9.25 Hoos 2.23

†† 9.26 Hoos 1.10 †† 9.27 Ais 10.22-23 ††† 9.29 Ais 1.9 ††† 9.33 Ais 28.16

tondu laligoju. ⁴ Kraistnonj anodeen Kana qaa otaad-abororo. Nono tosanonj ii amamaanj Kraist moma laarinj uunana meleenjonj, iikaya mono Kraistwaajonj ama Anutuwaawaa jaanonj solanjanijonj. Kianj.

Anutunonj anana kuuya hamo qerj nonomambaajonj moja.

⁵ †Moosesnonj Kana qaa otaanj iikaanja kanonj solanja koloowombaa qaaya ii kokaenj oorota eja, “Kana qaa otaadaborowaati, iinonj mono kawaajonj ama laaligo kotiga mokoloowaa.” ⁶ ††Qaa kaenj ejato, uunana meleema moma laarinj Anutunonj qaanana jenj tegoro solanjaninkejonj, Moosesnonj kawaajonj qaa kokaenj jerota eja, “Uuganonj kokaenj romonjonj jew-abo: Eja morononj mono Siwe gomanonj unaga?” Ejembanonj ii Kraist wama kamaawaatiwaajonj lanj jegi. ⁷ Me “Eja morononj koomu gomambaa dutanonj kemena-ga?” Ejembanonj ii Kraist wama koomunonjga waabaatiwaajonj lanj jegi.

⁸ Kaenj jenj toroqerj kokaenj jero, “Buňa qaa ii koriganonj qaagoto, mono goo buuganonj ano uuganonj eja.” Buňa qaa ii moma laariwombaaajonj eja. Nonononj qaa iikanonj ejemba uukuukuu menj onjoma kokaenj jenj asarinj onjmakejonj: ⁹ Anutunonj Jiisas menj gbiliro koomunonjga waaro. Giinonj qaa ii uuwomboganonj moma laarinj je buu susuganonj “Jiisasnonj Ponja kolooja,” kaenj jenj asugijanji eenj, mono hamo qerj gono letomba.

¹⁰ Gii uuwomboganonj Buňa qaa moma laarina Anutunonj qaaga jenj tegoro solanjaninawa ano je buu susuganonj Jiisas jenj asugina hamo qerj gono letomba.

¹¹ †Buňa Terewaa qaa monj kokaenj jegita eja, “Morononj ii moma laarinj mubaati, iinonj mono gamuya mende mobaa.” ¹² Anutunonj Juuda ejemba mende ninisoroonj kantri tosaanja mende sureenj onjmakeja. Ponj motoonjgo iinonj mono kuuya ananaa Ponjana koloonj so motoonjononj gosinj nonomakeja. Ejemba ii qama koolinjejonj, anana kuuya mono kotumotueya kelemalenj nonomakeja.

¹³ ††Iikawaa qaaya ii Buňa Terenonj kokaenj eja, “Ejemba dakaya yonjononj Pombaa qata qama kooliwuyati, iinonj mono ii kuuya hamo qerj onjono letombuya.”

¹⁴ Ejembanonj Ponj mende moma laarinj munj iwaa qata mono nomaenj qama kooliwuyaga? Iwaa kania mende jegi mogiti, ii mono nomaenj moma laarinj mubuyaga? Monjononj Buňa qaa mende jenj asariwaati eenj, yonjononj ii mono nomaenj mobuyaga? ¹⁵ ††Ejemba monj Buňa qaawaajonj mende wasiwonjati eenj, iinonj mono nomaenj kema ii jenj asarinaga? Iikawaa qaaya ii Buňa Terenonj kokaenj oogita eja, “Ejemba Buňa qaa awaa menj kanjkejuti, iyonjoo kana otongia moninj awaa soro kolooja.”

¹⁶ ††Kaenj oogita ejato, noo Israel kanageso honja yonjononj Oligaa Buňa mende tenj koma laligoju. Iikawaa qaaya ii gejatootoo eja Aisaianonj kokaenj ninijorota eja, “Oo Ponj, nono Buňa qaa jenj seininj mo-

rononj mono uuta meleema ii moma laarinagato?”

¹⁷ Qaa iikawaa so Kraistwaa qaaya jenj seininj gejagianonj kemero mogi momalaarigianonj mono iikaanj koloowaa.

¹⁸ †††Momalaari kaenj koloowaato, kokaenj qisinj onjonjenj: Buňa qaa iikanonj mono Juuda yonjoo gejagianonj mende kemero mogi me? Qaago, ii mono mogi.

Kawaa qaaya ii kokaenj jegita Buňa Terenonj eja,

“Qaa jegi qaagianonj mono kema kanj gomanj kuuya sokono. Ii gomanja gomanja eu emu leelee iikanonj mogi.”

¹⁹ †Qaa iikawaa so Buňa qaa mono mogito, mombo toroqerj kokaenj qisinj onjonjenj: Israel ejembanonj ii moma asarigi me qaago? Moosesnonj wala qaa kokaenj jero,

“Ejemba kanageso uumeleengiaa honja qaa niinonj ii hamo qerj onjombe onjoo uugianonj mono iikawaajonj ama motoqoto koloowaa. Waba tuunj poumapou laligojuti, iyonjononj onj onj uugugi sili iikanonj mono Juuda onjoo uugia kuuwe iringia soono uugianonj waabaa.”

²⁰ ††Aisaianonj mono kotiinj nama kokaenj jerota eja,

“Ejemba nii mende monjgama noma lanj laligogiti, iyonjononj mono nii mokolonj nonjgi.

Ejemba noo kananaajonj mende qisinj laligogiti, niinonj kania mono yonjoojonj injisaambe iima mogi.”

²¹ †††Yonjoojonj kaenj jeroto, Israel nonoojonj qaa kokaenj ninijorota eja, “Weenj so umugawodeenj kanainj qootogo kanageso gejajuju koloonjkejuti, onj noononj kawutiwaajonj onjooma boro kaka koma laligowe gomanj tinjkeja.” Kianj.

Israel uutanonj uumeleenj tuunj melaa eja.

11 [†]Kawaajonj kokaenj qisijenj: Anutunonj iyanjaa kanagesoya gema qerj nonono me qaago? Ii qaago totoonj! Niinonj kaanagadeenj Aabrahambaa gbilia monj koloojenj. Neeno Israel kanagesowaa tuunj qata Benjamin iwaa uutanonj laligojenj. ² Anutunonj waladeenj iyanjaa kanagesoya meweengonj nononoti, nono mono mende gema qerj nonono laligojonj. Gejatootoo eja Elaijawaa (Eliawaa) sunduya ii Buňa Terenonj oogita eja. Iinonj Anutuwaawaa jaanonj Israel ejemba jenj onjoma qama kooliroti, onj qaa batuya ii moju me qaago? Qaa ii kokaenj, ³ †††“Oo Ponj, yonjononj mono goo gejatootoo ejembauruga unjugi komugi goononj simolonj oonjoojonj alataya alataya kondemondeengi. Nii motoonjgo nomesaogi laligowe kokomomola menj emboma nuwombaaajonj jojoriju.”

⁴ ††Kaenj jeroto, Anutunonj ii moma mono kokaenj meleema munj ijoro, “Gii geengodeenj mende laligojan-to, niinonj eja 7,000 kaanjadeenj sopa somonjonj onjombe neenaa bujana koloonj benj qolonjmolongoya Baal ii mende siminj kuma munj giwo toroqerj laligoju.”

⁵ Qaa iikawaa so kambanj kokaamba kaanjadeenj Anu-

† 10.5 Lew 18.5 †† 10.6 Dut 30.12-14 † 10.11 Ais 28.16
†† 10.13 Joel 2.32 †† 10.15 Ais 52.7 ††† 10.16 Ais 53.1

††† 10.18 Ond 19.4 § 10.19 Dut 32.21 †† 10.20 Ais 65.1
††† 10.21 Ais 65.2 †† 11.1 Fil 3.5 ††† 11.3 1 Kinj 19.10, 14
†† 11.4 1 Kinj 19.18

tuwaa tuun melaa eja. Anutunon kalenmorianjaa so ejemba afaanja meweengon nonono laligojon.

⁶ Kalenmorianjanon mono nemun koma muro meweengon nonono. Nono nanamemen awaa ama men laligowonagati, iikawaajon ama mende meweengon nonono. Balon ejemba nanamemenananon nemun koma muro meweengon nononagati een, iwaa kalenmorianjanon mono iwoi omaya koloona.

⁷ Kawaajon mono nomaen jewonaga? Israel kanagesonon solanja koloowombaajon kaparan koma laligogito, solanjaniwombaa kania ii mende mokoloogi. Yononon qaagoto, Anutunon tuun melaa meweengon nononoti, nononon kalenja ii mokoloon solanja koloonij. Tosianon momo bologanon uugia gojono een tondu laligoju. ⁸ †Iikawaa qaaya ii Buja Terenon kokaen oogita eja, “Gaonjaajaa laligogi Anutunon ome mende somongoro uugianon kemero koomuya kolooji. Iwoi iima kania iima kotowubotiwaajon jaagia men gooro umun kono. Qaa gejagianon moma moma asariwubotiwaajon ii men gojono. Kaen tompin laligon kouma kamban kokaamba kaanagadeen een tondu laligoju.” ⁹ ††Kinj Deiwidnon iikawaa qaaya kokaen jero-ta eja,

“Oo Anutu, yononon jejelomban onon ama nen lan aisoonkeju. Iikanon mono mokoloon injiima singison-gogiaajon moto ama onomba.

Mono iyangiaa dungianon ritatanjon kamaan unuro ironja meleema onona siimbobolo mobu.

¹⁰ Oo Anutu, gii mono jaagia men goona unun iibombaajon amamaawu.

Mono ironja meleema onona qagianon uma bi-mooro suulan ungon laligowuya.”
Deiwidnon kaen qama kooliro.

Waba kantri yononon Anutuwaa geria honja kolooji.

¹¹ Toroqen kokaen qisijen: Juuda kanageso honja yononon ritatanjon kamaan unuro uugianon gojono awaa koloowombaajon amamaawuya me qaago? Ii mende amamaawuya! Kamaan unuroti, iikanon mono Anutu moma kotowombaajon awelegowutiwaajon kolooro. Juuda kanageso honja yononon kana uugun kamaan unuro waba kantri yononon kitigia koloon uugia meleema Anutuwaa bunaya kolooji. Kaen kolooji, iikanon uugia kuuro kawaajon iringia soono uugia meleembutiwaa siijanon koloowaatiwaajon ama kaen kolooro.

¹² Juuda kanageso honja yononon kana songin kamaan unuro kawaajon waba gomaña gomaña yononon oyanboyon koloowombaa kania mokoloogi. Ii mokoloon uugia meleema kotumotue uutanon laligojuto, Juuda kanageso honja yononon tompin laligon Anutuwaa jaanon mende sokonju. Kanagen Juuda yononon kaanagadeen kuuya uugia meleembuya. Kaen kolooro Anutuwaa kotumotueyanon sein kele-malen asuganon asugiwaa.

¹³ Niinon qaana koi Juuda onoonon qaagoto, waba kantri kanageso onoonon jejen. Niinon waba kantri

onoonon wasiwasi eja aposol koloojeniwaajon “Gawona qabunayawo kolooja,” jen kaen romongojen.

¹⁴ Gawona ii mewe honja kolooro uugia meleemakejuti, neenaa Israel kanagesourunanon iikawaa bujuya mobutiwaajon kaparan koma awelegonkejen. Buju qaa iikanon motomotoon yonoo uugia kuuro kawaajon iringia soono uugia meleembombaa siijanon kolooro meleengi Anutunon hamo qen onombaa. Gawona qabunayawo ii mono kawaajon ama waba kantri onoo batugianon menkejen.

¹⁵ Anutunon Juuda tuun gema nunuro iikawaa honjanon mono kokaen kolooro: Waba kantria kantria ononon kitigianon kolooji Anutunon tawagia men unuano alauruta kolooji. Juuda kanageso honja yononon uugia meleengi Anutunon hamo qen onoma moma angon koma analin onombaati, iikawaa honjanon mono koomunonga gbilin laligon kotiwuti-waa so koloowaa.

¹⁶ Gbani jaayaqeqe gbilianon nene Anutuwaajon gosin ama korisoro anin soraaya kolooji een, gawombaa nembaneneya kuuya mono kaanagadeen soraaya kolooja. Gere tiitanon toroya kolooji een, borianon mono kaanagadeen toroya kolooju. ¹⁷ Juuda tuun ii Anutu iyanjaanon oil gerega kolooja. Anutunon iyanjaanon oil gere ii honabonja men boria tosaanja motoro kamaagi ano duuyaa oil gere boria men kan batugianon ano toroqen somariinkeju. Kantri tosaanja onoo duuyaa oil gere kawaa so koloojuto, Anutunon kilen unuano kamban kokaamba gere boria qaita mon yonoo batugianon laligon kotiinkeju. Ono mono Juuda tuumbaa oil gere tiitanonga nene apuya horon nen somariinkeju.

¹⁸ Ono Juuda nonowo nanjuto, kilen Juuda nunuugun selegia men ububo. Selegia men ubuyagati een, mono qaa koi mobu: Kantri tosaanja onoo gere boriagadeen kaan kolooju. Ono tiinana mende bosimakejuto, nonoonon gere tiitanon mono onombosino nanju.

¹⁹ Qaa kokaen jewuyaga, “Anutunon anana iyanjaa gere batuyanon ama nonombaatiwaajon ama gere boria ii kotooro kamaaro tintin koloooro.” ²⁰ Qaa ii honaga. Anutunon Juuda ejemba uugia mende meleema moma laarigitiwaajon ama koton onono kamaagito, onoo mono momalaarigianon rindanon onono zen nanju. Kaen nama jaba-arambaran mende men awelegon laligowuto, mono kokaen kamaan unuwabotiwaajon sombugia moma laligowu: ²¹ Anutunon anaa geriaa boria honja mende injiima koboong Juuda kanageso koton ononoti een, onoo mono “Saanon niniima koboowaa,” kaen jewubo. Een kaan romongon tondu laligowubo. ²² Kawaajon waba kantri onoo Anutu waa kania romongon kokaen jewuya, “Juuda ejemba kana songin kamaan unuroti, Anutunon iikawaa ironja meleema mono onanon geriawo ama onomakejato, anana qeango Toyawo qokotaan nanin men qeangon nonomakeja. Iwo mende toroqen nambonjati een, mono kantri tosaanja nono kaanagadeen koton nonono kamaawonja.”

²³ Kaerj saanonj jewuyato, Anutunonj ejemba kana songgigiti, ii kaerjagadeen saanonj kotiinj gere batuyanonj mombo toroqerj onjombaa. Kawaajonj Juuda kanageso yonjononj yangisenjgia mesaonj uugia meleembuti eenj, ii mono saanonj Jiisaswo toroqerj onjombaa. ²⁴ Anutunonj onjo duuyaa oil gere kanonja kotonj onjoma komakoomowaa kania uugunj oil gere qaita mombaa batuyanonj ama toroqerj onjono. Kantri tosaanja onjo kaanja ama onjonoti eenj, iikawaajonj iyanjaa gere boria honja Juuda kanageso honja ii mono afaanjonj unjuama siijanonj iyanjaa oil geriaa batuyanonj ama onjono mombo toroqewuya. Kianj.

Anutunonj Israel kuuya kiankomunj nonomambaajonj moja.

²⁵ Oo uumeleenj alauruna, onjoanngiaa momakooto qaganonj lanj laligowubotiwaajonj mono qaa aasanjgoya monj injisaambe moma asariwutiwaajonj mojerj. Qaa ii kokaerj: Momo bologanonj Israel kanagesowaa bakaya monj yonjoo uugia gojono laligojuto, kambanj tetegoya qaa yangisenj mende toroqerj laligowuya. Qaagoto, wala waba kantri yonjooonjga kelemalelerj yonjononj uugia meleema Anutuwaaw bentotonj uutanonj koubuya. Kaerj anngi Anutunonj jangogia iiro sokombaati, kambanj iikanonj Juuda kanageso nonoo yangisenj kambanananonj tegoro kuuya uugia meleembuya. ²⁶ †Uugia meleenjgi Anutunonj Israel kanageso kuuya hamo qerj onjono letombuya. Iikawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaerj oogita eja,

“Hamoqeqe Toyanonj mono Zaijon baananongga asuginj Jeikob tuunj nonoo nanamemenana anjonjorayawo ii koma konjoratiwaa.

²⁷ ††Anutu niinonj singisongogia koma konjoratinj ony-anjboyanj mokoloowutiwaajonj soomongjo arenja ii yonjowo ambe motoonj laligowonja.” Qaa kaerj eja.

²⁸ Juuda kanageso honja yonjononj Oligaa Bunja gema qerj Anutuwaaw kereuruta koloogitiwaajonj kantri tosaanja onjononj kitigianonj Anutuwaaw alauruta kolooju. Kaerj koloojuto, Anutunonj Israel wanjaleurunana meweengonj onjonotiwaajonj Juuda nonononj mono toroqerj wombo alauruta honjaborja koloojonj. ²⁹ Anutunonj ejemba moroga meweengonj onjooma kalerj onjomakeji, qaa ii mono mombo uuta meleenoo utegowaatiwaa so qaago. ³⁰ Waba kantri onjo kaerjagadeen wala Anutuwaaw jeta mende tenj koma tondulaligogito, Juuda kanageso honja yonjononj yangisenj koloogitiwaajonj ama Anutunonj onjo kiankomunj onjono letonjgi.

³¹ Juuda kanageso honja yonjononj kambanj kokaamba Anutuwaaw jeta qotogonj tondulaligonj koujuto, onjononj letonjgitiwaajonj ama Anutunonj Juuda kanageso nono kaerjagadeen kambanj kokaamba kiankomunj nonomambaajonj moja. Waba kantri onjononj uugia meleema letonjgi kawaa silianonj uugia kuunkeji, iikawaajonj yonjononj mono kaerjagadeen afaanjonj uugia meleema kiankomunya bunja qerj aowuya.

³² Ejemba kuuya anana Anutu qotogonj lanj laligoninj qaa qotogonana mokolonj gbadoonj nonono. Korebore kiankomunj nonombaatiwaajonj ama kasanonj gbadoonj nonono. Kianj.

Anutu mepeseenj onnsaa rii kokaerj qamakejonj:

³³ †Anutu kalerjmorianjaa kowianonj mono somata qatawo kolooja. Mangaa siita, momoya mono kemekemeta tetegoya qaa. Momakootoyanonj nunuugunj uuta somata kolooja. Iinonj qaanana gosinj jenj tegonkeji, nonononj ii kuuya jenj asarinj tegowombaajonj amamaawonja. Laaligonanaa kana arengonkeji, iikawaa kania mono moma gosinj mokolonj tegowonjatiwaa so qaago.

³⁴ ††Pombaa uu kononjaa arenja ii ejemba kuuyanonj moma yagowombaajonj amamaanj laligonj kouninj. Monjonj gejanono qaa mubaatiwaa so qaago.”

³⁵ †††Balonj ejemba kalerj anngunkejonjto, iwo kaerj ambombaajonj amamaanj laligonj kouninj.

Iwoi muninj kitia mende meleema nonono saanonj sokoma muja. Iwoi monj era nonombaatiwaa kiti mubombaajonj amamaanjkejonj.”

³⁶ †††Ii kokaembaajonj amamaanjkejonj: Iinonj iwoi kuuyaa Toya koloonj wanjaleya kolooja. Iinonj iwoi kuuya nemunj kono kolooro. Ii iyanjaa akadamyua mokolonj mubaatiwaajonj ama kolooro. Kawaajonj anana qabunjaya mepeseeninj tetegoya qaa akadamyuawo enj uma ewaa. Qaa ii onjanonj.

Laaligonana nomaerj laligoninj Anutuwaanonj sokombaaw?

12 Oo uumeleenj alauruna, Anutunonj kaerj kiankomunj nononotiwaajonj niinonj mono uugia kokaerj kuunj onjonj: Onjo mono kiankomunya ii uu kononjianonj romonjonj kawaa so kitia meleema munj waeya menj mepeseenj laligowu. Kaerjagadeen onjoanngiaa sele busugia ii Anutuwaaw kotinj nandunnga ambu. Kaerj ambuti eenj, onjo mono gbilinj soraaya koloogi Anutunonj nandunngia ii iiro sokono siinja momakebaa.

² Wala namowaa nanamemenj bologaa arenja otaanj laligogito, kambanj kokaamba iikaanja mono mende toroqerj amakebu. Kaerj qaagoto, mono uumomogianonj gbiliro letoma laligowu. Kaerj laligonj Anutunonj onjoojonj siinj nomaerj moji, ii monjgama saanonj kotiinj gosinj mokoloowuya. Ii mokolonj iikawaa so amakebuti eenj, mono kana awaa otaagi sokoma muro akadamyuawo koloonjkebuya.

³ Sisau tondulaligowubotiwaajonj qaa monj jemaanja. Anutunonj kalerjmorianj nono iikawaa qaganonj nama kuuya onjoojonj kokaerj injijojen: Onjo mono onjoanngiaajonj mogi uuta mende koloowato, motomotoonj onjo mono tororo moma kotonj aonj laligowu. Anutunonj momalaari nonono iikawaa honja koloonjkejiwaa so mono onjoanngiaa gosinj aonj iikawaa so qaa jenj laligowu.

† 11.26 Ais 59.20 †† 11.27 Jer 31.33-34

‡ 11.33 Ais 55.8 †† 11.34 Ais 40.13 †† 11.35 Job 41.11
††† 11.36 1 Kor 8.6

⁴†Iikawaa kania ii kokaerj: Sele busunananonj mo-toonjo kolojato, sele busu kitinana ii mamaga. Kitia kuuya yonjononj gawonj motoonjo iikayadeenj mende menkeju. ⁵Iikawaa so uumeleenj ejemba anana kaanja-gadeenj mamaga laligojonto, kilenj Kraistwo qokotaanj nama sele busu kaanja honja motoonjo kolojorj. Mo-toonjo kolojonto, anja anja nonononj mono toroqerj aonj motoonj gawonj meniñ sokono nanjonj.

⁶††Anutunonj kalenjmoriaña nononotiwaa so gawonj memewaa momo kalenj morota morota bunja qerj aonj laligojorj. Moñnonj gejatootoo gawombaa momo kalenja bunja qerj aoji eenj, iinonj ii mono gawononj amakeba. Momalaarianonj rindangonj munkejiwaa so gawononj ama Anutuwaawaa qaaya jenj laligowa. ⁷Mombaaajonj welenjqeqe gawombaa momo kalenja muroti eenj, iikawaa so mono tosaanja pondanj ilaanj onjoma laligowa. Mombaaajonj boi qaqazu gawonj mewaatiwaa momo kalenja muroti eenj, iinonj mono membiriqembiria qaa pondanj tosaanja kuma onjoma laligowa.

⁸Mombaaajonj uu nanggonango gawombaa momo kalenja muroti eenj, iinonj mono pondanj kaparanj koma ejemba uugia kuunj nangonj onjoma laligowa. Tosianonj iwoiwaajonj memeqemeanj menj amamaagi mombaaajonj ii nangonj onjombaatiwaa momo kalenja muroti eenj, iinonj mono kongbaraya qaa pondanj nangonj ilaanj onjoma laligowa. Mombaaajonj galenjkonjonj gawombaa momo kalenja muroti eenj, iinonj mono zenj nama tosaanja galenj koma onjoma laligowa. Mombaaajonj uujopa gawombaa momo kalenja muroti, iinonj gawonj ii mono korisoro qaganonj menj laligowa. Kianj.

Uujopawaa kania ii tororo otaawu.

⁹Mono gbingbaonj mesaonj tororo uujopa ama aonj laligowu. Bologna sisia menj gema qerj laligowu. Awaawaajonj ama onjono iikanonj mono qokotaanj laligowu. ¹⁰Uumeleenj alaurugia ii mono gumbonjonjonj qaganonj ama onjoma tororo jopagonj aonj laligowu. Goda qerj aowombaaajonj kaparanj komakejuti, iikanonj mono awelegonj mepeseenj aonj laligowu.

¹¹Uugianonj mono mende sologonj looriwato, qama kooligi Unja Toroyanonj inaanj onjono geregerenonj nama Pombaa gawonj menj laligowu. ¹²Mono oyanjboyanj mokoloowonjatiwaajonj mamboma jejeromonjromonj ama korisoro qaganonj laligowu. Kakasililinj moma mono mokosinjgonj laligowu. Mono pondanj nama Anutu qama koolinj laligowu. ¹³Anutuwaawaa ejemba so-raayanonj iwoiwaajonj amamaajuti, ii mono ilaanj onjoma laligowu. Mono ejemba koma horonj onjoma mo-toonj rama nembanene nenj korisoro amakebu.

¹⁴*Sisiwerowero ama onjomakejuti, ejemba ii mono mende qasuaanj onjombuto, mono Anutu qama kooligi kotuegonj onjomakeba. ¹⁵Aisoojuti, iyonjowo mono ilaanj onjoma aisowu. Saajuti, iyonjowo mono ilaanj onjoma saabu. ¹⁶††Mono uumotoonj ama aonj luaenonj laligowu. Onjoanggiaajonj mono mende mogi uba. Jaba-arambaranj mende ambuto, ejemba kamaanjqeqeta

mono ala menj onjoma laligowu. Onjoanggiaajonj mogi momakooto ejembaga laligojutiwaa so mende koloowa.

¹⁷Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii mono mombaaajonj mende ambu. Ejemba kuuyanonj sili tosaanja yonjoonja mogi nanamemenj awaa kolojuti, ii mono kaparanj koma menj laligowu. ¹⁸Iwoi mombaaajonj osiqosi mende anjuti, mono kotikotii enj onjonjiwaa so kaparanj koma ejemba kuuya yonjowo luaenonj laligowu.

¹⁹††Qaa monj ii Bunja Terenonj kokaerj oogita eja, "Ni-inonj mono bologaa kitia meleembe qagianonj ubaa. Ii noo gawongga. Ponj niinonj kaerj jejenj." Kawaajonj wombo alauruna, onjoangio mono bologaa ironja mende meleembuto, ii Anutuwaajonj mesaogi irinja soono iwaa kitia meleema metogonj onjombaa.

²⁰††Kawaajonj ii onjoangio mende meleembuto, Bunja qaa koi mono otaanj laligowu, "Kereganonj nenewaa komuji eenj, ii mono nene wagiwa. Goo kereganonj apuwaajonj moji eenj, ii mono apu muna newa. Kaerj ama goononj sili awaa iikanonj mono uu kuunj muna gamuya moma mesaonaga." Qaa ii mono otaanj laligowu. ²¹Moñnonj sili bologa iikanonj haamo ama gombaboto, geenjo mono sili awaa ama iikanonj haamo ama munj silia bologa ii kolonjaniwaga. Kianj.

Gawman yonjoo qaa baagianonj kema tenj koma laligowu.

13 Gawman monj ii anodeenj mende kolooroto, Anutu, ku-usunj Toya iinonj mono gawman kuuro iikawaa so Somatananaa ku-usunj qaganonj nama galenj koma nonomakeju. Jenkooto gawombaa kondomondooya ii Anutu. Kawaajonj onjo kuuya mono onjoanggiaa gawman yonjoo qaa baatanonj kema laligowu. ²Kania kaerj mojutiwaajonj ama moñnonj jenkooto galenj yonjoo ku-usungia qetanji, iinonj Anutunonj laaligowaa arenja anoti, mono ii qetanja. Jenkooto Toya qetanjuti, Anutunonj iyonjoo qaagia jenj tegonj ironja meleema onjono lombo mokoloowuya.

³Galenjkonjonj yonjononj ejemba nanamemenj bologa amakejuti, ii kee momo ama onjomakejuto, awaa amakejuti, ii iikaanja mende ama onjomakeju. Kawaajonj galenj ku-usungiaawo yonjoo keega momambaaajonj mojanj me qaago? Ii mende momambaaajonj mojanj eenj, mono nanamemenj awaa ama menj laligona mepeseenj gomakebuya.

⁴Gawman yonjononj mono Anutu welenja qerj munj menj qeangonj gombombaaajonj moju. Kaerj mojutiwaajonj ejemba bologa kolojuti, mono iikawaa ironja meleengi qagianonj uro lombo mobutiwaajonj nanju. Anutuwaawaa welenjqeqeuruta koloogi goondomombaa soo somata onjonoti, ii eenj totoonj mende menj laligoju. Kawaajonj iwoi bologa anjanj eenj, mono toroko moma laligowa. ⁵Lombo qagianonj ubabotiwaaajonj mono gawman jegia tenj koma laligowu. Kawaajonjadeenj qaagoto, Anutuwaawaa jaanonj kaangadeenj sokombaatiwaajonj mono kaerj amakebu. Mende tenj konjgi Anutuwaawaa irinja soono jero uu kononggianonj kaerj mogi uu-

† 12.4 1 Kor 12.12 †† 12.6 1 Kor 12.4-11 ‡ 12.14 Mat 5.44; Luuk 6.28 †† 12.16 Gba 3.7

‡† 12.19 Dut 32.35 ††† 12.20 Gba 25.21-22

gianonj boliwobotiwaajonj mono kaanagadeenj gawman yonoo qaa baatanonj kema laligowu.

⁶ †Gawman yonononj mono Anutuwaa gawonj bakaya monj menj iikanonj zej nama galenj koma onjomakeju. Gawongia ii mewutiwaajonj onononj mono ilaaj onjoma takis kaanagadeenj amakeju. ⁷ Gawmambaa takis ama kotinj kania kania dawi onjombutiwaajonj jenkejuti, ii mono kuuya iikawaa so onjomakebu. Gawmambaa takis kania kania kuuya onjoma komuniti gawonj ii mono tororo menkebu. Gawmambaa gawonj meme ejemba yonoojonj mono qaqabunjabunja ama goda qen onjomakebu. Kiarj.

Kambanj somatanonj dodowiro mono jopagonj aonj laligowu.

⁸ Kaenj ama mombaanonj tosa monj onjowo mende ero laligowu. Kilenj onjoo tosagia motoonggo ii kambanj so kokaenj eja: Onjoo mono uunonj jopagonj aonj laligowu. Monjonj tosaanja jopagonj ukalenj ama onjomakeji, iinonj mono Kana qaa otaadaboronkeja.

⁹ †Jenkooto qaa wana ii kokaenj, "Geengja jopagonj aonjkejanj, iikawaa so mono tosaanja kuuya jopagonj onjomakeba." Qaa kawaa uutanonj jenkooto qaa koi kaanja eju, "Serowilinj mende amba," "Ejemba monj mende qena komuwa," "Yongoro mende mewa," "Iwoiwaajonj mono mende koposongowa." Ii ano jenkooto qaa tosia kuuya ii mono qaa wana iikawaa newoyanonj koloju.

¹⁰ Ejemba monj jopagonj mujanji eenj, iwaajonj mono iwoi bologa monj mende ama muba. Kawaaajonj uujopa ama iikaanja kanonj mono jenkooto qaa korebore tej koma otaanjkejanj.

¹¹ Kambanj kokawaa kania moma kotojutiwaajonj mono nanamemenj kaanja ama menj laligowu. Wala Kraist moma laarinj uunana meleeninj, kambanj iikanondeenj kanainj laligonj kouninj Ponjonj metogonj nonono Siwenonj ubonjati, iikawaa kambananonj mono kosere kadaboroja. Kawaaajonj onjoo gaonj ejuti, iikanonja uugia tooro waabutiwaa kambanja mono kaja. ¹² Gomantiinja koriga laligoninj weenj jaaya jililingonj kouro asarimambaajonj anja. Kawaaajonj pangamambaa nanamemenj ii mono koma konjoratigi kamaaro asasagaa manja qewonjwaa akadamyua ii mono menj kongi kemero nambonja.

¹³ Asasagaa uutanonj laligojonjwaa so mono nanamemenj soraaya ama menj laligowonja. Tosianonj jejelombanj paati ama baanonj nenkejuti, iikaanja nenj apu kotiga nenj elonkalonj amakeju. Sero nambonjambonj ama lanj emba yongoro horonkeju. Juma deema anjgowowo ama kisooma aonj uunonj junjunj moma gema qenj aonjkeju. Nanamemenj kaanja ii mende sokonja. ¹⁴ Uuselewaa siingara kombombanja bologanonj gbilinj waagi yoroo siingara tej koma onjombubutiwaajonj ii mono geja mende ama romonjonj onjomakebu. Kaenj qaagoto, Ponj Jiisas Kraistwaa

† 13.6 Mat 22.21; Maak 12.17; Luuk 20.25 †† 13.9 Eks 20.13-15, 17; Dut 5.17-19, 21; Lew 19.18

nanamemenjanonj mono tiwo sumangia kolooro ii maleku kaanja mouma aonj laligowu. Kiarj.

Ala looloria ii mende jenj onjoma laligowu.

14 †Mombaa momalaarianonj looloria kolooro ii mono kalanj koma koma horonj munj laligowu. Iwo aminj moma jenonkooli qaa kolooro kawaaajonj kesa-awaranj mende amakebu. ² Tosianonj momalaari-giaa so nembanene kuuya saanonj nenkejuto, tosaanja yonoo momalaari-gianonj looloria kolooro nene piapiayagadeenj nenkeju. Uugianonj tilowabotiwaajonj uwoi ama oro tando lopiombaa nandunj aanja ii sisia menj logoyagadeenj iyanja oonj nenkeju. ³ Nembanene kuuya nenkejuti, iinonj mono alaurugia logoyagadeenj nenkejuti, ii jejewili mende ama onjomakebu. Anuntunonj alaurugia nembanene kuuya nenkejuti, ii kaanja-gadeenj "Sokonju," jenj kalanj koma onjomakeja. Kawaaajonj logoyagadeenj nenkejuti, onononj mono alaurugia yonoo qaagia mende jenj tegowu.

⁴ Giinonj mono moroga koloonj mombaa welenj qe-qeya jenj tegonj munaga? Iinonj mono anjaa toyaa jaanonj qaayaa kitia jero gosinj jenj tegoro sokono nambaa me lombo qaganonj uro kamaawaa. Ponjonj mono kotiinj bonj qenj nambaatiwaajonj nanjonj munjkebaa. Kawaaajonj mono saanonj bonj qenj nambaa.

⁵ Tosianonj weenj kuuyaajonj romonggogi tanigia oronj ejuto, tosiannonj weenja weenja gosinj weenj mombaajonj mogi uro qaita monj kolooro weenj tosiannonj iikawaa newoyanonj koloju. Onjoo motomotoonj mono onjooangiaa momogianonj qokotaanj iikanonj uwoi kuuya yakarinj awasankaka nama laligowu. ⁶ Tosianonj weenja weenja gosinj uma kamaanj amakejuti, iyonononj ii mono Ponj qabunja mubaatiwaajonj moma amakeju. Tosianonj oro kuuya nenkejuti, iyonononj mono Anutu mepeseenj Ponjonj kaenj qabunjayawo koloowaatiwaajonj nenkeju. Tosianonj oro tosiaa singi laligonjenjuti, iyonononj mono Ponjonj qabunjayawo koloowaatiwaajonj moma ii amakeju ano kaenj laligonj Anutu mepeseenjkeju. ⁷ Ananaanonga monjonj mono iyanjaajonj mende laligoja ano iyanjaajonj mende komuwaa.

⁸ Kawaa kania ii kokaenj: Jaawo laligowonjati eenj, mono laaligonana Pombaajonj qeleema laligowonja. Komuwonjati eenj, mono Pombaajonj komuwonja. Kawaaajonj laligowonja me komuwonjati eenj, mono Pombaa bunja kolojonj. ⁹ Kraistnonj mono komugiti ano jaawo laligojonj, kuuya ananaa Ponjana koloonj laligowaatiwaajonj komunj gbiliro. ¹⁰ ††Anuntunonj mono kuuya nunuama anjaa qaa jakeyanonj nonoono nambonja. Kawaaajonj tosaanja onononj mono moroga koloonj uumeleenj alaurugia jenj tegonj onjomakeju? Kaanagadeenj alauruna tosaanja onononj mono naambaajonj uumeleenj alaurugia tosaanja ii jejewili ama onjomakeju? Juma deendeenj anjgi siligia iikanonj mono mende sokonja. ¹¹ ††Kawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja,

‡ 14.1 Kol 2.16 †† 14.10 2 Kor 5.10 †† 14.11 Ais 45.23

“Porj niinonj laligonj kotiijenj, iikawaa so qaa honja toontoonja kokaenj injiojenj: Ejemba korebore onjo mono noo jaasewananonj siminj kuma jegianonj Anutu nii mepeseen nombu.”

¹² Qaa kawaa so anana kuuyanonj mono iyanja iyanja nanamemenanaa sundunana ii Anutu ijonj jenj asarininj gosinj nonombaa. Kianj.

Monjonj ritatangonj kamaanj qewaatiwaajonj romongowu.

¹³ Kawaajonj mono mende toroqen jenj bolinj aonj qaa-gia mende jenj tegowu. Uumeleenj alaurugia yonjoo kananonj ritatangonj kamaanj unjwobotiwaajonj iwoi monj mono mende amakebu. Kawaa qaaya mono kaparanj koma jenj somongowu. ¹⁴ Nembanene iwoi monjonj anja siri anjonjorayawo mende koloojato, ejembanonj iwoiwaajonj mogi anjonjorayawo kolooji, iyonjoojonjadeen ii anjonjorayawo kolooja. Niinonj Porj Jiisaswo nama qaa ii moma kawaajonj uuwoi monj mende mojenj. ¹⁵ Anutunonj nembanene kuuya hamo qenj tegoro soraaya koloojuto, kilenj alaurunana tosonianj qizimizinjia ama oro tosia mende nenkeju. Kraistnonj yonjoojonj ama komuroto, tosaanja onjononj mono naambaajonj oro nenj iikaanja kanonj yonjoo uugia menj bolinkeju? Iikaanjaonj onjoangiaa aingia otaagi uumeleenj alaurugianonj kawaajonj wosobiri mokoloonjkejuti, iikaanjaonj uujopawaa kana ii mende toroqen otaankeju.

¹⁶ Momo awaa enj onjonjato, iikawaa qaganonj nanamemengianonj tondu angj tosonianj kawaajonj qaa sologen jenj jenj onjmakeju. Kaenj ambubotiwaajonj mono galen menj aonj laligowu. ¹⁷ Naa nenega newonjati ano naa apuga newonjati, iikanonj Anutu waa bentotonjaa aiweseya mende kolooja. Iwoi iikanonj mono kamaanjqeqeta kolooja. Iwaa bentotonj uutanonj laaligowaa honja ii kokaenj: Unja Toroyanonj inaanj nonono nanamemenj dindiija otaaninj luae qenj nonono aisoonj laligojonj. Iikanonj mono munggenja kolooja. ¹⁸ Daenj yonjononj kaenj ama Kraistwaa welenj qenjkejuti, iyonjononj mono Anutu waa jaanonj sokonjgi ejembanonj qaagia mogi sokoma onjmakeja.

¹⁹ Kawaajonj mono luae qenj aoninj uumotoonjononj seiwaatiwaajonj kaparanj kombonja. Iikaanja kanonj mono uunana meagonj menj kotiiij aowonja. ²⁰ Anutunonj nembanene kuuya hamo qenj tegoro soraaya kolooju, ii mojonjto, monjonj oro me nene monj nero aliaa uutanonj kawaajonj boliro uugereya asugiro singgisonjgowo kolooji, iikanonj mono mende sokonja. Monjonj tosaanja yonjoojonj mende romongonj iyanjaajonjadeen moma tondu neji, iinonj mono kaanagadeen singgisonjgowo koloojaa. Kawaajonj Anutunonj yonjoo uugianonj gawonj meroti, tosaanja onjononj mono gawonja awaa ii nenewaajonj ama mende menj boliwu.

²¹ Kawaajonj uumeleenj alaurugia yonjoojonj ama orowaa singi laligonj wain apu ii mende nenj laligowu. Iikaanja kanonj mono motoonj menj qeangonj aowuyaa. Kaanagadeen uugianonj iwoiwaajonj boliro singgisonjgowo koloonj loorinaga, onjononj ii mende ambu. Kaenj

mono motoonj menj qeangonj aowu. ²² Kesa-awaranj qaawaa momalaaria kaenj me kaenj enj gonji, ii mono Anutu waa jaasewananonj anjonj koma laligowaa. Monjonj qaa mombaajonj “sokonja,” jenj iikanonj qokotaaenj moma kotiiij kawaajonj iyanja mende jenj tegonj aoji, iinonj mono simbawonjowo kolooja.

²³ Ii me woi momalaari qaganonj mende nama amakejonj, ii kuuya mono singgisonjgo kolooja. Kawaajonj monjonj nene mombaajonj uuwoi ama kilenj ii neji, iinonj mono singgisonjgo ambaa. Momalaari qaganonj mende nama nejiwaajonj Anutunonj mono iwaa qaaya jenj tegoro osinj lombo mokoloojaa. Kianj.

Mono Kraistwaa roromongoya otaanj laligowu.

15 Momalaarinananonj kotakota kolooji, anono mono ananaajonjadeen lanj aisoonj ananaa ainananonj laligowombo. Tosaanja yonjoo momalaarianonj looloria koloooro kokobimbinoj kana uugunj tororo mende otaanjkejuti, anana ii uujopa ama onjoma lombogia bosimbutiwaajonj ilaanj onjombonja. ² Anana motomotoonj mono alaurunananonj qeangowutiwaa so romongonj ilaanj onjmakebonja. Kaenj ama onjoma uugia meagogi kotikotii mokoloouyaa. ³ †Kraistnonj kaanagadeen iyanjaajonjadeen iyanjaa aijnonj mende aisooroto, Buja qaa kokawaa so ama mugj laligoro, “Ejemba qaa tokoronjkota jenj gii jenj gomakejuti, iyonjoo qaagianonj mono nuro siimboboloya momakejenj.” Qaa kaenj eja.

⁴ Anutunonj ananaajonj siinja kokaenj momakeja: Anana kaparanj koma kotiiij nama Buja Tere weengoninj uunana nanjgoro iikaanja kanonj oyanjboyanj kolooowombaajonj mamboma jejeromonjromonj ama laligowonj. Kawaajonj Buja qaa kuuya eenjanonj oogiti, Anutunonj mono iikawaa so kuma nonomambaajonj moja. Iikawaajonj ii oogita eja. ⁵ Anutunonj mono iyanja uugia nanjgoro saanonj kaparanj koma kotiiij nambu. Iinonj mono Unjaya onjono inaanj onjono batugianonj uunonj somongonj aonj Kraist Jiisaswaa roromongoya otaanj laligowu.

⁶ Kaenj laligonj saanonj uumotoonj qaganonj buugia mindirinj Anutu, Porjnana Jiisas Kraistwaa Manja ii mepeseen laligowu. Anutunonj onjononj kaenj ama laligowutiwaajonj momakeja. Kianj.

Oligaa Bunjanonj kantri tosonianj kema karo.

⁷ Kraistnonj onjo moma anjonj koma kalanj koma onjmakeji, iikawaa so onjo mono kaanagadeen kalanj koma aonj laligowu. Anutu waa qabunjanonj seiwaatiwaajonj mono kaenj ama laligowu. ⁸ Niinonj qaa honja koi jemana: Anutunonj qaaya qaaya Juuda kanageso nonoo wanjaleurunana yonjoojonj jenj somongoroti, iikanonj honjowo koloowaatiwaajonj moro. Kawaajonj Kraist wasiro Anutu waa Buja qaa onjanonj kotiiwaatiwaajonj ama Juuda nonoo batunananonj kamaanj welenj qenj nonoma laligoro. ⁹ ††Juuda nono welenj qenj nonoma laligoroto, kantri tosaanja yonjononj kaanagadeen

† 15.3 Ond 69.9†† 15.9 2 Sml 22.50; Ond 18.49

iwaa kiankomuya moma kawaajon Anutu mepeseen laligoju. Kawaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaen oogita eja,

“Kawaajon niinonj kantri tosaanja yonoo batugianonj laligonj mepeseenj goma qabunaganonj seiwaatiwaa rii gamakemaŋa.”

¹⁰ †Kawaa qaaya monj ii kokaen jen oogita eja,

“Anutunonj Juuda nono meweengonj nonono kanagesoya koloonj aisoonkejonj. Kantri tosaanja onjo mono nonowo toroqenj aisoonj otokorianj maama laligowu.”

¹¹ ††Kawaa qaaya monj ii kokaenj,

“Waba kantriwaa tuunj kuuya onjo mono Ponj mepeseen laligowu. Gomanj so laligojuti, onjo mono kuuya ‘Anutu dangisen!’ jenj rii qama laligowu.”

¹² †Gejatootoo eja Aisaia iinonj kaanagadeenj kawaa qaaya kokaenj jerota eja,

“Gere tiitanonja unjuta juma waaji, iikaanja eja qata Jesi iwaa gbilinonja monj koloonj ejemba gomanj so galenj koma onjombaa.

Kaenj ama onono namowaa kanageso kuuya yonononj ilaanj onjombatiwaaajonj mamboma jejeromonromonj ama laligowuya.”

Qaa walaga kanonj mono kambanj kokaamba honjawo koloonkeja.

¹³ Unja Toroyaa esunanonj mono nanjonj onono jejeromonromonjanonj kotiinj powowonj koloowaatiwaaajonj mojenj. Kawaaajonj jejeromonromonj Toya Anutu iinonj mono luae qen onjoma korisoro kuuya kanonj uugia menj saa qewaa. Kaenj qama kooliwe saanonj Anutu moma laarinj munj oyanboyanj mokoloowombaaajonj mamboma jejeromonromonj ama laligowuya. Kianj.

Qaa kotakota ii nomaembaajonj oojenj?

¹⁴ Oo uumeleenj alauruna, neeno onjoojonj kokaenj moma kotiijenj: Onjo mono tompinj mende laligojuto, Anutunonj iwoi kuuya awaa ii uugianonj ano saa qero momo kania kania mokoloonj iikanonj saanonj qambanj-mambanj qaa kuma aowonatiwaa so kolooju. ¹⁵ Kaenj koloojuto, kilenj qaa ii duduuwubotiwaajonj moma yonoo kanagia ii mombo koma gbilinj onjonjenj. Anutunonj kalenmorianj nono iikawaa qaganonj nanjenj-waaajonj mono awasankaka qaganonj qaa kotakota tosaanja oonj onjonjenj.

¹⁶ Kawaa kania kokaenj: Anutunonj waba kantri onjononj uugia meleengj Unja Toroyanonj menj sorainj onono soraaya kolooiwatiwaaajonj momakeja. Wala simolonj oogi kaasoyanonj uro Anutunonj aisoonkero, iikawaa so kambanj kokaamba Anutunonj ejemba gomanj so bunjaya koloogi injiima aisoomambaaajonj awelegonkeja. Kawaaajonj Oligaa Bunjaya kantri tosaanja yonoo batugianonj jenj seimambaaajonj jenj gawonja qananonj ano iikawaa so uuwaa gawonj galenj koloonj Kraist Jiisaswaa welenj qenkejenj.

¹⁷ Kawaaajonj Kraist Jiisaswo qokotaanj nama Anutuwaanonj gawonj mewe qabunja nono selena menj uma awasankaka nanjenj. ¹⁸ Kraistnonj kantri tosaanja

yonononj Anutuwaa jeta tenj kombutiwaaajonj moma sololoonj kuunj nomakeji, iikanonj mono nemunj koma nono qaana jenj nanamemena amakejenj. Qaa tosia lanj jenj seiseiwaa awasankakaya ii mende enj nonja.

¹⁹ Unja Toroyaa ku-usunanonj mono nemunj koma nono angoleto aiwese ku-usunggiawo asugigi. Niinonj Jerusalem siti mesaonj kantria kantria liligonj kema kema Yuropwaa sitia monj qata Ilirikum kanonj keube. Kaenj balonj so liligonj Kraistwaa Oligaa Bunja ii jenj asarinj onjondaborowe. ²⁰ Monjonj tando komoro monjonj kanj anjaa miria iikawaa qaganonj menj mono qaayawo koloojaa. Iikawaa so monjonj Kraistwaa qaayanonj momalaariwaa tando komodabororo nanoti, niinonj mono kanj iwaa tando qaganonj rindanonj nama uugia toroqenj meagonj menj kotiinj onjomambaaajonj togonj laligowe. Uuwaa gawonj mutuya menj kanonj akadama-na mokoloowombaaajonj kaparanj koma laligowe. Kawaaajonj ejemba daenj yonononj Kraistwaa qata mende moma tompinj laligogiti, niinonj Oligaa Bunja iy-onjoojonj jenj asarimambaaajonj awelegonj laligowe.

²¹ ††Kawaa qaaya Bunja Terenonj kokaenj oogita eja,

“Daenj yonononj qaaya mende injijogi mogiti, iy-onjononj mono laligonj ii iibuya. Daenj yonononj kania wala mende moma tompinj laligogiti, iyonjononj mono laligonj ii moma asariwuya.”

²² ††Gawonj kaanjanonj somonjonj nonotiwaajonj mono kambanj so onjoojonj kamambaaajonj amamaanj laligowe. Kianj.

Poolnonj Room kemambaa arenja ano.

²³ Kaan laligoweto, liligonj uukuukuu gawonj mutuya menj gomanj kuuya moma onjononj, iikanonj ii medaboronj laligowe. Uuwaa gawonj mutuya memanjatiwaa gomaŋa ii kambanj kokaamba mombo mende eja. Kaanagadeenj onjo injiimambaa siiŋa moma laligowe gbani mamaga tegoro. ²⁴ Kawaaajonj kantri qata Spein kemaŋati, iikawaa gematanonj mono onjoojonj kamambaa arenja ama injiimambaaajonj jejeromonromonj ama kokaenj mojenj: Injiima onjowo korisoro ama boronja monj ainjolonj rabe ilaanj nonjgi saanonj kana toroqenj Spein kemaŋa.

²⁵ †††Kaenj mojento, kambanj kokaamba Jerusalem siti-waa kanageso soraaya nanjonj onjombonjatiwaaajonj iikanonj kemaŋa. Iikanonj kemago onjoojonj kamaŋa.

²⁶ Masedonia ano Akaia prowins woi yoroo uumeleenj kanageso tuunja tuunja yonononj mono Jerusalem siti-waa ejemba soraaya ilaanj onjombombaa qaa somonj-gogi. Anutuwaa ejemba soraaya wanaya laligojuti, mono iyonjoojonj qaa somonjonj nandunj mamaga somata ama mindirigi ii menjo kema onjomaŋa.

²⁷ ††††Kaenj ambombaa ukorisoroaya moma qaa somonjonj kulukulululuu nandunj somata ii anjgi. Kaenj ambutiwaa tosa enj onono anjgi saanonj sokonja. Anutunonj Juuda kanageso kotuegonj nonomambaa qaaya jero ero kotumotue iikanonj waba kantria kantria sokoma qagianonj uro laligoju. Kawaaajonj waba kantri

† 15.10 Dut 32.43 †† 15.11 Ond 117.1 † 15.12 Ais 11.10

†† 15.21 Ais 52.15 †† 15.22 Room 1.13 ††† 15.25 1 Kor 16.1-4 ††† 15.27 1 Kor 9.11

onoononj tosa ero kitia meleema kalengianonj Juuda kanagesowaa wanaya ilaanj ononjgi sokonja. ²⁸ Niinonj kalenj ii menj kema borogianonj ambe gawona iikanonj tegoro iikawaa gematanonj ii onjomesaonj kusudeen onoononj kanj injiimago toroqenj Spein kantrinonj kemaña. ²⁹ Onoononj kamañati, kambañ iikanonj mono Kraistwaanonj kotumotue ii kuuya menj kanj onomaña. Kianj moma yagojenj.

³⁰ Oo uumeleenj alauruna, niinonj Ponj Jiisas Kraistwo qokotaanj nama kokaenj uu kuunj ononjenj: Unja Toroyanonj jopagonj nanjonj onjmakejiwaa so mono noojonj Anutu qama koolinj laligowu. Aonjoronjkejenj, iikanonj mono uujopagianonj ilaanj noma laligowu.

³¹ Judia prowinsnonj kema ejemba Kraistwaajonj yanggisenj amakejuti, iyonjoo borogianonj umambotiwaajonj mono Anutuwaawaa qama kooligi sopa somonjonj nonaga. Kaanjagadeenj nandunj kalenj somata menj Jerusalem kema ejemba soraaya yonjoo borogianonj ambe sokono siinja mobutiwaajonj mono qama koolinj laligowu. ³² Kaenj qama kooligi Anutunonj siinj kaenj moji eenj, niinonj mono korisoro qaganonj onoononj kanj onjowo ainjolonj rama keraqeeanggo qenj nonjgi laligomaña. ³³ Luae Toya Anutu iinonj mono kuuya onjowo namba. Qaa ii onjanonj.

Yeizozo qaa tetegoya

16 Alanana Fiibi (Foibe) iinonj Senkria uumeleenj kanagesowaa gawonj meme embaga kolooja. Iinonj Room onoononj kawaati, ii kalañ kombutiwaajonj mono qisiñ onjoma borogianonj anjenj. ² Iinonj ejemba mamaga ano nii kaanjagadeenj ilaanj nonoma laligoro. Kawaajonj Anutuwaawaa ejemba soraayanonj alaurunana koma horonj onjmakejonj, iikawaa so Fiibinonj karo ii mono Pombaa qatanonj qama koolinj koma horonj mubu. Onoononj kanj iwoi mombaajonj amamaaro iikawaa so mono ilaanj mubu.

³ †Loembawoi Prisila ano Akwila Kraist Jiisaswo nanjaoti, neñawoina ii mono noononj yeizozona jegi mobao. ⁴ Yorononj mono noojonj ama laaligogara qeleema komuwaotiwaajonj koloori. Niinonjadeenj mende mepeseenj oronjento, kantri tosanonj uumeleenj kanageso tuunja tuunja yonjononj mono kaanjagadeenj yoroojonj danggisenj jenkeju.

⁵ Uumeleenj kanageso mirigaranonj ajoroonjkejuti, ii mono kaanjagadeenj noononj yeizozona jegi mobu. Eisia prowinsnonj gawonj mewe honja mutuyanonj kolooro Epainetus iinonj uuta meleema Kraistwaa bunja kolooroti, wombo alana ii mono noononj yeizozona jegi moba. ⁶ Marianonj onjoojonj ama gawonj somata menj laligoroti, iwaajonj mono noononj yeizozona jegi moba. ⁷ Andronikus ano Junias tinitosawoina yorononj wala Kraistwaanonj qokotaari niinonj yoroo gemagaranonj uuna meleembe iikawaa gematanonj niwo kapuare mirinonj laligoninj. Aposol yonjononj oroojonj mogi batugianonj uuta koloojao. Ii mono noononj yeizozona jegi mobao.

⁸ Wombo alana Ampliatus Pombo nanji, iwaajonj mono noononj yeizozona jegi moba. ⁹ Neñanana Urbanus Kraistwo nanji ano wombo alana Stakis yoroojonj mono noononj yeizozona jegi mobao. ¹⁰ Apeles Anutunonj angobato muro sokono Kraistwo qokotaanj nanji, iwaajonj mono noononj yeizozona jegi moba. Aristobuluswo miri motoonj laligojuti, iyonjoojonj mono noononj yeizozona jegi mobu. ¹¹ Tinitosana Herodion iwaajonj mono noononj yeizozona jegi moba. Narsisuswo Pombo qokotaanj miri motoonggo laligojuti, iyonjoojonj mono noononj yeizozona jegi mobu.

¹² Trifina ano Trifosa emba woi yorononj gawonj somata menj Pombo nanjaoti, iyoroojonj mono noononj yeizozona jegi mobao. Wombo emba alana Persis iinonj Pombaaajonj gawonj somata qatawo menj laligoji, iwaajonj mono noononj yeizozona jegi moba. ¹³ ††Rufus iinonj Pombaa gawonj awaa totoonj menkeji ano iwaawaa nemunja kambañ so nii kaanjadeenj meria kaanja kalañ koma noma laligoroti, iyoroojonj mono noononj yeizozona jegi mobao.

¹⁴ Asinjkrutus, Flegon, Hermes, Patrobas, Hermas ano uumeleenj ala tosaanja yonjowo nama laligojuti, iyonjoojonj mono noononj yeizozona jegi mobu. ¹⁵ Filologus, Julia, Nereus naañawo ano Olimp as ano ejemba soraaya tosaanja kuuya yonjowo laligojuti, iyonjoojonj mono noononj yeizozona jegi mobu.

¹⁶ Uumeleenj alaurunana yonjoo batugianonj mono anjonj aonj newogia kososoonj jolongia jenj laligowu. Kraistwaa uumeleenj kana-geso kuuya yonjononj mono yeizozogia anjgi onoononj kaja. Kianj.

Qambañmambañ qaa tetegoya

¹⁷ Oo uumeleenj alauruna, niinonj uugia kokaenj kuunj injiijenj: Ejemba tosanonj uu mendemendeenj kolooawaatiwaajonj wañ qenjkejuti, iyonjoojonj mono galenj menj aonj laligowu. Uumotoonggowaa silia awaa kuma ononjgi mojuto, qaa ii qotogonj kesa-awarañ qaa tosaanja kanonj uugia kuugi boliro osinj kamaañkeju. Ejemba kaanja ii mono onjomesaonj korikori laligowu. ¹⁸ Ejemba kaanjañonj mono ananaa Ponjana Kraistwaanonj gawonj mende menkejuto, iyanggiaa siinggiaa so kolooawaatiwaajonj tompe jenj iyanggia welenj qenj aonjkeju. Kele qaa awaa awaa añañawo jenj ejemba gbingbaonggia qaa yonjoo uugia kuunj tiligonj onjmakeju.

¹⁹ Onjo Oligaa Bunja tenj koma otaanjkejuti, qaa ii kuuya nonoo gejanananonj kemero mojonj. Kawaajonj niinonj onjoojonj ama honombononja qaa aisoonjkejenj. Kaenj anjento, onjo kokaenj ama laligowutiwaajonj mojenj: Mono bologa ambombaajonj momakootogia mesaogi kamaawaa. Awaa ambombaajonj momakootogia ii mono pondanj koma gbilinj menj somariiwu. ²⁰ Luae Toya Anutu iinonj mono Satan uulañawo rinjanjoro onjoo baagianonj kamaaro otokorianj maa-maa aisoonj laligowu.

Ponjana Jiisaswaa kalenjmorianjanonj mono onjowo ewa.

† 16.3 Apo 18.2

†† 16.13 Maak 15.21

²¹ †Noo neņana Timoti iinonj mono yeizozoya ano oņoononj kaja. Noo tinitosauruna Lusius, Jeison ano Soosipater yonononj kaņagadeeņ yeizozogia aņgi oņoononj kaja.

²² Tertius niinonj Poolwaa qaaya moma tere koi oo-jeņi, niinonj kaņagadeeņ Pombo nama yeizozona ambe oņoononj kaja.

²³ ††Gaiusnonj miria jeņ tegoro laligowe uumeleeņ kanageso kuuya yonononj kaņagadeeņ koi kaņ ajoroogi nene ainjolonj ama nonomakeji, iinonj mono yeizozoya ano oņoononj kaja. Erastus iinonj siti poņ qereweņaa ofis uutanonj takis moneņ galeņ komakeji ano uumeleeņ alanana Kwartus yorononj mono yeizozogara ani oņoononj kaja. ²⁴ Poņnana Jiisas Kraistwaa kalenmoriaņanonj mono oņowo ewa. Qaa ii oņanonj.

Poņ mepeseeņ kokaeņ qama kooliņkejeņ:

²⁵ Oligaa Buņa qaa hoņa ii monowaa monoyanonja laligonj kougiti, iikanonj aasangoyanonj ero. Kaeņ ero Ji-

† 16.21 Apo 16.1 †† 16.23 Apo 19.29; 1 Kor 1.14; 2 Tim 4.20

isasnonj kamaaņ ninisaama jeņ asariro moma jeņ seiņkejeņ. Buņa qaa kawaa so Anutunonj mono kotiiņ momalaarigia meņ kotiiro saanonj zeņ nama kotiiwu. Kawaajonj anana mono Anutuwaa qabuņaya mepe-seeniņ seiņkebaa.

²⁶ Wala Buņa qaa oņanonj aasangoyanonj eņ kouroto, kambaņ kokaamba gejatootoo ejemba tere oogita eji-waa so mono asuganonj asugiro. Anutunonj kambaņ so laligonj kouma tetegoya qaa laligonj ubaati, iinonj ejemba tuuņa tuuņa anana uunana meleema Buņa qaa moma laariņ teņ koma laligowombaajonj moja. Kawaa-jonj gawonj kokaeņ mewombaajonj jeņ kotonj nonono, “Oņo mono kema gomaņ so liligonj Buņa qaa jeņ asariņ laligowu.” Qaa iikawaa so nonononj Buņa qaa ii ejemba tuuņ kuuya mobutiwaaajonj jeņ asariņ laligonij.

²⁷ Anutu iyaņodeeņ momakooto Toya kolooji, anana mono Jiisas Kraistwaa qatanonj iwaa qabuņaya mepeseeniņ kambaņ tetegoya qaa akadamuyawo eņ uma ewaa. Qaa ii oņanonj.

1 Korint

Jer-asa-asari

Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoro indiŋa woi kolooro Griik siti Korint kanon keno. Korint ii Akaia prowinswaa siti waŋa. Kawaa sunduya ii (Apo 18.1-6) iima weengowu. Kambaŋ kanon Korint ii siti somata qatawo. Bisnisgia kania kania mamaga ama meŋkegi. Korint yoŋonoŋ tando lopioŋ ano beŋ kania kania waegia meŋ mepeseen laligogi. Aaŋgolegia kania kania ama aisoonkegi. Mamaganon serowiliŋ ama laligogi.

Tere koi kokaembaajon ooro: Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoro indiŋa karoŋ kolooro Efesus sitinon laligoro tosanon Korintnoŋga kaŋ batugianon lombo kolooroti, iikawaa bujuya ijogi moro. Lombo tosaŋa kokaen: Uumeleen tuuŋ yoŋonoŋ deema siŋsereren qeŋ laligogi (1.10–4.21), serowiliŋ laŋ amakegi (5.1-13), loemba laaligowaa kaniaŋ sooro (Boŋ 7), tando lopiombaa bao newombaa niinonŋiŋon amakegi (Boŋ 8), samon toroya newombaa enkalolon amakegi (11.17-34), zioz laaligowaa areŋ mende otaŋ ilinon kooson laligogi, kantri tosiaa qaaya qaaya jena jewe ama jeŋkegi (12–14). Tosianon qaa kokaen jeŋkegi: “Komugiti, iyoŋonoŋ mombo mende waabuya.” (15.12-33) Korint yoŋonoŋ tere moŋ kaŋagadeen oogi Poolwaanon karoti, iikanon qiqisi tosaŋa ama mugi, (ii 7.1, 8.1, 12.1, 16.1 iikanon weengowa).

Poolnoŋ qiqisigia ii meleema lombogiaa qambaŋmambaŋ qaa oŋoma tere koi ooro. Uujopawaa qaa (Boŋ 13 ii awaa soro. Kanagen ano Korint kema injiimambaa qaaya jeŋ ooro (16.5-7).

Buk kokawaa bakaya waŋa 8 ii kokaen:

Jer-asa-asari qaa 1.19

Deema tuuŋa tuuŋa laligogi 1.10–4.21

Serowiliŋ ano loemba laaligo 5.1–7.40

Uumelembaa ano uumelembaa gadokopa laaligo 8.1–11.1

Uumeleen laaligo ano mepemepese areŋ 11.2–14.40

Kraist ano kuuya anana koomunonŋa waabonŋa 15.1-58

Judia uumeleen tuuŋ yoŋooŋon nanduŋ aŋgi 16.1-4

Poolwaa areŋa ano yeizozo qaaya tetegoya 16.5-24

¹ Kraist Jiisasnon Pool nii noono Anutuwaaw jetaa so wasiwasi eja aposol kolooŋeŋ. Niinon uumeleen alana Soostenes iwo rajo.

² †Anutuwaanon kanageso Korint sitinon laligojuti, niinon oŋowo Buŋa qaa amiŋ mobombaajon kajeŋ. Kraist Jiisasnon oŋo oŋoono iwo qokotaagi tak koton oŋono soraaya kolooju. Kaŋagadeen ejemba daen yoŋonoŋ balon so Poŋnana Jiisas Kraistwaa qata qama qama kooligi ii ano nono kaŋagadeen poŋ koma nono-makeji, mono kuuya oŋooŋon Buŋa Tere koi oojo.

³ Anutu Maŋnana ano Poŋ Jiisas Kraist yoronon mono kalenmoriaŋ oŋoni luaenon laligowu. Kiaŋ.

Poolnoŋ Korint yoŋooŋon Anutu kokaen mepeseeja:

⁴ Oŋo Kraist Jiisaswo qokotaŋ naŋgi Anutunon kalenmoriaŋa oŋonoti, iikawaajon mono kambaŋ so oŋooŋon Anutuna dangisen jeŋ mepeseenkejen. ⁵ Oŋo Kraistwo qokotaŋ naŋgi gawon memewaa momo

kaleŋa kelemalelen oŋono momo kania kania buŋa qeŋ aon saanon Buŋa qaawaa kania kuuya jeŋkeju.

⁶ Nono Kraistwaa kania naŋgon jeniŋ qaa iikawaa hoŋanon kolooŋ kotiiro nanjutiwaa so momo kaleŋ kuuya ii oŋono. Kawaaŋon Anutu mepeseenkejen.

⁷ Kawaaŋon gawon memewaa momo kaleŋ mombaajon mende amamaŋ nama Poŋnana Jiisas Kraistnon mombo asugiwaatiwaaŋon mambomakeju.

⁸ Poŋnana Jiisas Kraistnon meŋ kotiiŋ oŋoma kambaŋ tetegoyanon asuganon asugiwaati, kambaŋ iikanon oŋo solaŋa kolooŋ qaagia qaa nama ii iibuya.

⁹ Anutunon qaaya tororo otaŋ ilaŋ oŋomakebaa. Iinon oŋo iyaŋaa Meria Jiisas Kraist Poŋnanawo toro-qeŋ laligowutiwaaŋon oŋoono. Kiaŋ.

Korint kanagesonon deema tuuŋa tuuŋa nanju.

¹⁰ Oo uumeleen alauruna, niinon Poŋnana Jiisas Kraistwaa qatanon kokaen uukuuku meŋ oŋonjen: Oŋo mono korebore uumo-toonŋo ama batugianon deenden mende ama laligowuto, uugia kululuugi

† 1.2 Apo 18.1

motoonggo kolooro momo motoonggo otaan laligowu. ¹¹ Oo uumeleen alauruna, oŋo batugianonj aŋgowowo mamaga ama laligojuti, iikawaa buju qaaya ii emba Kloewaa sumanjuruta tosianonj nijogi.

¹² †Kokaembaajonja ii jejer: Oŋoononja tosianonj kokaen jenkeju, "Nonononj Poolwaanonj qaa otaankejon." Tosianonj "Nonononj Apoloswaanonj qaa otaankejon," jenkeju. Toroqen tosianonj kokaen jenkeju, "Nonononj Piitowaanonj qaa otaankejon." Duŋanonj mombo tosianonj kokaen jenkeju, "Nonononj Kraistwaanonj qaa otaankejon." ¹³ Kraistnonj juma mamaga kolooro me? Pool niinonj mono oŋoojonj ama maripoononj komuwe me? Pool noo qananonj oomulu menj oŋonji me? Kaenj moma soowubo?

¹⁴ ††Niinonj oŋoononja Gaius ano Krispus oomulu menj orombeto, tosaŋja ii mende menj oŋombetiwaanonj "Anutu dangisen!" jejer. ¹⁵ Kawaajonj "Poolwaa qatanonj oomulu menj nononji," moŋnonj qaa omaya kaen jewabo.

¹⁶ †Oo oŋanonj, Stefanas ano iwaa sumanjuruta ii kaanagadeen oomulu menj oŋombeto, iyonoo gemagianonj moŋ oomulu menj mube me qaago, ii tororo mende mojenj. ¹⁷ Kraistnonj nii ejemba oomulu menj oŋomambaajonj ama mende wasiŋ nonoto, Oligaa Buŋa jenj seimambaajonj nijoro kema kankejenj. Kraistnonj ananaajonj ama maripoononj komuroti, gawonj iikawaa esuŋanonj kamaanj omaya koloowabo. Kawaajonj Buŋa qaa ii balonj ejawaa momakooto qaganonj lanj mende jenkejenj. Kianj.

Kraistnonj Anutuwaaw ku-usuŋa ano momo arenja ninisaano.

¹⁸ Ejemba gere siawaa buŋa koloowuti, iyonononj maripoonjaa Buŋa qaaya moma iikawaajonj mogi uugia qaa yonoo qaa taniŋaanj kolooja. Kaenj koloojato, Siwewaa buŋa koloojonji, nonoojonj qaa iikanonj mono Anutuwaaw ku-usuŋa ninisaano momakejonj. ¹⁹ ††Iikawaa qaaya Buŋa Terenonj kokaenj oogita eja,

"Niinonj momo ejemba yonoo momakootogia kondeembe soowaa.

'Moma asariŋ yagonkejonj,' jenkejuti, iyonoo momogia mono menj soowe zololonjonj omaya koloowaa."

²⁰ ††Momakooto ejemba hoŋja ii dakanonj laligoju? Buk weenjonj momowaa kania mokoloogiti, ii dakanonj? Balononj jenonkooliwaaw boi koloonj qaa melenqeleema jenkejuti, ii mono oŋanonj qagiawo koloojutu me? Balononj momakooto somata eji, Anutunonj mono iyonoo momogia menj mokokowiro uugia qaa taniŋaanj kolooja. Qaa ii onja.

²¹ Anutunonj iyanjaa momakootoyaa so namononj laaligowaa arenja anoto, ejembanonj iyanjiaa momakootogia nanjonj iikaanjan kanonj Anutuwaaw kania moma kotowombaajonj amamaanj tompin laligogi. Amamaanj laligonj Kraistnonj maripoononj komuroti, iikawaajonj "Uugia qaa yonoo qaaga!" jegito, Anutunonj

Buŋa qaa ii nonononj jenj seiwonjwaajonj ninijoro. Ii jenj asariŋ daen yonononj uugia meleema moma laariwuti, ii donhamo qen oŋomambaajonj moro sokono.

²² Juuda yonononj aiwese aŋgoletto asugiwutiwaajonj kaparanj komakejuto, Griik kantri yonononj momakootogianonj somariwaatiwaajonj moma janjarin riinjeju.

²³ Ii janjarin riinkejuto, nonononj Kraist maripoononj qegi komurotiwaaw Buŋa qaaya jenj seinkejonj. Juuda yonononj qaa ii mogi uugia boliro iikanonj osin uugia mende meleemakeju. Waba kantri yonononj iikawaajonj mogi qaa motoya kolooja.

²⁴ Mamaganonj kaen romonjonjuto, Anutunonj nonono unana meleeninji, Kraistnonj mono nonoojonj Anutuwaaw momakootoya ninisaama iyanj Anutuwaaw ku-usuŋa koloonj nonoma nanja. Juuda me kantri tosaŋja koloojonji, ii kilenj Kraistwo qokotaan nama motoonggo koloojonj.

²⁵ Ejemba ananaa momakootonana ano esunana ii kamaanjeqeta. Anutunonj uuta qaa koloonagati eenj, iikanonj mono kilenj ejemba momakootonana uugun uuta somata koloonaga. Anutunonj looloria koloonagati eenj, iikanonj mono kilenj ejemba esunana uugun kotakota totoonj koloonaga.

²⁶ Uumeleen alauruna, oŋoanjanja kanagia nomaen ero Anutunonj oŋoonoti, mono ii romonjonj? Oŋo mamaganonj balombaa momakooto somata mende menj laligogi. Mamaganonj ku-usuŋ qaganonj esuhinagiawo mende laligogi. Manjurugia mamaganonj qabunagiawo mende laligogi. ²⁷ Kaenj qaagoto, balonj ejembanonj oŋoojonj mogi uugia qaa ejemba omaya koloojuti, Anutunonj mono oŋo iikaanjan meweengonj oŋono. Balombaa momo ejemba geria ii gamu qen oŋono. Balonj ejembanonj oŋoojonj mogi looloria koloojuti, Anutunonj mono oŋo iikaanjan meweengonj oŋono. Balombaa ku-usuŋ ejemba geria ii gamu qen oŋono.

²⁸ Balonj ejembanonj jejewili ama oŋoma kanagiaajonj mogi kamaanjeqeta koloojuti, Anutunonj mono oŋo iikaanjan meweengonj oŋono. Balonj ejemba yonoo jaa gianonj somata koloojuti, iyonoo qabunagia menj kamaanj ano qaombaatiwaajonj kamakamaata koloojuti, mono ii meweengonj oŋono.

²⁹ Moŋnonj Anutuwaaw jaasewanonj selia menj ubabotiwaajonj mono kaen meweengonj oŋono. ³⁰ Anutunonj nemunj koma oŋoma unuano Kraist Jiisaswo qokotaan laligonj kotiinjeju. Iinonj Anutuwaaw momakootoya qaita moŋ ninisaano momakejonj. Kraistnonj downana menj qaanana jenj tegoro solanjanj laligojonj ano tak kotonj nonono soraaya koloojonj.

³¹ ††Buŋa Terenonj qaa moŋ kokaenj oogita eja, "Moŋnonj selia menj ubaati, iinonj mono Ponj moma mujiwaajonj ama selia menj uba." Qaa iikawaa so aninj sokombaa. Kianj.

† 1.12 Apo 18.24 †† 1.14 Apo 18.8; 19.29; Room 16.23 ‡ 1.16 1 Kor 16.15 †† 1.19 Ais 29.14 †† 1.20 Job 12.17; Ais 19.12; 33.18; 44.25

††† 1.31 Jer 9.24

Kraist maripoononj komurotiwaa qaaya jewe.

2 Uumeleenj alauruna, niinonj onoononj kanj Anutuwa kania nangonj jenj asarinj onombeti, ii qaana naanj siinsinjawo koloowaatiwaaonj mende jenj laligowe me balombaa momakooto uuta qendeema iikanonj selena mende menj uma laligowe. ² Niinonj onoo batugianonj momo morota kuuya goraayanonj ama Jiisas Kraistwaa qaaya ano maripoononj komurotiwaa kania iikayadeenj moma kotonj ii jenj seimambaaonj qaa somonjgowe.

³ †Qaa kaenj somonjgonj onoononj kaweti, kambanj iikanonj eja loolooria koloonj jenena mamaga ororo keena moma laligowe. ⁴ Niinonj Buja qaa jenj asarinj onombeti, ii momakooto somataa kele qaa kanonj mende injijonj laligowe. Ii qaagoto, Uja Toroyanonj sololoonj onono esunmumuyanonj uugianonj in-aawaatiwaaonj kaparanj koma qaa injijonj laligowe. ⁵ Balonj ejembawaa momakootogianonj qaagoto, Anutuwa ku-usunjanonj nemunj koma onono moma laariwutiwaaonj kaparanj koma laligowe. Kianj.

Uja Toroyanonj momakooto ii qaita monj.

⁶ Niinonj kilenj uumeleenj alauruna akadamiugiawo laligojuti, iyonoo batugianonj rabe Anutuwa momakootoya keemeya ii saanonj aminj momakejonj. Balombaa momakootoyaga mende aminj momakejonj. Balonj balonj galenj koma onoma laligogi ku-usunjanonj qaambaati, iyonoo momakootogia ii kaanagadeenj mende aminj momakejonj.

⁷ Ii qaagoto, Anutuwa momakooto aasangoya mono ii aminj momakejonj. Anutunonj Siwe namo mende mokoloonj orono iikanonj waladeenj arenja kokaenj ama somonjgoro, "Ejembanonj kanagenj koloonj akadami mokoloowutiwaaonj mono momakootona qaita monj ii injisaamanja." Kaenj jenj ii aasangoyanonj ano ero. ⁸ Balombaa eja ponja ponja laligonj kougiti, iyonoononga monjonj momakooto ii mende moma koto. Ii moma kotowuyagati eenj, Ponjana asamaranjanawo ii maripoononj mende qegi komunaga. ⁹ ††Momakooto qaita monj kawaajonj qaa kokaenj oogita eja,

"Monjonj iwoi ii jaa gejianonj mende iima moro. Iikawaa momoyanonj mombaa uutanonj mende kolooro moroto, ejemba Anutu uugianonj jopagonj munjkejuti, iyonoojonj ii mono mozozonjonj anota eja."

¹⁰ Balonj ejemba iwoi ii mende moma titou laligogito, Anutunonj ii mono Ujaya wasiro nonoojonj ninisaano moninj. Iinonj qaa kuuyaa kania monjgama mokoloonkeja. Anutuwa momo keemeya kaanagadeenj modaboroji, iinonj mono ii sololoonj nonono moninj.

¹¹ Mombaa uuta monjonj mende moja. Uutaa unjaya iinondeenj mono ii moma yagoja. Kaanjadeenj Anutuwa uuta ii monjonj mende mojata, Anutu iyanjaa Uja Toroya iinondeenj ii moma yagoja. ¹² Nonononj

† 2.3 Apo 18.9 †† 2.9 Ais 64.4

balombaa nanamemenj bologaa omeya monj mende buja qenj aoninto, Anutunonj iwoi kalenj nononoti, iikawaa kania mobombaajonj mono iyanjaa Ujaya wasiro uunananonj kemerota laligojonj.

¹³ Iikawaa kania keemeya ii ajoroonj aminj momakejonj. Balonj ejembanonj momakootogiaa qaganonj qaa kuma nononji iikawaa so ii mende aminj momakejonj. Kaenj qaagoto, Uja Toroyanonj qaa kuma nononoti, iikawaa so mono uuwaa qaa honja gosinij sololoonj nonono jenj asarinjkejonj. ¹⁴ Uja Toroyanonj sololoonj nonono qaa ii kaenj gosijonj eenj, kania mono mokoloonj moma asariwonjatiwaa so kolooja. Kawaajonj Uja Toroyanonj daenj yonoo uugianonj mende laligooro eenj lanj laligojuti, iyonononj Anutu Ujayaa buja ii moma anjonj kombombaajonj amamaanjkeju. Yonononj Buja iikawaajonj mogi qaa motoya kaanja koloo kania moma asariwombaaonj amamaaju.

¹⁵ Yonononj amamaajuto, Uja Toroyanonj sololoonj nononji eenj, mono qaa kuuyaa kania gosinj jenj tegowonjatiwaa so koloojonj. Kaenj koloojonto, uumeleenj ejemba mombaa kania ii balonj ejemba kuuyanonj tororo jenj tegowombaaonj amamaanjkeju. ¹⁶ †Iikawaa kania ii Buja Terenonj kokaenj oogita eja, "Pombaa uumomoya ii eja monjonj monj mende moro.

Kawaajonj monjonj ii qambanmambanj mubaatiwaa so qaago."

Monjonj ii mende moroto, nonononj Kraistwaa uumomoya menj laligojonj. Kianj.

Anutuwaaw gawonj meme ejemba

3 Oo uumeleenj alauruna, onjo naamade kaanja Kraistwo qokotaanj nangi. Kawaajonj niinonj onjo balombaa nanamemenj metetereenjkejutiwaa tani Buja qaa jenj asarinj onoma batugianonj laligowe. Uja Toroyanonj sololoonj onono laligojutiwaa tani kaanja injijomambaaonj amamaanj laligowe. ² ††Niinonj qaa moma asariwutiwaa so aju apuya kaanja unjaginj laligowe. Nene honja nenetaa so mende koloogitiwaaonj qaakeemeyaii mende onjombe. Kambanj iikanonj nene honja newombaa amamaagi ano kambanj kokaamba kaanagadeenj ii saanonj mende nenjkeju.

³ Onjo toroqenj balombaa nanamemenj bologa metetereenj laligoju. Onjo uugianonj uunonj junjunj moma anjgowowo ama qaa jejegianonj nuuguna guuguwe amakeju. Kaenj anji uu selewaa siingia kombombanja bologanonj galenj koma onono uumeleembaa gadokopa ejemba omaya yonoo tanigianj koloonjkeju. ⁴ ††Tosaanja onononj kokaenj jenjkeju, "Nono Poolwaanonj qaa otaanjkejonj." Tosianonj kokaenj jenjkeju, "Nono Apoloswaanonj qaa otaanjkejonj." Kaenj kaenj jenj mono balonj ejemba omaya koloonjkejutiwaa tani kaanja laligoju.

⁵ Apolosnonj moroga kolooja ano Pool niinonj moroga koloojonj? Norononj mono Anutuwaaw gawonjga menj laligojo. Ponjonj noroojonj gawonj anja anja noronoti,

‡ 2.16 Ais 40.13 †† 3.2 Hib 5.12-13 †† 3.4 1 Kor 1.12

iikawaa so ilaanj onjoni uugia meleema Ponj moma laarinjalaligoju.

⁶ †Niinonj kota komowe Apolosnoj apu menj kanj iikanonj maaroto, Anutunonj mono kondooro toomorianj kolooro. ⁷ Kawaajonj komoroti, iinonj qatawo mende kolooja. Apu maaroti, iinonj kaanagadeen qatawo mende koloojato, Anutunonj kotuegoro toomorianja kouma somariinkejuti, iinondeen mono qabunjayawo kolooja. ⁸ Kaen koloojato, komomakejenj ano apu maamakeji, norononj mono so motoonngo koloajo. Motoonngo koloojoto, ii kilenj tawanara ii mono gawonara menkejotiwaa so anja anja mewota.

⁹ Norononj Anutuwaaw gawombaa nenjawoita koloonj iwo gawonj menkejo. Onjo uugia ii Anutuwaanonj molalenj kaanja kolooro komakoomo gawonja kanonj menkeja. Anutunonj miri kaanja uugia inaanj mindirinj onjono kotiinj waamakeju. ¹⁰ Anutunonj kalenmorianj nonoti, niinonj iikawaa so miri memewaa momo eja kaanja koloonj Anutuwaaw tando kombombanja uugianonj kuuj komowe mojnnonj iikawaa qaganonj miri menkeja. Saanonj menkejato, motomotoonj nonononj miriwaa gawonja awagadeen mewonjatiwaa so koloonj. Iima kotonj mewonjatiwaaonj mono jaa galen menj aowonja. ¹¹ Uuwaa tandoya ii Jiisas Kraist. Niinonj ii mono uugianonj komowe mojnnonj momalaariwaa tando menj mokoloomambaajonj amamaawaa.

¹² Tando motoonngo koloojato, iikawaa qaganonj tosianonj mirigia goul silwanonj me jamo honggiawo tosaanja kanonj menkeju. Tosianonj mirigia gere kasanonj, towo boonj sejanonj me ganonj menkeju. Silinana kaen me kaen nama menkejonj eenj, ¹³ uuwaa gawonanaa honjanonj mono iyanja iyanja asuganonj asugiwaa. Ponjonj kambananonj kanj kuuro iikanonj mono miri merotiwaa esuya luluumbaa. Miri esunananonj mono Anutuwaaw gere bolananonj asugiro menj kamaaro honjanonj asuganonj iibombaa so koloowaa. Gere iikanonj mono motomotoonj nonoo mirinanaa tania honja ii angotetenonj ama gosiwaa.

¹⁴ Gerenonj menj miri kuuya gosinj onjono megij honjanonj kotiinj nambuyati eenj, iyonjononj mono gawonj gijaa tawaya bunja qen aowuya. ¹⁵ Tosianonj mirigia megij honjanonj menj kamaawuti eenj, iyonjononj mono tawa qaagoto, tiwitiwilaa mokoloowuya. Ii mokoloowuyato, iyangio kilenj Siwewaa bunjaya laligowuya. Gere bolanonj menj onjooro iikawaa tani uuguwombaaonj janjarinj riinj kok konji Anutunonj metogonj onjono Siwenonj ubuya.

¹⁶ ††Onjoangio Anutuwaaw Bunja jigo (tempel) koloogi Anutuwaaw Unyanonj uugianonj laligoji, ii moju me qaago? ¹⁷ Anutuwaaw Bunja jigoya ii kowoga kolooji, iikawaa so onjononj soraaya kolooji. Kawaajonj mojnnonj Anutuwaaw jigo menj boliji eenj, Anutunonj mono iyanja menj bolinj mubaa.

¹⁸ Mojnnonj anjaa balonj momoya otaanj tiligonj aowabo. Onjo batugianonj mojnnonj iyanjaajonj moro "Balombaa momakooto uuta menj laligojenj," jeji eenj,

iinonj mono wala uuta qaa koloonj iikaanja kanonj momakooto honja mokoloonaga.

¹⁹ †Anutunonj balombaa momakooto uuta iikawaajonj moro uugia qaa yonjo qaaga kolooja. Iikawaa qaaya Bunja Terenonj kokaenj oogita eja, "Anutunonj momakooto uuta menj laligojuti, ii gbadoonj onjono iyanj gijaa momo aingianonj sipasipa koma osiwuya."

²⁰ ††Kawaa qaaya menj ii kokaenj eja, "Ponjonj momakooto ejemba yonjo momo arenggiaajonj moro omaya kolooja." ²¹ Kawaajonj onjoononga mojnnonj mono ejemba nonoojonj ama selia menj ubabo. Kuuya nonononj mono onjo bunjaga koloojonj.

²² Pool, Apolos, Piito † nonononj mono onjo bunjaga koloojonj. Ejemba balonj so laligojonj, nonononj mono kuuya onjo bunja koloojonj. Kawaajonj saanonj qaa ii me ii gosinj menj iikaanja kanonj laaligogia laligowuya ano koomugia komuwuya. Kambanj kokaamba laligojonj, kuuya nonononj mono onjo bunja koloojonj ano kanagenj gawonj meme ejemba laligowuyati, iyonjononj mono kaanagadeen onjo bunja koloowuya. ²³ Kaen koloonj onjonjonto, onjononj Kraistwaa bunja koloogi Kraistnonj Anutuwaaw bunja kolooja. Kianj.

Nono Kraistwaa aposoluruta koloojonj.

4 Kawaajonj ejemba kuuyanonj mono nonoojonj kokaenj mogi sokombaa: Kraistnonj menj kotonj onjono gawonja menkeju. Anutunonj qaaya aasangoya nonono bunjanana kolooro galenj komakejonj. Nonononj miri galenja tani kaanja koloojonj. ² Galenj yonjo togianonj miri iwoiya galenj kombutiwaaonj borogianonj anji, iinonj mono qaa waja kokaenj kaparanj koma menj kotonj onjomakeja, "Gawongia mono metegetetanja qaa nama pondanj menj laligowu. Membiriqembiri mende ambu. Kaenj mokoloonj onjombe sokombaa." ³ Korint onjononj me balombaa qaa jake mombaa galenjanonj nii gosinj menj tegonj nombuyagati eenj, niinonj mono qaa iikawaajonj mobe kamaanqeqeta totoonj kolooja. Neeno kaanagadeen neenaa qaana mende menj tegojenj. ⁴ Uuna gosinj qaa menj mende mobe menj bimoonj nonjato, iikawaajonj kilenj solanja mende koloojonj. Ejembanonj qaagoto, Ponjonj mono noo qaana gosinj menj tegonj nomakeja.

⁵ Kawaajonj onjo mono kambanj kokaamba mombaa qaaya menj ii mende menj tegowu. Ponjonj kambanja ano kanj kuuwaatiwaaonj mono mambombu. Mamboma laligogi iikanonj kanj qaa iwoi mesangogita eji, ii mono asasaganonj isaano asuganonj asugiwaa. Iinonj kanj ejemba uunana menj asariro nanamemenanaa karnianonj asuganonj asugiro iibaa. Nanamemenanaa karnia iima motomotoonj gosinj nonono Anutunonj mono iikawaa so kambanj iikanonj mepeseenj nononaga.

⁶ Oo uumeleenj alauruna, onjo juma jaba-arambaranj ama lanj leelee aronj qen nama utama aonjeju. Kaenj laligowubotiwaaajonj mono Apoloswo noro romonjonj noroma onjoangijaa aingia mesaonj qaa kokawaa kania moma kotowu, "Bunja qaa oogita eji, ii mono mende uuguwu." Qaa ii moma kotogi uugianonj ero menj koma

† 3.6 Apo 18.4-11, 24-28 †† 3.16 1 Kor 6.19; 2 Kor 6.16

‡ 3.19 Job 5.13 †† 3.20 Ond 94.11 †† Piito qata menj Siifas

qeaŋgowutiwaajonj sundunara kaenj oojenj. Ii neena ano Apolos noroo kananara gosinj romonjonj moma asariwutiwaajonj oojenj. Deendeengianonj kaenj tegowaa.

⁷ Balombaa iwoi monjonj mono mende menj letoma gono tosaanja unjuugunj qaita monj koloonaga me qaago? Ii qaago. Iwoi kuuya enj gonji, ii mono Anutunonj kalenj gono buŋa qenj aona me qaago? Ii kalenja buŋa qenj aonati eenj, mono naambaajonj kalenj ii qakooma selega eenj menj umakejanj? Ii mende sokonja.

⁸ Iwoi kuuya menj laligowombaa siinja mojtuti, ii enj onjonboroja. Anutunonj Siwe kowianonja kalenja kalenja maama onono simbawonj koloju. Nonononj mende ilaanj ononinj onjonjgionj kilenj moma laariwaa kinj ponj kaanja kolooju. Onjonjgionj kaenj romonjonj aaju. Oo onjanonj onjo kinj koloogi sokonaga. Kaenj koloogi nonononj mono kaanagadeenj eja ponjurugia kolooj onjo kooronjononj saanonj motoonj selenana menj uma awelegonj aowonaga. Niinonj kaenj ambombaa siinja mojenj.

⁹ Niinonj kaenj mojtento, ananaa kanaanana iibe tani kokaenj kolooja: Anutunonj aposol nono kuunj nonono ejemba jaagianonj kamaanjeqeta toonj kolooj laligonj. Ejemba unjugi komuwutiwaajonj jenj tegogitiwaa tania asuganonj kema kaniŋ lanj qama gamu qenj nonomakeju. Iwoi ii-iita qaita monj kolooninj balonj so yonjo toya ano Siwe jakeya jakeya yonjo ponj qerewenja gajoba yonjononj mono jaagianonj niniima kotonj niniigigiinjeju.

¹⁰ "Kraistwaajonj nama uuta sooro laligoji," noojonj kaenj jenjkejuto, onjononj Kraistwo nama momo ejemba akadumugiawo koloojutiwaa tani kolooju. Niinonj looloria koloojento, onjononj "Ejemba kotiga koloojonj," jenjkeju. Ejembanonj onjo goda qenj onjomakejuto, noojonj mogi kamaaro jejewili ama nomakeju. ¹¹ Kambanjanj koi kaanjanonj kaanagadeenj nembanenewaa komunj apuwaajonj moma opo walaga junjuranja mouma laligoninj manjanonj lanj nunugi dunj mirinana qaa laligonj toroqenj kema kanjkejonj.

¹² Ananaa boronananonj seleqeqe gawonj menjkejonj. Ejembanonj lanj qasuaanj nonomakejuto, nonononj mono kotuegonj onjoma yonjojonj qama koolinjejonj. Sisiwerowero ama nonomakejuto, nonononj mono ii moma mokosinjonj kaparanj koma laligonj. ¹³ Uuqeqe qaa tokoronkota jenj nonomakejuto, nonononj mono gumbonjonjonj qaganonj sosooda meleemakejonj. Nonononj balombaa gojejera ronja kaanja kolooninj balonja balonja yonjononj sisanana menj gema nununjeju. Kaanja laligonj kouma kambanjanj koi kaanjanonj kaenj toroqenj laligonj.

¹⁴ Gamu qenj onjomambaajonj qaa koi mende oojento, wombo meraborauruna kaanja mono qambanjanmambangia onjomambaajonj mojenj. ¹⁵ Momalaariwaa boi 10,000 yonjononj Kraistwo qokotaanj kalanj koma kuma onjombuyagati eenj, ii kilenj niinonj mono Kraist Jiisaswo qokotaanj Oligaa Buŋa jenj asarinj mangia

koloowe uugia meleengi. Kawaajonj manjurugia mama-ga mende laligoju.

¹⁶ Kawaajonj uugia kokaenj kuunj onjonjenj: Niinonj sili amakejenj, iikawaa so onjononj mono noo silina ii otaanj laligowu. ¹⁷ Niinonj silina Kraist Jiisaswo qokotaanj ama menj balonja balonja liligonj uumeleenj kanageso so kuma onjomakejenj, iikawaajonj mono duduwubo. Niinonj kawaajonj ama wombo merana Timoti wasiwe onjononj kawaa. Iinonj niwo pondanj laligonj Pombo qokotaanj nama kanj kanana jenj koma gbilinj onjombaa.

¹⁸ Onjononjga tosia yonjononj niinonj onjononj mende kawenaga, kaanja moma selegia mepeseenj jaba-arambaranj ama lanj laligoju. ¹⁹ Kaenj laligojuto, Pombaa siinjanonj noojonj "Kemba!" jewaati eenj, mono uulanjowo onjononj kamaanja. Kamaŋati, kambanjanj iikanonj jaba-arambaranj ejemba yonjo ku-usunjonj qisin onjombe jokoloogi momanja. Selegia menj uma qaa somasomata lanj jenjkejuti, ii niinonj mobe kamaanjeqeta koloojkeja. ²⁰ Anutuwaa bentotonj ii qaagadeenj jejetaa iwoiga qaagoto, honja ii Anutuwaa ku-usunja. Iikanonj mono nemunj koma nononja.

²¹ Kawaajonj uugia mende meleema lanj laligowuyati eenj, niinonj mono koobinj menj kanj qaanonj onjootimanja. Uugia meleembuti eenj, mono uubonjonj qaganonj uujopa ama onjomambaajonj kamaanja? Qaa woi ii gosinj noojonj siingia nomaenjenj mojtuti, ii mono moma gosinj nijowu. Kianj.

Monjononj serowilinj anoti, ii mono batugianonja konjombu.

5 ¹ Qaa monj kokaenjenj jegi noo gejananonj kemero: Tosianonj uumeleenj kanageso batugianonj serowilinj amakeju. Monjononj manja embia menj laligoja. Serowilinj kaanja ii uumeleembaa gadokopa ejemba yonjo batugianonj kaanagadeenjenj monj mende eja. ² Monjononj kaenjenj ano onjo kilenjenj selegia menj uma lanj jaba-arambaranjenj amakeju. Ii mende sokonjato, siliaa wosobirinonj mono menj komunj onono sokonaga. Kaenjenj ama saanonjenj eja singisongonj kaanja anoti, ii mono batugianonja konjonj seleengenjenj kamaabaa. Ii nomaenjenj ama mende otaaju?

³ Niinonj onjanonj onjononjga koriganonj laligowe selenamende iimakejuto, kilenjenj unjananonjenj mono onjowo laligoja. Monjononj nanamemenjenj jekania booronjgoya anoti, niinonj mono iwaa qaaya gosinj batugianonj laligonjenjiwaa tani moma jenjenj tegonjenj kokaenjenj jejenjenj: ⁴ Onjo mono Ponjana Jiisaswaa qatanonjenj ajoajoroo anjii noo unjananonjenj onjowo toroqero Ponjana Jiisaswaa ku-usunjanonjenj nemunjenj koma onono ororonjenj nama qaaya jenjenj mono kokaenjenj somonjgowu: ⁵ Satanonjenj seliaa siinj kombombanja bologa qero kamaawaatiwaajonjenj mono gema qenjenj munjenj iwaa borianonjenj anjii mindinjonjenj mubaa. Mindinjonjenj muro loorinj uuta meleeno Anutunonjenj hamo qenjenj munjenj Pombaa kambanjanonjenj unjaya metogoro Siwe-waa buŋa koloonaga.

† 4.12 Apo 18.3

†† 4.16 1 Kor 11.1; Fil 3.17‡ 5.1 Dut 22.30

⁶†Selegia menj umakejuti, ii awaa qaago. Onjo qaa woi koi moma yagowu, “Yiist kitia melaa apuwo mindirin flauanonj aninj menj somariiro dis saa qenkeja. Kaanagadeenj bao woosoya kaambogawo kanonj ju-makeji, iikanonj mono busia kuuya menj bolinkeja.”

⁷†Qaa iikawaa so onjo flaua dis soraaya kaanja koloogito, singisonjgowaa yiistya monj ii qaronj kaanja batugianonj kouma injinkeja. Kuuya boliwubotiwaajonj mono yiistgia walaga ii gosinj utegowu. Eja ii wooso kaambogawo kaanja otaanj mono dunjanonj mombo yambu gbiliaa flaua dis soraaya kaanja koloonj laligowu. Kiankomu kendonj kambaananonj lama simolonj oonj bered yiistya qaa nenkejuti, iikawaa so Kraistnonj ananaa kiankomu lamanana kolooro qegi komuro. Kawaajonj onjo saanonj flaua dis soraaya yiistya qaa kaanja koloowu ano mombo oyanboyonj uutanonj kouma laligowu.

⁸*Kraist komurotiwaajonj mono korisoro kendonj ama laligowonja. Yiist me wooso kaambogawo ii nanamemenj bologa umaqenjkamaanj qenjawo. Iikawaa qaganonj mono korisoro kendonj mende ambonja. Kawaajonj mono gbingbaonj mesaonj qaa honja otaanj bered yiistya qaa kaanja koloonj iikawaa qaganonj korisoro kendonj ama laligowonja.

⁹Niionj Bunja Tere oonj onjoma kokaenj injijowe: Onjo serowilinj amakejuti, iyonjowo mono ainjolonj mende rama aminj mobu. ¹⁰Balononj uugia mende meleema nanamemenj bologa amakejuti, iyonjoojonj qaa ii mende oowe. Yonjononj serowilinj ama iwoiwaa dogo koloonj menngo mewombaajonj koposonjgonjkeju. Iwoi kalugonj yonjgoro menjkeju ano tando lopionj waegia menj mepeseenj onjmakeju. Yonjoojonj ama kaenj oonj onjombenagati eenj, onjo mono balononj laligowombaaonj amamaawuyaga.

¹¹Yonjoojonja qaagoto, kania kokaembaajonj qaa ii oonj onjombe: Monjononj anjaa qata uumeleenj ala jenj kilenj serowilinj anja me iwoiwaa dogo koloonj menngo memambaajonj koposonjgonjkeja me tando lopionj waeya menj mepeseenjkeji, iwoi mono ainjolonj mende rama aminj mobu. Momalaari tuunj onjoo batugianonj monjononj mepaqepae amakeja me apu kotiga nenj enjkalolonj amakeja me iwoi kalugonj yonjgoro menjkeji eenj, iwoi rama nembanene monj mende newu.

¹²Seleengenj laligojuti, niionj iyonjoo qaagia mende jenj tegonjkejenj. Ii noo gawonja qaago. Onjo kaanja-gadeenj kanageso kuuya yonjoo qaagia qaagoto, uugia meleema sopa uutanonj laligojuti, mono iyonjoo qaagia iikayadeenj gosinj jenj tegonjkeju. ¹³†Seleengenj lanj laligojuti, Anutunonj mono iyonjoo qaagia gosinj jenj tegowaa. Kawaajonj mono Bunja qaa kokawaa so ambu, “Eja bologa ii mono batugianonja konjombu.” Kianj.

Uumeleenj alagia ii seleengenj yonjoo qaa jakeyanonj mende ambu.

⁶ Uumeleenj ejemba batugianonj monjononj alia qaa jakeyanonj amambaajonj moji eenj, iionj Anutuwaajonj ejemba soraaya unjuugunj ejemba doogoya yonjoo jaa-gianonj keno mende sokonja. Qaago! Uumeleembaa gadokopa ejemba ilaanj mubutiwaajonj qisinj onjono gamuyawo kolooja. ² Anutuwaajonj ejemba soraaya nonononj kantria kantria yonjoo qaagia gosinj jenj tegowonjati, ii modaboroju. Onjo balonj kuuya yonjoo qaagia jenj tegowombaa so koloojuti eenj, mono nomaeenj ama qaa melamelaa gosinj jenj tegowutiwaa so mende koloowuyaga? Onjo mono onjanonj iikawaa so kolooju. ³ Uumeleenj ejemba nonononj Siwe gajobaurunana yonjoo qaagia gosinj jenj tegowonjati, ii modaboroju. Iikawaa so koloojonj eenj, balononj laaligowaa qaaya ii mono afaangonj gosinj saanonj jenj tegonjkebonja.

⁴ Kawaajonj balononj laaligowaa qaaya batugianonj koloonjkeji, qaagia ii mono naambaajonj seleengenj yonjoo qaa jakeyanonj uma jenj tegowutiwaajonj qisinj onjmakeju? Uumeleembaa gadokopa ejemba batugianonj jejewili ama onjmakejuti, iyonjoojonj kilenj qaa kambaananonj mogi umakeja. Ii mende sokonja.

⁵ Qaa ii gamu qenj onjomambaajonj jejenj. Momalaari ejemba onjoo batugianonj qaa eji, onjooonjga mombaa momakootoya sokono qaa ii saanonj jenj tegowaatiwaa so kolooja me qaago? Mono saanonj batugianonja eja kaanja mokoloowu. ⁶ Qaago tani kolooro uumeleenj ala monjononj alia seleengenj yonjoo qaa jakeyanonj amakeja. Kaenj ama ejemba Anutu mende moma laarijuti, mono iyonjoo jaagianonj kema qaa gawombaajonj qisinj onjmakeja. Ii mende sokonja.

⁷ Batugianonj qaa jakeyanonj ama aonjkejuti, iikaanja kanonj mono onjoangia kamaanj onjuro Kraistwaa qabunyanonj mono kamaanj qeqeta kolooro laligoju. Ejembanonj menj bolinj onjongi uugia kawaajonj waaro qaanonj ama onjongi Anutuwaajonj jaanonj mende sokonja. Tiliqili ama iwoigia horonj megij onjo kitia mende meleema onjongi iikaanja kanonj Kraistwaa kanaanonj mono akadamuyawo koloowaa.

⁸ Onjo Kraistwaa qata kokaenj menj bolinkeju: Mono onjoangio tiliqili ama ejemba menj bolinj onjoma iwoigia horonj menjkeju. Uumeleenj alaurugia yonjoojonj kaanja-gadeenj ama onjmakeju.

⁹ Ejemba irinqirina yonjononj mono Anutu bentonja uutanonj uma dunj mende mewuyati, ii moju. Nanamemenjanonj mono tiligonj aonj jinjaunj ambubo. Tosianonj serowilinj ama tando lopionj waegia menj mepeseenjkeju. Tosianonj loemba laaligo uugunj olonjkalu amakeju. Tosianonj monembaajonj lanj agiminj aonj laligoju ano eja iyangarodeenj emba iyangarodeenj agiminj aonj laligoju. Kaanja yonjononj mono Anutuwaajonj bentotonjaa bunja mende kolooju.

¹⁰ Tosianonj yonjgoro menj iwoiwaa dogo koloonj menjgo mewombaajonj koposonjgonjkeju. Tosianonj apu kotiga nenj enjkalolonj ama lanj mepaqepae amakeju.

† 5.6 Gal 5.9†† 5.7 Eks 12.5† 5.8 Eks 13.7; Dut 16.3†† 5.13 Dut 13.5; 17.7

Tosianonj iwoi kalugonj yongoro menkeju. Ejemba kaananonj mono Anutuwaaw bentotonja buña mende qerj aowuya. ¹¹ Onoononnga tosanonj wala iikaanja laligogito, kanagenj Ponjana Jiisas Kraist buña qerj aogi sayanonj songbama tak kotonj onoma iwaa qatanonj soraaya koloogi. Menj solanjaninj onono Anutunanaa Unyanonj mono inaanj onono dingonj laligoju. Kianj.

Sele busugianonj Anutuwaaw jigo kowoga kolooja.

¹² Niinonj iwoi kuuya saanonj memanjatiwaa so koloojento, iwoi kuuyanonj mono mende menj qeangonj nombaa. Iwoi kuuya saanonj memanjatiwaa so koloojento, iwoi mononj ponja koloonj nombabotiwaajonj galenj menj aonkejen. ¹³ "Nene ii nenegadeen. Ii korojonanaajonj raja. Korojonana ii nembanene neninj kemebaatiwaajonj raja." Mononj kaenj jenagato, Anutunonj mono nene ano korojonj ii motoonj jenj tegoro qaombaata. Sele busunana ii serowilinj ambombaajonj qaagoto, Pombaa gawonja mewombaajonj ama raja. Kaenj raro anjo sele busunana qeangowaatiwaajonj nene iwoi nonomakeja. ¹⁴ Anutu iyanjaa ku-usunanonj Ponj menj gbiliro koomunonnga waaroti, iinonj mono nono kaanagadeen menj gbilinj nonono waabonja.

¹⁵ Onoo sele busugianonj Kraistwo toroqerj iwaa sele kitia koloojuti, ii moju me qaago? Kawaajonj niinonj Kraistwaa sele busu kitia monj menj kana somata embawo qokotaamaña me qaago? Ii qaago totoonj! Mono yamagenj! ¹⁶ ††Anutunonj qaaya kokaenj jerota eja, "Yorononj mono sele busu motoonngo koloowao." Kawaajonj mononj kana somata embawo qokotaaji, iinonj mono iwo sele busu motoonngo koloowaota. Ii moju me qaago? ¹⁷ Motoonngo koloowaoto, mononj Pombo qokotaaji, iwaa unyanonj mono Pombaa Unyayawo mindiro motoonngo koloonj laligowaota.

¹⁸ Serowilinj ii mono misingonj mesaowu. Singisonggo tosaanja ii me ii amakejonj, ii kuuya mono selenanaa seleengenjanonj koloonkeja. Mononj serowilinj amakeji, iinonj mono iyanjaa selia menj bolinj singisonggo amakeja. ¹⁹ *Sele busugianonj mono Unja Toroyaa Buña jigoya (tempel) kolooja. Anutunonj Unyaya onono buña qerj aogi uugianonj laligoja. Kawaajonj onjoangiaa buña mende koloojuti, ii moju me qaago?

²⁰ Onjoangiaa buñaga qaagoto, Kraistnonj iwoi somatanonj sewangia mero iwaa buña koloogi. Kawaajonj selegianonj mono nanamemenj soraaya anjgi Anutuwaaw qabunyanonj seinj kembaa. Kianj.

Loemba ano gbaworo sarañ laaligo rara

7 Ono qaa tosaanja oonj qisigiti, ii jenj asarimana. Ejanonj emba mende menj gbaworoga laligoji, ii saanonj. ² Ii awaa koloojato, sele busuwaa siinanonj serowilinj ambubotiwaajonj onjo motomotoonj mono anja anja loemba agiminj aonj laligowu. ³ Ejanonj mono embiaa siinjaa so loemba laaligowaa arenja otaawa.

Embianonj kaanagadeen mono loyaa siinja otaanj laligowa.

⁴ Embiaa selianonj mono anjaa buñaga mende kolooro anja ii mende galenj komakejato, loyanonj ii galenj komakeja. Loyaa selianonj kaanagadeen anjaa buñaga mende kolooro anjasiri mende galenj komakejato, embianonj ii galenj komakeja. ⁵ Kawaajonj oroangara mono mende angonj koma aonj laligowao. Yanjgorodeenj uumotoonj ama pondanj qamakooli gawonj mewojonj saanonj anja anja laligowaoto, kambanj tosaanja kaenj laligonggo mono mombo mindirinj motoonj laligowao. Ugara saanonj mende galenj koni Saturanonj anjgobato menj orono singisonggononj kamaanj uruwabotiwaajonj mono iikaenj ama laligowao.

⁶ Kaenj ambaotiwaajonj saanonj jejento, jojopanj qaa kaanja ii mende ama onjonjen. ⁷ Niinonj ejemba korebore nii kaanja masaraja laligowutiwaajonj mojento, onjo tosaanja Anutuwaaw gawonj memewaa momo kalenj kaanja ii mende menj laligoju. Anutunonj momo kalenja mendeeno motomotoonj nonononj ii me ii anja anja buña qerj aonj laligojonj.

⁸ Loemba mende koloonj malo laligojuti, onjoonj kokaenj jejen: Onononj nii kaanja toroqerj loemba mende koloonj solanja laligowuti, ii mono awaa kolooja. ⁹ Awaa koloojato, loemba koloowombaa uugia gere jero laligowubotiwaajonj mono saanonj loemba koloogi afaangowaa. Kawaajonj yonjononj uugia galenj kombombaajonj amamaajuti eenj, mono saanonj loemba koloowu.

¹⁰ ††Loemba laligojuti, onjoonj kokaenj jenj kotojen, niinondeenj qaagoto, Ponjonj anjo mono qaa koi jeja: Embianonj loyaa mende mesaowa. ¹¹ Kaenj jejato, kilenj loyaa mesaowaati eenj, mono eja monj mende menj eenj laligowa me loyawo mombo aminj moma somongonj aonj laligowao. Kaanagadeen loyanonj embia mende mesaowa.

¹² Ii Pombaa qaagato, loemba tosaanja onoo gejanonogia ii Ponjonj mende jejato, neeno ii kokaenj jejen: Uumeleenj eja mombaa embianonj uuta mende meleema kilenj iwo laligomambaajonj moji, iinonj mono embia ii mende mesaowa. ¹³ Kaanjiadeen uumeleenj emba mombaa loyanonj uuta mende meleema kilenj iwo laligomambaajonj moji, iinonj mono loyaa ii mende mesaowa. ¹⁴ Iikawaa kania ii kokaenj: Mombaa loyanonj uumeleembaa gadokopa ejaga kolooro Anutunonj ii kilenj uumeleenj embiawo qokotaajiwaajonj ama tak kotonj muro soraaya kolooja. Kaanjiadeen mombaa embianonj momalaaria qaagoto, uumeleenj loyawo qokotaajiwaajonj ama Anutunonj ii tak kotonj muro soraaya kolooja. Mononj soraaya mende koloonagati eenj, meraboraganonj mono Anutuwaaw sopa seleengen laligowuyaga. Kaenj laligowuyagato, Anutunonj motoonj tak kotonj onnotiwaajonj mono soraaya kolooju.

¹⁵ Soraaya koloojuto, mononj mende moma laarinj loyaa me embia mesaomambaajonj mojati eenj, mono saanonj mesaowa. Kaenj kolooro noo qaananonj uumeleenj alanana ii mende somongowaa. Anutunonj

† 6.12 1 Kor 10.23 †† 6.16 Jen 2.24 † 6.19 1 Kor 3.16; 2 Kor 6.16

†† 7.10 Mat 5.32; 19.9; Maak 10.11-12; Luuk 16.18

onjo luaenonj laligowutiwaajon onjoono. ¹⁶ Emba, gii loga uu kuunj muna uuta meleembaa me qaagoti, ii mono nomaen monaga? Me eja, gii embaga uu kuunj muna uuta meleembaa me qaagoti, ii mono nomaen monaga? Kawaajonj mono luaenonj laligowu. Kianj.

Anutunonj onjoonotiwaa so mono toroqen laligowu.

¹⁷ Ponjonj motomotoonj onjo laaligogiaa arenj ano loemba me masaraja laligogi Anutunonj onjoonoti, iikawaa so mono toroqen laligonj laaligogiaa kania mende utegowu. Uumeleenj kanagesoya kanagesoya liligonj gomanj so kaenjerj kotonj onjomakejerj.

¹⁸ Anutuwaaw aiweseya eja mombaa selianonj kotogij laligoro kaanja oonoti eenj, ii mono kotomambaajonj mende kaparanj komba. Anutuwaaw aiweseya mombaa selianonj mende kotogij laligoro kaanja oonoti eenj, mono ii kotowutiwaajonj mende kaparanj komba.

¹⁹ Anutuwaaw aiweseya selenananonj kotogita eja me mende eji, iikanonj Anutuwaaw jaanonj iwoi omaya koloojato, jojopanj qaaya tenj koma otaaninj iikanonj mono honjawo kolooja.

²⁰ Anutunonj onjoono kambanj iikanonj loemba me masaraja laligogiti, onjo motomotoonj mono iikawaa so toroqen laligowu. ²¹ Mombaa welenqeqe omaya koloona Anutunonj goonoti eenj, iikawaajonj mono majakaka mende ama laligowa. Uuga meleema saanonj solanja koloonj gawonj monj mokoloonagati eenj, ii mono saanonj mokoloowa me uuga afaangoro saanonj toroqen welenqeqe omaya laligowa. †

²² Ii kokaembaajonj: Monjonj welenqeqe omaya kolooro Ponjonj kaenj oono uuta meleeno singisongoyaa kasia isano solanja koloonj laligoja. Kaanjadeenj monjonj solanja kolooro Ponjonj kaanja oono uuta meleeno iyanjaa ainja qaagoto, Kraistwaa jeta tenj kombaatiwaa kasanonj nama welenja qen laligoja. ²³ Kraistonj tawa somatanonj sewangia mero laligojutiwaajonj mono balonj ejemba yonjoo qaa baatanonj kema keegia moma welenqeqegia omaya koloonj laligowubo.

²⁴ Kawaajonj uumeleenj alauruna, Anutunonj onjoono kambanj iikanonj solanja kasagia qaa me welenqeqe togiaa kasa gbadononj laligogiti, onjo motomotoonj mono iikawaa so Anutuwaaw jaanonj toroqen laligowu. Kianj.

Gbaworo saranj ano malo yonjoo gejanono qaagia

²⁵ Emba saranj jumunja †† onjo gejanonogia ii Ponjonj mende jerj kotoro mojerj. Kawaajonj Ponjonj kianjkomunj nono qaana lanj qaagoto, moma laarinj nongji sokonjiwaa so jenkejerji, mono iikawaa so gosinj neenaa momonanonj kokaenj jemaaja:

²⁶ Kakasililinj kambanja dodowijiwaajonj eja gbaworo emba saranj laligojuti, kuuya onjononj mono iikawaa so toroqen laligogi awaa koloowaa. Kaenj romonggojerj.

²⁷ Emba menj laligojanj eenj, embaga mesaomambaajonj mende janjarinj riiwa. Embaga qaa masaraja laligojanj eenj, mono embawaajonj mende monggamba.

† Qaa kawaa kania monj ii kokaenj: Uuga meleema saanonj solanja koloonj gawonj monj mokoloojanj eenj, gii saanonj toroqen welenqeqe omaya laligowa. †† Olonjkalu mende qeqeta

²⁸ Kilenj emba mewaati, iikanonj mono singisongoyawo mende koloowaa. Kaanjadeenj emba saranonj eja mewaati, iinonj singisonggo mende ambaa. Singisonggo qaagoto, iikaanja ambuti, iyonjononj mono selegianonj kakasililinj mamaga mokoloowuya. Onjononj ii mokoloowubotiwaajonj mono anjonj koma onjomambaajonj mojerj.

²⁹ Kaenj moma gejanonogia jejento, kilenj qaa monj kokaenj injijomaaja: Uumeleenj alauruna, Ponj kawaatiwaa kambananonj torijiwaajonj ama emba menj laligojuti, onjononj mono kaanagadeenj kambanj kokainonga kanainj embagia qaa tani kaanja koloonj laligowu.

³⁰ Wosobiri moma saajuti, onjononj mono mende saabutiwaa tani kaanja koloonj laligowu. Uugia qeangoro aisoojuti, onjononj mono mende aisooiwutiwaa tani kaanja koloonj laligowu. Iwoi sewanja mejuti, onjononj mono ii mende bunja qen aowutiwaa tani kaanja koloonj laligowu.

³¹ Namononj kambanj kokaamba arenj otaanj laligonjkejuti, iikanonj mono aliwaatiwaa so kolooja. Kawaajonj balombaa ilawoilaya konkororo ama gwombaaajonj amakejuti, onjononj mono iikanonj uugia somongonjkejiwaa tani kaanja mende koloonj laligowu.

³² Onjo balombaa lombotaajonj majakakagia qaa laligowutiwaajonj mojerj. Ejemba masaraja laligoji, iinonj mono Pombaa ilawoilawaajonj majakaka momakeja. Ii moma "Nomaenj ambe Pombaa uutanonj qeangoro sokonaga," anjaajonj kaenj jenkeja. ³³ Kaenj jenkejato, emba menj laligoji, iinonj mono balombaa ilawoilawaajonj majakaka momakeja. Ii moma "Nomaenj ambe embanaa uutanonj qeangoro sokonaga," anjaajonj kaenj jenkeja.

³⁴ Ponjonj leegenj embianonj leegenj awarangonj momoya horori uutanonj deeno laligoja. Kaanjadeenj emba loya qaa ano emba saranj masaraja laligojaoti, iyonjononj mono Pombaa ilawoilawaajonj majakaka momakejao. Ii moma "Nomaenj ambe unjana ano sele busuna soraaya kolooro Pombaaajonj sokonaga," iyanjgaraajonj kaenj jenkejao. Kaenj jenkejaoto, eja menj laligoji, iinonj mono balombaa ilawoilawaajonj majakaka momakeja. Ii moma "Nomaenj ambe lonaa uutanonj qeangoro sokonaga," anjaajonj kaenj jenkeja.

³⁵ Onjoangia ilaanj onjomambaajonj moma gejanono qaa ii onjonj. Ii tosaanja kasa kaanja somongonj onjombe lombo mokoloowutiwaajonj qaagoto, kania kokaembaajonj ii onjonj: Niinonj onjo nanamemenj dindinja otaanj uudendeenj qaagoto, pondanj Pombo qokotaanj nama kotiiwutiwaajonj mojerj. Kawaajonj gejanono qaagia ii injiojerj. Kianj.

³⁶ Eja monjonj emba sarambo bunja qen aonj laligonjgo mesaomambaajonj romonggoji, iwaa goro qaa ii kokaenj jemaaja: Eja iikanonj kokaenj romongonj jeja, "Emba ii menj sili awaa mende ama mumambo." Kaenj jero emba mewaatiwaa siinja moma kotiiro embawaa gbania eja memewaa so kolooji eenj, iinonj mono saanonj siinja otaanj agiminj aori sokombaa. Iikaanja kanonj singisongoyawo mende koloowaa. ³⁷ Mende koloowaato, ejanonj emba ii mende mewaatiwaa

qaaya anaa uutanon somonjon moma kotijji, iikawaa-
jon kokaen jemaña: Monjon eja ii qaanon mende ku-
uro osijato, saanon anaa siija otaaro qaa monjon
mende somonjogi, een, iinon mono saanon anaa siija
otaan emba ii mende mewa.

³⁸ Kaen kolooro emba sarañ mewaati, iwaa silianon
mono dindiña koloowaato, ii mende mewaati, iinon
mono kana awaa soro otaawaa. Kian. †

³⁹ Embanon loyanon jaawo laligowaatiwaa so men
aoawaa qaayanon somonjoro laligojato, loyanon ko-
muwaati een, qaa iikanon kaanjadeen komuro saanon
eja siijanon jewaatiwaa so mewa. Uumeleembaa
gadokopa ejaga qaagoto, eja Pombo qokotaaji,
iigadeen mewa. ⁴⁰ Saanon eja men korisoro
qerewenja mokoloowaato, toroqen masaraña
laligowaati een, mono uukoisoro honja mokolon
aisoonkebaa. Niinon qaa ii gosin kaen jejen. Anutuwa
Unyanon noo uunanon kaanagadeen laligoji,
iikawaajon mono kaen romonjon jejen. Kian.

Nene tando lopiombaa nandun aña ii newonja me qaago?

8 Onjo nene tando lopiombaa nandun aña kawaa
tere oogi gejanono kokaen jemaña: Uujopanon
mono ilaen onombaa. Niinonjiinon jegi tosanon
kokaen jenkeju, “Kuuya nononon tando lopiombaa
kanagia moma yagonin omaya kolooja.” Qaa ii
honabonaga kolooji, ii mojon. Onjo momo kaanja jen
laligogi uugianon waaro konain kaña terereen awele-
gonkeju. Kaen ama deema sisau laligoju. Kana qaa
wana ii uujopa. Kana iikaanja kanon mono ananaa uu-
nana meagon men kotiin aowonja. ² Monjon “Qaa
mombaa kania moma yagojen,” ii jetanon jeji, iwaa
momakootoya honanon mono mende kolooro toro-
qen tompin laligoja. ³ Ii qaanondeen jejato, monjon
Anutu uutanon jopagonkeji, Anutunon mono iwaajon
moro honja kolooja.

⁴ Nene tando lopion yonoojon nandun angiti, ii
newonja me qaago? Qaa kokaen jenkeju, “Tando lopion
ii ben honja mende laligojutiwaa kaisaregia koloju,”
ano qaa mon ii kokaen, “Anutu motoonjonon laligoja.
Alia mon qaago.” Qaa woi ii onjaga koloajaoti, ii mo-
jon. ⁵ Qaa iikawaa kania ii kokaen, “Ome benja benja,”
qagia kaen qamakejuti, ii mamaga laligoju. Sombinon
me balonon laligojuti, ii saanon mende mojon.
Onanon omejiilan, ben ano eja pon ii mamaga laligoju.

† ^{36b} Eja monjon borata eja mumambaajon uuwoi moji, niinon
iwaa gejanono qaa kokaen jemaña: Manjon kokaen romonjon je-
ja, “Borana mun sili awaa mende ama mumambo.” Kaen jero bo-
rataa gbania eja memewaa so kolooro eja mumambaa siija moma
kotijji een, iinon mono saanon siija otaan eja muro mero sokom-
baa. Manjon iikaanja kanon singisonjo mende ambaa. ^{37b} Mende
ambaato, manjon borata eja mende mubaatiwaa qaaya anaa uu-
tanon somonjon moma kotijji, iikawaajon kokaen jemaña: Monjon
manja ii mende kuuro osijato, saanon anaa siija otaaro qaa monjon
mende somonjogi een, iinon mono saanon siija otaan borata an-
gon komba. ^{38b} Kaen kolooro bora saraña eja mubaati, iwaa sil-
ianon mono dindiña koloowaato, ii mende mubaati, iinon mono
kana awaa soro otaawaa. Kian.

⁶ Ii laligojuto, ii kilen Anutu motoonjo iinondeen
ananaa benana ano Manana kolooja. Iinon iwoi ku-
uya mokolooro asugiro. Laaligonana iwaajon
laligowombaajon ama nonono laligojon. Kaanagadeen
Pon motoonjo Jiisas Kraist laligoja. Iinon Anutu ilaaro
iwoi kuuya mokolori. Nono kaanagadeen ilaen
nonono laligon kotiinjejon.

⁷ Kaen moma laarijonto, ejemba kuuyanon mo-
makoto kaña ii mende men laligoju. Ii qaagoto,
tosianon wala tando lopion waegia men moma kotii-
tiwaajon ama koi kaananon kaanagadeen toroqen
nene tando lopiombaa nandun aña ii nen iikaanja
kanon afaangon benjurugia ii romonjon laligoju. Uu-
gianon looloria kolooro uuwoi ama negi uugia
iikanon menjerengonkeja. ⁸ Menjerengonkejato, ne-
nenon nunuama Anutuwa kosianon mende
nonoomakeja. Nene singi laligowonati, iikanon tiwiti-
wilaa mende mokoloowonja. Nene nen laligowonati,
qabunananon iikanon mende somariwaa.

⁹ Ii kilen nene kuuya newombaajon afaangojuti,
ononon mono jeubaba lan laligowubotiwaajon galen
men aon laligowu. Jeubaba kaen laligogi tosanon inji-
ima uugia looloria kanon boliro kamaan unjuwabo.

¹⁰ Kawaa kania ii kokaen: Giinon momakoto honja
men laligon afaangon tando lopion jigoyanon kema
rama nemanene nena alaga monjon giuro kokaen bi-
moowaa: Uutanon looloria kolooro uuwoi anji, iinon
kaen giima uutanon waaro afaangon nene tando lopi-
ombaa nandun aña ii nen kamaan qenaga.

¹¹ Goo momakootoga honja kanon mono geengaa
uumeleen alaga kuuro uuwoi qaganon looloria
koloojiwaajon mono afaangon nen kamaan qenaga.
Kraistnon iwaajon ama komuroto, nene ii nen kaen ka-
maan qen tiwilaaro mende sokombaa.

¹² Tiwilaawaato, uumeleen alaurugia kaen men bolin
onoma uugia looloria ii qen kondeema singisonjo
amakejuti, iikaanja kanon mono Kraist iyanja qotogon
singisonjo amakeju. ¹³ Kawaajon niinon nene mon
newe iikanon uumeleen alana kongoro muro kamaan
qen singisonjo anji een, niinon mono kaman
monjon nene ii mende toroqen nemaña. Niinon alana
jolonjon kongoro mumambotiwaajon kaparan koma
nanjen. Kian.

Aposol nomaen koloowe sokonaga?

9 Naa kasanon somonjon nono solanja mende
koloowenaga? Ononon gosin nongi aposol koloow-
jen me qaago? Ponana Jiisasnon asugin nono iibe me
qaago? Niinon Pombaanon nanjon gawon mewe onjo
mono gawon iikawaa honja koloju. ² Pononon anjo
aposol gawon nono iwo nama mewe onjo uugia
meleema noo munjen aasona koloju. Kawaajon
tosianon gosin nongi aposol mende koloowenagati
een, ononon mono kanana iikaanja moma yagoju. Ii
mono afaangon nanjon jegi sokombaa.

³ Ejemba tosanon noojon “Aposol mende kolooja,”
jen ajoroon gemanon qeqe ama nomakejuto, niinon
mono onoonon sundu jen iikanon neena kanana

nanjon jenkejen. ⁴ Kawaajon gere ano nembanene nononji nenauruna yonowo men nen laligowonaga, iikanonj mono soyanonj koloonaga. ⁵ Piito, aposol tosaanja ano Ponj Jiisaswaa kouruta yonononj embaurgia momalaarigiawo unuama motoonj kema kankeju. Niinonj kaanagadeenj iikawaa so ambenagati eenj, sili iikanonj mono kana waleema qetetanowenaga me qaago? Ii qaago totoonj.

⁶ Selewaa laaligoyanonj onj ejemba geria nanjon onjomakejuto, nii ano Barnabas qaago. Noro gawombaa tawaya mende noronji eenj laligonkejo. Ii mogi sokonja me qaago? Tosianonj uuwaa gawonj megij tawononj selegiaa gawonj mende menkejuto, noroojon-gadeenj mono nanjonanjonara noronaro mokoloowotiwaajonj jeju me? ⁷ Gawmambaa manjaqeqe gawonj menkejuti, yonoononjga monjon anja laaligoyana nanjon aonj menkeja me qaago? Wain gawonj komomakejuti, yonononj kuuya iikawaa honja men nenkeju me qaago? Kaanjadeenj bulmakao galen komakejuti, yonononj kuuya iikawaa aju apuya nenkeju me qaago?

⁸ Qaa ii balonj ejemba ananaa momonana iikayadeenj mondama otaanj mende jejento, Anutunonj kaanagadeenj qaa iikayadeenj Mooseswaa Kana qaanonj jeja. ⁹ †Mooseswaa Kana qaanonj Juuda nonoo gawonj meme silinana ii jenj asarinj kokaenj oogita eja, “Wiit dumunj kota ano kaawoya gosiwombaajonj bulmakao ejia wama kanj oonjgi dumunj tuunj qaganonj riinj rijijaankeji, iwaa qaa oota mono mende mejugowu. Kaenj wagigi saanonj nene kitia nero sokombaa.” Kawaa so kasunonj tiwojunj menj oro metogoro qen nene kitia mugij nero sokombaa. Anutunonj kasu bulmakao yonoojonja majakaka mende moma kaenj jeja. Ii qaago.

¹⁰ Orowaajonj qaagoto, qaa ii mono nonoojonj jero eja. Qaa ii nonononj kokaenj ambombaajonj ama oogita eja: Kinonjonj gawonj tetebaro meji, iinonj mono honja koloowaatiwaajonj jejeromonjromonj qaganonj gawonja menkeba. Kaanagadeenj dumunj tonjononj qen honja ano kaawoya gosiji, iinonj mono bakaya menj newaatiwaa mamboma gawonja menkeba. ¹¹ ††Nonononj uuwaa qaa kota batugianonj qosoma kororoonj laligoninj onononj laaligowaa nanjonanjon iwoi mende nononjgi gamuyawo koloonkeja. Niinonj menj qeangonj onjombe onononj iikawaa kitia meleema nonjgi soyanonj koloojaa.

¹² Tosianonj batugianonj uuwaa gawonj megij nanjon onjonjgi soyanonj kolooji eenj, nii mono so ii uugunj nanjononjgi sokombaa. Kitia onjoninj iikawaa kitia nononjgi so konagato, niinonj iikaanj ambutiwaajonj mende qisinj onjombe. Kraistwaa Oligaa Bunja qaa seiwaatiwaa kania somongowombotiwaajonj mono iwoi nonombutiwaajonj mende qisinj onjoninj. Qaagoto, nononodeenj mono kaparanj koma kotiinj lombu kuuya bosima laligoninj.

¹³ †Qaa koi mono romongowu: Jiwowonj jigononj gawonj menkejuti, iyonononj mono jigo iikanonja nem-

banenegia menj nenkeju. Siimolonj onj alatawaa gere bolanja galen kombutiwaajonj kuunj onjonjgi nanjuti, iyonononj ejemba nene nandungia alatanonj anjgi nene iikawaa kitia tosia ii iikanonja bunja qen aonkeju.

¹⁴ ††Qaa iikawaa so Ponjonj kaanagadeenj jenj kotonj qaa kokaenj jero, “Oligaa Bunja jenj seigi ejembanonj mobuti, iyonononj mono Oligaa Bunjawaa kitia kotinj nandunj anjgi laaligogiaa nanjonanjonjgi mokoloonj laligowu.”

¹⁵ Niinonj saanonj qaa iikawaa so romonjonj uuwaa gawonj menj tawaa nombutiwaajonj qisinj onjombenagato, kotinj nandunj ambutiwaa qaa kuuya ii mesaowe. Monenj ambutiwaa qaa oojenji, ii onjononj kaenj ama nombutiwaajonj mende oojenj. Tawaa memambaajonj romongowe bimooro koomuwaajonj mobe afaangojja. Neenaajonj ii qaa omaya qaagoto, tawaa mende nombutiwaa qaaya ii mono selena mepeseenj jejenj. Noononj qaa ii monjonj me monjonj qewagomambaajonj amamaaro laligomanja.

¹⁶ Oligaa Bunja jenj seinkejenji, iikawaajonj selena mepeseemambaa so mende koloojenj. Niinonj Anutuwaaja jenjkooto baatanonj laligonj ii jenj seimambaa so koloojenj. Gawonj ii mono mesaomambaajonj amamaajenjenj. Oligaa Bunja mende jenj seiwenagati eenj, iikawaajonj lombononj qananonj uro niima ilipizi jewutiwaa so koloojenaga.

¹⁷ Neenaa siijnajaajonj gawonj ii meweengonj mewenagati eenj, mono saanonj tawaa nombutiwaajonj mambombenaga. Kaento, Anutunonj kuunj nono neenaa aijnaga mende otaanj Bunjaja galen komakejenji eenj, ii mono Anutunonj moma laarinj noma gawonja nono laligojenjiwaa so menkejenj. ¹⁸ Kaenj koloooro naa iwoinonj mono tawana koloonkeja? Oligaa Bunja jenj seinj ii sewanja qaa amakejenji, iikanonj mono noo tawana koloonkeja. Anutunonj gawonja kitia nombutiwaajonj jenj kotooro Bunja Terenonj eji, qaa iikawaa so tawawaajonj mende kaparanj komakejenj.

¹⁹ Ejemba monjonj me monjonj mende somonjonj nono saanonj neenaa aijnonj laligowenagato, ii kilen neena menj kamaanj aonj laligojenj. Ejemba kuuyanonj uugia meleembutiwaajonj kaparanj komakejenj. Kaenj ambutiwaajonj ejemba kuuya welengia qen laligojento, seiseiya yonononj kilen Kraistwaa bunjaja mende kolooowutiwaa so kolooju. ²⁰ Juuda yonononj uugia meleembutiwaajonj ilaanj onjoma batugianonj Juuda tani koloonj laligowe. Mooseswaa Kana qaa baatanonj laligojuti, iyonononj uugia meleembutiwaajonj ilaanj onjoma neeno Kana qaa kawaa baatanonj mende laligonj kilen qaa iikawaa gbadononj somonjonj nonjiwaa tani koloonj batugianonj laligowe.

²¹ Mooseswaa Kana qaa mende moma laligojuti, iyonononj uugia meleembutiwaajonj ilaanj onjoma batugianonj Kana qaa mende moma laligojenjiwaa tani koloonj laligowe. Neeno Anutuwaaja Kana qaawaajonj tompinj mende laligojento, Kraistwaa Kana qaa baatanonj kema ii tenj komakejenj. Ii kilen yonoo batugianonj Anutuwaaja Kana qaa mende mojenj tani koloonj

† 9.9 Dut 25.4; 1 Tim 5.18 †† 9.11 Room 15.27 † 9.13 Dut 18.1

†† 9.14 Mat 10.10; Luuk 10.7

lalogowe. Ejemba seiseiyanonj uugia meleembutiwaajonj kaenj ama lalogowe.

²² Momalaarigianonj looloria laligojuti, iyonjononj uugia meleema kotiwutiwaajonj ilaenj onjoma batugianonj looloria tani koloonj lalogowe. Ejemba tosaenja naa afaanaga kana iinonj me iinonj uugia meleembutiwaajonj ilaenj onjoma ejemba kania kania yonjoo batu-gianonj tani kania kania ama lalogowe.

²³ Tani kuuya ii Oligaa Bunjanonj seiwaatiwaajonj amakejejen. Seiro kotumotueyanonj neenaa qananonj uro neeno kaanagadeenj oyanjboyanj koloomambaajonj ama kaenj amakejejen. ²⁴ Qaa koi mono romonjgowu: Kuu aambaa kambaananonj kuuya yonjononj haamo ambutiwaajonj esungia menj kululuunj kemakejuto, mo-toonjgo monjononj mono haamo ama tawa mewaa. Onj mono motoonjgo iikawaa so bobogarijenj kema tawa mewombaajonj kaparanj koma lalogowu. Mono iikawaa so momalaari koma gbilinj lalogowu.

²⁵ Ejemba aangolenonj haamo ambombaajonj kemakejuti, iyonjononj mono kuuyanonj iyanjgia tororo galenj koma aowombaajonj koma gbilinjkeju. Yonjononj kasasoronj juquma gororonjgowaati, iikayadeenj mewombaajonj kaparanj komakejuto, nonononj ila wage mende aliwaati, mono tawa ii mewombaajonj kaparanj komakejejen. ²⁶ Kawaajonj niinonj lansanj kema koma kanj koma mende bobogarijenj kemakejejen. Borona kuma manja lansanj mende qerjkejento, kuu aaj alauruna haamo ama onjomambaajonj mono dindinjagadeenj tororo qerjkejejen.

²⁷ Niinonj ejemba tosaenja Buja qaanonj uugia kuunj lalogowe tegoro Anutunonj mono gema nuro neeno ilawage mende memambo. Kawaajonj mono neenaa sele busuna mindinjonj tororo koma gbilinj galenj komakejejen. Kianj.

Israel wala lalogogiti, iyonjononj galenj meme qaa

10 †Oo uumeleenj alauruna, Israel nonoo ambosakonananonj Mooseswaa gematanonj otaanj kagi iwoi kolooroti, iika-waajonj poumapou lalogowubo. Kawaajonj Israel nonoo kananana kokaenj toroqen oomaaja: Yonjononj kuuya koosu baatanonj kanj laligonj Kowe Osoga kotogi yonjononjga monjononj monj mende tiwilaaro. ² Anutunonj oomuluya koosunonj ano kowenonj ano ii kotonj kanj kuuyanonj uugia meleema Mooseswaanonj kanageso koloogi. ³ ††Kaenj koloonj kuuya yonjononj uuwaa nene iikayadeenj mokoloonj nenj lalogogi.

⁴ †Kaenagadeenj kuuya yonjononj uuwaa apuya iikayadeenj mokoloonj nenj lalogogi. Uuwaa apuya ii jamo somata monjononj onjotaenj kanagianonj karoti, mono iikanonja mokoloogi. Jamo somata ii Kraistwaa sareya. ⁵ †Kaenj lalogogito, ii kilenj Anutunonj kanageso honja yonjoojonja uukorisoro mende moma laligoro balonj qararanjkonjonanontj tiwilaagi qamogianonj qe-qelalanj enj gisaagi.

⁶ ††Kaenj kolooroti, ii ananaa gejatootoonanaga kolooja. Anutunonj mono sare ii nonoojonj ama ano galenj meme qaanana kokaenj kolooja: Yonjononj uugia mende galenj koma bologa mewombaajonj koposongogiti, nonononj mono iikawaa so ama tiwilaa-wombo. ⁷ ††Kaenagadeenj Israel yonjononjga tosianonj tando lopionj waegia menj mepeseenj lalogogiti, onjononj mono iikawaa so ama lalogowubo. Yonjoojonj Buja Terenonj qaa kokaenj oogita eja, “Kanageso yonjononj nenj korisoro ama ajoroonj ragi uugianonj waaro iikanonj meleema gejajojombanj kokaenj koloo: Yonjononj rii gbawe oronj apu kotiga nenj serowilinj lanj anji.” Qaa kaenj eja.

⁸ ††Yonjononjga tosianonj serowilinj anji Anutuwaaw irinjonjsoonjaajonj ama ejemba 23,000 kawaa so weenj motoonjgowaa uutanonj komunj kamaagi. Nonononj mono tosaenja yonjoo so serowilinj ambombo. ⁹ †Kaenagadeenj Israel yonjononjga tosianonj Ponj iijongogi mokolenj yonjononj injigi komugi. Nonononj mono tosaenja yonjoo so Ponj iijongj wombo. ¹⁰ ††Yonjononjga tosianonj galenjurugia njindinj-nunduru jenjmeesanj ama gema unjy lalogogi menj tiwitiwilaa gajobanonj mono unjuro komugi. Nonononj mono tosaenja yonjoo so njindinj-nunduru jenjmeesanj lanj ama lalogowombo.

¹¹ Kaenj koloonj onjnoti, sareqaa ii mono ananaa gejatootoonanaga kolooja. Namononj laaligowaa kambanj tetegoyanonj kanj kuunj nonono laligojonj, sundu ii mono nonoojonj ama oogi galenj meme qaanana kolooja. ¹² Kawaajonj nama kotimambaajonj jejanj, gii mono kamaanj guwabotiwaajonj ama galenj menj aonj lalogowa.

¹³ Anjgobato qagianonj umakejuti, iikayadeenj mono balonj ejemba kuuya nonoo qanananonj umakeju. Anjgobato tania monj mokoloowuyaga, iikanonj esungianonj mende sokombaatiwaajonj kamaawuyagato, Anutunonj qaaya somonjgorotiwaaw so ii pondanj otaanj amakeja. Iinonj anjgobato Toya anjonj kono anjgobato esungia mende sokombaatiwaaw so ii ama onjomambaajonj amamaanjkeja. Kawaajonj anjgobato mogi Anutunonj esunja onjoma iikaenja kanonj olonj kombombaa kana kaanagadeenj meleunj onjono koloonjkeja. Kawaajonj onjononj balombaa anjgobatoya iikanonj saanonj kotiinj haamo ambutiwaaw so kolooju. Kianj.

Tando lopiombaa lombanj ano Pombaa samonj kowoga

¹⁴ Kawaajonj wombo alauruna, tosianonj tando lopionj waegia menj mepeseenj onjmakejuto, onjononj ii kok koma mesaowu. ¹⁵ Niinonj momo ejemba akadamiugia-wa koloojutiwaaw so qaa jemanjati, ii mono onjooanjio gosinj iikawaa honja mokoloowu.

¹⁶ †††Pombaanonj samonj newonja,” kaenj jenj kotumotuewaa qambiwaajonj Anutu dangisenj jenj qama koolinj qambi iikanonja nenjkejejenj, iikanonj mono Kraistwaanonj toroqen saya nenjkejejenj. Bered motonj iikanonja nenjkejejenj, iikanonj mono Kraistwaanonj toro-

† 10.1 Eks 13.21-22; 14.22-29 †† 10.3 Eks 16.35 † 10.4 Eks 17.6; Jan 20.11 †† 10.5 Jan 14.29-30

‡† 10.6 Jan 11.4 ‡†† 10.7 Eks 32.6 ‡†† 10.8 Jan 25.1-18 § 10.9 Jan 21.5-6 §† 10.10 Jan 16.41-49 §†† 10.16 Mat 26.26-28; Maak 14.22-24; Luuk 22.19-20

qerj busuya nenkejon. Iikawaajon mono duduuwubo. ¹⁷ Kuuya nononon bered motoonggo iikanonja nenkejon. Bered ii motoonggo koloojiwaajon ama mamaga nononon Kraistwaa honja motoonggo koloojon.

¹⁸ †Onjo mono Israel kanagesowaa laaligoya romon-gowu. Ejemba siimolon oowutiwaajon nene anგი tosianon iikawaa kitia nenkejuti, iyononon alatanon toroqerj gawonja Anutuwaajon menkeju. ¹⁹ Qaa iikawaa kania honja ii mono nomaen jewenaga? Tando lopion onjoonj bao qegi saya kamaaro siimolon onkejuti, iikanon honjowo koloojiwaajon jeja me qaa-go? Tando lopion ii honja koloojutiwaajon jeja me qaa-go? Qaa kawaa kania ii nomaen?

²⁰ ††Tando lopion ii honja qaagoto, uumeleembaa gadokopa yononon kilenj siimolongia omejiilanj yonoonj onkeju. Ii Anutuwaajon qaago. Niinon onjo ome yonjowo toroqerj laligowubotiwaajon majakaka mojen. ²¹ Onjo Pombaa qambinonja ano omejiilanj yonoo qambinonja ororon newombaajon amamaawuya. Kaanagadeerj Pombaa nene dunj ano omejiilanj yonoonon nene dunj ii ororon toroqewombaajon amamaawuya. ²² *Nanamemenj kaanjonon mono Pombaa uuta mero boliro irinja soombaatiwaajon mojon me? Ku-usunananon mono Ponj uugunj uma laligojon me?

Nononana ainana mesaon Ponj mepeseewonja.

²³ ††Tosianonj kokaerj jenkeju, “Nono saanon nononana jaajaa ainana otaanj iwoi kuuya amakebonja.” Qaa ii honjagato, nanamemenj kuuya kanonj mono mende ilaerj nonomakebaa. “Nono saanon nononana jaajaa ainana otaanj iwoi kuuya amakebonja,” kaerj jenkejuto, nanamemenj kuuyanonj mono uunana mende nanjonj menj kotiirj nonomakebaa. ²⁴ Monjonj monj iyanjaajonadeerj romonjonj qeanggomambaajon kaparanj kombaboto, alaurutanonj qeanggowutiwaajon kaparanj kono sokombaa. ²⁵ Oro ii me ii maaketnonj ama qetegerj nene mirinonj (sii mirinonj) sewanja mewutiwaajon amakejuti, ii mono uuwoi mesaonj nenkebu. Orowaajonj ama uugianonj menjerengowabotiwaajon qisiqisia monj mono mende ambu. Qaago! ²⁶ ††Qaa iikawaa kania ii Bunja Terenonj kokaerj oogita eja, “Balonj ano iwoi kuuya kanonj eji, ii Pombaa bunjaga kolooja.”

²⁷ Monj Kraist mende moma laariji, iinonj onjoono iwaanonj kembombaajonj moma kema raji nembanene ii me ii jaagianonj ama onjombuti, ii mono uuwoi mesaonj newu. Nenewaajonj ama uugianonj menjerengowabotiwaajon qisiqisia ii mono mende ambu. Qaago! ²⁸ Onjoangiaajonj qaagoto, “Nene koi tando lopion yonoo nandunj aanja kolooja,” monjonj kaerj injjoroti eerj, ii injjoroti, iwaa uutanonj boliwabotiwaajonj mono galenj menj aonj mende newu.

²⁹ Geengaa uuganonj menjerengowabotiwaajonj mende jejento, alagaa uutanonj boliwabotiwaajonj ii jejenj. Niinonj neenaa aijnonj iwoi ambe alanaa uutanonj boliro gosinj noma Anutunonj qaana jenj tegonj kitia

meleema nombabo. Eerj kaerj mendeema aoninj jawo kolooro mende sokonja. ³⁰ Niinonj ejemba yonjowo toroqerj rama nenegiaajonj “Anutu dangisenj!” jenj oro nemanjati, tosianonj iikaerj ambe niima iikawaajonj gema nugi mende sokombaa. Orowaajonj Anutu mepeseerjenj, iikawaajonj mono qaa tokoronj kota jenj nongji mende sokonja.

³¹ Kawaajonj nene apu newuti, ano ii me ii ambuti, ii kuuya mono Anutuwaajonj qabunjanonj seiwaatiwaajonj ama amakebu. ³² Iwoi monj mende anგი mombaa uutanonj iikawaajonj boliro momalaarianonj zololonjonj kamaawabo. Juuda me kantri tosiaa ejemba me Anutuwaanonj kanageso yonoo batugianonj mombaa uutanonj mono onjoonj ama boliwabo. ³³ Niinonj kaanagadeerj iwoi kuuya amakeerjenj, iikanonj mono ejemba korebore uugianonj qeanggowatiwaajonj kaparanj koma laligoerj. Neenodeerj qeanggomambaajonj mende nanjento, ejemba seiseiyanonj qeanggowutiwaajonj janjarinj riwe mombo letoma Siwewaa bunja koloojutiwaajonj kaparanj komakeerjenj. Kianj.

11 ††Niinonj Kraistwaa sili kaanja amakeerjenj, iikawaa so onjononj mono noo silina otaanj laligowu. Kianj.

Emba onjononj mono wangia esuuj Ponj mepeseewu.

² Niinonj iwoi kuuya amakeerjenj, onjo iikanonj romonjonj nomakejutiwaajonj dangisenj jenj onjonj. Onjo kuma onjombetiwaajonj so qaana terj koma otaanjkejuti, iikawaajonj mono mepeseerj onjonj. ³ Niinonj onjo qaa koi moma kotowutiwaajonj mojen: Kraistnonj eja kuuya nonoo wanjana kolooja. Ejanonj embawaa wanja kolooja ano Anutunonj Kraistwaa wanja kolooja. ⁴ Kawaajonj eja onjo mono wanjkougia qetegerj qama koolinj Anutuwaajonj qaa jegi sokombaa. Eja kuuyanonj wangia turunj qama koolijuti, me Anutuwaajonj gejatootoo qaa jenj asarijuti, Anutunonj mono iyonoo momogiaajonj moro gamuyawo kolooro iyanjia menj kamaanj aonkeju.

⁵ Kaento, emba monjonj wanja mende esuuj qenjaaro ajoajoroononj qama kooliji me Anutuwaajonj gejatootoo qaa jenj asariji, iinonj mono loya wanj kolooji, ii gamu qerj munj iyanja menj kamaanj aowaa. Kaerj ama wanj juya kuuya motogi asuganonj eerj laligowaatiwaa so koloowaa. ⁶ Embanonj wanja mende esuuj eerj, iinonj mono wanj juya kaanagadeerj jero motogi sokombaa. Ii sokombaato, embanonj wanj juya jero motogi gamuyawo koloowabo. Kawaajonj mono wanja esuuj laligoro sokombaa. ⁷ ††Embanonj loyaa akadamuya koloojato, ejanonj Anutuwaajonj unjaunaja ano akadamuya kolooja. Kawaajonj ejanonj mono wanja mende esuuro sokombaa.

⁸ ††Ii kokaembaajonj: Waladeerj ejanonj embanonj mende kolooroto, embanonj ejawaanonja kolooro. ⁹ Anutunonj eja ii embawaajonj qaagoto, emba ii ejawaajonj mokolooro laligoju. ¹⁰ Kania kawaajonj ama embanonj mono ku-usunj baatanonj laaligowaa aiwe-

† 10.18 Lew 7.6 †† 10.20 Dut 32.17 ‡ 10.22 Dut 32.21
 †† 10.23 1 Kor 6.12 †† 10.26 Ond 24.1

††† 11.1 1 Kor 4.16; Fil 3.17 ††† 11.7 Jen 1.26-27 § 11.8 Jen 2.18-23

seya ii waŋa esuuj laligoro sokombaa. Kaen kolooro Siwe gajoba yononon godaqeqewaa sili awaa iimakebu.

¹¹ Kaen sokombaato, Pombo qokotaan laligonin embanon mono ejawaa qaaya mende uugun anaa ainanon lan mende laligowa. Ejanon kaanagadeen embawaa qaaya mende uugun anaa ainanon lan mende laligowa. ¹² Embanon ejawaa siitanonga kolooro kawaa so ejanon kaanagadeen embawaa goron uutanonga koloon laligojonto, ilawoila kuuyaa kondomondoo Toya ii Anutu.

¹³ Kawaajon embanon waŋa mende esuuj Anutu qama kooliro sokombaa me qaago? Qaa ii mono onjoangio gosin somongowu. ¹⁴ Anutunon ejemba mokoloon nonoma balonon motoon laaligo arengoroti, arej ii iima gosin sili koi kaan mono moma asarijon me qaago? Ejanon waŋ juya mende motoro koriji een, iikanon mono gamu qer aoja.

¹⁵ Anutunon embawaa waŋ juya koriga ii esuya koloowaatiwaaajon muro laligoja. Kawaajon embanon waŋ juya mende motoro koriji een, iikanon mono akadamuya koloon muja. ¹⁶ Monjon qaa kawaajon ninongiion amambaajon moji een, niinon iikawaajon qaa motoongo kokaen jemaŋa: Anutuwaanon kanagesoya kanagesoya Anutu mepeseewombaaajon ajoroonkejuti, iyononon mono nonowo uumotoongo ama sili iikayadeen otaan sili tosaan togonkeju. Kian.

Pombaa samon toroya newutiwaa silia

Mat 26.26-29; Maak 14.22-25; Luuk 22.14-20

¹⁷ Onjo uumeleen ajoajoroonon ajoroon kanon mende qeangonkejuto, mono toroqen kileqileenkeju. Kawaajon niinon mende mepeseen ononjento, arej ama jen koton ononjen. ¹⁸ Qaa mutuya mon gejanon kemero kokaen mobe, "Onjo uumeleen kanagesowaa ajoajoroonon ajoroonkejuti, iikanon mono batugianon angowowo amakeju." Qaa ii jegi moma bakayagadeen hona kolooji, iikaen moma laarijen.

¹⁹ Batugianon deema tuuj busubuusu angii Anutunon injiuro daen ononon momalaariwaa angotetenon nama kotiiwu ano daen ononon mende sokombuti, qaa iikanon mono asuganon koloonkeja. Iikawaajon uuwoi mende mojen. ²⁰ Uumeleen ajoajoroonon ajoroonkejuti, iikanon mono Pombaa samon kowoga newombaa silia mende otaankeju.

²¹ Ii kokaembaajon jejen: Samon kowoga nenkejuti, iikanon ororon qaagoto, anaa nenegia men kanain lan negi tegoro tosanon toroqen wosogia injiro tosanon apu kotiga mamaga nen enkalolon kolooju.

²² Ee mirigia en ononja me qaago? Iikanon saanon nene ano apu newu. Anutuwaa uumeleen kanageso jejewili ama onombombaaajon moju me ejemba wanaya nembanenegia qaa ii men kamaan onombombaaajon moju me? Kawaajon niinon onjo mepeseen onomanjwaajon moju me? Kaen qaago totoon. Mono nomaen jen onombe sokonaga?

²³ Ponjon qaa nonoti, niinon ononon kaanagadeen ii mobutiwaaajon kokaen jemaŋa: Pon Jiisas memelolo

men mugu gomantiina kanon bered mero. ²⁴ Ii men kotuegon dangisen jen moton kokaen jero, "Koi neenaa busunaga. Ii onjoon ama togon ononjen. Ii nen mono nii romonjon noma laligowu." ²⁵ †Kaen jero negi tegoro kaanjadeen qambi men kokaen jero, "Qambi koi mono soomongo gbilia kolooja. Noo sana koi kanon mono Anutuwaa soomongoya men kotiuro ewaa. Ii nenkebutiwaa so mono nii romonjon noma laligowu."

²⁶ Bered ano qambi iikanon nenkebuti, iikanon mono kaman so Ponjon komuroti, iikawaa bunaya men asarin laligon ugi eleema karo tegowaa. ²⁷ Kawaajon monjon bered me Pombaa qambi iikanon arambaran qaganon neji, iinon mono Pombaa busuya ano saya men kamaan ama singisongoyawo kolooja. ²⁸ Kawaajon ejemba nononon ananaa uunanaa kania gosinon mono bered ano qambi iikanon nenin sokombaa.

²⁹ Monjon Pombaa busuya ano saya mende goda qer nembanene toon kaan lan neji, Ponjon mono iwaa qaaya jen tegoro lombo qaganon ubaa. ³⁰ Lan nen laligogitiwaaajon ama ejemba seiseyanon batugianon loorin ji mokoloogi mamaganon goron qer komudaborogi.

³¹ Komudaborogito, ananaa uunana gosiwonagati een, Anutunon qaanana gosin jen tegoro lombo mende mokoloowonja. ³² Ii mende mokoloowonato, Ponjon qaanana gosin jen tegon kaen mono kaman kokaamba mindinon nonomakeja. Kanagen jen tegon nonono ejemba uugia mende meleengiti, iyonowo ororon gere sianon kemebombotiwaajon mono mindinon nonomakeja.

³³ Kawaajon uumeleen alauruna, nene newombaaajon ajoroonkebuti, iikanon mono onjoangiaajon mambooma aon ororon nenkebu. ³⁴ Monjon wosoya kiji een, iinon mono iyanaa mirinon nembaneneya newa. Ajoroon lan negi Anutunon injiima qaagia jen tegoro lombo mokoloowubotiwaajon ii jejen. Qaa tosaan onjoonon kamanati, kaman iikanon jen koton onomanja. Kian.

Gawon memewaa momo kalen yonoo kanagia

12 Oo uumeleen alauruna, niinon Unja Toroyaa momo kalenja kalenja iikawaa qaawaajon poumapou laligowubotiwaajon mojen. ² Uumeleembaa gadokopa laligogiti, kaman iikanon iinon me iinon horon onoma unuano tando lopion omaya waegia men mepeseen laligogi. Kaen me kaen jen jinjaun kema lan laligogiti, ii saanon moju.

³ Kawaajon onjo qaa koi mobutiwaaajon jejen: Anutuwaa Unyanon mon sololoo "Jiisas qasuaajen," qaa ii jemambaajon osiwaa. Kaanagadeen Unja Toroyanon eja me emba mon mende sololoon muji een, iinon mono "Jiisanon Ponja koloon nonja," qaa ii jemambaajon amamaawaa.

⁴ ††Gawon memewaa momo kalenja ii kania kania koloojuto, Unja Toroya iinon mono motoongo kolooja.

† 11.25 Eks 24.6-8; Jer 31.31-34 †† 12.4 Room 12.6-8

⁵ Uumeleen kanageso welen qer oᅅombombaajon gawon kania kania menkejonto, Poᅅnonj mono motoonᅅo kolooja. ⁶ Welen qer oᅅombombaajon Anutunonj ku-usuᅅa kuuya nonoojon mendeema nonono afaangonj kotiiᅅ gawon meniᅅ hoᅅa kania kania koloonkeja. Hoᅅa kuuya ii Anutuwaanongga kankejato, Anutunonj mono motoonᅅo kolooja.

⁷ Uᅅa Toroyanonj kanageso uunana nanᅅoro kotii-wombaajon moma gawon memewaa momo kalenja ninisaano hoᅅanonj mono motomotoonj nonoononj kokaen me kokaen koloonkeja: ⁸ Uᅅa Toroyanonj mombaa uutanonj kemeᅅ Anutu nemuᅅ koma muᅅ momakooto qaa jejewaa kalenja muja. Uᅅa motoonᅅo iikanondeen mono moᅅ sololooᅅo momo qaita moᅅ moma yagojiwaa kalenja buᅅa qer aoja.

⁹ Moᅅnonj Uᅅa motoonᅅo ii qokotaan momalaariwaa kalenja buᅅa qer aoja. Toroqer moᅅnonj Uᅅa Toroya iikanondeen qokotaan meᅅ qeeangowaa kalenja kalenja buᅅa qer aoja.

¹⁰ Mombaajon angoleto memewaa esuᅅa muja. Mombaajon Anutuwaᅅa gejatootoo qaa jejewaa kalenja muja. Mombaajon uᅅa ano ome mendeembombaa kalenja muro uᅅa awaanonj me omejiilan moᅅnonj sololooᅅo laligoji, ii saanonj gosinkeja. Mombaajon qaaya qaaya qaita moᅅ jejewaa kalenja muja. Toroqer moᅅnonj qaa qaita moᅅ jero mombaajon ii meleembaatiwaa kalenja muja. ¹¹ Gawonj memewaa momo kalenj kuuya ii Uᅅa Toroyamotoonᅅo iikanondeen mono sololooᅅo moro sokonjiwaa so mendeeno kuuya nonononj aᅅa aᅅa buᅅa qer aonj laligojonj. Kianj.

Kraistwaa selia motoonᅅoto, kitiuruta mamaga.

¹² †Sele busunana motoonᅅo koloojato, kilenj iikawaa uutanonj sele kitiuruta ii mamaga kolooju. Kitia kuuya ii mamaga koloojuto, kilenj ii mindirinj sele busu motoonᅅo kolooju. Kraistwaa selianonj kaᅅagadeen mono iikawaa so kolooja. ¹³ Kawaa kania ii kokaenj: Uᅅa motoonᅅononj mono kuuya nono sololooᅅo koma konjoratinj kanonj mulu meᅅ nonono Kraistwaa sele busu motoonᅅo koloojonj. Nono Juuda me kantri tosiaa toya laligojonj, ananaa gawonana menkejoni me tonana eenj welen qer oᅅomakejonj, ii kilenj kuuya nono mono Uᅅa iikayadeen buᅅa qer aoninj uunananonj kemero moma mujonj.

¹⁴ Sele busunananonj mono sele kitia motoonᅅowaa so mende koloojato, iikawaa uutanonj kitiuruta mamaga kolooju. ¹⁵ Kananananonj kokaen jenaga, "Nii boroga qaago. Kawaaajon sele busu mende toroqer laligojen." Kaen jenagati eenj, iikawaajonj mono kilenj sele busu mesaonj anodeen mende laligonaga. ¹⁶ Gejanananonj kokaen jenaga, "Nii jaaga qaago. Kawaaajon sele busu mende toroqer laligojen." Kaen jenagati eenj, iikawaajonj mono kilenj sele busu mesaonj anodeen mende laligonaga.

¹⁷ Selenananonj kuuya jaa koloonagati eenj, qaa momowaa gejanananonj mono daen ranaga? Kaᅅa-

† 12.12 Room 12.4-5

gadeen jumunanonj geja koloonaga, iikaya moronj momowaa sewanananonj mono daen ranaga?

¹⁸ Aᅅa aᅅa qaagoto, Anutunonj sele busu kiti motomotoonj ii areᅅonj moro sokonjiwaa so mindirinj oᅅono sele busu motoonᅅo kolooju. ¹⁹ Sele kiti kuuya ii kiti motoonᅅo kolooᅅuᅅagati eenj, mono nomaen sele busu motoonᅅo koloonaga? ²⁰ Kaen qaagoto, sele kitinana ii mamagato, sele busunonj motoonᅅo kolooja.

²¹ Kawaaajonj jaanonj borowaajonj kokaen jemambaajonj amamaaja, "Nii goojonj mende amamaajen." Kaᅅagadeen waᅅnonj kanawaajonj "Nii goojonj mende amamaajen," kaen jemambaajonj amamaaja. ²² Simbirinᅅsambaranj qaagoto, sele kitinana moninj looloria koloojuti, iyoᅅononj qaonᅅi jaawo laligowombaajonj amamaawonja. ²³ Sele kitinana moninj qabuᅅagatia kamakamaata koloojuti, ii mono esuuninj qabuᅅagiawo kolooju. Sele kitinana moninj gamuᅅiawo koloojuti, ii mono tororo esuuninj ejemba jaagianonj sokonja.

²⁴ Sele kitinana asuganonj qendeembombaajonj gamu mende mojonj, ii mende esuuninj sokonja. Kaen amakejonto, Anutunonj sele kitia kitia mindirinj somonjonj oᅅoma kitia omaya ii qabuᅅa somata muro ororonj kolooju. ²⁵ Sele busu kiti yoᅅononj batugianonj juma angowowo meᅅ aowuboto, tani motoonᅅo kalanj koma aowutiwaajonj mono areᅅoro ororonj kolooju. ²⁶ Sele busu kitia moᅅnonj siimbobolo moji, tosaᅅa kuuya mono iwo siimbobolo momakeju. Sele kitia moᅅnonj qabuᅅa mokolooji, tosaᅅa kuuya mono iwo aisoonkeju.

²⁷ Oᅅononj Kraistwaa sele busuya kolooju ano motomotoonj oᅅononj mono iwaa sele kitiuruta kolooju. ²⁸ ††Kawaa so Anutunonj ama oᅅono uumeleen kanagesowaa gawonj kokaen menkeju: Wala tosaᅅa kuᅅ oᅅono wasiwasi eja aposol kolooju. Kawaa gematanonj tuᅅ woiya kuᅅ oᅅono gejatootoo ejemba kolooju. Tuᅅ karonja yoᅅononj boi qaazuu kolooju. Kawaa gematanonj tosianonj angoleto meme ejemba kolooju. Tosaᅅa yoᅅoojonj momo kalenj oᅅono jia jia meᅅ qeangonkeju. Tosianonj afaangonj kotiiᅅ tosaᅅa ala ilailaa ama oᅅomakeju. Tosaᅅa yoᅅoojonj kalenj oᅅono galenkonkonj gawonj menkeju. Tosianonj qaa qaita moᅅ jenkeju.

²⁹ Kuuya oᅅononj wasiwasi eja aposol mende kolooju. Awawi totoonj! Kuuya oᅅononj gejatootoo ejemba mende kolooju. Kuuya oᅅononj boi qaazuu kolooju me qaago? Kuuya oᅅononj angoleto meme ejemba kolooju me qaago?

³⁰ Ji meᅅ qeangowombaa momo kalenja kalenja ii kuuya oᅅononj eja me qaago? Kuuya oᅅononj qaa qaita moᅅ mende jenkeju. Qaago. Qaaya qaaya qaita moᅅ jegi oᅅo kuuya ii meleembombaajonj afaangojuu me qaago? ³¹ Oᅅononj mono gawonj memewaa momo kalenja kalenja awaa soro ii buᅅa qer aowombaajonj awelegonkebu. Kaen awelegogi niinonj kana awaa soro qendeema iikawaa momo kalenja ii kokaen jen asarimanja:

†† 12.28 Ef 4.11

Uunon jopagon aowwaa kalaŋa

13 Niinon ejemba ano Siwe gajoba yonoo qaaya qaaya qaita mon kanon qaa jen laligowenagato, uujopananon mende kolooji een, mono kilen kokaen koloowenaga: Gon qegi gonjon qaro angotomaŋa momakejon me goubire utugogi kinqororon qamakeji, mono iikawaa so koloowenaga.

² †Gejatootoo qaa jejewaa momo kalaŋa en nono qaa aasangoya kuuya mobenaga ano qaa kuuyaa kania moma yagowenagati een, iikanon mono soyanon kolooja me qaago? Ii kilen uujopanaa honanon mende asugiro iikaŋa mono iwoi omayagadeen koloon een totoon laligowenaga. Momalaari kotiga totoon mokoloon kawaa qaganon baanŋa Toya jen kotowe saanon ten koma baanŋa qetegon monjen anagato, uujopana mende asugiji een, iikanon kilen mono iwoi omayagadeen koloon een totoon laligowenaga.

³ Eshinana kuuya ejemba wanaya yonoojon mendeema onombenaga ano sele busuna tosia yononon oogi jewaatiwaajon togon onombenagato, uujopanaa honanon mende asugiji een, iikanon mono mende totoon ilaŋ nombaa.

⁴ Monjon alia uutanon jopagoji, iinon mono uugereya qaa uubonjon qaganon ala ama munkeja. Goronkiki mende moma iwoiyaaajon mende koposongonkeja. Selia mende men uma jaba-arambaran mende laligoja. ⁵ Nanamemenanon alia horon ureen mende ama uuta mende men bolinkeja. Iyanŋa qeangomambaajondeen mende kaparan komakeja. Uuqeqe ama mugi uu uugere uulanawo mende amakeja. Men bolin mugi siimbobolo moroti, ii mende romongon mesaonkeja.

⁶ Tosianon bologa anjuti, iikawaajon mende aisoojato, qaa honŋa otaankejuti, mono iyonowo motoon aisoonkeja. ⁷ Kamban so alia sopa somongon kooronanon nama kotiin moma laarin munkeja. Kaen me kaen kolooro Anutuwa jejeromonromon ama mamboma awasankaka nama siimbobolo kuuya moma mokosinjonkeja.

⁸ Uujopa nanamemen ii kamban tetegoya qaa en ubaa. Gejatootoo qaa jen qaaya qaaya qaita mon jenkejuti, iikanon qaombaa ano momo qaita mon iikanon mono kaanagadeen omaya koloon tegowaa.

⁹ Momo qaita mon ii bakasasan moma yagonkejon ano gejatootoo qaa ii bakasasan jenkejon.

¹⁰ Bakasasan amakejonto, Anutuwa kalaŋa kalaŋa akadamiawo koloowuti, kamban iikanon bakasasan laaligonananon mono qaono oyanboyon siiseweweya qaa laligowonŋa.

¹¹ Niinon naamade laligoweti, kamban iikanon naamade qaa jen laligowe. Uumomonanon naamade uu kolooro iikawaa so qaa gosin romongon laligowe. Eja somata koloon kanon naamade nanamemen ii mesaon gema qewe. ¹² Kawaa so kamban kokaamba Anutuwa akadamiya ii saanon mende iimakejon. Ii atatonon uun ii-itaan tani iima bimbimgon tania tororo

† 13.2 Mat 17.20; 21.21; Maak 11.23

mende moma een romongonkejon. Kaen romongonkejonto, kanagen Anutuwo jaasewan qen aon iima sororogowonŋa. Kamban kokaamba momo qaita mon ii bakasasan moma yagojonto, kamban iikanon ii mono kuuya moma yagodaboro manŋa. Anutunon nii moma komon nonji, niinon iikawaa so iwaa kania moma komudaboro manŋa.

¹³ Qaa koi jen kotiijon: Kalen karon momalaari, jejeromonromon ano uujopa ii kotiin en ubuto, uujopa nanamemen iikanon mono batugianon uuta kolooja. Kianŋ.

Gejatootoo qaa ano qaa qaita mon jejewaa kalaŋa

14 Uujopawaa kania mono otaan laligowu ano gawon memewaa momo kalen kania kania ii mono bunŋa qen aowombaajon kaparan koma laligowu. Iikanon awaato, gejatootoo qaa jejewaa kalaŋa mewombaajon mono kotiin kaparan koma laligowu. ² Monjon qaa qaita mon jeji, iinon ejemba nonoojon qaagoto, mono Anutuwaajondeen ii jenkeja. Unŋa Toroyanon sololoo qaa aasangoya asugiro jenkejiwaajon tosaŋa nononon qaa ii mende moma asarin munkejon. Mono iyanŋa siri ilaŋ aonkeja.

³ Tompin laligojonto, gejatootoo qaa jenkeji, iinon mono ejemba uunana men kotiin nanjon ulunkolon ama nonomambaajon ama qaa jenkeja. ⁴ Monjon qaa qaita mon jen iikanon iyanŋa uuta meagon kotikotii mokoloonkejato, gejatootoo qaa jenkeji, iinon mono uumeleen kanageso kuuya uunana meagon men kotiin nonomakeja.

⁵ Ono kuuyanon qaa qaita mon jewutiwaajon mojenton, gejatootoo qaa jewutiwaajon mono kaparan koma mamaga mojen. Gejatootoo qaa jenkeji, iinon mono qaa qaita mon jenkeji, ii uuguja. Qaa qaita mon jen ii iikanondeen ananaa qanon meleenji, iikaŋa mono ororon koloojao. Kaen kolooro qaayanon mono uumeleen kanageso uunana meagon men kotiin nonono sokonja.

⁶ Oo uumeleen alauruna, niinon onoonon kan qaaya qaaya qaita mon jewenaga, iikanon mono nomaen onon men qeangon onombenaga? Kaen qaagoto, Anutuwaanon qaa inisaamanŋa me momo qaita mon onomanŋa me gejatootoo qaa jemanŋa me gejanono qaa kuma onomanati een, iikanon mono men qeangon onomanŋa.

⁷ Awelo me gita kulele me iwoi monjon riiwaa aroya mokoloonkejon, iyononon mono laaligogia qaagoto, kanagia mono kaanjadeen kokaen eja: Monjon awelo lan uun me gita kulele lan qero iikanon qagia anŋa anŋa mende mokoloonkeji een, riiwaa aroya mono nomaen moma asariwonaga? ⁸ Kaanagadeen romon uun boligi qata tororo mende moma asarijon een, moronon mono manŋa qeqewaajon afaangon jorinaga?

⁹ Onoo kanagia ii kaanjadeen eja: Neselangianon ejemba mende moma asariwutiwaa so qaa lan jejuti een, monjon qaa kaanŋa mono nomaen moma asarinaga? Qaa kaen jejuti, iikanon mono een lan haamonon kemakeja. ¹⁰ Balonŋa balonŋa kanon qaa morota

morota dawi jenkejonji, ii morononj monagato, kilen kuuya yonjononj mono qaawaa kania moma asariwonji-waajonj eju.

¹¹ Kania kawaajonj ama jenkejonto, moŋonj qaa jero qaayaa kania mende mojenj eenj, niinonj iwaa qaayaa wabaya koloowe iinonj kaanagadeenj noo qaanaa wabana kolooja. ¹² Onoo kanagia ii kaanjadeenj eja: Ono gawonj memewaa momo kalenja kalenja buŋa qen aowombaajonj awelegogi sokonja. Iikanonj mono kalen koi kaanja mewombaajonj kaparanj koma laligowu: Momo kalenj uumeleenj kanageso uugia meagonj menj kotiinkejuti, mono ii buŋa qen aonj gawononj anjgi awaa soro koloowaa.

¹³ Kawaajonj qaa qaita moŋ jenkeji, iinonj mono kokaenj qama kooliro sokombaa, "Oo Anutu, qaa jenenj, ii meleemanjwaa momo kalenja mono nomba."

¹⁴ Iikawaa kania ii kokaenj: Niinonj qaa qaita moŋ jenj qama koolijenj eenj, noo unananonj qaagadeenj jenj qama koolinkejato, uumomonanonj mono honja moŋ mende mokoloonkeja.

¹⁵ Kawaajonj mono nomaenj ambe sokombaa? Niinonj mono unananondeenj qaagoto, uumomona kaanagadeenj iikanonj ama qama koolinkemaŋa. Rii qama mepeseenkejenj, ii unananondeenj qaagoto, uumomona mono kaanagadeenj iikanonj ama qamakemaŋa. ¹⁶ Gii Anutu unaganonj mepeseenj mujanj eenj, ejemba omya moŋonj ajoajoroogianonj kanj rama mepeseenjanjwaa kania mende moma kotowaati, iinonj mono "Qaa ii onjanonj," ii nomaenj jenaga? Naama jenenj, iinonj ii mende moma asariŋ eenj tompinj raja.

¹⁷ Gii saanonj Anutu mepeseejanto, goo qaaganonj tosaŋa yonjoo uugia mende meagonj menj kotiin onjonja.

¹⁸ Niinonj kuuya onj onjuugunj qaaya qaaya qaita moŋ ii mamaga jenkejenj, iikawaajonj Anutu mepeseenjenj. ¹⁹ Anutu mepeseejento, uumeleenj kanageso uutanonj ejemba kuma onjomambaajonj kaparanj koma moma asariwutiwaajonj qaa jeta 5 jemambaajonj mobe honja kolooja. Qaaya qaaya qaita moŋonj qaa jeta 10,000 neenaajonjadeenj jemambaajonj mobe kamakamaata kolooja.

²⁰ Uumeleenj alauruna, onj qaa gosin romonjonkejuti, iikanonj mono naamade tani mesaonj ejemba somata yonjoo tani koloonj romonjonj laligowu. Bologa ambonja jegi iikanonj mono merasiisii kaanja koloonj amamaawuto, momakootogianonj mono ejemba somata koloonj laligowu. ²¹ †Mooseswaa Kana qaanonj qaa moŋ kokaenj oogita eja,

"Niinonj waba ejemba kuun onjombe kanageso koi yonjononj kanj jegianonj qaa tania moŋ jegi lanj waliŋgonjkebuto, ii kilen noo qaana mende moma kotowu. Ponj niinonj kaen jejenj."

²² Qaa kawaa so qaa qaita moŋ jenin uugia mende meleengj yonjononj mogi Anutuwaawaa aiweseya koloonj onjonjato, momalaari ejemba nonoojonj iikanonj mono aiweseya moŋ mende kolooja. Ii qaagoto, gejatootoo qaa jenin iikanonj momalaari ejemba nonoojonj Anu-

tuwaa aiweseya kolooja. Uumeleembaa gadokopa yonjononj ii mogi Anutuwaawaa aiweseya moŋ mende koloonj onjonja.

²³ Uumeleenj kanageso onjononj ajoroonj kuuya onjononj qaaya qaaya qaita moŋ kanonj jegi tosianonj Buŋa qaa mende kuma onjonjgi uugia mende meleema eenj kanonj ubuti, iyonjononj mono aarunj kokaenj jewuyaga me qaago, "Wanjsosoo mono koloonj onjonja."

²⁴ Kaen jewuyagato, kuuya onjononj gejatootoo qaaya qaaya jegi moŋonj Buŋa qaa mende kuma mugimomalaaria qaa eenj ajoajoroogianonj ubaati eenj, kuuya onjononj mono singisonjgoya isaama uuta mende meleenotiwaa qaaya jedaborogi kaniaya moma kotoro asuganonj asugiwaa. ²⁵ Uutaa qaa aasanjgoya aasanjgoya asuganonj asugiro iinonj mono dagon kamaanj Anutu waeya menj mepeseenj kokaenj jokoloonj qabaa, "Anutu ii onjanonj onjoo batugianonj laligoja." Kianj.

Uumeleenj ajoajoroowaa arenja ii kokaenj:

²⁶ Oo uumeleenj alauruna, kawaajonj nono mono nomaenjenj sokombaa? Onj Buŋa qaawaajonj ajoroonjkebuti, iikanonj motomotoonj onj mono kuuya arenjgia moŋ me moŋ ii kokaenj amakebu: Moŋonj Buŋa onj saawaa arenja ano moŋonj Buŋa qaa kuma onjono moŋonj Anutuwaawaa gejanono qaa dongoga injisaano moŋonj qaa qaita moŋ injijoro moŋonj ii meleembaa. Arenj kuuya ii mono uumeleenj kanageso uunana kuun menj kotiiwombaajonj ama amakebu.

²⁷ Tosianonj qaa qaita moŋ jewuti eenj, ejemba 4 qaagoto, woi me karonj yonjononjgadeenj mono ajoajorootoonjgowaa uutanonj kaen jewu. Yonjononjgadeenj mono arenjgiaa so awanjo jegi moŋonj ii meleembaa. ²⁸ Moŋonj qaa meleemambaa so mende kolooji eenj, iyonjononj mono uumeleenj kanagesowaa ajoajoroononj qaagia bogoro rama iyanjgiaajonjadeenj qaagia qaita moŋ jegi Anutunonj mobaa. ²⁹ Gejatootoo ejemba yonjononjga woi me karonj yonjonondeenj mono arenj onjonjgi qaa injijogi tosianonj mono qaagia gosiwu.

³⁰ Kaen ambuto, moŋonj ajoajoroononj raro Anutunonj gejanono qaa uutanonj isaano moji eenj, iinonj mono ii injijoro gejatootoo qaa wala jeji, iinonj qaaya mesaonj qaa bo raba. ³¹ Ejemba kuuyanonj Anutuwaanonj gejanono qaa mogi uugia nanjgoro qeanjgowutiwaajonj onj mono korebore saanonj kambangia menj arenjgiaa so gejatootoo qaa jewu. ³² Gejatootoo ejemba yonjononj mono saanonj unjagia galenj konjgi unjagianonj qaa baatanonj kenjutiwaa so kolooja.

³³ Anutunonj gijigaju Toya qaagoto, luae Toyaga kolooja. Kawaajonj ajoajoroogia mono arenjanonj otaan amakebu. Ejemba soraaya yonjoo batugianonj kanageso so amakejuti, onj kaanagadeenj mono iikawaa so kokaenj amakebu: ³⁴ Emba onj mono uumeleenj kanagesowaa ajoajoroogianonj qaa bogoro rabu. Yonjononj qaa jewutiwaa so mende koloojuto, Kana qaa ejiwaa so mono qaa baatanonj kema laligowu.

³⁵ Embanonj uumeleenj kanagesowaa qaa jenj kotonj kuma onjono mende sokonja. Kawaajonj qaa mombaa

† 14.21 Ais 28.11-12

kania mobombaajon mojuti eenj, iyonononj mono mirigianonj kema rama angiaa lourugia qisij onjombu.

³⁶ Anutuwaanonj Buŋa qaa iikanonj onjoo batugianonj-ga kolooro me qaago? Qaa iikanonj koloonj sein onjoononj kanj onjoo buŋagadeenj kolooja me qaago?

³⁷ Moŋnonj kokaenj jenaga, "Niinonj gejatootoo qaa jewe Uŋa Toroyanonj sololoonj nono qaa iikawo uumotoonjgo mende anjenj." Kaenj jeji, iinonj mono qaa koi moma yagowa: Niinonj embawaajonj qaa oonj onjonjenj, iikanonj mono Pombaa jenjkooto qaaga kolooja.

³⁸ Moŋnonj qaa iikawaa geja mende ama silemale laligoji eenj, onj mono eja iwaa qaawaajonj geja mende ama laligowu.

³⁹ Kawaajonj uumeleenj alauruna, onj mono gejatootoo qaa jewombaajonj awelegonj laligowu ano qaa qaita moŋ jewubotiwwa songoya ii mende ambu. ⁴⁰ Ii mende ambuto, iwoi kuuya mono tororo arenj ama otaan amakebu. Kianj.

Kraistnonj koomunonjga waaro.

15 Oo uumeleenj alauruna, niinonj Oligaa Buŋa jenj asarinj onjombeti, ii duduwwubotiwwaajonj mono menj gbilinj onjomana. Onj ii buŋa qen aonj momalaarigaa iikanonj ama rindangonj nanju. ² Niinonj Oligaa Buŋa jenj asarinj onjombeti, onj ii iikawaa so pondanj menj angonj kombuti eenj, iikanonj mono menj letoma onjono Siwewaa buŋa koloowu. Kaenj mende ambuti eenj, uugia mono eenj totonj meleema laligoju.

³ †Niinonj qaa tosaana kuuya goraayanonj ama neeno Buŋa qaa moma angonj kombeti, ii mobe uro iikawaa qaa kota mobutiwwaajonj ii kokaenj onjombe: Kraistnonj Buŋa Tere ejiwaa so nonoo singisongonanaajonj ama komuro. ⁴ ††Komuro Buŋa Tere ejiwaa so ronj kongi somana karoonj kolooro koomunonjga waaro.

⁵ †Koomunonjga waama Piitowaanonj asugiro ano kawaa gematanonj gowokouruta 12 yonjoononj asugiro.

⁶ Kawaa gematanonj kambanj motoonjgo iikanondeen uumeleenj alaurunana janjogaa 500 uuguroti, mono iyonjoononj asugiro. Yonjoononjga ejemba honj yonjoononj toroqen kambanj kokaamba kaanagadeen laligojuto, tosonianonj komudaborogi. ⁷ Kawaa gematanonj koga Jeimswaanonj asugiro ano kawaa gematanonj aposol kuuya yonjoononj asugiro.

⁸ †Yonjoononj kuuya asuginjgo konoga mono noononj kaanagadeen asugiro. Niinonj aposol kolokolooyanonj qaagoto, paluga kaana koloowe. ⁹ †Kawaa kania ii kokaenj: Niinonj aposol yonjoo batugianonj mobe kamaaro daaburugiaga koloojen. Anutuwwa uumeleenj kanageso sisiwerowero ama onjoma laligoweti, iikawaajonj noo qana aposol qagi mobe gamuyawo kolooja.

¹⁰ Gamuyawo koloojato, kambanj kokaamba iwoi anjenj, ii mono Anutuwwa kalenmoriananonj menj letoma nemunj koma nono laligojen. Iinonj kalenmoriaana nono

† 15.3 Ais 53.5-12 †† 15.4 Ond 16.8-10; Mat 12.40; Apo 2.24-32 † 15.5 Mat 28.16-17; Maak 16.14; Luuk 24.34, 36; Jon 20.19 †† 15.8 Apo 9.3-6 †† 15.9 Apo 8.3

lalabubu mende ambe kamaanj qen omaya mende kolooroto, niinonj mono aposol kuuya unjuugun haamo ama onjoma kotiinj gawonj menj laligowe. Ii neeno qaagoto, Anutuwwa kalenmoriananonj mono inaanj nono gawonaa honj kaenj koloonj seiro.

¹¹ Niinonj meweti me yonjoononj megij honj kolooroti, ii kilenj. Nonononj mono Oligaa Buŋa qaa kaenj jenj asarinjkejonj ano onj iikawaa so uugia meleema Kraist moma laarinj laligoju. Kianj.

Anana koomunonjga nomaenj gbilinj waabonja?

¹² Mobu! Kraistnonj koomunonjga gbilinj waaroti, iwaa kania kaenj jenj asarinjkejonj eenj, onjoononjga tosonianonj mono nomaenj ama kokaenj jenjkeju, "Koomuyaa yonjoononj mende gbilinj waabuyaa." ¹³ Kaenj jenjkejuto, koomuyaa yonjoononj mende gbilinj waabuyagati eenj, Kraistnonj mono kaanagadeenj mende gbilinj laligonj kotiinaga. ¹⁴ Anutunonj Kraist mende menj gbiliro koomunonjga waanagati eenj, nono Buŋa qaaya ii jenj asarinjkejonj ii mono qaa omaya koloonaga. Ii moma laarigi momalaarigaa iikanonj mono kaanagadeenj janjgonj qaoma omaya koloonaga.

¹⁵ Anutunonj onjanonj koomuyaa mende menj gbilinj onjono waabuyagati eenj, Kraist kaanagadeenj mende menj gbiliro waanaga. Nono ii kilenj Anutuwwa kania kokaenj nanjonj jenjkejonj, "Anutunonj mono Kraist menj gbiliro koomunonjga waaro." Qaa ii honj mende koloonaga, ejembanonj mono kawaajonj ama kani-anana mokoloogi qoolongoya kolooro saanonj nonoonj kokaenj jewuyaga, "Anutuwwa kania mono nanjonj jenj soonjkeju." Qaa kanonj mono gamuyawo koloonaga. ¹⁶ Anutunonj koomuyaa mende menj gbilinj onjono waabuti eenj, Kraistnonj kaanjadeenj mende gbilinj waanaga.

¹⁷ Anutunonj Kraist mende menj gbiliro waanagati eenj, onj mono eenj tontonj moma laarinj munj toroqen singisongogaa kasagbadononj laligowuyaga.

¹⁸ Kaenj kolooro alaurunananonj Kraistwo qokotaan komugiti, iyonjoononj mono kaanagadeenj soonj gere siawaa buŋa koloowuyaga. ¹⁹ Anana Kraist jejero-moŋromonj ama munj balononj laligowombaa so galenj koma nonono kambanj iikanonj tegowaatiwwaajonj mambonjonj eenj, nono mono ejemba tosaana kuuya unjuugun baagianonj kemenj auta dawoyagadeen laligoninj kuuyanonj woso momo ama nonomakejutiwwa so koloowonaga.

²⁰ Kaana koloowonagato, Kraistnonj mono onjanonj gbilinj koomuyaa yonjoo jetamemegia koloonj koomunonjga waaro. ²¹ Kawaa kania ii kokaenj: Eja moŋnonj koomu kondooro asugiro kanainj komunj laligonj kouninj. Komunj laligojonjwaajonj ama eja moŋnonj komunj gbilinj laaligo kombombanja kondooro asugiro. Kawaajonj anana kuuyanonj mono kaanagadeenj gbilinj koomunonjga waabonja. ²² Kuuya anono Adam kaana koloonj komuwonjati, kaanjadeenj Kraistwo qokotaajonj, Anutunonj anana kuuya laligonj kotiiwombaajonj menj gbilinj nonombaa.

²³ Menj gbiliñ nonombaato, kuuya anono Anu-
tunonj kambañ anotiwaas so gbiliñ waabonja. Kraistnonj
jotamemenana koloonj gbiliro iikawaa gematanonj
iwaa bunja koloojonj, anono eleema karo kambañ
iikanonj gbiliñ waabonja. ²⁴ Kraistnonj mono eleema kanj
omejiilanj kuuya balonj so esunmumu qaganonj galenj
komakejuti, iyonoo usungia menj kamaanj ama esungia
kuuya kondeembaa. Ii kondeema bentotonja Anutu
Mambaa borianonj ano balononj laaligo kanonj
tegowaa.

²⁵ †Kraistnonj galenj koma laligonj uro Anutunonj Bunja
qaa ejiwaa so “mono kereuruta kuuya haamo ama
iyanjaa kana baatanonj ama onombaa.” Kraistwaa
galenjonkonj gawononj mono iikanonj tegowaa.

²⁶ Kereuruta haamo ama onono kanonj koomu Toy-
anonj mono konoga kolooro menj kamaanj mubaa.

²⁷ ††Kawaa kania ii Bunja Terenonj kokaenj eja, “Anu-
tunonj mono iwoi kuuya iwaa kana baatanonj ano eja.”
Qaa kaenj ejato, “Iwoi kuuya ano eja,” qaa kaenj jero ka-
nia mono asuganonj kokaenj eja: Anutunonj iwoi kuuya
Kraistwaa baatanonj ano ero iyanja mono mende menj
kamaanj Kraistwaa baatanonj ama aoro. ²⁸ Kaenj qaago-
to, Anutunonj iwoi kuuya Meriaa baatanonj ano galenj
koma kereuruta kuuya iyanjaa ku-usunjaa baatanonj
ama onombaa. Ii tegoro kanonj Anutunonj mono Meria
kaanagadeenj iyanjaa ku-usunjaa baatanonj ama galenj
koma mubaa. Kaenj koloonj Anutunonj iwoi kuuyaa
Ponja koloodaboronj laligonj ubaa.

²⁹ Qaa monj ii kokaenj: Ejemba tosanonj uugia mende
meleema eenj komugitiwaajonj tosanonj koomuya ii
ilaanj onombutiwaajonj jenj kitigia koloogi dunanonj
mombo oomulu menj onomakeju. Koomuya yonononj
mende gbiliñ waabuyagati eenj, iyonoo gawonj
honjanonj mono nomaenj koloonaga? Anutunonj ko-
mugiti, ii qaago totoonj menj gbiliñ onono waabuyagati
eenj, ejemba kaanja yonononj mono nomaembaajonj
ama jegi yonoo kitigia koloogi oomulu menj onomake-
ju? Gawonjia ii mono eenj mewubo.

³⁰ Komunj mende waabonagati eenj, nonononj kaanja-
gadeenj mono uunana Anutuwaas gawononj mende
ama somonjgowonaga. Anutuwaas gawombaajonj ama
komuwombotiwaa lombo baatanonj suulanj mende ke-
ma laligowonaga. Qaago.

³¹ Koomunonj mono kambañ so gogonj nomambaa
so kolooja. Qaa ii onja. Oo uumeleenj alauruna, niinonj
Kraist Jiisas Ponjana iwo nama onoojonj ama selena
menj umakejenj, iikawaa sareqaa honja ii asuganonj inji-
jowe mobutiwaajonj mojenj.

³² †Neeana ainj otaanj gawonj koi memambaajonj ro-
monjgojuti eenj, iwoi koi kanonj mono nomaenj ilaanj
nombaa? Kaenj qisiin onombe ii mono romonjonj
meleembu: Niinonj Efesus siti kokanonj ejemba jeranjai
kanjanjawa kaanja mokoloonj komumambotiwaaajonj
yonowoo aonj laligowe. Mono doomorona keno moma
aonj laligowe. Komunjonj mende gbiliñ waabonjati eenj,
iikaanja mono mende aonj orowenaga. Mono Efesus
uulanjawa mesaowenaga. Kaenj kolooro saanonj

tosaanja yonowoo kokaenj jewenaga, “Woranj komu-
wonjatiwaajonj mono saanonj nenjkorisoro ama apu
kotiga nenj laligowonja.”

³³ Jinjaunj mende ambu. “Ejemba bologa yonowoo ain-
jolonj ragi nanamemengia awaa iikanonj boliwaa.” Qaa
monj kaenj eja. ³⁴ Onoo batugianonj ejemba tosanonj
Anutu mende moma mujuti, iikawaaajonj uumeleenj
onononj gamugia mobutiwaajonj ama ii jejenj. Kawaa-
jonj mono poumapougia mesaowu. Uugianonj letono
tororo moma singgisonjgo mende toroqenj amakebu. Ki-
anj.

Sele busunananonj gbiliñ waama qaita monj koloojaa.

³⁵ Monjonj kokaenj qisinaga, “Anutunonj koomuya ii
nomaenj menj gbiliñ onono waabuya? Sele busugianonj
letono mono tani nomaenj kolooowuyaga?” ³⁶ Kaenj qisi-
naga, mono uuta qaawaa qaa jenaga. Ono yagonj kota
mende komuro komowuyati eenj, iikanonj mono
mende juma waabaa. ³⁷ Kotaa gowoya waabaati ii
mende komojanto, kotagadeenj komojanj. Wiit me
yagonj kota me waroga tosaanja komoma kororoonjke-
janj.

³⁸ Iikayadeenj komoma kororoonjkejanto, Anutunonj
mono siinjaa so gowoya mubaa. Kota tania anja anja ii
iyanjiaa gowogia anja anja onomakeja.

³⁹ Iwoi busugia ii tanigia motoonjgo qaago. Ejemba
busugia anja, oro busugia anja, koonj busugia anja ano
sora busugia ii anja.

⁴⁰ Iikawaa so Siwenonj laaligowaa sele busu ii anja
kolooja ano namononj laaligowaa sele busu ii anja
kolooja. Anja anja koloojaoto, Siwe selewaa akadamuya
ii namo selewaa akadamuya uugunj qaita monj kolooja.
⁴¹ Weembaa asamararanja ii anja, koimbaa asama-
raranja anja ano sengelao yonoo asamararangia ii anja.
Sengelao asarigi tosaanja yonoo asamararangia ii
sengelao tosaanja yonoo asamararangia ii uugunjkeja.

⁴² Koomunonjga gbiliñ waabonjati, iikawaa kanaanonj
mono iikawaa so eja. Sele busu ronj kombonjati,
iikanonj gisaanj qaombaato, Anutunonj ii menj gbiliro
waabaati, iikanonj mende komuwaa. ⁴³ Sele busu ronj
kombonjati, iikanonj loolooria akadamuya qaa kolooja-
to, Anutunonj ii menj gbiliro waama kanonj mono kotiga
koloonj asamararanjawa koloojaa.

⁴⁴ Sele busu ronj kombonjati, iikanonj namononj
laaligowaa selia koloojato, Anutunonj ii menj gbiliro
waama iikanonj mono unja gomanonj laaligowaa sele
busuga koloojaa. Namowaa sele busu eji eenj, iikawaa
so unjawa selia ii kaanagadeenj eja. ⁴⁵ ††Kawaa qaaya ii
Bunja Terenonj kaanagadeenj kokaenj oogita eja, “Eja
mutuya Adam iinonj letoma unjaya mokoloonj sewanj
aasonj horonj laaligoyawoo kolooro.” Qaa ii monij
bakaya kokaenj kolooro: Adam monj kanagenj asuginj
mono menjgbiligbiliwaa unjaya kolooro. ⁴⁶ Unjawa
iwoiya ii wala mende kolooroto, namowaa iwoiya
kanonj mono mutuya kolooja. Unjawa iwoiyanonj
mono iikawaa gematanonj kolooro.

† 15.25 Ond 110.1 †† 15.27 Ond 8.6 ‡ 15.32 Ais 22.13

†† 15.45 Jen 2.7

⁴⁷ Anutunonj eja mutuya sububunonnga mero balonj eja kolooro. Aadam kanagenja iinonj mono Siwenonnga kamaanj batunananonj asugiro. ⁴⁸ Namonj ejembanonj eja balononnga kolooroti, mono iwaa so koloouju. Siwe-waa bunja kolooujoni, nonononj eja Siwenonnga kamaanj asugiroti, mono iwaa tani kolooujoni. ⁴⁹ Anana namonj eja mutuyaa kaitania menj laligojoni, iikawaa so Siwe ejawaa kaitania ii kaanagadeen menj laligowonja. Kianj.

⁵⁰ Oo uumeleenj alauruna, niinonj qaa kokaenj injijowe mobu: Sa busunananonj mono Anutuwaawaa bentotonj uutanonj keuma duj mewutiwaawaa so qaago. Ii ama-maawao. Sele busu koi kanonj gisaanj qaombaati, iikanonj mono oyanboyonj mende mokoloowaa. Siwe-waa duj mende aliwaati, sele busu koi kanonj mono ii memambaajonj amamaawaa.

⁵¹ †Mobu! Niinonj qaa aasanjgoya monj kokaenj injisaa-manja: Kuuya nonononj mono mende goronj qenj komuwonja. Qaagoto, koomuya yonononj letonjgi tosaanja nonononj mono sele busunanawo letombonja. ⁵² Anutunonj koomuya menj gbiliinj onono romonj qaita monj konoganonj qaro iikanonj waagi anono bilisik ano uulanjawodeen letombonja. Wala komugiti, iyonononj mono mombo mende komuwu.

⁵³ Sa busu koi gisaanj qaombaati, iikanonj mono letoma mende aliwaatiwaawaa so koloowaa. Sele busu koi komuwaati, Anutunonj ii mono opo kaanja qetegonj kawaa kitianonj sele busu mende komuwaati, ii nonono menj maleku kaanja moubonja.

⁵⁴ ††Kaej kolooujato, letoqetoma ii asugidabororo sele busunana qaita monj meninj mende komunj gisaawaati, kamanj iikanonj mono aisoowonja. Bunja Terenonj qaa oogita eji, iikanonj mono honjawo kolooro iikawaa so kokaenj jewu, "Iinonj mono koomu Toya kondeema haamo ano otokorianj maajonj."

⁵⁵ †Qaa iikawaa alia monj ii kokaenj, "Oo koomu Toya, giinonj mono haamo ambagatiwaawaa so qaago. Oo koomu Toya, goononj wasa jeta kanonj mono ninimambaajonj amamaawaa."

⁵⁶ Qaa kaej ejato, koomuwaa wasa jeta ii singisonjgo nanamemenj. Jojopanj qaayanonj mono singisonjgo ambombotiwaawaa songo ano kilenj aninj singisonjgononj esunjawo kolooujkeja. ⁵⁷ Esunjawo kolooujkejato, Ponjana Jiisas Kraistnonj mono Anutuwaanonj nemunj kono ala ilailaanana kolooro iwaajonj ama koomu haamo ama uugunj laligowonja. Kawaaajonj "Anutu dangisenj!" jejenj.

⁵⁸ Oo wombo alauruna, haamo ambonatiwaajonj onononj mono nama kotiinj wanjanj-wanjanj mesaonj uugia mende uma kamaanj amakeba. Pombaanonj qokotaanj gawonja megij honjanonj mono kamaanj omaya mende koloowaa. Ii moma yagonj Pombaa gawonja ii mono uugere †† qaganonj bonj qenj pondanj menj laligowu. Kianj.

Jerusalem ala ilailaa onjombutiwaawaa jenjkootoya

16 ††Judia kanageso soraaya yonoojonj ala ilailaa monenj menj kululuuwutiwaajonj qisiin nongiti, iikawaajonj kokaenj jenj kotonj onjonjenj: Niinonj Galesia prowinswaa uumeleenj kanagesoya kanagesoya jenj kotonj onjombeti, onononj kaanjiadeen mono iikawaa so kokaenj amakebu:

² Sonda so weenj mutuya kanonj onj kuuya anja anja mono nandunj amakebu. Toomorianj menjkejutiwaawaa so monengia bakaya ii kowigiaa goraayanonj ama galenj koma laligowu. Kaej anjii niinonj kamanj monjonj onjooononj kawee kanonj nandunj sangabangja ambutiwaawaa so mende ambuto, ii saanonj kowigianonnga menj alatanonj ambu.

³ Kaej anjii onjooononj kamanjati, niinonj kamanj iikanonj saanonj jenj-asa-asari tere oonj eja gawonj kawaajonj mogi sokonjii, mono iyonjoo borogianonj ama wasinj onjombe kulukululuu kalengia ii menj Jerusalem kembu. ⁴ Niinonj yonowoo motoonj kemambaajonj kamanjati eenj, iyonononj mono saanonj niwo toroqenj motoonj kowe kotonj kembonja. Kianj.

Poolwaa gawonjaa ano kana kekembaa arenja

⁵ ††Niinonj Masedonia prowins uugunj kemaanja. Kawaaajonj Masedonia mesaonjgo mono onjooononj kamambaajonj mojenj. ⁶ Onjooononj kanj kamanj tosaanja onjowoo rabenaga me konjuru kamanj (winter) ii kaanja-gadeen onjoo batugianonj toroqenj laligodaborowenaga. Kaej laligowe saanonj ilaanj nongij daenj daenj kembenaga, iikanonj mono afaanjonj kana toroqenj kemaanja. ⁷ Kamanj kokaamba onjooononj kanj tatawagadeen injiima unjuugunj kemambaajonj mende mojenjto, Ponjonj oo jewaati eenj, mono kamanj tosaanja onjowoo ramambaajonj jojorijenj.

⁸ †††Kaej jojorijento, wala Efesus siti kokanonj toroqenj laligowe gbani jaayaqeqe dologa (pentekost) kanonj kanj kuuwaa. ⁹ Anutunonj noojonj gawombaa naguya somata hororo saanonj gawonj somata mewe honja koloouj seinjkejato, mamaganonj tuarenjenj ama nomakeju. Kawaaajonj kokanonj toroqenj laligomambaajonj mojenj.

¹⁰ †††Timotinonj nii kaanja Pombaa eja geria koloouj gawonja menj laligoja. Kawaaajonj iinonj onjooononj kawaati eenj, onjooonj mono kalanj koma mugij kee momoya qaa onjoo batugianonj laligowaa. ¹¹ Monjonj monj mende iima sisiriinj jejewili ambato, onjowoo laligoro tegoro noononj kamambaajonj jewaati, iikanonj mono ilaanj mugij luaenonj onjomesaonj eleema kawa. Niinonj uumeleenj alauruna yonowoo ii iibombaajonj mambonjonj.

¹² Uumeleenj alanana Apolos iwaa qaa ii kokaenj jemaanja: Iinonj uumeleenj alauruna yonowoo onjooononj kawaatiwaajonj qaa kotakota ijonj uu kuunj mube. Kaej kuunj mubeto, kamanj kokaamba onjooononj kamam-

† 15.51 1 Tes 4.15-17 †† 15.54 Ais 25.8 ‡ 15.55 Hoos 13.14
†† Uugere ii Pombaanonj awaawaajonj jeja. Uugere bologa ii qaago.

‡† 16.1 Room 15.25-26 ††† 16.5 Apo 19.21 †††† 16.8 Lew 23.15-21; Dut 16.9-11 § 16.8 Apo 19.8-10 ††† 16.10 1 Kor 4.17

baajon uuta kotiuro togoja. Kanagen kambaŋa saanon en mubaati, mono iikanon kawaa. Kiaŋ.

Yeizozo qaa tetegoya

¹³ Ono mono uugbiligibili laligon momalaarigia men gbilin kotiin laligowu. Eja kotigaa so mono uuwaa nanŋonango ejemba koloon Pombaa ku-usunawo nambu. ¹⁴ Iwoi kuuya ama mewuti, ii mono uujopanon anŋi koloowaa.

¹⁵ †Stefanas iwaa mirinon laligojuti, onŋo ii moma onŋonju. Akaia prowinsnon gawon menin uugia meleenŋi gawonanaa hona mutuya kaen kolooroti, ii moju. Yoŋonon ejemba soraaya ii pondan welen qen onŋoma uugia iikanon somonŋon ama laligojuti, ii moju. Oo uumeleen alauruna, niinon uugia kokaen kuun onŋonŋer: ¹⁶ Ono kaanideen ejemba kaanano yoŋowo toroqen gawon motoon men Anutuwaa welen qenkejuti, mono kuuya iyonŋoo qaa baatanon kema laligowu.

¹⁷ Niinon Stefanus Fortunatus ano Akaikus koi kagiti-waajon aisoŋkejen. Ono niwo Efesus koi mende laligogi yoŋonon mono onŋoo kitigia koloon ainjolon ama nonŋi sokonja. ¹⁸ Yoŋonon onŋoo unagia keraqeeanŋo

† 16.15 1 Kor 1.16

qen laligojuti, iikawaa so mono noo unana kaanagadeen keraqeeanŋo qen noma laligogi. Kawaaajon onŋo mono eja kaanano yoŋonon mogi uro ii asuganon-gadeen jen qaagiaajon tororo geja ama laligowu.

¹⁹ ††Uumeleen kanagesoya kanagesoya Eisia prowins kokanon laligojuti, iyononon mono yeizozogia anŋi onŋonon kaja. Akwila Prisila ano uumeleen kanageso yoroo mirinon ajoroŋkejuti, iyononon mono Pombaa qatanon yeizozogia mamaga anŋi onŋonon kaja.

²⁰ Uumeleen alauruna kuuya Efesus koi laligojuti, iyononon mono yeizozogia anŋi onŋonon kaja. Onŋo mono uumeleen alaurugia yoŋowo jolonŋia jen anŋon aon buugia kitoron nen laligowu.

²¹ Neenaa yeizozona onŋonon ama qana neenaa boronanon kokaen oonŋer: Pool.

²² Mononon Pon mende jopagon uujopa mende ama laligoji een, Pononon mono qasuaanano iwaa qaganon ano ubaa. Pononana, gii mono kawa!

²³ Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono onŋowo ewa.

²⁴ Kraist Jiisaswo qokotaan nanjuti, noo uujopananon mono kuuya onŋowo en kotuegon onŋono laligowu. Qaa ii onanon. Kiaŋ.

†† 16.19 Apo 18.2

2 Korint

Jer-asa-asari

Pool ano Korint uumeleen kanageso yononon uumotoon awaa mende angi kaban iikanon Poolnon Masedonia laligon tereya koi ooro. Tosianon Pool tuarenjer kotiga ama mugito, Poolnon kilen angowowo men kamaan ama yonowo uumotoon ambombaajon kaparan kono. Angowowogia tegowaatiwaa uukoisoroya qendeema onono.

Tere bakaya mutuya (Bon 1-7) iikanon Poolnon Korint uumeleen kanageso yonowo soomongo anotiwa qaya jeja. Kania naata uumeleen kanageso ii kotakotagadeen jer onono? Kaen ano uugia meleema uumotoonon angit, iikawaa korisoroya qendeema jer asarija.

Tere bakaya 2 (Bon 8-9) iikanon Judia uumeleen kanageso ilaan onoma nandun onombutiwaajon kuun ononja. Tere bakaya 3 (Bon 10-13) iikawaa qaya ii kokaen: Boi takapolakaya tosianon iyangiaa qagia 'Aposol hona' jer Poolwaajon aposol qolon-molonogoya jegi Poolnon qaa iikawaa kitia meleema onono.

Buk kokawaa bakaya wanja 5 ii kokaen:

Jer-asa-asari qaa 1.1-11

Pool ano Korint uumeleen kanageso 1.12-7.16

Judia uumeleen tuun yonoonon nandun ambu 8.1-9.15

Poolnon aposol hona koloojiwaa ku-usunja 10.1-13.10

Qaa tetegoya 13.11-13

¹ Anutunon uusiina so Pool nii kuun nono Kraist Jiisaswaa wasiwasi eja aposol koloojer. Niinon uumeleen alanana Timotiwo rajo. Korint sitinon Anutuwa uumeleen kanageso laligojuti ano ejemba so-raaya kuuya Akaia prowinsgia sokoma laligojuti, noronon onowo Bunja qaa amin mobombaajon kan tere koi oojo.

² Anutu Manana ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu.

Poolnon Anutu ulunkolenjaajon mepeseja.

³ Nono Ponana Jiisas Kraistwaa Manja Anutu mepeseenkejon. Iinon kiankomu Toya ano ulunkolen kuuya nonomakejiwaa Anutuya kolooja.

⁴ Nono kakasililij kania kania mokoloonkejon, kaban iikanon Anutunon uunana men saalinkeja. Uunana men saaliro moma iikawaa qaganon nanin tosianon kakasililij kania kania mokoloonkejuti, ii saanon afaangon men saalin onomakebona. ⁵ Kawaa kania ii kokaen: Kraistwo qokotaanin iwaa siimboboloyanon qanananon uro kelemalelen momakejonto, iikawaa so uunana kaanjadeen men saaliro Kraistwo qokotaanin ulunkolenanon uunananon kemero kelemalelen momakejon.

⁶ Nononon konjilij uutanon laligojoni een, Anutunon mono onoo uugia men saaliro uugia mombo meleema

† 1.1 Apo 18.1

oyanboyan koloowatiwaajon moja. Anutunon uugia men saaliro ononon ii iima ononogio uugia men saalin aon laligowu. Men saalin onomakejiwaa honanon mono uugianon kokaen koloonkeja: Nono siimbobolo monin ononon kaanjadeen siimbobolo iikayadeen mokoloojuti een, ii mono saanon moma mokosingon kotiin laligowu. ⁷ Siimbobolonon qagianon uro momakejuti, ulunkolenon mono kaanjadeen onoo qagianon uro laligojuti, ii mojon. Ii moma kawaajon ononon nama kotiiwutiwaajon mamboma jejeromonromon kotakota amakejon.

⁸ ††Oo uumeleen alauruna, nono Eisia prowins uutanon gawon men laligon gawombaa siimbobolo moma kakasililij mokoloon monin, onoo iikawaajon poumapou laligowubojon mojon. Gawombaa lombotanon esunana uugun uuta koloon mendunon nonono nama kotiiwombaaajon amamaaninto, kilen kaparan konin men kamaan nonono laligin. Kaen koloo toroqen jaananawo laligowonaga me qaago, iikawaajon kaanjadeen doomoronana keno laligin.

⁹ Kaen laligon uunananon kokaen romongonin: Monon komuwonatiwaa qaya jer tegoro qaa iikanon qanananon uro tiwilaawonatiwaajon mambonin. Ananaa esunananon laarin laligowomboto, Anutuwa ku-usun qaganon laarin laligowombaaajon

†† 1.8 1 Kor 15.32

ama kaen kolooro. Anutunonj koomuya menj gbilin onjono waabuti, iinonj mono afaangonj nono kaangadeenj ilaang nonomakebaa.

¹⁰ Komuwombotiwaa torokonana somata totoonj moninto, Anutunonj iikanonja metogonj nonono. Metogonj nonono ano toroqenj metogonj nonomakebaa. Nono jejeromonjromonana Anutuwaanonj ama kaenj moma laarinj muj nanjonj. ¹¹ Onj kaangadeenj ilaang nonoma nonoojonj ama qama kooligi metogonj nonomakebaa. Mamaganonj nonoojonj ama qama kooligi Anutunonj moma iikawaa kitia meleeno kalenjmorianonj sokoma nonono niniima koboongkebaa. Kaenj metogonj nonono alauruna mamaganonj ii moma nonoojonj ama mindirinj mepeseenj mugi qamakooligianonj otokorianj kaanja uma Anutuwaajonj ke-menjkebaa. Kawaajonj mono toroqenj noojonj ama Anutu qama koolinjkebu. Kaenj qisijenj.

Poolnonj kana kekenjaa arenja utegoro.

¹² Tosaanja onjononj noo kaniaanaajonj uuwoi anjuti, iikawaajonj qaa kokaenj jemaña: Anutunonj solarja laligowombaaajonj momakeji, nonononj mono iikawaa so gomaña gomaña liligonj kanonj nanamemenj soraaya ii pondanjanj otaanj laligoninjanj. Onjoo batugianonj ii mono kaparanj koma tororo otaanj laligoninjanj. Ii balonj ejemba momakootonanaa so qaagoto, Anutuwaajonj kalenjmorianonj inaanj nononotiwaa so ii ama menj laligoninjanj. Anutunonj nanamemena ii iima nanjonjanj "Sokonja," jero uugejananonj qaa ii momakejenjanj ano iikawaajonj selenana menj umakejonjanj.

¹³ Tere oonjkejenjanj, iikawaa qaaya kuuya mono saanonjanj weengonjanj moma asariwutiwaa so kolooja. Qaana ii gbingbaonjanj qaa. Qaa kania aasangoya monjanj mende oonjkejenjanj. Ii asuganondeenjanj eja. Kawaajonjanj noo kaniaana ii kuuya moma asaridaborowutiwaaajonjanj moma jejeromonjromonjanj anjenjanj. ¹⁴ Noo kaniaana ii bakasasanjanj kokaenjanj moma asariju: Porjnana Jiisasnonjanj mombo asugiwaati, niinonjanj mono kambaanj iikanonjanj onjoojonjanj ama selena menjanj umaña. Kawaa so onjononjanj kaangadeenjanj saanonjanj noojonjanj ama onjoojanj selegia mepeseegi sokombaa. Onjoo noo kaniaana kaenjanj moma asaridaborowutiwaaajonjanj mojenjanj.

¹⁵ Niinonjanj qaa iikawaa qaganonjanj awasanjkaka nambetiwaajonjanj ama wala onjoojonjanj kanjanj injiimambaa arenjanj ambe. Indinjanj woi kanjanj injiibe kotumotue mewutiwaaajonjanj ama kana kamambaa arenjanj kokaenjanj ambe ero:

¹⁶ †Masedonia prowinsnonjanj kemambaa kananonjanj wala onjoojinjanj iima toroqenjanj Masedonia kema eleema mombo onjoojonjanj kamambaaajonjanj jewe. Kanjanj laligowe iwoi tosia ilaang noma wasinjanj nonjanj onjomesaonjanj Judia prowinsnonjanj kemambaaajonjanj mobe.

¹⁷ Arenjanj kaenjanj ambe eroto, ii utegowe. Kaenjanj ama kemakonjanjanj qaganonjanj mondonjanj lanjanj mende ambe. Neenaa arenjanj ii balonjanj ejemba yonjoo so neenaajonjanj lanjanj romonjanjanj mende ambe. Kaenjanj mende romonjanjanj gowu. Qaa aasonjanj motoonjanjoo iikanondeenjanj "Oonjanj, saanonjanj kamaña," ano "Mende kamaña," qaa woi ii

mindirinjanj mende jewe. Mono nanamemenjanj soraaya otaanjanjkejenjanj.

¹⁸ Anutunonjanj qaa jenjanj iikawaa so pondanjanj amakeji, nonononjanj mono iwaa jaanonjanj kokaenjanj jenjanj kotiijonjanj: Nonononjanj kambaanj monjonjanj "Oonjanj, ii saanonjanj ambonjanj," jenjanj somonjanjanjoo iikawaa gematanonjanj "Ii mende ambonjanj," potagororonjanj kaenjanj melenjanjeleenjanj mende jenjanj laligoninjanj.

¹⁹ ††Anutuwaajonjanj Meriaa kania ii kokaenjanj: Nii, Sailas ano Timoti nonononjanj onjoo batugianonjanj Kraist Jiisaswaa kania jenjanj asarinjanj laligoninjanj, Kraist ii "Anutuwaajonjanj jeta tenjanj komaña," ano "Mende tenjanj komaña," qaa aro woiwoiwaa qaganonjanj melenjanjeleenjanj amambaaajonjanj mende asuginjanj laligoroto, Anutunonjanj qaa jenjanj somonjanjanjoo, iikawaa so mono "Oonjanj!" jenjanj ama mero honjanjowo kolooro.

²⁰ Anutunonjanj soomonjanjoo qaa (promis) seiseiya dawinjanj nononoti, janjogianjanj mende mojonjoo, Kraistnonjanj qaa kuuya iikawaajonjanj "Oonjanj!" jenjanj menjanj kotiirota powowonjanj eja. Kawaajonjanj Kraistnonjanj kaangadeenjanj nemunjanj koma nonono qaa iikawaa honjanjgianonjanj kolooro moma "Qaa ii onjanjanj," jewonjanj. Kaenjanj aninjanj Anutuwaajonjanj qabunjanjyanonjanj seinjanjkebaa.

²¹ Anutu anjanj mono nono ano onjoo kaangadeenjanj menjanj kotiiinjanj nonono Kraistwo qokotaanjanj nama kotiiwonjanj. Iinonjanj mono Bunjanj qaa jenjanj seiwombaaajonjanj ama bedu menjanj nonono laligojonjanj. ²² Anutunonjanj uunananonjanj Unjanj Toroya mokotaaro iinonjanj oyanjanjboyanj laligowombaa qaaya nanjanjanjoo jenjanj kotiiinjanjkeja. Anutunonjanj kaenjanj ama bunjanjya koloonjanjoojanjoo munjanjenjanj aasoyanjanjoo ii mokotaanjanj nonono.

²³ Niinonjanj temboma lombo onjomambotiwaaajonjanj moma uulanjanjowo Korint onjoojonjanj mende eleema kawenjanj. Kaenjanj jenjanj Anutuwaajonjanj qata qabe saanonjanj qaana ii nanjanjanjoo jenjanjoo. ²⁴ Sili nomaenjanj ama Anutu moma laarinjanjkejuti, iikanonjanj ponjanjgia koloowaatiwaaajonjanj mende mojenjanj. Momalaaarigianonjanj rindanjgonjanj onjono nama kotiiinjanjkeju. Kawaajonjanj korisoro qaganonjanj laligowutiwaaajonjanj ilaang onjomambaaajonjanj moma onjowoo motoonjanjoo uuwaa gawonjanj menjanjkebonjanj. Kianjanj.

2 Wala onjoojonjanj kanjanj sisau anjitiwaaajonjanj jenjanj onjombe gamugianjanjoo moma wosobirinjanjoo anjanj. Kawaajonjanj ama onjoojonjanj kawenjanj mombo iikaanjanj ambubotiwaaajonjanj moma uunanonjanj qaa somonjanjanjoo kana kekenjaa arenjanj utegowe. ² Kawaa kania ii kokaenjanj: Gamu qenjanj onjombe wosobirinjanjoo ambuyagatinjanjoo eenjanj, morononjanj saanonjanj uuna menjanj saalinjanj nono mombo korisoro mokoloowenaganjanj? Jijnjanjoojanjoojanjoo ama jenjanj onjombe wosobirinjanjoo ambuyagatinjanjoo eenjanj, tosianonjanj korisoro qenjanj nombombaaajonjanjoo amamaaginjanjoo neeno kaangadeenjanj wosobirinjanjoo ama laligomambo. Kawaajonjanj uulanjanjowo kanjanj gamu qenjanj onjomambaaajonjanjoo togojenjanj.

³ Tere kotakota ii kania kokaembaajonjanjoo onjanj ambe: Niinonjanj aisoowe kuuya onjononjanj mono niwo aisoowu. Niinonjanj onjoo kuuya kaenjanj uuwoiya qaa moma laarinjanj onjonjanjanj. Niinonjanj tosaanja onjoojonjanj korisoro mokoloomambaaajonjanjoo mojentoo, kawenjanj kanagianjanjoo sooro lanjanj laligoginjanjoo injiima wosobirinjanjoo momambo. ⁴ Wosobirinjanjoo ambutiwaaajonjanjoo

† 1.16 Apo 19.21

†† 1.19 Apo 18.5

tere ii mende ooweto, honoŋa qaa uu jopagonj oŋo-makejenji, oŋo iikawaa kania moma yagowutiwaajonj mono qaa kotakota ii terenoj oowe. Uunanonj oŋoojonj ama majakaka somata moma koŋajilinj qaganonj rama jauŋnanonj kamaarota oowe. Kianj.

Moŋnonj kana uuguroti, iwaa singisonjgoya mono mesaowu.

⁵ Moŋnonj singisonjgo anota oŋononj gamugia mogi wosobiri asugiroti, iikanonj mono noo qananondeen qaagoto, kuuya oŋoo qagianonj kaanagadeen uro. Qaa ii jenj somariwe soowabotiwaaajonj mono kokaanadeen jemaŋa: Gamu iikanonj mono kuuya sokoma oŋono iikawaajonj mamaga me boronja moŋ wosobiri anji.

⁶ Kanageso honja oŋononj qaayaa kitia meleema mugiti, iikanonj mono sokoma muro uuta mombo meleeno.

⁷ Kambanj kokaamba gamu ano wosobiri somata qatawo moro iikanonj jenj kelelengowabotiwaaajonj mono lombo mende toroqenj mubu. Lombo qaagoto, mono kaparanj koma singisonjgoya mesaonj uluŋkolenj ama mubu. ⁸ Kawaajonj kokaenj uukuuku meŋ oŋonjenj: Oŋo mono qaa somonjgonj uujopagia mombo toroqenj kotiinj qendeema muŋ laligowu. ⁹ Niinonj tere na ii kokaembaajonj oowe: Oŋo noo qaana kuuya tenj koma anjgobatononj nama kotiiwu me mende tenj koma riporogonj kamaawuti, iikawaa kania gosinj momambaajonj moma ii oowe.

¹⁰ Oŋo mombaa singisonjgoya mesaajuti een, niinonj ii kaanagadeen mesaonj mujenj. Bologa ama nonoti, iikawaajonj mende mobe ujato, oŋononj mombo qeaŋgonj mindirinj aowutiwaajonj mojenj. Kawaajonj kilenjaya ii Kraistwaa jaanonj oŋanonj mesaonj mube tegoro.

¹¹ Satanonj arenja ama selenonj kuuku kania kania amakeji, iikawaajonj tompinj mende laligojenj. Kawaajonj Satanonj haamo ama nonombaboti-waaajonj ama eja iikawaa singisonjgoya mono mesaodaborowu. Kianj.

Poolnonj Troas laligonj Taituswaaajonj majakaka moro.

¹² †Niinonj Kraistwaa Oligaa Buŋaya jenj seimambaajonj ama Troas taononj kembe Poŋnonj nagu horonj nono gawonja iikanonj memambaajonj afaangoro.

¹³ Kaenj afaangoroto, uumeleenj alana Taitus mende mokoloowe qaagia mende nijoro mobetiwaajonj ama majakaka moma luae uunanonj mende ero. Kawaajonj yeizozogia jenj oŋomesaonj Taitus moŋgamambaajonj Masedonia prowinsnonj kembe. Kianj.

Kraistnonj ku-usuŋ nonono haamo amakejonj.

¹⁴ Nonononj Anutu kokaembaajonj mepeseenkebonja: Kraistwaa buŋa koloonj welenja qeninj Anutunonj kambanj so kawali galenj kaanja nunuano kema otokorianj maamakejonj. Haamononj japujarinj jurayaa moronja awaa meŋ karo momakejonj, iikawaa so Anutunonj nemuŋ koma nonono gomanj daenj daenj liligonj Kraistwaa kania jenj asarininj asuganonj koloonj seiŋ keno gomanj so momakeju. Kawaajonj Anutu mepeseenkejonj.

¹⁵ Iikawaa kania ii kokaenj: Nonononj ejemba Siwenonj ubuti ano gere sianonj kemebuti, iyonjoo batugianonj kema kaniŋ mozo moronjanana soraaya momakeju. Kraistwaa kania jenj seiŋinj Anutunonj gawonanaa moronja moro awaa koloonjkeja.

¹⁶ Gere sianonj kemebuti, iyonjononj Buŋa qaanana mogi iikanonj qaagia jenj tegoro komuŋ kotiiwutiwaajonj mogi qamowaa mumu moronja kaanja koloonjkeja. Siwenonj ubuti, iyonjononj Buŋa qaanana mogi oy-anjboyanj oŋombaatiwaajonj mogi laaligo kombombanjaa moronja uŋkoowayawo kaanja koloonjkeja. Morononj gawonj kaanja mewaatiwaa so kolooja? ¹⁷ Ejemba tosaanja mamaganonj nii kaanja mende kolooju. Yonjononj laaligogia nangowombaajonj moma Anutuwaanonj qaa ii komahooro gawonj kaanja lanj meŋ ama jenjkeju. Niinonj iyonjoo so mende koloonj amakejento, Kraistwo qokotaan j qalomalowenj mesaonj uuna soraaya kolooro nanjenj. Anutunonj wasinj nonoti, ii moma iwaa jaasewanjanonj nama Buŋa qaaya tororo jenj seiŋkejenj. Kianj.

Soomonjgo arenj gbiliaa gawonj meme ejemba koloonj.

3 Neeno kania mombo kaniŋ jenj qeaŋgonjanjatiwaajonj romonjgoju me? Kaenj qaago. Gawonj meme ejemba tosianonj Korint oŋo iyonjoo kaniagia mobutiwaajonj moma jenj qeeanjo tere oowombaajonj kaparanj komakeju. Tosianonj Korint oŋo iyonjoo kanagia nanjonj jenj qeeanjo tere mamaga oowutiwaajonj oŋo kuuŋ oŋomakeju. Niinonj gawona dindinjagadeen mewetiwaajonj jenj qeeanjo tere kaanjaajonj mende amamaajenj. ² Anutunonj Korint oŋo noo boronononj oŋoono letoma noo wombo alauruna koloonj oŋoanjo neenaa jenj qeeanjo terena kaanja kolooju. Anutunonj neenaa jenj qeeanjo terena kaenj oorota ejemba kuuyanonj oŋoo kaisiligia gbiliaa ii iima weenjonjkeju.

³ ††Oŋo Kraistwaa tere papia kaanja koloojuti, iikanonj asuganonj eja. Moosesnonj Kana qaaya nanjinj apuya inŋk kanonj jamo tafenenj ooroti, oŋo iikawaa so mende koloojuto, Kraistnonj tereya oŋoo uugiaa tafeyanonj kokaenj oorota nanju: Nonononj gawonj meniŋ honja kolooro Kraistnonj Anutu laaligo kombombanja Toyaa Uŋaya uugianonj ano letonji. Ejembanonj gawonanaa honja ii liigi iikanonj ilaanj oŋono gawonanaa kania moma asarinjkeju.

⁴ Kraistwo qokotaaninj Anutunonj gawonanaa tania moja. Kawaajonj gawonj meniŋ oŋo Kraistwaa buŋaya koloojiti, ii saanonj Anutu waa jaanonj awasanj kama nama jejonj. ⁵ Anana kotikotii qaganonj gawonj awaa koi Anutu waa jaanonj mewonjatiwaa so koloojonj, iikaenj saanonj mende jewonja. Anana iwoi moŋnonj mende rapinjonjkejonjto, Anutunonj anjodeen inaanj nonoma momo nonono gawonj koi meŋkejonj.

⁶ †Anutunonj inaanj nonoma momo nonono soomonjgo arenj gbiliaa gawonj meme ejemba koloojonj. Mooseswaa Kana qaawaa tereya motomotoombaajonj

† 2.12 Apo 20.1

†† 3.3 Eks 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19; 36.26 ‡ 3.6 Jer 31.31

uugere ambonagati eer, qaa iikanonj mono qaanana jen tegoro koomu kotigaa bunja koloojonj. Uña Toroyaa gawonj arenja jen asarinij iinonj menj gbiliñ nonono kotiñ laligojonj. Kawaajonj Kana qaawaa arenja iikayadeen otaawutiwaajonj mende kaparanj komakejonto, Uña Toroya moma anjonj kombutiwaajonj uu ku- unj onomakejonj. Kianj.

Soomonjo areñ gbiliaa gawonja ii akadamuyawo.

⁷ †Anutunonj Kana qaaya jen tereya jamononj kondonjonj ooroto, ejembanonj ii mende tenj konji Anutunonj qaa iikawaa so gosin ironja meleema onono komunj koomuya laligonj kougi. Anutunonj wala Kana qaaya nonono kamban iikanonj asamararanonj Mooseswaa jaasewanja qero asariro. Asamararanj iikanonj waziñ aliwaatiwaa so kolooroto, ii kilen Israel ejemba yonononj jaasewanja tororo uunj iibombaa so mende kolooji. Mamaga asarirotiwaajonj ii amamaagi. Kana qaawaa Bunja arenj walaganonj iikaanja asamararanj asugiro.

⁸ Iikaanja asugiroto, Uña Toroyanonj Bunja arenj gbilia nonono iikawaa asamararanonj asugiwaati, iikanonj mono soomonjo areñ walagaa asamararanja uugunj hononja qaa asarinj jaanana gamugamuyawo qenkebaa. ⁹ Wala Mooseswaa Kana qaa ii asuginj gosin nonono iikawaa so gere siawaa bunja koloojonj. Bunja qaa ii akadamuyawo asugiro. Kawaajonj Anutunonj qaanana gosin jen tegoro solananiwonati, Bunja qaa iikawaa akadamuyanonj mono uuta kolooja. Iikanonj soomonjo areñ walagaa akadamuya ii mamaga uugunj qaqabunjayawo kolooja.

¹⁰ Bunja gawonj walaganonj wala akadamuyawo kolooroto, ii Bunja gawonj areñ gbiliawo mindirinj gosininj walaga iikanonj mono qabunjaya qaa kolooja. Uña Toroyaa gawonj areñ iikawaa akadamuyanonj uuta koloojiwaajonj gawonj areñ walaganonj mono iwoi omaya kaanja kolooja.

¹¹ Anutu hamoqeqeyaa kana walaganonj alowee- waatiwaa so kolooro. Iikanonj asamararanj asugid- abororo. Kawaajonj kana dologa tetegoya qaa enj ubaati, iikawaa asamararanonj mono kana mutuyaa asamararanja ii hononja qaa uugunj jaanana gamuga- muyawo qenkeja.

¹² Soomonjo gbilianonj tetegoya qaa ilaaj nonono asamararanonj asugiwaati, iikaen Anutu jejero- monromonj ama munkejonj. Kawaajonj keenana qaago totonj moma awasankaka nama qaa ii kuma onjo- makejonj. ¹³ ††Moosesonj Israel ejemba asamararanj enj aloweeroti, ii iigigiwubotiwaajonj majakaka moma jaasewanja opo jakananonj esuuro. Nonononj iikawaa so mende amakejonto, Bunjanana qenjaarononj jenkejonj.

¹⁴ Bunja walagaa asamararanja iigito, uugianonj kilenj gojono lanj laligonj kougi. Kamban kokaamba kaanja- gadeen iwoi monjonj mono opo jakanja iikawaa so Juuda ejemba mamaga yonoo uugia gojono laligoju. Kawaajonj Soomonjo Walagaa Bunja qaaya qaaya

† 3.7 Eks 34.29 †† 3.13 Eks 34.33

weengojuti, iikawaa kanagia ii tororo mende moma asarinkeju. Uugia meleema Kraistwo toroqegi iikaanja kanonj mono opo jakanja ii qetegoro moma asari- wuya. ¹⁵ Kamban kokaamba kaanja gadeen Mooseswaa Kana qaaya weengogi iwoi monjonj mono opo jakanja kaanja uugia gojono momogianonj bimooro laligoju.

¹⁶ †Kaanja laligojuto, Bunja Terewaa qaa monj kokaen eja, “Moosesonj ‘Pombo aminj mobo,’ jen opo jakanja jaasewananonga qetegonkero.” Qaa kaen ero yonoononga monjonj uuta meleema Pombo toroqegi, kamban iikanondeen mono iwoi opo jakanja so ii qetegoro Anutuwaaw hamoqeqeyaa kania moma asari- waa. ¹⁷ “Pombaajonj” jeji, qaa ii Pombaa Unyaaajonj jeja. Pombaa Uña Toroyanonj daen yonoo uugianonj laligoji, iinonj mono singisongogiaa kasia isano solanja (frieri) laligoju. (Kanja laligonj solanja dindinja kolooombaa- jonj Kana qaa otaawombaaajonj mende kaparanj ko- makeju.)

¹⁸ Kawaa so uunana meleeninj Pombaa asama- raranonj kuuya ananaa jaa wambusoonananonj ku- uro bilibili ano jaanana mende esuuninj ejembanonj niniima Anutuwaaw akadamuya awaa soro ii atatonj uunj ii- itaa tani iimakeju. Nono ii somariinj seinj iimake- butiwaa so letomakebonja. Kaen letoma akadamuya awaa soro ii somariinj asarinj Pombaa tanitani koloonkebonja. Ponjonj Unyaa kolooji, iwaa asama- raranonj mono kaen menj letoma nonomakeja. Kianj.

Nono koworanenj kaanja koloonin Uña Toroyanonj honja kolooja.

4 Anutunonj kiankomun nononotiwaa so gawonj koi qanananonj ano menkejonj, iikawaajonj mono bonj qenj nanin uunananonj mende kamaabaa. Qaago!

² Nonononj gawonj memewaa kana aasangoya gamu- giawo ii kuuya gema qeninj. Tiliqili mende ama Anu- tuwaa qaaya mende meeranggonkejonj, qaa honja ii asuganondeen jen silia qenkejonj. Iikaen anin Anu- tuwaa jaasewananonj ejemba keraqeeango moma nonombutiwaajonj nanin jenqeeango qaanananonj kolooro kuuyanonj qaa tororo jen nonombombaaajonj amamaankeju.

³ Kaen amakejonto, tosia onononj kokaen jenkeju, “Poolnonj Oligaa Bunjaya ii esuyawo jenkeja.” Kaen jew- enagati eer, esu iikanonj gere sianonj kemebuti, mono iyonoo uugianonj ejiwaajonj gojono osinkeju.

⁴ Kraistnonj Anutuwaaw unjanjaya kolooja. Kraistwaa akadamuya ii anja Oligaa Bunjanonj ninisaama asasaga kaanja asarinkejato, yonoo jaagianonj umunj kono tintuanj qenkeju. Kamban kokaamba bologaa Ponja gomarj so galerj koma onomakeji, iinonj uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo unjagaa jaaya menj gooro lanj laligoju. Kawaajonj Oligaa Bunjawaaw asasaga iima asariwombaaajonj amamaankeju.

⁵ Neenaa qabunananonj somariwaatiwaajonj Bunja qaa ii mende jen asarinkejento, onononj Ponj Jiisas Kraistwaa kania moma jeta tenj kombutiwaajonj uu ku- unj onomakejen. Nonononj Pombaa jeta otaan onjo

‡ 3.16 Eks 34.34

welen qerj oŋomakejorj. ⁶ †Kania kokaembaajorj welen qerj oŋomakejorj: Anutunorj kanakanaiyanorj kokaerj jen kotoro, "Asasaganorj mono paŋgamaŋ qero asari-wa." Kaerj jeroti, iinorj mono Buŋayaa asasaga ano uunana kuuro asariro. Kraistnorj nanamemeŋa ama mero Anutuwaa asamararaŋanorj jaasewaŋanorj asariro iigiti, Anutunorj nono iikawaa kania moma kotowombaajorj kaparaŋ komakeja. Asasagaa kania jen seiwombaajorj ama asasaga ii nonono.

⁷ Asasaganorj uunana kuuro asarinij momakooto iikawaa sewanja ii milyon kina uugurj uuta koloojato, sele busunana ii koworaŋerj kaanja afaanŋorj jumakeja. Anutuwaa asasaganorj mono sele busu kaanjaa uutanorj eja. Ejembanorj iikawaa kania iibutiwaajorj Anutunorj arenja ama nonono. Sareqaa iikawaa kania ii kokaerj: ku-usurj honora qaa ama nonomakeji, ii nonoononŋa eerj kolooŋkejiwaa so qaagoto, Anutunorj mono iikawaa Toya kolooja.

⁸ Eu emu lee iikanorja lombo kania kania qanananorj uma qololombin nononŋi koŋajilin momakejorj. Ii momakejonto, kilerj iikanorj mende qezejaan nononŋi kamaanŋkejorj. Kamban tosaanorj juŋ kaanja waŋŋonorj osin kana mende mokolooŋkejonto, kilerj titiboronana tegoro doomoronana mende momakejorj.

⁹ Ejembanorj sisiwerowero ama nonomakejuto, Anutunorj gema mende nunuŋkeja. Ejembanorj meŋ kamaan ama riin nonomakejuto, kilerj mende tiwilaanŋkejorj. ¹⁰ Jiisas qegi komuroti, iikawaa so nono kaanjadeerj buŋaya jen seiŋkejorjiwaajorj ama nunugi komuwombotiwaa moma kema kan laligojorj. Jiisaswo kotiin laligonij inaan nonomakeji, ejembanorj iikawaa kania moma kotowutiwaajorj ama kaerj laligowombaajorj uumotoon anorj.

¹¹ Balonorj jaawo laligorj Jiisaswaa gawonja meŋkejorjiwaajorj ama kamban so komuwombaa so koloojorj. Sele busunananorj komuwaatiwaa so koloojato, Jiisasnorj uunananorj kotiin laligorj sele busunana meŋ gbilinŋkeji, ejembanorj iikawaa honja iima asariwutiwaajorj ama nanorj. ¹² Nono kamban so siimbobolo moma komuwombaa so kolooŋkejonto, niinorj oŋoo batugianorj gawon meŋ laligoweti, oŋonorj iikawaajorj ama gbilin laaligo kotiganorj keuma laligorj ubuya.

¹³ ††Ondino (Buk Song) moŋnorj qaa kokaerj oogita eja, "Anutu moma laarin koomunonŋa metogorj nombaatiwaa qama koolin laligowe." Nononorj qaa iikawaa so koomunonŋa metogorj nonombaatiwaajorj moma laarinorj. Momalaariwaa Uŋa Toroya iikayadeerj buŋa qerj aonjorjiwaajorj nononorj mono kaanagadeerj qaanana jen qama koolinŋkejorj. ¹⁴ Anutunorj Poŋ Jiisas meŋ gbiliro koomunonŋa waaroti, iinorj mono nono kaanagadeerj meŋ gbilin nonono waama Jiisaswo unin jaasewaŋanorj ama nonono oŋowo motoon laligorj ubonja. Ii moŋorjiwaajorj ama qaanana jen qama koolinŋkejorj.

¹⁵ Qaanana jen qama koolinij Anutuwaawaa kalenmori-ananorj toroqerj ejemba seiseiya sokoma oŋombaa.

Kaerj kolooro yononorj afaanŋorj Anutu kelemalelen mepeseegi qaqabuŋayanorj seiŋ erj ubaa. Oŋonorj kaanagadeerj Anutu mepeseerj seiwutiwaajorj moŋerj. Kawaajorj lombo kania kania bosima aon oron laligojorj.

Momalaarinorj laaligowaa tania ii kokaerj:

¹⁶ Anana meŋ gbilin nonombaatiwaajorj moma mono boŋ qerj nanij uunananorj mende kamaawa. Oŋanorj selenanaagerj waziin soolinŋkejonto, ii kilerj uunanaagerj kamban so kolooŋaninŋkejorj. ¹⁷ Ii kokaembaajorj: Namonorj kakasililin kamban torodaamon moma laligowonjato, iikawaa gematanorj asamararaŋ honora qaa mokolooŋ tetegoya qaa oyanboyan laligowonja. Asamararaŋ ano kakasililin woi ii gosin oronij asamararaŋ iikanorj mono uuta kolooro namowaa kakasililin kania kania ii monij afaanja ano kamaanŋeqeeta kolooja.

¹⁸ Ejemba ano ilawoila jaanonj ii-iita ii kambanŋia tegoro aliwuto, Siwe gomambaa ilawoilaya kamban kokaamba mende iimakejorj, iyononorj mono kamban tetegoya qaa erj ubu. Kawaajorj nononorj jaanananorj ii-iita ii qaagoto, mende ii-iita mono iikaan baagerj uun inijimakejorj. Kian.

Poolnorj Siwewaa oyanboyan kuunorj kemambaajorj moro.

5 Nononorj qaa koi moŋorj: Namo sele busuwaa opo sel kuunanonj laligonij koomunorj ii kondeeno kamaawaati, Anutunorj kamban iikanorj sele busuwaa miri donŋoga anjo mero Siwenorj ewaati, ii buŋa qerj nonono iikanorj laligowonja. Sele busuwaa miri qaita moŋerj ii tetegoya qaa kotakota erj ubaa.

² Qaa ii moma kamban biiwianorj kokanonj letombombaa ainja moma osonŋorj nunuro Siwe laaligo gomanananorj ubombaajorj awelegonŋkejorj. ³ Siwenorj unin sele busu qaita moŋerj mouma nonono rabonjati, kamban iikanorj moŋnorj bombolan mende mokolooŋ nonombaa.

⁴ Namo sele busu koi qetegowutiwaajorj mende moŋonjo, Siwe laaligo gomanananorj uma sele busunana donŋoga mewombaajorj awelegonŋkejorj. Sele busu koi komuwaati, ii laaligo kotiganorj gogoro qaono Anutunorj kitia oyanboyan sele busuga nonombaatiwaajorj moŋorj. Kawaajorj kamban kokaamba sel kuun kokawaa uutanorj laligorj uulombonana bosima letombombaa ainja moma osonŋorj nunuŋkeja. ⁵ Anutu anjo Siwe sele busu mewombaajorj moma mokolooŋ nonoma Uŋa Toroya uunananorj ano oyanboyan koloowombaa dangunuya kolooja.

⁶ Kawaajorj nono mono kamban so qaqabuŋabuŋananawo satiin laligorj kokaerj momakejorj: Sele busunana laaligo kuunananorj koi laligowonjati, kamban iikawaa so eu Siwe laaligo gomanananorj Poŋ Jiisaswo mende laligowonja. ⁷ Kamban kokaamba Siwe gomambaa ilawoilaya mende uun inijimakejonto, kilerj ii moma laarin iikawaa so ama

† 4.6 Jen 1.3 †† 4.13 Ond 116.10

menj laligonij nemurj koma nonomakeju. ⁸ Kawaajonj qaqabunabunanawo kotiiij sele busunanaa laaligo kuunja koi mesaowombaajonj kaparanj koma gomanana honjanonj eu uma Pombo laligowombaajonj mojonj.

⁹ Kawaajonj gomanananonj koi me eu laligowonjati, nonononj mono uunana Ponj Jiisas keraqeeangjo ama mubombaajonj somonjonj iikawaajonj kotiiij kaparanj komakejonj. ¹⁰ †Iikawaa kania ii kokaenj: Kuuya anana mono Kraistwaa qaa jakeyanonj asugiwonja. Namononj sele busuwo laligonj Pombaa uusiinja soyanonj tenj koninji me qetemetetanj aninji me eenj lanj laligoninji, anjo mono qaanana ii gosinj iikawaa so tawanana anja anja nonono bunja qenj aowonja. Kianj.

Ejemba Anutuwo uumotoonj ambutiwaa gawonja menjkejonj.

¹¹ Kraistwaa qaa jakeyanonj nambonjati, nonononj ii moma Pombaa momoya uuguwombotiwaajonj keenana momakejonj. Ii mojonjiwaajonj ejemba kani-anana soraaya mobutiwaajonj kaparanj koma uu kuunj onjomakejonj. Kanianana ii Anutuwaa jaanonj asuganonj eja. Niinonj tiliqili ejaga qaago, onjononj kaanagadeenj ii uugianonj moma yagowutiwaajonj moma jejeromonjromonj amakejonj.

¹² Kaenj jenj ananaa jenjqeeangjo qaanana mobutiwaajonj mombo mende kaparanj komakejento, kanianana iikayadeenj jenj asarinj onjomambaajonj mojenj. Onjo ii moma saanonj nonoo selenana ii boi takapolakaya yonjoo jaagianonj mepeseegi sokombaa. Yonjononj iwoi onjoo uugianonj eji, iikawaajonj qaagoto, selegiaa iwoiya jaanonj iibombaa so kolooji, mono iikawaajonj awelegonj onjoangiaa selegia menj uma qaa lanj jenjkeju. Kawaajonj qaana koi jejenj. Onjononj yonjoo qaagia auta (gorosonja) mojutiwaajonj mono nonoo kanianana jenj asarinj tororo meleema onjombo.

¹³ Onjononj noojonj “Uusoo tani kaanja kolooja,” jegiti eenj, niinonj mono Anutuwaa gawombaajonj ama uugere moma laligowe. Tosianonj noojonj kokaenj jeju, “Uugereya qaagoto, qaaya bonjonja-gadeenj jenjkeja.” Kaenj jejuti eenj, ii mono onjo ilaanj onjombombaajonj ama ambe. Mono ii duduuwubo.

¹⁴ Kawaa kania ii kokaenj: Kraistnonj jopagonj nonomakeji, iikanonj mono kondoonj kuunj nonono gawonja menjkejonj. Eja motoonjononj kuuya ananaa kitinana-ga dunjana menj komuro. Kawaajonj singisongonanaa ironja mende meleema nononoto, kuuya ananaa singisongonana mesaoro toroqenj koomuya mende koloojonj. Qaa ii moma asarinj moma yagojonji, Kraistwaa uujopayanonj mono kuuya anana jolonjonj gawonja mewombaajonj kuunj nonomakeja.

¹⁵ Iinonj mono kokaembaajonj kuuya ananaa dunjana menj komuro: Namononj jaawo laligojonji, anana mono laaligonana toroqenj ananaajonjadeenj laligowombo. Kaenj qaagoto, monj ananaajonj ama komunj waaroti, laaligonana mono iwaajonj togonj munj laligowombaajonj komuro.

† 5.10 Room 14.10

¹⁶ Kawaajonj uunana meleeninji, kambanj iikanonjadeenj kanainj ejemba selesele mende gosinj onjonjonj. Ejemba monj namononj siliaa so mende moma kotonj mujonj. Wala Kraist gosinj moninj balonj eja toonj kolooroto, kambanj kokaamba moma kotonj muninj Siwewaa Hamoqeqe Tonanaga kolooja. ¹⁷ Kawaajonj monjonj Kraistwo qokotaaji eenj, iinonj mono kolokoloo dologa koloonj donja dongoga kolooja. Laaligo walaganonj aliro laaligo gbilianonj mono dunjanonj koloonj asuginj muja.

¹⁸ Kaanja laligojato, iwoi kuuya iikawaa kondomon-doo Toya ii Anutu. Iinonj Kraist wasiro tawanana menj anjalij nonoma Anutu iyanjawo uumotoonjgo ambonjiwaa kania mesasariro. Kana kaenj asugiro Anutunonj gawonj nonono ejemba Anutuwaa alauruta koloowutiwaajonj jolonjonj kuunj onjomakejonj.

¹⁹ Anutuwo uumotoonjgo ambonjiwaa kania ii kokaenj: Kraistnonj kamaanj gomanja gomanja ananaa tawanana mero sokono Anutunonj anjalij nonono alauruta koloonij. Kana uugunj laligonj kouninji, singisongjo iikawaa qaagia mende weenjonj romonjonj ironja mende meleema nonono. Anutuwaa alauruta koloonij moma laarinj nonoma Kraistwaa tawawaajonj ama Anutuwo uumotoonjgo ambombaa Bunja qaaya ii boronananonj ano.

²⁰ Ii ano Kraistwaa jotamememuruta koloojonj. Anutunonj qaa sanje ama nonono iikawaa so ejemba uugia kuunj onjomakejonj. Kraistwaa jeta menj kaparanj koma kokaenj qisinj onjomakejonj: Mono Kraistwaa tawaya bunja qenj aonj Anutuwaa alauruta koloowu. ²¹ Anutunonj kuuya ananaa singisongonanaa qaaya jenj tegonj ironja meleema Kraist singisongjo monj mende anotiwaa qaganonj ano uro dunjana menj siimbobolo moro. Kraistwaa siimboboloyaaajonj ama iwaanonj qokotaaninj Anutunonj saanonj qaanana jenj tegoro solanjaniwonja. Kianj.

6 Nono Anutu iyanjaa gawonj meme alauruta koloojonjiwaajonj ama uugia kokaenj kuujonj: Anutuwaa kalerjmorijanonj omaya koloowabotiwaajonj ii mono bunja qenj aowu. ² ††Anutunonj qaa monj kokaenj jerota Bunja Terenonj eja,

“Giima koboomambaa kambananonj mono kanj kuuro niinonj qamakooliga mobe.

Hamoqeqe kambananonj kanj kuuro iikanonj ilaanj gombe.”

Qaa kaenj eji, ii mobu! Kambanj keteda koi kanonj mono Anutuwaa hamoqeqe kambanja kolooja. Anutunonj inji-ima koboomambaajonj moro kambananonj kanj kuuro kianjkomuya ii mono keteda koi bunja qenj aowu. Kianj.

Poolnonj kakasililij kania kania mokoloo.

³ Monj nonoojonj ama uuta boliro kamaawabotiwaajonj galenana menj aonj laligonjkejonj. Jenj nononji gawonananonj qaayawo koloonj kamaawabotiwaajonj kaenj amakejonj. ⁴ Anutuwaa gawonj meme ejemba awaa soro koloojonji, ii nanamemenana kuuyanonj gendeemakeja. Kakasililij ama jaabamagege kania ka-

†† 6.2 Ais 49.8

nia ama nononji konajiliñ uutanonj laligojonto, iikanonj mono mokosinjonj kaparanj koma kotiin namakejonj.

⁵ †Ooli waayawononj nununj kapuare miria miria kanonj nonononji laligonin. Karenja karenja asugigi kawaa uutanonj komuwombotiwaajonj doomoronana keno keenana moma laligonin. Gaonj gbili rama newaajonj wosonana niniro laligoninto, kilenj selenana qerj gawonj mej laligonin.

⁶ Nanamemenj soraaya otaanj Anutuwaa uusiinja moma asarinj lombo anjonj mokosinjonj ejemba ala menj onjomakejonj. Unja Toroyanonj uunana saa qero batugianonj gbingbaonja qaa jopagonj onjoma laligojonj.

⁷ Qaa honjagadeenjenin Anutuwaa ku-usunjanonj nemunj koma nonono nanamemenj solanjaa tiwo sumanja menin boro dindinananonj ano qaninananonj menj nanjon. Kaen nama leegenj Bunja qaa jenj seinin, leegenj qaa qolonjmolongoya selenananonj anji iikawaa kitia jenj mindinjonj laligonin.

⁸ Qabunja nononji selenana mende mepeseenkejonj. Yonj jenj gamu qerj nononji uunananonj mende kamaanjenja. Nonoonj sundu awaa ano bologa ii lanj jenjenje. Ejemba qaa qolonjmolongoya jenjenje, iikaanja ama nonomakejuto, kilenj qaa honjagadeenjenj kuuya jenjenje.

⁹ Ejembanonj kanianana saanonj moma kotonjenjejuto, kilenj tosanonj lolomonin telambelan ama nonomakeju. Kambanj tosaanonj komuwombaaajonj ama laligoninto, kilenj toroqerj jaawo laligojonj. Kikekakasililin eja kaanja nununj laligogito, kilenj mende komunin.

¹⁰ Wosobirinonj nunuro kilenj kambanj so aisoonj laligojonj. Wanaya laligonj kilenj ejemba mamaga ilaanj onjonin uugianonj qaqabunagiawo koloonjenje. Namowaa esuhinanana qaagoto, kilenj oyanboyanj kuuya bunja qerj aonj simbawonj laligojonj.

¹¹ Oo Korint ejemba, nonononj uunanaa naguya onjoojonj horonj qaa monj mende konin kemero kanianana asuganondeenjenj injowe moju. ¹² Onononj nonoo uumomonana mobubotiwaajonj ii mende anjonj komakejonto, nonononj onjoo uugia mobombotiwaajonj mono onjooanjiodeenjenj anjonj koma aonjenje.

¹³ Niinonj uumomona onjombe onjononj mono iikawaa kitia kaanagadeenjenj tororo nombu. Niinonj meraborauruna kaanja tani qaa kokaenjenj injonj oojen: Onjoo kaanagadeenjenj mono onjooanjiagaa uugiaa naguya horonj uujopagia ii mombo momboga qendeema nonombu. Kianj.

Momalaarigija qaa yonjowo mende qokotaawu.

¹⁴ Ejemba uugia mende meleengiti, iyonjowo mono uugia mende somonjonj †† ororonj mende laligowu. Laaligo solanja ano laaligo doogoya ii anja anja koloojao. Ii mindirinj orombombaaajonj amamaawonja. Pangamanj ano asasaga ii motoonj mende koloojao. Qaago! ¹⁵ Kraist ano Iimolanj (Satan) yorononj uumo-

† 6.5 Apo 16.23 †† Qaqanj (yoke) ii hoos me bulmakao woi yoroo arogaranonj anji kemero kare me kinonj iwoi horonjenje. Kaenj oronjagaraa ainjgara ambotiwaajonj amamaanjenje. Kaenj jinjanj kembabo.

toonj ama motoonj laligowowaajonj amamaawaota. Kawaajonj uumeleenjenj ejemba monjonj nanamemenja uumeleembaa gadokopa ejemba monj iwoi motoonj mindirinj ambowaajonj amamaanjenjebaota. ¹⁶ †Anutu anjoo qaaya monj kokaenjenj jerota eja,

“Niinonj kanagesouruna yonjoo uugianonj laligonj batugianonj kema kanj Pongia koloowe yonjononj nii welenjenj qerj mepeseenjenj noma laligowuya.”

Qaa iikawaa so Anutuwaa Unjanonj uugianonj laligoro sele busunananonj Anutu laaligo kombombanjaa Toyaa jigo kolooja. Anutunonj iyanjaa jiwowonj jigoyanonj tando lopionjenj mepeseewombaa songo ano erota amamaanjenje. Anutuwaanonj jigo ano asa jigo ii anja anja. Iikawaa so nonononj uumeleembaa gadokopa ejemba yonjowo qokotaawombaa songo ano erota amamaanjenje.

¹⁷ ††Kawaajonj onjoo mono Ponjonj qaa kokaenjenj jerotiwaa so otaanjenj ambu,

“Ii mono onjomesaonjenj seleenjenjenj kanj tuunjenj iyanja monj laligowu.

Anjonjoragiawo koloonjenjejuto, ii mono mende onjooisirigi niinonj moma anjonj koma kalanj koma onjoma laligomanja.

¹⁸ ††Niinonj Mangia koloowe onjoo noo meraborauruna koloonjenj laligowuya.

Ponj ku-usunjenj kuuyaa Toyanonj kaenjenj jeja.” Kianj.

7 Oo wombo alauruna, Anutunonj kalanj koma nonomambaa qaaya kaenjenj somonjonj nonono eja. Kawaajonj iwoi sele unjanana menj tilooji, anana mono ii kuuya qetegowombaaajonj Kraist qama koolinin hamo qerj nonombaa. Anutuwaa jeta uuguwombotiwaajonj mono keenana moma kaparanjenj konin menj solananin nonono soraaya koloodaborwonja. Kianj.

Uugia meleengitiwaajonj Poolnonj keraqeeanjo moro.

² Nonononj monj mende jenjenj kondemondeenjenj ama muninjenj tiwilaaro. Mombaanonj iwoi mende qenjamenjanjonin. Monj mende tiligonjenj jaameesanj ama muninjenj. Kawaajonj onjononj mono uugiaa naguya horonj nono uugianonjenj somonjonjenj nonoma laligowu. ³ Tosianonjenj batugianonjenj gawonjenj menj selenonjenj kuukuu qaa kaenjenj jenjenj nononjgito, niinonjenj qaa koi onjoo qaagia jenjenj tegonjenj ironja meleema onjomambaaajonjenj ama mende jejenjenj. Niinonjenj qaa kokaenjenj jewe modaborogi: Nonononjenj uunanaa naguya horonjenj onjoo uunananonjenj somonjonjenj onjomakejonjenj. Kaenjenj ama saanonjenj onjowo ororonjenj somonjonjenj komuwonja ano ororonjenj kotiinjenj laligowonja.

⁴ Uuwoiya qaa momalaarina somata onjooonjenj ama laligojenjenj. Onjoo selegia mamaga mepeseenjenje. Onjoojonjenj ama ulunkolena somata mokoloojenjiwaajonjenj kakasililinjenj kania kania moma iikanonjenj kilenjenj hononja qaa aisoojenjenj.

‡ 6.16 Lew 26.12; Eze 37.27; 1 Kor 3.16; 6.19 †† 6.17 Ais 52.11 †† 6.18 2 Sml 7.14; 1 Hist 17.13; Ais 43.6; Jer 31.9

Masedonia prowinsnoŋ kema Taituswo aitongori.

⁵ †Taitus moŋgama laligowetiwaajon †† jeweti, qaa ii toroqen jemaŋa. Masedonia prowinsnoŋ kouma kanonŋ kaanagadeen uuluae mokoloomambaajon amamaawe. Daen daen kembeti, iikanonŋ konjilij kania kania mokoloowe. Anutuwaaw manja qen tosaŋa yoŋowo angowowo ama onŋoojonŋ majakaka moma laligowe. ⁶ Kaanŋ laligoweto, Anutunonŋ uukamakamaa ejemba nanŋonŋ nonomakeji, iinonŋ Taitus karoti, iikanonŋ ulunŋkolenŋ ama nono.

⁷ Taitusnoŋ karoti, iikanondeenŋ qaagoto, Korint onŋononŋ ulunŋkolenŋ ama mugi iinonŋ nijoro Anutunonŋ iikanonŋ kaanagadeenŋ ulunŋkolenŋ ama nono. Onŋoo sundugia kokaenŋ nijoro, "Onŋononŋ nii niibombaaajonŋ koposonŋonŋ laligoju. Wosogia onŋanonŋ moma noma lombo nongitiwaa qaaya jenŋ noo kitina nanŋonŋ jewombaaajonŋ jojorinŋkeju." Sundu ii nijoro moma uukoisoro somata qatawo mobe.

⁸ Niinonŋ uugia Buŋa qaanonŋ kuunŋ tere ii oowe weenŋonŋ onŋoanŋia moma bolinŋ aogiti, iikawaajonŋ mende moma bolinŋ aojenŋ. Wala moma bolinŋ aoweti, ii kilenŋ kambanŋ kokaamba kokaembaajonŋ mombo aisoojenŋ: Tere qaananonŋ uugia menŋ boliro wosobiri anŋgito, wosobiri iikanonŋ mono meleema kambanŋ torodaa-monda enŋ tegoro. Kaniagia kaenŋ iibe.

⁹ Kambanŋ kokaamba onŋo moma bolinŋ aogitiwaajonŋ ama mende aisoojento, kokaembaajonŋ aisoojenŋ: Onŋo nanamemengiaaajonŋ ama moma bolinŋ aogi gamu wosobirigianonŋ ilaanŋ onŋono uugia mombo meleema dinggogi. Ii Anutuwaaw jetaa so kolooro uugianonŋ mono nonoojonŋ ama mende boliroto, onŋanonŋ ilaanŋ onŋombe.

¹⁰ Singisongonanaajonŋ ama moma bolinŋ aojonŋ eenŋ, gamu wosobiri iikanonŋ mono ilaanŋ nonono uunana mombo meleema dinggowonŋa. Dinggowonŋati, Anutunonŋ mono nunuano Siwenonŋ ubonŋa. Moŋnonŋ uuta meleema iikawaajonŋ mende moma bolinŋ aowaa. Balonŋ ejemba tosanonŋ singisongogiaa wosobiri momakejuto, Anutunonŋ ii mesaowaatiwaajonŋ mende qisiwuti eenŋ, iinonŋ mono ironŋa meleema onŋono koomu kotiga kumuwaya.

¹¹ Onŋononŋ Anutuwaaw uusiinŋa so wosobiri mokoloo-gi gamu iikawaa honŋa ii uugianonŋ kolooro letonŋgiti, ii gosinŋ iima waliŋonŋ kokaenŋ jegi, "Anana gonŋ-aanŋgolenana mesaonŋ uunana menŋ kululuunŋ uugere qaganonŋ waama kanianana soosooya gosinŋ mindinŋoninŋ. Ejemba singisongogonŋ anŋgiti, iyonŋoojonŋ uunana waaro sisigia menŋ jenŋ onŋoninŋ. Anutuwaaw jeta uuguwombotiwaajonŋ aarunŋ lalanŋaninŋ keenana moninŋ. Poolnonŋ kanŋ uunana meleeninŋiwaa honŋa iibaatiwaajonŋ koposonŋonŋ laligojonŋ. Uunana nanamemenŋ dindinŋa ambombaaajonŋ aninŋ ano moŋnonŋ kana qiwitigoroti, ii mindinŋonŋ mubombaaajonŋ jojorinŋ laligoninŋ." Kaenŋ jegi sokombaa. Kambanŋ kokaamba kana dindinŋa otaajuti, ii qendeema nonŋi iijenŋ.

¹² Kawaajonŋ moŋnonŋ batugianonŋ boliroti, iigadeenŋ mindinŋonŋ mubutiwaajonŋ ama terena mende oowe

me moŋnŋ ii menŋ bolinŋ muroti, iigadeenŋ ilaanŋ onŋombutiwaajonŋ tere ii mende onŋ ambe. Ii kokaembaajonŋ oowe: Onŋo Anutuwaaw jaasewanŋanonŋ niwo uumotoonŋ ambombaaajonŋ kaparanŋ komakejuti, sili iikanonŋ asuganonŋ asugiwaatiwaajonŋ tere ii oowe.

¹³ Neenaa ulunŋkolena iikayadeenŋ mende mojento, Taituswaa uuta batugianonŋ qeangoro iininŋ iikanonŋ kaanagadeenŋ uuna nanŋoro hononŋa qaa aisoonŋkejenŋ. Onŋononŋ korebore Taitus keraqeeanŋo qen mugitiwaajonŋ aisoonŋkeji, korisoro iikanonŋ kaanagadeenŋ nanŋonŋ nono iikawaajonŋ hononŋa qaa aisoojenŋ. ¹⁴ Niinonŋ onŋoo siligiaajonŋ ama selegia Taituswaa jaanonŋ mepeseenŋ laligoweti, onŋononŋ iikawaa so anŋi niinonŋ gamu mende mewe. Niinonŋ onŋoo batugianonŋ laligonŋ qaa kuuya inŋijoweti, ii honŋagadeenŋ. Kawaa so onŋoo qaagia Taituswaa jaanonŋ jenŋ mepeseenŋ laligoweti, qaa iikanonŋ mono kaanŋadeenŋ kaniagia mindinŋgogi honŋa kolooro.

¹⁵ Onŋo korebore noo qaana tenŋ koma Taitusnoŋ karo sombugiawo moma jenengia ororo koma horonŋ mugi. Taitusnoŋ siligia ii romonŋonŋ qaa nijoro uuqeeanŋoyanonŋ onŋoojonŋ ama somariiro kotiinŋ mepeseenŋ onŋomakeja. ¹⁶ Niinonŋ nanamemengia kuuya romonŋonŋ iikanonŋ saanonŋ onŋoojonŋ ama qaqabunŋabunŋanawo kaenŋ moma kotiinŋ satiinŋ laligomanŋa. Kawaajonŋ aisoonŋkejenŋ. Kianŋ.

Uumeleenŋ alaurunana nanŋonŋ onŋombombaa qaaya

8 †Oo uumeleenŋ alauruna, Anutunonŋ kalenŋmorianŋa uumeleenŋ kanagesoya kanagesoya kanonŋ nonono honŋa mono Masedonia prowins uutanonŋ awagadeenŋ kolooro. Niinonŋ onŋo kawaajonŋ poumapou laligowubotiwaajonŋ moma sundugia kokaenŋ jemaŋa: ² Yoŋononŋ kakasililinŋ kania kania mokoloogi anŋgotete lombotawononŋ qagianonŋ uro wanaya totoonŋ laligojuto, ii kilenŋ hononŋa qaa aisoojitiwaajonŋ ama uumeleenŋ alaurunana nanŋonŋ onŋombombaaajonŋ monenŋ nandunŋ somata qatawo anŋgi.

³ Yoŋoo kaniagia kokaenŋ nanŋonŋ jemaŋa: Moŋnonŋ mende kuunŋ onŋono iyanŋgiaa siinŋgiaajonŋ kilenŋ afaanŋonŋ esunŋgiaa so nandunŋia anŋgi ano ii kaanŋideenŋ uugunŋ onŋonŋgi. ⁴ Yoŋononŋ kaparanŋ koma mamaga kuunŋ nonoma kokaenŋ welema ninijogi, "Nono kaanŋideenŋ Judia prowinswaa ejemba soraaya ilaanŋ onŋombombaaajonŋ mojonŋ. Kawaajonŋ Pool, gii saanonŋ 'Oonŋ!' jena mono simbawonŋawo moma gawonŋ iikawaa bakaya afaanŋonŋ mewonŋa."

⁵ Kaenŋ jegi jewe nandunŋ ambutiwaajonŋ mambombeti, iikawaa so iikayadeenŋ qaagoto, ii uugunŋ kokaenŋ anŋgi: Yoŋononŋ wala nanŋonŋanŋo Pombaa jaanonŋ sokonŋji, ii ambombaaajonŋ uugia somonŋgogi ano iikawaa gematanonŋ Anutuwaaw jeta tenŋ kombombaaajonŋ moma iyanŋgiaa laaligogia ii kaanŋagadeenŋ nonoo boronananonŋ anŋgi. ⁶ Kawaajonŋ Taitus kokaenŋ jenŋ kotonŋ mube, "Gii nanŋonŋanŋo gawonŋ ii kanainŋ menati, iikawaajonŋ ii mono toroqenŋ Korint kanageso ilaanŋ

† 7.5.2 Kor 2.13†† 2 Kor 2.13 kanonŋ Taituswaaajonŋ jero.

‡ 8.1 Room 15.26

onona ukalengia qendeema monerj nandurj somata ii mombo toroqerj angj batugianorj tegowaa."

⁷ Uuwaa iwoi kania kania ii kelemalelerj bunja qerj aorj kokaerj ama laligoju: Awaagadeerj Kraist moma laarinj Bunja qaa honja jerj sororogorj Anutuwaa uusiija moma kotonj tosaanja nanjorj onjombombaaajonj pondarj koposonjorjkeju. Onjononj tosaanja unjuugunj awaagadeerj jopagorj nonoma awaa soro koloouju. Kawaa so nanjonanjo gawonj koi kaanagadeerj mono saanonj merj sororogorj tosaanja unjuugugi awaa soro koloowaa.

⁸ Kaerj jerj monerj ambutiwaajonj mende jerj kotonj onjonjerj. Ii qaagoto, ukalengia gbingbaonjowo kolooja me qaagoti, mono ii anjgotetenorj ama kaniagia momambaajonj mojerj. Kanageso tosanonj gonjaangole mesaonj nanjonanjo gawonjgia honja toonja merj zerj nanjuti, qaa ii jerj iikanonj onjo anjgotete ama onjonjerj.

⁹ Nandurj dawj ambutiwaajonj gosiwuti, iikanonj mono Ponjana Jiisas Kraistwaa kaniaa tania romonjgowu. Onjo iwaa kalenmorianja somata ii kokaerj moju: Iinonj Siwewaa ilawoila kuuyaa Toya uuta kolooroto, kilenj onjo oyanjboyambaa qaqabunjagiawo koloowutiwaajonj ama namononj kamaanj kamaanjqeqeta koloonj laaligoya togonj qeleeno.

¹⁰ Monerj ambutiwaajonj mende jerj kotonj onjonjento, Jiisasnonj sare anoti, iikawaa so qambanjamabana iikayadeerj onjonjerj. Onjononj gbani emugenjanonj mutuya koloonj nanjonanjo gawonj kaparanj koma megj ano ii toroqerj mewombaa siinj kotiga mogj. ¹¹ Kamban kokaamba gawonjgia ii mono medaborowu. Wala nanjonanjo gawonj mewombaaajonj kaparanj koma awelegogiti, iikawaa so ii mono toroqerj medaborowu. Iwoi erj onjonjiwaa so mono nandunjgia mamaga ambu. ¹² Kawaa kania ii kokaerj: Nandurj ambombaa siinjgianonj koloonj eji eerj, mono iwoi erj onjonjiwaa so anjgi Anutunonj moma anjgonj kono sokombaa. Iwoi mende erj onjonjiwaa so mono mende gosinj jerj onjmakeja.

¹³ Nandurj somata anjgi alaurunana yonoo laaligogianonj afaangoro onjoangiaa qagianonj lomboubaatiwaajonj mende mojonjto, alaurunana amamaanj memeqemearj mejuti, iyonjowo mendeema ororonj laligowonjatiwaajonj mojonj.

¹⁴ Kawaajonj kamban kokaamba iwoi kelemalelerj erj onjono tosanonj laaligogiaa iwoiwaajonj amamaajuti, onjo mono ii ilaanj onjorjgi soyanonj koloowaa. Kaerj ama onjoangia kanagenj iwoiwaajonj amamaagi yonoo ilawoilagianonj kelemalelerj ewaati, kamban iikanonj mono iidamonj ilaanj onjombuya. Kaerj ama aogj ala ilailaa siligianonj ororonj koloowaa. ¹⁵ †Ii Bunja qaa koi oogita ejiwaa so koloowaa, "Mamaga merj kululuunj laligoroti, iinonj anjaa so nero qaa suruya mende raro ano borombooronj merj kululuunj laligoroti, iinonj nene iwoiwaajonj mende amamaaro." Kianj.

Nejauruna karonj wasinj onjoninj kanj ilaanj onjombu.

¹⁶ Anutunonj Taituswaa uuta sololoooro onjoojonj nii kaanja majakaka moma ilaanj onjomambaaajonj kaparanj koma laligoja. Kawaajonj "Anutu dangiserj!" jejerj. ¹⁷ Niinonj Taitus onjooononj kawaatiwaajonj qisinj uuta kuuwe wana meleeno. Iikayadeerj qaagoto, anjo onjo ilaanj onjomambaaajonj moma koposonjorj iyanjaa siinja otaanj nonomesaonj Korint onjooononj kamambaaajonj jero.

¹⁸ Nonononj uumeleerj alanana monj wasininj iwo kawaota. Kokanonj Oligaa Bunja jerj seinjkejiwaajonj ii uumeleerj kanageso so mepeseerj munjkeju.

¹⁹ Iwaa qaa toroqerj kokaerj jemaaja: Masedonia uumeleerj kanageso yonjononj ii meweengogj nanjonanjo nandunja ii merj nonowo motoonj kana kembonja. Nonononj Ponj iyanjaa qabunjanonj seiwaatiwaajonj moma nandurj somata ii saanonj galenj koma Judia prowinsnonj kema onjombonja. Ala ilailaa onjombombaa ukalennana kaerj asuganonj qendeema onjombonja.

²⁰ Kaerj ama nanjonanjo nandurj somata ii tiliqili anjgi soowabotiwaajonj saanonj galenj koma sororogowonja. Monjonj silinana iikawaajonj jerj nonombabotiwaajonj moma kaparanj koma nanjonj. ²¹ ††Qaa kawaa kania ii kokaerj: Nonononj sili Pombaa jaanonj dindinja koloouji, ii qetetangowombotiwaajonj galenj merj aonjkejonj. Iikayadeerj qaagoto, sili ejemba jaagianonj sokonji, ii kaanagadeerj ambombaaajonj moma kaparanj komakejonj.

²² Yorowo uumeleerj alanana monj ii kaanagadeerj wasininj kawaa. Ii kamban mamaga anjgotete merj munj tania kokaerj iininj: Iinonj kambanja kambanja Pombaa gawonj memambaaajonj geregere amakeja. Kamban kokaamba onjo tosaanja ala ilailaa onjombombaaajonj mojuuti, iikaerj moma laarinj onjonjiwaaajonj mono onjooononj kanj ilaanj onjomambaaajonj moma uuwaawaa somata momakeja.

²³ Niinonj Taitus kokaembaajonj meweengowe: Iinonj noo ala ilailaana ano gawonj meme nejana koloouja. Uumeleerj kanagesoya kanagesoya yonjononj alawoinana woi ii meweengonj oronjgi jotamemegia kolooujao. Kraistwaa qabunjanonj mono yoroojonj ama somariinjkeja. ²⁴ Kawaajonj eja karonj kawuti, ii mono uugianonj jopagorj onjoma kaniagia kaerj ii qendeerjgi iibuya. Kaerj ambuti eerj, nonononj siligiaajonj selegia mepeseeninji, qaa iikawaa honjanonj mono asuganonj kolooro iigi uumeleerj kanageso mamaganonj mobuya. Kianj.

Mono uumeleerj alaurugia ilaanj onjombu.

9 Anutuwaaja ejemba soraaya ala ilailaa monerj onjombutiwaajonj oomambaaajonj mojonjto, onjo qaa ii modaborojutiwaajonj qaa mombo jemambaaajonj mende amamaajerj. ² Onjo ala ilailaa ambombaa uusingia eja. Niinonj ii moma iikawaajonj onjoo selegia merj uma Masedonia uumeleerj kanageso yonoo jaanonj

† 8.15 Eks 16.18

†† 8.21 Gba 3.4

mepeseen oŋoma kokaen jewe, “Korint ano Akaia uumeleen alaurunana toŋianonj mono gbani emugendeen kanaiŋ Judia ala ilailaa ama oŋombombaajonj jorinj laligoju.” Kaen jewe oŋoo uugeregiaajonj mogi qaa iikanonj mono uugia kuuro. Kawaajonj kanageso hoŋa yoŋoo uugia waaro ala ilailaa ambombaajonj afaangogi.

³ Oŋoanggiaa siinj koloonj oŋono mojuto, kilenj nenauruna karoonj koi wasinj oŋonjen. “Korint yoŋononj monen menj kululuuwombaajonj jorinj laligoju,” kaen jenj qaa iikawaajonj oŋoo selegia mepeseewe. Qaa iikanonj omaya kolooro mamaganonj mobuboto, qaagia otaanj monen oŋanonj anŋi ozonj esunonj raro kuuyanonj kaen injiibutiwaajonj mojenj.

⁴ Qaa iikanonj omaya kolooro monenŋianonj mawosusunonj mende raro eenj laligogi Masedonia nenauruna toŋianonj niwo kanj kaen mokoloonj oŋombuyagati eenj, niinonj mono oŋoojonj ama gamu mokoloomambo. Tenj kombutiwaajonj moma laarinj oŋoma laligowe hoŋa mende koloonagati eenj, oŋo mono kaanjadeen qaagia omayaajonj ama gamu mokoloowubo.

⁵ Kawaajonj uumeleen alaurunana karoonj ii uu kuunj oŋomambaajonj mobe sokono kokaen injijowe, “Oŋo mono waladeen Korint yoŋoononj kema nanŋonangonj nandunj somata ambutiwaa qaa somonŋogiti, arenj ii otaanj andaborowutiwaajonj mono uukuukuu menj oŋombu. Kaen anŋi ala ilailaa nandunŋia ii kikuyawo otoko qaganonj qaagoto, mono loloogendeen afaangonj mamaga ambu. Ii mindirigi ziozwaa ozonj esunonj raro kanj saanonj mewonja.” Kaen jewe.

Kota afaangonj mamaga qosoma kororowu.

⁶ Qaa koi mono romonŋonj laligowu: Nene kota afaangadeen qosoma kororooji, iinonj mono hoŋa kaanagadeen afaangadeen mewaa. Nene kota mamaga qosoma kororooji, iinonj mono hoŋa kaanagadeen mamaga mewaa. Kawaajonj mamaga anŋi Anutunonj kitianonj mamaga oŋombaa. ⁷ Oŋo anja anja nandunŋia mono uugianonj somonŋogitiwaa so amakebu. Korisorononj afaangonj mojoqojoronj ejemba kalenj oŋonjuti, Anutunonj ii jopagonj oŋomakeja. Kawaajonj nandunŋia mononj kuunj oŋonjiwaajonj ama uuwoi qaganonj mende ambu. Ii kikuwo mende ambu.

⁸ Uuafaanj qaganonj kotinŋia mamaga anŋi Anutunonj mono kotiinj kalenmorianja kuuya menj seinj oŋomakebaa. Kaen oŋono laaligo kuuya kanonj iwoiwaajonj amamaawuti, ii kuuya mono kambanj so bunja qenj aogi sokoma oŋomakebaa. Kaen kolooro gawonj awaa kania kania ii afaangonj megij hoŋa kelemalelen kolowaa. ⁹ †Otokoya qaa nandunj somasomata amakejuti, ii Bunja Tere qaa koi oogita ejiwaa so kolooju,

“Tinoŋ afaangonj kalenja kalenja mendeema ejemba wanaya oŋomakeja.

Nanamemenja dindinja kikuya qaa kanonj mono kambanj tetegoya qaa Anutuwaawaa jaanonj enj ubaa.”

† 9.9 Ond 112.9

¹⁰ ††Anutunonj qosomakororoo ejawaajonj nene kota muro nene kolooro nenkejonj, iinonj mono nembaneewaa mojoqojoronj amakebuti, ii kaanagadeen oŋomakebaa. Ii oŋono uugianonj lolooro saanonj afaangonj qaa kota qosoma kororoonj seigi nanamemenj solarjaa hoŋa kolooro Anutunonj ii menj somariiro seinkebaa.

¹¹ Kaen anŋi Anutunonj mono laaligo kuuya kanonj kotuegonj menj seinj oŋono qeangonjkebu. Kanonj saanonj afaangonj ejemba kambanj so gbingbaonja qaa kalenj mamaga oŋomakebu. Kaen anŋi ii menj (Jerusalem kema) oŋoninj ejemba mamaganonj kotinŋiaajonj ama Anutu mepeseegi hoŋa oŋoononj koloonjkebaa.

¹² Nanŋonangonj gawonj koi menjkebuti, iikanonj mono Anutuwaawaa ejemba soraaya yoŋononj iwoiwaajonj memeqemearj anŋi ilaanj oŋomakebaa. Iikayadeen qaagoto, iikawaajonj “Anutu dangisen!” qaa ii mamaga jewutiwaajonj ama hoŋa oŋoononj koloonjkebaa.

¹³ Kawaa kania ii kokaen: Nanŋonangonj gawonj koi menj iikaanja kanonj momalaarigaa kania qendeenŋi ejemba mamaganonj ii iima Anutu tenj kombutiwaajonj mepeseen menj kokaen jewuya, “Korint yoŋononj Kraistwaa Oligaa Bunja ii qaanondeen mende jokoloojuto, Poolwaanonj qaa ii gbingbaonja qaa tenj koma afaangonj loloogendeen nono ano tosaanja kuuya noŋoojonj kalenj jaasoŋgo nonomakeju.”

¹⁴ Kaen jenj oŋoojonj qamakooli gawonj menj iikanonj waegia mamaga menj oŋoma kokaen jewuya, “Tiya! Anutunonj mono kalenmorianja kelemalelen Korint oŋono uujopagaa hoŋa mamaga nononŋi.” Kaen jegi Anutuwaawaa kalenjanonj asuganonj kolowaa. ¹⁵ Oo anana Anutu kalenjaajonj ama mono mepeseenkebonja. Iwaa kalenja Jiisas Kraistnonj mono awaa soro kolooja. Nanŋonangonj ambutiwaa qaaya ii kaen kanj tegoja.

Poolwaa gawombaajonj qaa jegi kitia meleeno.

10 Tosianonj oŋoo batugianonj noojonj kokaen jenkeju: Jaasewanj qenj aonj geregere mende amakejato, monŋenj kema kanonj mono qaa kotakotagadeen jenj nonomakeja. Kaen jenkejuto, Kraistnonj kiankomunj gumbonjonjonj nomakeji, niinonj mono iikawaa qaganonj neeno uugia kokaembaajonj kumanja:

² Tosaanja yoŋononj nonoojonj kokaen romonŋonj jenkeju, “Pool ano iwaa nenauruta yoŋononj balombaa nanamemenjaa taniga otaanj iyanŋiaajonj romonŋonj amakeju.” Niinonj oŋoononj kanj qaa kaen jenkejuti, ii mono temboma oŋoma awasankaka nama jenj oŋomambaajonj mojentonj, kilenj uugia kotakota totoonj kuunjenj jenj oŋomambaajonj togojenj. Kawaajonj oŋo ejemba noojonj qaa kaanja jenkejuti, ii mono uulanjawo gema unjuwu. Qaagia kaanja ii mindinŋogi injiibe uunanonj mono luae qero batugianonj kanj bonjonj laligomanja.

³ Oŋanonj, nanamemena namononj amakejento, ii kilenj neenaajonj ama balombaa nanamemenj bologa mende otaanj manja mende qenkejenj. Kaen qaagoto, Anutuwaawaa kawali galenj koloonj kereuruta kiropo kuunj

†† 9.10 Ais 55.10

onjoma kanonj arej soraaya otaanj manja qenkejen.

⁴ Balonj ejemba yonononj uugia walaga otaanj manjawaawoo iwoiya kuuya iikawoo manja qenkejuto, nonononj kaenj qaago. Manjaqeqe eja yonononj jinjaronj jake kiripoya kiripoya simej aenjonj memeta ii idonj kondeenji kamaankejuto, Anutunonj tiwo sumanj qaita monj usunawoo ii nonono inaanj nonono iikanonj mono kere yonoo qaa arengia powowonj kotiga ii kuunj qewagoninj kamaankeju.

⁵ Uumeleembaa gadokopa yonononj Anutuwaawoo kania moma kotowubotiwaaajonj ama onjoangiaa selegia menj uma momogia dindiña kojangiro lalabubu laligojuto, nonononj iyonoo roromonjgo arengia doogoya kiripoyawoo ii kuuya qewagonj kondeeninj kamaankeju. Ejembanonj qaa momogia bologa ii menagonj somongowutiwaajonj kana qendeema onjoninj saanonj qaagia kuuya Kraist tenj koma munkebonjatiwaa so romonjonkebu.

⁶ Kaenj romonjonj Korint onononj wala Kraistwaa qaa kuuya tenj koma aposol gawona nangowutiwaajonj mambonjonj. Onononj uugia mombo kaenj meleengigoo nonononj mono qaa qootogo ejemba yonoo qaagia kuuya gosinj jenj tegonj ironja meleema onjombombaaajonj jojorinj laligojorinj. Kianj.

⁷ Onjo iwoi kuuya mono selewaajonjdeenj mende iima gosiwu. Batugianonj nanamemenj soonkeji, iikawaa kaniaa honja ii mono romonjgowoo. Tosianonj batugianonj nii menj kamaanj nooma iyangio Kraistwaa jotamemeuruta koloojutiwaajonj uwoi mende ama moma kotijuti eej, iyonononj mono toroqenj noojonj kaanagadeenj kokaenj romonjgowoo: Yonononj Kraistwaa bunja koloojuti, niinonj mono kaanagadeenj Kraistwaa bunja koloojenj.

⁸ Ponjonj kokaembaajonj ku-usunj nono: Onjo menj kamaanj onjoombaajonj qaagoto, mono uugia meagowe kotiwutiwaajonj ama laligojenj. Kawaajonj ku-usunj iikawaajonj awelegonj konjainj kaanja selena menj uma terereewenagati eej, ii kilenj mono gamu monj mende mokoloowenaga. ⁹ Tereya tereya onj ambe weenjonj ku-usunaajonj toogia mobubo. Iikawaa toroko mobutiwaajonj mende mojenj. Kawaajonj qaa ii kamanj kokaamba mende toroqenj jemanja. Kianj.

¹⁰ Tosianonj qaa kokaenj jenkeju: Poolnonj tereya kanonj qaa lombotawoo onj uunana onjanonj kuunkejata, batunananonj nano iininj eja loota kolooja ano qaaya jero moninj piapiaya kolooja. ¹¹ Niinonj qaa iikawaa kitia kokaenj jemanja: Qaagia omaya mono mesaowoo. Noo kaniaanaajonj mono kokaenj romonjgowoo: Nii monjenj kema terenonj qaana kotiga onjkejenj, iikawaa so mono batugianonj laligonj kaanagadeenj kotakota mindinjonj onjomanja.

¹² Umbuqumbulinj yonononj iyangia jenj qeangonj aonjkejuto, onjanonj nii nuugunj aposol qabunagiawoo kolooowuyagati eej, niinonj mono gamuna mobenaga. Kaenj kolooro neenaa ano yonoo nanamemengia leelee ama iima gosimambaajonj qetetanjonj kokodundunj ambenagato, yonononj mono momogia toroga otaanj iyangiaa aingiaa so uugia kedaya ama gosinkeju. Nanamemengia kaenj lanj gosinj "Pool uugujonj," jenj

uuqeeangoo momakeju. Qaa omaya kaenj jenj uugia qaa kolooju. Anutuwaawoo kedanonj gosinj nonjgi saanonj unjuugunj laligojenj.

¹³ Anutunonj gawonj memewaa jawoya ama nonoti, ii mende uugunj selena mamaga mepeseemambaajonj mende mojenj. Anutunonj gawonj meme arenja ama nono menjkejenj, iikawaa so mono onjoo batugianonj kaanagadeenj gawonj menjkejenj ano iikawaa honjaajonjdeenj selena mepeseenkejenj.

¹⁴ Tosianonj qaa kokaenj jenj soonkeju, "Poolnonj Korint batugianonj gawonj merotiwaaajonj selia mepeseero mende sokonja. Anutunonj balonj mosoma gawonj mewaatiwaa jawoo ama muroti, Poolnonj ii uugunj lansanj waleemakeja." Yonononj waladeenj gawonj onjoo batugianonj mende megito, kilenj nii menj kamaanj nooma iyangiaa selegia qaanondeenj mepeseenkeju. Niinonj Kraistwaa Oligaa Bunja jenj seinj kema laligonj wala Korint onjooonj kanj uuwaa gawonj mewe. Wala mende kawenagati eej, umbuqumbulinj boi yonononj noo qaana kaenj jegi sokono niinonj neenaa kaniaa jemanj jenj jenj soowenaga.

¹⁵ Anutunonj balonj mosoma gawonj memewaa jawoo ama onjooonj, iyonononj jawogia ii waleema onjoo batugianonj kanj uuwaa gawonj menjkeju. Neeno jawona mende waleema tosaanja yonoo batugianonj gawonj mewetiwaajonj selena mepeseenkejenj. Boi tosanonj uuwaa gawonj menj laligogiti, iikawaajonj selena mende mepeseenkejenj. Onjoo batugianonj wala kanainj gawonj mewetiwaajonj kaenj ambe saanonj sokonja. Anutuwaawoo arenja otaanj batugianonj gawonj menj laligoninj momalaarigianonj toroqenj somariiro nangonj nonombutiwaajonj mamboma jejeromonjromonj anjenj.

¹⁶ Nangonj nononjgi saanonj gomanja gomanja Korint leegenanonj Noot waagenj ejuti, mono endukanonj kaanagadeenj kema Oligaa Bunja jenj asariwonja. Gawonnananonj kaenj somariiro gemaqeqe qaagianonj tegowaa. Anutunonj tosaanja yonoo gawonj meme jawogia ama onjooonj megi honja koloodabororoti, iikawaajonj neenaa selena mepeseemambaajonj mende mojenj.

¹⁷ †Kaenj qaagoto, Bunja qaa koi otaanj amambaajonj mojenj, "Monjonj selia mepeseemambaajonj moji, iinonj mono Pombaa gawombaa honjaajonj ama selia mepeseero sokombaa." ¹⁸ Qaa iikawaa kaniaa ii kokaenj: Iyangia jenj qeangonj aonjkejuti, iyonononj Anutuwaawoo jaanonj mende sokonjuto, Ponjonj moroga jenj qeangonj mubaati, iinonj mono anjotetenonj kotiinj nambaa. Kianj.

Aposol takapolakaya yonononj tiligonj onjombubo.

11 Niinonj uuna qaa tanijaanj qaa boronja monj jenj selena menj ube iikawaajonj mono mende moma bimoowoo. Ii kilenj nii gema mende nuwuyati, ii mojenj. ² Niinonj onjo eja motoonjgo Kraist iwaa bunja koloogi emba saranj jumunja soraaya kaanja onjoombe iinondeenj unjuambaatiwaa qaaya jenj somonjgowee. Kawaajonj Anutunonj onjoojonj ama utanonj motoqoto moma

† 10.17 Jer 9.24

uugereya waamakeji, niinonj mono iikawaa so tosonianj qaanonj tutugonj onjoma kele qerj horonj onjongi boliwubotiwaaajonj majakaka momakejerj.

³ †Kokaembaajonj majakaka momakejerj: Mokolenonj osonkakale ano Iiwnonj (Eewanonj) boliroti, iikawaa so umbuqumbulij yonononj kaerj me kaerj jerj tiligonj onjongi uugianonj menjerengoro jinjaunj ambubo.

⁴ Iikawaa kania ii kokaerj: Tosianonj kanj Jiisas jerj asariniji, ii qaagoto, Jiisas morota mombaa kania jerj seinj laligogi onononj yonjoojonj mende mogi bimoonjkeja. Unj Toroya bunj qerj aogiti, ii qaagoto, ome mononj tosaanj onjoo uugianonj kemero melokanjij laligonj iikawaajonj kilenj konjilij mende moju. Oligaa Bunj moma anjonj kongiti, ii qaagoto, qaa tania anj so monj qatagadeenj Oligaa Bunj qama lanj jegi tosonianj ii afaanagadeenj moma anjonj komaakeju. Kaerj koloonjkejiwaaajonj onononj kilenj majakaka monj mende momakeju. Ii mende sokonja.

⁵ Kawaajonj majakaka momakejento, nanamemena kaerj me kaerj gosigi niinonj kamaanqeqeta mende koloojerj. Tosianonj aposol qa menj umbuqumbulij lanj amakejuti, niinonj mono iyonjoo newo baagianonj qaago totoonj laligojerj. ⁶ Qaa nomakejutiwaa kitia ii kokaerj jejerj: Qaa awaga jejetaa tania ii saanonj mende mojentto, Bunj qaawaa kania ii mono moma sororogojerj. Ii kambanja kambanja pondanj asuganonj injisaambe moma yagoju.

⁷ Onj metaama onjomambaajonj moma neena menj kamaanj aonj laaligona nanjomambaajonj gawonj menj laligowe. Kawaajonj Anutuwaanonj Oligaa Bunj ii onjoojonj sewanja qaa eerj jerj asarinj onjoma laligowe. Kaerj ama laligowetiwaaajonj tosonianj noojonj uuduudu qaa kokaerj jerjkeju, "Poolnong kana uugunj singisonggo amakeja." ⁸ Uumeleenj kanageso tosonianj gawonj mende mewe kilenj nandungia eerj nonggi mewe nanjonj nono onj eerj welenj qerj onjoma laligowe. Tosianonj iikawaajonj kokaerj jerjkeju, "Poolnong yonjgoro meme sili kaanja ama onjoma laligoja. Kawaajonj iinonj aposol mende koloojato, anjaa gawongga menjkeja." Noojonj kaerj jerj soonjkeju.

⁹ †Onjowo laligonj iwoiwaajonj amamaanj memeqemeanj menj iikanonj onjooonjga monj mende kuunj menj bimoonj munj nene iwoiya mende menj laligowe. Kaerj qaagoto, uumeleenj alauruna Masedonia prowinsnongga kanj iwoiwaajonj amamaaweti, ii iima asarinj monerj nonggi sokono. Nanamemena kuuya kanonj menj bimoonj onjomambotiwaajonj moma galenj menj aonj laligoweta mombo toroqerj kaerj laligomaanja.

¹⁰ Menj bimoonj onjomambotiwaawaa qaana iikawaajonj mono neenaa selena menj uma laligojerj. Monjonj qaana ii Akaia prowinsgiaa gomaanja gomaanja kuuya kanonj qewagomambaajonj amamaawaa. Kraistwaa qaa honjanonj mono nemunj koma nono qaa kaerj somonjgonj jerj nanjerj. ¹¹ Ii naambaajonj? Ii onj mende jopagonj onjombenaga, iikawaajonj me? Mono onjanonj jopagonj onjomaakejerj, ii Anutunonj moja.

¹² Aposol sosonjae kaanja koloonjkejuti, iyonjononj nonowo "Ororonj koloowombaa gawonj tania iikayadeenj menjkejonj," kaerj jewombaajonj moju. Kawaajonj kokaerj kuunj onjoma jerjkeju, "Poolwaa tani kaanja gawonj menjkejonj, iikawaajonj mono Pool kaanja nanjonj nonombu." Gawonggiaajonj selegia mepesee-wombaajonj moma iikawaa kania monjgamaakejuto, ii saanonj mende mokoloowu. Niinonj ii kaanja mende koloojerj. Kawaajonj menj bimoonj onjomambotiwaajonj mono neena galenj menj aonj laligonjkejena mombo toroqerj iikaanja laligomaanja.

¹³ Yonjononj aposol honj qaagoto, aposol takapolakaya ano gawonj meme ejemba osonkakalegiawo koloojju. Kraistwaa aposol nonoo tanitani koloonj qendeema aonj gawonj lanj menjkeju. ¹⁴ Satan anj asasagaa gajoba tani kaanja qendeema aonj gawonj lanj menjkeja. Kawaajonj umbuqumbulij yonjononj kaerj koloogitiwaaajonj mende walingonjkebonja.

¹⁵ Kawaajonj Satambaa welenjqqe ejembauruta yonjononj ejemba welenjgia qewombaa tanitani ama Kana qaa otaanj iikaanja kanonj solanja koloowutiwaaajonj jerj soonj qendeema aonjkeju. Gawonj kaerj lanj menjkejutiwaaajonj nono mende aarunj walingonjkejonj. Selememe kaerj amakejuto, kambanj tetegoyanonj Anutunonj tawagia nanamemengiaa so meleema onjombaa. Kianj.

Poolnong aposol gawonj menj siimbobolo mamaga moro.

¹⁶ Qaana mombo kokaerj jemaanja: Onjooonjga tosonianj noojonj "Uuta qaaga laligoja," kaerj jerj romonggowuyaga. Kaerj romonggowuyagati eerj, nii eja uuta qaa kaanja mono koma horonj nombu. Kaerj anjgi saanonj ii kaanja neenaa selena menj uma batugianonj laligomaanja. ¹⁷ Awasankaka somata moma selena menj uma qaana jejerj, ii Pombaa momononj mende otaanj jejentto, qaa ii eja uuta qaanonj jewageerj jejerj.

¹⁸ Ejemba mamaganonj batugianonj balombaa nanamemenj bologa otaanj selegia menj umakejuti, iikawaajonj niinonj kaerjideerj ama qaana iikawaa so jejerj. ¹⁹ Onjooonjgio "Momo ejemba uuta koloojonj," jejutiwaaajonj onononj ejemba uugia qaa yonjoojonj mogi mende bimoonjkeja.

²⁰ Onjononj honj toontoonj kokaerj koloojju: Ejemba koi kaanja yonjoojonj mogi uugianonj mende bimoonjkeja: Monjonj unjuama somonjgoro welenjqqeuruta kamaanjqqeqeta koloojju. Monjonj tutugonj onjoma nengia nedaboronjkeja. Monjonj jerj kelekele ama onjono iwaa bunj koloojju. Monjonj iyanjaa selia menj uma qaa tokoronjkota jerj urungia qetaalinjkeja.

²¹ Ii kaanja horonj ureerj ama onjomambaajonj mono looloria koloonj laligowe. Bonjonja ama onjombetiwaaajonj "Kee momo meraga kolooja," jerj noojonj kaerj romonjgoju me qaago? Qaa kaerj jerj iikanonj saanonj gamu qerj nombutiwaa so kolooja me? Qaa jemaanjati, ii eja uuta qaanonj jewageerj jemaanja. Umbuqumbulij yonjononj gawonj menjkejutiwaaajonj selegia menj uma gamugia mende mojuji eerj, niinonj mono kaanja-

gadeej gawonaajon ama selena menj umambaajon kotiijkejen.

²² Yoŋononj qaa kokaenj jenj selegia menj umakeju, "Nono Juuda ejemba koloonj Hibruu qaa jenjkejon." Kaenj jenjkejuto, niigago mono kaanjiadeenj koloojen. "Israel ejemba koloojon," jenjkejuto, niigago mono kaanjiadeenj koloojen. "Aabrahambaa esa ambouruta koloojon," jenjkejuto, niigago mono kaanjiadeenj koloojen.

²³ †Qaa monj ii eja uuta qaanonj jewageenj jemaŋa, "Yoŋononj Kraistwaa gawonja menjkejon," jenjkejuto, niinonj ii mono ii haamo ama unjuugunj menjkejen. Niinonj mono ejemba ii unjuugunj gawonj kotiij menj laligowe. Kraistwaa gawombaajon ama kapuare mirinonj noongji kanonj ii unjuugunj kambaŋ mamaga rabe. Ooli waaya-wononj geriawo geriawo nunj laligogi. Kambaŋa kambaŋa lombo mokoloonj komumambaajon ama laligowe.

²⁴ ††Juuda jigo galenj tosianonj jegi arawambu nonj nugi indenja 39 kolooro siimboboloya moma laligowe. Kaenj ama nonjgi arenja 5 kolooro. ²⁵ †Room gawman yoŋononj jegi oporondaayanonj nugi indenja karoonj kolooro. Somaŋa motoonjgo jamononj nugi komumambaajon ambe. Wanjo somatanonj laligowe kowe toronjanonj kuunj qagonj janjgoro indenja karoonj kolooro. Kambaŋ moŋnonj wanjo janjgoro kowenonj kemenj weenj motoonjgo ano gomantiinja monj kowe qaganonj lanj laligowe.

²⁶ ††Kambaŋa kambaŋa kana kema kanj laligowe. Apu somasomata mamaga kotonj iikanonj lombo mokoloonj tiwilaamambaajon ama laligowe. Kikakasililinj ejemba yoŋoojonj ama koomuwaa toroko moma laligowe. Juuda kanagesouruna yoŋoojonj ama lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Waba kantri yoŋoojonj ama lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Taonja taonja kanonj lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Duuyaa gomaŋa gomaŋa kanonj lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Kowe kotonj kema kanonj lombo mokoloonj tiwilaamambaa ama laligowe. Alauruna takapolakagiawo yoŋononj nugi komumambotiwaajonj wosona (ba kukuuna) kouma gojono laligowe.

²⁷ Laaligona nanjomambaajonj gawonj kotiij menj laligowe. Gaonj gbili mamaga laligowe. Gawonj mama-ga mewetiwaajonj nenewaa kambana mende ero nene apuwaa komunj laligowe. Nene qaono kambaŋ mama-ga bodi laligowe. Opo malekuwaajonj amamaanj totonjga ariŋ laligowe. ²⁸ Iikayadeenj qaagoto, toroqenj kokaenj moma laligowe: Uumeleenj kanagesoya kanagesoya kuuya yoŋononj majakaka qaagia nijogi uunanonj mono kambaŋ so moma bimoonj laligowe.

²⁹ Momalaari alauruna daenj yoŋononj sologonj loori-juti eenj, niinonj mono kaanjiadeenj ii mobe bimooro uuna loorinjkeja. Moŋnonj kongoro ano uumeleenj alananonj singisonjgo anji, singisonjgo iikawaa geri-

anonj mono noo uuna kaanagadeenj nooro tembo-makejen.

³⁰ Onononj sele menj-uu qaagadeenj mobombaa siinja momakeju. Kawaajonj niinonj selena menj ubenagati-waa so koloowenagati eenj, nii selena iwoiwaajonj qaagoto, mono uunaa iwoiwaajonj kamaanjeqeta koloowe esunja kamaanjejiwaajonj ama selena menj ubenaga. ³¹ Anutu Ponj Jiisaswaa Maŋa kambaŋ so mepeseeninj tetegoya qaa akadamuyawo laligonj ubaati, iinonj mono noo kaniaŋa moro qaa qolonj-molonjgoya qaagoto, qaa honja toonj ii jejenj.

³² ††Damaskas sitinonj laligowe kinj Aretaswaa ki-apyanonj goondomonjurutu noma somonjonj nombuti-waajonj jenj kotonj onono Damaskas ejemba yoŋoo siti sopa naguyanonj emboma olonj koma kemambotiwaajonj galenj menj nanjgi. ³³ Kaenj nanjgito, alauruna yoŋononj noma konde uutanonj nooma kasanonj somonjonj siti kiropo jengenanonjga sosooda anjgi namonjonj kamaanj koma borianonjga olonj koma kawe. Kianj.

Poolnonj jaameleenj unja iima isaisaanj qaa moro.

12 Onoo selememe alaurugianonj jaameleembaa qaaya qaaya jenjkejuti, iikawaajonj niinonj kaanagadeenj selena mepeseenj jaameleembaa qaana jemaŋa. Qaa ii saanonj mende ilaan onjombaato, kilenj qaa toroqenj jaameleenj unjaya unjaya ii Ponjonj qaagia nisaano mobeti, iikawaa sunduya jemaŋa. ² Eja monj moma mube Kraistwo qokotaanj laligoja. Unja Toroyanonj ii wano namowaa koosu haamo jawoya uugunj uma sengelao jawoya uugunj uma Anutu iyanjaa Siwe gomaŋ uutanonj eu uro. Kambaŋ iikanonjadeenj gbani 14 tegoro laligojonj. Seliawo me selia qaa unja kokoosoyagadeenj uroti, ii mende mojenj. Anutunonj ii moja.

³ Unja Toroyanonj eja ii wano Anutuwaawo oyanjboyanj gomaŋanonj uro qaa qaita monj jegi moro. Balonj eja niinonj qaa ii jemambaajonj sonjgo eja ano qaa ii balonj ejemba ananaa qaanananonj jewombaa so qaago. Seliawo me selia qaa uroti, ii Anutunonj moja. Niinonj ii mende mojentto, iwaa sunduya mojenj.

⁵ Niinonj eja iwaanonj iwoi kolooroti, iikawaajonj selena menj umanjatiwaa so koloojenj. Neenaajonj ii kolooroto, kilenj iikawaajonj ama neena selena mende mepeseenjkejenj. Kawaajonj qaagoto, esunjakamakamaa koloojenjiwaajonj kaenj amakejenj.

⁶ Neenaajonj selena kaanagadeenj menj umambaajonj mobenagati eenj, qaana mono qaa honjaa so jewenaga. Kaenj qaa omaya jeje ejaga mende koloowenagato, ii kokaembaajonj kolatinj aonjkejenj: Kuuya onononj jaameleenj ii iibetiwaajonj qaa dindinja uugunj noojonj mogi uuta koloomambo. Nanamemena ambe iigi qaa jewe mogiti, mono iikawaa sogadeenj gosinj nombuti-waajonj mojenj.

⁷ Nisanjnisaanj qaa uuta mobe qaa tosaŋa uugunjkeji, iikawaajonj awelegonj aomambotiwaajonj Anutunonj iwoi jetawo noo sele busunanonj ano sosoro somam-

† 11.23 Apo 16.23 †† 11.24 Dut 25.3 † 11.25 Apo 16.22; 14.19 †† 11.26 Apo 9.23; 14.15

‡ 11.32 Apo 9.23-25

baa so nunkeja. Satambaa gajobanonj siimbobolo ii nono momakejer. ⁸ Kawaajonj Porjonj ii sele busunanonga itagowaatiwaajonj qama kooliwe indinja karoonj kolooro.

⁹ Kaenj qama kooliweto, qaa kokaenj nijoro, "Qaago. Esunjakamakamaa koloona noo ku-usunanonj mono afaangonj uuga saa qero akadumugawo koloonkebaa. Kawaajonj noo kalenjmoriana mono bunja qerj aona sokombaa." Qaa ii nijonj Kraistwaa ku-usunanonj qananonj ubaatiwaajonj momakejer. Kawaajonj esunjakamakamaa koloonkejenjwaajonj selena mepe-seenkejer. Lombo ii qaombaatiwaajonj mende toroqen qama koolinkejer.

¹⁰ Kraistnonj nii esunjakamakamaa koloonkejenj, kambanj iikanonj esunj nono kotiin namakejer. Kawaajonj esunjakamakamaa koloonkejenjwaajonj kilenj mobe sokono kiku mende amakejer. Tosianonj uuqeqe qaa tokorokota jerj nongji mobe sokoma nonja. Kraistwaaajonj ama kakasililin sisiwerowero ama nongji konjilinj moma kanonj kilenj uubonjonj mokoloonkejer. Kianj.

Poolnonj Korint yonoojonj majakaka moro?

¹¹ Selena menj uma eja uuta qaa taniñaanj koloojenj. Dingowutiwaajonj ama kana morota monj mende mokoloonj noojonj mogi ubaatiwaajonj ii jejer. Onjanonj, Anutunonj mende ilaanj nonagati eerj, neeno mono iwoi monj mende ambe gemaqeqe qaagianonj honja koloonaga. Honja koloonagato, nanamemena kaenj me kaenj gosijenj, mono kamaanqeqeta mende koloojenj. Tosianonj aposol qabunagiawowaa qa menj umbuqumbulinj lanj laligojuti, niinonj mono iyonoo newo baagianonj mende totoonj laligojenj.

¹² Onoo batugianonj gawonj menj lombo mamaga moma mokosinjonj laligoweti, iikanonj Anutuwaawo ku-usunanonj sololoonj nono angoletto aiwese kania kania asugiro. Nanamemenj iikanonj aposol koloonkejenjwaawo kania qendeema ononota iigi.

¹³ Ono ilaanj onjombe ano uumeleenj kanageso tosaanja ii onowo ororonj ama onjombe. Tosaanja onjombe waagita onjo mono nomaenj onjomesaowe eerj laligowuyaga? Onjanonj, nanjonj nombutiwaawo lombota ii onoo qagianonj mende ambe. Aposol takapolakagiawo yonononj lombo ii onoo qagianonj amakejuto, niinonj ii tosaanja yonoo qagianonj ambe bosimakeju. Nanjonj nombutiwaajonj mende kuuj onjoma iikanonj koposo ama onjombe me? Kawaajonj "Poolnonj koposo ejaga koloowa," jewuyaga, mono qinjina ii mesaowutiwaajonj qisinj onjonjenj.

¹⁴ Mobu, kambanj kokaamba mombo onjoononj kamambaajonj jojoriwe indinja karoonj koloowaa. Kanj gawona nanjonjwutiwaawo lombota ii dujanonj mombo onoo qagianonj mende amanja. Ii qaago. Onjoanggiaa esuhinagiaajonj mende koposonjonkejentto, onjoanggio noo siinj mobutiwaajonj mojerj. Merabora yonononj nemunjanjurugia nanjonj esuhina menj kululuuj onjombutiwaawo so mende koloowuto, nemunjanj yonononj ii meraboraurugia yonoojonj menj kululuugi sokombaa. Iikawaa so uuwaa gawonj baagenj niinonj manjia

koloojenj. Kawaajonj uunonj baagenj ilaanj onjomambaajonj mojerj.

¹⁵ Kawaajonj onjononj qeangowutiwaajonj iwoina kuuya ii korisoro qaganonj togonj onjombe onoo bunja koloowaatiwaajonj mojerj. Neenaa laaligona kaanjideenj qeangowutiwaajonj qeleemambaajonj mojerj Kaenj hononja qaa jopagonj onjombe uujopananonj somariinkejato, onoo uukalenggianonj mono kilenj naambaajonj waziinkeja?

¹⁶ Onjanonj, nanjonj nombutiwaawo lombota ii onoo qagianonj mende ambe. Noo tuarenjenjurunanonj qaa iikawaajonj uumotoonjgo anjuto, tosanonj kokaenj jewuyaga, "Pool ii momo eja koloowutiwaajonj tiliqili ama uugia mejanjonj kokosin onjoma monenggia kaenj me kaenj horonkeja." Qaa ii honja qaago! ¹⁷ Ii nomaembaajonj jeju? Nejanuruna wasinj onjombe onjoononj kagiti, iyonjoononga monjonj Pool esuhina mubutiwaajonj kuuj onjono me qaago? Qaago. ¹⁸ Taitus onjoononj kawaatiwaajonj kuuj munj uumeleenj ala monj iwo wasiwe kari. Taitusnonj nii esuhina nombutiwaajonj kuuj onjono me qaago? Qaago. Unja Toroya motoonononj mono sololoonj norono gawonj nanjonanjonj gowaa kana motoondeenj kema kanj laligori. Kianj.

Poolnonj Anutuwaawo ku-usunj qaganonj kawaa.

¹⁹ Tere koi weenjonj iikanonj noojonj kokaenj romonjgowubo, "Qaa jerj muninj, mono iikawaa kitiaga kaparanj koma jerj kaenj ooja." Oo wombo alauruna, niinonj iikawaajonj kokaenj jemaña: Niinonj Kraistwo qokotaanj qaana Anutuwaawo jaasewananonj jerj oowe. Gawonana kuuya ii onjononj uugia meagonj kotikotii mokoloowutiwaajonj menkejer.

²⁰ Onjoononj kanj iibe nanamemenggia togonkejenj, ii mombo otaanj laligowubo. Kaenj mokoloonj onjomambotiwaajonj majakaka mojerj. Nanamemenggiaa ironja meleema onjombe qagianonj ubaati, onjononj tani amanjati, ii togowuya, iikaenj mojerj. Batugianonj nanamemenj kokaenj ambubutiwaajonj toona mojerj: Uunonj motoqoto moma juma andoruru jewubo. Uuduudu ama yonj jewubo. Selenonj kuukuu ama aonj deema onjoanggiaa tuumbaajonjdeenj romonjonj laligowubo. Gemaqeqe qaa tokorokota jerj iikanonj menj bolinj aowubo. Tosaanja yonoo qaagia aasangyonganonj jegi dimbonjowo kembabo. Jaba-arambaranj ama arenja tororo mende otaanj onjoanggiaa aingianonj lanj laligowubo.

²¹ Kaenj ama laligowuti eerj, niinonj kokaenj koloowaatiwaajonj majakaka moma kamaña: Ejemba mamaganonj wala singisonjgo ama laligogiti, niinonj iyonjoononj uukondunj ama saamambo. Nanamemenj jewonjowo lanj otaanj siingia kombombanja mokoloowutiwaajonj serowilinj ama gamugia moma mende moma bolinj aogi. Batugianonj kawo uugia mombo mende meleengi injiibe Anutunonj uuna kuuro mombo uukamakamaa amambo. Kianj.

Galenj meme qaa konoga

13 †Kamban kokaamba onoonon kawee indina karon koloowaa. “Qaawaa jakeyanon aambaa qaaya kuuya ii ejemba woi me karononon nanjon jengi kotiinjeja.” ² Niinon Bunja qaa iikawaa so anjen. Onoo batugianon laligowe indina woi kolooro kamban iikanon galenj meme qaa onombe. Qaa ii kamban kokaamba mombo qen gbiliwaladeen jejenj, iikanon tegoja. Kawaajon mombo kamanjati, kamban iikanon ejemba singisonjo wala angiti me anjuti, ii mende injima koboomanja. Kilenjagiawo onjo mono kuuya mindingon onomanja.

³ Kraistnon esunkamakamaa qaganon mende ama onomakejato, ku-usuna onoo batugianon qendeemakeja. Kraist iikanondeen mono sololoon nono aposol koloon qaa jenkejenj, onjo iikawaa kaniaajon uuwoi ama kaparanj koma qisin aonkeju. Kawaajon sili-giaa so mono qaa jen onoma mindingon onomanja.

⁴ Kraist maripoonon qegi komuroti, kamban iikanon esunkamakamaa tani laligoroto, kilenj Anutuwa ku-usunanon nemunj koma muro kotiinjaligoja. Niinon kaanjadeen iwo qokotaan neena esunkamakamaa koloon laligojento, Anutuwa ku-usunanon mono nemunj koma nono Kraistwaa jeta tenj koma mindingon onomambaaajon kotiinjaligojenj.

Mono onoangia gosinj aonj uugia meleembu.

⁵ Mono onoangia tororo gosinj aowu. Uugia meleema onanon Kraist moma laariju me qaago, iikawaajon mono angotetenon ama gosinj aowu. Kraist Jiisaswaa Unyanon uugianon kotiinjaligoji, ii moma kotoju me qaago? Uugianon mende laligoji eenj, onjo mono angotete iikanon kamaanj unuro Kraistwaa bunja mende kolooju. ⁶ Niinon onoonon aposol honja koloojenj me qaago, onjo kaenj gosinj nonj angotete iikanon mende kamaanj nuwaa, iikaenj mojenj. Onjo noo kaniaan kaenj asuganon iima moma kotowutiwaajon jejeromonjon ama laligojenj. Kawaajon mindingon onombe onanon sokombaa.

† 13.1 Dut 17.6; 19.15

⁷ Qaa kuuya onj koujenj, ii angj soowabotiwaajon Anutu qama koolijon. Qaa monj jenj soonj laligogi kan mindingon onombe tuarenjenjuranon mono aposol ku-usuna onanon iima asariwuya. Kaenj koloowaatiwaajon mende qama koolijenj. Onjo mende mindingon onomanjatiwaa so niibubotiwaajon mende qama koolijento, onononj uugia dindina meleembutiwaajon qama koolijenj. Uugia onanon meleembuti eenj, niinon mende mindingon onombe tuarenjenjuranon noonj toroqen “Eja looloriaga!” jenj mobuyagato, ii kilenj.

⁸ Nono qaa honja qotogon monj utegowombaaajon amamaawonjato, qaa honjanon seiwaatiwaajon saanon nambonja. ⁹ Niinon ku-usuna mende qendeema esunkamakamaa tani laligowe onononj kotiin nambuti, kamban iikaananon mono korisoro amakebonja. Uumeleembaa akadamugia kuuya mokoloon kotiin nambutiwaajon nonononj Anutu qama koolinj munkenjon. ¹⁰ Ponjon onjo menj kamaanj onomambaaajon qaagoto, uugia meagowe kotiiwutiwaajon moma ku-usuna ii nono. Ku-usunj iikawaa qaganon nama onoononj kamanjati, kamban iikanonj geriawo ama onomambotiwaajon mono qaa koi koriganonj laligon onoojonj tere koi oojenj. Onoangio mindingon aowuti eenj, mono bonjonja ama onomanja. Kianj.

Yeizozo qaa tetegoya

¹¹ Oo uumeleenj alauruna, qaana jenj tegonj qambanj-mambanj kokaenj ononjenj: Mono aisoonj laligowu. Kaniangia sooroti, ii mono kuuya mindingodaborowu. Uukuuku qaa ononjenj, ii mono bunja qenj aonj tenj kombu. Qaa jeweti, iikanonj mono uumotoonj ama lu-aenonj laligowu. Kaenj angj Anutu jopagonj aowutiwaajon inaanj nonoma luae qenj nonombaati, iinonj mono onjowo laligowa.

¹² Onjo uumeleenj alaurugia yonjowo mono jolonjia jenj angonj aonj kana soraaya otaanj buugia kitonj nenj aonj laligowu. Anutuwa ejemba soraaya kuuya koi laligojuti, iyonononj yeizozogia angj onoononj kaja.

¹³ Ponj Jiisas Kraistnonj mono kalenjmorianja onono Anutuwa uujoyayanonj nemunj koma onono Unja Toroyanonj kuuya inaanj onono uumotoonj ama ainjolonj laligowu. Kianj.

Galesia

Jer-asa-asari

Poolnoŋ Buŋa Tere koi Galesia prowinswaa uumeleen kanageso yoŋooŋ ooro. Galesia prowins ii Eisia Maino (Turkey) uutanonŋ Room yoŋononŋ jer kotonŋ onŋŋi baagianonŋ laligogi.

Aposol yoŋononŋ Anutuwaaw Buŋa qaa jer seigi wala Juuda tosaŋa ano kanagenŋ waba kantri tosanonŋ kaŋa-gadeenŋ uugia meleenŋi. Kambaŋ iikanonŋ Juuda yoŋononŋ kaparaŋ koma qaa woi kokaenŋ jegi bimooro:

1) "Waba kantri yoŋononŋ Mooseswaanonŋ Kana qaawaa so Anutuwaaw aiweseya selegianonŋ mende kotowuti eenŋ, iyoŋononŋ mono uumeleen kanageso hoŋa mende koloowuya." Anutunonŋ ejemba iyaŋaajonŋ meween-gonŋ onŋnoti, iyoŋoo aiweseya ii sele kotoo. Jen 17.10–12. Poolnoŋ ii moma "Qaa ii hoŋa qaago!" jer kokaenŋ jer kotonŋ onŋo, "Waba kantri yoŋononŋ Jiisas moma laarigi Anutunonŋ momalaarigia iikawaajonŋ ama qaagia jer tegoro solaninŋ uumeleenŋ tuunŋ hoŋa koloowuya."

2) Boi takapolakaya yoŋononŋ Poolnoŋ Uŋa Toroyaa ku-usuŋonŋ gawonŋ meroti, ii menŋ kamaanŋ ama kokaenŋ jegi, "Pool ii aposol hoŋa mende koloojiwaajonŋ ama qaaya mende mobu." Kaenŋ jegito, Poolnoŋ kotiinŋ jero, "Niinonŋ Jiisaswaa Oligaa Buŋa jeje ejaga koloowe Anutunonŋ metogonŋ kuunŋ nono aposol hoŋaga laligojenŋ." Kaenŋ jer Galesia yoŋoo uumeleenŋ tuuŋa tuuŋa nanamemembaa qambaŋmambaŋ qaa ooro. Uunana meleembonati eenŋ, mono afaanŋonŋ Kraist jopagonŋ gawonŋa meninŋ hoŋa koloowaa.

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1-10

Pool nii aposol hoŋa koloojenŋ 1.11–2.21

Anutu kalenŋmorianŋa Buŋa qaa 3.1–4.31

Nononanaa airnanaa songoya 5.1–6.10

Terewaa qaa kota waŋa 6.11-18

1 Pool niinonŋ qaa aminŋ mobombaajonŋ Galesia uumeleen kanageso onŋooŋ tere koi oojenŋ. Wasi-wasi eja koloojenŋiwaaw kania ii kokaenŋ: Ejembanonŋ aposol gawombaajonŋ mende kuunŋ nongŋi menŋ laligojenŋ. Balonŋ eja moŋonŋ mende wasinŋ nonoto, Jiisas Kraist ano Maŋ Anutu ii koomunonŋa menŋ gbiliroti, iyoŋononŋ mono areŋŋonŋ aposol gawonŋ noni menŋ nanjenŋ. ² Neŋauruna kuuya niwo nanjuti, iyoŋononŋ nii kotinŋonŋ nongŋi tere koi ambe Galesia prowinsnoŋ uumeleen kanageso tuuŋa tuuŋa onŋoononŋ kaja.

³ Anutu Maŋnana ano Poŋ Jiisas Kraist yorononŋ mono kalenŋmorianŋ onŋoni luaenonŋ laligowu.

⁴ Jiisasnoŋ ananaa Anutu ano Maŋ iwaa je buuta otaanŋ ananaa siŋgisonŋgonanaajonŋ ama laaligoya qeleeno qegi. Kambaŋ kokaamba namowaa kambaŋ bologanonŋ laligonŋkejonŋi, iinonŋ mono kokainonŋa hamo qenŋ metogonŋ nonombaatiwaajonŋ ama komuro.

⁵ Kawaajonŋ Anutuwaaw qabuŋaya kambaŋa kambaŋa mepeseeninŋ tetegoya qaa akadamuyawo enŋ enŋ ubaa. Qaa ii onjanonŋ.

Oligaa Buŋa ii mende jer soonŋ modoqodowagowu.

⁶ Niinonŋ onŋoo kanagiaajonŋ ama aaruwe jaa kona luguja. Anutunonŋ Kraistwaa kalenŋmorianŋa buŋa qenŋ aowutiwaajonŋ onŋoono iwo laligogito, niinonŋ onŋomesaowe tosanonŋ kaŋ Oligaa Buŋa morota jegi kambaŋ mende koriro eleema qaa doogoya kanonŋ qokotaanŋ enŋkalolonŋ laligoju. Kawaajonŋ mono aaruŋ tililingojenŋ. ⁷ Qaagia ii Oligaa Buŋa hoŋa mende totoonŋ koloojato, ejemba tosanonŋ Kraistwaa Oligaa Buŋa ii enŋkalolonŋ menŋ meeqeeraŋ anŋi dogoja. Kaenŋ kolooro laŋ liligonŋ ejemba kuunŋ onŋonŋi uugia sisau kolooro laligoju.

⁸ Ejemba kaŋa ii mono yamagenŋ (kozigenŋ)! Nonononŋ Oligaa Buŋa jer asarinŋ onŋoma laligoninŋi, moŋonŋ ii qewagonŋ buŋa qaa morota jer asarinagati eenŋ, iinonŋ mono Anutuwaaw jaanonŋ gere siawaa buŋa kolooja. Ii nonoononŋa moŋonŋ me Siwewaa gajoba moŋonŋ kamaanŋ jenaga, ii kilenŋ qaa kaŋa mono mende totoonŋ tenŋ kombu. Qaa doogoya ii kilenŋ. ⁹ Qaa wala jer laligoninŋi, iikayadeenŋ mono keteda koi mombo jejenŋ: Onŋononŋ Oligaa Buŋa anŋalinŋ moma anŋonŋ kondaborogiti, moŋonŋ ii qewagonŋ buŋa qaa morota

jen asarinagi een, Anutunonj mono ii qasuaanj muro gere sianonj kemeba.

¹⁰ Qaa kaenj jejenj, ii ejembanonj nisosoroogi neeno yonoo jaanonj sokomambaajonj ama mende jejento, Anutunonj niiro iwaa jaanonj sokomambaajonj ama ii jejenj. Niinonj balonj ejemba uuqeeango moma nombutiwaajonj mende totoonj kaparanj komakejenj. Toroqen ejemba kele ama onjoma usugowenagati eenj, niinonj mono Kraistwaanonj gawonj memambaajonj ama maawenaga. Kiaj.

Kraistnonj menj letoma nono aposol koloowe.

¹¹ Oo alauruna, Oligaa Bunawaa kania ii kokaenj moma yagowu: Buña qaa jenj asarinkejenj, ii balonj eja monjonj mende uunonj junjunj qaa jerota eja.

¹² Monjonj monj ii mende kuma nono. Ii balonj eja mombaanonjga mende moma anjonj kombeto, Jiisas Kraistnonj iyanj asuginj noma Oligaa Bunjaya nisaano moma asariwe noo bunjaga kolooro.

¹³ †Onjononj noo kania saanonj moju. Juuda ejembanonj Anutuwa Kana qaawaajonj uugere amakejuti, niinonj waladeenj iyonoo momogia otaanj yonoo so koloonj menj laligowe. Kaanja laligonj Anutuwaanonj uumeleenj kanageso ii ununj ureenj jaabamagege menj onjoma laligowe. Geriawo sisiwerowero ama onjoma menj tiwilaanj onjomambaajonj anjobatato menj laligowe.

¹⁴ ††Juuda ejemba gbaworo alauruna gbaninana motoonjanonj laligoniinj, niinonj iyonoononjga seiseiya ii haamo ama onjoma Kana qaawaajonj uugere menj laligowe. Kaenj laligonj Juuda nanamemenanaa kania tororo otaanj ambosakonanaa jenjkooto qaa kamaawabotiwaajonj mono hononja qaa kaparanj koma laligowe.

¹⁵ †Kaenj ama laligoweto, Anutunonj walagadeenj nemunj goronj uutanonjga niima iyanjaajonj meweengonj nono ano kanagerj kalenjmorianjaajonj ama noono.

Noonoti, iinonj mono noojonj arenj kokaenj moro sokono: ¹⁶ Iinonj Meriaa kania nii nisaano momambaajonj moma Jiisaswaa Oligaa Bunjaya menj waba kantri tosianonj kema yonoo batugianonj jenj asarinj laligomambaajonj nijoro. Iinonj kaenj nijorotiwaajonj ama niinonj waama kanakanaiyanonjga kanainj balonj ejemba yonoo gejanono qaagiaajonj mende totoonj mongama qisinj onjoma laligonj koube.

¹⁷ Kaanjiadeenj Jerusalem sitinonj mende uma wasi-wasi eja aposol wala laligonj kougiti, iyonoononj mende kema asugiwe. Kaenj qaagoto, iikanondeenj Arebia gomanonj kema laligonj mombo Damaskas sitinonj eleembe. ¹⁸ ††Damaskas eleembe gbani karonj tegoro “Piito iima moma kotomaña,” jenj Jerusalem sitinonj uma iwo somaña 15 kawaa so laligowe. ¹⁹ Kanonj laligoweto, wasiwasi eja aposol tosaanja ii mende injiibe. Pombaa koga Jeims iigadeenj iibe.

²⁰ Kawaaajonj mobu, qaa oonj onjonjenj, ii qaa honjaga kolooja. Qolonjmolonjgoya monj qaago. Qaa ii Anutuwa jaasewanjanonj jejenj.

²¹ Jerusalem mesaonj Siria ano Silisia balononj kema gomanj tosaanja laligonj laligowe. ²² Kaenj kema laligoweto, Judia prowinswaa uumeleenj kanageso tuunja tuunja Kraistwo qokotaanj nanjuti, iyonononj mende niigitiwaajonj kambanj iikanonj nii mende moma kotonj noma laligogi. ²³ Noononj buju qaa kokaenda ii yonoo gejagianonj kemero mogi, “Wala sisiwerowero menj nonoma laligoroti, iinonj mono letoma laligoja. Momalaari qaa aliwaatiwaajonj jaabamagege menj nononoti, iinonj mono kambanj ketada kokaamba anjo qaa iikayadeenj jenj asarinkeja.” ²⁴ Kaenj moma noojonj ama Anutu mepeseenj munj laligogi. Kiaj.

Aposol yonjononj Pool horogi batugianonj karo.

² †Kawaa gematanonj gbani 14 tegoro kanonj “Barnabaswo Jerusalem sitinonj mombo umaña,” jenj Taitus kaanagadeenj wambe motoonj unij.

² Anutunonj wala noononj asuginj kemañatiwaa qaa nisaanotiwaajonj ama yorowo kema Jerusalem keuma gawonaa kania jenj asarinj onjombe. Gawonj pondanj menj kouma laligojenj, iikanonj aposol yonoononj mende sokono gawonaa honjanonj kamaanj qero pogowabo. Kaenj romonjonj sunduna ejemba omaya yonoojonj lanj mende injijoweto, jotamemeurunana goda qenj onjomakejoni, iigadeenj horonj onjombe ajoroo-gi. Ajoroo-gi kanonj Oligaa Buña waba kantri batugianonj laligonj jenj seinkejenj, ii asuganonj jenj asariwe mogi. ³ Yonjononj ii moma “Saanonj!” jegi. Kaenj jenj nejana Taitus Griik eja iinonj niwo laligoroto, kilenj somataurunana yonjononj Anutuwaaiweseya selianonj kotowutiwaajonj mende jenj kotonj mugj. Juuda nonoononj Kana qaa ii mende menj kotiinj mugj.

⁴ Juuda somata yonjononj qaagoto, tosianonj eja selia kotowombaajonj moma batuyanonj batuyanonj kuunj jegiti, boi takapolakaya iyonoo kanagia ii kokaenj: Yonjononj “Uunana meleenjonj,” jenj kaenj mondonj nonoo kaniaana iima kotowutiwaajonj olonj janj qenj kanj ala kaanja batunananonj kouma laligogi. Nono Kraist Jiisaswo qokotaaninj laaligo walagaa kasanonjga isama nonono solanja laligojonj, iikawaa silia iima kotowutiwaajonj nanjgi. Yonjononj nonoojonj kokaenj moma koposongogi: Saanonj laligogi onjoninj ananaa sopa uutanonj kougi Mooseswaa Kana qaa baatanonj onjooñinj ananaa welenjqequeurunana koloowuya.

⁵ Kaenj koposongonj metama nonongito, nonononj Oligaa Bunawaa qaa honjanonj meequeeso koloowabotiwaajonj nanjonj. Ii onoo batugianonj agokayanj koninj kotiinj ewaatiwaajonj nanjonj. Kawaaajonj kambanj monjonj mende loorinj qaagiaa baatanonj kembombaajonj mende totoonj wambelaaninj.

⁶ †††Ajoajoroononj nii Buña qaana jenj asariwe jotamemeya yonjononj “Saanonj!” jenj niinonj Buña qaa monj toroqen jemañatiwaajonj mende jegi. Eja ii geregiaga koloogi goda qenj onjomakeju. Qabunjagia kaenj me kaenj kolooji, niinonj iikawaajonj mobe so motoonjgo kolooja. Anutunonj ejemba tosaanja mende nin-isosoronj tosaanja mende sureenj onjomakeja. Keda

† 1.13 Apo 8.3; 22.4-5; 26.9-11 †† 1.14 Apo 22.3 † 1.15 Apo 9.3-6; 22.6-10; 26.13-18 †† 1.18 Apo 9.26-30

‡ 2.1 Apo 11.30; 15.2 ‡‡ 2.6 Dut 10.17

motoongonon gosin nonomakeja. ⁷ Buŋa qaana mende totoon utegogito, Anutuwaanon gawon areŋa iikawaajon mono "Ahaa!" jeŋ kokaen iima asarigi: Anutunon moma laarin nonoma Oligaa Buŋa jeŋ asariwombaa gawonja ii kokaen mendeeno: Niinon ii waba kantri batugianon jeŋ seiwe Piitonon Buŋa qaa iikayadeen Juuda kanageso yonoojon jeŋ asarin uugia kuun onomakeja.

⁸ Gawonja kaen mendeema aposol Piito inaan muro Juuda eja selegia kotogiti, iyonoo batugianon uukuuku gawon menkeja ano nii kaanjadeen inaan nono wasiwasi ejaga koloon waba kantri batugianon liligon gawon iikayadeen menkejen. ⁹ Kawaajon Jeims, Piito ano Jon, eja geria qabunagiawo yononon Ponon kalenmorian kaŋa nono laligoweti, qaa ii moma kotogi uumotoongon anin. Gawon kaen mendeema iikawaa kaisareyaga Barnabaswo noro boronara qegi kokaen jeŋ kotiinin, "Noro waba kantri yonoonon kema gawon meri onoangia Juuda kanageso yonoo batugianon toroqen gawon menkebu." ¹⁰ Qaa motoongon qisin noroma kokaen toroqen nirijogi, "Ejemba wanaya ilaŋ onombojon mono toroqen romongon laligowao." Kaen nirijogi niinon iikaanagadeen ama onomambaa- jon kaparan koma laligojen. Kian.

Poolnon Piito jeŋ qotogon muro.

¹¹ Kaen jeŋ kotiininto, Piitonon Antiokia sitinon kaŋ melenqeleen ano ejemba uugianon mamaga boliro. Kawaajon Piitonon karo iibeti, kamban iikanon niinon jaayanon kuun kokaembaajon tuarenjeŋ ama mube: ¹² Piitonon wala waba kantri yonowo laligon nene motoon neŋ laligogito, eja tosianon Jeims mesaon Jerusalemga kagi iikawaa gematanon ejemba ii injiima sisiriŋ sigenŋ nano. Anutuwaa aiweseya selegianon kotogi yonoojon toroko moma zirinŋirin ama Juuda tuun yonowo qokotaan laligoro.

¹³ Kaen waba kantri ejemba ii moŋogia tiiro koŋgbara qegi Juuda uumeleen ejemba tosianon kaanagadeen Piitowo qokotaan uumeleembaa selesele qeŋ nanŋi. Selesele qeŋ nama Barnabas kaanagadeen horogi yonowo jibijabu qero. ¹⁴ Kaen ama nanamemengianon Buŋa qaa honja dindinagadeen mende otaagiti, niinon ii iima ejemba kuuya yonoo jaasewangianon nama kokaen ijowe, "Piito, gii Juuda ejagato, kilen waba kantri yonoonon nanamemengia otaan laligojan. Gii Juuda ananaanon nanamemen mende otaan kilen waba kantri ejemba ii otaan nambutiwaajon kuun onoma uugere amakejan? Ii mende sokonja." Kian.

Juuda ano waba kantri anana Anutuwaa jaanon ororon koloojon.

¹⁵ Juuda koloon uunana meleenin, nononon waba kantri ejemba singisonogoiawo kaŋa mende koloon laligojon. ¹⁶ †Kaŋa laligojonto, hamoqeqewaa kania ii kokaen erota moma yagojon: Jiisas Kraist moma laarin qaanana jeŋ tegoro solaninon. Moŋonon

Kana qaa otaan iikaŋa kanon solan mende kolooowa. Kawaajon nononon kaanjadeen solan kolooombaaon moma Kraist Jiisas moma laarin munin qaanana jeŋ tegoro solaninon. Ii Kana qaa teŋ kombonagatiwaajon ama qaago.

¹⁷ Kaen ama Kraistwo qokotaan Anutuwaa jaanon solaninwombaaon kaparan konin Anutunon kilen mokoloon nonono nononano kantri tosaŋa yonoo tani kaŋa singisongonanawo laligojon eeŋ, Kraistnon singisonogon ambombaaon nemun koma nononja me qaago? Qaago totoon! Qaa ii yamagen (kozigen)!

¹⁸ Kana qaa otaan solan kolooombaa qaaya ii kondeema qewagowe. Qewagoweto, ii mombo angobato men jeŋ kuuwenagati eeŋ, mono Kana qaa iikayadeen qotogon singisonogon ejaga koloon kania mombo iikaen mokoloomambo. ¹⁹ Wala kania iikaen mokoloon Kana qaawaajon ama koomuya tani kaŋa kolooe. Kaen kolooe Kana qaanon mende toroqen galen koma nono solan laligojen. Niinon laaligona Anutuwaanon ambe Kraistwo maripoonon nugi kaŋa komun nama iwo kotiin laligojen.

²⁰ Kawaajon neeno mende toroqen laligojento, Kraistwaa Unyanon mono noo uunanon kotiin laligoja. Kraistnon uu jopagon noma laaligoya noojon qeleema downa mero. Kawaajon toroqen jaawo laaligo laligomanati, ii mono Anutuwaa Meria moma laarin mun laligomanja. ²¹ Kana qaa otaan iikaŋa kanon solan kolooonagati eeŋ, Kraistnon mono eeŋ toontoon komunaga. Komuroti, ii moma laarin Anutuwaa kalenmorian kaen mende qewagonkejen. Iikanon mono nemun koma nonono solaninonkejon. Kian.

Kana qaawaajondeen nambu me Jiisas moma laariwu?

3 Oo Galesia kaamaa ejemba, uugia qaa! Niinon Jiisas Kraist maripoonon qegitiwaa kania ii jaagianon ama jeŋ qendeema onombeto, moŋonon noo gemananon kaŋ uusooso men onono jinjan qeju. Ii mende sokonja. ² Iwoi motoondago qisin onombe nijogi momambaajon mojen: Ononon Unja Toroya ii mono nomaen ama buŋa qeŋ aogi? Ii Kana qaa otaagitiwaajon ama qaagoto, Oligaa Buŋa moma Jiisas moma laarigi Unja ii uugianon ano buŋa qeŋ aogi. Niinon qaa ii duduubotowaajon nama uugia kuujer. ³ Ii duduugitiwaa tanitani meleema momogia mesaon uugia sooro kaamaa anju. Wala Unja Toroyanon uugianon kemen inaan onono kania kanin kengito, mombo Mooseswaa Kana qaawaa kaniaon kemen kemakeju. Kamban kokaamba onoangia esun qaganon solan kolooombaaon angobato menkeju me? Esungia iikanon mende sokonja.

⁴ Kraistwaaajon ama siimbobolo mamaga ama onong qagianon uroti, ii mono eeŋ toontoon moma bosima laligogi me? Honja mende kolooe ii mono onan eeŋ toontoon bosinŋi. Kawaajon onjo mono ejemba uugia qaaga laligoju. ⁵ Kawaajon Anutunon Unja Toroya onoma batugianon angoletto kania kania esunmumuyawo menkeji, ii ononon Buŋa qaaya moma Jiisas moma laarinkejutiwaajon ama menkeja. Kana qaa otaankeju-

† 2.16 Ond 143.2; Room 3.20, 22

tiwaajonj ama ii mende menkeja. Qaago. Qaa ii mono mende duduuwu. Kianj.

Aabahambaa kana otaanij sokombaa.

⁶†Qaa iikawaa so Anutunonj Aabraham ama muro ii Bunja qaanonj kokaenj oogita eja, “Aabrahamnonj Anutu moma laarinj muro iima qaaya jen tegoro solananiro.”

⁷††Kawaajonj Aabahambaa kania romonjonj kokaenj mobu: Daenj yonononj Anutu moma laarinkejuti, iyonononj mono Aabahambaa mundanjuruta koloonj laligoju. ⁸‡Anutunonj walawala arenja kokaenj ano, “Ejemba Juuda qaago yonononj nii moma laarinj nongji qaagia jen tegowe solananiwuya.” Arenja kaenj ama iikawaa so Aabahambaaonj Oligaa Bunja qaa walawala kokaenj ijoro, “Goojonj ama noo kotuemotue nanonj mono namowaa ejemba tuunj kuuya yonoo qagianonj ubaa.” Tosianonj qaa ii waladeenj iima asarinj Bunja qaanonj oogi. ⁹‡‡Aabrahamnonj Anutu moma laarinj muro kotuegonj muro momalaariwaa wanjaleya kolooro. Iikawaa so daenj yonononj Aabraham kaanja moma laarijuti, Anutunonj ii kaanjagadeenj kotuegonj onono Aabahambaa mundanjuruta koloowuya.

Jiisasnonj kitinana kolooro Anutuwaaw qasumasuwaa bunja qenj aoro.

¹⁰††Kaenj koloowuyato, kuuya yonononj Kana qaa otaanj kawaa qaganonj laarinj laligojuti, Anutunonj mono qasuaanj onono laligowuya. Qaa ii Bunja qaanonj kokaenj oogita eja, “Kana qaa Terenonj qaa kuuya oogita eji, monjonj monj ii kuuya mende tenj koma otaankeji, Anutunonj mono ii qasuaanj murota laligowaa.” ¹¹††Bunja qaa monj kokaenj oogita eja, “Ejemba solanja mombaa momalaarianonj mono nemunj koma muro kotiinj laligowaa.” Kawaajonj monjonj Kana qaa otaanj iikanonj solanja koloomambaaonj moji, iinonj mono Anutuwaaw jaanonj mende solananiwaa. Qaago. Qaa ii asuganonj qendeema onombe tegoja. ¹²†††Momalaarinonj Mooseswaa Kana qaa mende nemunj konja. Qaa iikanonj jojopanj qaa kuuya tenj kondaborowombaaonj uunana kuunkeja. Kana woi ii anja anja. Kana qaawaa kania ii kokaenj jero oogita eja, “Kana qaa kuuya tenj koma otaankeji, iinonj mono kotiinj laligowaa.”

¹³†††Kana qaa mende waleembonaga, kaenjanonj laaligo kombombanja mokoloowonaga. Kaento, Anutunonj anana iyanjaa Kana qaayaa so qasuaanj nonomambaaonj togonj Kraist wasiro ala ilailaanana koloonj downana mero. Bunja Terenonj qaa monj kokaenj oogita eja, “Ejemba gere batuyanonj mondonj ononjuti, Anutunonj ii kuuya qasuaanj onono laligoju.” Iikawaa so Kraist gerenonj mondongji ananaa kitinana kolooro Anutunonj qasuaanj muro iikaanja kanonj downana mero. Qasumasuwaa ananaa qanananonj uroti, ii qetegoro.

† 3.6 Jen 15.6; Room 4.3 †† 3.7 Room 4.16 ‡ 3.8 Jen 12.3 †† 3.10 Dut 27.26 ††† 3.11 Hab 2.4 †††† 3.12 Lew 18.5 †††† 3.13 Dut 21.23

¹⁴ Benjana Aabrahamnonj Anutu moma laariro kotuegonj muroti, iikawaa so kotumotue iikanonj waba kantri kuuya sokoma yonoo bunjagiaga koloowaatiwaajonj moro. Kaenj moma kuuya ananaa downana mero. Downana mero Kraist moma laarininj kana kokaenj koloowaa: Anutunonj Unjaya Toroya nonomambaa qaaya somonjgoroti, nono uunana meleema Unja ii saanonj bunja qenj aowonja. Kianj.

Kana qaa ano oyanjboyanj mokoloowonjatiwaa soomonjgo qaa

¹⁵ Oo uumeleenj alauruna, niinonj balononj laaligowaa sareqaaya monj kokaenj jemaña: Monjonj borosamoya tosia yonoo bunjaga koloowaatiwaa qaaya tuunjonj jero somonjgogita eji, ii monjonj monj qewagonj kanagenj qaa monj qaganonj toroqemambaaonj ama maawaa. ¹⁶§Mobu, Anutunonj soomonjgowaa qaaya ii Aabraham ano gbilia monj yorojonj jenj somonjgorota eja. Bunja qaa iikanonj “gbiliuruga” mamaga ananaajonj tani kaanja mende jejato, eja motoonjgowaaonj kokaenj jeja, “Ti goo gbilinonja monj ii mumaña.” Eja motoonjgo ii Kraist.

¹⁷§†Qaa iikawaa kaniaajonj kokaenj jejenj: Soomonjgowaa qaa iikawaa honja ii mono kamaawaatiwaajonj amamaawaa. Anutunonj ii walawala jenj somonjgonj gbani 430 tegoro kanonj Kana qaaya mokoloonj Mooses muro. Kana qaa iikanonj soomonjgo qaaya wala jeroti, ii qewagomambaaonj amamaawaa. ¹⁸§††Oyanjboyanj koloowombaa kotumotueya ii Kana qaa otaanj mokoloowonagati eenj, Anutuwaaw soomonjgo qaawaajonj mende toroqenj amamaaninj eenj toontoonj ewabo. Bunja qaaya Aabraham muroti, ii eenj totoonj mende eroto, Anutunonj qaaya iikawaa so Aabraham kotuegonj muro oyanjboyanj mokoloonj laligoro.

¹⁹ Aabraham eenj kotuegonj munj Kana qaa ii mono nomaembaajonj anota eja? Kawaa kania ii kokaenj: Ejembanonj kana uugunj jinjaunj qenj laligogitiwaajonj Anutunonj Kana qaa ii kanagenj toroqenj jenj asugiro. Jenj asugiro Siwe gajoba yonononj ii menj kamaanj ala ilailaa eja (namel man, mediator) Mooseswaaonj isama borianonj anjgi Anutuwaaw je menj ejemba batunananonj nama jenj kotoro. Kana qaa iikanonj kambanj so enj uma galej koma nonombaatiwaajonj ama qaagoto, kanagenj Kana qaawaa esujanonj kamaawaatiwaajonj ii nonono. Aabahambaa gbili mombaaw soomonjgo qaaya nonono eja iikanonj asugiroti, kambanj iikanonj Kana qaawaa esujanonj mono kamaaro.

²⁰ Ala ilailaa eja iinonj Anutu ano ejemba batunananonj nama qaa gawonj menkeja. Anutunonj soomonjgo qaaya ii ala ilailaaya qaa, mono anjo Aabraham muro. Kawaajonj oyanjboyanj koloowombaa soomonjgo qaaya ii uuta ano Kana qaa iikanonj mono newo baatanonj raja. Kianj.

§ 3.16 Jen 12.7 §† 3.17 Eks 12.40 §†† 3.18 Room 4.14

Kana qaawaa gawonj honja ii nomaen?

²¹ Kaen raro Kana qaa ano oyanboyanj koloowombaa soomongo qaa ii aojao me qaago? Awawi! Anutunonj kotiinj laligowombaa Kana qaaya nononagati eenj, mono onjanonj Kana qaa otaanj Anutuwaaw jaanonj solanja koloowonaga. Kawaajonj qaa woi ii mende aojao. ²² Qaagoto, qaa woi ii anja anja. Anutunonj soomongo qaaya ii uumeleenj ejemba oyanboyanj mokoloon nonomambaajonj ama anota eja. Soomongo qaa iikanonj Jiisas Kraist moma laarijonj, mono ananaanonj honjowo koloowaatiwaajonj moma kokaenj arengonj jero, "Singisonjgo ejemba uugia mende meleembuti eenj, mono eenj toontoonj Anutuwaaw jaanonj mende solanjaniwuya." Kawaa kania ii Bunja qaanonj kokaenj jero-ta eja, "Singisonjononj mono gomanj so ejemba kuuya gbadoonj nonono laligojonj."

²³ Wala uunana mende meleeninj momalaarinananonj mende kolooro Kana qaanonj somongonj galenj koma nonoma kapuare uutanonj nonoono. Kanagenj Anutunonj momalaariwaa kania ninisaano kolooroti, kambanjanj iikanonj kasa gbadononj laaligonana ii tegoro.

²⁴ Kaen raniinj Kana qaa ii boinanaga koloonj Kraistwaa kania mobombaajonj kuma nonomakeja. Boi eja gbaworo kuma onjonjgiti, iikawaa so qaa iikanonj nunuama solanja koloowombaaajonj mindingonj galenj koma nonomakeja. Kaenj ama Kraistwaa kania moma asariinj moma laariinj muniinj qaanana jery tegoro solanjaniwombaaajonj kuunj nonomakeja. Uunana meleeninj boiwaa gawonja ii mono kambanjanj iikanonj tegowaa. ²⁵ Uunana meleeninj momalaarinananonj kolooro Kana qaa baatanonj mende laligoninj iikanonj boi kaanja mende toroqenj galenj koma nonomakeja. Kianj.

Anutuwaaw meraboraana koloonj laligojonj.

²⁶ Kuuya onjononj Jiisas moma laariinj mugij kolokoloo dologa onjono Anutuwaaw meraboraana koloonj Kraistwo qokotaanj nanju. ²⁷ Kraistwo nambutiwaajonj oomulu menj onjonjgiti, kuuya onjo mono Kraist moma anjonj koma iikanonj maleku taanja kaanja esuunj aonj iwo qokotaanj nanju. ²⁸ Onjo korebore Kraist Jiisaswo qokotaanj nanjij mindirinj onjono motoongonj koloonj laligoju. Kawaajonj Juuda ano kantrij tosaanja yonjononj Anutuwaaw jaanonj tuunj woi ii mombo mende koloouju. Iyanjgiaa gawonjgia menjkejuti ano welenjeqe omaya kolooujuti, Anutunonj mono injiuro tuunj woi mende toroqenj koloouju. Ejemba onjononj Anutuwaaw jaanonj tuunj woi mende toroqenj koloouju.

²⁹ †Onjo Kraistwaa bunja kolooujuti eenj, mono Aabrahambaa gbilia iwaanongga koloonj tinitosauruta laligoju. Kaenj koloonj soomongo qaayaa honja oyanboyanj ii bunja qenj aowutiwaa so koloouju. Kianj.

Anana Kraistwaaajonj ama Anutuwaaw meraborata kolooninj.

⁴ Qaa ii toroqenj kania kokaenj jemaaja: Meranonj manjaa borosamoya bunja qenj aowaatiwaa so kolooujato, mera gbaworo laligonj kambanjanj kanonj welenjeqe omaya yonjowo ororonj kaanja koloouja. Manjaa borosamo iwoi kuuyaa toya koloowaato, kilenj welenjeqe yonjoo koorongianonj alagiaga koloonj gawonj tawaya qaa eenj menjkeja.

² Kaenj mera laligonj galenjuruta yonjoo newo baagianonj nano yonjononj laaligoya kuuya arengonj galenj koma jery kotonj menjkeju. Manjanonj kambanjanj ama muro kanj kuuwaati, iikanonjadeenj kanainj anjo borosamo toya koloonj laligowaa. ³ Nononana kaanjadeenj wala uuwaa leegenjanonj mera gbaworo kaanja laligoninj. Kambanjanj iikanonj berj ano kawali galenj Siwe namo batugaranonj iwoi kuuya galenj koma onjomakejuti, iyonjononj mono nono kaanjadeenj galenj koma nononjgi eenj yonjoo welenjgia qenj newo baagianonj laligoninj.

⁴ Kaenj laligoninto, Anutuwaaw kambanjanonj kanj kuuro Meria wasiro embawaanonjga kolooro. Juuda ananaa Kana qaa baatanonj laligomambaajonj kolooro. ⁵ ††Kana qaa baatanongga isama nonoma downenana memambaajonj asugiro. Kaanjanonj Anutuwaaw meraboraana koloonj bunjaya moma anjalidaboronj laligojonj.

⁶ Kaenj Anutuwaaw meraboraana kolooujutiwaajonj ama Anutunonj Meriaa Unjaya wasiro uunananonj kemenj kokaenj qamakeja, "Oo Aba Amana!" ⁴⁷ Kaenj qamakejiwaajonj ama mende toroqenj welenjeqe omaya kolooujanto, Anutuwaaw meraboraana koloonj laligojanj. Kaenj laligojanjiiwaajonj ama Anutunonj oyanboyanj Bunjaya gonon bunja qenj aonj galenj koma laligowaga. Kianj.

Poolnonj Galesia yonjoojonj majakaka moro.

⁸ Onjo wala Anutu mende moma kotonj laligogi. Kambanjanj iikanonj tando lopionj ano berj kawali galenj berj honjaa laaligoya mende menj laligojuti, ii tawagia qaa eenj welenj qenj onjoma kamaanjjeqeta laligogi. ⁹ Kaenj laligogito, uugia meleema kambanjanj kokaanjanonj Anutuwaaw kania moma kotonj laligogita Anutunonj moma kotonj onjono laligoju. Anutunonj moma onjonj, qaa iikanonj wanj koloonj onjonja. Kaenj laligojuto, dunjanonj mombo naambaajonja berj kawali galenj iwoi kuuya galenj komakejuti, mono iyonjooononj meleema jaasewanj qenj onjoma laligoju? Berj kawali galenj ii esungjia kamaanjjeqeta kolooujuto, onjononj mono kilenj ii welenj qenj onjoma kamaanjjeqeta koloowombaa siinja moju. Ii mende sokonja.

¹⁰ Ii welenj qenj onjoma kendonj rara kambanjanj kania kania iikawaajonj mogij uro tororo otaanjkeju. Sabat kendonj ramakeju. Koinj gbilia kouro berjgia romonjonj koinj so aisoonjkeju. Yambuyambu korisoro ama kendonj tosia ii gbani so tororo otaanjkeju. ¹¹ Niinonj onjoojonj ama toroko kokaembaajonj mojenj: Niinonj

† 3.29 Room 4.13

†† 4.5 Room 8.15-17 ‡ Aba ii Arameik qaanonj Ama.

onoo batugianon gawon mewe hona mende kolooro eer toontoon seleqege amambo.

Galesia yononon Pool gema qewombaajon анги.

¹² Oo uumeleen alauruna, niinon kokaen kuun qisin ononjen: Niinon onjo kaanja koloon laligowetiwaajon ononon mono noo so koloowu. Iwoi bologa mon mende ama nongi. ¹³ Niinon wala onoonon kan ji niro selena kamaaro laligoweti, kania iikawaajon rama Oligaa Buja jen asariwe mogi. Ononon ii moma komuju. ¹⁴ Niinon selekamakamaa laligowe gema nuwombaa angobatoya mokoloogi, ii mojenton, kilen mende jejewili ama sureen nongi. Kaen qaagoto, nii niigi Anutuwa gajoba kaanja koloowe nongi. Oopopoo, noojon Kraist Jiisas iyanjaa tani romongon horon noma "Oowe oowe!" jegi.

¹⁵ "Oowe oowe!" jen selenanon gemananon pou pou qen jaa korogia qonjoma nombombaajon mogito, ii mende sokono mesaogi. Onoo kaniagia moma ii ononon kaen nangon jejen. Yei! Kamban iikanon qaakorisoro honon qaa argiti, ii mono nomaembaajon kamban kokaamba qaonota eer laligoju? Ii mende sokonja. ¹⁶ Onoo Buja qaa hona jenkejenwaajon mono kere ama nonju me?

¹⁷ Ejemba tosaanja yononon onoojon ama uugere amakejuto, ii uugere awaaga qaago. Ii awaaga qaagoto, yononon onjo nonoononga unuama batunananon jawo ama togon nombutiwaajon moju. Kaen mendeema nonongi uugere qaganon iyangia nangon onom-butiwaajon kaparan komakeju. ¹⁸ Onjo nanamemer awaa ambutiwaa uugereya amakejuti, ii awaa soro. Niinon onoo batugianon laligowe kamban iikanonadeen qaagoto, mono kamban so kaen angi sokombaa.

¹⁹ Oo kokouruna, nii kolokoloo dologa koloowutiwaajon masu kaanja nuro siimbobolo mobeti, iikaanja-gadeen mono dunanon mombo mojen. Kraistwaa nanamemeran onoonon koloon kotowaatiwaajon siimbobolo ii moma laligojen. ²⁰ Noo uunanon mono onoojon ama sisau kolooja. Kawaajon niinon kamban kokaamba onoo batugianon laligomambaajon motogoto mojen. Onowo laligon qaa arona men kamaan ama qaa bonjon jemambaajon mojen. Kianj.

Haagar ano Saara yoroo sareqaa

²¹ Tosaanja ononon Juuda nonoo Kana qaa Tere otaawombaaajon mojuto, qaa iikawaa kania ii ononon moma kotoju me qaago? Kania ii moma asariwutiwaajon qisin kuun ononjen. ²² †Buja qaa mon kokaen oogita eja: Aabahambaa merawoita woi koloori: Mon welenqege emba kamaanqeqetanon (sleiw) mero ano mon ii anjaa suujarin embia (frier) solanja laaligoya iinon mero. ²³ Welenqege embanon meria meroti, iikanon mera kolokoloo kanaan kolooroto, mon emba (frier) solanja laaligoyan meroti, iinon Anutunon mera

koloowaatiwaa qaa somongoroti, mono qaa iikawaa hona koloowaatiwaajon kolooro.

²⁴ Qaa iikawaa kania ii aasangoya. Emba woi ii Anutunon ejemba ananawo soomongo aren woi anoti, mono yoroo saregaraga. Soomongo aren mon ii Sainai (Sinai) baananon anoti, iikawaa sareya ii emba qata Haagar. Ejemba soomongo aren ii otaankejuti, iyononon mono Kana qaawaa jenkooto baatanon laligoju ano gbiliurugianon qaa iikawaa welenja qenkebutiwaajon koloonkeju.

²⁵ Haagar ii Sainai baanja, Arebia balonon nanjiwaa sareya kolooja. Sainai iikawaa alia ii Juuda gomambaa siti qata Jerusalem. Siti iikawaa kanagesoya somata melaa yononon kamban kokaamba Kana qaa baatanon laligogi somongon onono solanja (frier) mende kolooju. Kawaajon sogara motoongon koloojao.

²⁶ Solanja (frier) mende koloojuto, Jerusalem siti mon eukanon laligojuti, iyononon mono kasa gbadogia qaa solanja laligoju. Nonoo nemunana Saara iinon siti iikawaa sareya kolooja. ²⁷ ††Iikawaa gejatootoo qaaya ii kokaen oogita eja,

"Emba ejanon mojoya tiroti, iinon mono merabora onono seigi iikanon emba loyawo ii uugun haamo ambaa.

Kawaajon emba aranja merabora mende menati, gii mono kilen aisoon laligowa.

Masu mende guro laligonati, gii mono kilen qa gigilaan merabora koloowaatiwaajon otokorian maama laligowa."

²⁸ Oo uumeleen alauruna, onjo Aisakwaa so Anutuwa soomongo qanon nemun koma onono kolokoloo dologa koloon laligoju. ²⁹ †Kamban iikanon merabora kolokoloo kanaan kolooroti, iinon koga Uja Toroyanon nemun koma muro kolooroti, ii sisiwerowero ama mun laligoro. Kamban kokaamba kaanjaadeen sisiwerowero kaanja ii eja.

³⁰ †Kaan ejato, Buja qaa mon ii toroqen kokaen jegita eja, "Welenqege embawaa merianon mono Manjaa borosamoya mende mewaa. Emba solanja laaligoya iwaa meriawo ii motoon mende mendeema angon kombao. Kawaajon welenqege emba kamaanqeqeta ii mono konjona meriawo kombao." ³¹ Oo uumeleen alauruna, sareqaa kaanja so anana mono welenqege embawaa mundaJuruta gbadonanawo mende koloojonto, emba solanja laaligoyaa mundaJuruta koloojon. Kawaajon meloqelokanjij nanamemer ii mono konjombu. Kianj.

Lolonjon Kraistwo nanan solananon nambu.

5 Kraistnon Kana qaa baatanonga isama nonono solanja laligojon. Iikaanja laligon tosanon onjo mombo horon Kana qaawaa qaqan iikanon †† somongon onombubutiwaajon mono galen men aon

†† 4.27 Ais 54.1 † 4.29 Jen 21.9 †† 4.30 Jen 21.10 †† Gere batuya (yoke) ii bulmakao woiwaa aroganon ama somongogi mindirin orono iikanon motoon kare me balonqeqewaa kinon horonkejao. Kawa so Kana qaa gbadonon laligojanj eer, gawon mono pondan mewa.

† 4.22 Jen 16.15; 21.2

liligowu. Welenqege omaya kaanja koloowubotiwaajonj mono kotiiij bonj qerj nambu.

² Mobu! Pool niinonj kokaerj injjowe mobu: Tosianonj Anutuwaawaa aiweseya selegianonj kotowutiwaajonj jegi wambelaawuti eerj, Kraistnonj mono ilaanj onjomambaajonj amamaawaa. ³ Qaa ii toroqerj kokaerj nanjonj jemaña: Eja kuuya onjo selegia kotonj aiwese mewutiwaajonj mogi onjononj wambelaawuti, iyonjononj mono Kana qaa kuuya tenj koma otaawutiwaa so koloaju. Ii mende otaagi mende sokombaa. ⁴ Onjo Kana qaa tenj koma otaanj iikaanja kanonj solanja koloowombaajonj mojuti, onjononj mono Kraistwaanonj sopa qisigonj iwo mende toroqerj nanju. Onjo mono Anutuwaawaa kalenmorianja mesaonj seleenjenj kamaanj lanj laligoju.

⁵ Lanj laligojuto, anana mono Anutuwaawaa jaanonj dindiña koloowombaajonj jejeromonjromonja ama awelegonjkejonj. Kaerj aninj Unja Toroyanonj inaanj nonono Anutu moma laarinj muniñ qaanana jenj tegoro solanjaniwombaajonj mambomakejonj. ⁶ Kraist Jiisaswo naniñ uuwaa honja momalaari ii motoongononj mono ilaanj nonomakeja. Anutu moma laarinj inaanj nonono afaanjonj uujopa ama aoninj sokonjato, momalaari honja qaa ii mende ilaanj nonomakeja. Kaanagadeenj Anutuwaawaa aiweseya selenananonj kotogita eja me qaago, ii so motoonggo koloaja. Selewaa monj me monj ii Anutuwaawaa jaanonj mende ilaanj nonom-baa.

⁷ Wala uu melenjelembaa kuu aanjonj aanjole kaanja uulanjawo kenji. Awaagadeenj kenjgito, boi takapolakaya monjonj kanj sisau menj onjoma batuyanonj kotooro qaa honja mende toroqerj tenj komakeju. ⁸ Anutunonj onjoomakeji, iinonj batuyanonj kotowutiwaajonj mende tutugonj kuuj onjoomakeja. Ii qaago. ⁹ †Yiist melaada monjononj ama flauawo meleeninj korebore mero somariinj waamakeja. Iikawaa so sisau melaanonj mono sokoma onjono korebore jinjaunj qewubo.

¹⁰ Boi takapolakaya iinonj sisau menj onjono jinjaunj amakejuti, Anutunonj mono iwaa nanamemenja ironja meleema muro siimbobolo moma laligowaa. Niinonj Pombo nama moma laarinj onjoma onjoojonj kokaerj moma awasankaka koloojenj: Onjo Kraistwaa Bunja qaa tororo otaanj momo morota kuuya yakariwombaajonj moma kotiiij laligowu.

¹¹ Oo uumeleenj alauruna, onjo kaerj laligowuyato, niinonj Kraist maripoononj komurotiwaa kania jenj seiwe Juuda yonjoo uugianonj iikawaajonj bolinjeja. Maripoombaa qaaya mesaowenagati eerj, mono sisiwerowero mende ama nombuyaga. Anutuwaawaa aiweseya eja selegianonj koma kotowutiwaa Bunja qaaya toroqerj jenj uukuukuu menj onjombenagi eerj, mono kakasililij mende ama nombuyaga. ¹² Tosianonj kuuj onjoma sisau menjkejuti, iyonjononj mono koma kootowaa qaagia otaadaboronj iyanggia sele kitigia kuuya kotonj aogi mobe sokonaga.

¹³ Oo uumeleenj alauruna, Anutunonj onjo kana walgaa qaanonga loloonj gbadogia qaa laligowutiwaajonj

onjono, kokaembaajonj mono galen menj aonj laligowu, "Mono gbadononjga loloonj solanja laligojonj," kaerj jenj monjonj uugianonj waaro selewaa siingia kombombanja bologanonj mono galenj koma onjom-babo. Onjooqngiaa aingianonj qaagoto, mono uujopa qaganonj nama welenj qerj aonj laligowu. ¹⁴ ††Kana qaa wanaj motoonggo otaagi Anutuwaanonj qaa kuuya mono kaanagadeenj honggiawo koloowuya. Qaa wanaj motoonggo ii kokaerj, "Geenga jopagonj aonjkejani, iikawaa so mono ejemba kuuya uuganonj jopagonj onjoomakeba." ¹⁵ Kaerj jejato, bao kasu kaanja ainj aonj memesoso menj aonjkejuti eerj, mono onjooqngia tiwilaanj aowubotiwaajonj toogia pondanj moma laligowu. Kianj.

Unja Toroyanonj galenj koma onjono laligowu.

¹⁶ Niinonj kokaerj jemaña: Unja Toroyanonj mono nanamemengia galenj kono laligowu. Kaerj laligogi iinonj uu selewaa siingia kombombanja bologa ii qero kamaaro mende tenj koma otaanjkebu. ¹⁷ †Kawaa kania ii kokaerj: Uu selewaa siinj kombombanja bologanonj mono Unja Toroya qetama lanj koposongoro Unja Toroyanonj uu walagaa ku-usurja qemambaajonj moro batugaranonj deendeenj ero aonjkejao. Kaerj aonjkejaotiwaajonj onjononj iwoi awaa ama mewombaajonj moma ii amamaanjkeju. ¹⁸ Ii amamaanjkejuto, Unja Toroyanonj unjano kema laligojuti eerj, mono Kana qaa baatanonj mende laligoju.

¹⁹ Uu selewaa nanamemenj walagaa gawonj honja ii asuganonj ero monjonj. Ii kokaerj: Kaisero alia-alia lanj anjii uugianonj menjerengoro serowilij amakeju.

²⁰ Tando lopionj waegia menj bengia mepeseenj onjooqngi uugia sololoonj onjono owenj jenanj amakeju. Kere kolooro anjowowo ama aonjkeju. Mombaanonj iwoiwaajonj uutanonj motoqoto moma baagonj yonj jenj uuduudu momakeju. Iyanggiaajonjadeenj romonjonj iwoi horonj kiririnjaba menjkeju. Juma mendeema aonj tuunja tuunja menj jejewili ama aonjkeju.

²¹ Tosaanja yonjoo iwoiwaajonj iimasiinj moma goroñkiki ama jejelombanj ama nene jabujabu nenj apu kotiganonj enjalolonj amakeju. Ii ano sili tosaanja kaanja amakejuti, iyonjoojonj wala jewe ano iikawaa so galenj meme qaa ii walawala jeweta duñanonj mombo kokaerj jejenj: Ejemba sili kaanja amakejuti, iyonjononj mono Anutuwaawaa bentotonj uutanonj mende ubuya.

²² Yonjononj qaagoto, Unja Toroyanonj gawonj menjkejiiwaa honja ii uujopa, korisoro, luae ano nanamemenj awaa kokaerj: Lombo kuuya moma mokosinjonj tosaanja ala menj onjoma nanamemenj loloonj amakeju. Qaagia pondanj otaanjkeju. ²³ Gumbonjonjonj qaganonj tosaanja ama onjoma iyanggia tororo galenj koma aonjkeju. Ejemba sili kaanja amakejuti, iyonjononj Kana qaa mende qotogonjkeju. ²⁴ Ejemba Kraist Jiisaswaa bunja koloonj laligojuti, iyonjononj uu selegiaa siingia kombombanja bologa ano bologaa uugeregia ii kuuya Jiisaswo maripoononj anjii menj komurota laligoju.

† 5.9 1 Kor 5.6

†† 5.14 Lew 19.18† 5.17 Room 7.15-23

²⁵ Uña Toroyanõj uunananonõj kemero laligojõnj eej, nanamemenana mono kaanagadeenj Uña iikanõj galenõj koma nonono ama menj laligowõja. ²⁶ Kaenj laligonõj qabuõja omaya nonombutiwaajõnj mende kaparanõj koma eej totonõj mende awelegõnj aonõkebu. Uubooli ama aowubotiwaajõnj mono uuwaawaa ano uuhoõngõ qaganõnj mende ama aonõkebu. Kaanagadeenj gorõnkiki mende amakebu. Kianõj.

Lombogia mono bosima ilaanõj aonõkebu.

6 Oo uumeleenõj alauruna, moõnõnj kana uugunõj siingisonõgo ano mokoloõjuti eej, uumeleenõj alauruna onõnonõj mono ala kaanõja ii migigiõnj mindingõnj mugõj mombo kana mokoloowaa. Kaenj ama geenõga kaanagadeenj anõgobatonõnj kamaanõj guwabotiwaajõnj mono galenõj menj aonõj laligowa. ² Lombogia mono ilaanõj aonõj bosimakebu. Iikaanõja kanõnj Kraistwaa Kana qaaya otaagi hoõnawo koloõnõkebaa. ³ Moõnõnj kamaanõj qeeta laligonõj kilenõj anõjaajõnj moro uuta koloõji, iinõnj mono iyanõja tiligonõj aonõkeja.

⁴ Kaenj mende ambuto, motomotoonõj onõnonõj mono onõõanõgiaa nanamemenõgia gosiõnj anõgotete megõj sokombaa. Kaenj ama alagõja uugunõj qabuõnõgiawo koloõjutiwaajõnj mende awelegowuto, mono onõõanõgiaa kanagõjaajõndeenj selegõja mepeseegi sokombaa. ⁵ Anutunõnj lombonana morota morota mendeema nonono anõja anõja bosimakejõnj. Kawaajõnj anana tosaanõja yoõowo leelee ama gosiõnj aowombaaajõnj ama-maanõkejõnj.

⁶ Boi qaazunõnj mombaajõnj Buõnõja qaa kuma munõkeji, iinõnj mono iikawaa tawaya meleema iwoiya awaa kuuya mendeema bakaya munõkeba.

⁷ Onõõanõgia mono mende tiligonõj aonõkebu. Moõnõnj nene waroga komoro hoõnõja iikawaa so kolooro mokoloowaa. Qaa iikawaa so Anutunõnj kilenõjanana iima ironõja iikawaa so nonombaa. Kawaajõnj Anutu ii eja omaya kaanõja mepaqepae menj mubombaaajõnj amamaanõkejõnj. ⁸ Uu selewaa siinõj kombombanõja bologanõnj moõnj nemunõj koma muro iikawaa waroga lanõj komomakeji, iinõnj mono iikawaa kondemõndeenj mokoloõnj bolinõkebaa. Iinõnj bolinõkebaato, Uña Toroyanõnj moõnj sololoõnj muro iikawaa waroga komomakeji, iinõnj mono hoõnõja iikawaa so mokoloõnj laaligo kotigaa buõnõja koloõnj laligowaa.

⁹ Anana jegenõja nama gawõnj awaa awaa menj laligonõj iikanõnj mono looriõnj tanzolõlonõj mende ambonõja. Ataqaatanõj ama gawõnj mende mesaowõnõti eej, hoõnõja meme kambanõjanõnj kanõj kuuro iikanõnj mono gawonanaa tawaya mokoloowõnj. ¹⁰ Kawaajõnj namonõnj

laligowõnõtiwaa so anana mono ejemba awaa ama onõõombombaaajõnj jegenõja nama laligowõnõja. Uumeleenõj kanageso uutanõnj laligojuti, ii wala ala ilailaa ama onõõomakebonõja ano yoõõoo gemagianõnj ejemba tosaanõja kuuya kana kolooro menj qeanõgnõnj onõõomakebonõja.

Galenõj meme ano yeizozo qaa tetegõya

¹¹ Pool niinõnj kirifi menj neenaa boronanonõj tere warõnõja somata koi onõõoojõnj oojerõnj, ii iibu. ¹² Ejemba Anutu waa aiweseya selegianõnj kotowutiwaajõnj kuunõj onõõomakejuti, iyonõnonõnj kuuya sele megõj balõnj ejembanõnj yoõõoojõnj mogõj ubaatiwaajõnj kaparanõj komakeju. Kraistnõnj maripoonõnj komuroti, qaa iikawaajõnj sisiwerowero ama onõõombubotiwaajõnj mono kaenj kuunõj onõõomakeju. Iikawaa kania morota moõnj qaago.

¹³ Anutu waa aiwesegõiawo yoõõnonõnj mono anõgnõjõ kaanagadeenj Kana qaa mende otaadaborõnj laligoju. Kaenj qaagoto, onõõoo selegõja kotowutiwaajõnj moõjuti, iyonõnonõnj mono onõõoo sele kitigõiaajõnj ama iyanõgiaa selegõja menj uma qabuõnõgiawo koloowombaaajõnj momakeju.

¹⁴ Kaenj momakejuto, niinõnj Poõnõnana Jiisas Kraist maripoonõnj komuroti, mono Buõnõja iikawaajõnj ama selena mepeseenõkejenõj. Qabuõnõja morota moõnj mende moõnõgamakejenõj. Ii yamagenõj (kozigenõj)! Kraistnõnj maripoonõnj komuro iwo toroqewe momo areõnõnanõnj utegoro sili bologaa sisia menjõkejenõj. Balõnj ejembanõnj selewaa nanamemenõj bologõja mewombaaajõnj romõgnõnj qaa jenõkejuti, niinõnj mono iikaanõj baagenõj koomuya tani koloõjenõj. Mepeseenõj nombuti me seleanõnj qaa ambuti, iikawaa kitia ii mende meleemanõja. Namonõnj qaa gosiõnj tosia mogõj uro tosia mogõj kamaanõj qeeta koloõji, ii noo momo areõnõnawo so moõtoõngõ mende koloõjao.

¹⁵ Selenanonõnj aiwese kotogõj me qaagoti, iikanõnj mono so motoõngõ koloõja. Iikanõnj gorosõnõja koloõjato, kolokoloo dologaa doõnõja koloõjõnj, iikanõnj mono hoõnõja toõnj koloõja. ¹⁶ Ejemba kolokoloo dologaa jenõkooto qaa otaanõj laligojuti, Anutunõnj Juuda kuuya ii ano Anutu waa uumeleenõj kanageso kuuya onõõo mono kianõjkomunõj onõõono luaenõnj laligowu.

¹⁷ Qaa tetegõya ii kokaenõj jejenõj: Niinõnj Jiisas qegitiwaa lopoya ii neenaa selenanonõnj ero bosimakejenõj waa-jõnj moõnõnj mono uulombo mende toroqenõj nomba.

¹⁸ Oo uumeleenõj alauruna, Poõnõnana Jiisas Kraistwaa kalenõj morianõjanõnj mono onõõowo enõj unõgnõja kotuegõnõkeba. Qaa ii onõjanõnj.

Efesus

Jen-asa-asari qaa

Poolnoŋ Room sitiwaa kapuare mirinoŋ rama Efesus uumeleenj tuuŋ yonŋooŋoŋ Tere koi ooro. Efesus ii Eisia prowinswaa siti waŋa. Siti iikawaa uutanonŋ koŋkororo mamaga ama meŋ laligogi. Poolnoŋ misin gawon meŋ liligoro indina karoonŋ kolooro Efesus kaŋ gbani karoonŋ kanonŋ Buŋa qaa jen laligoro. Efesus sitinoŋ Juuda ejemba tosaana gomaŋ toya yonŋoo batugianoŋ laligogitiwaajonŋ Poolnoŋ tere koi oonŋ kokaen kuma onono, "Kraistnoŋ tuuŋ woi mindiroo uumeleenj tuuŋ motoonŋgo koloojao." (2.15-16), (3.6) Anutunonŋ uusiina ano kalenmoriaŋa uumeleenj tuuŋ ananaajonŋ nomaen ano eji, ii mamaga jen asarija. (3.10) Iikawaa sare-qaaya karoonŋ ii kokaen jero:

1. Uumeleenj kanageso onononŋ sele busu motoonŋgo koloogi Kraist ano waŋgia kolooja. (1.23; 4.15-16)
2. Uumeleenj kanageso onononŋ miri motoonŋgo kaana koloogi Kraistnoŋ onŋoo tandogia kombombaŋa kolooja. (2.21-22)
3. Uumeleenj kanageso onononŋ emba buŋa kaana koloogi Kraistnoŋ logia kolooja. (5.25-27) Kaanagadeen Kraistnoŋ Efesus onŋoo tuuŋ woi mindirin onono iikawaajonŋ sele busu motoonŋgo koloou. Asasagaa ejemba koloogitiwaajonŋ laaligogiaa gejanono qaaya qaaya ooro. Kianj.
 Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaen:
 Qaa mutuya 1.1-2
 Kraist ano uumeleenj kanageso 1.3-3.21
 Kraistwo laaligo gbilia 4.1-6.20
 Terewaa qaa kota waŋa 6.21-24

¹ Anutunonŋ Pool nii uusiina so wasin nono Kraist Jiisaswaa aposol koloojen. Momalaari alauruna soraaya Kraist Jiisaswo qokotaen Efesus sitinoŋ laligogiji, niinoŋ onŋowo qaa aminŋ mobombaajonŋ tere koi oojen.

² Anutu Maŋnana ano Poŋ Jiisas Kraist yorononŋ mono kalen-moriaŋ onŋoni luaenonŋ laligowu.

Kraistnoŋ Anutuwaaw kotumotueya nonomakeja.

³ Anana Poŋnana Jiisas Kraistwaa Maŋa Anutu mepeseenkebona. Iinoŋ anana Kraistwo qokotaanin uunananoŋ qeangowaatiwaajonŋ Siwewaa kotumotueya ano kalenja kania kania ii uunananoŋ anota laligonŋ koujonŋ. ⁴ Anutunonŋ anana wala monowaa monoyanonga kokaen koloowombaajonŋ meweengonŋ nonono: Kraistnoŋ nemunŋ koma nonono anana iwaa buŋa soraaya koloonŋ Anutuwaaw jaase-waŋanoŋ koposowaa qaanana qaa nambona. Kaen meweengonŋ nonoma iikawaa gematanonŋ Siwe namo mokolonŋ ama orono. Kambaŋ iikanonŋadeen kanain ejemba jopagonŋ nonoma laligonŋ kouro.

⁵ Jopagonŋ nonoma uusiina so walawala qaa je arena ama qaanana kokaen jen tegoro: Jiisas Kraistnoŋ nemunŋ koma nonono Anutunonŋ nonono iyanjaa

meraboraana koloowona. ⁶ Wombo Meria ii ananaajonŋ wasiro kamaanŋ Anutuwaaw kalenmoriaŋaa ku-usuna buŋabuŋayawo qeleema sewana qaa eenŋ nonono. Anana mono kalenmoriaŋa iikawaajonŋ Anutu mepeseenŋ munkebona. ⁷ Anutuwaaw kalenmoriaŋaa kowia ii somata qatawo. Kawaa so Jiisasnoŋ saya maama iikanonŋ downana mero. Ii merotiwaajonŋ Anutunonŋ saanonŋ singisongonana mesaonŋ songbama nonomakeja.

⁸ Iinoŋ kalenmoriaŋa ii kowianonga kelemalelen maaro qanananoŋ uro. Momakootoya uuta kuuya iikawaa so kokaen meŋ asarinŋ nonono: ⁹ Anutunonŋ wala iyanjaa uutanonŋ qaa arenŋ somongonŋ moro awaa kolooro qaa arenja ii aasangoyanonŋ ero eenŋ laligonŋ kougito, Kraistnoŋ Anutuwaaw qaa jetaa so otaanŋ kamaanŋ anana ninisaano iima moninŋ. ¹⁰ Anutunonŋ waladeen kalenmoriaŋa arenja kania ii kokaen romongoro, "Anutu niinoŋ arenŋ ii otaanŋ laligonŋ laligowe kambana tororo kaŋ kuuro iikanonŋ honawo kolooro kokaen asugi-waa: Kuuya Siwe gomambaa jakeya jakeya iikanonŋ me namononŋ koloonŋ laligogiji, niinoŋ mono ii kuuya mindirinŋ somongonŋ onomaŋa ano Kraist kuunŋ mube kuuya yonŋoo waŋgia motoonŋgo koloonŋ laligowaa."

† 1.1 Apo 18.19-21; 19.1

†† 1.7 Kol 1.14

¹¹ Anutunonj waladeenj iyanjaa uutaa so qaa somonj- gorota eji, mono arenj iikawaa so kuukuu qaaya jero iwoi kuuya koloonkeja. Iyanjaa arenja iikawaa so walawala Juuda kanageso nono iyanjaa bunja koloonj laligowombaajonj jenj tegonj nonono. Kawaa so tosia anana Kraistwo qokotaaninj metogonj nonono iwaanonj oyanjboyanj akadamu ii borosamo kaanja bunja qenj aonj laligojonj. ¹² Juuda kanageso nonononj Kraistnonj galenj koma nonombaatiwaajonj mamboma walawala jejeromonjromonj ama munj laligonj kouninji, iinonj anana Anutuwaawaa ku-usunja bunjabunjayawo ii mepeseenj laligowombaajonj ama meweengonj nonono.

¹³ Waba kantri onjononjga tosiannonj kaanagadeenj Kraistwo toroqenj qokotaagi. Hamoqeqewaa Oligaa Bunjaya jeni qaa honja ii moma uugia meleengji. Unja Toroya iinonj Anutu qaqabunjayaa munjgenj aiweseya koloaja. Unja ii wasiro kamaawaatiwaa qaa somonj- goroti, iinonj mono ii uugianonj ano kemero. Kraist moma laarinj mugj Anutunonj aiweseya kombombanja ii mokotaanj onjono laligoju. ¹⁴ Anutunonj kanagesouruta Siwewaa oyanjboyanj akadamu nonomambaa qaa somonjgoroti, ii mewombaa aiweseya Unja Toroya ii wala ama nonono. Unja Toroya uunananonj ano laligojiwaa- jonj mono kokaenj moma kotiijonj: Anutunonj downana menj bunjauruta kolooninj era namononjga nunuano Siwenonj uma oyanjboyanj mokoloowonja. Kawaaonj mono Anutuwaawaa ku-usunja bunjabunjayawo ii mepeseenjkebonja. Kianj.

Poolonj Anutu mepeseenj kokaenj qama kooliro:

¹⁵ Kanonj oyanjboyanj mokoloowombaajonj ama niinonj Efesus onjoojonj qama koolinjkejenj. Onjononj Ponj Jiisas pondanj moma laarinj ejemba soraaya kuuya uugianonj jopagonj onjomakejuti, tosiannonj iikawaa buju qaaya jengi mobe. ¹⁶ Kawaaonj buju qaa ii mobeti, niinonj kaanja- gadeenj onjoojonj ama Anutu mepeseenj laligoweti, ii mende mesaowe. Qaago. Niinonj qama koolinj kanonj romonjgonj onjomakejenj.

¹⁷ Romonjgonj onjoma Ponjnana Jiisas Kraistwaa Anutuya ii kokaenj qama koolinj munjkejenj, "Oo Marjnana ku-usunj Toya, gii mono Unjaga Toroya ii Efesus alaurunana onjomba. Unja ii uugianonj ana momakootogia qaita monj kolooro Anutuwaawaa kania awaagadeenj injisaano moma yagowuya. ¹⁸ Anutu, gii mono uugiaa jaaya menj asarina geengaa Bunjagaa kania moma yagowuya." Anutunonj iyanjaa ejemba soraaya nonoonj Siwe Bunja ku-usunja bunjabunjayawo ii nonomambaa qaa somonjgoro onj iwoi ii mokoloowutiwaajonj mamboma jejeromonjromonj ambutiwaajonj onjono. Jejeromonjromonj angji Jiisasnonj mombo asugiro akadamiugawo koloowuti, onj oyanjboyanj iikawaa kania moma sorogowutiwaajonj qama koolinjkejenj.

¹⁹ Moma laarinj muninj Anutuwaawaa ku-usunja kotakontanonj uunananonj seinj gawonj menjkeji, iikanonj mono somata qatawo tetegoya qaa koloaja. Onj iikawaa kania moma kotowutiwaajonj qama koolinjkejenj. Esunjumuya damuyawo kanonj selenana kotonj

inaanj nonomakeji, Anutunonj iikawaa usunja ii kokaenj gendeema nonono:

²⁰ †Anutunonj ku-usunja gawononj ama Kraist menj gbilinj muro koomunonjga waaro ano wano Siwe gomanonj uma sopaya sopaya liligonj jakeya jakeya unj- ugunj uro Anutunonj iyanjaa boro dindinanonj dunj rara mutuyanonj anota raja. ²¹ Ano jinjkaronj dunjanonj rama ilawoila kuuyaa wanjanaga nanja. Benj kawali galenj ano yonjoo newogianonj jawinj, ponj qerewenja ano gawman kiap uuta ano kamakamaata ku-usungyawo galenj koma nonomakejuti, Kraistnonj mono iyonjoo wanjale- gia koloonj korebore galenj koma onjomakeja. Siwe gomanonj, namononj ano yoroo batugaranonj galenj qa kuuya qama onjngi bosinjuti, Kraistnonj mono ii kuuya unjuguunj uja. Balombaa kambanj kokaanjanondeenj qaagoto, kanagenj kambanj qaita monj kolooro laligonj ubonjati, iikanonj kaanagadeenj ilawoila kuuya galenj koma laligonj ubaa.

²² ††Anutunonj unja, ome, ejemba ano ilawoila kuuya ii menj kamaanj Kraistwaa baatanonj ama nonono laligoninj Ponjnana uuta koloaja. Anutunonj Kraist ii uumeleenj kanageso nonooma wanjnana nambaati- waajonj kuunj muro laligoja. ²³ Iinonj kopagonj nonoma zioz ananaa wanjnana kolooro anana iwaa honjaa kana boboria kolojonj. Kraistnonj wanjnana koloonj anjodeenj raro mende sokonagato, anana iwaa dondomonjurutu koloonj iwo toroqeninj honjanonj asugiro sokonja. Kraistnonj kaanjadeenj ilawoila kuuyaa dondomonja monj koloonj toroqero korebore anana mono Anutuwaawaa akadamiunanawo asugininj sokoma kemakeja. Kianj.

Koomuyanongja gbilinj Kraistwo kotiinj laligojonj.

2 ††Waladeenj kana uugunj singisonggoya singisonj- goya angiti-waajonj laaligo koomuya laligonj kougi. ² Onj kambanj iikanonj balombaa nanamemenj bologa otaagi. Omejiilanj yonjoo Ponjgianonj kambanj kokaamba Siwe namo batugaranonj laligonj qootogo ejemba uugia sololoonj galenj koma onjomakeji, mono iwaanonj qokotaanj tenj koma munj laligogi.

³ Anana kuuya kaanjadeenj wala yonjoo batugianonj silemale ama lanj laligoninj. Uu selewaa siijnana kombombanja bologa otaanj ananaa jaajaa laligoninj. Kaenj lanj laligoninj Anutunonj niniiro mende sokono irinjonj- soonja qanananonj ano laligoninj. Qaa qootogo ejemba tosaanja yonjoo so kaanja Anutuwaawaa irinjonjsoonja bunja koloonj laligoninj.

⁴ Kaanj laligoninto, kambanj kokaamba iikaanj qaago. Anutunonj kianjkomuya tetegoya qaa kanonj jopagonj nonono. ⁵ Kana uugunj Anutu qetama munj iikawaajonj koomuya koloonj laligoninto, Anutunonj Kraist menj gbiliroti, anana mono kaanjadeenj menj gbilinj nonono kotiinj laligojonj. Iwaa kalenj moriananonj mono hamo qenj onjono mombo letonjgi.

⁶ Kraistnonj waaroti, anana mono kaanjadeenj nono- mindiiro koomuyanonga waaninj. Anutunonj Kraist Jiisas

† 1.20 Ond 110.1 †† 1.22 Ond 8.6 ‡ 1.22 Kol 1.18 †† 2.1 Kol 2.13

wano Siwe gomanonj uroti, anana kaanjiadeen Siwe laaligowaa jake ejuti, mono iikanonj nonono iwo tosaanja galenj koma onjoma laligojonj.

⁷ Anutunonj kokaembaajonj kaenj nonono: Anutuwaawaa kalenj-morianjaa kowia tetegoya qaa iikanonj asuganonj asugiro moma asariwombaaajonj moro. Moma asarij kanagenj kambaña kambaña qaita monj asugiro tetegoya qaa laligonj ubonjati, kambañ iikanonj ii menj somariinj nonomambaajonj moro. Anutunonj Kraist Jiisas wasiro kanj uujopaya kaenj qendeema nonono. ⁸ Anutu moma laarij mugij kalenjmorianjanonj mono hamo qen onjono mombo letonjgi. Onjoangio nemunj koma aonj iikaanja kanonj mende letonjgito, Anutunonj kalenjaajonj ama menj letoma onjono. ⁹ Anggio iwoi monj ama menj sororogogitiwaajonj mende letonjgi. Monjonj monj anjaa selia menj ubabotiwaajonj mono kalenjmorianjaajonj kaenj ama onjono.

¹⁰ Anana Anutuwaawaa borosowoga laligojonj. Kraist Jiisaswo qokotaaninj Anutunonj uu dologa mokoloonj nonono. Anutunonj walawala gawonj awaa awaa meweengonj mozozonjgoroti, anana ii menj laligowombaaajonj kaenj mokoloonj nononota laligojonj. Kianj.

Kraistwo qokotaanj sele busu motoonggo koloojonj.

¹¹ Kawaajonj Efesus onjo wala Juuda ejemba mende koloonj Anutuwaanonj kanageso mende laligogiti, mono ii romonjonj laligowu. Tosianonj onjojonj kokaenj jenj jenj onjoma laligogi, "Nono Anutuwaawaa aiwesenanawo laligojonto, kantri tosaanja onjo ejemba omaya aiwesegia qaa!" Qa ii eja borononj aiwese selenananonj kotonkejuti, mono ii romonjonj jenj laligogi. ¹² Onjo kambañ iikanonj uugia Kraistwo mende jopagonj aonj eenj yamagenj laligogi. Waba kantri onjo Juuda kanageso nonoo too leeurunanaga laligogi. Anutunonj ejemba iyanjaajonj meweengonj nonono laligojonj, onjo nonoo batunananonj qagia qaa laligogi. Anutunonj Bunjaya alauruta onjomambaajonj jenj qaa somonjgoroti, onjo ii mende totoonj moma kotonj tompinj laligogi. Oyanjboyanj kolooowombaa jejeromonjromongia qaa. Anutugia qaa kaanja namononj eenj lanj laligogi. Mono ii romonjonj laligowu.

¹³ Onjo wala sigensigenj laligogito, Kraist Jiisaswo qokotaagi sayanonj songbama onjono kambañ kokaamba afaangonj Anutuwaawaa kosianonj kanj laligoju. ¹⁴ Kraist anjo luae Tonana kolooja. Iinonj Juuda kanageso ano waba kantri ejemba tuunj woi anana mindirinj nonono mutulanjonjkejonj. Batunananonj kere enj sopa renjenj kotiga kuunj mendeema nononoti, iinonj mono sonjgo ii riwagoro uumeleenj kanageso motoonggo koloojonj. ¹⁵ †Jiisasnonj iyanjaa balonj selianonj komuro iikaanja kanonj Juuda nonoononj Kana qaa ano iikawaa jopapanj qaaya ano jenjkooto tosia ii kondeeno. Tuunj woi mindirinj nonoma kanageso gbilia motoonggo kolooowombaaajonj ii kondeeno. Kawaajonj uu gbilia mokoloonj nonono Kraistwo qokotaaninj batunananonj luaeya koloooro.

¹⁶ ††Kraistnonj komunj kere nanamemenana maripoononj qero komunj kamaaro. Sele busunonj motoonggo komurotiwaa sayanonj mono ejemba tuunj woi nunuano saanonj eleema Anutuwaawaa kosianonj kawonja. Kaenj mindirinj nonono saanonj boroqeqe ambonja. Ii andaboronj Kraistwo sele busu motoonggo koloonj laligojonj. ¹⁷ †Kraistnonj kanj luae kolooowaatiwaa Bunjaya ii waba kantri ejemba Anutu gema qen sigensigenj laligogiti, onjojonj jenj asarij onjono ano Juuda ejemba Anutuwaawaa kosianonj laligoninj, mono nonoojonj motoongadeen jenj asarij nonoma laligoro. ¹⁸ Kraistnonj Juuda ano waba kantri ejemba anana kuuya nemunj koma nonono Unja Toroya motoongononj kana qendeema nonono saanonj afaangonj Manjananaa jaasewanonj keubonja.

¹⁹ Kawaajonj onjo Juuda ejemba qaagoto, kilenj waba ejemba tawatawaya ii mende toroqen laligoju. Anutuwaawaa gomanj balonj toya soraaya kolooji nonowo motoonj Anutuwaawaa uumeleenj kanageso koloojonj.

²⁰ Gejatootoo ejemba yonjononj waladeenj Anutuwaawaa qaanonj tando ononj kuugi Kraist Jiisas anjo kanj tandonana kombombanja koloonj aposol wasinj nonoma wanjanana nano Anutuwaawaa uumeleenj jigo koloojonj. Onjo kaanagadeenj tando iikanonj keuma nanjonanjo ama aonj kotikotii mokoloonjkeju. ²¹ Iinonj miri ii muzugonj mindirinj somonjgoro namakeja. Anana Pombo qokotaanj nama mutulanjoninj momalaarinananonj kotiinj somariiro Anutuwaawaa uumeleenj jigo kowoga koloojonj. ²² Onjo kaanagadeenj Pombaanonj qokotaanj uumeleenj alaurunana tosaanja yonjowo mutulanjonj motoonj nama uugia nanjonj aonj kotikotii mokoloonjkeju. Kaenj nama Anutuwaawaa uumeleenj jigo kolooji Unja Toroya uugianonj anota anjo jigoya iikawaa uutanonj laligoja. Kianj.

Poolnonj waba kantri yonjononj kema Bunja gawonj mero.

3 Kania iikawaajonj ama Pool niinonj waba kantri ejemba onjo ilaanj onjomambaajonj gawonj menj laligojonj. Kaenj laligowe Kraist Jiisaswaa gawonj mewetiwaajonj kapuare mirinonj noongji rama siminj kuma qama koolinjkejenj. ² Anutunonj kalenjmorianja kantri tosaanja onjojonj mendeema onjono qeangowutiwaa gawonj nonoti, onjo ii onjanonj modaboroju. ³ Anutunonj qaa areña aasangoya nisaama jero moma yagojenj, qaa iikawaa kania torodaamonda onj onjombe. ⁴ ††Onj onjombeti, onjo tere ii weengonj saanonj noo kania kokaenj moma asariwu: Niinonj Kraistwaa kania aasangoya ii awaagadeenj moma kotonj.

⁵ Monowaa monoyanonga ejembanonj kanainj laligonj kouma laligogiti, iyonjononj kambañ iikanonj Bunja aasangoya iikawaajonj tompinj laligogi. Kaanja laligonj kougito, kambañ kokaamba Unja Toroyanonj ii Anutuwaawaa aposol ano gejatootoo ejemba tak-kootoya nonoojonj jenj ninisaano mojonj. ⁶ Bunja aasangoya ii kokaenj: Kraist Jiisasnonj oyanjboyanj bunja qen nonom-

† 2.15 Kol 2.14

†† 2.16 Kol 1.20 ‡ 2.17 Ais 57.19 †† 3.4 Kol 1.26-27

baatiwaajon jeŋ qaa somoŋgoroti, oŋo ii Juuda nonowo ororon aŋgon koma meŋ laligoju. Oligaa Buŋanon iikawaa kania ii waba kantri ejemba oŋoojon kaanagadeen qendeema oŋomakeja. Oŋo uugia meleema saanon nonowo motoon kotumotueyaa Buŋaya so motoondeen buŋa qeŋ aon laligoju. Uugia Anutuwo somoŋgon motoon Kraistwaa sele busuya koloon nonowo tuuŋ motoonŋo nanjon.

⁷ Iwaa ku-usuŋanon mono noo uuna sololoooro uuna meleembe Anutunon kalenŋmoriaŋa sewanŋa qaa nono. Ii nono kana koloooro Oligaa Buŋawaa gawon meme ejaga kolooowe. ⁸ Niinon Anutuwaanon kanageso so-raaya kuuya oŋoo newo baagianon kamaanqeqeta toton laligojeŋ. Kaen laligojento, Anutunon kileŋ kalenŋa uuta koi kaanŋa nono: Niinon Kraistwaa oyanŋboyanŋaa Buŋaya ii waba kantri ejemba oŋoojon jeŋ asarimambaajon simbawonawo mojeŋ. Oyanŋboyan iikawaa kania ii kuuya oson moma kotodaborowonatiwaa so qaa-go.

⁹ Anutunon monowaa monoyanon iwoi kuuya mokoloon Buŋaya aasanŋoya koŋanŋiro ejembanon laligon kouma laligogiti, kambaŋ iikanon tompin laligogi. Kawaajon niinon Anutuwaa Buŋa areŋ aasanŋoya ii galeŋ koma laligowe hoŋawo koloonkeja. Niinon iikawaa kania asuganon jewe ejemba kuuyanon moma sorogowutiwaajon simbawonawo mojeŋ.

¹⁰ Anutunon momakootoya kania kania qaita mon ninisaano kambaŋ kokaamba uumeleen zioz tuuŋ batunananon amin monin asuganon koloon seinkeja. Anutunon uusiŋa kokaen momakeja: Beŋ kawali galeŋ ano pon qerewenŋa gajoba uuta ano kamaanqeqeta Siwe namo batugaranon ilawoila kuuya galeŋ komakejuti, iyononon kaanagadeen Anutuwaa momakootoya ii geja ama mobutiwaajon momakeja.

¹¹ Yoŋonon ii mobutiwaajon Anutunon Buŋa areŋa ii monowaa monoyanonga kambaŋa qaanon utanon jeŋ kotiin ano ero. Iikawaa so Ponŋana Kraist Jiisas wasiro hoŋa mokoloooro kanagesouruta koloon mindirin nanjon.

¹² Kraistwo qokotaan nama moma laarin munin Anutuwaa nagu-non kaen tano saanon iwaa jaasewanon keubombaajon awasankaka nanjon.

¹³ Kawaajon kokaen welema oŋonjeŋ: "Niinon kapuare mirinon rama oŋo qeangowutiwaajon ama konjilin moma laligonkejeŋ, iikawaajon uugia mono mende kamaawa. Oŋo noo siimbobolona iikawaajon ama saanon akadamyawo kolooowuya." Kian.

Poolnon Efesus yoŋoojon kokaen qama kooliro:

¹⁴ Kania iikawaajon niinon Maŋnana simin kuma muŋ qama koolinkejeŋ. ¹⁵ Iinondeen mono maŋnana mutuya kolooja. Iwaa so Siwe ano namowaa kanageso kuuya anana ama qa ii meŋ qamakejeŋ. ¹⁶ Kokaen qama koolinkejeŋ, "Anutu, gii mono Unŋaga Toroya ama oŋona uugianon kotiinkebaa. Goo Buŋaga ku-usuŋa buŋabuŋayawo ii tetegoya qaa kowiganon eji, gii mono ku-usuŋa iikawaa so meŋ kotiin oŋomakeba.

¹⁷ Meŋ kotiin oŋona saanon Kraist moma laarin mug

uugianon duŋ meŋ laligowaa. Kaen laligoro kosogia Kraistwaa uujopanon mondonon mendunŋogi kero rindanon nambu.

¹⁸ Uujopayanon nemuŋ koma oŋono kanageso so-raaya kuuya yoŋowo saanon Kraistwaa uujopayaa kania moma kotowu. Jopagon nonomakeji, uujopa iikawaa soya ii kokaen: Goraaya leelee tetegoya qaa kema bimbimgoja. Koriga enduwaa enduyanon kemalija. Koriga euwaa euyanon uja. Kaanagadeen dutanon emuwaa emuyanon kemeŋ eja. ¹⁹ Kraistwaa uujopayanon mono balombaa momonanaa soya uuguja. Ii moma komuwutiwaajon kokaen qama koolinkejeŋ: "Anutu, gii mono akadamyawo kuuya kanon uumomogia saa qeŋ musulonŋon oŋomba."

²⁰ Anutu kaen qama koolin muŋ kokaembaajon mepeseenkejeŋ: Anana momonana uuguŋ iwoiwaajon qama koolin qisiwonaga me jaameleen unŋa iima romonŋgonagati eeŋ, iinon mono iwoi ii saanon meŋ kotiin nonombaa. Anutu ku-usuŋanon uunananon gawon meŋkeji, iinon mono iikawaa so qamakooli ano momonanaa soya ii uugudaboron afaanŋon iwoi kuuya saanon nonomakebaa. Kawaajon mepeseen muŋkebona. ²¹ Uumeleen kanageso anana ajoroon Kraist Jiisaswaajon ama Anutuwa aqabunŋa mepeseenin akadamyawo koloon ewaa. Ii beŋ isiurunana yoŋonon meŋ kotiin tetegoya qaa eeŋ ubuti, kambaŋ iikanon mono kaanjadeen akadamyawo koloon ewaa. Qaa ii oŋanon.

Kraistnon mindirin nonono sele busu motoonŋo koloojon.

4 Niinon Pombo qokotaan nama gawon mewetiwaaajon kapuare ejaga koloojeŋ. Qaa ii jedaboron uugia qaa kokanon jeŋ kuujeŋ: Anutunon nanamemen akadamyawo ama meŋ laligowutiwaajon oŋoonoti, iikawaa so oŋo mono laaligo qaita mon laligowu.

² Mono uugia meŋ kamaan ama qaa baatanon kema ejemba gumbonjonon qaganon ama oŋoma laligowu. Lombo mokosinŋon laligowu. Mono lolonŋon bologaa kitia mende meleembuto, qaqaanŋon jopagon aon laligowu. ³ Unŋa Toroyanon uugia meŋ kululuun luaewaa kasanon somonŋon mindirin oŋomakeji, oŋo mono uusoomonŋo ii batugianon ewaatiwaajon kaparan koma nambu.

⁴ Anutunon oŋoonoti, iikanon mono ororon oyanboyan kolooowombaajon jejeromonromonŋia motoonŋo iikayadeen ama oŋono mamboma laligoju. Iikawaa so oŋo kaanjadeen Kraistwaa hoŋa sele busuya motoonŋo kolooji mono Unŋa Toroya motoonŋonon inaan oŋono laligowu. ⁵ Ponŋana motoonŋonon galeŋ koma oŋono ororon moma laarin mug oomulu motoonŋo iikayadeen meŋ oŋonŋi motoon koloon laligoju. ⁶ Anutunana motoonŋonon kuuya maŋ koma nonomakeja. Iinon iwoi kuuya kore nunuuguŋ Ponŋana uuta koloonkeja. Kaen koloon jeta teŋ kombombaajon kuuya kuun inaan nonoma uunana so laaligo ano rama momo nonomakeja.

⁷ Iikawaa so ororon Kraistwaa sele busu motoonggo laligojonto, Kraistnon kalenmoriaña uusiñaa so maa-ma nonono. Gawon memewaa momo kalenja kania kania ii motomotoon sonananon mendeema nonono laligojon. ⁸ †Kawaa qaaya ii kokaen jegita Buña Terenon eja,

“Tinoñ eukanonj uma nama kapuare ejemba mama-ga onono buñauruta koloogi kalenja kalenja ii ejemba ananaajon nonono.”

⁹ “Eukanonj uro,” Anutunonj qaa ii mono nomaembaajon jero? Iikawaa kania ii kokaen: Kraistnonj wala Siwenonja kamaaro. Mono namo dutanonj emukanonj kemero. ¹⁰ Kamaaroti, iinonj mono kañagadeen eleema eu uro. Uma Siwe gomambaa jakeya kuuya unjuugun qaganonj eukanonj uma laligoja. Iikanonj laligonj Siwe ano namowaa ilawoilaya kuuya ii es-unjanonj menj saa qen kuuya sokondaboronj laligoja.

¹¹ Kraistnonj ejemba ananaajon momo kalenja kania kania kokaen mendeema nonono: Gawonja mendeema nonono tosanonj wasiwasi ejemba wana (aposol) koloogi. Tosianonj gejatootoo ejemba (profet) koloogi. Tosianonj uukuuku ejemba (ewanjelis) koloogi. Tosianonj eja to pasto ano boi qaqazu koloogi.

¹² Kraistwaa sele busuya ii uumeleen kanagesouruta. Nonononj yonoo uugia nanjonij kotikotii mokoloowutiwaajon gawonja kaen mendeema kuun nonono. Kanageso soraaya anana kuuyanonj uuwaa gawonj mewombaajon jojoridaboronj laligowombaajon ama kaen inaan nonono. ¹³ Kaanonj kaen gawonj morota morota menj laligonj Anutu moma laarinj kanagenj Meria moma yagonj iikanonj menj kululuun aonj motoonjgo koloonj nambonja. Anutuwaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii koreyanonj Kraistwaanonj eja. Nonononj Kraistwaa kowinonja momoya ano esunja horonij musulungonj nonono somariinj seinj kotinj laligonij akadamyua maama nonono kuuya asugiro laligowonja.

¹⁴ Toroqen naamade kaanja laligowombotiwaajon Kraistnonj uunana kuun iyanja kaanja akadamananawo koloowonjatiwaajon inaan nonomakeja. Naambora kaanja laligonij qewolonj ejembanonj arenj ii me ii ama mondonj tutugonj nononjgi tama kamaan nunuroti, onj mono iikawaa so koloonj lanj laligowubo. Haamononj momosiin ewaewanj kono kowenonj qindiiro sirinonj godomaruru lanj wama kemaqen-kanqen ama simbirinjsambaranj amakeja. Kawaa so balonj ejembanonj se-lenonj kuuku ama unju menj momo tiliqiliawo mokoloonj ejemba lanj kuma ononjgi jinjanj amakeju.

¹⁵ Iikawaa so lanj mende laligowuto, qaa honagadeen pondanj jen jopagon aonj laligowu. Kaanja laligonj Kraistnonj wanana kolooji, kosogia mono iwaanonj mondongogi kemero rindanonj iwoi kuuya kanonj somariinj kotiinj akadamyuawo koloonj laligowu.

¹⁶ ††Kraistnonj wanana koloonj anaa sele busuya anana kuuya galenj koma nonono tokotokoya kuuyanonj sele busuya ano kana boria toroqen somonjonj metulanjonj nononjgi motoonj koloonj. Esunj motomotoonj enj

nononjiwaa so mono gawonana menj kotingonj jopagon aonij honja sele busuya iikanonj kotiinj somariinjeja. Kianj.

Asasgaa nanamemenj gbilia ama menj laligowu.

¹⁷ Kaanja koloonjwaajon niinonj Pombaa jeta menj galenj meme qaa kokaen jewe moma yagowu: Uumeleembaa gadokopa ejemba uumomogia sooro kikisi kaanja koloonj eenj omaya lanj laligonjkejuti, onj mono iyonoononj tani bologa ii mende toroqen ama menj laligowu. ¹⁸ Uumeleembaa gadokopa ejemba yonoo uumomogia-nonj tiro Anutuwo laaligowaajon sisau ama sooju. Momo bologanonj uugia gojoma du-urotiwaajonj ama poumapou ama tompin laligoju. Kawaaajonj Anutuwaanonj laaligo kotiganonj mende qokotaankejuto, iyanjgideen lanj toontoonj laligoju. ¹⁹ Galenja mende menj aogi uugia gojondabororo gamu sayawo unuro laligoju. Uugia kaiserononj somonjonj menj tiloon onono iwoi kañaaajon lanj aisoonjkeju. Iwoi menjgo mewombaajonj otoko ama kopolosonjonjkeju.

²⁰ Yonononj kaen amakejuto, onj Kraistwo laaligowaa kania ii kaanja mende kuma ononjgi mogi. ²¹ Onj qaa honjaa Toya Jiisaswo qokotaagi iikawaa so kania kuma ononjgi honja kokaen moma yagogi: ²² †Wala nanamemengia walaga otaagi siingia kombombanja bologanonj angomokolonj ama onono tiwilaan aowombaajonj angj. Kana kuma ononjgi mogiti, iikawaa so mono uugia walaga motogonj gilinj gema qewu.

²³ Uumomogia menj gbiligi kolonjanj laligowutiwaajonj kana kuma ononjgi. ²⁴ ††Anutunonj anana anaa kaitaniaa so soraaya koloonj kotiinj laligowombaajonj mokoloonj nonono. Uu gbiliaa laaligo solanja otaawombaajonj mono nonoono. Kawaaajonj uu gbilia iikayadeen mono bo kongi kemero laligowu. Kana ii kaen kuma ononjgi moma yagogi.

²⁵ ††Kana kaen ero anana Kraistwaa sele busuya motoonjgo iikawaa utanonj daremunj kaanja toroqen alala koloonj laligojonj. Kawaaajonj qaa qolonjmolongoya ii mono motogonj giligi kemero batugianonj qaa honjagadeen kuuya aminj moma laligowu. ²⁶ †††Temboma kukupirinonj ambuti eenj, mono kilenj singisonggo mende ambu. Iringia soombaati, qaagia ii mono uulanjawo ween jaayanonj mende tegonj kemero jen tegogij solananiwa. ²⁷ Kaen Kilenjaa Toyanonj batugianonj koubabotiwaajonj qewagonj kambanj monj mende munj uulanjawo yakariwu.

²⁸ Monjonj yongoro meme laligoroti, iinonj kaanja mombo mende amba. Kaen qaagoto, mono iyanjaa borianonj gawonj kaparanj koma menj laligowa. Gawonj menj anaa nene hinaya mokoloonj saanonj afaanjonj ejemba wanaya nanjonj onomakeba.

²⁹ Qaa saga monj jegianonja mende kamaawato, qaa ejemba uugia nanjonj menj kotiiwaati, mono iikayadeen jenj laligowu. Ejemba qaagia moma uugia ejiwaa so qambanjmambambaajonj amamaajuti, mono

† 4.8 Ond 68.18 †† 4.16 Kol 2.19

‡ 4.22 Kol 3.9 †† 4.24 Jen 1.26; Kol 3.10 †† 4.25 Zek 8.16
††† 4.26 Ond 4.4

iikawaa so gejanono qaagia onjongi naanja moma qeangowuyaga. ³⁰ Anutunonj bunjauruta downenana mero Siwenonj ubonjati, kambanj iikawaajonj aiweseya kombombaņa mokotaanj onjono uugianonj kemenj Anutuwaawaa mungeņa kolooja. Kawaajonj Anutuwaawaa mungeņa Unja Toroya ii mono wosobiri mende qeņ mubu.

³¹ Onjo mono uukaambo ano uuduuduu kuuya ii qetegonj giligi koriganonj raba. Uugerenonj mende juma onjooro uugianonj aonj yonj qama jeņ aowubo. Kaanagadeeņ gemaqeqe qaa tokoronjkota ii mende jewu. Anjonjora kania kaniaonj uugia meņ tiloowabotiwaajonj ii mono kuuya gema qegi korikori ewa. ³² †Korikori ewato, ala-ala meņ migigiiņ aonj gumbonjonjonj qaganonj ama aonj laligowu. Kraistwo qokotaagi Anutunonj singgisonjgogia mesaonj songbama onjonoti, onjo mono iikawaa so toroqenj koposogia mesaonj aonj laligowu. Kianj.

Anutuwaawaa asasaganonj laaligo ii kokaenj:

5 Anutuwaawaa wombo meraboraana koloojutiwaajonj siligia mono kaparanj koma Anutunonj amakejiwaawaa so ama otaanj laligowu. ² †Kraistnonj jopagonj nonoma laaligoya nonoojonj ama qeleema mesaoro. Siimolonj oogi kaasoyanonj umakeroti, Anutunonj iikawaa so Kraist laaligoyaa kalenja ii moma anjonj kono moronja unjkoowayawo kaanja koloonj iwaa jaanonj pumpunjgoro aisooro. Onjo mono kaanagadeeņ uujopanonj nama Kraistwaa so jopagonj aonj ama meņ laligowu.

³ Serowiliņ ano anjonjora kania kania me otokowaa (greedy) silia ii Anutuwaawaa jaanonj mende sokonja. Kawaajonj Anutuwaawaa ejemba soraaya koloojutiwaawaa so iwoi kaanja qaaya monj ii batugianonj mende oosirinj jegi mobu. Awawil!

⁴ Gonj koma jononjsisi ama qaa saga arokuukuuyawo ano qaa seņa seņa ii mende jewu. Iikanonj uugia meņ tilooro mende sokonja. Kawaajonj ii mono mesaodaboronj mepemepesee qaa jeņ seiņ laligowu.

⁵ Qaa kota koi mono moma komuwu: Monjonj serowiliņ me anjonjora me otoko koloonj iwoiwaajonj koposonjonkeji, iinonj mono Anutuwaawaa bentotonja bunja qeņ aomambaajonj amamaawaa. Nanamemeņ iikanonj beņ qolonjmolongoya me tando lopionj mepeseeņ onjomakejutiwaawaa tania kolooja. Kaenj anji, iinonj mono Kraist ano Anutu yoroo bentotonj uutanonj keumambaajonj amamaawaa.

⁶ Anutunonj singgisonjgo iikaanjaajonj ama temboma irinjonjsoonja qaa qootogo ejemba yonjoo qagianonj ano umakeja. Kawaajonj monjonj qaa omaya kaanja jeņ kele ama tutugonj tiligonj onjombabo. ⁷ Kawaajonj ejemba kaanja mono gema unj unj yonjowo ainjolonj mende laligowu. ⁸ Wala pangamanonj laligogito, kambanj kokaamba Pombo qokotaanj nama iwaa asasagawo laligoju. Nanamemeņgia mono asasagaa bunjaya koloojutiwaawaa so ama meņ laligowu. ⁹ Asasagaa bunja koloojutiwaawaa toomorianja honja ii kokaenj: Onjo nanamemeņ awaa otaagi Anutunonj qaagia jeņ tegoro

† 4.32 Kol 3.13 †† 5.2 Eks 29.18; Ond 40.6

solanjaniwu ano qaa honja toongadeeņ jeņ laligowu.

¹⁰ Naa iwoi Pombaa jaanonj sokombaati, iikawaa kania mono monjgama gosinj moma asariwu.

¹¹ Pangamambaa nanamemeņ gorosonja ama meņkejuti, iyonjowo mono ainjolonj mende toroqenj laligowu. Yonjoo kilenjaia ii mono injisaama asasaganonj ama jeņ onjombu. ¹² Tosianonj singgisonjgo aasangoyanonj amakejuti, ii asuganonj jeniņ gamuyawo koloojwabo. ¹³ Anutuwaawaa asasaganonj singgisonjgogia kuuya meņ asariro kaniaia honjanonj mono asuganonj asugiwaa. ¹⁴ Asasagaa Toyanonj mono aasangoyaa iwoiya kuuya injisaano asasaganonj asuginj ewaa. Kawaajonj qaa monj kokaenj jegita eja,

“Gaonj ejanj, gii mono uuga tooro moba.

Mono koomuyanonga gbiliņ waana Kraistnonj meņ asarinj gombaa.”

¹⁵ Qaa iikawaa so nanamemeņgia mono momakooto qaganonj ama meņ laligowu. Moto koloonj tompinj laligowubotiwaajonj mono awaagadeeņ galenj meņ aonj laligowu. ¹⁶ †Kambanj kokaamba bobooli kambanj koloojiwaajonj ama uuwaa gawonj mewombaa kana monj koloowaati, kambanj ii mono mende mesoqesoonj tiwilaawuto, ejemba kooronjgianonj kema osonj qambanjmambanj koma onjombu. ¹⁷ Kawaajonj eja uugia qaa kaanja lanj mende laligowuto, Pombaa uusiņa ii awaagadeeņ moma asarinj nambu.

¹⁸ Wain apu kotiga neņ enjalolonj ambubo. Angiaa jaajaa laligogi momogia bologanonj asugiro pangamanj laaligononj ritegonj kemenj tiwilaawubo. Kawaajonj enjalolonj ambuboto, Unja Toroyanonj uugia saa qewaatiwaajonj mono kaparanj koma nambu. ¹⁹ †Mono Bunja qaa aminj moma ondino (Buk sonj), mepemepesee rii (oonjsaa) ano uuwaa rii tosia ii uu wombogianonj qama Ponj mepeseenkebu. ²⁰ Kaenj me kaenj kolooro iikawaajonj mono Ponjana Jiisas Kraistwaa qata qama Manjana Anutu suulanj dangisenj jeņ munj laligowu. Kianj.

Loemba onjoo qambanjmambanj qaa

²¹ Kraistwaa jeta uuguwubotiwaajonj mono keegia moma batugianonj qaa baatanonj kemenj aonj laligowu.

²² †Kraistwaa sele busuya ii uumeleeņ kanageso.

Iinonj iikawaa waja ano Hamoqeqe Toya kolooja.

Iikawaa so ejanonj kaanagadeeņ embiaa waja kolooja. Kawaajonj emba onjo mono Pombaa qaa baatanonj kekembaa so onjonganj lourugia goda qeņ onjoma qaagia baatanonj kema laligowu. ²⁴ Uumeleeņ kanageso anana Kraistwaa qaa baatanonj nanjonj, iikawaa so emba onjononj kaanagadeeņ mono lourugia yonjoo qaa kuuya otaanj laligowu.

²⁵ †Kraistnonj iyanjaa uumeleeņ kanagesoya jopagonj nonoma ananaajonj ama laaligoya togonj qeleenoti, iikaanja eja onjononj mono kaanagadeeņ embaurugia jopagonj uukalenj ama onjoma laligowu. ²⁶ Kraistnonj uumeleeņ kanagesoya Bunja qaayanonj tak kotonj emba bunjaya soraaya koloojombaaajonj apu kaanja kanonj

‡ 5.16 Kol 4.5 †† 5.19 Kol 3.16-17 †† 5.22-23 Kol 3.18; 1 Piito 3.1 ††† 5.25 Kol 3.19; 1 Piito 3.7

songbama menj solanjanij nonono. ²⁷ Iinonj anana bumbunja awaa soro koloowombaajonj moma uunanaa sunuya menj solanjanij jewonj gojejeraya qaa koloowombaajonj kaparanj komakeja. Kanageso soraaya koposowaa qaanana qaa koloowombaajonj momakeja. Kraistnonj kanj nunuano asamararanjanonj eu keunij jiilanjanonj kuuro asarij emba bunjaya kaanja iyanjaa jaasewanjanonj nonoma nonoono akadamanawo ano iimasiinsiinanawo nambonja.

²⁸ Eja onjo kaanagadeenj mono Kraistwaanonj tani ii otaanj embaurugia jopagonj onjoma laligowu. Embia jopagonjkeji, iinonj mono iyanja kalanj koma aonjkeja. Kawaajonj onjoangiaa sele busugia kalanj koma aonjkejuti, iikaanja mono embaurugia kalanj koma onjogji sokombaa. ²⁹ Monjonj monj anjaa sele busuya kamban monjonj kazi mende ama muroto, kuuya anana sele busunana wagij kalanj komakejonj. Kraistnonj kaanagadeenj uumeleenj kanagesouruta anana sele busuya kaanja qaayanonj nunuagijj kalanj koma nonomakeja.

³⁰ Uumeleenj kanageso anana Kraistwaa sele busuya koloojonj. Anana Kraist sele busuyaa dondomonjuruta koloonj laligojonj. Kawaajonj nunuagijnjkeja. ³¹ †Bunja qaa monj kokaenj eja, “Kawaajonj ejanonj mono nemunmanja oromesaonj embiawo qokotaanj woi yorononj selamotoonjo koloonj laligowao.” ³² Qaa ii sareqaa aasanjgoya. Ii Kraist ano uumeleenj kanageso ananaa uu soomonjonanaajonj jery oojen. Qaa arenj iikawaa kania ii aasanjgoya ano dusiita keemeya. ³³ Kaenj koloojato, onjoonj qaa ii kokaenj jejenj: Onjo motomotoonj mono kaanagadeenj embaurugia onjoangia kalanj koma aonjkejutiwaa so jopagonj onjoma laligowu. Emba onjononj mono kaanagadeenj lourugia goda qen onjoma laligowu. Kianj.

Merabora ano nemunmanj onjo uusoomonjo

6 ††Merabora onjoononj nanamemenj dindiija ii kokaenj: Onjo mono Pombo qokotaanj nemunmanjwoigia yoroo jegara tenj koma otaanj laligowu. ² †Anutunonj jojopanj qaa 1-2-3 kawaa tetegoyanonj tawaya nonomambaajonj mende jero ejato, jojopanj qaa janggo 4 ii dondomonjowo. Wala kokaenj jeja, “Nemunmanjwoiga mono goda qen oroma laligowa.” Qaa ii tenj konij Anutunonj iwaa tawaya nonomambaa qaaya kokaenj somonjoro oogita eja, ³ “Goda qen orona Anutunonj toomorianj gono toroqen namononj kambanj koriga laligowaa.”

⁴ ††Meraboraurugianonj uukanjanjgiawo koloowubotiwaajonj manj onjononj mono qaanonj soya uugunj mende horonj kitoronj onjoma laligowu. Kaenj qaagoto, Pombaa Kana qaa tenj kombutiwaajonj kuma onjoma iikawaa so mindinjonj onjogji somariiwu. Kianj.

Welenqege ano galen onjo qambanjmambanj qaa

⁵ ††Welenqege onjo mono namononj galenjurugia yonjo qaagia Kraistwaa qaa kaanja tenj koma siijaago

siimeme mende amakebu. Qaagia uuguwubotiwaajonj sombugia moma jenenjgiawo ororo laligowu. Uugianonj gbingbaonj mende ambuto, mono bonj qen nama ama menj laligowu. ⁶ Tourugianonj kondokondoowaa wanj anggi ejembanonj injisosoroowutiwaajonj qaagoto, jaaqasue mesaonj uugia gawononj ama menjkebu. Kaenj ama Anutuwaaw uusiija otaanj Kraistwaa welenqege kaanja koloonjkebu. ⁷ Balonj ejembaga welenj qen onjonjonjenj Ponj anja welenj qen munjkejonj. Kaenj moma gawonjgia mono Pombaa jaanonj sokombatiwaa so uuqeeangowu menj laligowu.

⁸ Qaa koi mobu: Onjo batugianonj tosonianonj gawonj toya laligoju ano tosonianonj tourugia ii tawagia qaa eenj welenj qen onjoma kamaanjgeqeta laligoju. Ii kilenj daen yonjononj gawonj awaa ii me ii menjkejuti, Anutunonj mono iikawaa tawaya onjono bunja qen aowuya. Qaa ii mono romonjonj laligowu.

⁹ ††To ano welenqege onjo Pongia motoonjo iinonj Siwe gomanonj laligoja. Iinonj ejemba tosaanja mende injisosoronj tosaanja mende sureen onjomakejato, so motoonjononj gosinj qaanana jery tegonj nonombaa. Galen onjo ii moma kotojutiwaajonj mono welenqege alaurugia yonjowo wasombura maayanonj aonj so motoonjo ama onjoma horonj ureenj memetorotoro mesaonj laligowu. Kianj.

Anutuwaaw jurujambanj kuuya menj laligowu.

¹⁰ Terena oodaboromambaajonj ama qaa kokaenj oojen: Onjo Pombo qokotaanj nanj ku-usunja somatanonj mono inaanj nanjonj onjono kotiinjkebu.

¹¹ Kilenjaa Toyanonj selenonj kuukuuwaa momo arenj kania kania amakeji, onjo ii jaasewanj qen kotakota nambutiwaajonj mono Anutuwaaw jurujambanj kuuya menj kongi kemero laligowu.

¹² Nonononj balonj ejemba sa busugiawo yonjowo manja mende aonjkejonto, benj kawali galenj ano konjhaamo bologa bologa tuarenjenj ama onjombombaaajonj nanjonj. Benj kawali galenj bologa namo sombinj batugaranonj jinjaronj dunjianonj nama ponj kaanja galenj komakejuti, ii mono qotogonj qetama onjomakejonj. Kaanagadeenj ponj qerewenja boi uuta ano kamaanjgeqeta batunananonj pangamambaa ometotombaa eja geria laligonj ilawoila kuuya galenj komakejuti, nonononj mono iyonjowo manja qenkejonj.

¹³ Kawaajonj tuarenjenj ama onjombombaaajonj mono Anutuwaanonj jurujambanj kuuya menj kongi kemero nambu. Kaenj nanjgi kereurugia kambanj bologanonj unjowombaajonj alanzanj koumakebuti, kambanj iikanonj mono saanonj afaangonj manja qen riitama onjombu ano manja qegi tegoro saanonj gomanj balonjgianonj wakasiinj nambu.

¹⁴ ††Jurujambangia mono kokaanja kaya mouma aowu: Qaa honagadeenj jejeta iikanonj mono irimunjganj kaanja iingianonj somonjonj nambu. Nanamemenj solanja soro ii totogianonj reenj maleku kaanja koma sapa somonjonj aonj nambu. ¹⁵ †Kana esu mouma

† 5.31 Jen 2.24 †† 6.1 Kol 3.20 † 6.2 Eks 20.12; Dut 5.16
†† 6.4 Kol 3.21 †† 6.5 Kol 3.22-25

††† 6.9 Dut 10.17; Kol 3.25; 4.1 ††† 6.14 Ais 11.5; 59.17 §
6.15 Ais 52.7

saanonj rindanonj riinj kemakejonj. Kawaa so onjo mono luaewaa Buŋa jeŋ seiwombaajonj jojorigi iikanonj nemunj koma onjombaa. ¹⁶ Jurujambanj iikawo toroqenj sumanj waŋa qata momalaari ii mono buŋa qeŋ aonj suulanj besaanj namakebu. Kilenjaa Toyanonj ninidonj si-wisewe nonomambaajonj moma tiwo wasaya motonkeji, iikawaa anjgobato geria kuuya mono reeŋ iikanonj qewagonj anjgonj koma aonkebu.

¹⁷ †Anutuwaa Hamoqeŋe Toya ii mono buŋa qeŋ aowu. Buŋa qeŋ aonj mombo letombuti, donhamo ii mono wanjgianonj aenj wanjkou kaanja mougi turunj anjgonj koma onjmakebaa. Uŋa Toroyanonj manjawaa soo somata nononji, ii Anutuwaanonj Buŋa qaa. Ii kaanagadeenj mono buŋa qeŋ aonj uu wombogianonj ama manja iikanonj qeŋkebu. ¹⁸ Jurujambangia kuuya ii mouma aonj mono kambanj so Anutu qama koolinj qisiŋ laligowu. Uŋa Toroyanonj kondoonj inaanj onjomakejiwaa so mono welema saama munkebu. Mono pondanj uugbiligibili laligonj suulanj Anutuwaa Ejemba soraaya kuuya yonjoojonj ama kaparanj koma qama koolinjkebu.

¹⁹ Noojonj kaanagadeenj kokaenj qama koolinjkebu, "Anutu, gii mono qaa kota dindiŋa Pool muna goo Oligaa Buŋaga aasanjgoya ii qaa jetanonj jewaatiwaa so

jeŋ asariŋ awasanjkakagadeenj nama uukuukuu meŋ onjmakeba." ²⁰ Niinonj Oligaa Buŋa iikawaajonj ama Anutuwaa jotamemeya eja waŋa koloojento, gawonja meŋkejeŋiwaajonj ama kambanj kokaamba kapuare mirinonj rajenj. Kawaaajonj Buŋa qaa ii Anutuwaa jaanonj sokombaatiwaa so awasanjkakagadeenj jeŋ laligomambaajonj mono qama koolinj laligowu. Kianj.

Yeizozo qaa tetegoya

²¹ Wombo alana Tikikus iinonj noo sunduna ano mobuya. Iinonj Pombo qokotaan gawonja membiri-qembiria qaa meŋkeja. Kokanonj nomaenj ama meŋ ramakejeŋi, ii kuuya injjoro onjo kaanagadeenj ii mobu.

²² Nonononj nomaenj rama laligojonj, onjo sundu ii mobutiwaajonj Tikikus wasiŋ mube Efesus onjooonj kawaa. Iinonj kanj ulunjkoleŋ meŋ onjono saanonj bonjonj laligowu.

²³ Manjana Anutu ano Ponj Jiisas Kraist yorononj mono uumeleenj alaurunana onjo luae qeŋ uunonj jopagonj onjoma momalaarigia meŋ kotiinjkeba.

²⁴ Ejemba Ponjana Jiisas Kraist kambanj tetegoya qaa jopagonj laligowuti, Anutuwaa kalenjmorijanonj mono kuuya onjowo enj enj ubaa. Kianj.

† 6.17 Ais 59.17

Filipai

Jer-asa-asari

Poolnoŋ misin gawoŋ liligoŋ mero indina woi kolooro Eisia Maino (Turkey) mesaoŋ Yurop balonoŋ keno. Kema Room prowins qata Masedonia kanonŋ uugia kuuro meleengi Kraistwaa kanageso mutuya ii Filipai sitinoŋ kolooro. Kanageŋ aposol Pool ii Room sitiwaa kasa mirinoŋ anŋi siimbobolo qaganonŋ raro gawoŋ meme ejemba tosanonŋ tuarenjen ama mugi. Ii ama mugi tosanonŋ Filipai uutanonŋ kaanjadeen qaa doogoya kuma onŋonŋi-tiwaajonŋ majakaka moro. Kambaŋ iikanonŋ Buŋa Tereya koi Filipai momalaari kanageso yoŋoojonŋ ooro. Majakaka moroto, kileŋ uluŋkoleŋ qaa ano uunaŋgonanŋgo qaa koi korisoro qaganonŋ oonŋ ano.

Poolnoŋ kapuare mirinoŋ raro Filipai momalaari kanageso yoŋononŋ ilaanŋ mubombaajonŋ kalenŋ anŋi karoti, iinoŋ iikawaa dangiseŋ jer onŋomam-baajonŋ Tere koi ooro. Ii oonŋ toroqenŋ uunaŋgonanŋgo qaaya mamaga mottoonŋ ano. Anŋo koŋajiliŋ kania kania moro Filipai yoŋononŋ Poolwaa qaaya ii mogi kileŋ kotiŋ awasaŋkaka nambutiwaajonŋ uu nanŋonŋ onŋono. Gejanono qaa tosaanŋa kokaenŋ: Onŋoanŋgiaa selegia meŋ uma awelegowubotiwaajonŋ mono galenŋ meŋ laligowu. Dogo mambaŋ koloonŋ toroqenŋ neweqewele ambuboto, Jiisas kaanŋa uugia meŋ kamaanŋ ama aonŋ laligowu. Qaa koi duduuwubo: Kraistwo qokotaanŋ nanjuti, ii Anutuwaa kalenŋga. Juuda yoŋononŋ Mooseswaanonŋ Kana qaa areŋa teŋ koma otaanŋ Anutuwaajonŋ sili iwoi amakejuto, uumeleenŋ alaurunana onŋononŋ kaenŋ qaago. Onŋononŋ mono Anutu moma laariŋ mugi kalenŋmoriaŋa sewanŋa qaa onŋono buŋa qeŋ aonŋ iikanonŋ laaligo donŋoga mokoloonŋ laligoju. Daenŋ yoŋononŋ Kraistwo qokotaanŋ laligojuti, Anutunonŋ mono ii luae qeŋ onŋono aisoonŋ laligowu.

Kraist moma laariŋ Anutunonŋ uukoisoro nonono saanonŋ awasaŋkaka qaganonŋ kotiŋ laligowonŋa ano uumeleenŋ alaurunana yoŋowo mottoonŋ kaparanŋ koma kotiŋ nambonŋa. Poolnoŋ iikawaa qaaya ii mamaga ooro. Poolnoŋ Filipai kanageso yoŋoo waegia kotiga mewombaajonŋ moma laligoroti, iikawaa qaaya ii kaanŋ-gadeenŋ asuganonŋ ooro.

Buk kokawaa bakaya wanŋa 7 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1-11

Poolnoŋ nomaenŋ ama laligoro 1.12-26

Kraistwo laaligowaa kania 1.27-2.18

Timoti Epafroditus yoroononŋ gawoŋ areŋa 2.19-30

Tuarenjenŋ yoŋononŋ tiligoŋ onŋonŋi kamaawubo 3.1-4.9

Poolwaa alauruta Filipai laligogiti, iyoŋoo qaagia 4.10-20

Terewaa qaa kota wanŋa 4.21-23

¹ Pool Timoti norononŋ Kraist Jiisaswaa welenŋ qeŋ laligoju. Uumeleenŋ kanageso soraaya kuuya Kraist Jiisaswo qokotaanŋ nama Filipai sitinoŋ laligojuti, noro onŋowo ano onŋoo wanŋia (bisop, pasto) ano Buŋa gawoŋ meme ejemba tosaanŋa (diikon) onŋowo qaa amii mobombaajonŋ moma tere koi oojenŋ.

² Anutu Manŋana ano Poŋ Jiisas Kraist yorononŋ kalenŋmoriaŋ onŋoni luaenonŋ laligowutiwaajonŋ mojenŋ.

Poolnoŋ Anutu mepeseenŋ qama koolija.

³ Niinoŋ romonŋonŋ onŋomakejenŋi waa so Anutu mepeseenŋkejenŋ. ⁴ Kambaŋ so korebore onŋoojonŋ Anutu qama kooliŋkejenŋ, ii mono korisoro qaganonŋ qama kooliŋkejenŋ. ⁵ Niinoŋ Anutu kokaembaajonŋ mepe-

seenŋkejenŋ: Onŋo Oligaa Buŋanonŋ qokotaagiti, kambaŋ mutuya iikanonŋadeenŋ kanaiŋ niwo manŋa qeŋ kotiŋ-gonŋ noma laligoŋ kouma laligoju. ⁶ Anutunonŋ uugianonŋ gawoŋ awaa kanaiŋ meŋ laligoji, ii mono toroqenŋ mero Kraist Jiisasnonŋ mombo asugi-waatiwaa kambaŋanonŋ tegowaa. Kaenŋ moma laariŋ kotiŋ Anutu mepeseenŋkejenŋ.

⁷ Oo jogia newe, wombo alauruna koloojutiwaajonŋ kuuya onŋo kaenŋ romonŋonŋ onŋombe awaagadeenŋ sokonŋa. Anutunonŋ gawoŋ nonota kapuare mirinoŋ ramakejenŋ me aworo niinoŋ Oligaa Buŋawaajonŋ manŋa qeŋ enŋkalolonŋ qaa qewagonŋ qaa onŋanonŋ tiita iriga meŋ kotiwaatiwaajonŋ liligoŋkejenŋ. Kaenŋ me kaenŋ amakejenŋi, kuuya onŋononŋ mono niwo nanŋi kalenŋmoriaŋ iikayadeenonŋ sokoma onŋono gawona nanŋgogi mottoonŋ simbawonŋawo koloojonŋ. ⁸ Kraist Jiisasnonŋ onŋo

† 1.1 Apo 16.12

jopagon inaan onjomakeji, niinon ii moma iikawaa qaganon nama kuuya onjoonon siin moma injiimambaajon kaparan koma laligojen. Kaen jen qaa honja jehenj, ii Anutu anjo saanon nanjon noma jewaa.

⁹ Niinon onjoonon kokaen qama koolinkejen: Anutu, gii mono Filipai alauruna inaan onona toroqen kotiin jopagon aogi uujopagianon somariin seiwaa. Kaen kolooro saanon kana honja iima koton enkalolon qaa mesaon laligowu. ¹⁰ Kaen laligon saanon qaa gosin kana awaa soro meweengon soraaya koloon koposowaa qaagia qaa laligon ubu. Kraistnon eleema kawaati, kamban iikanon lombonanon tegowaa. ¹¹ Jiisas Kraistnon nanamemen solanja nemun kono iikawaa honja asuginkebaa. Honja kanon uugia saa qero ejembanon kaen injiima Anutu mepeseegi qabunyanon seiwaati-waajon qama koolinkejen. Qaa ii onanon.

Pool kapuare mirinon angi Bunja qanon kotiiro.

¹² Oo uumeleen alauruna, onjonon noo kanana moma kotowu-tiwaajon kokaen moma oojen: Iwoi bologa noonon kolooroti, iikawaa bujukanon seiroligaa Bunjananonon ejemba sokoma onono gawona-nanon toomorjanawo koloonkeja. ¹³ †Nii Kraistwaajon ama kasanon gbadoon nongi Room kokanon rajeni, qaa ii manjaqeqe eja kuuya Siisa-kimbaa galenkonkon miri galen menkejuti, iyononon moju ano kaanagadeen ejemba tosaan mamaga yonoo gejagianon kemero modaboroju.

¹⁴ Toroqen honja kokaen kolooro: Uumeleen alaurunanon kapuare mirinon rabe Ponjon ilaan nomakejiwaa qaaya mogi. Ii moma seiseyanon Pombo kotiin qokotaan nama kaparan koma awasankaka koloon. Kaen koloon Anutuwaanon qaa torokoya qaa jen seigi toroqen kemakeja.

¹⁵ Tosianon noojon mogi uro usiin soraayanon nama Kraistwaa kania jen asarinkejuto, tosiannon noojon ama uugianon junjun moma gema nun angowowo ambombaajon moju. ¹⁶ Alauruna honja yononon noo kanana kokaen moju: Anutunon kuun nonota aworo niinon Oligaa Bunjawaajon manja qen enkalolon qaa qewagonkejen. Kaen moma jopagon noma nanjon nomakeju. ¹⁷ Gemaqeqe ejemba yononon iyangiaajonadeen romonjon tawawaajon mondon uugianon menjerengoro Kraistwaa kania kaen jen asarinkeju. Kaen ama kapuare mirinon rajeni, kamban kokaamba anghosisiri toroqen ama nombombaajon moju.

¹⁸ Kaen mojuto, ii kilen. Kraistwaa kania ii iwoiwaajon mondon silemale amakeju me Anutu tororo ten koma jen asarinkejuti, ii niinon mobe sokonja. Kaen me kaen amakejuti, uunanon mono iikawaajon qangoro onanon aisoonen aisoonkema. ¹⁹ Aisoowe noojon qama kooligi Jiisas Kraistwaa Unja Toroyanon nanjon nono saanon isama nongi kamaamambaa tani mojen. Kaen koloowaati-waajon moma iikawaajon kaanagadeen aisoonkejen. ²⁰ Iwoi mon ama gamu mokoloomambotiwaajon mono jejeromonromon ama

laligojen. Gamu qaagoto, kamban so Kraist mepeseen laligoweti, iikawaa so kamban kokaamba kaanagadeen koloowaatiwaajon mojen. Sele busunanon komuwaa me laligowaati, ii kilen mono awasankaka qaganon Kraist mepeseewe qabunyanon somariiwaa.

²¹ Laligomanati een, laaligona mono Kraistwaa qabunyanon somariiwatiwaajon ama laligomanja. Nugi komuwenagati een, iikanon mono men qangon nono oyanboyan kolomanja. ²² Kaen koloowenagato, balonon sele busuwo laligomanati een, mono uuwaa gawon mewe toroqen honjowo koloonkebaa. Ii romonjon neenaajon laaligo me koomuga meweengowenaga, ii saanon mende mojen. ²³ Laaligo ano koomu batugaranon papangon laligojen. Kraistwo eu laligowenaga, iikanon mono iwoi kuuya uugun morian somata mokoloon nonaga. Kawaajon balon mesao-mambaa siin moma laligojen.

²⁴ Kaan laligojento, sele busuwo qen korin laligomanati een, iikanon mono onjo ilaan onombe honja onoonon koloowaa. Komu-wenaga, iikanon mono onjo mende ilaan ononaga. ²⁵ Iikaan moma laarin kotiin kawaajon niima koboogi toroqen laligon kuuya onjo ilaan onoma laligomambaajon mojen. Ilaan onombe momalaarigaa onanon mono somariin kotiiro saanon hononja mende aisoon lali-gowu. ²⁶ Kaanagadeen Kraistnon niima kobooro mombo onoonon kawo onjo saanon noojon ama Kraist Jiisas hononja mende mepeseen mun laligowu. Kianj.

Momalaarigianon kotiiwaatiwaajon manja qen laligowu.

²⁷ Nanamemengia ii mono Kraistwaa Oligaa Bunyanon akada-muyawo koloowaatiwaa so ama men laligowu. Kaen laligogi onoo-non kan injiimanati me mende kan sigensigen laligon qaa bujugia mobe kanagianon kokaen ero sokombaa: Onjo kulukululuu aren motoongowaa qaa somonjon uumotoongoo ama nambu. Kaen nama Oligaa Bunjawaajon qaa onanon sooliwabotiwaajon motoon somonjon manja qen laligowu. ²⁸ Kaanagadeen tosiannon tuarenjen ama onjomakebuti, ononon mono qaa jegia kania kania kawaajon mende aarun lalaniganig uugia mende kamaawa. Kaniagia kaen mobe sokombaa. Anutunon kuusun onono tuarenjen ejemba yononon kaniagia iima kokaen moma asariwu: Onoangia kamaan unuro tiwilaagi Anutunon metogon nonono eu oyanboyan laligowonja.

²⁹ Anutunon arenja ama ononoti, ii kokaen: Onjo Kraist moma laarin mun leegen aisoon leegen iwaajon ama siimbobolo moma laligowuya. ³⁰ ††Niinon moma laariwaa manja wala onowo laligon qeweti, niigi ano kamban kokaamba toroqen qenkejeniwaa buju qaa koi mojuti, onjo mono manja iikayadeen niwo nanjon qen laligoju, ii mojen. Kianj.

† 1.13 Apo 28.30

†† 1.30 Apo 16.19-40

Kraistwaa so onoangiaa menj kamaan ama aon laligowu.

2 Ono Kraistwo qokotaan nanjutiwaajonj mono uugia nangonj aowombaajonj qambanmamban mokoloowu. Uujopagia iikanonj mono ulunkolonj ama aonkebu. Unj Toroyawo ususugonj nama waegia menj kiankomunj aonkebu. ² Kaen anjutiwaajonj mono momo motoonggo otaanj ororonj jopagonj aonj luaenonj laligowu. Mono uusiingia ano momo arengia motoonggo ambombaajonj somonggowu. Qaa kaenj somonggonj uumotoonggo anggi honja kolooro moma niinonj onjoonj hononja qaa aisoonj laligomaña.

³ Ilawoila onoangiaaajonjadeen horowombaa siinanonj mono mende nemunj koma onjomba. Onoangiaa qabunagianonj somariwaatiwaajonj mono selegia mende menj ubuto, uugia menj kamaan ama tosaanja yonjoonj mogi umakeba. ⁴ Ono motomotoonj mono onoangiaa uugiagadeen qeangowaatiwaajonj mende romonggowuto, tosaanja yonjoonj uugianonj qeangowaatiwaajonj kaangadeen kaparanj koma romonggonj yagowu. ⁵ Kraist Jiisanonj balononj laligoro aro momo enj muroti, iikayadeen mono onjoononj ero ii otaanj laligowu.

⁶ Anutuwaawo kaitani kaanja enj muro laligoroto, kilen Anutu kaanja laligorotiwaajonj mende mondonj awelegonj laligoro.

⁷ Kaen qaagoto, anj afaangonj Anutuwaawo asamaranja mesaonj kamaanj meleema eja tani koloonj welenqeqewaa kaitania menj laligoro.

Mono balonj eja ananaa tani koloonj laligoro.

⁸ Kaen laligonj uuta menj kamaanj aonj Manjaa qaa jeta kamban so tenj koma laligoro. Kaen laligoro gamu qenj munj "Maripoononj qewonja," jegito, kamban iikanonj kaangadeen tenj kondabororo.

⁹ Kaen tenj koma laligorotiwaajonj ama Anutunonj wano eukanonj uma raro qabuña muroti, iikanonj qa tosaanja kuuya unjuugunj akadamyawo koloaja.

¹⁰ †Anutunonj qabuña uuta ii kokaembaajonj muro:

Ejemba korebore anana mono qa iikawaajonj ama kamban monjonj siminj kuma mepeseenj mubonja. Tosianonj Siwe gomanonj eukanonj laligoju. Tosianonj namononj koi laligojonj. Tosianonj komunj koomu mirinonj me senjonj mirinonj laligoju. Anana mono korebore kululuunj usugonj siminj kuma mubonja.

¹¹ Kuuya anana siminj kuma munj je buu susugia so Manj Anutu asuganonj goda qewombaajonj qata jokoloonj kokaenj jewonja,

"Jiisas Kraistnonj mono Ponjana koloaja." Kianj.

Jiisaswaa asasaga ii ejemba batugianonj qendeema laligowu.

¹² Kawaajonj wombo alauruna, onjo mono Kraistwaa sareya otaanj iikanonj mende sologonj kamaawu. Kamban so Anutuwaawo qaa tenj koma letoma laligogiti, iikawaa so siligianonj uumeleenj ejemba onjoononj

sokonji, ii mono kaparanj koma otaanj uuwaa gawonj menj laligowu. Niinonj onjowo laligoweti, kamban iikanonj Buña qaa awaagadeen koma gbilinj zenj nama laligogi. Onjomesaonj sigensigenj laligojenj, kamban kokanonj mono kaangadeen Anutuwaawo jaanonj sombugia moma jenengia ororo pondanj gawonj ii menj sororogonj laligowu.

¹³ Anutu anjo mono onjo suulanj sololoonj nemunj koma onjoma iyanjaa arenjaa so uugia kuunkeja. Kaen kanonj uusiingia Anutu sokoma mubaatiwaa so kolooro inaanj onjono gawonja megij honja koloonkeba.

¹⁴ Galenjuria yonjowo qaa menjkamakamaa mende ama laligowu. Jenmeesanj ano uunonj njindinj-njunduru lanj mende amakebuto, arenjana kuuya mono uuwoi jeaqea mesaonj pondanj menj laligowu.

¹⁵ ††Nanamemengianonj mono koposowaa qaaya qaa soraaya koloonj ama menj laligowu. Ejemba doogoya irinjirinja kete balononj laligojuti, onjo mono iyonjoonj batugianonj Anutuwaawo merabora solanja soro laligowu. Sengelaosombinonj eu asarijuti, onjo mono kaangadeen balononj sili awaa ama iikanonj ejemba asarinj onjoma laligowu.

¹⁶ Kaen laligonj laaligo kotigaa Buña qaaya pondanj menj ejemba onjombombaajonj jojorinj laligowu. Kaen laligogi Kraistnonj eleema kawaati, kamban iikanonj noo kananonj kokaenj asugiwaawo, "Aangole ejanonj kunonj haamo amambaajonj esunja menj kululuunj kemaakeji, niinonj iikawaa so uuwaa gawombaajonj sele qenj menj kotinj laligowe. Ii eenj toontoonj mende menj laligoweto, honja kolooro." Kanana kaenj kolooro saanonj neenaa selena onjoononj ama mepeseemaña.

¹⁷ Niinonj laaligona qeleema togonj onjoma Anutuwaanonj gawonj tenj koma menj laligowe. Kaen laligowe onjo uugia meleema Anutu moma laarigi iikawaa honja asuginkeja. Kawaajonj Room gawman yonjononj qaana jenj tegonj oro kaanja nunj siimolonj onjoonj kaanja ama nombuyaga. Sele busunaa saya kaenj maabenagati eenj, ii mono apu kaanja eenj totoonj mende kemenaga. Onjo momalaari gawongiaa honjaajonj ama ii mono akadamyawo koloowe sokonaga. Kawaajonj nugi komuwenagato, uunanonj mono kilen aisoonkejenj ano kuuya onjowo motoonj aisoonkebonja. ¹⁸ Kaangadeen onjo mono aisowu ano niwo otokorianj maama aisoonj laligowonja. Kianj.

Timoti wasiwe Filipai onjoononj kawaa.

¹⁹ Ponj Jiisanonj noojonj moro sokombaati eenj, mono uulanjowo Timoti wasimambaajonj moma jejeromonjonj anjenj. Onjoononj kanj nomaenj laligojuti, ii moma eleema kanj nijoro moma noo uunanonj kaangadeen qeangonj sororogonaga. ²⁰ Momalaarigianonj kotijuju me loorijuti, iinonj yanjodeen onjoonj majakaka kaenj moma noo kooronanonj nanja. Tosianonj koi laligojuti, iyonjononj mono "Iyangiaa majakakagiaga," jenj qaago totoonj kotingonj onjombombaajonj momakeju.

²¹ Yonjononj kuuya iyangiaa iwoiwaajonj moma ii koma horonj menj somariiwombaajonj janjarinj riinkejuto,

† 2.10 Ais 45.23

†† 2.15 Dut 32.5

Kraist Jiisaswaa gawononon honjowo koloonkebaati-waajon mende kaparan komakeju. Mono qemasolo-gej laj laligoju.

²² Laj laligojuto, Timotinon kania awaa qendeenoti, ii onjoangio moma yagoju. Meranon anaa manja welen qej munkeji, iinon mono iikawaa so nii Oligaa Buja gawombaa ilaaj noma welen qej laligoro. ²³ Kawaajon Room gawman yononon noo qaa nomaen ama nombombaaajon somongowuti, ii momago mono saanon Timoti wasiwe uulanjowo onjoonon kawaatiwaa jejeromonromon anjen. ²⁴ Neeno kaanjadeen Pombo nama kamban mende koriro onjoonon kamambaajon awasanjkaka kaen moma laarijen.

Epafroditus wasiwe Filipai onjoonon kawaa.

²⁵ Niinon iwoi monggama amamaan laligowe onjonon nehana Epafroditus wasigi kan nanjon ilaaj nono. Iinon noo koorononon gawon menj manja qej laligoro, toroqen somonjon mubenaga, iikanon mende sokonaga. Kaen romonjon uumeleen alana ii kamban kokaambaga wasiwe onjoonon eleema kawaa. ²⁶ Iinon kuuya onjo injimambaajon kaparan koma laligoja. Ji kiro eroti, onjo qaa ii mogi onjoonon bimooro moma kawaajon ukamakamaa laligoja. ²⁷ Iinon onjanon jinon en koomu borianon meroto, Anutunon kiankomun muro qeangoro. Anutunon Epafroditus iigadeen mende kiankomun muroto, nii kaanagadeen niima kobooren menj afaangon nono. Iinon komunagati een, neenaa wosobirinanon mono somariin seinj qana qana uro laligowenaga.

²⁸ Onjo Epafroditus iima mombo aisoogi noo wosobirinanon kaanagadeen afaangowaatiwaaajon mojen. Kawaajon kamban kokaambadeen uulanjowo wasiwe onjoonon kawaa. ²⁹ Onjo Pombaa ejemba yonjoonon hononja mende aisoonkejuti, korisoro iikawaa qaganon mono iinon karo koma horon mubu ano gawon meme ejemba kaanja ii mono goda qej onjoma laligowu. ³⁰ Iinon Kraistwaa gawombaaajon ama koomu borianonja uma komun tagoro. Onjo nii nanjon ilaaj nombombaaajon mogito, ii amamaagitiwaaajon iinon onjo kitigianon kaen ama nomambaajon kan laaligoya mesaoro tiwilaaj tagoro. Kian.

Solanja koloowombaa kana honja ii kokaen:

3 Oo uumeleen alauruna, qaa kota kokaen toroqen jemaaja: Mono Pombo qokotaan aisoon laligowu. Qaa ii dunanon mombo oon onjomambaajon mojana mende tiija. Ejemba tosanon tiligon onjombubotiwaajon ii oon onjombe saanon sokonja. ² Zioz gawon meme ejemba bologa yonjoonon mono galengia menj laligowu. Yononon uumeleembaa gadokopa ejemba batugianon liligon uugia kuun kokaen jenkeju, "Anutuwa buja koloowutiwaajon mono aiweseya menj selegia kotowu." Kaen kaparan koma qaagadeen jen kasu kaanja hourhour qama "Kanageso walaga koloonon," jen een totoon jenkeju.

³ Yononon Anutuwa jaanon mende dinggoju. Selegianon aiwese iikayadeen koton onjogito, honja ii mono ananaanon kokaen kolooro: Anutuwa Buja qaayanon uunana mosonoti, anana mono iwaa uumeleen kanageso honabonja koloon laligojon. Anutuwa qatanon selenananon aiwese ama nonongiti, nononon iikawaa qaganon mende nama nanjon moma laarinkejonto, Kraist Jiisanon hamo qej nononoti, iikawaajon mono selenana menj umakejon. Anutuwa Unja Toroyanon inaan nonono afaangon Anutuwa waeya menj mepeseenkejon.

⁴ Tosianon selegiaa iwoinon nanjon Anutuwa buja koloowombaaajon moma laarijuti, niinon mono ii unjuugujen. Kawaajon awagadeen koroa kaanja terereen enjana menj waama awelegowenaga. ⁵ †Noo akadamuna ii kokaen: Niinon Israel ejemba tuun uutanon jotamemeya mon kolooren. Ben isina qata Benjamin. Nemunmana Hibruu ejembaga. Niinon yoroononga koloon Hibruu eja honja kolooren. Koloon ewe ween 8 kolooro kanon selena kotogi. Farisii koloon laligowetiwaajon Mooseswaanon Kana qaa ii tororo otaamambaajon kaparan koma laligowe.

⁶ †Farisii laligon uunanon otoronjon gere tooro uumeleen kanageso ii onjanon sisiwerowero ama onjoma laligowe. Mooseswaanon Kana qaa ten koma otaan dindina koloowonagati een, niinon mono iikawaa so kopoulosaa qaaya qaa solanja laligowe.

⁷ Iwoi ii mobe uro iikanon nanjon moma laarin laligoweto, uuna meleema ii kuuya mesaon zen sureen mun jejen. Kamban kokaamba Kraistnon hamo qej nono letombeti, iikawaajon mono mobe umakeja. ⁸ Ponja Kraist Jiisas moma koton oyanboyan mokolomanjati, ii moma gosiwe sewanja uuta kaanja koloaja. Kawaajon laaligona walagaa akadamu iwoina kuuya ii Kraist toroqen iikanon mesaon zen sureen mujen. Kraist mokolon noonon iwoi kuuya ii mobe kikisi kera toon kaanja kolooro sureen gemagen giliwe.

⁹ Tosianon "Mooseswaanon Kana qaa ten kondaboron iikaanja kanon nononano dindina koloowonja," jejuto, niinon so iikanon solanja mombo mende laligojen. Kamban kokaamba Kraist moma laariwe Anutunon iikaanja kanon qaana jen tegoro solananin laligojen. Momalaari qaganon laligowe Anutunon kiankomun noma jen kotooro singisongonaa qaayanon komuro laligojen. Kraistwo qokotaan nama laligowe Anutunon noo kanana kaen mokoloowaatiwaaajon kaparan komakejen.

¹⁰ Niinon Kraist kokaen moma kotomambaajon kaparan komakejen: Siimbobolo moroti, iikanon iwo toroqemambaajon jojorijen. Siimbobolo moma komuroti, niinon tani iikayadeen komun iikaanja kanon iwaa tani kaanja koloowombaaajon jojorijen. Komun waaroti, iwaa ku-usunja iikanon mono inaan nono kotiimambaajon mojen. ¹¹ Komuwe Anutunon menj gbilin nono koomunonga waamambaajon jejeromonromon anjen. Kian.

† 3.5 Apo 23.6; 26.5; Room 11.1 †† 3.6 Apo 8.3; 22.4; 26.9-11

Mono Anutuwaa kuunonj kaparanj koma toonjanonj kumbu.

¹² Neenaajonj kokaenj mende jejen, "Anutunonj toonj anoti, iikanonj mono koudaboronj uumeleembaa akadamyua kuuya mokolonj laligojen." Kaenj mende kolonj laligojento, Kraist Jiisanonj haamo ama nonoti-waajonj mono oyanboyanja bunja qenj aomambaajonj kaparanj komakejenj.

¹³ Oo uumeleenj alauruna, Anutuwaa toonj iikanonj mende keudaborojenji, ii mojenj. Motoonggo kokaenj moma amakejenj: Iwoi kotogonj gema qeweti, ii dudu-urj Anutunonj iwoi wambusoonanonj ano eji, mono iikaenj baagenj uulanawo kemambaajonj awelegorjkejenj. ¹⁴ Anutunonj eukanonj umanjatiwaajonj nooma toonj kaenj qenj nono. Kawaajonj Kraist Jiisanonj hamo qenj nonotiwaajonj niinonj angobatononj kotiinj haamo ama Anutuwaa toononj keube iinonj ila wage warjanonj koma nombaa. Ii memambaajonj awelegonj toonj iikaenj baagenj dindinagadeenj ulanjij esuna menj kululuurj bobogarinkejenj.

¹⁵ Kawaajonj uuwaa akadamananawo koloojonj, Anutunonj anana kuuya momo motoonggowaa qaganonj Kraist moma kotonj laligowombaajonj moja. Qaa mombaajonj momo aro morota monj enj ononagati eenj, Anutunonj mono qaa iikawaajonj nomaenj mogi sokonjji, ii kaanagadeenj jenj injisaama onombaa. ¹⁶ Onoononj majakaka warja ii kokaenj kolooro sokombaa: Anana kambanj koriga me toroga uunana meleema Anutuwaa kananonj laligonj kouninj, mono nanamemembaa kana motoonggo iikayadeenj toroqenj keninj sokombaa.

¹⁷ Oo uumeleenj alauruna, niinonj nanamemena amakejenj, onj mono nii niima noo silina ii otaanj laligowu. Nonononj sili awaa qendeema ononinj tosonianonj iikawaa so riinj horonj onjmakejuti, onj mono iyonoononj nanamemenj ii uunj injiima kotonj laligowu. ¹⁸ Ejemba kelemalelenj yonononj nanamemengianonj Kraist kere ama munj iyangiaa aingianonj lanj laligoju. Maripoononj komuroti, iikawaa kania riinj kolonjaninj laligoju. Qaa ii kambanj mamaga jinjajunj kolooowubotiwaajonj injijowe mogito, kambanj kokaamba ii saama jaurjna kamaaro jejenj.

¹⁹ Sele busugiaa siinj kombombanja bologanonj benjgia kolooja. Iwoi gamuyawo amakejuti, iikawaajonj mogi uro akadamyua kolooro sewanpirinj laligoju. Uumogia balombaa iwoinonj somongogi gbadoonj onono lanj laligonj tetegyanonj gere sianonj kemebuya.

²⁰ Yonononj emu kemebuto, tosaanja nonoo kulukululuu totonana ii Siwenonj eu eja. Balononj wabaya kolonj tatawagadeenj laligonj Ponj Jiisas Kraist Hamoqeqe Tonananonj mombo asuginj nunuambaatiwaajonj mambomakejenj. ²¹ Iinonj balonj sele busunana kamaanj qeqeta koi ii menj letono iyanjaa Siwe sele busu kaanja asamararanj koloowaa. Ku-usunj kaanja ii Kraist enj muja. Iinonj ku-usunj kaanja kanonj ejemba ano namo Siwewaa ilawoila kuuya ii saanonj kotiinj

menj kamaanj nonono iwaa newo baatanonj keninj galenj koma nonono laligowonja. Kianj.

Qambanjmambanj qaa tosia

⁴ Oo wombo alauruna, kaenj koloowaatiwaajonj Ponjonj mono ilaanj onono bonj qenj kotiinj nambu. Niinonj onjoojonj siinj moma injimambaajonj kaparanj komakejenj. Onj korisoro qenj nongji. Batugianonj gawonj mewetiwaa honja kolooro qendeenji Anutunonj iikawaa tawa nonombaati, iikawaajonj mono sewanpirinj ama aisoonjkejenj.

² Jotamemeya emba woi Yuodia Sintike, orononj juma angowowo ama laligojao, kaenj mobe. Kawaajonj niinonj uugara kokaenj kuujenj: Oro Pombo motoonggo nanjao, iikawaajonj mono uumotoonj ama laligowao. ³ Oo nenjana honja, gawombaa motoonj bosima laligoriti, gii kaanagadeenj kokaenj qisinj gonjenj: Emba woi yorononj uumotoonj ambaotiwaajonj mono ilaanj oromba. Yorononj niwo Oligaa Bunja kotiinj seiwaatiwaajonj manja qenj laligori. Yorononj Kleemen ano nenjauruna tosaanja yonoo kooronjianonj motoonj manja qenj laligori. Tosaanja yonoo qagia ii laaligo kotigaa buk papianonj eu eja.

⁴ Kambanj so mono Pombo nama aisoonj laligowu. Aisoowu qaa ii durjanonj mombo jejenj.

⁵ Onj mono gumbonjonjonj qaganonj ejemba ama onjngi kuuyanonj tanigia ii mobu. Ponjonj mono kamambaajonj dodowija. ⁶ Iwoi mombaajonj mono konjajilinj mende moma laligowuto, iwoi kuuya kawaajonj qiqisigia mono Anutu ijogi mobaa. Kaenj me kaenj koloowaati, mono Anutu qama koolinj welema dangisenj jenj laligowu. ⁷ Anutunonj uuluae ononji, nono iikawaa kania moma kotowombaajonj amamaanjkejenj. Ii momakootonana kuuya uugunj qaita monj kolooja. Kraist Jiisaswo nanngi Anutunonj mono uugia ano qaa momogia sopa somonjonj kokojiji menj onono laligowu.

⁸ Oo uumeleenj alauruna, qaana jenj tegomambaajonj ama qambanjmambanj qaa kokaenj jejenj: Angonjora qaa mende romongowuto, iwoi kuuya goda qeninj akadamyawo kolooji, uugia mono iikanonj somonjonj laligowu. Qaa honja, qaa dindinja ano soraaya ii mono romonjonj laligowu. Qaa siinjnananonj momakejenj, iikanonj mono uugia saa qero nambu. Qaa qaqabunjabunjayawo mepemepesee koloowaatiwaa so kolooji, uugia mono iikanonj qokotaanj laligowu. ⁹ Noo nanamemena iima Bunja qaana moma uu kononjianonj ama bunja qenj aogiti, onj mono ii koma gbilinj ama menj laligowu. Kaenj laligogi luae Toya Anutu iinonj onjowo nombaa. Kianj.

Poolnonj Filipai yonoo kalengiaajonj dangisenj jeja.

¹⁰ Niinonj Pombo qokotaanj nama onjoojonj ker-aceearngo somata mojenj. Onj waladeenj nii kalanj koma monenj nombombaa siinj moma laligogito, nomaenj ambombaa kana monjgama amamaagi. Kambanj koriga amamaanj laligogi Ponjonj kambanj kokaamba uu-

gia meŋ gbiliro afaaŋgoŋ mombo ilaaŋ noŋgi. ¹¹ Sele busunaa lombonoŋ rama amamaawenaga, iikawaajoŋ qaa koi mende jejeŋ. Noononŋ iwoi eji, niinonŋ mono kawo uuluaenoŋ bonjoŋ laligomambaajoŋ mojeŋ. ¹² Nii janjariŋ riinŋ luaenoŋ laligowe ano laaligo qaqabuŋaya-wo siiseweweya qaa laligonŋ luaenoŋ laligowe. Miri so kambaŋ so uuna bonjoŋ kono laligomambaajoŋ mojeŋ. Neŋ timbiriŋ ambenaga me bodi rabenaga, iikawaajoŋ mono uuna mende meŋ kamaaŋ aonkejeŋ. Iwoina kelemaleleŋ me boronŋ eŋ nonaga, ii kilenda. Mono saanonŋ bonjoŋ laligomaŋa. ¹³ Ii me woi moŋ koloonaŋa, Kraistnoŋ meŋ kotiiŋ nono iwoi moŋnoŋ moŋ mono mende meŋ kamaaŋ nono saanonŋ laligomaŋa.

¹⁴ Kileŋ koŋajilina iikawaa uutanonŋa ala ilailaa ama meŋ afaaŋgoŋ noŋgi sokono. ¹⁵ †Filipai onŋo kaanaga-deeŋ noo kanana moma komuju. Niinonŋ kanaiŋ liligonŋ Oligaa Buŋa gawonŋ meŋ onŋowo Masedonia prowinsnoŋ laligonŋ onŋomesaoweti, kambaŋ iikanonŋa kanaiŋ momalaari kanageso tosiانوŋ nii selewaa iwoigianoŋ mende naŋgoŋ noŋgi. Niinonŋ uuwaa Buŋa onŋombe buŋa qeŋ aogito, selewaa leeya moŋ mende meleema noŋgi. Filipai uumeleeŋ kanageso onŋo mo-toonŋonoŋ mono niwo soomonoŋgo ama laaligona naŋgogi nandunŋ monenana buŋa qeŋ aonŋ laligowe.

¹⁶ ††Niinonŋ iwoiwaajoŋ amamaaŋ laligoweti, onŋo ii noojoŋ anŋi Tesalonaika sitinoŋ karo. Indiŋ motoonŋgo qaagoto, indiŋ woi selenaa iwoiwaajoŋ amamaaweti, ii anŋi noononŋ karo. ¹⁷ Onŋoo hina kalenŋgiaajoŋ koposonŋ-gowenaga, iikawaajoŋ qaa koi mende oojeŋ. Anutunonŋ onŋoo ala ilailaagiaa kitia meleema onŋomake-

baati, niinonŋ mono honŋa ii onŋoononŋ seiwaatiwaajoŋ mojeŋ. ¹⁸ †Onŋonoŋ kambaŋ kokaamba iwoi anŋgiti, ii buŋa qeŋ aonŋ noononŋ iwoi kuuya kanonŋ mono sona uugunŋ mamaga eŋ nonŋa. Epafroditus iinonŋ onŋoo ala ilailaa kalenŋgia meŋ kanŋ nonota morianawo koloonŋ laligojeŋ. Onŋo nandunŋ mamatewoogia anŋi iinonŋ meŋ karoti, Anutunonŋ iikawaa siinŋa moro saanonŋ sokonŋa. Anutunonŋ onŋoo nandunŋgia moma anŋgoŋ kono moronŋa awaa unŋkoowayawo koloonŋ iwaa jaanonŋ pumpunŋgoro aisoonkeja.

¹⁹ Noo Anutunanonŋ toomorianŋ kuuyaa Toya kolooja. Iwaa kowianoŋ iwoi kuuya ii tetegoya qaa eja. Kawaa-joŋ onŋo Kraist Jiisaswo qokotaanŋ nama iwoiwaajoŋ amamaajuti, ii kuuya mono eŋ mujiwaa so onŋomakebaa. ²⁰ Kawaaajoŋ Anutu Manŋana mono kambaŋ so mepeseenkebonŋa. Kaenŋ aniŋ Anutuwaa qabuŋayanonŋ kambaŋ tetegoya qaa seinkebaa. Qaa ii onŋanonŋ.

Yeizozo tetegoya

²¹ Niinonŋ yeizozona alaurunana soraaya Kraist Jiisaswo motoondeeŋ nanjuti, kuuya onŋoojoŋ ambe kaja. Neŋauruna niwo koi laligojuti, iyonŋonoŋ yeizozogia anŋi onŋoononŋ kaja. ²² Anutuwaanonŋ ejemba soraaya tosaanŋa kuuya koi laligojuti, iyonŋonoŋ yeizozogia anŋi onŋoononŋ kaja. Yonŋoononŋa tosiانوŋ Siisakimbaa jinŋkaronŋ mirinoŋ gawonŋ meŋkejuti, iyonŋonoŋ mono kaenŋ moma kaparanŋ koma jeju.

²³ Poŋ Jiisas Kraistwaa kalenŋmoriananonŋ mono onŋowo eŋ uma unŋagia kotuegonkeba.

† 4.15 2 Kor 11.9 †† 4.16 Apo 17.1

‡ 4.18 Eks 29.18

Kolosi

Jer-asa-asari

Kolosi ii Eisia prowinswaa taonja monj. Ii Efesus sitiwaa weenj koukoutanonj baagenj eja. Poolnonj Kolosi kamban mongenj mende kenoto, Eisiwaa siti somata Efesus kanonj gbani karoonj Buja gawonj menj Kolosi yonjoonj kaanjiadeen majakaka moma laligoro. Kanagenj Kolosi tosonianj uugia meleenji (1.7; Apo 19.10). Poolnonj Room sitiwaa kapuare mirinonj raro nejata Epafraas iinonj Kolosi uumeleenj tuumbaa buju qaaya menj iwaanonj karo. (1.7-8) Sundugia tosaanja ii awaa koloogito, Kolosi kanonj boi takapolakaya kaanjiadeen laligogi.

Boi yonjononj ejemba kokaenj kuma soonj onjoma laligogi: "Uumeleenj kanageso onjononj Anutu waeya mewom-baa kana qaa kania kania ii saanonj otaawu. Onjononj saanonj uugia menj kamaanj selegia qenj siimbobolo mobu." (2.16, 20-21, 23) Toroqenj kokaenj jenj kotonj onjongi, "Momalaarigiawo onjononj mono siminj kuma gajoba waegia menj laligowu." (2.18) Jiisas kaanagadeen menj kamaanj munj kokaenj jegi, "Ii Anutuwaa Meria qaagoto, gajoba wana monj." Kaenj jenj kokaenj toroqegi, "Nonoo qaanana otaawuti, iyonjononj mono momo aasangoya qaita monj mokoloowuya."

Kawaajonj Poolnonj Tere koi oonj Kolosi uumeleenj tuunj kokaenj kuma onjono, "Iwoi kuuya mono Jiisaswaa baatanonj ero iinonj Anutu honja toonj koloonj (1.15-17) uumeleenj tuunj ananaa Warjanaga laligoja." (1.18) Toroqenj qaa kokaenj qendeema onjono, "Kraist Jiisas moma laarigi iinonj Anutuwaa momo ano momakooto aasangoya saanonj qendeema onjombaa. Anutuwaa momoya ii momo tosia kuuya uugunj qaita monj koloaja." (2.2-3, 9-10) Poolnonj kaanagadeen uumeleenj ejemba laaligogiaa jenjkooto qaa tosaanja oonj ano Kolosi keno. (3.1-4.1)

Buk kokawaa bakaya wana 4 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1-8

Kraistwaa laaligoya ano gawonja 1.9-2.19

Kraistwo laaligo gbilia 2.20-4.6

Terewaa qaa kota wana 4.7-18

¹ Anutunonj Pool nii wasinj nono jetaa so Kraist Jiisaswaa aposol koloojenj. Uumeleenj alanana Timoti iinonj niwo rajo.

² Oo uumeleenj alaurunana soraaya Kolosi taanonj laligonj Kraistwo qokotaagi momalaarigianonj mende sologoro zenj nanjuti, niinonj onjowo qaa aminj mobombaajonj tere koi oojenj. Anutu Manjananonj mono kalenmorianj onjono luaenonj laligowu.

Onjoonj Anutu mepeseenj qama koolinjejonj.

³ Onjo Kraist Jiisas pondanj moma laarinj ejemba soraaya kuuya uu wombogianonj jopagonj onjomakejuti, iikawaa buju qaaya jegi moninj. Kawaajonj onjoonj qama koolinjejonj, iikanonj mono kambanj so Anutu, Ponjana Jiisas Kraistwaa Manja mepeseenjejonj. ⁵ Oligaa Bunawaa qaa onjanonj wala onjoononj karo jegi jejeromonromonanaa kania moma moma asaridaborogi. Moma asarinj Anutunonj onjoonj iwoi ano Siwe gomanonj ozonj esunjonj eji, onjo ii buja qenj aowombaaonj mamboma jejeromonromonj amakeju. Jejeromonromonj kanonj nemunj koma onjono afaangonj Anu-

tu moma laarinj uugianonj jopagonj aonj laligojuti, mono iikawaajonj mepeseenj munjejonj.

⁶ Oligaa Buja qaa iikanonj seinj gomaña gomaña sokoma honjawo koloonj somariinjeja. Kawaa so onjoononj karo onjo Anutuwaa kalenmorianja kania honja ii moma moma asarigi. Ii waladeenj moma asarigiti, weenj iikanonjadeen kanainj onjoo batugianonj kaanjiadeen honjawo koloonj kotuegonj onjomakeja.

⁷ Wombo nejanana Epafraas iinonj Kolosi onjoonj Oligaa Buja ii kuma onjono mogi. Epafraas iinonj nonoo kitinana nama Kraistwaa gawonja pondanj kaparanj koma menjeja. ⁸ Unja Toroyanonj sololoonj onjono jopagonj aonjejuti, Epafraasnonj onjoo kaniagia kaenj iima ninijoro moninj.

⁹ Kawaajonj buju qaa ii moninj, nonononj kaanagadeen kambanj iikanonjadeen kanainj onjoonj Anutu qama koolinj laligonj koujonj. Onjononj Anutuwaa uusiinja moma yagogi momo iikanonj uugia saa qewaatiwaaajonj welema munjejonj. Iikanonj saa qenj onjono Unja Toroyanonj mono sololoonj momo onjomakebaa.

† 1.7 Kol 4.12; Flm 23

Iikaanja kanonj mono saanonj Anutuwaa siinja kuuya dindinagadeenj moma kotonj laligowuya.

¹⁰ Onjoonj kokaenj qama koolinkejorj: Momakooto kanonj nemunj koma onono saanonj laaligogia Pombaa jaanonj sokombaatiwaa so laligowu. Uusiinja ejiwaa so nanamemengia kuuya ama menj laligowu. Kaenj saanonj gawonj awaa kania kania pondanj megj kawaa honja koloonjkeba. Momakootogia kaenj koma gbiligi saanonj kotiinkebu ano Anutuwaa kania toroqenj moma sororogonj laligowu.

¹¹ Anutuwaa ku-usunja ii akadamuyawo. Iikawaa so iyanjaa esunjmumuya kuuya togonj onono turunj menj kotiin onomakebaatiwaaonj qama koolinkejorj. Anutunonj kaenj menj kotiin onono saanonj kotiin kambanj so kaparanj koma uubonjononj nama lombo moma mokosinjonj aisoonj laligowu. ¹² Aisoonj laligonj Manjgiaa dangisenj menj laligowutiwaaonj qama koolinkejorj. Manjnananonj alaurata soraaya ananaajonj iwoi oyamboyanjawo arenjonj ano asamaranjaa uutanonj eja. Iinonj onjo kaanagadeenj menj letoma onono iwoi oyamboyanjawo ii bunja qenj aowutiwaa so kolooju.

¹³ Panjgamanonj galenj koma nononoti, Manjnananonj iikanonja metogonj nunuama kanj wombo Meriaa bentotonj uutanonj nonoma nonoono. ¹⁴ †Meria iinonj downana menj singisongonana songbama mesaowaatiwaaonj momakeja. Kawaaonj dangisenj menj munkejorj. Qaa ii onjanonj.

Kraistnonj iwoi kuuyaa kania ano wanja kolooja.

¹⁵ Kraistnonj Anutu mende ii-iita iwaa unjanjaya kolooja. Monowaa monoyanonj laaligo kuuya mende kolooro Kraistnonj mono waladeenj Manjwawo eja wanj koloonj laligoro. Kaenj laligonj Manja Anutu ilaanj muro ilawoila kuuya mokoloonj ononi koloogi.

¹⁶ Merianonj Anutu ilaanj muro ilawoila kuuya mokoloonj ononi. Iwoi tosaanja Siwe gomambaa jakeya jakeya kanonj egi mende injiimakejonj ano iwoi tosaanja namononj egi injiimakejonj, ii Kraistnonj jero letonj. Iwoi kuuya ii galenj koma onjombutiwaaonj unja kawali (ome) galenja galenja mokoloonj onono Siwe namo batugaranonj jinjarongianonj nama jenjkootogia amakeju. Yonjoo newogianonj ponj qerewenja jawinjgia uuta ano kamakamaata ii kuunj onono jakegianonj kuusunggiawo nama tosaanja ponj kaanja galenj koma onjmakeju. Merianonj iwoi kuuya koloowaatiwaa bemunjaleya koloorota Anutunonj unja (ome) mokoloonj ononoti, ii Kraist mepeseegi akadamuyawo koloonjkebaatiwaaonj kuunj ononota rajuj.

¹⁷ Kraistnonj waladeenj laligorogo ilawoila kuuya ii iwaa gematanonj koloogi. Iinonj mono iwoi kuuya mindirinj nemunj koma onono metulanjonj iwaanonj rinj rindanonj nanju. ¹⁸ ††Kraistnonj bemunjalenana kolooja. Ilawoila kuuya anana horonj nonoma wanj-nana koloonj laligowaatiwaaonj koomunonjga waaro. Komugiti, iyonjoo batugianonjga iinonj wala jota menj gbilinj waaro. Kaenj jotamemenana mutuya kolooro anana kanageso walagaa zioz gbilia koloonj nanjonj.

Kawaaonj uuwaa, sele busuwaa, iwoi kuuyaa wanjnana kolooro uumeleenj kanageso anana iwaa sele busuya kuuya koloojonj.

¹⁹ Anutunonj Meria anjaa so korondonj kinenj laligowaatiwaaonj modabororo sokono. Kawaaonj iyanjaa momoya ano akadamu iwoiya kuuya ii korebore Kraistwo qokotaanj nanjiwaaonj keraqeeanggo moma laligoja. ²⁰ †Ilawoila kuuya namononj ano sombinonj Anutuwo kazi amakejuti, ii Anutunonj kuuya tawagija menj unjano iyanjwawo qokotaanj uumotoonjgo ambutiwaaonj moma kokaenj menj tegoro sokono, “Mono neenaa Meranaga wasiwe kemenj maripoononj komunj saya maama luae nemunj kono koloojaa.”

²¹ Onjo kaanagadeenj wala nanamemengia bologa erotiwaajonj ama uugianonj Anutuwo uumotoonjgo mende ama kere moma munj sigensigenj laligogi.

²² Wala kaenj laligogito, kambanj kokaamba Anutunonj anjwawo uumotoonjgo ama nambutiwaaonj Meria wasiro balonj sele busuwo komunj koma konjoratinj onono. Kaenj nangi qewomewolonjgia songbano laligogi unjwama iyanjaa jaanonj soraaya koposogiaa qaaya qaa onjono keubutiwaaonj mamboma jejeromonjromonj amakeju.

²³ Jejeromonjromonj amakejuto, laligonj wanjanwanjanj qenj kamaanj unjwabotiwaajonj mono Kraist pondanj moma laarinj nambu. Anutunonj Oligaa Bunjaya iikanonj tando kuuroti, onjo iikawaa qaaya mogi. Uugianonj iikanonj nanjonj rindanonj nama kotiin laligowuti eenj, mono oyanjboyanj kolooju. Nono Oligaa Bunjaya ii menj seinkejorj. Anutunonj ejemba mokoloonj onono Siwe baatanonj laligonj kenjuti, iyonjoo batugianonj ii liligonj menj asarinj laligojonj. Pool ninonj kaanagadeenj Oligaa Bunjawaa gawonja ii menj laligojenj. Kianj.

Poolnonj zioz tuumbaa gawonj nomaenj menj laligoro?

²⁴ Kraistwaa sele busuya kuuya ii uumeleenj kanageso anono koloojonj. Kraistnonj ananaajonj ama konjajilinj moro kitia enj uumeleenj kanageso qanananonj umakeja. Niinonj Kraistwaa sele busuya ilaanj onjomambaaonj ama sele busunanonj konjajilinj kitia ii menj moma laligonjkejorj. Kaenj koloonj nono onjoojonj ama siimbobolo moma laligoweti, iikawaaonj kambanj kokaamba aisoonjkejorj.

²⁵ Anutunonj kuunj nono uumeleenj kanagesoya kanagesoya welenj qenj onjoma gawonj menj laligojenj. Anutunonj kalenjmorianja ejemba mendeema nonomambaa arenja anoti, iikawaa so Bunja qaaya menj seidaboromanjatiwaaonj jero. Onjononj qeangonj kotiiwutiwaa gawonj ii nono. ²⁶ Anutunonj Bunja qaa ii monowaa monoyanonjga mesanjgoro ejemba qenj seinj ama komugi gbiliurugia waama kaanagadeenj komugi kaan-deenj kaanj ama laligonj kouma tompinj laligogi. Kaenj laligogi qaa ii kambanja kambanja aasangoyanonj eroto, kambanj kokaamba kanagesoya kanagesoya soraaya anana ninisaama jero mojonj.

† 1.14 Ef 1.7†† 1.18 Ef 1.22-23

‡ 1.20 Ef 2.16

²⁷ Anutunonj kalenmorianjaa arenja kokaen jen anota eja, "Niinonj qaana aasangoya ii neenaa kanagesou-runna onjo injisaama injjowe mobutiwaajonj mojenj. Yonononj ii moma yagonj kema jen seigi Bunana aasangoyaa akadamyuanonj mono waba kantria kantria yonoo batugianonj somariinj qaqabunjayawo koloowaa." Qaa kota aasangoya ii kokaenj: Kraistnonj onjoo uugianonj laligoji eenj, mono asamararanonj keubombaa jejeromonjromonj ama onjmakebaa.

²⁸ Anana Anutuwaawaa arenj iikawaa so Kraistwaa kania ejemba kuuya onjoojonj jen asariinj laligojonj. Yonononj kuuya Kraistwo qokotaanj nama kotiinj akadamyugawo koloowutiwaajonj kuma onjmakejonj. Kaenj unuaninj Anutuwaawaa jaasewanjanonj keubutiwaajonj mojenj. Kawaajonj momakootonana kuuya menj kululuunj qambanjamabanj qaaya qaaya onjmakejonj. ²⁹ Niinonj iikawaajonj aonj onjkejenj. Kraistnonj ku-usunjaa qaganonj sololoonj inaanj nomakeji, niinonj mono iikawaa so manja qenj laligonjkejenj. Kianj.

Poolnonj Kolosi yonjoojonj majakaka moro.

2 Niinonj Kolosi onjoojonj ama manja qenj laligojenj. Kaanjagadeenj Laodisia sitinonj laligojuti ano uumeleenj alauruna tosianonj noo jaasewana mende iigiti, mono kuuya yonjoojonj qama koolinj mamaga aonj onjkejenj. Niinonj onjo iikawaa kania mobutiwaajonj mojenj.

² Kokaenj qama koolinjkejenj: Anutu, gii mono uugia nanjonj onjona ororonj somonjonj jopagonj aonj motoonj uuwaa akadamyugia kuuya mokoloowu. Ii mokoloonj saanonj kotiinj iwoi kuuya moma kotodaborowuya. Kaenj ama saanonj Anutuwaawaa Bunja aasangoya, Kraistwaa kania ii kuuya moma asaridaborowuya. ³ Anutunonj momoya ano momakootoya ii kuuya Kraistwaanonj ama mesanjgorota eja. Anutuwaanonj momakootoyaa kowia ii maa suanj kaanja kowi aasangoyanonj ero Kraistnonj iikawaa kiiya meria kolooja. Kraistwaa jeta tenj koma iikaanjanonj saanonj momakootoya ii mokoloowonja.

⁴ Monjonj mondokondoronj ama qaa kele jenj uugia kuunj tiligonj onjombabotiwaajonj Kraistwaa qaa ii jejenj. ⁵ Selenonj onjowo motoonj mende laligojento, unja kokoosonanonj mono onjowo nanja. Onjo kotiinj Kraistwaa moma laarinj qaaya tenj koma batugianonj arenjgiaa so bonjonj laligojuti, onjoojonj kaenj moma romonjonj aisoonjkejenj. Kianj.

Balombaa momoyanonj somonjonj onjombabotiwaawaa galenj meme qaa

⁶ Kawaajonj onjo Kraist Jiisas menj anjaligi Pongia koloonj nanji, mono iwo qokotaanjkejutiwaawaa so nanamemenjgia ama menj laligowu. ⁷ Qaa kuma onjongiti, iikawaa so mono kosogia Kraistwaanonj mondongonj iwo qokotaanj nama uugia nanjonj aonj momalaariwaa esunjmumuya toroqenj mokoloonj laligowu. Dangisenjgia mono apu sasagonj kamaanjkejiwaa so jenj mepeseenj laligowu.

⁸ Ambosakonj yonjononj balombaa momakooto kuma onjongiti kana walaga mokoloonj tosianonj ii otaanjkeju. Kaanjagadeenj benj kawali galenj sombinj namo batugaranonj laligonj yoroo ilawoilagara kuuya galenj koma onjmakejuti, tosianonj Kraistwaa uugunj iyonjooonj qokotaanj qaa kuma onjmakeju. Kaenj amakejuti, iyonjooonj monjonj onjoma tiliqili omaya kawaa kasianonj somonjonj onjono kamaanj boi iyonjoo bunja koloowubo.

⁹ Anutuwaawaa momoya ano akadamyuwo iwoiya kuuya ii korebore Kraistwaanonj ero balonj sele busu menj asugiro. Kawaajonj boi takapolakaya kaanja yonjoojonj mono galenj menj aonj laligowu. ¹⁰ Kraistnonj unja kawali galenj ano ponj qerewenja ano jawinj kuuya yonjoo wanjgia kolooja. Kraistwo qokotaagi iinonj Anutuwaawaa momoya ano akadamyuwo iwoiya kuuya ii saanonj sogianonj onjono laligojuya.

¹¹ Kaenj laligonj Kraistwo qokotaagi iinonj aiweseya honja ii onjooonj kaanjagadeenj kotonj onjono laligoju. Aiwese ii borononj selenananonj kotonjkejutiwaawaa so qaagoto, Kraistnonj sele kotokoto qaita monj ama onjnoti, ii kokaenj: Iinonj selewaa nanamemenj walaganonj galenj koma onjombabotiwaajonj mono siingia kombombanja bologa ii somonjoro laligoju. ¹² †Kraistwaa qamoya rojnong anjgiti, onjoo uu walaganonj mono iikaanja tanitani komunj oomulu iikanonj koomu rojnong kemero. Kaenj kemeroto, Anutunonj Kraistwaa menj gbiliro koomunonjga waaroti, iwaawaa ku-usunjanonj mono onjo kaanja-deenj inaanj oomulu iikanonj nemunj koma onjono gbiligi. Onjo Anutuwaawaa ku-usunja ii menj anjalinj moma laarinj mugitiwaajonj ama Kraistwaa kooronjanonj gbilinj kotiinj laligoju.

¹³ ††Wala monjonj onjoo siingia kombombanja bologa ii mende somonjoro uugia walaganonj galenj koma onjono laligogi. Singisonjgo anjgitiwaajonj ama uu koomuya laligogito, Kraistwo qokotaagi Anutunonj iwaawaa kooronjanonj menj gbilinj onjono. Singisonjgonana mono kuuya songbandabororo kotiinj laligojonj.

¹⁴ †Kilenjanana ano iikawaa ironjaa jenjkootoya ii Siwe gomanonj lopo terenonj oogita ero. Kraistnonj lopotana ii korebore kotonj qewagoro. Lopo iikanonj Anutuwo nama gemanananonj qenj tuarenjenj ama nonoma eroti, iinonj ii kotogonj maripoononj kosigoro tegoro.

¹⁵ Maripoononj komunj benj kawali galenj ano unja ponj qerewenja namo sombinj batugaranonj ilawoila kuuya galenj komakejuti, Kraistnonj iyonjoo ku-usungia ii lua jangbenj jeta kaanja qewagonj riligonj rijonjgodabororo. Kaenj ama kaziuruta kasanonj gbadoonj onjoma gamu qenj onjono. Kaenj ama unjuama otokorianj maama rendunj hororo qenjaaroyanonj kagi haamo ama onjnotiwaawaa kania ii asuganonj asugiro iigi.

¹⁶ ††Kraistnonj haamo ama onjnoti, iikawaajonj onjo mono Kraistwo nama qaqabunjabunjagiawo satiinj laligowu. Kaenj laligogi onjoo batugianonj monjonj naa nene apuga onj nenjkejuti, iikawaa songoya eenj ama jenj kotonj onjombabo. Gbani so kendonj kowoga monj

† 2.12 Room 6.4 †† 2.13 Ef 2.1-5 ‡ 2.14 Ef 2.15 †† 2.16 Room 14.1-6

ano koinj so koinj dologa koujiwaa korisoroya ii amakeju me qaago, iikawaajonj eenj jery bolinj onjombubo. Sabat kendonj ii Sondameraanonj me weenj monjonj ramakejuti, iikawaajonj eenj wambusoongianonj qerj jery onjombubotiwaajonj mono galengia menj aonj laligowu.

¹⁷ Songo kaanja kawaajonj mono geja mende ambu. Iwoi ii sareyagadeenj kolooju. Eja onjanonj dodowiro unjaunyanonj wala kankeji, iikawaa so honja ii Kraist. Nene songo ano kendonj rarawaa qaaya ii Kraistwaa sareya kolooj kamaanqeqeta kolooja. Kraistnonj mono asugiroto, onjo kilenj kema kana sareya walaganonj eenj qokotaanj laligowubo.

¹⁸ Tosia onjononj siingianonj kokaenj amakeju: Onjoangiaa uugia menj kamaanj ama Siwe gajoba waegia menj berj kaanja mepeseenj onjmakeju. Kaanagadeenj jaagia meleeno unjaunqagia iima iikawaajonj sewanjiki amakeju. Kaenj onjoangiaa namowaa momoyanonj kuunj onjono selegia eenj totoonj menj uma selememe amakeju. Yonjoononga monjonj tiligonj onjoma Kraistwaanongga utunj onjombabo. Kaenj ano onjo momalaariwaa kunonj haamo mende ama tawagia mende mewubo. Kawaajonj mono galengia menj aonj laligowu.

¹⁹ †Yonjononj Kraist wanjnana kolooji, iwo nanangia ii mesaonj lanj laligoju. Kraistnonj wanjnana kolooj iyanjaa sele busuya kuuya anana galenj koma nonono saanonj qokotaanj aonj laligojonj. Sii toroqeqeya ano tokotokoya iikanonj mono sele busuyaa dondomonjurutu mindirinj somonjonj nononji metulanjonj motoonjgo koloojonj. Kaenj kolooj Anutunonj nemunj koma nonomakejiwaa so somariinj kotiinkejonj.

Kraistwo nanji namowaa momoyanonj galenj koma onjombabo.

²⁰ Onjo Kraistwaanonj qokotaagi uu walagagianonj komuro berj kawali galenj yonjoo kasa gbadononga lolooji. Yonjononj namo sombinj batugaranonj laligonj iwoigara kuuya galenj koma onjmakejuto, onjo mende galenj koma onjmakeju. Kawaajonj boi takapolakaya kaanjanonj jenjkooto lanj ama onjmakejuti, ii mono naambaajonj eenj otaankeju? Siwewaa bunja koloojuto, kilenj namowaa qaaya otaagi sisau koloojkeja.

²¹ Songogia kokaenj amakeju, “Ii mende gajugonj mewa. Monj ii mende kisiriwa. Iwoi ii mende oosiriwa.”
²² Balonj ejembanonj iyanqiaa wangianonj kaenj jery kotonj tosaanja kuma onjmakejuto, Anutunonj kaanja qaago. Anutunonj iwoi kuuya ii ama mewonjatiwaajonj ama jero menj neniinj qaombutiwaajonj ano eju. Ii balombaa iwoi tatawaga.

²³ Ii kilenj tosonianonj berj kawali galenj ano gajoba waegia menj berj kaanja mepeseenj onjombutiwaajonj kaparanj komakeju. Ii kaparanj koma “Ananaa uunana menj kamaanj anjonj,” jery iikanonj mondonj selewaa siingia kombombanja bologanonj galenj koma onjombabotiwaajonj songoya songoya ama selegia qerj sembenj aonj aonkeju. Kaenj ama jenjkootogia amakejuti, ii momakooto qaganonj aambaa tani kolooro mamaganonj silligia ii iima mogi umakeja. Umakejato, ii

kilenj kaenj selewaa siingia kombombanja bologa anjonj kombombaajonj amamaanj ii lanj otaankeju. Kawaajonj jenjkooto qaagia iikanonj mono iwoi omaya totoonj kolooja. Kianj.

Kraistnonj laaligo gbilianonj laligowombaa esunja nonomakeja.

3 †Kraistnonj eukanonj uma Anutuwaaboro dindinanonj jinjaronj jakeya menj qaqabunjayawo raja. Anutunonj Kraist menj gbilinj muroti, iikawaa tani kaanagadeenj onjo menj gbilinj onjono koomuyanonga waama laligoju. Kawaajonj onjo Siwe gomanonj eu ilawoila eji, uugia mono iikanonj somonjonj laligowu.

² Balombaa ilawoilaya kanonj qaagoto, eukanonj ilawoila eji, uugia mono iikanonj somonjonj kotiinj laligowu. ³ Onjoo uugia walaganonj komuro Anutuwaanonj dunjonj laligoju. Kaenj Anutuwaaboro aonjanonj kema laaligo kotigaa kania mokoloogi. Kraistnonj Siwe laaligo aasangoyanonj laligoji, onjoo uulaaligogianonj mono iikawaa so aasangoyanonj eja. Kawaajonj uugia mono Kraistwo somonjonj laligowuya. ⁴ Kraist laaligo kotigaa Tonananonj mombo karo asamararanjanonj asugiwaati, kambanj iikanonj onjo mono kaanagadeenj asugigi unjuano iwo Anutuwaaboro asamararanjanonj keubu.

Uu walaga ano uu gbilia ii aworanjonj aojao.

⁵ Balombaa siingia kombombanja bologa kania kania ii uugianonj enj yayasesenj menj onjmakejuti, iyonjoo wangia mono kuuya rinjangodaborowu. Bao kasu kaanja serowilinj ano qewolonj anjonjorayawo ii mono gema qewu. Uuselewaa siinj kombombanja bologa ii mono mesaonj uugere bologa qowogogi bogowa. Iwoi menjgo mewombaajonj mambanj kolooj koposonjonjkejuti, iikanonj tando lopionj waegia menj mepeseenj onjonjutiwaa tania kolooja. ⁶ Ii anjitiwaajonj ama Anutuwaaboro irinjanonj soono ukazia qagianonj ano umakeja.

⁷ Siingia kombombanja bologa kaanjanonj mono wala onjoangiaa laaligogia kaanagadeenj galenj kono kana bologa ii riinj otaanj laligonjkegi.

⁸ Kaenj laligogito, kambanj kokaamba onjo kaanagadeenj iwoi iikaanja kuuya ii mono giligi kamba: Uuduudu moma uugeregianonj juma onjoro uugianonj aonj uubooli mojuuto, ii unjuma giligi kamba. Kaanagadeenj uuqe qaa tokoronkota ano qaa anjonjorayawo menj uugia menjerenjoguti ii mono kuuya gema qerj mesaowu. ⁹ †Onjo uu walaga ano iikawaa nanamemenja anjonjora-yawo ii yakarinj qerj komunj laligojuti eenj, qaa qolonjmolongoya mono mende aminj mobu.

¹⁰ †Onjo uu walaga kotogonj mombo letoma uu dologa mouma laligoju. Mokomokoloo Tonananonj iyanjaa kania moma asariwombaa sareya anoti iinonj mono iikawaa so uu dologa ii letoma muro toroqerj kolonjanjkeja. ¹¹ Kawaajonj anana Juuda me kantri

† 2.19 Ef 4.16

†† 3.1 Ond 110.1 ‡ 3.9 Ef 4.22 †† 3.10 Jen 1.26; Ef 4.24

tosiaa ejemba laligojoni, ii mono so motoonggo koloojoni. Anutuwaai aiweseya selenananoni kotogi me qaago, ii kilen Anutuwaai jaanon so motoonggo koloojoni. Taon ejemba momogiawo me qandaya (bus kanaka) laligon iyangiaa qaagianoni irikawaraka jen poumapou laligojuti ii kilen Kraistnon uunananoni nano motoonggo koloojoni. Ananaa gawonana menkejoni me tourunana ii tawaya qaa een welen qen onomakejoni, iikanoni iwoi qerewenja koloojato, honabonja ii Kraist. Iinon mutalangon kuuya nunuugun uma Kirj Ponjana uuta motoonggo kolooja.

¹² †Anutunon meweengon onono uu dologa otaan Anutuwaai wombo alauruta soraaya kolooju. Kawaajon onjo mono batugianon kiankomu ama ala men aon laligowu. Uugia men kamaan tosaanja gumbonjonon qaganon ama onoma lombo moma mokosingon laligowu. Sili iikanon mono malekugia kolooro kongi kemero ii pondan men laligowu.

¹³ ††Mono lolongon bologaa kitia mende meleembuto, mono qaqa-anjon aon laligowu. Kalan koma aogi batugianon qaa koposo kolooro mononon alia jen mumbaajon moji, ii mono mesaon aowu. Ponjon singisongogia songbama mesaoroti, onjo mono batugianon kaanjadeen ama aonkebu. ¹⁴ Kaen ama uu-jopawaa malekugia ii kongi kemero iikawaa qaganon mono uukalen ama jopagon aogi qabo koloowaa. Uujopa kanon akadamu kuuyaajon jejenj, ii qoonjon mindirin wangiaga nanja.

¹⁵ Kraistnon onjo luenon sele busu motoonggo koloon laligowutiwaajon onoono. Kawaajon iwaa lu-aenon mono uugianon en awaawaa qawa loqagia kolooro uubonjonon jen mepeqepesee ama laligowu.

¹⁶ *Kraistwaanon Bunja qaa iikanon mono uugianon en batugianon mamaga asugin seiwaa. Mono momakooto qaa kuuya jen kuma aon qambanmamban qen aonkebu. Unja Toroyanon sololon onomakejiwaa so mono Bunja Rii Ondino (Buk Song), mepemepesee rii (oonjaa) ano uuwaa rii tosia ii uu wombogianon Anutu mepesee qamakebu. ¹⁷ Nanamemenj ii me ii jenon me silinon ama mewuti ii kuuya mono Ponj Jisaswaa qanon amakebu. Kaen anggi Kraistnon nemun koma onono Man Anutu oewae jen mun laligowu. Kirj.

Loemba, nemunmanj ano welenqeqe onjo qambanmamban qaa

¹⁸ ††Emba onjo mono lourugia yonoo qaa baatanon kema laligowu. Pombaa bunja koloojutiwaajon mono kaen anggi sokombaa.

¹⁹ ††Eja onjo mono embaurugia uukalenon jopagon onoma goronjooso wosokondun qaganon mende ama onoma laligowu.

²⁰ ††Merabora onjo Pombo qokotaan nama nemunmanwoigia yoroo jegara otaagi Ponjon injiuro sokombaa. Kawaajon onjo mono qaagia jewutiwaa so kuuya tenj koma onoma laligowu.

²¹ ††Manjurunana onjo meraboraurugianon awasankakagia mesaowubutiwaajon mono mende unun ureen horon kitor onoma laligowu.

²² †Welenqeqe onjo mono namonon galenjurugia yonoo qaagia kuuya tenj komakebu. Kondokondoowaa wan anggi ejembanon injisosoroowutiwaajon qaagoto, gbingbaon mesaon Pombaa jeta uuguwombutiwaajon sombugia moma uugia gawonon ama men laligowu.

²³ Iwoi ama menkebuti uugia mono iikanon somongon kokaen romongowu: Balon ejembagadeen qaagoto, Ponj iyanja mono welen qen mun laligoju.

²⁴ Ponj Kraist welen qen mun laligogi iinon tawagia Siwe gomanon ano eji, ii onono bunjagia koloowaa.

Mono kaen romongon laligowu. ²⁵ ††Monjon gawonjen men soowaati Anutunon kaanjadeen men soosooyaa ironja meleema mubaa. Anutunon tosaanja mende injisosoron tosaanja mende sureen onomakejato, kuuya anana so motoonggonon gosin nonoma qaanana jen tegowaa.

⁴ †††Galenjurunana onoonon Ponj somata ii Siwe gomanon laligoji, ii moma kotojutiwaajon mono welenqeqeurugia yonowo wasombura maayanon aon so motoonggo ama onoma laligowu. Kirj.

Qambanmamban qaa tosia

² Qamakooli gawon mono kaparan koma men laligowu. Iikanon mono uugbiligibili laligon jen mepeqepesee ama laligowu. ³ Mepeqepesee ambuti iikanon mono nonoonon kaanagadeen kokaen qama koolin laligowu, "Anutu, gii mono Pool nenauruta kana men onona saanon Kraistwaa Bunja qaa aasangoya ii jen asarigi seiwaa." Niinon Bunja gawon mewetiwaajon gbadoon nongi kapuare mirinon rajen. ⁴ Niinon Bunja qaa Anutuwaai siinjaa so jewe asariwutiwaajon mono qamakooligianon nanjon noma laligowu.

⁵ ††Ejemba uumeleen mende ama seleengon laligojuti ii mono momakooto qaganon ama onoma laligowu. Uuwaa gawon mewombaa kana mon koloowaati kamban ii mono mende mesoqesoon tiwilaawuto, ejemba koorongianon kema bonjon qambanmamban koma onombu. ⁶ Qaa amin mobuti, ii mono kamban so siiyawo mindirin injijogi naanawo koloonkeba. Qaa injijogi ejemba motomotoon siingia kolooro kuuya yonoonon qaa nomaen meleema onombuti ii mono moma yagon iikawaa so jenkebu. Kirj.

Poolnon Tikikus Onesimus wasin orono kawaa.

⁷ †††Wombo alana Tikikus iinon Pombo qokotaan nama niwo gawon tororo men nenana kolooja. Iinon onoonon kan nomaen ama laligonkejenj, iikawaa sunduya kuuya injjoro mobu. ⁸ Nomaen ama men rama laligojoni, onjo sundu ii mobutiwaajon wasin mube onoonon kawaa. Iinon kan saanon ulunkolen ama onombaa. ⁹ ††Kaanagadeen wombo alanana Onesimus Kolosi onoononga kan Pombaa qaaya pondan otaan

† 3.12 Ef 4.2 †† 3.13 Ef 4.32 † 3.16 Ef 5.19-20 †† 3.18 Ef 5.22; 1 Piito 3.1 †† 3.19 Ef 5.25; 1 Piito 3.7 ††† 3.20 Ef 6.1

††† 3.21 Ef 6.4 § 3.22 Ef 6.5-8 §† 3.25 Dut 10.17; Ef 6.9 §†† 4.1 Ef 6.9 §† 4.5 Ef 5.16 §†† 4.7 Apo 20.4; 2 Tim 4.12 §† 4.7 Ef 6.21-22 §† 4.9 Flm 10-12

menj yagonkeji, niinonj ii wasiwe eleema kawaa. Eja woi yorononj kanj kokanonj iwoi kuuya nomaenj kolooro laligojonj, iikawaa sunduya saanonj jedaborori mobuya. Kiaj.

Yeizozo qaa tetegoya

¹⁰ †Aristarkus niwo kapuare mirinonj raji ano Barnabaswaa niwita Maak yorononj yeizozogara jenj ani onjoononj kaja. Maakwaajonj qaana kokaenj jenj kotowe mogi: Onjoononj kanj koubaati eenj, ii mono saanonj koma horonj ala menj mubu. ¹¹ Joosua qata monj Jastus qajuti iinonj kaanagadeenj yeizozoya jenj ano onjoononj kaja. Neñaurunanonj niwo Anutuwaa bentotoña gawonj menj laligojuti iyonoo batugianonj eja karonj yonononga Juuda ejaga laligoju. Yonononj ulun̄kolenj ama noma laligogi.

¹² ††An̄giaanonja eja Epafra Kraist Jiisas welenj qen mun̄keji, iinonj yeizozoya jenj ano onjoononj kaja. Iinonj kambanj so onjoononj ama qama koolin̄keja. Qaa kuuya Anutuwaa jetaa so koloonj eji, onjo iikanonj rindan̄gonj nama kotiin̄ akadamugiawo koloonj laligowutiwaajonj aonj oron̄keja. ¹³ Niinonj iwaa kania moma kokaenj nan̄-

† 4.10 Apo 19.29; 27.2; Flm 2-4; Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39
†† 4.12 Kol 1.7; Flm 23

gonj jejenj: Iinonj onjo ilaan onjomambaajonj gawonj mamaga menjkeja. Kaanagadeenj Laodisia ano Hierapolis taonj woi kanonj moma laarin̄ laligojuti iyonoojonj ama gawonj naa afaan̄aga menj aonj oron̄keja. ¹⁴ †Wombo doktanana Luuk ano Deemas yorononj kaanagadeenj yeizozogia jenj ani onjoononj kaja.

¹⁵ Niinonj yeizozogia jenj oojen̄j, ii mono uumeleenj alaurunana Laodisia taononj laligojuti, ii injijogi mobu. Kaanagadeenj Nimfa ano iwaa mirinonj kanageso ajoroon̄kejuti mono ii injijogi mobu. ¹⁶ Tere koi ween̄gonj on̄on̄gi mogi tegoro iikawaa gematanonj ii mono an̄gi Laodisia uumeleenj kanageso yonjoononj keno ween̄gowu. Laodisia yonjoononj tere monj oowe kenoti ii an̄gi onjoononj karo onjo ii kaanagadeenj ween̄gowu.

¹⁷ ††Arkipus eja ii mono kokaenj ijogi moba, “Pon̄onj Buña gawonj mewaatiwaajonj jenj kotonj goma koipuga raro laligojan̄j, giinonj mono gawonj ii romon̄gonj kuuya medaborowa.”

¹⁸ Pool niinonj yeizozogia jenj neenaa boronanonj qana kokaenj oojen̄j: Pool. Onjo mono kasa gbadonawo nii romon̄gonj noma laligowu. Kalen̄morianonj mono onjowo ewa. Kiaj.

‡ 4.14 2 Tim 4.10, 11; Flm 24 †† 4.17 Flm 2

1 Tesalonaika

Jer-asa-asari

Room mindimindiri kantriwaa prowins qata Masedonia kawaa siti warja ii Tesalonaika. Poolnoŋ misin gawoŋ meŋ liligoŋ Filipai siti mesaonŋ Tesalonaika kaŋ gawoŋ mero tosanonŋ uugia meleengi kuma onono uumeleen tuuŋ kolooro. Ii kolooroto, tuarenjen iikanondeen kolooro. Poolnoŋ Kraistwaa Buŋa qaa jeŋ asariŋ uugia kuuro iikanonŋ Griik ejemba Juuda yoŋowo toroqenŋ laligogiti, iyoŋoononga mamaganonŋ uugia meleengi tuuŋ iikanonŋ somariiro. Kawaajonŋ Juuda ejemba uugia mende meleema uugianonŋ boliro Pool gema qeŋ mugi. Gema qeŋ mugitiwaaajonŋ bimooro kana moŋgama onomesaonŋ Berea taononŋ keno. Kanagenŋ Korint sitinonŋ laligoro neŋata Timotinonŋ ala ilailaaya koloonŋ Tesalonaika sitiga kaŋ nomaenŋ moma laarigiti, iikawaa sunduya ijoro moro. Poolnoŋ Tereya mutuya Tesalonaika anoti, ii Kraistwaa alauruta yoŋoo uugia nangonŋ momalaarigia meŋ kotii-waatiwaaajonŋ ooro. Poŋ moma laariŋ uunonŋ jopagonŋ aonkejuti, iikawaa bujuya momago yoŋoojonŋ Anutu mepeseeja. Anŋ laaligo yoŋowo nomaenŋ ama laligoroti, ii duduuwubotiwaajonŋ ii papianonŋ ooja. Tesalonaika uumeleenŋ tuuŋ batugianonŋ qaa tosaana kolooro jegiti, Poolnoŋ ii meleema jeŋ asariŋ ooja. Qaa tosia ii kokaenŋ: Kraistnonŋ eleema karo Siwe laaligononŋ keubonŋati, iikanonŋ tosanonŋ uugia meleema koomunonŋ ejuti, iyoŋoojonŋ mono nomaenŋ koloowaa? Kraistnonŋ naa kambanonŋ eleema kawaa? Qaa ii meleema kokaenŋ jeŋ kotonŋ onono, "Onŋ Kraist mombo kawaatiwaaajonŋ jejeromonŋromonŋ ama mamboma laligonŋ iikanonŋ mono gawonŋ awaa awaa ii jegeŋa nama pondanŋ meŋ laligowu."

Buk kokawaa bakaya warja 6 ii kokaenŋ:

Qaa mutuya 1.1

Dangisenŋ jeŋ aisoonŋ mepeseeja 1.2-3.13

Nanamemenŋ dindiŋa ambutiwaajonŋ kuuŋ ononja 4.1-12

Kraistnonŋ kawaatiwaa qaaya kuma ononja 4.13-5.11

Qamabanŋmabanŋ qaa tetegoya tosaana 5.12-22

Terewaa qaa kota warja 5.22-28

1 [†]Pool, Sailas ano Timoti nonononŋ Tesalonaika uumeleenŋ kanageso onowo qaa amiŋ mobombaajonŋ tere koi oojonŋ.

Onŋ Maŋ Anutu ano Poŋ Jiisas Kraist yorowo qokotaanŋ nangi mono kalenŋmorianŋ ononi luaenonŋ laligowu.

Momalaari qeŋ gbilijutiwaaajonŋ aisoojonŋ.

² Nonononŋ suulanŋ romonŋonŋ onoma kuuya onoojonŋ "Anutu keraqeeanŋo dangisenŋ!" jeŋ mepeseenkejonŋ ano qamakooli gawonŋ meŋ iikanonŋ kambanŋ so qagia qamakejonŋ. ³ Onŋ Jiisas Kraist jopagonŋ moma laarigi uujopayanonŋ nemuŋ koma onono gawonŋa kotiiŋ meŋkeju ano Poŋnananonŋ eleema kawaatiwaaajonŋ jejeromonŋromonŋ ama kaparanŋ koma mambomakeju. Nonononŋ ii kuuya Anutu Maŋnanaa jaasewanonŋ saanonŋ romonŋonkejonŋ.

⁴ Uumeleenŋ alaurunana, Anutunonŋ jopagonŋ onoma onŋ iyanŋaajonŋ kokaenŋ meweengonŋ ononoti, ii mojonŋ.

⁵ Nonononŋ Jiisaswaa Oligaa Buŋaya meŋ onoononŋ kaŋ

batugianonŋ nomaenŋ ama laligoninŋ, onŋ ii moju. Nonononŋ Buŋa ii qaa toongadeenŋ mende jeninŋ mogito, Uŋa Toroyanonŋ sololoonŋ nonono awasanŋkaka nama esuŋmumuyawo uugia kuuŋ laligoninŋ. ⁶ ^{††}Kaenŋ laligoninŋ onŋ koŋajilinŋ somataa utanonŋ laligonŋ Buŋa qaa moma anŋalinŋ anŋonŋ koŋgi. Ii anŋonŋ koŋgi Uŋa Toroyanonŋ korisoro onono Poŋ ano nonoo silinana otaanŋ laligoju. Ii nomaenŋ kolooroti, nonononŋ ii saanonŋ mojonŋ. ⁷ Kaenŋ gemanananonŋ kaŋ laligonŋ Masedonia Akaia prowins woi kanonŋ Jiisas moma laarijuti, korebore yoŋoojonŋ sili awaa qendeema onomakeju.

⁸ Ii kokaenŋ: Onŋ Pombaanonŋ qaa moma anŋalinŋ anŋonŋ koma jeŋ laligogi tosanonŋ ii anŋgotomanŋ kaenŋa toroqenŋ jeŋ seigi keno. Kema laligonŋ Masedonia ano Akaia prowins woi ii sokondabororo. Ii sokondabororo to, iikayadeenŋ qaago. Onŋ Anutu moma laariŋ gawonŋa megiti, iikawaa onanonŋ mono gomanŋ so kema kaŋ seiromaganonŋ uugia meleengi. Ii kilikalu qaago. Kawaajonŋ nono iikawaa qaa moŋ mende toroqenŋ jewonŋa.

† 1.1 Apo 17.1

†† 1.6 Apo 17.5-9

⁹ Nono oŋoonoŋ kaniŋ nomaenŋ kolooroti, iikawaa sunduya ii gomaŋ tosaana yonononŋ jeŋ seigi anŋo-tomaŋ kaana momakejoŋ. Oŋo tando lopioŋ ano beŋ qolonŋoya ii gema uŋuŋ Anutu honabona ano laaligo Toyaanonŋ eleema gawoŋa meŋ laligoju. ¹⁰ Anutunonŋ Meria meŋ gbiliro koomunonŋa waaroti, oŋo iionŋ Siwe gomanonŋa kamaanŋ asugiwaatiwaajoŋ mambo-makeju. Anutuwaawaa iriŋsonŋsoonŋanonŋ kanagenŋ asuganonŋ asugiro Jiisasnonŋ mono kamaanŋ jinŋjaunŋ kanjana-wo iikanonŋa metogoŋ nonombaa. Kiaŋ.

Poolnonŋ Tesalonaika sitinonŋ gawonŋ nomaenŋ mero?

2 Oo uumeleenŋ alaurunana, nono oŋoononŋ kanŋ gawonŋ meniŋi, iikanonŋ mende jaŋgoŋ qanonoto, hona saanonŋ kolooro. Oŋoanŋgio ii kaanŋagadeenŋ saanonŋ moju. ² †Mende jaŋgoŋ qanonoto, wala Filipai sitinonŋ gawonŋ meniŋ horonŋ ureenŋ ama nononŋgi siimbobolo moniŋi, ii moju. Siimbobolo ii momago oŋoononŋ kaniŋ tosiannonŋ tuarenjeŋ kotakota ama nononŋgito, ii kileŋ Anutunonŋ awasaŋkaka nonono nama iwaanonŋ Oligaa Buŋa ii jeŋ asariŋ oŋoma laligoninŋ.

³ Nonoo kanianana ii kokaenŋ: Uukuukuu qaanana ii anŋgomokolonŋ qaganonŋ mende jeŋkejoŋ. Anano jinŋjaunŋ aniŋ uunananonŋ menjereŋgonaga, ii kaana mende jeŋkejoŋ. ⁴ Kaana qaagoto, Anutunonŋ Oligaa Buŋa jeŋ seiwonŋatiwaajoŋ niniima uunana gosiro sokono moma laariŋ nonoma Buŋaya nononoti, iikawaa so mono qaaya meŋ jeŋ asariŋkejoŋ. Anutunonŋ uunana anŋgotete meŋ gosinŋkeja. Kawaajoŋ nonononŋ iwoi kuuya ii Anutuwaawaa jaanonŋ sokombonŋatiwaajoŋ amakejoŋ. Ii ejemba siingia otaawonŋatiwaajoŋ qaago. ⁵ Nonononŋ kambanŋ monŋeŋ ejemba kelebele qaanonŋ kele qeŋ oŋombombaajoŋ mende kema kaniŋi, ii moju. Nono dogonana esuunŋ monenŋ iwoi nonombutiwaajoŋ mondonŋ qaa siliaa siliaa mende jeŋiŋ. Anutunonŋ kanianana ii saanonŋ jeŋ nanŋgowaa. ⁶ Oŋo me ejemba tosiannonŋ qabuŋa nonombutiwaajoŋ mende kaparanŋ koma laligoninŋ.

⁷ Kraistwaa aposoluruta kolojoŋiwaajoŋ saanonŋ uugia kokaenŋ kuuwonaga, “Oŋo mono nanŋgoŋ nononŋgi batugianonŋ uuwaa gawonŋ mewona.” Iikaenŋ jeŋiŋ sokonagato, nonononŋ oŋoo batugianonŋ migigiinŋ oŋoma laligoninŋ. Merabora nemunŋianonŋ aju oŋoma kalaŋ koma oŋomakeji, iikawaa so mono nononana meŋ kamaanŋ aonŋ bonjoŋ ama oŋoma laligoninŋ.

⁸ Nonononŋ nemunŋmanŋ kaana mokoliŋ oŋoma laligoninŋiwaajoŋ ama Anutuwaanonŋ Oligaa Buŋa oŋoninŋ ano toroqenŋ ananaa laaligonana kaanŋagadeenŋ qeleema oŋombombaajoŋ jojoriŋ laligoninŋ. Oŋononŋ honŋaga komunŋjua meraboraurunana koloogi.

⁹ Oo uumeleenŋ alaurunana, nono oŋoojoŋ ama gawonŋ meŋ selenana qeŋ laligoninŋi, mono ii romonŋgowu. Nanŋgoŋ nonombutiwaawaa lombotanonŋ oŋoononŋga mombaa qaganonŋ ubabotiwaajoŋ gomantiinŋa asasaga nononanaa boronananonŋ gawonŋ meŋ Anutuwaanonŋ Oligaa Buŋa jeŋ asariŋ oŋoma laligoninŋ. Ii mono duduuwubo.

† 2.2 Apo 16.19-24; 17.1-9

¹⁰ Jiisas moma laarijuti, nonononŋ oŋoo qaagia kuuya dindinŋagadeenŋ gosinŋ soraaya koposowaa qaanana qaa laligoninŋ. Oŋo ii iima moma nanŋgoŋ jeŋ nanŋgowu-tiwaa so koloju. Anutunonŋ kaanŋagadeenŋ ii jeŋ nanŋgoŋ danŋgunu kaana nanja. ¹¹ Amanonŋ iyanŋaa meraboraana bonjoŋbonjoŋ ama oŋomakeji, iikawaa so nonononŋ oŋo motomotoonŋ ama oŋoma laligoninŋ. Ii kaanŋiadeenŋ saanonŋ moju. ¹² Nonononŋ uuwaa nanŋgonanŋgo qaa jeŋ ulunŋkolenŋ meŋ oŋoma laligoninŋ. Anutunonŋ oŋo iyanŋaa bentotononŋ keuma asamararanonŋ asariwutiwaajoŋ oŋoono. Kawaajoŋ nonononŋ uugia kuunŋ qaa kokaenŋ jeŋ asariŋ laligoninŋ, “Nanamemengia mono Anutuwaawaa jaanonŋ sokombaatiwaa so soraaya soro ama meŋ laligowu.”

¹³ Kawaajoŋ nonononŋ kaanŋagadeenŋ suulanŋ Anutu kokaembaajoŋ mepeseenŋkejoŋ: Anutuwaawaa Buŋa qaa oŋoninŋi, ii balonŋ ejemba ananaa qaa kaana mende buŋa qeŋ aogito, oŋanonŋ Anutuwaawaa qaa jeta kaana moma ii anŋalinŋ anŋonŋ kongi. Ii moma laariŋi iikanonŋ mono meŋ gbilinŋ oŋono letomakeju. ¹⁴ ††Juuda ejemba Judia prowinsnonŋ uugia meleenŋgi Juuda tosiannonŋ anŋgosisiri ama oŋonŋgi siimbobolo mogi. Yonononŋ ii moma kileŋ Kraist Jiisaswo qokotaanŋ nama Anutuwaanonŋ uumeleenŋ kanageso koloogi. Uumeleenŋ alaurunana, oŋoo batugianonŋ mono kaanŋiadeenŋ kolooro: Oŋoanŋgiaa Griik ejembanonŋ Juuda yonŋoo tani kaana ama oŋonŋgi oŋononŋ siimbobolo ororonŋ moma Anutuwaanonŋ kanageso koloogi.

¹⁵ †Juuda yonononŋ gejatootoo ejemba uŋugi komugi Ponŋ Jiisas kaanŋagadeenŋ qegi komuro nono sisiwerowero ama nonoma laligogi. Yonononŋ Anutuwaawaa jaanonŋ mende sokoma ejemba kuuya kere ama nonomakeju. ¹⁶ Nono waba kantri oŋononŋ uugia meleema letombutiwaajoŋ Buŋa qaa jewombotiwaajoŋ ama anŋgoŋ koma kojaniŋ nonomakeju. Kaenŋ singisonŋgo suulanŋ ama qeragogi qagianonŋ umakeja. Singisonŋgogia qeragogi soya Anutuwaawaa jaanonŋ saa qero iriŋsonŋsoonŋa toroqenŋ anŋonŋ komambaajoŋ amamaanŋ kambanŋ kokaamba qendeeno qagianonŋ udaboroja. Kiaŋ.

Poolnonŋ Tesalonaika mombo kemambaajoŋ moro.

¹⁷ Oo uumeleenŋ alaurunana, anana kambanŋ kokaamba kambanŋ toroga deema laligojoŋ. Selenananonŋ deema laligojonto, uunananonŋ somonŋonŋ motoonŋ laligojoŋ. Kawaajoŋ oŋoo jaasewanŋgia iibombaajoŋ mono kaparanŋ koma uuqeeanŋgo laligojoŋ. ¹⁸ Kawaajoŋ oŋoononŋ kawombaajoŋ moma laligoninŋ. Pool ninonŋ indinŋ motoonŋgo qaagoto, indinŋa woi kamambaajoŋ batogoweto, Satanonŋ somonŋonŋ nonono ama maaninŋ. ¹⁹ Oŋo nononanaanonŋ ila wage soronana kaana nanju. Ponŋnana Jiisasnonŋ eleema karo iwaa jaasewanŋanonŋ keuma nambonŋati, iikanonŋ injiima “Uuwaa gawonŋ eengereda mende meŋ laligoninŋ,” kaenŋ jewombaajoŋ mojonŋ. Nonononŋ qaa ii oŋo ano tosaana yonŋoojoŋ ama afaanŋagadeenŋ jewombaajoŋ jejeromonŋromonŋ anjoŋ. Kawaajoŋ oŋoojoŋ ama hon-

†† 2.14 Apo 17.5 ‡ 2.15 Apo 9.23, 29; 13.45, 50; 14.2, 5, 19; 17.5, 13; 18.12

onja qaa aisoonj selenana menj umakejonj. ²⁰ Nonononj onjoonj ama qabunja mokoloonij korisoro ama nono-makeju. Kianj.

Timoti wasiri Tesalonaika keno.

3 [†]Onjo nomaenj ama laligojuti, ii mobombaa motoqoto somata moma bimbimgonj toroqenj een laligowombaajonj amamaanij. Kawaajonj noronardeen Atens sitinonj laligowotiwaa qaa somonjonj ² alanara Timoti wasiri onjoononj karo. Iinonj Anutuwaaw gawonj menj norowo Kraistwaa Oligaa Bunja jenj seinkeja. Iinonj uu nanjonanjo qaa onjoma momalaarigija menj kotiiwaatiwaajonj karo. ³ Anutunonj arenjana jenj tegoro tosianonj qotogonj onjmakeju, ii onjoangio saanonj moju. Onjoononga monjonj konjilij uutanonj kongbara ama looriwobotiwaajonj jenij karo.

⁴ Nonononj Tesalonaika onjowo laligonj kambanj iikanonj onjoonj walawala qaa kokaenj jenij, "Pombaa uusiija tenj konij ejembanonj sisiwerowero ama nononji konjilij mokoloowonja." Kaenj jenij iikawaa so onjanonj kolooroti, ii saanonj moju. ⁵ Kaenj kolooro angobato Toyanonj injijongoro loorij kamaagi gawonanaa onjanonj kamaanj jangjonj qaombabo. Kawaajonj nomaenj moma laarij laligojuti, ii mobombaaajonj motoqoto somata anij bimooro mombo een laligomambaajonj amamaanj Timoti wasiwe qisij momambaajonj karo. Kianj.

Timotinonj sundugia ano monij qeanggoro.

⁶ ^{††}Motoqoto moma laligoninto, Timotinonj kema onjomesaonj eleema kanj bunjagija awaa menj kanj kokaenj ninijoro: Onjo Ponj saanonj moma laarij uujopagonj aonkeju ano kambanj so nonoojonj romonggogi awaa koloonkeja. Nonononj injiibombaa siij monij onjononj kaanagadeenj nono niniibombaajonj kaparanj komakeju.

⁷ Oo uumeleenj alaurunana, nonononj sisiwerowero konjilij kania kania monij kambanj iikanonj kanj moma laarijutiwaa sunduya awaa ninijoro monij qaa iikanonj mono onjanonj ulunkolenj menj nonono. Kawaajonj kambanj kokaamba onjoonj ama afaangonj lu-aenonj awaagadeenj laligojonj. ⁸ Onjo Pombo qokotaanj bonj qenj nambutiwaajonj nonononj mono onjanonj kotij laligojonj. ⁹ Onjoonj ama Anutuwaaw jaasewanonj hononja qaa aisoonkejonj, korisoro kuuya iikawaajonj mono nomaenj Anutu mepeseenj dangisenj jenij sokonaga?

¹⁰ Nonononj asasaga gomantiija uunana menj kululunj kaparanj koma kokaenj qama koolinkejonj, 'Anutu, mono ilaanj nonona Tesalonaika kema jaasewanjgia iima mondorij momalaarigijaa iwoiwaajonj amamaajuti, ii onjombonja. Qaa ii onjanonj.'

¹¹ Kaenj qama koolinij Anutu Manjana anja ano Ponjana Jiisas yorononj mono kana meleunj nononi saanonj onjoononj kawonja. ¹² Toroqenj kokaenj qama koolinkejonj, 'Nono honombononja qaa uujopagonj

onjmakejonj, Ponj giinonj mono uujopaga toroqenj onjona batugianonj seiwo angija qendeema aonj ejemba kuuya kaanjadeenj qendeema onjmakebu. ¹³ Ponj, giinonj mono uugia menj kotiinkeba. Ponjana Jiisas giinonj kanagenj kanagesoga soraaya kuuya yonjowo mombo kawagati, kambanj iikanonj Tesalonaika yonjononj soraaya koposowaa qaagija qaa Manjana Anutuwaaw jaanonj nambu.' Kaenj qama koolinkejonj.

Nanamemenj solanja uujopayawo ii sokombaa.

4 Uumeleenj alaurunana, qaa monj ii kokaenj: Nanamemengija Anutuwaaw jaanonj angij sokombaatiwaa kania kuma onjonij ii koma gbilij otaankejuto, ii toroqenj mamaga amakebutiwaajonj uugia kuujonj. Nonononj qambanjmambanj qaa iikaenj Ponj Jiisaswaa qatanonj onjononj. ² Nonononj Ponj Jiisaswaa kuusunj qaganonj nama joponj qaaya jenj kotonj onjonij, onjononj qaa kota motomotoonj ii modaboroju.

³ Anutunonj onjoonj uusiija kokaenj moja: Onjo mono serowilij gema qenj soraaya tak-kootoya koloonj laligowu. ⁴ Anutuwaanonj kana dindija ii mono kokaenj moma kotowu: Uu selegijaa siingija kombombanja galerj koma soraaya (laligonj onjoangijaa embagija anja anja menj) laligogi akadamyawo koloowaa.

⁵ Uumeleembaa gadokopa yonjononj Anutuwaaw kania mende moma kotonj uugianonj gere jero emba lanj menkeju. Iikawaa so mono mende ama laligowu.

⁶ Kaenj qaagoto, emba loyanonj monjenj keno monjononj olonj kanj emba mende seigowa. Monjononj bologa kaanja ano uugaranonj koboowabo. Wala qambanjmambanj qaa ii jenj galerj menj onjonij, iikawaa so monjononj emba menj boliro Ponjononj singisonggoya kuuyaa ironja meleema mubaa. ⁷ Anutunonj anana qewolonj laligowombaajonj qaagoto, laaligo soraaya laligowombaajonj nonoono. ⁸ Kawaajonj monjononj joponj qaa ii mesaowaati, iinonj balonj ejembaga qaagoto, mono Anutu gema qewaa. Anutu Unjaya Toroya onjmakeji, ii mono gema qewubo.

⁹ Batugianonj jopagonj aonkejuti, iikawaa kania Anutunonj kuma onjono onjoangio modaboronj laligoju. Kawaajonj nonononj uunonj jopagonj aowombaa qaaya mombo oonj onjombombaajonj mende amamaajonj.

¹⁰ Oo uumeleenj alaurunana, onjo Masedonia prowins uutanonj uumeleenj alaurunana kuuya uunonj jopagonj onjoma laligojuto, ii mono toroqenj mamaga ama laligowutiwaajonj uugia kuujonj. ¹¹ Mono osonjononj laligonj onjoangijaa laaligo nanjonanngogija galerj koma borogianonj gawonj menj laligowu. Kaenj ama akadamyawo koloowombaajonj mono kaparanj koma nambu. Wala kaenj jenj kotonj onjonij iikawaa so mono ama menj laligowu.

¹² Kaenj angij uugia mende meleema seleenjenj nanjuti, iyonjononj nanamemengija solanja iima yagonj goda qenj onjoma laligowu. Injarere lanj laligonj nene iwoiwaaw welema mombaa qanonj mende laligowu. Kianj.

Pombaa kaka kambanjonj kokaenj koloowaa:

¹³ Oo uumeleen alaurunana! "Tosianonj uugia meleema komugita ronjonj ejuti, iyonjoonj nomaenj koloonaga?" Onjo qaa kaenj jery iikawaajonj poumapou laligowubo. Ejemba uugia mende meleema jejeromonromongia qaa laligojuti, iyonjononj koomuya yonjoonj ama wosobiri laligojuto, onjononj ii kaanja wosobiri laligowubotiwaajonj qaa kokaenj jewonja: ¹⁴ Ji-isanonj komunj waaroti, nono qaa ii moma laarinj kokaenj jejonj: Anutunonj Jiisas menj gbiliro. Kawaajonj ejemba iwo komunj goronj qegiti, Anutunonj mono ii kaanagadeenj menj gbilinj onjoma Jiisaswo motoonj unjano asuganonj asuginj waabuya. Qaa leeya moma laarionj eenj, leeya monj ii kaanagadeenj moma laarininj sokombaa.

¹⁵ †Ponjonj qaa kuma nononoti, nonononj iwaa jo menj onjo kokaenj injijonj: Tosia mende komunj toroqen sele busuwo laligoninj Ponjonj eleema kawaati, anana kambanj iikanonj wala mende ubonja. Anana ejemba koomuya mende unjuuguwonja. Qaago. ¹⁶ Iikawaa arenja ii kokaenj: Anutunonj romonja qaita monj uuro otonja kolooro Siwe gajoba wanjonj jenkooto qa qaro ejembanonj otonja mogi Ponj anjo Siwenongja kamaawaa. Kraistnonj kamaaro ii moma laarinj munj komugiti, iyonjononj mono wala koomunongja waabuya.

¹⁷ Yonjononj wala waagigo anana mende komunj jaa-wo laligowonjati, Anutunonj mono nunuano kanakeewanj ubonja. Waabuyati, iyonjowo ororonj koosunonj uma Pombo aitongonj iwo Siwe gomanonj kambanja qaa laligowonja. ¹⁸ Kawaajonj qaa kaanja jery iikanonj mono uugia nanjonj aonj laligowu. Kianj.

Ponjonj kawaatiwaajonj mono jojorinj laligowu!

5 Oo uumeleen alaurunana, Kraistnonj eleema kawaato, naa gbaninonj ano naa kambanonj asugi-waati, nono iikawaa qaaya oonj onjombombaaajonj mende amamaajonj. ² †Onjoangio mono qaa ii kokaenj moma komuju: Yonjoro memenonj gomantiinjononj olonj koumakeji, Pombaa kaka kambanjonj mono iikawaa so alanzanj kanj kuuwaa.

³ Ejembanonj kokaenj jewuya, "Kete kambanj kokaamba luaenonj siiseweweya qaa laligojonj." Kaenj jegi iikanondeenj kondemondeenonj asuginj qagianonj ubaa. Embanonj merabora memambaa masuya qero momakeji, mono iikawaa so kolooro misinjonj kembombaaajonj amamaawuya. ⁴ Yonjononj amamaawuyato, uumeleen alaurunana, onjononj pangamanj uutanonj kematoukantou mende laligojutiwaajonj ama kambanj iikanonj mono utunj saanjonj yonjoro meme kaanja onjoo qagianonj umambaaajonj amamaawaa. ⁵ Kuuya onjononj mono asasagaa ejembaya kolooujo ano iwoi kuuya asuganonj ambombaa siinja momakeju. Anana pangamambaa ejemba mende koloonjonj ano umunjonjonj iwoiya togonj sisia menjkejonj.

† 4.15 1 Kor 15.51-52 †† 5.2 Mat 24.43; Luuk 12.39; 2 Piito 3.10

⁶ Kawaajonj tosaanja ii kaanja uunananonj mono gaonj ewabo. Kaenj qaagoto, mono anana galenj koma aonj uugbiligibili laligowonja. ⁷ Gaonj ejuti, iyonjononj goman-tiinjononj gaonj enkeju. Ejemba apu kotiga negi enjalolonj menj onjmakeji, iyonjononj mono pangamanj uutanonj kaenj ama laligoju.

⁸ †Pangamanj uutanonj kaenj amakejuto, asasagaa ejemba anana mono galenj koma aonjkebonja. Waajambaranana mono opo maleku kaanja kokaenj mouma nambonja: Anana momalaari ano uujopa koma gbilinj iikaanja kanonj totonananonj reenj maleku koosinj (reenj †† kaanja besaanj) sopa somonjonj aonj nambonja ano Siwe gomanonj ubombaaajonj mamboma jejeromonjromonj ama iikaanja kanonj wanjnana aenj wanjkou kaanja esuunj turuwonja.

⁹ Anutunonj nono kamaanj nunuro irinjonsoonj mobombaaajonj mende jery tegoroto, Ponjnana Jiisas Kraistnonj menj letoma nonono oyanjboyanj bunja qenj aowombaaajonj jery tegoro laligojonj. ¹⁰ Jiisasnonj ananaajonj ama komurotiwaajonj laaligonana balononj laligowonjati me komunj goronj qenj ewonjati, ii mono Ji-isaswo kotiinj laligowonja. ¹¹ Kawaajonj uu nanjonanjo menj mindinjonj aonj kotikotii mokolonj mondorinjkejuti, ii mono toroqenj menj laligowu. Kianj.

Qambanjmambanj ano gejanono qaa konoga

¹² Uumeleen alaurunana, nonononj kokaenj jery kotonj onjonjonj: Ejembanonj togia Pombo qokotaanj nama batugianonj gawonj menj qambanjmambanj onjmakeju-ti, ii mono goda qenj onjoma laligowu. ¹³ Goda qenj onjoma gawongia menjkejutiwaajonj mono yonjoonj mogi uro pondanj jopagonj onjoma waegia menj laligowu. Kanageso batugianonj mono luae qenj aonj laligowu.

¹⁴ Uumeleen alaurunana, nonononj uukuukuu qaa tosaanja kokaenj onjonjonj: Tosianonj iyangiaa jaajaa injarere lanj laligojuti, ii mono jery onjoma galenj meme qaa onjombu. Ejemba zirinjinja mono uu nanjonanjo qaa injijogi kotiinj awasankaka koloowu. Ejemba uugia looriro laligojuti, ii mono kalanj koma onjombu. Uugere mende ambuto, ejemba kuuya mono uubonjonj qaganonj ama onjombu. ¹⁵ Jena jewe, nuna guwe me ana ambe ii monjonj mende amba. Songjo ii waleembubotiwaajonj mono galenj menj aonj laligowu. Kambanj so iwoi awaa awaa ii kaparanj koma anjia jopagonj aonj ejemba tosaanja kuuya ii kaanjadeenj jopagonj onjoma laligowu.

¹⁶ Mono kambanja kambanja korisoro ama laligowu!

¹⁷ Mono Anutu suulanj qama koolinj munj laligowu!

¹⁸ Kaanj me kaanj koloowaati, iikanonj mono Anutu mepeseenj laligowu! Kraist Jiisaswo qokotaanj nanjuti, Anutunonj onjoojonj uusiinja iikaanj momakeja.

¹⁹ Unja Toroyaa bolanja mono mende qowogowu.

²⁰ Anutuwaanonj gejatootoo qaa jenkejuti, iikawaa je-

‡ 5.8 Ais 59.17; Ef 6.13-17 †† Omejiilanj yonjononj sololonj nonombutiwaajonj iwoi bologa bologa ii wasa kisare kaanja nonoonjonj motonj gilinkejuto, iikawaa jeta ii saanonj Jiisas moma laarinj uukalenj qendeema aonj nama leelee reenj kaanja kojanginj aonj kokojinjinj komakebonja.

jewilia mono mende ambu. ²¹ Qaa kuuya mono gosij batogowu. Batogonj iigi qaa awaa koloowaati, ii mono aŋaliŋ aŋgonj koma laligowu. ²² Qaa ano nanamemenj bologa kania kania ii mono gema qeŋ laligowu.

²³ Niinonj oŋoojonj kokaenj qama kooliŋkejenj, 'Luawaa beŋ Anutu, gii geenjo mono kuuya tak kotonj oŋona soraaya koloonj laligowu. Giinonj mono uugia, kokoosugia ano sele busugia ii kuuya sopa somonjonj oŋona koposowaa qaagia qaa koloonj laligowu. Kaenj kambaŋ so laligogi Poŋnana Jiisas Kraistnonj eleema kaŋ iikaanja mokoloonj oŋombaa. Qaa ii oŋanonj.'

²⁴ Oŋoonji, iinonj qaaya pondanj otaanjenja. Kawaajonj mono qamakooli iikawaa so ama oŋondaborowaa.

²⁵ Uumeleenj alaurunana, oŋo mono nonoojonj ama Anutu qama kooliŋ laligowu.

²⁶ Uumeleenj alaurunana kuuya batugianonj mono aŋgonj aonj qaqatetegia meŋ laligowu.

²⁷ Niinonj Pombaa qatanonj jenj kotonj oŋoma jojopaŋ qaanonj somonjonj kokaenj oojenj: Tere koi mono uumeleenj alaurunana kuuya yonoojonj aŋgi keno weenjonj oŋonji mobu.

²⁸ Poŋnana Jiisas Kraistwaa kalenjmorianjanonj mono oŋowo ewa. Kiaŋ.

2 Tesalonaika

Jer-asa-asari

Tesalonaika uumeleen tuun uutanon Kraist kawaatiwaajon mambongi tosonian "Mono karo," jegi tosonian "Qaa ii qolonmologoya," kaen lansan jer sisau ama laligogi. Tosianon "Pombaa kaka kambanjon mono kan kuuro," jer moma laarigi. Kawaajon "Poolnon Tere Tesalonaika ano 2 kolooro," buk ii oon qaa ii jer asariro. Poolnon qaa qolonmologoya ii mindingon kania kokaen injisaano: Kraistwaa kaka kambanjon dodowiwaati, kamban iikanon ejemba nanamemengianon dogon boliwaa. Kaen boliro eja tania mon qata Jeulalan Toya iinon asugin wala aasangoyanon laligon kanagen Kraist asuganon tuarenjer ama mun ejemba kantri so galej koma onmbaa.

Tosianon Tesalonaika uumeleen tuun kakasililin mer onongi siimbobolo moma laligogi. Kawaajon aposol Poolnon qaa wana tosaana kokaen jer asarin onono, "Ono mono kaparan koma kotiin Pombo qokotaan nama moma laarin laligowu." Qaa kota mon ii kokaen jer asariro, "Niinon nejauruna yonowo laaligonana nanjon aowombaajon gawon mer laligonini, ono mono iikawaa so injarere laaligo mesaon onogangia nene apu mokolon ii ner laligowu ano gawon awaa awaa kaparan koma jegera nama mer laligowu."

Buk kokawaa bakaya wana 5 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Keraqeeango moma onoma aisoon mepeseeja 1.3-12

Kraistnon kawaatiwaa qaaya kuma ononja 2.1-17

Nanamemer dindiha ambutiwaajon kuun ononja 3.1-15

Terewaa qaa kota wana 3.16-18

¹ Pool, Sailas ano Timoti nononon Tesalonaika uumeleen kanageso onowo qaa amir mobombaajon tere oonon. Ononon Manana Anutu ano Pon Jiisas Kraist yorowo qokotaan nanju.

² Man Anutu ano Pon Jiisas Kraist yoronon mono kalenmorian ononi luaenon laligowu. Kian.

Siimbobolo momago mono oyanboyon mokolon laligowona.

³ Uumeleen alaurunana, onoo momalaarigianon mama kotiiro korebore ukalen ama aonkejuti, sili iikanon motomotoon onoo uugianon seinkeja. Kawaajon nononon onoonon kamban so "Anutu dangisen!" jer mepeseen munkejoni, ii awagadeen sokonja. Buja qaa koma gbiligitiwaajon dangisen jerkejoni, ii mono gawonanaga. ⁴ Sisiwerowero angosisiri kania kania ama onongi momakejuti, ii kuuya kaparan koma mokosingon bon qer nangi momalaarigianon mende sologon loorija. Nononana kaanagadeen iikawaa sunduya ii Anutuwa kagesoya kagesoya yonoo jaagianon jer selenana onoonon ama mer uma mepeseenkejoni.

⁵ Anutunon qaa dindiagadeen gosin jer tegonkeji, angosisiri momogianon mono iikawaa aiweseya koloo-

† 1.1 Apo 17.1

ja. Anutuwa bentoton uutanon kouma laligojutiwaajon siimbobolo mogi injiuro Siwe gomanon ubutiwaa so soraaya soro koloowutiwaajon kaparan komakeja. Kawaajon konajilin mende angon kono kamban kokaamba qagianon umakeja. ⁶ Anutunon dindiha koloojiwaajon nama kakasililin ama onomakejuti, ii mono kakasililin iikayadeen meleeno iyangiaa qagianon ubaa.

⁷ Qagianon ubaato, kakasililin moma laligojuti, ononon mono oyanboyon mokoloowuya. Pon Jiisasnon gajobauruta ku-usunggiawo unuama yonowo Siwenonga kamaan asugiwuti, kamban iikanon mono nonowo motoon haamo mewuya. ⁸ Jiisasnon gere bolan uutanon kamaawaa. Kaer kamaan ejemba Anutu mende moma mun Ponana Jiisaswaa Oligaa Bunaya mende ter komakejuti, ii mono irona meleema onono siimbobolo kokaen moma laligowuya: ⁹ ††Pononon mono "Yamager (koziger)!" jer jaasewanongan konjoma onono Anutuwa ku-usunja asamararanawonon mende ubuyato, seleenger laligon gere siawaa siimboboloya tetegoya qaa moma laligowu.

¹⁰ Pononon eleema kawaati, kamban iikanon tuunuruta soraaya anana mono iwaa asamaranaja iima iikawaa so letoma "Oowe, Jiisas Ponana oowe!" jew-

†† 1.9 Ais 2.10

onja. Moma laarin muninji, kuuya anana kaen walinggonin ejemba omayanon niniima "Yei!" jen aarun nambuya. Nononon Jiisaswaa kania nangon jenin ononon kaanagadeen ii moma laarin uugia meleengitiwaajon mono letoma jilalenggiawo asarin nonowo motoon nambuya.

¹¹ Kaen koloowaatiwaajon nononon kamba so onoojon kokaen qama koolinkejon, "Anutunana, geengo onooma iikawaa so mono nemun koma onona so-raaya soro koloon laligowu. Mono ku-usunga ama in-aan onona iwoi awaa kuuya ama mewombaa uusiingia kuuya kolodaborowa. Kaen momalaariwaa gawongia megii honja kuuya koloowa." ¹² Kaen qama koolinon Ponjana Jiisas mepeseegi qatanon onoojon ama batugianon akadamyawo koloowaa. Anana Anutunana ano Pon Jiisas Kraist yoronon kalenmorian ononi laligojutiwaa so mono onoangio kaanagadeen akadamyawo koloowuya. Kian.

Ponjon kamambaajon ano Jeulalan Toyanon asugi-waa.

2 [†]Umeleen alaurunana, Ponjana Jiisas Kraistnon eleema kan nunuano iwaanon eu ajoroowonati, onjo qaa ii mojuto, nononon kokaen qisin qambanmamban ononon:

² "Pombaa kaka kambananon kan kuuja," haamo qaa kaen jegi doomorongianon mono iikanondeen keno onopopo qen rabubo. Qaa ii nomaen kolooro? Omeji-ilaan mononon eja mon qaganon uro umbeumbenanon tururo unauja iima gejatootoo qaa jen songiro me mononon uugia kumanjen qaa ii jen songiro kolooro? Tosianon kokaen jewubo, "Pool alauruta yononon qaa ii terenon onon angii karo." Qaa omya iikawaajon mono een totoon aarun lalaninon jenengia ororo laligowubo.

³ Mononon mononon kaen me kaen tiligon onombabotiwaajon mono galengia men aon laligowu. Ii kokaembaajon: Wala aiwese woi kokaen asugiri Ponjon iikawaa gematanon kawaa: Ejemba kelemalelen yononon Pon jeulalan ama gema qewuya ano Jeulalan Toyanon onon kaanagadeen asugianon asugiwaa. Anutunon ii jen tegoro gere sianon kemebaa. Aiwese woi ii wala asugiri iikawaa gematanon kamban somata ii kawaa. ⁴ ^{††}Tuarenjen Toya iinon jaba-arambaran ama anjaa selia momboga men ubaa. Ejembanon iwoiwaa waeya men mepeseenkejuti me qata ben qajuti, iinon mono ii kuuya unuugun selia men uma laligowaa. Kaanja laligon Anutuwaaw jiwowon jigonon uma jinjaron duja koma "Anutu kolooren," jen kantri kuuya galen koma nonoma laligowaa.

⁵ Niinon Tesalonaika onowo laligoweti, kamban iikanon qaa ii jewe modaborogi. Ononon ii duduwubo. ⁶ Jeulalan Toyanon alanzan asugiwaatiwaajon amamaawaa. Naa iwoinon kania anjon komakeji, ononon ii kamban kokaamba moju. Kamban tororo kan kuuwaati, iikanonadeen mono asugiwaa.

⁷ Kamban kokaamba Jeulalan Toyaa ku-usunja aasan-goya iikanon mono koloon ejemba sololon onomakeja. Asugianon asugiwabotiwaa kania konganji, iinon ii mesaoro kana koloowaatiwaajon mamboma laligoja.

⁸ [‡] ^{††}Mambono kania kolooro iikanonadeen mono afaangon asugiwaa. Satanon Jeulalan Toya sololon nemun koma muro angoletto qolonmolongoya ano aiwese tere kania kania mero iima laligowuya. Ii iima laligowuyato, Pon Jiisanon asamaranawo asugin aon ii buu aasonon qen japalelen men mubaa.

¹⁰ Ejemba Anutunon hamo qen onombaatiwaajon togon qaa honja bunja qen aowombaa siina mende moma tondu laligon gere sianon kemebuti, iyononon Jeulalan Toyaa angoletoya ii iigi kaitere kania kania gendeema onono jinjan amakebua. ¹¹ Kawaajon Anutunon momo aren jinjan uupanawo ii ano kolooro ejembanon ii ku-usunggiawo jen seigi kanageso honja yononon sosogon jo kelega gogon qaaya qolonmolongoya ii onanon jen moma laariwuya. ¹² Kaniagianon asugianon asugiwaatiwaajon Anutunon momo aren jinjan ii ano karo qagowuya. Ejemba qaa honja mende moma laarin uusiingia nanamemen doogoyanon ama osigiti, Anutunon mono kuuya iyonoo qaagia jen tegoro gere sianon kemebua. Kian.

Qaa honja ten koma kaparan koma kotiin nambu.

¹³ Yonoonon kaen koloowato, Pombaa wombo alauruna, onoojon kamban so "Anutu dangisen!" jen mepeseenin sokonja. Ii gawonanaga. Anutunon onon kanakanaiyanonga Siwewaa bunja koloon letombutiwaajon meweengon onono. Iikawaa so qaa honja moma laarigi Unja Toroyanon men sorain onono laligoju.

¹⁴ Kaen laligowutiwaajon ama Oligaa Bunja ano nonoonon karo jen asarininon, iikanon onon onono. Kaen toroqen laligon Ponjana Jiisas Kraistwaa asamarananon uma akadamyawo koloowuya.

¹⁵ Kawaajon uumeleen alaurunana, kongbara mono mende qen laligowu. Nononon qaa kuma onoma jenanonon jenin me terenon ononon iima mogiti, qaa kota ii mono qokotaan otaan laligowu. Kian.

¹⁶ Ponjana Jiisas Kraist ononon Anutu Manjana yoronon jopagon nonoma kalenmorian qaganon oy-anboyan koloowombaanon jejeromonromonon nononon iikawaajon mamboma ulunkolen tetegoya qaa moma laligojon. ¹⁷ Yoronon mono uugia nangori gawon awaa kuuya men qaa awaa kuuya jen laligowuti, iikanon mono men kotiin ononon laligowu. Kian.

Saanon nonoojon qama koolin laligowu.

3 Qaa tetegoya mononon koi: Pombaa qanonon sein onoo batugianon akadamyawo kolooroti, iikawaa so mono uulanawo gomanon tosianon kaanadeen kema jen seinon honawo koloon kembaa. Kawaajon uumeleen alaurunana, ononon mono nonoojon ama Anutu qama koolin laligowu. ² Ejemba kelemalelenonon Anutu mende moma laarinkeju.

† 2.1 1 Tes 4.15-17 †† 2.4 Dan 11.36; Eze 28.2

‡ 2.8-9 Ais 11.4 †† 2.8-9 Mat 24.24

Kawaajonj ejemba kaamaaya doogoya yonononj kakasililinj ama nonombubotiwaajonj mono Anutuwaawama koolinj laligogi sopa somonjonj nonombaa.

³ Kelemalelej yonononj bolijuto, Ponj qaaya pondanj otaankeji, iinonj mono menj kotiinj onjoma bologanonga sopa somonjonj onjombaa. ⁴ Qaa jenj kotonj onjoninj, onjononj ii kambanj kokaamba ano kanagenj tenj koma laligowuti, ii moma uuwoi mende anjonj. Nonononj Pombo qokotaanj nama kaenj mojonj.

⁵ Ponjonj mono uugia meleema Anutuwo somonjgoro uuropaya moma yagonj Kraist kaanja kaparanj koma mokosinjonj laligowu. Kianj.

Injarere laligowombotiwaaw galej meme qaa

⁶ Uumeleelj alaurunana, nono onjoangiaa aingia otaanj lansanj laligowubotiwaajonj kuma onjoninto, tosianonj kilerj qaa baatanonj mende kema nepinepi tondu laligoju. Kawaajonj nono Ponj Jiisas Kraistwaa qatanonj kokaenj jenj kotonj onjonjonj: Onjo mono uumeleelj alaurunana kaanja kuuya ii onjomesaonj misinggonj sigensigenj laligowu. ⁷ Nonononj onjoo batugianonj nononanaa aijnonj lansanj qaagoto, qaa baatanonj laligoninj. Kawaajonj nonoo kana lasunana otaawutiwaaw kania ii onjoangio saanonj moju. ⁸ Nono injarere mende laligoninj ano onjoononga mombaanonj nene iwoi ii eenj mende nenj laligoninj. Qaago. Nanjonj nonombutiwaaw lombotanonj onjoononga mombaa qaganonj ubabotiwaajonj mono asaga gomantiinja gawonj suulanjsuulanj menj selenana qenj laligoninj.

⁹ Anutunonj gawonja mewombaa ku-usunja nonono laligojonjwaajonj saanonj nanjonj nonombutiwaaw qaanonj uugia kuunj onjombonagato, nonoo kana lasunana otaawutiwaaw sili awaa qendeema onjombombaaajonj mojonj. ¹⁰ Onjowo laligoninj, kambanj iikanonj

kokaenj jenj kotonj onjoninj: Gawonj memambaajonj togodji, iinonj mono nene kaanagadeenj mende newa.

¹¹ Onjoo batugianonj tosianonj qaa baatanonj mende kema iyanjgiaa aingia otaanj lansanj laligoju. Yonononj gawonj honja mende menjkejuto, gawonj meme tanitani eenj lanj ewaewanj koma iinonj wainonj mondonj tosia yonoononj iwoi menj soonj qewolonj qenj silemale lanj laligonjkeju. Onjoo buju qaa monj ii kaenj karo moninj.

¹² Nonononj ejemba kaanja ii Ponj Jiisas Kraistwaa qatanonj jenj kotonj uugia kokaenj kuujonj: Onjo mono kemaqokotaanjkanjokotaanj mesaonj zenj laligonj gawonj megij honja kolooro onjoangiaa nene apugia nenj laligowu.

¹³ Oo uumeleelj alaurunana, onjononj gawonj awaa awaa menj iikanonj mono ataqatanj mende ambu.

¹⁴ Nonononj tere koi oonj jenj kotonj onjonjonj, mojononj ii mende tenj kombaati eenj, onjo mono uuta meleembaatiwaajonj gamu qenj munj iima tiinj iwo qaa qaa mende ama ainjolonj mende rama laligowu. ¹⁵ Kaanja laligonj kere qaagoto, ala kaanja menj munj qambanjmambanj koma munj laligowu. Kianj.

Qamakooli ano yeizozo qaa tetegoya

¹⁶ Ponj luae Toyanonj anjo mono kambanj so nanamemenj kuuya kanonj luae qenj onjono bonjonj laligowu. Ponjonj mono kuuya onjowo laligowa.

¹⁷ Pool neeno yeizozogia neenaa boronanonj oojenj. Tere kuuya oonjkejenj, iikanonj neenaa yeizozo qa tere koi neeno amakejenj. Qana kokaenj oojenj: Pool †

¹⁸ Ponjnana Jiisas Kraistwaa kalenjmorianjanonj mono kuuya onjowo ewa. Kianj.

† Wala mojononj tiligonj Poolwaa qatanonj tere monj ano sisau kolooro. Kawaajonj iyanjaa borianonj qata ooro.

1 Timoti

Jen-asa-asari

Timoti sagbili eja iwaa nemuŋa ii Juuda embaga ano maŋa ii Griik ejaga. Iinon Eisia prowinsnon laligon uuta meleema Kraistwaa alia koloon laligoro. Kaŋa laligon Poolwaa neŋata koloon ilaŋ muro motoon liligon misin gawon men laligori. Poolnon lombonon Timoti men kamaŋ mubabotiwaajon majakaka qaa waŋa karon romonon Buŋa Tere koi ooro.

Majakaka waŋa somata ii boi takapolakaya. Tosianon zioz uutanon nama qaa doogoya kuma soon onoma laligogiti, Poolnon iyonoojon ama galen meme qaa kotakota ooro. Boi yononon Juuda yonoonon momo ano balombaa momo tosia mindinqindirigi kaniagia siliqalu kolooro kokaen moma laarin jen ejemba kuma onoma laligogi: "Namo ano iwoi kuuya iimakejoni, ii iwoi bologa. Kawaajon tosianon Siwewaa buŋa koloowombaaajon kaparan koma momo aasangoya qaita mon mende buŋa qen aon nembanewaa qizimizin ama songo tosaŋa waleema loemba koloojuti een, Anutunon mono qaa iikanon osin hamo qen onomambaaajon ama maawaa."

Majakaka qaa waŋa mon ii: Nomaen uumeleen kanageso galen koma ononin tororo Anutuwa waeya men mepeseewuyaga. Poolnon iikawaa qambanmamban qaaya papianon ooro. Kaŋiadeen zioz galen, babafi ano gawon meme ejemba tosianon nomaen ama laligogi sokonji, iikawaa qaa areŋa ii jen asarin ooro.

Tetegoyanon qaa waŋa karon kanon Timotiwaa gejanono qaa tosaŋa ooro. Mundaŋa iinon mono nomaen Jiisas Kraistwaa welenqece awaa koloon momalaari ejemba tuuŋa tuuŋa onombosima ilaŋ onono sokombaati, iikawaa gejanonoya oon muro.

Buk kokawaa bakaya waŋa 3 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Ziozwaa gawon meme yonoo jenkooto 1.3-3.16

Timotinon gawon mewaatiwaa jenkooto 4.1-6.21

1 Anutu, Hamoqece Tonana ano Kraist Jiisasnon galen koma nonombaatiwaajon jejeromonromon ama mamboma mujoni, yoronon Pool nii jen koton noma kuun wasin noni aposol koloojen. Kraist Jiisawaa jotamemeya kaŋa koloon giwo qaa amin mobojon tere koi oojen.

²†Oo Timoti! Gii uuga meleema Jiisas moma laarin momalaariwaa mera sorona koloon laligojan. Maŋ Anutu ano Ponana Kraist Jiisas, yoronon mono ki-anjomun kalenmorian goni luaenon laligowa.

Enkalolon kuma onombubotiwa galen meme qaa

³ Masedonia prowinsnon kemambaaajon ambeti, kamban iikanon kokaen jen koton gombe, 'Gii mono Efesus sitinon toroqen laligon uumeleen tuun ilaŋ onomakeba. Tosianon momalaariwaa qaa batuya tosaŋa kuma soonkejuti, ii toroqen ambubotiwaajon galen men aon laligowu.' Kaen jen koton onoma laligowagatiwaajon jewe. ⁴ Tosianon ben sosombaŋa sosombaŋa ano ambosakon yonoo qa areŋa areŋa ii tetegoya qaa amin mogi sipasipa kono angowowo ano

† 1.2 Apo 16.1

qaa qiqisi omay kolooro romongonkeju. Yononon uugia iikanon ama soowubo. Qaa seŋa seŋa jeje kaŋa ii mende toton ilaŋ onombaato, Anutuwa laaligo areŋa ii kokaen eja, 'Monon Jiisas moma laarin uuta meleeno iinon mono ii hamo qen muro letombaa.' Kete kaen ama onombagatiwaajon mombo uuwaawaataa qaaya jen gonjen.

⁵ Jen koton gonjeni, iikawaa toon ii uujopa. Niinon uujopa koloowaatiwaajon manja qen kokaen jen asarin onoma laligowagatiwaajon kuun gonjen: Yononon uugianon soraaya ewaatiwaajon galen koma aogi momo bologanon ii mende gojombaa. Mende gojono Anutunon sanje qenkeji, ii uugegianon saanon moma laligowuya. Kaen laligon Kraist tororo moma laarigi Anutunon mono uujopaya uugianon ano saanon koloonkebaa. Uujopa iikanon batugianon asugiwaatiwaajon kaparan komakejen.

⁶ Tosianon Anutuwa laaligo areŋa ii songin jinjaun ama qaa julujulu omay omay tondu jenkeju.

⁷ Yononon Anutuwa Kana qaawaa boi koloowombaaajon mojuto, iyangio Buŋa qaawaa kania mende moma koton jaasewan qengadeen jenkeju. Een ejemba jaa-

gianon awasankaka nama qaa kotiin lansan jen manja qenkeju.

⁸ Anutuwaanonj Kana qaa ii awaa soro. Ii kania ejiwaa so tororo kuma aonj otaaniñ saanonj meagonj nono-makeja, ii mojonj. ⁹ Anutu Kana qaayaa kania mono kokaenj moma yagowu: Ii ejemba solanja dindiña yonoojonj ama qaagoto, Anutunonj ii ejemba doogoya mindiñgonj onombaatiwaajonj ama anota eja. Tosianonj dogonj kokaenj amakeju: Jeulalanj jeubaba ama qaa qenjangisenj qaganonj aonj jaasiisii amakeju. Anjonjora ano singisonjgogiwawo laligonj kilenj Anutu telambelanj ama mugij uugia menjerenjgonj lolomoninl laligoju. Nemunjanjgia ano tosaanja unjugi komunkeju.

¹⁰ Serowilinl amakeju. Sodom taanonj anjgiti, iikawaa so kana uugunj eja iyanjarodeenj ano emba iyanjarodeenj agiminl aonkeju. Ejemba menj bolinj onombutiwaajonj qelanjinl somonjgonj onomakeju. Qaa qolonj-molonjgonjkeju. Qaa jenl joponj qaanonj somonjgonj kilenl tiligonjkeju. Anutunonj nanamemenl dindiña ambombaajonj Oligaa Buña nononoti, ii ii me woi ama menj iikanonj qetamakeju. Anutuwaawo Kana qaa iikanonj ejemba momalaariwaa kana dindiña songinkejuti, mono ii mindiñgonj onombaatiwaajonj ama eja. ¹¹ Anutu, oyanjboyanj Toya iinonj momalaariwaa kana dindiña ii Buña qaanonj anota eja. Niinonj Oligaa Buñaya akadamyawo jenl seimanjatiwaajonj moma laarinl noma Buña qaaya ii nono. Kianj.

Poolnonj Ponj kalenmorianjaajonj mepeseja.

¹² Kraist Jiisasnonj uuna gosiro gawonja pondanj memanjatiwaa so koloowe niiro sokono gawonja nono menkejenj. Gawonj memambaa ku-usunl noma laligonj koujji, iikawaajonj Ponjnana mepeseenj laligojenl. ¹³ †Niinonj wala Jiisaswaa alauruta mepaegonj sisiwerowero molanjkota ama onjoma laligowe. Kaanja laligoweto, iwoi ii Jiisas mende moma laarinl silemale tompinj laligonj tondu ama menj laligowe. Singisonjgo kaenj ama laligowetiwaajonj mono kiankomunl noma kolanjanl nono letombe.

¹⁴ Ponjnananonj kalenmorianja noma kelemalelenl maaro noo qananonj uro. Kaenj uro momalaarinanonj kolooro uujopawaa kondomondoo Toya Kraist Jiisas mokoloowe. Iwo qokotaanj nama uujopaya buña qen aonj ejemba uunanonj jopagonj onomakejenj.

¹⁵ Niinonj ejemba tosaanja kuuya unuugunl singisonjgowaa ejemba yonoo batugianonj somatagia koloonj laligowe. Kaanja laligoweto, Kraist Jiisasnonj singisonjgo ejemba hamo qenj nonomambaaajonj ama namononj kamaaro. Qaa kota ii noononj honjowo kolooro. Kawaaajonj qaa kota iikanonj mono powowonj kotiga kolooja. Ii ejemba korebore moma laarinl menj anjanl anjonj kombonjatiwaa so kolooja.

¹⁶ Singisonjgowaa ejemba yonoo somatagia koloonj laligoweto, Kraist Jiisasnonj nii kokaembaajonj kiankomunl nono: Iinonj niwo uuluwe qaganonj hamo qenj noma Anutuwaawo uu tania asuganonj koloowaatiwaajonj moma kotiuro. Noo gemananonj ejemba tosanonj Jiisas

moma laariwuti, tania ii iyonoojonj qendeema onjomambaaajonj moro. Ii qendeema onjono saanonj afaanjgonj uugia meleema laaligo kotigaa buña koloowuya.

¹⁷ Kianjkomunl nonotiwaajonj ama Anutu mepeseenkenjenl. Iinonj Kinl Ponj tetegoya qaa koloonj laligowaa. Anutu motoonjgononj goronj mende qero kaitania mende iimakejonj. Niinonj iwaa qabunjaya kambanj so mepeseewe tetegoya qaa akadamyawo koloonj enj ubaa. Qaa ii onjanonj.

¹⁸ Oo momalaariwaa merana Timoti! Wala geja-tootoo qaa tosaanja goojonj jegiti, qaa iikanonj kotinjonj gono saanonj akadamyawo koloonj laligowa. Qaa iikawaa so kokaenl jenl kotonj gonjenl: Giinonj mono laaligo soraaya laligowagatiwaajonj manja kotakota qenj laligowa.

¹⁹ Manja qenj iikanonj momalaariga zololonjgonj soowabotiwaajonj mono korononj mewa. Uuga kalanj koma aona momo bologanonj mende gojono Anutunonj uugejanonj sanj qenkeji, ii saanonj moma laligowa. Ejemba tosanonj uu kalanjkonjgonjgia mesaonl lanl laligogi momalaarigianonj loorinj koomuya koloonj janjonj qaono. Wanjononj kowe torononj kuun janjgoji, mono iikawaa so unjanjunjanjonj boligi. ²⁰ Momalaarigianonj janjonj qaonoti, iyonoo batugianonj eja woi qagara Himeneus ano Aleksander laligojao. Neeno mindiñgonj oromambaaajonj amamaanl uugara meleembaotiwaajonj ii Satambaa borianonj oroombe. Oroombe Satambaa ku-usunl nanamemenjgara iikawaa so moma uugara siimbobolowaajonj looriro eleema mepaqepae mombo toroqenj mende ambaoraga. Kianj.

Buña gawombaa qamakooli aren

2 Iwoi wana ii qamakooli gawonj. Niinonj iikawaa uuwaawaataa qaaya jenl uugia kokaenl kuujenl: Onj mono ejemba korebore onjoojonj qama koolinj kaparanj koma welema Anutu qisinl munl dangisenl jenl laligowu.

² Kinl eja ponj ano gawmambaa galenl ejemba kania kania yonoojonj ama qama koolinj laligowu. Kaenj kotinjonj onjongi dindiñagadeenj galenl koma nononjgi luwe qaganonj gumbonjonjonj laligowonja. Kaenj laligonj Anutuwaawo jeta otaanl nanamemenl dindiña ama menj laligoninl akadamyawo koloonjkebaa. ³ Qamakooli gawonj kaanja kanonj awaa soro kolooja. Ii Anutu, Hamoqeqe Tonanaa jaasewanjanonj saanonj sokonja.

⁴ Iinonj ejemba kuuyanonj Buña qaa honja moma kotonj uugia meleengi hamo qenj onjono letombutiwaa uusinjanl momakeja.

⁵ Anutu motoonjgo raja ano ejemba Anutuwo mindirinl nonombaatiwaajonj eja motoonjgo kaanja-gadeenj raja. Eja motoonjgo Jiisas Kraistnonj mindirinl nonomambaaajonj kotiuro tosanonj ii amamaanjkeju.

⁶ Iinonj singisonjgo ejemba kuuya ananaa downana mewaatiwaajonj laaligoya qeleema mesaoro. Buña qaa ii Anutunonj kambanj ano tosanonj kambanj dindiña iikanonj kanainl nanjonj jenl asarigi ananaanonj karo.

⁷ †Kawaajonj ama Anutunonj aposol koloomambaaajonj

† 1.13 Apo 8.3; 9.4-5

kuuj wasij nono qeleya qej kantri so liligonkejen. Ejemba Jiisas moma laariwutiwaa Bunja qaa honjaborja kuma onjomakejen. Kiania kaen jey qolomolon qaagoto, qaa honjaga kaen jejen. Kianj.

Eja ano emba onjoo laaligo arengia

⁸ Kawaajon uusiinanon kokaen jejen: Eja onjonon mono pondan goman so ajoroon qamakooli gawon koronon menj laligowu. Yon kazi ano angowowo mesaon uugia sorairo saanon borogianon menj waa ma Anutu qama koolinkebu. ⁹ †Emba onjoo qambanmamban qaa ii kokaen jejen: Onjonon mono kinisurgia mouma selegia tororo turun laligowu. Opo suru soro akadamyawo ii mesaowu. Wan jugia qej gawasu kania kania mende ama mizizij honjbon mewu. Kasaron me goul kanon mende menjeregon aowu ano moumou sewanja somata kanon menj aiweleqaiwele mende ambu.

¹⁰ Akadamugia honja ii nanamemen awaa. Emba Anutu waa jeta uuguwombojen keegia moma qata asuganon jokolonkejuti, iikawaa so onjonon mono gawon awaa awaa jegenja nama menjkebu. ¹¹ Ejanon kuma onjonon emba onjonon mono anjia menj kamaan aon Bunja qaa osonoson moma neselan qaganon takaporaka ama jegianon kooga mende melembuto, ii u wombogianon ama laligowu.

¹² Emba onjonon eja galen koma kuma onjombutiwaajon niinon 'Oonj!' mende jejento, ajorongi onj oson qaagia bogoro rabu. ¹³ ††Anutunon wala Adam mokolon iwaa gematanon Iiw (Eewa) mokolooro. ¹⁴ †Mokolenon Adam mende tiligoroto, emba ii tiligon muro qaa uugun singisono ano. ¹⁵ Kilen emba yonjonon gawon arengia otaan merabora menj Kraist moma laarin nanamemen soraaya otaan uumeleen alaurugia uunon jopagon onjoma bonjon laligowuti een, Anutunon mono saanon hamo qej onjono letoma Siwenon ubuya. Kianj.

Ziozwaa gawon galen onjoo qaa arej

3 Monjonon uumeleen kanagesowaa uu galen pasto koloomambaa aij moji, iinon mono gawon qabo akadamyawo mokoloowaa. Qaa ii honj tonjaga.

² ††Kawaajon uumeleen kanagesowaa uu galen gawombaajon mono eja koi kaanja meweejgon kuugi sokombaa: Mombaa selianon koposowaa qaaya qaa, emba motoongowaa loya, kepiriria qaa, nanamemenja tororo galen koma aoro goda qej munjeju. Iwaanon kawuti, ii saanon koma horon kalan koma onjoma momo tororo kuma onjomakeja.

³ Monjonon apu kotiga nen manja lanj qej angowowo ama monembaa otoko amakeji, ii qaagoto, monjon saanon ejemba monjonon migigij onjoma gumbonjonon ama onjomakeji, mono eja iikaanja kuuwu.

⁴ Monjonon iyanjaa embameraanja saanon galen koma gejanonogia onjono meraboraananon goda qej mun

†† 2.72 Tim 1.11 † 2.9 1 Piito 3.3 †† 2.13 Jen 2.7, 21-22
‡ 2.14 Jen 3.1-6 †† 3.2 Tai 1.6-9

qaaya kuuya tenj koma laligojuti, mono iiga kuugi nambaa. ⁵ Galen eja monjonon anjaa sumanjuruta galen koma onjomambaajon qetetanjoji een, iinon Anutu waa uumeleen kanagesouruta mono nomaen kalan koma onjonaga? Ii mono amamaanaga.

⁶ Eja monjonon kamban koriga uuta meleema zen nanji, iinon saanon mindimindiri gawon meme galengiaga kolon laligowaa. Monjonon kamban toroga uuta meleema kemakon kanjon ama tewomawoo ama totoyanon qej selia menj ubabo. Kilenjaa Toyanon gejajuju ano Anutunon qaaya jey tegon hagon munj konjono kamaaro. Iikawaa so onjoo galengianon selia menj uro Anutunon ii Satan kaanja jey tegoro kamaawabo.

⁷ Galen monjonon uumelembaa gadokopa yonjoo batugianon qabunja awaa mende bosinagati een, ejembanon ii lanj jey boligi Kilenjaa Toyanon moto siwaya ano iikanon ritogoro qero kamaawabo. Kianj.

Ewanjelis ano Bunja gawon ejemba yonjoo qaa

⁸ Bunja gawon ejemba † yonjonon kaanagadeen ejembanon goda qej onjombutiwaa so tanjhoragia qaa kolon laligowu. Tosianon qaa aro woiwoi jey wain apu mamaga nen mondomondo qaganon injarere laligon monen iwoiwaajon kaparan komakejuti, ii mono mende kuuj onjonon nambu.

⁹ Ii qaagoto, ejemba momalaariwaa qaa honja aasangoya Anutunon injisaanoti, iinon menj iikanon qokotaan uugia menjerejgo-wabotiwaajon galen menj aon soraaya laligojuti, mono iiga kuuj onjombu. ¹⁰ Ii mono kaanagadeen wala gosin onjonon qaa jejeniwaa so kotiin nanji sokombaati een, mono saanon kuuj onjonon nama Bunja gawombaa ejembagiaga kolon laligowu. ¹¹ Yonjoo embaurugianon ††† kaanagadeen ejembanon goda qej onjombutiwaa so tanjhoragia qaa ano gemaqeqe qaa jenon kiisan mende ama laligowuto, kepiririgia qaa nama gawon kuuya membiriqembirigia qaa menj laligowu.

¹² Bunja gawon ejanon mono emba motoongowaa loya kolon iyanjaa embameraanja ano welenqeqeuruta ii saanon galen koma onjomakeba. ¹³ Bunja gawon ejemba gawongia awaagadeen menjkejuti, ejembanon ii goda qej onjonon qabunja awaa mokoloowuya. Ii mokolon saanon awasankaka nama ejemba uugia kuuj Jiisas Kraist moma laariwombaa qaa ii kotiin menjkebu. Kianj.

Anutunon Bunjaya aasangoya ninisaano.

¹⁴ Oo Timoti, niinon uulanawo goonon kanj giimambaajon jejeromonromon anjento, kilen tere koi goojon oojen. ¹⁵ Kambana qej korin kamambotiwaajon wala

†† Diikon ii eja ano diikones ii emba, yonjonon pasto kooronjianon ilaan gawon menj uumeleen tuun kalan koma onjoma Bunja qaanon unjagij selewaa gawon tosaanja menj kanon nanjon onjomakeju. Ewanjelis me uukuukuu ejemba yonjonon sopa seleejenjanon nanjuti, iyonjonon uugia meleembutiwaa Bunja qaa kuma kanon uugia kuuj gejanono qaagia onjomakeju. ††† Bunja gawon emba ano Bunja gawon ejawaa embia yonjoo menjkootogia jeja.

tere koi kokaembaajon oon ambe kaja: Gii Anutuwaa uumeleen kanagesouruta nomaen galej koma onona nanamemengianon dingon awaa koloowaati, mono qambanmamban qaa ii weengon moba. Anutuwaa kanagesouruta anana Anutuwaa kulukululuun zioz so-paya koloojon. Laaligo Toyaanon qokotaani mindirin nonono goman so ajoroon qaa hona jen seinkejon. Qaa honanon bolin esuna kamaawabotiwaajon iikawaa wota ano tandoya koloojon. ¹⁶ Anutunon hamoqeqewaa kania aasangoya ninisaanoti, nononon Buna qaa ii moma asarin kokaen jen mokoloonkejon: Buna Toya iyanjo namo ejaga koloon batunananon asugiro.

Asugiro qaa jakeyanon oombombaa qaaya tondu mongama bimbimgogi Unja Toroyanon kania solanja asuganon qendeeno. Ii qendeema kuuro Pon koloon waama Siwe gajoba galej koma onono akadamuya uun iigi.

Ii iigi Anutunon wano Siwenon uma Anutuwo rama galej koma nonomakeja. Galej koma nonono Buna qaaya ii kantria kantria liligon jen asarigi mamaga yononon moma laarin munkeju.

Kaen jokolooni onanon akadamuyawo koloaja. Kian.

Qaa qolonmolongoya kuma ononggi enkalolon koloaja.

⁴ Anutuwaa Unyanon qaa kokaen jen asariro tororo moma yagojon: Balombaa kambanja tegomambaajon ambaati, kamban iikanon ejemba kelemalelen yononon momalaari mesaon Pon gema qen omejiilan yonoo borogianon kemebuya. Kaen kemegi omejiilan sololon kuma onomakejuti, mono iyoonon momo aren otaan enkalolon laligowuya.

² Sisau ii kokaen koloowaa: Tosianon uumeleen selesele angi Satanon aaso aiweseya uugianon aen gerawonon qokotaan ugejagia gojono koomuya kolooro qaa qolonmolongoya lan jen soonkeju. ³ Yononon ejemba kokaen kuma soon onomakeju, 'Uumeleen ejemba ononon mono loemba kaanja mende agimin aon laligowu ano nene tosia newubotiwaa qizimizin ama laligowu.' Kaen kuma soon onomakejuto, Anutunon nembanene kuuya ii newombaajon mokolooro. Ii ejemba Anutu moma laarin qaa hona moma yagonon, iinon ii kotuegoro saanon dangisen jen newombaajon ama nonono.

⁴ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, ii awaa koloaju. Ii gema qewombaa so qaagoto, iwoi ama nonombaati, ii saanon dangisen jen buna qen aowonja. ⁵ Iwoi ejemba jaagianon qizimizinawo koloonagati een, ii mono saanon Anutu waa qaa jen qama koolinin esunanon turun hamo qero saanja koloowaa. Kian.

Kraist Jiisaswaa welenqeqe awaa ii kokaen:

⁶ Giinon uumeleen ejemba kaen kuma onoma laligon Kraist Jiisaswaanon Buna gawon meme eja awaa koloon laligowa. Giinon Buna qaa otaan laligon koujani, ii tosaanja kuma onoma geengon kaanjadeen

qaa awaa ii ano momalaariwaa qambanmamban qaa kuuya weengon romonon iikanon uuga wagin aon laligowa. ⁷ Balon ejembanon ben sosomban qaaya julujulu jegi Anutu waa Buna qanon bibiloko amambaajon anji, ii mono yakarin gema qewa. Ii gema qen Kraist kaanja koloon laligowagatiwaajon uuwaa komagbiligbili ama laligowa.

⁸ Anutunon laaligo kamban kokaamba namonon laligojon, ii kotuegon nonono kanagen oyanboyan laligowombaa soomongo ano. Aangole ii sele busu gbiligbiliwaajon melaada ilaan nonoma kamaangqeta kolojato, uuwaa komagbiligbilii ii tandonana kombonja koloaja. Kawaajon uuwaa nanamemenja ii pondan koma gbilin laligona iikanon mono iwoi kuuya kanon nemun koma nanon gomakebaa. ⁹ Qaa jejen, ii ejemba korebore men anjaln angon kombonatiwaa so powowon kotakota koloaja. Qaa powowon kotakota mon ii kokaen:

¹⁰ "Anutu laaligo Toya iinon ejemba korebore hamo qen nonomambaajon moja. Uunana meleema moma laarin munkebonati een, mono onanon hamo qen nonomakebaa. Kaen moma laarin. Tosia nononon kaen koloowaatiwaa jejeromonromon iikaanja Anutu ama mun nama gawonja men selenana qen aon ononkejon."

¹¹ Gii mono ejemba qaa iikawaa so otaan ama mewutiwaajon jen koton kuma onoma laligowa. ¹² Oo Timoti, sagbili laligojanwaajon monon men kamaan gom-babo. Kawaajon mono uumeleen ejemba batugianon sili awaa kokaen qendeema onoma laligowa: Qaa awagadeen jen nanamemen dindina otaan ejemba tororo jopagon onoma laligowa. Momalaariwaa komagbiligbili pondan men Anutu waa gawonja men sororogona iikawaajon moma laarin goma laligowu. Kaanja soraayagadeen koloon mena ejembanon saanon goda qen gonggi laligowa.

¹³ Mono pondan Uumeleembaa Buna Tere ii jegenja weengon kaparan koma jen asarin kanageso uugia iikanon kuun kuma onoma laligowa. Kamban batuya kokanon kaen ama laligona niinon kawo sokombaa. ¹⁴ Jotamemeya yononon borogia goo qaganon ama qama kooligi Anutu waa gejatootoo qaa goojon kolooro Anutunon gawon memewaa momo kalen gono uuganon eji, ii mende kolatiwato, iikawaa qaganon gawon men laligowa. ¹⁵ Mende kolatiwato, Buna Tere weengon jen asarin kuma onoma laligowa. Iwoi karonn ii mono kaparan koma jegenja nama koma gbilin laligowa. Ataqatan mende ambagati een, uugaa toomorjanon mono somariiro kotiin awasankaka koloowaati, ii kuuyanon iima kotowuya.

¹⁶ Oo Timoti, mono geengaa uu selega galej koma aon uumeleen gawon tororo kuma onombagiwaajon galenga men aon laligowa. Kaen ama laligowaati een, mono geenga oyanboyan qen aowaga ano qaaga momakejuti, ii kaanjadeen oyanboyan qen onona Siwenon ubuya. Kian.

Malo ano ejemba waña ii kokaen galen koma oñombu:

5 Eja waña ii geriawo mende jen mindingon oñombato, manga kaña arobonjonanon qaa jena mobu. Eja sagbili ii daremunuruga kaña ama oñoma laligowa. ² Emba waña ii nemunga kaña arobonjonanon qaa jena mobu. Emba saran ii naanuruga kaña nanamemen soraaya otaan goda qen oñoma laligowa.

³ Malo tinitosagia qaa ii mono godaqeqe qaganon ama oñoma laligowa. ⁴ Malo mombaa esamerauruta laligojuti een, iyononon mono mutuya koloon wan kuun ii galen koma mubu. Anutunon jen koton nononoti, iyononon mono iikawaa so iyanggiaa sumanurugia kalan koma oñombombaa kania moma kotowu. Nemunmanurugia-non wala kamban koriga kalan koma oñoma laligogiti, ononon iikawaa kitia meleema tosagia metogon onongi Anutuwa jaanon sokombaa.

⁵ Malo emba hona, tinitosaya qaa anodeen laligoji, iinon jejeromonromona Anutu ama mun ii suulan asaga gomantiina qisij qama koolij munkeja. ⁶ Iinon kaen laligojato, emba malo tosianon uugianon gere tooro siingia kombombanaa so iwoi lansambaajon borojan menkejuti, iyononon namonon selewo laligojuto, kilen uunon koomuya koloaju. ⁷ Kawaajon malo yonoo selegianon koposowaa qaaya mende ero laligowutiwaajon mono kaanagadeen jen asarij onoma laligowa.

⁸ Mononon anaa tinitosauruta mende kalan koma onomesaoro guan laligojuti, iwaa nanamemenanon mono bolidaboroja. Iinon Pon moma laarijwaa qaaya ii silianon qakooma uumeleembaa gadokopa tani uugun kileqileen laligoja.

⁹ Uumeleen kanageso ononon malo tosaana kululuun kalan koma onomakejuti, malo mononon iyonoo arehnon koubaatiwaa (aplikesin) qiqisi ambaati een, emba ii mono gosiwu. Gosigi kokaen kolooro iigadeen mono qa areh iikanon toroqen on ambu: Mononon gbania 60 uugun eja motoongowaa embiaga laligoro. ¹⁰ Kaen laligoro tosianon kaniaajon kokaen nanonon jenkeju: Iinon gawon awaa awaa men laligon merabora galen koma gejanono qaa onono somariigi. Ejemba wabaya mirianon koma horon kalan koma onono Kraistwaa alauruta soraayanon kagi wijigia songbama esuun nene apu onon unuagij laligoro. Konjilij uutanon laligogiti, ii men qeangon onoma gawon awaa kuuya memambaajon uuta pondan somononon jegenja nama laligoro. Malo kaña mono areh papianon onon kalan koma laligowu.

¹¹ Malo emba waña mende koloajuti, iyonoo qagia mono qa areh papia iikanon mende amba. Ii anagati een, iyonoo siingia kombombananon gere jero eja mombo mewombaajon uugia waaro Kraist silemale ama mun zioz gawon mesaowubo. ¹² Ii mesaon wala Kraist ten kombombaanon jojopan qagia asuganon jen somonogogiti, ii qegi janon qano Kraistnon qagia jen tegon gamu qen onono een lan laligowubo.

¹³ Nepinepi lan laligon toroqen kokaen boliwubo: Miria miria lan laligon kamban tiwilaawutiwaa kania men analin anon kombubo. Toroqen bolin qaa kisama lan jen qaa baatanon mende kema iyanggiaa aingia otaan gawon meme tanitani ewawen kombubo. Iinon woinon lan mononon gawon hona mende men tosaana yonononon iwoi men soowubo. Qaa tosia yonononon iwoiga qaagoto, kilen ii een lan jen seiwubo.

¹⁴ Kaen ambubotiwa siingna moma kokaen jejen: Malo emba waña mende koloajuti, iyononon mono eja men merabora men gawon mirigia galen koma laligoji sokombaa. Kaen angi tuarenjenananon jen bolin nonomambaa kania mongama ii mende mokoloowaa.

¹⁵ Malo tosianon galen mende men aon Kraist gema qen kamaan Satambaa kananon kemen otaan laligoju. ¹⁶ Uumeleen kanageso anana emba malo toon, tinitosagia qaa laligojuti, ii mono kalan koma onombombaanon amakejon. Kawaajon uumeleen emba mombaa tinitosaurutanon malo koloajuti, iinon mono ii kalan koma onoma laligowa. Iikawaa lombotanon mono zioz tuun onoo qagianon mende uba. Kian.

Ziozwa jotamemeya ii kokaen kalan koma onombona:

¹⁷ Jotamemeurunana uumeleen kanageso saanon galen koma onomakejuti, ononon mono iikawaa tawaya meleema godaqeqe uuta qendeema onoma laligowu. Yonononon tosiaon Bunja qaa jen asarij kuma onomakejuti, iikawaajon mono kotingia toroqegi uro onoma laligowu. ¹⁸ †Bunja Terewaa qaa mononon kawaa kania ii kokaen jeja,

“Wiit dumumbaa kota ano kaawoya mendeembombaanon bulmakao ejia wangi dumun tuun qaganon riin rinjanjanonkeji, iwaa qaa oota mono mende mejugowu. Kaen wagigi saanon nene kitia nero sokombaa.” (Kawaa so kasunon tiwojun men oro metogoro qen onon kitia mugi nero sokombaa.) Qaa mon kokaen eja, “Mononon gawon mero tosianon tawaya mugi sokombaa.”

¹⁹ ††Jotamemeya mombaa selianon qaa lan ama jen mugi woi me karonon ii mende nanowuyagati een, ii mono qaa jakeyanon mende amba. ²⁰ Daen yononon singisonon amakejuti, giinon mono ii asuganon temboma jen onona korebore qaaga ii moma singisonon ambobotiwa toroko moma galengia men onkebu.

²¹ Oo Timoti, qaa onon jen koton gonjenji, ii mono ten koma otaan laligowa. Eja me emba mon mende isosoron tosaana mende sureen onomba. Kawaajon mombaa qaaya ii waladeen lan mende somongowa. Ejemba korebore mono ororon gosin onomba. Kaen ambagatiwaa qaaya ii mono Anutu, Kraist Jiisas ano Siwe gajobaurugara soraaya yonoo jaasewanganon jen ii jojopan qaanon somonogona mobe sokombaa.

²² Tosaana yonoo singisonogogianon goo qaganon uro gamu mokoloowabo. Kawaajon mononon “Pombaa gawon memana,” me “Uumeleen tuun toroqemana,”

† 5.18 Dut 25.4; Mat 10.10; Luuk 10.7 †† 5.19 Dut 17.6; 19.15

jeji, iwaa kaniaya wala mende gosinj boroga ilinj alan iwaa qaganonj mende ama kotuegonj muba. Geengo soraaya laligowagatiwaajonj mono galenj koma aonj laligowa.

²³ Oo Timoti, gii kambaŋ tosaana ji koloonj gono “Yaenmaen!” qama enkejanj. Kawaajonj mono apu-gadeenj mende newato, wain apu tosia kaanagadeen nena korojonja ilaaro afaangowaa.

²⁴ Qaa monj ii kokaenj: Ejemba tosianonj singisonjoŋo anji uulanjawa asuganonj asugiro ejembanonj iima walawala jenj tegogi kambaŋ kokaamba gamugiawo nanju. Kaenj nanjuto, tosianonj singisonjoŋo ama mesanjonj aonj laligonj daandaan Anutuwaa jaanonj keugi asuganonj asugiro jenj tegonj onjombaa. ²⁵ Ejemba gawonj awaa akadamyawo menkejuti, gawonj iikanonj kaanagadeen kambaŋ kokaamba asuganondeenj eja. Gawonj awaa tosaana asuganonj mende ewuyagati eenj, ii mono kaanagadeen aasanjgoyanonj ewombaaonj amamaanj daandaan asugiro iibonja. Kianj.

Welenqeŋe yonjononj qambaŋmambaŋ aren

6 Welenqeŋeurugia kuuya togiaa qaqan bosima gawonj tawagia qaa menkejuti, onjononj mono tourugia jeulalanj lanj mende ama onjombuto, godaqeŋe kuuya qendeema onjombombaa so injiima laligowu. Onjononj mono tosia yonjononj Anutuwaa qata mepaegonj jewubotiwaajonj kaparanj koma nambu. Anutuwaa Buŋa qaaya ejemba kuma onjoninj ii onjo nanamemengiaajonj ama gema qegi boliwabo. ² Tourugia tosianonj uumeleenj alaurugia koloojuti, iikawaaonj mono godaqeŋegiaajonj mogi kamaanqeqeta mende koloowa. Kaenj qaagoto, tourugia welenj qen onjonj gawonjia awaa koloonkeji, iyonjononj Kraist moma laarigi wombo ala koloonj onjonj iikawaaonj mono kaparanj koma tourugia qaa baatanonj kema uugia gawononj ama awaagadeenj menj laligowu. Mono kaenj jenj kotonj kuma onjoma laligowa. Kianj.

Buŋa qaa jenj soogi uugere koloowubo.

³ Poŋnana Jiisas Kraistnonj uuwaa komagbiligibili ambombaajonj Buŋa qaaya nononoti, nonononj mono iikawaa so ejemba qeangowutiwaajonj kuma onjomakejonj. Monjononj Buŋa qaa honja qiwitigonj qaa batuya morota ejemba kuma onjomakeji, iinonj mono gadokopa kolooja.

⁴ Iinonj selia menj umakejato, qaawaa kania mende moma kotoja. Mende moma kotonj momalaariwaa qaa batuya batuya jenj melenqeleema jenonkooli ambombaajonj koposongonkeja. Kaenj moma tosaana yonjowo mondongosi anji honja kokaenj koloowaa: Leelee uunonj motoqoto anjgowowo ama aonj uuqeŋe qaa tokoronkota jenj menj bolinj aowubotiwaawo sombu momo amakeju. ⁵ Kaenj ama momogia sooro kaamaa ama laaligo honjaa kania songinj kokaenj romonjonkeju: ‘Uunonj komagbiligibili aninj iikanonj donana kolooro iikanonj riinj monenj hina mokoloowonja’ Kaenj romonjonj ajoroonj suulanj jenonkooli aminkeju.

⁶ Kaenj amakejuto, anana Anutu Buŋayaa komagbiligibili ama monenj hina enj nononji, iikanonj uu luae qen aonkejonj. Uŋa Toroyanonj donana koloonj menj bonjonj ama nonomakejiwaajonj mono onjanonj oyanboyanj somata mokoloonj simbawonjawa laligojonj.

⁷ Kawaa kania ii kokaenj: Anana wala boronananonj iwoi monj mende menj eenj toontoonj namononj asugininj. Kanagenj kaanagadeenj komunj namo koi mesaonj bobora kembonja. ⁸ Kaenj kembonjato, kambaŋ kokaamba nene ano opo maleku enj nonono iikawo mono menj bonjonj ama luae qen aonkebonja.

⁹ Kaenj ambonjato, ejemba monenj esuhina somata mokoloowombaaajonj momakejuti, iyonjononj mono anjgobatononj siwa kaanja ritogogi kamaanj unjonkeja. Kamaanj unjuro siingia kombombanja bologa bologa ii mamaga asuginj uugia enkalolonj megijejaju amakebu. Siingia kombombanja doogoya iikanonj mono horonj somonjonj onjonj ulunjonj kondemondeenj mokoloonj tiwilaawuya. ¹⁰ Monenj hinawaa siinj kombombanja kanonj mono iwoi bologa kuuyaa wanjaleya kolooja. Mamaga yonjononj monenj hinawaa uusiingia moma ewaewanj koma jinjaunj anji momalaarianonj janjonj qaono lanj laligoju. Uugere somata mogi iikanonj mono gbagia qosono siimbobolo mamaga moma wosobiri laligoju. Kianj.

Poolnonj Timoti gawombaa jenjkooto ama muro.

¹¹ Mamaganonj kaanja laligojuto, Anutuwaanonj eja gii mono iwoi kaanja ii misinjonj gema qen laaligo koi kaanja laligowagatiwaajonj kaparanj koma laligowa: Nanamemenj dindinja otaanj Anutuwaa laaligo kombombanja koma gbilinj laligowa. Momalaariwaa komagbiligibili pondanj menj ejemba onjanonj jopagonj onjoma laligowa. Mono kaparanj koma kotiinj nama ejemba gumbonjonjonj qaganonj ama onjoma laligowa.

¹² Aangole ejanonj kuu anji iikanonj haamo ambaatiwaajonj esunja kuuya menj kululuunj kenji, gii mono iikawaa so momalaariga koma gbilinj Anutunonj kuu akadamyawo ano iikanonj kotiinj pondanj manja qen laligowa. Anutunonj laaligo kotiganonj keubagatiwaajonj goonoti, gii mono laaligo ii koronsonj menj buŋa qen aonj laligowa. Laaligo kotigaa buŋa koloonanj, ginonj qaa ii awaagadeenj jokoloona mamaganonj ii moma saanonj nanjonj jenkeju. ¹³ †Anutu iwoi kuuya menj gbilinjkeji, gii iwaa jaanonj kaniaga jokoloona ano Kraist Jiisaswaa jaanonj ii kaanagadeenj jokoloona moro. Jiisanonj gawana Pontius Pailotwaa jaasewanjanonj nama kaniaya jenj asarinj qaa awaa soro jokoloroti, mono Kraist iikawaa jaanonj kokaenj jenj kotonj gonjenj:

¹⁴ Gii mono Buŋa qaa koma gbilinj pondanj tenj koma otaanj laligowa. Kaenj laligona monjonj “Gii kana songinj bolina,” qaa kaenj jenj gomambaajonj amamaawaa. Poŋnana Jiisas Kraistnonj mombo asugiwaatiwaa moti, kambaŋ batuya kokanonj mono uuwaa gawonj kaenj menj laligowa.

¹⁵ Anutunonj oyanboyanj Toya koloonj kambaŋa ano kanj kuuro iikanonj Jiisas Kraist wasiro asuganonj asu-

giro iibonja. Anutu yanodeen Uutanana kolooro kuyanone iwaa newo baatanon nanjon. Iinon kin pon yonoo Pongia ano jawin yonoo wangia kolooja. ¹⁶ Anutu, oyanboyon Toya iinon motoongon kamban mononon mende komuwaa. Iinon asamararan gomanon eukanon laligoro kuuya nono nononano iikanon ubombaajon qagojon. Namowaa ejemba mononon ii jaayanon mende uun iiro ano iimambaajon ama maawaa. Iwaa qaqabunaya mepeseenin ku-usun Toya akadamuyawo koloon kamban tetegoya qaa iwoi kuuya galen koma laligowaa. Qaa ii onanon.

¹⁷ Ejemba qaqabunagiawo kamban kokaamba namonon uuta laligojuti, ii giinon mono kokaen jen koton onoma laligowa: Monej esuhinanon kamban mongen qaondaborowaa. Kawaajon yononon mono uugia iikanon mende ama laligowu. Monej esuhina qaganon nama awelegon sewankiki koloojuti een, jeromonromongianon mono janjon qaombaa. Uugia namowaa tiwomalekunon mende ambuto, Anutunon iwoi kuuya kanon kalan koma onombaatiwaaajon ama mambongi sokombaa. Anutuwo qokotaan nanji iinon saanon iwoi kania kania ii kelemalelen laaligonon aisoowonjiwaaajon nonomakeja.

¹⁸ Kokaen jen koton onoma laligowa: Yononon mono gawon awaa awaa jegenja nama men iikaanja kanon akadamugiawo kolooju. Anutu waa jaanon akadamugiawo koloon afaangon jorinjosaanja ilaan onoma kalen sein mendeema laligowu. ¹⁹ Kaen Anutu waa jaanon qaqabunagiawo koloon laaligowaa maa suan honja mokolon men seinkebu. Maa suan kaanja ii laaligowaa tando wota kotakota kolooja. Ii men sein galen koma saanon kanagen tando wota iikanon nanjon nama laaligo honabonja bunja qen aon laligowu.

²⁰ Oo Timoti, Anutunon moma laarin goma gawon memewaa momo kalen uuganon anoti, ii mono gawonon ama soowaboti-waaajon galen men laligowa. Balombaa qaa julujulu omaya ano angowowo sipasipa koma jegi soonkeji, ii mono mesaon gema qen laligowa. Tosianon "Momakooto amin mobonja," jen qaa senja senja jen seigi kemakeja. Momakooto honja ii kaen jen soonkeju. ²¹ Tosianon momo soosooya bunja qen aon jokolon tintuan anji momalaariganon zololonon loorin sooro.

Anutu waa kalen morianon mono onowo ewa.

2 Timoti

Jer-asa-asari

Poolnoŋ mundana ano gbaworo ala ilailaaya Timotiwaajon “Ando qambaŋmambaŋ qaana konoga mumaŋ,” jer Buŋa Tere koi ooro. Qaa arena waŋa ii awaawaa kaparaŋkoŋkoŋ. Poolnoŋ ii jer asariŋ uuta naŋgoŋ qambaŋmambaŋa kokaer muŋ ooro: Timoti giinoŋ mono pondan nama Jiisas Kraistwaa kania naŋgoŋ jer laligowa. Oligaa Buŋa ano Soomongo Aereŋ Walaga mojanj, mono iikanonŋ qokotaan iikawaa qaaya honabona ii ejemba kuma onoma uukuuku gawon meŋkeba. Tuarenjer ama goŋgi siimbobolo kania kania mokoloon monagati eer, mono kiler Anutunonŋ gawon gonotiwaa so ii kaparaŋ koma meŋkeba.

Poolnoŋ galen meme qaa kotiga Timoti kokaer muro: Tosianonŋ “poumapou qaganonŋ angowowo omayama gejojomban amakejuti” giinoŋ mono iikawaa qaanon keuma kambaŋga mesoqesoŋ tiwilaawabo. Angowowo qaa kaŋa kanon ejemba mende totoon ilaan onomakejuto, ejemba geja ama momakejuti mono ii meŋ bolin onono tiwilaawuya.

Poolnoŋ qambaŋmambaŋ qaaya kuuya naŋgomambaajon aŋaa laaligoyaa sunduya ooro. Naambaajon nomaeŋ gawon arena ama manja qer laligoroti Timotinonŋ iikawaa qaaya duduwabotiwaaajon ii kokaer jer asariro, “Niinoŋ Jiisas moma laarin lombo moma mokosingon uujopa ama laligowe. Sisiwerowero ama noŋgi siimbobolo moma kaparaŋ koma kotiin nambe.”

Buk kokawaa bakaya waŋa 5 ii kokaer:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutu mepeseer Timoti qambaŋmambaŋ muro 1.3-2.13

Gejanono ano galen meme qaa tosaana 2.14-4.5

Pool horon ureer ama mug laligoro 4.6-18

Terewaa qaa kota waŋa 4.19-22

¹ Anutu uusiinanonŋ jer koton Pool nii kuur nono Kraist Jiisaswaa aposol koloojer. Kraist Jiisaswo qokotaan nanin laaligo kombombaŋa nonombaatiwaa qaaya somongorotiwaa Buŋa qaaya jer asarimambaajon wasin nono laligojer.

²†Timoti giinoŋ momalaariwaa wombo merana koloojan. Niinoŋ giwo qaa amin mobojon tere koi oojer.

Maŋnana Anutu ano Poŋnana Kraist Jiisas, yoronon mono kiankomuŋ kalenmorian goni luaenon laligowa.

Poolnoŋ Timoti uuta naŋgoŋ qaa jero.

³ Noo ambosakonurunanonŋ Anutu welen qer muŋ laligogi niinoŋ toroqer gawona mewe Anutunonŋ “Gibe sokonja,” nijoro uugejananonŋ kaer momakejer. Uuna soraaya kolooro Anutu mepeseerkejer. Mepe-seer asaga gomantiina qama koolin gii suulan romogon gomakejer. ⁴ Gomesaowe saana jaunga kamaaroti, niinoŋ ii romogonŋ giimambaajon awelegon kaparaŋ komakejer. Giima ainjolonŋ rari korisoronon uuna saa qewaatiwaaajon mojer.

⁵ ††Giinoŋ gbingbaona qaa onanonŋ Jiisas moma laarin laligojanj, qaa ii uu wombonanonŋ ero romogonkejer. Wala auga Lois ano nemunga Yunis yoronon uugara meleen momalaariganonŋ kolooro. Yoro gemagaranonŋ giinoŋ kaŋagadeer ama laligojanj, iikaya moma laarin kotiijer.

⁶ Kawaajon imowamo laligowabotiwaaajon qaa kokaer qer gbilin gijojer: Niinoŋ wala borona waŋanonŋ ama qama kooliwe Anutunonŋ gawon memewaa momo kalen gonota uuganonŋ eji, ii mono meŋ gbilina gere bolan kaŋa kotiiŋ jer mende ililigo-gowa. ⁷ Qaa koi mono romogowa: Anutunonŋ Uŋa Toroya ii jirinjinŋ ama qarasombunana mobonatiwaaajon qaagoto, iyanaa ku-usumbaa Uŋaya nonono saanonŋ uunananonŋ jopagonŋ aonŋ nanamememana tororo galen koma aonŋ nambaŋa.

⁸ Kawaajon Poŋnanaa qaaya naŋgoŋ jer seimambaajon ataqatan mende amba. Kaer qaagoto, mono nii kaŋa koloon laligowa. Niinoŋ Pombaa gawona meŋ laligowe iikawaajon kapuare mirinonŋ nooŋgi rajento, kiler noojonŋ ama kuukamakamaa mende moma laligowa. Mono kotiin nii kaŋa awaŋkaka nama

† 1.2 Apo 16.1

†† 1.5 Apo 16.1

uuwaa gawonj menj laligowa. Oligaa Bunjawaajonj ama anjosisiri ama gombuyagati een, mono iikawaa siimboboloya moma mokosingonj bosima laligowa. Anutunonj ku-usunj gomakejiwaa so ii saanonj niwo motoonj kaparanj koma bosima laligowota.

⁹ Anutunonj monowaa monoyanonj Siwe namo mende mokoloonj oroma kambanj iikanonj ananaajonj romonjonj arenj kokaenj ano: Anutunonj Kraist Jiisaswaajonj ama kalenjmorianj nonombaa. Arenj ii ano ero laligonj kouma laligogi anana kolooninj. Kolooninj Anutunonj anana iwaa bunja koloonj soraaya laligowombaajonj nonooma hamo qerj nonono. Anano iwoi awaa aninjwaajonj ama mende meweengonj nonoma nonoonoto, iyanjaa arenj walaga ii otaanj nama iikanonj nonono. ¹⁰ Arenj walaga iikawaa honja ii kambanj kokaamba asuganonj kolooro. Hamoqeqe Tonananonj asuginj Anutuwaawaa kalenjmorianja maama nonono. Kraist Jiisasnonj asuginj koomuwaa esunja qerj melunjgoro kemero Oligaa Bunjaya ninisaano asariro. Bunja qaa ii moma laarinj saanonj laaligo kombombanja mokoloonj tetegoya qaa kotiinj laligonj kambanj monjonj mende koomu kombonja mende komuwonja.

¹¹ Anutunonj nii Oligaa Bunja jenj asarinj ejemba kuma onjomanjatiwaajonj kuunj nono wasiwasi eja aposol koloojenj. ¹² Aposol koloojenjwaajonj ama gawonja kotiinj mewe tosanonj anjosisiri nanj nongji siimbobolo momakejenj. Siwe Eja moma laarinj munjkejenj, niinonj iwaa kania awaagadeenj moma yagojenj. Kawaajonj awasankaka nama kuukamakamaa mende momakejenj. Qaago totoonj! Anutunonj moma laarinj noma Bunja gawonja ama nonotiwaa so nii galenj koma nomambaa kotiinj laligoji, ii moma yagojenj. Kaenj moma yagowe gawonjanonj mende sooma kamaaro laligonj uma kambanj somatanonj keubonja. Kaenj moma laarinj iikawaaajonj uuwoiwoi mende anjenj. ¹³ Momalaariwaa qaa ii uunana meagowaatiwaa soga kolooji, niinonj qaa honja ii kuma goma sili awaa qendeema goma laligowe. Ii mono uu kononjanonj ama kaanjiadeenj otaanj laligowa. Nono Kraist Jiisaswo qokotaanj motoonj naninj jopagonj nonomakeji, giinonj mono uujopa iikawaa uutanonj laligowa.

¹⁴ Anutunonj giima moma laarinj goma iwoi awaa kuuya gono bunjaga kolooji, iikanonj mesoqesoowabotiwaaajonj mono ii galenj menj laligowa. Unja Toroyanonj uunananonj nama laligoji mono iwaa ku-usunj qaganonj iwoi honja ii agokayanj kona ewaa.

¹⁵ Eisia prowinswaa nenjauruna yonononj kuuya nomesaonj gema nugi, ii mojanj. Eja qagara Figelus ano Hermogenes yorononj iyonoo batugianonj laligojao.

¹⁶ Tosianonj nomesaogito, Onesiforus iinonj qaago. Kawaajonj Ponj, gii mono Onesiforuswaa sumanjuruta kiankomunj onjona laligowu. Eja kanonj noo gbadonaaajonj (tape) gamu mende qerj nomakejato, kambanj mamaga kanonj keraqeeango qerj nono uuna bonjonj kono. ¹⁷ Onesiforusnonj Room sitinonj koi kouma kambanj iikanondeenj noojonj kaparanj koma monjgama laligonj mokoloonj nono. ¹⁸ Iinonj wala Efesus sitinonj

nomaenj ilailaa somasomata ama menj afaangonj noma laligoroti ii geenjo saanonj moma komujanj. Kawaajonj kambanj somatanonj Pombaa kooronjanonj keuninj Onesiforusnonj kiankomuwaa tawaya mokoloowaatiwaaajonj qama koolijenj. Kianj.

Kraist Jiisaswaajonj mono manja qerj laligowa.

2 Oo uumeleenj merana Timoti, gii mono Kraist Jiisaswo qokotaanj kalenjmorianj uutanonj bonj qerj kotiinj namba. ² Niinonj Bunja qaa kuma gombe mamaganonj niima nanjonj jegi monati, ii ejemba moma laarinj onjo-onjombaa so koloojuti, mono iyonoo bunja ewaatiwaaajonj onjomba. Kaenj ama onjona ero saanonj ejemba tosaanja toroqenj kuma onjombutiwaa so koloowu.

³ Oo Timoti, gii mono Kraist Jiisaswo nama iwaa manjaqeqe eja akadamugawo koloonj kaparanj koma kotiinj manja qerj laligowa. Anjosisiri ama gombuti, iikawaa siimboboloya mono moma mokosingonj bosima laligowa. ⁴ Manjaqeqe ejawaa tania ii kokaenj: Kawali galenj wanjgianonj eja onjono manjaqeqe tuumbaa arehnonj keuma kema kanj gawonj pondanj menj laligojuti, iyonononj kuuya galenjianonj jenj kotonjkejiwaa so tenj koma ambombaaajonj jojorinj nanju. Kaenj nama iyanjgiaa laaligowaa nanjonanjonwaaajonj iwoi monj mende menj laligoju. Uu deendeenj mende laligoju.

⁵ Kawaa sareqaaya monj ii kokaenj: Aangole ejanonj kuu aarjonj keuma jenjkotoo galenjanonj qaa uugunjanj bobogarinj kenji iinonj akadamuyawo mende koloojaa. Iwaa wanjanonj haamo aambaa ila monj mende kongi kemebaa. Kawaajonj gii mono dindinjagadeenj kema. ⁶ Kaanjiadeenj komakoomo ejanonj gawonj somata mero honja koloooro wala kema jaaya qerj nero sokombaa. Tosianonj loorigiti, iyonononj iwaa gematanonj kawuya. Gii mono iikawaa so kotiinj gawonj menj laligowa. ⁷ Qaa oojenji, ii weengonj moma bi-moona Ponjonj mono momakotoo gono ii kuuya saanonj moma asariwa. Kawaajonj ii mono uu kononjanonj ama romonjonj laligowa.

⁸ Mono Jiisas Kraist romonjonj laligowa. Niinonj Oligaa Bunja jenj asarinjkejenj, Jiisasnonj qaa iikawaa so kinj Deiwidwaa gbiliga koloonj Hamoqeqe Toya koloooro Anutunonj menj gbiliro koomunonjga waaro.

⁹ Niinonj Oligaa Bunja qaa ii kaparanj koma jenj asarinj anjosisiriwaa siimboboloya mobe kikekakasililinj eja kaanja kasanonj gbadoonj nongita rajenj. Kaenj rajento, Anutuwaanonj Bunja qaa ii mende gbadoonj somonjgogi. ¹⁰ Kania kawaajonj ama niinonj siimbobolo kuuya moma mokosingonj kotiinj nanjenj. Anutunonj ejemba iyanjaajonj meweengonj onjototi, niinonj mono iyonooajonj ama kaparanj koma manja qerj laligojenj. Kraist Jiisasnonj hamo qerj onjono yonononj kaanagadeenj letoma oyanjboyanj kolooowutiwaaajonj mojenj. Uugia meleema laligowuti eenj, mono Siwewaa asamararanonj uma tetegoya qaa kotiinj laligonj ubu. ¹¹ Qaa koi mono powowonj kotakota kolooja:

“Anana uunana walaganon iwo motoon komuro laligojonj een, mono kaanjadeen iwo kotiin laligowonja.

¹² †Iwo motoon siimbobolo moma mokosingon laligojonj een, mono kaanjadeen iwaa bentoton uutanon iwo galenkonkon gawon mewonja.

Anana ii qakoonjonj een, iinonj mono kaanjadeen qakooma nonoma niniima tiwaa.

¹³ Anana gema qerj muniŋ ironja meleema nonombaatiwaa qaa somongoro eji, iinonj ii qewagomambaaŋon amamaawaa.

Mindingqindinj ama iyanjaa kania utegomambaaŋon getetanŋonkeja.

Kawaajonj ezelo bezelo ama qaanana pondanj mende otaawonjati een, iinonj mono kilenj (dindiŋa nama) qaaya pondanj otaanj iikawaa so ama nonombaa.” Kianj.

Anutu waa Buŋa gawombaa eja kokaenj koloonj laligowa:

¹⁴ Oo Timoti, qaa koi duduuwabotiwaajonj ii mono jen gbilin onjoma Anutu waa jaasewananonj kokaenj jen kotonj onjoma laligowa: Momalaariwaa qaa aro kania kania ii mono melenqeleema mondonj mende gosin nambu. Jenonkoolinonj mono mende totoonj ilaŋ nonomakejato, tosanonj niinonjiiinonj qaa kaanja moma elonkalonj anŋi momalaarigianonj sooro tiwilaawubo. ¹⁵ Giinonj mono Buŋa gawombaa anŋotete kania kania ii haamo ana Anutunonj giima “Sokonjanj,” jewaatiwaajonj kaparanj koma namba. Gii Kraistwaa gawombaaŋonj gamuga mende moma laligowato, Buŋa qaa honja mono tororo mendeema uugia kuun onjoma laligowa.

¹⁶ Balombaa qaa julujulu omaya omaya ii mono yakarinj gema qewa. Tosianonj ii jen seinj laligonj iikaanja kanonj balombaa anŋonjorayanonj qokotaan Anutu toroqenj lolomoninj kaamaa amakeju. ¹⁷ Wiji kotiga (qata kensa) kanonj sele busugia siriawo qerj kiro somariinj kemakeji, yonononj iikawaa so qaa omaya jen iikanonj ejemba menj bolinj onjmakeju. Yonoo tuunonŋa eja woi qagara Himeneus ano Filetus laligojao. ¹⁸ Yorononj qaa honjaa kania mesaonj jinjanj qerj qaa senja kokaenj jenkeja, “Uumeleenj ejemba anono mono gbilin waama laligojonj. Kawaajonj kanagenj koomunonŋa mombo mende gbilin waabonja.” Kaenj jen tosaanja enkalolonj menj onjoni momalaarigianonj bolinjkeja.

¹⁹ ††Kaenj bolinjkejato, Anutunonj tando powowonj kotakota kuuroti iikanonj mono kilenj mende joloma nanja. Iikawaa munŋenja ii kokaenj oogita eja, “Ponjonj anjaa buŋa koloojuti ii moma kotonj onjonja.” Munŋenja monj ii kokaenj, “Ejemba Pombaa qata menj qamakejuti, kuuya iyonononj mono nanamemenj bologa qerj yakarinj laligowu.”

²⁰ Miri somata kanonj juu, monjonj, amanene, komanene, kosonene, uunene kania kania eja. Tosia gerenonj ano gbakonj namononj memeta, ii kambaŋ so

menj gawononj amakejonj. Tosia goul ano silwanonj memetaga. Akadamugiawo kaanja ii korisoro kambananondeen gawononj amakejonj. ²¹ Kawaa so monjonj qaa omaya mesaonj iyanja koma konjoratin aoji, iinonj mono monjonj goulonj memeta kaanja koloowaa. Toyanonj ii menj gawonj akadamuyawononj ano menjkebaa. Ii mero toomorianawo kolooro Somatayanonj iwaajonj aisoonjkebaa. Anutunonj menj sorainj muro tirinj kotonj nama gawonj awaa kuuya memambaaŋonj jojorinj nambaa.

²² Sagbili laaligowaa siinj kombombanja bologanonj galenj koma gombabotiwaajonj mono galenj menj aonj laligowa. (Gawonŋaa honjanonj kamaawabotiwaajonj ii jejenj.) Anŋobatononj horonj gomakejuti, ii mono misinjgonj gema qerj laaligo koi kaanja laligomambaaŋonj kaparanj koma laligowa: Ejemba uu soraayaa qaganonj Ponj ilaŋ onjombaatiwaajonj qamakejuti iyonjowo mono nanamemenj dindiŋa otaanj Anutu tororo moma laarinj onjanonj jopagonj aonj luaenonj laligowu.

²³ Tosianonj gejaŋojombanj qaa oyomakandowe jen niinonjiiinonj jenonkooli anŋi anŋowowo koloonjkeji, ii onjanonj mojanj. Kawaajonj ii mono yakarinj gema qerj laligowa.

²⁴ Pombaa gawonj meme eja kolooji, iinonj mono anŋowowo ambaatiwaa so qaagoto, ejemba kuuya gumbonjonjonj qaganonj ama onjoma afaanjonj kuma onjoma laligowa. Anŋosisiri ama mugii ii kotiin mokosingonj laligowa. ²⁵ Tosianonj tuarenjenj ama mugii ii saanonj uuluae qaganonj metulanjonj mindinjonj onjmakeba. Kaenj ama onjono Anutunonj uugia menj looriro saanonj Buŋa qaa moma kotonj uugia meleembuyaga. ²⁶ Tuarenjenj ejemba yonononj Bologa Toyaa moto siwanonj ritogogi onjono jeta tenj koma amakeju. Kaenj ama uugia tooro uuroromonŋogia kolooro Bologa Toyaa kasa gbadononŋa loloonj kamaawuyaga. Kianj.

Kambaŋ tetegoyanonj laaligo bolinj anŋonjorayawo koloowaa.

3 Qaa kota koi mono moma kotonj laligowa: Jiisas kakataa kambananonj toriro ejemba kaniagianonj boliro tetegoyanonj laaligo kanjanawo kokaenj koloowaa: ² Ejembanonj anŋiaaŋonjadenj romonjonj monenj iwoi buuju menŋo mewombaaŋonj otoko (greed) amakebuya. Selegia mepeseenj momoso kaanja enŋanŋia qerereenj sewanjkiki laligonj uuqeqe qaa tokoronkota lanj jenkebuya. Nemunjanjurugia yonoo jegia mende tenj koma iwoi awaawaajonj danŋisenj mende jenj nesaqesa (nenhololo) amakebuya. Anutu waa telambelanj ama lolomoninjkebuya.

³ “Anjaa lomboga,” jenj woso momo mende amakebuya. Tosaanja yonoo singisongogia mende mesaonj iikawaa uuboolia bosimakebuya. Gemaqeqe qaa kisama jenj iyanŋia mende galenj koma aonj ejemba horonj ureenj ama onjmakebuya. Nanamemenj awaŋaŋonj mojogia tiro togonjkebuya.

⁴ Memelolo ama iyanŋiaa anŋia otaanj jeubaba qerjkebuya. Sewanjkiki laligonj jaba-arambaranonj uugia utiitiro uugere amakebuya. Sele busuwaa siinj ko-

risorogiaajon siin mamaga moma Anutuwaajon mogi kamaanqeqeta kolooro gogoraagen amakebua.

⁵ Anutuwaa Buja gawon bakasasan bosima silemale ama Sonda arej lan otaan mondonkejuto, nanamemengianon Anutuwaa ku-usuja ii kondama qakoomakeju. Ejemba kaaja ii mono jawo ama misinjon gema unun laligowa. ⁶ Yonoononga tosanon lan liligon ejemba mirigianon uma qaa kelenon uuqeqe men onoma gejagia qeduunkeju. Gejagia qeduugi emba tosanon loorin yonoonon qokotaankeju. Emba singisongogiaa gamuwaajon kamaan unuro siingia kombomba kania kania iikanon yaiwisisi men onon gi sisau anjuti, iyononon ii gbawiin fua manera men kokosiin onon gi qaa motogianon kamaan ununkeja.

⁷ Emba kaaja yononon moma bimoon suulan qaa kuma onom-butiwaajon monon momakejuto, Buja qaa honaa kania ii kaban so moma kotowombaajon amamaankeju. ⁸ Iijipt kantriwaa tiriqoonjon eja qagara Janes ano Jambres yoronon Mooses tuarenjen ama muri. Ejemba takapolakaya yononon yoroo so Buja qaa honaajon tuarenjen amakeju. Ejemba kaaja yonoo momogianon sooro kaamaa koloojuti, ii mono Anutunon momalaarigia angotete mero kamaan unuro Pombo nanangianon sologowaa.

⁹ Kaban toroga selegia men umakebuto, gawongiaa hona ii kaban mende koriro jangon qaombaa. Iijipt eja yoroo kaniagara asuganon kolooroti, iyonoo kaamaagia kaniyanon mono iikawaa so asuganon kolooro ejemba kuuyanon ii iima asariwuya. Kian.

Poolwaanon jenkooto qaa tetegoya

¹⁰ Yonoonon kaen koloowaato, niinon laaligonaa toonja morota kuun arej ambe. Ejemba Buja qaa kuma onoma nanamemena ama men laligoweti giinon ii iima modaboroan. Laaligonaa toonja otaan momalaariwaa komagbiligibili pondan men siimbobolo mokosinjon laligoweti iikawaa sunduya jen jegi moma sorogojan. Uumeleen alauruna uunanon jopagon onoma laligowe. Tuarenjen angosisiri ama non gi iikanon kaparan koma kotiin nama laligowe. ¹¹ Sisiwerowero kakasililij kania kania ama noma laligogiti, ii mojan. Antiokia, Aikoniam ano Listra taon karoon kanon siimbobolo noo qananon uro konajilij mobeti, ii iwoi kanjanawo kolooro. Yei, mangaa siita! Angosisiri mokosinjon bosima laligoweto, Pononon ii kuuya kanonja metogon nono.

¹² Qaa koi mono moba: Ejemba Kraist Jiisaswo qokotaan nama laaligo kombomba laligon iikawaa komagbiligibilia ambombaajon momakejuti, ii kuuyanon sisiwerowero mokoloowuya. Nii angosisiri ama non gi ti, een, tosaaja on kaanagadeen ama onombuya.

¹³ Tiriqoonjon ejemba bologa Buja gawon selesele men onompopo qenkejuti, iyononon toroqen kileqileenkebuya. Yononon ejemba tosaaja tiligon onoma iyangia kaanagadeen tiligon aon laligowuya.

¹⁴ Yononon kaen laligowuyato, Timoti gii Buja qaa hona moma uu kononganon ama uuwoiwoiya qaa

moma laarijan, mono iikanon toroqen bon qen nama kotiin laligowa. Daen yononon kuma gongiti, giinon iyonoo kaniagia moma kotojan. Ii moma laarin ononjanjawaajon mono Buja qaa koronon men mende zololonon mesaowa. ¹⁵ Uumeleembaa Buja Tere Toroya ii meraaganonadeen moma sorogon laligon kouna. Giinon mono ii weengon romongona momakootoga asariro iikawaa qaganon nama Hamoqeqe Toyaa kania moma asariwa. Ii moma asarin Kraist Jiisas moma laarin muna hamo qen gono toroqen letoma laligowa.

¹⁶ Anutunon Buja Terewaa qaaya kuuya ii ejemba tosaaja sololon onono oogita kokaen men qeangon nonombaatiwaajon eja: Ii weengonin Anutunon uunana sololon kana hona kuma nonoma kilenananaajon temboma jen nonoma mindinjon nonomakeja ano laaligo solana laligowombaajon gejanono nonoma koma gbilin nonomakeja. ¹⁷ Anutuwaaja ejemba anana ii weengon koma gbilin Anutu jetaa so kotiin akadamunanawo koloon gawon awaa kuuya mewombaajon jojon laligowonja. Kian.

Poolnon gawonja mundanja Timotiwaaja qaganon ano.

4 Kin Ponana Kraist Jiisasnon asugin jaawo laligowonati, me komun ewonati ananaa qaanana gosin jen tegon tosaaja anana bentotonon ama galer koma nonombaa. Niinon Jiisas ii ano Anutu yoroo jaasewanganon nama gii uuwaa gawon mewagatiwaajon jen koton gonjen. Ii otaamambaajon jen qaa ii jojonan qaanon somongona mobe sokombaa.

² Kokaen jen koton gonjen: Giinon Buja qaa jen ejemba uugia kuun onoma laligowa. Mobutiwaa kambanajon mogi sokonja me mende sokonji, mono kilen kaparan koma waama qaa jen asarin laligowa. Ejemba kilenagaaajon jen onoma mindinqindin ama galer meme qaa jen uuwaa qaa onoma laligowa. Qaaga mobu me mende mobuti, ii kilen mono mokosinjon nama kana hona kamban so kuma onoma laligowa.

³ Anana momalaariwaa qaa kamban kokaamba ejemba qeangowutiwaajon kuma onomakejonto, kamban mon kan kuuro iikanon momalaariwaa qaa batuya mon mobubutiwaajon togon gejagia gojombuya. Qaa morota morota mobombaajon gejagia koriro ejawaa eja kelemalelen horon onon gi kan ejemba qaa ii me woi mobombaa siina mobuti, iikawaa so kuma onon gi laligowu.

⁴ Kaen laligon Buja qaa hona mobubutiwaajon lolomonin ama gejagia gojoma ben sosomban lan jenkejuti, iyonoo gen meleema geja ama moma laligowu. ⁵ Laaligo kaen me kaen utegon koloowaati, Timoti gii mono kilen bon qen zen nama nanamemen ga tororo galer koma aon laligowa. Angosisiri ama gombuti, iikawaa siimboboloya mono moma mokosinjon bosima laligowa. Uukuuku (ewanjelis) ejawaa gawon arej ii sokoma kuuya medaborowa.

⁶ Kambañ koriga ilañ gomambaajon amamaa-manajatiwaajon kaen jejen. Tando lopion mepeseewom-baajon oro qej jakenon ama oogi kaasonon umakero. Iikawaa so niinon laaligona Anutuwaajon ama qeleema gawonja menj laligowetiwaajon gawman yononon qaana somonjon nugi neenaa sana maa-manajatiwaajon dodowijen. Namoi mesaomanajatiwaa kambañanon mono kañ kuumambaajon dodowin karo mojen.

⁷ Aangole ejanon kuu aañ kambañanon haamo amambaajon esuna kuuya menj kululuun bobogarin kenji, niinon iikawaa so momalaari koma gbilin kuu aañ akadamyawo andaborojen. Kraist moma laarin jeta tenj komambaa qaa jenj somonjoweti ii mende kolatinjakooombeto, iikawaa manjaya mono pondan kotiin qej laligowe.

⁸ Ponjon jenteego Toya dindina koloon laaligona gosin solana koloon laligoweti, iikawaa ila soronja ii jenj tegon nonota noojon mamboma eja. Ponjon eleema kawaati kambañ iikanon ii noma aronanon kono kemero qabunawanawo koloomanja. Ii noojonjadenj mende nombaato, ejemba jopagon munj mombo asugiwaatiwaajon mambomakejuti, ii iyonjoo arogianon kaanjagadeen kono kemenj onjombaa. Kianj.

Nejaurunanon nomesaon qeqelalanj kenji.

⁹ †Kambañ kokaamba balombaa nanamemenj ama menjkejuti, nejana Deemas iinon uuta iikanon somonjon nomesaon Tesalonaika sitinon keno. Nejana Kresens iinon Galesia prowinsnon keno. Taitusnon Dalmesia balonon keno. Kawaajon gii mono uulanawo noonon kamambaajon kaparanj komba. ¹¹ ††Luuk iinon anjodeen niwo laligojo. Maaknonj welenj qej nombaatiwaajon mamaga moma iwaajon amamaajen. Kawaaajon Maak wama motoonj kawao. ¹² †Nejana Tikikus wasinj mube Efesus sitinon keno. ¹³ ††Troas taonon laligonj malekuna eja qata Karpus iwaa mirinon mesaoweti, mono ii menj kawa. Kaanjagadeenj tere lama selianon oonj lipingiti, noonon lama selia ii mono

† 4.9-10 Kol 4.14; Flm 24; 2 Kor 8.23; Gal 2.3; Tai 1.4 †† 4.11 Kol 4.14; Flm 24; Apo 12.12, 25; Apo 13.13; 15.37-39; Kol 4.10 ‡ 4.12 Apo 20.4; Ef 6.21-22; Kol 4.7-8 †† 4.13 Apo 20.6

kaparanj koma mewa ano kawaa gematanon buk tosaanja ii mujon menj kawa.

¹⁴ †Aleksander, silwa kopa oonj qokoqokotaa eja mojanj, iinon bologa kania kania mamaga ama noma laligoro. Ponjon nanamemenja gosinj iikawaa so ironja meleeno qaganonj uro siimbobolo mobaati ii mojen.

¹⁵ Iinon qaananaajon mamaga tuarenjenj ama nonoma laligoro. Kawaajonj gii kaanjagadeenj mono iwaajon galenj menj aonj laligowa.

¹⁶ Indinj mutuya mindimindiri qaa jake wanjanonj ama nongji qaana kitia jewe monjonj monj mende kañ nii nanjonj noma jeroto, alauruna kuuya yonononj boratinj nomesaogi. Anutunonj siggisonjgogia iikawaa kitia qagianonj ambabotiwaajonj qama koolijen.

¹⁷ Yonononj nomesaogito, Ponjonj ilañ nono. Niinon Buñja qaa jenj ejemba uu kuunj onjoma gawonj ii kuuya medaboronjatiwaajonj ama menj kotiin nono. Kantri kuuya yonononj Buñja ii mobutiwaajonj moma ilañ noma laion kawalia yonjoo qaa oogianonj gilinj nombubotiwaajonj anjonj koma jegianonjga metogonj nono kamaawe.

¹⁸ Ponjonj bologa kania kania menj nombubotiwaajonj metogonj nono saanonj Siwe bentotonjaa uutanonj eu umanja. Pombaa qata mono suulanj mepeseeninj kambañ tetegoya qaa akadamyawo koloonj enj ubaa. Qaa ii onjanonj.

Yeizozo qaa tetegoya

¹⁹ ††Gii mono noo yeizozona Prisila ano loya Akwila yorojonj ano Onesiforuswaa sumanjuruta yonjoojonj jena mobu. ²⁰ †††Nejana Erastus mesaowe Korint sitinonj laligoja. Trofimus ii Miletus sitinonj mesaowe ji kiro eja. ²¹ Kawaajonj konjuru kambañ mende karo mono baatanonj kokanonj noononj kamambaajonj kaparanj komba. Eja qagia Yubulus, Pudens, Linus, Kloodia ano uumeleenj alaurunana kuuya yonononj yeizozogia jenj anjgi goononj kaja.

²² Oo Timoti, Ponjonj unjaga kotuegonj giwo namba. Anutuwaawo kalenjmorianjanonj mono onjowo ewa. Kianj.

‡† 4.14 1 Tim 1.20; Ond 62.12; Room 2.6 ††† 4.19 Apo 18.2; 2 Tim 1.16-17 ††† 4.20 Apo 19.22; Room 16.23; Apo 20.4; 21.29

Taitus

Jer-asa-asari

Eja gbaworo qata Taitus iinonj uuta meleema Poolwo ororonj somonjonj ilaaj misin gawonj meri. Menj kowe biiwianonj wato qata Kriit (Crete) kanonj laligori Poolnonj batuyanonj kotonj ala ilailaaya mesaoro zioz gawonj arenjonj iima gosinj galenj kono. Poolnonj mesaonj kema iwaajonj qama koolinj laligonj Buja Tere koi ooro. Kriit ii qaa Griik iikawo gajugowabo. Kriit ii kowe biiwianonj wato monj ano Griik (Greece) ii kantri monj. Poolnonj Taituswaajonj majakaka karoonj moma qambanmamban qaa kokaenj oonj muro: Kriit yonoo kaniagia ii dogodabororo bao jaagoo koloonj laligogi. Tosianonj uugia meleengi laaligogianonj dingoroti, iyonononj mombo boliwubo. Kawaajonj yonoo jotamemegianonj sili awaa totoonj qendeema qamakooli ano Baibel stadi gawonj mende mesaonj tuungia mindingonj laligowutiwaajonj jeja. Uugia meleengiti, iyonoo batugianonj tuun boloboolo ii nomaenj mindingonj kuma onoma laligowuyaga? Eja wana, emba wana, emba sara, eja gbaworo ano welenjqeqe yonoo qambanmamban qaagia ii ana ana kokaenj jer asarija: "Uugia meleema Buja qaa otaanj lu-aenonj laligonj somata yonoo qaa baatanonj kema jegenja komuniti gawonj awaagadeen menj nama jumbubotiwaajonj kazi angowowo mesaonj laligowu."

Buk kokawaa bakaya wana 5 ii kokaenj:

Poolnonj aposol gawonjaa kania jeja 1.1-4

Anutuwaa jotamemeya yonoo gejanono qaagia 1.5-16

Ejemba tuun boloboolo yonoo gejanono qaagia 2.1-15

Uukuuku ano galenj meme qaa 3.1-11

Yeizozo ano qaa tetegoya tosia 3.12-15

Poolnonj aposol gawonjaa kania jeja.

1 Anutunonj ejemba meweengonj ononoti, iyonoo momalaarigianonj koloonj somariwaatiwaajonj ama Jiisas Kraistnonj Pool nii wasinj nono iwaa aposolya koloojer.

Niinonj Anutu welenja qerj munj qaa honja kuma onj-makejerj. Qaa honja ii moma kotonj koma gbiliwuti eenj, onjoo laaligogianonj mono utegonj letomakebaa. Kawaajonj tere koi oojerj.

² Anutunonj qaa qolonmolongoya jewaatiwaa so qaago, iinonj monowaa monoyanonj laaligo kombombanja nonomambaajonj jerj somonjonj iikawaa gematanonj iwoi kuuya mokolooro. Onononj qaa honja moma kotonj moma laarigi iikanonj mono nemunj koma onono laaligo kotiganonj keubombaajonj mamboma jejeromonjromonj amakeju. ³ Anutu, Hamoqeqe Tonananonj oyanjboyanj laaligoyaa qaaya jerj somonjonj iikawaa kambanja dindinja mero kanj kuuro iikanonj Buja qaaya ninisaama ii jerj seiwombaa jenjkootoya ano. Iikawaa so ii jerj asarigi Anutunonj nii ii jerj seimanjatiwaajonj moma laarinj noma kuunj nono.

⁴†Oo uumeleenj mera sorona Taitus! Niinonj ilaaj gombe uuga meleema ala ilailaana koloonj motoonj Ponj moma laarinj laligonjkejo.

Marjana Anutu ano Hamoqeqe Tonana Jiisas Kraist yorononj mono kalenjmorianj goni luaenonj laligowa.

Galenj jotamemeya yonoo qaa arenj

⁵ Kowe wato Kriit (Crete) kanonj motoonj misin gawonj menj batuyanonj gomesaomambaajonj ama kokaenj jerj kotonj gombe: "Uumeleenj yonononj ilingosonj lanj laligojuti, ii mono arenjonj onoma (eja to pasto ano) jetamemeurugia gomanj ano taonj so kuunj kuma onona arenjgiawo zioz gawonj menj laligowu." Kaenj jerj deeni.

⁶††Uugia meleengiti, iyonoo batugianonja eja koi kaanja meweengowa: Mombaa selianonj koposowaa qaaya qaa, embia motoonggo menj laligoja. Merabaraananonj uugia meleema Anutu moma laarinj yangisenj gejajuju siligiaa qaa selegianonj mende kuunj jerj onjmakeju.

⁷ Uumeleenj kanagesowaa somatagia pasto (bisop) ‡ iinonj Anutuwaanonj kanageso galenj koma onjmake-

† 1.4 2 Kor 8.23; Gal 2.3; 2 Tim 4.10 †† 1.6 1 Tim 3.2-7 ‡ Uuwasia, zioz paris liida, bisop, gawonj meme wana iinonj qa somata eenj mende bosimbaato, paris tuunuruta yonoojonj qama koolinj ku-

baati, iikawaajonj mono eja koi kaanja kuuwa: Mombaa selianonj koposowaa qaaya qaa, jaba-arambaranj ano goronjikia qaa. Apu kotiga mende nej manja tondu mende qej mondomondo qaganonj injarere laligonj monerj iwoiwaajonj mende kaparanj komakeja.

⁸ Iwaanonj kawuti, ii saanonj koma horonj kalanj koma onjoma qaa nanamemenj awaawaa siija moma uuta iikanonj ama laligowaa. Kilikalu kepiriria qaa, qaa kuuya dindinjagadeenj gosinj soraaya toroya qaita monj koloonj iyanjaa nanamemenja tororo galenj koma aonkeja.

⁹ Buña qaa kuma nononji iikanonj tando ejia kaanja laaligo doongonj nangomambaajonj nanji, pastononj ii mono koronsonj menj iikanonj qokotaanj nambaa. Kaen nama saanonj Buña Tere otaanj momalaariwaa qaa batuya batuya ejemba kuma onjoma iikanonj uugia kuunkebaa ano tosonianonj Buña qaa meeranjonj qeta-makebuti, iyonjoo qaagia doogoya ii saanonj qewagonj mindinjonkebaa. Kianj.

Boi takapolakaya mono qotogonj onjombu.

¹⁰ Ejemba mamaganonj qaa qej gejajuju ama sosoñae kaanja qaa seña seña jej ejemba tiligonj onj-makeju. Anutuwaa aiweseya selegianonj kotogiti, iyonjoo tuunjonnga ejemba jaasoonjononj iikaanja koloonkeju.

¹¹ Ejemba iikaanja yonjoo qaagia mono qowogowu. Yonjononj Buña qaa kuma onjombombaajonj mondonj monerj iwoi horowombaajonj moma kesa-awaranj qaa lanj jegi gamuyawo koloonkeja. Kaen ama sumanj tosaanja mono korebore menj soonj onjogita enkalolonj kolooji. ¹² Kriit iyangiaa gejatootoo eja monjonj kaiyakagiaajonj kokaen jej ooro, "Kriit ejembanonj mono kambañ so qaa qolonjmolongonj injarere qezenj laligonj jeranjai kombo kaanja ewaewanj koma baononj newageenj nepaqepalo nenkeju." ¹³ Yonjoojonj qaa kaen nanjonj jeroti, ii honjaga. Kawaajonj jigia iikanonj qaono momalaarigianonj asuginj honjowo kolooaatiwaajonj ii mono kotakota jej terenjonj onjmakeba.

¹⁴ Momalaarigianonj honjowo kolooro Juuda nonoo berj sosombanana ano ejemba qaa honja songinj jenkooto amakejuti, qaa iikaanjaajonj geja mende ambu. ¹⁵ Uunana meleeninj Unja Toroyanonj konjonjora menj nonono soraaya koloojonj, ananaa nembanene mombaa songoya ii mende eja. Anana nembanene kuuya saanonj newonjatiwaa so koloojato, qewolonj ejemba qaa honjaajonj yanggisenj amakejuti, iyonjononj ii me woi anji uugianonj kilenj tiloonkeja. Uugianonj kokojinjijawo kolooro uu gejagia duuro mono bao jaagoo tani kaanja laligoju.

¹⁶ Yonjononj "Anutu moma yagojonj," jegianonj kaen jej kaiyakagianonj ii qakooma qewagonkeju. Kaanja koloonj Anutuwaanonj qaa qegi injiuro arokuukuugiawo kolooro gawonj awaa monj mewutiwaa so mende kolooju. Kianj.

ma onjoma uugia kuun gawonjgiaa arengia onjoma gejanono qambanjmambanj qaganonj galenj koma mindinjonj onjmakebaa.

Ejemba somata onjoo qambanjmambanj qaa

² Giionj kaanja mende laligojanjwaajonj mono momalaariwaa qaa batuya batuya ii Buña Tere otaanj kokaen kuma onjmakeba: ² Eja waja onjononj mono kilikalugia qaa laligogi goda qej onjombonjatiwaa so kolooju. Iyangiaa nanamemenjia tororo galenj koma aogi momalaarigiaa jianonj qaono honja uukalenj koloonkebaa. Honja kolooro ejemba tororo jopagonj onjoma laligowu ano kaparanj koma bonj qej nambu. Kaen laligowutiwaajonj kuma onjmakeba.

³ Emba waja onjononj kaanjagadeenj Anutuwaanonj emba soraaya yonjoo so nanamemenjia ama menj laligowu. Gemaqeqe qaa mende kisma kema kankebu. Wain apu mamaga newutiwaa moto siwa-yanonj mende kemerj osiwu. Uumeleenj nanamemembaa silia awaa qendeema tosaanja kuma onjmakebu.

⁴ Kaen ama laligonj emba newo baagianonj laligojuti, iyonjoojonj saanonj qambanjmambanj qaa injjonj laligogi yonjononj kaanjagadeenj lomeraanjurugia uu wombo-gianonj jopagonj onjoma laligowu. ⁵ Jopagonj onjoma iyangiaa nanamemenjia tororo galenj koma aonj soraaya kolooju. Kaen koloonj miriwaa gawonja menj qelanjinj nogo toro qaganonj menj lomeraanjurugia kalanj koma onjoma lourugiaa qaa baatanonj kema kotinjonj onjmakebu. Kaiyaka soraaya kaen kuma onjogji ama menj laligogi tosonianonj Anutuwaa Buña qaa mepaegowombaajonj amamaawuya. Kianj.

Eja gbaworo ano welenjgeqe onjoo qambanjmambanj qaa

⁶ Eja gbaworo yonjoo uugia mono kaanjagadeenj kokaen kuun onjmakeba: Yonjononj mono gawonj awaa mewutiwaajonj oyanjasa laligonj iyangiaa nanamemenjia tororo galenj koma aonkebu. ⁷ Uugia kaen kuun onjoma geenggo nanamemenj kuuya kanonj sili awaa qendeema onjoma laligowa. Mono gbing-baonja qaa bonj qej nama tanjhoraya qaa kuma onjmakeba. ⁸ Qaa momasiinjawo jej laligona ejembanonj mepaegonj menj kamaanj gombombaajonj amamaawuya. Kaen jej laligona tuarenjenjurunananonj qaa bologa jej nonombombaajonj qaa monjgama honja mende mokoloonj gamugia mobuya. Kaen kuma onjmakeba.

⁹ Welenjgeqeurunana ii kokaen kuma onjmakeba: Yonjononj mono somaturugia yonjoo qaagia kuuya tenj koma qaa baatanonj kema laligowu. Mono korisoro qej onjombombaajonj kaparanj koma nambu. Qaa injijowuti, ii mono neselanj kiito qaganonj mende meleema onjmakebu. ¹⁰ Somatagiaa mirinonja iwoi woi motoonj ii olonj mende menjkebuto, somatagianonj injiima moma laarinj onjmakebaatiwaajonj mono kaparanj koma nambu. Gawonjgia kuuya mono gbing-baonja qaa pondanj menj laligowu. Kaen laligonj Anutu Hamoqeqe Tonanaa Buña qaa kuma onjmakejuti, ii kotinjonj kopagogi honja kolooro iigi akadamuyawo koloonkebaa. Kianj.

Laaligo soraayaa nemuŋa ii kalenmorian.

¹¹ Laaligo soraayaa nemuŋa ii kokaen: Anutunon ejemba kuuya hamo qeŋ nonombaatiwaajon ama kalenmorian ninisaano gomaŋ so asugiro. ¹² Kalenmorian iikanon gadokopawaa laaligoya aŋgonjoraya-wo ii gema qewombaa kana qendeema balombaa siin kombombaŋa bologa qowogowonatiwaajon mindiŋgon kuma nonomakeja. Nanamemenana tororo galeŋ koma aon qaa kuuya dindiŋagadeen gosiŋ laligowombaaajon koma gbiliŋ nonomakeja. Iikaŋa kanon Anutuwaawaa laaligo kombombaŋa ii kambaŋ kokaamba koma gbiliŋ namonon laligowon.

¹³ Kaŋa laligonin Jiisas Kraistnon mombo kawaati, anana kambaŋ iikanon Anutu qabuŋayawo ano Hamoqeqe Tonana yoroo asamararaŋgara asugiro iibon.

Anana oyaŋboyaŋ kambaŋa ii kaŋ kuuwaatiwaajon jjeromonromon ama mamboma laligoj.

¹⁴ Jiisas Kraistnon ananaajon ama iyaŋaa laaligoya qeleema mesaoro. Anana nanamemen bologa kania kania iikanon metogon nonoma downana memambaajon moma koma konjoratiŋ nonoma iyaŋaa buŋa soraaya koloowombaaajon ama laaligoya qeleema mesaoro. Ii mesaon qewolonana songbano aŋaa kanageso koloon mono gawon awaa awaa mewombaa uugeregere ama jorin laligowon.

¹⁵ Iikawaa qaaya mono kuma onoma ejemba uugia naŋgon kana songiwuti, ii ku-usuŋ kuuyaa qaganon temboma jeŋ onomakeba. Kaen ana monon jejewili ama gombabotiwaajon mono galeŋ meŋ aon laligowa. Kiaŋ.

Uumeleen onjo mono sili kokaen ama meŋ laligowu:

3 Kuma onoma qaa koi mono koma gbiliŋ onona saanon uu wombogianon ama romongowu: Uumeleen kanageso yononon mono kaunsol komiti ano gawmambaa somataurugia tosaŋa yonoo qaa baagianon kema qaagia teŋ koma laligowu. Kulukululu gawon awaa mewutiwaajon jegi ii kuuya mono jorin meŋkebu. ² Uuqeqe qaa tokoronkota ii mombaajon mende jewu. Aŋgowowo mende ambuto, ala meŋ aon uumotoon ama laligowu. Ejemba kuuya ii gumbonjonjon qaganon ama onoma uuluaenon metulaŋgon aon laligowu. Kiaŋ.

³ Anana kaŋagadeen wala uunana mende tooro qaa qotogon jinjaun laligonin. Siinana kombombaŋa bologa kania kania iikawaa moto siwayanon kemeŋ osiŋ qagonin galeŋ koma nonongi sele busuwaa siin korisoroya mongama laŋ laligonin. Goronkiki qaganon kikekasililin ama iikanon laaligonana tiwilaŋ laligonin. Tosianon arokuuku moma kazi ama nonongi batunananon kere jaa aima aon laligonin.

⁴ Kaen laligoninto, Anutu Hamoqeqe Tonananon silia awaa qeleema ninisaano ukalenanon koloon asugiro kotama uutanon jopagon nonono. ⁵ Jopagon nonoma waŋnana somonjon hamo qeŋ nonono. Nononano

dindiŋa laligon gawon awaa awaa meŋ laligowonagati, iikawaajon ama mende niniima kobooro. Kawaajon qaagoto, iyaŋaa kiankomuyanon mono nemuŋ koma muro singisongonana songbano kolokoloo dologa koloonin Uŋaya Toroya uunananon ano meŋ gbiliŋ nonono. ⁶ Anutunon hamo qeŋ nonoma Hamoqeqe Tonana Jiisas Kraist ijoro Uŋa Toroya wasiŋ kelemalelen maaro uunananon kemero laligoj.

⁷ Anutuwaawaa kalenmoriananon nemuŋ koma muro qaanana jeŋ tegoro solananiwombaaajon ama Uŋa Toroyanon uunananon kemero gbiliŋin. Gbiliŋ nama oyaŋboyaŋ laaligo tetegoya qaa laligowombaaajon jjeromonromon ama mambomakejoni, ii saanon buŋa qeŋ aowon.

⁸ Qaa oojeŋi, iikanon hon toonaga. Giinon mono qaa kokaen kaparaŋ koma jeŋ asariŋ onoma laligowa: Ejemba Anutu moma laarijuti, iyononon mono jeger qeŋ nama uugia pondan gawon awaa awaa mewutiwaajon ama laligowu. Kaen ambuti, iikanon mono ejemba ilaŋ onono gawon gaa hona iima "Awaawaa soro!" jeŋ laligowuya. ⁹ Tosianon eja uugia qaanon jewageen jeŋuti ano ambosakon yonoonon qa arenan arenan amon mogi kesa-awaraŋ ano aŋgowowo koloonkeji, giinon mono ii yakariŋ gema qewa. Kaŋagadeen Moosesnon Kana qaa nononoti, tosiannon qaa motomotoon iikawaajon monononon anŋi sipasipa koma soonkeja. Jenonkooli kaŋa ii iwoi omya toon koloon mende toton ilaŋ onomakeja. Kawaajon ii mono gema qeŋ mesaowa.

¹⁰ Mononon qaa kaen jeŋ horon iikanon undeunden ama onomakeji, ii mono galeŋ meme qaa jeŋ muna mende teŋ kono mombo jeŋ muna indin woi kolooro kilen yanggisen ambaati eeŋ, ii mono konjona uumeleen tuun mesaon seleenjeŋ laligowa. ¹¹ Iwaa kania kokaen ero moma yagojan: Iinon kana songin onompopo qeŋ meegeesoon singisonngo nanamemen amakeja. Singisonngoya iikanon mono kania qendeeno soodabororo Anutunon qaaya jeŋ tegoro gere siawaa buŋa koloowaa. Kiaŋ.

Yeizozo qaa tetegoya

¹² Nii konjuru kambaŋ koi siti qata Nikopolis Griik kanon rama laligomambaajon mojeŋ. Kawaajon Artemas me Tikikus kitiga laligowaatiwaajon wasiwe goonon koubaati, kambaŋ iikanon mono kambaŋ mende qeŋ koriwaato, uulaŋawo mesaon Nikopolis kaŋ mokoloon nomba. ¹³ Kana qaawaa momo eja (lawyer) qata Zenas ano Apolos yoronon iwoi mombaajon amamaan memeqemeaŋ meŋ Kriit kanon osin rabaobo. Kawaajon mono kaparaŋ koma ilawoila tosiannon sogaranon naŋgon orona saanon toroqen kembao. ¹⁴ Alaurunananon mono gawon awaa awaa mewutiwaa kania moma sororogon pondan jegenan zeŋ nama uugia iikanon ama laligowu. Kaen anŋi tosiannon lombo somata qatawo sangabanga mokoloowuti, ii afaangon naŋgon onomakebu. Moma-

† 2.14 Ond 130.8; Eks 19.5; Dut 4.20; 7.6; 14.2; 1 Piito 2.9

†† 3.12 Apo 20.4; Ef 6.21-22; Kol 4.7-8; 2 Tim 4.12 ‡ 3.13 Apo 18.24; 1 Kor 16.12

laariwaa hoŋa kaen kolooro laaligo gipeya (auta)
nepinepi mende laligowu.

¹⁵ Niwo koi laligojuti, iyoŋonoŋ kuuya yeizozogia jegi
goonoŋ kaja. Giinoŋ alaurunana Kriit kanoŋ Poŋ mo-

ma laariŋ uugianoŋ jopagoŋ nonomakejuti, ii mono
noo yeizozona injjona mobu.

Kalenmorianonoŋ mono kuuya oŋowo ewa.

Filemon

Jer-asa-asari

Eja qabunjayawo Filemon ii Kolosi sitinon laligon uuta meleema zioz gawonj menj welenqeqeya qata Onesimus galen kono kilenj kok koma Room sitinon keno. Kanonj kema Poolwo metulangonj qaaya moma uuta meleema Poolwo Buṅa gawonj meri kapuare mirinonj oroongi rari. Onesimuswaa kambanṅa qaono Poolnonj Tere koi Filemombaaonj oonj Onesimuswaa borononj ama wasiro Kolosi eleeno. Tere kokanonj uuta meleenoti, iikawaa bujuya isaama Filemombaa uuta ii kokaenṅ kuuro: “Gii mono welenqeqegaa qinjita mesaonj iwo uumotoonj ama koma horonj muna uumeleenṅ alaga kaṅṅa kooronṅanonj nano iwaajonj aisoonj laligowa.”

Buk kokawaa bakaya waṅa 4 ii kokaenṅ:

Qaa mutuya 1-3

Poolnonj Filemon mepeseēja 4-7

Onesimuswaaonj Filemombaa uuta kuuro 8-22

Terewaa qaa kota waṅa 23-25

1 Oo wombo alana ano neṅṅana Filemon. Pool niinonj Jiisas Kraistwaa gawonṅa menṅkejenṅiwaajonj ama gbadoonj nongṅi kapuare mirinonj rajenṅ. Uumeleenṅ alana Timoti iinonj niwo raro niinonj giwo qaa aminṅ mobojonj tere koi oojenṅ.

² †Kaṅṅagadeenṅ emba somata uumeleenṅ naṅṅnana Apia ano Arkipus uumeleembaa manṅaqeqe ejanana ano uumeleenṅ kanageso goo mirinonj ajoroonṅkejuti, niinonj oṅoojonj tere koi oojenṅ.

³ Anutu Maṅṅnana ano Ponj Jiisas Kraist yorononj mono kalenṅmorianṅ oṅoni luaenonj laligowu.

Filemombaa uukalenṅaajonj Ponj mepeseēja.

⁴ Niinonj kambanṅ so qama koolinṅ gii romonṅonj go-makejenṅiwaa so Anutuna dangisenṅ kokaembaajonj jenṅ munṅkejenṅ: ⁵ Gii Ponj Jiisas moma laarinṅ jopagonj munṅ Anutuwaawaa ejemba soraaya kuuya jopagonj uukalenṅ oṅoma laligojanṅ.

⁶ Dangisenṅ jenṅ kokaenṅ qama koolinṅkejenṅ: Moma-laariganonj mono kotiinṅ powowonṅ kolooro saanonj kooronananonj nama nonowo momalaariwaa qaaya jenṅ seiṅ laligowaga. Kaenṅ Kraistwo qokotaanṅ naninṅ kalenṅ awaa awaa nonomakeji, gii mono iikawaa kania korebore moma sorogowaga. ⁷ Oo uumeleenṅ alana, gii ejemba soraaya keraqeeanṅo qenṅ oṅona afaanṅonj laligoju. Niinonj uujopaga iikawaajonj ama mamaga aisooe iikanonj noo uuna naṅṅonṅkeja.

Filemononj Onesimus koma horowaatiwaajonj qisija.

⁸ Giinonj kaenṅ laligonj Kraistwo qokotaari saanonj awaṅṅkaka koloonj ku-usunṅ qaganonj nama iwoi am-

baatiwaajonj jenṅ kotonṅ gombenaga. ⁹ Ii kilenṅ Anutunonj uutanonj jopagonj noronṅiwaajonj ama saanonj jenṅkootona mesaonj qisijṅ welema gonjenṅ. Gii Pool noo silina mojanṅ. Niinonj eja waṅa koloojenṅ ano Kraist Jiisaswaa gawombaaonj ama kambanṅ kokaamba kapuare ejaga kaṅṅagadeenṅ koloojenṅ.

¹⁰ ††Nii kapuare miri kokanonj alaga qata Onesimus aitonṅonj ilaanṅ mube uuta meleema momalaariwaa merana kolooro. Kawaajonj kete iwaa je menj iwaajonj ama qisijṅ welema gonjenṅ. ¹¹ Iinonj wala welenṅ qenṅ lanṅ mondonj injarere laligonj qemasologenṅ ama goma laligoroto, kambanṅ kokaamba letoma gii ano nii awaa-gadeenṅ ilaanṅ norono gawonṅaa honṅanonj asuginṅke-baatiwaa so kolooja.

¹² Iinonj neenaa wombo merana kolooja ano neenaa wombona kaṅṅa wasijṅ mube eleema goononj kaja.

¹³ Niinonj Oligaa Buṅawaajonj ama kapuare mirinonj rajenṅ. Kawaajonj Onesimus somonṅowe niwo laligonj goo kitiga ilaanṅ nombaaatiwaajonj mojenṅ. ¹⁴ Kaenṅ mojentonj, ilaanṅ nombaaatiwaajonj mende kuunṅ gonjenṅ. Siinganonj jero ilaanṅ nona sokonagato, giinonj welenṅqeqega nombaga me anṅonj kombagati, iikawaajonj “Oonṅ!” mende jena neenodeenṅ somonṅonj mumambaajonj amamaajenṅ.

¹⁵ Onesimusonj kokaembaajonj ama gomesaoro-maenṅ? Iinonj kambanṅ torodaamonṅ seleenṅenṅ laligonj mombo eleema kanṅ giwo kambanṅ tetegoya qaa laligowaa. ¹⁶ Wala welenṅqeqe omaya koloonj laligoroto, kambanṅ kokaamba ii uugunṅ eja qaita monṅ kolooja. Uuta meleema mono wombo alanaraga kolooja. Niinonj iwaajonj siinṅ mamaga mobe giinonj eja ii iina Pombaa

† 1.2 Kol 4.17

†† 1.10 Kol 4.9

buŋa kolooro iwaajonj nii nuugunj siinj hononja qaa mo-makebaga.

¹⁷ Giinonj niwo ala-ala ama laligojotiwaajonj niinonj kawe koma horonj nonagati eerj, mono Onesimusonj karo iikaanja koma horonj muba. ¹⁸ Iwoi monj ama bolinj gono me iwaanonj tosa monj goononj eji eerj, ii mono noo tosaga jena ewa. ¹⁹ Nii Pool neenaa boronanonj kokaenj oojen, “Niinonj ii metogomaŋa.” Niinonj ilaanj gombe uuga meleena tosaga somata ii kumbaatiwaajonj geenja kaanjiadeen noo buŋa jeŋ tegonj aona sokonaga. Kawaajonj saanonj kokaenj jewenaga: Onesimuswaanonj tosa ii mono jena geenjaa tosaga ewa. ²⁰ Oo uumeleenj alana, Pombaa Buŋa gombeti, ii mono meleema ilaanj nombagatiwaa siinja mojen. Kraistwo qokotaajanji, iikawaa so mono Onesimus koma horona noo uunanonj afaanjonj qeangowaa.

²¹ Qaana teŋ kombagati, ii moma laarinj qaana oonj goo kaniaga kokaenj ero mojen: Qaa jejenji, ii mono

uugunj awaa soro ama sororogowaga. Kianj. ²² Qaa monj koi: Onononj qama kooligi Ponononj nii wasinj meleema nono onoononj kamambaajonj mamboma jeromonromonj anjenj. Kawaajonj mono miri uuta monj noojonj mojoqojonjona raba.

Yeizozo ano kotumotue qaa tetegoya

²³ †Alana Epafraŋs iinonj Jiisas Kraistwaa gawombaajonj ama niwo kapuare mirinonj rama yeizozoya ano goononj kaja. ²⁴ ††Neŋauruna gawonj motoonj menkejonji Maak, Aristarkus, Deemas ano Luuk yonononj kaanagadeen yeizozogia anji goononj kaja.

²⁵ Ponj Jiisas Kraistwaa kalenmorianonj mono unjagia kotuegonj onjowo ewa. Kianj.

† 1.23 Kol 1.7; 4.12 †† 1.24 Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; 19.29; 27.2; Kol 4.10, 14; 2 Tim 4.10-11

Hibruu

Jer-asa-asari

Jiisasnoŋ Siwenonŋ uro iikawaa gematanonŋ gbani 35 kawaa so tegoro eja monŋ qata mende mojonŋi, iinonŋ Tere koi oonŋ Juuda uumeleenŋ ejemba yonŋoononŋ ano. Juuda yonŋononŋ Hibruu (waba) qaa jegitiwaajonŋ qagia Hibruu qagi. Tosianonŋ Juuda uumeleenŋ ejemba ii sisiwerowero mamaga ama onŋonŋi Jiisaswaanonŋ kana dindinŋa mesaowombaaŋonŋ romonŋonŋ Juuda yonŋoo kana walaganonŋ duŋanonŋ mombo keubombaaŋonŋ mogi. Kana walaga ii Kana qaawaa kaparaŋkonŋonŋ.

Tere kokawaa qaa kota 3 ii kokaenŋ:

1. Jiisas, Anutuwaa Meria iinonŋ siimbobolo somata moma iikaanŋa kanonŋ Maŋa tenŋ komambaa kania moro. Kawaajonŋ Siwe gajoba, Mooses ano gejatootoo ejemba kuuya unŋuugunŋ uuta kolooja.
 2. Anutunonŋ Jiisas kuuro kambanŋ tetegoya qaa jigo gawonŋ galenana waŋa koloonŋ laligowaa. Aŋaa saya mo-laarotiwaajonŋ siimolonŋ oonŋ-oononŋ tegoro jigo gawonŋ galenŋ tosaanŋa yonŋoojonŋ mende amamaawonŋa.
 3. Uumeleenŋ anono Jiisas moma laarininŋ siŋgisongonana mesaonŋ hamo qerŋ nonoma koomunonŋga metogonŋ nonono toroko mende mojonŋ. Jigo gawonŋ walaga ii unŋaunŋa kaanŋa kolooro megi Jiisasnoŋ hamoqeqewaa kania honŋa ninisaama aŋaa siimolonŋ oonŋonŋ kaanŋa ambutiwaajonŋ ama aoro.
- Momalaari ejemba somata yonŋoo siligiaa sunduya ii tetegoyanonŋ (Bonŋ 11) oonŋ momalaarigianonŋ zololonŋ-gowabotiwaajonŋ kokaenŋ kuunŋ onŋonŋa, "Sisiwerowero ama onŋonŋi kawaa siimboboloya ii mono kaparaŋ koma mokosiŋgonŋ moma Jiisaswo haamo ambu." Buk kokawaa qambanŋmambanŋa ano galenŋ meme qaaya ii aŋjawo.

Buk kokawaa bakaya waŋa 10 ii kokaenŋ:

- Qaa mutuya: Kraistnoŋ Anutuwaa kania ninisaandabororo 1.1-3
- Kraistnoŋ gajoba kuuya unŋuuguja 1.4-2.18
- Kraistnoŋ Mooses ano Joosua uruuguja 3.1-4.13
- Kraistnoŋ jigo gawonŋ galenŋ kuuya unŋuuguja 4.14-7.28
- Kraistwaa soomonŋgo arenŋa ii soomonŋgo arenŋ walaga uguja 8.1-9.28
- Kraistwaa sa busuyanonŋ siimolonŋ kuuya unŋuuguja 10.1-39
- Momalaari ii iwoi mutuya ano waŋa 11.1-12.29
- Nanamemenananonŋ Anutu keraqeeanŋgo menŋ mubu 13.1-19
- Qamakooli tetegoya 13.20-21
- Uuwaawaa qaa ano yeizozo qaa tetegoya 13.22-25

Anutunonŋ Meria wasiro qaaya ninisaano.

1 Anutunonŋ monowaa monoyanonŋga kanainŋ kana morota morota otaanŋ qaaya ninisaamambaaŋonŋ moro. Kaenŋ moma qaaya kambanŋ mamaga geja-tootoo ejemba sololonŋ uugianonŋ ano asuganonŋ jegi ambosakonŋurunananonŋ moma laligonŋ kougŋ. ² Kaanŋ laligonŋ kougito, kambanŋ tetegoyanonŋ laligoninŋ kokaamba mono Meria wasiro qaaya ninisaama asuganonŋ jero moninŋ. Meria iinonŋ Maŋa ilaaro Siwe, namo ano iikawaa ilawoilagara kuuya mokoloori Merianonŋ kambanŋ tetegoyanonŋ iwoi kuuyaa Toya koloowaati-waajonŋ jerŋ tegoro laligoja. ³ Anutuwaa kaitanianonŋ Meria enŋ muro kamaanŋ qendeenŋ. Anutuwaa asamaranŋanonŋ mono ii kuuro bilisik ano unŋaunŋa kaanŋa iininŋ. Siŋgisongonana koma konjorati-daboronŋgo

mono Siwe gomanonŋ uma duŋa menŋ Uutananaa boro dindinŋanonŋ raja. Iikanonŋ rama Siwe namowaa ilawoila kuuya ii qaaya ku-usunŋawononŋ bosima galenŋ koma laligoja.

Anutuwaa Merianonŋ Siwe gajoba unŋuuguja.

⁴ Anutunonŋ Meria qa muro iikanonŋ mono Siwe gajoba yonŋoo qagia uugunŋ akadamyawo kolooji, iikawaa so Merianonŋ Siwe gajoba unŋuugunŋ somatagia kolooro newo baatanonŋ laligoju. ⁵ [†]Anutunonŋ kambanŋ monŋonŋ Siwe gajobauruta yonŋoononŋga mombaaŋonŋ qaa kokaenŋ mende jero,

"Giinonŋ noo Merana koloona niinonŋ kete goo Maŋga koloojenŋ."

Kaanŋagadeenŋ qaa monŋ kokaenŋ jerota eja,

† 1.5 Ond 2.7; 2 Sml 7.14; 1 Hist 17.13

“Niinon iwaa Maņa koloowe iinon noo Merana koloowaa.”

⁶ †Qaa ii mombo toroqen mutu Meria jen tegoro namonon kamaamambaajon anoti, kambañ iikanon waladeen kokaen jero,

“Oo Siwe gajobauruna, onjo mono korebore iwaa waeya menj mepeseen laligowu.”

⁷ ††Siwe gajoba ii qaa kokaen injjorota eja,

“Anutunon gajobauruta menj letoma onjono haamo kaña koloon kema kawuya. Welenjeqeurutanon letoma gere bolan kaña koloon kema kawuya.”

⁸ ††Ii kaen injjoroto, Meria ii qaa monj kokaen ijorota eja,

“Oo Ponj, giinonj mono jinjkaronj dunj raraganonj kambañ tetegoya qaa rama uba. Taa gbaruga ku-usunjawo iikanonj qindingonj nonona nanamemenj dindinanonj mono bentotonjgaa munjenja koloonj enj ubaa.

⁹ Giinonj nanamemenj solanjaa siinj enj gono nanamemenj doogoyaaajonj iringa soono kazi ama laligonj kouna.

Kawaajonj goo benja Anutu iinonj mono goo siinj enj muro gii korisoro kelenonj alauruga unjuugunj honombononja qaa gomoriro laligojanj.”

¹⁰ ††Meriaa qaa monj ii kokaenj,

“Oo Ponj, giinonj kakanaiyanonj namowaa tandoya kuuna Siwewaa jakeya jakeya iikanonj mono goo boroterega koloouju.

¹¹ Siwe balonj kuuya kanonj opo maleku kaña walaga koloonj aliwuyato, giinonj mono kotiin nama uba.

¹² Maki pipiinjejonj, giinonj mono kawaa so siwe ii-iita ii opo suru somonjgojonj kaña pipiin onjona letombu.

Iwoi kuuya utegowaato, giinonj mono tani motoonjgo kayadeen koloonj gbaniga tetegoya qaa laligonj uba.”

¹³ ††Anutunonj kambañ monjonj Siwe gajobauruta yonoononjga mombaajonj qaa kokaenj mende jero,

“Giinonj kanj boro dindinanonj rana niinonj mono tu-arenjenjguruga kambañ batuya kokanonj riinj riitama onjombe kamaanj unjuro goo kanagaa doya koloogi otokorianj maabonja.”

¹⁴ Meriaajonj qaaya qaaya kaen jeroto, Siwe gajoba ii moroga koloouju? Kuuya yonjononj Anutuwwa welenjeqeqe unjauruta koloouju. Kaña koloonj ejemba oyanjboyanj bunja qen aowuti, ii ilaan onjombutiwaajonj wasinj onjono laligoju. Kianj.

Uunana mende meleembombotiwwa galenj meme qaa

2 Kawaajonj Bunja qaa moninj, ii mono tororo moma asariwombaajonj kaparanj koma geja ambu. Namononj laaligowaa iwoiya monjonj nunuano lanj kema kanj lalabubu laligowonjati eenj, mono Jiisaswaa hamoqeqe gawonja uugunj eenj laligonj tiwilaawombo.

² Qaa ii kokaen jenj asarimanja: Wala Siwe gajoba yonjononj Bunja qaa jegi iikanonj ejemba somonjonj onjono laligogi. Kaen laligonj daenj yonjononj Kana qaa mende tenj koma songo waleengiti, Anutunonj mono

kuuya iyonjoo qaagia dindinagadeen jenj tegonj ironja meleema onjono lombo qagianonj uro laligonj kougi.

³ Yonjononj lombo mokoloogi nonononj kaanjiadeen qaa qewonjati eenj, iikawaa ironjaajonj mono nomaen oloñ kombonaga? Hamoqeqe gawonj somata ii telambelanj qaganonj lolomoninj ambonjati eenj, mono iikawaa ironjanonjga oloñ kombombaajonj amamaawonja. Ponjonj kanainj hamoqeqewaa kania injisaano tosanonj qaa ii jetanongja moma nanjonj jenj kotiigi seinj sokoma nonono. ⁴ Ii nanjonj jenj asarigi Anutunonj yonjowo motoonj nama qaagia nanjonj jero anjgoletu aiwese kania kania ii ku-usunjawo asugiro Unja Toroya molaanj uusiinjaa so mendeeno sokoma nonono. Kianj.

Jiisasnonj danana koloonj Siwenonj nunuamambaajonj moja.

⁵ Siwe namo gbilia koloowutiwwa qaaya jenjkejonj, Anutunonj anana iikanonj Siwe gajoba newo baagianonj laligowombaa arenja mende jenj kotoro. ⁶ ††Kaen qaagoto, qaa ii monjonj nanjonj jerota Bunja Terewaa batuya monjonj kokaenj eja,

“Namo ejanonj mono moroga kolooro ii romonjonj munjkejanj? Siwe gomambaa Eja honjanonj mono moroga kolooro ii kalanj komakejanj?”

⁷ Giinonj ii menj kamaanj muna kambañ toroga Siwe gajoba yonjoo newo baagianonj kamaanj kamaanjeqeqeta koloonj laligoro. Laligoro wana asamararanjonj uro kasasoronj ilawage muna akadamyawo koloonj qabunjayawo laligoja. Kaña laligonj ilawoila kuuya galenj koma laligoja.

⁸ Boroterega kuuya mono iwaa jenjkootoyaa baatanonj laligowutiwaajonj menj kamaanj onjona laligowu.”

Qaa iikawaa so iwoi kuuya ii iwaa ku-usunj baatanonj laligowutiwaajonj menj kamaanj onjoma iikanonj iwoi monj mende mesaoro iwaa qaayaa baatanonj mende enaga. Arenj kaenj anoto, kambañ kokaamba borotereya kuuya ii iwaa ku-usunj baatanonj menj kamaanj onjono qaaya tenj komakejutiwwa so mende injiimakejonj.

⁹ Kaña mende injiimakejonto, Jiisasnonj mono kokaen letoma laligoro iimakejonj: Koomuwaa siimboboloya morotiwaajonj Anutunonj wano asamararanjonj uro kasasoronj ilawage muro iininj akadamyawo koloonj qabunjayawo laligoja. Anutunonj kalenjmoriana qendeema nonomambaajonj moma kuuya ananaajonj ama koomuwaa siimboboloya mobaatiwaajonj jenj tegoro. Kawaajonj menj kamaanj muro kambañ toroga Siwe gajoba yonjoo newo baagianonj kamaanj kamaanjeqeqeta koloonj laligoro. Kaña laligoroto, kambañ kokaamba qabunja uuta menj laligoja. ¹⁰ Anutunonj ilawoila kuuyaa kania koloouja. Iinonj kuuya anana iyanja mepeseenj mubombaajonj ama mokoloonj nonono laligojonj. Iinonj ejemba sei-seiya nunuano asamararanjonj ubombaajonj moja. Kaenj moma hamoqeqenanaa Toya ii mende anjonj kono siimbobolo moma iikaanja kanonj gawonja ii med-

† 1.6 Dut 32.43 †† 1.7 Ond 104.4 † 1.8 Ond 45.6-7 †† 1.10 Ond 102.25-27 †† 1.13 Ond 110.1

††† 2.6 Ond 8.4-6

abororo asamararaja kuuya mokoloowaatiwaajon moro sokono.

¹¹ Moŋnonj menj soraij nonomakeji ano ejemba so-raaya koloonjkejonj, kuuya ananaa kondomondoo Tonananonj mono motoonjgo koloaja. Kawaajonj Jiisasnonj qanana "Alauruna," kaenj qamambaajonj gamuya mende momakeja. ¹² †Kaniananaajonj Buŋa qaa moŋ kokaenj jerota eja,

"Niinonj goo qaga ii neenaa alauruna yonjoojonj qama asarij onjoma uumeleenj kanageso batugianonj nama mepeseenj gomakemaŋa."

¹³ ††Kaanagadeenj iikawaa Buŋa qaaya moŋ kokaenj jerota eja, "Niinonj momalaarina Anutuwaanonj ama laligomaŋa." Duŋananonj mombo iikawaa Buŋa qaaya moŋ ii kokaenj jerota eja, "Moba, nii ano Anutunonj merabora nonoti, nonononj koi laligojonj."

¹⁴ Moŋnonj menj komuŋ nonomambaa ku-usuŋa menj laligoji, Jiisasnonj mono ii melungoro kemebaatiwaajonj ama komuŋ iikanonj haamo ano. "Kilenjaa Toya melunjomana," jenj ejemba sa busunanawo laligojonj, iikawaajonj iinonj kaanagadeenj ananawo tani motoonjgo iikayadeenj namo ejaga kolooro. ¹⁵ Ejemba laaligogia namononj laligojutiwaa so komuwombaa torokogianonj somonjonj onjono laligonj kougiti, ii kuuya mono isama onjono solananiwutiwaajonj ama namo ejaga kolooro. ¹⁶ Siwe gajoba kalaŋ koma onjombaatiwaajonj balonj ejaga mende kolooro, Aabrahambaa gbiliuruta anana moma anjonj koma ilaanj nonomakebaatiwaajonj mono iikaanja kolooro.

¹⁷ Kania kawaajonj ama iinonj ilawoila kuuya kanonj alauruta ananawo tani motoonjgo iikayadeenj kolooro. Jigo gawonj galenana waŋa koloonj gawonja nonj menj kiankomuŋ nonoma laligowaatiwaajonj mono ananawo tani motoonj kolooro. Tani motoonjgo koloonjgo mono saanonj jotamemenana koloonj jigo galenj waŋaa gawonja menjeja. Ii memambaajonj singisonjonanaa tawaya ama Anutuwaajaanonj ii koma konjoratiro.

¹⁸ Balonj ejaga kolooro ijonjonj anjgobato menj mugij anj siimbobolo moma laligoroti, iikawaajonj ejemba anjgobato menj nonomakejuti, anana mono saanonj ilaanj nonomakebaa. Kianj.

Jiisasnonj Mooses uugunj uuta koloaja.

3 Kawaajonj uumeleenj alaurunana soraaya, Siwe Toyanonj onjono nonowo tuunj somata motoonjgo laligojuti, onjonoj mono uuroromongogia pondanj Jiisaswaanonj ama laligowu. Anutunonj ii wasiro aposol koloonj jigo gawonj galenana waŋa kolooji, iwaajonj kaenj jokoloonjkejonj. ² †Moosesnonj Anutuwaanonj kanageso kuuya ii membiriqembiria qaato, pondanj galenj koma onjoma laligoro. Iikawaa so Jiisasnonj kaanagadeenj morononj kuunj muroti, iwaa qaaya misi metetanja qaa tororo otaanj membiriqembiria qaato, pondanjenj laligoro. ³ Miri ano eja miri meroti, ii gosinj oroninj motonjqqe ejawaa qabunyanonj mono miri-waa qabunjaya mamaga uugunj nanja. Iikawaa so Mooses ano Jiisas gosinj oroninj Jiisaswaa asamararaja

† 2.12 Ond 22.22 †† 2.13 Ais 8.17, 18 † 3.2 Janj 12.7

uutanonj mono Mooses mamaga uuguja. Kania kaanja iima mokoloonjkejonj.

⁴ Miri kuuya ii mombaa borosowoya koloojuto, iwoi kuuya ii Anutuwaaja borosowoya koloaja. ⁵ Moosesnonj Anutuwaanonj kanageso kuuya ii membiriqembiria qaato, pondanjenj welenjenj qen onjoma laligoro. Kaenj laligonj Anutunonj kanagenjenj eja qaita mombaajonjenj jeroti, mono qaa iikawaa sareya ii waladeenj isaama danjunuyaga nano. ⁶ Kaanjananoto, Kraistnonj Anutuwaaja Meria koloonj Manjaa qaaya (misi metetanja qaa) nonjenj kanagesoya pondanjenj galenjenj koma nonoma laligoja. Anutuwaanonj kanageso ii anono koloojonj. Oyanjboyanj mokoloowombaaajonjenj jejeromonjromonjenj ama iikanonjenj qokotaanjenj selenana menjenj uma awasankkaka nama kotiidaborowonjati eenjenj, mono Anutuwaaja uumeleenjenj kanageso koloonjenj laligowonja. Kianjenj.

Yanjenjenjenj ama laligowombotiwaaja galenjenj meme qaa

⁷ ††Kawaajonjenj onjonojenj mono Unja Toroyanonjenj qaa kokaenj jenjenkejiwaa so koloowu,

"Keteda kokaamba Anutunonjenj onjooma qaaya saŋe ano mojuti eenjenj,

⁸ uugia mono roromonjgo bologanonjenj mende gojombu. Onjoo ambosakonjorugianonjenj balonjenj qararanjkonjkonjanonjenj kanjenj kambanjenj moŋnonjenj Anutu qetama anjgobato menjenj muŋ karenjenj anjgiti, onjonoj mono iikawaa so Anutu qetama ambubo.

⁹ Yonjononjenj balonjenj qararanjkonjkonjanonjenj kanjenj Anutu nii anjgobato menjenj noma laligogi. Anjgoletoto ama menjenj laligoweti, onjonojenj ii gbani 40 kawaa so iima laligonjenj ii kilenjenj nii mende moma laarinjenj nonjgi uunanonjenj boliro laligowe.

¹⁰ Kawaajonjenj ejemba tuunjenj somata kambanjenj iikanonjenj namononjenj laligogiti, iyonjoojonjenj ama irinjna soono kokaenj jewe, 'Yonjononjenj mono suulanjenj uugianonjenj kaamaa ama jinjanjenj kemakeju. Laaligowaa kana kuma onjoma laligoweto, ii mende moma kotonjenj kougi. Qaago!'

¹¹ Kaenj jenjenj irinjsonjsoonjenj qaganonjenj qaana jenjenj kotonjenj jopanjenj qaananonjenj ii somonjonjenj kokaenj jewe,

'Haamo menjenj laligowutiwaa arenjenj ama onjombeto, yonjononjenj mono oyanjboyanjenj iikanonjenj mende keubu.'"

¹² Oo uumeleenjenj alauruna, onjonojenj mono kokaembaajonjenj galenjenj menjenj aonjenj laligowu: Onjoononjga mombaa uutanonjenj doogoro momalaarianonjenj zololonjonjenj kamaaro Anutu laaligo Toya gema qenjenj laligowabo.

¹³ Kaenj qaagoto, singisonjgowaa anjomokolonjanonjenj tiligonjenj onjono iikanonjenj onjoononjga mombaa uuta gojombabotiwaajonjenj mono weenjenj so batugianonjenj uugia kuunjenj aonjenj laligowu. "Kete" qaa ii jenjenkejonjenj, iikawaa so mono jolonjonjenj aonjenj laligowu. ¹⁴ Anana Kraist moma anjonjenj koma iwo tuunjenj somata motoonjgo koloonjenj laligojonjenj. Wala uunana meleema uuwoi yakarinjenj awasankkaka mokoloonjenj laligoninj, iikaanjenj namononjenj laligowonjatiwaa so kaparanjenj koma kotiinjenj nambonjati eenjenj, mono oyanjboyanjenj koloowonja.

¹⁵ ††Buŋa qaa ii mombo jenjenj kokaenj oojenjenj,

†† 3.7 Ond 95.7-11 †† 3.15 Ond 95.7-8

“Kete Anutunonj onjooma qaaya saje ano mojuti eenj, uugia mono mende gojombu. Onjoo am-bosakonjurugianonj Anutu qetama karenj anjgiti, onjononj mono iikawaa so Anutu qetama ambubo.”

¹⁶ †Ejemba daenj yonjononj Buja qaa moma Anutu qetama karenj anjgi? Moosesonj kanageso unjuano Iijipt mesaonj kagiti, iyonjononj mono kuuya kaanj anjgi.

¹⁷ Ejemba daenj yonjoojonj ama gbani 40 kawaa so irinja soono kazi ama onjono laligogi? Ejemba singgisonjgo anjgi menj komunj onjono sele busugianonj balonj qararanjkonjkonjanonj kamaanj konjgiti, iyonjooonj mono kaenj kolooro. ¹⁸ Luaenonj haamo menj laligowutiwaa arenj ama iyanjgiaa balongjianonj mende keubutiwaa qaaya jenj kotonj joponj qaayanonj somonjgoroti, qaa ii mono daenj yonjoojonj jero? Ejemba qaaya qotogonj yanggisenj laligogiti, ii mono iyonjoojonj ama jero.

¹⁹ Qaa iikawaa kania ii kokaenj iima asarijonj: Yonjononj Anutu mende moma laarinj yanggisenj anjgitiwaaajonj ama iyanjgiaa balongjianonj keubombaajonj amamaagi. Kianj.

Anutunonj kanagesoya sonda kendonj nonombaa.

4 Anutuwaanonj keuma luaenonj haamo menj laligowombaa qaa somonjgoroti, qaa iikanonj mono powowonj kotakota enj nononja. Kawaajonj onjooonjga monjonj loorinj iyanjaa Siwe kana kekenja ii batuyanonj kotooro iikaanja mokoloonj mubombo. Kawaajonj mono batunananonj galenj menj aowonja.

² Balonj qararanjkonjkonjanonj kagi Oligaa Buja jenj asarijn nononjgi kaanja jegi mogito, qaa ii mono eenj selegianondeenj mogi uugianonj mende kemero. Kawaajonj moma-laarigaa mende mekolooro tompinj eenj laligogi mende ilaanj onjoma janjonj qaono. ³ ††Uunana meleema moma laarinj laligojonj, anana mono Anutuwaanonj keuma haamo menj oyanjboyanj laligowonja, ii mojonj. Anutunonj iikawaa Buja qaaya ii kokaenj jero-ta eja,

“Kaenj jenj irinjsoonj qaganonj qaana jenj kotonj joponj qaananonj ii somonjgonj kokaenj jewe, ‘Haamo menj laligowutiwaa arenj ama onjombeto, yonjononj mono oyanjboyanj iikanonj mende keubuya.’”

Anutunonj Siwe namo mokoloonj orono kambanj iikanonja kanainj oyanjboyanj gomanjanonj mono medaborogita ejato, kilenj qaa kaenj jero. ⁴ †Anutunonj weenj 7:baa qaaya jerota Buja Terewaa batuya monjonj kokaenj eja, “Somaņa 7 kolooro Anutunonj gawonja kuuya medabororotiwaa haamo menj kendonj rama moro.” ⁵ ††Anutunonj Buja qaa ii toroqenj kokaenj jerota eja, “Haamo menj laligowutiwaa arenj ama onjombeto, yonjononj mono oyanjboyanj iikanonj mende keubuya.”

⁶ Ejemba tosanonj Anutuwaan oyanjboyanj mokoloonj haamo menj laligowuti, qaa iikanonj powowonj kotakota enj nononja. Oligaa Buja wala kanageso jenj asarijn onjngiti, iyonjononj qootogogiaajonj ama oyanjboyanonj mende keuma haamo mende megiti. ⁷ ††Haamo mende megitiwaaajonj ama Anutunonj mombo kambanj monj

ama qata ‘Kambanj keteda koi,’ kaenj qaro. Kambanj koriga tegoro kambanj iikawaa Buja qaaya keteda koi jenj oojenji, ii mono Deiwid isaano kokaenj jero,

“Ketada koi kaanjanonj Anutunonj onjooma qaa saje ano mojuti eenj, uugia mono nanamemenj bologanonj mende gojombu.”

⁸ ††Kaenj jero Joosuanonj unjuano oyanjboyanonj keuma haamo mewuyagati eenj, Anutunonj mono kambanj qaita mombaa qaaya ii kanagenj mende jenaga. ⁹ Ii mende jenagato, Anutunonj onjanonj kanagesoya haamo meme nonono oyanjboyanj mokolowonja. Qaa iikanonj mono powowonj kotakota enj nononja.

¹⁰ †††Iikawaa kania ii kokaenj: Anutunonj anjaa gawonja merotiwaa haamo menj kendonj raroti, iikawaa so monjonj Anutuwaan oyanjboyanonj keuma haamo mewaati, iinonj mono iyanjaa gawonja merotiwaa haamoya ii kaanjadeenj menj oyanjboyanj laligowaa.

¹¹ Kawaajonj anana mono Anutuwaan oyanjboyanonj keuma haamo memeta mokolowombaaajonj kaparanj kombonja. Onjooonjga monjonj kamaanj qenj kanageso walaga yonjoo qootogo tanigia iikayadeenj otaawabotiwaaajonj mono kaparanj kombonja.

¹² Anutuwaan qaaya ii menjbiligbiluwaa kania ano kuusunjwawo kolooja. Manjawaa soo somata ii leelee jeta-wo koloojato, Anutu qaayaa jetanonj mono soo somata kuuya unjuugunj jebombonj kolooro jeta leelee ii jetawo koloojao. Qaa iikanonj mono uu kokoosonana kotonj omenonj me Anutuwaan Unjayanonj inaanj nonomakeji, ii undeema kuunj nonomakeja. Sele busu kiti toroqeqenana ano siinjnanana aladawoya ii kaanjagadeenj gosinj (qaanana aasangoya mokoloonj) awaa ano bologa mendeema oromakeja. Uuwombonana ano momakooto arenjnana ii gosinj qaanana jenj tegonjkeja.

¹³ Anutunonj iwoi kuuya mokolooro eji, iikanondeenj iwoi monj ii aasangoyanonj mende ero awaagadeenj iimakeja. Iwoi monj esuuninj Anutunonj esunana ii saanonj luluuma iiro iwaa jaasewanjanonj asuganonj-gadeenj eja. Nanamemenanaa lopoya kuuya ii mono iwaanonj jenj asariwombaa so koloojonj. Kianj.

Jiisasnonj jigo gawonj galenana uuta kolooja.

¹⁴ Jiisasnonj jigo gawonj galenj wanjaa uuta koloonj nononjiwaaajonj ama anana “Moma laarinj mujonj,” jenj jokoloonjkejonj, iikanonj mono kotiinj nambonja. Jiisas Anutuwaan Merianonj mono Siwe jakeya jakeya unjuugunj urota raja. ¹⁵ Uuroromonjononana tosia loolooria kolooro jigo gawonj galenj tosanonj kawaajonj wosomomo mende ama nonomakejuto, ananaa jigo gawonj galenananonj mono qaita monj kokaenj kolooja: Iinonj anana kaanja nanamemenj kuuya kanonj ananawo tani motoonjgo ijonjonj anjgobato menj munj laligogito, ii kilenj singgisonjgo monj mende ano.

¹⁶ Jigo galenananonj mono eu kalenjmoriambaa dunj rarayanonj rama kianjkomunj nonomambaajonj momakeja. Kawaajonj mono awasanjkaqa qaganonj nama iwaa kosianonj kembonja. Iwaa kosianonj keninj kalenjmoriambaajonj amamaajonj, iwaa kambanja

† 3.16 Jan 14.1-35 †† 4.3 Ond 95.11 † 4.4 Jen 2.2 †† 4.5 Ond 95.11 †† 4.7 Ond 95.7-8

††† 4.8 Dut 31.7; Joos 22.4 ††† 4.10 Jen 2.2

dindinanon mono ilaan nonono ii saanon mokoloowonja. Kianj.

Galen warjnana Jiisasnon ilaan nonomakeja.

5 Namowaa jigo gawon galen warja kuuya ii ejemba batugianonga meweenon onoma gawon kokaen mewutiwaajon kuun onomakejon: Iinon ejemba jotamemenana koloon Anutuwo uumotoongo ama laligowombaa gawonja menj singisongo aninjiaa oro kalenja kalenja ii Anutuwaajon ama iikanon siimolon oonkeja. ² Iyanjaa uuronongoya tosianon kaangadeen looloria kolooja. Kawaajon ejemba lalabubu qaganon jinjaun amakejuti, ii saanon wosomomo qaganon ama nonomakeja. ³ †Looloria koloojiwaajon mono iyanjaa singisonngoya ano kanagesouruta yonoo singisonngogia kaangadeen koma konjoratiwaatiwaajon oronon siimolon oonkeja. ⁴ ††Monon qabunja ii anjaajon mende bunja qerj aowaato, Anutunon Aaron oonoti, iikawaa so mono ii kaangadeen oonja.

⁵ †Iikawaa so Kraistnon kaangadeen anj jigo gawon galen warja koloowaatiwaa qabunja ii anjaajon mende bunja qerj aoroto, Anutunon kokaen jenj koton muro,

“Giinon noo Merana koloona niinon kete goo Manga koloojen.”

Qaa iikawaa so jigo gawon galen warjnana kolooro.

⁶ ††Qaa iikayadeen jerota Bunja Terewaa batuya monon kokaen eja,

“Giinon Melkizedek kaanja jigo gawon galen koloon kamban tetegoya qaa laligon ubaga.”

⁷ ††jiisasnon sele busuwo namonon laligon iikanon kambanja kambanja qama koolinj kotakota qarj jaunon kamaaro Anutu koomunonga metogowaatiwaajon kotiiroti, ii qisin munj laligoro. Qisin munj laligon Anutu goda qerj qaayaa baatanon ama aon laligorotiwaajon Anutunon qamakoolia moro. ⁸ Meria kolooro, Anutunon ii kilen siimbobolo mende somongoro qaganon uro moma kanon tenkonkombaa kania mokolon moma sororogoro. ⁹ Ii moma akadamyua kuuya mokolonngo oyanboyar tetegoya qaa laligowombaa kondomondoo Toya kolooro. Kawaajon ejemba iwaa jeta tenj koma laligojuti, ii kuuya mono saanon kondoon onono oyanboyar koloowuya. ¹⁰ Toya ii kolooro Anutunon ii Melkizedek kaanja jigo gawon galen warja koloowaatiwaajon jenj tegon kuun muro. Kianj.

Momalaariwaa honja soowabotiwaa galen meme qaa

¹¹ Qaa ii saanon toroqen mamaga jenj somariiwonagato, ononon qaa moma otaawombaaajon gaonjaajaa ama tanqan anju. Kawaajon ii jenj asarin onombombaaajon osiqosi anjon. ¹² ††Ononon kamban koriga kanageso walaga laligon saanon kamban kokaamba boi qaqazu koloowutiwaa so koloowuyagato, onoangio Anutuwaawaa qaa kota mutuya ii mononon dunanon mom-

† 5.3 Lew 9.7†† 5.4 Eks 28.1 † 5.5 Ond 2.7†† 5.6 Ond 110.4 †† 5.7 Mat 26.36-46; Maak 14.32-42; Luuk 22.39-46 ††† 5.12 1 Kor 3.2

bo kuma onombaaatiwaajon amamaankeju. Ononon mono osinj Bunja qaa ii aju kaanja newombaaajon momakeju. Nene kotiga kaanja ii newombaaajon amamaankeju. ¹³ Mononon ii aju kaanja nenj laligoji, iinon mono toroqen merasisi kaanja kolooja. Anutuwaawaa jaanon solanja koloowombaa qaa kuma ononinto, iinon iikawaa kania mende moma koton tompinj laligoja.

¹⁴ Merasisi kaanja laligojato, nene kotiga ii ejemba momogianon somariiroti, iyononon mewutiwaajon ama eja. Ejemba Bunja qaa suulanj koma gbilinj laligogi uumomogianon meleendabororo saanon afaangon sili kuuya gosinj awaa ano bologa mendeema oroma awaaya otaankeju. Nene kotiga ii iyonoonon ama eja.

6 Kawaajon Kraist kaniaa qaa kota mutuya modaboron iikanon mono mende osiwoonja. Kaen qaagoto, mono toroqen somariinj akadamananawo koloowombaaajon kaparanj koma laligowonja. Momalaariwaa tandoya kuudaboron ii mono dunanon mombo kanainj kuuwombo. Tando ii uugianon kokaen kuu-ninj: Nanamemenana koomuya mesaon uunana meleema Anutu muninj.

² Uunana meleeninj momalaariwaa qaa batuya batuya kokaen kuma nononon moninj: Singisongonana koma konjoratiwutiwaa oomulu ano hamoqeqe kania kania iikawaa kania kuma nononon. Borogia qananon aambaa kania kuma nononon. Gbilinj koomunonga waabonatiwaa kania kuma nononon. Anutunon qaanana jenj tegoro kamban tetegoya qaa kotakota ewaatiwaa kania kuma nononon.

³ Momalaariwaa tandoya iikaya kuunngo mono toroqen tenj koma qerj gbiliwombaaajon momakebonja. Anutunon esunmumu nonomakejiwaa so mono akadamanana kuuya mokoloowombaaajon kaparanj koma nambonja.

⁴ Kaen nambombaaajon moma iikanon osinj kamaawombotiwaaajon ama nambonja. Ejemba koi kaanja ii uugia meleembutiwaajon onombombaaajon amamaankejon: Tosianon uugia kamban mononon asariro Anutunon Siwe kalenja onono moma aisooji Unja Toroyanon susugon onono laligogi. ⁵ Anutu Bunja qaayaa naanja mogi oyanboyar kamban kanagenjaa ku-usunanon uugianon kemero mogi. ⁶ Ii kuuya momago momalaarigia mesaon Anutu gema qegi. Ejemba kaanja ii uugia mombo meleembutiwaa onombombaaajon amamaankejon. Yononon Anutuwaawaa Meria mepaegon dunanon mombo maripoonon qeqe kaanja menj kamaanj ama asuganon gamu qerj munjkeju. Iikaanja kanon Kraist qenjaaronon jenj gamu qerj munjkeju.

⁷ Ii sareqaa kokawaa so: Kononon kamban mamaga kinj namo qaganon kamaanj uutanon kemenj balon menj kelekele mero gawon toyaa welenqeqeurutanon nene komogi Anutunon balon kotuegoro honja kolooro komakoomo toya yononon ii menj kowigianon amakeju. ⁸ ††Kaen amakejuto, kowororo ano oro waayawo kanon namonon asuginj waamakeji, balon iikanon mono nesambureya kolooja. Toya yononon ii

††† 6.8 Jen 3.17-18

seigowombaajon momago kaparanj koma mambongi honja mende kolooro iima tetegoyanonj mono kuugi je-waa.

⁹ Oo wombo alauruna, nonononj sareqaa kaen jejon-to, ii kilenj onjo uugia meleema laligowutiwaajonj uwoi mende anjonj. Onjo uugianonj Buja qaawaa honanonj asuginj somariwaatiwaajonj moma awasanjkaka nanjonj. Anutunonj honja ii iima metogonj onono letoma Siwenonj ubuya. ¹⁰ Anutunonj kalembone qaganonj doogoya mende koloaja. Onjononj Anutuwaawaa ejemba soraaya ilaen onjoma laligonj kouma toroqen ilaen onjoma gawonj menj laligonjkeju. Kaen uujopagia Anutu qendeema mugi qabunyanonj somariinjeji, iinonj gawongia ano uujopagia kawaajonj mende duduun tawaya meleema onjombaa.

¹¹ Anana oyanboyanj koloowombaajonj jejeromonromonj ama iikanonj awasanjkaka uwoi qaa nambutiwaawaa siijnana moma kokaenj awelegonjkejonj: Onjononj anjan Anutuwaawaa uugere amakejuti, iikayadeenj mono toroqen qendeema laligowu. Akadamugiawo koloowombaajonj kaparanj koma namononj laligod-aborowutiwaawaa so iikanonj mono mende looriwu.

¹² Zezenj koloowubotiwaajonj mono awelegonjkejonj. Anutunonj oyanboyanj iwoi nonomambaa qaa somonjgoroti, tosianonj Anutu moma laarinj siimbobologia moma mokosingonj iikaanja kanonj ii buja qen aonjkeju. Onjononj iyonjoo siligia otaawutiwaajonj mojonj. Kianj.

Anutuwaawaa soomongjo qaa ii uwoiyya qaa.

¹³ Anutunonj Aabraham soomongjo qaa munj ii iyanjaa qata qama jojopanj qaayanonj jenj kotiuro. Monjononj Anutu uugunj uuta laligonagati, saanonj iwaa qata qanagato, iikaanja monj mende laligorotiwaajonj mono iyanjaa qata qama jojopanj qaaya jero kotiuro. ¹⁴ Jojopanj qaaya ii Aabrahambaaajonj kokaenj jenj ijoro, "Niinonj mono onjanonj kotuegonj gomana. Mono onjanonj gbiliuruga gombe seiwuya."

¹⁵ Kaenj ijoro Aabraham iwoi mubaatiwaawaa qaa somonjgoro eroti, iinonj ii honjowo koloowaatiwaajonj kaparanj koma mamboma laligonj honja buja qen aoro. ¹⁶ Ejembanonj somatagiaa qata qama jojopanj qaa jegi momakeju. Jojopanj qaagianonj qaa jejuti, ii menj kotiuro qewagowombaajonj amamaagi qaa jejegianonj tegoja.

¹⁷ Iikawaa so Anutunonj qaaya Aabrahambaa gbiliuruta anana mobombaajonj somonjonj jero. Qaa arenja ii monjononj qewagonj utegomambaaajonj amamaaji, gbiliuruta anana soomongjo qaa iikawaa kania ii tororo moma yagowombaajonj moro. Kawaajonj soomongjo qaaya ijoro mutuya kolooro qaa ii mombo jojopanj qaayanonj jenj kotiuro indinj woi kolooro.

¹⁸ Anutunonj qaa ii jenj iikawaa qolomolona jemambaaajonj amamaaro. Iinonj qaa utekuteya qaa ii jenngo jenj kotiuroti, iikanonj mono uunana nanjgowaatiwaajonj moro. Kawaajonj ijongjo ii mono jenj kotiuro. Anana balombaa nanamemenj bologanonjga oloj koma Anutuwaanonj keuma oyanboyanj nonombaatiwaajonj jejeromonromonj nononoti, ii mono koronj menj mambo-

ma laligojonj. ¹⁹ ††Oyanboyanj koloowombaajonj ama mamboma iikawaa uwoi monj mende amakejonj. Jejeromonromonana iikanonj uunanaa kasa mindanja tani kaanja koloonj nono Jiisaswo somonjonj nonomakeja. Jejeromonromonanaa kasa mindanja koriga iikanonj mono nonoononga kanainj Siwe jigo gorawaa uutanonj uma jigo uuta leelee batugaranonj opo sopa eji, ii kaanagadeenj kotonj toroqen Jiisas jinjaronj dunj kowoganonj raji, iwaanonj kenja. ²⁰ †Jiisasnonj jotamemenana koloonj wala eukanonj uma jinjaronj dunja menj kambanj tetegoya qaa rama ubaa. Kaen Melkizedek kaanja jigo gawonj galenana wana koloonj laligoja. Kianj.

Jigo gawonj galen Melkizedekwaa sundu

7 †Melkizedek eja ii gomanj qata Saalem kawaa kinj ponja koloonj Anutu uuta jigo gawonj galenaga laligoro. Kaanja laligoro Aabrahamnonj kinj ponja ponja manja qen haamo ama onjoma eleema gomanjanonj karoti, kambanj iikanonj kanj Aabraham mokoloonj kotuegonj muro.

² Kotuegonj muro esuhinaya kuuya mendeema tenonja motomotoonj (1/10) menj nandunjaga ama muro. Melkizedek qa iikawaa kania ii "Nanamemenj solanjaa kinj ponja." Qataa so wala "Nanamemenj solanjaa kinj ponja" kolooro ano toroqen kaanagadeenj "Saalembaa kinj ponja" laligoro. Saalembaa kinj ponj qa iikawaa kania ii "Luwawaa kinj ponj." ³ Melkizedeknonj nemunjanja qaa, sakitiuruta qaa, kolokoloo kambanja qaa ano koomuya qaa. †† Kaenj jigo gawonj galen wana koloonj kambanj tetegoya qaa laligonj ubaa. Iinonj Anutuwaawaa Meriaa tani kaanja koloaja.

⁴ Wanjalenana Aabrahambaa godaqeqe silianonj Melkizedekwaa kania qendeeno ii mono kokaenj iima asariwu: Aabraham anjo esuhina iwoi akadamuyawo kalugonj menj karoti, iyonjooononga boro woi (10) kuuya gosinj bakaya motoongjo menj Anutuwaawaa nandunj ano. Kawaajonj Melkizedeknonj onjanonj uuta somata qaita monj koloaja. ⁵ †††Anutunonj Kana qaanonj qaa kokaenj jenj kotonj nononota eja, "Liwaiwaa gbilinonja eja kuunj onjonji jigo gawonj meme (Liwait) koloogi kanageso onjononj mono esuhinagia boro woi (10) kuuya gosinj iikanonja bakaya motoongjo menj Anutuwaawaa nandunj ama onjmakebu." Yonjononj onjo kaanja Aabrahambaa gbiliuruta kolojuto, ii kilenj iyanggiaa kanagesourugia onjo borogianonjga nandunana ii buja qen aonjkebu.

⁶ Jenjkooto qaa kaenj ejato, Melkizedeknonj Liwaiwaa gbiliga monj mende koloaja. Ii kilenj Aabrahamnonj Anutuwaawaa soomongjo qaa moma anjonj koma laligonj esuhinaya gosinj tenonja motoongjo (1/10) menj Anutuwaawaa nandunj anoti, ii buja qen aonj kotuegonj muro. ⁷ Somatananaa newo baagianonj laligojonji, iyonjononj mono kotuegonj nononji laligojonj. Qaa ii qakoombombaajonj amamaanjkejonj.

†† 6.19 Lew 16.2 † 6.20 Ond 110.4 †† 7.1 Jen 14.17-20 ††
Buja Qaanonj Melkizedekwaa nemunjanja ano sakitiuruta,
kolokoloo ano koomu kambanja ii mende jenj asarija. ††† 7.5 Janj
18.21

⁸ Kanageso anana tenonnga motoonggo (1/10) meñ Anutuwaa nandun amakejoni, ii balombaa jigo gawon meme (Liwait) yononon bunja qer aonkeju. Yononon namonon laligon komunkejuto, Siwenon eukanon mombaajon nanjon jegi kotiin laligon ubaati, iinon mono ii bunja qer aonkeja. ⁹ Aabrahamnon esuhinaya gosin boro woi kuuya iikanon bakaya motoonggo (1/10) meñ Anutuwaa nandun anoti, iinon ii gbilia Liwai-waajon kaanagadeen waladeen ano. Kaen jeniñ saanon sokonaga. Kamban kokaamba tenonnga motoonggo (1/10) meñ Anutuwaa nandun amakejoni, ii berjnana Liwaiwaa gbiliurutanon bunja qer aonkeju. ¹⁰ Kaanagadeen mundun Liwai koloowaatiwaa romonjon iwaa nandun anoti, iikawaa kania ii kokaen: Liwainon amboyaa sele busunon raro Melkizedeknon mono kamban iikanon kan Aabrahambo aitongori. Kian.

Melkizedek ii Jiisaswaa sareya koloaja.

¹¹ Anutunon Kana qaanon Israel kanageso jen koton nonono iikawaa so Liwai tuunonnga eja kuun onjonin jigo gawon galenana koloonkegi. Gawon ii megi iikaan kanon akadamonana kuuya mokoloowonagati een, anana jigo gawon galen qaita mombaajon mende amamaawonaga. Gawon iikawaa honanon mende sokonotiwaajon ama Jiisasnon mono Melkizedek kaan asugiro. Ejembanon ii Aarombaa arenaa so mende kuugi asugiro. ¹² Jigo gawon galen gawonaa kanaanon utegoji, kamban iikanon Kana qaanon mono kaanjadeen utegoja. ¹³ 'Jigo gawon galen qaita mon,' qaa ii Ponnanajaon jejonto, iinon Liwai tuunonnga qaagoto, mono tuun mononnga kolooro. Tuun iikawaa eja mononon jiwowon jigowaa alatanon nama gawon mende meñ laligoro. ¹⁴ Ponnananon Juuda tuunonnga kolooroti, qaa ii asuganon eja. Moosesnon Juuda tuun yononon jigo gawon galen kombutiwaa qaa mon mende jero.

Jigo gawon galen Melkizedek kaan mon

¹⁵ Kawaajon jigo gawon galen mon Melkizedekwaa tani kaan asugiji, iikanon mono qaa jejonatiwaa hona ii asuganondeen qendeen sokonja. ¹⁶ Iinon namo ejembanon Kana qaa otaan tuunaa so jen kotogitiwaajon ama jigo gawon galen mende kolooroto, laaligo kombombaon mende aliwaati, iikawaa ku-usunanon mono nemun koma muro jigo gawon galen kolooro. ¹⁷ †Mononon iwaa kania nanjon jero Bunja Terenon kokaen eja, "Giinon Melkizedek kaan jigo gawon galen koloon kamban tetegoya qaa laligon uba." ¹⁸ Anutunon kaen jen jen kooto mutuya ii qewagoro. Qaa mutuya iikawaa ku-usunanon qaono ilaen nonombaatiwaajon amamaankeji, iikawaajon ii qewagoro. ¹⁹ Kana qaanon ejemba akadamonana mokoloowombaaajon mende ilaen nonono. Qaago. Kawaajon qaa aren mutuya qetegon kitianon jejeromonromon awaa soro nononja. Anana jejeromonro-

mon iikawaa qaganon nama saanon Anutuwaa kosianon kema qama koolinkebona.

²⁰ Anutunon jigo gawon galen dongogaa qaaya jen ii jojopon qaayanon jen kotiiro. Kaen anoto, jigo gawon galen tosaan yonoo qaagia ii jojopon qaanon mende jen kotiigi kilen kaen angi. ²¹ ††Tosianon jigo gawon galen een koloogito, Anutunon Jiisas kuun qaaya ii jojopon qaayanon jen kotiin kokaen ijoro,

"Giinon mono jigo gawon galen koloon kamban tetegoya qaa laligon uba.' Ponnon jojopon qaa jen kotiiroti, qaa ii mombo mende utegowaa."

²² Jojopon qaa iikawaajon ama Jiisasnon mono soomonggo aren gbiliaa hona koloowaatiwaa galen koloon nanja. Kaen Anutu ano ejemba batunananon gawon meñ laligoja. Soomonggo aren iikanon walaga uugun awaa soro koloaja.

²³ Jigo gawon galen tosaan ii wala eenanon mamaga laligogi. Komun gawongia toroqen mewombaajon amamaagiti, iikawaajon ii mamaga laligogi. ²⁴ Yononon mamaga laligogito, Jiisasnon kamban tetegoya qaa laligon ubaati, iikawaajon jigo gorwaa galen gawon ii tetegoya qaa meñ laligon ubaa. ²⁵ Gawon ii meñ laligojiwaajon ama Jiisasnon ejemba iwaanon kagi unuano Anutuwaa kosianon kemakejuti, ii saanon kotiin hamo qer onono qaagianon komunkeja. Kamban so yonoojon ama Anutu qama koolinkejiwaajon laligoji, iikawaajon mono saanon hamo qer nonondaboronkeja.

²⁶ Jigo gawon galen wanja kaananon mono saanon sokoma nononja. Iinon toroya koposowaa qaaya qaa ano soraaya koloaja. Anutunon Jiisas singisonggo ejemba ananaanon tiriñ koton wano Siwe jakeya kuuya koton euwaa euyanon uma qaita mon koloon laligoja.

²⁷ †Jigo gawon galen tosanon soman soman wala iyanggiaa singisonggogiaajon ama iikawaa gematanon kanageso yonoo singisonggogiaajon ama oronon simolon onon laligonkegi. Jiisasnon anaa sele busuya qeleeno siimolon ononon kaan ama mugi iikaan kanon kanageso ananaa singisonggonana ii indin motoonggo iikanondeen koma konjoratiro sokondabororo. Kawaajon Jiisasnon ii jigo gawon galen tosaan kaan kamban so amakebaatiwaajon mende amamaaja.

²⁸ Anutunon Kana qaaya Mooses muro kawaa so ejembanon eja ii kuun ononon jigo gawon galen wanja koloonkeju. Balon eja yononon ku-usungia qaa laligojuto, Anutunon oyanboyan koloowombaa qaaya ii kanagen nonoma ii jojopon qaayanon jen kotiiroti, iikawaa so Meria kuuro wanana koloaja. Wanana iinon mono akadamonana korebore mokoloon kamban tetegoya qaa kotiga laligon uma laligowaa. Kian.

Soomonggo aren gbiliaa jigo gawon galen wanja

8 ††Qaa jejon, iikawaa qaa kota wanja ii kokaen: Anana jigo gawon galen wanananawo koloonon. Wanana iinon Siwe gomanon uma Uutanana iwaa jinononon dun rara koorononon boro dindinanon raja. ² Opo sel jigo hona ii Siwenon eja. Ii namo ejanon memeta qaagoto, Ponnon anjo ii mero. Jigo gawon

† 7.17 Ond 110.4

†† 7.21 Ond 110.4† 7.27 Lew 9.7†† 8.1 Ond 110.1

galeŋ waŋnana iinonj opo sel jigowaa uuta leegen qata kowoga tootoon iikanonj laligonj Anutu welenja qemambaa gawonja menkeja.

³ Balombaa jigo gawonj galeŋ waŋa kuuya ii nandunj kaleŋ Anutuwaajonj ama orononj siimolonj oonj laligowutiwaajonj kuunj onjomakejonj. Iikawaa so jigo gawonj galeŋ waŋnana Jiisasnonj kaanjiadeen anja Anutuwaawaa nandunj ama muro. ⁴ Mooseswaa Kana qaawaa so nandunj kaleŋ Anutuwaajonj amakebonjatiwaajonj eja kuunj onjonji laligoju. Kawaajonj jigo gawonj galeŋ waŋnana iikanonj namononj laligonagati eenj, iinonj mono balombaa jigo gawonj galeŋa koloomambaajonj amamaanaga.

⁵ †Balombaa jigo gawonj galeŋ yonjononj balombaa jiwowonj jigononj Anutu welenja qewombaa gawonja menkeju. Jigo iikanonj Siwe jigo gorogaa sareya ano unjaya kolooja. Moosesnonj jigo opo selnonj memambaajonj anoti, kamban iikanonj Anutunonj Siwe jigoyaa areŋa ii isaano. Aisandaboronj galeŋ meme qaaya kokaen ijoro, “Moba, baanjanonj laligona areŋ qendeema gombeti, iwoi kuuya mono iikawaa so tororo otaan mewa.” Iikawaa so opo selnonj jiwowonj jigo gora mero iikanonj Siwe jigowaa qerewenja kolooro.

⁶ Anutunonj oyanjboyanj koloowombaa soomonggo qaa gbilia nonono iikanonj soomonggo qaa walaga uugun awaa soro kolooja. Soomonggo qaa iikanonj areŋ gbiliaa tandoya kolooja. Soomonggo areŋ gbilia iikanonj mono areŋ walaga uugun qabunjayawo kolooja. Qabunja iikawaa so Jiisasnonj soomonggo areŋ gbiliaa gawonja awaa soro ii bunja qen aonj Anutu ano ejemba batunananonj nama ilaanj nonomakeja. Gawonja iikanonj mono balombaa jigo gawonj meme ii mamaga uugun akadamuyawo kolooja.

⁷ Soomonggo areŋ mutuyanonj koposowaa qaaya qaa koloonj sokonagati eenj, soomonggo areŋ kanagenjanonj koloowaatiwaajonj mono eenj mende mambombona-ga. ⁸ ††Kaento, ejembanonj kilen boligi Anutunonj kanagiamokolonj jen onjoma kokaen jero,

“Ponj niinonj kokaen jen kotojen: Mobu! Kamban monj kanj kuuwaati, iikanonj Israel tuunj ano Juuda tuunj onjowo soomonggo areŋ gbilia amana.

⁹ Niinonj ambosakonjurugia borogianonj menj Iijipt kantrinongga unjuambe seleengenj kagi yonjowo soomonggo areŋ ambeto, yonjononj noo soomonggo areŋ ii mende qokotaan tenj kongi. Kawaajonj niinonj kaanjiadeen ii gema unjuwe. Ponj niinonj kaen jen kotojen. Soomonggo areŋ gbilia amanjati, ii Bunja qaa wala-gaa so qaago.

¹⁰ Kaanja qaagoto, kamban iikanonj kanj kuuro Ponj niinonj Israel kanageso yonjowo soomonggo areŋ gbilia kokaen ama jemaŋa: Niinonj mono neenaa Kana qaana kuuya ii yonjoo roromongogianonj ama uugianonj tere kaanja oowe ewaa. Kaen ama yonjoo Anutugia koloowe yonjononj mono noo kanagesona koloonj laligowuya.

¹¹ Kamban iikanonj somata ano melaa ii korebore noo kanana moma yagonj laligowuya. Kawaajonj boi

† 8.5 Eks 25.40 †† 8.8 Jer 31.31-34

monjonj Pombaa kania mobutiwaajonj batugianonj mende kuma onjoma laligowaa. Datanonj koga kokaen mende ijowaa, ‘Gii mono Ponj moma yagowa.’

¹² Kokaembaajonj nii moma yagonj noma laligowuya: Niinonj nanamemengia bologa ii songbama mesomanja. Singisongogia mono duduunj ii mende toroqen romonggomanja.”

¹³ Anutunonj soomonggo areŋa kanagenjaajonj “Gbilial” jen iikaanja kanonj soomonggo areŋ mutuyaajonj “Mono walaga kolooro,” jero kania kaen kolooro. Qaa areŋ monjonj kamban koriga enj walaga kolooji, iikanonj mono alimambaa anja. Kianj.

Balombaa opo sel jigononj Anutu kokaen mepeseegi:

9 Anutunonj soomonggo areŋ mutuya ama iikanonj kaanagadeen waeya menj mepeseewombaa areŋa ii jen kotoro otaagi. Ii otaan namononj opo sel jigo gora megii ero. ² †Anutuwaawaa opo sel jigo gora ii kokaen megii: Jigo uuta mutuya kanonj lambewaa duŋ rarata ano bered kowoga ii Anutuwaawaa jaasewananonj nene duŋnonj Anutuwaawaa bunja anji raro. Jigo uuta iikawaa qata ii jigo uuta toroya ³ ††Kawaa gematanonj uuta monj qata jigo kowoga tootoonj ii ero. Jigo uuta woi yoroo batugaranonj opo sopa nano.

⁴ †††Jigo uuta kowoga tootoonj iikanonj jininj onjoombaa alata ano soomonggo arembaa bokis ii eri. Alata ii goulonj memeta ano bokis selia ii kuuya goulonj tuuruya kolooro. Paora qata mana ii goul monjononj ama bokis iikawaa uutanonj galeŋ komakegi. Kaanagadeen Aarombaanonj taa gbaru sota junjuna ano Anutunonj soomonggo areŋa jamononj ooro ilanja ii bokis iikawaa uutanonj galeŋ komakegi. Bokis uutanonj iwoi karoonj ii kaen egi. ⁵ †††Bokis qaganonj borosowo gajoba woi goulonj memeta ii nani. Ii Anutunonj kosere laligoro asamararanjaa sareya ii kolooro. Borosowo woi ii enj-gangara kotuma bokis ununja turunj nani. Bokis ununja ii Anutuwaawaa koma konjoratiwaa duŋa kolooro. Qaa motomotoonj ii kamban kokaamba anja anja tororo aminj mobonjatiwaa so qaago.

⁶ †††Anutuwaawaa opo sel jigo gorawaa iwoi kuuya ii kaen arenggogi ero jigo gawonj galeŋ yonjononj kamban so jigo uuta mutuya kanonj uma Anutu welenja qen gawonj-gia menj laligogi. ⁷ †Kaanja laligogito, jigo gawonj galeŋ waŋa iinondeen gbani so indinja motoonggo kanonj jigo uuta kowoga tootoonj iikanonj uma laligoro. Sa menj iikanonj uma anjaajonj ano kanageso yonjononj poumapou qaganonj singisonggo anjiti, mono iikawaa-jonj ama siimolonj oonj sa maaro kamaaro.

⁸ Kaen arengonj anji Unj Toroyanonj sare ii qendeema iikanonj ejemba kokaen kuma nonoma laligoro: Jigo uuta mutuyanonj toroqen nanji, kamban iikanonj Anutunonj jigo uuta kowoga tootoonj iikawaa kania ii asuganonj mende injisaano laligogi. ⁹ Qaa ii kamban kokaamba sareya kolooja. Kania ii kokaen: Ejembanonj kalenja kalenja nandunj ama siimolonj menj kagi

† 9.2 Eks 26.1-30; 25.23-40 †† 9.3 Eks 26.31-33 †† 9.4 Eks 30.1-6; 25.10-16; 16.33; Janj 17.8-10; Eks 25.16; Dut 10.3-5 ††† 9.5 Eks 25.18-22 ††† 9.6 Janj 18.2-6 † 9.7 Lew 16.2-34

oonkejuto, uugianon kilen luae mokoloowombaajon amamaankeju. Uugianon singisonogoo angitiwaajon ama tilooro siimolon meŋ kan Anutuwaaw jigo goranon uma qama koolinkejuto, iikanon mono singisongogia koma konjoratiwombaajon amamaankeju.

¹⁰ Nene kalen ano apu kalen meŋ kan kema koma kan koma anggi oomulu kania kania meŋ onomakejuto, kaen selewaa jenjkootoya kayagadeen otaankeju. Iwoi ii wala sokono ama laligogito, Anutuwaaw aren gbiliaa kambaŋanon kan kuuro iikanondeen kanain mende toroqen sokombaa. Kian.

Kraistwaa sayaa kania

¹¹ Kraistnon kan oyanboyan nonomakejiwaa jigo gawon galen waŋa kolooroti, iinon balombaa opo sel jigo ejanon memeta iikanon mende uro. Kaen qaagoto, Siwenon jigo gora raji, mono iikanon uro. Jigo gora iikanon uuta qaita mon koloaja. Asamararananon mono akadamyawo. ¹² Iikanon uma jigo uuta mutuya koton meme ano bulmakao meria yonoo sagia mende meŋ keno. Kaen qaagoto, iyanjaa saya maaro iikanon nemun koma muro Siwewaa jigo uuta kowoga totoon iikanon uro. Iikanon kambaŋ motoongowaa so uro tegon sokonota eja. Dowaana kaen meŋ oyanboyan koloowombaajon kondooro kambaŋ tetegoya qaa sokoma en ubaa.

¹³ †Wala namonon meme ano bulmakao eja unun sagia meŋ kan bulmakao embia kowina kanon siimolon onon iikawaa bugaajonaa kaanagadeen meŋ kan ejemba kokojinjingiawo iikanon qeesaŋ onomorigi sokoma onono. Kaen hamo qen onongi iikanon selegia songbama meŋ sorain onono laligogi. ¹⁴ Kaen angiti een, Kraistwaa sayanon mono kambaŋ kokaamba hamoqeqe tani ii mamaga uugun kokaen ama nonomakeja: Sayanon mono uunana tilooro songbama nanamemenana koomu kotigaa bunja koloowonatiwaa so ii koma konjoratinkeja. Kaen ama nonono laaligo Toya Anutu welen qewombaa gawonaa ii mono afaangon meŋ laligowonaa. Unja Toroyanon laligon kouma tetegoya qaa laligon ubaati, iinon mono Kraist ilaŋ muro koposoya qaa laligoroto, ananaajon ama iyanja qeleema aon Anutuwaaw siimolon lama kolooro.

¹⁵ Kania kokaembaajon Kraistnon soomongoo aren gbiliaa galen waŋa koloaja: Anutunon ejemba oyanboyan koloon kambaŋ tetegoya qaa kaanja laligowombaa qaa somongon ononoti, iyononon iwoi ii bunja qen aowutiwaajon moja. Kawaajon ama Kraist kuuro Anutu ano ejemba batunananon uumotoon ambombaa gawonaa meŋ laligoja. Soomongoo aren mutuyaa kambaŋanon ejembanon kana uugun singisonogoo anggi iikanon somongon onono laligogiti, Kraistnon ii iikanonaa isama onomambaajon ama komun dowegia mero.

¹⁶ Mononon ilawoilaya kuuya laaligoya tegowaati, kambaŋ iikanon aliaa bunja koloowaatiwaajon jen ketorota qaa eji, alianon iwoi ii uulanawo mende mewaa. Uulanawo qaagoto, qaa toyanon komuro ka-

nianon asuganon asugiro iigigo kambaŋ iikanon ii saanon mewaa. ¹⁷ Jaawo laligoro kambaŋ iikanon qaaya iikanon honawo mende koloowaato, qaa toyanon komurogo qaayanon mono esunawo koloowaa. ¹⁸ Qaa iikawaa so soomongoo aren mutuya ii kaanagadeen oro saya mende maabuyagati een, mono honawo mende koloonaga.

¹⁹ ††Aren mutuyaa honja ii kokaen kolooro: Moosesnon Kana qaawaa jenjkooto qaa kuuya ii kanageso kuuya yonoojon weengongoo bulmakao meria ano meme unuro sagianon kamaaro. Kamaaro ii meŋ apuwo mindirin lama juya osoga nezongbala meŋ gumion susuyanon somongon sanon qendunjon qeesaaro Kana qaa Tere lama selianon onon lipingiti, ii moriro. Ii moringoo kanageso kuuya batugianon liligon sa apunon qendunjon qeesaŋ giliro iikanon onomoriro. ²⁰ Kaen onomoriŋ kokaen injjoro, "Anutunon qaaya ten kombutiwaajon jen koton onoma onowo soomongoo anji, mono iikawaa sayaga koi."

²¹ †Kaen injjon toroqen opo sel jigo gora ii kaanjadeen sa iikanon qendunjon giliro moriro. Hamoqeqe gawon mewutiwaa akadamu ilawoilaya kuuya ii kaanagadeen qendunjon giliro moriro. ²² ††Anutuwaaw Kana qaanon jen kotojiwaa so ii me woi kuuya ii mono sanon songbanin soraaya koloonkeja. Kawaajon monon sa mende maanagati een, Anutunon singisongonana mende mesaonaga. Kian.

Kraistwaa sayanon singisongonana koma konjoratinkeja.

²³ Namowaa jigo goraya ii Siwewaa jigo gorawaa sareya ano unauŋaya. Namonon jigo ano iwaa borotere ano borosowo ii siimolon ononon ama iikaan kanon hamo unugi soraaya koloogi sokonoto, Siwe jigo gorawaa ilawoilawaajon ii mende sokonja. Kawaajon Kraistnon siimolon ononon qaita mon anoti, iikanon mono Siwe jigonon uma iwaa ilawoilaya kuuya hamo unuro soraaya koloogi sokono. Siimolon ononon qaita mon iikanon mono namowaa siimolon onononaa ii uugun akadamyawo kolooro. ²⁴ Iikawaa kania ii kokaen: Kraistnon jiwowon jigo uuta kowoga totoon ejanon memeta iikanon mende uro. Namowaa jigo goraya ii Anutuwaaw jigo goraya honaa unauŋaya kolooro. Kraistnon mono Siwe goman honja iikanon uma kambaŋ kokaamba ilaŋ nonomakebaatiwaajon jotamemenana koloon Anutuwaaw jaasewananon asuginkeja.

²⁵ Namowaa jigo gawon galen waŋanon gbani so oro sagia meŋ jiwowon jigo uuta kowoga totoon iikanon uma laligoro. Kraistnon iikawaa so mende amakeja. Iinon Siwe gomanon indin mamaga mende uro. Anutuwaaw siimolon lama kolooro gbani so qenkebutiwaajon ama eu mende uro.

²⁶ Indin motoongonon mende sokonagati een, iinon mono Anutunon Siwe namo mokolon ononoti, kambaŋ iikanonaa kanain siimboboloya kanjanawo moro indin seiseiya koloonaga. Kaen qaagoto, namowaa kam-

† 9.13 Lew 16.15-16; Jan 19.9, 17-19

†† 9.19 Eks 24.6-8‡ 9.21 Lew 8.15 †† 9.22 Lew 17.11

galeŋ uuta koloon nonomakeja. Iinon Anutuwaanon kanageso kuuya galeŋ koma nonoma laligoja.

²² †Kaana laligojiwaajon anana mono gbingbaon mesaon uuwoi kuuya yakariŋ pondangadeen moma-laari qaganon nama Anutuwaa kosianon kema qama kooliŋ laligowonja. Sayanon qeesaaro nonomoriŋ uutitoloonana songbano soraaya koloon laligowonja. Uunananon mende toroqer jeŋ nonono mono awasankaka laligowonja. Apu taana ariniŋ meŋ taaliŋ nonono iikaana mono Anutuwo qokotaan laligowonja. ²³ Anutunon oyanboyan koloowombaa qaa somonjon nononoti, iinon mono qaaya pondan otaan ananawo nanja. Kaen nanjiwaajon ama iikaana koloowombaa-ŋon mamboma jejeromonromon ama jokolonkebonja. Iikanon mono kongbara mesaon zeŋ nama kotiŋ laligowonja. ²⁴ Uujopa ano nanamemeŋ awaa ambombaajon mono uukuuku meŋ nangon aon laligowonja. Kaana laligowombaaajon mono pondan galeŋ meŋ aon laligowonja. ²⁵ Tosianon iyangiaa uumeleŋ kanagesowaa ajoajoroogia mesaonkejuti, anana mono sili iikawaa so mende ama laligowonja. Kaen qaagoto, Pon kawaatiwaa aiweseya iima kambaŋanon dodowiji iikaan mojon, iikawaa so mono kaparan koma kotiŋ uukuuku meŋ aon laligowonja.

²⁶ Buŋa qaa honja momago anana aiŋnon siŋgison-go lan ambonati een, siŋgisongonana iikawaajon mono nandun jiwowon moŋ ambombaajon amamaawonja. Siimolon oonjon moŋ ii mende ilaan nonombaa. ²⁷ ††I mende ilaan nonombaato, Anutunon qaanana ii jeŋ tegon ironja meleeno qananon ubaatiwaajon mamboma jenenana ororo keenana moma laligowonja. Anutunon tuarenjenuruta gere gagirionon onjoowaati, iikawaa usunja kayadeen koloowaatiwaajon mono mamboma laligowonja. ²⁸ †Moŋnon Mooseswaa Kana qaa gema qeji, ii mono qaa jakeyanon oongi woi karonon qaaya nangon jegi qaayawo koloowaati een, ii mono mende kiankomun mug koomuwaa buŋa koloowaa.

²⁹ ††Kaen koloowaato, ejemba moŋ kokaana iwaa qaayaajon mono nomaen romongoju? Moŋnon Anutuwaa Meriaa qaaya kanianon rikotaan giliŋkeja. Soomonjon aren gbiliaa sayanon tak koton muro soraaya kolooro, sa ii iwoi omaya kaana meŋ kamaan amakeja ano kalenmorian Toya Unja Toroya ii mepaegon munkeja. Moŋnon kaana kolooro Anutunon qaaya gosin ironja dawiwaa so muro sokonaga? Kana qaa qotogon koomuwaa buŋa koloowombaa so koloojonto, Anutunon ejemba kaana ironja ii mono gere gagiriano kuuŋ muro qaganon uro siimbobolo honombononja mende moma laligowaa. Naa siimbobolonon sokoma munaga? Iwaa kaniaajon mono nomaen romongoju?

³⁰ ††Qaa moŋ kokaen eja, "Jena jewe, nuna guwe, ana ambe ii noo gawonja. Niinon mono ejemba qaagiaa ironja meleemaŋa." Toroqer qaa moŋ kokaen jerota eja, "Ponjon kanagesouruta onjo qaagia gosin jeŋ

tegowaa." Moŋ moronon kaen jeroti, nononon ii moma mujon. ³¹ Anutu laaligo Toyaa jaanon nama kamaan nunuro boria-nononunuwaati, iikanon mono kanjanawo totoon koloowaa. Kian.

³² Looriwubotiwaajon kokaen jejen: Anutuwaa asasaganon karo buŋa qer aon asarigiti, mono kambaŋ mutuya ii romonjon laligowu. Kambaŋ iikanon momalaariwaa manja qer siimbobolo mamaga mokolon ii kilen aon oron nuuguna guuguwe ama nama kotiigi. Ii mende duduuwu. ³³ Kambaŋ tosaanon gamu qer ononji konajilin mogi qenjaaronon injigigiŋ laligogi. Kambaŋ tosaanon alaurugia tani kaanagadeen ama ononji yonjo kooron-gianon nangi. ³⁴ Tosaana kapuare mirinon ononji ragiti, mono ii injiima siimbobologia motoon moma laligogi. Esuhinagia kisiyaen qer kopepereen megiti, ii mono korisoro qaganon moma anjon koma laligogi. Siwewaa tiwomaleku qaita moŋ mende aliwaati, ii en ononjiwaajon moma iikawaajon ulunjon moma laligogi.

³⁵ Kawaajon awasankakagia mono kambaŋ kokaamba mende gilin mesaowu. Ii mende mesaogi Anutunon mono iikawaa tawaya somata onombaa. ³⁶ Anutunon iwoi onombaatiwaa qaa somonjorota eji, ononon ii buŋa qer aowutiwaajon nanju. Kawaajon Anutuwa uusiŋa otaan lombo moma mokosigon kaparan koma laligowuti een, Siwewaa buŋaya iikanon mono onjo buŋa koloowaa. ³⁷ ††Kokaembaajon mono nama kotiŋ laligowu: Kambaŋ torodaamon iikayadeen mono toroqer mambonjon

"Mombo kawaati, iinon mono kan kuuwaa. Kambaŋa mende qer koriro ubaato, kambaŋa so tororo kawaa.

³⁸ Tororo kawaato, noo alananon nanamemeŋ dindiŋa otaankeji, iwaa momalaarianon mono nemun koma muro kotiŋ laligon ubaa. Mombo eleema momalaaria mesaowaati een, ii mende sokono uunanon iwaajon mende aisoowaa."

³⁹ Qaa kaen ejato, nononon ejemba uugia mombo eleema momalaarigia mesaon gere siawaa buŋa koloowuti, iyonjo tuungianon mende nanjon. Kaen qaagoto, momalaarinana ii mono galeŋ koniŋ Anutunon hamo qer nonono laligon Siwe gomanon ubonatiwaa so koloonjon. Kian.

Ejemba momalaarigiaajon ama iwoi kokaen kolooro:

11 Momalaariwaa kania ii kokaen: Iwoiwaajon jejeromonromon anjon, ii koloowaatiwaajon mono kotiŋ uuwoiya qaa moma laarijon. Iwoi mende ii-iita iikawaa so ama meŋ honja iibombaajon mambo-ma awasankaka nanjon. ² Monowaa monoyanonga kanaiŋ ejemba momalaariganon nemun koma onono uugia meleengi Anutunon injiuro sokono jeŋ qanjon onono laligogi. ³ †††Momalaarinananon nemun koma nonono iwoi kuuyaa kania ii kokaen moma asariŋkejon: Anutunon qaaya jeŋ koton iikanon Siwe namowaa ilawoilaya kuuya mokolooro. Kawaajon kambaŋ

† 10.22 Lew 8.30; Eze 36.25 †† 10.27 Ais 26.11 † 10.28 Dut 17.6; 19.15 †† 10.29 Eks 24.8 †† 10.30 Dut 32.35, 36

††† 10.37 Hab 2.3-4 ††† 11.3 Jen 1.1; Ond 33.6, 9; Jon 1.3

kokaamba iwoi iimakejoni, ii iwoi ii-iita iikanonja mende letoma kolooro.

Aabel, Eenok, Nooa yonoo momalaarigija

⁴ †Kein (Kain) Aabel yorononj Anutuwaajonj siimolonj oori Aabelnonj uuta meleenon momalaarianonj nemunj koma muro tororo tenj kono kaasoyanonj dindiña uro. Kaenj uro Anutunonj siimolonja iiro sokono jenj qeangoro. Jenj qeangonj Aabelnonj solanja kolooroti, Anutunonj qaaya ii nangonj jero momalaarianonj nemunj koma muro moro. Kaanja moma laligonj komuroto, ii kilenj kambanj kokaamba nanamemenja moninj qaa iikanonj mono toroqenj uunana kuunj nangonj nono-makeja.

⁵ †Eja qata Eenok iinonj wala eenanonj uuta meleenon Anutunonj qaaya nangonj jenj qeangoro moma iwaa jaayanonj sokoma laligoro. Kaenj laligonj kouro momalaarianonj Eenok nemunj koma muro Anutunonj jaawo wano Siwenonj uro. "Anutunonj wano eu uro toroqenj mokoloowombaaajonj amamaagi." Bunja Tere iikawaa so Eenok momalaarianonj anjonj koma muro mende komuro. ⁶ Uuta Anutuwaanonj meleenji, iinonj qaa kokaenj moma laariwaa: Anutunonj laligoja ano Anutunonj ejemba iwaa jaayanonj sokombombaaajonj monganjuti, ii tawa qenj onombaa. Qaa woi ii moma laarinj saanonj Anutuwaa kosianonj kawaato, mende moma laarinj munj eenj iwaa jaayanonj sokombombaaajonj amamaawonja.

⁷ †Anutunonj Nooawaajonj iwoi koloowaatiwaa galenj meme qaaya isaano. Aisano Nooanonj moma asarinj sombuya qaita monj moma honja mende iiro momalaarianonj nemunj koma muro tenj koma wanjo mero. Anutunonj iyanja ano sumanjuruta anjonj koma onombaaatiwaaajonj moma wanjo ii mero. Nooa momalaarianonj nemunj koma muro wanjo meroti, nanamemenj iikanonj mono namo ejemba kanagia doogoya injisaano Anutunonj qaagia jenj tegoro tiwilaagi. Uugia mende meleema tiwilaagito, Nooawaa momalaarianonj nemunj koma muro Anutuwaajaanonj solanja koloowombaa kalenja ii bunja qenj aoro. Ejemba Anutu moma laarinj muninj qaanana jenj tegoro solanjanijkejonj, Nooanonj mono iikawaa so solanja kolooro. Kianj.

Aabraham Saara yoroo momalaarigara

⁸ †Anutunonj Aabraham balonj monj iwaa bunja koloowaatiwaaajonj jenj iikanonj kembraatiwaaajonj oono. Oono momalaarianonj nemunj koma muro qaa ii tenj kono. Dakanonj kema keunaga ii mende moroto, ii kilenj iyanjaanonj balonj mesaonj keno.

⁹ †Kema kema Anutunonj balonj iwaa bunja koloowaatiwaaajonj jenj somonjgoroti, mono iikanonj keuro. Keuma waba koloonj ejemba nanamemenjgia mende moroto, momalaarianonj nemunj koma murotiwaaajonj mono kilenj opo kuunj menj maama kanonj enj laligogi. Esameria Aisak Jeikob yorononj kaanjagadeen

Anutunonj balonj onombaaatiwaaajonj soomonggo qaaya iikayadeen bunja qenj aonj balonj iikanonj toroqenj opo kuunggia menj maama enj laligogi. ¹⁰ Siwe siti tandoyanonj mende gisaawaati, Aabrahamnonj ii iimambaajonj mamboma laligoro. Anutunonj siti iikawaa arenja ama unyaya menj miri tandogia osonj mero powowonj kotakota enj ubaati, mono iikanonj keumambaajonj ama mamboma opo kuunonj laligoro.

¹¹ ††Kaanja laligonj eja wanja kolooroto, momalaarianonj nemunj koma muro kotiinj manj kolooro. Aabrahambaa embia Saara iinonj kopinj laligoroto, ii kilenj koro ama mera mero. Anutunonj Aabrahambaa kanagesoya somata koloowaatiwaa qaa somonjgonj muroti, iwaajonj ama qaayanonj honjowo koloowaatiwaaajonj moma laarinj laligoro. Momalaaria iikanonj nemunj koma muro meria kolooro iiro. ¹² ††Eja motoonggo iwaa momalaarianonj nemunj koma muro koomuwaa so kolooroto, ii kilenj iwaanongga kanageso somata qatawo koloogi. Sengelao sombinonj asarigi jangogija weengowombaaajonj amamaajonj, me sakasinj kowe goraayanonj ejuti, gbiliurutanonj mono iikawaa so seinj koloogi.

Ejemba kokaamba Siwe gomambaajonj awelegonj laligogi:

¹³ †Ejemba sundugia ii jejoni, ii kuuya uugia meleema Anutu moma laarinj munj laligonj komugi. Anutunonj balonj onombaaatiwaa qaa somonjgonj onono laligogito, balonj iikanonj mende keugi. Kaenj qaagoto, balongija ii koriganonj nama uunj iima waeya menj aisoogi. Iima eenj aisoonj kokaenj jenj asarinj jegi, "Namomonj wabaga koloonj qanda laligojonj." ¹⁴ Ejemba iyanggiaa miri gomangianonj keubombaaajonj janjarinj riinjkejuti, iyononj qaa kaenj jenjkeju. ¹⁵ Balonj mesaogiti, iikawaaajonj romonjgonj qaaya jewuyagati eenj, yonononj mono saanonj eleema iikanonj kengij uugianonj tegonaga.

¹⁶ Mono saanonj eleembuyagato, yonononj iikawaaajonj mende romonjgonj laligogi. Iikawaaajonj qaagoto, kantri qaita monj Siwenonj eji, mono iikanonj keubombaaajonj awelegonj laligogi. Anutunonj yonoojonj siti merotiwaajonj Anutu qata "Ananaa Anutu!" jegi ii moma aisoonj yonoojonj ama gamu monj mende momakeja.

Aabraham, Aisak, Jeikob, Joosef yonoo momalaarigija

¹⁷ †Anutunonj Aabraham angotetenonj ama muro momalaarianonj nemunj koma munj Aisak Anutu kalenja muro. Anutunonj Aisakwaaajonj balonj mumambaajonj ijoro Aabrahamnonj soomonggo qaa ii bunja qenj aoroto, kilenj meria motoonggo ii moma tegonj iikanonj siimolonj oomambaajonj ano. ¹⁸ ††Anutunonj Aabrahambaaajonj qaa kokaenj ijoro, "Aisaknonj mono gbiliuruga nemunj koma onono koloonj goo qaga bosima laligowuya." Qaa ii moroto, kilenj meria alatanonj ano. ¹⁹ Ama kokaenj gosinj romonjgoro, "Komuwaato, Anutunonj saanonj kotiinj menj gbiliro koomunongga

† 11.4 Jen 4.3-10 †† 11.5 Jen 5.21-24 † 11.7 Jen 6.13-22
†† 11.8 Jen 12.1-5 †† 11.9 Jen 35.27

††† 11.11 Jen 18.11-14; 21.2 ††† 11.12 Jen 15.5; 22.17; 32.12
§ 11.13 Jen 23.4; 1 Hist 29.15; Ond 39.12 †† 11.17 Jen 22.1-14
§†† 11.18 Jen 21.12

waabaa." Sareqaa kaen jeroti, iikawaa so merianonj mombo toroqen koomunonja kaanja waaro wano.

²⁰ †Momalaarianonj Aisak nemunj koma muro mera-woita Jeikob ano Iisoo (Eesau) ii kotuegonj orono. Anutuwaawaa kotumotueya iikanonj mono kambanj kanagenjanonj kaanagadeen sokoma orono qagaranonj umakebaatiwaajonj qama kooliro.

²¹ ††Jeikobnonj komumambaajonj anoti, kambanj iikanonj momalaarianonj nemunj koma muro meria Joosefwaa merawoita woi ii kotuegonj oroma taa gbaruyaa kitianonj laarinj Anutu waeya menj mepe-seero.

²² †Joosefwaa koomuyanonj dodowiroti, kambanj iikanonj momalaarianonj nemunj koma muro Israel kanageso Iijipt mesaonj kagiti, iikawaa sunduya ii jenj gbil-inj injijoro. Kaen injijonj kanagenj qamoya dakanonj ronj kombutiwaawaa qaaya ii jenj kotonj onjono. Kianj.

Mooseswaa momalaaria

²³ ††Momalaariganonj Mooseswaa nemunjanja nemunj koma orono Moosesnonj kolooroti, ii kambanj iikanonja kanainj koinj karoombaa so mesanjgori. Mera ii iimasiinjiinjawo tania monj kolooroti, ii iima kinj pombaa jenjkootoya uguwobotiwaajonj toroko mende moma meragara mesanjonj galenj koni.

²⁴ ††Moosesnonj somariiro qata faarao kimbaa borataa meria qagi momalaarianonj nemunj koma muro qa ii bosimambaajonj togonj faarao kimbaa miria mesaonj kemaliro. ²⁵ Saanonj toroqen Iijipt yonowoo singisonjgowaa korisoroya mokoloonj ii kambanj torogalanj aisoonagato, laaligoya kaanja ii gema qero. Ii gema qenj Anutuwaawaa uumeleenj kanageso yonowoo toroqero kakasililin ama onjongi ii motoonj moma aonj orowombaaajonj moro uuta kolooro. ²⁶ Anutunonj tawa mubaatiwaagenj suuj nama kotiuro. Kawaajonj Iijipt yonononj maa suanjgiawo koloonj siiseweweya qaa laligogiti, iikawaajonj moro iwoi kamaanjeqeta kolooro. Iikanonj iwoi kamaanjeqeta kolooro gema qenj Hamoqeeq Toyawo toroqero iwaajonj ama mepaqepae ama munj laligogito, ii moro kilenj honjawo ano uuta kolooro.

²⁷ Momalaarianonj Mooses nemunj koma muro Iijipt kinj pongiaa irinja soombabotiwaajonj toroko mende moma kantria mesaonj karo. Anutu ii-iita qaago ii ii-iitaa tani romonjonj munj laligoroti, iikawaajonj mono kaparanj koma nama kotiuro. ²⁸ †††Momalaarianonj nemunj koma muro kianjkomu kendonj ††† ama iikawaa arenja jenj kotonj onjono aisoonj ragi. Koomuwaawaa gajobanonj Iijipt uutanonj mutu meraurugia unjugi Israel yonoo meraurugianonj komuwubotiwaajonj mono jenj kotonj onjono nagugianonj sa morigi.

²⁹ †††Momalaariganonj Israel ejemba nemunj koma onjono Kowe Osoga ii balonj kerasianonj kekenjaa so ko-

† 11.20 Jen 27.27-29, 39-40 †† 11.21 Jen 47.31-48.20 † 11.22 Jen 50.24-25; Eks 13.19 †† 11.23 Eks 2.2; 1.22 †† 11.24 Eks 2.10-12 ††† 11.28 Eks 12.21-30 ††† Anutuwaawaa gajobanonj Israel ejemba injiima koboony unjuuguroti, iikawaa kendonja ii ananaa qaanonj kianjkomu kendonj jeninj Koonj qaanonj Pasowa jeju. † 11.29 Eks 14.21-31

tonj kagi. Iijipt manjaqeeqee eja yonononj ii kotowombaaajonj batogogito, mono apunonj nemotonj tiwilaagi.

Reihab ano momalaariwaa ejemba geria tosia

³⁰ †††Momalaariganonj Israel kanageso nemunj koma onjono Jeriko taanonj kanj kiropo sopaya weenj 7:baa so liligonj motoonj kema kagi kiropo sopaya sopaya kotakota iikanonj mono ororonjonj kamaagi. ³¹ †††Momaalaarianonj kana somata emba Reihab nemunj koma muro kokaenj ano Anutunonj iima kobooro: Israel jotamemeya yorononj balonj iima mobowaajonj olonj kari ala menj koma horonj orono. Anutunonj ii iima kanagenj yangisenj ejemba unjuro tiwilaagi Reihab iima kobooro yonowoo motoonj mende komuro. Kianj.

³² †††Naa qaaga mombo toroqen jewenaga? Deiwid, Samuel ano gejatootoo ejemba tosaanja yonoo sundugia toroqen jewenagati eenj, noo kambananonj mono mende sokonaga. ³³ †††Momalaariganonj tosaanja nemunj koma onjono galenjonkonj totonja totonja melunjonj menj ejemba mindinjonj onjongi nanamemenj dindinja otaanj laligogi. Anutunonj iwoi nonombaatiwaa qaa somonjgorota eji, mamaganonj qaa iikawaa so qama koolinj moma laarigi honja kolooro megii. Tosianonj laion oro batugianonj qama koolinj moma laarigi Anutunonj laion qaa oogia somonjgoro.

³⁴ †††Tosianonj gere bolanj uutanonj qama koolinj moma laarigi Anutunonj gere esunja qowogoro mende onjoro. Tosaanja manjawaa soo somatanonj unjuwombaaajonj angii Anutunonj yonoononj soo jeta menj mooniro kok konggi. Mamaganonj looloria koloonj qama koolinj moma laarigi Anutunonj esunj onjono kotiigi. Tosianonj manja qenj qama koolinj moma laarigi Anutunonj esunj onjono kawali kotakota koloogi. Waba yonoo manjaqeeqee tuungianonj kagi tosaanjanonj qama koolinj moma laarinj kanonja mono onjotaagi unjurama kenggi.

³⁵ †††Emba tosianonj kitigianonj komuro qama koolinj moma laarigi Anutunonj menj gbilinj muro koomunonjga waaro mombo toroqen aitonggogi. Ejemba tosianonj koomu gematanonj oyanboyonj uuta mokoloowombaaajonj moma kaparanj koma nanngi. Kaanja nanngi qanjononj unjuy kakasililin kania kania ama onjoma kokaenj injijogi, "Anutu qakoona uulanjawo isama gombonja." Kaen injijogito, yonononj ii togogi toroqen jaabam-agege menj onjoma laligogi. ³⁶ †††Tosianonj Anutu moma laarigi mepaqepae ama ooli waayawononj unjugi siimbobolo kania kania mokoloonj laligogi. Toroqen tosaanja gbadoonj kapuare miria miria kanonj onjongi laligogi.

³⁷ †††Tosaanja jamononj unjugi komugi. Tosaanja segenonj motonj onjongi woi koloogi. Tosaanja man-

† 11.30 Joos 6.12-21 ††† 11.31 Joos 2.1-21; 6.22-25 †† 11.32 Ponj 6.11-8.32; 4.6-5.31; 13.2-16.31; 11.1-12.7; 1 Sml 16.1-1 Kij 2.11; 1 Sml 1.1-25.1 ††† 11.33 Dan 6.1-27 †† 11.34 Dan 3.1-30 †† 11.35 1 Kij 17.17-24; 2 Kij 4.25-37 ††† 11.36 1 Kij 22.26-27; 2 Hist 18.25-26; Jer 20.2; 37.15; 38.6 ††† 11.37 2 Hist 24.21

jawaa soo somatanonj unugi komugi. Tosianonj lama selia ano meme selia kanonj opo kaanja mouma lanj kema liligogi. Kaanja wanaya toonj koloogi sisiwerowero ano kakasililinj tondun menj ononj liligogi. ³⁸ Siwewaa akademugiawo koloonj balombaa nanamemenj bologaajonj mogi mende sokoma onono iikanonj mende toroqegi. Mende toroqenjanj lanj liligonj balonj qararanjonkonjanonj kema kanj baanja baanja uma kamaanj kobaa me namo riiriitaa uutanonj enj liligogi. Kianj.

³⁹ Ejemba sundugia jejenj, ii kuuya momalaarigianonj nemunj koma onono uugia meleenj Anutunonj injiironj sokono jenj qeangonj onono liligogi. Kaanja liligogito, ii kilenjanj Anutunonj oyanboyanj qaita monj nonombaatiwaa qaa somonjgorota eji, iikanonj iyonjooononjanj monjonj monj mende keuro. Qaago. ⁴⁰ Anutunonj ii anjgiodeenjanj qaagoto, mono ananawo motoonj akademunanawo koloodaborowonjatiwaaajonj moja. Kaenjanj moma kawaajonj oyanboyanj qaita monj nonono mokoloowombaa qaa arenjanj ano eja. Kianj.

Anutunonj manj koma mindingonj nonomakeja.

12 Ejemba tuunjanj somata qatawo kaananonj momalaariwaa kania nanjonj jenj koosu kaanja liligonj nonoma nanjuti, ii monjonj. Kawaajonj ananjanj kaanjideenjanj mono lombonana kuuya ano singisonjgo afaanjanjgadeenjanj kokosiinj nonomakeji, ii giliniinj kemba. Anutunonj ananjanj momalaariwaa manjayaanjanj qenjanj Satan haamo ama mubombaa arenjanj anota eja. Kawaajonj laaligo batuyaa koi laligonjgo komuwonjati, batuyaa ii mono nuuguna guuguwe kaenjanj kaparanjanj koma manjayaanjanj qenjanj bobogariinj kembonjanj. ² Jiisasnonjanj momalaarinanjanj menjanj letono kolooro menjanj somariiro kotiiinj akademuyawo koloonjkeji, Toya ii mono jaanananjanj uunjanj tororo iimakebonjanj. Iiinj saanonjanj toroqenjanj Siwe gomanonjanj laligonjanj aisoonagato, ii mesaonjanj kamaanjanj iikawaa kitia siimbobolo moro. Maripoononjanj kikekakasililinj kaanja komumambaa gamu moma ii mende togoroto, ii qenjaaronjanj moma mokosinjanj komuro. Komunjanj Anutuwaajaanj jinkaronjanj dunjanj raranonjanj uma boro dindijanjanj rajanja.

³ Singisonjgo ejemba yonononjanj kaenjanj tuarenjenjanj amamugi siimbobolo moroti, onononjanj mono ii romonjanj laligowu. Zolologonjanj loorinj uukamakamaa koloonjanj nama momalaarigianjanj ano jejeromonjanjromonjanjgiamesaowubotiwaajonjanj mono kaenjanj amakebu. ⁴ Singisonjgo ambombotiwaajonjanj aonjanj oronjanj manjayaanjanj qenjanj laligogi iikanonjanj singisonjgowaa Toyanonjanj mono sagorogoro (gbilibambanjanj) mende unjuro. ⁵ Amanonjanj meraboraurutanjanj yonjooonjanj qambanjanjmambanjanj qaa ononjanj, Anutunonjanj iikawaa so qaa monjanj kokaenjanj injijoro mono ii duduunjanj laligojunjanj,

“Oo merana, Ponjonjanj mindingonjanj gomakeji, iikawaajanjanj mono mona geegee mende koloowa. Qaa jenjanj gono iikanonjanj mono uukamakamaa mende koloonjanj laligowa.

⁶ Ponjonjanj ejemba jopagonjanj onjmakeji, ii monomindingonjanj onjmakeja.

Ejemba merabora kaanja unjuaama kalanjanj koma onjmakeji, ii kuuya koobinonjanj unjungeja.”

⁷ Merabora monjanj amayanonjanj mendenjanj mindingoro lanjanj laligonjanj, iikaanja mono iwaa meraborata mendenjanj koloonjanj. Kawaajonjanj Anutunonjanj onjanj merabora kaanja ama onjmakeja. Kawaajonjanj lombo onono ii monomindingonjanj onjombaatiwaa tania romonjanj moma mokosinjanj dinqonjanj laligowu. ⁸ Anutunonjanj meraboraurutanjanj kuuya mindingonjanj onjmakejiwaa so onjanj mendenjanj mindingonjanj onjonagati eenjanj, mono iwaa meraboraurutanjanj honjanj mendenjanj koloowuyaga. Kaenjanj mono onjonganjanj jaa-jaa gua merabora manjanjgia qaa kaanja koloowuyaga.

⁹ Qaa ii mombo kokaenjanj jemanjanj: Namowaa manjurunananonjanj mindingonjanj nononjanj ii goda qenjanj onjoma laligonjanj. Selewaa manjurunananonjanj qerewenjanj koloonjanj, uunanaa Amanananonjanj mono honjanj ano uuta koloonjanj. Kawaajonjanj mono iwaa qaa baatanonjanj kema dinqonjanj laligonjanj kotiiinj sokombaa. ¹⁰ Selewaa manjurunananonjanj mono iyanjanjgiaa momogianjanj so kaparanjanj koma namononjanj kambanjanj toroga laligowombaaajonjanj ama mindingonjanj nonomalanjanj laligonjanjkeju. Yonononjanj kaanja laligonjanjkejuto, Anutunonjanj mono tak kotonjanj nonono iwaa so soraayanjanj koloowombaaajonjanj ama mindingonjanj nonomakeja. Kaenjanj ama onjanjanj awaa ano oyanboyanj koloowombaaajonjanj moja.

¹¹ Monjonjanj mindingonjanj nonono kambanjanj iikanondeenjanj korisoro tani mendenjanj amakejontonjanj, wosobiri siimboboloyawo momakejonjanj. Qaa ii honjatonjanj, iikawaa honjanj ii kanagenjanj kokaenjanj koloowaa: Anutunonjanj ejemba iikaanja kanonjanj menjanj gbilinj onjmakeji, iyonjoo nanamemenggianonjanj dinqoro luae qenjanj onono moma laligowuyaa. Kianjanj.

Qambanjanjmambanjanj ano galenjanj meme qaa tosia

¹² †Kawaajonjanj “Sawingianjanj tegoro borogianjanj bimoonjanj sororogonjanj nanjanj, ii mono menjanj waama mindingowu. Tawogianjanj juma simingianjanj sunjanj, ii mono menjanj kotiiwu.” Bunjanj qaa monjanj kaenjanj eja. ¹³ †Korinjkorinjawononjanj ligisoonjanj kamaanjanj qero kanianonjanj sumabolidaborowabonjanj. Qaa iikawaa so alagianjanj qotogonjanj mendenjanj ama mubutonjanj, mono qeangowaatiwaaajonjanj kaparanjanj koma laligowu. Bunjanj qaa monjanj kokaenjanj eja,

“Kana riinj kekenjanj kanagianjanj mono menjanj qeleleegidindinjanj koloowu.”

Qaa iikawaa so mono uuqeanjonjanj qenjanj aonjanj laligowu.

¹⁴ Ejemba kuuya yonjowonjanj luaenonjanj uumotonjanj laligowutiwaajonjanj mono kotiiinj kaparanjanj koma laligowu. Monjonjanj laaligo soraayanjanj mendenjanj mokoloowaati, mono eenjanj Ponjanj mendenjanj iibaa. Kawaajonjanj Anutunonjanj menjanj sorainjanj onjombaatiwaaajonjanj mono kaparanjanj koma nambu.

¹⁵ †Monjonjanj Anutuwaajaanj kalenjanjmorianjanj uugunjanj mendenjanj bunjanj qenjanj aowabotiwaajonjanj mono galenjanj menjanj aonjanj laligowu. Nene gawononjanj oro kaambogawo ii tiitawonjanj qonjmakejonjanj. Iikawaa so uukaambowaa kania kuuya ii mono qewagowu. Mendenjanj qewagogianjanj iikanonjanj somariinj

† 12.5 Job 5.17; Gba 3.11-12

†† 12.12 Ais 35.3‡ 12.13 Gba 4.26 †† 12.15 Dut 29.18

kouma enkalolonj meŋ oŋono mamaga oŋoo uugianonj tiloowabo.

¹⁶ †Kaŋagadeenj moŋonj serowilij ambabo me Iisoo (Eesau) kaŋa aŋgonjorayawo laligowabotiwaajonj mono galenj meŋ aonj laligowu. Iisoononj mutu mera koloorotiwaawo borosamo toya kolooroto, qaa ii nene indij motoonjgo newaatiwaajonj ama qewagoro. Qewagoro koga Jeikobonj borosamowaa qaaya ii nene iikanonj sewanja meŋ buŋa qeŋ aoro. ¹⁷ ††Kanagenj soomonggo qaagaraa so kolooro Maŋaa kotumotueyanonj mono Jeikob qaganonj uro, oŋo ii moju. Kaenj uro Iisoononj kotumotue ii buŋa qeŋ aomambaaonj moma welema saaro jaunjanonj kamaaro. Kaenj kaparanj koma welenoto, kilenj qaa kogawo somonjgoriti, ii utegomambaa kania moŋ mende mokolooro. Kawaajonj mutu meriaa kotumotueya ii buŋa qeŋ aomambaaonj moroto, iikanonj osinj amamaaro.

¹⁸ †Wala eenanonj Israel kanageso yonononj Sainai (Sinai) kosianonj kan nanji baanja iikanonj gere bolanonj jero. Jenj kaaso kondundunjonj kamaan pangamanj mero raidimbonj qero Anutunonj iikanonj yonowoo soomonggo areŋ ano. Sainai (Sinai) baanja iikanonj borononj oosiriwonatiwaa so koloojato, oŋononj baanja kaanja iikawaa kosianonj mende kanj kouma laligoju. ¹⁹ Anutunonj soomonggo arenja ii Sainai baananonj kokaenj ano: Gajobaurutanonj romonj qaita moŋ uugi aŋgotomaŋa ajoma karo qaa kotakota jerotiwaawo otonja mogi. Ii moma qaa kaanja mombo mende jero mobutiwaajonj welengji. Oŋononj baanja kaanja kawaa kosianonj mende kanj kouma laligoju. ²⁰ ††Anutunonj qaa kotiga jenj kokaenj jenj kotonj oŋono, “Moŋononj ejemba me bao oro moŋononj baanja ii oosiriwaati eenj, ii mono jamononj qegi komuwa.” Kaenj jenj kotonj oŋono qaa ii otaawombaaonj moma bimoonj amamaagi. Kawaajonj qaa mombo mende jewaatiwaajonj welengji. ²¹ ††Iwoi kanjanawo totoonj ii uunj iigi Moosesonj kokaenj jero, “Nii mono toroko moma jena ororo nanjenj.”

²² Oŋononj kaenj qaagoto, mono uugia meleema Zaion baanja dodowij kouma laligoju. Anutu laaligo Toyaa sitia qata Jerusalem Siwenonj eji, iikanonj gajobauruta ten tausenja ten tausenja yonononj tuunja tuunja meŋ rii oronj korisoro amakejuti, oŋononj mono siti ii dodowij laligoju.

²³ Wala kolokoloo donjgoga koloonj uumeleenj kanageso koloogi qagia Laaligowaa buknonj oogita Siwenonj eji, oŋononj mono iyonoo tuungia somata ii toroqenj laligoju. Anutunonj ejemba kuuya ananaa qaanana gosinj jenj tegonjkeji, oŋononj mono berjnana iwo toroqenj laligoju. Anutunonj ejemba meŋ solanjanij oŋono letoma akadamyawo koloonj komugiti, oŋononj mono iyonoo kokoosogiawo toroqenj laligoju. ²⁴ †††Oŋononj soomonggo arenj gbiliaa galenja Jiisas iwaanonj kanj iwo qokotaan nanju. Iinonj sayanonj qeesaaro onjomorinjkeji, mono laaligo iikaanjanonj

kouma laligoju. Aabelonj saya maaroto, Jiisaswaa sayanonj Aabelwaa saya uugunj qaa akadamyawowaa munjenja kolooja.

²⁵ †††Wala eja moŋononj namononj laligonj Anutuwaawo uusiŋa ejemba injisaama oŋono mamaganonj ii mobombaaonj togogi Anutunonj ironja meleeno qagianonj uro. Yonononj iikanonja kok kombombaaonj amamaagiti eenj, anana mono nomaenj kok kombonjaga? Kambanj kokaamba alanana moŋononj Anutuwaawo uusiŋa Siwenonja ninisaama jenjkeji, anana ii silemale ama mesaonjoni eenj, mono lombononja kok mende totoonj kombonja. Qootogonanaa ironja mono onjanonj qanananonj ubaatiwaajonj mojonj. Kawaajonj moŋononj sanje qero mojuti, oŋononj qaa ii moma tenj kombombaaonj gejajuju me mondomondo mende ambu. Gejajuju laligowabotiwaajonj mono galenj meŋ aonj laligowu.

²⁶ †Wala eenanonj qaaya injijoro namo utugonj memenjaliroto, gejatootoo qaaya moŋ jenj somonjgorota kambanj kokaamba kokaenj eja, “Kambanj moŋononj namo mombo utugonj memenjalimaŋa. Namogadeenj qaagoto, iwoi ambe sombinonj kaŋagadeenj utugowaa.” ²⁷ Qaa kaenj ejato, “Kambanj moŋononj mombo” jeji, qaa iikawaa kania ii kokaenj: Anutunonj ilawoila mokoloorota eji, iikanonjgadeenj mono utugonj utegowaato, Siwewaa ilawoila mende utugowaati, iikanonj mono nama kotiinj enj ubaa.

²⁸ Anana bentotonj mende utugowaati, ii buŋa qeŋ aonj nanjonj. Kawaajonj mono “Anutu dangisenj!” jenj iikaanja kanonj waeya meŋ mepeseenj uuqeeanjo meŋ munjkebonja. Ii jeta uuguwombotiwaawo keenana moma goda qeŋ laligowonja. ²⁹ ††Ananaa Anutunananonj mono gere bolanj kaanja kolooja. Kawaajonj gereyanonj nonooro siimbobolo mobombotiwaajonj mono toroko qaganonj goda qeŋ munjkebonja. Kianj.

Qambanjmambanj qaa tetegoya

13 Uumeleenj alaurunana onjoanjanj mono jopagonj aonj laligowu. ² †††Waba ejemba batugianonj kawuti, ii mono kalanj koma oŋonj ainjolonj mokoloonjkebu. Kaenj ambombaaonj mono mende duduunjkebu. Tosianonj kaanja aŋgiti, iikanonj Siwe gajoba tosaanja mende moma asarinj motoonj koma horonj oŋonj mirigianonj laligogi. ³ Tosianonj kapuare mirinonj laligojuti, ii romonjonj onjomakebu. Onjoanjanj yonowoo gbadoonj oŋonj laligowuyagati, tani ii moma mono ii romonjonj onjomakebu. Tosaanja meŋ bolinj oŋonj iikawaa siimboboloya mojuti, ii mono onjoanjanj kaenj laligowuyagati, iikaanja moma romonjonj onjomakebu.

⁴ Ejemba olonjkalu ano serowilij anjuti, Anutunonj ii jenj tegonj onjombaa. Kawaajonj kuuya oŋononj mono loemba laaligo ii goda qegi soraaya kolooro loemba batugaranonj kiiqetete qaa jewonja moŋ mende ewa.

⁵ ††Anutunonj anjo qaa moŋ kokaenj jerota eja, “Niinonj mono kambanj moŋononj mende gomesaonj gema gu-

† 12.16 Jen 25.29-34 †† 12.17 Jen 27.30-40 ‡ 12.18 Eks 19.16-22; 20.18-21; Dut 4.11-12; 5.22-27 †† 12.20 Eks 19.12-13 †† 12.21 Dut 9.19 ††† 12.24 Jen 4.10

††† 12.25 Eks 20.22 § 12.26 Hag 2.6 †† 12.29 Dut 4.24 ††† 13.2 Jen 18.1-8; 19.1-3 †† 13.5 Dut 31.6, 8; Joos 1.5

mana." Qaa kawaajon ama nanamemengianon menngo mewombaajon otoko mende koposongonkebuto, iwoi en ononji, iikawaajon mono mogi sokoma onono korisorowo laligowu. ⁶ †Kaen moma saanon qaqabunabunanawo satiinj nama kokaen jen laligowonja,

"Ponjon ilailaana kolooro namo ejembanon tiwilaan nombutiwaa so mende koloouju. Kawaajon keena mon mende moma laligojen."

⁷ Galenjurugianon Anutuwaaw qaa injjogiti, ii mono romongon onoma laligowu. Nanamemengia nomaen ama megilaligogianon tegoroti, mono ii romongon momalaarigiaa siligia otaan laligowu. ⁸ Jiisas Kraist utekuteya qaago. Wala laligoroti, iikayadeen kete laligoja ano kaman tetegoya qaa laligon ubaa.

⁹ Kalenmorian toroqen bunja qen aoninj uunana men kotiuro qeangonkebaato, nene newombaa silia ii me iikanon mono uunana men kotiwaatiwaajon amamaankeja. Tosianon nenewaa qizimizin kania kania otaagi nanamemen iikanon mono mende totoon ilaen onono porogoro. Kawaajon tosianon qizimizin morota morota ejemba kuma onomakejuti, ononon mono qaa ii mesaowu. (Siliwaa qaayanon mono jinjaun mende ama onomba.)

¹⁰ Siimolon ononon alata qaita mon ii ananaanon eja. Balonon opo sel jigo gorawaa gawon menkejuti, iyononon siimolon qaita mon iikawaa bakaya men newombaajon amamaankeju. Anutunon iyononon qaa kaen mende jen tegorota eja. ¹¹ ††Namomonon jigo gawon galen wananon nama ejemba singisongogia koma konjoratiwaatiwaajon ama oro qen saya men jigogorawaa uuta kowoga totoon iikanon umakejato, oro hongia ii men goman tawatawa laligojuti, iikawaa kiropo seleengenganon kema iikanon oogi jen aloweenkeja. ¹² Iikawaa so Jiisas kaanagadeen kanagesouruta iyanjaa sayanon men sorain onombaatiwaajon ama siti kiropowaa nagu seleengenganon qegi siimbobolo moma komuro.

¹³ Kawaajon goman tawatawa ‡ laligojoni, anana mono iikawaa kiropo seleengenganon kema Jiisawaanon toroqewonja. Iwaajon ama mepaqepae ama nonomakejuti, mono ii bosima laligowonja. ¹⁴ Ii kokaembaajon: Siti tetegoya qaa en ubaati, ii namomonon mende en nononjato, siti kanagen asugin nonombaati, ii iibombaajon mono janjarinj riinj laligojon. ¹⁵ Kawaajon mono suulan Jiisasnon nemun koma nonono Anutuwaajon mepemepesee nandun ama laligowonja. Jiisas qata mepeseenkejuti, iyonoo je buugiaa honanon mono Anutuwaaw nandun koloouja.

† 13.6 Ond 118.6 †† 13.11 Lew 16.27 ‡ Balonon kusu laligojoni, iikawaa qata tawatawa.

¹⁶ Iwoi en ononji, ii mendeema aon men qeangon aonkejuti, iikanon mono Anutuwaaw nandun mon koloouja. Anutunon nandun ii iiro uutanon qeangoro sokomakeja. Kawaajon kaen ambutiwaajon mono mende duduuwu.

¹⁷ Galenjurugia mono ten koma onoma ku-usungia baatanon kema laligowu. Gawon megitiwaa sundugia Anutuwaaw jaanon ambuti, iyononon mono iikaanja injiima uugia galen komakeju. Yononon gawongia ii uulombo qaganon mewubo. Iikanon onon mende ilaen ononaga. Kawaajon mono qaagiaa baatanon kema laligogi korisoro qaganon gawongia megilaligogianon.

¹⁸ Mono nonoonon ama Anutu qama koolinkebu. Iwoi kuuya kanon nanamemen qabunayawo ambombaa siinja en nonono Anutunon niniima "Sokonja," jero uugejanananon moninj qeangonkeja. Qaa ii moma yagojon.

¹⁹ Noojonja qama koolinkebutiwaajon mono kaparan koma kokaembaajon kuun ononjen. Onon qama kooligi Anutunon kaman mende men koriuro qeangon saanon mombo onoonon kamanja.

Kokaen qama koolinkejon:

²⁰ Jiisasnon komurotiwaajon ama lama galen qabunayawo koloou laligoja. Saya molaen iikawaa mungejanon Anutuwaaw soomonon arena qokotaen men kotiuro kaman tetegoya qaa en ubaa. Anutunon Ponjana ii men gbiliro koomunonga waama kotiinj laligoja.

²¹ Anutu luae Toyanon mono inaan onoma uusiinja so ama men laligowutiwaa akadamuya kuuya onomakebaa. Iikaen saanon kotiinj gawon awaa kania kania men laligowu. Iinon meweengon kuun onono Jiisas Kraistwaanon nangon laaligo Anutuwaanon sokonji, mono iikaanja laligowu. Kraistwaa qabunaya mono kaman so mepeseenin kaman tetegoya qaa akadamuyawo en ubaa. Qaa ii onanon.

Qaa tetegoya

²² Oo uumeleen alauruna, niinon kokaen qisin ononjen: Bunja Tere toroga koi onon ononjen. Kawaajon qamanmaman qaana koi mono kaparan koma bunja qen aowu. ²³ Buju koi mono mobu: Uumeleen alanana Timoti ii kapuare mirinonga isangji kamaaro. Uulanawo koi koubaati een, mono iwo kan injibota.

²⁴ Yeizozo qaa ambe galenjurugia kuuya ano Anutuwaaw ejemba soraaya kuuya ii injjowu. Itali alaurunananon yeizozogia angon onoonon kaja.

²⁵ Anutuwaaw kalenmoriananon mono kuuya onowon en uma ewa.

Jeims

Jer-asa-asari

Gomaña gomaña kanonj ejemba kania kania uugia meleema letoma-kejuti, iyonjoo nanamemengianonj sisau siliqalu kolooro metetanjonj kamaanj unjuro Anutuwaa qabunyanonj kamaawabo. Kawaajonj Jerusalem bisop Jeims iinonj gejanono qaa morota morota menj kululuunj koi ooja. Gejanono qaaya tosia ii kokaenj: Momakooto honja ii nomaenj? Zioz gawonj honja ano qolonjmolongoya. Angotete uutanonj laaligo. Tosia mende injiima sureewu. Je buu susugia mono galenj kombu. Selegia mepeseewu me uugia menj kamaanj aowu? Angowowo me ala ilailaa ambu? Kaparanj koma qamakooli gawonj mewu.

Majakakaya wanja ii kokaenj: Kraistwaa Bunja qaayanonj somariinj akadamuyawo koloowaatiwaa qata bosima qaaya koma gbilinj meniinj honja koloowaa me qaago? Je buu susunananondeenj moma laariinj jeniinj mende sokonja. Zioz gawonj honja qaa, ii zioz koomuya.

Tere kokawaa bakaya wanja 10 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1

Momalaari ano momakooto 1.2-8

Ejemba wanaya ano qabunyawo 1.9-11

Angobato (manambato) ano angotete 1.12-18

Bunja gejanondeenj momo me tenjonjonj 1.19-27

Kamaanjqeqeta ii mende injiima sureewu 2.1-13

Momalaari gawonja qaa ii omaya kolooja 2.14-26

Neselanananonj mono tiwilaanj nonombabo 3.1-18

Luaenonj laaligo me balombaa nanamemenj 4.1-5.6

Lombo bosima qama kooliniinj honja koloowaa 5.7-20

1 †Jeims niinonj Anutu ano Ponj Jiisas Kraistwaanonj gawonj menj laligojen.

Israel tuunj 12 ananaanonga tosaanja onjo Israel mesaonj gomaña gomaña deema kema laligojuti, niinonj onjowo qaa aminj mobombaajonj tere koi oonj jolonjgia jejenj.

Moma laariinj qama kooliinj momo honja mokoloowonja.

² Oo uumeleenj alauruna, momalaariwaa angotete kania kania qagianonj umakeji, iikawaajonj uugianonj mono mende kamaaro simbawonjawogadeenj moma aisoonj laligowu. ³ Angotetenonj qagia-nonj uro iikanonj momalaarijgia kotiuro mono kaparanj koma moko-sinjgonj nambu. Ii mojutawaajonj mono aisoonj laligowu.

⁴ Kaparanj koma nambuti eenj, iikanonj mono toroqen menj letoma onjono nanamemengiaa honja kuuya ii akadamuyawo koloonjkebaa. Iikaenj kolooro Anutunonj oyanjboyanonj uugia menj saa qero uuwaa iwoi mombaajonj mende memeanjonj laligowuya.

⁵ Onjooonjga monjonj "Nomaenj ambenaga?" jenj momakootowaajonj amamaaji, iinonj mono Anutu qama kooliro ii mubaa. Anutunonj kalenja ii loloogenj ku-

† 1.1 Mat 13.55; Maak 6.3; Apo 15.13; Gal 1.19

uya nonoma sologenj mende jenj nonomambaajonj momakeja. Kawaajonj ii saanonj muro bunja qen aowaa.

⁶ Qama kooliwaati, iikanonj nombaaati, mono iikaenj moma laariinj uuwoi mende totoonj amba. Monjonj uuwoi anji, iinonj kowe siri kaanja uma kamaanjkeja. Haa-mononj kowe qindiuro lansanj kema kanjkeja. Iikawaa so koloowabotiwaajonj mono qamakooliaajonj uuwoi mende amba.

⁷ Uuwoi ejemba kaanja Ponjonj iwoi mubaatiwaajonj mono mende romongowa. ⁸ Iwaa uutanonj mono juquno kaiyakaya kuuya kanonj kinjkololonj ama kongbara qen qaa kemamenj-kanjmenj jenjkeja. Kianj.

Wanaya ano qabunyawo laaligo

⁹ Uumeleenj alauruna, onjoo batugianonj tosonianonj kamaanjqeqeta laligogi Anutunonj onjoojonj moro uuta kolooja. Kawaajonj mono saanonj onjooanjia mepeseenj aonjkebu. ¹⁰ ††Tosianonj uuta laligojuto, monenj hina-giaajonj mende mogi umakejiwaajonj ama kamaanjqeqeta tani laligonj mono onjooanjia mepeseenj aonjkebu. Yonjoo laaligogianonj mono bura juraya kaanja koloonj sooliwaa. Kamaanjqeqeta ano uuta anana komu-

†† 1.10 Ais 40.6-7

wonjati, iikanonj ororonj koloowonja. ¹¹ Weenjonj kouma bura jen kotooro qararanjonj soolinj jurayanonj suma kamaanjenja. Jurayanonj kamaaro batuyaa kaitania iimasiinjiinjawo kanonj titiikota koloonjenja. Qabunagiawo yonjononj esuhinagia menj seiwombaaonj ewaewanj komakejuto, laligonj bura kaanja gororongowuya. Kianj.

Angobato (manambato) ano angotete

¹² Anutunonj qaaya kokaenj somonggorota eja, "Ejemba uugianonj jopagonj nomakejuti, niinonj ii laaligo kombombanja onjoma wangianonj goul ila koma onjomanja." Qaa iikawaa so bologaa angobatononj mombaa qaganonj uro iikanonj kaparanj koma kotiitiro tegoro mono laaligo kotigaa ila soronj bunja qenj aonj oyanboyonj koloowaa. Iwaajonj "Mono simbawonjawi!" jejonj. ¹³ Kilenjaa Toyanonj Anutu angobato menj mubaatiwaa so mende kolooro Anutunonj monj singisonjgo ambaatiwaaonj mende angobato menj muja. Kawaajonj monjononj angobato uutanonj laligonj kokaenj mende jewa, "Anutunonj angobato menj nono singisonjgo amambaaonj anjenj."

¹⁴ Anutunonj qaagoto, ananaa siijnana kombombanja bologanonj mono potitij kaanja horonj nonono motowaa bitinbitinanonj osininj singisonjgowaa angobatoya kaenj motomotoonj ananaanonj koloonjenjeju.

¹⁵ Monjononj siinja kombombanja bologa mende somonggoji, ii singisonjgo kondooja. Kondooro siinja kombombananonj koro ama singisonjgo ii merabora kaanja mero koloonjenjeju. Singisonjononj koloonj somariidabororo koomu kotiga koloonj munjenja.

¹⁶ Oo wombo alauruna, siingia kombombanja bologanonj mono mende tiligonj onjomba. ¹⁷ Kalenj awaa akadamugiawo kuuya ii Anutunonj ano Siwe eukanonja asuginjenja. Koinj ano weenj jaagara kouma kotonj kemeri unja-unjagaranonj korinj torinj amakejato, asa-saga kuuyaa Toya anj mende utegowaa. Anja me unjanja monj ii iwaanonj mende eja. ¹⁸ Anutunonj iwoi kuuya mokoloroti, nono iyonjoo batugianonj yambu dologa koloonj laligowonjatiwaaonj moro. Kawaajonj anjaa siingaa so qaa honjaa kota uunananonj komoro iikanonj kolokoloo donjgoga nonono kolooninj. Kianj.

Bunja qaa eenj mobonja me tenj koma mewonja?

¹⁹ Oo wombo alauruna, mono qaa koi romonjon mende duduuwu: Onj mono kuuya qaa mobombaaonj geja uulanjawo qewu. Qaa lanj ii uulanjawo mende jewu. Iringianonj mono uulanjawo mende soomba.

²⁰ Anutunonj nanamemenj dindinja ambombaa siinja momakejato, irinjonsoononj ii mende kondoonjenja. Kawaajonj mono irinjonsoonj mesaonj qaa bonjonj menj laligowu. ²¹ Qewolonj kania kania ano nanamemenj jewonjanonj qokotaajuti, ii mono mesaowu. Mono yanjisengia mesaonj Anutuwaa qaa baatanonj kema qaa kota uugianonj komomakeji, ii mono moma anjonj koma laligowu. Kaenj angj qaa iikanonj saanonj hamo qenj onjono letoma Siwenonj ubuya.

²² Bunja qaa ii eenj toonj mogi honja mende koloowabo. Kaanja silemale ama tiligonj aowuboto, qaa ii mono koma gbilinj laligowu. ²³ Monjononj qaa eenj toonj moma iikawaa so mende amakeji, iinonj eja kokawaa so kolooja: Monjononj jaasewanja atatononj (jainonj) aimakeja. ²⁴ Aima mesaonj monjenj kema kaitania nomaeja, ii uulanjawo duduunjenja. ²⁵ Ii awaa qaagoto, monjononj kana qaa akadamuyawowaaonj geja ama iigigiin iikanonj qokotaanj singisonjgowaa kasanongja loloonjenjeju, iwaa nanamemenjaonj mono "Eeso simbawonjawi!" jewonja. Iinonj qaa moma ii mende duduunjenjato, ii onjanonj tenj koma iikawaa so amakeja.

²⁶ Monjononj uumeleembaa komagbiligibili amambaaonj menj je buu susuya mende galenj koma anja kaenj tiligonj aonjenjeju, iwaa uumeleembaa Bunja gawonjanonj mono iwoi omaya, honja qaa koloonjenja. ²⁷ Anutu Manjaa jaasewanjanonj uumeleembaa Bunja gawonj so-raaya silemaleya qaa memambaaonj jejanj eenj, mono kokaenj amba: Guanj mera ano malo konjilinj qaganonj laligojuti, mono ii kema injiima kalanj koma onjoma laligowa ano balombaa nanamemenjaa qewolonjanonj uuga tiloowabotiwaaonj mono galenj menj aonj laligowa. Kianj.

Kamaanjeqeta ii mende sureenj onjombu.

2 Oo uumeleenj alauruna! Jiisas Kraist Ponjana qaqabunayawo moma laariwombaaonj jejuti eenj, mono ejemba tosaanja mende injisoroonj tosaanja mende sureenj onjombuto, keda motoonjononj ama onjoma laligowu.

² Iikawaa sareqaaya monj ii kokaenj: Eja qabunayawo monj, boro susuya goul bininjawo ano opo malekuya iimasiinjiinjawo, iinonj qaa mirigianonj uro eja wanaya monj selekopaaya junjuranja jewonjawi iinonj kaanja-gadeenj unaga. ³ Uri onj eja geria iimasiinjiinjawo ii koma horonj munj kokaenj jewuyaga, "Oo somatanana, gii saanonj jaaqeqeyanonj eu kema dunj rara qembonjawi iikanonj raba." Kaenj menj eja kamaanjeqeta ii iima tiinj munj jewu, "Gii saanonj goraayanonj kema namba me kana qembononj kamaanj raba." ⁴ Sili kaanja kolooro onj kanageso batugianonj bonj jawo ama mendeema aonj qemasologenj ama qaagiawo kolooju. Roromonjgogia bologa otaanj jenteego ejemba doogoya kolooju.

⁵ Oo wombo alauruna, mobu! Anutunonj bentotonja ejemba jopagonj munjenjeju, iyonjoo bunja ewaatiwaa qaaya menj kotiinj somonggoro. Qaa iikawaa so tosonianonj balonj ejemba yonjoo jaagianonj kamaanjeqeta koloojuto, Anutunonj ii iyanjaonj meweenjonj onjono moma-laarigiaaonj ama uuta kolooju. Yonjononj bentotonjaa uutanonj keugi galenj koma onjono esuhinagiawo koloowuya.

⁶ Honjanonj uuta koloojuto, onj ejemba wanaya inji-ima tiinj sisiriinj onjoma laligoju. Ejemba qabunagiawo yonjononj onj monenj hinagia qaawaajonj menj kamaan onjoma olonjkalu ama onjonjgi kamaanjeqeta koloonjenjeju. Yonjononj onj horonj onjonjgi qaa jakeya jakeya kanonj keumakeju. ⁷ Onj Kraistwaa bunja koloojgi qa awaa soro ii onjoma iikawaa so onjoomakejuto,

gabunagiawo yonononj mono uumeleen (kristen) qa ii lanj jen bolinj kisama kema kanj jenkeju? Namowaa uuta yonononj ii kuuya amakeju.

⁸ †Kaen amakejuto, onononj Anutu bentotonjaa kana qaa wanja tenj koma otaagi sokombaa. Anutuwaanonj qaa ii Bunja Terenonj kokaen eja: "Geengja jopagonj aonkejanj, iikawaa so mono ejemba tosaanja kaanjadeen uuganonj uukalenj ama jopagonj onjomakeba." ⁹ Iikanonj sokombaato, onj ejemba tosaanja injisoroonj tosaanja sureen onjoma keda motoongononj mende ama onjomakejuti eenj, mono singisonjgo amakeju. Anutuwaanonj kana qaa waleengi iinonj mono qaagia ii mokolonj jen tegonj onjombaa. ¹⁰ Monjonj kana qaa kuuya tenj koma otaankejato, iikanonjga jojopanj motoonjononj kamaanj qeji, iinonj mono kana qaa korebore waleema qaayawo kolooja.

¹¹ †Kawaa kania ii kokaen: Anutu "Serowilinj mono mende amba," jeroti, iinonj kaanjadeen jojopanj qaa kokaen jen kotoro, "Monj mono mende qena komuwa." Gii serowilinj mende anjanto, kilenj monj qena komuji, iikanonj mono kana qaa kuuya waleendaboronj laligojanj. ¹² Anutuwaanonj kana qaa ii singisonjgowaa kasanonjga loloonj laligowombaajonj eja. Anutunonj kana qaa iikanonj gosinj nonoma qaanana jen tegoro solanjaniwutiwaajonj romonjonj qaagia iikawaa so jenkebu ano nanamemenjgia uujopa qaganonj amakebu. ¹³ Monjonj ejemba uujopa qaganonj mende kiankomunj onjoma laligowaati, Anutunonj mono iwaa qaa gosinj kiankomu qaganonj mende jen tegonj mubaa. Monjonj ejemba uujopa qendeema onjoma laligowaati, Anutunonj ii gosinj munj saanonj kiankomunj muro simbawonj koloonj selia menj ubaa. Kianj.

Momalaari honja qaa ii koomuya kolooja.

¹⁴ Oo uumeleen alauruna, monjonj "Jiisas moma laarijen," jen iikawaa gawonja mende mero momalaaria iikanonj mono nomaenj ilaanj munaga? Qaayanondeen moma laariro Anutunonj iima hamo qero letombaa me qaago? Ii qaago! ¹⁵ Iikawaa qaaya monj ii kokaen: Uugia meleenjgiti, onjoo batugianonj ejemba monjonj opo kerembaajonj amamaanj memeqemeanj menj weenj motoongowaa so nembaneneya qaa laligonaga. ¹⁶ Kaen laligoro onjoononjga monjonj iwo aitonjonj selewaa nanjononj mende munj kokaen ijoro monaga, "Gii saanonj kema nembanene nenj gere konama bonjonj raba." Qaa omayaa ii moro iikanonj mono nomaenj ilaanj munaga? Ii qaago totoonj!

¹⁷ Kaanjadeen momalaari omayaa toonj ii koomuya kolooja. Momalaari gawonjaa honja mende mejiwaajonj momalaarianonj mono qamo kaanja kolooja.

¹⁸ Monjonj kokaen jenaga, "Giinonj uuga meleena ninonj nanamemenj dindinja otaankejenj." Niinonj kawaaonj kokaen gijojenj, "Giinonj 'Anutu moma laarijen,' jenj iikawaa gawonja mende menj eenj momalaarigaa honja mono nomaenj qendeema nonaga? Niinonj uumeleembaa gawonja mewe iina kanonj mono saanonj neenaa momalaarinaa honja qendeema gombaa." ¹⁹ Gii "Anutu

motoongoj raji, ii moma laarijen," jejanj, ii awaa! Omejiilanj yonononj kaanagadeenj ii moma laariju. Ii moma laarijuto, iikanonj qindiinj onjono Anutuwaajonj jenengja oronkeja.

²⁰ Oo eja uuga qaa, gii omejiilanj yonoo tani kaanja moma laarijen me? Momalaariwaa gawonja mende mena honja mende kolooro qaa ii eenj omayaa jena momalaarianonj mono iwoi omayaa, honja qaa koloonjkeja. Iikawaa kania ii sareqaana iikanonj qendeema gonja me qaago? ²¹ †"Qaago!" jewabotiwaaajonj ama sareqaa monj jemaanja. Momalaariwaa wanjalenana Abraham iinonj dindinja nomaenj kolooro? Iinonj Anutuwaajonj jeta tenj koma meria Aisak wama kema alatanonj ama kanonj siimolonj oomambaajonj ano. Kaen ama momalaari qaganonj gawonj mero Anutunonj ii iima qaaya jen tegoro solanjaniro. ²² Sareqaa iikawaa kania ii iima asarijanj me qaago? Abrahamonj moma laarijen qaa-gadeenj mende jeroto, momalaari qaganonj nama iikawaa silia kaanagadeenj qero nemunj kono sokono. Nanamemenj dindinja ama menj laligoro momalaarianonj iikaanj somariinj akadamuyawo kolooro.

²³ †Bunja Terenonj qaa monj ii kokaen eja, "Abrahamonj Anutu moma laarijen muro qata Eja Dindinja jero." Qaa ii eenjanonj honjowo koloorotiwaa so ii oogita tosanonj Aabrahambaa qata "Anutuwaajonj aliaga," kaen qama jen laligogi. ²⁴ Solanja koloowombaajonj momalaariwaa qaa ii jenananondeen jeninj mende sokonja. Silinanonj momalaariwaa nanamemenj honja ambonjati eenj, Anutunonj mono qaanana jen tegoro solanjaniwonja. Sundunanonj mono iikawaa kania qendeenja.

²⁵ †Sareqaa monj ii kaanagadeenj jewe uumeleen gawombaa kania ii qendeema gombaa: Israel yonononj gomanj iima kotowaotiwaaajonj eja woi wasinj orongi keni kana somataa emba qata Reihab iinonj uruama kalanj koma oroma kana monjonj oromesaoro keni. Iinonj momalaariwaa nanamemenj kaenj ano Anutunonj ii iima qaaya jen tegoro solanjaniro. Kianj.

²⁶ Niinonj qaana koi kokaen jen tegomanja: Eja kokoosoya qaa ii qamoya. Iikawaa so momalaari gawonjmemeya qaa ii mono koomuya kolooja. Kianj.

Neselananonj mono tiwilaanj nonombabo.

3 Oo uumeleen alauruna, onjoononjga mamaganonj uugia waaro "Tosaanja yonoononj koposo mindinjgowonja," jenj boi qaazuu, eja to koloowombaajonj uugia waambabo. Nono tosaanja kuma onjoma ananaa roromonjononj mende mindinjgowonjati eenj, Anutunonj ii iiro mende sokono qaanana gosinj kotakota jenj tegonj iikawaa so ironja uugunj nonombaa. ² Ii kokaembaajonj jejenj: Anana kuuyanonj kana qaa mamaga qiwitigonjkejonj. Monjonj neselana galenj koma qaa mende qiwitigonjkeji, iinonj mono eja akadamuyawo soro kolooja. Iinonj saanonj kotiinj laaligoya kuuya kaanagadeenj galenj koma laligowaa.

† 2.8 Lew 19.18 †† 2.11 Eks 20.13, 14; Dut 5.17, 18

‡ 2.21 Jen 22.1-14 †† 2.23 Jen 15.6; 2 Hist 20.7; Ais 41.8 †† 2.25 Joos 2.1-21

³ Hoos ii siijnana ten kombutiwaajon ama aen qawa qaa oogianon sulun somonjon kasanon horon kanon saanon hongia somata kuuya ii mindinqindin ama ononin kemakeju. ⁴ Kaanagadeen wanjo somata iikawaa siligia romongowu. Wanjo tosia ii somasomatato, kilen haamo kotiganon ii nanjon onongi kowe koton kemakeju. Somata qatawo koloojuto, ii kilen kekenaa galenja kapten iinon wanjo gilijanon rama siinja otaan stia (steer) loqaya melaa iikayadeen melenqeelen ano wanjo somatanon kawaa so meleema kemakeju.

⁵ Neselambaa kania ii kaanjadeen. Ii sele busunanaa kitia melaadaga koloojato, kilen saanon qaa somata kania kania iikanon selenana menj uma jenkejon. Mono koi romonjon laligowa:

Gere lokota melaadanon tereema kemen saanon jolonon mondon duuya somata qatawo jedabororo kamaanaga.

⁶ Neselananon kaanagadeen gere bolan kaanja koloaja. Ii sele busunanaa kitia kitia iikawaa batugianon rama qewolombaa kondomondoo nemuja koloaja. Kaen kolooro gere siawaa Toyanon jiilananon ootirin iikanon upihiro afaanagadeen ugerenon mondon jero uuta kuuya kotomoton tilooro laaligoyanon nanamemenja kuuya ii jewon kaanja totowiwaa. ⁷ Anutunon iwoi kuuya mokoloroti, ii oro kania kania, koon me iwoi baagianon koma kondondongonkejuti me kowenon laligojuti, ii ejembanon menj loorin onombutiwaa so koloaju. Tosaanja ii koma tutugon menj loorin onongi miriwaa oroya koloaju.

⁸ Kaen koloojuto, neselananon mono oro kawalia kaanja koloaja. Ii nomber warabe kaananon saa qeqeta koloon onomumu kaanja onongon ninin menj komun nonomambaajon jojorinkeja. Ejemba kuuyanon ii menj loorin somonjon mubombaajon amamaankeju. ⁹ †Neselananon Pon Jiisas ano Marj Anutu mepeseen oromakejon ano leegen ejemba iyanjaa kaitani kaanja mokoloon ononoti, ii qaa seinon lan qasuaan onomakejon.

¹⁰ Neselanon motoongon iikanon Anutuwaa qata mepeseenkejon ano qaa seinon tosaanja qasuaan onoma jenkejon. Oo uumeleen alauruna, kaniagianon kaanja ero mende sokonja. ¹¹ Apu saanja ano kaambogawo ii apu jaaya motoongononja ujunjon koumakejao me qaago? Kaen qaago. ¹² Oo uumeleen alauruna, joganonnga pandigbamo (san) ii saanon koloonkeja me qaago? Kaanagadeen jao gerenonnga mandariina saanon koloonkeja me qaago? Iikawaa so apu saanja ii kou kaambogawononnga ujungomambaajon amamaankeja. Mono ii.

Momakooto honja ano qolonmolongoya

¹³ Onoo batugianon moronon momakootowo koloon qaa mindingowaatiwaa so koloaja? Monjon "Kaanja koloaja," jewuti een, iinon mono uuta ii momakootoyaa so menj kamaan silianon gumbonjonjon nanamemenja qendeeno asuganon asugiro iinin

† 3.9 Jen 1.26

sokombaa. ¹⁴ Iikanon sokombaato, uugianon motoqoto koloon uunon junjun ero irinjonsoon kaambogawo moma gemaqeqe ama aonkejuti een, momakootogia iikawaaajon mono selegia een toon mende menj ubu. "Qaa honja otaajon," jen mono iikawaa honja kolatiwubo. ¹⁵ Yonoo-onon momakooto kaanja ii balombaa momakootoyaga. Ii Siwenonnga mende kamaankejato, omejiilan yononon ejemba sololoon onongi jegi Unja Toroyanon iikawaaajon wosobiri momakeja.

¹⁶ Daen yonoo uugianon motoqoto koloon uunon junjun ero irinjonsoon moma gemaqeqe ama aonkejuti, iyonoo laaligogianon sisau ilinwalin ero sili anjonjorayawo kania kania otaankeju. ¹⁷ Ii otaankejuto, momakooto Siwenonnga kamaankeji, iikawaa kania mutuya ii nanamemen soraaya. Momakooto soraayaa silia tosaanja ii kokaen: Luaenon laligowombaa siinja en onono gumbonjonjon qaganon tosaanja uujopa ama onoma qaa baatanon kenji Unja Toroyanon uugia saa qero tosaanja kiankomun ama onongi uumomogiaa honja awaa awaa ii mamaga asuginkeja. Gbingbaon mesaon ejemba qaagia bakasaan mende gosin senondeen ala-ala mende laligoju. ¹⁸ Luaegeqe ejembanon luaenon laligowombaaajon moma iikawaa kota komogi honja nanamemen dindinja kolooro oyanboyan laligonkeju. Kianj.

Balombaa momakooto mesaon Anutuwaa ala koloon laligowu.

⁴ Naa iwoinon manja ano angowowo kondooro batugianon koloonkeja? Onoanggiaa siingia kombombananon mono waama sele busugia sokono awaa ano bologa iikanon aworangori manja ano angowowo koloonkeja. ² Ono iwoi kania kania mewombaa siinja kotakota bobo momakejuto, ii onoo bunja mende koloonkeja. Iwoiwaa iimasiin ama baagon uugianon gere jero ejemba unugi komunkejuto, kilen ii mende menkeju. Kawaaajon yon jen ango-wowo ama manja qenkeju. Ono Anutuwaajon mende qama koolin onoangio een mewombaaajon mojuti, iikawaaajon ii mende bunja qen aonkeju.

³ Anutuwaajon qama koolinkejuto, kilen ii kokaembaajon mende menkeju: Uugianon mende dingoro iwoi onono ii mesoon onoanggiaa siingia kombombanja bologa metogon sele busugiaa korisoro ambombaaajon moma welemakeju. Ii mende sokono Anutunon ii anjon komakeja. ⁴ Oo ono onokalu ejemba kaanja koloaju. Loemba kana dindinja mesaon serowilin amakejuti, ono mono iikawaa so Anutu mesaon uumeleembaa gadokopa ejemba yonowo ala-ala menj monen hinanondeen uugia somonjon laligoju. Tani kaen ama iikanon mono Anutuwo kerekere amakeju. Ii moma kotoju me qaago? Kawaaajon monjon uuta balombaa siin kombombanja bologa metogomambaajon amakeji, iinon mono Anutuwaawo kereya koloaja.

⁵ Bunja Terewaa qaa mon ii kokaen oogita eja, "Unyaya Toroya uunananon ama nononota laligoji, Anutunon ii siinja kombombanja iikanon saa qero laligoja." †† Qaa ii omayaga kania qaa kaen romongowubo. ⁶ †Qaa ii

omayaga qaagoto, oŋo iikawaa so siingia tororo Anutuwaanonj ambuti eenj, iinonj mono kalenmorianja hononja qaa onjmakebaa. Kawaajonj Buŋa Tere koi jenj oogita eja:

“Anutunonj sewanjkiki ejemba tuarenjenj ama onjmakejato, uugia menj kamaanjkejuti, iiga mono kalenmorianj onjmakeja.”

⁷ Kawaa so onj mono uugia gosinj Anutuwaawaa qaa baatanonj kema laligowuto, Kilenjaa Toya tuarenjenj ama mugij onjomesaonj misingonj kemaliwaa. ⁸ Mono Anutuwo soomonggo ama kosianonj kagij iinonj onjowo soomonggo ama kosogianonj nambaa. Singgisonjoggo megij borogianonj totowiro Jiisaswaa sayanonj iij songbambaatiwaaajonj qama kooliwu. Uugianonj junjuno kemaqen-kanqen laj anjgi uugianonj tilooro koma konjoratinj onjono soraaya koloowutiwaaajonj qama koolinjkebu. ⁹ Mono tapekokorogianonj moma kotonj jinjenj qama woso-birij moma silama saabu. Jomaj ainjologgianj mesaonj meleema amburerenj ambu. Korisorogianonj mono mesaonj wosobirij moma aowu. ¹⁰ Mono Pombaa jaanonj menj kamaanj aogij iinonj metaama onjombaa. Kianj.

Uumeleenj alaurugij yonjoo qaagij mende jenj tegowu.

¹¹ Uumeleenj alauruna, gemaqeqe qaa mono mende jenj aonj laligowu. Monjonj qaa kaanja jenj kisama uumeleenj aliaa qaaya jenj tegojij, iinonj mono Anutuwaanonj kana qaa jenj tegonj menj kamaanj anja. Gij Anutuwaanonj kana qaa jenj tegonj gogoraagenj ama iikaanja kanonj iij mende tenj komakejanto, iij silemale ama umbuqumbulij ejaga koloonj laligojanj. ¹² Anutunonj kana qaa jenj kotonj nonomaj iikawaa so mono qaanana gosinj jenj tegoro tiwilaawonja me kianjkomunj nonono oyanjboyanj koloowonja. Iinondeenj jenteego Tonana koloojato, gij mono geengaaajonj “Morogaj koloojenj?” jenj alagaj gosinj qaaya jenj tegonjkejanj? Kianj.

Sele memewaa galenj meme qaa

¹³ †Mono geja ambu! Tosaanja onj selegia menj uma kokaenj jenjkeju, “Nono kete me woranj koi mesaonj taonj iij me iij kanonj kema konjkororo ama monenj somata horonj gbani motoonggo laligonij tegoro kanonjga eleema kawonja.” Niinonj kawaajonj kokaenj injjowej mobu: ¹⁴ Laaligogianj woranj nomaenj laligowuti, onj iij mende moma kotoju. Onjoo laaligogianj kania iij nomaj? Iij kaaso koosuwaa sogaj kambanj torodaamonj asuginj enj aliwaa. ¹⁵ Kawaajonj onj mono kokaenj jegij sokombaa, “Pombaa uusiinanonj ananaajonj kaenj ero jaawo laligowonjati eenj, mono kaanj kaanj ama mewonja.” ¹⁶ Kaenj mende jenjkejuto, eenj toonj jabaarambaranj ama onjonganj selegia menj uma mepeseenjkeju. Nanamemenj kuuya kaanja kanonj mono bologaj koloojaj.

†† *Buŋa Tere qaa iikawaa kania monj iij kokaenj, “Uŋa Toroya uugianonj anota laligojij, iinonj jopagonj nonomambaa siinaj kombombanja moma ananaajonj motoqoto momakeja.” ‡ 4.6 Gba 3.34 † 4.13 Gba 27.1*

¹⁷ Qaana jenj tegomambaaajonj ama kokaenj jejenj: Monjonj sili awaa qenj mewaatiwaa kania moma kotonjoggo iij mende ama mewaati, iinonj mono singgisonjoggo anja. Kianj.

Ejemba esuhinagiawo yonjoo galenj meme qaa

5 Oo ejemba esuhinagiawo, onj mono geja ama qaana koi mobu: Kakasililij siimbobolo qagianonj ubaati, iikawaajonj mono amburerenj ama qama silama saabu. ² ††Monenj esuhinagianonj mono gisaadaboroja. Gejalolonj ano dumunjanj yonjononj opo malekugia kito-mitonj nenjkeju.

³ Onj kambanj tetegojaj kokaamba mirij, kare ano esuhina tosaanja goul, silwanonj memeta iij qanonj qanonj menj kululuugi eji, iij kasukerajujunonj turudabororo tonoreawo (rost) menj eja. Tonorea ano kasukerajujuj iikanonj danggunu kaanja enj kaniagianj kambanj tetegojaj kokanonj kokaenj qendeembaa: Onj laaligogianj monenj hinanonj somonjogonj mesoqesoogij janjogonj qaono tiwilaawuya. Tonorea ano kasukerajujuj iikanonj mono gere bolanj kaanja sele busugianj kaanjagadeenj menj boliwaa. ⁴ †Mono koi romonjgowu: Gawonj meme ejemba gawonjgianonj tetebaro menj timinj tamenj ano oro qinj jinj qonj jomaj laligogiti, onjononj iyonjoo tawagianj iij bone qaganonj anjogonj konjgi. Onj iyonjoo saaj njindinj-njundurugianj moju me qaago? Qamasilanggianj iikanonj mono Ponj Anutu, ku-usunj kuuyaa Toyaa gejianonj kemedabororo moja.

⁵ Onjononj namononj koi iwoj kania kania jaasonjoggo buŋa qenj aonj siiseweweyaj qaa laligonj sele busuwaa korisoro ama siingianj metogonj aonj laligogij. Balombaa omakeleyanonj somonjogonj onjono jejelombanj mamaganj laj ama baanonj newageenj nepaqepalo nenj laligogij. Anutunonj qaagianj jenj tegoro unjugi komuwutiwaa kambangianonj kanj kuuwaaati, mono kambanj iikawaajonj jonorinj kelegiawo koloonj laligoju. ⁶ Ejemba koposowaa qaagianj qaa onj mende tuarenjenj ama onjogonj kilenj qaagianj jenj tegonj laj unjugi komunj komunj laligogij. †† Kianj.

Binj mokosingonj bosimaj qama koolinj laligowu.

⁷ Oo uumeleenj alauruna, onj Ponjonj koubaatiwaaajonj mambomaj kambanj biiwianj kokanonj mono mokosingonj binj bosimaj nambu. Kaenj nama komakoomo ejawaa tania iij romonjgowu: Iinonj nembanene namononj komomaj nama honja sewanja uuta asugiwaatiwaaajonj kaparanj koma mambomakeja. Kaparanj koma mambomaj laligoro konj bedu kambanjanonj karo mombo mambono konjuru kambanjanonj kanj kuunjkeja. ⁸ Onj kaanjadeenj mono binj bosimaj mokosingonj nambu. Ponjonj mombo kawaatiwaa kambanjanonj torijiwaaajonj ama mono uugia menj kululuunj bonj qenj nambu.

⁹ Oo uumeleenj alauruna, Anutunonj qaagianj jenj tegoro lombo mokoloowubotiwaajonj mono onjanj-

†† 5.2 Mat 6.19 ‡ 5.4 Dut 24.14-15 †† *Qaa iikawaa kania monj iij kokaenj: Onj eja koposowaa qaaya qaa kilenj qaaya jenj tegonj qegij komuroti, iinonj onj mombo mende qotogonj onjmakeja.*

giaa batugianonj qaa jenmeesanj ama uugianonj njindinj-ndundu mende jen aonjkebu. Mobu, jenteego Toyanonj mono dodowinj nagunonj nanja. Kianj.

¹⁰ Uumeleenj alauruna, gejatootoo ejemba yonononj wala eenjanonj Pombaa qatanonj Buŋa qaa jegi kakasililinj menj onjngi moma kilenj mokosingonj binj bosima kaparanj koma laligogi. Onjo mono iyonjoo tani-gia romonjonj kana lasugia otaanj laligowu.

¹¹ †Tosianonj kaparanj koma binj bosima laligonj haamo anjgiti, nono iyonjoojonj “Ii-a simbawonjowo!” jejonj. Eja qata Job iinonj kakasililinj moma kilenj kaparanj koma haamo anoti, ii moju. Haamo ano tetegoyanonj Poŋ ki-anjkomu Toya koloonj niniima koboonykeji, iinonj oy-anjboyanj muro laligoro. Mono ii romonjgowu. Kianj.

¹² ††Oo uumeleenj alauruna! Qaa kota uuta monj koi jemaŋa. Onjo qaa ii me ii jewuti, ii jojopanj qaanonj kokaenj mende jenj kotiiwu, “Qaana honjowo mende kolooji eenj, Siwe Toyanonj saanonj lombo ano qananonj ubaa me balombaa omejiilanjanonj balonj mewagoro merenj menj turunj nomba.” Qaa ii me jojopanj qaa tosaanj iikaanjanonj kanonj mono qaagia mende jenj kotiiwu. Kaenj qaagoto, oo-qaawaajonj moma “Oonj!” iigadeenj jewu ano qaago-qaawaajonj “Qaago!” jewu. Potagororonj qaa jegi Anutunonj qaagia jenj tegonj ironj meleenonj qagianonj ubaa. Kianj.

Momalaari qaganonj qama kooligi honj koloojaa.

¹³ Uumeleenj ejemba onjnoonjga monjonj qanjen-manjenjowo laligoji eenj, iinonj mono Anutu qama kooliwa. Monjonj korisorononj laligoji eenj, iinonj mono rii qama Anutu mepeseewa. ¹⁴ †Onjnoonjga monjonj ji

† 5.11 Job 1.21-22; 2.10; Ond 103.8 †† 5.12 Mat 5.34-37 ‡ 5.14 Maak 6.13

kiro laligoji eenj, iinonj mono uumeleenj kanagesowaa jotamemeya horonj onjono kanj Pombaa qatanonj kele selianonj morinj iwaajonj qama kooliwu.

¹⁵ Momalaari qaganonj qama kooligi Poŋnonj ejemba jiwawo ii hamo qenj muro qeangonj mombo waabaa. Singisonggo ama ji mokoloroti eenj, Anutunonj mono singisonggoya ii songbama mesaowaa.

¹⁶ Kaenj kolooro Anutunonj hamo qenj onjono qeangowutiwaajonj mono singisonggogia jokoloonj aonj Anutu qama koolinjkebu. Ejemba solanj monjonj uuta menj kululuunj Anutu qama kooliwaati, iikawaa honjanonj mono damuyawo ano usunjowo koloojaa.

¹⁷ ††Iikawaa sareya monj ii gejatootoo eja qata Elaija. Iinonj balonj eja anana kaanjanonj laligoro. Iinonj konj mende kawaatiwaajonj uuta menj kululuunj kaparanj koma qama kooliro konjonj gbani karoonj ano koinj 6 kawaa uutanonj namononj mende kamaaro. ¹⁸ ††Kambanj ii tegoro mombo qama kooliro sombinj injanj kono konj kinj bedu mero nembanene mombo tonjoninj kolooro. Kianj.

Monjonj jinjanj keno alianonj ilaaro sokombaa.

¹⁹ Uumeleenj alauruna, onjnoonjga monjonj qaa honjaa kania qiwitigonj jinjanj keno monjonj ii mokoloonj kana dindijanonj mombo wama ambaati eenj, ²⁰ ††iikawaajonj mono kokaenj romonjgowu: Singisonggo ejemba monjonj jinjanj kanaanonj keno alianonj ii iikanonjanonj wano uuta looriro mombo meleembaati, iinonj mono koomu kotiga mende komuwaa. Alianonj ii gere sianonj kemebabotiwaajonj anjonj koma muro Anutunonj singisonggoya seiseiya ii songbama koma turuwaa. Kianj.

†† 5.17 1 Kinj 17.1; 18.1 †† 5.18 1 Kinj 18.42-45 ††† 5.20 Gba 10.12; 1 Piito 4.8

1 Piito

Jer-asa-asari

Piitonon Buŋa Tere koi oon Kraistwaa alauruta Eisia prowinswaa Noot waagen deema laligogiti, iyonoojon ano goman liligon keno. Kanain qagia kokaen qama ooro, "Anutunon ejemba anjaajon meweengon ononoti, iyononon." Momalaari ejemba sisiwerowero mokolon siimbobolo moma laligogiti, iyonoo uugia nangowaati-waajon moma Tere koi ooro. Kraistwaa Oligaa Buŋawaa kania duduuwubotiwaajon ama Jiisaswaa qaaya mombo kokaen jer asariro, "Jiisasnon komuroto, mombo koomunonga gbiliŋ waama mombo eleema kamambaajon jer somonjon oyanboyan koloowombaa jejeromonromon nonono mambomakejon. Kawaajon siimbobolo momakejuti, ii mono moma anjon koma kaparan koma kotiin nama laligowu. Siimbobolo iikanon momalaari-gia gosiro honawo koloowaati een, Anutunon mono tawaya meleema onombaa. Jiisas Kraistnon asugiwaati, kamban iikanondeen mono akadamugiawo koloowuya. Qaa ii moma mono awasankaka nambu." Kaen qambanmamban onoma ooro.

Konajiliŋ kambananon uugia nanjon onoma toroqen kotiin kokaen uukuuku men onono, "Ono Kraistwaa buŋa koloojutiwaa so mono laaligo soraaya laligowu."

Buk kokawaa bakaya wanja 6 ii kokaen:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutuwaa hamoqeŋe gawombaa kania 1.3-12

Laaligo soraaya laligowombaa jenkooto 1.13-2.10

Siimbobolo qaganon gawon nomaen bosimbonja 2.11-4.19

Uugia meleema men kamaan gawon mewu 5.1-11

Buŋa tere kokawaa qaa kota wanja 5.12-14

¹ Anutunon ejemba iyanjaajon meweengon nonono nonoononga tosia ononon Israel mesaon prowins qagia Pontus, Galesia, Kapadosia, Eisia ano Bitinia kanon deema kema laligoju. Piito niinon Jiisas Kraistwaa wasiwasi eja aposol koloon onowo qaa amin mobombaajon tere koi oojen. ² Manana Anutunon waladeen monowaa monoyanon momo areŋ ano ero iikawaa so Unja Toroyanon onon men sorain onono Anutu-waa buŋa koloogi. Anutunon onon Jiisas Kraistwaa jeta ten kombutiwaajon meweengon onono Kraistwaa sayanon qeesaaro onomoriŋ songbama onomakeja.

Anutu-waa kalenmoriananon mono uugia so sei-ro lu-aenon laligowu. Kian.

Oyanboyanbaa jejeromonromonanaajon Anutu mepeseewonja.

³ Anana Ponana Jiisas Kraistwaa Manja Anutu ii kokaembaajon mepeseenkebona: Anutunon kiankomu somata nonoma nunuano kolokoloo dologa koloonin. Kolokoloo dologa koloon Jiisas Kraistnon gbiliŋ koomunonga waaroti, anana iikawaa so gbiliŋ waama oyanboyan koloowombaaajon jejeromonromon ama laligojon. ⁴ Oyanboyan buŋa qen aowombaaajon jejeromonromon ama mambomakejon. Anutunon oy-

anboyan ii uumeleen alauruta nonombaatiwaajon Siwe gomanon anota eja. Iikanon en mende sakaka kasukeraju men totowin gisaan aliwaa. ⁵ Momalaari koma gbiliwuti een, Anutu-waa esunanon sopa somonjon kokojiji onono Siwewaa buŋa laligogi Jiisasnon saanon unuano Siwenon uma oyanboyan koloowuya. Anutunon Hamoqeŋe Toyaa kania kamban tetegyanon kaen ninisaandabororo ejemba jen asariŋ onombonatiwaajon ama eja.

⁶ Oyanboyan koloowombaaajon aison laligojuto, namonon laligonin Anutunon angobato Toya mende somongoro lombo angosisiri kania kania kolooro siimbobolo mokolon moma laligoju. Kamban toroga kaana laligowuto, ii kilen korisoro ama laligoju. ⁷ Anutunon angobato mende somongoro qagianon uma momalaarigiaa tania gosinkeja. Jamo hona kotakota qata goul kawaa sewana ii maa suan uugujato, kilen kamban mononon alidaborowaa. Kamban toroga ewaatiwaajon ama ejembanon goul ii gerenon dalasisi onon honanon godomaruruya ewabotiwaajon gosin angotete menkeju. Iikawaa so onon onanon tororo moma laarin nama kotiinkeju me qaago, angotetenon mono iikawaa kania qendeemakeja. Anutunon uugiaa honanon goul kokaembaajon uuguwaatiwaajon moma gosinkeja: Momalaariganon powowon kotakota

kolooro sewanja uuta iikanonj goul silwa mamaga uugunj kambanj tetegoya qaa ilaanj onono sokombaa. Kaenj injiuro sokombaati eenj, Jiisas Kraistnonj mombo asugiwaatiwaa kambanjanonj mono mepeseenj onono Anutuwaawaa jaanonj qabunja mokoloonj akadamugiawo koloowuya.

⁸ Onjo Kraist mende iima kilenj jopagonj munj laligoju. Kambanj kokaamba Kraist mende iima kilenj moma laarinj munkeju. Kaenj ama korisoro akadamuyawo ama aisoonkeju. Korisorogia iikanonj mono jenonj mende jejetaa so kolooja. ⁹ Onjo Jiisas moma laarigi hamo qenj onono letongji. Momalaarigiaa toonja ii Siwe gomanonj eu raja. Anutunonj kokoosogia mero onononj eukanonj uma toonj ii uulanjawo oosiriwutiwaajonj moma korisoro amakeju. Kianj.

Gejatootoo ejembanonj jejeromonjromonj ama laligogi.

¹⁰ Gejatootoo ejemba yonononj hamoqeqewaa kania mongama Anutu qama koolinj qiqisi ama moma gosinj laligonj kougi. Kaenj laligonj Anutunonj kalenjmorianj onjombaatiwaajonj moma asarinj iikawaa gejatootoo qaaya ii waladeenj jery laligonj kougi. ¹¹ Kraistwaa Unja Toroyanonj gejatootoo ejemba sololoonj onjoma asugiwaatiwaa qaaya injisaama sanje qenj kokaenj injijoro, "Kraistnonj siimbobolo moma iikawaa gematanonj asamararanj akadamuyawo mokoloonj asarinj laligowaa." Kaenj injijoro moma Hamoqeqe Toyanonj naa kambanonj ano nomanomaenj asugiwaati, iikawaa kania mongama qiqisi ama moma gosinj laligogi. Kaenj laligonj buju qaaya qaaya waladeenj nanjonj jery laligonj kougi.

¹² Hamoqeqe Toyaa kania mongama qiqisi ama moma gosinj laligogi Unja Toroyanonj momo kokaenj injisaama injijoro, "Onjo mono onjoangia welenj mende qenj aowuto, ejemba kanagenj koloonj qaagia weengowuti, mono ii ilaanj onjoma laligowu." Kaenj injijonj gejatootoo qaa onjototi, nono tosianonj ii kambanj kokaamba liligonj jery asarinj onjoni mogi. Kraistnonj Unja Toroya Siwenonja wasiro kamaanj ejemba sololoonj inaanj onono Oligaa Bunja jery uukuukuu menj onjoma laligogiti, iyonononj Bunja qaa iikayadeenj jery laligogi. Gejatootoo qaa iikawaa honja kolooro Siwe gajobaurunanonj kaanjagadeenj ii uunj iima kania moma asariwombaajonj awelegonj laligoju. Kianj.

Anutunonj soraaya laligowombaajonj nonoomakeja.

¹³ Bunja qaaya kaenj ejiwaajonj onjo mono uugia Anutuwaawaa gawonj mewombaajonj opogia horogi kiro jorinj menj afaangonj aonj nambu. Mono bonj qenj onjoangiaa nanamemengia galej koma aonj laligowu. Jiisas Kraistnonj mombo asugiwaatiwaa kambanjanonj kalenjmorianj onjombaati, mono iikawaajonj mamboma jejeromonjromongia kuuya iikanonj ama laligowu.

¹⁴ Anutuwaawaa meraboraurutanonj qaaya tenj komakejuti, onjo mono iikawaa so kana soraaya otaanj laligowu. Wala lalabubu tompinj laligogi onjoangiaa siingia kombombanja bologanonj yaiwisisi menj onjoni lansanj lali-

gogi. Kaanja laligogito, kambanj kokaamba nanamemengia mono siinj iikawaa so mende toroqenj ama menj laligowu. Lanj sisau laligowubotiwaajonj mono galengia menj aonj laligowu.

¹⁵ Lanj sisau qaagoto, Anutu soraayanonj onjono onjo mono kaanjagadeenj iwaa so nanamemengia kuuya kanonj soraaya koloonj laligowu. ¹⁶ †Bunja Terewaa qaa monj kokaenj oogita eja, "Niinonj toroya soraaya laligojeniwaajonj noo bunjauruna onjo mono soraaya koloonj laligowu."

¹⁷ Anutuwaajonj "Manjana," jery ku-usunja koma horonkejonj, iinonj manj awagayaajonj ama ejemba tosaanja mende ninisoroonj tosaanja mende sureenj onjmakeja. Kuuya ananaa nanamemenana mono keda motoonjononj gosinj motomotoonj ananaa qaanana jery tegowaa. Kawaajonj Anutu toroyaa bunjauruta koloojuti eenj, namononj kusu laligowutiwaa so mono soraaya koloonj laligowu. Jegianondeenj qaagoto, nanamemengianonj mono Anutuwaawaa jeta uuguwombotiwaajonj sombugia moma laligowu. ¹⁸ Kaanjagadeenj Anutunonj dowegia merotiwaa kania momago mono soraaya koloonj laligowu. Ambosakonjuranananonj tando lopionj momo arenj tondu otaanj nanamemenj omaya qendeema nonongiti, Anutunonj onjo iyonoo so toroqenj tondu laligowubotiwaajonj sewangia uuta gilinj dowegia mero. Sewangia ii silwa goul uugunj giliroti, ii moju. Balombaa monenj hina aliwaatiwaa so kolooji, iwoi iikaanja kanonj sewangia mende mero.

¹⁹ Iikanonj qaagoto, Kraistwaa saya sewanja uuta iikanonj mono wangia mero. Kraistnonj lama meria solanja wiji buubuuya qaa kaanja kolooro ii siimolonj onjoombaa tani kaanja qegi saya kamaaro. Kawaajonj mono soraaya koloonj laligowu. ²⁰ Anutunonj walawala Siwe namo mende mokoloonj oroma kambanj iikanonja Kraist meweengonj downenana mewaatiwaa gawonj arenj ii waladeenj ama arengoro. Ii arengodabororo ero laligonj kouma laligogito, kambanj tetegoya kokanonj onjoni qeangowutiwaajonj ama ninisaano asuganonj kolooro. ²¹ Kraistnonj nemunj koma onjono saanonj Anutu moma laarinj munkeju. Anutunonj Kraist menj gbilinj muro koomunonga waaro asamararanj muro laligoja. Iikaanja laligojiwaajonj ama onjo Anutu moma laarinj nama qaa kuuya jeroti, iikawaa so ama menjkebaatiwaajonj jejeromonjromonj ama munkeju.

²² Jejeromonjromonj ama munj qaa honja tenj kongji Kraistwaa sayanonj koma konjoratinj onjono laligowu. Kaanja laligonj saanonj uumeleenj alaurugia gbingbaonja qaa jopagonj onjoma laligowu. Uu wombogia kuuyanonj mono kaparanj koma tororo uujopa ama aonj laligowu. ²³ Laaligo kotigaa qaaya kanonj mono nemunj koma onjono kolokoloo dologa koloogi. Balombaa qaa kusuga monjonj mende nemunj koma onjono Manj somataa meraborauruta koloogi. Anutuwaawaa qaayanonj mende aliwaato, mono tetegoya qaa zenj enj ubaa. ²⁴ ††Qaa iikawaa kania ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja:

† 1.16 Lew 11.44-45; 19.2 †† 1.24 Ais 40.6-8

“Ejemba kuuya oŋo mono gbojoja lolo tani kaŋa koloju. Akadamugia kuuya ii juraya asasagagiawo tani kaŋa koloju.

Gbojoja lolonon mono soolin gororongogi juraganon boratin tegoqegon kamaawuya.

²⁵ Kaen kamaawuto, Pombaa Buŋa qaa laaligo kombombaŋa nonomakeji, iikanon mono tetegoya qaa kotiin en ubaa.”

Buŋa qaa iikanon Oligaa Buŋaya kolooro tosanon ii jen asarin ononŋi moju. Kianj.

Jamo laaligoyawo iwo nama mono soraaya koloowu.

2 Buŋa qaa mojuwaajon mono kilenagia kuuya kotogon giliwu. Gbingbaon qalomalower kuuya ii mono mesaowu. Uumeleembaa nanamemen selesleya ii mono sisia men togowu. Goronkiki ano gemaqeqe qaa kiisan amakejuti, ii kuuya mono qetegogi kamaan tegowa. ² Merasisi gbingbaongia qaa yononon ajugadeen newombaajon moma awelegonkeju. Ono mono iikawaa so Buŋa qaa mende meeraŋgogiti, ii uu wombogianon ambombaajon awelegon laligowu. Kaen laligon momalaarigia koma gbiligi somariin kotiiro letoma laligon oyanboyan koloowu. ³ †Buŋa Terewaa qaa mon ii kokaen eja, “Nembanene mon kisiriin aiŋa mogiti, iikawaa so mono Pon awaa iwo qokotaan aiŋa mobu.” Qaa iikawaa so Pombaa aiŋa moju eej, mono Buŋa qaanon somariin kotiin laligowu.

⁴ Kraistwaa sareqaa mon kokaen jemaŋa: Kraistnon waama Anutuwaa tando kombombaŋa koloon laaligo kotigaa wota koloju. Ono mono iwaanon kan mombo letombu. Ejembanon tando mombaajon “Jamo omaya,” jen gema qen mesaogito, Anutunon ii Hamoqeqe Toya koloowaatiwaajon meweengon iwaajon moro sewan uuta somata koloju. ⁵ Kraistwaanon kan gbilin ononŋio kaŋagadeen mono jamo kowonjin laaligogiawo kaŋa koloowu. Kaen koloon kotiin laligogi Siwewaa motonqeqe iinon onoma uugia meagoro kotikotii mokoloon uuwaa laaligowaa jiwowon jigo hona koloowu. Uŋa Toroyanon uugianon laligon sololon men letoma onono mono jiwowon jigo iikawaa jigo gawon galen soraaya koloon nambu. Uŋa Toroyanon nemun koma inaan onono ten koma Anutuwaa waeya men mepeseen mun laligowu. Kaen laligogi Anutunon injiima Jiisas Kraistwaajon ama nanamemengia kaŋaa aiŋa moma laligowaa. ⁶ ††Buŋa Terenon qaa mon ii kokaen eja:

“Tibu, Anutu niinon kowonjin tando mon meweengon Zaion baananon Israel tuun somata uugianon komowe ii jingbilin tando kombombaŋa maa suan damandanawo (milyon Kina kaŋa) koloowaa.

Daen yononon tando powowon kotakota ii moma laarin munkebuti, iyononon iwaajon ama gamu mende moma laligowuya.”

⁷ †Moma laarin mun laligojuti, onoo jaasewanganon ii tando kombombaŋa akadamyawo kolojato,

tosianon uugia mende meleema eej laligojuti, iyonoo jaagianon ii Buŋa qaa kokawaa so eja:

“Miri meme yononon ‘Kowonjin omaya,’ jen tando ii gema qen mesaogiti, tando iikanon mono tando kombombaŋa kolooro.

Kanagen tania ii aen kaŋa mokoloogi. Tando powowon kotakota kaŋa ii riinagati eej, mirinon mono ororongon kamaan konaga.”

⁸ †Buŋa qaa mon ii kokaen eja,

“Ejembanon jamo kowonjin iikanon ritatagon unuro iikanon mono unun mizimizi ama onombaa.” Yononon Buŋa qaa mende ten koma iyanjiaa aingia otaankejutiwaajon ama ritatagon kamaankeju. Anutunon kaen arengon ononotiwaa so kamaankeju. ⁹ †Yononon kaen kamaankejuto, ononon ejemba tuun somata qaita mon kokaen koloju: Anutunon onoo iyanjaajon meweengon onono tak-kootoya koloju. Anutunon pangamanonga onono asasaga damuyawo iikanon keuma jigo gawon galen tuun soraaya koloju. Angoleto akadamyawo men laligoroti, iikawaa Buŋa qaaya ii jen asariwutiwaajon onono. Onoonota ononon Anutuwaanon kanageso bunya laligon Kin Pombaa jawinuruta koloon gawon laligon menkeju. ¹⁰ ††Wala Buŋa Terewaa qaa mombaa so “Simbirinsambaran lan laligogito,” kamban kokaamba uugia somonon aon mutulanon “Anutuwaa uumeleen kanageso tuun” koloon laligoju. Wala Anutuwaa kiankomuwaajon “Poumapou laligogito,” kamban kokaamba “Injiima kobooro kalenmoriaŋa saanon moma koton laligoju.” Kianj.

Anutuwaa welenqeqe ejemba kokaen koloon laligowonja:

¹¹ Oo wombo alauruna, Siwewaa buŋa koloon namonon koi tatawaga wabaya laligojuti, niinon onoo uugia kokaen kuumaŋa: Selewaa siingia kombombaŋa bologanon galen koma onombabotiwaajon mono ononŋia anon koma aowu. Siin morota morota iikanon uugia men boliwaatiwaajon manja qenkeju.

¹² Uugia mende meleengiti, iyonoo batugianon nanamemengia awaagadeen ama men laligowu. Tosianon onoo bologa meme ejemba kaŋa qaanon jen bolin onomakejuti, iyononon nanamemengia awaa iima kaniagia tororo moma asarigi roromongogianon utegowaa. Roromongogianon utegoro iyanjiaa singisonogogia ano momasoosogogia iima koton uugia meleema Kraist asugiwaatiwaa kambananon onoonon ama Anutu mepeseen munkebu.

¹³ Anutunon laaligo arengoro ejemba tosanon galen koma nonomakeju. Pombaa qata bosinjuti eej, onoo mono kuuya iyonoo qaa baatanon kema laligowu. Kin ano gawana yononon wanjia kolojuti, onoo mono iyonoo jegia ten koma laligowu. ¹⁴ Kaunsol ano komiti yonoo jegia kaŋagadeen ten koma laligowu.

Yononon ejemba kaiyaka bologa amakejuti, iyonoo qaagia gosin irona meleema onomakejuto, kaiyaka

† 2.3 Ond 34.8 †† 2.6 Ais 28.16 † 2.7 Ond 118.22

†† 2.8 Ais 8.14-15 †† 2.9 Eks 19.5-6; Ais 43.20-21; Dut 4.20; 7.6; 14.2; Tai 2.1; Ais 9.2 ††† 2.10 Hoos 2.23

awaa amakejuti, iyonoo qagia mepeseenjeju. Anutunonj kawaajonj ama gawman ejemba kuunj onono laligoju. ¹⁵ Anutuwaaw uusiinja ii kokaenj eja: Gejajuju ejemba uugia qaa poumapou laligonj onoojonj qaa omaya omaya jenkejuti, onjo mono nanamemenj awaa ama menj iikanonj iyonoo buugia mejugogi oлон laligowu.

¹⁶ Anutunonj bologaa kasa gbadoyanonga isama onono loloogiti, onjo mono iikawaa so nanamemenj solanja ama menj laligowu. Kaenj laligowuto, kilenjagia koma turuwutiwaajonj kokaenj mende jewu: "Kasa gbadonana qaa solanja (frii) laligojonj." Kaenj jenj iikanonj mondonj onjoangiaa aingia mende otaawu. Kaenj qaagoto, Anutuwaaw jeta tenj koma welenj qenjejuti, mono iikawaa so gbadoya qaa laligowu. ¹⁷ Ejemba kuuya ii mono goda qenj onoma laligowu. Uumeleenj alaurugia ii mono uu wombogianonj jopagonj onoma laligowu. Anutuwaaw qaaya uuguwombotiwaajonj mono sombugia moma laligowu. Kinj ano galenjurugia yonoojonj mono mogi uro goda qenj onoma laligowu. Kianj.

Kraistnonj siimbobolowaa sili awaa qendeema nonono.

¹⁸ Welenjqeqe onjo mono somatagiaa qaa baatanonj kema goda kuuya qendeema onoma laligowu. Uubonjononj galenj awaa koma onjmakejuti, iyonoojonjadeen qaagoto, horonj ureenj ama onjmakejuti, ii kaanjagadeenj tororo goda qenj onoma laligowu. ¹⁹ Daenj yonononj Anutuwaaw jetaa so ejemba goda qenj onoma laligogi kilenj kania qaato, eenj kakasililinj ama onjngi siimbobolo kaparanj koma moma mokosingonjkejuti, Anutunonj ii iima tawaya meleema kotuegonj onono simbawonjawo koloou. ²⁰ Kaiyaka bologa anjgi koobinonj unjugi ii moma mokosingonj nambuti eenj, onjoanjiagajonj mono nomaenj mogi unaga? Kaiyaka amakegitiwaa so unjugi qabunagiawo mende koloowu. Kaenj qaagoto, nanamemenj awaa anjgitiwaajonj ama siimbobolo mokolonj moma mokosingonj laligowuti eenj, Anutunonj mono iikawaa tawaya meleema kotuegonj onono simbawonjawo koloou.

²¹ Kraistnonj kaanjadeenj onoojonj ama siimbobolo moma sili awaa qendeema onono. Kawaajonj onjo iwaaw kana tamboya kosinj metetereenj siimbobolo moma mokosingonj laligowutiwaajonj onoono. Kaenj laligonj simbawonjawo koloowuya. ²² †Buña Terewaa qaa monj ii kokaenj eja, "Iinonj singisonjo monj mende ano ano iwaaw je buutanonga qaa qolomolonjgoya monj mende kamaaro." Onjo qaa iikawaa so otaanj anjgi sokombaa. ²³ ††Ejembanonj uuqeqe qaa tokoronjkota Kraist mama-ga jenj mugi kitia monj mende meleeno. Siimbobolo ama mugi moma kitia metogomambaajonj mende torogonj onono. Kaenj qaagoto, Anutunonj qaa dindinjagadeenj jenj tegonjkeji, mono ii moma laarinj qaaya iwaaw borononj ama jenj tegowaatiwaajonj mambono.

²⁴ †Kraistnonj ananaajonj kaparanj koma singisonjo gema qenj nanamemenj solanja otaanj laligowombaaajonj ama siimbobolo moro. Ii moro Buña Terenonj ejiwaa so "Selia qeqi wiji koloorotiwaajonj ama Anutunonj onjo

menj qeangonj onono." Qeangowutiwaajonj mono "Anjo singisonjonana menj sele busianonj anjonj" maripoononj uma komuro. Kawaajonj onjo mono Kraistwaa tani kaanja koloonj siimbobolo moma mokosingogigi awaa koloowaa. Singisonjgowaa angobatononj horonj nonono iikanonj mono qamo tanijaenj koloonj koomuya laligowonja. ²⁵ ††Wala onjo "Lama kaanja jin-jauj kema kanj lansanj laligogi." Kaenj laligogito, kambanj kokaamba uugiaa galenjaanonj eleema kanj laligoju. Iinonj onjo lama kaanja sopa somonjonj kalanj koma onjmakeja. Kianj.

Loemba onoo qambanjmambanj qaa

3 †Anutu welenj qewombaa qaaya jedaborojento, emba onjo mono kaanjadeenj lourugia yonoo qaa baatanonj kema laligowu. Kaanja laligogi lourugia tosonianonj Buña qaa mende tenj koma laligojuti, iyonononj mono kaanjadeenj embaurugia yonoo nanamemenjgia iima uugia meleembuyaga. Uugia meleema laaligogia Kraistwaa borononj ambutiwaa Buña qaa jegianondeenj mende jewuto, Kraistwaa kania mono siligianonj qendeema onjngi iima asariwuyaga. ² Nanamemenj soraaya dindinja ama menj Anutuwaaw jeta uuguwubotiwaajonj keegia mogi ejanonj kaenj injiima yagogi Kraistwo qokotaanj laligowombaa siingia asuginaga. ³ ††Selewaa akadamyugajonjadeenj mono mende menj umakebu. Wanj sawagia qenj gawasu kania kania mende ama mizizij sele menj mende awelegonj laligowu. Kasasononj goul iwoinonj selegia mende menjeregonj aowu. Selekopaa awaa soro akadamyawo ii mende menj aowu.

⁴ Kaenj qaagoto, akadamyugia honja ii mono pondanj megij uugianonj ewa. Unagianonj luaenonj bonjonj laligogi akadamyugia honja kanonj aasangoyanonj enj mono kambanj monjonj mende aliwaa. Uubonjonj laligogi Anutunonj injiima moro umakebaa. ⁵ Wala eenjanonj emba soraaya yonononj Anutuwo nama jejeromonjromonj ama munj iwoi kuuyaajonj mamboma laligogiti, iyonononj kaanjagadeenj uugiaa akadamyugianonj menjeregonj aonj lourugia yonoo qaa baatanonj kema laligogi. Mono emba iyonoo tani kaanja koloonj laligowu. ⁶ ††Saaranonj loya Abraham tenj koma munj "Eja Ponjna," jenj munj laligoro. Onjo kaanjagadeenj zenj nama gawonj awaa awaa menj awasankaka nama iwoi mombaajonj jenenjgia mende ororo lourugiawo laligowuti eenj, mono Saara kaanja emba akadamyugiawo koloonj laligowu.

⁷ †Emba yonononj esungia kamaanjqeqeta koloojuto, kilenj laaligowaa kalenjmoriana ii ejawo ororonj buña qenj aonj laligoju. Esungia kamaanjqeqeta koloojutiwaajonj eja motomotoonj onjo mono embaurugia tororo kalanj koma loloonjonj onoma laligowu. Anutunonj eja onoo qamakooligia sureewabotiwaajonj mono goda qenj onoma laligowu. Kianj.

† 2.22 Ais 53.9 †† 2.23 Ais 53.7 † 2.24 Ais 53.5

†† 2.25 Ais 53.6 †† 3.1 Ef 5.22; Kol 3.18 ††† 3.3 1 Tim 2.9
††† 3.6 Jen 18.12 § 3.7 Ef 5.25; Kol 3.19

Gawon awaa merkejuto, siimbobolo kilenj moju.

⁸ Qaana tegowaatiwaa qambanjmambanja ii kokaen jejen: Onjo mono kuuya uumotoonj ama uumeleenj alaurugia yonowo uubonjononj jopagonj aonj laligowu. Gumbonjononj laligonj onjoangia menj kamaanj aonj uugianonj somonjonj aonj motoonj nambu. ⁹ Jena jewe nuna guwe ana ambe ii mende amakebu. Uuqe qaa tokoronkota menj onjonji kitia mende melembu. Kaenj qaagoto, qaa bologaa kitia meleema mono kotuegonj onjoma laligowu. Kaenj ama laligogi Anutunonj iikawaa tawaya meleeno kotumotueya bunja qenj aowutiwaajonj onjono. Kaenj ama laligonj Ponj asugiwaatiwaa kambananonj mono oyanboyanj koloowu. ¹⁰ †Kaanja koloowutiwaa qaaya ii Bunja Terenonj kokaenj oogita eja:

“Mojnonj laaligo naanjawo laligomambaa ainja koloonj muro weenj awaa awaa iima laligomambaaonj moji, iinonj mono neselanj qaa bologa jewabotiwaajonj somonjonj laligowa. Buu susuyanongja gbingbaonj qaa koloowabotiwaajonj mono galenj menj aonj laligowa.

¹¹ Nanamemenj bologa mono gema qenj gawon awaa awaa menj laligowa.

Luaenonj laaligo iikawaajonj mongama ii bunja qenj aomambaaonj kaparanj koma namba.

¹² Ii kokaembaajonja: Ponjonj ejemba solanj injiima galenj koma qamakooligiaajonj geja amakejato, ejemba doogoya ii ba mende koma onjomakeja.”

Qaa kaenj eja.

¹³ Onjo gawon awaa mewombaajonj uugere ama laligowuti eenj, ejemba seiseijanonj gawongja siimbererenj menj menj bolinj onjombombaaonj mende mobuya. ¹⁴ ††Ii mende mobuyato, kilenj nanamemenj solanj angitiwaajonj ama siimbobolo mobuyagati eenj, onjo mono kilenj Anutunonj kotuegonj onjono oyanboyanj mokoloowuya. Kakasililinj menj onjombubotiwaajonj mono eenj aarunj lalanjaninj keegia moma uugia kamaaro uubobooligianonj unuwabo. ¹⁵ Uugianonj mende kamaawato, uugia mono Ponj Kraistwaanonj somonjonj kania soraaya pondanj romonggogi uro laligowu. Mono kambanj so jorinj Kraistwaa kania ejemba menj asarinj onjoma laligowu. Oyanboyanj koloowombaa jejeromomomom anjuti, ejembanonj iikawaa kaniaajonj qisinj onjonji mono kuuya iyonjononj qaa ii meleema onjoma laligowu. Mono gumbonjononj qaganonj ejemba goda qenj onjoma uu kuunj onjoma laligowu.

¹⁶ Qaagia kaenj galenj kongi Anutunonj injiima “Sokonja,” jero uugejagianonj kaenj mobutiwaajonj nambu. Kraistwo qokotaanj nama nanamemenj awaa angij uuqe qaa tokoronkota tondju menj onjomakejuti, iyonjononj mono iyanjiaanonj qaa bologaajonj ama gamu mewuya. ¹⁷ Gawon awaa awaa menj laligogi ejemba tosanonj kilenj kakasililinj ama onjonji Anutuwaajonj ama siimbobolo mogi sokonja. Iwoi bologa ama menj iikanonj siimbobolo mokoloogi gamuyawo kolooja.

¹⁸ Kraistnonj kaanjagadeenj kambanj motoonjo

singisonjonanaajonj ama komuro. Anana doogoya kolooninj Dindinja iinonj nunuano Anutuwaanonj keubombaaonj ama siimbobolo moro. Namu ejaga menj selia qegi komuroto, Unja Toroyanonj menj gbilinj muro waama laligoja. ¹⁹ Unja Toroyanonj wano nonomesaonj koomuwaa senjonj gomanonj kemenj kokooso kasa gbadononj laligogiti, iyonjononj Bunja qaaya menj asarinj onjono.

²⁰ †Wala eenjanonj Noowaa kambanonj wanjo somata megij Anutunonj uugia meleembutiwaajonj kaparanj koma moma mokosinjonj mambonoto, ejembanonj qaa mende menj koma tiwilaanj koomuwaa kasa gbadononj kemegi. Ejemba sumanj melaada 8:yanonj Anutuwaawaa jeta menj kongi jero konj kiro apunonj waama balonj qenj turunj wanjo elaaro Anutunonj ii gboulunongja gou gajogia koma wanjia somonjoro. ²¹ Iwoi kaanja kolooroti, ii oomuluwaa sareya kolooja. Jiisas Kraistnonj koomunongja waama laligojiwaajonj ama kambanj kokaamba apu nonomorigi Kraistwaa esujanonj turunj nonoma wanjana somonjonkeja. Apu ii selewaa jewonja songbambaatiwaajonj ama mende ama nononjuto, oomuluwaa honja ii kokaenj: Anana Anutuwo laligowombaaajonj soomonggo ama jojopanj qaanonj somonjonj kokaenj qama koolinjkejonj, “Anutu, gii mono uutaa gojejeraya songbana uuta soraaya kolooro goo jaanonj sokombaa.”

²² Jiisas Kraistnonj Siwe gomanonj eu uma Anutuwaawo boro dindijanonj bunjabunjayawo raja. Anutunonj kuusunj muro rama Siwe gajoba ano Siwewaa benj kawali kania kania esunmumugianonj niniima galenj kuunj nonomakejuti, ii kaanjadeenj galenj koma onjono qaaya baatanonj laligoju. Kianj.

Mono letoma laaligo qaita monj laligowu.

4 Kraistnonj anjaa selianonj siimbobolo morotiwaaonj onjo kaanjagadeenj sele busugianonj siimbobolo mobombaaajonj jorinj laligowu. Iwo momo motoonj kokaenj menj romongowu: Mojnonj singisonj amakeji, iinonj iyanjaa seliaa siinja kombombanja otaamambaaajonj nama munkeja. Mojnonj Kraistwaaajonj ama siimbobolo momakeji, iwaa siinja kombombanja bologanonj mono zololonjonj kamaaro singisonj togonj mombo mende amamambaaajonj kaparanj koma laligowaa. Uuroromonggogia iikanonj mono wogia mero iikanonj rindanjonj akadumugiawo koloonj laligowu.

² Uuroromonggogia iikanonj rindanjonj nama uuselewaa siinj kombombanja bologa mono somonjonj galenj koma laligowu. Kambanj kokaambadeenj kanainj namononj toroqenj laligonj ubuti, iikanonj mono Anutuwaawaa uusiinja menj koma otaanj laligowu. ³ Onjo kambanj laligonj kougiti, iikanonj ejemba angonjoragiawo uugia mende meleema nanamemenj bologa lanj ambombaaajonj mojutij, iyonjoo tani kaanja kokaenj lanj laligogi: Serowilinj ama siingia kombombanja bologa tondju otaanj laligogi. Apu gisi (marihuana), goja deunj iwoi ii otonjomboranj menj wakasiinj negij wanjia sooro

† 3.10 Ond 34.12-16 †† 3.14 Mat 5.10; Ais 8.12-13

‡ 3.20 Jen 6.1-7.24

enkalolon laligogi. Jejelombar onj neŋ rii gbawe oron embaqemba meŋ bolinj onjoma geŋaju ama laligogi. Tando lopion liligon siminj kuma onjoma iwoi kanjaŋa-wo amakegi. Kaen amakegito, onj kambaŋ kokaamba nanamemeŋ kaŋa ii mende toroqen amakeju.

⁴ Ejemba anjonjoragiawonon pangamanon laaligowaa resa sumu pilingpilingon eji, iikanon horon lugunj kemenkeju. Onj yonjowo mende horon kemegi iima aaruŋ uuqeŋ qaa tokoronkota jeŋ onjmakeju.

⁵ Kaen amakejuto, Anutuŋaa jaanon keugi qisiŋ onjono kaniagia asuganon isaama jeŋ asarigi mondomondogia qewagowaa. Anutunonj ejemba jaawo laligojonj ano koomuya mono kuuya ananaa qaanana gosinj jeŋ tegomambaajonj jojorija. ⁶ Sele busunananonj komuwonjati, qaanana iikanonj mende tegowaa. Kawaajonj Oligaa Buŋa ii koomuwaa senjonj gomanonj laligojuti, iyonjononj kaŋagadeenj mobutiwaajonj Ponjonj wala jeŋ asariro. Ii kokaembaajonj: Anutunonj nanamemeŋgia gosinj ejemba tosaŋa nono kaŋa jeŋ tegonj onjono sele busuwu laligogitiwaa ironj mokoloowuto, tosanonj uugia meleema kokoosogianonj gbilinj laaligo kotigaa buŋa koloogi. Anutuŋa anj kotiinj laligonkeji, iikaŋjadeenj kuuyanonj laaligo kombombaŋa laligon ubutiwaajonj moma kotiinkeja. Tosianonj Buŋa qaa ii uugia kuunj onjombutiwaajonj jeŋ. Kianj.

Gawonj memewaa momo kalenja ii mono galenj koma ubu.

⁷ Iwoi kuuyaa kambaŋanonj tegomambaajonj dodowija. Kawaajonj onj mono qama kooliwombaajonj imowamo mende laligowuto, onjonaŋgia nanamemeŋgia galenj koma aonj zenj nama qamakooli gawonj meŋ laligowu. ⁸ †Buŋa Terewaa qaa monj ii kokaenj eja, “Ejemba uunananonj jopagonj onjoma singisongogia seiseiya koleleenj gamugia turunkejonj.” Kawaajonj alaurugia onjoo batugianonj mono pondanj jopagonj aonj laligowu. ⁹ Onj mono alaurugia koma horonj mirigianonj ainjolonj rama uugianonj jejewenewenenj njindinj-nunduruya qaa kalanj koma aonj laligowu.

¹⁰ Anutunonj kalenjmorianj kania kania iikawaa Toya koloaja. Iinonj gawonj memewaa momo kalenj morota morota mendeema onjono laligoju. Onj motomotoonj mono momo kalenja awaagadeenj galenj koma iikanonj kanagesourugia welenj qen onjoma laligowu. Ii buŋa qen aogitiwaa so mono gawononj ama tuunj batugianonj ilaanj aonj laligowu. ¹¹ Gawonj memewaa momo kalenj woi ii kokaenj: Daenj yonjononj Buŋa qaa jeŋ asarinjkejuti, iyonjononj ii mono Anutunonj sololonj onjmakejiwaa so jeŋ laligowu. Daenj yonjononj alaurugia welenj qen nanjonj onjmakejuti, iyonjononj mono Anutunonj inaanj esunj onjmakejiwaa so ala ilailaa ama onjoma laligowu. Jiisas Kraistwaa buŋa koloojutiwaajonj iwoi kuuya kanonj mono Anutuŋa mepeseegi qabunyanonj akadamyawo koloonj enj ubaa. Iinonj asamararanj Toya ano ku-usunj Toya ii kambaŋa kambaŋa laligon koma laligoja ano tetegoya qaa laligon ubaa. Qaa ii onjanonj.

Kraistwo nama mono siimbobolo moma laligowu.

¹² Oo wombo alauruna, siimbobolo qagianonj uro iwa kukuŋanonj gere kaŋa qetaalinj anjotete meŋ onjmakeji, iikawaajonj mono mende aaruŋ laligowu. Iwoi koloonj onjmakeji, ii batugianonj iwoi morota kaŋa, iikaenj romongowubo. Ii namononj laligojonj-waa so koloonkeja. ¹³ Mende aaruwuto, Kraistnonj kaiyaka awaa ano kakasililinj ama mugij moroti, onj mono siimbobolo iikawaa kitia mojutiwaa so korisoro ama laligowu. Iwoi kaŋa laligogi eleema karo asamararanonj asugiro kambaŋ iikanonj kaŋagadeenj aisoonj oyanboyanj mokoloowuya. ¹⁴ Ejembanonj injiima uugia Kraistwaanonj meleengitiwaajonj ama uuqeŋ qaa tokoronkota jeŋ onjmakejuti eerj, onjononj mono simbawonj koloaju. Kaen jeŋ onjmakejutiwaajonj ama Anutuŋa Unj Toroya asamararanj iinonj mono qagianonj uma ku-usunjanonj turun onjoma kotuegonj onjmakeja.

¹⁵ Onjooonjga monjonj iwoi bologa anotiwaajonj siimbobolo mokoloonj mobabo. Monjonj kikekakasililinj ama ejemba unj iwoi yonjoro meroti me tosia siijaago meŋ onjomanjenj yonjooonj qaa lanj jero sipasipa qero gawonj meme kaŋa monjonj lanj ewaewanj koma lombo mokoloonkeji, iinonj mono siimboboloya anja soyanonj moja. ¹⁶ Monjonj Kraistwaa alia koloojiwaajonj anjosisiri mokoloonj siimbobolo moji eerj, iinonj mono iikawaa gamugamuya eerj mende moba. Gamu qaagoto, Kraistwaa qata bosinjiwaajonj mono Anutuŋa mepeseenj laligowa.

¹⁷ Anutunonj ejemba qaanana gosiwaatiwaa kambaŋa kanj kuuro iyanjaanonj uumeleenj kanagesouruta ananaa qaanana ii wala jeŋ tegowaa. Wala ananaa qaanana jeŋ tegowaati eerj, ejemba Anutuŋa Oligaa Buŋa mende terj kongi lombo qagianonj uro tetegoyanonj mono nomaenj koloonj onjonaŋ? ¹⁸ ††Buŋa Terenonj qaa monj ii kokaenj eja:

“Solana yonjononj Siwe gomanonj ubombaajonj kupukapa ambuti eerj, singisongogia ejemba anjonjoragiawo yonjoo qaagia mono nomaenj koloonaga?”

¹⁹ Kawaajonj alauruna Anutuŋa jeta terj koma anjosisiri mokoloonj siimbobolo momakejuti, onjononj mono kokoosogia mokomokoloo Toyaa borononj ambu. Toya iinonj qaa jerotiwaa so alauruta sopa somonjonj kokojiji koma kalanj koma onjmakeja. Kokoosogia iwa borononj ama mono jegenja nama gawonj awaa awaa pondanj meŋ laligowu. Kianj.

Jotamemeya onjooonj qambaŋmambaŋ qaa

5 Niinonj uumeleenj kanagesowaa jotamemeya monj koloonj Kraistnonj siimbobolo moroti, iikawaa qaaya nanjonj jeŋkejenj. Kanagenj eleema karo asamararanonj asugiro qabunja nono mokoloomambaajonj mojenj. Onjoo batugianonj noo jotameme alauruna koloojuti, niinonj onjoo uugia kokaenj kuunj onjonjenj: ² †Anutunonj moma laarinj onjoma lama tuunja boro-

† 4.8 Gba 10.12

†† 4.18 Gba 11.31 ‡ 5.2 Jon 21.15-17

gianonj anoti, onjononj mono ii kalanj koma onjoma laligowu. Gawonj ii mojtitiitii qaganonj qaagoto, Anutuwaawaa jeta otaanj uusiingia gawononj ama afaangonj geregere qaganonj zenj menj nambu. Mondomondo qaganonj injarere laligonj monenj iwoiwaajonj mende kaparanj koma laligowu.

³ Lama tuunj baagianonj kanj nanjuti, ii mono eja ponj tani kaanja mende galenj koma onjombu. "Zioz galenj koloojonj," jenj totogianonj mende qenj menj biwiiing aowuto, nanamemembaa sili awaa ii lama tuunj qendeema onjoma laligowu. ⁴ Nanamemenj awaa ama laligogi lama galenj wanjanonj mombo asugiwaati, kambanjanj iikanonj mono soronj arogianonj kotogonj ila wage akadamyawo wanjanonj mouma somonjgogi bunjanj qenj aowuya. Akadamu iikanonj mono kambanjanj monjonj mende taalinj titiikota kolooowaa. Kianj.

Sagbili onjononj qambanjanmambanjan qaa

⁵ Sagbili onjononj kaanjanagadeenj galenjurugia yonjoo qaa baatanonj kema laligowu. "Anutunonj sewanjkiki ejemba tuarenjenj ama onjmakejato, iyanjgia menj kamaanjanj aonjkejuti, ii mono kalenjanmorianjan onjmakeja." Kawaajonj onj mono korebore batugianonj onjoanjanj menj kamaanjanj aonj laligowu. Tani iikanonj mono maleku kaanja kotogogi kemero laligowu. ⁶ ††Kawaajonj mono onjoanjanj menj kamaanjanj aonj Anutuwaawaa boro ku-usujanjanj wo iikawaa baatanonj kenjgi kambanjanonj kanj kuuro saanonj menj biwiiing onjombaa. ⁷ Bunjanj qaa monj ii kokaenjanj eja, "Iinonj onj kalanj koma onjmakejiwaajonj majakakagija kuuya mono iwaa borononj ama mesaowu."

⁸ Nanamemenjanj galenj koma aonj zenj nama pondanjanj uugbiligbili laligowu. Kilenjanj Toyanonjanj lanjanj liligonjanj ejemba tuarenjenjanj ama monjanama nonomakeja. Monjonjanj uruambe qero iinonjanj mono laionjanj kaanja gogonjanj nonomambaanjanj jojorija. (Laiononjanj gbuu gbororo qama silano moma bombonjanagaogija waamakeja.) ⁹ Onj siim-

† 5.5 Gba 3.34 †† 5.6 Mat 23.12; Luuk 14.11; 18.14

bobolo momakejuti, onjoo uumeleenjanj alaurugianonjanj kaanjanideenj gomanjanj so kakasililinjanj iikayadeenj moma mokosinjonjanj laligoju. Ii romonjonjanj torokogija yakarinjanj momalaarinonjanj rindanjonjanj nama laionjanj ii kotakotagadeenj tuarenjenjanj ama munjanj laligowu.

¹⁰ Onj kambanjanj torodaamonjanj siimbobolo moma laligogi mososonjonjanj nanjonjanj menj kotiinjanj onjonogonjanj saanonjanj nendunjanj powowonjanj kotiganonjanj kongbaraya qaa nama laligowuya. Kaanja Kraistwo nanjanjgigo akadamyatogonjanj onjono asamararanjanonjanj uma tetegoyaja qaa asarinjanj laligonjanj ubuya. Anutu, kalenjanmorianjanj kuuyaja Toya koloojija, iinonjanj mono onj kaenjanj ama laligowutiwaajonjanj onjono. ¹¹ Iinonjanj ku-usunjanj Toya laligonjanj kouma laligojanjanj ano kambanjanj tetegoyaja qaa laligonjanj uma laligowaa. Qaa ii onjanonjanj.

Piitononjanj yeizozo qaa tetegoyaja jero.

¹² †Anutuwaawaa kalenjanmorianjanj ii kianjanjkomu honjanj toonjanj kolooja. Niinonjanj qaa ii kotiinjanj nanjonjanj jenjanj onjononjanj kalenjanmorianjanj iikanonjanj nanjonjanj nama kotiinjanj laligowutiwaajonjanj jenjanj kotonjanj onjonjenjanj. Kawaajonjanj tere torogaja koi jewenjanjana Sailasnonjanj oonjanj onjonjanja. Iinonjanj niwo pondanjanjanj nama uumeleenjanj nenjana kolooja. Iwaajonjanj kaenjanj romonjanjgojenjanj.

¹³ ††Anutunonjanj uumeleenjanj kanageso onj kaanja iyanjanjaanjanj meweenjonjanj onjono Babilonjanj siti bologaja kanonjanj †† laligojuti, iyonjononjanj yeizozogija anjanj onjooonjanj kaja. Momalaariwaa merana Maak iinonjanj kaanjanagadeenj yeizozoyaja anjanja. ¹⁴ Onj batugianonjanj waegijaja menj anjonjanj aonjanj newogija kososoonjanj laligowu. †††

Alaurunana Kraistwo qokotaanjanj nanjuti, luaenonjanj mono kuuya onjowo ewa. Kianjanj.

‡ 5.12 Apo 15.22, 40 †† 5.13 Apo 12.12, 25; 13.13; 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24 ††† Babilonjanj Roomjanj sitiwaawaja qaa aasangoyajaja. Aisisaanjanj buknonjanj kaanjanideenj qaja ii iikawaa so oogitaja eja. †††† Kambanjanjanj kanonjanj jolonjanjgija jenjanj waegijaja menj buugijaja kitonjanjanj nenjanj laligogitija, mono iikawaajonjanj jeja.

2 Piito

Jer-asa-asari

Piitononj Tere koi Kraistwaa alauruta balonj so rama kenngiti, iyonoojonj ano liligonj keno. Tosianonj qaa soosooya mokoloonj ejemba kuma soonj onjonjgitiwaajonj laaligo soraaya mesaonj serowilij nambonj nambonj iwoi lanj ama menj laligogi. Boi takapolakaya ii Anutuwaawaa qaa baatanonj mende kema (2.10) jeulalanj (3.17) ama selegia mepe-seenj (2.18) jaba-arambaranj (2.10) ama iyangiaa jaajaa laligogi. Kaiyakagianonj Jiisas qakooma mugi. Yonjononj mepaqepae ejemba godaqeqegia qaa laligonj wansanwansan ejemba (2.3) looloria (2.18) jinjaunj menj onjonjgi. (3.3-4)

Piitononj qaa ano nanamemenj iikawaajonj majakaka somata moma dingowaatiwaajonj manja qerj hamoqeqe-waa kania jerj asarija. Uugia kuunj jerjkootoya kokaenj ooro, "Anutu ano Ponj Jiisas Kraist ii onjanonj moma laarinj oroma yorowo qokotaaninj lombo ii menj kamaanj ano afaangowaa. Momo kaanja ii jembiri qaagoto, ejemba iyangiaa jaagianonj Jiisas iigi ejemba kuma onjoma laligoroti, ii moma ninijogi karo moninj. Kawaajonj mono laaligo soraaya laligonj gadokopa laaligo ano uuwoi ii gema qewu."

Tosianonj kaparanj koma kokaenj lanj jerj ejemba kuma soonj onjoma laligogi, "Kraistnonj mombo mende eleembaa." Qaa ii jembiri qaaya. Piitononj qaa iikawaajonj majakaka somata moma kitia kokaenj meleema jerj ooro, "Kraistnonj eleembaatiwaa kambanja qero ujiwaa tani kolooji, ii kokaembaajonja: Anutunonj ejemba ananaanonjga monjonj tiwilaawaatiwaajonj mende mojato, kuuya anana uunana meleema singisonjgo laaligonana mesaowombaajonj moma kaparanj komakeja."

Buk kokawaa bakaya wanja 4 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1.1-2

Anutunonj soraaya laligowombaajonj nonoono 1.3-21

Boi takapolakaya yonjoo kaniagia 2.1-22

Tetegoyanonj Kraistnonj eleema kawaa 3.1-18

¹ Saimon Piito niinonj onjowo qaa aminj mobombaa-jonj tere koi oojenj.

Jiisas Kraistnonj wasinj nono aposol koloonj welenj qerj munj laligonjkejerj. Benj Anutunananonj Hamoqeqe Toya Jiisas Kraist wasiro kamaaro iwaajonj ama qaanana jerj tegoro solanjaninij momalaarinananonj kolooro. Onjo momalaari iikayadeenj bunja qerj aogi sewanja uuta kolooro nono kaanja simbawonjowo laligoju.

² Onjo Anutu ano Ponjnana Jiisas moma kotonj oronjuti, iyorononj mono kalenjmorianja kelemalelenj onjoni lu-aenonj laligowu. Kianj.

Anutunonj onjooti, iikanonj mono kotiinj nambu.

³ Anutunonj asamararanj Toya akadamuyawo kolooja. Kawaa so anana soraaya tataanjkota koloonj laligowonjatiwaajonj nonoono. Kania kaenj moma yagoninj kalenj nonomakejiwaa kania kolooro. Anana laaligo kombombanja laligonj uuwaa komagbiligibili tororo ambombaaajonj iwoi amamaanjkebonjati, iwaa benj es-unjanonj mono ii kuuya nonono burjananaga koloonjkebaa.

⁴ Asamararanj Toya iinonj uunananonj gawonja gawonja damuyawo menj kalenja kuuya nonomambaa-jonj momakeja. Anutunonj soomonggo qaaya nononoti, iikawaa sewananonj mono uuta kolooja. Onjo wala balombaa siingia kombombanja bologa tondu otaanj anjonjora uutanonj laligogito, Anutunonj onjo iikanonjdeenj metogonj wangia somongoro. Kaenj kolooro gadokopa laaligo serereenj gema qewutiwaajonj hamoqeqe arenja anota eja. Momo ano nanamemenj akadamuyawo Anutuwaanonj eji, iinonj onjo iikawaa so letoma gbilia koloowutiwaajonj kaparanj komakeja. Onjo soomonggo qaaya somata qatawo iikanonj qokotaajuti eenj, iinonj mono inaanj onjono mombo letoma Siwewaa akadamuya mokoloonj bunja qerj aonj laligowuya. Akadamuya iikanonj saanonj rijojoonj sokoma onjombaa.

⁵ Anutuwaanonj soomonggo qaa kaanja ejiwaajonj ama onjo mono momalaariwaa honja koloonj onjono qendeema laligowu. Kaanja laligowutiwaajonj mono kaparanj koma zenj nama manja qerj laligowu. Honja koloonj onjombaati, iikaenj saanonj Anutuwaawaa kania toroqerj moma kotowuya. ⁶ Momakootogianonj so-mariiro saanonj nanamemenjgia toroqerj galenj koma

aonkebuya. Galen koma aoaogianon somariiro saanon nama kotiin lombo mokosingon bosima laligowuya. Nama kotikotiigianon somariiro saanon mombo Anutuwaawaa jetaa so uuwaa komagbiligibili ama laligowuya.

⁷Uuwaa koma gbiligbiligianon koloon somariiro saanon uujopagianon seiro uumeleen alaurugia alala men kalan koma aon laligowu. Uujopagianon seiro saanon ejemba kuuya jopagon onoma laligowu. ⁸Ono Anutuwaawaa akadama kaanja bunja qen aon men sein laligowuti een, mono gorosonja mende laligowu.

Kanja qaagoto, akadama iikanon mono nemun koma onono afaangon Ponjana Jiisas Kraistwaa kania moma koton saanon gawonja jegenja nama megij honja koloonkebaa. ⁹Saanon koloonkebaato, dakaya yonoonon Anutuwaawaa akadama kanja mende en ononji een, iyonoo momakootogianon mono toroga kolooro bao jaagoo kanja kemakuunkanju amakeju. Anutonon singisongogia walaga songbano soraaya koloogiti, ii duduun imowamo laligoju.

¹⁰Oo uumeleen alauruna, Anutonon meweengon onoma onoonoti, onjo iikanon riin rindangon nambuti een, mono kamban mononon mende tama kamaan kombuya. Kawaajon ononon mono iikanon kotakota rindangon nambombaajon kaparan koma laligowu.

¹¹Kaen ama laligogi Anutonon injiuro sokono koma horon onono Siwe goman naguyan kuuya tano saanongadeen uutanon ubuya. Ponjana Jiisas Kraistnon Hamoqege ano bentoton Toya kolooja. Iwaa bentoton uutanon ugi kamban tetegoya qaa galen koma onono oyanboyan koloon laligowuya.

¹²Bunja qaa honanon kana kanja qendeema ononji, onjo ii mono bunja qen aon iikanon bon qen nama kotiju. Kawaajon qaa arej jejenji, ii saanon moma asarijuto, niinon kilen iikawaajon kamban so jen gbilin onomambaajon mojen. ¹³Kaen moma sele busu kokawaa kala kuunon laligomanatiwaa so qaa arej ii dudu-uubotiwaaajon momogia jen gbilin kuun onomambaajon mobe sokonja. ¹⁴Niinon sele busuna kusuga koi kala kuun kanja luluuma uulanawo komun koomu gomanon umanati, kaen moma yagojen. Ponjana Jiisas Kraistnon kaanagadeen buju qaa kaanjadeen nisaano mobe. ¹⁵Qaa arej kuma onombeti, iikanon uu wombogianon ero niinon goron qen koomu gomanon kembe iikawaa gematanon kaanagadeen ii saanon kamban so romongon laligowu. Niinon iikawaajon kotiin kaparan komakejen. Kian.

Kraistwaa asamaranaja ii jaanananon iima nanjon jenkejon.

¹⁶Ponjana Jiisas Kraistnon qabunaya uuta men gawon ku-usunawo men laligoroti, nononon ii nononanaa jaanananon uun iima laligonin. Kaen laligon iikawaa so ku-usunaa kania ano eleema kawaatiwaa qaaya ii jen asarin onoma laligonin. ii ben sosombarj sundu † kanja mende jembiri anin roro-

† *Ben sosombarj iikawaa kania mon ii kokaen: Momo ejemba yonoo uugianon jembiri momo letono qaa kania kania lan romongon gisomaso angj koloonkeju.*

monjo giraboga kanja ii lan mende otaan laligonin.

¹⁷††Niinon Jiisaswaa qabunaya uuta ii nononano kokaen kolooro iinin: Asamaran Toya uuta iinon qaa ijoro qa kokaen kolooro moro: "Eja koi neenaa wombo merana kolooro iwaajon uunanon qeangoro iimasin mojen." Kaen ijoro moro Man Anutonon asamaran muro akadama bunja qen aon laligoro. ¹⁸Nononon iwo baanja kowoga kanon uma laligonin qa iikanon Siwenonga kolooro monin.

¹⁹Gejatootoo ejemba waladeen Bunja qaa jen oogiti, ii kamban kokaamba moma sorogon angon konin powowon kotakota koloon nononja. Kawaajon Bunja Tere walagaa qaaya ii mono tororo geja ama bunja qen aon laligowu. Kiwanon goman sinjigoro asarinkeji, gejatootoo qaa iikanon mono iikawaa so jen asarin onomakeja. Onjo iikawaa asaganon qokotaan nambuti een, mono saanon Anutu-waa kana honja iima pangamambaa nanamemenja yakarin mesaon laligowu. Kanja laligon uma mambongi goman wengeran suluro gomaambawaa widia asugiro uuwombogianon asariwaa. Ponnanon eleema kawaatiwaa widianon mono men asarin onono iima Anutuwaawaa iwoi kuuya iima asaridaborowu.

²⁰Qaa waja mutuya koi mono moma asarin mende duduuwu: Balon ejemba mononon Bunja Terewaa gejatootoo qaaya ii iyanaa roromongon qaganon jen asarimambaajon amamaankebaa. ²¹Ii kokaembaajon amamaankebaa: Balon ejemba mombaa uusiinanon kamban mononon mende nemun kono gejatootoo qaa kolooro jegi. Kaen qaagoto, Unja Toroyanon gejatootoo ejemba uugianon sololoon onono Anutuwaawaa jetanonga qaa men jegi. Kian.

Boi takapolakayanon mono laligon tiwilaawu.

2 Gejatootoo ejemba takapolakaya ii kaanagadeen Israel kanageso batugianon asugigi. Iikawaa so onoo batugianon boi soosooya kaanagadeen asugiwuya. Asugin nama onoo momalaarigia tiwilaawaatiwaaajon enkalolon qaa batuya batuya ii aasangoyanon men batugianon kawuya. Somatananon dowegia meroti, Pon ii kaanagadeen qakooma mun iikaanja kanon iyangia kondeema aon uulanawo tiwilaawuya.

²Kaento, ii kilen ejemba seiseianon yonoonon serowilin siligia otaan iyangiaa jaajaa laligowuya. Kanja laligowuyatiwaaajon ama ejembanon roromongogia angj qetangoro uumeleembaa kana honaajon mogi gamuyawo koloonkebaa. ³Boi takapolakaya yononon mono otoko qaganon sundu kania kania jembiri (qaa aisenja) lan jen sein laligowuya. Kanja laligogi ononon ii moma afaangon monen iwoi men kululuugi lan amanagaju men laligowuya. Anutonon ejemba kanja yonoo qaagia mono monowaa monyanon jen tegorota ironja meleeno qagianon ubaatiwaaajon eja. Anutonon kondemondaema onomambaajon ataqatan imowamo mende ambaato, hon toonaga simbobolo moma laligowuya.

Qaa kaen jenkejuto, ii kilenj iyangio anjonjoragiala welenjeqeqeya koloon iikawaa kasanonj laligoju.

²⁰ Yonoo kaniagianonj kokaenj dogoro laligoju: Pon-nana Jiisas Kraist Hamoqeqe Tonana ii moma kotonj iikaanja kanonj balombaa nanamemenj anjonjorayawo ii misingonj gema qenjo mono mombo iikawaa kasanonj kokosiinj aonj osinj raju. Kawaajonj kanakanaiyanonj kilenkilenda laligogito, tetegoyanonj kileqileedaboronj laligoju. ²¹ Anutunonj qaanana jenj tegoro solanjaniwombaa kania wala mende moma kotonj tompinj laligowuyaga, iikanonj mono afaanja koloon onjonaga. Kaenj koloonagato, Buja ii onjanonj injijogi kania moma kotogi bunagiaga kolooro. Uugia meleema iikawaa gematanonj jojopanj qaa kowoga gema qegiti, iikanonj mono iwoi kanjanawo koloon gamu qenj onjomakeja. ²² †Gema qenj kokosiinj aonj kamaanj unjuroti, ii gbaqoosonj qaa honjabanj woi iikawaa so kolooja. Qaa jeta monj ii kokaenj, “Kasunonj loma mombo eleema lolonja nenkeja.” Qaa jeta monj ii kokaenj, “Bao apu moriningo mono mombo eleema sumu pilinj pilinonj lugunj kemenj lomu aonkeja.” Kianj.

Ponj kawaatiwaa soomonggo qaaya

3 Oo wombo alauruna, niinonj tere indinj woi koi ambe onoononj kaja. Qaa jejenj, onjo ii modaborojuto, niinonj Buja qaawaa honja koloowaatiwaaonj uugia soraaya ii kuunj jenj gbilinj onjoma tere indinja woi koi kokaembaajonj oojenj: ² Gejatootoo ejemba soraaya yonjononj eenjanonj Buja qaa jenj laligogiti, ii mono duduuwubo. Kaanagadeenj Ponj Hamoqeqe Toyanonj jenjkooto nonono onjanganj wasiwasi eja aposolurugia nonononj kuma onjoninj, mono ii romonjonj koma gbilinj aonj menj laligowu. Kawaajonj niinonj qaa iikayadeenj oowe indinja woi kolooja.

³ †Qaa mutuya monj ii kokaenj moma asariwu: Kraistonj eleemambaajonj ano kambanj tetegoya kanonj mepaqepae ejemba asuginj nanamemengianonj iyangiala siingia kombombanja bologa ii otaanj mepaqepae qaa jenj laligowuya. ⁴ Tosianonj eleema kawaatiwaa qaaya kokaenj jenj qewagonj laligowu: “Kawaatiwaa soomonggo qaaya ii mono dakanonj eja? Ambosakonanonj laligonj kouma komugiti, kambanj iikanonja iwoi monjonj mende meleeno kemero. Anutunonj Siwe namo mokoloonj orono ilawoila kuuya kanainj eroti, ii mono kaanjiadeenj enj kouro laligojonj.”

⁵ †Kaenj jenj qaa kota koi dudunkeju: Anutunonj monowaa monoyanonj jenj kotonj qaayaa ku-usujanonj siwe namo mokoloonj orono. Kaanagadeenj jenj kotooro apu deema horonj kengi apu uutanonja namo asuginj kouro. Yonjononj qaa kota ii mojuto, ii mende mojonj tani mondonj lanj jenj lolomoninj amakeju. ⁶ †Kanagenj jenj kotooro apu gboulunonj waama balonj tururo ejemba kambanj iikanonj namononj laligogiti, ii apu nenj motonj komugi. ⁷ Yonjononj apunonj unjuro komugito, namo sombinj kambanj kokaamba iriimakejonj, ii gerenonj tiwilaawaatiwaa so kolooja. Anutunonj

iikawaa qaaya ii gbontonj gbontonj jenj kotodabororota eja. Qaa iikawaa honja koloowaatiwaa kambanjanonj kanj kuuro Anutunonj ejemba anjonjoragiawo laligowuti, iyonjoo qaagia jenj tegonj kondeema onjono tiwilaawuya.

⁸ †Kaenj koloowaato, wombo alauruna, nononano iininj gbani 1,000 ii kambanj koriga koloojato, Buja qaa motoonggo koi mono mende duduuwu, “Weenj mo-tonjoo ii Pombaa jaasewanjanonj gbani 1,000:baa so kolooja ano gbani 1,000 iiro weenj motoonggowaa so kolooja.” ⁹ Pombaa soomonggo qaa ii honjowo kolooowaato, iikawaa kambanja ii tororo mende mojonj. Tosianonj kambanj ii qero ubaatiwaaonj romonjonj lanj jenkeju. Anjo kambanja mende qero ubaato, moma mokosinjonj ejemba kuuyanonj uunana meleemobonatiwaaonj mambomakeja. Monjonj gere sianonj kemebabotiwaajonj mono kaparanj komakeja.

¹⁰ ††Qaayaa honja koloowaato, Pombaa kaka kambanjanonj mono yongoro meme ejawaa tani kanj ku-uwaa. Ii obabanj kota banananonj riuro amamaawonja. Kambanj iikanonj namo sombimbaa iwoi ii-ita kuuya ii mono gere toonj jenj sogoyagadeenj ewaa. Weenj koinj, sengelao ano sombimbaa iwoiya kuuya ii juquma otong jinjererenjowo qama alinj qaombuya. Namonj ano ejembanonj iwoi kuuya iikanonj menj anjgita eji, Anutunonj ii kuuya kondemondeema meleeno kemebaa. Kemenj jenj tegoro iwoi monj mende totoonj ewaa. Awawi to-tonj!

¹¹ Ilawoila kuuya ii tani kaanja juquma qaombutiwaaonj onjononj mono ejemba nomaanja koloonj laligogi sokonaga? Kawaajonj mono nanamemenj soraaya otaanj Kraist kaanja koloonj laligowombaaonj koma gbilinj aonj laligowu. ¹² Onjo Anutuwaawo kambanj somata ii kanj kuuwaatiwaaonj mamboma uulanjowo kawaatiwaa gawonja kaparanj koma menj laligoju. Kambanj iikanonj namowaa ilawoilaya ano weenj koinj, sengelao ano iwoiya ii gere toonj tanjururunj jewaa. Anutunonj sombimbaa ilawoilaya ii kuuya kondemondeeno juquma jedaborowaa. ¹³ ††Kaenj jedaborowaato, Anutunonj iwoi asugiwaatiwaa qaa somonjgorota eji, nonononj iikawaa so namo sombinj dologa mokoloonj orombaatiwaaonj mambomakejonj. Ii mokoloonj orono iikanonj keuma nanamemenj dindinja otaanj laligowonja.

¹⁴ Oo wombo alauruna, onjo kambanj somata ii kanj kuuwaatiwaaonj mamboma laligoju. Kawaajonj mono kokaenj ambombaajonj kaparanj koma nambu: Uugia soraaya kolooro Anutunonj jewongia boronjaa qaaya monj mende mokoloooro iwo ososogojutiwaaonj lu-aenonj laligowu. ¹⁵ Mamboma Ponjananaa uu taniaajonj kokaenj romonjonj laligowu: Iinonj onjo uugia meleema mombo letombutiwaa kambanja qenj koriuro mam-boma onjoma mokosinjonj laligoja. Wombo alanana Poolnonj kaanagadeenj qaa iikayadeenj oonj onjoto, Anutunonj momakooto uuta murotiwaa so qaa ii oonj onjono. ¹⁶ Iikawaa qaaya ii tereya kuuya kanonj jenj oonjkejato, Buja Tereyaa uutanonj qaaya tosia ii lomb-

† 2.22 Gba 26.11 †† 3.3 Juud 18 ‡ 3.5 Jen 1.6-9 †† 3.6 Jen 7.11

‡ 3.8 Ond 90.4 ††† 3.10 Mat 24.43; Luuk 12.39; 1 Tes 5.2; Ais 16.15 ††† 3.13 Ais 65.17; 66.22; Ais 21.1

otawo. Kawaajon tosonianon ii moma asariwombaajon janjarin riin bimoonkeju. Poumapou ejemba kongbara qen kokobimbin lan laligonkejuti, iyononon tereya tereya ii tondu meeranjonkeju. Iikawaa so Pool-waanon qaa ii kaanagadeen melenqeleen angi sipasi-pa koma soonkeja. Kaen meeranjon nama iyanzia men bolin aon gere sianon kemebuya.

¹⁷Yononon kemebuto, wombo alauruna, ononon kaen koloowaatiwaa qaaya ii mono waladeen mod-aborogita laligoju. Kawaajon mono onoangia galej men aon laligowu. Jeulalan ejemba kana songin qiwit-

igonkejuti, ononon mono iyonoo kele qaagianon horon onono onotaan jinjauj kembubo. Laaligowaa tando powowon kotakota iikanonja kaen ligisoon tama kamaan unuwabo. ¹⁸Ponana Jiisaswaa kalenmori-anonon nanjuti, iikanon mono mombo toroqen men somariin laligowu. Hamoqeqe Tonana Kraistwaa kania moma kotojuti, ii mono toroqen moma sororogon laligowu. Ii mepeseenin qatanon kamba kokaamba akadamuyawo koloon kanagen tetegoya qaa kaanjan en ubaa. Qaa ii onanon.

1 Jon

Jer-asa-asari

Jonon uunon jopagon aoawaa qaaya ii kotiin jer laligoro. Uumeleen ejemba anana Anutu ano Jiisas Kraist yorowo qokotaan nama uunana somonjon aon motoonggo koloon laligojon. Tosianon qaa qolonmolongoya ii ejemba kokaen kuma soon onoma laligogi: "Jiisasnon Siwe ejagadeen kolooja. Balonon iwoi kuuya ii bologa kolooja. Kawaajon Jiisasnon balon eja hona mende koloon laligoro." Qaa kawaajon ama tosanon "Anutu moma laarion," jer nanamemen awaa mesaon sisau silemale laligon ejemba tosaanja yon kazi ama ononji ano qezen injarere laligogi. Qaa seña seña kaananon zioz menj boliwabotiwaaajon Jonon gejanono qaaya terenon kokaen oon anota karo, "Jiisasnon Siwe ano namo ejaga motoondeen kolooja. Namonon gawon meme ano momo meme ii iwoi bologa qaago. Kawaajon 'Anutu moma laarion,' jer Meria Jiisas mende mesaowona ano alaurunana onowo uunananon jopagon aowona. Uujopa ii mono kaparan koma ama aonkebona."

Tere kokawaa bakaya waña 6 ii kokaen:

Laaligowaa kania ii Jiisas 1:1-4

Asasaga ano pangaman uutanon laaligo 1:5-2:29

Anutuwaanon ano Satambaanon merabora 3:1-24

Uña me ome ii mono kaniagara gosin mobu. 4:1-6

Uujopawaa kania ano jerkootoya 4:7-21

Momalaari anana bologa haamo amakebona 5:1-21

Laaligo kotigaa qaaya ii Jiisas Kraist

1 †Niinon laaligo kotigaa qaaya jembaaajon tere koi oojer. Waladeen laaligowaa qaa Toyanon laligoro go kanagen ilawoila kuuya kolooro. Iinon laligon kouma namonon kamaaro ii jaananon iima boronanon selia oosirinin qaaya jero moma laligonin. ² †Oyanboyon laaligowaa Toyanon asugirota nononon ii iima kania nanjon jer dangunu kaanja nanjon. Laaligo tetegoya qaa iikawaa Toyanon Manjawa laligon kouma kamaan asugin nononoti, nononon iikawaa Buña qaaya jer asarin uugia kuonkejon. ³ Nononon Manjana ano Meria Jiisas Kraist yorowo uunana somonjon motoonggo koloon laligojon. Ono kaanagadeen uugia nonowo somonjon motoonggo laligowombaajon moma iwoi iima moninji, ii jer asarin onomakejon. ⁴ Korisoronon uunana saa qero laligowombaajon qaa koi neñaurunawo jer asarin oonjon. Kian.

Pombaa asasaganon laaligo

⁵ Buña qaa iwaa Meriaanonga moma jer asarin ononjon, ii kokaen: Anutunon asasagaa Toya kolooja ano iwaanon pangaman mon mende eja. ⁶ "Nononon iwo uunana somonjon motoonggo laligojon," kaen

jenon jer kiler kaiyakanananon kematoukantou ama pangamanon laligojon eeñ, mono qaa qolonmolongoya jer nanamemenananon qaa hona mende otaankejon. ⁷ Anutunon asasagaa uutanon laligoro nononon iikawaa so kaiyakanana asasagaa uutanon amakejon eeñ, mono batunananon uunana somonjon aon motoonggo laligonin Meria Jiisas Kraistwaa sayanon mono singisongonana kuuya songbamakeja.

⁸ "Uunananon singisonngo mende eja," kaen jewonagati eeñ, mono anana tiligon aonin qaa honanon uunananon mende nanja. Qaago! ⁹ Singisongonana jokoloojon eeñ, iinon mono uuta dindinaa so somonngo qaaya pondan otaan singisongonana mesaon nanamemenana doogoya kuuya songbamakeja.

¹⁰ "Singisonngo mende anin," kaen jewonati eeñ, mono qaa Toya ugunin Anutunon qolomolon jeje eja kaanja kolooro qaayanon uunananon mende nanja. Kian.

Jiisasnon aworo koipu Tonana kolooja.

2 Oo kokouruna, ononon singisonngo ambubotiwaaajon qaa koi oojer. Ii oojento, mononon kiler singisonngo anagati eeñ, aworo koipu Tonananon mono en nononja. Jiisas Kraist iinon Manjaa kosianon laligon qaa kuuya dindinagadeen gosin ama nonomakeja. ² Aworo koipu Tonana iinon singisongonana tawaya koloon koma konjoratin nonono. Ii ananaa

† 1.1 Jon 1.1 †† 1.2 Jon 1.14

singisongowaajonadeen qaagoto, mono namonon ku-
uya ananaa singisongonana ii kaanjiadeen koma kon-
joratimambaajon komuro. Kianj.

Tenkonjon ii kaiyaka dindiña.

³ Anutuwaa jojopañ qaaya tenj komakebonjati eenj,
iikaanja kanonj ii moma mujonj, ii saanonj uuwoiya qaa
moma yagojonj.

⁴ Moñnonj "Anutu moma mujen," jenj jojopañ qaaya
mende tenj koma otaankeji, iinonj mono qolomolonj
qaa jeje ejembaga kolooro qaa honjanonj iwaa uutanonj
mende eja. ⁵ Qaagoto, moñnonj Anutuwaa qaaya tenj
koma otaankeji, Anutuwaa uujopayanonj mono
onjanonj iwaa uuta saa qero akadamyawo laligoja.
Iikaanja kanonj Anutuwo qokotaanj motoonjgo laligo-
jonj, ii moma yagojonj. ⁶ Moñnonj "Anutuwo qokotaanj
laligojen," jeji, iinonj mono Jiisasonj nanamemenja an-
oti, iikawaa so mono otaanj ama menj laligowaatiwaa
so kolooja. Iikaanj mende ama menj laligoro mende
sokonja. Kianj.

Uujopa ambonjatiwaa jojopañ qaa gbilia

⁷ †Oo wombo alauruna, niinonj jojopañ qaa gbilia
qaagoto, jojopañ qaa walaga kanakanaiyanonjga enj
onjonj, mono ii oonj onjonjenj. Jojopañ qaa walaga
iikawaa Buña qaaya ii mono moma laligonj kougi.
⁸ Kilenj iikawaa jenjkootoya gbilia ii oonj onjonjenj.
Pangamanonj alimambaajonj ano asasagaa honja asar-
inj somariinjkejiwaaajonj jojopañ qaa iikawaa honja mono
Anutuwaanonj ano onoononj koloonj asuginj eja.

⁹ Moñnonj jetanonj "Asaganonj laligojen," jejato, alia
kazi ama muji, iinonj mono toroqen pangamanj uu-
tanonj laligoja. ¹⁰ Moñnonj alia jopagonj munkeji, iinonj
mono asasagaa uutanonj pondanj laligoro silianonj
tosaanja singisonggo ambutiwaaajonj mende kondoonke-
ja. ¹¹ Kaento, moñnonj alia kazi ama muji, iinonj mono
umunjonkonjanonj kematoukantou laligonj
nanamemenja pangamanj uutanonj amakeja. Pang-
amanonj jaaya menj gooro jinjaunj ama laligojiwaaajonj
dakanonj kemaati, ii anjo mende moma kotonkeja.
Qaago.

Anutunonj singisongonana qosolonjonkeja.

¹² Oo meraborauruna, Jiisasonj komunj qa somata
menj laligojiwaaajonj ama Anutunonj onjoo singisongogia
mesaonj qosolonjgodabororo. Iikawaajonj qaa koi oonj
onjonjenj. ¹³ Oo manjurunna, morononj kanakanaiyanonj-
ga laligonj kouji, onjo ii moma munj laligonj kougi.
Kawaajonj qaa koi oonj onjonjenj. Oo gbaworouruna,
onjo kilenjaa Toya haamo ama munj laligojuti, iikawaa-
ajonj qaa koi oonj onjonjenj. Meraborauruna, onjo Manj-
nanaa kania moma kotonj laligojuti, iikawaajonj qaa koi
oonj onjonjenj.

¹⁴ Manjurunna, morononj kanakanaiyanonjga laligonj
kouji, onjo ii moma munj laligonj kougita kouju. Kawa-
ajonj qaa koi oowe onoononj kaja. Eja gbaworouruna,

onjo Anutuwaanonj Buña qaa uugianonj anji kotiinj
nano esunjmumugiawo koloonj kilenjaa Toya haamo
ama munj laligoju. Kawaajonj qaa koi oowe onoononj
kaja. Kianj.

Balombaa nanamemenj bologa mono yakariwu.

¹⁵ Onjo balombaa nanamemenj bologa ano iwoi ku-
uya iikanonj eji, iikawaajonj mende nanj onjomba.
Moñnonj uutanonj balombaa nanamemembaajonj nanj
muji eenj, Manjnanaa uujopayanonj mono iwaa uu-
tanonj mende nanja.

¹⁶ Balombaa nanamemenj ii kokaenj: Ejembanonj sele
busugiaa siingia kombombanja bologa otaankeju. Iwoi
jaagianonj iima iimasiinj ama koposongonjkeju ano
balombaa laaligogiaajonj biririgonj terereenj selegia
menj umakeju. Ii ano uugere tosaanja ii Manjaanonjga
mende kankeja. Qaago! Ii balombaa nanamemenj
bologa kolooja. ¹⁷ Balombaa nanamemenonj goronj qe-
waa ano iikawaa siinja bologa bologa ii kaanagadeen
goronj qewuto, moñnonj Anutuwaa uusiinja tenj koma
otaankeji, iinonj mono bonj qen kambanj tetegoya qaa
kotiinj laligonj ubaa. Kianj.

Kraistwaa tuarenjenj uruta ii mono asugiju.

¹⁸ Oo kokouruna, Kraistwaa kitia †† nama tuarenjenj
ama mubaati, iinonj kambanj tetegoyanonj asugiwaati,
kaenj jegi momakeju. Qaa iikawaa so kambanj kokaam-
ba Kraistwaa tuarenjenj uruta mamaganonj mono asug-
inj nanju. Qaa iikawaa honja kaenj koloorotiwaaajonj ama
kambanj tetegoyaa uutanonj kouma laligojonj, iikaanj
mojonj. Iikawaa aiweseya kaenj. ¹⁹ Tuarenjenj ejemba iy-
onjononj ananaa tuunjondeenj laligonj nonomesaonj
kenji. Uugia nonowo selesele somonjonj momalaari
kanageso batunananonj tondu laligonj boratigi.
Ananaanonj kanageso honja koloowuyagati eenj, mono
ananawo pondanj qokotaagi motoonj laligowonaga.
Nonomesaonj sigensigenj nanjuti, sili iikanonj mono ka-
niagia kokaenj qendeema nonono iima mojonj: Iy-
onjononjga moñnonj nonowo onjanonj motoonjgo
mende koloonj laligoro.

²⁰ Yonjononj sigensigenj nanjuto, Kraistnonj Uñaya
Toroya onjoo uugianonj maaro bedu menj inaanj onjono
kuuya onjononj qaa honja moma kotonj laligoju.

²¹ Onjononj qaa honja mende moma kotowubotiwaaajonj
ama qaa koi mende oonj onjonjenj. Kawaajonj qaagoto,
onjo qaa honja moma kotoju ano qaa honjanonj qaa
qolonjmolongoya moñ kondoomambaajonj ama-
maankeja. Kawaajonj qaa koi oonj onjonjenj.

²² Jiisasonj Hamoqeqe Toya Kraist koloojato, moñ
morononj qaa ii qakoonji, iinonj anjomokolonj ejemba-
ga kolooja. Iinonj Kraistwaa kitia nama tuarenjenj ama
munj Manj ano Meria ii motoonj qakooma oromakeja.

²³ Moñnonj Mambaa Meria qakoomakeji, iinonj Manja
qaa eenj laligoja. Moñnonj Meria jokolonjkeji, iinonj
mono Manj kaanagadeen mokolonj iwo laligoja.

†† *Kraistwaa tuarenjenja ii Antikraist. Griik qaa anti, iikawaa ka-
nia ii woi. Iinonj Kraistwaa kitia nanja ano Kraist tuarenjenj ama
munkeja.*

† 2.7 Jon 13.34

²⁴ Oŋo Buŋa qaa kanakanaiyanonŋa moma kougiti, ii uugianonŋ kotiinŋ nambaatiwaajonŋ galengia meŋ aowu. Buŋa qaa moma kougiti, iikanonŋ uugianonŋ nambaati eenŋ, onŋononŋ kaanŋagadeenŋ mono boŋ qeŋ Maŋ ano Meria yorowo qokotaanŋ nambu. ²⁵ Kraistnonŋ soomonŋ-go qaa kokaenŋ nononota eja, “Niwo nambutu eenŋ, mono laaligo oyanŋboyanŋawo onŋombe tetegoya qaa kotiinŋ laligowuya.”

²⁶ Tosianonŋ batogonŋ jinŋaurŋ meŋ onŋomakejuti, niinonŋ iyonŋoojonŋ ama qaa ii oonŋ onŋonŋenŋ. ²⁷ Tosianonŋ jinŋaurŋ amakejuto, Kraistnonŋ Uŋa Toroya onŋoo uugianonŋ maaro bedu meŋ inaanŋ onŋomakeja. Uŋa Toroya iinonŋ uugianonŋ boŋ nano mende looriwuti eenŋ, onŋononŋ mono boi mombaajonŋ mende amamaawuya. Ii kokaembaajonŋ: Iwaa Uŋa Toroyanonŋ mono nanamemenŋ awagaa qaa kuuya kuma onŋomakebaa. Bedu meŋ inaanŋ onŋomakeji, ii iwoi qolonŋmolonŋgoya moŋ qaagoto, momo qaa hoŋa toonŋa koloonŋkeja. Kawaajonŋ qaa hoŋa kuma onŋonotiwaas so mono qaaya kuuya teŋ koma Kraistwo pondanŋ qokotaanŋ nambu.

²⁸ Oo kokouruna, onŋo mono Kraistwo koronsonŋ qokotaanŋ nambu. Iwo nama laligoninŋ mombo asugiwaati, kambaŋ iikanonŋ mende konjoma nonono gamu qaganonŋ mende kokomomola meŋ kembonŋato, saanonŋ iwaa jaanonŋ awasankaka qaganonŋ saitingenŋ nambonŋa. ²⁹ Kraistnonŋ solanŋa kolooji, onŋononŋ qaa ii moma kotojuti eenŋ, mono qaa koi kaanŋagadeenŋ saanonŋ moma asariwu: Ejemba kuuyanonŋ nanamemenŋ solanŋa amakejuti, iyonŋononŋ mono kaanŋagadeenŋ Anutuwaanonŋa koloonŋ iwaa meraboraanaŋa kolooju. Kianŋ.

Anana Anutuwaanonŋa koloonŋ meraboraanaŋa koloojonŋ.

3 †Mobu! Siwe Maŋnananonŋ nonoojonŋ “Neenaa meraboraana,” kaenŋ nonooma iikanonŋ uujopaya somata qendeema nonomakeja. Anana onŋanonŋ Anutuwaas meraboraanaŋa koloojonŋ. Ii koloojonŋiwaajonŋ balonŋ ejembanonŋ kaniaanana mende moma kotonŋ laligoju. Anutuwaas kania mende moma kotojutiwaajonŋ ananaa kaniaananaajonŋ kaanŋagadeenŋ kokobimbiniŋ ama laligoju. ² Oo wombo alauruna, kambaŋ kokaamba anana Anutuwaas meraboraanaŋa koloonŋ laligojonŋ. Kaenŋ laligonŋ kanagenŋ nomaenŋ koloonŋ laligowonŋati, ii asuganonŋ mende asugija. Qaa motoonŋgo mojonŋi, ii kokaenŋ: Iinonŋ mombo asuganonŋ asugiro kaitania hoŋa jaanananonŋ iibonŋati, kambaŋ iikanondeenŋ mono letoma ii kaanŋa koloojonŋa. ³ Daenŋ yonŋononŋ Kraistwaajonŋ jejeromonŋromonŋ iikaanŋ ama muŋ laligojuti, iinonŋ mono ii koma konjoratinŋ onŋono iwaa tani kaanŋa soraaya koloonŋ laligowu.

⁴ Daenŋ yonŋononŋ singisonŋgo amakejuti, iyonŋononŋ mono kana qaa qeŋ waleemakeju. Singisonŋgo ii jeulalanŋ nanamemenŋa. ⁵ ††Kraist anŋo singisonŋgoya qaa iinonŋ mono ananaa singisonŋgonana koma konjorati-mambaajonŋ kamaanŋ asugiroti, ii moju. ⁶ Daenŋ yonŋononŋ Kraistwo boŋ qeŋ nanjuti, iyonŋononŋ singisonŋgo mende ama laligoju. Moŋnonŋ singisonŋgo toroqenŋ

amakeji, iinonŋ Jiisas mende iima kania mende moma kotonŋ laligoja. Kianŋ.

⁷ Oo kokouruna, moŋnonŋ jinŋaurŋ meŋ onŋombabotiwaajonŋ mono galengia meŋ aonŋ laligowu. Kraistnonŋ solanŋa koloojiwaas so moŋnonŋ nanamemenŋ solanŋa tororo otaanŋkeji, iinonŋ solanŋa kolooja. ⁸ Kilenŋaa Toyanonŋ kanakanaiyanonŋa singisonŋgo ama kouma laligoja. Kawaa so daenŋ yonŋononŋ singisonŋgo amakejuti, iyonŋononŋ mono Kilenŋaa Toyaa bunŋa kolooju. Anutuwaas Merianonŋ mono iwaa gawonŋa kisiyaenŋ memambaajonŋ kamaanŋ asugiro.

⁹ Daenŋ yonŋononŋ Anutuwaanonŋa koloogiti, iyonŋononŋga moŋnonŋ laaligo qaita mombaa uutanonŋ ejiwaajonŋ ama singisonŋgo mende toroqenŋ amakeja. Kolokoloo donŋgoga koloonŋ laligojiwaajonŋ ama singisonŋgo toroqenŋ amambaajonŋ amamaanŋkeja.

¹⁰ Daenŋ yonŋononŋ Anutuwaas meraboraanaŋa koloonŋ daenŋ yonŋononŋ Kilegaa Toyaa meraboraanaŋa koloojuti, ii kokaenŋ gosinŋ moma asariwonŋa: Moŋnonŋ nanamemenŋ solanŋa mende otaanŋkeji, iinonŋ Anutuwaas bunŋa mende kolooja. Kaanŋiadeenŋ moŋnonŋ alauruta mende jopagonŋ onŋomakeji, iinonŋ Anutuwaas bunŋa mende kolooja. Iikawaa aiweseya kaenŋ.

Onŋo mono jopagonŋ aonŋ laligowu.

¹¹ †Bunŋa qaawaa kota kanakanaiyanonŋa moma kouma laligojonŋi, iikawaa jopapanŋ qaaya ii kokaenŋ: Anana mono uunonŋ jopagonŋ aonŋ laligowonŋa. ¹² ††Kein (Kain) iinonŋ Kilegaa Toyaa bunŋa laligonŋ koga qero komuro. Anana mono ii kaanŋa koloonŋ laligowombo. Iinonŋ kokaembaajonŋ koga qero: Anŋa nanamemenŋanonŋ bologa kolooroto, kogaanonŋ ii solanŋa kolooro. Mono iikawaajonŋa qero.

¹³ Oo uumeleenŋ alauruna, balonŋ ejembanonŋ kazi ama onŋombuti eenŋ, iikawaajonŋ mono mende waliŋgowu. ¹⁴ ††Anana uumeleenŋ alaurunana jopagonŋ onŋomakejonŋiwaajonŋ ama qaa koi moma asarijonŋ: Anana koomu kotigaa jawoya waleema laaligo kotiganonŋ keuma laligojonŋ. Moŋnonŋ uujopa mende amakeji, iinonŋ mono toroqenŋ koomu kotigaa uutanonŋ nambaa. ¹⁵ Ejemba alaurugia kazi ama onŋomakejuti, ii kuuyanonŋ mono koomuya unŋu-unŋu ejembaga kolooju. Laaligo kotiga ii unŋu-unŋu ejemba kaanŋa mombaa uutanonŋ mende eji, ii saanonŋ moma yagoju.

¹⁶ Jiisas Kraistnonŋ laaligoya ananaajonŋ ama qeleema mesaonŋ jopagonŋ aowaa kania kaenŋ qendeema nonono iima moma kotojonŋ. Anana mono kaanŋiadeenŋ laaligonana uumeleenŋ alaurunana yonŋoojonŋ ama qeleema mesaoninŋ sokombaa. ¹⁷ Moŋnonŋ balombaa ilawoilaya soyanonŋ meŋ laligoro alianonŋ iwoiwaajonŋ amamaanŋ memeqemeanŋ ano iijato, kilenŋ bone koloonŋ uuta somonŋgoji eenŋ, Anutuwaas uujopayanonŋ mono iwaa uutanonŋ nomaenŋ enaga? ¹⁸ Oo kokouruna, jopagonŋ aoao ii je buu susunananondeenŋ tiwirigonŋ jenŋkebomboto, ii mono nanamemenananonŋ qaa hoŋa otaanŋ ama laligowonŋa.

† 3.1 Jon 1.12 †† 3.5 Jon 1.29

‡ 3.11 Jon 13.34 †† 3.12 Jen 4.8 †† 3.14 Jon 5.24

Mono Anutuwaa jaasewananor saitingen nambona.

¹⁹ Anana qaa honaa bunaga koloojon me qaago? Koloojon ee, mono saanon uunana bonjon kono Anutuwaa jaasewananor awasankaka nambona. Qaa ii anana gosin aon kokaen moma kotowona: ²⁰ Uunananor iwoi bologaajon ama jen nononji ee, nono qaa koi saanon moma yagojon: Anutunor gosigosi Tonana koloon qaanana dindinagadeen gosiwaa. Anutuwaa roromonogyanor mono ananaa roromonogonana uugun uuta kolooro qaa kuuya saanon modaboroja. Kawaajon mono saanon uunana bonjon kono laligowona.

²¹ Oo wombo alauruna, uunananor mende jen nononji ee, anana mono saanon Anutuwaa jaasewananor awasankaka koloon saitingen nambona.

²² Anana Anutuwaanor joponar qaa ten konin nanamemenana ii iiro sokomakejiwaa so ama men laligonkejon ee, iwoi mombaajon qama koolin qisin mubonati, ii mono nonono buna qen aowona.

²³ †Anutuwaanor joponar qaa woi ii kokaen: Anana mono Meria Jiisas Kraistwaa qata men moma laarin uunana meleembona ano joponar qaa jen koton nononotiwaa so jopagon aon laligowona. Kaen mende ama laligowonagati, ii Anutuwaa jaanon mende sokonaga. ²⁴ Daen yononon Anutuwaanor joponar qaa ten komakejuti, iyononon mono Anutuwo qokotaan laligogi Anutunor yonowo rapingon nanja. Iinon ananawo rapingon nanji, ii Unaya Toroya nonono uunananor sane nunun laligojiwaajon moma kotojon. Ki-an.

Unya me ome ii mono kaniagara gosin mobu.

4 Oo wombo alauruna, gejatootoo ejemba takapolakaya mamaganon goman so liligon laligojutiwaajon qaa kuuya ii uulanawo mende men moma laariwu. Anutuwaa Unyanor me ome monon sololooro qaa jeji, ii mono wala angotetenon ama gosiwu. ² Anutuwaa Unyaa kania ii mono kokaen gosin mokoloowu, "Jiisas Kraistnon kamaan sele busuwo koloon laligoro," daen yononon qaa ii jen asuginkejuti, iyononon kuuya Anutuwaa buna kolooju.

³ Monon Jiisaswaa kania kaen mende jen asuginkeji, iinon Anutuwaa buna mende kolooja. Kraist tuarenjen Toyaa omyanon mono iwaa uuta sololooro qaa jenkeja. Monon asugin Kraistwaa kitia nama tuarenjen ama mubaa, †† qaa kaen injigiti, iinon mono kaman kokaamba namonon asugija.

⁴ Oo kokouruna, on Anutuwaa buna kolooji Unya Toroyanon uugianon nama namowaa omejiilana ii unuugun haamo ama onomakeja. Kawaajon gejatootoo ejemba takapolakaya ii saanon haamo ama onoma laligowutiwaa so kolooju. ⁵ Yononon balombaa buna kolooji namowaa omyanon sololoon onomakeju. Kawaajon balombaa nanamemenana otaan qaa jeji

† 3.23 Jon 13.34; 15.12, 17 †† Kraistwaa tuarenjen toya ii Antikraist. Griik qaa anti, iikawaa kania woi. Iinon Kraistwaa kitia nanja ano Kraist hona tuarenjen ama munkeja.

uumeleembaa gadokopa ejemba yononon qaagiaajon geja ama momakeju.

⁶ Anana Anutuwaa buna koloon Unya Toroyanon sololoon nonomakeja. Anutuwaa moma mujuti, iyononon ananaa qaa jen iikawaajon geja qen momakeju. Anutuwaa buna mende koloojuti, iyononon anana qaa jen iikawaajon geja mende ama momakeju. Qaa honaa Unyaa ano angomokolombaa omya yoro kanagara ii mono iikaen gosin moma kotonkebon. Ki-an.

Anutunor uujopawaa kania kolooja.

⁷ Oo wombo alauruna, Anutunor jopagon aowaa wanjaleya kolooja. (Kawaajon uujopa ii apu jaayaan en koumakeja.) Kawaajon anana mono jopagon aon laligowona. Kaen ama laligojon, kuuya anana Anutuwaa moma mun iwaanonga kolokoloo donogoga koloon laligojon.

⁸ Anutunor uujopawaa kondokondoo Toya kolooja. Iikaen koloojiwaajon monon ejemba mende jopagon onomakeji, iinon Anutuwaa mende moma mun tompin laligoja. ⁹ Anutunor uujopaya batunananon asuganon kokaen qendeema nonono: Iinon Meria motoonon ii nemun koma nonono koton laligowonatiwaajon ama wasiro namonon kamaaro. ¹⁰ Anana Anutuwaa jopagon mun iikanon uujopa mende kondoonon kolooroto, uujopawaa kania ii kokaen: Anutunor wala jopagon nonoma singisononon koma konjoratimambaajon Meria wasiro ananaanon kamaaro.

¹¹ Oo kokouruna, Anutunor kaen honona qaa jopagon nononotiwaajon ama anana mono kaen adeen uunananon jopagon aonkebona. Uujopa mende ama aonin mende totoon sokonja. ¹² †Monon Anutuwaa kaman monon mende iiroto, jopagon aon laligojon ee, Anutunor mono uunananon leigon nano uujopayanon uunana saa qero akadamunanawo koloon laligojon.

¹³ Anana Anutuwo qokotaan laligonin iinon uunananon leigon nanji, ii Unyaa Toroya nononotiwaajon ama moma koton uuwoi mende amakejon.

¹⁴ Mananon Meria goman goman ananaa Hamoqeqe Tonana kolooatiwaajon wasiro kamaaro. Nononon ii iima moma nanon jenkejon. ¹⁵ Monon "Jiisas Anutuwaa Meria kolooja," jen asuginkeji, Anutunor mono iwaa uutanon leigon nano iinon Anutuwo qokotaan laligoja.

¹⁶ Anutunor uutanon jopagon nonomakeji, nono iikawaa kania moma koton iikanon moma laarinkejon. Anutunor uujopawaa Toya kolooja. Kaen koloojiwaajon monon ejemba jopagon onoma laligoji, iinon mono Anutuwo qokotaan nano Anutunor iwaa uutanon leigon laligoja. ¹⁷ Kaen laligonin Anutuwaa uujopayanon goonon kalan koma nonoma uunana saa qero akadamunanawo laligojon. Kraistnon namonon tatawaga laligoroti, anana tani kaen laligojon. Iikaen laligojoniwaajon ama Anutuwaa jenteego kaman so-

‡ 4.12 Jon 1.18

matanonj Kraistwaa jaanonj keuma iikanonj awasankaka koloonj saitingenj nambonja.

¹⁸ Anutunonj jopagonj nonono nama eenj toonj toroko mobombo. Singisonjgo ejemba Anutunonj singisonjgogiaa ironja meleema onjombabotiwaajonj toroko momakejuto, Anutuwaa uujopayanonj uunana saa qeji eenj, iikanonj mono toroonana kuuya yakaridaboronjkeja. Kawaajonj monjonj toroko momakeji, iinonj jopagonj nonomakejiwaa kania ii tororo mende modaboroja.

¹⁹ Iinonj wala jopagonj nononotiwaajonj ama anana uujopa amakejonj. ²⁰ Monjonj "Anutu jopagojenj," jeja-to, alia kazi ama munjkeji, iinonj mono ejemba qolomolonjgoya kolooja. Iikawaa kania ii kokaenj: Alia iima kilenj mende jopagonj muji eenj, iinonj Anutu mende iima ii mono nomaenj jopagonj munaga? ²¹ Monjonj Anutu jopagonj munjkeji, iinonj mono alauruta kaanja-gadeenj jopagonj onjoma laligowa. Anutunonj uujopawaa jojopanj qaaya kaenj anota eja. Kianj.

Uumeleenj ejemba anana haamo amakebonja.

5 Daenj yonjononj Jiisas moma laarinj "Hamoqeqe Tonanaga kolooja," jenjkejuti, ii kuuyanonj mono Anutuwaanongga kolokoloo donjgoga koloonj laligoju. Daenj yonjononj Manja jopagonjkejuti, ii kuuyanonj mono iwaa Meria kaanjagadeenj jopagonj munjkeju. ² "Anutu-waa meraboraanja jopagonj onjonjonj," jeninj qaa iikawaa honja ii anana kokaembaajonj gosinj aonj mojonj: Anutu jopagonj munj jojopanj qaaya tenj koma otaanjkejonj eenj, mono Anutu-waa meraboraanja kaanjagadeenj jopagonj onjmakebonja. Iikawaa aiweseya ii kaenj. ³ †Anutu jopagonj mubonjatiwaa honja ii qaa tenjkonjonj. Anutuwaanonj jojopanj qaa otaaninj sokonja. Jojopanj qaaya tenj koninj lombotawo mende koloowaa.

⁴ Anutuwaanongga kolokoloo donjgoga kolooininj, anana kuuyanonj saanonj iwaa jeta tenj koma balombaa nanamemenj bologa haamo amakebonja. Anutunonj momalaari nonono iikawaa qaganonj qama koolininj Anutunonj balombaa nanamemenj bologa ii qenj yakariro kamaadabororota laligojonj. Haamo ambonjatiwaa kania morota monj mende eja. ⁵ Anana haamo mende ambonagati eenj, daenj yonjononj ii ambuyaga? Jiisas Anutu-waa Meria kolooji, monjonj ii moma laarinj mono balombaa nanamemenj bologa haamo amakebaa. Kianj.

Anutunonj Meriaa qaa kokaenj nanjonj jero:

⁶ Jiisas Kraist Anutu-waa Meria kolooji, ii nomaenj mojonj? Jiisasnonj apunonj kemero Jononj oomulu menj muro Anutunonj kambanj iikanonj qaa ii jero mogi ano kanagenj saya molaamambaajonj ano iikanonj qa aro monj Siwenongga kolooro mogi. Qaa apunonj indinj mo-tonjgoko kolooroti, iikayadeenj qaago. Siwe Toyanonj qaa nanjonj jeroti, iikawaa aiweseya ii apu ano sa, woi ii. Toroqenj Unja Toroyanonj qaa ii jenjkeja. Iinonj qaa

honjaa Toya koloojiwaajonj ama qolongomambaajonj amamaanjkeja.

⁷ Nanjononjgo qaa karonj ii kaenj monija eja. ⁸ Qaa karonj iikawaa aiweseya ii Unja, apu ano sa. Qaagia ii ororonj asuganonj moninj sokondaboroja. ⁹ Qaa jakeyanonj kouma nanjononjgo amakejuti, ii saanonj moma anjalinj anjonj komakejonto, Anutu-waa nanjononjgo qaayanonj mono ejemba qaanana uugunj powowonj kotakota kolooja. Anutunonj Meriaajonj "Neenaa Meranaga," qama kania kaenj asuganonj nanjonj jero. Kawaajonj qaa ii gema qewombo.

¹⁰ Monjonj Anutu-waa Meria moma laarinjkeji, nanjononjgo qaa Toyanonj mono anjo iwaa uutanonj laligoro iwaa kania saanonj moma yagonjkeja. Monjonj Anutu mende moma laarinjkeji, iinonj mono nanjononjgo qaa Toya anja menj kamaanj aonj eja qolomolonjgoya koloonjkeja. Anutunonj qaa kota Meriaajonj nanjonj jeroti, iinonj qaa ii mende moma laarijiwaajonj mono Anutu iyanja gema qenj munjkeja. ¹¹ †Anutunonj qaaya kokaenj nanjonj jero, "Niinonj laaligo kombombanja onjomambaajonj jeweti, neenaa Merananonj mono laaligo kombombanja iikawaa kondomondoo Toya kolooja." ¹² Iwaa Meriawo qokotaanj laligoji, iinonj laaligo kombombanja bunja qenj aonj laligoja. Anutu-waa Meriawo mende qokotaanj laligoji, iinonj laaligo kombombanja mende bunja qenj aonj laligoja. Kianj.

Laaligo kotigaa kania

¹³ Uugia meleema Anutu Meriaa qata ii moma laarinjkejuti, niinonj tere koi onjoojonj oojenj. Laaligo kotigaa bunja koloojuti, onjononj iikawaa kania tororo moma kotowutiwaajonj ama koi oojenj. ¹⁴ Anana saanonj awasankaka koloonj Anutu-waa kosianonj kema qama koolinj nama kokaenj moma yagonjkejonj: Naa iwoiwaajonj iwaa uusiinja otaanj qama koolinj mubonjati, iinonj mono qamakoolinana ii mobaa. ¹⁵ Ii me ii kawaajonj qama koolininj qamakoolinana mobaatiwaajonj mojonj eenj, mono qaa koi kaanjagadeenj moma kotojonj: Naa iwoiwaajonj qama koolinj mujonj, ii kuuya mono ananaa bunjananaga koloowaa.

¹⁶ Monjonj alia iiro singisonjgo ano iikanonj koomu kotigaa bunja mende koloowaati, iinonj mono alia iwaa-jonj Anutu qama kooliro hamo qenj muro laaligo kotiganonj keubaa. Singisonjgo Anutunonj mesaowaati-waa so anjgiti, qaa koi mono iyonjoojonj jejenj. Tosianonj singisonjgo anjgi iikanonj koomu kotigaa bunja koloowuti, iyonjoojonj qama kooliwutiwaajonj ii mende jejenj. Qaago. ¹⁷ Nanamemenj bologa kuuya ii singisonjgo kolooja. Koposo tosaanja aninj iikanonj koomu kotigaa bunja mende koloowonja. Kianj.

Uumeleenj ejemba anana Anutuwo qokotaanj nanjonj.

¹⁸ Daenj yonjononj Anutuwaanongga kolokoloo donjgoga koloogiti, iyonjooonjga monjonj singisonjgo mende toroqenj amakeji, ii mojonj. Anutuwaanongga kolokoloo donjgoga koloonj laligoji, iinonj mono iyanja

† 5.3 Jon 14.15

†† 5.11 Jon 3.36

galeŋ meŋ aoro Kileŋaa Toyanoŋ ii mende qelanjiŋ mewaa.

¹⁹ Anana qaa koi mojoŋ: Anana Anutuwaa buŋa koloojonto, gomaŋ so yoŋonoŋ uugia mende meleema Kilegaa Toyaa ku-usuŋ baatanonŋ laligogi galeŋ koma oŋomakeja.

²⁰ Qaa koi kaŋagadeeŋ mojoŋ: Moronoŋ eja hoŋa toonŋ kolooji, anono ii moma mubombaajoŋ Anutunonŋ

Meria wasiro kamaaŋ moma-asa-asari nonono. Moronoŋ eja hoŋa toonŋ kolooji, anana iwo qokotaanŋ mo-toonŋo koloonŋ laligojoŋ. Eja hoŋa toonŋ ii Anutuwaa Meria Jiisas Kraist. Iinoŋ Anutu hoŋabona ano laaligo kotigaa kondomondoo Toya kolooja.

²¹ Oo kokouruna, tando lopion ano beŋ qolonŋmoloŋ-goya toŋanoŋ kokosiinŋ qelanjiŋ oŋombubotiwaajoŋ mono oŋoanŋgia galeŋ meŋ aonŋ laligowu. Kiaŋ.

2 Jon

Jen-asa-asari

Buŋa Tere kokawaa toya iinonj iyanŋaa qata "Jotamemeya monj," qaro. Iinonj tere ii "Wombo emba ano iwaa meraborauruta," yonŋoojonj ano. Qaa aasangoya ii uumeleenj kanageso mombaa sareqaaya. Merabora ii kanageso ano wombo emba ii yonŋoo galenŋgiaga. Buŋa Terewaa qaa toroga kokanonj jopagonj aowombaajonj uu kuuj nonomakeja ano boi takapolakaya yonŋononj ejemba kuma onŋonŋi qaagianonj seiwabotiwaa galenj meme qaaga kolooja.

Buk kokawaa bakaya waŋa 4 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1-3

Uujopa ii iwoi waŋa 4-6

Qaa doogoyanonj seiwabotiwaa galenj meme qaa 7-11

Terewaa qaa kota waŋa 12-13

1 Oo emba soro, Anutunonj meweenjonj gono uumeleenj kanagesouruga galenj koma onŋoma nanjanj. Niinonj onŋo qaa honŋaa so uu wombonanonj jopagonj onŋomakejenj. Neenodeenj qaagoto, ejemba qaa honŋa moma kotojuti, kuuya iyonŋononj mono kaanagadeenj onŋo jopagonj onŋoma laligoju. Niinonj jotamemeya koloojenj ano giwo qaa aminj mobojonj kanj tere oojenj. ²Qaa honŋanonj uunananonj nama ananawo tetegoya qaa enj ubaa. Niinonj Buŋa qaa iikawaajonj ama jopagonj onŋonjenj.

³Anana qaa honŋa otaanj uunonj jopagonj aonj laligojonj eenj, Maŋ Anutu ano Meria Jiisas Kraist yorononj mono kiankomunj ano kalenjmorianj nononi luaenonj laligowonja.

Uujopa ano qaa honŋa ii motoonj otaawu.

⁴Maŋnonj uujopawaa jenkooto qaaya nononoti, iikawaa sogadeenŋoo kanagesouruga tosonianj qaa honŋaa so nanamemengia ama menj laligoju. Niinonj siligia kaanŋa iibe korisoro somata nomakeja. Kianj.

⁵†Oo wombo alana emba somata, kambaŋj kokaamba jenkooto qaa oonj gonjenj, ii qaa dologa qaago. Qaa kanakanaiyanonŋa kanainj moma kouninŋi, niinonj qaa ii mombo oonj kokaenj jenj kotonj gonjenj: Anana mono uunananonj jopagonj aonj laligowonja. ⁶Jopagonj aonj laligowombaa qaaya jejenj, iikawaa honŋa ii kokaenj: Anana mono Anutuwaajojoponj qaa kuuya tenj koma nanamemenana ama menj laligowonja. Kuuya onŋononj joponj qaa kanakanaiyanonŋa moma laligonj kougiti, ii kokaenj: Onŋo mono uugianonj jopagonj aonj laligowu.

⁷Angomokolonj ejembanonj Jiisas Kraistwaajonj kokaenj jenj asuginkeju: "Hamoqeŋe Toyanonj balonj eja

sele busuwo asugimambaajonj amamaaro." Kaenj jenj asuginj tiliqili anŋi enkalolonj koloonkeja. Anj-gomokolonj ejemba kaanŋa ii Kraistwaa kitia nama tuarenjenj ama munkeju. Ejemba kaanŋa mamaganonj mono balonja balonja liligonj lanj kema kanj laligoju.

⁸Nonononj uuwaa gawonj meninŋ honŋa uugianonj kolooroti, iikanonj soonj jangonj qaombabotiwaaajonj mojenj. Kawaajonj angomokolonj ejembanonj enkalolonj ama onjombubotiwaaajonj mono galenŋgia menj aonj laligowu. Kaenj laligogi uugiaa honŋanonj mende sooro Ponŋonj tawagia kuuya onjondaborowaa.

⁹Kraistnonj qaa kuma nononoti, monjonj ii mende qokotaajato, ii uugunj qaa toroqero melokanjinj jenkeji, iinonj Anutuya qaa eenj laligoja. Daenj yonŋononj Kraistwaa Buŋa qaanonj qokotaajuti, iyonŋononj mono Maŋ ano Mera yorowo kotiinŋ laligoju. ¹⁰Monjonj Buŋa qaa jumunja ii mende menj onjoononj kaji, onŋo mono iwaa jolonja mende jenj mirigianonj mende horogi uba.

¹¹Monjonj iwaa jolonja jewaati, iinonj mono kilenŋaa binjawo hororo qaganonj uro ororonj bosimbaota. Kianj.

Qaa tetegoya

¹²Niinonj onŋoojonj qaa seiseiya oomambaajonj siinŋ mojentonj, ii papia sejanonj inknonj oomambaajonj mende moma mesaojenj. Onjoononj kusu kanj jaasewanqenj qaa aminj mobombaajonj mamboma jejeromonjromonj anjenj. Aitonjgowonjati, kambaŋj iikanonj ainjolonj rama aminj moma korisoronana asugidaboronj uunana saa qero laligowombaaajonj mojenj.

¹³Anutunonj emba alaga galenj gawombaaajonj meweenjonj, emba soro iwaa kanagesourutanonj yeizozogia anŋi goononj kaja. Kianj.

† 1.5 Jon 13.34; 15.12, 17

3 Jon

Jer-asa-asari

Bunja Tere kokawaa toya iinonj iyanjaa qata "Jotamemeya monj," qaro. Iinonj Tere ii uumeleenj kanageso mombaa jotamemeya monj qata Gaius iwaajonj ano. Gaiusnonj uumeleenj ejemba tosaanja miri ano nembanene iwoinonj ilaaj onjoma laligoro. Kawaajonj ii mepeseenj muro ano tompe eja monj qata Diotrefes iwaajonj galenj meme qaa jero.

Buk kokawaa bakaya wanja 5 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1-4

Jononj Gaius mepeseeja 5-8

Diotrefeswaa galenj meme qaa 9-10

Demitriuswaa korisoro qaa 11-12

Buk kokawaa qaa kota wanja 13-15

¹ †Oo wombo alana Gaius, niinonj jotamemeya monj koloonj giwo qaa amiñ mobojonj kanj tere oojen. Niinonj qaa honjaa so uunanonj jopagonj goma laligojenj.

² Oo wombo alana, goo kokoosoganonj Anutuwo qokotaanj qeargoro laligojanj, ii mojenj. Kaanjiadeenj sele gbiligbili laligonj iwoi kuuya kanonj toomorianj mokoloonj laligowaatiwaajonj Anutu qama koolijenj.

³ Uumeleenj alaurunana tosianonj goonongja kanj goo sunduga kokaenj nanjonj nijogi, "Giinonj Anutuwaanonj qaa honja ii pondanj otaanj ama menj laligojanj." Kaenj nijogi mobe korisoro somata kondoonj nono. ⁴ Noo kokourunanonj Anutuwaanonj qaa honja otaanj ama menj laligojuti, niinonj buju kaanja moma hononja qaa aisoonjkejenj. Buju morota monjonj korisoro uuta ii mende uuguro mojenj. Kianj.

Jononj galenj eja qata Gaius mepeseeja.

⁵ Oo wombo alana, gii uumeleenj alaurunana welenj qenj onjoma iikanonj pondanj nama laligonjkejanj. Yonoonongja tosianonj gomanj liligonj onjooonj kanjkejuti, ii kalanj koma onjomakejanj. Moma onjonjanj me qaago, ii kilenj awaagadeenj ilaaj onjomakejanj.

⁶ Gii uuganonj jopagonj onjoma laligonati, iyonjooonjga tosianonj koi kanj momalaari tuumbaa jaagianonj kaniaga kaenj nanjonj jegi moninj. Kawaajonj alaurunana kaanjanonj onjooonj kawuti, ii mono ilaaj onjoma laligona saanonj afaanjonj gawonj menj kanagia toroqenj kembu. Gawonj kaanja ii Anutuwaa jaanonj sokombaatiwaa so mono toroqenj menj laligowa. ⁷ Yonjononj Kraistwaa bunjaga koloojutiwaajonj ama iyanjgiaanonj gomanj mesaonj liligonj gabunjaya jenj seinjkeju. Gawonj kaenj

menj uumeleembaa gadokopa ejemba yonjooonongja nembanene iwoi monj mende anjalinj menjkeju.

⁸ Kawaajonj Jiisaswaa alauruta nononanodeenj alaurunana kaanja ii koma horonj nanjonj onjoninj sokombaa. Anana gawonj bakaya ii menj iikanonj qaa honjaa Toya motoonj welenj qenj muninj qaaya honjanonj seinjkebaa. Kianj.

Diotrefes kaanja koloowabotiwaa galenj meme qaa

⁹ Niinonj momalaari tuunj onjooonj tere monj ooweto, Diotrefes jotameme eja iinonj batugianonj galenj wanj laligomambaa siinja moji, iinonj qaanaa geja mende ama telambelanj amakeja. ¹⁰ Kawaajonj niinonj onjooonj kawenagati eenj, mono iwaa nanamemenja bologa ii asuganonj jewe kokaenj mobuya: Iinonj nonooonj andoqeqe qaa jenj qolonjonj kisama jenjkeja ano qaagadeenj mende jenjkeja. Qaagoto, uumeleenj alaurunana gomanjlili gawonj menjkejuti, iinonj ii mende koma horonj onjomakeja ano alaurunana tosianonj koma horonj onjombombaajonj mojuti, iinonj ii anjonj koma onjoma momalaari tuunjanonjga utama onjono seleenjenj kamaanjenjkeju.

¹¹ Oo wombo alana, gii nanamemenj bologa qaagoto, nanamemenj awaa ii mono otaanj laligowa. Daenj yonjononj nanamemenj awaa ama menj laligojuti, iyonjononj Anutuwaa meraboraanja kolooju. Daenj yonjononj nanamemenj bologa ama menj laligojuti, iyonjononj Anutuwaa kania mende moma kotonj sopenj leenjenjanonj laligoju.

¹² Demitrius eja iikawaa kania ii awaa. Alaurunana kuuyanonj kaenj jenjkeju. Qaa honjaa Toya anjo qaa ii kaanjiadeenj nanjonj jenjkeja ano nonononj toroqenj

† 1.1 Apo 19.29; Room 16.23; 1 Kor 1.14

iwaajon qaa ororon jenkejon. Nononon qaa jenkejon, ii qaa hona toon kolooji, ii mojan. Kian.

Yeizozo qaa tetegoya

¹³ Niinon goojon qaa seiseiya oomambaajon siija mojento, ii kirifi ano inknon oon gomambaa so mende moma mesaojen. ¹⁴ Niinon uulanawo goonon kan gi-imambaajon mamboma jejeromonromon anjen.

Aitongowonati, kamban iikanon saanon jaasewan qen aon qaa qaa amij mobonja.

¹⁵ Anutunon luae qen gono laligowa!

Momalaari alaurunana koi laligojuti, iyononon yeizozogia anji goonon kaja. Giinon kaanjadeen uumeleen alaurunana giwo nanjuti, ii anja anja noonon yeizozona injijona mobu. Bonjon!

Juuda

Jen-asa-asari

Juuda ii Jiisas ano Jeims yoroo kogara. Tosianonj "Kraist moma laarijon," jen qaa doogoya ejemba kuma soonj onjoma laligogiti, Juudanonj iyonjoojonj ama galenj meme qaa ooro. Buña Tere koi torodaamonj. Qaaya ii 2 Piito 2 qaa iikawaa so. Juudanonj Kraistwaa alauruta ananaa uunana kokaenj kuuro, "Anutunonj anana kambañ so mo-ma laariwombaajonj momalaari nonono kanagesouruta koloojonj, onjononj mono momalaariganonj seinj kotii-waatiwaajonj toroqenj manja qenj laligowu."

Buk kokawaa bakaya waña 4 ii kokaenj:

Qaa mutuya 1-2

Boi takapolakaya yonjoo kanagia ano jenteegogia 3-16

Toroqenj pondanj moma laariwombaa jenkootoya 17-23

Kotumotue qaa 24-25

¹ Juuda bisop Jeimswaa koga niinonj Jiisas Kraistwaa welenj qenj munj uumeleenj alauruna onjowo qaa aminj mobombaajonj kanj tere koi oojenj.

Anutu Mañnananonj onjooma uu kononjanonj jopagonj onjono Jiisas Kraistnonj sopa somonjonj onjono laligoju.

² Anutunonj mono kiankomunj ujopaya kelemalelenj onjono luaenonj laligowu. Kianj.

Buña qaa meeqeerangowaa galenj meme qaa.

³ Oo wombo alauruna, Anutunonj hamo qenj nonono letoma motoonj Siwewaa buña koloojonj, niinonj iikawaa qaaya jenj asariñ oonj onjomambaajonj siinja somata moma laligowe. Laligonj laligowe bimooro toroqenj mambomambaajonj amamaajenj. Kawaajonj tere oonj uugia kokaenj kuunj onjonjenj: Anutunonj momalaariwaa qaa batuya kuuya ii ejemba soraaya tataankota anono menj galenj koninj mende utegowaatiwaajonj ano buñananaga kolooja. Kawaajonj boi takapolakaya tosianonj Buña qaa melokanjij ambubotiwaajonj mono bonj nama manja qenj laligowu.

⁴ Ejemba tosianonj mondonj uumeleenj tuunj batugianonj oloñ kondondonjonj kougij kaniagia doogoya ii asuganonj mende asugiro laligoju. Anutunonj ejemba kaanja yonjoo qaagia mono wala eenjanonj jenj tegoro oogita siimbobologianonj yonjoo qagianonj umambaajonj anja. Anutunananonj qaaya ama kalenjmoriaña kania honjanonj ninisaamakejato, ejemba anjonjoragiao yonjononj mono iyanggia serowilij nambonjambonjgia turuwutiwaajonj ama kalenjmoriambaa qaaya ii meeqeerangonj melenjqeleengi bolinjeja. Kaenj ama ananaa Somatanana motoonjgo Jiisas Kraist Ponjana koloonj namakeji, ii qakooma gema qenjeju.

† 1.1 Mat 13.55; Maak 6.3

⁵ Onjoo qaa kuuya ii mono kambañ korijga modaboronj laligojuto, kilenj galenj meme qaa koi duduwubotiwaajonj mombo kokaenj jenj gbilij onjomambaajonj mojenj: Ponjonj kanagesouruta Iijipt kantrinonjga metogonj unjuano kagito, kanagenj tosianonj kambañ monjonj mende moma laariñ mugiti, ii konde-mondeenj ama onjono tiwilaagi. Galenj meme qaa iikaanja ii onjoojonj ama mombo jejenj.

⁶ Kaanagadeenj Anutunonj Siwe gajobauruta galenjkonjonj toongia ama onjono laligogito, iyonjooonjga tosianonj uugere ama qaa baatanonj mende kema iyanggia galenjkonjonj toongia galenj koma onjombombaajonj uumotoonj mende ama sopagia kororoogi. Qaa qootogo anjitiwaajonj ama Anutunonj ii hagonj onjono jinjaronj duñ mirigia mesaonj kamaagi. Kamaagi "Kambañ somatanonj qaagia jenj tegomaña," jenj gbadononj gbadoonj onjoma pangamanj uutanonj onjono rama kougita kambañ tetegoya qaa rama ubuya. Galenj meme qaa ii onjoojonj ama mombo jejenj.

⁷ Tani motoonjgo iikanonj Sodom, Gomora ano gomanj tosaanja liligonj ragiti, iyonjooonj kolooro. Ejemba yonjononj kaanjiadeenj serowilij ama selewaa siingia kombombanja meerangonj tania monj kokaenj anjgi: Eja woi iyanggarodeenj ano emba woi iyanggarodeenj agimij aonj laligogi. Kaenj laligogi Anutunonj ironjgia meleema onjono gere jeta tetegoya qaa onjoooro siimbobolo moma laligonj kouma laligowuya. Kaenj laligonj boi takapolakaya yonjoo galenj menj aowombaa kaisarenanaga koloonjkeju.

⁸ Ejemba takapolakaya yonjononj kambañ kokaamba tani motoonjgo kaanjiadeenj amakeju. Jaagia meleeno iwoi unjaunjaya lanj iima iikanonj mondonj otaanj iyanj-

†† 1.5 Eks 12.51; Jarj 14.29-30 ‡ 1.7 Jen 19.1-24

giaa selegiaa laaligogia ii menj bolij kokojinjij mokoloonkeju. Iikaanja kanonj Anutu jejewili ama jenkonjononj jen munj ku-usunja menj kamaan amakeju. Kaen ama Siwewaa bensakonj kawali ejemba asamaranngiawo eukanonj laligojuti, iyonoojonj uuqeqe qaa tokoronkota jenj onjmakeju.

⁹ †Kaen amakejuto, Siwe gajoba wana qata Maikel iinonj kaanagadeenj kaen amambaajonj moma bimoon amamaaro. Maikelnonj Mooseswaa qamoyaajonj Kilenjaa Toyawo angowowo ama mondongosi ano. Ii ama uma kamaaroto, kilenj uuqeqe qaa tokoronkota ii jenj tegonj mumambaajonj awasanjkaka mende mokoloon amamaaro. Amamaanj kokaanjadeen jenj muro, "Ponj anjo mono mindingonj gomba."

¹⁰ Maikelnonj kaanagadeenj ii amamaaroto, ejemba soosooya yonononj mono selegia menj uma Bunja qaa mende moma kotonkejuto, kilenj iikawaajonj uuqeqe qaa tokoronkota lanj jenkeju. Tompinj laligonj oro soonja kaanja lansanj laligoju. Momakootogia honja mende kolooro oro laaligowaa siingia qerewenja iikayadeenj momakeju. Iyangiaa siinj momogia ingonmangonja iikanonj mono kondeema onono tiwilaawuya. ¹¹ †Anutunonj boi takapolakaya yonoo ironjia meleema onono siimbobolo somata mobutiwaajonj qama wanjinjingonj "Yei!" jejen. Ejemba soosooya yonononj eja Kein (Kain) iwaa kania metetereenj kemakeju. Kanagenj kere eja ponj monjonj eja qata Balaam tawa muro Israel ejemba tiligonj onono jinjauj kenji. Boi takapolakaya yonononj Balaambaa silia otaanj monenj mokoloowombaaajonj uugere moma iwoi ilinjalanj ama bimbingonj lanj soonkeju. Eja qata Koora iinonj Mooses ano Aaron yangisenj qaganonj tuarenjenj ama oroma iikanonj tiwilaaroti, boi iyonononj mono Koora kaanja gejajuju ama laligonj tiwilaawuya.

¹² Uumeleenj onononj ukalenj qendeema aowombaaajonj ajoroonj lombanj anjgi boi takapolakaya yonononj iikanonj kaanagadeenj kankeju. Kanj dogogia asuganonj qendeema iyangiaajonjadeenj romonjonj baononj newageenj nepaqepalo nenkeju. Kaen ama onoo sele jewongia boronja boronja gamugiawo kaanja koloouju. "Ziozwaa eja toya kolooujonj," jenj ala onoojonj mende romonjonj kele qaa lanj jenkeju. ‡ Koosu omaya toon-tonj konja qaa kaanja laligogi haamononj utitiinj onono lansanj kema kankeju. Honja koloowaatiwaa kambananonj geria geria araroga hongia qaa kaanja nanju. Gulu nj senja kaanja koloouj wala koomuya koloouj tiigia laaligo kotigaa kanianonga qonjoma tama mombo komunj kotiigi indinj woi kolooro koomuya totoonj koloouj laligoju.

¹³ Yonononj kowe siri usunjawo kaanja lanj qindiingij nanamemengia gamuyawo iikanonj kokopa godomaruruyawo kaanja asuganonj asuginkeja. Senggelao tosia kanagia songinj lanj kamaankejuti, yonononj mono iikawaa so jinjauj qenkeju. Senggelao iikawaa so kamaanj Anutunonj yonoojonj pangamanj ziwiziwiwaa

uutanonj mirigia arenjgoroti, mono dutanonj emukanonj kemenj kambanj tetegoya qaa rama ubuya.

¹⁴ ††Aadambaa sakonjaa esia qata Eenok iinonj kaanja-gadeenj ejemba takapolakaya yonoo gejatootoo qaa-gia waladeenj kokaen jerota eja: "Mobu, Ponjonj Siwe kawali ejemba toroya tausenja tausenja jangogia uuta somata ii unjuama kamaanj asugiwuya. ¹⁵ Asuginj korebore ananaa qaanana jenj tegowaa. Ejemba anjonjoragiawo yonononj nanamemenj anjonjorayawo otaanj singisongogia anjonjoragiawo ama kougiti, ii kuuya gosinj iikawaa ironja meleema onono kuuya yonoo qagianonj ubaa. Qinji ejemba anjonjoragiawo yonononj qaa jaanonj kemekeme gamuyawo iikanonj Anutu jenj qewagonj munj kougiti, iikawaa ironja kuuya meleema onono siimbobologia moma laligowuya." Eenoknonj galenj meme qaa kaen jero.

¹⁶ Boi soosooya yonononj jenkonjononj temboma sosonjae kaanja njindinj-nunduru lanj jenj aonkeju. Iyangiaa siingia kombombanja bologa otaanj tereqerereen selegia menj uma jaba-arambaranj amakeju. Ejemba tosaanja goda qenj kele unjujuti eenj, ii iwoi meleema iyangiaajonj onjombutiwaa siinja moma kelebele amakeju. Kaanja laligoju.

Galenj meme ano qambanjmambanj qaa tosia

¹⁷ Kaen laligojuto, wombo alauruna, Ponjana Jiisas Kraistwaa aposolurutanonj boi takapolakaya yonoo qaagia mono waladeenj jedaborogita eja. Ono yonoo qaagia duduuwubotiwaajonj mono galengia menj aonj laligowu. ¹⁸ ††Aposol yonononj qaa kokaen jegi, "Jiisaswaa kaka kambananonj toriro kambanj tetegoya kanonj mepaqepae ejemba koloowuya. Yonononj iyangiaa siingia kombombanja bologa otaanj laaligo anjonjorayawo laligowuya." Kaen jegi.

¹⁹ Ejemba takapolakaya yonononj batugianonj uuden-deenj ama ononjgi siinjererenj ambubo. Unja Toroyanonj mende sololoonj onono balombaa siinj kombombanja bologanonj galenj koma onono ii otaanjkeju. ²⁰ Oo wombo alauruna, Anutunonj momalaari qaita monj ononoti, ii mono tandogia sewanja uuta kaanja koloouja. Onononj mono momalaari iikawaa qaganonj nama nanjonj aonj kotikotii mokoloonkebu. Unja Toroyanonj inaanj onjmakejiwaa so mono iwaa ku-usunjonj nama qama koolinj laligowu. ²¹ Anutunonj jopagonj onjmakeji, onj mono iwaa sujopayanonj bonj qenj nambu. Ponjana Jiisas Kraistnonj kiankoomu onjoma mombo asugiro laaligo kotiganonj keuma oyanboyanj laligowu. Ono mono kambanj ii kanj kuuwaatiwaajonj kaparanj koma mamboma laligowu.

²² Ejemba uugia meleembombaaajonj uuwoi anjuti, ii mono kiankomunj onjoma sujopa qaganonj laligowu.

²³ Tosianonj gere bolanonj kemenj tagowombaaajonj anjuti, ii kemebubotiwaajonj mono uulanjawo horonj wanjgia somonjonj ononjgi letombuyaga. Tosianonj siingia kombombanja bologanonj galenj koma onono qemasolonerj laligojuti, ii mono kiankomunj onjoma laligowu. Kaanja laligowuto, onjanganj laaligogianonj

† 1.9 Dan 10.13, 21; 12.1; Ais 12.7; Dut 34.6; Zek 3.2 †† 1.11 Jen 4.3-8; Jan 22.1-35; 16.1-35 ‡ Boi yonononj toronj kaanja asanjonj rajuto, wangogianonj iyonoononj qagonj jangowabo.

†† 1.14 Jen 5.18, 21-24 ‡† 1.18 2 Piito 3.3

boliwabotiwaajon mono keegia moma laligowu. Qemasologej yonononj singisongoya singisongoya anggi iikanonj uugia selegia saa qero asuganonj totowin laligojuti, iyonoojonj mono galengia menj aonj laligowu. Kokojinjinj ambubotiwaajonj mono opo surugia jewonjawa ii kaanjadeenj sisigia menj mende oosiriwu. Kianj.

Mepemepesee qaa

²⁴ Mono Anutu mepeseenjekebonja. Iinonj onjo tama kamaanj unuwabotiwaajonj ama sopa somonjonj onjo-

mambaajonj kotijja. Iinonj saanonj unuama iyanjaa jaasewananonj onjoono keuma solanja koposowaa qaa-gia qaa nama asamararaja iima aisoonj otokorianj maama laligowu. ²⁵ Anutu motoonjo iinonj Hamoqeqe Tonana kolooja. Ponjana Jiisas Kraistnonj nemunj koma nonono Anutu mepeseenj muninj qata akadamuyawo kolooj enj ubaa. Iinonj monowaa monoyanonja kanainj kouma Uutanana ku-usunjawo kolooja ano kambanj kokaamba toroqenj iwoi kuuya esunmuyanonj galenj koma kambanj tetegoya qaa Ponj kolooj nonoma laligonj ubaa. Qaa ii onjanonj.

bentotonjanonj ama menj letoma nonono kinj kaanja koloojonj. Buña gawonj galenjuruta (priist) ano iyanjaa Maña Anutuwaa welenj qenkejonj. Anana iwaa qabunyaya ano ku-usunja mepeseeninj kambañ tete-goya qaa akadamyawo enj ubaa. Qaa ii onjanonj.

⁷ †Iibu, Kraistnonj mono kokoosu uutanonj kawaa! Kawaati, kambañ iikanonj anana korebore ii jaanananonj uunj iibonja. Kana boria ano maronja qe-toogiti, iyonjononj mono kaanagadeenj ii iibuya. Ejemba tuunja tuunja balonj so rama kenjonji, anana mono ii iima korebore iwaajonj ama jinjenj qama amburereñ mewonja. Qaa ii onjanonj, uuwoiya qaa.

⁸ ††Ponj Anutu kotiinj laligoji, iinonj kokaenj jeja, “Niinonj walawala laligonj (iwoi kuuya mokolooweta kanagenj jewe qaono) tetegoya qaa laligonj umaña. Kawaa so niinonj tere nemunja mutuya A ano tere nemunja konoga Z koloojenj.” Niinonj ku-usunj kuuyaa Toya monowaa monoyanonga laligoweta laligonj kouma laligojenj ano mombo eleema koumanja. Kianj.

Siwe gomambaa Eja honjaa tania ii kokaenj iibe:

⁹ Jon niinonj onjoo uumeleenj neñagia koloojenj. Kraistwo qokotaawe iyanjaa bentotononj noma noono ejembanonj siimbobolo ama nonji konjajilinj momakejenj. Ii onjowo motoonj moma mokosinjonj kaparanj koma kotiinj nanjenj. Anutuwaanonj Buña qaa jenj seinj Jisaswaa kania nanjonj jenj asarinj laligowetiwaajonj nuama kema wato qata Patmos iikanonj noonji laligowe. ¹⁰ Pombaa sonda kendonj rara kambañ moñnonj Uña Toroyanonj turunj nono umbeumbenjanonj qananonj uro gemananonj qa somata moñ mobe. Qa otonja ii romonj qaita moñ (biugel) qaji, iikawaa taniñeenj kolooro.

¹¹ Qa iikanonj kokaenj nijoro, “Ilawoila uunj iibagati, iikawaa qaaya mono tere pipipiiyanonj oowa. Oon ana zioz tuunj 7 yonoononj kemba. Siti 7 yonjoo qagia ii kokaenj: Efesus, Smirna, Pergamum, Taiataira, Sardis, Filadelfia ano Laodisia.”

¹² Qaa kaenj nijoro otonja mobeti, “Ti morononj?” jenj iima momambaajonj eleembe. Eleema nama lambewaa duñ rara goulnonj memeta 7 nanji iibe. ¹³ †Lambewaa duñ rara iikawaa batugianonj eja moñ iibe kaitani-anonj Siwe gomambaa Eja honjaa kaanja kolooro. Malekuya koriga koma hororo kana susuyanonj kamaañ tururo. Opo jokaña goullyawo ii iinj kasa kaanja manñkiila koma nano.

¹⁴ ††Wañ juyanonj tualalakota koosu kombo (snow) kaanja kolooro. Lama juya songbangi taaliji, mono iikawaa so iibe. Jaa kotanonj gere bolanj kaanja jenj asariro nano. ¹⁵ ††Kana susuyanonj soseninj goota kolooro. Aenj braas gerenonj oogi jero gogorinj toonkeji, mono iikawaa so kokobilibiliawo ero. Qaa nijoro mobeti, ii apu soma-tanonj sia kiringkiringanonj kuuro otonja somata momakejonji, mono iikawaa so ero. ¹⁶ Boria

dindinanonj sengelao 7 menj nano. Buutanonga manjawa so somata (bainat) jeta leelee sulutuk aanja kamaaro. Jaasewanonj ween jaaya kuuya asaridaboronjkejiwaa so asariro iibe.

¹⁷ ††Niinonj ii iima uuna dongoro iwaa kanianonj tama kamaanj koomu tani ewe. Kaanja ewe boria dindinanonj noo wanjanonj menj kokaenj nijoro, “Mono toroko mende moba! Niinonj walawala laligonj (iwoi kuuya mokolooweta kanagenj jewe qaono) tetegoya qaa laligonj umaña.

¹⁸ “Niinonj laaligo Toya koloojenj. Komunj laligoweto, moba, niinonj mono gbilinj waama laaligo kombombanja tetegoya qaa laligonj umaña. Niinonj koomuwaa kondomondoo Toya galenj koma koomu gomanj Toya uugunj kiiya melaa menj laligojenj. ¹⁹ Kawaañonj iwoi kambañ kokaamba kolooji ano kanagenjanonj koloowaati, niinonj iikawaa kania gisaambe iibaga. Iwoi iibagati, ii mono papianonj oona ewa. ²⁰ Sengelao 7 boro dindinanonj rajuti ano lambewaa duñ rara goulnonj memeta 7 iijanji, iikawaa kanagia aasangoya ii kokaenj: Sengelao 7 ii zioz tuunj 7 yonjoo gajoba galen-giaa sare kolooju. Lambewaa duñ rara goulnonj memeta 7 iikanonj mono zioz tuunj 7 iyonjoo saregiaga kolooja.” Kianj.

Efesus uumeleenj kanageso yonjoo qambañmambañ qaa

2 Jiisanonj toroqen jero, “Jon giinonj mono Efesus sitiwaa zioz tuunj yonjoo ponj qerewenja gajobagajajonj tere kokaenj oowa,

“Moñnonj boro dindinanonj sengelao 7 menj lambewaa duñ rara goulnonj memeta 7 yonjoo batugianonj kema kanj namakeji, iinonj qaa kokaenj jeja: ² Niinonj goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaenj eja: Giinonj nogo arinj gawona kotiinj menj laligonjkejanj. Anggisirinonj kaparanj koma mokosinjonj laligonjkejanj. Ejemba doogoya yonjowo ala mende menj aonj onjanonj sureenj konjoma onjmakejanji, ii mojenj. Tosianonj wasiwasi eja aposol mende koloonj kilenj qagia kaenj qamakejuti, giinonj ii anggotetenonj ama gosinj onjona qolomolonj qaa jejegiaa kaniagianonj asuganonj asugiro.

³ “Tosianonj noo qanaajonj ama kakasililinj ama gonji kaparanj koma siimbobolo moma mokosinjonj laligonana. Esunjkamakamaa olanj mende ama laligonato, iwoi kuuya moma mokosinjonj nama laligona, ii mojenj.

⁴ Kaanja laligonato, uugaa qaaya moñ kokaenj mobe mende sokonja: Walawala uuga meleema hononja qaa jopagonj noma laligonato, uuganonj mono sologoro kambañ kokaamba olomoonj laligojanj.

⁵ “Walawala uukoisoro somata moma laligonato, iikanonjadeenj loorinj olomoonj kamaanj qenj laligojanj. Gii mono geengaa kanaga ii romonjonj moma kotowa. Kawaañonj mono uuga meleemba. Walawala uumeleembaa iwoiya anati, mono iikawaa so mombo toroqenj amba. Uuga singisongoya iikanonja mende meleembagati eenj, niinonj mono goononj kanj lambe-

† 1.6 Eks 19.6; Ais 5.10 † 1.7 Dan 7.13; Mat 24.30; Maak 13.26; Luuk 21.27; 1 Tes 4.17; Zek 12.10; Jon 19.34, 37 †† 1.8 Ais 22.13; Eks 3.14 † 1.13 Dan 7.13; 10.5 †† 1.14 Dan 7.9; 10.6 †† 1.15 Eze 1.24; 43.2

††† 1.17 Ais 44.6; 48.12; Ais 2.8; 22.13

waa duj raraga qetegowe uumeleen kanageso Efesus kanonj mombo mende ewaa. ⁶ Kamaanj guroto, goojonj kokaenj mobe qeangoja: Giinonj Nikolait yonoononj nanamemengia togonj uuduudu amakejanj. Niinonj kaanjiadeen ii togonj kawaajonj uuduudu amakejenj.

⁷ [†]“Onoononga morononj gejiawo laligoji eenj, Uña Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaajonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.

“Monjonj angobato bologa kuuya uugunj haamo ambaati, niinonj ii wambe Anutuwaawo oyanboyanj gawononj (paradais) eukanonj uma laaligo kotigaa gere umuganonj rama kota nenj laligowaa.” Kianj.

Smirna uumeleen kanageso yonoo qambanjmamban qaa

⁸ ^{††}“Smirna sitiwaawo zioz tuunj yonoo ponj qerewenja gajobagiaajonj mono tere kokaenj oowa,

“Komunj gbilinj kotiinj laligoji, iinonj waladeen laligonj (iwoi kuuya mokolonj kanagenj jero qaono) konoga laligonj ubaati, iinonj qaa kokaenj jeja: ⁹ Giinonj konjajilinj moma kamaanjqeqeta koloojanj, ii mojentonj, Anutuwaawo jaanonj qabunaganonj uuta koloooro simbawonj koloowanj. Tosianonj Juuda ejemba mende kolooonj kilenj qagia kaenj qamakejuti, iyonononj mepaqepae ama gema qenj gonji angosisiri momakejanj, ii mojenj. Yonononj ‘Qamakooli miri honja koloojonj,’ jenj kaiyakagianonj Satan mepeseenkeju.

¹⁰ “Siimbobolo moma laligowagato, iikawaajonj toroko mende moba. Moba, Kilenjaa Toyanonj angobatononj ama onjomambaaajonj ejemba kuunj onono onoononga tosaanja unuama kapuare mirinonj onoombu. Angosisiri ama onjombuti, onjo ii ween 10 moma laligowu. Jaawo laligowuyaga me komuwuyaga, mono niwo pondanj nanngi niinonj laaligo kotigaa ila wage onomaanja.

¹¹ [†]“Onoononga morononj gejiawo laligoji eenj, Uña Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaajonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.

“Monjonj angobato bologa kuuya uugunj haamo ambaati, iwaa selianonj komuro motoongoo koloowaato, koomu indenj woija ii mende komuwaa.” Kianj.

Pergamum uumeleen kanageso yonoo qambanjmamban qaa

¹² “Pergamum sitiwaawo zioz tuunj yonoo ponj qerewenja gajobagiaajonj mono tere kokaenj oowa,

“Monjonj manjawaa soo somata (bainat) jewoita leelee sulutuk aanja menj laligoji, iinonj qaa kokaenj jeja: ¹³ Giinonj laaligo raraga dakanonj ama laligojanj, ii mojenj. Satanonj anjo jinjaronj duj raraya kuurota eji, gii mono iikawaa kosianonj laligonkejanj. Kilenj noo qana menj niwo toroqenj qokotaanj namakejanj. Satambaa laaligo raraya Pergamum siti kanonj ero Antipasnonj noo kanana pondanj nanjonj jenj kotiinj nano onjoo batugianonj kanonj qeji komuro. Giinonj nii moma laar-

† 2.7 Jen 2.9; Ais 22.2; Eze 28.13; 31.8 †† 2.8 Ais 44.6; 48.12; Ais 1.17; 22.13 ‡ 2.11 Ais 20.14; 21.8

inj nomakejanj, qaa ii kambanj iikanonj kaanagadeen mende kolatinj qakoona.

¹⁴ ^{††}“Kaento, uugaa qaaya melaa monj kokaenj mobe mende sokonja: Goo kanageso batugianonj tosonianonj gejatootoo eja takapolakaya qata Balaam iwaa jinjaunj arembo laligonj otaankeju. Kantri tosaanja yonononj nembanene menj tando lopionj yonoo nandunj mamatewoo bunja qenj kanagianonj angji esungianonj tururoti, Israel ejembanonj ii mende nenkegi. Wala mende negito, Balaamnonj eja qata Baalak kokaenj kuma muro, ‘Gii mono Israel ejemba ii newutiwaajonj tutugonj onomba.’ Kaenj kuma kuunj onoma siwa kaanja utunj anoti, iyonononj mono iikanonj osinj afaanjonj negi ano serowilinj lanj angji. Onoononga tosonianonj Balaambaanonj momo arenj ii otaankeju.

¹⁵ “Kaanjiadeenj goo kanageso batugianonj tosia Nikolait yonoononj momo qolonmolongoya menj otaankeju. ¹⁶ Kawaajonj gii mono uuga meleemba. Kaenj mende ambagati eenj, niinonj mono uulanjawa goononj kanj kanagesouruga kaanja ii metama onjomaanja. Buunanonj manjawaa soo somata (bainat) eji, iikanonj manja qenj kotonj gilinj onjomaanja.

¹⁷ ^{††}“Onoononga morononj gejiawo laligoji eenj, Uña Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaajonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.

“Monjonj angobato bologa kuuya uugunj haamo ambaati, niinonj mono nene aasangoya qata mana ano jamo taanja mumaanja. Woi ii mube jamo taanja iikanonj qata dologa oogita ewaati, ii yanodeenj weenjonj mobaa. Tosianonj ii mende mobuya.” Kianj.

Taiataira uumeleen kanageso yonoo qambanjmamban qaa

¹⁸ “Taiataira sitiwaawo zioz tuunj yonoo ponj qerewenja gajobagiaajonj mono tere kokaenj oowa:

“Anutuwaawo Meriaa jaa kotanonj gere bolanj kaanja jenj asariro kana susuyanonj sostoninj aenj braas kaanja kokobilibiliawo kolooji, iinonj qaa kokaenj jeja: ¹⁹ Niinonj goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaenj eja: Giinonj Anutu jopagonj moma laarinj munj gawonja menkejanj ano angosisiri kaparanj koma moma mokosinjonj laligonkejanj. Kakanaiyanonj iwoi ama menati, ii kambanj kokaamba menj seinj ama menkejanj.

²⁰ ^{†††}“Kaenj menkejanto, uugaa qaaya monj kokaenj mobe mende sokonja: Giinonj emba qata Jezebel iwo uumotoonj ama ii mende totoonj sureenj munkejanj. Iinonj gejatootoo emba mende koloojato, kilenj iyanjaa qata kaenj qamakeja. Iinonj ejemba tutugonj kokaenj kuma onjomaakeja: Tando lopiombaa nandunj mamatewoo nembaneneya bunja qenj kanagianonj angji esungianonj tururoti, ii mono saanonj nenj laligowu. Kaenj kuma onjoma gawonj meme alauruna kuunj onono loorinj jinjaunj kema ii nenkeju ano serowilinj lanj amakeju. ²¹ Niinonj Jezebel uuta meleembaatiwaajonj

†† 2.14 Jan 22.5, 7; 31.16; Dut 23.4; Jan 25.1-3 ††† 2.17 Eks 16.14-15; 16.33-34; Jon 6.48-50; Ais 62.2; 65.15 †††† 2.20 1 Kinj 16.31; 2 Kinj 9.22, 30

kamban mubeto, serowiliña mesaon uuta meleembaatiwaajon mende moma tondu laligoja.

²²“Kawaajon niinon emba ii qewe ji kiro salenon en siimbobolo mobaa. Kaanagadeen iwo serowiliñ amakejuti, iyononon nanamemengia bologa ii mende mesaon uugia meleembuti een, niinon mono ii kaanagadeen unjuwe siimbobolo kanjanawo mobu. ²³†Iwaa meraborauruta ii mono unju konjoratiwe komuwu. Kaen kolooro zioz kanageso kuuya ononon injiima noo kania kokaen moma yagowu: Niinon ejemba uuroromongia gosin qaa jegia ano uusiingia kuuya moma komun nanamemengiaa so kitia meleembe kuuya motomotoon onoo qagianon ubaa. Niinondeen mono iikawaa Toya koloojen.

²⁴“Yonoojon kaen koloowaato, Taiataira onoononga tosianon Jezebelwaa momo arena ii mende otaankeju. Kaen mende anji onoojon mepaqepae kokaen ama jen onomakeju, ‘Ono roromongo keemeyaa kania mende moma koton seleengen laligoju.’ Mepaqepae kaen ama jen onomakejuto, Satambaa bunja momawaajon qa kaanja qamakeju. Niinon zioz tuun kuuya onoojon kokaen jewe mobu: Niinon lombo mon mende toroqen ambe onoo qagianon ubaa. ²⁵ Ono Bunja qaa men laligojuti, mono iikanon qokotaan laligowu. Ii mono pondan otaan laligon ugi nii mombo eleemanj.

²⁶††“Mononon noo uusiingia otaan anjobato bologa kuuya uugun haamo ama laligon komuwaati, niinon ii ku-usun mube waba kantria kantria galen koma onoma laligowaa. ²⁷ Mannanon ku-usun nono ii bunja qen aon Pon laligojen. Kaanjadeen onoononga mononon haamo ambaati, niinon ii galenkonkon gawombaa ila wageya ano aen taa gbaruya mumaña. Ii mube iikanon gomaña gomaña ejemba galen koma onoma kotakota mindingon onoma laligowaa. Gbakon monjon gbarunon qen qosonjuti, iinon mono iikawaa so qaa qootogo ejemba taa gbaru powowon kotiga iikanon unju kondeema mendeema onono qeqelala laligowuya. ²⁸ Kaanagadeen goman anjaa widi senge-laoya mumaña.

²⁹“Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unja Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.

Sardis uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

3 Jiisasnon toroqen kokaen jero, “Sardis sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaajon mono tere kokaen oowa,

“Mononon Anutuwaa unja waja 7 ano sengelao 7 ii borianon raro men laligoji, iinon qaa kokaen jeja: Niinon goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaen eja: Giinon ejemba jaagianon gbilin laligojanj-waa qata bosimakejanto, Anutuwaa jaanon koomuya koloojan. ² Kawaajon mono uuga tooro moma waaba. Goo nanamemenganon noo Anutunaa jaanon akadamuyawo mende kolooja. Goo kaniaga gosin

† 2.23 Ond 7.9; Jer 17.10; Ond 62.12 †† 2.26 Ond 2.8-9

kaen mokoloowe. Goo kanageso uutanon uumeleen ejemba tosaan toroqen laligojuto, iyononon kaanagadeen komun tagowombaaajon anju. Kawaajon giinon mono men kotiin onoma laligowa.

³†“Anutuwaa iwoi gonggi bunja qen aon monati, ii mono uu womboganon somonon romongowa. Bunja ii mono ten koma uuga meleemba. Gbiligbili mende laligowaati een, niinon mono yongoro meme kaanja oloñ kan asugimaña. Kamañatiwaa aua kambaña mende mona qaananon mono uulanawo qaganon uro lombo mokoloowaga. ⁴ Kaento, Sardis zioz tuun onoo batugianon ejemba afaandia ononon opo surugia awagadeen galen konggi jewonawo mende kolooja. Kawaajon yononon saanon maleku taananon selegianon mouma niwo kema kan laligowuya. Yononon kaanja koloon laligowutiwaa so kolooju.

⁵††“Mononon angobato bologa kuuya uugun haamo ambaati, iwaajon mono maleku tualalakota mugimouma laligowaa. Iwaa qata laaligo kotigaa buk papi-anon oogita eji, niinon ii mende kondeemaña. Manjaa jaasewananon keuro Siwe gajobaurutanon iigi qata saanon asuganon jokolon onomaña.

⁶“Onoononga moronon gejiawo laligoji een, Unja Toroyanon zioz tuunja tuunja ananaajon qaa jenkeji, iinon mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.

Filadelfia uumeleen kanageso yonoo qambanmamban qaa

⁷††“Filadelfia sitiwaa zioz tuun yonoo pon qerewenja gajobagiaajon mono tere kokaen oowa,

“Mononon Eja Toroya ano Honabonja koloon kin Deiwidwaanon kiya meria men galen koma laligoji, iinon qaa kokaen jeja: Iinon nagu metano mononon ii koma kii ii memambaajon amamaawaa. Iinon ii koma kii mero kiro mononon ii metamambaajon amamaawaa.

⁸ Niinon goo nanamemengaa kania saanon moma kotojen. Alana moba, goo esunganon kamaanqeqeta kolooji, ii mojen. Kamaanqeqeta koloojato, giinon noo Bunja qaana ten koma kanana otaan qana mende qakooma laligona. Kawaajon niinon nagu mon baganon metambe mononon ii komambaajon amamaawaa.

⁹††“Moba, tuun mon yononon ‘Qamakooli mirinana-wo koloojon,’ jen kaiyakagianon Satan mepeseenkeju. Juuda ejemba mende koloon kilen qagia kaen qama qolonon jenkeju. Niinon ejemba ii kuun onombe goo kaniaga moma asariwuya. Ii moma asarin kan goo kanaganon usugon kamaan jopagon gomakejenj, ii asuganon jokoloowu. ¹⁰ Niinon kaparan koma lombo moma mokosingon nama kotiiwagatiwaajon jeweti, giinon noo jenkootona ii angon koma otaan laligona. Kawaajon niinon kaanagadeen gii kokaen anjalij angon koma gomaña: Konjilin kamban qaita mon kan kantria kantria sokoma namonon laligon kenjuti, ii angotetenon ama onombaa. Kamban iikanon kan kuuro

‡ 3.3 Mat 24.43-44; Luuk 12.39-40; Ais 16.15 †† 3.5 Eks 32.32-33; Ond 69.28; Ais 20.12; Mat 10.32; Luuk 12.8 †† 3.7 Ais 22.22; Job 12.14 ††† 3.9 Ais 49.23; 60.14; 43.4

niinonj gii konjilinj iikanonja metogonj wanja somonjgomaña.

¹¹ “Niinonj mono uulanawo eleema kamaña. Monjonj guugunj kouma tawa memeyaa kambañanorj haamo ama gombabotiwaañonj mono uuwaa hina enj gonji, ii mono pondarj kalanj koma laligona mende soowa.

¹² †Monjonj angobato bologa kuuya uugunj haamo ambaati, niinonj mono ii wama noo Anutunaa mepemepe-see jigo (tempel) uutanorj kuuwe tandoya koloowaa ano kambañ monjonj ii mombo mende mesaowaa.

Iikanonj laligoro selianorj neenaa Anutunaa qata, Anutu-waa sitiaa qata ano neenaa qana dologa qa karoonj ii oomaña. Anutunanorj Jerusalem sitia donjgoga ii iyanjaa gomanorj eukanorj ano eji, iikanonj Siwenonja kamaañ namonorj asugiwaa.

¹³ “Onoononja moronorj gejiawo laligoji eenj, Uña Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaañonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.

Laodisia uumeleenj kanageso yonjoo qambañmambañ qaa

¹⁴ ††“Laodisia sitiwaa zioz tuunj yonjoo porj qerewenja gajobagiaañonj mono tere kokaenj oowa,

“Monj qata Aamen, iinonj Anutu-waa qaaya pondarj nanjorj Dangunu honjaborja kolooja. Anutu ilaaro iwoi kuuya mokoloori galerj komakeji, iinonj qaa kokaenj jeja: ¹⁵ Niinonj goo nanamemengaa kania moma kotoweta kokaenj kolooja: Uuga mende olomooja ano noo gere bolananorj uuganonj mende jenkeja. Oo uuganonj olomoonaga me gere toonaga, iikanonj mobe sokonagato, biiwianorj kotamototanj laligona mende sokonja.

¹⁶ “Monj me monj sokonagato, uuganonj boronja monj geregere ano greganonj mende jeji me uuhamo mende koloojanj, ii mende sokonja. Gere ano hamo batubatu uuwoinorj lanj laligojanjiwaañonj mono buunanonja sulaañ gombe kemebaga. ¹⁷ Geengaa selega meñj uma kokaenj jenkejanj: Niinonj eja kindimbiri qabuñanawo koloojenj. Esuhina meñj seinj sonanonj mokoloojenj. Siiseweweya qaa laligonj iwoi mombaañonj mende amamaañenj. Kaenj jenkejanto, kaniaga honja mende moma kotojanji, ii kokaenj: Giinonj mono uunjonjanj ama tapekokoro laligona tosianorj wosomomo ama gomakeju. Wanaya laligonj jaaga gooro titou sele bombolanj laligonjkejanj.

¹⁸ “Kawaañonj qambañmambañ qaa kokaenj gonjenj: Giinonj noononja iwoi karoonj koi sewañja mewa: Eja kindimbiri qabuñagawo koloowagatiwaañonj mono goul gerenonj dalasisi oonj godomaruruya mendeenji sostoninj kamaañ qaonoti, ii mono sewañja mewa. Sele bombolanj laligonjkejanji, iikawaa gamuya kojanjiwagatiwaañonj mono maleku taanja sewañja meñj mouba. Jaaga gooji, iikawaañonj mono jaasowaa keleya ii sewañja meñj jaaga tororo uuwagatiwaañonj moriwa.

¹⁹ †Niinonj wombo alauruna jopagonj onjomakejenji, ii kuuya kileñagiaañonj temboma jenj onjoma mindinqindinj ama onjomakejenj. Qeangowutiwaañonj

kaenj amakejenj. Kawaañonj gii mono jeulalanj mesaonj uuga meleema singisonjgoga gema qenj laligowa.

²⁰ “Moba, niinonj nagunonj qenj nanjenj. Monjonj noo qaa arona moma uu naguya metambaati, niinonj mono iwaa miri uutanorj uma iwo rabe iinonj niwo ainjolonj rama motoonj nembanene newota.

²¹ “Niinonj angobato bologa kuuya uugunj haamo ama Manñnanonj nuano iwaa jinñkaronj duñanonj kamaañ kooronjanorj rajen. Kawaa so monjonj angobato bologa kuuya uugunj haamo ambaati, niinonj mono ii wambe noo jinñkaronj duñnanonj kamaañ kooronjanorj rabaa.

²² “Onoononja moronorj gejiawo laligoji eenj, Uña Toroyanonj zioz tuunja tuunja ananaañonj qaa jenkeji, iinonj mono ii geja ama moma kotowa.” Kianj.

Jaana meleeno monjonj Siwewaa jinñkaronj jakenonj raro iibe.

4 Kawaa gematanonj jaameleenj mombo kolooro Siwe gomañ naguya monj aantano iibe. Iibe aro wala romonj qaita monj (biugel) kaanja qaa jero mobeti, iinonj toroqenj kokaenj nijoro, “Gii mono kokaenj kouna gemagenj iwoi koloowaati, ii qendeema gomaña.”

² †Kaenj nijoro iikanondeenj Uña Toroyanonj turunj nono umbeumberjanorj qananorj uro iwoi kokaenj iibe: Siwe gomañ uutanonj jinñkaronj duñj ero monjonj iikanonj raro. ³ Raroti, iwaa jaasewañjaa asasaganonj mono taronjii me kowonjinj qata jaspera ano qilimomoso bumbunja me kowonjinj qata karnilian iikawaa so bilibiliawo asarinj ero. Marilolonj monj tere mundaya mumunj kaawoya me kowonjinj qata emerald kaanja kanonj jinñkaronj duñj ii kuuya liligonj tonjoninj ero.

Duñj waña liligonj duñj 24:yanonj raju.

⁴ Jinñkaronj duñj tosaña 24 iikanonj duñj waña ii liligonj raji iyonjoo qagianonj Anutu-waa jotamemeuruta 24 raji. Yonjononj malekugia tualalakotagadeenj mougi oronjonj kemero wangianonj goul ila wage qindiima raji. ⁵ †Duñj waña iikanonja pilisik bilibili jaasoonjgo asariro gbinggururunj kolooro aro gunparandambaa otonja kaanja mobe. Duñj waña batanonj toos kiwa asasaga 7 jenj asarinj nanjgi. Kiwa 7 ii Anutuwaanorj uña waña 7 koloojju. ⁶ ††Kaanjadeenj jinñkaronj jake batanonj iwoi bilibiliawo kowe kaanja ero iibe. Ii kaaro jokanja jokanja kokobilibiligiawo meleema asarinjkejuti, mono iikawaa so asariro. Jake biiwianonj duñj liligonj beñj jawinjuruta 4 nanjgi. Gemagia ano wosogia ii jaagiagadeenj sokono nanjgi.

⁷ Beñj jawinja mutuyanorj laion kaanja kolooro. Alianonj bulmakao ejia kaanja kolooro. Alagara mombaa kaitania ii eja jaasewañjaa tani kolooro. Alagia 4:yanonj tuu koonj elelaonjkeji, iwaa taniñaan kolooro. ⁸ ††Beñj jawinjuruta 4 motomotoonj yonjoo enjganjgia 6 kuuya enj onjono. Selegia kuuya ano engangia baatanonj kaanjagadeenj jaa kogiagadeenj sokoma

†† 4.2 Eze 1.26-28; 10.1 †† 4.5 Eks 19.16; Ais 8.5; 11.19; 16.18; Eze 1.13; Ais 1.4; Zek 4.2 ††† 4.6 Eze 1.5-10, 22; 10.14 ††† 4.8 Eze 1.18; 10.12; Ais 6.2-3

† 3.12 Ais 21.2; Ais 62.2; 65.15 †† 3.14 Gba 8.22 † 3.19 Gba 3.12; Hib 12.6

onono nangi. Nama asaga gomantiina rii kokaen pororo qamakeju,

“Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya giinon mono toroya, toroya ano toroyagadeen koloojan.

Laaligo Toya giinon mono monowaa monoyanonga laligon kouma laligojan ano mombo eleema asugin laligon ubaga.”

⁹ Ben jawinuruta 4 yononon mepemepesee rii kaen qamakeju. Monon jinkaron dunon nama kaban tetegoya qaa laligon uma laligowaati, ii akadamu ano qabun muj dangisen jenkeju. ¹⁰ Kaen amakejutiwaa so Anutuwaaw jotamemeya 24 yononon kamaan mon jinkaron dunon raji, iwaa jaanon simin kuma usugonkeju. Monon kaban tetegoya qaa laligon uma laligowaati, iwaa waeya men mepeseen munkeju. Mepeseen muj ila wagegia qetegon jinkaron dun batanon ama kokaen jenkeju,

¹¹ “Oo Pon Anutunana, giinon ilawoila kuuya mokoloon onona. Goo uusinganon nemun koma onono letoma laaligo mokoloon laligoju. Kawaajon akadamu ano qabun ii goma dangisen jen gomakejon. Gii motoongoyanon mono mepeqepesee kuuya analin angon kombatiwaa so koloojan.” Kian.

Lamanon Anutuwaaw borononga tere pipipiiya mero.

5 †Kawaa gematanon tere pipipiiya mon iibe jinkaron dunon rajiwaaw boro dindinanon ero. Tere iikawaa sena ii leelee kuuya teregadeen on pipiin saponon ama mungen aaso (siil) †† 7:non koma mokotaagita ero. ² Kaanagadeen Siwe gajoba esunmuyawo mon iibe kotakotagadeen qama buju qaa kokaen qisin jero, “Moronon soraaya soro koloon saanon tere pipipiiya koi kawaa mungen aasoya (siil) menjurama kotumbatiwaa so kolooja?”

³ Kaen jeroto, Siwenon, namonon ano koomu goman kanon korebore injiigi monon ii metuma tereya iibaatiwaa so mende koloo. ⁴ Monon mon soraaya soro koloon tere ii metuma tereya iibaatiwaa so mende mokoloogiti, niinon iikawaajon mamaga saama boliwe. ⁵ †Saama boliwe Anutuwaaw jotamemeya yonononga monon qaa kokaen nijoro, “Mono mende saaba. Moba, Juuda tuunononga Deiwidwaa gbilia mon koloon laion oro kaan koloon Kilenaa Toya haamo ama laligoja. Iinon mono saanon kotiin tere pipipiiya kokawaa mungen aasoya (siil) 7 ii menjurama kotumbaa.”

⁶ †Kaen nijoro Lama meria iibe jinkaron dun biiwianon ben jawinuruta 4 yononon batugianon nano Anutuwaaw jotamemeya yononon liligon mug. Lama meria ii qegi komurotiwaa tanijaan nano. Ila 7 ano jaa kota 7. Anutunon unauruta waja 7 wasin onono namowaa ejemba kuuya yononon kema laligojuti, jaa kota 7 ii

† 5.1 Eze 2.9-10; Ais 29.11 †† Kantri tosianon tere onon ama sapo men monon ii kotumbabotiwaajon ama mungen aasonon mokotaankeju. Monon mungen aaso (siil) ii lan menjurama tereya yononon weenonagati, ii mono mokoloogi qaayawo koloo. Tere toyanondeen ii galen komakeja. Miri ii kii nemun ama kunin kemenkejato, tere ii mungen aasonon somononkeju.

‡ 5.5 Jen 49.9; Ais 11.1, 10 †† 5.6 Ais 53.7; Zek 4.10

mono iyononon saregia kolooju. ⁷ Lama meria ii iibe kan tere pipipiiya aasoyawo ii jinkaron dunon rajiwaaw boro dindinanonga mero. ⁸ ††I mero ben jawinuruta 4 ano Anutuwaaw jotamemeya 24 yononon mono iikanondeen Lama meriaa batanon usugon kamaan simin kung. Yononon motomotoon kulele ano goul qambi men nangi. Ejemba soraayanon qama kooligi Anutuwaanon umakeji, iikanon mono jiniin ononoombaa so koloo moronon unkoowayawonon uma pumpungonkeja. Moron kaananon mono goul qambi-gia saa qero nangi. ⁹ ††Simin kuma rii dologa kokaen qama jegi,

“Giinon qaita mon koloojan. Gii gugi komun saga maama iikanon ejemba sewangia men onona.

Ejemba ii ben isigiaa so, qaa aro jejegiaa so, tuun-giaa so ano kantrigiaa so. Giinon yonononga tosaan onona Anutuwaaw bun kolooju.

Kawaajon giinon mono soraaya soro koloon tere pipipiiya aasoyawo men mungen aasoya (siil) metumbatiwaa so koloojan.

¹⁰ ††Yononon Anutuwaaw bun kolooji kuma onoma kuun onona bentoton-gaa kin pon tuun koloon jigo gawon galenuruta kolooju. Yononon Anutunanaa gawon men laligon balon so ejemba galen koma onoma laligon ubuya.”

¹¹ †Rii dologa kaen qama jegi moma toroqen un Siwe gajoba jangogia tauseja tauseja ano milyon milyon ii injiima rii otongia mobe. Yononon jinkaron dun kosianon nama ben jawinuruta 4 ano Anutuwaaw jotamemeya 24 ii liligon onoma rii qagi. ¹² Rii kotakotagadeen qama kokaen qagi,

“Oo Lama meria qegi komuroti, iinon mono soraaya soro koloo Anutunon esunmumu ano toomorian muro sokonja.

Momakooto uuta ano ku-usun kuuya bun qero sokonja. Soraaya soro koloo saanon qabun kuuya munin asamararan bun qero mepeseen mujon.”

¹³ Kaen qama mepeseegi rii tuun mon yononon kokaen qagi mobe: Anutunon laaligowo mokoloon ononoti, iyononon mono korebore rii qagi mobe. Siwenon laligojuti, namonon laligojuti, koomu gomanon ano kowe qaganon laligojuti, iyononon mono kuuya buugia mindirin rii kokaen qagi,

“Jinkaron dunon raji ano Lama meria nononon oro mepeseen oronon.

Kotomotue Toya oroo qabunagara jen somariin-kejon. Kaban so asamararan oronon ku-usun Toya ii tetegoya qaa laligon ubao.”

¹⁴ Kaen qagi ben jawinuruta 4 yononon “Qaa ii onanon,” jegi. Jegi Anutuwaaw jotamemeya yononon usugon kamaan simin kuma Anutu waeya men mepeseen mug. Kian.

‡† 5.8 Ond 141.2 ††† 5.9 Ond 33.3; 98.1; Ais 42.10 ††† 5.10 Eks 19.6; Ais 1.6 § 5.11 Dan 7.10

Lama merianon munger aaso motomotoon menjuranja.

6 Kaen moma iwoi kokaen kolooro iibe: Lama merianon tere pipipipiya aasoyawowaa munger aasoya (siil) **7** iikanonga mutuya menjurama kotuno. Kotuno ben jawinuruta 4 yonoononga mononon qaa kokaen jero, "Mono asugin kawa!" **4** †Kaen jero moma iikanondeen hoos taanja mon asugiro iibe. Hoos iikawaa qaganon eja mon tiwoyawo raro tosianon ila wage mug wananon kono. Ii koma manjaqeqenon haamo ama laligoroti, iinon mono mombo hoos qaganon manjaqeqenon haamo amambaajon keno. Kian.

3 Lama merianon munger aaso (siil) woiya menjurama kotuno ben jawinuruta yonoononga woiya iinon qaa kokaen jero mobe, "Mono asugin kawa!" **4** †Kaen jero iikanondeen hoos mon selia osoga songobolambo asugiro iibe. Eja mon hoos iikawaa qaganon raroti, Anutunon mono ii yon karen qer luae qaombaatiwaa ku-usunja muro. Ii muro namonon kisooma aon komuwutiwaajon kuuro ejemba uugia men waamambaa ku-usunja mokolooro. Ii mokolooro manjawaa soo (bainat) somata qatawo mug men keno. Kian.

5 †Lama merianon munger aaso (siil) karoona menjurama kotuno ben jawinuruta yonoononga karoona iinon qaa kokaen jero mobe, "Mono asugin kawa!" Kaen jero iikanondeen hoos injana mon asugiro iibe. Eja mon hoos iikawaa qaganon raroti, iinon hinawaa biya gosiwonatiwaa kedaya (skeil) ii borianon men raro. **6** Kaen raro ben jawinuruta 4 yonoo batugianong mononon qaa jero otona kokaen mobe, "Ween motongowaa tawaya (Kina 10) kanon saanon 1 kilogram wiit flaua me 3 kilogram baali flaua ii sewanja mewa. Kilen nembanewaa oil gere ano wain kasa gawon ii mono mende men boliwu." Kian.

7 Lama merianon munger aaso (siil) 4:ya menjurama kotuno ben jawinuruta 4:yanon qaa jero otona kokaen mobe, "Mono asugin kawa!" **8** †Kaen jero iikanondeen hoos mon selia googookota ano tootooyawoga asugiro iibe. Hoos iikawaa qaganon rarotiwaa qata ii koomuwaa kondomondoo Toya. Iwaa kosianon koomu goman Toyanon kaanjadeen ii otaan karo. Namu mendeengi bakaya 4 eroti, iikanonga mombaa ejembaya ii galej koma onombotiwaa ku-usunja ii Anutunon orono. Ku-usun ii orono ku-usungaranon namowaa ejemba bakaya ii kokaen men komun ononi: Tosianon soo somatanon (bainat) aon komugi. Tosianon bodinon komugi. Ji kanjanawonon tosaanja injiro komugi ano tosaanja ii balombaa oro kawalia yononon injigi komugi. Kian.

9 Lama merianon munger aaso (siil) 5:ya menjurama kotuno iikanondeen Anutuwaaw ejemba tosaanja unugi komugiti, iyonoo kokoosogia injiibe. Yononon Anutuwaaw Bunja qaaya anjaln anjon koma nanjon jen

† 6.2 Zek 1.8; 6.3, 6 †† 6.4 Zek 1.8; 6.2 ‡ 6.5 Zek 6.2, 6 ‡† 6.8 Eze 14.21

sej laligogitiwaajon unugi komun alata baatanon nanji. **10** Eukanon nama kotakota kokaen qagi, "Oo Pon ku-usun Toya, giinon dindiya ano honabonja koloajan. Kawaajon mono kamban dawi mambonin tegoro iikanon namowaa ejembaya gosin onoma qaagia jen tegowaga? Nononon gii welen qer gonin nunugi sananaa irona ii mono naa kambanon meleena qagianon ubaa?"

11 Kaen jegito, maleku taanja koriga ii motomotoon yonoojon koma onoma Anutuwaaw jenkooto kokaen onongi mogi, "Ono mono toroqer kamban torodaamon mamboma laligowu. Momalaari alaurugianon toroqer uuwaa gawon men laligogi on kaanja kaanjadeen unugi komuwuya. Yononon komugi janjo ambeti, iikawaa soyanon koloodabororo kamban iikanondeen mono unugiti, iyonoo qaagia jen tegomanja." Kian.

12 †Lama merianon munger aaso (siil) 6:ya menjurama kotunoti, ii unun iibe. Ii menjurama kotunoti, kamban iikanon nan tania soosooya giliro. Ween jaayanon bututugon injan koma wosobiriwaa malekuya sokosaare kaanja (meme juyanon memetaa tani) kolooro tiro. Koin jaayanon meleema osaan sa kaanja kolooro. **13** ††Kaen kolooro sengelao sombinon ejuti, iyononon namonon kamaagi. Neqan kota goorin ragi haamo kotiganon qer utugon memburatiro kamaankejuti, mono iikawaa so boratin namonon tata bobolo kamaagi.

14 ††Kaen kamaagi sombin iimakejon, iikanon aliro. Tere pipipipiya pipiigi horon kemakejiwaa so mono wolaza horon kema aliro. Ii aliro baanja kuuya ano kowewaa watoya watoya ii kuuya eegianonga uulanawo kok ama musulungon qaongi.

15 †Kaen kolooro balombaa kin ponja ponja, eja jawina jawina ano kawali galeja galeja yononon olon koma asangogi. Ejemba kindimbiri qabunagiawo, ejemba ku-usungiwawo ii mono kuuya kok ama asangogi. Anjiaa gawongia menkejuti ano togiaa welen een qenkejuti, ii mono korebore kobaa, jamo oota ano baanja sen sia oota oota mongama iikanon asangogi injiibe.

16 †Iikanon asangon baanja Toya ano sen sia Toya onooma kokaen welema onongi, "Ono mono baanja jen tegogi bagon kan turun nonombu. Jinkaron dujanon raji, iinon jaasewan koma nonombabotiwawon ama Lama meriaa irinononononon nunuwabotiwawon mono jen tegogi kojangin nonombu." Kaen welema onongi. **17** ††Yoronon irinononongara asuganon qendeenjaoti, iikawaa kambanja somatanon mono kan kuun eja. Ii mononon mon jaasewan qer kotiin nambaatiwaa so qaago. Kian.

‡† 6.12 Ais 11.13; 16.18; Ais 13.10; Joel 2.10, 31; 3.15; Mat 24.29; Maak 13.24-25; Luuk 21.25 ††† 6.13 Ais 34.4 †††† 6.14 Ais 16.20 § 6.15 Ais 2.19, 21 †† 6.16 Hoos 10.8; Luuk 23.30 ††† 6.17 Joel 2.11; Mal 3.2

Israel ejemba 144,000 ii Anutunonj aaso kuma onjom-baa.

7 †Kawaa gematanonj Siwe gajoba 4 injiibe namowaa wangona 4 iikanonj nanji. Yonononj namowaa haamo Toya wana 4 ii somonjonj anjonj koma onjonj. Haamononj namo qaganonj me kowe qaganonj gere monjonj lanj qewabotiwaaajonj mono Toya 4 ii borogianonj menj somonjonj nanji. 2 Anutunonj Siwe gajoba 4 ii namo ano kowe kondeema onjombutiwaa ku-usunja onono namo wangongianonj nanji. Kaen nanji injiibe Siwe gajoba monjonj ween koukoutanonja asuginj waaro iibe. Iinonj laaligowaa Toya Anutuwaawaa munjenj aaso taa gbaruya galenj koma kanj Siwe gajoba 4 yonoojonj kotakotagadeenj qaro.

3 ††Qama qaa kokaen injijoro, “Onjo mono namo me kowe ii ilinjinj alanzanj mende kondeema orombu ano gere ii mende tiwilaanj onjombu. Ii qaagoto, mono mambonji wala ilinj alandeenj Anutunanaa munjenj aasoya ii gawonja menkejuti, iyonoo wambusoonj-gianonj mokotaanj onjombonja. Ii wala menj mokotaanj onjonjgo gematanonj ii saanonj kondeema tiwilaawu.” 4 Kaen injijoro Anutuwaawaa munjenj aasoya ii Israel ejemba tosaanja yonoo wambusoonj-gianonj menj mokotaanj onjonj. Monjonj yonoo jangogia jero kokaenj mobe: Israel ejemba tuun 12 kuuya yonoononja mindirinj ejemba 144,000 ii menj mokotaanj onjonj.

5 Israel tuun motomotoon yonoononja 12,000 kaen kaen menj mokotaanj onjonj. Juuda tuumbaa 12,000, Ruuben tuumbaa 12,000, Gaad tuumbaa 12,000, 6 Aser tuumbaa 12,000, Naftali tuumbaa 12,000, Manase tuumbaa 12,000, 7 Simeon tuumbaa 12,000, Liwai tuumbaa 12,000, Aiskar tuumbaa 12,000, 8 Zebulun tuumbaa 12,000, Joosof tuumbaa 12,000 ano Benjamin tuumbaa 12,000. Kaen kaen aaso menj mokotaanj onjonj mindirinj 144,000 kolooro. Kianj.

Oyanboyanj laligowutiwaa tuun somata iibe.

9 Kawaa gematanonj tuun jeta boorongoya jangogia mende weenweenjgoyaa so ii injiibe. Ejemba ii tuungiaa so, bejsakonj isigiaa so, kantrigiaa so ano qaa aro jeje-giaa so ajoroonj jinjaronj dunj ano Lama meria yoroo bagaranonj nanji. Iikanonj nama maleku koriga taanja kotogonj aogi kemero borogianonj tombi serja boriawo menj nanji. 10 Ii menj nama kotakotagadeenj qama kokaenj jegi, “Anutunananonj jinjaronj dunjanonj raji ano Lama meria yorononj mono menj letoma nononi oy-anboyanj koloojonj.”

11 Kaen qama jegi Siwe gajoba kuuya yonononj jinjaronj dunj kosianonj arenjonj nama Anutuwaawaa jotamemeya ano berj jawinuruta 4 ii liligonj onjonj. Kaen nama jinjaronj dunj batanonj usugonj kamaanj siminj kuma Anutu waeya menj mepeseenj mug. 12 Anutu mepeseenj munj kokaenj jegi, “Qaa ii onjanonj! Anutu gii mono kotumotue, asamararanj ano momakooto uutaa Toya koloojanj. Nonononj gii mepeseenj goma qabunajaga jenj

somariinkejorj. Anutunana, giinonj esunmumu ano ku-usunj Toya koloojanj. Nonononj kambanj so kaen jenj kotiininj Toya ii tetegoya qaa laligonj uma laligowaa. Qaa ii onjanonj!”

13 Kaen mepeseenj jegi Anutuwaawaa jotamemeya yonoononja monjonj kokaen jenj qisiin nono, “Ejemba maleku koriga taanja mouma nanjuti, ii daanj yonononj? Ii mono dakanonja kanj kaen ajoroonj nanju?”

14 †Qisiin nono kokaenj meleema mube, “Oo somatana, niinonj ii mende mobe geengodeenj mojanj.” Kaen meleema mube jotamemeya iinonj kokaen nijoro mobe, “Kakasililinj somataa biiwianonja kougiti, iyonononj mono ii koloju. Lama meriaa sayanonj opo malekugia songbano taaliro laligogi. 15 Kaanja laligogitiwaaajonj ama Anutuwaawaa jinjaronj dunja jaasewanj qen asaga gomantiinja mepemepesee jigoyanonj (tempel) laligonj Anutuwaanonj gawonj menj laligowuya. Kaen laligogi jinjaronj dunjanonj raji, iinonj mono opo kuunja mororonjonj koma turunj onono laligowuya.

16 ††Kaen laligogi kambanj monjonj nembanenewaa me apuwaawaa mende komuwuya. Weenjonj me iwoi geriawo monjonj mende jenj kotonj onjombaa. 17 ††Kokaembaajonj oyanboyanj laligowuya: Lama merianonj jinjaronj jake biiwianonj rama galenj koma onjoma unjano laaligo kotigaa apu gowoyaa jaayanonj kemaakebu. Anutu anjo jaagianonja jaungia kuuya kotooro tegowaa.” Kianj.

Lama merianonj munjenj aaso 7:na menjuranja.

8 Lama merianonj munjenj aaso (siil) 7:na menjurama kotuno Siwe gomanj iikanonj otong kuuya 30 minitwaa so goronj qen ero. 2 Kaen kolooro Siwe gajoba 7 Anutuwaawaa batanonj nanjuti, ii injiibe monjonj romonj qaita monj (biugel) 7 ii borogianonj onono.

3 †††Ii injiibe Siwe gajoba monj asuginj jininj oonj-oombaa goul qambia menj kanj alata kosianonj nano. Ejemba soraaya kuuya Anutuwaawaa qama kooligi iinonj jininj alatanonj ooro moronja unjkoowayawo ii qamakooligiawo toroqenj pumpunjonj motoonj uma Anutuwaanonj kemakeja. Goul alata ii jinjaronj dunj batanonj nanji, iinonj mono iikawaa kosianonj nano tosianonj jininj ii mamaga oowaatiwaaajonj mug. 4 Iinonj jininj ii ooro iikawaa kaasoyanonj mono Anutuwaawaa ejemba soraaya yonoo qamakooligiawo toroqenj Siwe gajoba iwaa borononja waama Anutuwaawaa jaasewanjanonj ugi. 5 †††Siwe gajoba iikanonj jininj qambi ii menj alatanonja gere jeta mero jero qambi iikanonj uuro saa qero namononj giliro kemero. Giliro kemero iikanonja gunj-parandambaa gujuya mamaga koloonj gbinggururunj qaro. Oobili esunjiawo asugigi kambanja kambanja nanja mero. Kianj.

† 7.14 Dan 12.1; Mat 24.21; Maak 13.19 †† 7.16 Ais 49.10
 †† 7.17 Ond 23.1; Eze 34.23; Ond 23.2; Ais 49.10; 25.8 ††† 8.3
 Aam 9.1; Eks 30.1, 3 ††† 8.5 Lew 16.12; Eze 10.2; Eks 19.16; Ais 11.19; 16.18

Gajoba yonononj romonj qaita monj uugi.

⁶ Siwe gajoba 7 romonjia qaita monj (biugel) megiti, iyonononj ii uubombaajonj jojorigi.

⁷ †Gajoba mutuyanonj waama romonja qaita monj uuro. Ii uuro kombo (ais) kota ano gere bolanja ii konj kaanja koloonj sawo gajugogi monjonj ii maaro mo-tonj namononj kamaaro. Iikanonj geriawo kamaanj balononj qero namowaa bakaya karonj ii gerenonj jedabororo. Duuyaa geria iikawaa bakagia karonj ii gerenonj jedaborogi ano gbojoja senja tonggonja ii kuuya gerenonj jenj jedabororo.

⁸ Gajoba woiya iinonj waama romonja qaita monj uuro. Ii uuro monjonj baanja somata gere jejeta tani kaanja (wolkeino) iwoi ii giliro kowenonj kemero. Kemeng kowe mero kowewaa bakaya karonj iikanonjia monjonj meleema sa kolooro. ⁹ Kaanjadeen Anutunonj kowewaa iwoiya kuuya mokolooro laligojuti, iikawaa bakaya karonj yonononjia monj ii komugi ano wanjo kuuya tuunj karonj iikanonjia tuunj monj ii janjonj tiwilaagi.

¹⁰ ††Gajoba karonjanonj waama romonja qaita monj (biugel) uuro. Ii uuro senjelao somata kiwa bolanj kaanja tani jenj sombinonjia tegonj kamaaro. Kamaanj koma namowaa apu gowoya ununj iikawaa bakaya karonj iikanonja monj ano apu jaaya kuuya ii sokoma onono. ¹¹ *Sengelao iikawaa qata ii nomberj warabe kaambogawo. Nomberj warabe iikanonj kamaaro apuya apuya iikawaa bakagia karonj ii meleema kaambogagiawo koloogi. Kaambogagiawo koloogitiwaajonj ama ejemba mamaganonj ii nenj komugi.

¹² ††Gajoba 4:ya iinonj waama romonja qaita monj uuro. Ii uuro monjonj weenj jaaya ano koinj jaaya yoroo asasagaraa bakagara karonj ii qebugoro bakasasanj umunj koma tiiri. Kaanjadeen senjelao bakagia karonj qebugoro meleema tiigi. Kawaaajonj weenj kambaanja bakaya karonjanonj tiiro pangamanj mero. Kaanjadeen gomantiinjaa asasaganonj toriro bakaya karonjanonj tiiro.

¹³ Kaenj kolooro eu unj tuu koonj monj iima mobe kanakeewanonj eu elelaonj sombinj biiwianonj kotonj kanj kotakotagadeen qama kokaenj jero, "Oo ejemba namononj laligojuti, Siwe gajoba karonj yonononj mono toroqen romonjia qaita monj uuwombaajonj anju. Romonj karonj iikawaa otongjia mogi lombo kanjanawo karonj koloowaati, iikawaajonj mono qama wanjinjonj 'Yeil! Yeil! Yeil!' jenj saajen." Kianj.

Siwe gajoba 5:yanonj romonja qaita monj uuro.

9 Siwe gajoba 5:ya iinonj romonja qaita monj (biugel) uuro iibe sombinonjia senjelao monj tegonj namononj kamaaro. Kamaaro monjonj omejiilanj yonoo ronj dusiita qaa iikawaa kii meria ii senjelao Toya muro. ² ††Ii muro omejiilanj ronj dusiita qaa iikawaa ununja mesuno iikanonja songo songo tanjururunj jenj kaa-

† 8.7 Eks 9.23-25; Eze 38.22 †† 8.10 Ais 14.12 † 8.11 Jer 9.15 †† 8.12 Ais 13.10; Eze 32.7; Joel 2.10, 31; 3.15 †† 9.2 Jen 19.28

so kondundunjonj waamakeji, iikawaa so kondundunjonj waama weenj jaaya esuunj haamo kaasonondeen sokondabororo. ³ ††Kaaso iikawaa uutanonjia njaagisoja njaagisoja mesonj namononj kougi Anutunonj ku-usunj onono. Ku-usunj ii kuanjkuanj yonononj ku-usunj tani kaanja kolooro.

⁴ †††Ii onono Anutunonj kokaenj jenj kotonj onono, "Ono mono namowaa iwoi tonggonja gbojoja me gere kaanja ii mende tiwilaanj onombuto, ejemba wambusoongianonj Anutuwaawo munjenj aasogia qaa yonogadeen mono menj bolinj onombuto." Kaenj jenj kotonj onono. ⁵ Anutunonj njaagiso ii ku-usunj onono ejemba injigi koinj 5:waa so siimbobolo honombononja mende mogi. Siimbobolo ii kuanjkuanonj eja kiro siimbobolo moji, mono iikawaa so. Siimbobolo kaenj mogito, Anutunonj anjonj koma onono menj komunj onombutiwaawo ku-usunja ii njaagiso yonononj mende menj eenj injigi. ⁶ †Ejemba injigiti, iyonononj kambaanj iikanonj komuwombaajonj koomu kana monggambuyato, koomu ii mende mokolonj komuwombaajonj amamaawo. Komuwombaajonj moma qenjenj qewuto, koomuwaawo kondomon-doo Toyanonj mono monjenj kembaa.

⁷ ††Naagiso injiibe yonononj hoos manjaqeqewaajonj akadamiawo jojorinjkejuti, mono ii kaanja koloogi. Wangianonj iwoi mundaya goul kaanja kongiti, ii ila wage tanitani kolooro. Jaasewangianonj ejemba jaasewanj tani kaanja koloogi. ⁸ †††Naagiso yonoo wanj jugia ii gbalala emba yonoo wanju kaanja kolooro. Njaagiso jegianonj laion orowaa jeta kaanja kolooro. ⁹ ††Reenj malekugia ii aenj reenj kaanja kolooro. Engangjia qegi otongj kolooro mobeti, ii kokaenj: Hoos seiseiya yonononj manjaqeqewaa kareya kareya horonj lugun manjanonj kenji gbingururunj qamakeji, iikawaa so qaro.

¹⁰ Daagia ii kuanjkuanj kaanja jegiawo koloogi. Iyonononj ejemba koinj 5 kawaa so siimbobolo mobutiwaajonj injigiti, iikawaa ku-usunjanonj mono njaagiso yonoo daagianonj ero. ¹¹ Naagiso yonoo kinj pongjia ii omejiilanj yonoo ronj dusiita qaa iikawaa gajobaya qata Tiwitiwilaa Toya. Ii Hibruu qaanonj Abadon ano Griik qaanonj Apolion.

¹² 'Yeil!' qagi lombo mutuya kanjanawo ii kaenj tegoro. Mobu, iikawaa gematanonj 'Yeil!' qagi lombo kanjanagarawo woi ii mono toroqen kanagenj koloowaota. Kianj.

Siwe gajoba 6:yanonj romonja qaita monj uuro.

¹³ †††Siwe gajoba 6:ya iinonj romonja qaita monj (biugel) uuro. Ii uuro Anutuwaawo batanonj goul alata eji, iikawaa ilia 4 iikanonjia qa monj kolooro mobe. ¹⁴ Otonj iikanonj Siwe gajoba 6:ya romonjia iwaajonj kokaenj ijoro, "Anutunonj gajoba 4 somonjonj gbadoonj onoma apu gowoya somata qata Yufreitis kawaa kooronjanonj onoonoti, ii mono isama onomba."

††† 9.3 Eks 10.12-15 ††† 9.4 Eze 9.4 § 9.6 Job 3.21; Jer 8.3 §† 9.7 Joel 2.4 §†† 9.8 Joel 1.6 §† 9.9 Joel 2.5 §†† 9.13 Eks 30.1-3

¹⁵ Anutunonj gajoba 4 ii somonjonj onjoma gbadononj rabutiwaa gbanigia, koinjgia, weenjgia ano aua kambangia ii tororo arenjonj onjono raji. Yonjononj kambangia ii kanj kuuro iikanondeenj ejemba kantria kantria yonjoo bakaya karoonj ii unjwombaajonj jojorinj rama kambangiaajonj mambongi. Kawaajonj Siwe gajoba 6:yanonj alatanonga qa moma iikanondeenj kema gajoba 4 ii isama onjono. ¹⁶ Aisma onjono manjaqeqe tuunj somata qatawo ii hoosgiawo asuginj kagi. Niinonj janjgogia mobe 200 milyon kolooro.

¹⁷ Jaameleenj unj iikanonj eja hoos qaganonj rama kagiti, iyonjoo kaitanigia iibe kokaenj kolooro: Reenjgia (totowaa aenj reenjgia) ii gere jo osoga, asonja injanjkonjkonjano ano goota salfa gere jamo kaanja. Hoos yonjoo kaitanigia injiibe wanjgia laion orowaa waja kaanja koloogi qaa oogianonj gere, kaaso ano jamo geriawo qata salfa ii kamaanj karo. ¹⁸ Hoos yonjoo qaa oogianonj gere, kaaso ano gere jamo qata salfa kamaaroti, iikanonj mono ejembaya ejembaya unjuro. Hoos yonjoo ku-usunjgia ii qaa oogianonj ano daagianonj ero. Daagia ii mokolenj kaanja koloogi daa susugia ii jetawo. Daa susugia jetawo iikanonj mono ejemba ooli kaanja onjootinjkeju. Lombo kanjanjano karoonj ii namowaa ejemba kuuya yonjoo bakagia karoonj ii unjuro komugi.

²⁰ †Lombo kanjanjano iikanonj ejemba tosaanja mende unjugi komunj toroqenj laligogiti, iyonjononj kilenj uugia mende meleenjgi. Anjgiaa borogianonj iwoi menj waegia menj mepeseegiti, iikawaajonj mende moma bolinj aogi. Omejiilanj ano tando lopionj waegia menj mepeseenj onj-onjona ii mende mesaogi. Tando lopionj tosia ii goul, silwa me brons aijnonj memetaga. Tosia ii jamo orasinj me gere sogonj memetaga. Kawaajonj tando lopionj iikanonj iwoi iima mobombaajonj me kema kawombaajonj amamaanjkeju. Kilenj ejembanonj ii mende mesaogi.

²¹ Kaanjagadeenj ejemba unjugi koomuya me sei suuqanjononj hamoqeqe ii mende mesaogi. Ii toroqenj ama menj serowilinj anjgi ano iwoi lanj yonjgoro menj laligogi. Iikawaajonj uugia mende meleenjgi. Kianj.

Siwe gajoba ano tere pipipiiya melaa

10 Kawaa gematanonj Siwe gajoba ku-usunja qeekuuya monj iibe Siwenonjga koosunonj esuunj muro kamaaro. Wanj marilolononj liligonj ero. Jaasewanj weenj jaaya kaanja kolooro kanawoita ii tando gere bolanjgarawo woi kaanja jenj nano. ² Borianonj tere pipipiiya melaa mero qeetunja kolooro. Kania dindinja kowenonj riinj kania qania ii namononj riinj nano. ³ Kaenj nama laion orononj gbuu gbororo qamakeji, qata mono iikawaa so kotakota qarowoo. Qarowoo gunjparandambaa gbinggururunj 7 iyonjononj mono meleema gbuu gbororo qanj qaagia qagi mobe.

⁴ Gunjparandambaa gbinggururunj 7 iyonjononj qama qaagia jegi mobeti, niinonj ii mono iikanondeenj papianonj oomambaajonj ambe. Tere oomambaajonj ambe-to, qa monj Siwenonjga mobe qaa kokaenj nijoro, "Gun-

parandambaa gbinggururunj 7 qaa jejuti, ii mono geenjgodeenj olonj mona ewa. Ii mende oowa."

⁵ ††Siwe gajoba kania kowe ano namo qagaranonj riinj nano iibeti, iinonj boria dindinja metaama Siwenonj baagenj ano. ⁶ Jojopanj qaa jemambaajonj boria kaenj ama ii jenj kotiinj ano. Monjonj Siwe, namo, kowe ano iwoi kuuya iikanonj eji, ii mokolonj nama kambanj so tetegoya qaa kotiinj laligonj ubaati, mono iwaa qatanonj jojopanj qaa kokaenj jero, "Anutunonj mono kambanj mombo mende qenj korirowoo ubaa. ⁷ Kaenj qaagoto, Siwe gajoba 7:nanonj romonja qaita monj (biugel) uuro otonja mobuti, kambanj iikanondeenj Anutuwaawoo qaa arenj aasangoyanonj mono honjawo koloowaa. Gejatootoo ejemba Anutuwaawoo gawonja menj laligonj kougi yonjoojonj Bunja qaaya awaa jenj injisaama onjono moma kouma laligogiti, Bunja qaa iikawaa so ii mono uulanjanjwo honjawo koloowaa."

⁸ †Kawaa gematanonj qa monj wala Siwenonjga mobe qaa jeroti, iikanonj mono dunjanonj mombo qaa jero kokaenj mobe, "Siwe gajobanonj kowe ano namo qagaranonj riinj nama tere pipipiiya mero borianonj qeetunja eji, ii mono kema mewa."

⁹ Kaenj moma Siwe gajobawaanonj kema tere pipipiiya melaa ii nombaatiiwaaajonj qisiwe. Qisiwe kokaenj nijoro, "Ii mono menj newa. Nena tomenjanonj kemenj meleeno gubeso guwaato, buuganonj ii moronj apuyaa ainja kaanja koloowaa."

¹⁰ Kaenj nijoro tere pipipiiya melaa ii iwaa borononjga menj newe. Newe buunanonj moronj apuyaa ainja kaanja kolooroto, gogowe tomenanonj kemero meleeno gubeso nuro. ¹¹ Kaanj nuro niinonj qaa kokaenj mobe, "Gii mono dunjanonj mombo Anutuwaawoo gejatootoo qaaya qaaya jenj seinj laligowa. Kantria kantria ano bensakonj isia isia qaa tani jejegiaa so laligojuti, mono iyonjoo ano iyonjoo kinj pongia yonjoo gejatootoo qaagia ii waladeenj jenj laligowa." Kianj.

Anutuwaawoo jotamemeya woijanonj qaaya nanjonj jeri.

11 ††Kaenj nijoro moma nambe Siwe gajoba iikanonj keda aambaa gere goronja bowo kaanja ii noma kokaenj jenj kotonj nono, "Gii mono waama kema Anutuwaawoo jiwowonj jigo ano iikawaa siimolonj alataya ii keda aambaa gere goronja (rula mesa) kanonj soya ama weenjgowa. Kaanjagadeenj iikanonj uma Anutu mepeesenj qamakooligia amakejuti, mono ii gosinj janjgogia weenjgowa. ² ††jiwowonj jigo soya ama kanonj sombenj seleenjena ii mono uugunj mesaowa. Ii waba kantri yonjoojonj ama onjongi ero yonjononj siti toroya ii koinj 42 kawaa so riinj kema kanjkebu. Kawaajonj sombenj seleenjena soya ii mende weenjgowa. ³ Niinonj jotamemewoina wasinj oroma qaana nanjonj jewaotiwaawoo ku-usunja ama orombe asugiwaawoo. Asuginj wosobiriwaawoo maleku sokosaare kaanja menj aonj liligonj (gbakonj oso-ga arij) weenj boria 1,260 kawaa so gejatootoo qaa gawonj menj laligowao."

† 9.20 Ond 115.4-7; 135.15-17; Dan 5.23

†† 10.5 Eks 20.11; Dut 32.40; Dan 12.7; Aam 3.7 † 10.8 Eze 2.8-3.3 †† 11.1 Eze 40.3; Zek 2.1-2 †† 11.2 Luuk 21.24

⁴†Oil gere woi ano lambe dun raraya woi namowaa Pombaa batanon nanjaoti, ii mono meleema kamaan asugin dangunu kaanja nama noo kania nanjon jen laligowao. ⁵ Monjon me monjon urun mizimizi ama oromambaajon moji een, gere bolananon mono buugaranonga kamaan kereurugara onjoro tiwilaanke-buya. Monjon me monjon urumambaajon moji een, ii mono kana kaanjadeen iikanon qeri komuwaa.

⁶†Sombimbaa koosuya somongowaotiwaa ku-usunja ii yoroonon ero gejatootoo qaa jen seiwaoti, kamban iikawaa so kon mende kiwaa. Ku-usungaranon apu jaaya kuuya kaanjadeen sokono iikanon saanon apu kuuya meleenji sa koloowuya. Kaanjadeen ku-usungaranon uuta ejiwaaajon ama siingaranon jewaatiwaa so saanon jegi lombo kanjanawo kania kania koloon namo men bolij ejemba ununkebuya.

⁷*Anutuwaa qaaya nanjon jen tegori omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikanonja jehnemba monjon waama manja qen oroma haamo ama ururo komuwao. ⁸†Komuri qamogara siti qabunayawowaa kana somatanon oromesaogi lan ewao. Siti iikawaa qata aasangoya ii Sodom ano Iijipt qamakeju. Pongara Jiisas ii kaanagadeen iikanon maripoonon qegi komuro. ⁹ Qamogaranon lan eri ejemba kuuya ii iri-imakebuya. Balanon ron koma orombombaajon jegi anjon kombuya. Kaen een lan eri ejemba kantria kantria, tuunja tuunja, bensakon isia isia qaa tanigia anja jenkejuti, iyononon qamogara ii ween karonon ano bakaya mon kawaa so unj irigigiigi.

¹⁰ Gejatootoo eja woi yoronon ejemba namo qaganon laligojuti, ii uu kuun ononi iikawaajon siimbobolo hononja mende mokoloon laligogi. Kawaaajon komuri qamogara iriimakebuti, kamban iikanon mono otokorian maama rendun oron nen korisoro ama iyan-gia kalen kania kania angun aogi kema kawaa.

¹¹ †Ween karonon ano bakaya mon ii tegoro Anutunon buu aason sewanngaranon uuro kemero gbilin waama konja nani. Waama nani ejembanon iriima riimburatin jenengia ororo sombugia mogi. ¹² †Konja nani Siwenonga qa kotakota mon kokaen qama irijoro, "Oro mono kokaen waabao!" Kaen irijoro moma koosu uutanon waama Siwenon uri kereurugaranon een iriima newogia tegoro nanji.

¹³ ††Kanagaranon namo mesaon uri kamban iikanondeen nan tania soosooya men siti bakaya 10% (bakaya tenonga motoonngo) kawaa so kuma qenjanngoro kamaaro. Kamaan ejemba 7,000 kawaa so unuro komugi. Ejemba mende komugiti, iyononon ii iima riimburatin sombugia moma Siwewaa benja Anutu ii ku-usunja mepeseen mug qabunayawo kolooro.

¹⁴ *Yei! qama wanjinjina woiya kanjanawo ii kaen tegoroto, mobu, qama wanjinjin yei qa karonjaa honanon mono uulanawo koloon qagianon ubaa. Kianj.

Siwe gajoba 7:nanon romonja qaita mon uuro.

¹⁵ †Siwe gajoba 7:na iinon romonja qaita mon (biugel) uuro. Ii uuro Siwenon qaa kotakotagadeen amin mogi qagia mobe kokaen jegi, "Ayo, ananaa Pongana ano iwaa Hamoqeqe Toya Kraist yoronon mono namo kuuya galen koma onombaotiwaa ku-usunja ii kuuya bunja qen aojao. Iinon mono kambanja kambanja galen koma onoma laligowaa, ee-aa-ee. Galenkonjonanon mono kamban monjon mende tegowaa, ee-aa-ee."

¹⁶ Kaen jegi mobe Anutu waa jotamemeya 24 Anutu waa jaasewananon jinngaron dungianon rajuti, iyononon mono kamaan usugon Anutu waeya men mepeseen mugi. ¹⁷ Mepeseen mun kokaen jegi,

"Oo Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya, giinon mono laligon kouma kamban kokaamba laligojanj.

Giinon ku-usunja uuta men kanain namo kuuya galen koma onoma kin pongiaga koloon laligowaga.

Kawaaajon nononon mono mepeseen dangisen jen gonjon.

¹⁸ †Waba kantria kantria yononon iringia soono kazi ama goma laligogito, goo kazi kambannganon mono ketada koi kaananon kan kuun eja.

Giinon kamban kokaamba koomuya yonoo qaagia gosin jen tegon onombaga ano geengaa ejembauruga tawagia onombaga.

Gejatootoo ejemba ano ejemba soraaya tosaanja goo gawonga men laligogiti ano uuta kamaanqeqeta goo qaganon tiwilaawabotiwaajon keegia moma laligogiti, ii mono tawagia onombaga.

Kaanagadeen tosianon ejemba unun kantri kondeema laligogiti, ii mono kondeema onombaga." Kaen mepeseen jegi.

¹⁹ ††Kawaa gematanon Siwenon aantano Anutu waa mepemepese jigowaa (tempel) naguyanon tano iibe jigo uutanon Anutuwaanon soomonggo areng bokis akadamuyawo iikanon ii-iita ero. † Siwenon aantano kamban iikanondeen oobili ano gunparandan gbinggururur qaro mobe. Otonja otonja ii mobe nan men kon rombung giliro kombo (ais) kota somasomata kamaagi. Kianj.

Emba ano jewanngan wana iliawo

12 Siwenon aiwese somata damuyawo mon kokaen asugiro iibe: Emba mon ween jaayanon malekuya kolooro koijnon kana tamboya baatanon asariro sengelao 12 ii ila wage kaanja wananon kongi kokobilibiligiawo ragi. ² Koroyawo laligon mera memetaa kambannganon dodowiro bimooro masu qero siimbobolo moma qa gigilaaro.

³ ††Kawaa gematanon aiwese mon Siwenon kokaen asugiro iibe: Jewenang nemunja iliawo (dragon), mundaya oso popolan, wana 7 ano ilia 10. Wana 7 iikanon ila wage 7 kongi raro. ⁴ †Jewenang nemunja iikanon daayanon sombin qewagon sengelao iyonononnga

† 11.4 Zek 4.3, 11-14 †† 11.6 1 Kirj 17.1; Eks 7.17-19; 1 Sml 4.8 † 11.7 Dan 7.7, 21; Ais 13.5-7; 17.8 †† 11.8 Ais 1.9-10 †† 11.11 Eze 37.10 ††† 11.12 2 Kirj 2.11 ††† 11.13 Ais 6.12; 16.18

§ 11.15 Eks 15.18; Dan 2.44; 7.14, 27 †† 11.18 Ond 2.5; 110.5; 115.13 ††† 11.19 Ais 8.5; 16.18, 21 †† Anutuwaanon jojopanj qaa 10 ano jenkooto tosaanja ii jamo ilannganon onj bokis iikawaa uu-

bakaya karoon horon giliro namonon kamaagi. Kamaagi emba iyanja mera memambaajon anoti, iwaa batanon nano. Kaen nama meria mewaati, ii iikanondeen gogomambaajon moro.

⁵†Emba iikanon mera ejaga mero. Iinon kantria kantria kuuya aen taa gbarunon galer koma onoma laligowaa. Embanon mera meroti, gajobanon ii mono iikanondeen uulanawo men kema Anutuwa jinkaron dun kooronon ano. ⁶Iikanon ano embanon anodeen mesaon kok koma keno. Anutunon emba ii ween 1,260 kawaa so balon qararankonkonjonon kalan koma mugi laligowaatiwaajon goman miri mon mozonzoroti, iikanon kok ama keno.

⁷†Siwe uutanon manja juno kokaen aogi: Siwe gajoba waña Maikel ano iwaa gajobauruta yononon jewenon nemunja tuarenjen ama ii ano iwaa gajobauruta yonowo aogi. ⁸Aon jewenon nemunja ano iwaa gajobauruta yonoo esungianon mende sokono haamo mende ama onoma gomangia mesaon Siwe uutanon toroqen laligowombaajon amamaagi. ⁹†Amamaagi jewenon nemunja iliawo ii mono konjoma Siwenonnga otaagi. Jewenon nemunja iikanon monowaa monoyanonnga mokolen koloon Iiw (Eewa) manambato men muro. Qata mon Kilenjaa Toya ano Satan. Iinon kantria kantria kuuya kuun onono jinjan kema laligogiti, ii ano iwaa gajobauruta ii mono iwo Siwenonnga konjoma hagon onongon namonon kamaagi.

¹⁰†Kamaagi Siwenon qa somata mononon kokaen jero mobe, "Selenon kuukuu Toyanon asaga gomantiya Anutunanaa batanon nama uumeleen alaurunana jenonkuukuu qaa jen onoma laligoroti, ii mono yakarin hagon mugi seleenjen kamaaro otokorian maajon. Ananaa Anutunananon mono kamba kokaamba ejemba hamo qen onoma ku-usunaa qaganon galer koma onono bentotonaa honanon mono kolooja. Hamoqeqe Toyaa esunmumuyanon mono koloodaboroja. ¹¹Iinon momalaari alaurunana qaanon ama onoma laligoroto, Toya ii kokaen haamo ama mugi: Lama meriaa sayanon ii hamo qen onono kotiin Bunja qaa honabonja nangon jen sein laligogi. Kaanja laligon jorin selegia togon bon nama manja qen haamo angi.

¹²"Kawaajon Siwe gomanon laligojuti, ononon mono korebore aison otokorian maama laligowu. Kaanja laligowuto, namonon ano kowenon laligojuti, onono lombo kanjanawo bosimbutiwaajon mono 'Yei!' jen saajen. Kilenjaa Toyanon lugun kamaan riin onoonon kan gawon meme kamba torodaamon ero mojiwaajon mono kazi somata amakeja."

¹³Jewenon nemunja iliawo yakarin hagon mugi namonon kamaaroti, ii iima asarin emba mera meroti, ii kazi ama mun otaaro. ¹⁴†Otaaroto, embanon kok kono Anutunon tuu somata enganja woi muro kanon elelaon uulanawo keno. Anutunon balon

qararankonkonjonon iwaajon goman miri mon mozonzoroti, mono iikanon keno. Iikanon kema asanjon laligoro gbani 3 ano bakaya mon ii kalan koma mugi mokolenon ii mende mokoloon qelanjin mewaa. ¹⁵Embanon elelaon keno mokolembaa irinja soondabororo qaa ootanonga embawaa gematanon apu gboulu furugoro apu gowoya kolooro. Apu iikanon emba ii kisama men somonjon mubaatiwaajon moma kaen furugon lono.

¹⁶Kaen lonoto, namonon emba ii ilaan mun riiron kolooro. Jewenon nemunanon qaa ootanonga apu furugoro apu gowoya kolooroti, iikanon mono ron iikanon kemen jugun qaono. ¹⁷Kaen kolooro jewenon nemunaa irinja emba kawaajon ama soono mesaon emba iikawaa gbiliuruta tosaanja qetama manja qen onomambaajon keno. Gbiliuruta yononon Anutuwa jojon qaa ten koma Jiisaswaa Bunja qaa pondan nangon jen seinkejuti, mono iyonowo karen aowombaajon keno. ¹⁸Aowombaajon kema kowe sakasinanon keuma nano. Kian.

Jenjemba kowenonga kouro.

13 ††Kawaa gematanon jenjemba mon ilia 10 ano waña 7 ii kowenonga kouro iibe. Ilia 10 iikanon ila wage 10 kongi rari ano waña motomotoon iikanon qa mepaqepaegiawo oogita ero.

²††Jenjemba ii iibe kokaen kolooro: Kaitania ii oro somata qagara lepaad ano taiga iyoro tani kaanja kolooro. Kana boriana silia ii bea orowaa sili kaanja kolooro. Qaa oota ii laion orowaa qaa oota kaanja. Jewenon nemunanon esunja, jinkaron dunja ano ejemba galer koma onombaatiwaa ku-usunja uuta ii jenjemba muro. ³Muroto, waña mon ii wiji kotiga mononon kiro komumambaa anoto, wijanon misiriropogadeen raro. Namowaa ejemba korebore yononon aarun jenjemba ii gematanon otaan kengi. ⁴Otaan kema jewenon nemunaa waeya men mepeseen laligogi. Kuusun kaanja ii jenjemba murotiwaajon ii ano jenjemba waa waeya kaanideen men mepeseen kokaen jegi, "Moronon jenjemba waa so koloonaga? Moronon ii tuarenjen ama mun iwo aomambaajon kotiinaga?"

⁵§Kaen jegi Satanon jenjemba waa qaa oota sololoo kotiin jaba-arambaran qaganon mepaqepae qaaya lansan jen laligoro. Anutunon Satan mende angon kono mepaegomambaa ku-usunja ii koin 42 kawaa so en mubaatiwaajon jen tegoro. ⁶Ii jen tegoro qaa ootanon aantano Anutu mepaegon laligoro. Anutuwa qata, Siwe gomanon ano Siwe uutanon laligojuti, ii kuuya mono mepaqepae ama onoma laligoro.

⁷†Kaen laligoro Satanon ejemba soraaya tuarenjen ama onomambaa ku-usunja muro yonowo manja aon haamo ama onono. Haamo ama onono Satanon ejemba isigia kuuya tuungiaa so, qaa tanigiaa so ano kantrigiaa so ii mono jenjemba waa borianon ama onono.

⁸††Ejemba korebore namonon laligojuti, iyononon mono jenjemba waa waeya men mepeseen

tanon anggi raro galer komakeju. §†† 12.3 Dan 7.7 §† 12.4 Dan 8.10 † 12.5 Ais 66.7; Ond 2.9 †† 12.7 Dan 10.13, 21; 12.1; Juud 9 † 12.9 Jen 3.1; Luuk 10.18 †† 12.10 Job 1.9-11; Zek 3.1 †† 12.14 Dan 7.25; 12.7

††† 13.1 Dan 7.3; Ais 17.3, 7-12 ††† 13.2 Dan 7.4-6 § 13.5 Dan 7.8, 25; 11.36 §† 13.7 Dan 7.21 §†† 13.8 Ond 69.28

lalogowuya. Anutuwaa ejemba solanja qagia Siwe go-manonj papianonj oogita eji, iyononondeen mono jejnemba ii mende mepeseewuya. Monowaa monoy-anonj Anutunonj Siwe namo mokolonj oronoti, kambanjan iikanonja kanainj qagia ii laaligo kotigaa papia iikanonj onj laligonj kougi. Laaligo papia ii Lama meria qegi komuroti, iwaa bunjaga ero galenj komakeja.

⁹“Mononj gejiawo laligoji eenj, iinonj mono qaa koi geja ama moma kotowa! ¹⁰†Monj kapuare mirinonj kemaatiwaa so kolooji, iinonj mono iikanonj kema. Monj manjawaa soo somatanonj uugi komuwaatiwaa so kolooji, iinonj mono kaenj komuwaa. †† Kawaajonj ejemba soraaya, onjononj mono kaparanj koma lombo menj mokosinjgonj pondanj moma laarinj laligowu.” Kianj.

Jejnemba monj namo uutanongga kouro.

¹¹ Mombo iibe jejnemba monj namo uutanongga kouro. Ii ilia woi Lama meriaa ilia kaanaga koloonj qaaya ii jewenanj nemunja iliawononj jeroti, mono kaanjadeenj jejn laligoro. ¹²Iinonj kouma alia mutuyaa jotamemeya koloonj ku-usunja kuuya menj iikanonj iwoi kuuya aliaa jaanonj ano. Kaanja ano namo ejemba ku-unj sololonj onono aarunj alia mutuyaa waeya menj mepeseegi. Jejnemba mutuya ii wiji kotiganonj kiro komumambaajonj anoto, misiriro lopoyadeenj raro.

¹³Jejnemba woiya iinonj angoleto somata tania kania kania mero. Monj meroti, ii gere bolanonj sombinongga kamaanj namononj kanj jero ejembanonj ii jaagianonj iigi. ¹⁴Anutunonj Satan mende angonj kono ku-usunj muro jejnemba mutuyaa jotamemeya koloonj iwaa jaanonj angoleto kania kania menj laligoro. Iikanonj mono namowaa ejemba tiligonj onono jinjaunj ama soogi. Soogi kokaenj kuunj jejn kotonj onono, “Ono mono jejnemba mutuyaa unjaya sogonj kuugi nano goda qenj munj laligowu. Jejnemba mutuya ii manjawaa soo somatanonj (bainat) uugi wiji kiro komumambaa so kolooroto, kilenj gbilinj laligoji, mono iwaa unjaya kuuwu.”

¹⁵Kaenj anjgi Satanonj ku-usunj jejnemba kanagenja muro tando lopionj ii menj gbilinj muro kanainj buu aasonj ano. Kaanagadeenj jejnemba mutuyaa unjaya menj letono eja qaa jejn ejemba kuunj onono kokaenj kolooro: Daenj yonjononj tando lopionj iikawaa waeya mende menj mepeseegiti, ii mono kuuya unjugi komugi. ¹⁶Jejnemba kanagenjanonj ejemba korebore kokaenj kuunj onoma injijoro, “Ono mono jejnemba mutuyaa munjgenj aasoya ii jaasewangjianonj me boro dindinjgianonj menj mokotaawu.” Kaenj injijoro iyanggiaa gawonggia menjkejuti ano togiaa welenj eenj qenkejuti, ejemba qaqabunjayawo ano wanaya, somata ano melaa yonjononj mono korebore munjgenj aasoya ii menj boro dindinjgia me wambusoonjgianonj mokotaagi.

¹⁷Daenj yonjononj jejnembawaa qata me qataa janjgoya selegianonj mende menj laligogiti, iyonjononj nembanene iwoi stuanonj me maaketnonj sewanja mewombaaajonj me ambombaaajonj amamaagi.

¹⁸Qaa koi moma asariwombaa momakootoya ii kokaenj: Monjonj momakootoyawo laligoji, iinonj mono jejnembawaa janjgoya weengowa. Janjgoya ii balonj ejawaa janjgoya kolooja. Aaso janjgoya ii 666. Kianj.

Lama meria ano kanagesouruta 144,000.

14 *Kawaa gematanonj unj Lama merianonj Zaion baanjanonj nano iibe. Iwo kanagesouruta janjgogia 144,000 ii motoonj nanjgi Lama meriaa qata ano iwaa Manjaa qata ii kuuya yonjoo wambusoonjgianonj oo-ootaga ero injiibe. ²Iikanondeenj mobe Siwenongga otong monj apu somata sianonj giliro kemerj kuunj qamaakeji, kaanja kolooro. Ii gunjparandanj gbinggururunj somata qajiwaa otonga iikawaa tanijaenj kolooro. Otonja ii gita kulele mamaga qegi otonga koloonjkejiwaa so mobe.

³Anutunonj ejemba 144,000 ii namonongga sewanggia menj unjanoti, iyonjononj mono Anutuwaajinjanonj dunj batanonj kouma berj jawinja 4 ano jotamemeya wanja 24 iyonjoo jaasewangjianonj nama rii donjgoga qagi. Kuuya yonjononj iyanggiaa riigia qagi seleengenj yonjononj ii kuma aowombaaajonj amamaagi. ⁴Yonjononj ejemba qaita monj koloonj laligonj kougi. Mende tiloonj soraaya laligowombaaajonj iyanggia galenj koma aonj emba yonjowo jewonj mende mokolonj laligogi. Lama merianonj dakanonj kema kankeji, iyonjononj mono ii otaanj iikawaa so kema kankeju. Anutunonj ii ejemba batugianongga sewanggia menj metogonj unjano Anutu ano Lama meria yoroo yambugara dologa kolooju. ⁵†Yonjoo jegianonja qaa qolonjmolonggoya monj mende mokoloogi koposowaa qaagia qaa soraaya laligonj kougi. Kianj.

Siwe gajoba karoonj yonjononj qaagia jejn elelaogi.

⁶Kawaa gematanonj Siwe gajoba monj iibe sombinj kotonj kanakeewanj elelaoro. Iinonj Oligaa Bunja konjkonjonj †† menj kanj balonj ejemba yonjoojonj jejn asarimambaajonj karo. Ejemba ii tuungiaa so, benjsakonj isigiaa so, qaa tania jejegiaa so ano kantrigiaa so balonj sokoma rama kenjuti, mono kuuya iyonjoojonj jejn seimambaajonj karo. ⁷Kanj kotigagadeenj silama kokaenj qaro, “Anutunonj ejemba gosinj jejn tegonj onjombaatiwaa kambananonj mono torinj dodowija. Kawaajonj onj mono Anutuwaajeta uuguwombotiwaajonj keegia moma mepeseenj qabunjaya menj seiwu. Monjonj siwe, namo, kowe ano apu jaaya mokolonj onjnoti, mono iwaa waeya menj mepeseenj laligowu.”

⁸†††Kaenj qaro iwaa kanianonj Siwe gajoba alia monj mutuya otaanj kanj kokaenj qaro, “Babilon siti somata ii

† 13.10 Jer 15.2; 43.11 †† Tosianonj qaa ii kokaenj meleenju: Monjonj manjawaa soo somata (bainat) kanonj tosaanja unjuro komuwuti, tosianonj mono iyanja ii soo kaanjanonj uugi komuwaa.

‡ 14.1 Eze 9.4; Ais 7.3 †† 14.5 Zef 3.13 ††† Ponj berj konjkonjonj Toyaanonj Bunja qaa towoya ii konjkonjonj. Ii monowaa monoy-anonja kanainj tetegoya qaa enj ubaa. ††† 14.8 Ais 21.9; Jer 51.8; Ais 18.2

meleeno kemerota eja. Babilon emba qabuñayawo iikanonj mono serowilinj ama iikanonj kantri kuuya menj tiloonj onono sokono. Iinonj wain apu kaanja newuti-waajonj onono uugia sooro uusoosoo koloonj laligogi. Kaanja koloonj laligorotiwaajonj Anutuwaawo irinja soono kazi ama jero siti qabuñayawo ii mono kondeengji meleeno kemerota eja." Kianj.

⁹ Kaenj qaro iwaa kanianonj Siwe gajoba karoonjanonj orotaanj elelaonj kanj kotigagadeenj silama kokaenj qaro, "Monjonj jeñnemba ano iwaa unyayaa waeya menj mepeseenj mungerj aasoya anjonj koma wambusoonjanonj me borianonj menj mokotaaji eenj, ¹⁰ tiinonj mono kaanjadeenj Anutuwaawo irinjonjsoonja ii wain apu kotiga kaanja nenj mobaa. Anutunonj wain apu ii apu toonjowo mende mindirinj wain kotiga toongadeenj irinjonjsoonjaa qambinonj maaro raji, iinonj mono ii newaa. Ii nenj Siwe gajoba toroya ano Lama meria yonoo baagianonj nano salfa jamowaa gere bolananonj ooro siimbobolo hononja mende moma laligowaa.

¹¹ ††Iikanonj onjoro siimbobolo hononja mende moma laligowuti, iikawaa kaasoyanonj mono kambanj so tetegoya qaa waama umakebaa. Ejemba jeñnemba ano iwaa unyayaa waeya menj mepeseenjejuti, iyonjonj mono asaga gomantiinja senjonj moma laligowu. Monjonj mungerj aasoya anjonj koma selianonj menj mokotaaji, iinonj mono selianonj ororo qenjenj qenj haamo memambaajonj amamaanj laligowaa."

¹² Kawaaajonj ejemba soraaya Anutuwaawo jojopanj qaaya tenj koma otaanjkejuti, onjononj mono kaparanj koma lombo menj mokosinjgonj Jiisas pondanj moma laarinj laligowu.

¹³ Kawaa gematanonj Siwenonja qaa monj mobe kokaenj nijoro, "Gii mono tere kokaenj oowa: Ejemba Pombo qokotaanj nama kambanj kokaamba kanainj komuwuti, iyonjononj mono oyanjboyanj koloowuya. Unja Toroyanonj qaa kitia ii metogonj 'Qaa ii onjanonj,' jeja. Yonjononj gawonj kotiga menj qenjenjmanjenj moma kanj laligogi tegoro gawonjgiaa honja kolooro Siwe Toyanonj sundugia moro sokono iikawaaajonj korisoro onono rama haamo menj bonjonj laligowuya." Kianj.

Balombaa nene morianj honja mewutiwaa kambanja

¹⁴ †Kaenj nijoro uunj koosu taanja iibe iikawaa qaganonj monj kaitania Siwe gomambaa Eja honja kaanja iinonj raro. Ila wage goulnoñj memeta ii wanjanonj raro borianonj soo kaapenggoya jetawo menj raro. ¹⁵ ††Ii iibe Siwe gajoba monjonj mepemepesee jigononja (tempel) asuganonj kouma koosu qaganonj raji, iwaajonj qaa kokaenj jenj kotakotagadeenj qaro, "Namononj morianj honja momogoro honja mewutiwaa kambananonj mono kolooja. Kawaaajonj giinonj mono sooga kaapenggoya menj gawononj kema iikanonj namowaa morianj honja ii kotonj menj kululuuwa."

¹⁶ Koosu qaganonj raji, iwaajonj kaenj qaro sooya

† 14.10 Ais 51.17; Jen 19.24; Eze 38.22 †† 14.11 Ais 34.10 ‡ 14.14 Dan 7.13 †† 14.15 Joel 3.13

kaapenggononj namononj gilinj gawombaa morianj honja kotonj menj kululuuro.

¹⁷ Ii menj kululuuro Siwe gajoba monjonj Siwewaa mepemepesee jigononja (tempel) asuganonj kouro. Iinonj kaanagadeenj soo kaapenggoya jetawo monj menj kouro.

¹⁸ Kouro Siwe gajoba karoonjanonj Siwewaa alatawaa gere galañja ano alata ii mesaonj kouro. Kouma kotakotagadeenj qama Siwe gajoba soo kaapenggoya jetawo menj nanoti, ii kokaenj ijoro, "Giinonj sooga kaapenggoya jetawo ii mono menj gawononj kema iikanonj balombaa wain kanjenja kanjenja ii kotowa. Kanjenj iikawaa kota mono momogonj yagonj raju."

¹⁹ Kaenj ijoro sooya kaapenggoya namononj gilinj namowaa wain kasa honja ii kotogonj menj kululuunj Anutuwaawo wain juu somata iikanonj rijijaawutiwaajonj giliro. Wain juu ii Anutuwaawo irinjonjsoonjaa kaisareya kolooja. ††20 ††Wain bagenj honja ii siti seleengenjanonj kananonj riinj rijijaagi sayanonj wain juu somata qaa ootanonj kouma kokonj tani kaanja lansanj waama koutama apu gowoya kolooro. Sa iikawaa diinja ii wan miita ano bakaya monj kolooro. Hoosonj iikanonj riinj keno qaa ootanonj kouro hoos qawayaa kasianonj samoriro. Diinja kaenj kolooro koriga 300 kilomiita kawaa so kolooro. Kianj.

Siwe gajoba 7 ano lombo kanjanawo 7.

15 Kawaa gematanonj siwe uutanonj uunj angoletosomata monj kolooro iima kokaenj walingowe: Siwe gajoba 7 ii lombo kanjanawo (plague) 7 menj nanggi. Ejemba singisongogiaajonj Anutuwaawo irinja soono jenj tegonj ironja meleeno lombo kanjanawo qagianonj uro mogi uutanonj olomooro qaagianonj komuwaa. Kawaaajonj qagia lombo kanjanawo konoga 7 qagi.

² Ii iima iwoi bilibiliawo kowe kaanja iibe gere bolananj melokanjinj ero. Iikawaa kooronjanonj Anutuwaawo ejemba nanggi injiibe. Yonjononj haamo ama jeñnem-bawaa qaaya mende tenj koma unyayaa waeya mende menj qataa janggoya selegianonj mende anjalinj anjonj koma laligogi. Anutunonj ii motomotoonj kulele onono menj nanggi. ³ ††Iikanonj nama Anutuwaawo gawonj meme eja Mooseswaa rii ano Lama meriaa rendunj ii kokaenj qagi,

"Oo Ponj Anutu ku-usunj kuuyaa Toya, giinonj angoletosomasomata damuyawo amakejanj.

Giinonj kantria kantria ii kinj ponj ama onjona nanamemenjgaa kania ii dindinja ano honja toonj kolooja. Kawaaajonj Anutu qaita monj koloonj laligojanj.

⁴ †Oo Ponj, goononj nanamemenjga dindinja ii mono asuganonj asugiro mojonj.

Kawaaajonj kantri kuuya yonjononj kanj goo waega menj mepeseenj gomakeju.

†† Anutuwaawo irinjonjsoonja ii wain juu somatanonj rijijaagi uutanonj olomoodaborowaa. Aisisaan 19.15 ii iiba. ††† 14.20 Ais 63.3; Seru 1.15; Ais 19.15 ††† 15.3 Eks 15.1 § 15.4 Jer 10.7; Ond 86.9

Giinonj geengodeen toroya koloojan. Kawaajonj ama morononj goojonj toroko mende monaga? Kuuya nonononj goo qabunaga menj seij mepeseenkejonj.”

⁵ †Kawaa gematanonj uunj iwoi kokaenj iibe: Siwewaa mepemepesee jigowaa (tempel) naguyanonj tano iikawaa uutanonj Anutu dangunuyaa opo sel jigoyanonj nano iibe. ⁶ Mepemepesee jigo iikanonja Siwe gajoba 7 lombo kanjanawo 7 menj nangiti, iyonononj kamaan asuganonj kagi. Malekugia tualalakota bilibiligiawo mougi opo jokaŋa mankiilaya goul yawo ii iinj kasa kaŋa basamongianonj embaan aonj nangi.

⁷ Yonononj kagi benj jawiŋa 4 yonoononga mononj goul qambi 7 onono Anutu waa irinjonsoonjanonj qambi ii qaa ootanonj kougi. Anutu iriŋa sooji, iinonj laligonj kouma laligoja ano tetegoya qaa laligonj ubaa. ⁸ ††Qambi ii onono Anutonj asamaranjan ano kuusunja qendeeno iikawaajonj kaaso pumpunjonj mepemepesee jigo (tempel) saa qero mononj Siwe jigo ii uu-uutaa so mende kolooro. Siwe gajoba 7 yonononj wala qambigia maagi lombo kanjanawo 7 asuginj honjawo koloo waati, iikawaa gematanonj saanonj mombo ubuya. Kiaŋ.

Qambi 7 maagi Anutu waa irinjonsoonjanonj asugiro.

16 Mepemepesee jigo (tempel) uutanonja qa somata monj asugiro Siwe gajoba 7 yonoononj qaa kokaenj menj koto ro mobe, “Ono kema Anutu waa irinjonsoonjanonj qambi 7 qaa ootanonj kouma eji, iikawaa hongia mono namononj maabu.”

² †Siwe gajoba mutuyanonj mesaonj kema qambiaa honja ii namononj maaro. Maaro wiji arokuukuuyawo siimbobologia tania soosooya ii qaa qootogo ejemba yonoo selegianonj asugiro. Ejemba jen nembawaa munjenj aasoya selegianonj menj unyaa waeya menj mepeseegiti, mono iyonoo selegianonj asugiro.

³ Gajoba woiya iinonj mesaonj kema qambiaa honja ii kowenonj maaro. Maaro kowenonj meleema sa kolooro. Mono eja qegetaa saya kaŋa kolooro. Kaenj kolooro kowe uutanonj iwoi kuuya laaligogiawo laligogiti, ii kuuya komudaborogi.

⁴ †Siwe gajoba karononjanonj qambiaa honja ii apu gowoya ano apu jaaya kanonj maaro meleema sa koloonj sokono. ⁵ Kaenj kolooro Siwe gajoba apu galenj komakeji, iinonj qaa kokaenj jero mobe, “Oo Anutu toroya, giinonj qaa gosinj kokaenj menj tegona lombo koi asugijiwaajonj dindiŋa koloojan. Mono solanja laligonj kouma laligojan. ⁶ Yonononj goononj ejemba soraaya ano gejatootoo ejemba ununj laligogi sagianonj maaro. Giinonj ii unugitiwaa ironja meleema sa onona negiti, ii mono sogianonj ana qagianonj uro. Kawaajonj Anutu giinonj dindiŋagadeen koloojan.”

⁷ Apu galenj komakeji, iinonj kaenj jero qaa monj alatanonja kokaenj karo mobe, “Qaa ii onanonj! Oo Ponj Anutu ku-usunj kuuyaa Toya, giinonj ejemba qaagia gosinj dindiŋagadeen menj tegonj onjomakejan.”

⁸ Siwe gajoba 4:ya iikanonj qambiaa honja ii ween jaayanonj maaro iikanonj ween esunj muro geriawo tootonj koloonj ejemba gere kaŋa onjooro. ⁹ Ween jaaya geriawo iikanonj onjooro selegia delatiro. Anutononj lombo kanjanawo iikawaa Toya koloonj ano qagianonj uroti, ejembanonj ii moma iikawaajonj Anutu waa qata menj qasuaan munj laligogi. Kaŋa laligogito, Anutu mepeseen qabunaya menj seiwutiwaajonj mono uugia mende meleengito, toroqen yangisenj ama laligogi.

¹⁰ †Siwe gajoba 5:ya iikanonj qambiaa honja ii jen nembawaa jinjonj dunjonj maaro. Iikanonj maaro pangamanj somatanonj jen nembawaa ometotonja (kingdom) ii sokoma pangamanj mero. Pangamanj mero ejemba iringia soono neselangia jegianonj kitogi riiro. ¹¹ Ejembanonj siimbobolo ano wiji nombonggiaa siimboboloya somata moma iikawaajonj Siwewaa Anutuya ii menj qasuaan munj laligogi. Kaŋa laligogito, nanamemengia bologa ama menj laligogiti, ii mende gosinj mesaonj uugia mende meleengiti.

¹² ††Siwe gajoba 6:ya iikanonj qambiaa honja ii apu somata qata Yufreitis kanonj maaro juguro. Weenj koukoutanonja kinj ponja ponja kawombaajonj moma jorinj laligogiti, iyonononj apu juguro mombo mende papaŋgogito, kotonj kawutiwaa kania kolooro. ¹³ Iikanonja uunj omejiilanj bologa karonj tanigia tanja kaŋa ii injiibe jewenanj nemunja iliawo, jen nembra ano gejatootoo eja takapolakaya yonoo qaa oogianonja kouma kamaagi. ¹⁴ Omejiilanj yonononj kamaanj kema angoleto kania kania amakeju. Kaenj ama balonja balonja kuuya liligonj kinj ponja injiima Anutu tuarenjenj ambutiwaajonj uugia kuunj kokaenj jegi, “Mono mindirinj aonj Anutu ku-usunj kuuyaa Toyaa kambanjan somatanonj motoonj manja aowonja.”

¹⁵ †††Iisasnonj jeja, “Geja ambu! Niinonj mono yonjoro meme kaŋa olonj kamanja. Mononj uugbiligibili laligowaati, iinonj mono simbawonawo kolooja. Bombolanj tondu kema karo gamuya iibubotiwaajonj sele esuya galenj komakeji, iinonj mono oyanboyonj koloo waa.”

¹⁶ †Ome welenqeqe yonononj kinj ponja ponja ii kuunj unuama balonj koria qata Hibruu qaanonj Armagedon jejuti, iikanonj ajoroogi injiibe. Kiaŋ.

¹⁷ Siwe gajoba 7:ŋa kanonj qambiaa honja ii kanakeewanj maaro. Maaro mepemepesee jigo (tempel) uutaa jinjonj dunjanonja qa somata monj koloonj qaa kokaenj karo jero, “Ii maadaborogi asugidaboroja.”

¹⁸ ††Kaenj jero iikanondeen oobili mero gunparandanj gbingururunj qama ero nanj jeta buuratia monj mero. Iiw (Eewa) Adam yoroo kambanonja kanainj namononj laligonj kouninji, kambanjan iikanonj nanj kaŋa monj mende giiliaga. Iikawaa so tania soosooya giliro bologa tootonj kolooro.

¹⁹ †††Kaenj asugiro siti somata Babilon iikanonj juma bakaya karonj kolooji ano kantria kantria kuuya iyonoo sitigia ii kaŋiadeen tiwilaanj meleeno kemegi.

† 15.5 Eks 38.21 †† 15.8 Eks 40.34; 1 Kinj 8.10-11; 2 Hist 5.13-14; Ais 6.4 ‡ 16.2 Eks 9.10 †† 16.4 Eks 7.17-21; Ond 78.44

‡ 16.10 Eks 10.21 ††† 16.12 Ais 11.15 ††† 16.15 Mat 24.43-44; Luuk 12.39-40; Ais 3.3 § 16.16 2 Kinj 23.29; Zek 12.11 †† 16.18 Ais 8.5; 11.13, 19 ††† 16.19 Ais 51.17

Anutunonj siti qabunayawo Babilon yonoo kilenjagia mende duduun ironjgia meleema onono. Anutunonj uugere ama irinjonsoonjanonj qambi saa qerj raroti, ii mono maama onono qagianonj uro wain apu kaanja negi. ²⁰ †Kowenonj wato kuuya egiti, ii mono kok koma musulungogi ano baanja baanja nanngiti, ii mono kaanjadeen alinj qaongji.

²¹ ††Kaen asugiro kombo kota somata lombogia 45 kilogram iikanonj sombinonjga ejemba qagianonj kamaaro. Lombo kanjanawo ii tania soosooya kolooro. Konj kota tanijaan ijkaanja kanonj kamaanj unjoro ejembanonj iikawaajonj Anutu jenj qasuaanj mugj. Kianj.

Emba monjonj jejnembawaa qaganonj raro iibe.

17 †Siwe gajoba 7 qambi 7 ii menj nanngiti, iyonoononjga monjonj kanj qaa kokaen nijoro, “Gii mono niwo kana kema kana somata emba qabunayawo apu mamagaa qagianonj raji, ii qendeema gomanja. Anutunonj qaaya gosinj ironja meleeno qaganonj uro laligoja. ² ††Balombaa kinj ponja ponja yonononj iwo serowilinj ama laligogi. Kanagesogianonj namononj laligojuti, iyonononj kaanagadeen emba iikawaa serowilijaajonj ama uugia waaro uusoosoo koloogi. Wain apu nej enjkalolonj koloonkejuti, mono iikawaa so kanainj serowilinj ama laligonj kaamaa anji.”

³ ††Kaen jero Ura Toroyanonj nunuano umbeumbenanonj qananonj uro Siwe gajoba iikanonj nuano balonj qararanjkonjkonjanonj keube. Iikanonj keuma emba monj jejnemba oso popolanj iwaa qaganonj raro iibe. Jejnembawaa selianonj mepaqepae qa kania kania oogita saa qero waja 7 ano ilia 10 kaen nano.

⁴ ††Emba iikanonj opo suru osoga nezongbala ano oso popolanj ii mouma raro. Akadamuya goul, kowonjinj honjowo ano kasaronj tosaanja kanonj menjerejgonj aoro kaitanianonj kokobilibiliawo kolooro. Borianonj goul qambi menj raroti, ii serowilinj ama laligorotiwaa anjonjoraya arokuukuuyawononj saa qeqetaga. ⁵ Emba iikawaa palapanjanonj qata aasangoya ii kokaen oogita ero, “Babilon qabunanawo, namowaa kana somata ejemba ano anjonjora arokuukuuyawowaa nemungia.” ⁶ Qata kaen ero Anutuwaawo ejemba soraayanonj Jiisaswaa kania nanjonj bonj qerj nama jenj laligogiti, ii unj sagia nej kawaajonj uunjonjanj qerj nano iibe. Ii iima aarunj tililingowe.

⁷ Aarunj tililingowe Siwe gajobanonj qaa kokaen nijiro, “Gii mono nomaembaajonj aarunj tililingojan? Niinonj saanonj emba kokawaa kania aasangoya gisaamanja ano jejnemba waja 7 ano ilia 10 emba ii bosimakeji, iwaa kania aasangoya ii kaanagadeen gisaama jokolonj gomanja. ⁸ †††Jaaga meleeno jejnemba iijanji, iinonj wala laligoroto, kambanj kokaamba jaawo mende laligoja. Iinonj omejiilanj yonoo ronj dusiita qaa iikanonja gbilinj waabaato, Kraistnonj hagoro gere sianonj kemebaa. Anutunonj Siwe namo mokolonj oronoti, kambanj iikanonja kanainj namononj laligonj kougi qagia laaligo

kotigaa papianonj mende oogita eji, ejemba iyonononj mono jejnemba iima aaruwuya. Jaawo laligoroto, kambanj kokaamba jaawo mende laligoja ano kanagenj mombo gbilinj asugiwaati, iikawaajonj mono aaruwuya.

⁹ “Anana qaa koi moma asariwombaajonj moninj momakootoya kokaen eja: Waja 7 ii embanonj baanja 7:baa qagianonj raji, mono baanja iikawaa sareya kolooja. ¹⁰ Waja 7 ii kaanagadeen kinj ponj 7 iyonoo kaisaregiaga kolooja. Yonoononjga 5 komunj kamaadaborogi 6:ya iinonj laligonj ejemba galenj koma onjmakeja. Konoga era asugiwaatiwaa so kolooja. Iinonj asugiwaati, iikanonj mono kambanj toroga ku-usunj qaganonj nambaatiwaa so koloowaa. ¹¹ Jejnemba laligoroto, kambanj kokaamba mende toroqen laligoji, iinonj 7 yonoononjga monj kolooja. Iinonj mombo gbilinj anjo kinj ponj janjgoya 8 koloowaa. Kaen koloowaato, Kraistnonj kondeema muro tiwilaanj gere sianonj kemebaa.

¹² ††Ilia 10 injiijanji, ii kinj ponj 10 yonoo kaisaregia kolooja. Yonononj mende kanainj ejemba galenj koma onjmakejuto, Anutunonj kanagenj ku-usunj onono kinj ponj kaanja koloowuya. Kaen koloonj jejnembawo aua motoonjgowaa so ejemba galenj koma onjoma laligowuya. ¹³ Kinj ponj 10 yonononj momo arenj motonjgo iikayadeen otaanj jejnemba nanjonj ku-usunjgia ii mugj laligowaa. ¹⁴ Esungia kaen mindirinj Lama meria tuarenjenj ama manja aowuto, Lama merianonj mono haamo ama onono kamaawuya. Iinonj kinj yonoo Kingia ano eja ponj yonoo Pongia kolooja. Iinonj nonooma mweenjonj nonono iwo pondanj nama laligowonjati, nonononj mono motoonj haamo ama onjoma otokorianj maabonja.”

¹⁵ Siwe gajobanonj qaaya kaen jenj toroqen kokaen nijoro mobe, “Kana somata emba somatanonj apu mamagaa qagianonj raro injiidaborojanji, apu ii ejemba kantria kantria yonoo kaisaregia kolooja. Yonononj tuungia ano benjkonj isigiaa so leelee rama kenji selegia kania kania kolooro qaagia tania morota morota jenkeju. ¹⁶ Jaaga meleeno ilia 10 injiijanji, iyonononj esungia jejnembawo mindirinj kana somata emba ii kazi ama mugj kokaen koloowaa: Yonononj ilawoilaya kuuya luluuma qegi kaapironja kolooro opo suruya koto-godaborogi bombolanj kolooro busuya nej siita gerenonj anji jedaborowaa.

¹⁷ “Kaen koloowaati, ii Anutunonj kinj ponj yonoo uugia kuunj sololonj onono uumotoonj ama mindirinj ambuya. Anutuwaawo momo arenja kaen otaawuya. Kawaa so ku-usungia jejnemba mugj ejemba galenj koma onjoma laligowaa. Kaanja laligoro Anutuwaawo qaayanonj honjowo koloowaati, kambanj iikanonj tegowaa. ¹⁸ Emba raro iijanji, ii siti qabunayawo toyanonj balombaa kinj ponja ponja galenj koma onjmakeji, mono kinj iikawaa sareya kolooja.” Kianj.

† 16.20 Ais 6.14 †† 16.21 Eks 9.23; Ais 11.19 † 17.1 Jer 51.13 †† 17.2 Ais 23.17; Jer 51.7 †† 17.3 Ais 13.1 ††† 17.4 Jer 51.7 ††† 17.8 Dan 7.7; Ais 11.7; Ond 69.28

Babilon siti kondeengi gororongowaa.

18 Kawaa gematanon Siwe gajoba mon ku-usuna uuta iibe Siwenongga asugin kamaaro asamaranjonon balon men asariro.

² †Kamaan kotakotagadeen silama kokaen qaro, “Babilon siti somata ii kondeengi. Ii onjonon kondeengi gororongoro. Ejemba qaongi omejiilan kania kania yononondeen mono ajoroon mirigia iikanon meg iyonoo goman waja kolooro. Koonja koonja qizimizingiawo ano arokuukuugiawo yononondeen mono iikanon ajoroon haigia lan ama sosoo laligoju.

³ ††Anutunon ii kokaembaajon jero kondeengi: Kantri kuuya yononon emba iikawaa serowiliijaajon ama uugia waaro enkalolon koloogi Anutuwa irina soono. Irinjonsoonja ii qagianon uro wain apu nenkejutiwa tani mogi. Namowaa kin ponja ponja yononon emba iikawo serowilin nambonambon ama laligogi. Konkororo ejembanon balon so iikanonja kin esuhina akadamugiawo sewanja mewaatiwaajon angi honombononja qaa horon siiseweweya qaa laligoro. Iwaa mejuqejuyaajon ama yononon qaqabunayawo kindimbiri koloon ejemba uuta koloogi.”

⁴ †Iikawaa gematanon Siwenongga monjonon qaa nijoro kokaen mobe,

“Noo kanagesouruna, onjo mono siti ii mesaon seleenjen kamaawu.

Emba iikanon singisonjo amakeji, iikanon mono turon onono iwo nama uugia tiloowubo.

Anutunon ironja meleema onono lombo kanjanawo qagianon ubaati, lombo iikaanja monjonon mono onononja qagianon uro kaanagadeen siimbobolo mobubo. Kawaaajon yonowoo mono mende mindirin laligowu.

⁵ †Emba iikanon singisonjogoya ama men qanon qanon ano uma sombin oosiridaboroja.

Kikekakililin ama laligogiti, Anutunon ii mono anjaa roromonjonon ama iikawaajon mende duduwaa.

⁶ †Nanamemen doogoya tosia ama onoma laligogiti, onjo mono iikawaa so meleema ama onombu. Bologna ama men laligogiti, onjo mono iikawaa ironja somanja woiwaa so meleema ononon qagianon ubaa.

Singisonjogowaa qambia newutiwaajon maama laligogiti, iyanjiaa qambi iikanonja mono soman woiwaa so koson meleema wain apu kaamboga kotakota ii iyanjia maagi newuya.

⁷ ††Emba iikanon esuhina akadamuyawo honombononja qaa horon qabunja uuta mokolonon siiseweweya qaa laligoro. Iikawaa ironja mono iyanjaa oolinon ootin gere ozozopananon siimbobolo honombononja qaa ama mug ijinjen qama wosobiri laligowaa. Iyanjaa uutanon kokaen romonjon tondu jenkeja,

† 18.2 Ais 13.21; 21.9; Jer 50.39; 51.8; Ais 14.8 †† 18.3 Ais 23.17; Jer 51.7 † 18.4 Ais 48.20; Jer 50.8; 51.6, 45 †† 18.5 Jen 18.20-21; Jer 51.9 †† 18.6 Ond 137.8; Jer 50.29 ††† 18.7 Ais 47.7-9

‘Niinon kwiin emba pombaa jinjonon dun rarayanon rajen. Malo mende koloonon ano kamban monjonon jingen mende qamaaja.’

⁸ Kaen tondu jenkejiwaajon ama Anutunon ironja meleema muro kamban motoongowaa uutanon iwaa qaganon ubaa.

Pon Anutunon qaaya gosin jen tegon muroti, iwaa usunanon mono uuta kolooja.

Kawaajon lombo kanjanawo kania kania iikanon mono uulanawo kokaen koloon mubaa:

Tinitosayanon komugi jingen qama bodi raro iyanja gerenon angi jewaa.”

⁹ †††Gerenon angi jero kaaso waabaati, kantria kantria kuuya yonoo kin ponjianon ii iima amburere men saabu. Kin pon yononon iwo serowilin ama laligogi. Esuhinaya akadamugiawo honombononja qaa iikawaa nen korisoroya iwo ama aison laligogiti, iyononon mono iwaajon ama jingen qabu. ¹⁰ Jingen qama oolinon ootigi gere ozozopananon siimbobolo honombononja qaa mobaati, iikawaajon mono riimburatin korikori nama kokaen sama jewu, “Oo Babilon siti qabunayawo, lombo qagianon urotiwaajon mono ‘Yei! Yei!’ jen saajon. Oo siti ku-usungia somata, Siwe Toyanon ironja meleema onono uulanawo aua motoongowaa uutanon qagianon uro siimbobolo somata moju. ‘Yei! Yei!’ jen saajon!”

¹¹ †††Kantria kantria yonoo konkororo ejemba yononon kaanagadeen amburere ambuya. Monjonon toroqen yonoo hinagia sewanja mende menkebaatiwaajon mono jingen qama saabuya. ¹² ††Akadamugia goul, silwa, kowonjin honawo ano soron kota ii Babilon yononon me tosanon mende sewanja mewuya. Opogia tualalakota, osoga nezongbala, oso popolan ano opo qata silk ii mende sewanja mewuya. Gere awaa soro kania kania iikawaa batugia ano borosowogia kania kania ii mende toroqen sewanja mewuya. Akadamugia elefant siitanon memeta, ii een ewuya. Nembanene dun iwoigia gere sewanja somata juju, qonqon, muzi, nanin ano yoware kanon memeta, ii een ewuya. Borosowo aen goota brons ano aen injanonon memeta ano jamo qata maabol kanon memeta ii mono een ewuya.

¹³ Babilon yononon sostoni (sinamon) ano dane tosaanja ii mende sewanja mewuya. Selewaa sanda qata mor, jinin sambori ano selewaa unkoowa tosia ii mende sewanja mewuya. Marae, bera, jinin ano moronja koloowaatiwaa iwoi tosaanja ii mende sewanja mewuya. Kaanagadeen wain apu, oil gerewaa oilya, wiit kota ano flaua neneya ii mende sewanja mewuya. Bulmakao, lama, hoos ano hoos kare ii mende sewanja mewuya. Wala welenqeqe ejemba sewanja men gawonon ononon sele busu me uurononononon bolin tiwilaaro. Kaen mende toroqen amakebuya.

¹⁴ Konkororo ejemba yononon Babilon emba iikawaajon kokaen jewuya, “Gere honja nemambaa siin moma laligonati, ii mono qaongi een laligojan. Toomoo-

††† 18.9 Eze 26.16-17 § 18.11 Eze 27.31, 36 †† 18.12 Eze 27.12, 13, 22

riangga ano esuhinaga akadamugiawo ii mono korebore gomesaonj aligi totomiñ laligojanj. Ii mono kamban monjeñ mombo mokoloowagatiwaa so qaago.”¹⁵ †Konkororo ejemba esuhinagia kaen kaen sewanja mewutiwaajonj ama siti iikanonja monerj goul (maa suanj) horonj qabuñagiawo koloogi. Yoñononj korikori nanji tosanonj oolinonj ootigi gere ozozopañanonj si-imbobolo honombononja qaa moroti, iikawaajonj mono aarunj saama jinjeñ qabuja.

¹⁶ Jinjeñ qama kokaen jewuya, “Oo siti somata, lombob qagianonj urotiwaajonj mono ‘Ye! Ye!’ qama jinjeñ qajonj. Yoñononj opogia tualalakota, osoga nezongbala ano oso popolanj ii mougi. Akadamugia goul, kowonjin honjawo ano kasasoronj tosanonj menjerengeñ aogi tanigianonj kokobilibiliawo kolooro.”¹⁷ ††Kaen angito, esuhinagia kaanja hononja qaa ii mono uulanjawo aua motoongowaa uutanonj tiwilaanj alinj qaonji.” Kaen jegni.

Wanjo kapten kuuya ano ejemba wanjononj kema kankejuti, iyoñononj kaanjadeen kuuya Babilon siti oogita jero kaasoya ii korikori nama iibuya. Kaanja-gadeen wanjo ejemba opo sel mororongogi haamononj nanjoro kemakejuti ano kowenonj gawonj tosaanja menj laaligogia nanjonkejuti, iyoñononj mono korebore ii korikori nama iibuya.¹⁸ †Emba somata qabuñayawo angji jero gere bolanja kaasoya waabaati, ii korikori nama iima amburereñ ama kokaen jewuya, “Siti qabuñayawo kokawaa alia mono kamban monjonj mende ero.”

¹⁹ ††Kaen jeni sububunj orasinj too arinj qama jinjeñ qama oronj saama kokaen jeni, “Oo siti somata, aua motoongowaa uutanonj iwoiya kuuya mono tiwilaanj alinj qaono. Ejemba wanjogiwawo kuuya kowenonj kema kanj esuhinagia sewanja mewutiwaajonj ama iikanonja monerj goul (maa suanj) seiseiya horogi siti iikanonj qabuñayawo kolooro. Lombob qagianonj ujwaajonj mono ‘Ye! Ye!’ jenj saajonj.” Kaen jeni.

²⁰ †Yoñononj nanamemenj doogoya tosaanja ama onjoma laligogiti, Anutunonj mono iikawaa qaaya jenj tegonj ironja meleeno qagianonj uro siimbobolo somata momakeju. Kawaaajonj Siwe gomanonj laligojuti, onj mono iwaajonj ama otokorianj maabu. Anutuwaawo ejemba soraaya, aposoluruta ano gejatootoo ejemba onj mono aisoñ rendunj horonj laligowu.

²¹ ††Kawaa gematanonj Siwe gajoba esunja uuta monjonj kanj jamo somata qatawo menj waama kowenonj giliro kemero kokaen jero, “Anutunonj siti somata qabuñayawo ii mono kokawaa so geriawo kondeema meleengi kemenj qaondaborowaa. Qaondabororo kanagenj kamban monjonj mende mokoloowutiwaa so koloowaa.”²² ††§Onj siti iikanonj komanj koma gita kulele qen awelo romonj uunj rii qama oronj laligogiti, iikawaa otonja mono kamban monjonj mombo mende mobuya. Babilon onjooñonj

ejemba momo gawonjgia kania kania menj laligogiti, ii mono tegoro. Dokta didiman, qaazuu klaak ano kaanja ii iikanonj mombo mende totonj mokoloonj onjom-buya. Wiit dumunj kota kowonjinj woiwaa batugaranonj mejejaagi (mill) otonja kolooroti, iikawaa isinjosonjonj mono qaono sitinonj mono goronj qen ewaa.

²³ “Wala sitigiaa miria kuuya ii kiwagiawo asarigito, asasaga iikanonj mono bogoro pangamanj ewaa. Ejawaa gemaurugianonj embawaa mata sewanja baonjonj borunj jeni embawaa sakitiurutanonj otokorianj maama nenj qaa gonj ama korisoro ama laligogiti, otokorianj iikaanja otonja ii mono mombo mobutiwaa so qaago. Babilon onjoo konkororo ejemba ii kantria kantria kanonj moma onjoni qabuñagiawo koloonj laligogi. Yoñoononj suuqanjononj hamoqeqe ejemba ii balonj so ejemba uugia menj soogi jinjanj ama laligogi.” Siwe gajobanonj kaen jero.

²⁴ ††Babilon ii kokaembaajonj tiwilaaro: Gejatootoo ejemba ano Anutuwaawo ejemba soraaya ii mono yoñoo batugianonj tondu tanjala ama unjugi komugi sagianonj kamaaro. Yoñoononj sa ano balononj ejemba tosaanja unjugi komugiti, kuuya iyoñoo sagiaa ironjanonj mono yoñoo qagianonj uro laligogi. Kaniagia kaanja mokologiji ero. Kianj

Siwe yoñononj Babilon kemerotiwaajonj Anutu mepeseegi.

19 Kawaa gematanonj Siwenonja qaa monj mobe tuunj somata yoñononj kotakotagadeen rendunj rii qajuti, mono iikawaa tanitani kolooro kokaen jeni, “Anutu mepeseenonj haleluya! Anutunonj hamo nunun nuano iwaa bunja koloonj. Anutunananonj ku-usunj Toya kolooro mepeseen muniñ qabuñayawo kolooja.”² ††Anutunonj mono qaa honja so ejemba qaagia gosinj dindinagadeen jenj tegonj nonomakeja. Kana somata emba serowilinj ama iikaanja kanonj ejemba balonj so menj bolinj onjoma laligoroti, Anutunonj mono iwaa qaaya gosinj jenj tegoro. Emba iikanonj Anutuwaawo gawonj meme ejemba unjuro sagianonj kamaaroti, iikawaa ironja mono meleema muro qaganonj uro siimbobolo moma laligoja. Kawaaajonj Anutu mepeseen mujonj.”

³ ††Kaen jenj mombo qama kokaen jeni, “Emba ii angji jero kaasoyanonj mono kamban so tetegoya qaa wama umakebaa. Kawaaajonj Anutu mepeseen munjeñonj, haleluya!”⁴ Kaen qama jeni Anutuwaawo jotamemeyawanja 24 ano benj jawina 4 yoñononj mono usugonj siminj kuma Anutu, jinjaronj dunjanonj rajiwaa waeya menj mepeseen kokaen qagi, “Qaa ii onjanonj, haleluya!”

Lama meriaa maranj lomban

⁵ ††Kaen qagi jinjaronj dunjonja qaa monj kokaen kolooro, “Anutuwaawo gawonj meme ejemba somata

† 18.15 Eze 27.31, 36 †† 18.17 Ais 23.14; Eze 27.26-30 †
18.18 Eze 27.32 †† 18.19 Eze 27.30-34 †† 18.20 Dut 32.43; Jer
51.48 ††† 18.21 Jer 51.63-64; Eze 26.21 ††† 18.22 Eze 26.13; Ais
24.8 § 18.22 Jer 7.34; 25.10

§† 18.24 Jer 51.49 §†† 19.2 Dut 32.43; 2 Kinj 9.7 §† 19.3 Ais
34.10 §†† 19.5 Ond 115.13

mela jeta uuguwombotiwaajon keegia momakejuti, onjo mono korebore Anutunana mepeseen laligowu.”

⁶ †Qaa ii kolooro qaa monj mobeti, ii kokawaa tanitani: Tuun somata yonononj rii qama qa qamakejuti ano apu sianonj tongbama nano otonja koloonkeji ano pilisik qendan somatanonj qaro gbingururunj koloonkeji, qaa ii mono iikawaa tanitani kaanja kolooro kokaen jegi, “Ponj Anutunana, ku-usunj kuuyaa Toyanonj mono kanainj gomanj so galenj koma onjoma kinj Ponggiaga koloonj laligowaa. Kawaajonj Anutu mepeseen, haleluya! ⁷ Lama meriaa emba bunyanonj mono marambaa moma iyanja mozozonjonj jorinj aoro afaangoro emba memewaa kambaananonj mono kanj kuuro laligojonj. Kawaajonj anana mono otokorianj maama aisonj Anutu mepeseen muninj qabunyanonj seinkebaa. ⁸ Anutunonj maleku tualalakota asamaranajawo ii onjono mougj.” (Maleku tualalakota ii ejemba soraaya yonoo nanamemenj solanja kaisareya, mono iikanonj mouma aogi.)

⁹ ††Tuun somataa tanitani kaen qama jegi Siwe gajoba qambiawo iikanonj mono toroqen kokaen nijoro mobe, “Qaa koi mono oowa: Anutunonj ejemba onjono Lama meriaa maranj (emba memewaa) lombanonj koubuti, iyonononj mono simbawonjawa kolooju.” Kaen jej mombo toroqen kokaen nijoro, “Qaa ii mono Anutuwaawaa qaa honja toonj kolooja.”

¹⁰ Siwe gajobanonj kaen nijoro niinonj iikanondeen iwaa waeya menj mepeseenj mumambaajonj moma iwaa kanianonj siminj kuma usugoweto, iinonj kokaen nijoro, “Ae! Kaen mende amba. Gii ano goo uumeleenj alauruganonj Jiisaswaa kania nangonj jej laligogi welen qen onjmakejonj, niinonj iyonoononga monj koloojen. Jiisanonj Buja qaa honja inisaanoti, iikawaa esunanonj mono gejatootoo ejemba inaanj onjono Unja Toroyaa qaaya moma jej seigi. Kawaajonj mono Anutuwaajonj usugonj waeya menj mepeseenj laligowaa.” Kianj.

Kraistnonj manjaqeqe tuunuruta yonowoo manja aowombaajonj kengji.

¹¹ †Niinonj Siwe aantano hoos taanja monj iibe karo. Qaganonj raro karoti, iwaa qata ii Pondanj Nananj (Kawali) ano Eja Honabonja. Qata kaen qamakejuti, iinonj qaa dindiña otaanj qaa gosinj jej tegonj iikawaa so manja qenkeja. ¹² ††Jaayanonj gere bolanj kaanja jero wanjanonj ila wage mamaga kongi qata asuganonj oooyaga karo. Qata iyanodeenj mojato, monjonj monj ii mende moja. ¹³ Malekuya sanonj qeeqeesaaya ii mouma karo. Qata qamakejuti, ii Anutuwaanonj qaa.

¹⁴ ††Ii otaanj kagiti, ii Siwe gomambaa manjaqeqe eja tuunja tuunja. Yonononj hoosgia taanja unjuama qagianonj rama malekugia tualalakota soraaya mouma kagi. ¹⁵ ††Kawaligiaa buutanonga manjawaa soo somata (bainat) jeta sulutuk aanjawa monjonj karo. Ii kantria kantria ununj haamo ama onjombaatiwaajonj ama karo. Iinonj galenjkombaa aenj gbaruyanonj kantria

so qindingonj galenj koma onjoma laligowaa. Iinonj Anutu ku-usunj kuuyaa Toyaa wain juuya somata rijijaawaa. Wain juu ii Anutuwaawaa irinjonsoonja uuduuduuyawowaa kaisareya kolooja. ¹⁶ ††Malekuyanonj qata monj oogita maronjanonj kokaen nano, “Kinj yonoo Kinjgia ano eja ponj yonoo Ponggia.” Kianj.

¹⁷ ††Kawaa gematanonj Siwe gajoba monj iibe ween jaayanonj nano. Eukanonj nama kotakota qama koonja koonja sombinj biiwia kotonj kanakeewanj elelaonj kemakejuti, mono kuuya ii onjooma kokaen jero, “Onjo mono kawu-u! Anutunonj jejelombanj somata mozozonjoroti, mono iikanonj ajoroowu. ¹⁸ Kanj ajoroonj kinj ponj, kawali galenj ano manjaqeqe eja yonoo busugia newu. Hoos ano hoos qagianonj ramakejuti, mono iyonoo busugia newu. Ejemba kuuya yonoo busugia mono kanj newu. Ejemba uuta kamaanqeqeta, iyanjgiaa gawonjgia menjkejuti ano togiaa welenjgia eenj qenkejuti, mono kuuya iyonoo busugia newu.”

¹⁹ Kawaa gematanonj jejnemba ano balonja balonja yonoo kinj ponggia iyonononj mono manjaqeqe tuunja unjuama kanj ajoroogi injiibe. Monjonj hoos qaganonj rama manjaqeqe tuunja yonowoo nanoti, mono ii tuarenjenj ama onjoma manja aowombaajonj ajoroogi injiibe.

²⁰ ††Aogi jejnemba menj somonjgogi. Gejatootoo eja takapolakaya jejnembawaa jeta menj angoletoto ama laligoroti, ii kaanagadeenj jejnembawoo menj somonjgogi. Gejatootoo eja takapolakayanonj angoletoto ama iikanonj ejemba tosaanja koi kaanja ii tiligonj onjono jinjanj ama laligogi: Ejemba jejnembawaa aasoya menj anjalinj anjonj kongiti ano tosianonj unyayaa waeya menj mepeseenj laligogiti, ii mono tiligonj onjoma laligoro. Oroma somonjgonj gbiligibili hagonj oronjgi ronj salfa jamowaa gere bolananonj jej gogorinj qenkeji, mono iikawaa sianonj kemeri. ²¹ Kemerij hoos qaganonj rarotiwaa buutanonga manjawaa soo somata (bainat) karoti, iikanonj mono kinj ponj ano manjaqeqe eja kuuya ii unjuro komugi. Komugi koonj kuuya yonononj kouma busugia uunj nenj nenj timbirinjonj. Kianj.

Satan somonjgogi gbani 1,000:baa so kapuare mirinonj raro.

20 Kawaa gematanonj Siwe gajoba monj iibe Siwenonj kamaaro. Iinonj omejiilanj yonoo ronj dusiita qaa iikawaa kii meria ano gbado somata monj ii borianonj menj kamaaro. ² ††Gajoba iikanonj kamaanj jewananj nemunja iliawo (dragon) ii menj gbani 1,000 rabaatiwaajonj somonjgoro. Jewenanj nemunja ii monowaa monoyanonga mokolenj koloonj laligonj kouro. Qata monj ii Kilenjaa Toya ano Satan. ³ Gbani 1,000:baa uutanonj toroqenj ejemba kantria so kuunj gomanj so jinjanj menj ambutiwaajonj tiligonj onjom-

††† Wain kasawaa honja osoga (greip) kawaa kanjgenja ii juu somatanonj ama rijijaagi qisigoro apuyanonj dutaa ootanonj lalanonj kemero baket angj kawaa uutanonj kemenkeja. Anana uunanana mende meleeninj Anutuwaawaa irinja toroqenj soono Jiisanonj iikawaa siimboboloya moma irinjonsoonja rijijaaro kemero Anutuwaawaa uutanonj olomooro luae koloowaa. ††† 19.17 Eze 39.17-20 § 19.20 Ais 13.1-18 †† 20.2 Jen 3.1

† 19.6 Eze 1.24; Ond 93.1; 97.1; 99.1 †† 19.9 Mat 22.2-3 † 19.11 Eze 1.1; Ond 96.13; Ais 11.4 †† 19.12 Dan 10.6 †† 19.15 Ond 2.9; Ais 63.3; Joel 3.13; Ais 14.20

babotiwaajon somongoro. Somongon giliro omejiilan yonoo ron dusiita qaa iikanon kemero ununja koma sapo ama munjen aasonon (siil) qokotaan kii nemunja kuno kemero uutanon raro. Kaanja raro Siwe gajobanon kokaen jero, "Gbani 1,000 tegoro iikawaa gematanon Anutunon jero mombo isanggi kambaŋ toroga gawonja meŋ laligowaa." Kaen jero.

⁴ †Kawaa gematanon jinŋkaron duŋa duŋa iibe. Anutunon tosaanja ku-usun onono ejemba qaagia jen tegowuti, iyononon mono duŋa duŋa kanon kamaan raji. Kaanagadeen ejemba Jiisaswaa kania nanjon jegitiwaajon ama Anutuwa Buŋa qaawaajon ama arogi kotogi komugiti, mono iyonoo kokoosogia injiibe. Kaanagadeen ejemba jenemba ano iwaa unyaa waeya mende meŋ mepeseegiti ano iwaa aasoya ii wambusoonŋianon me borogianon mende meŋ anjaln anjon kongiti, mono iyonoo kokoosogia injiibe. Kokoosogia ii injiibe mono gbiliŋ waagi. Waama Kraistwo gbani 1,000:baa so iwoi kuuya galen koma laligogi.

⁵ Komugiti, iyonoononja tosanon koomunonja waawaa mutuya iikawaa kambaŋanon mende gbiligi. Qaagoto, gbani 1,000 ii mambonji tegoro iikawaa gematanon mono gbiliŋ waabuya. ⁶ Daen yononon koomunonja waawaa mutuyaa kambaŋanon gbiliwuti, iyononon mono simbawonjowo ano toroya soraaya kolooju. Kambaŋ iikanon gbiliŋgo mono indinja woi mende komuwu. Koomu woiyaa ku-usunonon mono yonoo qagianon mende uro koomu kotiga komuwombaajon amamaawuya. Yononon mono Anutu ano Kraist yoroo jigo gawon galenurugara koloowuya. Ii ano Kraistwo gbani 1,000 ii iwoi kuuya galen koma laligon ubuya. Kian.

Anutunon Satambaa qaaya jen tegoro kamaawaa.

⁷ Gbani 1,000 ii tegoro Satan kapuare mirinonja (kapuwareyanonja) isanggi kamaawaa. ⁸ ††Kamaan kema ejemba kantri so tiligon onjomambaajon balon so liligowaa. Balon goraaya leelee eu emu kema kan (uugia mongosoon) sisau ama onoma kantri qagara Goog ano Maagog ii kaanagadeen sokoma kembaa. Anutu tuarenjen ama manja qewutiwaajon kuun onono ajoroo-gi janngogianon kowewaa sakasimbaa so koloojaa.

⁹ Ajoroon kan koton Israel goman sokondaboron kema Anutuwaanon kanageso yonoo sopagia ano Anutuwa wombo sitia (Jerusalem) ii liligon rabuya. Kaen rabuyato, Anutunon gere bolan ano siwenonja kamaan jen koton onondaborowaa.

¹⁰ Jen koton onondabororo Kilenjaa Toya tiligon onono jinjan anjiti, gajoba yononon ii hagon mugiron salfa jamowaa gere bolananon jen gogorinlao qen namakeji, mono iikawaa sianon kemero. Wala jenemba ano gejatootoo eja takapolakaya kaanagadeen hagon oronji iikanon kemen laligojao. Iikanon asaga gomantiinja qanjonon onootigi tetegoya qaa siimbobolo honombononja mende moma laligon ubuya. Kian.

Anutunon ejemba komugiti, iyonoo qaagia jen tegowaa.

¹¹ †Kawaa gematanon jinŋkaron duŋ somata taanja ano iikanon raji, ii iibe. Iibe siwe namonon iwaa jaasewanonja qaoma kemaliri. Kemalin mombo iriibonatiwaa so mende koloori. ¹² Kemaliri ejemba koomuya uuta ano kamaanqeqeta injiibe jinŋkaron duŋ batanon nanji Anutunon buk papiaya papiaya kotuno. Papiya alia mon qata laaligo kotigaa qa aren buk ii kaanagadeen kotuno. Kotuma ejemba koomuya yonoo qaagia gosiro nanamemengiaa sunduya buk papianon oogita eji, iinon mono iikawaa so weenjon ejemba jen tegon onono.

¹³ Kowenon komun kemen laligogiti, ii kowe Toyanon meleema onono Anutuwa jaanon kougi. Koomuwaa kondomondoo Toyaa boronon laligogiti, ii Toya iikanon meleema onono. Komun koomu gomanon kemen laligogiti, ii iikawaa Toyanon meleema onono Anutuwa jaanon kougi. Kaen kouma asugigi Anutunon qaagia motomotoon gosin nanamemengiaa so jen tegon onono. ¹⁴ Jen tegon onono koomuwaa kondomondoo Toya ano koomu goman Toya ii hagon oronji ron gere bolan jen gogorinlao qen namakeji, mono iikawaa sianon kemeri. Gere sia iikanon kemegiti, iikanon mono koomu indinja woi kolooja.

¹⁵ Anutunon mombaa qata laaligo kotigaa qa aren buknon mende oogita ero mokoloroti, ii mono hagon muro ron gere bolan jen gogorin qen namakeji, iikawaa sianon kemero. Kian.

Siwe dologa ano namo dologa iriibe.

21 †Siwe namo mutuya yoronon kaen qaoma aliri kowenon kaanagadeen mende toroqen ero. Iikawaa gematanon Siwe ano namo dologa iriibe.

² ††Jerusalem donngoga, siti toroya ii Siwenon Anutuwa gomanonja kamaaro iibe. Siti ii meagodaborogi iimasiinŋawo kokaen kolooro: Emba marambaajon maleku iimasiinŋawo mouma mug eja bunjawa-aitongowaatiwaajon menjerenjon aon jojorin akadamuyawo nanji, siti kanon mono iikawaa so kolooro iibe. ³ †††Ii iima nama jinŋkaron duŋononja qaa mon kolooro mobe kotakota qama kokaen nijoro, "Iiba, Anutuwa mirinon mono ejemba batugianon kamaan eja. Anutunon batugianon laligoro iwo laligogi anjo ben Anutugia koloon yonowo laligon ubaa.

⁴ †††Yonowo laligon jaunja kuuya kotodaborowaa. Iwoi kuuya wala eroti, iikanon mono qaondabororo. Kawajon mombo mende komugi jingen mende qabuya ano toroqen siimbobolo mon mende mobuya. Iwoi mombaajon mende amamaan saabuya."

⁵ Jinŋkaron duŋanon raji, iinon kokaen nijoro, "Moba, ninon jewe ilawoila kuuya mono kolonaniro gbilia koloojaa." Kaen nijon jero, "Qaa ii honja toonja uwoiya qaa, iikawajon ii mono papianon oowa."

† 20.11 Dan 7.9-10 †† 21.1 Ais 65.17; 66.22; 2 Piito 3.13 †† 21.2 Ais 52.1; 61.10; Ais 3.12 ††† 21.3 Eze 37.27; Lew 26.11, 12 ††† 21.4 Ais 25.8; 35.10; 65.19

⁶ †Toroqen kokaen nijoro, “Ti jen kotowe kolooboroja. Niinon waladeen laligon (iwoi kuuya mokolon kanagen jewa qaono) konogaga laligon uma laligomaña. Kawaa so niinon tere nemuña mutuya A ano tere nemuña tetegoya Z koloojen. Moñon apuwaajon moji, niinon mono laaligo kotigaa apu jaayanonja apu ii kalen mube iikanonja sewanja qaa koson nen laligowaa. ⁷ ††Moñon lombo kuuya uugun haamo ambaati, niinon mono iwaa Anutuya koloon iwoi kuuya ii mube iwaa buña kolooro noo meraborana koloon qana bosima laligowaa.

⁸ “Kaen laligowuyato, tosianon ejemba jaagianon jirinjin ama bon mende nama momalaarigia mesaogi uugianon tilooji, iyonoo mirigianon mono ron salfa jamowaa gere † bolananon gogorinlao jen namakeji, iikanon ewuya. Yonoonon toroqen ejemba koi kaanja yononon kaanagadeen iikanon kemeñ laligowuya: Ejemba unugi komugi serowilin owen hamoqege ama tando lopion waegia meñ mepeseen qaa qolonmologoya jenkejuti, niinon mono ii hagon onombe sia iikanon kemeñ laligowuya. Ii koomu indin woi koloowaa.” Jinjkaron duñanonja qaa kaen karo mobe. Kianj.

Jerusalem siti dologa ii qaita moñ.

⁹ Lombo kanjanawo konoga 7 kanon qambi 7 saa qe-gi Siwe gajoba 7 yononon ii meñ nanngiti, iyonoononja moñonon kan kokaen nijoro, “Mono kana emba Lama meriaa emba buña koloomambaajon anji, ii qendeema gomaña.”

¹⁰ ††Kaen nijoro Uña Toroyanon nono umbeumbenanon qananon uro Siwe gajoba iikanon nuano baña koriga qabuñayawo moñonon uri. Iikanon uma siti toroya Jerusalem Siwenon Anutuwa gomanonja kamaaroti, ii qendeema nono kokaen iibe:

¹¹ Anutuwa asamararaja iikanon asariro kokobilibilianon goul ano kowonjin honjowo sewangia uuta iikawaa tani kolooro. Kowonjin honjowo qata jaspa ii kaaro jokanja jokanja kokobilibiligiawo meleema asarinkejuti, mono iikawaa so tualalakota ero. ¹² ††Kiropoya uuta ii akadamyawo. Kiropoyaa naguya 12 nanngi kosogianon Siwe gajoba 12 sokoma nanngi. Israel kanagesowaa tuun 12 yonoo qagia ii nagu iikawaa selegianon oogita nano. ¹³ Nagu 12 ii leelee eu emu kokaen nanngi: Ween koukoutanon karon, kemekemetanon karon, Noot waagen karon ano Saut waagen karon. ¹⁴ Siti kiropo ii kowonjin tando damuyawo 12 iikayonoo qaganon megi nano. Lama meriaa aposoluruta 12 yonoo qagia 12 ii tando 12 iikanon oogita nano.

¹⁵ ††Siwe gajoba niwo qaa jeroti, iinon siti, iikawaa kiropoya ano naguya 12 iyonoo sogia keda ama momambaajon jojorin goul kedaya (rula mesa) meñ nano. ¹⁶ Siti ii arenjon megi wanjonja 4 kolooro.

† 21.6 Ais 55.1 †† 21.7.2 Sml 7.14; Ond 89.26-27 † Salfa jamowaa geria ii kojuwaa jamoyanon jen gogorin qen jenkejiiwaa so kolooja. †† 21.10 Eze 40.2 †† 21.12 Eze 48.30-35 ††† 21.15 Eze 40.3

Leelee eu emu korigaya ii ororon. Koriga motomotoon ii goul kedaya iikanon kedaya ama 2,400 kilomiita kawaa so mokoloo ero. ††† Aaregenja ii kaanagadeen ororon ero. ¹⁷ Siwe gajobanon kaanagadeen siti kiropoya ii balon ejawaa kedanon so ama 60 miita mokoloo ero.

¹⁸ †Siti kiropoya ii kowonjin honjowo qata jaspa kanon memetaga. Siti anjo ii goul toonon megi asamararanon mono kaaro taanja so asasagawo asariro. ¹⁹ Siti kiropoyaa tandoya ii kowonjin sewanja uuta kania kania kanon menjerenjon megi akadamyawo kokaen koloogi injiibe: Tando mutuya ii kowonjin honjowo qata jaspa mundaya injanja tanitani. Tando woiya ii kowonjin asonja qata safaia, karonja ii kowonjin tonjononjon qata ageit. Tando 4:ya ii kowonjin tonjonja qata emerald.

²⁰ Tando 5:ya ii kowonjin nejonjbalaya qata sardoniks. Tando 6:ya ii kowonjin osoga qata karnilian, 7:ña ii kowonjin qata krisolait (kwortz), mundaya goul kaaro kaanja. Tandoya 8:ya ii kowonjin asonjonja qata beril, 9:ña ii kowonjin goota qata topaz. Tando 10:ña ii kowonjin qata kalsedoni (krisopreis) mundaya tootooyawo, 11:ña ii kowonjin gookota qata jeisint (torkwois). Tando 12:ya ii kowonjin osoga nezongbala qata ametist. ²¹ Siti kiropo nagu 12 ii soron kota damuyawo 12 iikanon memetaga. Nagu motomotoon ii soron kota motomotoon kanon orasin memetaga. Sitinon kana eji, ii goul toononja megi kaaro taanja kaanja asariro.

²² Siti kuuya yononon Pon Anutu ku-usun kuuyaa Toya ano Lama meria tororo iriima uugia meleema waegara meñ mepeseenkeju. Kawajon jiwowon jigo (tempel) mombaajon mende amamaankeju. Jigo ii mende iibe.

²³ †Anutuwa asamararanon siti meñ asarin onono Lama merianon kiwagia kolooja. Kawajon ween koin asariwaotiwaajon mende amamaankeju.

²⁴ ††Iinon kiwagia kolooro kantria kantria yononon iwaa asasaganon kema kan laligowuya. Namowaa kin ponja ponja yononon buñagia akadamyawo ii meñ kan siti iikanon ambuya. ²⁵ ††Siti pangamaña qaa, iikawajon kiropo naguya ii kamban moñonon mende kombuto, suulan tama nambaa.

²⁶ Kantria kantria yononon uugia meleema akadamyawo buñagiaajon awelegon qabuñagiawo koloon laligogiti, ii meñ kan siti iikanon ambuya. ²⁷ ††Ejemba qagia laaligo kotigaa qa aren buknon oogita eji, iyonondeen mono siti iikanon ubuya. Lama merianon qa aren buk ii galen komakeja. Moñonon uuta tilooji me angonjora imbilolonawo ama qaa qolonmologoya jenkejuti, iinon mono iikanon umambaajon ama-maawaa. Kianj.

††† Tuun 12 motomotoon iikawajonja 200 kilomiita. § 21.18 Ais 54.11-12 §† 21.23 Ais 60.19-20 §†† 21.24 Ais 60.3 §† 21.25 Ais 60.11 §†† 21.27 Ais 52.1; Eze 44.9

Laaligo kotigaa apu gowoya iibe.

22 †Kawaa gematanon Siwe gajoba iikanon laaligo kotigaa apu jaaya qendeema nono Anutu ano Lama meria yoroo jin̄karon dun̄nonga ujun̄gon kan̄ apu gowoya kolooro. Kawaa apuya ii kaaro jokaŋa jokaŋa kokobilibiliagiawo meleema asarin̄kejuti, mono iikawaa so tualalakota kolooro. ² †Apu gowoya iikanon sitiwaa kana somatanon kamaan̄ biiwia metetereen̄ koton̄ karo. Apu gowoyaa goraayanon̄ leelee kanon̄ laaligo kotigaa gereya ii nano. Gere iikawaa hon̄janon̄ mono gbani so somaŋa 12, ii koin̄ motomotoombaa uutanon̄ koloon̄keju. Gere iikawaa seŋanon̄ mono kan̄tria kan̄tria ejembanon̄ qeean̄go mokoloowutiwaajon̄ ama nan̄ju.

³ †Mon̄non̄ mon̄ mende toroqen̄ alia seigon̄ qa-suaawaa. Anutu ano Lama meria yoroo jin̄karon̄ dun̄garanon̄ mono siti iikanon̄ ero Lama meriaa gawon̄ meme ejembaurutanon̄ welen̄ qen̄ mun̄keju. ⁴ Welen̄ qen̄ mun̄ jaasewan̄a iima Anutuwaawaa qata wambusoon̄-gianon̄ men̄ mokotaagi ewaa.

⁵ †Goman̄ mende toroqen̄ tiiwaa. Pon̄ Anutunon̄ men̄ asarin̄ on̄omakejiwaajon̄ kiwa asasagaajon̄ me ween̄ asasagaajon̄ mende amamaawuya. Kaen̄ oy-an̄boyan̄ laligon̄ kamban̄ so tetegoya qaa kin̄ pon̄ kaan̄a galen̄kon̄kon̄ gawon̄ men̄ laligon̄ ubuya.

⁶ Ii iibe Siwe gajobanon̄ kokaen̄ nijoro, “Buŋa qaa mojan̄i, iikanon̄ mono hon̄a toon̄ uuwoiya qaa kolooja. Pon̄ Anutunon̄ gejatootoo ejemba sololon̄ on̄omakeji, iinon̄ mono Siwe gajobaya nii wasin̄ nono asugin̄ goma laligowe. Iwoi kuuya uulan̄awo koloowutiwaa so an̄ji, momalaari ejembaurutanon̄ ii mobutiwaajon̄ ii asugin̄ qendeema gombe.” Kian̄.

Jiisasnon̄ mombo eleema kawaa.

⁷ Jiisasnon̄ jeja, “Mobu, niinon̄ mono uulan̄awo eleema kamaŋa. Tosianon̄ buk kokawaa gejatootoo qaaya buŋa qen̄ qokotaan̄kejuti, iyon̄non̄ mono sim-bawon̄awo koloju.”

⁸ Jon̄ niinon̄ Buŋa qaa koi moma jaana meleeno un̄yaya iibe. Ii iima modaboron̄ Siwe gajobanon̄ un̄a koi qendeema nonoti, niinon̄ iwaa waeya men̄ mepe-seemambaajon̄ moma namonon̄ kamaan̄ kanianon̄ simin̄ kumbe. ⁹ Simin̄ kumbeto, kokaen̄ nijoro, “Ae! Kaen̄ mende amba. Niinon̄ gii ano gejatootoo alauruga ano ejemba buk kokawaa Buŋa qaaya buŋa qen̄ qokotaan̄kejuti, mono kuuya on̄oo kooron̄gianon̄ nama motoon̄ Anutu welen̄ qen̄ mun̄kejon̄. Niiga qaagoto, mono Anutu waeya men̄ mepeseen̄keba.”

¹⁰ Kaen̄ jer̄ kokaen̄ nijoro, “Kamban̄ torija. Kawaajon̄ buk kokawaa gejatootoo qaayanon̄ aasangoyanon̄ ewabotiwaajon̄ ii papia-non̄ oowato, ii mono mun̄gen̄ aasonon̄ (siil) mende qokotaawa. ¹¹ †Bologa men̄keji, iinon̄ mono toroqen̄ kaen̄ men̄ kileqileewa. Tiloon̄ laligoji, iinon̄ mono toroqen̄ tiloon̄ an̄gon̄jorayawo

koloon̄ laligowa. Nanamemen̄ dindin̄a amakeji, iinon̄ mono toroqen̄ dindin̄agadeen̄ ama men̄ laligowa. So-raaya koloon̄keji, iinon̄ mono toroqen̄ soraaya totoon̄ koloon̄ laligowa.” Siwe gajobanon̄ kaen̄ nijoro.

¹² †††Jiisasnon̄ jeja, “Mobu, niinon̄ mono uulan̄awo eleema kamaŋa. Kamaŋati, iikanon̄ mono tawagia men̄ kamaŋa. Nanamemen̄gia ama men̄ laligogiti, mono ii gosin̄ iikawaa so tawagia motomotoon̄ on̄o-maŋa.

¹³ †††Niinon̄ kanakanaiyanon̄ mutuya laligon̄ (iwoi kuuya mokolon̄ kanagen̄ jewe qaono) tetegoyanon̄ konoga koloon̄ laligomaŋa. Iikawaa so niinon̄ A ano Z, tere nemun̄a mutuya ano tetegoya kolojon̄.

¹⁴ ††Niinon̄ ejemba malekugia galen̄ komakejuti, iyon̄oon̄ kiropon̄ naguya horowe saanon̄ siti uutanon̄ ugi mende an̄gon̄ koma on̄ombe laaligo kotigaa gere hon̄a newuya. Kawaajon̄ opo malekugia galen̄ koma songbamakejuti, ejemba iyon̄non̄ mono simbawon̄awo ano oyan̄boyan̄ koloju.

¹⁵ “Yon̄non̄ on̄yan̄boyan̄ mokoloowuto, tosaan̄a yon̄oon̄on̄ nagu koma somon̄gowe seleen̄gen̄ laligowuti, ii ejemba koi kaan̄a: Kasu kaan̄a serowilin̄ ama owen̄ hamoqeqe amakeju. Serowilin̄ ama ejemba un̄ugi komun̄keju. Tando lopion̄ waegia men̄ mepeseen̄keju ano an̄gomokolombaa siin̄a moma ii amakeju. Ejemba kaan̄a kuuya ii mono kiropon̄ seleen̄gen̄janon̄ laligowuya.

¹⁶ †††Jiisas niinon̄ gajobana wasiwe liligon̄ uumeleen̄ kanageso on̄oon̄on̄ gejatootoo qaa koi nan̄gon̄ in̄jin̄on̄kebaa. Niinon̄ kin̄ Deiwidwaa wan̄jaleya ano mundan̄a kolojon̄. Niinon̄ gomaambawaa widia asamararanawo koloon̄ asarin̄kejen̄.” Jiisasnon̄ kaen̄ jero.

¹⁷ †††Un̄a Toroya ano emba buŋaya yoronon̄ kokaen̄ jen̄kejao, “Jiisas, gii mono kawa.” Kaen̄ jeri mobuti, on̄o mono kaan̄jadeen̄ kokaen̄ jewu, “Jiisas, gii mono kawa.”

Mon̄non̄ apuwaajon̄ moji, iinon̄ mono kawa. Mon̄non̄ laaligo kotigaa apuwaajon̄ siin̄a moji, iinon̄ mono kan̄ ii kalen̄ga an̄alin̄ an̄gon̄ komba. Kian̄.

Galen̄ meme ano jojopon̄ qaa tetegoya

¹⁸ †††Niinon̄ buk kokawaa gejatootoo qaaya mobuti, kuuya on̄oon̄on̄ galen̄ meme qaa kokaen̄ jejen̄: Mon̄non̄ gejatootoo qaa koiwo qaa mon̄ toroqen̄ jewaati, lombo kan̄jan̄awo koloowaatiwaa qaaya buk kokanon̄ ooweti, Anutunon̄ ii mono iwaa qaganon̄ ano ubaa. ¹⁹ Mon̄non̄ buk kokawaa gejatootoo qaaya iikanon̄ga qaa mon̄ qetegowaati, Anutunon̄ mono ii an̄gon̄ kono laaligo kotigaa gere hon̄a mende nen̄ siti toroyanon̄ mende ubaa. Iikawaa qaaya Anutunon̄ somon̄goro buk kokanon̄ ooweto, qaa iikanon̄ mono iwaanon̄ hon̄awo mende koloowaa.

²⁰ Buŋa qaa koi nan̄gon̄ jeji, iinon̄ kokaen̄ jeja, “Qaa ii on̄anon̄. Niinon̄ mono uulan̄awo eleema kamaŋa.”

† 22.1 Eze 47.1; Zek 14.8 †† 22.2 Jen 2.9; Eze 47.12 ‡ 22.3 Zek 14.11 †† 22.5 Ais 60.19; Dan 7.18 ††† 22.11 Dan 12.10

††† 22.12 Ais 40.10; 62.11; Ond 28.4; Jer 17.10 ††† 22.13 Ais 1.8, 17; 2.8; Ais 44.6; 48.12 § 22.14 Jen 2.9; 3.22 †† 22.16 Ais 11.1, 10 §†† 22.17 Ais 55.1 §† 22.18 Dut 4.2; 12.32

Kaen jero niinon kokaen jejen, "Qaa ii onanon. Oo Pon Jiisas, gii mono kawa."

²¹ Pon Jiisaswaa kalenmoriananon mono kuuya onowo ewa. Qaa ii onanon.